This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

OL 45490.40

Harvard College Library

FROM THE

SUBSCRIPTION FUND

BEGUN IN 1858

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

17

The
Writings of the Ancient
The Life and the Martyrdom
of
Saints.

Digitized by Google

Digitized by Google

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՆԱԽՆԵԱՑ

ՎԱՐՔ ԵՒ ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ՍՐԲՈՑ

Digitized by Google

ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՂԱՔԵԱՆ

ՏՈՀՄԻՆ

Digitized by Google

Writings.
Volume I.
Venice,
Mechitarian Press.
1874 a.d. — armenian 1323 —

The Memory of Maghacian Family.
(Probably written by him)

ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՂԱՔԵԱՆ

ՏՈՀՄԻՆ

Digitized by Google

(Ancient Armenian Martyrology)

The Life and the Martyrdom
of
The Saints.
Selections from Choice
Writings.
Volume I.
Venice,
Mechitarian Press.
1874 a.d. — armenian 1323.

Digitized by Google

Digitized by Google

ՎԱՐՔ

ԵՒ

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ

Ս Ր Բ Ո Ց

ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՔԱՂԵԱԼՔ Ի ՃԱՌԸՆՏՐԱՑ

ՀԱՏՈՐ Ա.

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

ՅԱՄԻ – 1874 – ՌՅԻԳ.

Digitized by Google

HARVARD COLLEGE
OCT 31 1901
LIBRARY

Subscription fund

Digitized by Google

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆ

Զարմանալի և երկնահրաշ էր հանդէս աստուածախրախոյս սիրոյն և մրցանաց, զոր անդստին յառաջին ժամանակաց քրիստոնական կրօնիցս ուղղութեան՝ զինուորեալս երևեցուցանէր եկեղեցի, յառաջնորդն և 'ի հանդիսադիրն ակնկառոյց, 'ի միածին Որդին Աստուծոյ, և փոխանակ անպարտական և փրկագործ արեան նորա՝ զարիւն և զկեանս մտադիւր յօժարութեամբ նուիրելով։

Յիրաւի էր ապաքէն հաւատացելոց նախնի ժամանակացն՝ ոչ միայն ընդ առաքինակրօն հանդէս վկայութեան նոցա սխրանալ, տօնս և յիշատակս 'ի պատիւ նոցա սահմանել, վկայարանս 'ի վերայ գերեզմանաց նոցա բարձրացուցանել, այլ և 'ի խրախոյս և 'ի յորդոր նմանութեան առ յապա եկելոցն՝ դրոշմել տալ 'ի մատենի և զպատմութիւն աստուածահաճոյ վարուց նոցա և զփառաւոր նահատակութեան։ Եւ վկայեն եկեղեցապատում դպրութիւնք և յիշատակարանք, զի 'ի մոլեգնել շամբշութեամբ կայսերաց և բռնաւորաց՝ ոխերիմ թշնամեաց հաւատոյն Քրիստոսի և ճշմարտութեան աւետարանին, և 'ի կարծել՝ արեամբ վկայից շիջուցանել զսէրն զայն աստուածահրաշ, յորժամ ատեանս և ժողովս կարգէին, հրամանս պատուիրանաց ընդ ամենայն աշխարհ առաքէին, զսաստ ընդ ողոքանաց խառնէին, զպատիւ և զփառս՝ ընդ տանջանաց և անարգութեան, որք ազնուականի իմն և երկնաւորաց ցանկա-

ցեալքն էին փառաց քրիստոնեայք, ոչ 'ի սպառնա- լեաց նոցա աՀաբեկեալք և ոչ յողոքանացն տկարա- ցեալ, դիմէին խայտալով յասպարէզ անդր՝ քան զգրգանս աշխարՀավար կենաց՝ զմաՀն վասն Քրիս- տոսի ընտրելով: Անդ 'ի խուռն բազմութեան Հանդի- սատեսացն՝ գոյին և վկայագիր նոտարք առ 'ի յե- կեղեցւոյ կարգեալք, որոց գործ էր Հաւատարիմ զգուշութեամբ տալ 'ի քարտի զոր լսէինն և տեսա- նէին, զբանս և զՀրապոյրս դատաւորաց, և զքաջացն առ նոսա պատասխանիս, զազգս ազգս տանջանաց և զմաՀ վկայութեան, զորս յուղարկին Հաւատացելոց ըն- թերցեալ՝ ամփոփէին ապա 'ի դիւանս եկեղեցւոյ: Այս սկիզբն եղև Մարտիրողոգ կոչեցեալ գրոց կամ Վկայաբանութեանց, զոր երկիւղած զգուշութեամբ պաՀպանեալ եկեղեցեացն արևելից և արևմտեայց՝ Հասուցին մինչև առ մեզ:

Եւ զի նոյնպիսի կարգօք բարեպաշտութեան պայ- ծառացաւ և Հայաստան եկեղեցի, յորում աշխարՀի և բազումք ձօնեցան երկնից վկայական մաՀուամբ, յայտ անտի է՝ զի եՀաս մեզ ընթեռնուլ և զգեղե- ցիկ վկայաբանութիւն սրբոյ առաքելոյն Թադէի, և զվկայակցի նորա՝ զարքայադստերն Սանդխտոյ, զար- ձանագրեալն՝ որպէս Հաւանութեամբ Թուի, 'ի ժա- մանակակցաց անտի նոցա: Ապա և յայլոց ազգաց սովորեցան յեղուլ 'ի մեր, և առաւել 'ի յունէն և յասորւոյն, և մատուցանել տալ 'ի վայելս սրբասէր բարեպաշտից: Զորս աՀաւասիկ Հատընտիր քաղեալ խնամով 'ի ճառընտիր մատենից, կամ եղև մեզ Հրա- տարակել տպագրութեամբ, և ակն ունիմք զի Հա- ճոյական ընծայեսցին՝ յիշատակարանքն պանծալիք, յուշարարք յաղթանակացն Հաւատոյ, յանդիմանու- թիւնք տխուր ժամանակաց մերոց, յորում օր ըստ օրէ նուազեալ պակասեն Հաւատք և թուլացեալ տկարանան ՀրաՀանգք բարեպաշտութեան:

Digitized by Google

Եւ զի յայլեայլ ժամանակս և 'ի զանազանից լեալ են թարգմանութիւնքս, վասն որոյ և չկարեմք ինչ ստուգութեամբ ասել թէ երբ կամ յորոց փոխաբերեցան 'ի մերս. զի թէպէտ յոճոյ և 'ի հնութենէ լեզուին մարթ է կարծել զոմանց թէ անդստին 'ի հինգերորդ դարէ թարգմանեցան, ապա և յԱտոմայ Գագկայ վանիցն առաջնորդէ, այլ շատք 'ի Գրիգորէ կաթողիկոսէ Պահլաւունւոյ' որ Վկայասէրն կոչեցաւ, և յաշակերտէ նորա 'ի Կիրակոսէ։ Վասն որոյ և զանուանս նոցա, մանաւանդ զԳրիգորոյ, կրեն ոմանք 'ի յիշատակարանս։ Զի և ինքն իսկ Վկայասէր ասէ ուրեք յինքնագիր յիշատակարանին, թէ « (Զսրբոց) զվարս քաղաքավարական պատմութեանց' զոր ոչ գոյր առ մեզ հայ գրով, մեծ աշխատութեամբ թարգմանեցաք 'ի յունականէն 'ի մերս գիր և բառ »։

Մարթ, նա և արժան էր, յաւելուլ 'ի գիրս յայս և ծանօթութիւնս բազում և քննութիւնս կարեւորս. այլ մեք զանհրաժեշտն եւեթ ամփոփեցաք 'ի ստորեւս իբրեւ տեղեկութիւնս համառօտս, զի մի յոյժ ծանրասցի մատեանս. և զի արդէն յառաջեալ կանխեալ էր 'ի սոյն վաստակ' բարւոյ յիշատակաց արժանաւորն' Հ. Մկրտիչ Վ. Աւգերեան, ուր և առաքեմք զցանկացողսն, 'ի յօրինեալն առ 'ի նմանէ Լիակատար վարս և վկայաբանութիւնս Սրբոց։

Իբրև յերեսուն Ճառընտրաց հաւաքեցաք զամփոփեալս 'ի մատենիս։ Թէպէտ և բազումք 'ի գրչագրաց աստի հինգ էին և ընտիրք, այլ ուրիշ և այլեայլք 'ի միմեանց ունելով ճառս և վկայաբանութիւնս, յաճախ 'ի վերայ միոյ եւեթ օրինակի ստիպեցաք առնել զտպագիրս, յորմէ ուրեք մթին կամ անճանալի մնալ բանիցն։

Digitized by Google

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ՍՐԲՈՑ

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Աբդայի Եպիսկոպոսի և Որմզդանայ և Սահինի և Բենիամինի Սարկաւագի:

Ի ժամանակս թագաւորութեան Հոռոմոց Թէոդոսի Փոքու, և 'ի բռնակալութեան անմիաբարիշտ արքային Պարսից Յազկերտի, շարժեաց տատանեայ պատերազմ 'ի ձեռն անօրէն թագաւորին 'ի վերայ եկեղեցւոյն Աստուծոյ: Եւ լուաւ Աբդայ եպիսկոպոսն Պարսից, և շարժեցաւ աստուածային նախանձու, և հրով վառեաց զպիւռիոնն (1) Պարսից, զոր տաճար հրոյ անուանէին յորում զհուրն բորբոքէին հրապաշտքն: Եւ զայն լուեալ մոգուցն Պարսից՝ պատմեցին արքային. և նորա կոչեցեալ զսուրբ եպիսկոպոսն, և նախ հանդարտութեամբ մեղադիր նմա վասն գործոյն այնորիկ լինէր. և ապա հրամայէր նմա միւսանգամ շինել զպիւռիոնն զոր այրեաց: Իսկ սուրբ եպիսկոպոսն հակառակաբանէր առաջի արքայի և ասէր, թէ՝ Անհնար է դարձեալ վերստին շինել զնա ինձ, զոր այրեցի, զանոտի տեղի մոխրապաշտից, և մանաւանդ թէ անաստուածից:

Եւ 'ի նմին ժամու առաջի թագաւորին սպանին զսուրբ եպիսկոպոսն Աբդայ, և զամենայն եկեղեցիսն աւերեցին, և զամս երեսուն զմրրիկ հալածմանցն 'ի քրիստոնէից ոչ վերացոյց: Եւ հրամայեաց մոգուցն զբարեպաշտութեան դաւանողսն ըմբռնել, և հատանել

(1) Ի Յունէն Πυρεῖον որ է Ատրուշան:

զոմանց զձեռս և զոտս, և զոմանց զականջս և զունչս, և զոմանց զերկոսին աչսն խաւարեցուցանել. և զոմանց իսկ զմկայից սրբոց, 'ի գլխոյն մինչև 'ի լանջսըն մորթել. և զոմանս եղեգամբք ձեղքեալ զմարմինսն՝ քանցէին. և զոմանց զձեռս և զոտս կապէին և ձարպով օծանէին, և ընկենուին 'ի խորափիտս գբոց, և արկանէին անդ մկունս բազումս և աքիսս, և զզուշանային խորութեան գբին, զի մի կարասցեն կայտառքն փախչել. և 'ի քաղցոյն զկծեալք կրծէին զմարմինս սրբոցն: Եւ զայս առնելով անօրինացն՝ ոչ կարացին երկեցուցանել զերանելի վկայսն Քրիստոսի. այլ մանաւանդ յորժամ տեսանէին զայնպիսի խստամբերութիւն տանջանաց՝ ինքնակամ յօժարութեամբ, և փափաքմամբ մեծաւ ընթանային 'ի մահ, և գոհանալով զԱստուծոյ՝ կատարէին զընթացս իւրեանց:

Եւ ոմն մի 'ի մեծամեծ իշխանացն Պարսից, մեծատուն յոյժ և քրիստոնեայ հաւատով, որում անուն էր Որմըզդան, զնմանէ լուաւ արքայ՝ եթէ քրիստոնեայ է. կոչեաց զնա զառաջեաւ, և պատուիրեաց նմա, զի մի անուանեսցէ զինքն քրիստոնեայ, այլ զի ուրասցի զՔրիստոս: Եւ ասէ Որմզդան ցարքայ. Ո՛վ արքայ, եթէ ոք 'ի քո ծառայիցդ ուրասցի զքեզ՝ որ մահկանացուդ ես, և ապստամբեալ առ այլազգի թագաւոր երթիցէ, մեծաց տանջանաց և մահու արժանի է, որչափ ևս առաւել մանաւանդ պատուհասից արժանի է՝ որ զԱստուածն երկնից և երկրի ուրանայցէ, զանմահ թագաւորն յաւիտենական, անշէջ հրոյն մատնեսցի:

Զայս լուեալ արքային ընկէց զնա 'ի պատուոյ իշխանութեան, և արտաքսեաց զնա 'ի տանէ և 'ի ստացուածոց իւրոց. և հրամայեաց մերկացուցանել զնա 'ի պատմուճանաց իւրոց, զի արածեսցէ զուղտերամակն: Եւ յետ աւուրց բազմաց ետես զնա թագաւորն մերկ և աշխատեալ զկնի ուղտուցն, և առաքեաց նմա շապիկս, և ասէ. Յիշեա՛ զքո զառաջին ազնուականութեան մեծութիւն և զփափկութիւն, և զքաղցր կեանքըն, և ուրացի՛ր զքրիստոնէութիւնդ, և հաւատա՛ պաշտամանց մերոց: Եւ նորա լուեալ զմահաշունչ բանս թագաւորին, և առեալ զշապիկսն պատառեաց բազում ծուէնս: Իսկ արքային բարկացեալ սրտմտութեամբ 'ի

Digitized by Google

վերայ նորա, հրամայեաց 'ի տեղւոջն սպանանել զնա. և կատարեցաւ 'ի նմին ժամու որով վասն 'ի Քրիստոս հաւատոցն:

Եւ զոմն մի այլ 'ի մեծատուն իշխանացն Պարսից քրիստոնեայ, որ ունէր ծառայս հազար, որոյ անուն էր Սաւին, զոր բազում անգամ ջանաց արքայն 'ի քրիստոնեական հաւատոցն 'ի մոգութիւն դարձուցանել. և յորժամ ոչ կարաց ածել 'ի հաւանութիւն՝ զատոյց 'ի հազար ծառայիցն, և զմինն՝ որ քան զամենեսեան անարգ էր և անպիտան և աղտեղի և գարշատեսիլ դիմօք՝ մեծացոյց, և ետ նմա զտէրն իւր 'ի ծառայ, և զտիկինն 'ի կնութիւն նմա. և հրամայեաց նոցա ծառայել նմա հնազանդութեամբ. և այն ամենայն նեղութիւնք արհամարհանաց եկին 'ի վերայ նորա, և ոչ եկաց 'ի բաց 'ի յուսոյն Քրիստոսի: Կալան և զոմն 'ի սարկաւագաց եկեղեցւոյն՝ որում անուն էր Բենիամին, և արկին 'ի բանդ զերկուս ամս:

Եւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ առաքեցան դեսպանք 'ի Թագաւորէն Հոռոմոց 'ի Թէոդոսէ 'ի Պարսս: Եւ լուան զսարկաւագէն զԲենիամինէ, եթէ վասն Քրիստոսի արգելեալ կայ 'ի բանդի, խնդրեցին Յազկերտէ արքայէն հանել զնա 'ի բանդէն: Եւ ասէ արքայն. Վստահացուսցէ զմեզ ձեռնագրով իւրով, զի 'ի Պարսից մոգ մի դարձուսցէ 'ի հաւատս իւր. և ոչ վարդապետութեամբն իւրով ուսուսցէ զոք յերկրիս մերում, և ապա վասն խնդրոյ ձերոյ ազատեցից զնա 'ի կապանացն: Եւ լուեալ զայս Բենիամին, ոչ առ յանձն առնել զհրամանս արքային, ասելով. Անհնար է ինձ արգելուլ զշնորհսն Աստուծոյ իմոյ 'ի մարդկանէ. այլ որչափ կարող իցեմ՝ լուսաւորեմ զխաւարեալսն 'ի մոլորութենէ, զի մի պատիժս կրեցից ընդ թաքուցանողին զտաղանդ տեառն իւրոյ: Եւ արքայն Պարսից վասն աղերսանաց և խնդրոյ դեսպանացն կայսերն Հոռոմոց Թէոդոսի՝ ազատեաց զերանելի խոստովանողն Քրիստոսի զսարկաւագն Բենիամին: Իսկ նորա ելեալ ոչ դադարէր յուսուցանելոյ և 'ի մկրտելոյ զկրակին պաշտօնեայսն և զմոգսն Պարսից: Եւ յետ ամի միոյ անցանելոյ, յորժամ դարձան դեսպանքն Հոռոմոց, ազդեցին վասն նորա արքային Յազկերտի զոր առնէր, և

հրամայեաց ընթեռուլ զնա. և կալեալ տարան զառաջեաւ, և ստիպեցին զնա ուրանալ 'ի հաւատոցն, և երկիր պագանել արեգական և կրակի: Եւ նա աստուածախնամ բանիւք յանդիմանէր զանհաւատութիւն նոցա և ասէր. Աստուածք՝ որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն 'ի ներքոյ երկնից: Ես զարարիչն աստուած ոչ խոստովանիմ, և ոչ մեհրոյ և հրոյ զոհ մատուցանեմ. զոր ինչ կամիս՝ արա վաղվաղակի:

Ցասմամբ հրամայեաց անօրէն արքայն Յազկերտ, ընդ քամակաւն երկոքումբք ձեռացն և ոտիցն արկեալ եղեգունս վարել. իսկ արիւնն իբրև զյորդաբուխ առու հոսէր 'ի ձեռացն և յոտիցն և ողողանէր զերկիրն: Եւ դարձեալ արեցին երկայնագոյն եղեգն, և արկին 'ի յարութիւն ներքին անդամոցն. և ստէպ հանէին և արկանէին. և յայնչափ դառն և չարաչարակիծ կտտանացն՝ ոչ զանգիտեալ զարհուրեցաւ. այլ փառաւորէր զԱստուած և գոհանայր, և 'ի գոհանալոյ և յաղօթելոյ ոչ դադարէր: Եւ աղաչեաց զդահիճսն փոքր ինչ թուլացուցանել զտանջանսն, և ասէ. Ներեցէք վայր մի, զի ունիմ ինչ խօսել ընդ ձեզ. և նոքա թոյլ ետուն նմա: Իսկ նա ամբարձեալ զձեռս իւր յերկինս ընդ արևելս և սկսաւ աղօթել և ասել այսպէս. Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Տէր և արարիչ ամենայն արարածոց, որ առաքեցեր զմիածին Որդիդ քո, զճառագայթդ և զնկարագիր էութեան քո, որ կրէ զամենայն բանիւ զօրութեանն իւրով, որ եկն և էջ յարգանդ Կուսին կամաւ քո, և մարմին զգեցաւ ճշմարտապէս և առանց կարծեաց, որ 'ի յերկրի երևեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ, և ճանապարհորդեաց ընդ ամենայն մարմնական կիրս կենցաղոյս, և խաչի և մահու համբերեաց. թաղեցաւ և յարեաւ յաւուր երրորդի, և համբարձաւ առ քեզ, Հայր, յերկինս, ուր էրն յառաջ. և զտուրս զՀոգւոյն զէակիցն և զմշտնջենաւորակիցն առաքեաց յաշխարհ, որով ծանոյց զաստուածութիւն քո: Աղաչեմ զքեզ, Տէր իմ և Աստուած, տուր ինձ զպսակն՝ զոր խնդրեցի, զի դու ինքնին գիտես, զի ես ինձէն խնդրեցի. զի ամենայն մտօք և ոգւովք և կենօք սիրեցի զքեզ, զի տեսից զքեզ և ուրախ եղէց և հանգեայց. և այլ մի ես կացից յաշ-

Digitized by Google

խարհի, և տեսանիցեմ զչարչարանս ժողովրդեանն, և զաւերս եկեղեցեաց քոց, զկործանումն սեղանոյն, և զնեղութիւն սրբոց ուխտին, զվհատութիւն հաւատացելոցն, զզանգիտանս դարձելոցն 'ի ճշմարտութենէն. այլ յոր կոչեցայս՝ 'ի սմին հաստատուն կացից, և յոր հրաւիրեցայն՝ զնոյն և կատարեցից արդեամբք: Եւ եղէց օրինակ ամենայն ժողովրդեան քում՝ որ յարևելս, և տայց զարիւն իմ առաջի նոցա, և առից ընդ նոսա զկեանս իմ, ուր ոչ հողմն է և ոչ ծուփք, ոչ տրտմութիւն և ոչ յոյզք խորհրդոց, ոչ սպառնալիք և ոչ ահք թագաւորաց. ոչ որ կոչէ և երկեցուցանէ, և ոչ որ տագնապէ, և զարհուրեցուցանէ: Լուծութիւն ոտից քեւ զօրացի, Ճանապարհդ ամենայն. վաստակք անդամոցս քեւ հանգիցէ, օծեալդ. վիշտք սրտիս քեւ մոռասցին, բաժակ փրկութեան մերոյ. վտակք արտասուաց աչացս քեւ արգելցին, մխիթարութիւն ցնծութեան մերոյ:

Եւ իբրև ասաց զայս, և մինչդեռ կամէր յերկարել զաղօթսն, վաղվաղակի ել հրամանն յարքայէ ներել նմա եթէ երկիր պագանիցէ արեգական և կրակի, ապա թէ ոչ՝ մի թողացուցանել նմա զտանջանսն, և այնու տանջել զնա ընդ երկար: Եւ հարցեալ թէ զոհիցէ, և նորա ոչ հաւանեալ և ոչ համարեալ զտանջանսն, հրամայեաց արքայն երկայն գաւազան ցցել երկսայր սլաքով, և հարկանել ընդ որովայն նորա: Եւ այնպէս անպարտելի զօրականն Քրիստոսի աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռս հրեշտակաց, 'ի մարտի ամսոյ 'ի քսան և չորս. փառաւորելով զՀայր և զՈրդի և զՍուրբ Հոգին. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Աբդլմսեհի։

Սկիզբն արտացուք նահատակութեան սրբոյն Աբդլմսեհի, որ թարգմանի Ծառայ Քրիստոսի. Նոյնպէս և յաղագս սքանչելի զօրութեանցն և բժշկութեանցն՝ զոր առնէր Աստուած յանուն նորա՝ ամենեցուն որ ապաւինէին 'ի նա։ Քանզի արդարև սքանչելի է Աստուած 'ի սուրբս իւր, և փառաւորեալ է մահ նոցա՝ առաջի նորա. և աղօթից նոցա լսէ հանապազ, և փրկէ զժողովուրդ իւր 'ի ձեռն բարեխօսութեան նոցա, և նահատակութեամբ նոցա յամօթ առնէ զբանսարկուն դիւաց, և զխորամանկութիւն վիշապին խորտակեալ խափանէ, որ մարտնչին ընդ սուրբս իւր։ Նոքա արմատ կենաց են, և տան առողջութիւն ախտացելոց, ըստ անսուտ բանին Տեառն, թէ՝ Որ հաւատայ յիս՝ զգործսն զոր ես գործեմ և նա գործեսցէ։ Եւ այժմ ընդ ամենայն տիեզերս են յիշատակք նոցա, և երանելիք են 'ի կեանս իւրեանց, և 'ի մահու նոցա փառաւորի անուն Տեառն, և եկեղեցիք սրբոց նոքօք պայծառանան, և զարդարեն զմանկունս իւրեանց պսակաւն Քրիստոսի։ Նոքա են ակունք պատուականք բանաւոր, փայլեալ առաւել քան զլուսաւորս, 'ի թագ երկնաւոր թագաւորին Քրիստոսի անմահ արքային։ Զոր և աղաչեմք աղօթիւք նոցա օգնել մեզ յամենայն նեղութիւնս մեր, և փրկել զմեզ յամենայն փորձութենէ։ Աստանօր սկիզբն արտացուք պատմութեան սրբոյն Աբդլմսեհի, որ թարգմանի Ծառայ Քրիստոսի։

Digitized by Google

Յամին չորրորդի առաջնորդի (1) Թուականին Հայոց, մինչեւ իսպառ նուաղեալ էր մոգութիւն իշխանութեան Պարսից, եւ Հրեայքն համարձակագոյն էին ՚ի Նիգարացւոց աշխարհին. այր ոմն էր հրեայ ՚ի Նիգար քաղաքէ մեծատուն յոյժ, որոյ ստացուածք բազում էին, եւ անուն ճանաչիւր առնն՝ Ղեւի. նախագլուխ էր Հրէիցն ՚ի ժամանակին յայնմիկ. Նորա էին որդիք բազումք, եւ առաքէր զմի ՚ի նոցանէ՝ արածել զխաշինս իւր: Եւ զի ՚ի նոցանէ էր կրտսերագոյն ամաց մետասանից, որոյ անուն էր Ասեր. սա արածէր զհօտս եղանց հօր իւր, եւ ածէր արբուցանել ջուր, ուր ամենայն հովիւքն գային պատրաստել զարբումն խաշանցն իւրեանց. եւ բազում հասակակիցք նորա գային եւ ժողովէին յայն տեղին. ոմանք ՚ի նոցանէ էին ՚ի զաւակաց քրիստոնէից, եւ ոմանք ի մոգուց: Եւ մինչ բազում տաւարածականք ժողովէին յայն տեղւոջ ուտել հաց, որոց ՚ի նոցանէ առանձինն նստէին քրիստոնեայք, եւ սակաւիկ մի հեռագոյն ՚ի նոցանէ որդիք մոգուցն. եւ Ասեր մնայր ՚ի նոցանէ միայն, զի ոչ գոյր հրեայ ընկեր նորին: Եւ ցանկայր ուտել ընդ մանկանցն քրիստոնէիցն. եւ նոքա գարշ համարէին յաղագս հրէութեան. եւ էր սիրեցեալ ՚ի քրիստոնէիցն: Եւ խնդրէին հնարս, եթէ զիա՞րդ կարասցեն մերձեցուցանել զնա առ իւրեանս, եւ զոր հանապազ պատմէին նմա վասն Քրիստոսի հաւատոյն, եւ զճգնութիւն սրբոց մարտիրոսացն, զոր լուեալ էին ՚ի ծնողացն իւրեանց: Յետ այսորիկ ժողովեալ էին ըստ սովորութեան իւրեանց ՚ի մօտաւոր տեղիս ուտել հաց. եւ յարուցեալ Ասեր՝ փութապէս ընթացաւ առ նոսա, եւ ասէ. Ո՞վ եղբարք իմ սիրելիք, պատմեցէք, եթէ զինչ է հնար մերձենալ ինձ առ ձեզ, եւ ուտել կերակուր, եւ ոչ լինիմ գարշելի յաչս ձեր: Պատասխանի ետուն միաբան մանկունքն եւ ասեն. Եթէ հաւատաս բոլորով սրտիւ քով, եւ մկրտիս յանուն Յիսուսի Քրիստոսի՝ առ ժամայն խառնիս ՚ի դասունս մեր, եւ մերձենաս առ

(1) Յայտնի վրիպակ գրչի է ՚ի Թուականդ. Թերեւս շփոթեալ ըՆ ընդ ԴԺ. որով լինի ՂԱ կամ 91 Թուական Հայոց որ է 642 ամ Փրկչին, արդարեւ ժամանակ նուազելոյ իշխանութեան Պարսից:

մեզ անյապաղ, և 'ի կերակուրս մեր և յըմպելիս և յամենայն ինչ, զի չէ պարտ քրիստոնէից ընդ հրէայս ուտել և ըմպել: Պատասխանի ետ Ասեր և ասէ. Ահա ջուր, զինչ արգելու զիս 'ի մկրտելոյ: Ասեն մանկունքն. Ոչ այդպէս, այլ պարտ է յեկեղեցւոջն 'ի ձեռն քահանայից մկրտել: Ասեր ասէ. Այժմ մինչ եկեղեցի հեռագոյն է և քահանայ ոչ գոյ ընդ մեզ, և ես յաղագս երկիւղի հօրն և եղբարց իմոց՝ յայտնապէս ոչ կարեմ մկրտել, և ահա զրկեալ լինիմ 'ի միաբանութենէդ ձերմէ, և լինիցին խորհուրդք իմ ունայն. Եթէ արդարև ճշմարիտ է Աստուածն ձեր Քրիստոս, և հոգի խոնարհ ընդունելի է առաջի նորա, առաւել քան զողջակէզս, որպէս ուսուցանէք զիս, ընդունի զպատարագ խորհրդոց իմոց, և ոչ անտես առնէ զյօժարութիւն կամաց իմոց, և կատարէ զիս 'ի ձեռն ձեր մկրտել. արդ մի յապաղէք, այլ յարուցեալ մեծաւ զօրութեամբ և յուսով Քրիստոսի, մկրտեցէք զիս յանուն նորա, և նա կատարեսցէ զամենայն: Յայնժամ իբրև տեսին մանկունքն զյօժարութիւն նորա և կատարեալ հաւատոն՝ որ 'ի Քրիստոս, մերկացին զհանդերձսն որ զնովաւ, և իջուցեալ զնա 'ի ջուրն, և միաբան ասէին այսպէս. Մկրտի ծառայս Քրիստոսի յանուն Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն. և յաղօթելն իւրեանց՝ ասէին 'ի ժամ մկրտութեանն. Դու Քրիստոս Աստուած, հաստատեա՛ զօրհնութիւնս ամենայն՝ զոր ասեն քահանայքն 'ի ժամ լուսաւոր մկրտութեանն, և ընկալ զսա կատարեալ մկրտութեամբ ընդ ամենայն հաւատացեալս 'ի քեզ: Եւ երիցս ընկղմեցուցին զնա 'ի ջուրն, ըստ որում յառաջագոյն տեսեալ և ուսեալ էին:

Իսկ յորժամ հանին զնա 'ի ջրոյն, մատուցեալք մի մի առ նա համբուրէին զնա, և վերամբարձեալ զնա 'ի գիրկս իւրեանց պատուէին մեծաւ պատուով, նա և 'ի հանդերձից իւրեանց նորոց զգեցուցանէին զնա. և նստան մեծաւ ուրախութեամբ ուտել կերակուր հան-դերձ նովաւ. և պատուէին զնա որպէս փեսայ յառագաստի. և պայծառացան երեսք նորա և լուսաւորեալ ճառագայթք հատանէին 'ի նմանէ, քանզի ընկալաւ զշնորհս Հոգւոյն սրբոյ, 'ի ձեռն բանից մանկանցն. և

կոչեցին նմա անուն Աբդլմսեհ, որ թարգմանի Ծառայ Քրիստոսի: Իսկ ժողովք հովուացն և որդիք մոգուցն, զքանչացեալ զարմանային ընդ հրաշալի գործն՝ որ 'ի ձեռն մանկանցն կատարեցաւ. քանզի հոտ անուշ բուրեաց նոցա, և ասեն. Մեծ է խորհուրդս այս քրիստոնէից: Եւ մինչդեռ նստէին մանկունքն ցնծութեամբ, պատուէր տային ծառային Քրիստոսի զգուշութեամբ պահել զաւանդն զոր առ 'ի Տեառնէ, և մի խառնել ընդ Հրեայսն, և մի 'ի կերակուրս նոցա: Եւ նորա հաւանեալ մեծամեծս խոստանայր առնել զասացեալսն 'ի նոցանէ ջերմեռանդն սրտիւ՝ յանուն Քրիստոսի:

Մի ոմն 'ի նոցանէ ունէր գինդ ոսկի յականջս իւր: Նա ասէ ցընկերսն իւր. Արդ մինչ զայսպիսի գործս հաւատոյ համարձակեցաք առնել, պարտ է մեզ առանց երկիւղի հաստատուն կալ: Ահա գիտեմք զի Հրեայք ոչ ծակեն զունկն արուի 'ի յինքեանց, արդ եկայք հատցուք զդառնալ դորա 'ի հրէութիւն, ծակեսցուք զունկն սորա և արկցուք 'ի ներքս զգինդս ոսկի. և հաճոյ թուեցաւ մանկանցն: Ասեն ցնա. Բարւոք է զոր խօսեցար, այդպէս արժան է առնել. և ծակեցին զաջոյ ունկն նորա և արկին զգինդն ոսկի. և յարեան ըստ սովորութեան արածել զհօտս իւրեանց. և ասէին ընդ միտս իւրեանց եթէ զիարդ հանդիպի ծնողացն, և կամ որպէս ընդունիցին զնա՝ յորժամ տեսանեն զգինդն:

Յորժամ ծառայն Քրիստոսի ընդ մտանել արեւուն գայ 'ի տուն մօր իւրոյ հանդերձ խաշամբքն. և 'ի մտանել նորա ի տունն՝ ետես զնա մայր իւր, և ամբարձեալ զձայն իւր հառաչմամբ, և ասէ. Որդեակ իմ, Ասեր, զի՞ եղև քեզ. զի՞նչ է այդ յականջս քո. կամ ո՞վ խաբեաց զքեզ, և ածեր 'ի վերայ տան հօր քո զայսպիսի չարիս մեծամեծս. ո՞չ ապաքէն լուեալ էիր յօրինացն՝ զոր Մովսէս պատուիրեաց, թէ մի ծակեսցի ունկն արուի յԻսրայելէ, բայց որ կամիցի ծառայ բնակել ընդ տեառն իւրում յաւիտեան. արդ եթէ գիտասցէ հայր քո՝ նա ինքն լինի վրէժխնդիր օրինացն 'ի քէն, և թէ զի՞նչ արարից զքեզ՝ ո՛չ գիտեմ, զի անծածկելի է նշանդ՝ յականջս քո: Յորժամ խօսել սկսաւ սուրբն ցմայր

իւր քաղցրութեամբ, և ասէ. Մի երկնչիր, մայր իմ, և մի սոսկալեսցեն զքեզ խորհուրդք քո վասն այսորիկ, քանզի ես այժմ քրիստոնեայ եմ և ծառայ Քրիստոսի. և յաւիտեան պաշտեմ զնա, և նա է իմ Տէր և Աստուած. օրէնքն Մովսէսի ոչ պատժեն զծառայս՝ որք սիրեն զտեարս իւրեանց. այլ և որ հրամայեաց զունկն առ դրան գաւթին ծակել, զի ծառայեսցէ տեառն իւրում յաւիտեան, սոյնպէս և ինձ պատահեաց յայսմ աւուր, առ դրան մկրտութեան ծակեցաւ ունկն իմ. և հաստատեցաւ ուխտ իմ ընդ նմա յաւիտեան: Ասէ-ցեալ մայրն իւր. Զիա՞րդ եղեր այդպէս վաղվաղակի քրիստոնեայ, և կամ ո՞վ արար զքեզ ծառայ Քրիստոսի, և կամ ո՞վ ուսոյց քեզ զայդպիսի բանսդ՝ զոր խօսիսդ. Սուրբն ասէ. Որ ասաց ցաշակերտսն իւր, թէ՝ Որ հաւատայ յիս մի ամաչեսցէ յաւիտեան, և դարձեալ ասէ. թէ՝ Յորժամ մատնիցեն զձեզ առաջի դատաւորաց, մի հոգայցէք զինչ խօսիցիք. զի ես տաց ձեզ 'ի ժամուն յայնմիկ բան, որ ոչ կարեն կալ հակառակ թշնամիքն ձեր. Նա է որ ուսոյցն զիս, և խոստացաւ այլ ես բազում ուսուցանել: Եւ պատմեաց մօրն իւրում զամենայն զոր լուեալ էր 'ի մանկանցն, և թէ զիա՞րդ մկրտեցին զնա ջրով, և կամ զիա՞րդ վերացաւ 'ի նմանէ աղտեղութիւն նեխութեան, և բուրեաց հոտ անուշութեան 'ի Քրիստոս: Իսկ մայրն նորա իմաստութեամբ լսէր զասացեալսն 'ի նմանէ, և 'ի միտ առեալ սքանչանայր ընդ տեսիլ գեղոյ նորա, և թագուցանէր զնա 'ի տան իւրում աւուրս երեսուն, և խանդաղատէր զնովաւ, և լինէր յերկիւղի թէ մի գուցէ արդեօք գիտասցէ հայր նորա, և բարկացեալ սպանցէ զնա յաղագս նախատանաց ազգին իւրոյ և երկիւղի Հրէիցն: Իսկ սուրբն օր ըստ օրէ կանխեալ ընդ առաւօտն երթայր 'ի դաշտն արածել զխաշինս իւր ընդ նոսա, և ուսանէր յընկերացն իւրոց հաստատուն կալ 'ի հաւատոյն որ 'ի Քրիստոս: Եւ ընդ մութն երեկոյին դառնայր առ մայր իւր. և հայր նորա քանզի զբաղեալ էր զհոգովք աշխարհականօք տան իւրոյ, ոչ առնէր փոյթ վասն որդւոյն իւրոյ զաւուրսն զայնոսիկ:

Ոմանք 'ի հարց մանկանցն այնոցիկ, որք առիթ եղեն փրկութեան նորա՝ պատահեցին 'ի վանս ուրեմն որ էր

'ի վերին Շիգարայ, 'ի տօն սրբոյն Պօղոսի (1), և երից մանկանցն որ ընդ նմա վկայեցին. և լուան զպատմութիւն սրբոցն այնոցիկ, և եկեալ պատմեցին 'ի տանն իւրեանց առ իրեարս զնահատակութիւն սրբոցն, և օրհնէին զԱստուած. և մանկանցն լուեալ զայն 'ի հարցըն իւրեանց՝ խօսէին առ միմեանս 'ի տեղւոջն ուր սովոր էին ժողովել 'ի միասին: Եւ սուրբն իբր լսէր զայն՝ առաւել ևս հաստատէր 'ի հաւատսն, և էր բորբոքեալ 'ի սէրն Աստուծոյ. զի ծագեալ էր 'ի նա լոյսն Քրիստոսի, և 'ի միտ առեալ զճգնութիւն սրբոց՝ աղօթէր սրբութեամբ արժանի լինել պսակաց սրբոցն այնոցիկ:

Եւ 'ի միում գիշերի մինչդեռ ննջէր 'ի տան մօր իւրոյ, տեսանէր զինքն որպէս թէ լինել 'ի գբի խաւարի, և չարչարեալ տանջէր ընդ ժողովրդեանն Դաթանայ և Աբիրոնի: Եւ մանչէր հառաչանօք և լայր դառնապէս 'ի ներքս 'ի խաւարին, ուր ըմբռնեալն էր. ածէր զմտաւ զասացեալսն 'ի մանկանցն, և զլոյսն Քրիստոսի: Եւ մինչդեռ տագնապէր 'ի տանջանսն, և խորհէր 'ի միտս իւր թէ զի՞նչ լինիցի, յանկարծակի երևեցաւ երիտասարդ մի լուսաւոր կերպարանօք, և իշխանաբար բախեաց զխաւարային դուռն, և կալեալ զաջոյ մանկանն հանէր 'ի դրոյն. և կացոյց զնա 'ի մէջ մանկանցն՝ որ շուրջ էին զնովաւ, և ամբարձեալ զձայնս իւրեանց օրհնէին զԱստուած: Եւ եղեալ 'ի միտս իւր՝ ասէ. Ո՞վ ես Տէր. որպէս վերակացու եղեր ինձ 'ի նեղութեանս և փրկեցեր զիս: Ասէ երիտասարդն. Ես եմ Քրիստոսն յոր յուսացարդ դու յիս, և կարդացեր զանուն իմ. արդ զօրացիր և մի երկնչիր, զի օթևանք պատրաստեալ են քեզ ընդ մանկանցս այսոցիկ, և կան և պահին քեզ պսակքն անապականք և յաւիտենականք: Եւ յետ փոքր մի աւուրց ընկալցիս զքեզ առ իս, յորմէ հետէ զգեցար զիս՝ 'ի ձեռն մանկանցս այսոցիկ, և հաստատեցից զերեսս իմ 'ի վերայ քո՝ առնել զքեզ ժառանգորդ արքայութեան իմոյ: Ցայնժամ սուրբն ըմբռնեալ երկիւղիւ, անկեալ 'ի վերայ երեսաց իւրոց փառաւորէր զԱստուած, և ասէր. Գոհանամ զքէն Քրիստոս Տէր

(1) Ի նմանօրինակ վկայաբանութեան՝ Սրբոյ Հնոյին Պաւղոսի:

Digitized by Google

իմ և Աստուած իմ, որ փրկեցեր զիս 'ի խաւարային կապարանէն, և 'ի չարաչար տանջանացն, աղաչեմ զքեզ, Տէր իմ, պատմեա ինձ զայնցանէ՝ որք տանջէին ընդ իս թէ ով իցեն. զի ահա ընդ ելանելն իմում 'ի գբոյն՝ դարձեալ կափոյց խորխորատն զբերան իւր անդրէն 'ի վերայ նոցա: Ասէ ցնա Քրիստոս. Նոքա են այնոքիկ՝ որք խաչեցին զիս, ազգ տան հօր քո: Սուրբն ասէ. Տէր Յիսուս, մի՛ հեռի առներ զիս յողորմութենէ քումմէ, այլ հաստատեա զիս առնել զկամս քո, լինել քարոզ ճշմարտութեան քում. զի տեսից և յագեցայց լուսով աստուածութեան քո յերևել փառաց քոց: Եւ մինչ զայս ամենայն սուրբն խօսէր, զարթեաւ մայր նորա 'ի բարբառ բանից նորա. զարթոյց զորդին իւր և ասէ. Զի՞ է քեզ որդեակ իմ, և կամ զի՞նչ են բանքդ, զոր իբրև ընդ աիրելոյ խօսիս: Պատասխանի ետ սուրբն զուարթութեամբ, և ասէ ցմայր իւր. Քրիստոս է յոր հաւատացի և մկրտեցայ յանուն նորա, և եհան զիս 'ի գբոյ խաւարին, և յանդնդոց դժոխոց, և 'ի տանէ կապանաց. նա էր որ խօսէրն ցիս. Ասէ ցնա մայրն իւր. Զի՞նչ է նմանութիւն նորա. Սուրբն ասէ. Երիտասարդ գեղեցիկ տեսլեամբ, զոր ոչ բաւեմ պատմել, և փայլատակունք հատանէին յերեսաց նորա. և ձորձ իւր պատառեալ, և կողն խոցեալ և ձեռք և ոտք իւր ծակեալ բևեռօք, և գիր 'ի վերայ նորա, թէ՝ Սա է Քրիստոս Յիսուս՝ զոր Հրեայքն խաչեցին յԵրուսաղէմ. որ յանձն առ զչարչարանս Ադամայ. և սա է գառնն Աստուծոյ՝ որ բառնայ զմեղս աշխարհի. և ինքն է օրէնսդիր, և ժողովարան սրբոց, և պսակիչ նահատակաց: Եւ տեսի ես զհասակակիցս իմ շուրջ զինև, որք օրհնէին զնա և ասէին. Ո՛վ Տէր, փրկեա՛, ո՛վ Տէր, առաջնորդեա՛. օրհնեալ որ գաս յանուն Տեառն, ովսաննայ 'ի բարձունս, օրհնութիւն որդւոյ Դաւթի: Եւ մինչդեռ նոքա զանազան պսակօք փայլէին, ոմանք 'ի նոցանէ ունէին 'ի ձեռս իւրեանց ոստս արմաւենեաց, և այլք 'ի նոցանէ ոսկի բաժակս մատուցանէին զարիւնս իւրեանց, առաջի երկնաւոր թագաւորին ցնծալից ուրախութեամբ, և ասէին. Սա է Աստուած մեր՝ յոր յուսացեալն էաք, ցնծասցուք և ուրախ լիցուք՝ 'ի փրկութեան սորա: Այնպէս և ես, մայր իմ, ցանկացայ

դաստակից լինել լուսոյ մանկանց առաքելոցն, և ընդ նոսա երգել զերգս օրհնութեան, և ոչ տայինն ինձ առժամայն մերձենալ 'ի նոսա: Եւ արդ խառնիլ 'ի նոսա կարօտի անձն իմ. և երանի թէ մնացեալ էի 'ի տեսլեանն ուրախանալ 'ի մէջ որբոցն այնոցիկ. առաւել քան զարթնութիւն՝ լուսագոյն էր քունն այն: Զի եթէ 'ի տեսլեանն այնպէս լուսաւոր և հեշտալի էր երևումն այն, ո՞րչափ ևս առաւել եթէ դէմ յանդիման լինիցիմ տեսանել զլոյսն աննուաղելի և զանսպառելի: Եւ ստիպէ զիս բաղձանք հոգւոյս իմոյ լինել ընդ բազմութեան նոցա, և յոյժ հարեալ եմ 'ի սէր նոցա. և լաւ էր ինձ մեռանել ընդ նոսա՝ քան ստանալ զվայելչութիւն լայնատարած աշխարհիս:

Արդ յորժամ լուաւ մայրն զայս ամենայն յորդւոյ իւրմէ, տագնապեալ պղտորեցաւ սիրտ նորա վասն բանիցս այսոցիկ, և ջանայր թաքուցանել զբանն. զի մի լուիցէ հայրն և եղբարք նորա: Եւ ասէ. Որդեակ, պղտորեցին զխորհուրդս իմ բանք քո, զի շատ ևս այն են երազք որ սուտ են: Սուրբն ասէ. Առաւելագոյն այն է որ ճշմարիտ է, որպէս առ Իսրայէլացւովքն, և կամ յայնժամ Յովսէփայն առ Փարաւոնի, և Դանիէլին առ Բաբելացւովքն, 'ի ձեռն մեկնութեան արդարանայն. այլ ես դէմ յանդիման տեսի զսքանչելիս նորա՝ զոր Տէր Յիսուս Քրիստոս ինձ յայտնեաց: Արդ դու եղիցիս սկիզբն քարոզութեանս իմոյ, ով մայր իմ, և հաւատա՛ յոր եսն հաւատացի, և պատրաստեցի զիս մեռանել ընդ նմա: Արդ յորժամ մեռանել լուաւ յորդւոյն իւրմէ, յայնժամ յորդաբուխ արտասուօք լալ սկսաւ: Ասէ ցնա սուրբն. Ո՞վ մայր իմ մի լար, և մի խռովեսցի սիրտ քո, զի ահա ոսկերքն Յովսեփայ յետ մեռանելոյ իւրոյ, պարիսպ ամուր եղեն ազգին իւրոյ, և թէ ոչ էին կենդանիք Աբրահամ և Սահակ և Յակոբ, ոչ ասէր Աստուած ցՄովսէս. Ես եմ Աստուած Աբրահամու և Սահակայ և Յակոբայ, և ոչ է Աստուած մեռելոց այլ կենդանեաց. արդ ճշմարիտ կենդանիք են առ Աստուած՝ որք մեռանին յանուն նորա: Արդ աղաչեմ զքեզ, մայր իմ, լո՛ւր բանից իմոց, և հաւատա՛ 'ի Քրիստոս, և մկրտեա՛ յանուն նորա, և փըրկեսցիս 'ի չարաչար տանջանացն այնոցիկ՝ որ խաչեցինն

Digitized by Google

զնա. և կատարեալ լիցի անուն քո առ որդիս քո բերկրանօք՝ յանանցական աշխարհին, և լինել ինձ մայր յերկնացունց յաւիտենանցս: Արդ մի թողուր 'ի մոռաց քոց զգանձս և զպատուէրս իմ, այլ հաւատով ճշմարտութեան նորա, որ 'ի վեր է քան զամենայն զմիտս և զխորհուրդս:

Յայնժամ ծագեաց լոյս աստուածգիտութեան 'ի խաւարեալ միտս նորա, և պատասխանի տուեալ որդւոյն՝ ասէ. Հաւատամ յԱստուած յոր դու հաւատացեր, որդեակ իմ. և 'ի պատշաճ ժամանակի արդիւնացուցից զգանձս իմ. առ այժմ ծածկեսցին խորհուրդք մեր 'ի հօրէն և յեղբարց քոց, զի մի լուիցեն և սպանցեն զիս և զքեզ: Արդ առեալ որդւոյն զմախաղն, և զցուպ հովուութեան իւրոյ, և ասէ. Ո՛ղջ լեր մայր իմ, յանձն արարից զքեզ Քրիստոսի: Ես գնացեալ երթամ առ ընկերս իմ, և եթէ յապաղեմ՝ եկեսջիր և դու զկնի իմ: Զայս ասէր նշանակեալ զմահ իւր, և զհաւատս մօրն:

Եւ եկեալ ըստ սովորութեան գնաց զկնի հօտից իւրոց. և իբրև մեկնեցաւ սակաւիկ մի, հանդիպեցաւ եպիսկոպոս մի, և ընթացեալ սուրբն անկաւ առ ոտս նորա, և ասէ. Աղաչեմ զքեզ, տէր իմ, օրհնեա զիս և կնքեա նշանաւ սուրբ խաչին, և կատարեա զմկրտութիւն իմ: Ասէ եպիսկոպոսն. Ուստի՞ ճանաչես զիս, և կամ ո՞ պատմեաց քեզ զինէն, զի ահա ոչ ունիմ զզգեստ եպիսկոպոսութեան: Ասէ սուրբն. Որ զիս քեզ յայտնեաց, և կարգեաց քեզ ճանապարհ գալ առ իս, նա ծանոյց զքեզ ինձ: Զարմացեալ եպիսկոպոսն, ասէ ցնա. Եւ իմ առեալ պատուէր օրհնել զքեզ նախ քան զպսակելն քո, և եղիցիս օրհնեալ: Եւ եդեալ զաջ ձեռն իւր 'ի վերայ գլխոյ նորա՝ աւանդեաց 'ի նա զշնորհս Հոգւոյն սրբոյ, և ասէ. Երթ 'ի խաղաղութիւն, անուամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, հաճոյ եղեալ առաջի նորա, և արժանի լեր չարչարանաց մահուն Քրիստոսի. և մանկունքն՝ որք մկրտեցին զքեզ՝ հրաւիրեալ եղիցին 'ի կարգս հրեշտակաց: Եւ այսպէս արարեալ ծերոյն՝ գնաց զճանապարհս իւր:

Իսկ սուրբն գնաց առ մանկունս առ ընկերս իւր, և պատմեաց նոցա զտեսիլն իւր զոր ետես, և զամենայն

Digitized by Google

եղեալն. և զարմացան ընդ սքանչելիսն և լցան երկիւղիւ 'ի վերայ այնոցիկ զոր լուանն. քանզի կատարեցաւ խորհուրդ մկրտութեան նորա, և թէ որպէս զօրութիւն զգեցաւ ծառայն Քրիստոսի՝ տեսլեամբն զոր ետես: Եւ էր օրն այն ուրբաթ, և տօն մեծ էր Հրէիցն, և առնէր հայր նորա ուրախութիւն մեծ յաւուր յայնմիկ, և հրաւիրեաց զազգատոհմն իւր և զսիրելիսն յընթրիս, և առաքեաց կոչել զորդին իւր. և զեղբարս նորա 'ի շաբաթամտին՝ ժողովել 'ի հրաւիրեալ տեղին: Իբրև մօտ եղև Ասեր, խոտորեցաւ մտանել 'ի տուն մօր իւրոյ, և հետամուտ եղեալ ծառայքն ըմբռնեցին զնա, և առեալ տարան 'ի ժողովն Հրէից:

Իբրև ետես հայր նորա և այլ Հրեայքն՝ զգինովն յականջս նորա, բարկացեալ խռովեցաւ հայր նորա, և ասէ ցնա. Ասեր, ո՞վ խաբեաց զքեզ, և արար այդպէս խայտառակ. ո՞չ ապաքէն այդ կերպարանք ծառայից են՝ որ մնացեալ են յազատութեան իւրեանց: Սուրբն ասէ. Մի՛ խռովիր հայր, քանզի գիտեմ զասացեալդ, զի ես գրեցի զանձն իմ ծառայ Քրիստոսի և քրիստոնեայ եմ: Իսկ յորժամ լուաւ զայս հայրն՝ զայրացեալ լի ցասմամբ, զարկ զերես նորա, ընկէց 'ի մէջ ժողովրդեանն, և կոխէր ոտիւքն: Յարեան թափել զնա ժողովեալքն, և ասեն. Մի իսպառ բարկանար, եղբայր, զի մանուկ է, և ունի զղջանալ և գալ յուղղութիւն. մանաւանդ՝ յաւուր յայսմիկ, թող տուր դմա, զի մի խափան լիցի ուրախութեան մերոյ, քանզի զատիկ մեծ է օրս այս:

Յայնժամ լռեցին ամենեքեան և նստան յուտել և յըմպել և ուրախ լինել: Եւ կոչէին զնա ողոքանօք զի կերիցէ ընդ նոսա. և նա ասէ ցնոսա. Մի՛ խռովիք, զի ես քրիստոնեայ եմ, և ոչ է արժան քրիստոնէի ուտել ընդ հրէի: Եւ ամօթալից եղեալ հայրն յաղագս բանիցս այսոցիկ, յարեաւ դարձեալ հարկանել զնա, և ոչ թողին:

Ասեն ցսուրբն երիցս անգամ. Ե՛կ, որդեակ, կե՛ր ընդ մեզ, և ցածո՛ զսրտմտութիւն հօր քո, քանզի թողաք քեզ զարհամարհանս պատուիրանացն Մովսէսի՝ վասն այդորիկ որ յականջսդ քո, յաղագս տգիտութեան քո, և պատուոյ տօնիս. արդ լո՛ւր, որդեակ, և ե՛կ կե՛ր ընդ

մեզ։ Սուրբն ասէ. Եթէ զխոտելիք զեղեալ պաշտէլեացն, ոչ բռնադատէիք զիս ուտել ընդ ձեզ. այլ զի դեռ նորին առաջադասս օրինացն Մովսէսի կայ 'ի վերայ սրտից ձերոց, վասն այնորիկ խորհիք զայդ։ Իսկ նոքա իբրև լուան՝ զարմանային ընդ կորովութիւն բանիցն, և ասէին ցմիմեանս. Միթէ աստ ի՞նչ եղև առ դմա, զի այդպիսի բանք ոչ են Հրէի, այլ ոչ ակամայ այդ առաջի Աստուծոյ։ Քանզի բազում փառաւորութիւն եղև առ մարգարէսն 'ի մանկութեան ժամանակին, որպէս առ Մովսէսիւն, և Յեսուայն, և Գեդէոնին, և Սամփսոնին, և Դաւթին, Սողոմոնին, Երեմիային, և Դանիէլին, և Անանիանցն, և որք սոցին նմանք են։ Արդարէն ոչ ինչ է մեծ, եթէ լինիցի այժմ 'ի յազգէս մերմէ. քանզի ոչ փոքր ինչ եմք 'ի մէջ ցեղիցդ Իսրայէլի, և օրէնքն Աստուծոյ պարծանք մեր։ Ասէ ցնոսա սուրբն. Զոր խաչեցին հարքն մեր յԵրուսաղէմ՝ զնա աւետի, և գիտեմ զի նա է գառն Աստուծոյ, յորոյ վերայ վկայեաց Յովհաննէս 'ի Յորդանան, և ես մկրտեցայ յանուն նորա, և փոխանակ ճշմարտութեան նորա մեռանիմ։ Եւ դուք եթէ ոչ քաւիցիք մկրտութեամբ նորա՝ պարտականք էք գործոց հարցն ձերոց, քանզի արիւն արդար հեղին և խնդրեանք կորեան յանօրէնութեան իւրեանց։ Իսկ որք հաւատացինն 'ի նա՝ փրկեցան. ահա ասացի ձեզ. առէք զպատուիրանդ որ կայ 'ի վերայ սրտից ձերոց, և հաւատասջիք և մկրտեսջիք, և քաւեսցին մեղքն ձեր։

Յայնժամ լցեալ ամենեքին ցասմամբ վասն բանիցս այսոցիկ և գրգռեցին զհայր նորա զի կորուսցէ զնա։ Իսկ ծառայք նորա յորժամ տեսին զազմուկն՝ թողին զսուրբն զի փախիցէ։ Յայնժամ յարուցեալ Ղևի հայր նորա, գազանաբար յարձակեալ դառնացեալ սրտիւ, առեալ զդանակն 'ի սեղանոյն ընթացաւ զհետ նորա, և մանուկն երթայր առաջի նորա արագ արագ մինչև 'ի ջրհորն ուր մկրտեցաւ, և էր ընդ երեկս։ Եւ դարձեալ առ հայրն՝ ասէ. Ո՛վ գազան արիւնարբու, պահեա՛ զշարաթ քո, և դարձի՛ զսուր քո 'ի տեղի իւր. եթէ աշակերտ ես Մովսէսի, մի՛ պարտաւորեր զանձն քո, և լինիր օրինազանց. ապա թէ քրիստոնեայ ես իբրև զիս, մի՛ շաղախեր զձեռն քո յարիւն ծառա-

յիս Քրիստոսի։ Ոչ եթէ վասն սպանմանն իմոյ ասեմ զայս, այլ զի մի լինիցիս դու որդի գեհենի։ Եւ յորժամ լսէր հայրն նորա զայս ամենայն՝ առաւել ևս զայրանայր, և կրճտէր զատամունս իւր 'ի վերայ նորա։ Իսկ սուրբն հասեալ 'ի տեղին՝ ուր մկրտեցաւ, ծունր կրկնեալ լալով կայր յաղօթս և ասէր. Ո՛վ Քրիստոս, յոր հաւատացի, ընկալ զիս 'ի թիւ մկրտելոցն յանուն քո սուրբ. և 'ի վերայ Ջրհորոյս այսորիկ բաց ինձ դուռն մտանել առ վկայսն քո, և խառնիլ 'ի դասս նահատակաց քոց. ահա մատուցանեմ քեզ զարիւնս իմ պատարագ սուրբ, զի եղիցի հաճոյ տէրութեան քում 'ի հոտ անուշից. և 'ի թիւ ընկերաց իմոց, զոր ցուցեր ինձ, փառաբանել զքեզ արժանաւորեա և զիս, փառաւորել զքեզ և մտանել առաջի սեղանոյդ Աստուծոյ իմոյ, որ ուրախ առնես զմանկութիւն իմ։ Խոստովանն եղէց քեզ օրհնութեամբ, Աստուած, Աստուած իմ. և թշուառական և նենգաւոր հօր իմոյ մի համարիր զայս մեղս, զի ոչ գիտէ զինչ գործէ. և մօր իմոյ որ ծնաւ զիս՝ արա չարչարակից լինել մահուան իմոյ՝ պսակակից հատուցմանց քոց։ Եւ ոյք կատարեն զյիշատակ իմ և յիշեն զիս 'ի նեղութեան, լուր և ողորմեա, և օգնեա նոցա և բժշկեա զախտս և զցաւս հոգւոյ և մարմնոյ։ Ահա զխորհուրդ սրտի իմոյ և զարիւն իմ մատուցից քեզ պատարագ, փոխանակ զի անուանեցեր զիս եղբայր քեզ, և հաներ զիս 'ի դրոյն տղմոյ և ցուցեր ինձ զճշմարտութիւն քո, և արարեր զիս քարոզ անուանդ քո. և ոչ գարշեցար 'ի հայրենի պղծութենէ իմմէ։ Ահա որպէս զառն 'ի սպանդ մատուցի զիս քեզ. վասն քո եստու զպարանոց իմ ընդդէմ սրոյ, և եղէ օտար յեղբարց իմոց, և հեռացեալ յորդւոյ մօր իմոյ։ Ո՞ւր էք, եղբարք իմ սիրելիք, եկայք տեսէք զպատերազմս իմ. փոխանակ քարոզութեանս ձերոյ՝ եկայք ուրախ լերուք ընդ պտուղ վարդապետութեան ձերոյ. ահա այժմ արդեամբ կատարեմ զճանապարհս իմ՝ զոր հորդեցէք ինձ։ Եկայք զուարճակիցք եղերուք ինձ յաւուր փեսայութեան իմոյ, և ուրախասցուք 'ի բղխման արեան իմոյ, որ հեղու 'ի վերայ սուրբ անուանն Քրիստոսի։ Ընկերակիցք իմ և մրընդակիցք, ո՞վ թաքոյց 'ի ձէնջ զօր պսակման

իմոյ. այս է ժամանակ յայտնել սիրելեաց, և որք ճա-նաչէինն զեղբայրս: Ո՞վ ցուցցէ ձեզ զհեղումն արեանս իմոյ, և նահատակակից լինել ճգնութեանս: Ո՛ղջ լե-րուք այժմ, աղօթեցէք արժանի լինել ինձ տեսանել զձեզ յառագաստի թագաւորին: Ո՛ղջ լեր, ասէ, մայր իմ որ ծնար զիս և 'ի գիրկս քո կրեցեր զիս: Ո՛ղջ լե-րուք եղբարք իմ, որդիք մօր իմոյ. Երանի՛ թէ յար-գանդէն կենաց լեալ էիք եղբարք ինձ:

Եւ մինչ սուրբն զայս ամենայն խօսէր, յայնժամ գազանաբար յարձակեալ հայրն 'ի վերայ նորա, և խո-նարհեցուցեալ զսրբոյն զգլուխն 'ի վերայ վիմին՝ որ կայր յափն ջրհորոյն, և եհատ զպարանոցն՝ սրովն զոր ունէր 'ի ձեռին իւրում. և եհեղ զարիւնն 'ի վերայ վիմին: Եւ սուրբն թաւալեալ ընդ արիւն անձին իւ-րոյ՝ ասէր. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, 'ի ձեռս քո յանձն առնեմ զհոգի իմ: Իսկ հայրն յետ վախճանե-լոյ նորա գնաց 'ի տուն իւր յիմարեալ. աւետիս տայր մօրն և եղբարցն՝ վասն մահուանն Ասկերայ. և եցոյց նոցա զսուրն թաթաւեալ յարեան սրբոյն. զոր իբրև լուան՝ կոծ մեծ արարին 'ի վերայ նորա: Իսկ մայրն թէպէտ և դառնացեալ էր սգով 'ի վերայ մահուանն որդւոյն իւրոյ, սակայն քաջալերեալ մխիթարէր զինքն բանիւքն՝ զոր լուեալ էր յորդւոյն իւրոյ, և խորհէր ժամանակ գտանել, զի հաւատասցէ և մկրտեսցի 'ի Քրիստոս. և յուսայր թէ հաւատով սրբոյն արժանի լիցի տեսլեանն՝ որ երևեցաւ: Եւ յետ սակաւ աւուրց շինեցաւ վկայարան սրբոյն, և մկրտեցաւ 'ի ծածուկ մայրն առ գերեզմանի որդւոյն իւրոյ:

Եւ 'ի վաղիւն ըստ սովորութեան մանկունքն եկին 'ի տեղին յայն. և տեսեալ զմարմին սրբոյն թաթաւեալ յարեան, համբարձեալ զձայնս իւրեանց լացին դառ-նապէս, և պատառեալ զհանդերձս իւրեանց ծեծէին զերեսս իւրեանց, և ասէին. Ո՛վ սուրբ գառն Աստու-ծոյ, ո՞վ նախանձեցաւ ընդ գեղեցկութիւն քո. կամ ո՞վ ապականեաց զպայծառութիւն գեղոյ քո. ո՞վ շաղա-խեաց զձեռն իւր յարիւն քո, եղբայր մեր, և կամ ո՞վ զրկեաց զմեզ յեղբայրութենէ քումմէ: Ո՛վ ծնունդ քաղցրութեան մերում, և ծաղիկ ցանկալի՝ ուսմանն մերում, պատարագ կանխեալ ձեռամբ մերով: Արդ

Ճշմարտիւ գիտեմք եթէ հաճեցաւ Տէր ընդ պսա-կեալդ քո, որ եհան զքեզ 'ի գբոյ տղմոյն, որպէս պատմեցեր մեզ։ Ահա անդ եղբարք բազում են քո զորս դուն տեսեր, և այժմ մեք որ աստ՝ անջատեալ են լսելիք մեր լսել զքաղցրաբարբառ բանս քո։ Ծա-ռայ Քրիստոսի և վկայ Ճշմարիտ, աղաչեմ վասն մեր որ այժմ մերձ ես առ նա, արժանաւորիլ տեսլեան քում 'ի վերին Երուսաղէմ, և ցնծալ ընդ քեզ յոր-ժամ խառնիս 'ի դասս Ճգնաւորացն. և ընդ առաջ ելա-նել գալստեան նորա պատրաստեալ և յաղթական պը-սակօք։

Բազում և այլ այսպիսի բանիւք լային և ողբային զնա։ Եւ առեալ իւրաքանչիւր զցուպ՝ բրեցին զերկիրն, և թաղեցին զմարմին երանելւոյն, և ժողովեալ զհողն արիւնախառն՝ արկին 'ի հանգիստն. և հառաչմամբ հայէին ընդ երկինս, և ասէին. Արդ քաջալերեցաք, Քրիստոս, կարդալ առ քեզ. լուր այժմ, կատարեա զօրհնութիւնս, որ լինին 'ի վերայ հրաւիրելոց 'ի ժամ թաղման, 'ի ձեռն քահանայից, կատարեա այժմ 'ի վերայ թաղման սրբոյս։ Եւ եդին կափարիչ զվէմն յա-րոյ վերայ զենման ծառայն Քրիստոսի, և գնացին տըրտ-մագին 'ի տունս իւրեանց։ Զայս ամենայն արարին փութանակի, վասն զի ընդ երեկս էր օրն, և երկիւղն բնակութիւն էր գաղանաց. և ոչ ոք 'ի նոցանէ պատ-մեաց 'ի տուն իւր զեղելումն, զի մի ասիցեն ցնոսա, եթէ՝ Դուք եղերուք պարտականք մահուան նորա յա-ղագս մկրտելոյն զնա. այլ նոքա ոչ դադարէին օր ըստ օրէ գալ 'ի հանգիստ նորա, և լային ողբալով։

Իսկ յետ սակաւ աւուրց, գային անցաւորք վաճա-ռականաց հանդերձ ուղտուք իւրեանց, և երթային յարևելից յարևմուտս. և 'ի գիշերի եկեալ մօտ 'ի դիրս հանգստի սրբոյն, տեսանէին զի հուր վառեալ կայր 'ի վերայ գերեզմանի սրբոյն, և լուսաւորէր զա-մենայն վայրսն։ Ոմանք 'ի վաճառականացն խոտորե-ցան տեսանել զմեծ սքանչելիսն. և յորժամ հասին 'ի դիրս սրբոյն, տեսանէին զվէմն զի ելանէր 'ի ներքոյ նորա լոյս, որպէս զճառագայթս արեգական՝ և սքան-չացան. և հոտ անոյշ բուրէր 'ի տեղւոջէն յայնմանէ, առաւել քան զամենայն խունկս անուշունս։ Եւ քան

զի հաւատացեալք էին որ չոգան 'ի գերեզմանս սրբոյն, իմացեալ 'ի միտս իւրեանց՝ ասեն. Գանձ մեծ է այս. և ոմն 'ի սրբոց վկայից և ոչ յայտնեցաւ յաշխարհիս այսորիկ. եկայք առցուք զդա և տարցուք յաշխարհն մեր, և ստասցուք շահս հոգևորս 'ի Քրիստոս, յոր հաւատայաքն. քանզի նա պատմեաց մեզ և եցոյց և կամեցաւ շահաւէտ առնել պատուական ոսկերօք վկայիս: Եւ 'ի բաց արարեալ զհողն՝ առին զվէմն կափարիչ 'ի գերեզմանէն, և առեալ զմարմին սրբոյն արիւնաթաթախ, և տեսեալ զմանկագոյն տիսն՝ գիտացին եթէ առ ժամայն է կատարեալ սուրբն: Եւ սփռեալ հանդերձս պատուականս պատեցին զնա և առեալ գնացին առ ընկերս իւրեանց՝ աւետիս տալով, եթէ գանձ մեծ գտաք յաւուր յայսմիկ: Եւ առ խնդութեան ոչ հետևէին 'ի տեղիսն՝ յոր և երթալոց էին, այլ դարձան յաշխարհն իւրեանց. և ահա այլ ոչ ևս երևեցաւ լոյս 'ի գերեզմանն, և հաստատեցան 'ի հաւատս իւրեանց յաղագս սրբոյն:

Այր ոմն էր 'ի նոցանէ հաւատացեալ, յոյժ մեծատուն բազում ստացուածովք, և անուն նորա Նաթեր, և կին նորա ամուլ էր. նա ուխտեաց յայտնապէս առաջի ընկերացն իւր, և ասէ. Եթէ տացէ ինձ Աստուած աղօթիւք սրբոյս այսորիկ զաւակ արու, և մխիթարեսցէ զիս և զամուսինն իմ, շինեցից սմա տուն աղօթից յընչից իմոց, և պատուեցից 'ի նմա զոսկերս սորա զամենայն աւուրս կենաց իմոց, և զարդարեցից ամենայն երևելի սպասուք՝ որ ինչ պէտս է նմա. և զինքս զսուրբս՝ արարից ինձ որդի և ժառանգորդ փոխանակ ծննդոց իմոց. և յորժամ ստուգեցից վասն անուան սորա, արարից սմա տուն առ 'ի յիշատակ անուան սորա, և կոչեցից զորդին իմ զոր տացէ ինձ Աստուած 'ի ձեռն աղօթից սրբոյս՝ յանուն դորա, և եղիցի սուրբդ ինձ որդի, և ես եղէց աշակերտ և ծառայ դորա. և հանցէ Քրիստոս ինձ ընդ դմա մասն յանանցական աշխարհին:

Իսկ յորժամ հասին յաշխարհն իւրեանց՝ առեալ տան այնորիկ զմարմին սրբոյ վկային, եդ 'ի տան իւրում մեծաւ պատուով. եցոյց տան ընտանեացն, և պատմեաց զուխտն զոր դաւանեցաւ առաջի Աստուծոյ

յանուն սրբոյն։ Եւ յորժամ լուան՝ ցնծացան և փառաւորեցին զԱստուած, զի ընկալցի զուխտն և կատարեսցէ զխնդրուածս նոցա աղօթիւք սրբոյն։ Եւ եբաց Աստուած զարգանդ կնոջ նորա, և յղացաւ և եղև ուրախութիւն ՚ի մէջ նորա։ Յայնժամ այրն հաւատացեալ փութացաւ վկայարան շինել սրբոյն, և վաղվաղակի կատարեաց և զարդարեաց պէսպէս սպասուք, և կանխեալ ինքն և ընտանիք իւր անդ յաղօթս կային, և աղաչէին զԱստուած, զի շնորհեսցէ զխնդրուածս նոցա, և գիտասցեն զանուն նահատակին Քրիստոսի։

Իսկ մանկունք՝ ընկերք սրբոյն, յորժամ եկին ՚ի տեղին ըստ սովորութեան ողբալ, տեսին զվէմն թաւալեալ, և զգերեզմանն ունայն ՚ի մարմնոյն, բայց միայն հոտ անոյշ բուրէր ՚ի տեղւոջէն. հիացան երկիւղիւ մեծաւ առ հասարակ, մեծաբարբառ հառաչէին։ Ոմն ասէր. Գազան յափշտակեաց. Եւ ոմն ասէր, թէ՝ Հայր իւր տարաւ թաղել զնա։ Եւ սքանչացեալք գնացին յարկս իւրեանց, և պատմեցին ամենեցուն զեղեալսն, եթէ զիարդ մկրտեցին զնա, կամ զիարդ նա խօսէր ընդ նոսա, կամ զիարդ գտին զնա անկենդանի (1) լեալ, կամ որպէս թաղեցին զնահատակն։ Եւ կանխեալ յառաջագոյն ել համբաւ նորա ընդ ամենայն աշխարհն, եթէ Ղևի սպան զորդին իւր վասն քրիստոնեայ լինելոյ նորա։ Ի համբաւէս յայսմանէ և ՚ի բանից մանկանցն գիտացին ճշմարտութեամբ, թէ վասն Քրիստոսի սպանաւ Ասեր ՚ի հօրէն իւրմէ. և արդարև այժմ Ասեր հարուստ է և հարստացուցիչ. քանզի Ասեր՝ հարստութիւն թարգմանի։ Յարեան հաւատացեալքն այնոքիկ ջերմեռանդն հաւատով՝ չոգան ՚ի տեղին յայն, և տեսին զվէմն ներկեալ արեամբ նորա, և հետ գնդին ՚ի քարին, որ նշանակեալ ունէր զգիծ չափոյ գնդին և ասեն. Արդարև գանձ մեծ հեռացաւ յաշխարհէս մերմէ։ Եւ շինեցին վկայարան փոքրիկ ՚ի վերայ գերեզմանին, և եդին զվէմն զայն ՚ի մէջ վկայարանին։ Եւ զնշան տէրունական խաչին ՚ի վերայ վիմին կանգնեցին և գրեցին ՚ի նմա, թէ՝ Այս տեղի կատարման վկային Քրիստոսի սրբոյն Աբդլմսեհի։ Եւ

(1) Յոր. կենդանի։

գային հաւատացեալք աշխարհին այնորիկ 'ի կողմանց կողմանց հանապազ յանուն նորա, և բժշկէին յախտից իւրեանց. և սփռեցաւ համբաւ բժշկութեան զոր առնէր Տէր 'ի ձեռն սրբոյն՝ ընդ ամենայն աշխարհըն արևելից: Եւ 'ի գալ միւս տարւոյն՝ եկեալ վաճառականացն այնոցիկ անցանել ընդ նոյն ճանապարհաւ հանգստիւ սրբոյն. իսկ յորժամ հասին 'ի վերայ անուան երանելւոյն՝ մեծաւ փափագանօք մտին աղօթել 'ի վկայարան սրբոյն: Եւ տեսին զվէմն 'ի մէջ վկայարանին եդեալ, և զնշան սուրբ խաչին 'ի վերայ նորա. հարցին ցանցաւորսն, թէ՝ Զինչ անուն է սրբոյդ, և զիարդ եղև պսակել դորա. և պատմեցին նոցա զամենայն ճշմարտութեամբ:

Իսկ նոցա խնդութեամբ լցեալ պատմեցին զեղեալ սքանչելիսն, եթէ զիարդ հուրն բորբոքէր 'ի վերայ գերեզմանին և կամ որպէս առեալ զմարմին սրբոյն՝ տարան յաշխարհ իւրեանց, և շինել վկայարան 'ի ձեռն հաւատացելոյ առնն, և բժշկութիւնք որ լինէին 'ի ձեռն սուրբ վկային: Իսկ ապաստաւորքն խնդրէին մասն ինչ 'ի նշխարաց սրբոյն, առ 'ի պատիւ վկայարանին. զոր յետ սակաւ աւուրց շնորհեցին զողձալին՝ ապաստաւորացն: Իսկ այրն հաւատացեալ՝ որ տա զմարմին սրբոյն, յորժամ դարձաւ 'ի տուն իւր՝ եգիտ զկին իւր ծնեալ որդի գեղեցկատեսակ և զուարթ երեսօք. և առեալ զորդին մկրտեաց 'ի վկայարանի սրբոյն, և անուանեաց զանուն նորա Աբդլմսեհ յանուն սրբոյն, որպէս և ետես զգրեալսն 'ի վերայ վիմին. և արար ուրախութիւն մեծ յաւուր յայնմիկ ամենայն ժողովըրդեանն: Իսկ սուրբն երևէր 'ի տեսլեան կնոջ նորա՝ նախ քան զծնանելն, և ասէր. Ահա ծնցիս որդի ըստ նմանութեան կերպարանաց իմոց, և կոչեսցես զնա յանուն իմ: Ասէ ցնա կինն. Եւ ո՞վ ես, տէր իմ, որ կոչեցից յանուն քո զորդի իմ: Ասէ ցնա սուրբն. Յորժամ դառնայ այրն քո 'ի ճանապարհէն, և գայ խաղաղութեամբ յաշխարհէն՝ ուր ես եմ մնեալ, նա պատմեսցէ զանուն իմ: Եւ զարթուցեալ կինն սքանչանայր. և յորժամ եկն այր իւր պատմեաց նմա զտեսիլն. և եղև այն ամենայն 'ի հրաշութիւն և յուրախութիւն ամենայն հաւատացելոց. և անուն սրբոյն

հռչակեցաւ ընդ ամենայն աշխարհս, յարեւելս և յարեւմուտս. և ամենեքին ոյք խնդրէին յանուն նորա՝ առաքէր Աստուած զբժշկութիւն և զառողջութիւն հիւանդաց. և բուրէր հոտ ճգնութեան նորա ընդ ամենայն տիեզերս, առաւել քան զամենայն խունկս անոյշս. և նահատակութիւն նորա լսելի լինէր յամենայն բերանոյ, առաւել քան զթագաւորաց և զզօրավարաց զախոյանից՝ որք յաղթութեամբ դառնային 'ի պատերազմէն. և ամենայն քրիստոնեայք պարծէին նովաւ, և աճէր անուն նորա հաւատովն՝ որ 'ի Քրիստոս. և 'ի ձեռն նորա՝ շնորհէր Աստուած զբժշկութիւն աշխարհի. և ամենայն հաւատացեալք տային օրհնութիւն Քրիստոսի Աստուծոյ:

Իսկ Ղեւի հայր նորա 'ի ծերութեան ժամանակին տագնապէր 'ի դիւաց. և 'ի միում աւուր լլկեալ յոյժ՝ զարկոյց զնա զգետնի, և լուան 'ի նմանէն, որ ասէր այսպէս. Որդեակ իմ, Ասեր, մի ըստ արժանեաց իմոց ընկալայց հատուցումն 'ի քէն: Եւ բարձեալ զնա առ ժամայն որդւոց իւրոց՝ ածեալ կապեցին առ վիմին, որ ներկեալ էր արեամբ ծառային Քրիստոսի, և փութապէս ընկալաւ զբժշկութիւն, և հաւատաց 'ի Քրիստոս և 'ի ծառայ նորա, և մկրտեցաւ ամենայն տամբն իւրով 'ի նմին ջրհորի: Եւ այսպէս որսայր սուրբն զամենեսեան 'ի հաւատսն Քրիստոսի, և զարթուցանէր յամենայն կողմանց գալ 'ի հաւատս, և ընդունէին զառողջութիւն հոգւոյ և մարմնոյ:

Իսկ 'ի միում աւուրց առն միոյ յոյժ մեծատան, որ էր 'ի Տաճկաց մեծատունից, երամակ ուղտուցն խուճապեցան, և գնացին յանապատ տեղիս, և ամենեքին ոչ գիտացին զհետս նոցա: Իսկ յորժամ հատաւ յոյս գտանելոյ զնոսա, դէմս արարին առ 'ի յաղօթել, և ուխտեաց ասելով. Ծառայ Քրիստոսի և վկայ սուրբ, եթէ դարձուսցես յիս զկորուստն իմ, մի 'ի տասանցն յորոց դառնան տաց քեզ տասանորդս: Եւ յորժամ դարձաւ այրն 'ի տուն իւր, ահա ուղտք նորա ամենեքեան հանդերձ կողովամբքն կային առ տանն իւրոյ, և ոչ կորեաւ 'ի նոցանէն և ոչ մի: Եւ յորժամ թուեաց զնոսա՝ ուրախ եղև յոյժ, և զղջացաւ, և ոչ ետ տանել սրբոյն զտասանորդսն՝ զոր խոստա-

ցաւ, և ասէ. Բաւական է որբոյն տասն ուղտ միայն, քանզի ոչ աշխատեցաւ 'ի ժողովելն, և ոչինչ ծախեաց վասն նոցա: Եւ ասեն ցնա բարեկամքն իւր. Ոչ այդպէս, ով մեծդ, այլ զոր խոստացար՝ հատո նմա, գուցէ այլ ինչ պատահիցէ քեզ, և կարդասցես և ոչ օգնեսցէ քեզ: Այլ նա ոչ կամեցաւ, զմտաւ ածեալ զբազմութիւն ուղտուցն՝ որ պակասէին 'ի նմանէ, և տագնապէր. և որոշեաց 'ի նոցանէ տասն ուղտ զորս ինքն կամեցաւ, և առաքեաց զնոսա 'ի վկայարան սրբոյն: Իսկ 'ի միում աւուր հանեալ զուղտսն յարօտ, և ընդ ելանելն առ ժամայն ցրուեցան և տարան զծառայսն որ հեծեալ էին յուղտսն, և հետք նոցա ոչ ևս ուրեք յայտնեցան. և լուեալ առնն զկորուստ ուղտուցն իւրոց՝ զգեցաւ ամօթ, և աղաչէր զբարեկամսն իւր, զի երթիցեն առ սուրբն, և լինիցին երաշխաւոր վասն որոյ ուխտեացն: Եւ եղև իբրև չոգան 'ի տեղին՝ տեսեալ 'ի հեռաստանէ զի ժողովեալ էին ուղտքն, և դային 'ի վկայարան սրբոյն: Իսկ նոցա տեսեալ զբազմութիւն ուղտուցն՝ լցան երկիւղիւ, համարեցան թէ գունդ թշնամեաց իցէ. և յորժամ մօտ եղեն և տեսին զնշանսն ուղտուցն իւրեանց՝ սքանչացեալ ասէին. Արդարև մեծ և զօրաւոր է նահատակս այս. փոխանակ զի ստեցին յուխտէ նորա, ահաւասիկ զամենայն ուղտս առ ինքն ամփոփեաց: Եւ արդ աղաչեցէք՝ զի առցէ զիւրսն ըստ առաջին խոստմանն, և թողցէ զմերն երթալ զկնի մեր: Եւ որոշեցին և ետուն տասանորդս 'ի լաւացն և 'ի վատթարացն, և 'ի ծառայիցն ետուն արածել զուղտսն. և յորժամ կարգեցին զայս, աղօթեցին (1) առ Աստուած, և կարդացին զանուն սրբոյն, և առին. Ո՛վ սուրբ ծառայ Քրիստոսի և քաջ նահատակ, առ զքոյդ և արձակեա զմերն գալ զկնի մեր: Եւ դարձուցեալ ուղտուցն զերեսս իւրեանց՝ երթային զկնի նոցա:

Բազում և այլ սքանչելիս առնէր Տէր 'ի ձեռն սրբոյն. բժշկութիւն այսահարաց և նեղելոց յիւրաքանչիւր ցաւոց. և փառաւորէր 'ի նա սուրբ անունն Քրիստոսի: Վասն որոյ և մեք հաւատացեալքս կատարելով զյիշատակ սրբոյն Աթղմնեհի, օրհնեմք զՀայր

(1) Յօր. աղօթեաց:

արարիչ արարածոց, և զՈրդին հաստիչ և համագոյ, և զՀոգին սուրբ՝ զօրացուցիչ և պարգևաբաշխ ամենեցուն. և զնոյն ինքն զծառայն Քրիստոսի, և զամենայն սուրբս, բարեխօս ունելով առ բոլորիցն Աստուած. զի խոստացելոց բարեացն հասցուք, 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր. որում վայել է փառք և զօրութիւն և պատիւ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Ս. Ադրիանոսի եւ կնոջ նորա Անիտողեայ:

Եւ եղեւ յերկրորդումն գալստեանն Մաքսիմիանոսի թագաւորին 'ի Նիկոմիդացւոց քաղաքն, եւ սկսան զամենեսեան որք ըստ տեղեաց տեղեաց հաւատացեալք էին 'ի Քրիստոս. եւ դիմեալ 'ի տաճարն՝ երկիր պագանէր աստուածոցն. եւ հրամայեաց զիւր զոհսն մատուցանել յառաջ, եւ յետ այնորիկ զքաղաքին: Լուեալ այնուհետեւ ամենեցուն՝ գային 'ի մատուցանել, ոմանք ցուլս եւ զուարակս, եւ ոմանք գառինս եւ խոյս եւ հաւս, քանզի կռապաշտ էր քաղաքն: Եւ զենուլին յամենայն հրապարակս եւ 'ի փողոցս եւ 'ի տունս. մինչեւ ամենայն քաղաքն հոտեալ 'ի շարաւոյ եւ 'ի ճենճերոյ զոհիցն. եւ պատուիրակքն շրջէին քարոզել ամենեցուն 'ի զոհել նոցա աստուածոցն. քանզի պատուհասել հրամայեաց թագաւորն զայնոսիկ որք ոչ զոհեսցեն, եւ գտեալ քրիստոնեայսն հրով այրել: Կարգեցին յայտնապէս արք ոմանք քննել զհրապարակսն եւ զամենայն քաղաքն. զի եթէ գտանիցեն արս կամ կանայս հաւատացեալս 'ի Քրիստոս, ածցեն առ թագաւորն առ 'ի խոշտանգել սաստիկ տանջանօք եւ բոցակէզ հրով. որք եւ ինչս բազումս տային դուշակելոցն դահճացն: Մատնէին այնուհետեւ դրացիք զդրացիս եւ սիրելիք զսիրելիս եւ ազգականք զազգականս, 'ի տուրս ընչից հայեցեալք. ոմանք վասն երկիւղի թագաւորին մատնէին զհաւատացեալսն առ 'ի յինքեանց. վասն զի պատուհաս սահմանեալ էր այնոցիկ որք թաքուցանէին զքրիստոնեայսն:

Digitized by Google

Յայնժամ աղդ լինէր որք զխնդիրն առնէին 'ի Թագաւորէն, եթէ են ոմանք յայլի ուսմամբ թագուցեալ. քանզի լուան զձայն սաղմոսի սրբոցն 'ի գիշերի մօտակաց եղեալ, և եկեալ գուշակեցին. և նոցա վաղվաղակի առեալ զբազմութիւն զինուորացն՝ հասին 'ի մերձ այրին. և ըմբռնեալ զնոսա ածին 'ի քաղաքն ուր էր Թագաւորն, կապեալ զամենեսեան երկաթի կապանօք: Եւ եղև յորժամ ել Թագաւորն երկիր պագանել և զոհել 'ի տաճարի աստուածոցն, և ահա զինուորքն մատուցին զնոսա առաջի Թագաւորին և ասեն. Թագաւոր, յաւիտեան կաց. գտաք զամենայն քաղաքս և շուրջ զգեօղմն՝ յերկրպագութիւն աստուածոցն, հաւանեալ քոյոյ հրամանացդ, բայց միայն սոքա Թշնամանեցին զաստուածսն, չհաւանեալք քոյոյ պատուիրանացդ:

Եւ տեսեալ զսուրբսն առժամայն հրամայեաց կացուցանել զկառսն, և մերձեցուցանել զնոսա 'ի կառսն. ասէ ցնոսա. Ուստի՞ էք, աստի՞ եթէ այլ ուստեք: Եւ նոքա ասեն. Ազգաւ աստի եմք, այլ հաւատովք գալիլէացիք:

Ասէ ցնոսա Թագաւորն. Եւ ո՞չ լուարուք եթէ որպիսի պատիժս սահմանեալ է որք յայդպիսի հաւատդ գտանին, և կամ որպէս դառն վախճանիւ զբաւեցան 'ի բուռն անկեալք: Սուրբքն ասեն. Լուաք և ծիծաղեցաք զանմիտ հրամանաւդ քով. ծիծաղեցաք և զսատանայիւ որ զօրացեալ է յոգիսն անհաւատութեան, որոց և զօրագլուխն դու ես: Թագաւորն ասէ. Եւ յիմա՞ր իշխեցէք ասել զմեր հրամանսն. մեծովք աստուծովքն երդուեալ, դառն և անհնարին տանջանօք մաշեցից զմարմինս ձեր: Եւ ասէ. Պրկեցին և տանջեցին բրօք, և եկեալ աստուածն դոցա օգնեսցէ դոցա, և փրկեսցէ զդոսա 'ի ժամէս յայսմանէ: Եւ սկսան երեք դահիճքն ջալոտիւք տանջել զնոսա: Սուրբքն ասեն. Յաւել և այլ ևս տանջիչք, ով աստուածամարտ, քանզի որչափ յաւելուս զտանջիչսդ՝ այնչափ առաւելումն զպսակն: Եւ բռնաւորն ասէ ցնոսա. Ա՜յ Թշուառականք, այժմ զգլուխ ձեր բառնամ, և դուք պսակա՞ց ակն ունիք. այլ մանաւանդ դարձիք յայդպիսի յամառ կամացդ, և մի ընդ վայր կորուսանէք զձեզ:

Սուրբքն ասեն. Կորուսցէ զքեզ Աստուած, զի զծառայս նորա 'ի զուր և 'ի նանիր խոշտանգես, առանց միոյ իրիք յանցանաց։ Եւ բարկացեալ Թագաւորն հրամայեաց բռնաքարամբք բեկանել զկզակս նոցա. և դահճացն առեալ քարինս՝ ջարդեցին զբերանս նոցա. և սրբոցն ընկալեալ զտանջանսն՝ ասացին. Նորա 'ի չարագործութեան ըմբռնեալս՝ ընդ այսպիսի դատոն և անողորմ տանջանօք արկեր զմեզ. հարցէ զքեզ հրեշտակ Աստուծոյ, և զամենայն ամբարիշտ տունդ քո, ով անօրէն և թշնամի Աստուծոյ. ոչ արդեօք յագեցար տանջանօքս զոր ածեր 'ի վերայ մեր, և ոչ ձանձրացար յայնչափ յերկար ժամս ձգեալ զազգի ազգի տանջանս քո. և ոչ զմտաւ ածեր եթէ և մեք մարմինս զգեցեալ եմք որպէս և դու, թէպէտ և քոյդ անօրէն է և ամբարիշտ. զքարինսդ արդեօք ապառաժս աղաւաղ ես առնէր այսչափ տանջանօքս քո, ով որդի սատանայի։

Բարկացեալ Թագաւորն և ասէ. Մեծովք աստուածովքն երդուեալ, զլեզուս ձեր հատից, զի ձեօք ուսցին մարդիկ մի կալ հակառակ տերանց իւրեանց։ Սուրբքն ասեն. Եւ ատե՞ս զայնոսիկ որ հակառակ կան տերանց իւրեանց։ Եւ ասէ. Այո՛, ատեմ, և պատուհաս ես առնեմ։ Սուրբքն ասեն. Լուր և դու, ով ամբարիշտ, զի եթէ դու զանհնազանդս երկրաւոր տերանց իւրեանց ատես և պատուհասես, ապա զիա՞րդ բռնադատես զմեզ ընդդիմանալ Աստուծոյն մերոյ, ապստամբել 'ի Տեառնէ մերմէ և 'ի Փրկչէն. զի չարչարեսցուք և մեք զայն՝ որ քեզն է պատրաստեալ։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Զի՞նչ պատրաստեալն է ինձ, ա՛յ դատապարտք։ Սուրբքն ասեն. Այն որ պատրաստեալն է սատանայի և հրեշտակաց նորա, և անօթոց նորա, որ էք դուք ամբարիշտք. հուր անշէջ և որդն անքուն, տանջանքն անվախճանք և պատուհասքն յաւիտենականք. գուբն ապականութեան և խաւարն արտաքին, ուր լալ աչացն է և կրճել ատամանցն, և այլ ևս տանջանարանք, զորոց տեսիլն դժնէ այն որ պատրաստեացն ձեզ զայն։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Աստուածովքն, զի զլեզուս ձեր հատանեմ այժմիկ։ Սուրբքն ասեն. Ո՛վ անմիտ և ամբարիշտ, թէպէտ և հատցես զգործի փառաբանութեանս, կարող է հեծութիւն սրտից առաւել աղա-

Digitized by Google

ղակել առ Աստուածն մեր. և արիւնս այս զոր հե-
ղեալ ունի բերանս մեր՝ մեծապարգևս ևս քան զորինգ
գոչէ առ Աստուածն մեր, վասն որոյ և չարչարիմք։
Բարկացեալ Թագաւորն և ասէ. Նշանակեցէք զա-
նուանս դոցա գրով զամենեցուն, և կապեալ զդոսա
երկաթի կապանօք և տարէք 'ի բանտարան դատա-
պարտելոցն, և ամենևին նեղեցէք. և որպէս ինձ կամ
է՝ այնպէս խոշտանգեցից զդոսա. ոչ եթէ որոյ պա-
տուհասի միայն արժանի են, այլ և պարտ է դոքօք
խրատել և զգաստացուցանել զամենայն զաւառս։

Այր ոմն մեծ և երևելի իշխան 'ի դրան արքունի,
որոյ անուն Ադրիանոս, իբրև ետես զտանջանացն խըս-
տութիւն, և զնոցա ժուժկալութիւն, ասէ ցսուրբ
վկայսն. Երդմնեցուցանեմ զձեզ յԱստուածն ձեր՝ վասն
որոյ չարչարիքդ, ասացէք ինձ զճշմարիտն, զի՞նչ է այն
որում դուք ակն ունիք առնուլ արժանի ընդ այդչափ
տանջանացդ. Թուի ինձ եթէ մեծ և սքանչելի իմն ե-
րևի։ Ասեն ցնա սուրբքն. Ոչ մեր բերանք բաւական են
պատմել վասն այնորիկ, և ոչ քո լսելիքդ կարող են ըն-
դունել։ Ասէ ցնոսա Ադրիանոս. Բնաւ ամենևին ո՞չ
ինչ լուարուք վասն այսորիկ, ո՞չ յօրինաց և ոչ 'ի մար-
գարէից և ոչ յայլոց գրոց։ Սուրբքն ասեն. Եւ ոչ նո-
քին իսկ մարգարէքն որպէս պարտ է գիտել, քանզի
և նոքա մարդիկ էին աստուածապաշտք, և որչափ կա-
րացին առնուլ 'ի Հոգւոյն սրբոյ՝ զնոյն և խօսեցան. այլ
վասն այնորիկ գրեալ է, թէ՝ Զոր ակն ոչ ետես և ունկն
ոչ լուաւ և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, զոր պատրաս-
տեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց սրբոց։ Զայս լուեալ
Ադրիանոսի՝ վաղվաղակի 'ի ներքս դիմեաց. և կացեալ 'ի
մէջ ատենին ասէ ցդպիրսն. Գրեցէք և զիմ անունս ընդ
սուրբ նահատակսդ, քանզի և ես քրիստոնեայ եմ։ Իսկ
իբրև ետես թագաւորն յանդիմանակաց՝ կարծեաց եթէ
չարախօսութիւն զսրբոցն մատուցանիցէ. և ասէ ցդպիր-
սըն. Գրեցէք վաղվաղակի և զպատուականիդ Ադրիա-
նոսի ձեռնարկեալ զնոցանէ ամբաստանութիւն։ Ասեն
ցնա դպիրքն. Ոչ զնոցանէ չարախօսէ, այլ զինքն քրիս-
տոնեայ անուանէ, և աղաչէ զանուն իւր գրել ընդ մա-
հապարտսն։ Իբրև լուաւ Թագաւորն բարկացաւ և
ասէ ցնա. Մոլորեցա՞ր, Ադրիանէ, կամի՞ս և դու չա-

Digitized by Google

րաչար կորնչիլ։ Եւ նա պատասխանի տուեալ ասէ. Ոչ մոլորեցայ, թագաւոր, այլ ՚ի բազում մոլորութենէ այժմ զգաստացայ։ Ասէ ցնա թագաւորն. Խնդրեա յինէն թողութիւն, և ասա առաջի ամենեցուն եթէ ընդ խաբս խաբեցայ. և չոգ ջնջեա զանուն քո ՚ի միջոյ դատապարտելոցն։ Ադրիանոս ասէ. Ցայսմհետէ յԱստուծոյն իմոյ խնդրեմ զթողութիւն վասն անուղղայ կենաց իմոց, և վասն առաջին և անօրէն գնացից իմոց։ Եւ բարկացեալ Մաքսիմիանոս հրամայեաց կապել զնա և տանել ՚ի բանտն ընդ սուրբ վկայսն, որ յայտ արարեալ՝ յորում հարցանիցէ զնա և զնոսա։ Մի ոմն ՚ի նոցանէ ՚ի ծառայիցն Ադրիանոսի իբրև ետես զայն՝ ընթացեալ վաղվաղակի ՚ի տուն և պատմեաց կնոջ նորա Անիտոլեայ և ասէ. Զտէրն իմ կապեցին երկաթի կապանօք և արկին ՚ի բանտ։

Նա իբրև զայն լուաւ, պատառեաց զպատմուճանն իւր և սկսաւ լալ դառնապէս և ողողանել. և ձիչ բարձեալ ասէ ցպատանին. Ասա ինձ, այր դու, վասն որոյ պատճառանաց կապեցաւ տէրն իմ։ Եւ ասէ ցնա պատանին. Ետես զոմանս խոշտանգեալս վասն անուանն այնորիկ զոր Քրիստոսն ասեն, ոչ հաւանեալ ըստ հրամանի թագաւորին առ ՚ի չզոհել կռոցն, և վաղվաղակի առանց բռնադատելոյ ասէ ցդպիրսն. Գրեցէք և զիմ անունս ընդ արանց ընդ այնոսիկ, քանզի մեծացանկութեամբ ախորժեմ մեռանել ընդ նոսա։ Ասէ ցնա կինն. Եւ ո՞չ գիտացեր թէ վասն է՞ր տանջեցան արքն այնոքիկ։ Եւ պատանին ասէ. Ասացի քեզ թէ ոչ կամեցան զոհել աստուածոցն։ Իբրև նա զայն լուաւ, վաղվաղակի յարեաւ և խնդալից եղեալ փոխեաց զպատառեալ պատմուճանն իւր, և մեծաւ փութով դիմեաց ՚ի բանտն առ նա, քանզի էր ՚ի ծնողաց հաւատացելոց և սրբոց դուստր, և երկնչէր խոստովանել վասն ամբարշտութեանն զօրացելոյ յայնժամ։ Եւ հասեալ ՚ի բանտն եմուտ ՚ի ներքս և անկաւ առ ոտս առն իւրում, համբուրէր զկապանս նորա և ասէր. Երանելի ես դու, տէր իմ Ադրիանէ, զի գտեր զայն ինչ զոր ոչ թողին հարքն քո քեզ. արդարև այսպէս օրհնեսցի ամենայն մարդ որ երկնչի ՚ի Տեառնէ. և այժմ, տէր իմ, հաւաքեցեր ՚ի մանկութեան քում՝ զոր ոչ արդեօք

զտանելոց էիր 'ի ծերութեան քում. արդարև, տէր իմ, անհոգ երթիցես յայն յաշխարհն, համբարեալ քեզ զայն մեծութիւն բազում՝ զոր գտցես 'ի ժամանակի պիտոյից, յորժամ կարօտանայցեն բազումք մեծատունք. յորժամ չիք փոխորդւոյ ժամանակ և ոչ յանօթառնլոյ. յորժամ ոչ փրկեսցէ ոք զոք 'ի տանջանաց, և ոչ ոք ումեք երևեսցի, ոչ հայր որդւոյ և ոչ մայր դըստեր, և ոչ ինչք ժողովելեաց իւրեանց, և ոչ ծառայք տեառն, և սիրելիք ոչ երևելին սիրելեաց, այլ ամենեքեան զիւրաքանչիւր բեռանց հոգասցեն. դու տէր իմ, միայն զքոյին առ քեզ առեալ երթաս խաղաղութեամբ՝ ընկալեալ զխոստումն յԱստուծոյ. դու երթաս վստահութեամբ չերկուցեալ ամենևին յահագին յառաջիկայիցն. դու իբրև զպարտս զվարձն քո պահանջեսցես յԱստուծոյ. տկարացեալ է այսուհետև բանսարկուն ընդդէմ քո: Արդ աղաչեմ զքեզ, տէր իմ, հաստատուն կալ 'ի կոչմանդ քում յոր կոչեցարդ, և մի ինչ ամենևին զքեզ 'ի գեղեցիկ առաջիկայիցդ վրիպեցուսցէ, մի ազգ և մի տոհմ, մի ծնօղք և մի ինչք, մի ստացուածք և մի ծառայք և աղախնայք, և մի այլ ինչ յերկրաւորացս. զի ամենայն ինչ անցանելոց է և ապականելոց. յաւիտենականին միայն թևարկեա, զոր յետ սակաւ ժամու տեսցես զանանցանելայն. (1) և մի զքո ուղղորդ մեղկացուցանեն աղերս բանք բարեկամաց քոց, և գողասցեն զհաւատս քո գեղեցիկ՝ նողկալի և հրապուրիչ բանք նոցա. ատեա զողոքանս նոցա, ուրացիր զամբարիշտ խրատս նոցա: Ընդ սուրբս ընդ այնոսիկ միայն հայեաց, նմանեա ժուժկալութեան նոցա, նմանեա համբերութեան դոցա: Մի խռովեսցէ զքեզ մտերմութիւն թագաւորին. մի զարհուրեցուսցէ զքեզ տեսիլք տանջանացն. մի զանդրդեցուսցէ զքեզ հուրս այս, որովհետև խոստացար 'ի վերայ յաւիտենական անշէջ բոցոյն:

Եւ յորժամ կատարեաց զբանս զայսոսիկ՝ լռեաց, քանզի երեկոյ իսկ էր այնուհետև: Յայնժամ ասէ ցնա Ադրիանոս. Երթ 'ի տուն քո և անդ լեր. և յորժամ գիտասցես զմուտ դատաստանին մերոյ՝ կո-

(1) Յոր. զանանցանելոյն:

չեցից զքեզ առաջի Թագաւորին, զի եկեալ տեսցես զվախճանն մեր: Եւ յարուցեալ Անատոլի շուրջ եկն զոր-քովքն, և համբուրելով զիւրաքանչիւր կապանս նոցա, քանզի էին Թուով արք իբրև քառասուն և երեք. և մեծաւ աղաչանօք ասէ ցնոսա. Փոխանակ ձեր, տեարք ծառայք Աստուծոյ, ձեռնտուք լերուք ոչխարիդ Քրիստոսի, ուսուցէք զիս զնշանակ համբերութեանդ, խելամուտ արարէք անանց պարգևաց, զորոց ժուժկալութիւն առիթ լինի. սա է պտուղ ձերոց տանջանացդ. ահաւասիկ շահեցարուք զորա հոգիս ընդ ձերումդ. փոխատու լիցի ձեզ և յայսմ Քրիստոս. լերուք զմա հարք փոխանակ մարմնական ամբարիշտ ծնողացն. հաւատարմացուցէք վասն երանելի վախճանին, զի անյագ եղեալ այնու փափագանօք՝ կարասցէ տեսել 'ի նահատակութեանն:

Եւ զայս ասացեալ անկաւ առ ոտս նոցա և երկիր եպագ նոցա, և դարձաւ չոգաւ առ Ադրիանոս, քանզի էր 'ի ներքնումն բանտին պնդեալ 'ի կոճեղ, և ասէ ցնա. Տէ՛ր քաջ տէր իմ. մի՛ հայիր 'ի գեղեցկութիւն մարմնոյ քո, և մի՛ 'ի բարձրութիւն հասակիդ քո, զի այդ ամենայն կերակուր որդանց է. մի՛ զբաղեցուսցէ զքեզ ոսկի կամ արծաթ կամ հանդերձս կամ ստացուածս, կամ այլ իրք պալատականք, զի ոչ ինչ ամենեւին մօտակաց լինի 'ի ժամուն յայնմիկ, այլ ամենայն աստէն մնացեալ կայ. չիք անդ կաշառ ումեք տալ վասն անձին իւրոյ, այլ միայն սուրբ հոգւովդ կաշառի Աստուած: Եւ զայս ասացեալ ողջոյն ետ նոցա և ել գնաց 'ի տուն իւր. և անդ աղաչէր զԱստուած զտիւ և զգիշեր զի հաստատուն կացցէ 'ի խոստովանութեան այր իւր:

Յետ աւուրց ինչ յորժամ գիտաց երանելին Ադրիանոս եթէ 'ի հարց և 'ի փորձ դատաստանաց մտանելոց էր, ասէ ցսուրբսն. Հրամայեցէք ինձ երթալ ածել զաղախինն ձեր, զի առընթեր կացցէ 'ի վկայութեանս մերում, և տեսցէ զվախճանն մեր. քանզի զայս խոստացայ նմա երդմամբ հանդերձ: Եւ նոցա հրամայեալ, և ետ ինչս բանտապետացն և ել գնաց, և ետ երաշխաւոր ընդ ինքեան զժողովս սրբոցն: Եւ մինչդեռ երթայր 'ի ճանապարհի, ետես զնա ոմն ծանօթ 'ի քա-

զաքացեալն և ընթացեալ պատմեաց Նատաղեայ ամուսնոյ իւրոյ և ասէ. Արձակեցաւ Ադրիանոս 'ի կապանաց և գայ մօտ 'ի տուն. 'ի ճանապարհի թողի զնա: Իսկ նա ոչ հաւատաց և ասէ. Ո՞վ արձակէ զնա յայնց կապանաց. քանզի լիցի նմա թուլանալ և որոշիլ 'ի սըրբոցն յայնցանէ: Եւ մինչդեռ զայն խօսէին, ահա այլ ոմն ծառայ նորին եկն եմուտ թափ 'ի դրէ և ասէ. Տէրն իմ արձակեցաւ և ահաւասիկ գայ: Իբրև լուաւ կինն կարծեաց եթէ 'ի մարտիրոսութենէ փախուցեալ է. տրտմեցաւ յոյժ և լայր դառնապէս: Եւ իբրև ետես զնա՝ յոտն եկաց, և թողեալ զգործն զոր ունէր 'ի ձեռաց անտի, և ընթացեալ վաղվաղակի փակեաց զդուռս տանն և աղաղակ բարձեալ ասէ. Հեռի լիցի յինէն անկեալս յԱստուծոյ, և որ ստեաց տեառն Աստուծոյ իւրոյ. քան լիցի ինձ խօսել ընդ բերանոյ՝ որ ուրացեալ է զԱստուած, և լսել բան 'ի լեզուէ նենգաւորէ՝ որ դժնեաց արարչին իւրոյ: Եւ ասէ ցայրն իւր առ դուրսն. Ո՜վ թշուառական և անաստուած այր, ո՞ արար քեզ հարկ ձեռնամուխ լինել յիրս՝ որում չէիր ատակ կատարել. ո՞ տուաւ արձակեալ ձգեաց եհան ըզքեզ յայնպիսի խաղաղական և հանգստական կայանէ. ասէ ասա դու, զիա՞րդ փախեար չև ճակատեալ 'ի պատերազմի. զիա՞րդ զէնընկէց եղեր չև տեսեալ զնահատակն. զիա՞րդ վիրաւորեցար չև նետս 'ի դրկաց ստուցեալ. զիա՞րդ յաղթէ սպանողաց պատարագ մաքուր Աստուծոյ մատչիցի. Հնա՞ր էր արդեօք յարիւնահեղ տեղւոջէ և 'ի շաղախեալ օդոյ անուշահոտ խունկ մատուցանել Աստուծոյ: Այլ ես հեղգս զինչ գործեցից որ դիպեցայ առն անբարշտի և յանբարշտաց զաւակէ. և ոչ մի ժամ կոչեցայ կին մարտիրոսի, այլ վաղվաղակի եղէ ուրացողի. առ սակաւ ժամն եղեն պարծանք իմ, և ահա յաւիտեանս յաւիտենից նախատինք իմ. առ մի ժամ պարծեցայ 'ի կանայս, և արդ զնամ կորակոր ամաչեցեալ 'ի մէջ նոցա:

Իսկ երանելին Ադրիանոս լսէր 'ի դրացն և համբերէր. քանզի յոյժ ուրախ էր ընդ բանս նորա. առաւել ևս ձեպէր կատարել զայն յորս փութայրն. և զարմացեալ էր զի կին մարդ այնպէս խօսէր, և այն ևս զի մանուկ էր և նորահարսն. քանզի չև ևս էր երեքտա-

ռան առնէր հալածանաց նոցա։ Այլ յորժամ ետես կարի տաղնապեալ զկինն՝ ասէ ցնա. Բայց ինձ զգուշրս, տեսելն իմ Աստուծոյ. ոչ որպէս դու կարծես եթէ փախուցեալ եմ 'ի մարտիրոսութենէն, քաւ լիցի. այլ եկի առնուլ ըզքեզ, զի մնացական եղեալ տեսցես զվախճանն մեր, որպէս և բանս իսկ եղիւ ընդ քեզ։ Եւ նա ոչ հաւատայր նմա, այլ ասէր. Ահա և դու ես նենգէ անօրէնս. ահա ասէ միւս ես Յուդա. 'ի բաց գնա յինէն, ապա թէ ոչ՝ անձամբ անձին դու առնեմ, քանզի այդ առաջի կայ ինձ։ Իսկ իբրև կարի յամեաց և ոչ երթայ, ասէ ցնա. Բայց. ապա թէ ոչ՝ գնամ և ոչ ես տեսանես զիս. յայնժամ սուգ առնուցուս զի ոչ տեսեր զիս յառաջ քան զելս իմ յաշխարհէս. քանզի երաշխաւոր ընդ իմ ետու զգունդ սըրբոցն. և եթէ խնդրիր լինիցի ինձ և ոչ գտցեն՝ կրելոց են և զիմ տանջանսն 'ի վերայ իւրեանց վերացն. և ոչ կարեն ժուժել, քանզի գրէ թէ մեռեալ իսկ են 'ի տանջանաց բռնաւորին։

Եւ յորժամ լուաւ եթէ նեղին սուրբքն, վաղվաղակի երթայ զգուրսն, և անկեալ զմիմեամբք փարէին. և ասէ ցնա սուրբն Ադրիանոս. Երանելի ես դու 'ի կանայս, զի դու միայն գիտացեր շահել զայր քո. արդարև դու միայն երևեցար յերկրի այրասէր. օրհնեսցի պտակ քո. դու ուղերձեցեր զպտուղ յաղթութեան, քանզի և դու մարտիրոսանաս, թէպէտ և ոչ չարչարիս։ Եւ առեալ զնա գնաց. և մինչդեռ երթային 'ի ճանապարհին, ասէ ցնա Ադրիանոս. Ո՛վ կին, զիա՞րդ յանձն առարեր զինչս տանն քո։ Եւ նորա պատասխանի տուեալ ասէ. Մի՛, տէր իմ, մի՛ փոյթ առներ զերկրաւորացս, զի մի՛ զբաղեցուցանիցեն զքեզ զինչքեամբք. զմինն միայն հոգա, թէ որպէս կատարեսցես յոր կոչեցարդ։ Ի բաց արա 'ի քէն զաշխարհս զայս՝ որ ապականելոց է. զայն միայն փոյթ կատարել որ առանց ապականութեանն է, զառաջիկայն քեզ և սրբոցն այնոցիկ ընդ որս ճանապարհորդես։

Եւ մտեալ նոցա 'ի բանտն, դիմեաց աղախինն Քրիստոսի Աստուծոյ առ սուրբսն, և անկեալ երկիր պագանէր կապանաց նոցա. և ետես զմարմինս նոցա տրոփեալս 'ի տանջանացն, մինչև որդանցն եռալ 'ի նոցանէ և գնալ 'ի գետնի. և հրաշացեալ ընդ սաստկու-

թիւնն, և յղեաց մի 'ի ծառայից իւրոց 'ի տունն և հրամայեաց բերել զամենայն բարակ կտաւս զզգենլիս իւր՝ բազում և մեծագնի, քանզի էր յազատ յազգէ և մեծ. և առեալ պատառեաց զկտաւն զայն և մաքրեաց զթարախ վիրաց նոցա, և պատեաց զձեռս նոցա և զոտս, քանզի էին լուծեալք և ընդարմացեալք յերկաթոյն. և մնաց առ նոսա 'ի բանտին աւուրս եօթն, և ամենայն իրօք դարմանէր զսուրբսն:

Եւ եկեալ հասեալ աւուրն յորում զհարցափորձն առնէր բռնաւորն, և հրամայեաց ածել զսուրբսն զառաջեաւն. և վաղվաղակի երթեալ 'ի բանտն հանին զամենեսեան, և բարձեալ բերէին 'ի վերայ սըրմուղ գրաստից, քանզի էին լուծեալք 'ի տանջանացն. և ամենեքեան կապեալք շղթայիւք. բայց միայն Ադրիանոս երթայր գնայր կապեալ ձեռս 'ի յետս. և երանելին Անիտոլի երթայր զկնի նորա աղաչելով և ասէր. Տէր իմ Ադրիանէ, ախոյան լեր ընդդէմ սատանայի վառեալ զինուքն Քրիստոսի. մի երկնչիր 'ի տանջանացն, ահա մօտակաց է փրկիչն Յիսուս և օգնէ քեզ: Եւ իբրև մերձ եղեն 'ի տեղի դատաստանին, տեսեալ զնոսա դահճապետին՝ եմուտ և ասէ ցթագաւորն. Ահաւասիկ հասեալ կան մօտ յատեան դատապարտեալքն: Եւ իբրև լուաւ բռնաւորն, ասէ. Մերկացուցէք զամենեսեան և ածէք 'ի ներքս, զի տեսցեն զմիմեանց տանջանսն: Եւ ասէ դահճապետն. Այնոքիկ որ յառաջագոյն տանջեցան՝ ոչ կարեն հարցանել, զի կարի նուաղեալ են. այլ կայ Ադրիանոս մատաղագոյն և բաւական 'ի համբերել ամենայն հարցմանց. այլ այնոցիկ շօշեալ ամենայն մարմինքն, մինչև կողք նոցա երևէին արտաքոյ. արդ եթէ հարցցին՝ թալկանան. և ահա բաժին յայլոց եւս յառաջիկայ տանջանացն: Այլ մեք ոչ կամիմք համառօտ տանջանօք դատաստանին վճարել զնոսա յայս կենացս իբրև զսակաւամեղս. կազդուրեսցին սակաւ ինչ աւուրս, որպէս զի արժանի ընդ յանցանացն փոխարէնս կրեսցեն. արդ եթէ հրամայեսցէ ձեր քաջութիւնդ՝ Ադրիանոս եկեսցէ յառաջ 'ի հարց: Բռնաւորն ասէ. Մերկացուցէք զնա և ածէք 'ի ներքս: Եւ վաղվաղակի մերկացուցին զնա և ածին զառաջեաւ, բարձեալ ըղ-

փայտ իւր ։ Եւ յերթալն նորա ասէին տուրքն ցնա. Ադրիանէ, ահա արժանի եղեր առնուլ զխաչ քո և երթալ զհետ Քրիստոսի. զգոյշ լեր մի դառնայցես 'ի նախնիս առ 'ի յետոյսն քո. մի զգանձդ քո կապտեսցէ բանսարկուն. մի երկիցես յորոց սպառնանեսդ. ծաղր առնս զհրամանս բռնաւորին, զի չեն արժանի չարչարանք այժմեան ժամանակիս՝ հանդերձելոյ փառացն որ յայտնելոց են 'ի մեզ ։ Եւ երանելին Անատոլի հուպ լեալ 'ի նոսա ասէ. Տես քաջ, տէր իմ, առ Աստուած միայն դիր զուշդ քո. մի զարհուրեցուսցէ զքեզ տեսիլ տանջանացն. սակաւ ինչ է երկիւղդ և յաւիտենական յաւիտենից է հանգիստն. խառն են խոստմանդանքն և յաւիտենական գոյութիւնքն. փոքր մի չարչարիս, և ընդ հրեշտակս ուրախանաս յաւիտեան. զի եթէ յարժամ մարմնաւորպէս զինուորեալն էիր, բազում անգամ յիշխանաց և 'ի զօրագլխաց ձաղկէիր վասն սակաւ մի Թոշակի, զիարդ ոչ առաւել ես համբերեսցես եկեղոց տանջանացդ 'ի վերայ քո՝ որ վասն երկնից արքայութեանն ։ Եւ զայս ասացեալ երանելոյն Անատոլեայ՝ մուծին 'ի ներքս զԱդրիանոս ։

Իբրև ետես զնա բռնաւորն ասէ. Զի՞ է Ադրիանէ, տակաւին 'ի մոլորութեան քում կաս և կամիս չարաւ կորնչել ։ Եւ ասէ Ադրիանոս. Ասացի քեզ Թէ 'ի մոլորութենէ այժմ զգաստացայ, այսուհետև ոչ կամիմ կորնչել ։ Ասէ ցնա բռնաւորն. Ուրեմն ո՞չ կամիս զոհել աստուածոցն, և ո՞չ երկիր պագանել նոցա որպէս ես և ամենեքեան ։ Ադրիանոս ասէ. Ընդէ՞ր մոլորիս և զայլս մոլորեցուցանես, և զանձդ կորուսանես և զբազմութիւնս զայս, երկիր պագանելով անշնչոցն, Թողեալ զԱստուած զարարիչն երկնի և երկրի և ծովու և ցամաքի և ամենայն որ 'ի նոսա ։ Ասէ ցնա բռնաւորն. Եւ զմեծ աստուածսն՝ փոքրս համարիս ։ Ադրիանոս ասէ. Քանզի ոչ իսկ են և ոչ ինչ ։ Եւ բարկացեալ Թագաւորն հրամայեաց տանջել զնա բրօք ։ Եւ լուեալ երանելոյն Անատոլեայ Թէ սկսաւ[1] տանջիլ, ընԹացեալ առ սուրբն, և աւետիս ետ նոցա և ասէ. Տէրն իմ սկիզբն արար վկայութեանն ։ Եւ նոցա լուեալ վաղվա-

1 Յօր. սկսաւ տանջել ։

զանկի յաղօթս կացին վասն նորա։ Եւ ՚ի տանջել զորբոյն Ադրիանոսի՝ ասէ բռնաւորն ցդահճսն. Ասացէք դմա թէ մի հայհոյեր զաստուածսն։ Ադրիանոս ասէ. Զի եթէ ես այսչափ տանջիմ հայհոյել զոչինչսն, քեզ արդեօք որպիսի՞ տանջանք ամբարեալ պահին՝ հայհոյելով զմշտնջենաւորն Աստուած։ Ասէ ցնա բռնաւորն. Մոլորեցուցիչքն այն ուսուցին քեզ զբանդ զայդ։ Ադրիանոս ասէ. Ընդէ՞ր մոլորեցուցիչս կոչես զվարդապետսն կենաց. դուք էք մոլորեցուցիչք որք պատրէք զմարդիկ ՚ի հրապոյրս կորստեան։

Առաւել ՚ի ցասումն բարկութեան շարժեալ թագաւորն, հրամայեաց չորից դահճաց տանջել զնա սաստիկ ջաղատիւք։ Ադրիանոս ասէ. Որչափ յաւելուս զաղդն տանջանաց՝ բազմապատիկ յօրինես զգեղ պսակացն։ Իսկ երանելին Նիկոմիդի զամենայն զբանս թագաւորին և զպատասխանիսն Ադրիանոսի՝ որչափ և լսէր՝ երթայր պատմէր սրբոցն։ Ասէ ցնա բռնաւորն. Խնայեա ՚ի քեզ և ՚ի մանկութիւն քո. ընդէ՞ր ընդ վայր կորընչիս. մեծամեծք աստուածոցն երդուեալ, զի տեսանեմ զգեղ քո և ողորմիմ քեզ։ Ադրիանոս ասէ. Ահաւասիկ խնայեմ յիս յայտնապէս, զի մի և իսպառ կորեայց։ Բռնաւորն ասէ. Խոստովանեա յաստուածսն՝ զի քաւիչ լիցին քեզ, և ես մեծարեցից զքեզ և ՚ի քո յառաջին կարգն հաստատեցից. քանզի ոչ դու իբրև զնոսա ես, այլ ազատ ես և մեծատանն որդի. զի թէպէտ և մանուկ ես, այլ մեծ պատիւ ունիս. նոքա շինականք են և որդիք տնանկաց և անմնաց։ Ադրիանոս ասէ. Ասեմ[1] և ես եթէ գիտես դու զգաւառան իմ. և ճանաչես զազգըն իմ և զնախնիսն. այլ եթէ զնոցա զազատութիւնն գիտէիր և զմեծութիւնն, և զգաւառն որում անկն ունին անկանէիր արդեօք առ ոտս նոցա և աղաչէիր աղօթս առնել վասն քո, և քոյին ձեռօքդ փշրէիր զպատկերս աստուածոցն քոց։ Զայրացեալ դարձեալ բռնաւորն հրամայեաց տանջել զնա տեղի նորա՝ չորից զինուորաց. և յորժամ ետես այնուհետև վայրեալ զարիւն նորա, հրամայեաց թեթևացուցանել զտանջանսն. քանզի էր փափուկ յոյժ և մանուկ իբրև քսան և ու-

1 Յօր. ապէմ։

Թիւց ամաց։ Եւ ասէ ցնա բռնաւորն. Տեսանե՞ս որչափ խնայեմ ՚ի քեզ. եթէ միայն անսուանէիր զաստուածսն՝ կոչէի զբժիշկսն և հրամայէի բժշկել զքեզ, և յայնմ օրէ ընդ իս շրջէիր ՚ի ներքս ՚ի դրան արքունի։ Ադրիանոս ասէ. Որովհետև խոստացար բժշկել զիս և պատուել և մեծարել ՚ի թագաւորական ապարանս քո, պատմեսցեն ինձ աստուածքն քո թէ զի՞նչ կամեցին ինձ առնել և խոստացին ինձ զհաշտութիւն իւրեանց, և ես երկիր պագից նոցա և զոհեցից որպէս և դու կամիս։ Ասէ ցնա թագաւորն. Այլ նոքա ոչ խօսին։ Ադրիանոս ասէ. Ո՛վ ամբարիշտ և անօրէն, և դու զի՞ զոհես զխօսունսն՝ անխօսիցն։ Եւ բարկացեալ թագաւորն հրամայեաց կապել զնա և տանել ՚ի բանտ. որ յայտ արարեալ՝ յորում դարձեալ զամենեսեան միանգամայն ածցէ ՚ի դատաստան։ Եւ առեալ զինուորացն զնոսա տարան ՚ի բանտն, զոմանս ՚ի ձիգ և զոմանս ՚ի քարշ, որք ՚ի տանջանաց անտի լուծեալք էին։

Իսկ երանելին Անիտոլի օժանդակէր սրբոյն Ադրիանոսի, և եդեալ զձեռնն ՚ի ներքոյ պարանոցի նորա և ասէ ցնա. Երանելի ես դու, տէր իմ, զի արժանի եղեր թուել ՚ի գունդս սրբոցն. երանելի ես դու տէր իմ, զի արժանի եղեր և չարչարեցար փոխանակ այնորիկ որ վասն քո չարչարեցաւ. ահա արդարև երթաս տեսանես զփառս նորա, զի որք կցորդ եղեն չարչարանաց նորա՝ հաղորդ լինին և փառաց նորա։ Եւ իբրև մտին ՚ի բանտն արգելան, ժողովեալ ամենայն սրբոցն ողջոյն տային Ադրիանոսի, մինչև անգամ որ լուծեալ անկեալքն էին և կային ՚ի գետնի, սողելով ՚ի ձեռս՝ գնային տալ նմա զխաղաղութիւն և համբուրէին զնա ողջունիւ սրբութեան։ Իսկ երանելին Անիտոլի մաքրէր զարիւնն ՚ի սրբոյն Ադրիանոսէ և օծանէր զվէրսն. և սուրբքն ողջոյն տուեալ Ադրիանոսի և ասեն ցնա. Ուրախ լեր ՚ի Տէր, քանզի գրեցաւ անուն քո ընդ առաքինիս նահատակսն։ Ասէ ցնոսա Ադրիանոս. Եւ դուք ուրախ լերուք, քանզի ձեր է վաստակդ և ձեր է պսակն. այլ աղօթս արարէք զի մի՛ չար ինչ սերմանեսցէ յիս բանսարկուն, քանզի յոյժ նուաղեալ եմ։ Ասեն ցնա սուրբքն. Քաջալերեա՛ց, ոչ յաղթահարէ զքեզ

տառապանաց, քանզի փախեաւ 'ի քէն յորժամ ետես զմեծ ժուժկալութիւն քո. և մեք երկնչէաք յորժամ էիր մարդ, այլ յորժամ 'ի վերոյ եղեր քան զմարդկային բնութիւն՝ ոչ կարէ այլանդակս ինչ իմանալ վասն քո բանսարկուն. մի այսուհետև յերկուանալ ինչ:

Կանայք ոմանք պաշտօնեայք և այլ ևս բազումք 'ի ծանօթ կանանց էին ցանկորդեալք առ սուրբսն, սպաս տանելով նոցա, և այլք կտաւով մաքրէին զթա-րախ վէրացն. և այսպէս ամենեքեան բաժանէին ըզ-սուրբսն 'ի միջի իւրեանց, վշտակից լինել չարչարանաց նոցա արքայակցութեանն իւրեանց: Եւ լուեալ զայն թագաւորին՝ եթէ թափեցաւ 'ի քաղաքէն բազմու-թիւն կանանց մանաւանդ ազատաց 'ի տես սրբոցն, սրտմտեցաւ յոյժ և հրամայեաց մի զոք ամենևին 'ի կա-նանց թողացուցանել մտանել առ սուրբսն: Իբրև գի-տաց երանելին Անիտոլի թէ արգելան կանայք մտա-նել 'ի բանտն առ 'ի սպասաւորել սրբոցն, յարուցեալ մաքրեաց զհերս իւր և զգեցաւ զգեստ առնացի, մտա-նէր առ նոսա իբրև զայր մարդ և սպասաւորէր նոցա՝ միայն, որպէս յառաջին ամենայն կանայքն. և յորժամ լնոյր զպէտս ամենեցուն՝ նստէր առ ոտսն Ադրիանոսի և մեծաւ աղերսանօք ասէր ցնա. Աղաչեմ զքեզ, տէր իմ, յուշ լիցի քեզ զոյգ բնակութիւն մեր. յիշեա, տէր իմ, զի գործակից եղէ քեզ 'ի մարտիրոսութեանդ. յիշեա զի ես կրթեցի 'ի նահատակութիւնդ զքեզ. յիշեա զի ես եղէ առիթ պսակացդ այդոցիկ. աղաչեա զտէր մեր Քրիստոս՝ առնուլ միանգամայն ընդ քեզ զիս. զի որպէս կցորդ եղաք յայսմ աշխարհիս՝ 'ի վշտագին և 'ի մեղսասէր կեանս, նոյնպէս և հաղորդ լիցուք յայսմ երանելի վախճանիս: Այլ աղաչեմ զքեզ, տէր իմ, զայդ հատուցումն ինձ նախ հայցեա 'ի Փրկչէն, և լիցի քեզ սկիզբն խնդրուածոց այդ. և գիտեմ թէ տայ քեզ, քանզի ախորժէ հայցել 'ի ձէնջ. զի դու քեզէն տեղեակ ես և գիտես զանառակութիւն քաղաքիս և զամբարշտութիւն թագաւորին. զգոյշ, եթէ ուրուք 'ի բանս անկեալ բռնաւորին՝ զուգեսցէ զիս ընդ ումեք անաստուած անօրինացն. մի պղծեսցեն ամբարիշտք զսուրբ անկողին քո. զայդ իսկ ուսար յերանելի առա-քելոյն: Տուր ինձ զանձն զգաստութեան՝ զվախճա-

Նիլոն[1] զկնի քո․ ուստի՞ն և այլ կանայք երախտաւոր լինել արանց իւրեանց, տեսանելով զքո գութդ որ առ իս է։

Եւ զայս ասացեալ՝ դարձեալ յարեաւ առնի կերպարանօք, և շուրջ եկն զորքովքն դարմանելով զնոսա, որպէս զխարդ ունէր պիտոյ էր․ կերակրէր զնոսա դոյզն և սուղ ինչ աղապէտօք, քանզի յոյժ տկարացեալ էին․ և սկսան այնուհետև ճաշակ լինել միրոցն։ Լուեալ և այլոց կանանցն եթէ մաքրեաց Անատոլէ զհերս իւր և առնի կերպարանօք սպասաւորէ սրբոցն, նախանձեցան զօրինակ նախանձն և մաքրեցին զիւրաքանչիւր հերս, և այնպէս առնի զգեստիւ մտանէին և սպասաւորէին սրբոցն, մինչև անգամ յաշխարհականացն ամենայն և յազատացն ոչ սակաւք զնոյն առնէին։

Իսկ իբրև լուաւ բռնաւորն զոր առնէին կանայքն, և զի այնուհետև մերձ 'ի մահ էին սուրբքն՝ հրամայեաց տանել սալ դարբնական 'ի բանտն և դնել 'ի ներքոյ ոտից նոցա և նզաւ մեծաւ բեկանել զսրունս նոցա․ և ասէր թէ՝ Մի՛ ըստ օրինակի այլոց մարդկան վճարեսցին 'ի կենացս։ Եւ զայն լուեալ փաղփաղակի դայլն բերէին դահիճքն զհրամայեալ գործին 'ի կապարանն։

Իբրև գիտաց երանելին Անատոլէ զվճիռ մահուն, յարուցեալ ընդ առաջ ընթանայր դահճացն և ասէր ցնոսա․ Աղաչեմ զձեզ, տեարք, աստ յԱդրիանոսէ ըսկիզբն արարէք․ զգոյշ, եթէ տեսանելով զսրբոցն զայնպիսի զդառն տանջանսն՝ զարհուրեսցի ինչ և զանգիտեսցի։ Եւ յորժամ եդին զսալն առ ոտս նորա, առեալ երանելւոյն Անատոլեայ զոտս սրբոյն Ադրիանոսի պարզէր 'ի վերայ սալին․ և մեծաւ ուժով բախեալ դահճացն նզաւ՝ 'ի բաց կտրեցին զոտս նորա ջախջախելով զամենայն ոսկերսն։ Ասէ ցնա Անատոլի․ Աղաչեմ զքեզ, ծառայ Քրիստոսի, մինչդեռ յոգւոյդ ես՝ ձգեա զձեռն քո և հատցես 'ի քէն զայդ ևս, զի հաւասար սրբոցդ լինիցիս և դու․ քանզի դոքա աւելի չարչարեցան քան զքեզ։ Եւ նորա կարկառեալ զձեռն, և նա դնէր 'ի վերայ սալին․ և դահճին զարկեալ 'ի բաց կտրէր 'ի սալէն․ և սուրբն փաղփաղակի աւանդեաց զոգին։ Եւ դահճացն շուրջ եկեալ հանդերձ սալիւն[2] և կեղիւ[3] ջարդեցին

1․ Յօր․ դշխոյանն էլին։
2․ Յօր․ սայլիւն։
3․ Յոյն բնագիրն նզաւ ասէ որպէս 'ի վեր անդր։

զտրտմութիւն ամենեցուն. մինչև հասեալ առ նոսա դահճացն, սուրբքն յառաջագոյն պարզէին զոտսն՝ գոչելով և ասելով. Տէր Յիսուս ընկալ զհոգիս մեր: Եւ ամենեքեան աւանդէին զհոգիս իւրեանց:

Յայնժամ խորհուրդ 'ի մէջ առեալ բռնաւորին հանդերձ պղծովք և անիրաւօք՝ հրամայեաց 'ի հուր արկանել զմարմինս նոցա. ասէ. Գայցեն Գալիլէացիքն և առցեն զնոսա: Իսկ երանելւոյն Անթիմոսի դիմեալ կաշկանդեաց զհատեալ ձեռսն Ադրիանոսի և ընկէց 'ի ծոց իւր: Բարձին այնուհետև դահիճքն զմարմինս սրբոցն և տարան արկանել 'ի հուրն, քանզի էր յառաջագոյն ջեռուցեալ զհնոցն. զկնի երթայր և երանելին Անթիմոսի և ընդունէր զկաթս արեան սրբոյն 'ի ձեռս իւր և օծանէր զինքն. նոյնպէս և այլ բարեպաշտ կանայք զկնի երթային, և յազատաց ոչ սակաւք, ընդունելով պատուական կտաւովք և ծիրանեօք զիջեալ արիւնն 'ի մարմնոց սրբոցն, և թաքուցանէին 'ի ծոցս իւրեանց. մինչև զհանդերձս անգամ դահճացն բազում ոսկւով և ակամբք պատուականօք զարդու գնէին, քանզի թաթաւեալ էին արեամբ սրբոցն: Եւ հասեալ 'ի հնոց անդր՝ ընկեցին 'ի ներքս 'ի վերուստ կողմանէ. կային և մօտ անդր բարեպաշտ կանայք որ և մեծաւ դողմամբ լային և ասէին. Յիշեցէք զմեզ, տեարք, 'ի հանգստեան ձերում: Իսկ երանելին Անթիմոսի կամէր ընկենուլ զինքն 'ի հնոցն, և ճիչ բարձեալ ասէր. Աղաչեմ զձեզ, ծառայք Աստուծոյ, եկից և ես ընդ ձեզ: Եւ իբրև ընկեցին զսուրբսն 'ի հնոցն, յանկարծակի որոտումն եղև և անձրև սաստիկ և փայլատակմունք և շարժումն մեծ, մինչև սասանել քաղաքին և ամենայն տեղեացն, և շիջանել հնոցի հրոյն 'ի բազմութենէ ջուրց անձրևացն: Իբրև տեսին դահիճքն զարհուրումն զայնոսիկ՝ փախեան. և ոմանք 'ի նոցանէ մեռան, անկեալք յերեսս առ փախստեանն. և գիտեցին հաւատացեալքն որ անդ կային, հանդերձ երանելեաւն Անթիմոսիւ և այլովք ևս կանամբք յափշտակեցին զնշխարս վկայիցն, և գտին անվթար, մինչև մազ անգամ ոչ էր այրեցեալ 'ի հրոյ անտի:

Այր ոմն բարեպաշտ և երկիւղած յԱստուծոյ հանդերձ կնաւ իւրով մատուցեալ առ երանելին Անթիմոսի

և առ այլ եղբարսն, աղաչէր և ասէր. Մեք յայնկոյս քաղաքիս այսորիկ լինիմք, քանզի տեսեալ զամբարշտութիւն քաղաքիս և զարիւնհեղութիւն անօրէն թագաւորին, 'ի բազում ժամանակաց հետէ փափագէաք 'ի Բիւզանդիոն, տանելի համարելով զմեր վայրս. արդ եթէ կամ է ձեզ՝ առէք 'ի մեզ զուրբ վկայսդ, և դիցուք 'ի նաւի, և երթեալ յայնկոյս՝ պահեսցուք առ մեզ մինչև 'ի վախճանել անօրէն թագաւորին. և ապա յայնժամ կատարեալ գիրս արասցուք դոցա 'ի տեղւոջ երկրպագութեան. քանզի սովորութիւն է մեզ այսպէս առնել. ապա եթէ աստ թողումք, լսէ թագաւորն և հրամայէ դարձեալ միւսանգամ այրել զդոսա, և գտանիմք մեք մատնիչք այնոցիկ զորս Աստուած փրկեաց 'ի հրոյն՝ համօրէն շարժմամբ և որոտմամբ և անձրևաց: Եւ հաճոյ թուեցաւ բանն առաջի նոցա. և առեալ եդին զնոսա 'ի նաւի և տարան 'ի Բիւզանդիոն, աջողակ հողմոյ ուղեկից լեալ նոցա: Իսկ երանելին Անթիմոսի մնաց անդէն առնելով զձեռն Ադրիանոսի. քանզի ասէր, զուցէ յափշտակեսցեն մարմինք սրբոցն և գտայց մատնիչ եղեալ յուսոյն իմոյ: Առեալ այնուհետև զձեռն և պատեաց 'ի ծիրանւոջ խնկօք և իւղովք և եդ 'ի մահիճան իւր 'ի սնարից կողմանէն, առանց ուրուք գիտելոյ:

Եւ յետ սակաւ ինչ աւուրց այր մի քաղաքացի հազարապետ մատուցեալ առ թագաւորն, խնդրեաց իւր 'ի կնութեան զերանելին Անթիմոսի, քանզի էր ընչաւէտ և առաջին յազատ կանանց և ամենևին պարկեշտ: Առաքէ այրն զոմանս 'ի ծանօթ կանանցն խօսել ընդ Անթիմոսեայ: Իսկ նորա պատասխանի տուեալ ասէ ցեկեալ կանայսն. Եւ ես իբրև լուայ յոյժ ուրախ եղէ. քանզի ո՞ տա՛ր ինձ արդեօք զուգել ընդ այնպիսւոյ առնն. այլ թողացուցէք ինձ ամիսս երիս, որպէս զի պատրաստեցայց, քանզի ոչ եթէ փոքր ինչ է որ խնդրէն զիս: Եւ զայս հնարէր, քանզի կամէր փախչել անդր ուր մարմինք սրբոցն էր. և առ անգամ մի առաքեաց հաճելով զմիտս կանանցն: Եւ իբրև գնացին կանայքն՝ յարեաւ երանելին Անթիմոսի, և չոգաւ մօտ 'ի մահիճան ուր կայր ձեռն երանելւոյն Ադրիանոսի, և անկեալ 'ի վերայ երկրի՝ ասէր. Տէր Աստուած իմ, Ա-

տուած նեղելոց, որ օգնականդ ես անօգնականից, որ մերձ ես առ մաշեալս սրտիւք. հայեաց յիս 'ի մեղաւոր աղախին քո, և մի տար 'ի պղծութիւն զմարմնակիցս Ադրիանոսի վկային քո. մի Տէր իմ, մի մոռանար զտանջանս Ադրիանոսի ծառայի քո. քաւ լիցի Տէր, եթէ մոռասցիս զկապանսն զայնոսիկ՝ զորս զփորձ առ վասն անուանդ քո. քաւ լիցի Տէր, եթէ մոռասցիս զբեկումն բարձիցն և զհատումն ձեռացս այսորիկ. քաւ լիցի Տէր, եթէ ընդունայն առնիցես զջանս և զտանջանս զոր տեսին ծառայքն քո վասն անուանդ քո. այլ զայսոսիկ յիշեա Տէր, և ազատեա զիս 'ի պատահարից թշնամեաց քոց. մի պղծեսցէ նենգաւոր բանսարկուն զանկողինս Ադրիանոսի ծառայի քո: Դու ես որ փրկեցեր զծառայսն քո 'ի հրոյն բորբոքելոյ, փրկեա և զիս յակընկալութենէ ամբարշտացն: Եւ յասել նորա զայս 'ի ձանձրութենէ և 'ի խանդաղատութենէ սրտին 'ի քուն մտեալ, և ահա մի ոմն 'ի սրբոցն յայնցանէ երևէր նմա և ասէր. Խաղաղութիւն ընդ քեզ, Անիտոլի աղախին Քրիստոսի. քաջալերեաց, ոչ անտես արար զքեզ Աստուած, և ոչ մեք մոռացաք զվաստակն քո զոր ցուցեր մեզ. այլ վաղվաղակի յերևեսն մեզ Քրիստոսի, աղաչեցաք վասն քո զի եկեսցես առ մեզ, և գրեցաւ անուն քո 'ի գիրս սրբոցն: Ասէ ցնա երանելին Անիտոլի. Երևեցան քեզ Քրիստոս և տեառն իմում: Ասէ. Այո, և յառաջ քան զմեզ երևեցաւ Քրիստոսի տէրն քո Ադրիանոս. այլ դու յարուցեալ մուտ 'ի նաւ և եկ առ մեզ. քանզի անդ այց արասցէ քեզ Աստուած և ածցէ առ մեզ:

Եւ 'ի միտս իւր ազօթեալ յարեաւ 'ի քնոյն, և թողեալ զամենայն ինչ, զձեռնն Ադրիանոսի առ ընդ իւր և նաւեաց. և փութացեալ երթայր ուր էին մարմինք սրբոցն. եգիտ և զայլս ոմանս հաւատացեալս փախըստականս յերեսաց թագաւորին, և նաւեաց ընդ նոսա: Իբրև լուաւ հազարապետն որ խնդրէր զնա իւր 'ի կընութեան՝ եթէ փախեաւ, և մտեալ առ թագաւորն խնդրեաց իւր օգնականութիւն. և զօրք բազում առեալ ընդ իւր՝ եմուտ նաւօք 'ի նաւ և երթայր զհետ նորա. և նաւեալ ապարէզս իբրև հազար, հողմ ընդդիմակաց յարեաւ և ընկէց զնոսա անդրէն յետս կոյս

ուսանի նաւեցան. և ամենքն 'ի նոցանէ մեռան 'ի սաստ- կութենէ ալեացն ընկղմեալք։ Եւ իբրև 'ի մէջ գի- շերի եղեալ, հողմի մոլորութեան սաստկանայ երևեցաւ Անատոլեայ և որոց ընդ նմա 'ի կերպարանս նաւի, յո- րում էին նաւաստեաք և նաւավարք յոյժ խելամուտք. և ասէ ցնոսա նաւապետն մեծաձայն. Ուստի՞ էք, և կամ յո՞ ուշ ունիք երթալ։ Եւ նոքա ասեն. 'Ի Նիկոմի- դեայ եմք, և 'ի Բիւզանդիոն նաւեմք։ Ասէ ցնոսա. Մոլորեալ էք, չէ այդ Ճանապարհն, յորն կոչիք եր- թալ, 'ի ձախակողմն խոտորեցարուք։ Քանզի կամէր զնոսա յանդունդս տանել, զի անդ կորուսցէ. և կար- ծեալ նոցա թէ հաւատարիմ նաւորդք իցեն՝ յարեան և փոխեցին զառագաստն՝ զի դիմեսցեն ընդ որ առաջ մոլո- րեցուցիչն այն։ Եւ ահա յանկարծակի սուրբն Ադրիա- նոս երևեցաւ իբրև 'ի նաւակի[1], և ձիչ բարձեալ ասէր. Եկայք որդեակ և գայլիքն, և մի՛ լուէք նմա, քանզի նա ինքն է սատանայ. կորուսանել կամի զձեզ։ Եւ նոյն ժամայն չիք եղև այսն պիղծ։ Եւ երանելւոյն Անատոլեայ յարուցեալ եանս զսուրբն Ադրիանոս զի երթայր ա- ռաջի նոցա։ Եւ խնդալից եղեալ ասէ մեծաձայն. Ահա տէր իմ. և նա ոչ եւս երևեցաւ նոցա։ Եւ այնուհետև հողմոյ անձրևակի յարուցեալ՝ տարաւ եհան զնոսա 'ի Բիւզանդիոն ընդ արշալուսն. և ելեալ 'ի նաւէն՝ դիմե- ցին 'ի տունն ուր էին մարմինք սրբոցն. և անկեալ առ նոքօք երանելւոյն Անատոլեայ և երկիր եպագ հանգե- րձ և տեսողական ոսկերաց նոցա. և բերեալ զհատեալ ձեռն եդ մօտ առ Ադրիանոս. և ծունր խոնարհեցու- ցեալ յաղօթս կայր։ Եւ իբրև յարեաւ յաղօթիցն՝ ե- մուտ և եառ ողջոյն ամենայն եղբարց և քերց սրբոցն, և աղաչեաց զնոսա աղօթս առնել վասն նորա. քանզի անդ էին ժողովեալ ամենայն հաւատացեալքն Քրիստո- սի և օրհնէին զԱստուած. որք և աղաչէին զերանե- լին Անատոլի հանգչել սակաւիկ մի, քանզի էր աշխա- տեալ յոյժ։ Եւ 'ի մտանելն 'ի քուն՝ ահա երևէր նմա սուրբն Ադրիանոս յանուրջս և ասէ. Ողջ եկիր, Անա- տոլի, աշակերտ Քրիստոսի և դուստր մարտիրոսաց. եկ այսուհետև 'ի հանգիստ քո, և ընկալ զվարձս վաստա- կոց քոց։ Եւ նոյնժամայն աւանդեաց զհոգին։ Եւ յետ

1. Յայլ օրինակին 'ի նաւակի։

Digitized by Google

սակաւ ժամու եկեալ եղբարց զարթուցանել զնոսա, և գտին վախճանեալ. և յարեան ամենեքեան կացին յաղօթս, և առեալ եդին զնոսա ընդ սուրբ վկայսն. և խընդրեցին աղօթս առնել'ի դիրս սրբոցն. և այնպէս կնքեցին զատունն: Եւ բազմութիւն արանց և կանանց մնացին անդէն ամենեւին յամենայնէ Հրաժարեալք, ծառայելով Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. որում գոհութիւն և փառք ընդ Հօր և սուրբ Հոգւոյն, այժմ և միշտ:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Աթանագինեայ եպիսկոպոսի:

Սուրբս այս Աթանագինէս եղև քրիստոնեայ ՚ի քրիստոնէից ծնողաց՝ յՆախիկացւոց գաւառէն. այսպէս կոչեցեալ գեղջ տորա՝ Փիլաքթայէ, ըստ որում և սահմանեն ատացեալ Սադրրուպինէ[1], ընդ հարկաւ անկեալ Սեբաստեայ քաղաքին քաղաքացւոց՝ գիւղ տորա: Իսկ եղեալ այր՝ միաբանեաց ընդ ամուսնութեան. զայս և ծնողաց նորա կամեցեալ հաւանելոյ[2]: Եւ ծնեալ որդի՝ անուանեաց զնա Պատրոփիլոս[3]: Կեայր կեանս բարեպաշտականս. Սեբաստու եպիսկոպոսին զնա քահանայ օծեալ: Եւ դարձեալ ՚ի յիշեցելոյ գաւառին քորեպիսկոպոս կացուցեալ. և վարեալ նորա զքորեպիսկոպոսութիւնն ըստ պատուիրանին:

Եւ պատահեաց ախտահետև ՚ի ժամանակին յայնմիկ բարբարոսական ազգին Գթաց գալ հասանել ՚ի բոլոր աշխարհն, և բազում արս և կանայս և մանկունս գերեալ՝ տարան յաշխարհն իւրեանց: Իսկ սուրբս այս Աթանագինէս՝ իբրև Աստուծոյ հաւատարիմ քահանայապետ ՚ի վերայ գերելոցն տրտմէր: Եւ ժողովեալ ինչս բազում ամենաբարեպաշտութեամբ, գնաց յաշխարհն բարբարոսաց փրկել զգերեալսն, և անդրէն դարձուցանել զիւր ոչխարսն. քանզի էր հո-

1. Այլ օր. Սոգոտպինէ:
2. Այլ օր. և ծնողաց նորա խաբեցելոց:
3. Այլ օր. Պարչիկողոս:

վկու բարի և առաքինի. զոր բազում անգամ արար: Երթայր 'ի ճանապարհն արդարութեանն, և պատուէր բանացն Աստուծոյ կատարիչ: Եւ հասեալ 'ի գիւղ մի, և մերձ 'ի նա էր լեառն մի, և ծովակ խորին յոյժ: Եւ յայս տեղի բնակեալ էր մեծազոյն վիշապ մի ահաւոր, և ապականէր զմերձակայ բնակիչսն. յափշտակէր զանասունս նոցա և զմանկտի: Եւ բնակիչք գաւառին այնորիկ երկիւղիւ բազմաւ ըմբռնեալք, որպէս թէ դժուական իմն խորանոց մնգութեամբ՝ վիճակս արկանէին. և ում հասանէր՝ մանուկ կապէին ժամանակաւ և ընկենուին 'ի տեղին յայն վիշապին. որպէս զի մահուամբ նորա հաշտեսցի գազանն ընդ նոսա, յորժամ սպանանէր զմանուկն: Զայս տեսեալ սրբոյն Աթանագինի, և զարմացեալ ընդ իրսն, և ուսեալ 'ի մանկանէն թէ վասն որոյ պատճառանաց կապեալ և ընկեցեալ կայ, և զի հանդերձեալ էր ծախիլ 'ի վիշապէն. և աղօթեալ ասէ. Տէր Աստուած, օգնական լեր: Եւ կնքեալ զմանուկն, ելոյծ զկապանսն: Եւ մերձ կացեալ առ մանուկն աղաչէր և կարդայր զանուն Տեառն Յիսուսի. և պատրաստեալ ձգեաց զձեռն հանդերձ մանկամբն, և ոչք ընդ նմայն էին. և ասէ այսպէս. Տէր Աստուած յաւիտենից, որ հրամայեցեր ինձ հասանել 'ի տեղիս յայս, և տեսանել զմանուկս զայս՝ որ հանդերձեալ էր ծախիլ 'ի գազանէն, լուր ծառայի քում, Տէր, և առաւել ևս մանկանս բարբառեցելոյ առ քեզ 'ի սուրբ սրտէ: Ե՛կ Տէր յօգնականութիւն, և ցոյց առա զզօրութիւն բարերարութեան քո, և զկոչեցեալ վիշապն հզօր հարեալ՝ արա անարի անզօր, հերձանելով զնա. որպէս զի ամենեքեան տեսողք և բնակիչք աշխարհիս այսորիկ՝ ուսեալ զանբաւ և զանհասանելի զօրութիւնդ քո, փառաւորեսցեն զմեծ և զքանչելի անուն քո՝ յաւիտեանս: Եւ ես ծառայ քո ուրախ եղեալ գնացից ընդ ճանապարհս անուան քում: Իսկ 'ի յաղօթելն նորա սողեցաւ վիշապն արտաքս, և երևեցաւ սարսափելի և ահաւոր տեսլեամբ: Եւ սուրբն Աթանագինէս հայեցեալ յերկինս, և մեծազոյն հառաչեալ առ Տէր, եհար երիցս 'ի վերայ գլխոյ վիշապին ըստիւրակէ գաւազանաւն զոր ունէր 'ի ձեռին իւրում, քանզի կրէր

սովորաբար. և առ ժամայն հերձեալ զադամանդն տապականեցաւ։ Յայնժամ երանելոյն սքանչելի զարմանս տեսարեալ, և ծնօղաց մանկանն իմացեալ, 'ի բաց ետուն այնուհետև զմանուկն ցՍուրբն. և պատրաստեաց հաւատացոյց զամենայն ընտանիս վայրին. գոհանալով զՏէառնէ Յիսուսէ՝ որ ծանուցաւ նոցա։

Զայս տեսեալ եպիսկոպոսի աշխարհին, և յառաջածայլին յայտնութենէն իմացեալ զարժանաւորութիւն նորա, ձեռնադրեաց քահանայապետ զաստուածազգեաց այրն, տուեալ նմա զեպիսկոպոսական իշխանութիւնն։ Արդ արժանի լեալ այս երանելին Աթանագինէս երկրս այսպիսի շնորհաց, զնոյն զճանապարհ իւր. և զբազումս դարձուցեալ ետ իւրաքանչիւրացն 'ի բարբարոսական աշխարհէն, և ածեալ ետ յիւրաքանչիւր տեղիս եղբարց և ծնօղաց իւրեանց։ Եւ ինքն եկեալ յիւր գեօղն որ անուանեալ կոչէր Փիլաքթոմէ, թագուցանելով զտուեալ եպիսկոպոսական շնորհսն. որպէս զի մի տրտմեցուցէ զՍեբաստիա քաղաքին եպիսկոպոսն, որոյ տարեալ էր զնա քորեպիսկոպոս։ Եւ անդ լինէր հանդերձ որդւովն իւրով կոչեցեալ Պատրոփիլոս, որ և զկնի մահուան հօրն զաթոռ քորեպիսկոպոսութեանն և զխոստովանութեան արժանի եղև ընդունել։ Եւ մինչդեռ էր իսկ 'ի նմին գեօղն Փիլաքթոմէ, մեծագոյն ընկալաւ շնորհս 'ի Տեառնէ։ Եւ ել հողմ Չրախառն 'ի հարուածս այլազգեացն. զի դարձեալ հասեալ բարբարոսական գնդին, և առեալ զաշխարհն, զեկեղեցի նորա որ էր 'ի գեօղն զոր իւր իսկ շինեալ սրբոյն՝ այրեցին։ Եւ մինչդեռ լուցեալ էր, ետես և խնդրեաց 'ի Տեառնէ, և ել հողմ Չրախառն 'ի միջոյ սրահի եկեղեցւոյն և շիջոյց զհուրն. և մինչև ցայժմ յեկեղեցւոջն և 'ի տեղին տեսանի տատի ել հողմն. և առ նմին տեղւոջ և մարդիկք եկեղեցւոյն կան կիսայրեացք։ Բազում և այլ ինչ 'ի ձեռն շնորհին զոր էառ 'ի Տեառնէ Քրիստոսէ՝ կատարէր զարմանս. զոմանս յանդիմանելով ածէր 'ի հաւան, առաւել տուելոյ իմաստութեամբն իւրով և մտաւորութեամբ. իսկ զայլս խրատելով, և զամենայն բարիս գործելով, առ 'ի խաղաղացուցանել զամենեսեան առ միմեանս սիրովն Աստուծոյ։

Իսկ 'ի Սադրուպինեցւոց[1] սահմանին եցոյց այսպիսի զարմանս։ Գոզզյէ ագարակի անուն է, հեռի է հինգ կամ՝ վեց մղոնաւ 'ի Փեւլաքեթոյէ. յամանց՝ 'ի միջի ագարակին՝ յաղագս մատակաց ընդ միմեանս ոխութիւն եղև խռովութեանց. և մեծ հակառակութիւն էր 'ի մէջ նոցա։ Ընթեռնի 'ի դատ եկեալ առ սրբոյն Աթանագինէս, և ոչ մնացեալք առ 'ի նմանէն կարգեցելոց, այնչափ բորբոքեցան 'ի թշնամութիւն՝ մինչև զէնս 'ի վերայ միմեանց մերկացուցեալ, և կատաղութեամբ ընդ միմեանս խառնեալ. և այնչափ վախճան հակառակութեանն նոցա վառեցաւ, մինչ զի ամենք 'ի նոցանէ սրով վիրաւորեալ վախճանեցան։ Զայս տեսեալ երիցս երանելւոյ նահատակին Աթանագինէի, և տրտմեալ 'ի վերայ այսչափ հակառակութեանն և խակամտութեան, ձգեաց զձեռս իւր առ Աստուած, և աղաչեաց որպէս զի սատակել զնոյն իսկ ագարակի զմատակսն, վասն որոյ իսկ և կռուէին, և յայնմ հետէ մի ևս լինել 'ի նմա վտառք մատակաց։ Եւ այսօրիկ վաղվաղակի առ ժամայն դիմեալք և դիպեալք. և զոր խնդրեաց յԱստուծոյ զշնորհսն, անդէն տուաւ նմա փութապէս։ Այս զզօրութիւն անկաւ 'ի տեսարան մատակացն՝ յաղագս չար գործելոյն. և ժողովեալք բազմութիւնն անկանէին առ ոտս Սրբոյն, և աղաչէին զի զարձեալ աղօթս արասցէ 'ի բաց բառնալ զվնասն։ Իսկ Սուրբն ոչ հաւանեցաւ խոնարհել յաղաչանս նոցա, ասէ. Զլեալն առ Աստուած խնդրուածս յաղագս ադար պատճառին՝ լուծանել ոչ կարեմ. բայց խնդրեցից 'ի Տեառնէ Աստուծոյ տալ ձեզ ընդ մատակացն այլ մեծ մխիթարութիւն, զյաջողումն ծննդոց ամենայն անասնոց։ Արդ և այժմ 'ի յագարակին 'ի Գոզզյէ յաղագս այսպիսի շնորհս ընդունելոյ 'ի Սրբոյն աղօթից՝ յոյժ աջողաբար կեանս[2]. իսկ եթէ ձեռնարկցէ ոք մատակ սպանել[3], մեծ վնաս պատահէ վաղվաղակի, և այլ անասունքն ևս մեռանին. և ևս զքանչելագոյն զարմանք այս են, որ մինչև ցարդ իսկ կայ մնայ. քանզի յայլոց ագարակացն սահմանորդացն

1. Մի օր. Սադրուպէցւոց. և միւս այլ օր. Սադրուպինացւոց։
2. Այլ օր. յոյժ աջողաբար կեանս յաջողեցաւ։
3. Այլ օր. Իսկ եթէ ձեռն ոք արկանիցէ մատակ սպանել։

Գողդոյէ՝ համապատ տեսանեմք ոչ սակաւ վտառք մատակաց գալ ճարակել 'ի խարձին Գողդոյէ. և ոչ ինչ փխաեալք յաղագս չերկելոյ նզովիցն 'ի նոսա իրաւաբար, ոչ ազդեալ և զնոցայն սատակել։ Այս ամենայն եղեալ է 'ի ձեռն սրբոյն Աթանագինէի։

Եւ խաղաղութիւն եղեալ 'ի բարբարոսացն, այնուհետև Թագաւորէ Դիոկղետիանոս և Մաքսիմիանոս, կոչեցեալն Հերկուղիա[1]։ Եւ 'ի ժամանակս Ազրիկողայոսի հեգեմոնի բազում հալածանս զքրիստոնէից գաւառս ունէր 'ի Թագաւորացն՝ յաղագս 'ի Քրիստոս հաւատոցն, և նոցին աւերութեանն. և հրաման տուեալ, եթէ ոք ըմբռնեսցի քրիստոնեայ և ոչ կամեսցի զոհել Աստուածոցն, տանջեսցի և չարչարեսցի։ Եւ կալեալ լինէին քրիստոնեայք արք հինգ, որոց էին անուանքն այսոքիկ, Թէոփրաստոս, Մաքսիմիանոս, Պատրոփիլոս, Հեսեքիոս, և Կղէոնիկոս. և երկաթիւք կապեալ տարան առ անօրէնն, զոր չարաչար չարչարեալ սպանանէին։ Զայս ծանուցեալ սրբոյն Աթանագինէի՝ չոգաւ տեսանել զսուրբսն մինչդեռ էին 'ի բանդին. և բանիւք մխիթարութեամբ լցոյց զնոսա, և գնաց անդրէն. և դարձեալ անդրէն թուղթ առաքեաց առ սուրբսն՝ հաստատել զնոսա 'ի հաւատսն և պինդ կալ, զայս ունելով օրինակ գրոյն.

Տերանց իմոց երանելեաց, ընտրելոց վկայից Քրիստոսի, որոց անուանքն 'ի գրին կենաց գրեալ են, Թէոփրաստոս, Մաքսիմիանոս, Պատրոփիլոս, Հեսեքիոս, Կղէոնիկոս, Աթանագինէս՝ Տէրամբ խնդալ։

Ուսեալ ձեր իւրաքանչիւր զԱստուծոյն երկնաւորի զզօրութիւնն և զզանազանութիւն հատուցման վարուց վաստակոց զոր ընդունիք, և փորձեալ ծաներուք եթէ ոչ ինչ մեծագոյն յԱստուծոյ քան զայդ յարգաւոր լինել կամ ընտիր և երանաւոր, եթէ ոչ վշտանալ և կապիլ և չարչարիլ վասն Տեառն. և հաղորդակից լինել նոյնպիսի աշխատութեանց, և նշաւակ և տեսիլ լինել վասն երկնաւորին. և ձաղանօք և աշխատանօք և նեղութեամբ հաճոյ լինել բարերարին Աստուծոյ։ Արդ ուրախ լերուք, և երանի է ձեզ. վասն

1. Այսինքն՝ Հերակլէս։

որոյ և ես յօժարութեամբ՝ ոչ միայն եկեալ առ ձեզ ցուցի զիմ սէրն, այլ և 'ի ձեռն գրելոյս զցանկութիւնդ ձեր լցի։ Արդ և դուք զփոխարէնս այսորիկ առնիցէք յաւուրն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ առ մեզ։ Իսկ ձեր բարի գործոցդ և ընդ լաւ ընտրութեանդ՝ յորժամ վախճանիցիք՝ 'ի մերձակայումս յայտնեսցի. և բազմաց լուեալ զձեր համբաւ լաւութեան զայդպիսի ճգնութեան՝ հաստատեսցին 'ի հաւատս։ Եւ զինչ պարտ էր ինձ առնել որ գրեմս, եթէ ոչ այսպիսի յօժարական գրով հաստատել զձեր ոգիս, զձեր ես լըցեալսդ ամենայն բարութեամբ և զառաւելեալսդ գիտութեամբ, և զկարողսդ և զյաղթողսդ, նայելով 'ի ձեր համբերութիւնսդ՝ որով և այլք խրատին։ Եւ արդ մեք այսուհետև աղօթեմք անդադար վասն ձեր առ երկնաւորն Աստուած, տալ ձեզ զկատարեալ շընորհսն. որպէս թէ առնուլ ձեզ զյաղթանակ վերին շնորհացն, ըստ ձերում յօժարական կամացդ. և որպէս աղաչեցաք 'ի գալստեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ յորժամ արժանի լինիցիք նահատակական պսակացն, բարեխօսեսջիք առ Տէրն Փրկիչ Յիսուս Քրիստոս, արժանի լինել և մեզ մասին ձերոյ։

Այսոքիւք գրեցելովք առ սուրբ վկայսն՝ իրաւացի համարեցաւ պատրաստել նոցա 'ի Փիլպէլթոլէ՝ տուն հանգստեան, և զայս զմտաւ ածեալ սկսաւ շինել յառաջ քան զվախճանել նոցա տուն աղօթարանի [1], ութանկիւնի սրահաձեղուն ձևով, որ մինչև ցայժմ Գումբեթաձև կոչի. և համբաւեալ եթէ լոկ. ապարանս շինէ իւր, յաղագս այսորիկ ոչ 'ի միում կողմանց զդէմս արևելից նշանակեաց. քանզի 'ի նմին դեռ զյառաջասացեալ եկեղեցին շինեալ էր իսկ. 'ի ներքոյ գումբեթին շինեաց գետնափոր դիրս սրբոցն, ուր եդ զասացեալ վկայսն. և ինքն իսկ սուրբ վկայն Աթանագինէս այժմիկ 'ի նոյն դիրս կայ սրբելով զտունն։

Եւ այսոցիկ այսպէս եղելոց, հնչեցեալ համբաւ բարեպաշտութեան առնն սրբոյ, եհաս մինչև յանօրէն թագաւորն. և դժկամակ լինէին ընդ նմա իշ-

1. Մի օր. զտուն աղօթարանութեան։

խանչքն վասն այսորիկ, եթէ զաղանդ քրիստոնէից մե- ծացուցանէ։ Եւ հրամանն տուեալ զանուանի և զա- ռաքելոյ վկայն և զնահատակն զԱթանագինէս՝ զօ- րականացն գտանել և ածել առ Ագրիկողա հե- գեմոն 'ի Սեբաստիա, զի չարչարեալ սպանցէ զնա։ Եւ լուեալ զայս երանելւոյն և ոչ կամեցեալ 'ի բուռն անկանել անօրինացն, թաքուցանէր զինքն յուրում իսկ գեօղն Փիլաքթոմէ. և 'ի բազմանալ եւս խնդրա- կանացն, գնացեալ անտի հասանէր 'ի լեառն բարձր՝ որ էր հանդէպ գեղջն, մերձաւ և անմատոյն անտա- պատ, և բազում ժամս ժուժկալեալ 'ի տեղւոջն և 'ի յոյժ տօթոյն ծարաւեալ յանձուր վայրին, կար- դաց առ Տէր և ասէ. Յիսուս Քրիստոս, ցոյց յիս 'ի քում ծառայիս զմեծազօր շնորհ քո, և հան ջուր 'ի վիմէս յայսմանէ. որպէս զի ըմպեալ իմ և զովացեալ՝ փառաւորեցից զքեզ։ Եւ այսպէս աղօթեալ 'ի բազում հաւատոց 'ի բազում ժամս, արժանի եղև շնորհին զոր հայցեաց։ Եւ բերանացեալ վիմին եհան զջուր բազ- մամասն, ուստի արբեալ գոհացաւ զտուողէն՝ և մինչև ցայժմ կայ յայտնապէս ջուր 'ի փապար քարին։ Եւ փոքր ինչ ցածուցեալ զնովաւ խռովութեանցն, էջ 'ի լեռնէն, և ժողովս սրբոց կատարէր յագարակին, որ կոչէր Մովսասուն. և լուեալ աշակերտաց նորա ժողո- վեցան առ նա. և նոքօք ել 'ի խարձն որ էր մերձ 'ի Փիլաքթոմէ ագարակ. կամեցեալ անդ փոքր մի հանգ- չել, և աշակերտացն հրամայեաց պահ ունել ճանա- պարհին, վասն կասկածին խնդրականաց իշխանին։ Եւ նիրհեալ սրբոյն՝ ետես յանուրջս 'ի հասարակ աւուր աստղ փայլեալ 'ի վերայ նորա. և յայսմանէ ծանեաւ այրն Աստուծոյ աստուածասէր, եթէ իւր առաջի կա- ցեալ վկայութիւնն է։ Եւ հրամայեաց որք ընդ իւրն էին՝ աղօթել. և անդէն ննջեալ, ետես դարձեալ մր- ջեանց բազմութիւն յուզելոց խռովել զնա ըստ հան- դերձելոցն հասանել նմա խռովութեանցն. և զար- թուցեալ գոհանայր զՏեառնէ։ Եւ իբրև անցանէին փոքր մի, տեսանեն 'ի դիմաց կողմանէ կապեալ զոմանս քրիստոնեայս, ածեալ զօրականացն ընդ ճանապարհն Սեբաստեայ, որոց տեսեալ զսուրբ այրն 'ի խարձին հանգուցեալ մերձ 'ի ճանապարհն, փոքր մի խոտորե-

Digitized by Google

ցանն առ նա և ասէն. Եթէ գիտիցես դու բնակեալ լիցէ այրն Աթանագինէան, ցոյց մեզ։ Եւ սորա ուրացեալ զայս եթէ ես ոչ գիտեմ, երթայք յանդաստանն Փիլաքեթուլէ, և անդ վասն այսորիկ հարցեալ ուսանիք։ Եւ նոքա այսպէս հանդերձ կապելովք գնացին ոչ ինչ մեղուցեալք։ Իսկ տեղին այն մինչև ցայժմ անուն ժառանգեաց 'ի պատահմանէն, զի կոչի Ուր տէրն ըմբռնեցաւ։ Իսկ սուրբն Աթանագինէս զղջացեալ մի գուցէ երթեալ խառնութիւն արասցեն երկրագործացն, յարուցեալ հասանէր նոցա փութապէս. և աղաչէր հանգչել 'ի Փիլաքեթուլէ և ճաշակել կերակուր յիւրում տանն. և նոցա ոչ կամելով հաղիւ ուրեմն խոնարհեալք պատկառեալք 'ի պատուաւոր տեսլենէ առն և 'ի շքեղաշուք ծերունի հասակէն, և իջեալ առնա առին կերակուր. ապա արի և քաջ նահատակն ոչ ես թաքոյց զինքն, այլ ասէ. Որդեակք, Աթանագինէան զոր խնդրէքն՝ ես եմ, արարէք ընդ իս որպէս իշխանին հրամայեաց։ Եւ նոքա ունէին երկաթի կապանս, և արկանել զնա 'ի շղթայսն դանդաղէին, պատկառեալք 'ի ծերութենէ նորա. մանաւանդ իբրև տեսանէին և ս զառաջինն եդեալ զպատուասիրաբար պատուական սեղանն. աղաչէին զնա մնալ անդէն, և ասէին. եթէ Երթամք ասեմք այնմիկ որ առաքեացն ըզմեզ՝ եթէ զնա ոչ գտաք։ Իսկ սուրբն ոչ հաւանեցաւ մնալ, ասացեալ զայս. եթէ Մինչ 'ի սահման գեղջս իմոյ ելանեմ՝ մի կապէք զիս. և յորժամ ընդ այս անցանեմ, յայնժամ արկէք ընդ իս և զշղթայսդ, և տարայք որպէս և հրամայեալ է ձեզ, զի մի և դուք անկանիցիք ընդ ցասմամբ իշխանին ձերոյ. և ես պատրաստ և կազմ եմ նեղիլ և չարչարիլ և խոշտանգիլ վասն Տեառն։ Եւ այնուհետև գնացեալ նոցա և հասեալ 'ի գեօղ մի որում անուն կոչէին Սադոտայոն [1], և եղեալ անդ աւուրս, կոչեաց սուրբն զգաւառին երիցունսն և խրատէր զնոսա աղաչելով, ասէ. Եղբարք և հարք, ազատք և պատուաւորք, ազգակիցք և բարեկամք իմ, սիրելիք և որդիք, ամենայն ժողովուրդք, աղօթս արարէք վասն իմ հանդերձ պահօք, որպէս զի տացէ

1. Երկու օր. Սադոտային։

ինձ Աստուած զբարի յօժարութիւն նահատակութեանս կատարել, և ցանկութեամբ գտանել շնորհս առաջի նորա. որպէս զի և ես այնուհետև միշտ բարեխօսեմ վասն ձեր ամենեցուն. իսկ եթէ դիպեսցի ինձ իբրև զմարդ դասալիք լինել, և փախչիցիմ 'ի մարտիրոսութենէն, աղաչեմ զձեզ զի պատեալ զինև քարամբք և փշովք հալածեսջիք զիս. բայց յուսամ 'ի Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, զի ոչ թողցէ զիս նորա մարդասիրութիւնն։

Եւ զայս ասացեալ՝ կամեցաւ զոր յառաջագոյն ծածկեալն էր յայտնել, այսինքն է զպատիւ եպիսկոպոսութեանն. և կոչեաց մօտ առ ինքն զմերձակայ երիցունսն և ասէ. Այժմ յայտնեմ ձեզ եղբարք և հարք և տեարք իմ, քանզի 'ի վաղնջուց հետէ արժանի եղեայ աստիճանի եպիսկոպոսութեան, և ոչ կամեցայ զայս յայտնել, զի զերծայց 'ի սնապարծութենէ. բայց յիշեցէք տեարք իմ և եղբարք խրատու իմում խօսեցելոյ առ ձեզ, և հաւանեցուցանելոյ զձեր սէրդ, որպէս զի զամենայն կանոնականսն գործաւորութիւն և զպաշտաւորութիւն պինդ ունիցիք զեկեղեցւոյ, ըզկարգս նախապտղոց և պատարագաց և այլոց զանազան իրաց, եկեղեցական իրաց կարգաց. յիւրաքանչիւր գեօղ հանդերձ բազում փութով և անզբոս ցանկութեամբ լցջիք, զոր կարգեալ է իմ կրտսերոյ և նուաստի. և հանդերձ երկիւղածութեամբ սիրով և փութով մեծացուսջիք զշինութիւն եկեղեցւոյ, և սպաս ունել սրբութեամբ, և դարձուցանել զաշխարհականսն 'ի ճանապարհէ չարէ. և մի ինչ նուազեսցի յիմոց կարգելոցդ. որպէս զի մի և դուք ընդ դատապարտութեամբ անկանիցիք 'ի հանդերձեալ յարդար դատաստանին. այլ յամենայն 'ի կարգեալսն բարի կամօք և յօժարական վաստակովք յաւելուլ քան թէ նուազեցուցանել. որպէս զի և դուք մեծագոյն վարձս ընդունիցիք 'ի Քրիստոսէ Աստուծոյ։ Եւ այսպիսի բանիւք խրատէր զնոսա. դարձեալ ասէ. Զի մի ամենեքին կորասցին որ յիս շնորհքն, զոր առի, արժանի լեալ եպիսկոպոսութեանն, կամիմ երկուս ոմանս 'ի վիճակաւորութիւն ածել՝ զորս փորձեցի, և թողուլ ձեզ։ Եւ գրեաց առ քաղաքին եպիսկոպոսն աղաչացուցանելով և

հաւանելով զմիտս նորա, եթէ ոչ փառաւորելով և ոչ աչառելով, այլ զի մի դատարկեսցի՝ որպէս ասացի՝ որ յիս շնորհքն, որ տուեալ են ինձ 'ի Տեառնէ. և ընկալեալ սոցա յինէն զպատիւ քահանայութեանն, հովուեսցեն զձեզ ըստ իմում հրամանին։

Զայս նորա ասացեալ, ամենեքեան առ ոտս նորա անկանէին հանդերձ արտասուօք և ասէին. Աղաչեմք զքեզ, հայր ծերունի, աղօթս արա 'ի վերայ մեր, որպէս և հոգալով ընդ մեր զհաճոյսն Տեառն արարեր. և մեք ամենեքեան հաւանիմք քում սրբութեանդ 'ի վերայ կանոնելոցս 'ի քումմէ աստուածասիրութենէդ. և դարձեալ, այժմուցս 'ի քէն յառաջ եկելոցս 'ի ժառանգաւորութիւն՝ հնազանդիմք։ Եւ յանձնեաց զնոսա և զգաւառն ամենայն եպիսկոպոսի քաղաքին. բայց առաւել զանդաստանն Փիլաքթովէ։ Եւ ողջունեալ զնոսա գնաց այնուհետև։

Եւ զայրացեալ էր որպէս յառաջագոյն ասացաք իշխանն Ագրիկողոս[1] Սրբոյն, յաղագս այսպիսի պատճառանաց, եթէ աղանդոյն քրիստոնէից գլուխ է. առ որ տարան իսկ զՍուրբն։ Եւ մինչ չև հասեալ էր երանելւոյն 'ի քաղաքն Սեբաստիա, աշակերտք երանելւոյն սրբոյն Աթանագինեայ՝ Արիստոն և Սևերիանոս անուն, յորոց մինն գրակարդաց նորա, և միւսն սաղմոսերգող, և իմացեալ նոցա զհալածումն քրիստոնէից, նախանձող եղեն պսակին մարտիրոսութեան. և յօժարեցուցին զինքեանս 'ի նահատակութիւն, առանց գիտելոյ առնն Աստուծոյ. և դիմեալք 'ի Սեբաստացւոց քաղաքն, գիր յուրեանց անուն մատուցին ամպարիշտ իշխանին Ագրիկողոսի, բաղում թշնամանս գրել ընդդէմ Թագաւորաց և իշխանաց, որպէս թէ ամպարշտաբար հալածեն զքրիստոնեայս, և ոչ են արժանի թագաւորութեանն։ Զայս, և եւս չարագոյնս մատուցին իշխանին. որպէս թէ նորա ընթերցեալ զթուղթն՝ վաղվաղակի սպանցէ զնոսա և մարտիրոսանան։ Եւ առեալ իշխանին Ագրիկողոսի զթուղթն, և տեսեալ զ՚ի նմայն, զայրացաւ 'ի վերայ նոցա, առաւել 'ի վերայ սրբոյն Աթանագինէի, յոր-

1. Երկու օր. Ագրիկողայոս։

ժամ գիտաց եթէ աշակերտք նորա էին. քանզի կար-
ծեաց եթէ նորա կամօք եղեալ է գիրն ամբաստանի:
Եւ նստեալ յատենի նախ քան զհինգ կաղանդին
յունուարի [1], հրամայեաց ածել 'ի ներքս զԱրիստոն
և զՍեւերիանոս. և ասէ. Զգիրս զոր հրապարակա-
տուաշխի բերէք, մ այսպէս չարաչար գրեաց: Սուրբն
Արիստոն ասէ. Ես: Իշխանն ասէ. Եւ Սեւերիանոս ընդ
քե՞զ էր: Արիստոն ասէ. Այո ընդ իս էր. քանզի դա
ասաց և ես գրեցի: Ագրիկողա ասաց. Քանզի գրեցիք
'ի գրին բազում ինչ ընդդէմ թագաւորաց և իշխա-
նաց՝ զոր ոչ է պարտ ասել և կամ լսել, և անպատեհս
գրեցիք. և ողորմեալ եւս էր 'ի թղթին, եթէ մեհեանս
այրեցաք, ստոյգ է թէ ոչ: Սուրբն Արիստոն ասաց.
Ընդ որ անցաք և գտաք, այրեցաք. բայց զտեղեացն
անուանսն ոչ գիտեմք: Իշխանն ասէ ցապաստանորսն.
Կախեցէք զդա և քերեցէք: Եւ բազում ժամս քե-
րեալ, ասէ ցապաստանորսն. Խնայեցէք 'ի դա, զի տեսա-
ցէ թէ ուստի է և կամ յումմէ խրատեալ և գրգռեալ
ղողեցաւ յայս կամս գալ: Սուրբն Արիստոն ասաց.
Ես ոչ յումեքէ յորդորեալ առաքեցայ, այլ ինձէն
իսկ եկի մեռանել վասն Տեառն: Իշխանն ասէ. Հարկ
է քեզ ասել և զայս եւս, եթէ զո՞ր մեհեանս այրե-
ցէքն: Սուրբն Արիստոն ասէ. Ոչ գիտեմ: Իշխանն ա-
սէ. Քանզի անկար 'ի մտաց քոց: Սուրբն Արիստոն
ասէ. Ես զմիտս իմ առ իս ունիմ: Իշխանն ասէ. Ի
դիմաց քոց յայտ է, եթէ ոչ ես 'ի քեզ ինքեան:
Արիստոն ասէ. Ողջ եմ ոգւով: Եւ սրտմտեալ իշխանն
հրամայեաց կրկին քերել զնա: Իսկ սուրբն Արիստոն
'ի քերելն աղօթէր առ Աստուած և ասէր. Տէր Յի-
սուս Քրիստոս, օգնեա ինձ: Ասէ իշխանն. Իջուցէք
զդա, և կախեցէք Սեւերիանոս: Եւ կախեալ զնա,
ասէ իշխանն. Պատմեա յառաջ մեզ մինչև քերեալ
իցես, և ասա զո՞ր մեհեանս այրեցէք: Սեւերիանոս ա-
սէ. Ոչ գիտեմ: Իշխանն ասէ. Ո՞յր որդի ես: Սեւե-
րիանոս ասէ. Ոչ հայր ունիմ և ոչ մայր: Իշխանն ա-
սէ. Ապա զիա՞րդ ծնար: Սեւերիանոս ասէ. Ոչ գիտեմ:
Յայնժամ բարկացեալ իշխանն 'ի վերայ նորա, հրա-

1. Երկու օր. յանի:

մայեաց քերել զնա և ասէ. Այս, զո՞ր մեհեան այրեցէք: Սեբերիանոս ասէ. Ուր և գտայք այրեցայք: Իշխանն. Ո՞ր հարկ վտանգեաց զքեզ առնել զայս: Սեբերիանոս ասէ. Գնալով 'ի ճանապարհորդութիւնս քրիստոնէութեան՝ արարաք զայս: Իշխանն ասէ. Ո՞ հաւանեցոյց զձեզ առնել և զայդ: Սեբերիանոս ասէ. Եւ ոչ ոք: Իշխանն ասէ ցսպասաւորսն. Արդ հրամայեալ իմ խստագոյն քերել զնա: Եւ մինչդեռ քերէին՝ ասէ Սեբերիանոս. Իջուցէք զիս և ես ասեմ ձեզ թէ որպէս եղև: Ագրիկողոս ասէ. Զայս միայն խնդրեմ, ասա. ընդէ՞ր զմեհեանսն այրեցէք: Սեբերիանոս ասէ. Ասացի քեզ, եթէ 'ի ճանապարհի մինչ գայաք աստ՝ այրեցաք: Իշխանն ասէ. Եւ ո՞ յորդորեաց զձեզ զայդ առնել: Սեբերիանոս ասէ. Եւ ոչ ոք: Իշխանն ասէ. Եւ տակաւին ես յամառեա՞լ ես 'ի նոյնս. արդ խստագոյնս քերեցէք զդա ուժգին ևս: Եւ քերեալ երկիցս անգամ, ասէ. Թողէք զիս և ես ասացից. և թողացուցին: Ասէ Իշխանն. Ասա զճշմարիտն, ո՞ առաքեաց զքեզ այսր, կամ ո՞ հաւանեցոյց կամ ո՞ զգիրն բազմամասն գրեաց: Սեբերիանոս ասէ. Յանդաստանի բնակեալ է որ յորդորեացն զմեզ, օթիւ[1] հեռի է 'ի Գամրաց: Իշխանն ասէ. Եւ զի՞նչ անուն կոչի անդաստանն: Սեբերիանոս ասէ. Սագուպինէ սահմանակիցն, իսկ անդաստանն Փիլաքթոպէ[2]: Իշխանն ասէ. Այրն որ յորդորեաց զքեզ՝ զի՞նչ կոչի: Սեբերիանոս ասէ. Աթանագինէս եպիսկոպոս: Իշխանն ասէ. Յորմէ՞ գեղջէ է: Սեբերիանոս ասէ. Ի Փիլաքթոպէ: Իշխանն ասէ. Եւ զի՞նչ Աթանագինէն՝ զոր ասեն լինել եպիսկոպոս, ասէր՝ որ առաքեացն զձեզ: Սեբերիանոս ասէ. Այսպէս ասաց, եթէ երթայք և որպէս ասեմ ձեզ և մարտիրոսանայք: Իշխանն ասէ. Զգիրն ո՞ շարագրեաց, և ընդէ՞ր ձեր անուանքդ են 'ի գիրս և ոչ նորայն: Սեբերիանոս ասէ. Զգիրն Աթանագինէս գրեաց, բայց թէ զի՞նչ զմեր անուանս շարագրեաց 'ի գիրն՝ զայն ոչ գիտեմք: Իշխանն ասէ. Արիստոն ընկեր քո գիտէ՞: Սեբերիանոս ասէ. Այո, Աթանագինէս գրեաց և ես

1. Մի օր. և անդաստանն անեբիւ հեռագոյն է:
2. Մի օր. Սագուպէն կոչի անդաստանն, իսկ սահմանն Փիլաքթոպէ:

ցմեզ։ Իշխանն ասէ. Սեւերիանէ՛, եթէ կամիս կեալ՝ զոհեա։ Սեւերիանոս ասէ. Եկեսցէ նա որ ընդ իմն էր։ Իշխանն ասէ. Դու հրամանաց մերոց հաւանեա, երթ ընդ Կոռնելի զաւառապետի, զոհեա։ Եւ նոցա երթեալ զոհել, հրամայեաց ածել զԱրիստոն և ասէ ցնա. Անբարտաւան քո բարքդ և չար մտածութիւնքդ՝ թաքչել ոչ կարացին։ Սուրբն Արիստոն ասէ. Աստուած այնպէս հրամայեաց։ Իշխանն ասէ. Ահա ընկեր քո զոհեաց, դու զի՞ յապաղես։ Սուրբն Արիստոն ասէ. Վասն զի ոչ կարաց համբերել հաւատոյն որ 'ի Քրիստոս։ Իշխանն ասէ. Իսկ քո մարմինդ անցաւոր է։ Արիստոն ասէ. Կամօքն Աստուծոյ։ Իշխանն ասէ. Մի թէ յերկնի՞ց ես դու։ Սուրբն Արիստոն ասէ. Այո, յերկնից եմ։

Յայնժամ իշխանն ծանուցեալ զանփոխելի հաստատութիւն մտացն՝ եհատ զվճիռ 'ի վերայ նորա. ասէ. Վասն զի ոչ ժամանեցին[1] քննութիւնք, և ոչ մարդասիրութիւն ամենայաղթ տերանց ինքնակալաց կարացին ածել զքեզ 'ի լաւութիւն 'ի վերայ այսպիսի դժպատեհութեան գրոց՝ զոր մատուցեր իմում պատուասիրութեանս, և զպաշտօն Աստուածոցն ճանաչել ոչ կարացեր, և յանդգնեցար 'ի նմին յամառութեան մնալ, ընկալ դու զայսպիսի վճիռ։ Եւ 'ի քարտանէն զայսոսիկ ընթերցեալ գիր ասէ. Որ քան զամենայն անպատեհն էր, ես ինձ, զոր ոչ ոք 'ի մարդկանէ զպատուաւորաց ասել կամ լսել յօժարէ, վասն այսր ամենայնի զսա հրոյ մատնել հրամայեցի։ Եւ այսպիսի օրինակաւ եղև նահատակութիւն սրբոյն Արիստոնի, նախ քան զտասն կաղանդացն օգոստեայ։

Պարապեալ յնուհետև դատաւորն առ Սեւերիանոս և ասէ ցնա. Զոհեցե՞ր աստուածոցն, Սեւերիանէ։ Եւ նա ասէ. Այո։ Ասէ իշխանն. Պարկեշտ մարդասիրութիւնն տերանց մերոց և քաղցրութիւն Աստուածոցն զքեզ 'ի լաւութիւն ածին, իսկ զԱրիստոն վասն յամառութեան իւրոյ և մոլորութեան, հատուցի նմա ըստ արժանեաց իւրոց. ուստի 'ի բանդ հրամայեմ դնել և զքեզ խնամակալութեամբ, մինչև 'ի գալն

1. Յօր. ծամեցին։

Աթանագինի, որպէս զի ստուգիւ քննեցից վասն գրոյն։

Սուրբն Արիստոն այսպէս կատարեցաւ 'ի Սեբաստիա. այլ կարծեն ոմանք անգիտութեամբ զՀռեգինոս լինել, որ և սա 'ի սպասաւորաց Աթանագինի էր. այլ գիտէ իւրաքանչիւր ոք զի սուրբն Հռեգինոս ոչ 'ի Սեբաստիա կատարեցաւ, այլ 'ի Կեսարիա քաղաքի, և անդ է վկայարան նորա մինչև ցայսօր. զի վասն յոյժ և սաստիկ հալածանաց եկեղեցւոյ՝ անդ էր առաքեալ զնա սրբոյն Աթանագինի, որպէս զի ուսանիցի զքրիստոնէիցն պատուհասն, և զելսն պատմեսցէ նմա։ Եւ իմացեալ 'ի քաղաքին զգալուստ զՀռեգինոսի՝ հալածողացն, և ըմբռնեալ չարչարեցին. և ուրախացեալ գոհանայր զՏեառնէ Աստուծոյ, և բարի վկայութեամբ կատարեցաւ։ Եւ լուեալ զնահատակութիւն նորա սրբոյն Աթանագինի, մինչդեռ էր 'ի Սակուպինիա, և փառաւորեաց զԱստուած. բայց 'ի Սեբաստիա կարծեալն ամենեցուն՝ Արիստոն է, և ոչ Հռեգինոս։

Իսկ ապա ածեալ զինուորացն զսուրբն Աթանագինէս 'ի քաղաքն Սեբաստիա. և լուեալ կնոջ Ագրիկողոսի վասն առաքինասէր վարուց աստուածասէր առնն, և ընդ առաջ ելեալ պատահեաց սրբոյն, և անկեալ առ ոտս նորա և ասէ. Ուսայ, տէր իմ, և առաւել հաւատացեալ եմ զի արժանաւոր ծառայ ես կոչեցելոյն Քրիստոսի. և զոր ինչ խնդրես 'ի նմանէ՝ վաղվաղակի տայ քեզ. արդ աղաչելով անկանիմ առաջի քո, որպէս զի և ինձ շնորհեսցես զխնդիրս իմ աննախանձաբար. քանզի ունիս դու զամենայն 'ի Տեառնէ քումմէ և 'ի վարդապետէն յոր յուսաս։ Դուստր է իմ, և բազում ժամանակք են որ ըմբռնեցաւ 'ի դիւաց պղծոյ. արդ աղօթեա 'ի բաց կալ 'ի նմանէ պիղծ ոգւոյն. և թախանձեցից ես զայր իմ և հաւանեցուցից արձակել զքեզ, և չարկանել ընդ մեղադրութեամբ։ Ասէ Սուրբն. Եթէ հաւատաս զիս արժանի լինել Տեառն իմում՝ տացին խնդրուածք քո. բայց եթէ խօսեսցիս 'ի գործս իմ խափան լինել կոչմանս իմոյ, հանապազ վտանգէ զնա դեն առաւել քան զառաջինն. այլ ընկալեալ զքոյդ՝ երթ զնա 'ի

տուն քո. և նորա մեծաւ արտասուօք յուղարկեալ զսուրբն 'ի քաղաքն՝ դարձաւ 'ի տուն իւր։

Եւ յորժամ գիտաց իշխանն Ագրիկողաս, ածեալ զայրն արդար՝ կապանօք, որպէս հրամայեալ էր. և իբրև ածին, հրամայեաց նմա յառաջ գալ։ Եւ ասէ. ԶԱրիստոն Ճանաչե՞ս և զՍեւերիանոս։ Աթանագինէս ասէ. Զո՞րս։ Իշխանն ասէ. Արիստոն յաղագս յանդըգնութեան իւրոյ անխնայ ապականեան պատուհասի ըմբռնեցաւ. իսկ Սեւերիանոս ըստ իւրում յիշատակագրութեան դեռ 'ի մէջի կայ. զոր ամենայն իրօք առնեալ՝ կարիցես իմանալ թէ զի՛նչ եւս հանգամանքն իցեն. քանզի եւ մեզ գիր լցեալ չարութեամբ քո բանիւք, որ ունէր հայհոյութիւն զԱստուածոյն, և զթագաւորացն, զոր և կրկնել ոչ է պարտ։ Աթանագինէս ասէ. Այդ անուանք աշակերտաց իմոց են վասն որոյ հարցեր, և ոչ ուրանամ. բայց զդոյդ գործոյ ամենեւին օտար եմ. զի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ուսոյց մեզ այսպիսի ինչ չգործել. վասն որոյ և գրել իսկ ոչ պարտէի։ Իշխանն ասէ. Լուա՞ր զինչ արարի։ Աթանագինէս ասէ. Ոչ գիտեմ։ Իշխանն ասէ. Ոչ վայելէ քեզ ստել. մանաւանդ զի լուայ իսկ եթէ եպիսկոպոս ես։ Աթանագինէս ասէ. Ուսուցանել վարժէ զմեզ աստուածային գիրն, ոչ ստել. քանզի գրեալ է, Կորուսանէ զամենեսեան որք խօսին սուտ. և եթէ ես ստեմ՝ ըստ նոյին կորստեամբ եմ իբրև զսուտ։ Իշխանն ասէ. Արդ յանդիմանեա զՍեւերիանոս, սուտ լինել։ Եւ ասէ. Կոչեսցի Սեւերիանոս։ Եւ իբրև ածին, ասէ ցՍեւերիանոս. Զծերս զայս Ճանաչե՞ս։ Պատասխանի ետ Սեւերիանոս և ասէ. Այո՛։ Իշխանն ասէ. Զի՞նչ կոչի։ Ասէ Սեւերիանոս. Աթանագինէս։ Իշխանն ասէ. Զգիրս զոր առաջի իմ բերէք՝ դու և Արիստոն, ո՞ ետ ձեզ։ Սեւերիանոս ասէ. Ոչ։ Իշխանն ասէ. Ապա ուրեմն մոռացա՞ր զոր յառաջագոյն առա յիշատակաւ գրեցեր։ Սեւերիանոս ասէ. Նա արար որ ընդ իմն էր։ Իշխանն ասէ. Կամի՞ս ընթեռնուլ զբանն քո։ Սեւերիանոս ասէ. Առ վտանգին ասացի։ Իշխանն սրտմտեալ ասէ. Կախեսցի։ Իսկ նորա պատասխանի տուեալ ասէ. Սա ետ ինձ։ Իշխանն ասէ. Միայն ընդ միայն ետ քեզ։ Սեւերիանոս ասէ. Այո՛։ Դատաւորն ասէ.

Ո՞չ ոք ետես յորժամ ետ զգիրն զայն, և զի՞նչ ասաց։ Սևերիանոս ասաց. Յորժամ ետ՝ չետես ոք. և ասաց եթէ երթայք և մարտիրոսանայք։ Դատաւորն ասէ. Ընթերցա՞ւ առաջի ձեր զգրեալն, զի գիտասջիք եթէ զի՞նչ մատուցէք դատաւորին։ Սևերիանոս ասէ. Այո՛ ընթերցաւ։ Դատաւորն ասէ. Ապա ուրեմն լուար զայնպիսի չարաչար զգրեալսն, և զիա՞րդ յանդգնեցար բերել առ իս։ Սևերիանոս ասէ. Ոչ կարացի իմանալ։ Դատաւորն ասէ. Դու ինքնին ես յասել եթէ ընթերցաւ, ապա զիա՞րդ ոչ իմացար. կամ մարդ յայդպիսի հասակի եղեալ՝ դեռ ևս մանկագոյն ընդէ՞ր հեշտաբար առ 'ի մահ դիմեցեր, կամ ընդէ՞ր ոչ ասացեր դմա, եթէ այր ծեր ես 'ի մահ մերձեալ, երթ դու վկայեա։ Սևերիանոս ասէ. Այո՛, ասացի դմա։ Դատաւորն ասէ. Գուցէ յումեքէ դրդեալ ստես յառնէս յայսմանէ։ Դատաւորն ասէ. Զի՞նչ ասես, Աթանագինէս. ցքեզ ասեմ ընդէ՞ր յանդգնեցար։ Աթանագինէս ասէ. Օտար եմ 'ի շատխօսութենէդ յայդմանէ, և ոչ գիտեմ զի՞նչ ասես, և ոչ այդպիսի ինչ լուայ։ Դատաւորն ասէ. Ոչ է այն փայրապար մեղադրութիւն որ 'ի քո վերայ բերեալ լինի. և քո թէ կամեցեալ էր զանձնդ անմեղադիր առնել, դիւրին էր քեզ։ Աթանագինէս ասէ. Որպէս և կամիս դատեա զիս, զի յիմում գիտութեանս այսպիսի ինչ ոչ է գործեալ։ Դատաւորն ասէ. Սևերիանոս, յիշե՞ս յորժամ զգիրն մատուցանէիք և ասէիք յերկնից իջեալ զանձինս ձեր, վասն է՞ր յանդգնեցայք զայս առնել։ Սևերիանոս ասէ. Տինական էի և ոչ գիտէի զի՞նչ ասէի։ Դատաւորն ասէ. Աթանագինէս, ահա լուար զամենայն թէ ոչ ինչ պակաս թողի 'ի հարցափործ առնելոյ և 'ի պատուհասից, և 'ի նմին պնդեաց դա։ Աթանագինէս ասէ. Որպէս կամիս դատեա զիս առաւել քան զդա, բայց ասացի քեզ եթէ յայսպիսի ինչ իրս ես ոչ գտանիմ. իսկ եթէ դա ունի և մոլի, ես զի՞նչ առնեմ։ Դատաւորն ասէ. Սևերիանէ, լսե՞ս զի 'ի վերայ քո բերեալ լինի Աթանագինէս, և ուրանայ թէ ոչ գիտեմ զոր ինչ դա ասէ։ Տես այսուհետև մի դրդեալ յումեքէ ստես զառնես։ Սևերիանոս ասէ. Ոչ ստեմ, սա ետ ցիս։ Դատաւորն ասէ. Յորժա՞մ տեղւոջ ետ, կամ

յորում ժամու, կամ եւեթ ոք յորժամ զամբաստանութիւնս առնէիք: Սեկրիանոս ասէ. Զգիրս այգուն փաղագոյն եմ, բայց եւեթ ոչ ոք: Դատաւորն ասէ. Ի մօջէ գեղջէ՞ էիք դու և Աթանագինէս: Սեկրիանոս ասէ. Ոչ, այլ հնգետասան մղոնօք հեռի են 'ի միմեանց գեօղքն: Դատաւորն ասէ. Եւ առաքեա՞ց զոմն առ քեզ զի երթիցես առ դա: Սեկրիանոս. Զմայր իմ առաքեաց զՄակեդոնիա: Դատաւորն ասէ. Ի մարդո՞յ ուրեմն ծնեալ ես և մայր ունիս արդեօք, որ երբեմն յուրաստ լինէիր, և յերկնից իջեալ ասէիր զքեզ: Սեկրիանոս ասէ. Այն խորհուրդն առաւելացաւ: Ասէ դատաւորն ցԱթանագինէս. ԶՄակեդոնիա ճանաչե՞ս: Աթանագինէս ասէ. Ոչ գիտեմ: Դատաւորն ցՍեկրիանոս ասէ. Այժմ յընտրութեան եղեալ, ասա մեզ առանց երկիւղի զճշմարիտն. սա՞ ետ զգիրն եթէ ոչ. և զինչ ասաց 'ի տալն: Սեկրիանոս ասաց. Սա ետ և ասաց. Երթայք և մարտիրոսանայք: Դատաւորն ասէ. Արդ դու ոչ իբրև զվկայ մեռանիս, այլ իբրև զամբարիշտ և զհայհոյող: Եւ դարձեալ առ սուրբն Աթանագինէս ասէ. Յայդպիսի հասակի և յայդպիսի պատուի եղեալ՝ ոչ պարտէիր այնպիսի գիր շարագրել, և հաւանեցուցանել առ իս բերել: Աթանագինէս ասէ. Իբրև զամպարիշտ ունիմ դատել յԱստուծոյ, եթէ գտեալ լինիմ սուտ զումեքէ ասել, կամ յայնպիսի գիր ինչ ձեռն արկեալ եմ: Դատաւորն ասէ. Իսկ ասա որ 'ի տանջանսն է Սեկրիանոսի՝ ստել, և ընդ քեզ ճշմարտել[1]. արդ գնեա 'ի քեզ ինքեան խորհենջիր, զի այդպիսի վարդապետ ես, որպէս ասես գրել և պատմել՝ կարես, և ուսուցանել զքրիստոնեայս. և 'ի դէպ է թէ դու գրեալ իցես զայդպիսի շատխօսութեան ամբաստանութիւն. ապա թէ ոչ յանդիմանեա զդա որ ստեացն: Աթանագինէս ասէ. Նա ըստ իւրում յամառելոյն ինքն գիտէ. ես ոչ լինիմ նմա պատճառ աւելի տանջանաց. բազում ասացի քեզ, եթէ սուրբ գիտակցութեամբն կացի 'ի տղայական հասակին. և եթէ կամիս, զբոլոր Պոնտոս քննեա եթէ զիարդ կացի, և ըստ հրամանի Տեառն իմոյ ուսուցի

1. Մի օր. Իսկ դու ասես որ 'ի տանջանսդ է ստել նա ընդ քեզ ճշմարիտ:

տալ զկայսերն կայսեր և զԱստուծոյն Աստուծոյ. ուստի ոչ կարելի է զատահական իմանալ: Դատաւորն ասէ. Թէ արդարև սրբութեամբ կեցեր, և 'ի լաւ վարուց զքեզ լինել հաստատես, ըստ կարգի թագաւորական հրամանաց, ըստ որում հրամայեալ են գնալ ըստ սիրելի օրէնսն, արդ մեք ընդունիմք ընդ մեզ զուղղութիւնս քո. արա զոհել որպէս ամենեքեան, և կեաց ընդ մեզ: Սուրբն Աթանագինէս ասէ. Ցայդպիսի օրէնս ոչ կացի, և ոչ այլ կեամ. բայց զօրէնս երկնաւորին բազում անգամ ուսուցի և ուսուցանեմ և 'ի նոյն մեռանիմ. բայց Սևերիանոս ստեաց զինէն բոլորովին: Դատաւորն ասէ. Ոչ իբրև զքրիստոնեայ մեռանիս նախ քան զորբեւն զքեզ 'ի մեղադրութենէ զրոյն ամենայն ամպարշտութեամբ լցելոյ: Աթանագինէս ասէ. Դատեսցէ զիս Աստուած, թէ ոչ զճշմարիտն ասացի ձեզ: Դատաւորն ասէ. Իսկ յանդիմանեա զՍևերիանոս սուտ լինել: Աթանագինէս ասէ. Կարծես ունել իմաստութիւն մեծ, և ընդ իրրդ անցանել ոչ կարես, և գտանել զպատճառս աշխարհական կրօնիւք: Իսկ ես օտար և պարզամիտ 'ի տեսութենէ հնարից, զիարդ կարեմ զնորա դատել մտածութիւնն: Դատաւորն ասէ. Հրաժարեա յառաջին մոլորութենէն, և զթագաւորական հրամանսն արա: Սուրբն ասէ. Զինչ արարից. որպէս հրամայեցաւ նոցա յերկնից: Ասէ անօրէնն. Զի քրիստոնեայք չարաչար կորիցեն, և մի ուրեք երևեսցին: Սուրբն Աթանագինէս ասէ. Այո ես քրիստոնեայ եմ ծնեալ, և քրիստոնեայ սնեալ և կեցեալ, և քրիստոնեայ մեռանիմ: Դատաւորն ասէ. Ոչ ասացի քեզ զի մեռանիս, այլ զի կեցցես թողեալ զմոլորութիւնդ: Սուրբն ասէ. Վաթսուն ամաւելի ունիմ որ 'ի քրիստոնէութեանս եմ. և ունիմ քսան ամ, յորս եպիսկոպոս եմ. վասն որոյ այլ ինչ ոչ յօժարիմ լինել, այլ քրիստոնեայ մեռանել: Դատաւորն ասէ. Ասացի քեզ, եթէ ոչ իբրև զքրիստոնեայ մեռանիս ցորքան ընդ այդպիսի պարտաւորութեամբդ ես: Սուրբն ասէ. Գիտէ նա որ զծածուկսն տեսանէ, զի 'ի զուր ստաբանէք զինէն. և մի մնոտի խաբէք, եթէ յայդմանէ խախտեալ կործանեցայց 'ի սուրբ հաւատոյս որ 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս: Դատաւորն

ասէ. Թագաւորական հրամանացն և բարեկարգ օրի-
նացն աստուածոցն՝ ոչ հնազանդիս որպէս և մեք։
Սուրբն ասէ. Զօրէնս անօրէնս, և զԹագաւորս նոքօք
վճարեալս[1] ոչ ճանաչեմ. և աստուածք որ զերկինս և
զերկիր ոչ արարին կորիցեն 'ի ներքոյ երկնից։ Դատա-
ւորն ասէ. Եւ զինչ էին գրեալքն 'ի քէն, եթէ ոչ այ-
պաքիկ զոր բերան քո խոստովանեցաւ։ Սուրբն ասէ.
Զգրեալսն ոչ գիտեմ, բայց վասն անխոտոր սրտի խնդոյ
որ առ Աստուած՝ ընդ անձին պատասխանիք այդ են
զոր լուարդ, և 'ի դմին մեռանիմ. աւելի աշխատ մի
լինիր։

Յայնժամ դատաւորին տեսեալ զանշարժ և զհաս-
տատուն միտս զերանելւոյն, յետ այսչափ հարց և
փորձից փութացաւ վճիռ առնել գործոյն այսպէս.
և ասէ. ԶԱթանագինէս եպիսկոպոս որ ձեռնադրու-
թեամբ հայհոյեաց զԱստուածսն և զԹագաւորն և
զմեզ զամենեսեան՝ այսպէս բանիւք՝ զոր և լսել չէ
արժան. զոր և 'ի ձեռն տանջանաց խոստովանեաց Սե-
ւերիանոս՝ Աթանագինէի գրեալ, և տակաւին ևս 'ի
նմին յամառեաց, զնա կենդանւոյն այրել հաճոյ եղեւ
ինձ, արդ գիտացէք ամենայն բազմութիւն տերանց
Աստուածոց մերոց։ Եւ զայս ընթերցեալ ամենեցուն
'ի լսելիս 'ի քարտէն։ Իսկ անօրէն սպասաւորացն ըդ-
բանման քան զգործն արագ կատարէին։ Լուցին զհրոյ
վառումն 'ի տեղւոջն յորում այժմ է 'ի Սեբաստիա
փոքր աղօթատուն, յորում տեղւոջ կատարեալ սուրբ
եպիսկոպոսն Սեբաստիայ Պետրոս՝ բարեկամ Աթանա-
գինէի. և բորբոքեալ զհուրն տարան զսուրբն. և նորա
խնդրեալ ներումն, եկաց յաղօթս առ Աստուած մե-
ծաւ զոհութեամբ, և բազում խնդրուածս հայցեաց,
որ յետոյ յայտնի երևէր շնորհն 'ի սուրբ նշխարս նո-
րա։ Եւ մինչդեռ աղօթէր, կին ոմն մեծատուն և լաւ,
ազգաւ հեթանոս, անուն Եւսեբիա, անկաւ առաջի
նորա մեծաւ հառաչմամբ և ասէ. Աղօթեա վասն իմ,
զի թեթևասցին մեղք իմ։ Իսկ սուրբ վկայն ասէ.
Հաւատաց 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս սուրբ սրտիւ, և զոր
պատուիրեմ քեզ արա, և կատարին խնդրուածք քո

1. Մի օր. ճարեցեալս։

Digitized by Google

յամենատեւտոնէն. առ զմարմին իմ անխախուտ և անբողջ, հասս յագարակն Փիլաքթոմէ, և դիր 'ի տանն զոր ինձէն աշխատեալ շինեցի 'ի հանգիստ սրբոցն, որոց անուանքն են այս. Թէոփրաստոս, Հիւսիքիոս, Մաքսիմիանոս, Պատրոփիլոս, Կղէմնիկոս. անդ տուր տանել և զիմ մարմինս: Եւ նորա յօժարութեամբ ընկալեալ զբանն՝ ողջունեաց զսուրբն:

Եւ զինուորքն մատուցին զերանելին 'ի տեղի կատարմանն: Իսկ նորա մեծաւ ուրախութեամբ կնքեալ զամենայն անդամն նշանաւն Քրիստոսի, և մտեալ 'ի հուրն՝ աւանդեաց զհոգին յանուն Տեառն: Եւ նոյն ժամայն Եւսեբիա գնաց առ դատաւորն Ագրիկողոս և խնդրեաց զմարմին վկային. և նորա շնորհեալ գաղտ 'ի բազմութենէն վասն պատուին զոր ունէր առ կինն. զոր և ընկալեալ պատեաց ազնիւ պատանօք և իւղովք անուշիւք, և եդ 'ի կառս. և հաւատարիմ ծառայիւք իւրովք ետ տանել 'ի Փիլաքթոմէ, 'ի հրամայեալ սրբարանն. և հանգուցին ընդ սուրբսն:

Բայց պարտ է ոչ զանց առնել զշնորհօքն զոր առ 'ի Տեառնէ երանելին. ըստ որում խնդրեալ առաջի մտերմացն որք յուղարկէին զնա 'ի հրայրեցութիւնն. նախ զփրկութիւն կնոջն՝ որ պաղատեցաւ առ նա. և այլ եւս մեծագոյն, զի թէ ոք 'ի մարդկանէ յերազի տեսցէ սխալանս ինչ և զարհուրեսցի, և բարեխօս կալցի զսուրբն առ Աստուած, մնացեալ լինի 'ի փորձութենէ երազոցն, և փոփոխեսցի 'ի բարի լաւագոյն պատահեալ իրի: Եւ զայս վասն այնր հոգացաւ, զի յորժամ նստէր նա 'ի Թաքստեան 'ի ներքոյ վիմին զոր աղեկբացոյց, նիրհեալ 'ի քուն եմուտ. և թուէր երազ տեսանել, որպէս թէ տարեալ զնա առ իշխանն և 'ի զոհելոյն ճաշակել նմա. և զարթուցեալ նմա խռովեցաւ 'ի վերայ այսորիկ. և կրկնեալ ծունր աղօթեաց բոլորով սրտիւ փոխել 'ի բարի երազոյն. որ և եղեւ իսկ: Եւ յորժամ հանդերձեալն էր կատարիլ՝ յիշեաց և զայս, և խնդրեաց վասն ամենայն մարդոյ զարհուրելոյ յանուրջս: Ըստ այնմ օրինակի և այլ բազում և հրաշալի շնորհօք երեւեալ երանելի վկայն. քանզի յամենայնն յուլիսի [1] կատարի յիշատակ նորա, և բազում տօթ-

1. Երկու. օր. յունիսի:

լինի, զի ամառն է. և ամենևին ոչ լինի 'ի մսավաճառութեանն ճանճ կամ այլ ինչ 'ի կերակուրսն. իսկ եթէ երևեսցի 'ի տան ուրեք՝ անզօր իսկ լինի, և իբրև 'ի ձմերային ընդարմացեալ. և եթէ ոք տարցի 'ի մսոյն որ 'ի յիշատակ սրբոյն՝ բանիւ օրհնութեան, անխախուտ պահիցի մինչև ցուր կամիցին տանել. և տարեալ՝ եթէ ոչ առժամայն ծախեսցէ, ապականի վաղվաղակի. և որ ոք փութասցի 'ի յիշատակ նորա և պէտս ունիցի ջրոյ, քանզի սակաւագոյն է ջուր 'ի տեղւոջն յայնմիկ, և 'ի յիւրում տաղաւարին փորեսցէ ոք ջրհոր, տայ ըստ բաւականին ջուր յաւուր յիշատակի նորա, և ապա պակասի: Եւ զինի կատարելոյ տօնին խմբեալ բազում ամպոց, բազում ևս անձրև իջանէ 'ի շնորհս սուրբ Հոգւոյն, և առողջանէ զերաշտութիւն գաւառին, և զանմաքրութիւն կենդանեացն և զմարդկանս. և զմերձաւոր մօտակայսն գետսն 'ի վայր բերէ, և լուանէ զտեղիս. և ամենայն խնդրուածք ուխտաւորացն կատարին բարեխօսութեամբ սրբոյն:

Բայց և ոչ զբարեպաշտութիւն կնոջն Եւսեբեայ եթող նահատակին առանց շնորհակալութեան, այլ ըստ խոստմանն մերձ եկաց առ նա 'ի տեսլեանն և ասէ. Յառաջնումն կարգի մաղթանաց իմոց պատրաստեցայ մարդասիրին Քրիստոսի վասն քո, և տուաւ ինձ խնդրուածք իմ 'ի Տեառնէ, և թողան մեղք քո քեզ, վասն մտերմութեամբ հաւատարմոյն քո 'ի նա իմով բանիւ: Եւ զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց ամ յամէ գայր կինն 'ի տեղին մեծաւ պատրաստանօք, իւղովք և խնկովք անուշօք, և զարժանաւոր պատիւն՝ հատուցանէր, և զբազումս հաստատանէր 'ի հաւատս Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Արդ վասն զի ոչ արժան էր պակասեցուցանել 'ի կարգեցելոց սրբոյն՝ զոր 'ի կենդանութեան իւրում արար նշանս, և զոր 'ի վախճանին եթող օրհնութիւն, այնորիկ աղագաւ սակաւուք նշանակեցաք զսուրբ վկային Աթանագինէ, որ պայծառ և համարձակ կենցաղավարեալ պսակեցաւ: Այլ զնկատուէր և զկարգ նորա 'ի Սագուպինաս և շուրջ զգաւառաւն պահեն մինչև ցայսօր. քանզի կարգեաց զանազան բարիս 'ի Սագուպինիա և եկեղեցեացն և Սեբաստացւոց քա-

զպէլին խորհրդակցացն. և օրհնեալ զամենեսեան յանձն առար զորդին իւր զՊատրոփիլոս, և նստու-ցեալ զնա յաթոռ քորեպիսկոպոսութեան, և արժա-նի իսկ եղև յամենայն ժամ պայծառ ունել զկարգս եկեղեցւոյ, զսուրբ տունն որ ՚ի Փիլաքթովէ յանձ-նեաց նմա:

Ոմն Հեղիարոս[1] լաւ և աստուածասէր, որ յայն-ժամ խորհրդականութեան գլխաւոր էր, որդի Հի-պաղաքեայ[2] մեծափառի և պատուաւորի, որ մնեալ ուսաւ զկարգս և զվկայաբանութիւն սրբոյն Աթա-նագինի. և ժողովեալ խնամակալութեամբ և ճշմար-տապէս դրոշմեաց զամենայն պատմութիւնս զայս. և այսպէս թղթով ուղղափառաց զճառեցեալն: Նոյն Հեղիարոս խնդրեալ էր յերանելւոյն Աթանագինէ ՚ի կենդանութեան նորա զմի ՚ի հնգից օրհնութեանց դլուխս, զոր արարեալ երանելւոյն. և մինչև ցայսօր պաշտեն որդիքն և տունն Հեղիարեայ՝ ունելով ՚ի մե-մեանց վասն յիշատակի երանելւոյն վկայութեան:

Կատարեցաւ սուրբն Աթանագինէս ՚ի հուր՝ մար-տիրոսական վկայութեամբ՝ ՚ի հոտ անուշից, ՚ի Քրիս-տոս Յիսուս ՚ի Տէր մեր. որում փառք յաւիտեանս: ամէն:

1. Մի օր. Հեղարիոս:
2. Այլ օր. Հիպատոսայ փաղանայի:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Ակակիոսի Վկային։

Մաքսիմիանոսի ամպարշտի առեալ զիշխանութիւն թագաւորութեանն Հռովմայեցւոց, որ ըստ օրէ 'ի չարասէր բանսարկուէն բորբոքեալ՝ ահագին ցասմամբ և դժնդակ սպառնալեօք, վերամբարձեալ հալածանս յարուցանէր 'ի վերայ եկեղեցւոյն Աստուծոյ։ Եւ 'ի մտի եղեալ զամենայն հաւատացեալս անուանն նորա կոտորանել և բառնալ ջնջել 'ի միջոյ։ Եւ չարութիւնն ոչ միայն 'ի նոցանէ էր, այլ և 'ի համախոհից նորին՝ աստուածամարտութիւն առաւելեալ լինէր։ Քանզի քաղաքք ամենայն և գաւառք՝ իբրև ծովածուփ մրրկով պարառեալ իսկ 'ի սոցունց՝ ընկըղմեալ լինէր յայնժամ և կործանեալ։

Արդ որո՞վ բանիւք ոք հաւասարեալ պատմել կարասցէ զայնմ ժամանակի վրդովմունս նաւակոծութեանցն և խռովութեանցն. որ իբրև զմէգ խաւարային և մառախլապատ ամպովք տարածեալ լինէր եկեղեցեացն Աստուծոյ։ Քանզի խռովեալ լինէին քաղաքք և դղրդեալ դեօղք և աւանք. և որք 'ի բարեպաշտութեանն գտեալք լինէին՝ այնպիսիք որ զհետ երթային աստուածպաշտութեան կրօնիցն, ըմբռնեալ լինէին յանաստուած դահճացն, և վաղվաղակի հանդերձ կապանօք ածեալ լինէին յատեանն։ Յորոց զայնոսիկ՝ որք հաւանէինն՝ զվնասմական զարդարս և զճշմարիտ հաւատս ուրանալ, և ընդ ճշմարտութիւնն՝ առողջութիւնք մնալ կենցաղոյս և պատիւք մեծա-

Digitized by Google

գոյնք և բազում բարութեանց հատուցմանցն պարգևեալ լինէր։ Իսկ զայնոսիկ որ զհետ արդարութեան զբարի մնան ընտրելով և զամենայն տանջանաբանս չարչարանաց համբերութեամբ յանձն առնուլին, հաստատուն և անխոտորնակ հաւատովք կալ 'ի բարեպաշտութեան և 'ի սէր աստուածպաշտութեան մինչև 'ի արիւն, այնոցիկ՝ տոյժք տուգանաց գոյից, և չարաչար և զանազան տանջանօք մահ անարգանաց և ամենայն տեսակք դժնդակ պատուհասից պատրաստեալք լինէին։

Ընդ այնմիկ ժամանակին այնուհետև Քրիստոսի անպարտ զաւակն, Կապպադովկեցւոց շառաւիղն, մեծ վկայն Քրիստոսի՝ Ակակիոս, 'ի զինուորական դասս ընտրեալ ընդ ձեռամբ Փլաքիանի հազարապետի, և յաղագս արիական յառաջադիմութեան նորա պարգևօք պատուիւ ընկալեալ 'ի թագաւորացն։ Ի սոյն իսկ ժամանակի եկն եհաս 'ի զինուորական դասն յայն յորում սուրբ վկայն էր զինուորեալ. անմիաքար աւանդիցն այնորիկ՝ առ ամենայն տիեզերս՝ զօրէն ցասուց աբուք ընթանալով. հանդիպեցաւ 'ի դասն յայնմիկ հասանել յորում Քրիստոսի զինուորն էր դասակարգեալ։

Ցայնժամ հրաման տայր զօրապետն ամենայն զօրականացն որք ընդ ձեռամբ նորա էին՝ անցանել 'ի հանդիսի, զի զիւրաքանչիւր կրօնսն գիտել մարթացէ։ Անդ այնուհետև բազումք յաղթահարեալք յերկիւղէ մահու՝ զհետ ամպարշտութեանն գնալով, ուրանայլին զճշմարտութիւնն, մթացեալք 'ի կենաց լուսոյն։ Եւ ոմանք թագնաբար ունէին 'ի միտս իւրեանց զուխտ սուրբ հաւատոյն։

Արդ այնուհետև 'ի մէջ ածեալ արիագոյն նահատակն Քրիստոսի և աստուածաբանողն համագոյ Երրորդութեանն. սա հարցեալ լինէր 'ի հազարապետէն զտեսակ հաւատոյն, եթէ որո՞յ պաշտաման և բախտի իցէ հաղորդեալ կամ հաւանեալ։ Իսկ սրբոյ վկային ոչ զանգիտեալ և ոչ զարհուրեալ 'ի սպառնալեաց իշխանին, համարձակութեամբ յառաջ մատուցեալ. և քաղցրաձայն բարբառով ձայն արձակեալ՝ ասէր. Քրիստոնեայ եմ և ծառայ բարձրելոյն Աստուծոյ, արարո-

զմին զերկինս և զերկիր և որ ՚ի նոսա արարածք են։ Յայնժամ դատաւորն ցասմամբ մեծաւ և բարկութեամբ լցեալ և խեթիւ նայեցեալ ՚ի նա՝ ասէ. Ուստի՞ կամ յորմէ՞ զայդպիսի ուսեալ և բարբառեալ, ա՞ն չարադրութիւն այդ. կամ մի իցէ Քրիստոսն այն՝ զորոյ զանուն իշխեցեր ՚ի յիշատակ բերել բերանոյդ առաջի իմ. պատասխանի տուր փութով ինձ մի բա մեղիցէ առաջի ամենայն դատաւորանիս. Երդուեալ յաստուածս ամենայն՝ զի ոչ խնայեցից ՚ի մանկութիւն գեղեցկագոյն հասակիդ այդորիկ, վասն բանիդ այդորիկ։

Պատասխանի ետ սուրբն Ակակիոս և ասէ ցնա. Եթէ ոչ էիր խորշին և խաւարային միգով ամպաշղաթեան պարուրեալ, թերևս ցուցանէի քեզ զմեծ Քրիստոս՝ Աստուած զօրով, Տէր և Թագաւոր, արարիչ երևելեաց և աներևութից։

Առ այսոսիկ ասէ դատաւորն. Տեսանելով զքեզ համակ գեղեցիկ և վայելուչ հասակաւ, և վասն այդորիկ յոյժ խանդաղատիմ ՚ի վերայ քո։ Արդ ՚ի յերկար շաղփաղփութեանցդ հրաժարեալ՝ սուղ և դուզնաքեայ բանիւք ասեմ քեզ. լուր ինձ և մատուցեալ զոհեա աստուածոցն, և լեր երանելի ՚ի վերայ երկրի, և ընկալցիս պարգևս յինքնակալէն։

Սուրբն Ակակիոս ասէ. Որո՞յ աստուածոցն հրամայես զոհ մատուցանել։ Հակառակաւորն ասէ. Այնոցիկ որոց ինքնակալքն զպաշտօն երկրպագութեանն մատուցանեն, և ամենայն հնազանդեալքն նոցա։ Եւ ցուցանէր ձեռամբ իւրով զաստուածսն որ շուրջ կային զնոքեաւք, և ասէր. եթէ Սոքա են որ շնորհեն զխաղաղութիւն և զշինութիւն աշխարհի. որոց եթէ ոչ զոհեսցես և ոչ յանձն առցես զհրաման ինքնակալին՝ ՚ի չարաչար և յանդրդմնելի տանջանս մատնեցից զքեզ. և ոչ ոք է այլ աստուած որ կարող իցէ հանել զքեզ ՚ի ձեռաց իմոց։

Պատասխանի ետ սուրբ վկայն և ասէ ցհակառակեան. Կարող է իմ Աստուածն ոչ միայն ՚ի ձեռաց քոց փրկել զիս, այլ և զոր դու աստուածս անուանես՝ սատակել. և զքեզ ՚ի նոցա մասին յաւուրն ՚ի բաց կորզել, և առ ինքն վերացուցանել զկամս սրտի քո՝ ՚ի ձեռն ճշմարիտ գիտութեան իւրոյ։

Digitized by Google

Դարձեալ ասէ ցնա հազարապետն. Երդուեալ յաստուածն ամենայն և 'ի բախտ ինքնակալին. զի եթէ ոչ լուր հաճոյից ինքնակալին տացես պատասխանի, կամ անմահից դիցն զոհս երկրպագութեան ոչ մատուցանիցես՝ չարաչար և դառն պատուհաս կալցեն զքեզ։

Սուրբն Ակակիոս ասէ. Ուղղապէս լուր ինձ, ով դատաւոր, քանզի անշունչ դիւաց խլից և կուրաց և կուոց մեռելոց ոչ երբէք զոհեցից. քանզի գրեալ է. Աստուածք որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն 'ի ներքոյ երկնից. և դարձեալ, եթէ Երկիր պագցես Տեառն Աստուծոյ քում, և զնա միայն պաշտեսցես։

Յայնժամ հազարապետն ասէ ցնա. Ո՛վ Ակակիէ, յանդուգն ոմն երևիս դու և պաճուճաբան. և ոչ վայել է այդպիսի հասակիդ՝ զամբարհաւաճութեան և զանոտիս բարբառելոյ զհետ երթալ. ո՞չ գիտես եթէ ընդ իշխանի խօսիս. մանաւանդ քոյոյ դիմացդ իշխանութիւն ունողի, այր մի գոլով 'ի բազմաց որ ընդ իշխանով ձեռամբ անկեալ են։

Սուրբն ասէ. Ո՛վ դատաւոր, ոչ եմ տգէտ այդմ ամենայնի և անտեղեակ, այլ 'ի Քրիստոս բարեպաշտեալ ուսայ. զի նա շնորհեաց ինձ համարձակութիւն և համբերութիւն, յաղթել քեզ և հօրն քում սատանայի. քանզի զօրութիւն ձայնի նորա սասանեցոյց զամուրս բանսարկուէին և խորտակեաց զդառնութիւն մահու։

Յայնժամ հազարապետն հրամայեաց զինուորացն առ ժամանակ թողացուցանել զնա 'ի տանջանացն, և խորհէր որոգայթական բանիւք հաւանեցուցանել զնա, և միանգամայն ընկենուլ զնա 'ի կորստեան խորխորատն։ Եւ մերձ առ ինքն կոչեալ զսուրբ վկայն, խօսէր ողոքական և հեշտալի բանիւք՝ և ասէր. Լուր ինձ, հօր քում, ով Ակակիէ, քաջ և անպարտելի զինուոր ինքնակալին. զոհեա անմահ աստուածոցն, և արարից զքեզ աթոռակից ինձ. և ինչս և ստացուածս բազումս պարգևեցից քեզ, և եղիցիս առաջին 'ի բարեկամաց ինքնակալին։ Ապա թէ ոչ լուիցես բանից իմոց, և ոչ լինիցիս հպատակ օրինաց Հռովմայեցւոց և հրամանի թագաւորին, կարծրագոյն և դառն կապանօք տառա-

քեզնից զքեզ առ Եղեբիանոս իշխան Եթովպացւոց՝ յա-
մենիմաստն և 'ի հանճարեղն, 'ի հաշտակաւորն և 'ի
պաճուճաբանն, որ և զանշունչ արձանսն կարող է ա-
ծել յուղղութիւն, և ոչ ևս լիցի քեզ հնար ձողոպրել
'ի ձեռաց նորա։ Արդ ողորմեա անձին քում և մի ան-
կանիր յանաշառ ատեան դատաստանի նորա։ Եւ այս
պատասխանի ետ սուրբ վկայն և ասէ. Ինձ ոչ ինչ
զանազանեալ է առ 'ի քէն կամ առ 'ի Եղեբիանոսէ
մեռանելն. քանզի եթէ դու և եթէ նա տանջեցէք
զիս, նոյն վախճան մահու ինձ սպասեալ առաջի կայ։
Քանզի և երկոցունց նոյն կամք են գիտողութեան,
տանջելն և սպանանելն զխորհողն բարեպաշտութեան
և զխոստովանողն անմահ Աստուծոյ իմոյ։

Արդ իբրև ետես դատաւորն զանպարտելի հաստատունն
վկային Քրիստոսի, տարակուսեալ 'ի միտս իւր, պատ-
շաճ համարեցաւ առաքել զնա առ իշխանն Եղեբիանոս,
գրեալ առ նա թուղթ որ ունէր օրինակ զայս.

Ի Փլաբիանոսէ դատաւորէ զինուորականն՝ մեծա-
փառաբանելի խաղաղութեամբ և ըղձալի սիրով ողջոյն.

Զբարեյաղթ թագաւորաց մերոց ամենայն իրք գի-
տելով զառ 'ի յաստուածս բարեպաշտութիւն, և ըղ-
հաճոյս արարողաց նոցա զփոյթ յօժարական խնա-
մոցն, և զքրիստոնէից դժուարահաւան չարաբարու-
թիւնն՝ որ ոչ երբէք սովոր են ողոքական բանից հա-
ւանել և կամ պատրիլ 'ի ձեռն պարգևաց, և կամ
պատուոց մեծարանաց ինքնակալին զհետ երթալ,
եթէ ոչ արհաւիրս տանջանաց առ նոսա 'ի կիր արկ-
ցուք. այլ մեք ոչ ունելով այդպիսի համարձակութիւն,
առ քոյդ զդա արձակեցաք անպարտելի և ահեղ դա-
տաւորն. զի դա է մի 'ի զինուորացս յայսցանէ՝ որ ընդ
ձեռամբ իմով են. զոր ճշմարտապէս հետազօտեալ
մեր՝ գտաք զդա հետևեալ աղանդոյն Գալիլեացւոց. և
բազում ողոքանս աղաչանաց և սպառնալիս տանջանաց
առ 'ի մէնջ ընկալեալ, զի ընտանեսցի աստուածոցն
բարեպաշտութեան, և արհամարհեաց զզօրութիւն
փառաց նոցա, և իբրև անօթ բրտի համարեցան յաչս
դորա։ Այլ մեք երևեցաք դմա իբրև յականջս մեռե-
լոց խօսելով։ Արդ զդա որ ամպարիշտ կրօնիցդ հաւա-
նեալ է, և ոչ 'ի բաց կացեալ 'ի մնոտեաց, առաքեցի

առ քեզ կապանօք և անարգութեամբ. զի ընդ դատարանօք հարուածոց արտաքս զդա, և խելամտեա արտաքս զդա առ աստուածային բարեպաշտել. և ընծայաբեր լինել զոհիւք և ձօնմամբք: Այլ զոր ինչ պատշաճ վարկանես վասն դորա՝ արտաքս, զհետ երթալով հրամանի ինքնակալին. Ողջ լեր:

Արդ առեալ զհրովարտակն զինուորացն և զմեծ վկայն Քրիստոսի զԱկակիոս՝ չարաչար կապանօք, յուղի անկեալ հասանէին յԵթովպէ, առ դատաւորն Բիբիանոս: Եւ յանդիման լեալ իշխանին՝ մատուցին և զհրովարտակն Փլաբիանոսի հազարապետի՝ հանդերձ երանելեաւ սուրբ վկային Ակակիոսիւ:

Արդ իբրև ընթերցան զթուղթն առաջի իշխանին և քննեալ վերահասու եղև ամենայն իրացն և գործոցն եղելոց. յայնժամ հրամայեաց 'ի բանտ արկանել զնա և զգուշութեամբ պահել մինչև 'ի վաղիւն: Եւ իսկոյն հրամայեաց քարոզ կարդալ 'ի քաղաքին և շուրջ զամենայն բնակչօք նորա, զի ամենեքեան առ հասարակ 'ի տեսարանն ժողովեսցին:

Եւ ինքն յարուցեալ ընդ այգն ընդ առաւօտն, հրամայեաց բեմն բարձրագոյն կազմել 'ի մէջ թէատրոնին. և ամբոխ բազմութեան ժողովոյն իբրև զամպս 'ի մրրկէ բերեալ լինէին: Եւ իշխանն Բիբիանոս նըստէր բազմաշուք ճոխութեամբ 'ի վերայ բեմին. և հրամայեաց ածել զերանելին Ակակիոս և կացուցանել առաջի իւր. և զշատամեծիա նամակին Փլաբիանոսի հրամայէր մատուցանել ընթեռնուլ առաջի հրապարակին: Յայնժամ դատաւորն Բիբիանոս խոժոռդիմօք և ցասմնալի սպառնալեօք հայեցեալ 'ի սուրբն՝ ասէ ցնա. Դու՞ ես Ակակիոս վկայ խաչելոյն Յիսուսի: Եւ սուրբ վկայն ասէ. Ես եմ ծառայն Քրիստոսի ճշմարտին Աստուծոյ, յոր հաւատացեալքն 'ի նա յամօթ ոչ լինին: Պատասխանի ետ դատաւորն ցսուրբ վկայն. Զիա՞րդ կաս և մնաս 'ի նոյն յամառութեանդ, և զմնոտի անունն զայն կարդաս յօգնականութիւն քեզ, որ զանձն իւր ոչ կարաց փրկել 'ի մահուանէ, այլ և բազմաց եւս պատճառ եղև մահու. այլ թէպէտ և յառաջագոյն ոչ զգացեր և ոչ եկիր յուղղութիւն, գէթ այժմիկ լուր ինձ և 'ի բաց լեր մնոտի յուսոյն յայն-

մանէ, և զոհեա աստուածոյն և ճողոպրեա 'ի տան-ջանաց:

Պատասխանի ետ արիագոյն նահատակն և ասէ ցդատաւորն. Յառաժամանակեայ մահուանէս թէպէտ և բազում անգամ կամեցայց՝ ոչ կարացից ճողոպրել. զի բնութիւն զնոյն պահանջէ հատուցանել զպարտս հարցն, մարդ գոլով. այլ պարտ է առաջակագոյն մար-մնովս այսուիկ և անցաւոր կենօքս ստանալ զանմահե-նաւոր և զյաւիտենականն և զանսպառականն կեանսն, զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց. զոր և ես այժմիկ կենդանութեամբ ստանալ ակն ու-նիմ ժառանգորդ լինել: Այլ և բազում եւս առաւելոք շնորհ ունիմ քեզ, եթէ նպաստ լինիս ինձ առ յաղ-թանակ վերին բարերարին հասուցանելոյ. առաւել ժա-մանել ինձ 'ի նաւահանգիստն անխռով խաղաղականացն և անապական բարեացն կենացն յաւիտենից:

Առ այսոսիկ ցասմամբ մեծաւ և անհնարին դատա-ւորն սպառնալեօք լցեալ անօրէն իշխանն Ելիքիանոս, հրամայեաց տանջանօք հատանել զլեզուն 'ի բերանոյ նորա: Եւ զինուորացն մերկացուցեալ զերանելին տա-րածանէին քառակուսի արկմամբ, արհեստաւորեալ տանջանարանօքն, և լարիւք ուժգնակի քարշէին զյօ-դուածս ոտիցն և ձեռաց նորա, և կարծրագոյն առ-ջառաջօք հարկանէին զթիկունս և զորովայն նորա: Եւ մինչդեռ այնպէս հարկանէին զնա, ձայն արձա-կեալ առ նա դատաւորն աղաղակեաց և ասէ. Ո՛վ Ակակիէ, քաջ զինուոր ինքնակալին, միայն աստ բա-նիւ թէ զոհեմ, և 'ի նմին ժամու ազատեսցիս 'ի տան-ջանացդ:

Զայսոսիկ լուեալ սուրբն, քամահելով զբանն ծի-ծաղէր 'ի վերայ չարաբարութեանն անօրէն դատաւո-րին և ասէր. Ոչ երբէք, ով դատաւոր, յանձն առից ուրանալ զմին Աստուած, զկենդանին և զճշմարիտն, որ կարօղն է յամենայնի կեցուցանել և կորուսանել: Արդ եթէ քեզ դիւրին թուի ստեղծագործել զմար-դիկ, և այս յայլոց այլակերպ առնել, նոյնպէս և յի-նէն ակնկալութիւն լիցի քեզ 'ի ներհակացն ինչ թէ-րևս լինել. քանզի ես նոյն Ակակիոս գոլով որպէս այժ-

միոյ եմ՝ ոչ փոփոխեմ զբանս իմ, և ոչ հրաժարեմ 'ի գոյացուցչէն իմմէ և յարարողէն, որ վասն պարտեաց մարդկան՝ կրեաց զայն ամենայն կիրս մարմնով, բայց 'ի մեղաց. և եկն կամաւորութեամբ 'ի չարչարանս խաչի և մահու:

Դատաւորն ասէ ցնա. Իբրու թէ ողորմեաց ինչ բանս և հեշտալիս խօսէաք առ քեզ, ով Ակակիէ, և այնու ոչ 'ի բաց լինէիր 'ի խոստովանութենէ քոյոյդ հաւատոյ, այլ 'ի նոյն կայիր և մնայիր, քրիստոնէութեան խնամ տանելով: Եւ առ դահիճսն դարձեալ՝ ասէր ուժգնակի բարբառով. Փութացուցանէք և արագագոյն հատուցանէք 'ի վերայ դորա զտանջանսդ, զի մոլեգնեալ 'ի դառնութենէ հարուածոյն՝ անապական ուրեմն 'ի բաց կացցէ 'ի շաղփաղփութեան բանից իւրոց:

Եւ սուրբ վկային մարմինք այնուհետև 'ի սաստկութենէ տանջանացն քանցեալ և վատնեալ լինէին. այլ 'ի ներքին զօրութենէն զօրացեալ լինէր հոգւոյն և զուարթանայր ջերմութեամբ սիրոյն Քրիստոսի. և բարբառէր միշտ առ բարեպաշտութիւնն: Արդ մինչդեռ տանէր 'ի վերայ մարմնոյ վկային զօրանայլն հարուածքն տանջանացն, յայնժամ խօսել սկսաւ դատաւորն Բիբիանոս իբրև խաղ ինչ առնելով. ասէ. Ո՞չ եւս իմացար զտանջանսդ, ով Ակակիէ. և ո՞չ եւս ասես զչափ զօրութեան անմահից աստուածոցն. և ո՞չ եւս զանգիտեցեր գէթ այժմիկ 'ի հրամանէ քաջարանց ինքնակալաց:

Պատասխանի ետ սուրբ վկայն և ասէ. Ցայժմ ամենայնէ ոչ զգացի, և ոչ երբէք զգացայց. բայց գիտեմ զի դու իմացեալ ծանեար զախտալից ակարութիւն քո, և զի ոչ կարացեր շրջել զմիտս իմ 'ի բարեպաշտութենէ աւանդիցն, ձգել զիս զկնի զարշելի և անպարկեշտ բանից քոց, և մի այլ լիցի որչափ 'ի մարմնի աստ իցեմ կենդանի գոլով: Եւ մինչդեռ զայս խօսէր երանելի վկայն Քրիստոսի, դահիճքն զմիմեանս փոփոխելով 'ի հարկանելն, ծանրագոյն նմա զցաւսն հատուցանէին. և նա աղաղակէր և ասէր. Աստուած յաւիտենական անսկիզբն, Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, հայեաց յերկնից 'ի պատարաս

բնակութեանց քումդ և փրկեա զիս յորոգայթէ յոր-սողաց. զի դու ես համբերութիւն իմ և յոյս 'ի ժա-մանակի նեղութեան։ Զօրացո զտկարութիւնս իմ, և տուր համբերութիւն անձին իմոյ, զի հաստատուն և անշարժ կացից 'ի խոստովանութեանդ որ 'ի քեզ. և արժանի եղէց ժառանգել զխոստացեալ պարգևսն ընդ ամենայն սուրբս և ընդ սիրելիս անուանդ քում սր-բոյ. և քեզ փառք յաւիտեանս։

Արդ իբրև եաես դատաւորն զանփոփոխելի և ըն-դհաստատուն միտս սրբոյ վկային որով արհամարհէր զվիշտս չարչարանացն զոր ածէին 'ի վերայ նորա, տա-րակուսեալ վարանէր յանձն իւր անօրէնն. հրամայէր անօրէն դահճացն թողացուցանել զնա 'ի բանտն։ Յայնժամ առեալ զինուորացն զսուրբ վկայն Քրիս-տոսի՝ ըստ հրամանի դատաւորին, տարին զնա յար-գելանս բանտին. և նա բերկրեալ ցնծութեամբ և անպատում ուրախութեամբ հեռանէր զկնի նոցա։ Եւ մինչդեռ անցանէր սուրբն ընդ փողոցամէջ քաղաքին՝ հանդերձ կապանօք և զանազանից վիրաւորեալ անդա-մօք, արիաբար աղաղակէր մեծաձայն 'ի լուր ամենայն բազմութեանն և ասէր. Որք զվէրս տեսանէք զնահա-տակացս Քրիստոսի, 'ի միտ առէք զձիրս փոխարինացն այնոցիկ, եթէ որքան և որպիսի բարութիւնք պատ-րաստեալ ամբարեալ պահին այնոցիկ՝ յանսպառելի յա-ւիտենանն յանմահ թագաւորէն՝ վասն նորա չարչա-րելոցն, զոր ոչ է մարդոյ հասանելի և բանից ճառելի։ Վասն որոյ և չարչարելս վասն նորա ես քան զևս քաղ-ցրագոյն քան զամենայն բարութիւնս երևելի մեծու-թեանց աշխարհիս։

Արդ առ այսոսիկ քաղցրահնչիւն ձայնս փրկական բարբառոյ՝ շարժեալ լինէին ամենայն բազմութիւն քաղաքին յիւրաքանչիւր տեղւոջէ՝ զկնի սրբոյ վկային մինչև 'ի դրունս բանտին, լսէին 'ի նմանէ զբանն կե-նաց. և նա ոչ դադարէր անփակ բերանով և անհան-գիստ բարբառով զտերմանս արդարութեան հաւա-տոյն տարածանել 'ի լսելիս բազմութեան։ Մինչև ա-ծին մուծին յարգելանս խաւարչտին բանտին, կա-պեալ ոտիւք և պարանոցեալ ձեռօք. և փակեալ զդրունս բանտին կնքեցին մատանեաւ իշխանին. և նո-

րաս կալով 'ի կապարանի անդ ուրախութեամբ և ցնծութեամբ բազմաւ, գոհութիւն և օրհնութիւն ամենատեառնն անյաղթական ձայնիւ յերկինս առաքէր:

Յայնժամ և 'ի բարձանց երկնից եկեալ հասեալ լինէր առ նա զօրացուցիչն Քրիստոս, և անճառելի ճառագայթիւք իւրովք զխորս խաւարին մթութեանն լուսաւորէր, և զաստուածային ձայնն առ նա առաքեալ՝ արիանալ անպարտելի վկային հրամայէր, և հաստատուն կալ յերանաւէտ կոչումն, ասելով. Ընդ քեզ եմ, և միշտ էի, և եղէց անմեկնելի մինչև 'ի սպառ. արդ մի վհատիր այլ համբերեա քաջութեամբ, զի արժանի լիցիս զմշտնջենաւոր հանգիստն ժառանգել յարքայութեան իմում, զոր ես և Հայր իմ պատրաստեցաք քեզ: Իսկ յայսպիսի բարբառոյս խրախացեալ հրճուանօք զուարճանայր սուրբ վկայն: Եւ նոյն ժամայն երևէին գունդ հրեշտակաց շուրջ զնովաւ երգակից լինել նորա գիշերային պաշտամանցն. իսկ երբեմն խրախակից լինելով նմա, և զուարթացեալք քաջալերէին զնա, զօրացուցանելով յառաջիկայ մրցմունս հանդիսի նահատակութեան. և ոմանք 'ի սրբոց զուարթնոցն 'ի կերպարանս բժշկաց երևելով՝ բժշկէին զվէրս ցաւոցն. սպեղանիս իմն արկանէին 'ի վերայ քանցեալ մարմնոյն, և զաւուրս բազումս այնպէս անմեկնելի լինէին 'ի նմանէ բանակք անմահիցն, և ողջանդամ և անարատ զմարմին նորա կազմէին:

Յայնժամ իբրև գիտաց անօրէն իշխանն եթէ դեռևս կենդանի է սուրբ վկայն Քրիստոսի, հրամայեաց զլինուորացն ածել զնա յատեան դատարանին: Եւ իբրև ածին՝ կացուցին զնա առաջի բեմին յորում նստէր իշխանն. և հայեցեալ հիանայր ընդ արագագոյն բժշկութիւն վիրաց մարմնոյ նորա. և հեգութիւն կեղծաւորեալ՝ խորամանկութեամբ փոխաբերել հնարաւորէր զմիտս 'ի բարեպաշտութեան աւանդիցն, ասելով. Գիտեն աստուածքն ամենայն, ով Ակակիէ, զի յոյժ զարմացեալ զարհուրեալ եմ, զմտաւ ածելով թէ զիարդ այդպիսի բարեվայելուչ գեղեցկութիւն հասակի և զարիական քաջութիւն... զինուորական կարգի և զխոհեմութիւն իմաստութեան յանձին բերելով, և յայտնապէս կամայորդոր մտօք

ընտրես զչարաչարագործաց մահ մեռանելոյ, և զրկիլ 'ի քաղցր լուսոյ աշխարհիս այսորիկ: Յոյժ գովեմ զքո հաստատուն և անփոփոխելի միտսդ և զարիական մեծամտութեանդ. այլ ամենայնէ էր գովելի թէ ընդդէմ թշնամեաց քրիստոնականին վարեալ լինէր քո այդպիսի ջանս աշխատութեանդ. այլ ընդ երկաթոյ և ընդ հրոյ և գազանաց և ընդ վիհմանց մարտնչելն՝ յոյժ յաղթութեան գործ է, և 'ի մեղադրութենէ ոչ ազատ: Արդ ոչ տեսանես թէ մի-քան նուաղեալ է զօրութիւն ամբարտաւանութեան քո, և թառամեալ նոյն իսկ մարմնոյդ և թուլացեալ է յօդք անդամոցդ, և գունատեալ ես 'ի բարեվայելչութենէ զերդոյ երկրպագութեանդ: Արդ աղաչեմ յոյժ և խանդաղատիմ 'ի վերայ մանկական տիոցդ, մանաւանդ և սիրեմ իսկ յաղագս քոյ և այդմ հաստատութեանդ: Եւ եթէ լուիցես ինձ և հաւանեսցիս բանից իմոց, մեծաց բարութեանց և պարգևաց առիթ եղիցի քեզ: Եւ գրեցից առ ինքնակալն, զի բարձրագոյն պատիւ դատաւորական իշխանութեան տացէ քեզ, և եղիցիս երևելի յաշխարհիս, և մերձաւոր և բարեկամ անմահից աստուածոցն: Եւ այսպիսի խորամանկ խորագիտութեամբ կամէր դաւաճանել զսուրբ վկայն Քրիստոսի, և քակել 'ի ժրութենէ առաքինական համբերութենէն:

Առ այսորիկ պատասխանի ետ սուրբ վկայն, և ասէ. Մի՛ մեքենաւոր բանիւք դաւաճանութեան ջանար խաբել զիս և արկանել 'ի խորխորատ կորստեան, քակելով զիս 'ի բարձրութենէ հաւատոյն Քրիստոսի, և մերժելով զիս 'ի քաղցրութենէ կենդանարար աւետարանին Փրկչին մերոյ Աստուծոյ և Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի: Վասն որոյ ասեմ քեզ, ով դատաւոր, զի ոչ կարասցես մտօք և չարիմաց բանիւք քո պատրել և մերժել զիս, 'ի սիրոյն Քրիստոսի, և տարագիր առնել յորդեգրութենէ Հօրն երկնաւորի: Եւ արդ զոր ինչ առնելոց ես, արա վաղվաղակի. զի փութամ ելանել 'ի մարմնոյ աստի և հասանել առ Աստուած, առ որ անձկացեալն եմ. և պատրաստ եմ յամենայն տանջանս քո, 'ի սուր, 'ի հուր, 'ի քարկոծումն, 'ի քերումն, 'ի յօշումն անդամոց, գազանակուր լինելով. և զամենայն մեքենայս ձգողս աշխատութեանց՝ զոր ինչ կամիս ածել

՚ի վերայ իմ, մի՛ յապաղեր. վասն զի ոչ հնազանդեցիմ եւ անօրինաց թագաւորաց քոց, և զոհս աղտեղութեան մատուցանել դիւաձոյլ և ապականապարծ պատկերաց աստուածոց նոցա: Եւ պարսպեալ եմ զհոգի իմ աննակարող զօրութեամբ Աստուծոյն իմոյ անմահ թագաւորին յաւիտենից. և ոչ կարէ բանսարկու չարանախանձն իբրև զազախն ամն գերի առնել զիս յանդիւտ կորուստն:

Արդ իբրև զայս ամենայն և որ սոցին նման էր՝ խօսեցաւ սուրբ վկայն, և ամենապայծառ իշխանն Բիթիւնաս զկեղծաւորութիւն խորամանկութեանն վաղվաղակի ՚ի բաց ընկեցեալ, և չարաբարութեամբ և սրբումրտութեամբ դարձեալ լցեալ լինէր և անողորմութեամբ. և հրամայէր անօրէն դահճացն կապարեայ գնտիւք խարազանել զներանն սրբոյ վկային Քրիստոսի, և այնչափ սաստկացուցանել ՚ի վերայ նորա զհարուածս տանջանացն, մինչև թափումն լինել ամենայն ատամանց նորա և ջարդել մօրաց բերանոյ նորա: Եւ համանգամայն բողոքեալ առ նա՝ ասէր դատաւորն հանդերձ ամենայն ատենականն խառնիճաղանճ բազմութեամբ. Ո՛վ եղկելի և արբեալ յիմարութեամբ խորհրդոց՝ Ակակիէ, մի՛ առ լեզուդ քո շղջեցուցանէք զխաչելեալն Քրիստոս, և մի՛ զանուն նորա յիշելով զիմն տաղտկացուցանէր զլսելիս: Իսկ սուրբ նահատակին Ակակիոս՝ ընդ այնպիսի տանջանօք լինելով պատճառս պատուհասից իւրոց յաւելուր, թշուառական և դիւաց բնակարան զնա կարդալով, և շտեմարան ամենայն չարեաց բանսարկուին: Ցիրաւի ոչ կարեն ամենապիղծ լսելիք ականջաց քոց ընդունել ՚ի յինքեան զահաւոր և զսարսափելի անուն Աստուծոյ իմոյ, զայն որ ահաւոր ձայն հրամանի նորա դողդողացանէ զերկինս և զերկիր:

Առ այսոսիկ դարձեալ ասէ իշխանն առ վկայն. Ես ողջախոհագոյն կամեցայ քեզ լինել և զերծանել յառաջիկայ տանջանացն, և բանի ես հաղորդ արարի զքեզ, և որպէս պարտ և պատշաճ էր մարդասիրութիւն ցուցանելով՝ ողոքեցի զքեզ խանդաղատելով ՚ի վերայ մանկական գեղոյ քոյ. այլ քանզի դու մանաւանդ յաղթել փութաս ինձ, արդ այսուհետև վաղ-

վաղվաղակի ցուցից քեզ զզօրութիւն Քրիստոսին քո. և ծանիցես եթէ ով է Բիւթիանոս իշխան, և ով Ակակիոս. և փորձիւ ցուցանեմ քեզ թէ և ոչ սուղ ինչ կարիցէ օգնել քեզ Քրիստոսն քո յոր յուսացեալ ես:

Առաւօտ երանելի վկայն լցեալ աստուածային հոգւով, ընդ Պաւղոսի գոչէր ասելով. Ով զինուորք զերևելիս այլ զաներևոյթսն, զի երևելիքս առ ժամանակ մի են, և աներևոյթքն յաւիտենականք. զի թէպէտև առժամեայն տանջանք շինուածոյս մերոյ քակտեսցի, շինած յԱստուծոյ ունիմք տաճար առանց ձեռագործի յաւիտենական յերկինս. և եկեսցէ սուրբն յերկնից և այց արասցէ և զեկեալ հասեալ տանջանաց որ 'ի քէն 'ի վերայ իմ՝ մնացի և ունայն ցուցանիցէ, և անվթար և անարատ պահեսցէ զիս 'ի խոստովանութեանս որ առ սուրբ անուն նորա:

Զայսոսիկ սրբոյն պատասխանատրելով դատաւորին, անհնարին ցասմամբ բարկութեան շարժելով, դարձեալ ասէ դատաւորն այնոցիկ որ շուրջն կային զնովաւ. Քանզի Ակակիոս բռնամահս այս և չարաչարատի պատահեալս, այլ և յոլովից քան զառաջին եկեալ հասեալ տանջանաց կամեցայ թէ եկեսցէ 'ի վերայ նորա, զի մեծաց վարձուց և փոխարինաց լիցի ժառանգորդ, որում և ակն ունի հասանել վաղվաղակի, զոր և փառք անձին իւրում համարի. արդ տարածեսցի դարձեալ 'ի գետնի, և զմարմին նորա ամենայն գործիք տանջանաց ձայրակեսցեն, և եղիցին շուրջ զդովաւ բազմութիւն ժողովրդոց զինուորաց. զի և տանջանքն ուժգնակի լինիցին, թերևս առաւելագոյն շնորհս մեզ խոստովանեսցի, յոլովագոյնս այսպիսի բարութեանց պատճառ սմա եղելոց:

Զայսոսիկ անօրէն իշխանն Բիւթիանոս հեգնելով իմն ասացեալ, և բազմութիւն դահճացն շուրջ զնովաւ լինելով, և պարզեալ զնա քառակուսի պրկմամբ 'ի վերայ գետնոյ, և սաստիկ արջառաջիղք զորովայնն և զթիկունսն գազանաբար յանխնայ հարկանէին: Իսկ երանելի քաջնահատակն Քրիստոսի, առ սէր արարչին իւրոյ Յիսուսի՝ զամենայն տանջանս չարչարանացն առ ոչ ինչ համարէր:

Յայնժամ դատաւորն Բրիգիանոս ձայն արձակեալ առ նա՝ ասէր. Զոհեա, ժիլ Ակակիէ, աստուածոցն։ Իսկ բարեյաղթ վկայն ոչ ինչ փոյթ առնէր բանից նորա, և ոչ ինչ արժանի համարէր զնա պատասխանւոյ. այլ միայն քաղցր և հեզ ասէր. Ոչ ինչ են արժանի չարչարանք ժամանակիս առ հանդերձեալ փառացն որ յայտնելոցն է։

Արդ որո՞վ բանիւք ոք կամ լեզուաւ զքաջ համարձակութիւն սրբոյ վկային պատմել կարասցէ՝ որ յայնժամ. քանզի տանջեալ լինէր, և համբերէր վասն յուսոյն. խոցոտեալ սրով, և հանդուրժէր. շրջապատեալ մեքենայիւքն, քամահեալ ծիծաղէր։ Ընդդիմակաց լինելով մտաց բնութեամբն բնութեան խստագոյն տանջանացն, և անողորմ լլկանօք քերանացն յերկիր տարածեալ լինէր, և հոգւոյն ուղղութեամբ ոչ դրդուէր. այլ հրճուեալ լինէր և ցնծացեալ, մանաւանդ Տեառն չարչարանօքն։

Գոչէր մեծաձայն այսպէս և ասէր. Յաւել ևս, ասէ, ժիլ բռնաւոր, և այլ ևս տանջանարանս. զի ես առ հուր պատրաստ եմ, և առ սուր, և 'ի գազանս վայրենիս և ևս պատրաստագոյն. ոչ սիրեմ զկենդանութիւն առաւել քան զարարիչն իմ, ոչ յօժարիմ փառաց ապականացուի։ Հանգիստ ինձ յօղիցս քակտումն. բանդք քո պատրաստեալ են ինձ իբրև զդրախտ փափկութեան՝ առ որ փութացեալն եմ։

Մի ոմն 'ի նախարարացն որ առաջի կայր իշխանին, իբրև շնորհս առնելով սրբոյն, մատուցեալ յունկն նորա՝ ասէ այսպէս. Զի՞նչ ունիս շահել, ժիլ եղկելի, և զի՞նչ եղեալ ես 'ի մտի. զի յորժամ վատնի մարմինդ բնաւին և 'ի վերջին հասանիցես շունչ, յայնժամ իմասցիս զպատաշաճն՝ յորմէ ոչ ինչ օգտեսցիս։ Արդ մինչդեռ կայ ևս հնար մնալ քեզ 'ի կենդանութիւն, լուր բանից խորհրդակցութեան իմոյ, և ամփոփեա և փոխադրեա զմիտս քո 'ի սնոտի յուսոյն յայնմանէ. և հնազանդ լեր հրամանաց ինքնակալին, և զոհեա բարերար աստուածոց մերոց, և մեծածիր պարգևաց արժանի լինիս։ Ո՞չ տեսանես զիշխանին առ քեզ զներողութիւն, և զխանդաղատանս ջերմագոյն սիրոյն, եթէ որպէս տրտմագին արտասուօք և հառաչ-

մանր սրտի յոգւոց հանէ 'ի վերայ քոյոց թշուառու-թեանց։

Ցայնժամ զխաբէութիւն ստեղծաբանութեան նո-րա իմացեալ սուրբ վկային՝ ասէ. Ի բաց կացէք յինէն ամենեքին որք գործէք զանօրէնութիւն. զի Տէր է իմ օգնական և ես ոչ երկեայց, զի՞ արասցէ ինձ մարդ։

Արդ իբրև լուաւ զբանս զայսոսիկ դատաւորն, տա-րակուսեալ 'ի միտս իւր՝ թողացուցանել զնա 'ի տան-ջանացն հրամայէր, և արկանել զնա միւսանգամ 'ի կապարանս բանտին. և անսուաղ թողուլ զնա 'ի դա-մանոց մարմնական պիտոյից, և զոտս նորա պնդել 'ի կոճեղս, և անտի երկաթի արկանել 'ի պարանոց նո-րա, և անպայտ թողուլ զնա յամենայն նախախնա-մութենէ։ Այլ ստուգապէս կատարէր առ նա բանն մարգարէութեանն Դաւթայ. թէ Ոչ տեսի զարդարն արհամարհեալ, և ոչ զաւակ նորա մուրացիկ հացի. քանզի փրկիչն Յիսուս՝ վասն որոյ յանձն առեալ կրէր զչարչարանսն, երևեալ 'ի բանտի անդ խօսէր ընդ նմա և փարէր զնովաւ. և քաղցրագոյն խօսամամբք զմիտս նորա զարթուցանէր՝ ասելով ցնա. Ակակիէ, անպար-տելի և անյաղթ զինուորդ իմ, զօրացիր և քաջալերեա 'ի հոգևոր ասպարիզիդ, զի ես ընդ քեզ եմ զամենայն աւուրս կենաց քոց. զի որպէս կցորդ եղեր յանցաւ և յապականացու յաւիտենիս՝ իմոց չարչարանաց, նոյն-պէս և հաղորդս արքայից յանապառ և մշտնջենաւոր կենաց արքայութեան իմում, և անեղծ և անթառամ պսակացն և անպատում փառացն յաւիտենից ընդ ա-մենայն սուրբս և սիրելիս անուան իմոյ։

Արդ սրբոյ վկային զաստուածային զուարթարար զբանս զայսոսիկ լուեալ՝ ուրախ լինէր, և ցնծացեալ ուրախանայր 'ի սրտի իւրում, և մոռանայր զամենայն վիշտս նեղութեանցն այնուհետև, և փառաւոր առնէր զԱստուած 'ի վերայ անպատումն պարգևացն որ երև-եցաւ նմա։ Եւ սկսաւ սաղմոսել և օրհնել զանճառ մարդասիրութիւն ամենակալին Աստուծոյ, և զարա-գահաս օգնականութիւնն և զզօրութիւնն։ Ցայնժամ և բազումք իջեալ յերկնային զօրութեանց հրեշտա-կաց 'ի հանդերձս լուսափայլ սպիտակութեան՝ երգա-կից լինէին սրբոյ վկային։

Digitized by Google

Իսկ բանտապետն յարուցեալ փութանակի առ դուրս բանտին հասանէր. և տեսեալ զի ամենայն ըզգուշութեամբ կնքեալ կային դրունք բանտին, և տեսանէր 'ի ներքս անդ բազմութիւն զօրաց երկնաւորաց և հանդերձս լուսափայլս, որք քաղցրաձայն հնչմամբ երգակից լինէին սրբոյն, և 'ի զարմացման եղեալ և յերկիւղէ ահին ըմբռնեալ։

Եւ զկնի աւուրց եօթանց անցելոց, կոչեալ լինէր իշխանն Բիթիանոս 'ի քաղաքն Բիւզանդիոն՝ յաղագս իրաց ինչ պիտոյից. և նորա յուղի անկեալ հրամայէր զկնաւորացն զկնի բերել զԱկակիոս. զայս ինչ ածելով զմտաւ, որպէս զի թէ ինքն ոչ կարիցէ հաւանեցուցանել զնա, առ այլ ոմն չարաբաստ և ամպարիշտ և անողորմ առձակիցէ դատաւոր. զի այսպէս դժուարին և անըմբերելի արասցէ զվախճան պատուհասի նորա։ Այսու հետև խաղացեալ գնայր դատաւորն, և Ակակիոս ընդ նմա հետևեալ գնայր բազում և դառն նեղութեամբ և՝ տառապանօք. քանզի սաստիկ նեղէին զնա վէրք հարուածոցն և ծանրութիւն կապանաց, և վաստակք աշխատութեանց ճգանց ճանապարհին. և դահճացն սպառնալիք և կարօտութիւն կերակրոցն և պասքումն ծարաւոյն, և արհաւիրք առաջիկայ տանջանացն, և ոչ տեսանել զոմանս 'ի սովորական սիրելեաց։ Այսպիսի և այսքան նեղութիւնք փորձութեանց շուրջ եղև զերանելեաւն, և նա հրճուանօք և անճառ գոհութեամբ ըղձացեալ գոհանայր և օրհնէր զԱստուած։

Եւ զկնի վեցերորդ աւուր վճարելով զերկայնութիւն ճանապարհին՝ գային հասանէին 'ի քաղաքն Բիւզանդացւոց։ Եւ դարձեալ հրամայէր դատաւորն նովին կապանօք 'ի բանտ արկանել. և յետ ոչ բազում ինչ աւուրց, հրամայէր յարդարել զթէատրոնն բազմահանդէս 'ի մէջ քաղաքին, մերձ 'ի վաճառաց փողոցն։ Յայնժամ նստաւ դատաւորն 'ի վերայ բեմին, և հրամայեաց ածել զառաջեաւ զսուրբն Ակակիոս. և այսպիսի բանիւք ասէ ցնա. Ո՛վ Ակակիէ, յայսմհետէ լինիցիս հպատակ հրամանաց ինքնակալին և երկիր պագանիցես աստուածոցն, եթէ ստէպ կաս և մնաս 'ի քումդ յամառութեան։ Սուրբն Ակակիոս ասէ.

Առաւել քան զամենայն մոլեկանս դուք մոլորեալ էք 'ի ճշմարիտ գիտութենէն. զի զմարդիկ որ զկնի արդար և ճշմարիտ օրինացն Աստուծոյ գնան, և նմա զպաշտօն երկրպագութեան մատուցանեն, և հաւատան յայն՝ որ արար զերկինս և զամենայն արարածս, և դուք հնարիք զպաշտօն և զպատիւ այնր անեղ բնութեան՝ դիւաց մատուցանել և կռոց մեռելոտեաց և մոլորեցուցանողաց. և վասն այսպիսի իրաց զմեզ 'ի զուր և 'ի նանիր դատեալ սպանանէք։

Զայս իբրև լուաւ անօրէն Բիբիանոս, լի եղև սրտմըտութեամբ. և հրամայեաց բերել գաւազան փշալից 'ի նռնենեաց, և նոքօք հարկանել չարաչար զթիկունս և զորովայն սրբոյ վկային. որոյ տեսիլն էր գժուարին և անհանդուրժելի ամենայն տեսողացն. քանզի այնպէս սաստիկ չարութեամբ վարեցան ընդ նմա անաստուած դահիճքն անօրինին Բիբիանոսի, իբրև ոչ և մի ինչ խանդաղատանս կամ խնայումն բերեալ 'ի միտս, և կամ հայեցեալ 'ի հասարակաց բնութեանս ակարութիւնս, այլ իբրև ընդ անշունչ արձանաց մարտընչէին, մինչ գրեթէ ամենայն մարմինք նորա քանցեալ պատառ պատառ յերկիր անկանէին։

Իսկ սուրբ վկայն կայր և մնայր մեծաւ զօրութեամբ 'ի նահատակութեանն, և արիական խորհրդով զանց արարեալ զնոցա գազանաբարութեամբն, և առ բըռնաւորն ոչ ինչ բարբառեալ, այլ հանդարտութեամբ հայեցեալ յերկինս, ասէր. Քրիստոս փրկիչ, օգնական լեր ծառայից քոց, և տուր համբերութիւն տկարութեանս իմոյ, և յաղթ արա զպաշտօնեայս բանսարկուին, և մի տար յապականութիւն զքո ժառանգութիւնս։

Եւ տասն անգամ փոփոխէին զմիմեանս դահիճքն որք հարկանէին զսուրբն։ Յայնժամ առ որովայնիւն հարկանէին զսուրբն սաստկապէս գաւազանաւ, որ իբրև տիգաւ խոցոտէին. և նա յոյժ անհնարին ցաւագնեալ լինէր, և առ վշտին նեղութեան ցաւոցն մեծաձայն աղաղակեաց. Տէր Աստուած, ասելով, հայեաց յերկնից 'ի պատրաստ բնակութենէ քումմէ և հաս ինձ յօգնականութիւն. զի դու ես յոյս և ապաւէն ամենեցուն՝ որք կարդան առ քեզ։ Եւ իբրև զայս

Digitized by Google

տեսաց երանելւոյ վկային, վաղվաղակի թուլացան ձեռք դահճացն, և ափշեալք 'ի հրաշիցն՝ ոչ կարէին շար-ժել։

Արդ յետ այսր ամենայնի բազում քննութեանց և հարցափորձութեանց, դատաւորն 'ի մէջ առեալ՝ առէ ցնա. Զի՞նչ կամիս այսուհետև, ո՛վ թշուառական և եղկելի, ընդ մե՞զ լինել՝ թէ ընդ Քրիստոսին քում։ Զայս լուեալ սրբոյ վկային և՛ ոչ դուզնաքեայ ինչ պա-տասխանի տայր դատաւորին առ ժամայն, այլ միայն համարձակապէս գոչէր մեծաւ ձայնիւ 'ի մէջ հրապարակին և ասէր. Ընդ Քրիստոսին իմում եմ, և էի և եղէց յաւիտեան։

Արդ իբրև գիտաց դատաւորն զհամբերութիւն սրբոյ վկային, և զանպարտելի և զհաստատուն հաւատսն որ 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, և վատթարեալ պարտեցաւ 'ի հարցափորձ լինելոյ, մանաւանդ զի տաղտկացաւ սիրտ ամպարշտին յանընդմէջ տանջանացն զոր ած 'ի վերայ սրբոյն։ Յայնժամ խորհեցաւ առաքել զնա առ Փիղկիանոս անթիպատոս, և խոր-հեցաւ գրել առ նա զամենայն անցս չարչարանաց զոր անցոյց ընդ սուրբ վկայն, և ընդ հարցմունս և ընդ պատասխանիսն։ Արդ ընկալեալ անթիպատոսին Փիղ-կիանոսի զվերաբերական գիրս Բաբիանոսի իշխանին, և հրամայեաց զերանելին 'ի բանդ արկանել առանց կապանաց, վասն աղաչանաց ամուսնոյ իւրոյ. քանզի քրիստոնեայ էր և պարապեալ աստուածային հաւա-տոյն և երկիւղին. և բազում անգամ հայցուածս մաղթանաց առնէր առ նա, զի մի չարաչար տանջեսցէ զհաւատացեալսն 'ի Տէր, այլ արագագոյն և փութա-նակի հատուսցէ նոցա զվախճան կատարածին. զոր և խոնարհեալ յաղաչանս ամուսնոյ իւրոյ՝ խորհեցաւ առնել այնպէս։ Եւ յետ հինգերորդ աւուրն հանեալ զսուրբ վկայն 'ի բանտէ անտի և առաջի բեմին կացու-ցեալ, տայր ընթեռնուլ զնամակ Բիբիանոսի։ Եւ իբ-րև ընթերցան, դարձեալ հայհոյեաց անթիպատոսն զամպարիշտ հոգեմինն Բիբիանոս, զի զայնպիսի այր ընդ ձեռամբ անկեալ անյաղթելի և հաստատուն և անշարժ, ոչ սպան վաղագոյն, այլ այնչափ 'ի կիր արկ առ նա զճարտարութիւն։ Յայնժամ անթիպատոսն

ասէ ցերանելին. Ո՛վ Ակակիէ, ես զամենայն գործի տանջանարանացն զոր առ քեզ մերձեցուցեալ են, և զհարցափորձութիւնսն և զպատասխանիսն՝ իմացեալ ծանեայ 'ի ձեռն գրոյն Բրիթիանոսի. և քան զերկաթ ես կարծրագոյն երևի ինձ անձն քո, և կամօքդ անփոփոխելի։ Բայց այժմ ասա 'ի կատարածիս, զինչ եղեալ ես 'ի մտի. գա՞լ առ աստուածոցն բարեպաշտութիւն, և զոհել և հնազանդել ինքնակալին հրամանաց, եթէ չարաչար զբաւուամն կենաց ընդունել. քանզի և ոչ նոր ինչ է այս զոր հրամայեմս քեզ, այլ յառաջ քան զբազում ժամանակս սկսեալ է 'ի նախնեաց մերոց, զոր անհնար է արձակել զքեզ առանց պատժոյ, զարհամարհողդ հրամանաց ինքնակալին և զանարգիչդ աստուածոց մերոց։

Յայնժամ բարձր բարբառով աղաղակեաց սուրբն և ասէ. Ո՛վ յանդուգն խորութեան խաւարային սըրտիդ, և կուրութեան իմանալի աչացդ որ պարունակեալ է զքեզ. որ այդպիսի աղջամղջին մթութեան ախորժէք լինել առաջնորդ այլոց, և առ կորստեան խորխորատն յուղարկէք զունկնդիրսն ձերոց չարախորհուրդ կամացդ։ Արդ ո՞ ոք 'ի բարեխորհ մարդկանէ 'ի յիմաստնոց՝ որ զհոգի գիտութեան յանձին ունիցի, 'ի բաց կարասցէ լինել 'ի ճշմարտութենէն Աստուծոյն՝ որոյ գործք ձեռաց են երկինք և երկիր և որ 'ի նոսա արարածք իցեն, և գործոց ձեռաց մարդկային նուիրել զերկրպագութիւն և զպաշտօն։ Արդ գործեա յիս զինչ և կամիցիս այսուհետև, և արա զինչ և խորհիցիս վաղվաղակի. արդ զի՞ յապաղես և ցնորեցուցանես զմիտս քո, զոր ոչ ինչ եմ ամենևին լսելոց կորստական բանից քոց։

Արդ իբրև լուաւ անթիպատոսն զհամարձակութիւն բանից սրբոյ վկային, միանգամայն և զպարտութիւն 'ի նմանէ, հիանայր զարմանայր. եթէ յետ այնչափ տանջանաց՝ դեռ ևս հաստատուն կայ և մնայ յինքնահաձոյ յամառութեանն։ Յայնժամ դատավճիռ մահու հատանէր 'ի վերայ սրբոյն, զի 'ի ձեռն սրոյ առաջի ամենայն բազմութեան քաղաքին բուզանդացւոց զգլխատման մահու ընկալցի. և այսպէս հրամայէր գրել զդատակնիքն նորա. ԶԱկակիոս, ասէ, անհաւան

լեալ հրամանաց անյաղթ ինքնակալացն, և անհնազանդ լեալ առ պատիւ և պաշտօն բարերար աստուածոյն մերոյ, մանաւանդ զհետ գնացեալ չար աղանդոյն Նազովրեցւոցն, և հաստատեցեալ 'ի խաչելեալն, Նազովրեցի զանձն կոչելով, հրամայեմք ըստ օրինակի Հռովմայեցւոց՝ սուսերաւ հատանել զանխոնարհելի զպարանոց նորա:

Արդ իբրև ընթերցեալ եղև դատակնիքս այս 'ի մէջ հրապարակին բազմամբոխ ռամկի քաղաքացւոցն, փութանակի շուրջ եղեալ զնովաւ անօրէնութեան զահճացն անթիպատոսին, և ածին նովին կապանօք ընդ մէջ քաղաքին 'ի տեղին որ կոչի Ծառ-ընկուզի: Եւ իբրև եկն եհաս 'ի տեղին յայն, աղաչեաց զդահիճսն՝ թոյլ տալ նմա առ սակաւ մի զի յաղօթս կացցէ. և առեալ համարձակութիւն 'ի նոցանէ, և համբարձեալ զաչս իւր սկսաւ աղօթել, և ասէր այսպէս. Տէր Աստուած ամենակալ, Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ սիրելի որդւոյ քո, 'ի ձեռն որոյ զգիտութիւն ընկալայ, Աստուած զօրութեանց, Աստուած ամենայն արարածոց, և Աստուած ամենայն ազգաց, կենդանեաց և մեռելոց. գոհանամ զքէն զի հովանի և պաշտպան եղեր ինձ յամենայն 'ի մրցմունս հանդիսի չարչարանացս որ վասն քո. և ծածկեցեր զիս աջովդ քո, և ոչ եթող յորս ատամանց զանձն ծառայի քո՝ այնոցիկ որ խնդրէին կորուսանել զիս 'ի խորս դժոխոց. այլ հաստատուն պահեցեր 'ի վերայ վիմի հաւատոյ անշարժ խոստովանութեան քո, և ուղղեցեր զգնացս իմ 'ի ճանապարհս արդարութեան 'ի կեանս յաւիտենից: Եւ այժմ աղաչեմ զքեզ Տէր Աստուած, որ տարածեցեր զանարատ և զաշխարհատեղծ ձեռս քո 'ի վերայ կենդանաբեր փայտին՝ վասն կենաց և փըրկութեան մերոյ, ընկալ զհոգի իմ խաղաղութեամբ, և անցո անարգելիւղ ընդ իշխանութիւնս և պետութիւնս որ յօդս են, ընդ այսս չարութեան. և յիշեա զի մարմնով տկարութեամբ զգածեալ է. և զոր անգիտութեամբ յանցեալ եմ՝ զկամայ և զակամայ յանցանսն, և զհոսուածս արեան որ վասն անուան քո սրբոյ. յորժամ կայցեմ սոսկալ հանդերձ առաջի ահաւոր բեմի աստուածութեանդ քո, ներեա և թողութիւն

չնորհեա և անանես արա։ Շնորհեա, Տէր, և այնոցիկ որք կարդան զանուն իմ 'ի ժամանակի նեղութեանց և փորձութեանց, 'ի ձեռն աղաչանաց և բարեխօսութեան իմոյ, զամենայն հայցուածս շահաւէտս 'ի պէտս հոգւոյ և մարմնոյ՝ կատարեա. զի 'ի ձեռն ամենեցունց փառաւորեսցի անուն քո սուրբ, այժմ և յաւիտեանս. ամէն։ Եւ ահա ձայն լսելի լինէր 'ի զօրաց երկնաւորաց ձայնակից լինելով նորա, ասէին զամէնն։ Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն, յորդորէր զդիտաւորսն կատարել զհրամայեալսն 'ի բանաւորէն. և խոնարհեցուցեալ զպարանոցն՝ հատին զամենասուրբ գլուխն նորա, և աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռս Աստուծոյ։

Կատարեցաւ ճգնազգեաց սուրբ վկային Քրիստոսի Ակակիոս 'ի հիւպատոսին Մաքսիմիանոսի, յանթիպատութեանն Փիլկիանոսի, 'ի Բիւթանացւոց նահանգին, 'ի մայրաքաղաքին Բիւզանդիոն՝ որ այժմ կոչի Կոստանդինուպօլիս, յամսեանն մայիս, յաւուր ութերորդի. և ընկալաւ զպսակն անեղծութեանն 'ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. որում վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Եւ զկնի դադարման հալածանաց եկեղեցւոյն, թագաւորեաց մեծն Կոստանդիանոս, և շինեաց 'ի նմին քաղաքի վկայարան սրբոյն՝ մեծապայծառ յօրինմամբ, և եդ 'ի նմա զմարմին անյաղթ վկային Քրիստոսի, որ կայ ամբողջ մինչև ցայսօր ժամանակի. և բժշկութիւն բազում կատարէ Տէր 'ի ձեռն նորին բարեխօսութեան՝ որք հաւատով 'ի նա ապաւինին. զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւորէ, այժմ և 'ի հանդերձեալումն. նմա փառք յաւիտեանս. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Ակիփսիմեայ և Այիթալայ և Յովսեփայ։

Սքանչելի է Աստուած 'ի վերայ սրբոց իւրոց. Այսպէս բարբառի աստուածահայր մարգարէն և նուագարան Հոգւոյն սրբոյ՝ արքայն Դաւիթ։ Եւ դարձեալ. Պարծեսցին սուրբքն փառօք և ցնծասցեն 'ի հանգիստս իւրեանց։ Եւ ես զկնի հետևելով նորին բանից, և նուաստ միտօք առ խորս ծովացեալ անբաւ իմաստից նորա՝ նորաձայն լեզուաւ բարբառ արձակեսցից, լինելով գրիչ Հոգւոյն սրբոյ արագագիր դպրի ճարտարի. և այսպէս աղաղակելով ասեմ, թէ Սքանչելի է Աստուած 'ի վերայ սրբոց իւրոց։ Եւ որպիսի՞ է բանս. զի ոչ եթէ Աստուած սքանչելի է սրբովք իւրովք. և յորժամ ոչ էին սուրբք՝ ո՛չ էր սքանչելի։ Ի բաց տար զբանդ ապիրատութեան. այլ յորժամ սքանչելիս գործէին 'ի ձեռն սրբոց իւրոց, յայնժամ անուն նորա փառաւոր և սքանչելի երևեալ լինի 'ի մէջ սրբոց իւրոց. որպէս և 'ի ժամանակս Նաբուգոդոնոսորայ արքայի, յորժամ կամեցաւ հակառակ Աստուծոյ կանգնել զպատկերն ոսկի, յորդորեաց զնա Աստուած հրով փորձել զերիս մանկունսն, զի զայն զոր ինքն Աստուած պաշտէր՝ տեսանէր արհամարհեալ 'ի ծառայիցն Աստուծոյ. և այնպէս սքանչելի երևէր Աստուած 'ի սուրբս իւր։ Այլ ես որ տրուպս եմ ամենեցունց և օտար 'ի դպրութենէ իմաստից, աղաչեմ զերանելին Ակիփսիմաս՝ զի տացէ ինձ զօրութիւն բանից, զԱյիթալաս՝ շնորհել պարզութիւն մտաց, և

Digitized by Google

զտուրքն Յովսէփ՝ զի օժանդակեսցէ տկարութեանս իմոյ, գրել և յօրինել զփառս պատմութեան վկայութեան նոցին։ Եւ զձեզ աղաչեմ զի զարթուցանիցէք զականջս մտաց ձերոց՝ առ 'ի լսել յօժարութեամբ զնահատակութիւնս նոցա, և փառաւորել զԱստուած որ փառաւորէ զփառաւորիչս իւր։

Յերեքհարիւրորդի եօթներորդի յամի հալածանաց մերոց՝ զկնի անճառ ծագմանն բանին Աստուծոյ, եւ հրամանն դառնութեան յարքայէն Շապհոյ, և տուաւ իշխանութիւն մոգուց և մոգպետաց 'ի վերայ ամենայն ազգին քրիստոնէից, որպէս զի ամենայն օրինակօք տանջանաց պատժեսցին և չարչարեսցին հաւատացեալքն, և սպանմամբ և չարչարանօք վճիռ մահու ընկալցին։

Յայնմ ժամանակի հօտապետք և գլխաւորք ժողովրդոց քրիստոնէական հաւատոյն՝ առաջնորդք եկեղեցւոյ, արիաբար համարձակութեամբ յայտնապէս ոչ թագուցանէին զանձինս իւրեանց վասն հալածանաց անօրինացն և սպառնալեաց ամբարշտութեանն։ Իսկ այնուհետև մատնէին զնոսա մոգակոյտ բազմութիւնն 'ի ձեռս դատաւորացն, և չարախօս լինէին զնոցանէ և ասէին. Թէ Արհամարհեալ լինի հանապազ վարդապետութիւն հաւատոյս մերոյ 'ի նոցանէ։ Եւ ուսուցանեն զմարդիկ զմի Աստուած պաշտել, և արեգական ոչ երկիր պագանել, և զհուր ոչ պատուել և զջուր։ Եւ զամենայն չորքոտանիս և զթռչունս տանին խարհրդական զահից զենուլ և ուտել։ Եւ ոչ այս միայն, այլ և զմեռեալս թաղել 'ի հող և պղծել զերկիր. և ասել թէ զամենայն կենդանիս Աստուած արար և ոչ այլ ոք։ Իսկ իբրև լուան զայս դատաւորքն ամբարշտութեան 'ի մոգուց անտի, բորբոքեցան սրտմտութեամբ մեծաւ։ Եւ 'ի ժամանակին յայնմիկ ըմբռնեցաւ սուրբ եպիսկոպոսն Ակեփսիմա, ծեր յոյժ ամաց իբրև ութսունից, այլ մարմնական ուժովն պնդութեամբ և հաւատովն ջերմ և պնդակազմ, և եւս գեղեցիկ տեսլեամբ. ազգաւ ազնուական և երևելի և մեծատուն յոյժ. արդարադատ և ողորմած առ աղքատս և տնանկս։ Եւ 'ի ձեռն աստուածային շնորհաց և երկիւղին որ բնակեալ էր 'ի նմա, բազումք 'ի հեթանոսաց դառնային

Digitized by Google

առ Աստուած 'ի ձեռն վարդապետութեան նորա և ճշմարիտ և ամբիծ քաղաքավարութեան. քանզի էր բանիւ կատարեալ և հոգւով լցեալ։ Եւ միշտ և հանապազ յաստուածայինսն խոկայր ևեթ, և յաղօթս կայր արտասուօք զցայգ և զցերեկ։ Եւ նախ քան զըմբռնելն ամբարիշտ զինուորացն զերանելւոյն, 'ի միում աւուրցն դէպ եղև եղբօր միոյ մաքրել զգլուխ նորա. և քանզի կուսն էր բնութեամբ, իսկ որ մաքրէրն համբուրէր զնա և ասէր. Երանի է գլխոյս այսմիկ՝ զի վասըն Քրիստոսի վկայութեամբ զհատուածն ընդունելոց է։ Իսկ նա գիրկս առեալ համբուրէր զնա և ասէր. Եղիցի ճշմարիտ մարգարէութիւն քո, որդեակ, և լուիցէ Աստուած բանից բերանոյ քո, և պարգևեսցէ Աստուած ինձ զմասն բարեացդ այդոցիկ որ ելին 'ի բերանոյ քումմէ։

Եւ էր նստեալ անդ այլ ոմն եպիսկոպոս, եկեալ առ 'ի տեսանել զերանելին Ակիփսիմա։ Եւ իբրև լուաւ զայս՝ ասէ ցեղբայրն ցայն, իբրև ընդ ծաղր անցուցանելով զբանն, և ասէ. Իսկ եթէ գիտիցես զայդ՝ ասա ինձ, ընդ իս զի՞նչ անցք անցանելոց իցեն։ Եւ ասէ ցնա. Ցերթալն քում ընդ ճանապարհն որ տանի յաշխարհն որ կոչի Ադրանա, անդ վախճանելոց ես դու։ Եւ որպէս ասացն այնպէս եղև. երանելի եպիսկոպոսն Ակիփսիմաս անդ կատարեցաւ վասն Քրիստոսի վկայութեամբ. իսկ միւս այլն յերթալն իւրում վախճանեցաւ յԱդրանա։

Իսկ յորժամ ըմբռնեցաւ սուրբ եպիսկոպոսն Ակիփսիմաս, և տանէին զնա կապեալ երկաթեղէն կապանօք, և մինչդեռ գայր անցանէր ընդ դրունս տան իւրոյ, ոմն մի յայնցանէ որ ընդ նմայն էին, ասէ ցնա խորհրդաբար. Ո՛վ երանելի 'ի վկայս, ահաւասիկ մերձեալ է ժամանակ ելից քոց յանցաւոր կենաց աստի առ հանդերձեալ աշխարհն. պատուիրեա վասն տան և ընչից քոց, զի մի աւար հարկանիցեն։ Եւ նորա տարածեալ զձեռս իւր 'ի վեր՝ ասէ. Տունս այս ոչ է տուն իմ, և ժառանգութիւնս այս ոչ է ժառանգութիւն իմ, այլ տուն իմ և ժառանգութիւն իմ Քրիստոս է, զի ոչ սիրեցի զոք բայց 'ի նմանէ։

Եւ յորժամ տարան 'ի քաղաքն, որ անուանի կոչի

Արբիլ, և կային առաջի մոգպետին՝ որոյ անուն էր Ադդրաքուսիթ, և նա եհարց զնա և ասէ. Քրիստոնեայ ես: Պատասխանի ետ ձայնիւ մեծաւ և ասէ. Այո, ճշմարիտ քրիստոնեայ եմ, երկիր պագանեմ Աստուծոյ Հօր և Որդւոյ որպէս միածնի, և Հոգւոյն սրբոյ: Եւ ասէ մոգպետն. Այս ուրեմն ճշմարիտ էր ասասցեալքն վասն քո զոր լուաքն, զի ուսուցանես ըզմարդիկ հակառակ կալ օրինաց մերոց, և արհամարհել զհրամանս թագաւորին: Երանելին Ակիփսիմաս ասաց. Զոր ինչ լուար զայդպիսի իրաց զամենայն վասն մեր՝ արդարև այդպէս ճշմարիտ են. զի զմի Աստուած միայն քարոզեմք մարդկան, որպէս զի զղջասցին և դարձցին առ նա 'ի չար ճանապարհաց իւրեանց առնել զհաճոյս նորա յամենայն ժամ, որպէս և գրեալ է յաստուածապատում կտակարանս մեր:

Մոգպետն ասէ. Լուայ ես վասն քո թէ այր իմաստուն ես դու, կեցեալ ամս բազումս, և զիարդ որպէս մանուկ մոլորեալ ոչ երկիր պագանես արեգական և ոչ պատուես զհուր և զջուր, որպէս պատուեն թագաւորքն և ամենայն աշխարհ Պարսից և պատուեն զնոսա:

Սուրբ եպիսկոպոսն Ակիփսիմա ասաց. Բազում յիմարութեամբ լցեալ են երկիր Պարսից, զի թողեալ զարարիչն իւրեանց զԱստուած և երկիր պագանեն արարածոց նորա: Քանզի դուք նախ մոլորեցայք և մոլորեցուցիք զնոսա՝ չար և անօրէն վարդապետութեամբ ձերով, 'ի թիւ արկանել ձեզ աստուածս բազումս, որ են արարածք միոյ արարչի՝ որ է Աստուած 'ի վերայ ամենայնի:

Մոգպետն ասէ. Անօրէ՞ն կոչես զճշմարիտ վարդապետութիւնս մեր, որով 'ի հաստատութիւն կայ և մնայ այսպիսի թագաւորութիւն յաղթող լեալ ամենայն թագաւորութեանց որ 'ի վերայ երկրի, ծով չաբածեր և արժանի մահու:

Եպիսկոպոսն ասէ. Ո՞ւր է ճշմարտութիւն վարդապետութեան ձերոյ, զի ահաւասիկ ուրանայք զճշմարտութիւն, և զարարածս և զստեղծուածս[1] վարկանիք աստուածս, և նոցա երկիր պագանէք:

Մոգպետն ասէ. Առժամայն լուր ինձ և երկիր պագ

1. Մի օր. զօրացուածս:

արեգական, և կաց և ձողոպրեաց 'ի տանջանաց որ կան և պահին քեզ. քանզի խնայեմ ես 'ի ծերութիւն քո, զի մի իջանիցես արեւամբ 'ի դժոխս:

Սուրբն Ակիփսիմա ասաց. Խից զամենամբարիշտ բերան քո, և մի յաւելցես խօսել կամ երկրորդել աիս զբան անօրէնութեան, ով բռնաւոր. քանզի ես 'ի մայրական խանձարրոցն 'ի մանկութենէ իմմէ մինչև ցայժմ 'ի հաւատս յայս սնեալ եմ և զարգացեալ. իսկ այժմ 'ի ժամանակի ծերութեան առաւել պարտ է ինձ քաջութեամբ և բարւոք խոստովանութեամբ հաստատուն կալ և մնալ 'ի հաւատս, զի պսակեցայց 'ի Ճշմարտէն Աստուծոյ իմոյ:

Յայնժամ լցեալ սրտմտութեամբ և բարկութեամբ ամբարիշտ մոգպետն, հրամայեաց չարչարել զնա քառակուսի պրկմամբ, և ապտակել զնա չարաչար հարուածովք մինչև արիւնն ոռոգանէր զերկիրն: Պատասխանի ետ ամբարիշտն և ասէ ցսուրբն. Ո՞ւր է Աստուած քո զի եկեսցէ փրկեսցէ զքեզ 'ի ձեռաց իմոց: Իսկ երանելի երախտաւորն Ակիփսիմա ասէ. Գոյ իմ Աստուած յերկինս և յերկրի որ կարող է փրկել զիս 'ի ձեռաց քոց, մոլ ամենապիղծ և գարշելի: Եւ մի դու պարծիր, քանզի իբրև զծաղիկ թառամելոց ես, և փառք քո որպէս խոտոյ վայրի անցանելոց է: Եւ մի ամբարհաւաճեալ ամբարտաւանիս՝ որ մեռեալդ ես 'ի կենդանութենէ և հեռացեալդ յԱստուծոյ կենդանւոյ, որ ոչ հաւատացեալ երկիր պագանես ճշմարտին Աստուծոյ մերոյ: Քանզի այս ժամանակեան մահս՝ ոչ է յաւիտենական, և ոչ կենդանութիւնս անվախճան. Նոյնպէս և կեանքն այս և հատուցմունք բարեացն որ մեզ պատրաստեալ է յԱստուծոյ մերոյ՝ անվախճան են: Իսկ որ ձեզն է պատրաստեալ՝ ոչ ևս ունի վախճան. հուրն անշէջ փոխանակ շիջանելոյ հրոյդ՝ զոր դուք պաշտէք, որ մաշէ զհոգիդ ձեր և զմարմինս:

Յայնժամ սրտմտեալ մոգպետն հրամայեաց զնա ծանր շղթայիւք կապել և 'ի խաւարչտին բանտի հանդերձ կապանօք արկանել: Իսկ 'ի վաղիւն կալեալ զսուրբն քահանայն Յովսէփ 'ի գեղջէն որ կոչի Բիթլաթուբա, որ թարգմանի Գեօղ դպրաց. և նա էր ծեր յոյժ ամաց եօթանասնից, պատուեալ յամենեցունց.

և ունէր նախանձ մեծ առ Աստուած և Ջան. և ան-պարտաւելի քաղաքավարութեամբ կայր 'ի սպասաւորութիւն քահանայութեան իւրոյ։ Եւ յաւուր յայսմիկ ըմբռնեցաւ դարձեալ Այիթալա սարկաւագ, 'ի գեղջէ որ կոչի Բիթնէբրի[1]. որ էր այր ծերունի ամաց իբրև վաթսնից, և էր լցեալ երկիւղիւն Աստուծոյ։ Եւ յամենայն անձնէ և զօրութենէ սիրէր զԱստուած ջերմաջերմ հաւատովք. և երեսօք և դիմօք պայծառ և զուարթ, և յանդիմանող բանիւք։ Որոյ համարձակութեամբ առաջի կացեալ մոգպետին՝ 'ի քաղաքին որ կոչի Արբիլ, և ասէ ցնա. Ո՛վ անօրէնք և չարամահք. ընդէ՞ր զմարդիկ պատրէք սատանայական աղանդաւորութեամբ և անօրէն և մոլար վարդապետութեամբ, և առնէք որդի գեհեննին կրկին ևս քան զձեզ։

Մոգպետն ասէ. Եւ ո՞ր վարդապետութիւն մեծ իցէ և զարմանալի, քան զմերս. մե՞րս՝ զոր արքայից արքայ ամենայն երկրի՝ հանդերձ մեծամեծ իշխանօք և զօրօք պաշտէ, եթէ ձերդ՝ որ նուաղունքդ էք և յաղթեալքդ 'ի մէնջ և ընդ լծով հարկի մերոյ անկեալ էք։ Պատասխանի ետ երանելին Յովսէփ և ասէ ցնա. Աստուածն մեր ոչ հաճի ընդ հպարտութիւն, այլ հակառակ է ամբարտաւանից և սիրէ զխոնարհութիւն։ Վասն այնորիկ և մեք արհամարհեմք զմեծութիւն աշխարհի և զփառս, և սիրեմք զաղքատութիւն, զի անանց փառացն արժանի եղիցուք և կենացն յաւիտենից։

Մոգպետն ասէ. Վասն զի ոչ սիրէք[2] գործել և վաստակօք կերակրել՝ վասն հեղգութեան ձերոյ. այլ շրջել տանէ 'ի տուն և մուրանալ զհացն և աղքատութեամբ պարծիլ։

Երանելին Յովսէփ ասէ. Եւ վասն զի նախատեցեր զմեզ՝ կոչելով հեղգս և ծոյլս և վատս, քան թշուառական. եթէ կամեցեալ էաք վաստակոց և ձեռագործաց զհետ երթալ, մեծք և փարթամք լինէաք քան զձեզ՝ որ 'ի յափշտակութենէ և 'ի զրկանաց աղքատաց էք մեծացեալ։ Մեք զոր ինչ ժողովեալ էաք՝ Քրիս-

1. Այլ օր. Բէրէքիոնի։
2. Մի օր. Գիտէք։

տանի նուիրեցաք, աղքատաց բաշխելով զամենայնն. Իսկ դուք վասն աղքատութեան կողոպտէք զաղքատս և զմնանկս։ Մոգպետն ասէ. Բազմաց ըղձալի և սիրելի է հարստութիւն, և ոչ ոք է որ ատէ զնա, այլ սիրեցեալ լինի յամենեցունց. և ո՞րպէս արդեօք հաւատայ ոք ձեզ և ատէ զնա։

Յովսէփ ասէ ցնա. Խնացեալ ծանեաք ճշմարտութեամբ, զի ոչ կայ և մնայ առ ումեք հարստութիւն և մեծութիւն երկրաւորացս. այլ իբրև ստուեր անցանէ, և իբրև զմուխ հողմոյ. և ոչ մնայ և ոչ առ քեզ՝ որ սիրես զնա։ Նոյնպէս և իշխանութիւն և թագաւորութիւն փախչի 'ի նոցանէ, և իջանեն 'ի դժոխս և դառնան 'ի հող. վասն այսորիկ և մեք ոչ ցանկամք փառացս որ անցանէ, այլ յաւիտենականին որ կայ և պահի յաւիտեան, զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց։

Մոգպետն ասէ. Թող տուր այդմ ամենայնի՝ զի աւելորդ է և շաղփաղփանք և առասպելք անմիտ մարդկան, և զոր հարցանեմս ասա ինձ, թէ առնե՞ս զկամս իմ և զհրամանս արքայի, և երկիր պագանե՞ս արեգական մեծի. և ապրեցուցանե՞ս զանձն քո 'ի դառնադոյն տանջանացն՝ զոր պատրաստեալ եմք մատնել զքեզ, և ածել 'ի վերայ քո չարաչար և դառն տանջանք։ Պատասխանի ետ ծերն Յովսէփ և ասէ. Մի՛ մոլորիր այսու, ով ամենամպարիշտ, և մի՛ ակն ունիր թէ ես արեգական երկիր պագանեմ. վասն զի ոչ է աստուած՝ այլ արարած Աստուծոյ։

Յայնժամ սրտմտութեամբ մեծաւ լցեալ իշխանն՝ հրամայեաց արկել զնա լարիւք 'ի գետնի, և երկոտասան արանց չարչարել զնա արջառաջլօք և գժնիկ փշալից գաւազանօք. և այսպէս հարկանէին զնա չարաչար տանջանօք, մինչև փոքր մի յաւանդել նորա զհոգին։ Իսկ արիաբար համբերէր տանջանացն քաջամարտիկ վկայն Քրիստոսի, և ոչ ինչ բարբառելով 'ի տանջանսն, այլ միայն յերկինս հայելով և կարդայր զԱստուած 'ի սրտի իւրում կոչելով յօգնականութիւն ինքեան, զի տացէ զօրութիւն նմա համբերել տանջանացն։ Յայնժամ 'ի բազում և 'ի չարաչար տանջանացն և յարենէն ներկեալ լինէին ամենայն ան-

Digitized by Google

դանք մարմնոյն։ Ցայնժամ ձայնիւ մեծաւ սկսաւ սուրբն յաղօթս կալ, և ասէ այսպէս. Գոհանամ զքէն Քրիստոս յոյս իմ և ապաւէն, որդի Աստուծոյ կենդանւոյ. զի արժանի արարեր զիս երկրորդ մկրտութեանս, զի լուացայց վկայութեամբ և արեամբ մաքրեալ յամենայն անօրէնութեանց իմոց, զի եղէց տաճար և բնակարան սրբոյ Երրորդութեանդ։

Եւ զայս իբրև լուան՝ կարի յոյժ 'ի բարկութիւն ցասման շարժեցան անօրէնքն. և հրամայեցաւ դահճացն կրկին ևս տանջանօք զքերանս երկաթոյն մինչև 'ի ներքին անդամն հասուցին, մինչև ոչ ևս մնաց առողջ տեղի 'ի մարմնի սրբոյ վկային։ Եւ երկաթի կապանօք կապեցին զնա, և անուր երկաթի արկին 'ի պարանոց նորա. և տարեալ արկին զնա 'ի բանտ, յորում տեղւոջ արգելեալ կային սուրբ եպիսկոպոսն և վկայն Ակեփսիմաս։

Ասէ անօրէն մոգպետն ցերանելի վկայն Այիթալաս. Եւ դու զի՞նչ խորհիս, մի՛ Այիթալէս, առնե՞լ զկամս արքայի և երկիր պագանել արեգական և ճաշակել յարենէ զոհիցն, և ամուսնանալ ըստ օրինաց մերոց, և ապրել մեծապատիւ[1], և վայելել ընդ մեզ կենօք, եթէ կրկին ևս չարաչար մեռանել տանջանօք զչարագործաց մահ[2]։

Պատասխանի ետ Այիթալաս ձայնիւ մեծաւ և ասէ ցբռնաւորն. Ո՛վ անսուրբ և պիղծ շուն դու, դու երկիր պագ անշունչ աստուածոյն քո արեգական, և դու ճարակեա յաղտեղի արենէ զոհից նորա, որ այդպէս կուրացեալ ես անմտութեամբ. զի ոչ կարացեր հայել և տեսանել զպայծառութիւն և զանշիջանելութիւն անճառ և անաղօտ լուսոյն Քրիստոսի, որ ծագեաց ամենայն տիեզերաց, և զքաղցրութիւն սուրբ աւետարանին՝ որ լսելի եղև մինչև 'ի ծագս երկրի. զի ինձ լաւ է մեռանել 'ի ձեռաց քոց, զի ապրեցայց յաւիտենից մահուանէն և յանշէջ հրոյ գեհենոյն, քան սպաս տանել շիջանելոյ հրոյ և մոխրոյ աստուածոց քոց։

1. Մի օր. կալ մեծաւ փառօք։
2. Մի օր. եթէ կրկին ևս չարաչար տանջանօք և մեռանել։

Իսկ իբրեւ լսէր զայս անօրէն բռնաւորն՝ 'ի սաստիկ զայրացմանէն փոխեալ լինէր գոյն երեսաց նորա, և ասէ. Ո՛հ անմիտ և շուայտեալ դառնածեր. ահաւասիկ զգլուխ քո վաղվաղակի բառնալ հրամայեմ 'ի քէն և զրկեալ լինիս 'ի քաղցր լուսոյ աշխարհի, ըստ անմըտութեան բարբառոյդ զոր խօսիդ:

Սուրբն Ակիթալաս ասէ ցնա. Զքեզ կոչեմ յանուանէ յիմար և անմիտ, որ ոչ ճանաչես զճշմարտութիւնն Քրիստոսի: Քանզի Փրկիչն մեր Աստուած այսպէս գրեալ է մեզ, սիրել զկեանս՝ զոր դուք մահ կոչէք, և ատել զմահ՝ զոր դուք կեանս անուանէք. զի առժամանակեայ մահս այս՝ զյաւիտենական կենացն մատակարարէ մեզ զփրկութիւն: Զի որք մեռանին վասն բարեպաշտութեան, զմշտնջենաւոր և զանանց զբարութիւնն ընդ սուրբս ընդունելոց են:

Յայնժամ դաժանամիտ [1] և անօրէն մոգպետն հրամայեաց անօրէն դահճացն կապել զձեռս նորա 'ի ներքոյ ծնգաց նորա, և վեցից արանց զօրաւորաց կախել փայտ ստուար 'ի ներքոյ ձեռացն՝ որ կապեալ էր 'ի ներքոյ ծնգացն, և 'ի միւս կողմանէ այլ ևս վեց արանց ապտակել զանձն նորա փշալից գաւազանօք: Եւ չարաչար և անագորոյն էին հարուածքն այն տանջանաց և առանց գթութեան և խնայելոյ:

Իսկ ճշմարիտ վկայն Քրիստոսի Ակիթալաս՝ 'ի ձայն բարձր աղաղակէր և անարգէր զմոգպետն, և ասէր այսպէս. Պիղծ և անօրէն կատաղի շուն և վայրենամիտ գազան անսուրբ, որ ուտես զմարմինս անմեղաց. ոչ երկնչիմ ես 'ի տանջանաց քոց, և զաստուածն քո ես ոչ պաշտեմ. և կրակի և մոխրոյ երկիր ոչ պագանեմ, ով վայրենամիտ և անաստուած և երիցս թշուառական:

Իսկ անօրէն բռնաւորն զայրացեալ կրճտէր զատամունս 'ի վերայ նորա, և բարկանայր դահճացն և ասէր. Վասն է՞ր անխնայելով տանջէք զթշնամանողդ աստուածոցն մերոց:

Իսկ երիցս երանելի վկային 'ի սաստկութենէ չարաչար կապանացն մանրեցան բազուկք ձեռաց նորա,

1. Այլ օր. դժնեմիտ:

և չարչարեցան ամենայն յօդուած ոսկերացն, և բաժանեցան 'ի միմեանց անդամք մարմնոյն. և այսպէս տարեալ ընկեցին զնա 'ի բանտն ուր էին ընկերք նորա:

Եւ զկնի հինգ աւուր հանին զնոսա 'ի բանտէ անտի: Եւ հրամայեաց մուծանել զնոսա 'ի բուրաստանն՝ յոր մերձ էր տաճար հրոյն՝ յորում երկիր պագանէին: Եւ անդ նստեալ յատեան դատաւորին անօրէն մոգպետն հարցափորձել զնոսա, և ասէ. Ասացէք ինձ, ով անմիտք, եթէ դեռ ևս պնդեալ կայք 'ի նմին յամառութեան, ոչ հնազանդելով հրամանաց թագաւորին, և 'ի նոյն չար աղանդն յամառեալ մնայք, եթէ յայսմհետէ զգաստացեալք առնէք զկամս նորա: Իսկ սուրբքն իբրև ընդ մի բերան պատասխանի ետուն և ասեն. Մեք միով խորհրդով և միով մտօք կացեալ եմք հաստատուն և անշարժք 'ի հաւատս յայս, և այսպէս կամք և մնամք 'ի հաւատս յայս մինչև 'ի վախճան. և Ճշմարտին Աստուծոյ երկիր պագանեմք, արարչին երկնի և երկրի և որ ինչ յերկրի արարածք են: Իսկ հրամանաց անբարիշտ և անաստուած թագաւորաց՝ ոչ հնազանդիմք և ոչ լսեմք քեզ. արդ զոր կամիս՝ արա վաղվաղակի, և ամենայն մեքենաւոր նեղութեամբ զոր խորհեալ ես՝ տանջեա զմեզ. և մեք պատրաստ եմք յաղթել քեզ և խորհրդակցին քում բանսարկուին:

Յայնժամ ևս առաւել զայրացեալ 'ի վերայ սրբոցն անօրէնն, հրամայեաց բերել տոռունս յայծենից բարակս մանեալս, և պատել նոքօք զթիկունս և զկուրծս սրբոցն, և փայտիւք պնդել չարաչար այնչափ՝ մինչև ճարճատէին ոսկերք նոցա և փշրէին: Եւ ասէր ցնոսա. Ամենաթշուառք և չարաբախտք, արարէք զկամս թագաւորին, և ապրեցուցէք զանձինս ձեր 'ի չար և 'ի դառն տանջանացն: Իսկ սուրբ վկայքն պատասխանի ետուն ձայնիւ մեծաւ և ասեն. Մեք զկամս Աստուծոյ և զՓրկչին անձանց մերոց արասցուք, իսկ զկամս անօրէն թագաւորին ոչ արասցուք: Եւ յերրորդ ժամէ աւուրն մինչև ցինն ժամն տանջեալք լինէին սուրբքն նովին տանջանօքն հարց և փորձ լինելով 'ի բռնաւորէն: Այլ սակայն համբերէին այնչափ տանջանացն, և պքանչելի երևէին սուրբքն 'ի մէջ ան-

հաւատոյն. և Աստուած փառաւորեալ լինէր 'ի նոսա: Իսկ անօրէն դահճացն բարձեալ զնոսա իբրև ըզմեռեալս՝ և միանգամ տարան 'ի բանտն, և ոչ թոյլ տային ումեք մտանել 'ի բանտն առ նոսա և կերակրել մարմնական կերակրօք նոցա: Զայն հրաման ընկալեալ 'ի մոգպետէն բանտապահացն՝ զի սպառնացեալ ասէր. Թէ ոք մտցէ առ նոսա, այս պատուհաս սահմանեալ լիցի 'ի վերայ նորա. զի բօթք գալարօք ընդ երկարս տանջեսցին հարուածովք, և հատեալ լիցին ունկունք և ականջքն: Այլ արիագոյն վկայքն Քրիստոսի յօժարութեամբ ներէին ազգի ազգի տանջանացն. մերկք և քաղցեալք և ծարաւիք զերիս ամս 'ի բանտին արգելեալք: Իսկ առ սաստիկ նեղութեան տովքն, որ ընդ նոսա կալանաւորք էին 'ի բանտին՝ երանէին և մուրանային զհացիկն և տանէին նոցա և կերակրէին դուզնաքեայ կերակրօք, սուղ ինչ պիտոյիւք: Մինչև բանտապահացն տեսեալք զանհնարին նեղութիւնսն և զողորմելի կեանսն՝ լային և աշխարէին զնոսա իբրև զընտանի:

Իսկ զկնի երից ամաց չարչարանաց սրբոց վկայիցն, եկն արքայն 'ի կոչեցեալ գաւառն 'ի Դաբիրդմաղան, և արձակեալ զնոսա 'ի կապանացն. և ահա 'ի բազում նեղութենէ կապանացն էին նոքա նման մեռելոց որ 'ի գերեզմանսն են, մինչև անդուլ հեթանոսացն լալ և աշխարել զնոսա: Եւ տարեալ զնոսա 'ի պալատն, և կացուցեալ զնոսա առաջի մոգպետին ամենայն Արեաց աշխարհին, որում անուն կոչէր Դերսաբուր: Եւ նստանէր ամենայն մեծամեծք մերձ առ նա աւագանոյն Պարսից աշխարհին և այլ մոգք բազումք: Եւ մըտեալ սրբոցն առաջի նոցա՝ երկիր պագին նմա: Եւ ասէ ցնոսա. Ասացէք ինձ եթէ որո՞յ պաշտամանն հնազանդեալ էք դուք, և կամ թէ որպէս լուայ՝ քրիստոնեայք էք դուք: Պատասխանի ետուն արիագոյն վըկայքն և ասեն. Այո, քրիստոնեայք եմք, և միայնոյ Աստուծոյ պաշտօն մատուցանեմք և երկիր պագանեմք:

Մոգպետն ասէ դարձեալ ցնոսա. Որպէս տեսանեմ զձեզ ահա արք ծերք էք, և բազում ճգանց տանջանաց զփորձ առեալ անձինք ձեր. վասն այսորիկ խրատ տամ ձեզ, և իբրև զբարեկամ ձեր՝ լուարուք ինձ,

յայսմհետէ խնայեցէք յանձինս ձեր և մի տարապար-
տուց մեռանիք։ Հնազանդեցարուք օրինաց թագաւո-
րին, և երկիր պագէք արեգական և ապրեսջիք։ Քանզի
վճիռ մահու սահմանեալ է 'ի վերայ ամենեցուն՝ որք
գտանին 'ի ճանապարհս քրիստոնէից։

Պատասխանի ետ երանելին Ակեփսիմաս և ասէ ցնա.
Գիտեմ զի բազում փոյթ յօժարութեան ունիս դու
վասն ջախջախեալ իշխանութեանդ քո վրէժխնդիր
լինել աստուծոյն քո զոր պաշտես. արդ մի յամեր և մի
յապաղեր յանօրէն խորհրդոցդ՝ զոր խորհխտանաս դու
'ի վերայ մեր. զոր ինչ առնելոց ես արա վաղվաղակի.
զի ոչ զարհուրիմք 'ի սպառնալեաց քոց, և ոչ երկնչիմք
'ի տանջանաց քոց. զի հաստատուն է յոյս մեր առ
Քրիստոսի Աստուծոյն մերոյ, և զհրամանս անօրէն
թագաւորի ոչ առնումք յանձն։

Ասէ ցնոսա ամբարիշտն. Գիտեմ զի զմահ խնդրէք
դուք քրիստոնեայքդ, զոր և հանգիստ կոչէք. այլ զոր
ցանկայք ոչ արարից վաղվաղակի, մինչև դարձեալ
դառն տանջանօք կոտտամահ արարից զձեզ. և ապա
զգլուխս ձեր հատից սրով. զի ամենայն աղանդաւոր
քրիստոնեայքդ տեսեալ զարհուրեսցին, և մի կացցեն
հակառակ օրինաց մերոց։ Ասէ ցնա երանելին եպիսկո-
պոսն Ակեփսիմաս. Ոչ 'ի տանջանաց քոց երկնչիմք և
ոչ 'ի սրոյ քումմէ, և 'ի վճիռ տալոյ վասն մահու՝ ոչ
զարհուրիմք։ Վասն այսորիկ որ զօրացոյցն զմեզ Քրիս-
տոս, որպէս մինչև ցայսօր ետ մեզ զօրութիւն ժուժ-
կալութեան՝ համբերել վշտաց և նեղութեանց, և դար-
ձեալ և այժմ նա է որ օգնէ մինչև 'ի նա յուսացեալ
եմք։ Եւ արդ փորձեա զծերութիւնս մեր որ է Աս-
տուծով զօրացեալ, և ծանիր զհանգէս աստուածու-
թեան նորա, ով թշուառական, զի յաղթեալ եղեր
համբերութեամբ յուսոյն մերոյ և ամաչեցեալ լինի-
ցիս ունայն խորհրդովք քո. և յանդիմանեսցի մոլո-
րութիւն քո 'ի ճշմարիտ հաւատոց մերոց։

Յայնժամ ամբարիշտ և անօրէն իշխանն լի եղև
սրտմտութեամբ և ցասմամբ մեծաւ, և հրամայեաց
բերել ջալոտիս տաւար և արջառաջիլս չորացեալս,
և ասէ ցնա. Երդուեալ եմ 'ի մեծ աստուածն արե-
գակն և 'ի բախտ և 'ի ճակատագիր մեծ արքայից ար-

Digitized by Google

քաղաքին Տապհոյ, զի թէ ոչ առնէք զկամս թագաւորին, ապականեմ տանջանօք զմարմինս ձեր, և թաթաւեցից արեամբ զալիս ձեր, և ոչ ամենևին խնայեցից 'ի ձեզ, մինչև 'ի ձեռն չարաչար տանջանացն արձակիցէք զհոգիս ձեր։ Պատասխանի ետ երանելին Ակիփսիմաս՝ և ասէ ցնա. Վասն որոյ երդուար յաստուած, տրտմեցայ, զի ոչ է աստուած. և 'ի թշուառական բախտ բռնաւորին, երկնչիմ թէ ոչ կատարես զերդմունս քո և լինիցիս օրինազանց և սուտ։ Ահաւասիկ ասացաք եթէ մեք 'ի ճշմարիտ հաւատս յոր կացեալ եմք՝ ոչ ուրանամք, այլ մատնեմք զմարմինս մեր 'ի ձեռս քո տանջանացդ. իսկ զհոգիս մեր 'ի ձեռս Աստուծոյ աւանդեմք՝ որ ետ զսա։ Զոր առնելոց ես մի յապաղեր, այլ կատարեա վաղվաղակի զի մեք պատրաստ եմք։

Յայնժամ աղաղակեաց ամբարիշտ բռնաւորն, և հրամայեաց դահճացն քառակուսի պարզել 'ի գետնի զերանելին. և հրամայեաց արանց զօրաւորաց տանջել զորովայն նորա և զթիկունս, մինչև արիւնախառն մարմինն պատառ պատառ յերկիր անկանէր։

Իսկ ամբոխ մարդկանն աղաղակէին և ասէին, թէ Արա զկամս թագաւորին և ապրեցո զանձն քո 'ի տանջանացդ։ Իսկ սուրբն ձայն արձակեալ մինչդեռ էր 'ի տանջանսն և ասէր ցբազմութիւնսն. Ես զկամս Աստուծոյ արարի 'ի մանկութենէ իմմէ և արարից, այլ ոչ զկամս բռնաւորաց։ Եւ 'ի սաստկութենէ տանջանացն զկծեալ՝ ոչ կարէր խօսել, այլ աչօքն նկատէր և 'ի սրտի իւրում աղաչելով զԱստուած՝ խոստովանէր զճշմարիտ զհաւատսն։ Եւ մինչդեռ 'ի տանջանսն էր՝ աւանդեաց զհոգին։

Եւ յետ վախճանելոյ նորա փոխեցան հարկանող դահիճքն, և տակաւին տանջէին զմեռեալ մարմինն. և 'ի բազում ժամս տանջեալ զնա մինչև փշրեցան ամենայն ոսկերք նորա, և ընկեցին զնա 'ի բարձանց 'ի խոնարհ և քակտեցան պարանոցք նորա, և քարշեալ ընկեցին զնա 'ի փողոցամէջս քաղաքին. և պահապանքն շուրջ նստեալ պահէին։

Եւ զկնի երից աւուրց դողացան զպատուական նշխարս նորա գաղտաբար, հրամանաւ թագաւորա-

Digitized by Google

վերին դատեր Թագաւորին՝ որ էր յազգէն Հայոց, տալով Քրիստոսի զառհաւատչեայ խաղաղութիւն աշխարհի։

Վկայեաց երանելին Ակիփսիմոս եպիսկոպոս 'ի տասներորդում ամսեանն հոկտեմբերի, 'ի Թագաւորութեանն Պարսից Շապհոյ. և 'ի մեզ Թագաւորելոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր և սուրբ Հոգւոյն վայելէ փառք, իշխանութիւն և պատիւ. այժմ և յաւիտեանս. ամէն։

Վկայաբանութիւն Անդրէի Զօրավարի, և զօրաց նորա՝ երկու հազար և ութ հարիւրիցն։

Զաստուածային զանճառելի և զանիմանալի խորհուրդն, զանհասանելի և զանպարագրելի զքանչելիսն, զանյաւ և զանպատմելի բարերարութիւնն, զանբաւ նորա մարդասիրութեանն զողորմութիւնն, զքանչելի և զառատաձիր պարգևսն, ո՞ բաւական լիցի պատմել կամ իմանալ. զոր մտաց մերոց անտեսանելի է և մակածութեանց անիմանալի. որ ոչ լեզուաւ պատմի, և ոչ հանճարով մարդկան իմանի, ոչ բերանաւ ճառի, և ոչ տեսութեամբ աչաց բացայայտի. մեծահրաշ և զքանչելի բարիսն պատրաստեալն յԱստուծոյ սիրելեաց իւրոց. որոց ընկալեալք զպատուէր արարչական հրամանին. Եթէ ոք թողուցու զհայր կամ զմայր, զգեօղս և զագարակս, նոցա է ժառանգութիւն երկնից արքայութեանն. և խոստումն անճառելի բարեացն՝ զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և՚ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ։ Զայս պատուէր, եւ առաւել քան զայն ընկալեալ երանելի սուրբ վկայքն. զի ոչ միայն զտունս և զգեօղս և զագարակս թողլին, այլ և զաշխարհ ամենայն, ամենայն վայելչութեամբ իւրով. և ոչ միայն զհայր կամ զմայր և զազգ, այլ և զանձինս իւրեանց ետուն տանջանաց և մահու, զկեանս իւրեանց փոխանակ երկնային կենացն, և զարիւնս իւրեանց հեղլին փոխանակ արեանն Փրկչին, և զխաչս իւրեանց բարձեալ ընթացան զհետ կոչմանն կենարարին։ Եւ այսպիսիս ոչ սակաւս և ոչ մի կողմն մասնաւոր երկրի, այլ բազում անգամ

Digitized by Google

'ի բազում տեղիս անբաւ բազմութիւնք՝ որք սիրոյն Աստուծոյ վառեալք ընդ Աստուծոյ միացան։

Սակայն այժմ ոչ վասն բազմաց է պատմութիւնս, այլ յաղագս երից երանեալ մեծի և հռչակաւոր վկայի սրբոյն Անդրէի զօրավարի և զօրաց իւրոց աստուածազանից ընտրելոց մարտիրոսաց, որ 'ի ժամանակս անօրէն և ամպարիշտ թագաւորացն Դիոկղետիանոսի և Մաքսիմիանոսի, զարթուցեալ բռնութիւն սատանայական խորհրդոյն 'ի վերայ երկրի՝ 'ի ձեռն անաստուած հրամանաց չարարուեստ թագաւորացն, ջանային շիջուցանել զճառագայթս աստուածային պատուիրանացն, և զամենեսեան յորդորէին 'ի պաշտօն սնոտի և խաւարային պաշտամունս կռոցն։ Ի նոյն ժամանակի էր սուրբ և երանեալ նահատակն Անդրէաս, հաւատացեալ յԱստուած կենդանի, և աստուածային յուսոյն վառեալ, պահէր զանձն իւր քրիստոնէական հաւատովն. և զայլս ամենայն քաջալերեալ յորդորէր յարդարութեան ճանապարհն, և հաստատէր 'ի հաւատս ճշմարիտ, խոստովանել զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին։ Բայց ոչ յայտնի համարձակէր պատուել զքրիստոնէութեանն հաւատ. վասն զի ամենայն աշխարհն և թագաւորքն և իշխանք աշխարհացն՝ մոլեալ պաշտէին զկուռսն։ Եւ էր երանելիս այս զօրավար առ Անտիոքու բռնակալն՝ 'ի կողմանս Ասորւոց քաջ և առաքինի, և յաղթող 'ի մարտս պատերազմի, քաջամարտիկ լինելով արիաբար ընդդէմ անօրէն բարբարոսացն, և վանէր զպատերազմունս թշնամեացն 'ի վերայ յարուցելոցն՝ մարտակցութեամբն Քրիստոսի. և ծաղկէր բարեպաշտութեամբ քրիստոսական հաւատովն, կեայր մեծաւ զօրութեամբ ախոյեան ընդդէմ զօրաց թշնամեացն, և խրատեալ ուսուցանէր զիւրսն 'ի սէր պատուիրանացն Աստուծոյ։ Խորտակեալ մանր զզօրութիւն հեթանոսական զօրուն, և քարոզէր զաւետարանական բանն 'ի լսելիս այնոցիկ որք հետևողք լինէին ընդ նմա 'ի մարտ պատերազմաց. նահատակէր արիաբար ընդդէմ բռնութեան հակառակամարտիցն, և վարդապետ լինէր աստուածածանօթիցն, հաստատուն կալ 'ի յոյսն երկնային փառացն. տայր պատերազմ

զօրութեամբ՝ ընդ սատակացեալ հակառակորդացն, և վանէր զնոսա յաղթութեամբ մեծաւ, զօրութեամբն Քրիստոսի։ Եւ էր սիրեցեալ յաչս մեծին Անտիոքայ, և ամենայն նախարարացն և մեծամեծացն, և մեծարեալ լինէր յամենեցունց ըստ կարգի իւրեանց մոլար օրինացն։

Եւ եղև յաւուրսն յայնոսիկ յարուցմունք թշնամեաց բազմութեան զօրաց 'ի վերայ գաւառին, և յուզմունք պատերազմաց, հակառակ թագաւորութեանն Հռոմայեցւոց։ Եւ անկեալ երկիւղ մեծ 'ի վերայ աշխարհին կողմանցն այնոցիկ, և էին 'ի տագնապ մեծ։ Եւ ասէ Անտիոքոս ցզօրավարն իւր Անդրէաս. Արութեան և քաջութեան անուն քո՝ ամենայն ուրեք քարոզեալ է, զի վանումն ամենայն պատերազմաց 'ի ձեռն քո ծանուցաւ ամենայն մարդկան, վասն որոյ և յայդպիսի պատիւ վերամբարձար, և այժմ առաւել ցուցցես զքաջութիւն յաղթութեան քո յայսմ պատերազմի, զի առաւել պատուեսցիս և գովեսցիս և մեծարեսցիս։

Իսկ այրն և առաքինի նահատակն զօրավարն Անդրէաս, յուսացեալ յԱստուած՝ որ խորտակէն զպատերազմունս, եւ զինքն Աստուծոյ և հրամանի բանաւորին, ընտրեաց իւր արս հինգ հարիւր իննսուն և ինն, և դէմ եդեալ գնաց ընդ առաջ թշնամեացն, 'ի հանդիպումն մեծի պատերազմին։ Եւ տեսեալ զբազմութիւն թշնամեացն և զտկարութիւն իւրոց զօրացն, քանզի սակաւք էին, և զանգիտեցին 'ի բազմութենէ հակառակամարտիցն, քաջալերեցաւ յանձն իւր և սկսաւ քաջալերել զզօրս իւր, և զաստուածպաշտութեան հաւատս քարոզեալ ուսուցանէր նոցա, և այնու զյաղթութիւն 'ի վերայ թշնամեացն շնորհել Աստուծոյ խոստանայր նոցա՝ ասելով. Եղբարք, այժմ է ժամանակ աստուածածանութեան, դառնալ 'ի մոլորութենէ կռոցն, և հաւատալ յԱստուած երկնի և երկրի. և 'ի վերին օգնականութենէն հայցել զփրկութիւն անձանց մերոց. քանզի նա է Աստուած արարիչ ամենայնի և անյաղթելի թագաւոր, և օգնական լինի ամենեցուն՝ որ կարդան առ նա, և փրկեսցէ յամենայն նեղութեանց։ Արդ այսուհետև հաւատացէք յամե-

Digitized by Google

նասուրբ Երրորդութիւնն՝ 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի սուրբ Հոգին, և այնպէս շարամերձեսցուք 'ի պատերազմն. և գիտեմ վստահութեամբ 'ի մարդասիրութիւնն Աստուծոյն իմոյ, զի գթասցի իբրև յիւր հաւատացեալ ժողովուրդ՝ զօրավիգ լինելով մեզ, մատնեսցէ զթշնամիսն 'ի ձեռս մեր հալածական առաջի մեր, զի կոխեսցուք որպէս կաւ գռեհից ըստ մարգարէական բանին։

Զայս լուեալ զօրացն՝ առժամայն ծագեաց 'ի նոսա լոյս աստուածգիտութեան և լուսաւորեաց զմիտս նոցա, և որպէս 'ի միջէ բերանոյ աղաղակեցին և ասեն. Հաւատամք և մեք 'ի Հայր ամենակալ և յՈրդին միածին և 'ի սուրբ Հոգին՝ 'ի մի Աստուած, որ փառօք և զօրութեամբ և իշխանութեամբ օրհնեալ գովի և փառաւորի յերկնաւորաց և յերկրաւորաց, և օգնական լինի հաւատացելոց իւրոց, որպէս և մեզ քարոզեցաւ, զի նորա զօրութեամբն յաղթեսցուք թշնամեացն։ Եւ ապա այսմ այսպէս լինելով՝ յուսացեալք յԱստուած զօրացան յանձինս իւրեանց. քաջալերելով զմիմեանս՝ յարձակեցան 'ի վերայ թշնամեացն։ Եւ խմբեցաւ պատերազմն, և ետ Տէր յաղթութիւն մեծ յաւուր յայնմիկ սրբոյն Անդրէի և իւրոց հաւատացեալ զօրականացն. և զամենայն զօրս թշնամեացն վանեալ 'ի փախուստ դարձուցին, զորս ընդդէմ սուրբ բանակին մարտնչէին. զբազումս 'ի նոցանէ սպանին, և զմնացեալսն ցրուեալ յիւրաքանչիւր տեղիս փախըստական վարէին. և արար Տէր յաղթութիւն մեծ նոքօք 'ի փառս անուան իւրոյ։ Եւ յետ յաղթութեանն՝ ասէ սուրբն Անդրէաս ցհաւատացեալ զօրսն իւր. Տեսէք զմեծամեծս Աստուծոյ, որպէս արար փրկութիւն այսօր, և ապրեցոյց զմեզ 'ի ձեռաց նեղչաց մերոց, և զհալածիչսն մեր հալածականս արար առաջի մեր։ Այսուհետև հաստատուն կացէք 'ի հաւատս, զի արժանաւորք լիցուք յաւիտենական երանութեանցն՝ որ պահի յուսացելոց իւրոց։

Իսկ բանսարկուն կերպարանեալ զինքն 'ի հրեշտակ լուսոյ, եկաց առաջի սրբոյն Անդրէի, բանս առ նա խօսելով հաւանելիս՝ որպէս յերկնից եկեալ։ Իսկ նա իմացեալ շնորհօքն Քրիստոսի ասէ. Ո՛վ բարիատեաց և ամենայն ճշմարտութեան թշնամի, ո՞չ դադարես

'ի խորամանկութենէ, որ վասն այդորիկ յերկնայնոց դասուցն անկար 'ի վի՜ն կորստեան։ Ցայժամ կըշտամբեալ բանսարկուն ասէ. Ո՜չ կացից յետս մինչև ցկատարումն փորձել զքեզ։ Իսկ սուրբն Անդրէաս ասէ. Դարձցիս յետս՝ Քրիստոսի զօրութեամբն։

Եւ եղև յետ յաղթութեան մեծի պատերազմին, և վանելոյ զբազմութիւն զօրաց թշնամեացն՝ դառնալ անդրէն առ խրոխտացեալ իշխանն Անտիոքայ, և ըզյաղթութեան գովութիւնն՝ Քրիստոսի ընծայեցուցանէին։ Եւ լուեալ մեծին Անտիոքայ՝ յարանց ոմանց չարաց, թէ ոչ նմին տան զփառս յաղթութեան՝ այլ Քրիստոսի, և 'ի խարդախութենէ բանսարկուին զչարեցաւ. սակայն զչարութիւն խորհրդոցն իւրոց 'ի սրտի իւրում պահէր։ Առաքէ զինուորս երկերիւր ընդ առաջ նոցա սպասաւորել նմա, միանգամայն և գիտել վասն որոյ լուան. թէ զՔրիստոս փառաւորէ՛ հանդերձ զօրօքն իւրովք և զաստուածս նոցա և զպաշտօնն արհամարհէ՛։ Եւ իբրև հասին առ նա, և նա խօսեցաւ ընդ նոսա վասն հաւատոց ամենասուրբ Երրորդութեան, և առաքինի վարուց, և զյարութեան մեռելոց, և հատուցմանց արդարոց և մեղաւորաց. և եղև ահ մեծ 'ի վերայ նոցա, և հաւատացին յԱստուած, վասն զի ազդեցաւ նոցա 'ի վերուստ աստուածգիտութեան շնորհն. և օրհնէին գովէին և փառաւոր առնէին զԱստուած հանդերձ սուրբ բանակաւն և զօրավարաւն Անդրէիւ։ Եւ իբրև եկն սուրբն 'ի քաղաքն՝ իւրով սուրբ զօրականօքն, և պատմեաց իշխանին զյաղթութիւն պատերազմին և զկործանումն թշնամեացըն, իսկ նա տայր զգոհութիւնն կռոցն իւրոց։ Իսկ սուրբն Անդրէաս ընդդէմ կայր և տայր զփառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, և Քրիստոսիւ ասէր զյաղթութիւնն։ Իսկ նա հակառակէր դարձուցանել զնա 'ի ճշմարիտ խոստովանութենէն, և ասէ ցԱնդրէաս. Ո՞չ գիտես թէ քանի՜ բազմութիւնք, որպէս տանջանօք՝ որպէս մաշեցի, որք 'ի Քրիստոս հաւատացին, և ոչ ումեք ողորմեցայ։ Եւ արդ՝ դու զի՞ այդպէս յամառեալ պնդիս 'ի վերայ խաչեցելոյն՝ Աստուած զնա խոստովանելով, և նովաւ զյաղթութիւնն հռչակեցուցանես, որ ոչ փրկէ զհաւատացեալս իւր 'ի ձեռաց մերոց։

Իսկ սուրբն Անդրէաս ասէ. Ամենայն սուրբք որ վասն անուանն Քրիստոսի չարչարեցան և մեռան, դարձեալ վերստին նորոգին. և սպասկին յաւուր յայտնութեանն և գալստեանն Քրիստոսի։ Այսմ յուսոյ ես ցանկացեալ սպասեմ, թերևս արժանի գտայց ընդ արժանաւորացն՝ յաւուրն այցելութեան։ Բարկութեամբ և սրտմտութեամբ լի եղև բռնաւորն, և ակնածեալ յառնէն՝ հրամայեաց գնալ նմա, զի խորհեսցի թէ զինչ արասցէ վասն նորա։

Եւ այսօրիկ եղելոց այսպէս՝ 'ի խորհրդածութենէ չարին կամեցաւ հալածել զնա հանդերձ ամենեքումբք, որք ընդ նմա միաբանեցան 'ի հեռաբնակ աշխարհ։ Եւ հրամայեաց երկուց հազարաց. զինուորաց հանել զսուրբ բանակն 'ի քաղաքէն, զի գիտաց զանփոփոխելի միտս ամենեցուն։ Նաև ակն ունէր զղջանալ և դառնալ յիւրաքանչիւր յազգ իւր և յերկիր։

Իսկ նոքա յանձն առին զչարչարանս վասն արքայութեանն երկնից, քան առ ժամանակ մի վայելել 'ի մեղս, և յապականացու կեանս։ Եւ ամբարձ զձայն իւր սուրբն Անդրէաս՝ և ասէ ցսուրբ բանակն. Յիշեցէք զաւետարանական բանն՝ որ ասաց Քրիստոս Փրրկիչն աշխարհաց. Երանի, ասէ, որ հալածեալ իցեն վասն արդարութեանն, զի նոցա է արքայութիւնն երկնից։ Արդ՝ մի ոք 'ի ձէնջ խորհրդոցն թիւրեսցի, և վրիպեսցի յայնմ երանութենէն. զի ոչ սասանելի և քակտելի են կեանքն, և ոչ երբէք լուծանի, այլ կայ և մնայ յաւիտեան։

Զայսօսիկ լուեալ սուրբ բանակին, խրախուսեալք յԱստուած, ուրախութեամբ սրտիւ գոհանալով զԱստուծոյ օրհնէին զովէին և փառաւոր առնէին զամենասուրբ Երրորդութիւնն, զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին։ Իսկ երկուց հազարացն զայսօսիկ լուեալ, զղջացան յանձինս իւրեանց, ազդեալ 'ի նոսա շնորհաց սուրբ Հոգւոյն, և յարտասուս եղեալ աղաչէին զամենակալն Աստուած, ընդ սուրբ բանակին 'ի թիւ անկանել հաւատով յորդէգրութեան շնորհ։ Եւ միաբանեալ ամենեքեան բարձրացուցանէին զօրհնութիւն 'ի բարձունս ամենասուրբ Երրորդութեանն։

Եհաս այս 'ի լսելիս չարախորհուրդ և ամբարիշտ

Digitized by Google

իշխանին Անտիոքու. խռովեցաւ և զարհուրեցաւ յանձն իւր և ոչ գիտէր թէ զինչ արասցէ եւս իրացն։ Կոչեաց առ ինքն զՄինկղիտոմն և զխորհրդականսն ամենայն, խորհեալ նոքօք գրել նամակ առ Սելևկիոս՝ օրինակ զայս. Անտիոքոս մեծ և հռչակելի և յաղթող, իշխեցող և հրամանատար ամենայն նահանգի կողմանց Ասորեստանի, սիրելի եղբօր մերոյ Սելևկիոսի մեծի կուսակալի, խնդալ. Որպէս զի ոչ անգիտասցի քոյին զօրութիւնդ յաղագս Անդրէի զօրավարին մերոյ, մեծաւ պատուով պատուեալ 'ի մէնջ, ապստամբեալ արհամարհեաց զպատիւ մեր և զաստուածսն, հաստածեալ առ խաչեալն Քրիստոս. վասն որոյ հալածեալ 'ի մէնջ՝ զբազումս յինքն յարոյց, ամենեքումբք խոստովանել զՔրիստոս Աստուած և թագաւոր յաւիտենից, հակառակ ինքնակալ թագաւորացն կարծեցեալ զեղեալսն։ Արդ՝ յայսմ երևեսցի քաջութիւն եղբօր մերոյ, զի ուր և հանդիպեսցիս՝ մաշեսցես զնոսա սրով սուսերի. Ո՛ղջ լեր, քաջդ Սելևկիոս։

Եւ իբրև տարեալ եղև թուղթն և ընթերցան առաջի նորա, առժամայն իբրև զգազան չար զայրացեալ 'ի միտս իւր լի թունոք դառնութեան, 'ի խորհուրդ մըտեալ՝ հնարէր թէ որով կերպիւ կամ որպիսի հնարիւք կարասցէ որսալ զնոսա։ Պատրաստէր զինքն, և ամենայն զօրաց իւրոց պատրաստ լինել հրամայէր. իսկ երանելի զօրավարն Անդրէաս հալածական եղեալ սուրբ բանակաւն յաղագս Քրիստոսի՝ յԱնտիոքայ մայրաքաղաքէ Ասորւոց, եկեալ յԱղէքսանդրիա, և Ճանապարհ կալեալ առ ծովեզերբն Ովկիանոսի, ընդ սահմանս Կիլիկեցւոց գաւառին, հասանեն 'ի Տարսոն Կիլիկեցւոց, և հանդիպեցան եպիսկոպոսին Տարսոն քաղաքին, և Նոնոսի եպիսկոպոսի Բերիայ քաղաքի. և մկրտեցան 'ի նոցանէ զօրավարն Անդրէաս, և զօրքն ամենայն առհասարակ 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի սուրբ Հոգին, և լուսաւորեցան լուսով աստուածգիտութեանն։ Եւ նոյն ժամայն երևմամբ տեսեալ զլոյս 'ի վերայ անձանց 'ի վերուստ 'ի ջուրսն մկրտութեան, և զնահատակութեան պսակն որում հանդիպելոց էին առաջակայ երանութեանցն։ Եւ ողջունեալ օրհնեցան 'ի սուրբ եպիսկոպոսացն, և Ճանապարհ կալեալ ընդ

Digitized by Google

կողմն Տաւրոսի։ Այսպէս այնուհետեւ տեղեկացեալ Սելեւկիոս այլազգունեաց զդէմս իւր, որպէս զառիւծ մռընչող եւ յափշտակող. զհետ մտեալ հալածէր զսուրբ բանակն, եւ ուր հասանէին զազանաբար յարձակեալ 'ի վերայ, անխնայ կոտորել կամելով զամենեսեան։ Սակայն նոցա օգնականութիւն 'ի վերուստ ընկալեալ՝ յաղթահարէին զնոսա, մինչ զի ոչ զօրէին զդէմ ունել զերանելի նահատակացն. վասն զի Հոգին սուրբ առաջնորդէր նոցա մինչեւ ցասհմանեալ տեղին յԱստուծոյ, ուր եւ կատարելոցն էին։ Եւ հասեալ մինչեւ 'ի Տարմեզինէ, եւ 'ի կողմ Եքսանի, եւ բանակեցան 'ի տեղւոջն՝ որ կոչի Քափառիաս եւ Քարափաթան, 'ի դժուարին վայրս 'ի հովտի միում 'ի մէջ լերանց, գետի փոքու ընդ մէջ անցանելով։

Իսկ Սելեւկիոս պնդեցաւ զհետ նոցա եւ հասանէ 'ի նեղուցս Քափառոյ[1]. եւ պաշարեաց զնա։ Իսկ սուրբ բանակն զինեալ առ հասարակ յերիվարս եւ 'ի զէնս իւրեանց, պատերազմել ընդ նոսա, եւ ոչ կարէին յաղթահարել ունել զնոսա։ Քանզի Հոգին սուրբ առաջնորդեաց 'ի տեղւոջն ուր կատարելոցն էին. ուր եւ բանակեցան որպէս զբանակս Աստուծոյ։

Եւ սկսաւ սուրբ զօրավարն քաջալերել զօրս իւր՝ եւ ասէ այսպէս. Եղբարք իմ սիրելիք եւ քաջ նիզակակիցք իմ, ահաւասիկ ժամ արիաբար քաջանալ եւ հաճոյ գտանել երկնաւոր թագաւորին. ահաւասիկ ժամ մարտի եւ յաղթութեան, զի անթառամ պսակացն արժանացուք. այսուհետեւ հաստատուն կացէք 'ի հաւատն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, պինդ կալջիք զշնորհն որ ընձեռեցաւ ձեզ. յիշեցէք զերանաւէտ պարգեւսն, զխոստացեալսն ձեզ 'ի Տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ։ Մի՛ ոք 'ի ձէնջ խորհրդովն թիւրեսցի 'ի շնորհացն յոր ընկալարուք. մի՛ ոք երկրաւոր կենացս ցանկացեալ՝ 'ի յաւիտենական կենացն զրկեսցի։ Ի դուռն գաւթի հասեալ կամք, մի՛ ոք արտաքս դարձցի եւ 'ի հարսանեաց առագաստէն վրիպեսցի։ Զբարւոք պատերազմ պատերազմեցաք, զընթացսն կատարեցաք, եւ ահաւասիկ պատրաստեալ կամք վարձուցն

1. Յօր. 'ի Նեղուստ Քափորա։

հաստատցման, և Թագաւորն մերձ է երկնային փառօքն պատկեր զմեզ։ Բարիոք է մեռանել վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի ընդ նմա կենդանասցուք, և փառաւորեսցուք յանձառ և յանապական բարիսն։ Բարիոք է փոխանակել զայս սնոտի և զապականացու կեանս ընդ անմահական կենացն, բարւոք է ուրանալ զաշխարհական մեծութիւնս, զի զհանդերձելոցն շահեսցուք զբազմապատիկ արդիւնացեալսն, ընդ միոյն երեսուն, ընդ միոյն վաթսուն, ընդ միոյն հարիւր. նաև առաւել ևս, որ ոչ ընդ թուով անկանի. զի և փոխանակ հալածական լինելոյ մեզ յերկրաւոր թագաւորաց, երկնաւոր թագաւորին մերձաւորք լիցուք, և ընդ նմա թագաւորեսցուք։ Եւ փոխանակ երկրական սիրելեաց եղբարց և ազգականաց՝ որոց թողաք յերկրի, ընդ զուարթունս երկնից խառնեալ միանամք, և ընդ նոսա զուարճացեալ պարեմք յանճառելի ուրախութիւնսն։ Եւ փոխանակ հայրենի ժառանգութեանցն յորոց անջատեալ արտակացաք՝ յարքայութիւնն երկնից ժառանգեսցուք, և յանպատումն բարութիւնսն վայելեսցուք, 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր։

Զայս և առաւել քան զսոյն խօսեցաւ սուրբն Անդրէաս ցզօրս իւր. և նոցա քաջալերեալ շնորհօքն Քրիստոսի, զօրացան յանձինս իւրեանց, և դիմեցին առհասարակ ընդդէմ սոցին՝ յօժարութեամբ մեռանել վասն մեծի յուսոյն որում ակն ունէին։

Իսկ Սելևկիոս զայրացեալ ցասմամբ մեծաւ, լի բարկութեամբ և սրտմտութեամբ, հրամայեաց կոտորել զամենեսեան։ Որ այսպէս ասէր 'ի ժամ կատարման իւրոյ սուրբ զօրավարն Անդրէաս հանդերձ սուրբ բանակաւն. Տէր Աստուած ամենակալ, որ կոչեցեր զմեզ յորդեգրութեան շնորհս, և զօրացուցեր զմեզ 'ի կամս ողորմութեան քո, արժանաւորեա զմեզ սրբոցն դասուց. զի վասն քո մեռանիմք՝ ածեալք որպէս զոչխարս 'ի սպանումն։ Մի թողուր զմեզ 'ի քումմէ բարերարութենէդ, զյուսացեալքս և զապաւինեալքս 'ի քեզ։ Տուր, Տէր, զողորմութեան շնորհս 'ի տեղի հանգստեան մերոյ. և բժշկեա զցաւս ախտաժետաց, ըստ իւրաքանչիւր հայցուածոց հոգւոյ և մարմնոյ,

Digitized by Google

և հալածումն այսոց պղծոց, և յամենայն վտանգից զերծո զհաւատացեալս 'ի քեզ, զի փառաւորեսցի անուն քո սուրբ: Եւ զայս ասացեալ առ հասարակ սպառեցան 'ի սուր սուսերի, բարի խոստովանութեամբ 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն: Եկն բարբառ 'ի վերուստ՝ որ ասէր. Եկայք ընկալարուք զմխիթարութիւն յարարչէն ամենեցուն, և 'ի տեղւոջ հեղման արեան ձերոյ բղխեսցէ աղբիւր բժշկութեան, և ամենայն վտանգելոց առողջութիւն յիւրաքանչիւր ախտից, և 'ի հալածումն այսոց պղծոց:

Այսպէս կատարեցան սուրբ նահատակքն Քրիստոսի, յիննևտասան օգոստոս ամսոյ: Եւ էր թիւ սուրբ բանակին երկու հազար և ութ հարիւր: Իսկ 'ի խնդիր եղեալ անօրէն թագաւորացն երանելի եպիսկոպոսացն Պետրոսի և Նաւնոսի՝ որք մկրտեցին զսուրբ բանակն, և նոքա փախստական եղեալ հանդերձ պաշտօնէիւքն իւրեանց երկիւղածովք Աստուծոյ՝ եկին մինչև 'ի տեղի կատարման սրբոցն. և տեսեալ զաղբիւր բժշկութեան և զնշխարսն սրբոյ բանակին, և ամփոփեցին 'ի տեղի հանգստեան անյայտաբար, փառաւորելով զամենասուրբ Երրորդութիւնն: Եւ դարձան յիւրաքանչիւր տեղիս, և դադարեաց հալածումն: Եւ զյիշատակ վկայութեան նոցա տօնախմբեն ամ յամէ 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. որում վայելէ փառք իշխանութիւն և պատիւ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Անթիմոսի Եպիսկոպոսի։

Սրբոյ եկեղեցւոյն Աստուծոյ մայրաքաղաքին Նիկոմիդացւոց աճելով, և Քրիստոսի հօտին բազմանալով, բարիատեացն բանսարկուն և Թշնամին արդարութեան և ապականիչն հոգւոց մարդկան, գազան չարութեան, յեղանակաւ ոչխարի ծածկոյթ զգեցեալ, եմուտ 'ի հօտն Քրիստոսի՝ ըստ ներելոյն նորա։ Քանզի 'ի ժամանակին յայնմիկ եգիտ իւր արբանեակս և գործակիցս իւրոյ չարութեանն զամպարիշտն և զանօրէն Թագաւորն զՄաքսիմիանոս՝ հանդերձ Դեոկղետիանոսիւ, խաւարայինք և վայրենամիտք, ապարասանք և խայտառակեալք մտօք և խաբեբայք սովորութեամբ։ Որոյ եկեալ 'ի քաղաքն Նիկոմիդացւոց կորուսանել խորհելով զազգն քրիստոնէից, մոլորութեան բանսարկուին հետևելով առ 'ի մոլորութիւն կռոցն մեռելոտւոց։ Քանզի ձուլածու սնոտիապատիր աստուածոց ոմանց երկիր պագանէին, և անմաքուր և պղիղծ դիւացն զոհս ճենճերալիրս, ծխամած, միգախառն շամանդաղատեսակ մատուցանէին։ Եւ անդանօր եկեալ լինէին դատարանք պատուհասից, տանջանս հատուցանէին երկիւղածաց սիրելեացն Աստուծոյ։ Եւ յաւուրսն յայնոսիկ այրեցին կիզմամբ հրոյ արս և կանայս 'ի քրիստոնէից երկուս բիւրս։ Իսկ հաւատացելոց եղբարց տեսեալ զայսպիսի աղէտս տարակուսանացն որ լինէր 'ի ժամանակին յայնմիկ՝ յայնցանէ որք հակառակորդք էին ճշմարտութեանն և ոչ

ձմռանչէին զԱստուած, խոյս տուեալ 'ի քաղաքէ անտի սփռեցան 'ի լերինս և յագարակս, զանձինս թագուցանելով 'ի հալածանաց բռնաւորացն. համարելով զագարակսն՝ քաղաք, և զլերինսն՝ որպէս վայրս առ քաղաքի: Քանզի ունէին ընդ իւրեանց զԹագաւորն անմահ Քրիստոս. համանմանեալք սրբոց աշակերտացն նորա՝ հանդերձ Յիսուսիւ ելանելով 'ի լեառն: Եւ անդադար 'ի լերինսն և շուրջ յագարակսն ուսուցանէին զբանն կենաց և զկրօնս բարեպաշտութեան:

Արդ 'ի ժամանակին յայնմիկ սուրբ այրն Աստուծոյ վերատեսուչ և հովիւն բանաւոր հօտին Քրիստոսի, որում անուն էր Անթիմոս, սա վասն երկիւղի հալածանացն զօղեալ թագուցեալ էր զանձն իւր 'ի նմին քաղաքի 'ի տան ուրեմն, և անդ անյագականն ձայնիւ համապազօրդեալ էր 'ի պաշտամանն, և անհատական աղօթիւք միշտ ընդ Աստուծոյ խօսակցելով: Քանզի էր զարդարեալ ամենայն գործովք արդարութեան իմաստուն և խոհեմ բանիւք, պարկեշտ կենցաղավարութեամբ. արագ առ 'ի հանդէս բարեպաշտութեանն, պատրաստ առ 'ի վարդապետութիւնն, պատկառելի տեսակաւ, քաղաքավարութեամբն անպարսաւ. ոչ և միոյ առաքինութեան պակաս գոլով գտեալ 'ի նմանէ: Խոյս տուեալ 'ի քաղաքէ այտի վասն աղտեղի գործոյ օրինացն, և գնացեալ 'ի տեղի ուրեք թաքուցեալ 'ի լերինսն, նմանելով Տեառն իւրում և վարդապետին, որ տեղի տայր գնալով յանապատ. և էր անդ աղօթելով և սաղմոսելով այսպէս. Ի Տէր յուսացայ, ո՞րպէս ասէք ցանձն իմ թէ փոփոխեցիր 'ի լերինս որպէս ճնճղուկ: Զի ահա մեղաւորք լարեցին զաղեղունս իւրեանց. պատրաստ արարին զնետս 'ի կապարճս իւրեանց առ 'ի սպանանել զանբիծս 'ի գաղտնիս: Եւ արարեալ տաղաւար ինքեան 'ի տեղւոջն տեսարանաձև, բնակեալ լինէր անդադար խոկալով զբանն Աստուծոյ. բժշկելով զբազումս 'ի հիւանդութեանց իւրեանց, և զդևս հալածելով անուամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Եւ ունէր զտաղաւարն օթևանի առ 'ի հանգիստ գիշերոյ. առ 'ի քաջալերութիւն տալ և ուսուցանել զաւանդութիւն բարեպաշտութեանն բնակչաց լեռնակողմանն այնորիկ. և 'ի տուընջեան ժա-

Digitized by Google

մանկանի 'ի լերինս շրջէր, հրճուելով սաղմոսերգու-
թեամբ 'ի մէջ ստուոց ծառոց: Եւ հանդերձ մարմնոյ
աչօք և զհոգւոյ ակն 'ի վեր համբառնալով յերկինս
տեսէր. Համբարձի զաչս իմ 'ի լերինս՝ ուստի եկեսցէ
ինձ օգնութիւն: Եւ անընդհատ յաճախակի յա-
ղօթս կալով նորա, գազանք վայրենիք համադար-
տէին նմա՝ ըստ գրեցելումն, թէ՝ Գազանք վայրենա-
կանք խաղաղականք քեզ լինիցին: Այլ սուրբն Ան-
թիմոս հովիւն բանաւոր հօտին Քրիստոսի՝ ոչ եթէ
սակս զանգիտելոյ 'ի մահուանէ փախուցեալ էր ան-
դանօր, այլ ըղձմամբ մեծաւ ցանկայր պարգևի շնոր-
հաց Հոգւոյն սրբոյ, առ 'ի յօժանդակութիւն և գոր-
ծակցութիւն հանդերձելոյ առաջիկայ մրցմանցն և
չարչարանացն: Զի յաղթեալ հակառակամարտին զօ-
րութեամն՝ պատրեսցէ զաներևոյթ գունդն Բելիարայ,
և անարատ մնասցէ 'ի վկայական մրցման հանդիսին, և
բարձցէ զխաչ իւր, հետևեսցէ խաչակցաբար խաչե-
լոյն: Այլ օր ըստ օրէ զօրանալով հալածմանցն որ
յայնժամ չարաշշուկ ժամանակի, այնուհետև մատ-
նէին զմիմեանս բռնաւորին վասն երկիւղի չարաչար
սպառնալեացն, հարք զորդիս և որդիք զհարս իւրեանց,
դրացիք զդրացիս և բարեկամք զսիրելիս իւրեանց. զի
կատարեսցի բանն տէրունական որ ասաց, եթէ՝ Մատ-
նեսցէ եղբայր զեղբայր 'ի մահ, և հայր զորդի, և յա-
րիցեն որդիք 'ի վերայ հարց և սպանանիցեն զնոսա,
և եղիցիք ատեցեալք յամենեցունց վասն անուան
իմոյ:

Արդ 'ի չարասէր արբանեկաց բանսարկուին մի ոմն
յայտնեցանէ որ նմին նման չճանաչէր զԱստուած երկնի
և երկրի, հակառակորդն ճշմարտութեան, մատու-
ցեալ յունկն ամպարշտին Մաքսիմիանոսի՝ ասէ ցնա.
Թագաւոր, յաւիտեան կաց. զքրիստոնեայն զայն զոր
խստացար սպանանել, ահաւասիկ փախուցեալ է 'ի
քաղաքէս յայսմանէ, մանաւանդ քահանայ գոլով՝ մոլո-
րեցուցանէ զբազումս, ուսուցանելով նոցա զառասպել
մոլորութեանս: Արդ այժմ լուր ինձ, ով թագաւոր, և
առաքեա զինուորս, զի երթիցեն գտցեն զնա և ա-
ծեալ կացուսցեն առաջի քո յատենի: Եւ ունկնդիր
եղեալ արքայն Մաքսիմիանոս բանից առնն այնորիկ

Digitized by Google

զառաձանող ամբարշտին, առաքեաց արս քանի 'ի զինուորաց իւրոց, և պատուէր տայր նոցա ասելով. Գնացէք դուք 'ի գեօղն այն, և խնդրեցէք զայրն քրիստոնեայ որ Անթիմոս կոչի, և զածեալ ածէք առաջի անանհարկան պետութեանս իմոյ։

Եւ նոքա վաղվաղակի տարփալով հրամանատարեալք 'ի թագաւորէն՝ փութացին կատարել զհրամայեալսն. և հասեալք 'ի տեղին, հարցանէին զմանկունս երկրին թէ ո՞ւր իցէ բնակեալ այրն քրիստոնեայ՝ որ անուանեալ կոչի Անթիմոս։ Այլ նոքա որք հարցեալք լինէին 'ի զինուորացն՝ ոչ ինչ կամէին տալ պատասխանի, զի խորշէին 'ի սրբոյն այնորիկ. քանզի լուսաւորեալք էին լուսով 'ի ձեռն վարդապետութեան նորա։ Զի էր լի և կատարեալ շնորհօք Հոգւոյն, անթերի ունելով յինքեան զաստուածադիր պատուիրանացն զվարդապետութեան իմաստութիւնն. առնել և ուսուցանել, հանդերձ բանիւն իմաստութեանն։ Եւ ձև հասակին և նկարագիր պատկերի դիմաց նորա լի էր շնորհօք, տեսութիւն աչաց քաղցրահայեաց, քաղաքավարութիւն անբիծ և անարատ։ Զի հանդերձ Հոգւոյն ազդութեամբ և մարմնոյն անաղախօքն վայելչապէս էր շարադրեալ, և գեղեցկապէս զշարժութիւն ունելով զանեղծողին՝ զքաղցրաբանութիւն արտափայլեալ ցուցանէր զարդայս։

Այսուհետև զպարկեշտ քաղաքավարութիւն և ընդյորդահանճար վարդապետութիւնն տեսանելով բնակիչք այնմ վայրացն՝ մանաւանդ զսուրբն ոչ յանձն առնուէին որպէս զՅուդայն։ Իսկ զինուորքն բանս ինչ ոչ առեալ 'ի գեղջկէիցն՝ զի պատմեսցեն յորոց առաքեցանն։ Իբրև փոքր ինչ հեռացան 'ի շինէն անտի՝ գտին նոքա դայն շաւիղ ինչ ճանապարհի, և հետ ատից սարոնց որ խորուանէր 'ի տեղին յայն՝ ուր սուրբն Անթիմոս զառաջաւորն ինքեան կառուցեալ էր։ Եւ շուրջանակի այսր անդր հայելով տեսանէին զմանկութիւն սրբոյն 'ի մէջ անտառախիտ ծառոց, և խնդալից եղեալք հեծեալք յերիվարս իւրեանց հապշտապ փութանակի հասանէին ընդ զառիվայր երկրին՝ զի որսայցեն զսուրբն։

Իսկ այրն Աստուծոյ տեսանէր զհեծելազօրսն զի

զայլն առ նա, ասէ. Արքայք կառաք և տէրք երկնաւորք, այլ եւ զանուն Տեառն իմոյ Աստուծոյ կարդացին: Եւ զայս ասացեալ սկսաւ երանելին աղօթել, և յաղօթելն ասէր այսպէս. Յիսուս, լոյս յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս, որ զլոյս որ 'ի քեզ է՝ շնորհեցեր ամենայն մարդկան, և յայտնապէս աշակերտաց քոց ասացեր, թէ Որ խոստովանեսցի զիս առաջի մարդկան, խոստովանեցայց և ես զնմանէ առաջի Հօրն իմոյ որ յերկինս է: Արդ քեզ կարդամ, լուր զխոստումն քո, զմխիթարիչդ առաքելով և զառաջնորդիչդ այնոցիկ՝ որ 'ի փորձութեան են: Լուսաւորեա զիս լուսով ամենիմաստ գիտութեամբ քով, Տէր. եկ հանդերձ իսկ յառաջիկայ մրցարան հանդիսական մարտին, որպէս և առ երեք մանկամբքն 'ի Բաբելոն. այսպէս և առ իմովս նահատակութեամբ: Տուր համարձակութիւն յուսացելոցն 'ի քեզ, զի յաղթեսցեն 'ի ձեռն իմոյ մաղթանաց բանսարկուին թշնամւոյն արդարութեան: Վասն շուրջ եղելոյ մարմնոյս տկարութեան զօրացո զիս Հոգւով սրբով: Շնորհեա ինձ քաջալերութիւն զօրութեան, առ 'ի վանումն ընդդիմամարտին մերձենալիցն. և փառաւորեա զանուն քո, Տէր, զի ծանիցեն ամենայն թագաւորք երկրի եթէ դու ես տէր և թագաւոր մեծ 'ի վերայ ամենայն տիեզերաց: Եւ վերառաքեալ զամէնն և զոհանալով[1] զՏեառնէ, սկսաւ յատել: Եւ էր կերպարանք սրբոյն հաց գարեղէն և աղ, և լոկ ջուր ըմպելի. քանզի հրաժարեալ էր 'ի սպառաւորութենէ հրոյ 'ի մանկութենէ մինչև 'ի սուրբ կատարման իւրոյ ժամանակս, նովին կարգով վարեցեալ և կուսութեամբ նահատակեալ: Իսկ արքն այնոքիկ որք 'ի թագաւորէն առաքեցանն, իբրև մերձ եղեն 'ի տաղաւար սրբոյն՝ գտին զերանելին Անթիմոս զի տակաւին ճաշակէր զառանց աւելորդացն կերակուրն: Եւ հարցանէին զնա ասելով. Պատմեա մեզ, ընկեր, թէ արդեօք գիտե՞ս զմի յայսմ վայրի բնակեալ որոյ անունն Անթիմոս կոչի: Ասէ ցնոսա. Գոհութիւն Տեառն Աստուծոյ իմոյ, եկայք եղբարք իմ և հանգերուք սակաւ ինչ ժամս 'ի տաղաւարիս իմում, և կանխաւ եկեսցէ զոր խնդրէքն դուք:

1. Օր. գոհանալ:

Յայնժամ ուրախ եղեն արքն այնոքիկ և լցան բերկրանօք. և մտին 'ի տաղաւարն և հանգեան. և եդ նոցա կերակուր և կերան 'ի նոցին հացից կերակրոյ։ Իսկ զկնի միոյ պահու անցանելոյ, հարցանէին զուրքն ասելով, թէ՝ Տակաւին յապաղէ՞ այրն զգալն այդրէն։ Իսկ ինքնին սուրբն էր որ խօսէրն ընդ նոսա և նոքա ոչ գիտէին։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ ցնոսա. Զիարդ, և վասն է՞ր էք աշխատեալ գալ այսրէն վասն առն այնորիկ Անթիմոսի։ Պատասխանի ետուն նոքա և ասեն ցսուրբն. Ինքնակալ թագաւորն Մաքսիմիանոս առաքեաց զմեզ, զի տարեալ կացուսցուք զնա յատեան դատաւորանի առաջի բեմին յորում նստեալ լինի։ Յայնժամ սրբոյ վկային Անթիմոսի արարեալ յինքեան զկնիքն Քրիստոսի, խոստովան եղև և ասէ ցնոսա. Ես եմ ծառայն Քրիստոսի Անթիմոսն՝ զոր խնդրէք։ Այլ նոքա ոչ կամէին հաւատալ նմա։ Եւ նա առէպ առէպ ասէր ցնոսա դարձեալ, թէ՝ Ես եմ. և այժմ եկից զկնի ձեր՝ ուր և կամիցիք յանուն Տեառն զօրութեանց. և մի ինչ լինիցիք ընդ յերկուացեալք։

Իսկ արքն այնոքիկ լսելով 'ի սրբոյն զայսոսիկ՝ թածեալք տրտմէին, և իբրու նետախիք խոցոտեալք լինէին. և ասեն ցնա. Այր դու, համարեսցուք եթէ ոչ իցեմք տեսեալ զքեզ և գնասցուք ասասցուք թագաւորին՝ թէ ոչ զմի ոք յայնցանէ գտաք. և դու ապրեսցիս 'ի չարաչար սպառնալեաց ինքնակալին, և չարախօսքն զքեն կորիցեն, և բարեպաշտապէս դու հանապազ անմոռաց յիշող մեզ մնասցես։ Եւ երանելոյն վասն յիշելոյն փառաւորեաց զՏէր Աստուած իւր. քանզի ծանեաւ հոգւով զհանդերձեալ փրկութիւն նոցա։ Եւ սկսաւ ասել ցնոսա ըստ նմանութեան սրբոյ առաքելոյն այսպէս. Եղբարք իմ, մի շրջիք ստութեամբ, զի գրեալ է՝ Մի՛ ստէք միմեանց, այլ եղիցի ձեր այոն այո, և ոչն ոչ. և առաւել քան զայս 'ի չարէն է. այլ եթէ հաւատովք խնդրէք յինէն զի յիշեցից զձեզ՝ հանդերձ կարգօք։ Հոգին սուրբ զշնորհս միածնին պարգևել ձեզ կամի. որպէս զի և դուք զերծեալք 'ի խաւարային իշխանութեանց բանսարկուին, և 'ի բաց ճաղապրեալ 'ի ժանեաց չարագլուխ վիշապին, լինիցիք հանդերձ մեօք ճշմարիտ հովուին ոչխարք բանաւորք.

Digitized by Google

ժառանգորդ լինելով ձեր յանապականացն Թագաւորին զինուորութենէ. բնակիցք երկնայնոց հողեղինաց հրեշտակացն դասակցութեան։

Եւ իբրեւ լուան նոքա զայսպիսի զբանս երանելւոյն այնմիկ, յարտասուս հառեալ անկանէին առ ոտս սրբոյն, աղաչելով զնա զի խոյս տացէ և ղօղեալ զանխլացի ուրեք, և մի գնասցէ զկնի նոցա։ Ցայնժամ պատասխանի ետ և ասէ ցնոսա սուրբն Աստուծոյ Անթիմոս. Որդեակք իմ, մի տրտմութիւն երեւեսցի ձեզ առաջիկայ հանդերձեալ ընթացն իմ 'ի Տէր. այլ եկից և ես զկնի ձեր, զի ոչ զանգիտեմ 'ի մահուանէ հանդուրժելով վասն Քրիստոսին իմոյ, որ վասն իմ չարչարանաց և մահու խաչի համբերեաց. և դատապարտեաց զմեղս 'ի մարմնի, գնելով արեամբն իւրով սրբով զմեզ յանիծից յառաջնոց նախաստեղծիցն։ Զի այս ապականացու կենդանութիւնս առժամանակեայ է, և այն որ կայ և մնայ՝ անվախճան և յաւիտենական, զոր պարգեւէ Յիսուս հաւատացելոց 'ի նա։ Վասն որոյ ունելով զնա պաշտպան փրկութեան յուսոյ, գամ յօժարամիտ կամօք հանդերձ ձեօք առ Թագաւորն. սակայն Աստուած տացէ զշնորհս իւր և ըզխաղաղութիւն 'ի սիրտս ձեր, առ 'ի ընդունել զլոյսն գիտութեան միածնին։ Եւ նոյն ինքն Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս որ հանճարաւորեաց զձեզ 'ի խորհուրդն փրկութեան կենացն յաւիտենից, հանճարեղս և իմաստունս արասցէ 'ի հոգի և 'ի մարմին, ընդունարան և բնակարան լինել Հոգւոյն սրբոյ, 'ի ձեռն հաւատոյ յուսոյ և յարութեան 'ի կեանսն յաւիտենից։ Եւ խոնարհեցուցեալ ծունր՝ կարդաց առ Տէր Աստուած զի տացէ նմա զհոգւոյն օգնականութիւն 'ի թիկունս հասանել 'ի ճակատամարտին՝ յոր հանդերձեալ էր մտանել. և կատարեալ զաղօթսն եւ հանդերձ նոքօք յուղի անկեալ գնալով առ Թագաւորն։ Եւ 'ի գալն ընդ նոսա՝ սուրբն Անթիմոս խրատէր զնոսա և ասէր. Լուարուք ինձ մանկունք իմ, և հաւատացէք յԱստուածըն իմ և 'ի Տէր. և ծաներուք զի նա է յաւիտենից Թագաւոր, յորոյ ձեռանէ ստեղծեալ եմք և շարժիմք և կեամք և կերակրիմք. յորմէ և զգիտութիւն շնորհաց ընկալեալ եմք 'ի ձեռն միածնի որդւոյ նորա Տեա-

ուրն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. որ իջեալ յերկնից 'ի հայրական ծոցոյ՝ շնորհեաց մեզ ապաշխարութիւն 'ի թողութիւն մեղաց. տուեալ մեզ զմկրտութիւն փրկական՝ վկայութիւն և կնիք յինքն հաւատոց, զի ժառանգակիցք նորա լիցուք: Արդ այժմիկ, եղբարք իմ, լուարուք ինձ և հաւատացէք 'ի նա, զի այնպէս անխարդախ և անբիծ լինիջիք յաւուրն յարութեան. որում պարտ է մեզ ամենեցուն յանձնել և 'ի հանդիպումն գալ Միածնի որդւոյն Աստուծոյ. զի պահանջեսցէ յիւրաքանչիւր յումեքէ զոր ինչ գործեալ է յառաջագոյն, եթէ բարի և եթէ չար:

Եւ յորժամ լուան նոքա վասն հանդերձեալ դատաստանացն 'ի սրբոյն, լի եղեն երկիւղիւ մեծաւ և սարսափմամբ. և որպէս 'ի խաւարային գբոյ տառապանաց ելեալք, կամ իբրև 'ի գոռոզէ ումեմնէ 'ի բանտարկուէն 'ի բաց զերծեալք և ազատեալք իսկ, այնպէս փարէին զսրբովն Անթիմոսիւ. արտասուալից պաղատանօք անկանէին առ ոտս նորա ասելով. Արդ այժմ 'ի ձեռն աստուածախօս վարդապետութեան քո ծանեաք զարարիչն երկնի և երկրի, և հաւատացաք յայն՝ յոր դու քարոզեցեր մեզ. զի մինչև ցայսօր ժամանակի ոչ ևս երբէք այսպիսի վարդապետութիւն լուաք, բան կենաց. այլ 'ի խաւարի անգիտութեան մոլորեալ էաք: Արդ այժմիկ հաւատացաք վարդապետութեանդ քո. աղաչեա վասն մեր զարարիչն Աստուած, զի և մեք ծանիցուք զճանապարհն ճշմարտութեան զոր ցուցեր մեզ: Եւ այժմիկ իմացեալ ծանեաք զի ոչ վասն քո առաքեալ եմք, զի զքեզ առաջի բռնաւորին տարցուք, այլ զի դու զմեզ կացուցես առաջի երկնաւոր և անմահ թագաւորին: Վասն որոյ աղաչեմք զքեզ ընկալ զմեզ զոգիտացեալքս, և տուր մեզ 'ի ձեռն վարդապետութեան քո ճանաչել զգիտութիւն ճշմարտութեան. զի ճշմարտապէս 'ի քեզ տեսանեմք հանգուցեալ զշնորհս Հոգւոյն սրբոյ: Բարեխօսեա առ Տէր, զի զմեզ արժանի արասցէ լինել տաճար բնակութեան աստուածութեան իւրոյ. և ժառանգաւորս վերին Սիոնի, և հաղորդս լինել յայսմ աշխարհիս չարչարանաց խաչին նորա և յարութեան: Եւ ամբարձեալ զաչս իւր յերկինս սուրբն Անթիմոս՝

Digitized by Google

տարածեալ զսուրբ ձեռս իւր գոհանալով զՏեառնէ, սկսաւ ասել այսպէս. Տէր Աստուած, Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ 'ի ձեռն մարգարէից քոց խոստացար մեզ զգալուստ միածնի քո. զոր և առաքեցեր կամօք քո 'ի փրկութիւն աշխարհի, որ եկն և առ մարմին յանարատ կուսէն Մարիամու Աստուածածնէն, 'ի ձեռն որոյ գոյացան ամենայն տարրեղէն արարածք։ Որ և 'ի յանցանելն մեր ընդ պատուիրանաւ քո՝ ոչ տարամերժեցեր զծառայս քո, այլ առաջնորդեցեր 'ի ձեռն նորին գիտութեան քոյոց աստուածայնոց պատուիրանաց։ Որ և զերբեմն խաւարեալսն վերստին կոչեցեր, և զմոլորեալսն դարձուցեր, և զգերեալսն փրկեցեր, և զխոցոտեալսն առողջացուցեր. զայսօրիկ փրկական նշանս սքանչելեաց ցուցեալ 'ի մարդկանն իւրում միածին որդին քո սիրելի։ Զքէն գոհանամ զերկնաւոր Թագաւորէդ, որ և այժմ զմոլորեալ և զտարագրեալ ստեղծուածս անարատ ձեռաց քոց զայսոսիկ՝ դարձուցեր 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան, փրկելով յունայնութենէ մոլար պաշտամանցն հեթանոսաց, և արժանի արարեր երկրպագութիւն մատուցանել քեզ արարչդ երկնի և երկրի։ Վասն որոյ և այժմիկ, Տէր, առաքեա 'ի սոսա զշնորհս Հոգւոյդ սրբոյ. զի 'ի ձեռն լուացման մկրտութեան սրբութեանն՝ արժանի լինիցին պարգևաց Հոգւոյն, լինել տաճար օթևանի սրբոյ Երրորդութեանդ։ Հաստատուն և անխարդախ և անբիծ պահեա զսոսա 'ի հաւատս՝ յոր և կոչեցեր, զի աչալրջութեամբ արժանի լինիցին հանդիպել միածնի քո, յորժամ գայ փառօք քո դատել զկենդանիս և զմեռեալս։

Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն և վերառաքեաց զամէնն, յայնժամ ասէ ցնոսա. Կամիք ընդունել զշնորհս աստուածային պարգևացն՝ եթէ հաւատով խնդրեցէք յաղագս որոյ ասացէքն։ Եւ նոքա դարձեալ անկանէին առաջի նորա և աղաչէին տալ նոցա զպարգևս շնորհաց սուրբ մկրտութեանն։ Եւ իբրև եկին հանդերձ սրբովքն Անթիմոսիւ հասին մերձ 'ի գետ. յայնժամ կացեալ առ գետովն՝ կարդայր առ Տէր տալով նոցա լուսաւորութիւն Հոգւոյն սրբոյ առ 'ի լուացումն մեղաց և յորդեգրութիւն շնորհաց Հօրն երկնաւորի։

Digitized by Google

Եւ եդեալ ձեռն 'ի վերայ նոցա, անուանագրեաց ըստ անուան յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, որ տուեալ է հաւատացելոց 'ի Միածնէն 'ի սրբութիւն և 'ի փրկութիւն անձանց։ Եւ կատարեալ զամենայն խորհուրդ միրոնութեանն տնօրինական խորհրդոյն և օրհնեաց զնոսա, և հանդերձ նոքօք փառաւորութիւն վերառաքեալ Աստուծոյ Հօր և միածնի որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի, և կենդանարար ամենազօր Հոգւոյն սրբոյ, քաջալերէր զնոսա և ասէր. Երթիցուք որդիք իմ և եղբարք, զորս 'ի Քրիստոս Յիսուս աւետարանաւն ծնայ, զի և դուք արժանի լինիցիք վկայական նահատակութեան, և ես պարծանս լինիմ հաւատացելոց 'ի Քրիստոս Յիսուս, ասելով համարձակութեամբ, թէ՝ Ահաւասիկ ես և մանկունք իմ, զոր ետ ինձ Աստուած։ Եւ հաւատացեալ եղբարքն հանդերձ նովաւ գնացին զճանապարհայն բերկրալից ուրախութեամբ պատրաստեալ զինքեանս քաջարութեամբ, և զի և ինքեանք նմանապէս երանելոյն 'ի հանդէս նահատակութեան մտցեն, և վասն Քրիստոսի զամենայն չարաչար նեղութիւնս յանձն առցեն. որում և հասին իսկ բարւոք և գովելի ցանկութեան՝ որ յաղագս Աստուծոյ էր և աստուածային երկնից բարութեանցն։ Եւ 'ի մտանելն նոցա ընդ դուռն քաղաքին՝ լուան չարախօսքն զգալուստ սրբոյն Անթիմոսի, և գնացեալք ընդ այգն ընդ առաւօտն մինչդեռ նստէր յատենական բեմին ամբարիշտն Մաքսիմիանոս, ծանուցին նմա թէ եկն այրն այն՝ որում 'ի խնդիր է խնդրակալութիւնդ քո։

Յայնժամ հրամայեաց թագաւորն բերել զսուրբն առաջի բեմին իւրոյ յատեան դատաստանի. այլ նա զմկրտեալսն յինքենէ հաստատէր 'ի հաւատս ճշմարտութեան, յանձն առնելով զնոսա Տեառն և բանի շնորհացն յոր հաւատացին։ Եւ արարեալ զկնիքն Քրիստոսի 'ի դէմս իւր սուրբն Աստուծոյ, այնպէս եկեալ համարձակապէս մերձ 'ի բեմն Մաքսիմիանոսի անօրինի, առ ինքեան ունելով զձեռս իւր և խոնարհ զերեսն, և 'ի վեր յերկինս գլուխն ստացեալ՝ բուռն հարկանէր զխոստովանութենէ օրհնելով զԱստուած և սաղմոս ասելով այսպէս. Ցնծութիւն իմ, փրկեա զիս

յայնցանէ՝ որք պաշարեցին զնա 'ի միասին։ Եւ շուրջ կալեալ բազմակոյտ ամբոխին 'ի հանդիսին յորում հարցափորձիւր սուրբն Անթիմոս։ Եւ եղև 'ի մեռանել ոմանց 'ի բազմութենէն ընթադրելով զմիմեանս, յայնժամ հրամայեաց Մաքսիմիանոս բերել զամենայն գործարանս տանջանացն։ Արդ բերեալ լցին յառաջագոյն անիւք հրացեալք երկաթիք, և զենի սուսերք երկսայրի սայրասուրք ծայրիւք. և տապակք եռանդնապտոյտք բորբոքմամբ՝ լցեալ ճարպով և ձիթով. բևեռք սուրսայրք երկայնագոյնք, ջաղոտիք արջառաջլաց, և մահաւկք փշալիցք, կօշիկք պղնձիք հրացեալք արտաշիկագոյնք, սաղաւարտք հրատեսակք և այլ պէսպէս զանազան գործի տանջանաց։ Զորս իբրև ետես զայս ամենայն գործարանս մեքենայիցն սուրբն Անթիմոս, ծաղր առեալ արհամարհէր ասելով. Արդեօք պակասեա՞լ լինի 'ի քէն տանջարանացդ զորս եղբայրն քո Անտիոքոս հնարեցաւ ընդդէմ Մակաբայեցւոց, որով և ինքն յաղթեալ եղև. այլ այն որ առ նոքօք ներգործեաց՝ զի մի զհայրենի աւանդն ուրասցի, և առ իմովս ևս առաւել ներգործեսցէ, զի այնպէս և ես յաղթեալ քում չարութեանդ՝ անխարդախ և անբիծ հաւատովք զքահանայութիւնս իմ պահեցից Աստուծոյն իմոյ։

Յայնժամ ցասմամբ և բարկութեամբ լցեալ ամպարիշտն Մաքսիմիանոս՝ ասէ ցսուրբն. Դո՞ւ ես Անթիմոսն այն չարամոլութեան կցորդակից և վարդապետ Գալիլիացւոց օրինացն, և հայհոյիչ անմահից աստուածոցն, որ մոլորապատիր առասպելաբանիւք ուսուցանես զմարդիկ 'ի բաց կալ և ապստամբել յաստուածոցն բարերարութենէն։ Արդ կանխաւ լուր ինձ, զի ես մարդ եմ յոյժ դժնդակ և լցեալ ցասմամբ, և ահաւադիկ տես զգործիսդ տանջանարանացդ զոր պատրաստեալ եմ վասն քո, և երկիր յինէն և մատուցեալ զոհեա բարերար և անմահ աստուածոցն։ Եւ սուրբն Անթիմոս բացեալ զբերան իւր՝ արարեալ զկնիք Քրիստոսի, ասէ. Թագաւոր Մաքսիմիանէ, ես իսկ կամէի և ոչ քեզ պատասխանի տալ, այլ քանզի աստուածային առաքելոյն ուսուցանէ մեզ պատրաստ գոլ ամենայնի որ հարցանէ, վասն այնորիկ և ես տաց քեզ պատաս-

Digitized by Google

խանի, ունելով զխոստովանութիւն Քրիստոսի որ ասէ. Մի՛ հոգայք զինչ խօսիցիք կամ զինչ ասիցէք. զի տացի ձեզ բերան և իմաստութիւն որում ոչ կարիցեն տալ պատասխանի ամենայն հակառակորդքն ձեր. քանզի ոչ եթէ դուք իցէք որ խօսիցիք այլ Հոգի Հօր ձերոյ խօսիցի 'ի ձեզ. վասն որոյ լուր լինի, ով Թագաւոր, զի սակս տանջանաց որով սպառնաս ինձ, ոչ երկեայց 'ի քէն, քանզի ունիմ Աստուած յերկինս որ արար զամենայն բանիւ, որ և առաջին մարգարէիւն, Թէ Աստուածք որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն յերկրեաց իմոց. զայս խուլս և կոյրս կոչեմ և պղծութիւն ամբարձից անուանեմ, և ոչ երբէք զնոսա աստուածս խոստովանեցայց:

Մաքսիմիանոս ասէ. Գիտեմ զի այժմ ոչ կամիս հաւանել և զոհել աստուածոցն. այլ յորժամ տեսանիցես զմարմինդ մաշեալ և ոչ ոչ կոտորեալ զամենայն անդամս մարմնոյդ՝ յայնժամ հաւանեսցիս իմոց հրամանացս: Սուրբն ասէ. Մի՛ խաբիր, ով Թագաւոր, եթէ զոհեմ սնոտի և խաբեբայ աստուածոցն քոց՝ որ դղրդեալ կառածոյք հաստատեալ են 'ի ձեռաց դիւապաշտից և անպարիշտ մարդոց: Զայս իբրև լուաւ անօրէնն Մաքսիմիանոս՝ հրամայեաց քարամբ խորտակել զկզակս նորա, և վէմս ստուարս դնել 'ի վերայ լանջաց նորա:

Յայնժամ սուրբն Անթիմոս բացեալ զբերան իւր սկսաւ անարգել զանօրէնն Մաքսիմիանոս և ասէ. Հարկանելոց է զքեզ Աստուած, ով գազան չարագոյն, որբանեակ սատանայի և նման եղբօրն քում Հերովդի՛ որ զնորին գործն ընձեռեցեր: Եթէ ո՞չ գիտես զի 'ի ձեռն քարակոչկոծ լինելոյս՝ տուր ինձ համարձակութիւն նմանող լինելով նախավկային Ստեփանոսի, որ զբազմութիւն քարանցն որպէս զծաղիկս վարդից ժողովէր, զի և ես 'ի ձեռն սոցունց զարկուածոց քարանցս՝ ձողացեալ լեզուաց անուշահոտութեամբ, 'ի բաց լքանելով զժահահոտութիւն դիւաց: Դարձեալ ասէ ցնա Մաքսիմիանոս. Հաւատա ինձ այսուհետև, և զոհեա աստուածոցն, ապա թէ ոչ՝ առաւել ցասմամբ շարժեսցես զիս 'ի վերայ քո, և զայրացմամբ վարեցայց 'ի վերայ քո սաստկագոյն քան զառաջինն: Պատաս-

Digitized by Google

խանի ես տուրք եպիսկոպոսն Անթիմոս և ասէ ցդահա-ւորն. Այդ փաղփաղուկի զոր ինչ և կամիցիս և մի յա-պաղեր, այլ հպատակ լեր դու հօրն քում սատանայի. քանզի և նա 'ի սկզբանէ մարդասպան էր. աներեւոյթ պատրանօք խաւարային, որ և 'ի քէն մահն ստուգա-պէս ոչ է հեռի, այլ մերձ ես 'ի վախճանն:

Եւ բարկացեալ Թագաւորն Մաքսիմիանոս հրա-մայեաց 'ի յօդս ոտից նորա հրացեալ երկաթս ագու-ցանել: Իսկ երանելին Անթիմոս զձեռս և զաչս յեր-կինս ամբարձեալ՝ սկսաւ աղօթել այսպէս. Միածին Որդի Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոս, լոյս նախայաւի-տեան, փառք և ազատութիւն որոց զլոյսն եղեալ են 'ի քեզ, խաղաղական նաւահանգիստ նաւակոծե-լոց որք ծփեալ են 'ի ծովու մեղաց՝ պատրանօք յաւե-տենից այսորիկ, որ սրբոց քոց առաքելոցն 'ի ձեռն համ-բերութեան պարգեւեցեր զշնորհս Հոգւոյն սրբոյ. տա-քեզ կարդամք որ յամենայնի հասեալ ես 'ի Թիկունս՝ քոյով անհասանելի և անպարտելի զօրութեամբդ, և այժմ ես սատանօք կապող անմիջելի մերձաւոր, և զա-մենայն իսկ ըստ ամենաբաւական ողորմութեամբ քով: Տուր ինձ համբերութիւն, զի յաղթեցից բանսար-կու բռնաւորին, զի դու ես Տէր Աստուած միայն, որ ծանուցեր զաստուածութիւնդ քո ամենայն տիեզե-րաց, և դու յանգոյութենէ 'ի գոյութիւն ածեալ յօրինեցեր, և տաս յաղթութիւն երկիւղածաց յա-նուանէ քումմէ, ըստ խոստմանն քոյ ասելով. Ահա ետու ձեզ իշխանութիւն կոխել զօձս և զկարիճս և զամե-նայն զօրութիւն Թշնամւոյն: Եւ զայս ասելով սրբոյ վկային ամենեւին առ ոչինչ համարելով զտանջանսն բռնաւորին Մաքսիմիանոսի:

Յայնժամ դարձեալ հրամայէր ամպարիշտն խոր-տակել անօթ բրուտի և տարածանել 'ի ներքոյ կողից նորա, և 'ի վերայ մահաւոր փայտեններոք հարկանել. և զայսպիսի տանջանս չարչարանաց կրելով նորա սկս-աւ աղօթել այսպէս. Քրիստոս, գոհանամ զքէն՝ զի ածեր զգեցուցեր ինձ զօրութիւն 'ի պատերազմի, զի ընդդիմեմ նմին կապեսցես զատս ամենայն յարուցե-լոցն 'ի վերայ իմ, և դիցես զնոսա 'ի ներքոյ իմ, և զԹշնամիսն իմ տացես ինձ առ 'ի ներքոյ ոտից իմոց,

Digitized by Google

և զառնելլոյն արմատախիլեալ խորամանգ կռուացես։ Պատասխանի տուեալ Թագաւորն ասէ ցնա. Ո՛վ պիղծ դու և երիցս Թշուառական, զփորձ առեր զաման Ջանացն և ոչ խրատեցար։ Եւ սուրբն ասէ. Ամենապիղծդ և մարդասպանց Թշնամի երկնից իրաւանցն, մի՛ զազրաբանս 'ի Թիւրելոյ զուղիղ Ճանապարհն Աստուծոյ. արդ դու խսկ լուծեալ պարտեցիր առ յիմէն մարտակցաւն իմով Տերամբն Յիսուսիւ Քրիստոսիւ։ Այլ ես օր ըստ օրէ զօրացեալ լինիմ շնորհիւ Նորա որ յիս. վասն որոյ և ոչ զգամ տանջանացս։ Եւ ամպարիշտն Մաքսիմիանոս լցեալ բարկութեամբ և սրտմտութեամբ, հրամայեաց հրացուցանել զկօշիկսն պղնձիս և արկանել յոտս Նորա։ Եւ ծառայն Աստուծոյ Անթիմոս Նահատակապետն՝ համբարձեալ զաչս իւր յերկինս՝ ետես զփառսն Աստուծոյ զի հովանի լինէր Նմա, և ձայն 'ի վերուստ լսելի լինէր բազմութեանն զի ասէր. Զօրացիր և քաջ լեր ծառայ իմ Անթիմոս, զի ես ընդ քեզ եմ մինչև յաղթեսցես բանսարկու բանսարկուին. Եւ երիցս երանելին զօրանայր 'ի ձայնէն որ եղեն առ նա 'ի վերուստ. և ուրախութեամբ ասէր. Դու ես համբերութիւն իմ Տէր, Տէր յոյս իմ 'ի մանկութենէ իմմէ, և քև օրհնութիւն իմ յամենայն ժամ։ Իսկ իբրև ետես բանսարկուն՝ խրախուսելով և համարձակելով Տեառբն՝ հիմնայր, ափշէր 'ի սրտի իւրում և ասէր. Այրդ այդ չարագործ էր, զի յայնքան և յայնպիսի զանազանեալ տանջանաց ոչ առ ընդդիմութիւն, այլ տակաւին զուարթացեալ է։

Եւ երանելի Նահատակն Քրիստոսի ասէ ցնա. Անհանճար տմարդի և եղկելի քան զամենայն կենդանիս, տեսանեմ ակն յանդիմանս զզօրացուցիչն իմ զԱստուած, զկարողն յամենայնի, զի կորուսանէ զքեզ և զաստուածսն քո 'ի միում աւուր, և վասն այնորիկ ծիծաղեցայ։ Եւ Մաքսիմիանոս լցեալ ցասմամբ մեծաւ, 'ի մոլորութիւն եկեալ՝ պատառեաց զԹագաւորական պատմուճան իւր, և կրճտելով զատամունս իւր հրամայեաց զսուրբն մերձեցուցանել յանիւն. և պատասխանեալ սուրբն Անթիմոս ասէ. Ո՛վ Թագաւոր, տրտմիս և զատամունսդ կրճտես, զի լցցի բանն մարգարէին որ ասէ, Թէ՝ Զատամունս իւր կրճտեսցէ և հա-

լեացի. և ցանկութիւն մեղաւորաց կորիցէ. այլ պատուելով զպատմուճան թագաւորութեանդ քո, վասն զի դու զսուրբ նահատակս նորա ընդ ճմլանօք և ընդ դառն տանջանօք արկեր։

Յայնժամ հանեին զսուրբսն յանխուն. և հրաման տայր բռնաւորն զինուորացն դամբարս ջահից ունել 'ի ձեռս իւրեանց, և 'ի հոլովել անուոյն շարամերձեալ 'ի մարմին նորա՝ զի անձկացեալ 'ի դժնդակ տանջանացն և 'ի տապոյ ջահի հրատոցն՝ վաղվաղակի աւանդեսցէ զհոգին։ Եւ զինուորքն փութանակի կատարէին զհրամայեալսն յամպարշտէն։ Իսկ սուրբ վկայն Քրիստոսի ցօղով սուրբ Հոգւոյն զովացեալ ասէր. Գոհանամ ըղքէն Աստուած ճշմարտութեան և հայր ողորմութեան, որ զհրեշտակ քո առաքեցեր առ երիս մանկունսն 'ի Բաբելոն 'ի մէջ հրոյն՝ և փրկեցեր զնոսա, և զանօրէն Քաղդէացիսն հրոյ աւանդեցեր՝ վասն անհաւատութեան իւրեանց. այսպէս ցոյց և այժմ զնշան սքանչելեաց քոց 'ի մէջ անօրէն կռապաշտիցս, և դարձո զտապ բոցոյս 'ի պաշտօնեայս նոցա. զի ծանիցեն և հաւատասցեն զի դու ես պաշտպան իմ Տէր՝ որ փրկես զյուսացեալսն 'ի քեզ։ Զայսոսիկ ասելով նորա դարձան բոցք ջահիցն առ պաշտօնեայս անօրինին և այրէին չարաչար կիզմամբ, և դադարեաց յանկարծակի անիւն, և զինուորքն զգետնի զարկան. և տեսեալ թագաւորին զդադարումն անուոյն, համբարձ զգեղարդն իւր 'ի վերայ նոցա զի սպանցէ զնոսա, ասելով այսպէս. Ո՛վ չարք և վատաշուէրք 'ի պաշտօնեայսն իմ և արհամարհք 'ի զինուորական կարգին, ընդէ՞ր ստամբանեցէք պատուիրանաց իմոց և արհամարհեցէք զինքնակալ զօրութիւնսն իմ։ Եւ նոքա յարուցեալ 'ի բաց ընկեցին զջահսն 'ի ձեռաց իւրեանց, և ասեն ցթագաւորն. Ո՛վ արքայ քաջ և բարերար, տեսաք մեք արս երիս 'ի հանդերձս լուսաւորս ասելով մեզ. Զի՞ կայք ձեր և վկայիդ Աստուծոյ. թո՛յլ տուք ծառայիդ Քրիստոսի Անթիմոսի, զի դա արդեօք յաղթող լեցի 'ի վերայ բռնաւորիդ. քանզի 'ի բաց ձգեալ թողու դա զաժամանակեայ կեանս և փափագող եղեալ կենացն յաւիտենից։ Զի յորժամ անօրէն պաշտօնեայքդ պատրաստ առնէիք ծառայիդ Աստուծոյ զտանջանարանն

տա. 'ի վանել զաւրավարն այնպէս տանջանաւք, անզգամատ պատեալ և բռնաւորաւք ամբարշտութեան վկայից. Աստուծոյ պատուիրանապահ են։ Վասն որոյ, մեծ թագաւոր, ոչ համարձակեցին առնել զհրամայեալսն 'ի քումմէ խնդրակալութենէդ, զի բաց հրամանիս տաշորեալ հարկանէ զերեսս մեր, և լսելիք մարմնոյ մերոյ հատեալք լինին, և ուղեղք գլխոց մերոց խոցոտեալք, և հոգիք մեր տըտագս եղանեն 'ի մարմնոցս, և ոչ համբերեմք տանջանացս զոր կրեմք յաներեւակէ։ Իսկ այսս այս կէ և ոչինչ, զի դու տեսանես զնա 'ի վերայ անուոցն ձգեալ, այլ մեք տեսանեմք հանդերձ երեք արամբք լուսազգեստիւք յաղթագրաց եղեալ, ոչ և մի ինչ կրելով 'ի խոշտանգանս տանջանաց։ Այլ սակայն և վասն քոյ հրամանաց պատասխանւոյ ընկալաւ զի պատուհասեսցիս դու։

Եւ ծանուցեալ արքայի եթէ ճշմարիտ են սասցեալքն 'ի զինուորացն՝ հրամայեաց զսուրբսն իջուցանել 'ի գեղարանաց անուոյն։ Յայնժամ սրբոյ եպիսկոպոսին Անթիմոսի ամբարձեալ զաչս իւր յերկինս՝ ետես ըզփառսն Աստուծոյ. և տարածեալ զսուրբ ձեռս իւր աղօթս մատուցանելով ամենատեսուն մերոյ. Տէր երկնի և երկրի, որ 'ի ձեռն բազում գթութեան քոյ առաքեցեր զմիածին Որդիդ քո լուսատու և փրկիչ աշխարհի, զի այնպէս 'ի ձեռն նորա ծանեաք զքո անճառ աստուածութիւնդ. վասն որոյ զատեալք յունայնութենէ պաշտամանց կռոցն մոլորութեանց՝ ընտանեացեալք միածնին քոյ աստուածութեանն. որ վասն գթութեան և բարերար կամացն այսօր զհրեշտակն իւր սուրբ առաքեաց առ իս թեթևեցուցանել զաշխատութիւնս. զի յաղթելով անօրէն բռնաւորաբանաւորին՝ և այնպէս հասանիցեմ 'ի սրբոցն քաղաքավարութիւն, երևելով արժանաւոր զինուոր Քրիստոսի երկնաւոր Թագաւորին։

Եւ Մաքսիմիանոս ցասուցեալ մեծաւ սրտմտութեամբ ասէ ցսուրբ վկայն Քրիստոսի. Մինչև յե՞րբ ոչ դադարես 'ի շաղակրատելոյ առասպելաբանութեանցդ, կարծելով շատխօսութեամբ ճողոպրել 'ի ձեռաց իմոց. արդ հաւանեա և զոհեա աստուածոցն, ապա թէ ոչ որոյ մասնեցից զքեզ։ Եւ սուրբն Աստու-

ծոյ յաղագս որոյ լուեալ՝ խնդալից եղեալ ասէ. Թուի քեզ 'ի ձեռն սրոյ սպառնալեաց զարհուրեցուցանել զիս, այլ ես առաւել փառաւորականի ցանկամ երանել յաղթականացս մարտիրոսաց ասելի և մնալ առ Աստուած՝ առ որ անձկացեալն եմ, և մանաւանդ ժառանգութեանն զտանել յաղթութեանն պարգևացն. վասն այնորիկ համբերեմ՝ զի նա որ զօրացուցանէ զիս, զի հանդերձ երկու բիւրուքն երթեալ առ նա պարծեցայց համարձակութեամբ ասելով, թէ՝ Ահաւասիկ ես և մանկունքս իմ զոր ետ ինձ Աստուած. զի եկին և նոքա 'ի հօտէն խմբէ, զոր կարծէիր թէ սպանեալ իցես. զոր երկնայինն Աստուած հովիւն քաջ նահատակութեան իմոյ հատուցանէ. զի այսպէս ասացից և ես համարձակութեամբ, թէ՝ Զորս ետուր ինձ՝ ոչ կորուսից 'ի նոցանէ և ոչ զոք:

Իսկ անօրէնն Մաքսիմիանոս իմացեալ թէ խնդալից եղեալ սուրբն Անթիմոս՝ վասն 'ի ձեռն սրոյ պատուհասին զոր հանդերձեալն էր կրել, ասէ ցնա բռնաւորն. Գիտեմ զի ուրախ եղեր վասն հանդերձելոյ զերծանելոյ քեզ 'ի ձեռաց իմոց ըստ փոխելութեան քում. այլ ոչ տաց քեզ վաղվաղակի մեռանել մահու, այլ չարագոյն և անողորմ տանջանօք և հարուածօք մաշեցից զմարմինս քո, որպէս և արժանի իսկ ես, և յայնժամ սատակեմ զքեզ պատուհասի 'ի ձեռն սրոյ: Պատասխանի ետ սուրբ եպիսկոպոսն և ասէ ցնա. Իբրու զանգիտելով 'ի մահուանէ խոստանաս զայդպիսիսդ. արդ վաղվաղակի զոր ինչ կամիս արա, անօրէն: Քանզի որչափ ես համբերութիւն ստանամ 'ի տանջանս, այնպէս յաճախապէս Աստուած փառաւորեալ լինի. և ինձ տայէ համբերութիւն՝ վասն յուսոյ իմոյ որ առ նմին է. այլ դու ոչ ես ճողոպրելոց 'ի դատաստանաց Աստուծոյ՝ այրմամբ գեհեննոյն: Եւ ասէ ցնա Մաքսիմիանոս. Արդ արդեօք մի կարծիցեմ ձգել այսուհետև զքեզ առ պատուհասն՝ իշխանութիւն ունելով 'ի վերայ քո: Եւ սուրբն Անթիմոս ասաց. Ոչ ունէիր իշխանութիւն 'ի վերայ իմ և ոչ մի ինչ՝ եթէ ոչ Աստուած ներեալ էր. զի ցուցցէ քեզ թէ որպիսի նահատակս ունի որ յաղթեսցեն քեզ, և բանսարկուին որ զգեցեալն է զքեզ. զի ծառայական և տրքանեակ ես դու նորա կամացն

Digitized by Google

տառապանեցեալք 'ի Տեառնէ և Թշնամի արդարութեան. առ քոյին անօրէնութեան գործոյդ. գանձեցեր քեզ զանշէջ հուր գեհենին՝ որ կայ և պահի ամենայն ամ-բարշտաց և մեղաւորաց՝ քեզ համօրէն, անանց և ան-վախճան տանջանացն:

Յայնժամ հրամայեաց անօրէնն զարձեալ տանջել զնա և միանգամայն դնել 'ի բանտ, և զոտս նորա պըն-դել ստուար երկաթիւք, և արկանել անուր 'ի պարա-նոց նորա և զզուշութեամբ պահել: Եւ գնալով Քրիս-տոսի զինուորին 'ի բանտն՝ մեծաւ ուրախութեամբ և ցնծութեամբ, և աղօթէր յարգելանի բանտին այս-պէս ասելով. Յիսուս Քրիստոս նախայաւիտենան ծը-նունդ Հօր, որ զամենայն յոչէից 'ի գոյութիւն ածեր, և հայրենի կամօք յերկնից իջեալ և առեր մարմին 'ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ, և 'ի ձեռն նորին մարմնոյն զգեցման աստուածային ներգործութեամբն ցուցեր արուեստս և նշանս սքանչելեաց քոց. և զգրեալսն ամե-նայն 'ի տառս մարգարէիցն լցեալ կատարեցեր, խա-չեալ կամաւորաբար և խաչակցեալ զիմ զմեղս, յա-րուցեալ եռօրեայ աստուածային իշխանութեամբ, և մեզ յոյս յարութեան պարգևեցեր վասն բազում բարեգթութեան քո, ոչ անտես առնելով զազգս որ-դւոց մարդկան զմեղօք մահացեալքս: Եւ այժմ, Տէր բարերար, 'ի հասեալ ժամուս յառաջեա նախ քան զմտանելն իմ 'ի բանտ, և տուր ինձ բան վարդապե-տութեան առ լուսաւորել զաստանօր զկալանաւոր ըմբռնեալ ծառայքս քո, զի խաւարն 'ի քէն ոչ խա-ւարեսցի, և գիշերն որպէս տիւ լուսաւոր եղիցի՝ հնա-զանդելով քոյոյ հրամանի:

Եւ ըմբռնեալ էին զերանելին անօրէն պաշտօնեայք բռնաւորին և կապեալ երկաթեղէն կապանօք: Յայն-ժամ տեսանէին զնա լուծեալ 'ի կապանացն և ա-ռաջնորդեալ 'ի լուսազգեստից ոմանց, զորոց և զդէմս տեսանելով զինուորացն՝ յերկիր անկանէին և ոչ կա-րէին հայել 'ի նոսա: Այլ սուրբն Աստուծոյ Անթիմոս յարուցանէր զնոսա ասելով. Արիք, կատարեցէք ըզ-հրամայեալսն ձեզ 'ի բռնաւորէն: Եւ նոքա յարու-ցեալ զհետ նորա երթային հեռաստանէ դիտելով զնա, և զարհուրեալք յերկիւղէ սպառնալեաց բռնա-

Digitized by Google

ւորին. և մնեալ սուրբն Անթիմոս 'ի բանտին գոհութիւն մատուցանէր, և յաղօթելն իւրում՝ այսպէս ասէր. Տէր Աստուած արարիչ և հաստիչ ամենայն եղանութեանց, հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. գոհանամ զքէն զի արժանի արարեր զանարժանութիւնս իմ 'ի ձեռաց բանսարկուին զվճիռ մահու ընդունել ըստ նմանութեան առաջնոյն երանեալ կարապետին և Յովհաննու մկրտչին, զի ես հանդերձ նովաւ 'ի ձեռն շնորհաց քոց համարձակութեամբ և առողջութեամբ զուարթերես կացից ընդ սուրբս և ընդ սիրելիս անուանս քո՝ յաւուր գալստեանն Միածնի քո Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ ամենեցուն որ ընդ նմա 'ի բանտին արգելեալք էին վարդապետէր սուրբն և ուսուցանէր զկարգ բարեպաշտութեանն, և հաստատէր 'ի քրիստոսական հաւատսն, ասելով, թէ 'ի ձեռն բազում նեղութեանց պարտ է մեզ մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ։ Եւ նոքա առ ոտս նորա անկանէին, արտասուալից պաղատանօք աղաչէին՝ ասելով. Ծառայ Աստուծոյ բարձրելոյն, դու 'ի զինուորութեան քում հանդիպեցար որում ցանկացեալդ էիր 'ի վաղուց հետէ, և զպարուոք զընթացսն կատարեցեր. այլ մեք տակաւին դեռ ես յաշխատութեան ճգնուն կամք. վասն որոյ աղաչեմք վասն մեր զՏէր՝ զի տացէ մեզ զպարգևս Հոգւոյն սրբոյ, զի և մեք արժանասցուք զկնի բարւոք և քաջ հովուիդ հետևել, 'ի հանդիպումն Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Եւ էր նա 'ի բանտին սաղմոսելով և գոհանալով զանպատում պարգևացն Քրիստոսի Աստուծոյ, և քաջալերելով զհաւատացեալսն 'ի Քրիստոս, որք էին ընդ նմա արգելեալք 'ի բանտին։

Լուաւ Մաքսիմիանոս անօրէնն՝ թէ և անդ զկարգս և զկրօնս քրիստոնէական հաւատոցն ուսուցանէր սուրբն Անթիմոս, և առաքեաց կոչեաց զնոսա։ Եւ եկին զինուորքն 'ի բանտն տանել զսուրբն յատեան դատաւորին. և սուրբն Անթիմոս խոնարհեցուցեալ ծունր հանդերձ այնոքիւք որ 'ի բանտին կալանաւորք էին, աղօթս առնէր 'ի սրտի իւրում. և ասացեալ սուրբն զամէնն՝ եդ զձեռն 'ի վերայ և յանձն արարեալ զնոսա շնորհաց Հոգւոյն։ Եւ այնպէս արարեալ զկնիքն

Քրիստոսի՝ ելեալ 'ի բանտէն ցնծութեամբ և ուրա-
խութեամբ եկն եհաս առաջի Մաքսիմիանոսի:

Ասէ ցնա ապիղծ բռնաւորն. Եւ արդ եւս ոչ դադարե-
ցեր 'ի մոլորութենէդ քումմէ, և ոչ խրատեցար 'ի
բանտին լինելով զայսչափ աւուրս. արդ հնազանդեա
ինձ և զոհեա աստուածոցն, և արարից զքեզ բարձ-
րագոյն քահանայապետ:

Ասէ ցնա սուրբն Անթիմոս. Քահանայապետ եմ ես
Աստուծոյ բարձրելոյն՝ քահանայապետին յաւիտենից,
և նմա զոհեմ զոհ օրհնութեան անարիւն և առանց
ճենճերաց. այլ գիտեա զոր մոլորեցուցանեն զքեզ 'ի
ձեռն անշունչ քարանց՝ ոչ զոհեմ. դու քեզ զոհեա՛
քարանց եղկելի պաշտամանս, և գիտես 'ի դատաստանի ոչ
եկեսցեն զի անզգայք են. այլ դու անօրէն դատա-
պարտեալ լինելոց 'ի գեհեանն երթիցես, որ պատ-
րաստեալ է հօրն քում սատանայի և հրեշտակաց նո-
րա. զի բանաւոր գոլով թողեր զարարիչն քո և ըն-
տուողն թագաւորութեանդ քո, զոր վասն անօրէնու-
թեանդ քո 'ի բաց բառնայ 'ի քէն Աստուած, և յոր-
դունան մեռանէ զխաղաղին քո՝ որ առաքինութեամբ
ոչ կամեցար վարել:

Եւ լուեալ զայս ամենայն անիծեալն Մաքսիմիանոս
'ի սրբոյ եպիսկոպոսէն Անթիմեայ, ասէ ցնա. Եր-
դուեալ 'ի փրկութիւն աստուածոցն, զի ոչ զերծցես
յայսմ աւուր 'ի մահուանէ. քանզի կարծես պատճա-
ռեալ և սնոտի բանիւքդ պատրել զմեզ և ծիծաղել
զմեօք: Եւ պատրաստելով նորա հատուցանել զզա-
տանջանսն ընդդէմ նորա, յայնժամ սկսաւ աղօթել
սուրբն Անթիմոս, ասելով. Աստուած հարցն և Տէր
ողորմութեանց, որ անճառելի բարերարութեամբ քո
մատակարարես զամենայն, որ սրբոյ Հոգւոյդ քո շնոր-
հիւ՝ պարգեւես հաւատացելոց 'ի քեզ, 'ի ձեռն որոյ և
ինձ պարգեւեցեր հանճարութիւն, զքեզ աղաչեմ զա-
մենեցուն զպատճառ իսկ և զարարիչդ, և զիս ար-
ժանի արա կատարել զընթացս իմ ըստ կամաց քոց: Եւ
զհօտս զայս զոր հաւատացեր և ընծայեցեր նուաստու-
թեանս իմոյ՝ հաստատուն պահեա 'ի հաւատս յոր և
կոչեցեր, և զամենայն մեքենաւոր հնարս չարին և
զպատրանս նորա խափանեսցես, և նկուն արա առաջի

սոցա քաջին ամենակարող զօրութեանդ, զի մի՛ զազրացեալ օձանցն վարատեսցին 'ի սուրբ հօտէ քումմէ։ Տնկութիւն զծառայս քո փառաբանեալներդ քեզ յանձնն առնեմ, որ կարող ես պահպանել 'ի շնորհս քո, որպէս և երկուց քերբութեան ապարադպեցեր զոսա 'ի քեզ խոստովանութիւնն. զի այնպէս անմոռաց զանուն քո, Տէր, և զՄիածնի քո յանձինս իւրեանց պահեսցեն Հոգւովդ քովդ սրբով։ Տէր Յիսուս Քրիստոս Աստուած մեր, զահանձանք զքո մարդասիրութեանդ, որ եկիր 'ի խնդիր մեր կորուսելոցս, և փրկեցեր զմեզ 'ի դիւապաշտ մոլորութենէ, և ետուր յաղթութիւն ընդդէմ աներևոյթ թշնամեաց. և արդ մեք զի՞նչ կարասցուք հատուցանել քում առատածութեանդ, բայց զանձինս մեր ընծայեմք 'ի հոտ անուշից։

Եւ կատարեալ նորա զաղօթսն։ Իսկ Թագաւորն զայրացեալ 'ի շարժն և մեծաւ ցասմամբ արտմնեալ 'ի վերայ զդահճապետին և զդահճացն, հրամայեաց առնել զսուրբն 'ի տեղի կատապելոցն, և առաւօտու հատանել զդատաստանս նորա. և վճիռ տայր առ նա զգրով օրինակ զայս. ԶԱնթիմոս վարդապետ քրիստոնէից և մոլորեցուցիչ Բիւթանացւոց նահանգիս, մեծաւ աւագ Նիկոմիդացւոց մայրաքաղաքիս, վասն ընտրելոյ նորա զանուն սուտ Գալիլեացւոցն և հանձնեալ թողուլ զկուռսն և յանհնազանդելոյ մահու, որով հրամայեմ խոշտանգութիւնս մեր բառնալ 'ի կենաց։ Իսկ զինուորացն և զդահճապետին ընկալեալ զայս պատուէր վճռոյ փութացուցանէին զսուրբն տանել 'ի տեղի սպանմանն։ Եւ իբրև եհաս երանելին 'ի տեղին՝ աղաչէր զդահճապետն զինուորօքն հանդերձ՝ զի թողացուսցեն նմա սակաւուիկ մի կալ յաղօթս և թոյլ ետուն նմա։ Յայնժամ տարածեալ սուրբն զձեռս իւր յերկինս և սկսաւ այսպէս աղօթել.

Տէր Աստուած, Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, չեմ բաւական գոհանալոյ զառատ մարդասիրութեանդ քումմէ, որ կոչեցեր զանարժանութիւնս իմ 'ի պատիւ և 'ի կարգ եպիսկոպոսութեան, և սըրբեցեր զիս տաճար Հոգւոյդ սրբոյ, անարատ և անբիծ պահելով զկուսութիւն սրբութեանս իմոյ. և ետուր ինձ զառաքելական զքաղաքս զայս և շուրջ զորքօք

զմնացեալսն 'ի սմա, և նա 'ի միջի նոցունց ամբիծ Հա-մառօտեցի զբանս կենսաբեր սուրբ աւետարանի քում: Արդ որք Հաւատացին յանուն քո սուրբ՝ պաՀեա զնո-սա 'ի պատրանաց չարին, և խառնեա 'ի Հրեշտակաց երամս 'ի դասս վերին բանականացն, առնուլ զպսակս բարւոյ ընդ ամենայն սուրբս քո. և զՀոգի իմ ընկալ 'ի Հոտ անուշից պատարագ ընդունելի առաջի փառաց աստուածութեանն քո՝ յարկսն արդարոց յերկինս զգե-ղոց: Տէր Աստուած Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիս-տոսի, Հայր գթութեանց և Աստուած ամենայն մխի-թարութեանց, պաՀեա անարատ զքո Հաւատա-ցեալքս, և յաղթ արա զչարն գործակցօք իւրովք Հանդերձ. և զիս ընկալ Տէր իմ:

Եւ կատարեալ զաղօթսն և ասացեալ զամէնն, յայնժամ ասէ ցդաՀիճսն. Արդ ընդէր Հեղգայք, փութացիք կատարեցէք զՀրամայեալսն ձեզ 'ի բանսա-ւորէն: Եւ վերացուցեալ մի ոմն 'ի դաՀճացն զսուսերն եՀատ զպարանոց սրբոյն, և աւանդեաց զՀոգին 'ի ձեռս Աստուծոյ. զի Հոգիք արդարոց 'ի ձեռին Աս-տուծոյ են:

Գործեցաւ այս 'ի Հիւպատոսին Մաքսիմիանոսի 'ի Նիկոմիդիա մայրաքաղաքին Բիւթանացւոց, յամսեանն սեպտեմբերի որ օր երրորդ էր ամսոյն թագաւորելոյ 'ի մեզ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում վա-յելէ փառք իշխանութիւն և պատիւ, ընդ Հօր և ա-մենասուրբ Հոգւոյն. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յա-ւիտենից. ամէն:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Անտիոքի, անարծաթ բժշկին.

Սուրբն Անտիոքոս և մեծ վկայն Քրիստոսի՝ էր բժիշկ բարեպաշտ հաւատով որ 'ի Քրիստոս, 'ի քաղաքէն Սեբաստիոյ. և շրջէր յամենայն գաւառսն և ձրի բժշկէր զամենայն հիւանդս. ոչ դեղովք և արմատովք միայն, այլ անուամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ զաւաղուածս բժշկէր, զհրեայս և զհեթանոսս. և փոխանակ վարձուցն զոր պարտ էր 'ի նոցանէ ընդունել՝ յորոց բժշկէր, տայր նոցա զպարգևս աստուածային լուսոյ սուրբ աւազանին հաւատոյ՝ որ 'ի Քրիստոս. լուսաւորելով զամենեսեան դարձուցանէր 'ի մոլոր կռոցն մոլորութենէ:

Եւ ել համբաւ բարեգործութեանս սորայն ընդ երկիրն ամենայն, մինչև 'ի լսելիս թագաւորացն: Յայնժամ կալաւ զնա անօրէն դատաւորն Ադրիանոս, և բազում և ազգի ազգի տանջանօք չարչարէր զերանելին. բրովք դաղարօք և քերանօք և սայրասուր եղեռնգամբք, հրկիզութեամբ այրեցին և խորովեցին զմարմին սրբոյն առհասարակ. և 'ի կաթսայիցն որ յեռանդանն էր՝ արկին 'ի վերայ վիրաց նորա. և ստիպէին զնա 'ի բաց կալ 'ի Քրիստոսէ: Եւ նա 'ի բազում վշտացն ոչ կարէր բանալ զբերան իւր, այլ միայն 'ի սրտին գոհանայր և օրհնէր զԱստուած: Իբրև տեսին թէ ոչինչ գործէ զտանջանս, արկին զնա գազանաց խոզուց վայրենեաց. և գազանքն պատկառեալ 'ի հրաշալի դիմաց երանելւոյն՝ ոչ մերձեցան 'ի սուրբն, յանդիմանելով

Digitized by Google

զմտերմութիւն դատաւորին. մինչեւ զարհուրեալ դա-տաւորին շնորհեաց նմա ներումն աւուրս ինչ։

Իսկ սուրբն զօրացեալ 'ի սուրբ Հոգւոյն՝ եմուտ 'ի տաճար կռոցն 'ի գիշերի, եւ զամենայն բագինսն կոր-ծանեալ խորտակեաց։ Եւ զայն իմացեալ պաշտօնէից քրմաց տաճարի կռոցն՝ կալան զերանելին եւ ածին յատեան դատաւորին. եւ ոչ արկ զնա միւսանգամ ընդ հարցափորձ տանջանաց. զի գիտէր զհամբերութիւն նորա եւ զախոյութիւն հաւատոցն որ 'ի Քրիստոս. այ-նուհետեւ հրամայեաց ետ գլխատել զերանելին։ Եւ ա-ռեալ զնա դահճացն տարան 'ի տեղի սպանմանն. եւ սուրբն աղաչեաց զդահիճսն՝ ներել նմա մինչեւ կացցէ յաղօթս առ Տէր Աստուած իւր. եւ համբարձեալ սրբոյն զձեռս իւր յերկինս ընդ արտասուօք, եւ սկսաւ աղօթել այսպէս. Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիս-տոսի, Աստուած Աբրահամու, Աստուած Իսահակայ եւ Յակոբայ, Աստուած ամենայն մխիթարութեան, խոնարհեցո զունկն քո եւ լուր աղաչանաց ծառայիս քո։ Տուր, Տէր, ինձ անվեհեր կատարել զընթացս իմ։ Տուր, Տէր, ինձ զվարձս վաստակոց, զոր տաղ ինչ վաստակեցի յայգի Տեառն իմոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զոր գնեաց արեամբն իւրով։ Տուր, Տէր, ինձ զպսակ զոր հատուցեր յետին մշակացն՝ առատ քո մարդասի-րութեամբդ։ Լուր, Տէր, աղօթից խնդրուածոց ամե-նեցուն որ խնդրեն 'ի քէն՝ իմով բարեխօսութեամբս. Հիւանդաց բժշկութիւն, դիւաց հալածումն, կուրաց տեսանել, կաղաց գնալ, խլից լսել, մեղուցելոցն թո-ղութիւն։ Լուր, Տէր, ամենեցուն որք աղաչեսցեն ըզ-քեզ. եթէ ոք վտանգի 'ի ծովու եւ 'ի գետս եւ յամե-նայն տեղիս, օգնեա եւ փրկեա յամենայն վտանգից եւ նեղութեանց։ Տուր Տէր եւ օդոց բարեխառնութիւն եւ անդոց պտղաբերութիւն. փրկեալ 'ի խորշակէ եւ յեղեմնածին սառնամանեաց։ Շնորհեա Տէր առողջու-թիւն շայեկանութեան մարդկան եւ անասնոց եւ թռչնոց, զի քո են արարածք. եւ քո են փառք, յաւի-տեանս ամէն։

Եւ նոյնժամայն եկն ձայն յերկնից առ նա եւ ասէ. Ամենայն խնդրուածք քո եղիցին քեզ, եւ դու եկես-ջիր յարքայութիւն Տեառն քո. բացեալ են դրունք

երկնից, և քեզ պատրաստեալ է պսակ փառաց, զոր պատրաստեցեր քոյով նահատակութեամբդ։ Եւ ըղ-բարբառն զայն ոչ ոք լուաւ, բայց միայն Ակիւղաս դահճապետն, և հաւատաց 'ի Քրիստոս, և նզովեաց զկուռսն։ Եւ 'ի նմին տեղւոջ հատան գլուխք երանե-լեացն, Անտիոքոս բժշկի և Ակիւղասի դահճապետի. և բարձին զոսկերս մարմնոյ նոցա ժողովք քրիստո-նէիցն։ Եւ 'ի դադարել հալածմանացն՝ շինեցին վայե-լուչ վկայարան սրբոցն 'ի Սեբաստիա մեծ մայրա-քաղաքին, և կոչեցին սուրբ Անարծաթք, որ է մինչև ցայսօր։ Եւ է յիշատակ սրբոցն 'ի յօգոստոսի քսան և հինգ. 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, յա-ւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Ապողոնի ճգնաւորի։

Որք զգաւրին խորհրդն և հաստատուն ունին զհաւատսն առ Աստուած, յամենատուրն Քրիստոսէ պատրաստինոցս արդարութեանն պսակն. քանզի ընտրեալք Աստուծոյ յայս արդարութիւն կոչին, զի զպատերազմ բարւոք պատերազմեալ համբերութեամբ հասցեն խոստմանն՝ զոր խոստացաւ անսուտն Աստուած սիրելեաց իւրոց և հաւատացելոց 'ի նա յամենայն անձնէ։ Յորոց մի է և երանելի վկայն և առաքինի նահատակըն Քրիստոսի Ապողոնիոս. զզաւրուք ճգնութիւնն ճգնեալ 'ի մեծն Հռովմ, և փութացեալ յառհաւատչեայ վերին կոչումնն՝ ընդ սուրբ վկայսն Քրիստոսի համարեցաւ։ Վկայեաց երանելին առաջի սինկղիտոսին և Տերենտի հազարապետի, պատասխանի տուեալ համարձակութեամբ. որոյ յիշատակարանքն եղեն զայս օրինակ։

Տերենտիոս հազարապետ հրամայեաց ածել զնա առաջի սինկղիտոսին և ասէ. Ապողոնիէ, ընդէ՞ր ընդդիմանաս անյաղթ օրինաց և հրամանի թագաւորաց, և ոչ կամիս զոհել աստուածոցն։ Ապողոնիոս ասաց. Վասն զի քրիստոնեայ եմ, երկնչիմ յԱստուծոյ՝ որ արար զերկինս և զերկիր, և ոչ զոհեմ սնոտի կռոց։ Հազարապետն ասաց. Այլ պարտիս զղջանալ յայդպիսի մտաց՝ վասն հրամանաց թագաւորաց, և երդ-

Digitized by Google

նուլ 'ի բախտս ինքնակալին Կոմոդոսի։ Ապողոնիոս ասաց. Լուր իմաստութեամբ պատասխանւոյս այսմիկ. Որ զղջանայ յարդար և 'ի բարի գործոց, ճշմարտութեամբ՝ այնպիսին անաստուած է և անյոյս. իսկ որ զղջանայ յանօրէն գործոց և 'ի չար խորհրդոց՝ և ոչ ևս դառնայ 'ի նոսա, այնպիսին աստուածասէր է, և յուսոյն ակն ունի. և ես այժմ յայս միտս հաստատեալ եմ, պահել զգեղեցիկ և զպայծառ պատուիրանն Աստուծոյ, զոր ուսայ 'ի Տեառնէ իմմէ Քրիստոսէ. որ գիտէ ըն-խորհուրդս մարդկան, և տեսանէ որ ինչ 'ի ծածուկ և յայտնի գործի։ Բարւոք է ամենևին չերդնուլ. այլ ամենայնի խաղաղանալ և ճշմարտել. քանզի մեծ երդումն է ճշմարտութիւն. և այնր աղագաւ երդնուլ 'ի Քրիստոս ադեղծ է. այլ վասն ստութեան՝[1] անհաւատութիւն, և վասն անհաւատութեան՝ երդումն. կամիմ երդնուլ ճշմարտութեամբ 'ի ճշմարիտն Աստուած, եթէ և զթագաւորն սիրեմք, և վասն զօրութեան նորա աղօթս առնեմք։

Հազարապետն ասաց. Արդ մատիր զոհեա, Ապողոնի և այլոց աստուածոց և պատկերի թագաւորին։ Ապողոնիոս ասաց. Վասն զղջման և երդման ետու քեզ պատասխանի. այլ վասն զոհից՝ ես և ամենայն քրիստոնեայք զոհ անարիւն մատուցանեմք Աստուծոյ, Տեառն երկնի և երկրի և ծովու և ամենայն շնչոյ. վասն հոգևորաց և բանաւորաց պատկերաց որք կարգեցան 'ի խնամոցն Աստուծոյ թագաւորել 'ի վերայ երկրի. վասն որոյ ըստ հրամանի աստուածեղէն պատուիրանին աղօթս առնեմք առ բնակեալն յերկինս, որ միայնն է Աստուած, զի արդարութեամբ թագաւորեսցեն յաշխարհիս յայսմիկ. հաւաստի գիտասցես եթէ ոչ յայլմէ ուստեք այլ 'ի միայնոյ թագաւորէն՝ որ զամենայն 'ի ձեռին ունի Աստուած. և նա եկաց թագաւոր։

Հազարապետն ասաց. Մի՛ թէ փիլիսոփայե՞լ կոչեցար այսր. թոյլ տուեալ քեզ օր մի, զի զմտաւ ածեալ զօգուտն՝ խրատ տացես քեզ վասն կենաց քոց։ Եւ հրամայեաց տանել զնա 'ի բանտ։

1. Այլ օր. այլ վասն անհաւատութեան ստութիւն։

Եւ յետ երից աւուրց հրամայեաց ածել առաջի, և ասէ. Զի՞նչ խորհուրդ եառ քեզ: Ապողոնիոս ասաց. կալ մնալ աստուածպաշտ՝ որպէս և յառաջին ասացի: Հազարապետն ասաց. Վասն հրամանի սինկղիտոսին խորհուրդ տամ քեզ զղջանալ և զոհել աստուածոց՝ զոր ամենեքեան երկիր պագանեն և զոհեն. քանզի յոյժ օգուտ է քեզ կեալ ընդ մեզ քան չարաչար մեռանել. կարծեմ թէ չես անտեղեակ հրամանի սինկղիտոսին: Ապողոնիոս ասաց. Իմ զհրաման ամենակալին Աստուծոյ գիտացեալ՝ կամ մնալ աստուածպաշտ. և ոչ պագանեմ երկիր կռոց ձեռագործաց. որք յոսկւոյ և յարծաթոյ և 'ի փայտից եղեն, և ոչ տեսանեն և ոչ լսեն. վասն զի ձեռագործք են մարդկան, և զճշմարիտն Աստուծոյ զաստուածպաշտութիւն ոչ գիտեն: Այլ ես ուսայ պաշտել զերկնաւորն Աստուած, և նմա միայնոյ երկիր պագանել. որ յամենայն մարդիկ փչեաց զհոգի կենդանի և հանապազ բաշխէ զկեանս ամենեցուն. և ոչ ես խոնարհեցուցեալ զանձն իմ 'ի խորխորատ ընկեցից. քանզի ամօթ մեծ է անարգաց երկիր պագանել. և ծառայական գործ է պաշտել զանօգուտսն. և մեղանչեն մարդիկ պաշտելով զայնպիսիսն. Յիմար են գոռոզք նոցա, և ևս անմտագոյն՝ պաշտօնեայք նոցա և երկրպագուք նոցա: Եգիպտացիքն սոխոյ երկիր պագանեն, մողրեայք. Աթենացիք մինչև ցայս օր զերգին կառաւոյն պղնձի արարեալ պաշտեն, բախտ Աթենացւոց կոչելով զնա. զոր և կանգնեցին յերևելի տեղւոջ մօտ 'ի պատկերն Արամազդայ և Հերակլի. զի յաղօթս կայցեն առ նոսա: Եւ արդ զի՞նչ առաւել իցէ սա քան զկաւ չորացեալ և զխեցի այրեցեալ. աչս ունին և ոչ տեսանեն, ականջս ունին և ոչ լսեն, ձեռս ունին և ոչ ձգեն, ոտս ունին և ոչ գնան. քանզի լոկ ձևն զգայութիւն ոչ շնորհէ. կարծեմ թէ և Սոկրատէս ծաղր առնելով զԱթենացիսն՝ երդնուր 'ի սօսոյ ծառն և 'ի շուն և 'ի փայտ չոր: Նախ մեղանչեն մարդիկ պաշտելով զնոսա. երկրորդ անգամ՝ ամպարշտեն յԱստուած, զի ոչ ճանաչեն զճշմարտութիւն: Եգիպտացիք դարձեալ զսոխ և սխտոր աստուածս անուանեցին, և զպտուղս որով կերակրիմք, որք յորովայն մտանեն և յաղբիս ելանեն՝ զայնս պաշ-

տեսցին. այլ և ձկանն երկիր պագին և աղաւնոյ և շան և քարի և փայտի. և իւրաքանչիւր որ ստեղծուածոյ մտաց իւրոց՝ երկիր պագին։ Երրորդ անզգամ՝ մեղանչեն մարդիկ յորժամ երկիր պագանեն մարդկան և հրեշտակաց և դիւաց՝ աստուածս անուանելով։

Հազարապետն ասաց. Դուք փիլիսոփայեցէք և սորացուցէք զմեզ. այլ զայն ոչ գիտացէք, Ապողոնիէ, եթէ հրամանն սինկղիտոսին անմեղին քրիստոնեայ մի ուրեք երևել[1]։ Ապողոնիոս ասաց. Այլ չէ հնար մարդկեղէն հրամանի սինկղիտոսին՝ յաղթել հրամանին Աստուծոյ. քանզի որչափ մարդիկ զասպարեզգործան ատեան 'ի նանիր և սպանանեն, նոյնպէս բազմապատիկ մարդիկ հեռանան յԱստուծոյ. այլ զայս գիտես, զի և 'ի վերայ թագաւորաց և անանկաց, և իշխանաց և ծառայից և ազատաց, և փիլիսոփայից և տգիտաց՝ մահ սահմանեաց Աստուած, և դատաստան յետ մահուն 'ի վերայ ամենեցուն։ Այլ որոշութիւն է մահուն. վասն այնորիկ Քրիստոսի աշակերտքն հանապազ մեռանին, տանջելով զցանկութիւնս, և ձգնին ըստ աստուածեղէն գրոց. քանզի չիք ինչ անմեղին առ մեզ մասն անառակ ցանկութեանց, և ոչ տեսիլք աղտեղիք, և ոչ ակն յայրատ, և ոչ ունկն չարալուր. զի մի վիրաւորեսցին ոգիք մեր։ Արդ վասն զի այսպիսի գեղեցիկ կեանս կեամք, և բարի յօժարութեամբ վարիմք, ոչ ինչ դժնդակ համարիմք զմեռանել վասն ճշմարտին Աստուծոյ. քանզի որ եմք՝ վասն Աստուծոյ եմք, և համբերեմք տանջանաց վասն նորա, զի մի չարաչար մեռցուք յաւիտենական մահն. այլ և ոչ ընդ յափշտակութիւն ընչից մերոց զչարիցիմք ինչ, գիտացեալ՝ եթէ կենդանի եմք, և եթէ մեռանիմք՝ Տեառն եմք։ Կարէ ջերմն և դալուկն, և այլ ինչ ախտ՝ սպանանել զմարդն, համարեցայց եթէ 'ի միջէ ումեքէ յայնցանէ մեռանիմ։

Հազարապետն ասաց[2]. Պնդեցա՞ր 'ի մեռանել։ Ապողոնիոս ասաց. Կամիմ կեալ 'ի Քրիստոս, այլ և 'ի մահուանէ չերկնչիմ վասն սիրոյ որ առ կեանսն. քանզի չիք ինչ պատուական քան զկեանսն յաւիտենա-

1. Մի օր. անուանել։
2. Մի օր. ասէ։

կանոն, որ է անմահութեան մայր հոգւոյ՝ որ եկեալ ասէր զգեղեցիկ կեանսն։ Հազարապետն ասաց. Զիմացայ զինչ ասացերն։ Ապողոնիոս ասաց. Եւ զի՞նչ արարից քեզ. քանզի տեսող սորին է Բանն Աստուծոյ, որպէս տեսանող աչաց լոյս։

Փիլիսոփայ ոմն որ կայր մօտ անոր՝ ասաց. Ապողոնիէ, զքեզ թշնամանես, քանզի յոյժ մոլորեալ ես, թէպէտ և կարծես խորին խօսել։ Ապողոնիոս ասաց. Ես աղօթս առնել ուսայ և ոչ թշնամանել. այլ քո կեղծաւորութիւնդ՝ զկուրութիւն սրտիդ քո խոստովանի. քանզի անմտաց՝ ճշմարտութիւնն թշնամանք թուին։ Իշխանն ասաց. Ասա ինձ յայտնապէս զոր ասացերն։ Ապողոնիոս ասաց. Բանն Աստուծոյ Փրկիչ հոգւոց և մարմնոց, մարդ եղեալ 'ի Հրէաստանի, կատարեալ զամենայն արդարութիւնս, և լցեալ աստուածեղէն իմաստութեամբ պայծառապէս, ուսուցանէր պարկեշտ կրօնաւորութիւն որ պատշաճ էր որդւոց մարդկան. և լռեցուցանել զսկիզբն մեղաց։ Քանզի ուսոյց զբարկութիւն խաղաղացուցանել, զցանկութիւն չափաւորել, զախորժակսն մեղմացուցանել, զտրտմութիւն մերժել, հաղորդ լինել առ ողորմութիւն. զսէր աճեցուցանել, զսնափառութիւն ընկենուլ. 'ի վրէժ առնելոյ հեռանալ, քինախնդիր մի լինել, զմահ արհամարհել, ոչ անիրաւութեամբ այլ համբերելով անօրինացն. Աստուծոյ օրինացն հաւանել, զթագաւորս պատուել, զԱստուած պաշտել, զհոգի անմահ 'ի յԱստուծոյ հաւատալ, դատաստանի յետ մահու ակն ունել, պարգևաց սպասել յետ յարութեանն տալ յԱստուծոյ բարեպաշտութեամբ կեցելոցն։ Զայս ամենայն ուսուցանելով բանիւք և գործովք, հանդերձ մեծաւ համարձակութեամբ. և փառաւորեալ յամենեցունց վասն երախտեացն զոր առնէր, սպանաւ յետոյ, որպէս և յառաջ քան զնա իմաստունքն և արդարքն. քանզի արդարք անիրաւաց դժպհիք երևին, որպէս և աստուածեղէն գիրն ասէ. Կապեսցուք զարդարն՝ զի դժպհի եղև մեզ։ Այլ և յԵլլենացւոց իմաստնոց ոմն ասաց, թէ՝ Արդարն խոշտանգեսցի, թքեսցի, և յետոյ խաչեսցի. որպէս Աթենացիք անիրաւ ետուն զվճիռ մահու. զպարտեցին՝ հաւանեալ ռամ-

կին. նոյնպէս և Փրկչին մերոյ, յետոյ ետուն զվճիռ մահու անօրէնքն, նախանձեալ անօրէնքն ընդ նմա օրպէս և ընդ մարգարէսն, որք յառաջ քան զնա, որ վասն նորա ասացին յառաջագոյն, եթէ՝ Եկեսցէ և բարի արասցէ ամենեցուն, և հաւանեցուսցէ զամենայն մարդիկ առաքինութեամբ. և պաշտել զԱստուած հայր ամենեցուն և զարարիչ. որում և մեր հաւատացեալ երկիր պագանեմք. վասն զի ուսաք 'ի նմանէ պարկեշտ պատուիրանս՝ զոր ոչ գիտէաք. և ոչ եւս մոլորիմք այսուհետև. այլ բարւոք կեամս կեցեալ՝ հանդերձեալ յաւուրն սպասեմք։

Իշխանն ասաց. Ես կարծէի եթէ 'ի գիշերին փոխեցար յայդ մտաց։ Ապողոնիոս ասաց. Եւ ես ակն ունէի եթէ փոխեսցին խորհուրդք քո 'ի գիշերին և բացցին աչք հոգւոյդ պատասխանեօք իմովք, և սիրտ քո պտղաբերեսցէ. և զԱստուածն արարիչ ամենայնի պաշտեսցես, և նմա հանապազ 'ի ձեռն ողորմութեան աղօթս մատուսցես. քանզի զոհ անարիւն և սուրբ է Աստուծոյ՝ ողորմութիւն առ մարդիկ եղեալ 'ի ձեռն մարդկան։

Իշխանն ասաց. Կամիմ արձակել զքեզ, այլ ոչ կարեմ՝ վասն հրամանի սենեկղիտոսին. սակայն մարդասիրութեամբ տամ քեզ զվճիռն. և հրամայեաց սուսերաւ հատանել զգլուխն։ Ապողոնիոս ասաց. Գոհանամ զԱստուծոյ իմոյ վասն վճռիդ քո։ Եւ տարեալ զնա դահճացն վաղվաղակի գլխատեցին. մինչդեռ փառաւորէր զՀայր և զՈրդի և զՀոգին սուրբ. որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Արքիպպայ եւ Փիլիմոնի:

Սուրբ վկայքն Քրիստոսի էին 'ի քաղաքէն Կողո-
սացւոց, աշակերտ լեալ սրբոյն Պօղոսի առաքելոյն,
յաւուրս ամբարիշտ արքային Ներոնեայ: Եւ եղեւ 'ի
գնալն Յովհաննու առաքելոյ եւ աւետարանչի յԵփե-
սացւոց քաղաքն, հալածեաց անտի զդեւսն եւ խորտա-
կեաց զբագինսն Արտեմիդիոսի, եւ աւերեալ քան-
դեաց զտաճար կռոցն. եւ դիցապաշտ մարդիկն որ ա-
զանդեալ էին 'ի կռոցն մոլորութիւն՝ ոչ ունէին տեղի
զդիւականն մատուցանել զզոհս, եւ երթային այնու-
հետեւ 'ի Կողոսացւոց քաղաքն զաղտեղի տօնն կատա-
րել, զի դեռ եւս կայր տաճարն եւ բագինն Արտեմիդիո-
սի: Եւ մինչդեռ կատարէին զզոհն պղծութեան, սուրբն
Արքիպպոս եւ Փիլիմոն եւ այլ բազմութիւն քրիստո-
նէից կային յեկեղեցին յաղօթս առ Աստուած, զուխտսն
կատարել: Եւ յանկարծակի ժողովն որ եկեալ էին զո-
հել կռոցն՝ քինու նախանձու վառեալ՝ դիմեցին յե-
կեղեցին, եւ մտեալ կալան զսուրբն Արքիպպոս. եւ ա-
ծեալ տարան զնա յատեանն Անդրոնիկլիտեայ դատա-
ւորին, եւ պնդագոյն ամբաստանէին զնմանէ: Իսկ նա
լցեալ Հոգւովն սրբով՝ յառաջ քան զհարցափորձ դա-
տաւորին սկսաւ յանդիմանել զամպարշտութիւն նո-
ցա եւ զսնոտի կռոցն տկարութիւն: Դատաւորն ասէ.
Ոչ ինչ օգտիս յառաջաբան լինելով, զի եթէ ոչ զո-
հեսցես աստուածոցն՝ կեալ ոչ կարես: Եւ բռնադա-
տէր եւ ստիպէր զԱրքիպպոս զոհել կռոցն. եւ նա եւս
առաւել անարգէր զկռապաշտութիւն նոցա:

Digitized by Google

Յայնժամ հրամանն ետ կապել զնա երկաթի կապանօք շղթայիւք, և քարշել մինչև 'ի դուռն մեհենին որ կոչիւր Միննա. և անդ չարչարեցին զնա յոյժ ազգի ազգի տանջանօք, և նեղէին զոհել կռոցն. և սուրբն ոչ դադարէր 'ի կշտամբելոյ զդատաւորն և զաստուածս նորա։

Եւ նա ևս բարկացեալ, հրամանն ետ և հանին զնա արտաքոյ Կողոսացւոց քաղաքին մղոնաւ մի հեռի 'ի գեօղն իւր, որ կոչիւր Արքիպպիանա. և անդ փորեցին գուբ մի խոր, մինչև 'ի կիսաչափ առն մարդոյ, և արկին զնա 'ի գուբն և քարիւ պնդեցին մինչև ցգօտին, ձեռս յետս կապելով։ Եւ հրաման ետուն մանկանց 'ի դպրոցէ զի գրչերօք երկաթեօք ծակեսցեն զգագաթն գլխոյն մինչև յուղեղն հասանել. և քարկոծ արարին զնա 'ի նմին տեղւոջ, մինչև աւանդեաց զոգին։ Եւ անտի գնացեալ կալան զՓիլիմոն և սպանին զնա։ Իսկ կին մի բարեպաշտ Ափփի անուն, արամբք երկիւղածովք բարձեալ զմարմինս սրբոցն՝ եդ 'ի գերեզմանի 'ի պատուական և 'ի սուրբ տեղւոջ։

Այսպէս կատարեցան սուրբ վկայքն և աշակերտքն Քրիստոսի, 'ի Նոյեմբերի ԻԲ, 'ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ, յաւիտեանս. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Ափրասայ :

Ի քաղաքի միում որում անուն էր Օգոստեա [1], հրամայէր իշխանն ընկենուլ զքրիստոնեայսն և ածել, զի զոհեսցեն պիղծ դիւացն. և եկեալ սպասաւորքն յափշտակեցին կին մի պոռնիկ 'ի հրապարակէն, և ածին առ իշխանն՝ մինչդեռ զոհէր աստուածոցն. և տեսեալ զնա իշխանին՝ զառաջինն ողոքական բանիւք կամէր հաւանեցուցանել զի զոհեսցէ : Իսկ կինն ոչ հաւանէր հրամանին, այլ համարձակութեամբ ասէր. Ես քրիստոնեայ եմ : Եւ դատաւորին տեսեալ թէ ոչ համարհեաց զհրամանս թագաւորին, ասէ ցնա. Զինչ անուն է քո : Եւ նա ասէ. Քրիստոնեայ եմ, և անուն իմ Ափրաս [2] : Դատաւորն ասէ. Որո՞յ բախտի ես : Ափրաս ասաց. Զար բախտի եմ վասն պիղծ գործոց իմոց, այլ սակայն ազատ եմ : Դատաւորն ասէ. Որպիսի՞ են վարք քո : Ափրաս ասաց. Ի սատանայական գործոյ՝ յառաջ պոռնիկ [3]. իսկ այժմ 'ի ձեռն Քրիստոսի շնորհացն՝ որ ծագեալ են յիս՝ զգաստացեալ եմ : Դատաւորն ասէ. Արդ՝ վասն զի զգաստացար, մատիր զոհեա բարերար աստուածոցն, ըստ հրամանի թագաւորացն : Ափրաս ասաց. Չէ ինչ աղտեղագոյն քան զաստուածք ձեր. քանզի յորժամ զամօթալիսն գործէի, հայեցեալ 'ի պղծութիւնն որ կրին 'ի նոսա, եթէ որպէս կամա-

1. Մի օր. Օգոստա :
2. Մի օր. Աֆրա :
3. Այլ օր. Ի սատանայական խաբէութենէն յառաջ պոռնկական. այլ այժմ 'ի ձեռն շնորհացն Աստուծոյ որ գործեցին զիս զգաստ և պարկեշտ :

կից [1] են աղանդոյ գործոց, հեռացայ 'ի նոցանէ, և ընկ-թացայ առ պարկեշտ վարդապետն իմ Քրիստոս, որ խլէ զարմատս մեղացն. քանզի լուայ 'ի նմանէ, թէ՝ Որ տեսանէ զկին մարդ առ 'ի ցանկանալոյ ընդ նմա՝ անդէն շնացաւ 'ի սրտի իւրում։

Դատաւորն ասէ. Մտերիմ զոհեա աստուածոցն, զի մի վասն հայհոյութեանդ քո չարաչար տանջեցից զքեզ. և այնպէս զգեղ մանկութեան քո ապականեալ հանից 'ի քաղցր կենացս։ Ափրատ ասաց. Հաւատամ 'ի Քրիստոս, որ վասն բազում մարդասիրութեան իւրոյ հայեցաւ յիս, եթէ տացէ մարտիրոսոյս իմոյ ժառանգութիւն տանջանաց քոց, զի բարի գործովք մարմնոյս լցից [2] զմիթերան. քանզի պիղծ գործովք դատանցուցի զԱստուած, և տրտմեցուցի զերկնաւոր հրեշտակս. արդ՝ հրամայեա տանջել զմարմինս իմ վասն Քրիստոսի, զի հաշտեցուցից զԱստուած և ուրախ արարից զդասս հրեշտակաց։ Քանզի լուայ 'ի Տեառնէ՝ որ ասէր. Այնպէս ասեմ ձեզ, զի ուրախութիւն լինի առաջի Աստուծոյ և հրեշտակաց նորա վասն միոյ մեղաւորի՝ որ ապաշխարեսցէ։ Եւ լուեալ զայս դատաւորն՝ ասաց. Ապտակօք կոծեցէք զերեսս դորա սաստիկ, և ասացէք. Մի ընդդիմանար հրամանաց թագաւորին։ Եւ հարին զնա յոյժ. և լայր ամենայն ամբոխն, և հանդերձ արտասուօք ասէին. Անիրաւ դատիս, և արտաքս քան զօրէն և զվայելչութիւն քաղաքիս մերոյ՝ ապտակես [3]։ Եւ դատաւորն զարմացեալ ասաց. Ընդէ՞ր հակառակ կայք հրամանաց թագաւորաց։ Եւ ամբոխն աղաղակեալ ասաց. Աղաչեմք զքեզ, մի ապականեր զգեղ դորա։

Դատաւորն ասաց. Տեսանե՞ս, Ափրատ, զիա՞րդ լան վասն քո քաղաքս ամենայն, անչափ սիրեն զքեզ։ Ափրատ ասաց. Ի բազում պոռնկութեան իմում՝ արբանեակք սատանայի որք էին իմ գործակիցք՝ ուրախ լինէին, և հրեշտակք տրտմէին ընդ պիղծ գործս իմ. այժմ նոքա լան և հրեշտակք յերկինս ցնծան, վասն

1. Մի օր. ընկերակից։
2. Մի օր. լցոյց։
3. Մի օր. արդարոց տան զբերնս գործէս, զվայելչութիւն քաղաքիս մերոյ ապականես։

հաւատոյս իմոյ որ յԱստուած՝ և բանի գործոյս։ Աքէ՝ զոր ինչ կամիս առնել, արա վաղվաղակի, զի ես քրիստոնեայ եմ. զի գրեալ է. Աստուածք՝ որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն։ Դատաւորն ասաց. Ա՛յ անամօթ, մատիր զոհել աստուածոցն, ապա եթէ ոչ՝ երդուեալ յաղթութիւն և 'ի բախտ թագաւորին և ամենայն աստուածոցն, առ սակաւ սակաւ հրով վառնեմ զքեզ 'ի ցոյց ամենայն քրիստոնէից։ Աքիրաս ասաց. Երդմնեցուցանեմ զքեզ 'ի թագաւորն. քո, զի հրամայեսցես այրել զմարմին իմ. վասն զի շարչարանեցի զսա պատանեկութեամբք, և աղտեղեցի մեղօք. որպէս երկաթ [1] 'ի բազմաժամանակեայ հնացեալ և ժանգառեալ, նորոգի 'ի ձեռն հրոյ և փայլէ, նոյնպէս և զիս հրամայեա հրով այրել. զի անբիծ և անարատ պատարագ մատիցէ մարմին իմ Քրիստոսի։ Դատաւորն ասաց. Ահա պնդեցար չարաչար մեռանել, և կամեցար զի հրով զեղ քո խանգարեսցի։ Աքիրաս ասաց. Այո պնդեցայ, և 'ի Քրիստոս հաւատացի, միայն թէ ողջակիզեսցի զեղեցկութիւնս իմ Քրիստոսի։ Եւ զայրացեալ դատաւորն ընդ պնդութիւն խոստովանութեանն, եթէ զխորդ արհամարհեաց զթագաւորն և զհրամանս նոցա, ետ վաղվաղակի հրաման՝ կապել զոտս և զձեռս նորա և քարշել արտաքոյ քաղաքին մինչև 'ի գետեզրն. և անդ այրել զնա կենդանւոյն առ սակաւ սակաւ դալար փայտիւ. և զաւհձայն զայն հրամանն առեալ վաղվաղակի կատարեցին։ Եւ այնպէս վկայեաց սուրբ աղախինն Քրիստոսի ճշմարիտ խոստովանութեամբ, որ 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի սուրբ Հոգին. որում փառք և զօրութիւն յաւիտեանս. ամէն։

1. Մի. օր. անդրէ։

Վկայաբանութիւն Բաբեղայ եպիսկոպոսի և երից մանկանցն.

Եկեալ 'ի քաղաքն անտիոքացւոց Նումերիանոս Թագաւորն՝ և անդ զոհս պղծոց դիւացն մատուցանէր. կամեցաւ 'ի տունն Աստուծոյ մտանել: Իսկ երիցս երանելին Բաբեղաս՝ եպիսկոպոս եկեղեցւոյն Աստուծոյ որ յԱնտիոք, գեղեցիկ և համարձակ հովիւ հօտին Քրիստոսի, և գիտէր մեծաւ իմաստութեամբ հովուել որ ընդ ձեռամբ նորա էին. Իբրև լուաւ եթէ կամի մտանել Նումերիանոս 'ի տաճար Աստուծոյ, ձայն ամբարձեալ 'ի մէջ ժողովրդեանն մեծաւ բարբառով ասէր. Հաստատուն եղերուք, որդեակք, առ 'ի ներքս կացէք մնացէք. վասն զի զայլ ապականիչ կամի մտանել 'ի տունն Աստուծոյ, եթէ ոչ Աստուած ժամանեսցէ մեզ՝ կորնչելոց եմք ամենեքեան: Եւ նոցա լուեալ զայն՝ կացին մնացին 'ի ներքս. իսկ սուրբն առաջի դրացն նստեալ մնայր անօրինին: Եւ եկեալ Նումերիանոս ձեռնամուխ լինէր մտանել յեկեղեցին. իսկ սուրբ ծառայն Աստուծոյ Բաբեղաս յառաջ մատուցեալ արգգել զնա. Ո՛չ մտանես այսր՝ պիղծ և շաղախեալ ձեռօք: Իսկ Նումերիանոս բռնադատէր մտանել. և զարմացեալ ընդ համարձակութիւն առնն, միանգամ ակնածեալ եւս 'ի համբաւէն՝ որ վասն առնն լուաթեան, առժամայն լուռ եկաց, և հրամայեաց պահել զնա ամենայն զգուշութեամբ, և ինքն զայրագին դառնայր յարքունիսն:

Եւ 'ի վաղիւ անդր նստեալ յատեանն, հրամայեաց ածել զնա առաջի ամենեցուն, և ասէ ցնա. Ա՛յ թշուառական այր, զի՞նչ զմտաւ ածեալ, և զի՞նչ առաջի աչաց եդեալ իշխեցեր արգելուլ զիս. և ո՛չ գիտես եթէ թագաւոր խօսի ընդ քեզ: Գիտեմ աստուածքն, զի ոչ փախչիս 'ի ձեռաց իմոց. և տեսցուք թէ օգնէ քեզ աստուածն քո: Բաքեղաս ասաց. Ես այր տառապեալ էի, այլ Աստուած կամեցաւ առնել զիս հովիւ ժողովըրդեան իւրոյ. վասն որոյ տեսեալ իմ եթէ գայլ ապականիչ մտանէ 'ի հօտն Քրիստոսի, փութացայ ոչ առնել անտես, զի մի կորուսից 'ի հօտէն, և համար տաց Աստուծոյ: Նոմերիանոս ասաց. Եւ արդ՝ զմի՞լ համարեցար զիս և ոչ թագաւոր: Բաքեղաս ասաց. Ըստ ներքելոյն Աստուծոյ ես դու թագաւոր և ըստ մերոյ մեղացն, զի գոնեայ այնպէս խրատեալ դարձցուք առ նա. այլ ես զքեզ ճշմարիտ թագաւոր ոչ ասեմ. վասն զի ոչ գիտես զայն որ ետ քեզ զպատիւ զայդ. զի թէ գիտէիր՝ նմա միայն երկիր պագանէիր, և զնա միայն պաշտէիր և ոչ զարարածս նորա: Արդ՝ այսպիսի գործովք բարկացուցանես զարարիչն քո՝ որ ած 'ի չգոյութենէ 'ի գոյ, և ետ քեզ պատիւ զի փառաւորեսցես զնա: Ասեմ քեզ իրս զոր ամենեքեան գիտեն. եթէ ոք 'ի քոց պաշտօնէից փախուցեալ 'ի քէն երթայր առ այլազգի թագաւոր, ո՞չ ցասնուիր արդեօք. այդպէս ած զմըտաւ և վասն Աստուծոյ. արարիչն երկնի և երկրի նախանձեալ 'ի վերայ այսպիսի իրաց: Քանզի և Իսրայէլ յորժամ դառնացոյց զԱստուած, ասաց ցնոսա մարգարէիւն. Դուք նախանձեցուցէք զիս չաստուածովք, և ես նախանձեցուցից զձեզ ազգաւ, և ազգաւ անմըտաւ զայրացուցից զձեզ: Արդ՝ և դու բարկացուցես զԱստուած, և նա վաղվաղակի շորթէ 'ի քէն զթագաւորութիւնդ քո, և տայ այլում՝ որում ոչ կամիս: Զի գիտասցես եթէ բարուք է զԱստուած խոստովանել և ոչ զարարածս նորա աստուածացուցանել և երկիր պագանել նոցա. զի գրեալ է. Տեառն Աստուծոյ քում երկիր պագցես, և զնա միայն պաշտեսցես:

Նոմերիանոս ասաց. Աղճատիս թշնամանելովդ. և արդ ո՞չ թուի քեզ եթէ արարածքս այս մեծին Աստուծոյ են, և կամ թէ ո՞չ տեսանես զազդմունս նոցա, և

զպատուաջախութիւնն՝ զոր առնեն. այլ ես կամիմ գիտել, թէ զո՞ր ազգ աւէ գիրս անմիտ. վասն որոյ եթէ ասասցես՝ ախորժելով լուայց քեզ: Բաբեղաս ասաց. Աստուած զմարդն անմեղ հաստատեաց. իսկ սատանայ անկեալ յերկնից 'ի վերուստ, և փոխեալ 'ի փառացն՝ զոր ստացեալ ունէր յԱստուծոյ, և նախանձեալ ընդ ազգի մարդկան՝ յափշտակեաց զնախնիսն մեր 'ի խորհրդոց իւրոց չարեաց, և այնպէս եղաք անմիտք: Իսկ Միածին որդին Աստուծոյ Ճշմարիտն Աստուած՝ երկայնամիտ եղեալ 'ի վերայ այնչափ կռապաշտութեանց, և տեսեալ 'ի կորստեան զստեղծուածն իւր՝ երևեցաւ մեզ, և ողորմեալ կորզեաց 'ի մոլորութենէն. և այսուհետև ոչ եմք անմիտ, վասըն զի գիտեմք զԱստուած, մանաւանդ զի գիտացաք 'ի նմանէ. քանզի չիք որ յառաջագէտ՝ բայց միայն Աստուած: Այլ այդ ամենայն զոր ասէքդ՝ առասպելք են և խմաստք բանաստեղծաց. անուանք միայն անուանին աստուածք և ոչ գոյութեամբ. քանզի թէ չէր արուեստ առ մարդկան՝ աստուածս ոչ ունէիք: Արդ եթէ կամիս լսել ինձ և փախուցեալ 'ի մոլորութենէդ՝ լինիս իմաստուն, և ընդունիս զքեզ Աստուած. ապա եթէ ոչ կամիս՝ կաս և մնաս 'ի դմին անմտութեան: Նումերիանոս ասաց. Ձեր գիրքն առասպելք են, այլ մերն իրք և խորհուրդք, և զճշմարտութեան օրինակ յինքեան ունին. զի աստուածեղէն զօրութիւն իմն է 'ի նոսա: Վասն որոյ հրամայեմ քեզ զոհել նոցա. և զայդ գիտեա, եթէ ոչ լուիցես՝ անպատիժս ոչ լինիցիս. քանզի ոչ լաւ ես դու քան զայնոսիկ՝ որ յառաջ քան զքեզ յայդ եկին, և պատուի մեծի արժանի եղեն:

Բաբեղաս ասաց. Որք պարտեցանն՝ իբրև զմարդիկ պարտեցան. այլ զիս ոչ կարես խաբել, և ոչ եթէ զարքայութիւնն երկնից ինձ խոստանաս, յորմէ օտարացուցանել զիս կամիս, որում դու ոչ ես արժանի՝ վասն զի ոչ կամիս, այլ զտանջանս ունիս ժառանգել. քանզի պահանջէ 'ի քէն Աստուած զհոգիս մարդկան, զոր դու կորուսեր: Նումերիանոս ասաց. Զի՞նչ է Աստուած. զդոյն անուանդ իսկ ասա ինձ, զի՞նչ մեկնի: Բաբեղաս ասաց. ԶԱստուծոյ մեծութիւնն ոչ գիտես,

Digitized by Google

թէ և թևոք թռանիցիս. զԱստուծոյ անունն մի խն-
դրեր, զի ոչ գտանես. քանզի անճառելի անուն անուա-
նեալ՝ 'ի լուէ խմբէ անուանի. զի ամ կոչեցէ և ամ
լուիցէ. այլ անճառելի՝ որ կոչեցէ զԱստուած՝ Աստուած,
ոչ զանուն Աստուծոյ, այլ զփառսն Աստուծոյ ասէ.
արդ՝ մի ինչ խնդրեր որ Աստուծոյ չէ։ Աստուած ճա-
նապարհ իմաստութեան է, առանց հասանելոյ է. Աս-
տուած՝ որ զանճառելին ինչ արար վասն մարդկան։ Նու-
մերիանոս ասաց. Զի՞նչ է մարդ։ Բաբեղաս ասաց.
Ընդունելիչ կենաց, ըմբոշխնիչ եղելոց։ Նումերիանոս
ասաց. Աստուածովքն, զի 'ի կարգի ես ուր զպատաս-
խանիդ և կարի իմաստութեամբ, որպէս համբաւէր
զքէն. այլ մի միայն պակաս է 'ի քէն, զգիտութիւն աս-
տուածոցն, քանզի կարեւոր բարի այս լինել։

Բաբեղաս ասաց. Անզգամ և ամբարիշտ և ան-
բարհաւանճ բռնաւոր, պատիւդ որ 'ի քէն է՝ այդ թըշ-
նամանք են ինձ, և գովութիւնդ քո անարգանք ինձ
են։ Քանզի ես լի եմ ամենայն բարութեամբ, վասն
զի գիտեմ զԱստուածն իմ, և քարանց երկիր ոչ պա-
գանեմ։ Նումերիանոս ասաց. Այլ անուր արկանեմ
'ի պարանոց քո՝ զի ոչ համբերեմ քեզ, և կապանս
յոտս իւրեւ զչար ծառայի և թշնամանողի զտէր իւր։
Բաբեղաս ասաց. Ես զԱստուած ունիմ ինձ իշխան և
թագաւոր, տէրս և եղբարս զերկիւղածս Աստու-
ծոյ. արդ՝ հաւատաս դու յԱստուած և համբուրեմ
զոտս քո. քանզի պատիւ է ինձ այդ զոր դուդ համա-
րիս թշնամանս առնել։ Այլ և զայս չարչարեալ՝ չև
եւս եմ պիտանի ծառայ Աստուծոյ, այլ անպիտան.
քանզի երանելիք են՝ որ վասն Աստուծոյ չարչարին։
Նումերիանոս ասաց ցԲիւկորինոս դուքս. Կամիմ ըզ-
Բաբեղաս զվարդապետն անզգամաց խրատել քեզ, և
անուր 'ի պարանոց նորա հրամայեմ արկանել, նոյն-
պէս և կապանս 'ի յոտսն, 'ի թշնամանս նորա. քանզի
ոչ եթէ սակաւ ինչ լուտացաւ մեզ։ Բիւկորինոս
դուքսն ասաց. Քոյով քաջութեամբդ երդուեալ, 'ի
վաղուց հետէ կամեցայ հատուցանել յերկիւղ քո
վասն առնդ այդորիկ ամբարշտի. զի անօրէն և նոր
օրէնս իմն ուսուցանէ, և բազում աշխատութիւն հա-
տուցանէ մեզ պառնկացանելով հրամանաց մերոց։ Նու-

մերիանոս ասաց. Դու առ ժամս զհրամայեալսդ ձեր այս անհաւանիր Բարբէլայ, և ես յետ այսորիկ առ սակաւ սակաւ զանդամս դալարուոյն ճմլեմ։

Իսկ դուքսն արկ զանուրն 'ի պարանոց նորա և յատեան, և հրամայեաց արտաքս հանել, զի լիցի տեսիլ ամենեցուն։ Բարբէլաս ասաց. Գոհանամ զԱստուածոյ իմոյ, որ յայս պատիւ հասոյց զիս խոստովանութեանս՝ որ 'ի նա. այլ քեզ և թագաւորին քում շնորհ ոչ ունիմ։ Եւ յետ այսորիկ Նումերիանոս ասաց. Կոչեցէք զԲարբէլաս վարդապետ տղայոց, որ անզգամութեանց վարժին յամենայն ժամ։ Եւ եկեալ Բարբէլաս՝ ասաց. Վարդապետ եմ տղայոց՝ որ յիրս իրս տղայանան մտօք, և յիրս իրս խնամութեանց պատահին այնոցիկ՝ որ թիւրել կամին զճշմարտութիւնն. այլ անզգամանցդ ձեր և նմանեացդ ձեր՝ չեմ վարդապետ։ Նումերիանոս ասաց. Աստուածովքն՝ զի վայելէ քեզ անուրդ և կապանքդ որ յոտսդ է։ Բարբէլաս ասաց. Դու անզգամութեանց չարժեալ խաղ առնես, այլ իմ երդուեալ Որդւոյն Աստուծոյ, այնչափ վայել է ինձ՝ որչափ և ոչ քեզ թագդ որ 'ի գլուխդ կայ։ Նումերիանոս ասաց. Ա՜յ թշուառական, զոհեա և բուժեաց 'ի տանջանացդ՝ որ պահին քեզ. և մի պարծիր մանկունովդ՝ զոր ուսուցանես։ Բարբէլաս ասաց. Զի վարդապետ եմ տղայոց՝ և ահա ասացի քեզ. այլ կամիս տեսանել թէ զինչ է մնունդ տղայոց և վարդապետութիւն աստուածեղէն, ունիմ ընդ իս և տղայս երիս ըստ Աստուծոյ սնեալ, հրամայեա ածել զնոսա և տեսանես զքաջութիւն նոցա, եթէ Աստուած ընդ նոսա է. թերևս իմով փորձիւս ոչ հաւատացեր, այլ իբրև ընդ աղձատեալ և ընդ շատախօս հայիս ընդ իս։

Եւ Նումերիանոս հրամայեաց ածել զտղայսն՝ զորոց ասաց Բարբէլաս։ Եւ իբրև մտին, եհարց ցնոսա եթէ ունիցին մայր։ Եւ նոքա ասեն. Այո. այլ առաւել քան զմայրն մեր ունիմք զսէրն Բարբէլաս զսնուցիչն մեր։ Հրամայեաց և զմայր նոցա ածել. և իբրև եմուտ, եհարց զնա, եթէ՝ Ի՞նչ անուն է քո։ Եւ նա ասէ. Թէուդուլէ։ Նումերիանոս ասաց. Որդիք քո են դոքա։ Եւ նա ասէ. Այո, ես ծնայ զդոսա և ընծայեցուցի 'ի ձեռն հովուին իմոյ Բարբէլայ, և նա ուսոյց նոցա աստուած-

պաշտութիւն։ Նումերիանոս ասաց. Ապտակեցէք զե-րեսս դորա սաստկագոյն առաջի մանկանց իւրոց, և ասացէք դմա մի՛ յանդգնագոյն բարբառիր։ Իսկ տղայքն տեսեալ զհայրն իւրեանց 'ի տանջանս, միաբան աղա-ղակեցին և ասեն. Բռնաւոր, մի՛ հարկաներ զհայր-մեր 'ի զուր, քանզի արդար է, և բարիոք ասաց՝ զոր ասացն, զի դա ծնաւ զմեզ, այլ մերոյ տէրն մեր Բա-բելաս. Թէ և դարձեալ ցասցիս, տէր մեր է, քանզի աստուածպաշտութիւն ուսուցանէ։ Եւ ցասուցեալ Նումերիանոս՝ հրամայեաց զտղայսն առնել բաց ան-ձինն. և առաջնումն հրամայեաց փոխել երկոտասանամեան, երկրորդին ինն և երրորդին եօթն։ Իսկ մանկունքն իբրև ընդ մի բերան ասացին. Օրհնեալ է Աստուած, զի վասն նորա չարչարիմք։

Նումերիանոս ասաց ցմայր նոցա. Առաջին որդիդ քո քանի՞ ամաց է։ Եւ նա ասէ. Երկոտասանամեան։ Եւ երկրորդն քանի՞։ Եւ նա ասէ. Ինն։ Եւ երրորդն քանի՞։ Եւ նա ասէ. Եօթն։ Եւ յետ այսորիկ աղաղակեաց. Մի է Աս-տուած քրիստոնէից. զի ըստ քանակութեան որդւոց իմոց այնպէս տանջեցայց վասն նորա, որ կատարէ զնո-սա և պսակէ։

Նումերիանոս հրամայեաց արտաքս հանել զմայր նոցա, և 'ի ներքս տանել զԲաբելաս, և ասէ ցնա. Վար-դապետ անզգամաց և ուսուցիչ տղայոց, փորձեցի անդ-զոր պարծէիր 'ի ձեռն մանկտւոյն. սուտ դատար, քան-զի եկեալ զառաջեաւ մանկտւոյն խոստացան զոհել աս-տուածոցն։ Բաբելաս ասաց. Զար՝ ստեցեր 'ի քում գլուխդ, քանզի որդի ես հօրն քո սատանայի, որ հանապազ ստէ, և ոչ կարէք յաղթել ումեք, ոչ դու և ոչ հայրն քո սատանայ, եթէ ոչ ստէք։

Նումերիանոս ասաց. Ասկլեպաւ, զի քամահեմ ըզ-բանս քո և թշնամանս, և տանջանօք սակաւ սակաւ վատնեմ զքեզ՝ եթէ ոչ հաւանեսցիս և զոհեսցես. յետ այնր և զգլուխդ ես հրամայեմ հատանել։ Բա-բելաս ասաց ծիծաղելով. Արդ և ծաղու արժանի էք։ Նումերիանոս ասաց. Աղձատուխ. յորժամ եմք ծաղու արժանի։ Բաբելաս ասաց. Եթէ լուիցեն այլ աս-տուածքն քո եթէ զԱսկլեպիոս միայն անուանեցեր՝ ցասչել ածէին քեզ, և մանաւանդ թէ տալ առողջու-

թիւն։ Արդարեւ ես առաչեմ 'ի վերայ անզգամու-թեանդ ձերոյ՝ զի ոչ կարէք իմանալ, այլ երկիր պա-գանէք՝ որում ոչ մանկունք երկիր պագին կամ հա-ւանեցան։ Նամերիանոս ասաց. Եթէ լուեալ Քրիստո-սին քո բարկացի՝ զի Աստուած միայն անուանես, զի՞նչ առնես։ Բարբեղաս ասաց. Ահա չես արժանի լսե-լոյ զգիտութիւն քրիստոնէից. բայց սակայն վասն ամ-բոխիս որ շուրջս կան՝ ասեմ, զի մի՛ քո անօրէնու-թեամբդ և դոքա զրկեսցին 'ի գիտութենէ։ Յորժամ քրիստոնեայք զՈրդի անուանեն, խոստովանին և զՀայր, և յորժամ զՀայր անուանեն՝ խոստովանին և զՈրդի. քանզի ոչ են որոշեալ, ոչ Հայր՝ յՈրդւոյ, և ոչ Որդի 'ի Հօրէ. և չէ համեմատութիւն Աստուծոյ ընդ դևս, որում երկիր պագանես. և գրեալ է. Զի՞նչ հաղոր-դութիւն է լուսոյ ընդ խաւարի։

Իսկ մանկունքն էին կախեալ ընդ Բարբեղայ զայն-չափ ժամս։ Նամերիանոս ասաց, տանել զԲարբեղաս մինչդեռ էր զգեցեալ զկապարճսն և զանուրսն 'ի պա-րանոցին. և վասն զի էին ծանր և սաստիկ՝ 'ի յերկաթ կախելն նորա վիրաւորեցին զնա։ Իսկ որ շուրջն կային զնովաւ և էին ծանօթք նորա, չարչարակից լինելով նմա ասէին ցնա. Խոստովանեա զահել և բուժիլ 'ի տանջանաց։ Բարբեղաս ասաց. Ոչ այնչափ ողամ 'ի վե-րայ անզգամիդ որ յաթոռ նստի, որչափ 'ի վերայ ձեր՝ որ զմայդ հաւանիք, որ և կորոյս զկեանս ձեր. այլ զմեզ չհաւանիմ, և ձեզ հաւանեցիմ արդեօք. քաւ լիցի. տանջանք ձեր կեանք են, քանզի նա թեթևացուցանէ լինին՝ վասն որոյ չարչարիմս, և ոչ զգամ ամենևին։ Հրամայեաց այնուհետև տանջել զնա թագաւորն։ Իսկ մանկունքն աղաղակէին մինչդեռ 'ի կախաղանին էր երանելին Բարբեղաս, և ասէին. Բանաւոր և անմարտիչ, հի՞մ այդպէս զանէրդ մեր և զարիութս հալես՝ առանց փառաւոր կրէք տանջես. վասն զի զամենեցուն անէրն պաշտէ. այլ զայդ առնելով պատուի արժանի է մա-նաւանդ և ոչ տանջանաց։ Դարձին փրկութեանդ եր-դուեալ, զի ոչ փախչիցես 'ի ձեռաց Աստուծոյ. այլ հրոյ գեհենին մատնելոց ես։ Եւ ցասուցեալ Նամե-րիանոս հրամայեաց զնոսա տանջել։ Իսկ մանկունքն իբրև միով բերանով ասացին. Ո՞չ ամաչես, անմարտիչդ,

'ի մանկանց յաղթահարիլ տանջի այդչափ բազմու-
թեանց, վասն զի դու առաւել տանջիս քան զմեզ.
երդուեալ յայն որ ընդ հուպ կարող է հաստատա-
նել քեզ, զի ոչ զգայցես տանջանաց քոց։ Իսկ թագա-
ւորին հրամայեաց իջուցանել զԲաբեղաս, և թաքու-
ցանել 'ի տան, զի առանձինն հարցցէ զմանկունսն։ Եւ
սկսաւ ասել ցնոսա. Որդեակք, հաւանեցարուք ինձ,
և բազում պատիւս շնորհեմ ձեզ, զոր այլ ոք ոչ կարէ
շնորհել ձեզ։ Իսկ նոքա իբրև միով ձայնիւ ասացին.
Խորամանկդ և նենգաւոր, մի խորհիր մեզ մահ, քան-
զի ամենայն շնորհք քո լի են ապականեալ դեհենին. զի
յորմէ հետէ են մեզ վարդապետեալ մեր զաւետարանականն
կենդանի կատարեալք եղաք, և ընկեցաք 'ի մէնջ զխոր-
հուրդս չարութեան, և հաստատուն կերպակերպին հա-
ղորդեցաք, պատրաստ եմք 'ի մեռանել վասն անուանն
Քրիստոսի. դու կարծէիր, թէ յորժամ մեկուսացու-
ցանես 'ի մէնջ զվարդապետն մեր՝ յաղթես մեզ։ Յոր-
զինն Աստուծոյ երդուեալ՝ որ կարող է հոգւոյն մերոյ
ողջնել՝ ուր և է, և զմեզ բուժել 'ի պիղծ ձեռաց քոց.
և զժամանակս զայս փոխել ընդ հուպս, թէ ոչ ուրա-
ցուք և ոչ յանձն առնացուք զհօրն մեր, որ աղօթս
առնէ վասն հօտին իւրոյ։ Իսկ երանելին Բաբեղաս
լսէր զայն 'ի տանն ուր արգելեալն էր։ Նումերիանոս
ասաց. Ածցի զատաւորս Բաբեղաս. և իբրև եկն ասէ
ցնա. Մանկունքս այս որդիք են քո։ Բաբեղաս ասաց.
Ըստ Աստուծոյ արդարև որդիք իմ են. այլ ես վասն
Աստուծոյն իմոյ յորմէ ծնայ՝ զկնի ոչ գիտեմ։ Նումե-
րիանոս ասաց. Եւ զիարդ նմանն են քեզ ամենեքին։ Բաբ-
եղաս ասաց. Աղօթիւք խնդրեմ զի ամենեքին նմա-
նեսցին ինձ, բայց միայն 'ի մեղացն իմոց։ Նումերիանոս
ասաց. Ասացի քեզ, զերծանել 'ի տանջանացդ՝ որով
հնազանդեալ ես չարչարիլ՝ և ոչ հաւանեցար ինձ, և
աղաչեմ զքեզ հանձեա զմիտս քո վասն առաջին տան-
ջանացն. միայն յայսմ հետէ շատեա զտանջանաց, հա-
ւանեցո զմանկունս, զի մի այդպէս տղայք եղծեն 'ի
քաղցր կենացս։ Իսկ Բաբեղաս զայրացեալ ասաց. Ո՛վ
անօրէն քան զամենայն մարդ և անհաւատ բռնաւոր.
'ի մեզ պարապեցեր՝ թողեալ զհօտ պատերազմաց, և
թէ որպէս արժան է պատահել այլազգեաց. հաւա-

տամ Աստուծոյ Հօր Քրիստոսի, թէ որպէս հերքեցար 'ի մէնջ, և 'ի թշնամեաց քոց յաղթահարեցիս։ Այլ զխոստմունս քո տուր որդւոց քոց, և զպարգևս քո կալ քեզէն. քանզի և ոչ այնչափ կարես շնորհել մեզ, որչափ փութաս զրկել զմեզ։

Եւ բարկացեալ թագաւորն ետ նմա վճիռ մահու և երից մանկանցն։ Իսկ երանելւոյն Բաբեղայ առեալ զվճիռն հանդերձ երեք մանկամբքն, երդմնեցոյց ըզմօտակայսն՝ և ասէ. Երդմնեցուցանեմ զձեզ Աստուծովն մերով որ զամենայն ինչ տեսանէ, անուրս հանդերձ կապանօքս որ յոտս, դիք զիս 'ի վկայութիւն բռնաւորին, որ յաւիտեանս տանջել ունի յանվախճան հուրն։ Եւ՝ մինչդեռ ելանէր ընդ դուռնն, սաղմոսէր այսպէս. Փրկեցեր զմեզ 'ի թշնամեաց մերոց, և զատելիս մեր յամօթ արարեր. ընդ նմա սաղմոսէին և մանկունքն։ Իսկ երանելին Բաբեղաս աղաչէր զդահիճն, որում հանդերձեալ էին գլխատել, զի նախ զմանկունսն սպանցեն, և ապա զնա։ Եւ կացուցեալ զնոսա յաջմէ և յահեկէ իւրմէ, ասաց. Ահաւասիկ ես և մանկունք իմ, զոր ետ ինձ Աստուած։ Եւ իբրև ետես զնոսա վախճանեալ, ասէ. Օրհնեալ Աստուած քրիստոնէից, որ արարեր ըստ բազում ողորմութեան քում. զի արդարև 'ի բերանոյ մանկանց տղայոց ստնդիեցաց հաստատեցեր զօրհնութիւն քո։ Այնպէս նորա ևս գլխատեալ, թաղեցաւ հանդերձ երեք մանկամբքն և շղթայիւքն։

Աստուած որ տայ յուսացելոց իւրոց զօրութիւն, և փառաւորէ զփառաւորիչս իւր, նմա փառք և զօրութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մեծին Բաքեղայ և որդւոյն և չորից աշակերտացն:

Մաքսիմիանոս թագաւոր մտեալ 'ի քաղաքն Նիկոմիդեայ՝ զոհեաց Ապողոնի. և իբրև կատարեաց ըզգործ պղծութեանն՝ ել արտաքս 'ի տաճարէ կռոցն: Եւ յելանելն նորա մատեան առ նա Անտեմիոս և Փիլիմոն քուրմքն Ապողոնի, և ասեն. Տէր ինքնակալ թագաւոր. դու բազում յօժարութեամբ փութաս 'ի զոհս աստուածոցն, և զբազումս զայլս ընդ քեզ ձանաս ձգել 'ի պաշտօն նոցա. յաղագս որոյ 'ի խաղաղութեան բնակէ աշխարհս մեր, միշտ և հանապազ ըզյաղթութիւն պարգևելով նոցա թագաւորութեանդ քում: Եւ այժմ են ոմանք 'ի քաղաքիս, որք քրիստոնեայք կոչին, և ամբարշտութեամբն իւրեանց ոչ հընազանդին օրինաց թագաւորութեանդ ձերում. այլ հայհոյեն զաստուածսն, և երկիր պագանեն խաչելոյ ուրումն զոր աստուած անուանեն. և ասեն, եթէ յերկինս ունի զբնակութիւն իւր, և իշխէ ամենեցուն՝ որ յերկրի իցեն. և այսպէս խաբեն զբազումս, և ոչ զոհեն աստուածոց մերոց, և ոչ պատուեն զտօնս մեր: Բայց և հպարտանան հակառակ թագաւորութեանդ քում, և փոփոխումն աղօթեն լինել իշխանութեանդ ձերում: Այրդ՝ է աստ ծեր ոմն ժպիրհ Բաքեղաս անուն նորա, որ հպարտութեամբն իւրով միշտ չարախօսէ զաստուածոց մերոց. և գրով ձեռաց իւրոց զբազում մանկունս աշակերտէ յուսումն չարաչար վարդապետութեանն իւրոյ: Եւ պատրէ զմիտս նոցա՝ մի զոհել

Digitized by Google

մինս կրօնից աստուածայնոյ, այլ միայն առնել կալ զդի-
ւաց խաւարելոյն, և յանուն նորա երդնուլ, և ոչ 'ի զօ-
րութիւնս դիւցն: Եւ փոխանակ Հելլենացի ուսմանցն,
որով մանկանցն վարդապետութիւնն յարդէր, առա-
պէլս իմն ուսուցանէր զմանկունսն, զորս երգս սուրբս
և սաղմոսս անուանեն քրիստոնեայքն՝ մոլորութեանցն
իւրեանց. և յայտնի ուսումն ամենայն անզգամ
կանոնաւք կրթեն զմանկունս իւրեանց՝ 'ի ձեռն առանձինն
աշխարհիկ. և այնչափ զօրացաւ մոլեգնութիւն ծերոյն
այնմիկ, մինչ զի և ոչ արդ մանկունք միայն ընթա-
նային յուսումն նորա, այլ և աղջկունք ևս անզգամ կանա-
նանն 'ի վարդապետանոցն նորա: Եւ արդ՝ դու տէր Ինք-
նակալ, մի տար թոյլ զօրանալ մոլորութեանն այս-
միկ. արդ թէ ոչ յանարգանս աստուածոյն և յար-
համարհութիւն թագաւորութեանդ ձեր լինիցի նա:

Զայս իբրև լուաւ թագաւորն 'ի քրմաց անտի, յԱր-
տեմիանոսէ և 'ի Փիլիպիանոսէ, լի եղև սրտմտութեամբ,
և առաքեաց վաղվաղակի զինուորս ըմբռնել զԲաբե-
ղաս՝ հանդերձ մանկամբքն, և զամենեսեան զնոսա
արգելուլ անդէն 'ի վարդապետանոցին, և զգուշու-
թեամբ պահել, և զԲաբեղաս միայն ածել առաջի
նորա: Եւ իբրև կատարեցին զինուորքն զհրամայեալսն,
և ածին երանելի ծերն առաջի թագաւորին ձեռս
յետս կապեալ: Իսկ թագաւորն իբրև սրտմտեալ նս-
տէր առաջի դրանց տաճարին Ապողոնի, 'ի տեղւոջն՝
ուր լուաւ զառաջասացեալ զբանս 'ի քրմաց անտի: Եւ
տեսեալ զսուրբն՝ խոժոռ դիմօք նայեցեալ ընդ նա՝
ասէ այսպէս. Դո՞ւ ես Բաբեղասն՝ որ արհամարհես
զզօրութիւն աստուածոյն, և ոչ զոհես նոցա. և ոչ
այս միայն, այլ և զմանկունս անմեղս յափշտակես 'ի
յանզգամ կանանց, և բարբանջանս իմն ուսուցանես
նոցա, զոր և աստուածայինն երգս անուանես. և ոչ յօ-
րինաց մերոց պատկառես, և ոչ 'ի պատուհասիցս զան-
գիտես, այլ նստիս 'ի հրապարակս և զօղանջես զբանս
քո 'ի լսելիս աշխարհի՝ որ զչարաչար տանջանս ածէ 'ի
'ի վերայ ընդդիմացողացն նոցա: Կամ թէ ո՞չ իցէ լուեալ
քո, թէ որպէս՝ որ քոյին յիմարութեանդ տենչողք
եղեն՝ զանազանս դառնադառնս կրեցին 'ի դատաւորացն
մերոց: Ոմանք հրոյ և ոմանք սրոյ մատնեցան, և կէսք

'ի ծովն ընկեցան, և այլք գազանաց կերակուր եղեն, որ և ոչ գերեզմանաց արժանի եղեն դժուարաբարբառս զխոշտանգմունս նոցա։ Եւ արդ՝ դու զի՞նչ ասես առ այս, ով չարապաշտօն ծեր. փոփոխեսցե՞ս 'ի յետինս կրօնիցդ քոց, և պաշտեսցես զանմահ աստուածն, և երկիր պագանիցես նոցա, և յաղագս որոյ մեղաց նոցա՝ 'ի հանդերձեալ ներգործութենէն մերմէ, հաշտեսցուցես զնոսա 'ի ձեռն զոհից, և ընծայեսցես բարեգործ աստեղաց քոց, և 'ի հանդստեան և 'ի փափկութեան բնակեսցես։ Եւ ոչ այս միայն, այլ և 'ի գիտնականն գանձուցն որ պարգևեսցին քեզ յաստուածոց թագաւորութենէս մերմէ, բազում հարստութեամբ ընկալցիս. որպէս զի մի ասիցես եթէ ծեր եմ, և ոչ կարեմ ընձեռել անձինն իմոյ զպէտս կենցաղոյս, և վասն այսորիկ յօժարիմ 'ի մահ. արդ զի՞նչ ասես առ այս։ Եւ պատասխանի երանելին Բաբելաս և ասէ. Եւ, ով թագաւոր, 'ի մանկութենէ իմմէ պաշտեմ զճշմարիտն Աստուած, և նմին կրօնիւք հարցն մինչև 'ի խորին ծերութիւնս այս, յորում տեսանես զիս նմին բարեպաշտութեանն վարեալ. և արդ անցաւոր կենցաղոյս ցանկացեալ ուրացայց զՏէրն իմ և զԱստուածն, զայն՝ որ ստեղծ զիս յոչընչէ՝ ողորմութեամբն իւրով, և քարանց և փայտից 'ի ձեռաց մարդկան եղելոց և մեռելոտեաց անշնչից երկիր պագից։ Մաքսիմիանոս ասէ. Ոչ ես ներեցից քում ղողանջանացդ՝ թշնամանելով զանմահ դիսն, այլ հրամայեմ փշրել զատամունս քո բերանդ. զի գոնէ այսպէս խնամածութեան խելագար ծերութիւնդ քո, եթէ այսպէս պարտ է խօսել առաջի թագաւորաց։

Եւ նա հրամանաւ նորին ժամանակին հարկանել զծնօտս նորա, մինչև ջախջախեալ մանրեցաւ ոսկերքն այտիցն, և հոսէր խիճանէր արիւնն ընդ ծնօտն և ընդ բերանն նորա։ Իսկ երանելի ծերն աղաղակեաց ձայնիւ մեծաւ և ասէ. Գոհանամ զքէն Քրիստոս Աստուած իմ, զի այսպէս բարեհաճեցար յիս զօրացուցեր զծառայս քո 'ի նախկին մրցմանս յայսմիկ, արժանաւոր մարտնչել ինձ 'ի հաւատոյ պատերազմիս՝ ընդդէմ անօրէն թագաւորիս. զի ահաւասիկ անհնազանդութեամբ քո՝ իբրև զձիթենի կանաչազարդ նորաբերս դալարացեալ զինի

հաստատեսցին, և կամ իբրև զծաղկեալս մատաղատունկս դրախտի, այնպէս համարիմ զզարկուածս քարամբքս առ 'ի նորոգումն փառաց հնացեալ և ծերացեալ անդամոց մարմնոյս իմոյ. վասն զի հաւատամ նորոգ ընդունել զայս 'ի փառաւոր զարդարանս քո:

Իսկ Մաքսիմիանոս իբրև ետես զնա զի այսպէս և 'ի տանջանսն գոհանալով կարդայր զՔրիստոս, ասէ. Ո՛վ ապիղծ և յանդուգն ծեր. և դեռ ևս տակաւին զկնաչեալն կարդաս մարտակից քեզ, և ոչ խնայես զջաղջախումն ոսկերաց երեսաց քոց, և ոչ տեսանես զյօձանահոս կարկաջումն արեան քո 'ի մերմոյ քումմէ. վասն որոյ և այլ բազմադոյն տանջանս ածից 'ի վերայ քո, զի գէթ այնու ծանիցես եթէ այն որ 'ի քէն Աստուած ասի Քրիստոսն, ոչ կարէ օգնել այնոցիկ՝ որ 'ի թագաւորաց դատապարտեալք լինիցին:

Եւ զայս ասացեալ՝ հրամայեաց եւս և զշրջանակս նորա և զթիկունս ևս տաւել հարկանել նովիմբ քարամբքն: Իսկ երանելին Բարսեղ զայս ամենայն տանջանս ընդունելով ոչ ինչ ցաւչէր, այլ հեզ և անխռով ձայնիւ այսպէս սաղմոսէր. Տէր է իմ օգնական և ես ոչ երկեայց, զինչ արասցէ ինձ մարդ. Տէր է իմ օգնական, և ես տեսից զթշնամիս իմ: Բարի է յուսալ 'ի Տէր՝ քան յուսալ 'ի մարդիկ. բարի է յուսալ 'ի Տէր՝ քան յուսալ յիշխանս: Մաքսիմիանոս ասէ. Ի փրկութիւն աստուածոցն երդուեալ, ոչ սուտ խօսեցան զքէն Արտեմիոս և Փիլիփիանոս, եթէ առասպելս իմն 'ի բերան առեալ, երգս սուրբս և սաղմոս անուանեալ կարդայ հնացեալն այն, որով զռամիկսն և զանզգայսն կարող է պատրել. արդ՝ աւասիկ և 'ի լսելիս մեր այսպիսի խորամանկութիւնս յառաջ բերեալ բարբանջէ, և զմեզ ևս պատրել կամելով նովին երգով, հեշտացուցանել զականջս մեր: Եւ սրբոյն հայեցեալ 'ի նա ասէ. Բարուք ասէ աստուածայինն գիրն, եթէ յիմարն զյիմարութիւն խօսի, և սիրտ նորա զնանիրս խմասցի. և ե՞ր վասն ոչ դու իմանաս, ով Մաքսիմիանոս, եթէ մեծ և հզօր է Աստուածն քրիստոնէից, և յոչինչ համարեալ են ամենայն աստուածք հեթանոսաց, որոց դու սպասաւոր լինիս 'ի կործանումն թագաւորութեանդ քում. վասն զի ամենայն կուռք

Digitized by Google

հեթանոսաց, ասէ, դեւք են, այլ Տէր մեր զերկինս արար։

Յայնժամ Մաքսիմիանոս թագաւորն բարկացեալ, ետ զնա ՚ի ձեռս Պրիսկեղայ դատաւորին, եւ հրամայեաց դնել անուր ծանր ՚ի պարանոց նորա, եւ զոտսն նորա պնդել ՚ի փայտի. եւ իբրեւ կատարեաց դատաւորն զհրամայեալն, եւ տարան զերանելին Բարսեղոս ՚ի բանտ, ետ հրաման թագաւորն ածել զամենայն մանկանսն զաշակերտեալսն ՚ի նմանէ առաջի իւր։ Եւ վաղվաղակի կատարեցին սպասաւորքն զհրամայեալն. եւ իբրեւ զգանձանամբս զամենեսեան ժողովեալ կացուցին առաջի թագաւորին, որք էին թուով ութսուն եւ չորս, ընդ արս եւ ընդ կին. որոց անուանք են այսքիկ. Թէոփիլոս, Պետրոս, Փիլիպպոս, Սերապիոն, Սեւերիոս, Զոյլիանոս, Աղեքսանդրոս, Ագաթոն, Մալլիոսոս, Սատուրնինէոս, Տիրանէոս, Կիւրիա, Սոփի, Եւսեբիոս, Թէոդոտի, Փափնուտհի, Ապոլոնիոս, Մալքեկոս, Մաքսիմոս, Անտոնիոս, Սերապիոնոս, Նէոփիտոս, Տարիոն, Պիկիլիանոս, Կինաքիոս, Բիոտն, Դոմնատոս, Բիքտորիոս, Դուլկիտիոս, Դորոթէոս, Եւտիքիոս, Փիլիպպոս, Զենոբիոս, Եւգրաքիոս, Անտոնիոս, Քրիստափորոս, Լիբիոս, Անտիգոնոս, Գենեթլիոս, Թէոդուլէ, Աքիլատիդոս, Թէոփիլուհի, Պատրիկուհի, Թեոնիոս, Թէոդորոս, Փրուդենտիոս, Գլիկերիոս, Գերոնտիոս, Պատրիկիոս, Սոփրոնիոս, Բասիլիանոս, Ուալենտինիանոս, Թէոդորոս, Եւտիքոս, Եւսեբիոս, Եւագրիոս, Սեւերիանոս, Ղեոնդիոս, Մարկիանոս, Փոտիոս, Փիլէկիրոս, Դոմնիկուհի, Սիրմելիա, Դոմետիանոս, Նէոփիտոս, Իպատիոս, Ակակիոս, Զաւտիկոս, Տրիփենոս, Փիլիմոնոս, Դոմնա, Պանկրատիոս, Մարկոս, Աքիլլէոս, Իրինոս, Հուպելիոս, Ասկանիոս, Ելեւթերիոս, Աետիոս, Ամելիոս, Դաւնատոս, Անտիգոնեան, Իպատիան, Փերմիան։

Արդ սոքա ամենեքեան իբրեւ ածան առաջի թագաւորին, գոլով զկնի նոցա եւ մարցն իւրեանց եւ արտասուօք քաջալերէին զնոսա, զի հաստատուն կացցեն ՚ի հաւատս վարդապետին իւրեանց. եւ իբրեւ ետես զնոսա Մաքսիմիանոս, ժպտեցաւ ընդդէմ նոցա, եւ խորամանկութեամբ իւրով քաղցր ձայնիւ սկսաւ ա-

սել ցնոսա այսպէս. Որդեակք իմ, լուարուք ինձ, որ-պէս զի կեցջիք և 'ի բարութեան վայելեսջիք. վասն զի թէպէտ և վարդապետն ձեր որ ուսուցանէրն ըզ-ձեզ՝ անապական և հազիւ ծանեաւ զճշմարտութիւն աս-տուածոյն, սակայն յետոյ երկիր եպագ նոցա, որպէս և ամենայն մարդիկ. այլ վասն զի իմացեալ իմ իբ-րու զի հարկանէր զձեզ և տանջէր յանդգնաբար, համարձակ պահանջելով 'ի ձէնջ զհամարս նամնիր ու-սմանց դրոցն քրիստոնէից, և յաղագս այնորիկ բար-կացեալ իմ 'ի վերայ նորա, արկի զնա 'ի բանդ, զի մի այլ ևս հանդերձեսցի հարկանել զձեզ: Արդ մը-տեալ 'ի տաճար աստուածոյն՝ երկիր պագէք նոցա, և անցեալ գնասջիք խաղաղութեամբ առ մարս ձեր. վասն զի տեսանէք թէ որպէս ողորմագինս կականէն կողկողելով զկնի ձեր: Եւ առ այս ամենայն ողոքա-կան բանս թագաւորին՝ ոչ ետուն պատասխանի սուրբ մանկունքն. բայց միայն իւրաքանչիւր ոք 'ի նոցանէ սկսաւ ասել, թէ՝ Ես քրիստոնեայ եմ:

Յայնժամ բարկացեալ թագաւորն հրամայեաց 'ի բաց տանել զնոսա յերեսաց իւրոց: Եւ ապա ընտրեալ 'ի նոցանէ տասն մանուկ, որ թուէր թէ քան զայլսն համեստագոյնք իցեն, առ 'ի կարող լինելոյ նոցա առ հարցմունս նորա տալ պատասխանի, զորս և ածեալ կացուցին առաջի նորա: Պատասխանի ետ Մաքսիմիա-նոս և ասէ ցնոսա. Գիտէ՞ք, որդեակք, եթէ վասն ո-րոյ իրաց ընտրեցի զձեզ յամենայն ընկերաց ձերոց՝ իբրև զմանկունս իմաստունս, և կացուցի առաջի իմ: արդ մի նմանէք ապիրատութեան վարդապետին ձե-րոյ, այլ մատուցեալ երկիր պագէք աստուածոցն, և բազում պարգևս ընկալջիք յինէն, գանձս ոսկւոյ և արծաթոյ, և ուրախութեամբ մեծաւ արձակեսջիք յինէն 'ի տունս ձեր. ապա թէ ոչ հնազանդիք ինձ, հրամայեմ հատանել զգլուխս ձեր, և արկանել շանց զդիակունս ձեր: Պատասխանի ետ մի ոմն 'ի նոցանէ որում անուն էր Ամովս, և ասէ. Մեք քրիստոնեայ եմք, և դիւաց պղծոց երկիր ոչ պագանեմք. զոր ինչ կամիս արա վաղվաղակի, զի աւասիկ պատրաստ եմք ըստ օրինակի վարդապետին մերոյ: Մաքսիմիանոս ա-սէ. Առէք զդա և հարէք զթիկունս և զկողս դորա,

որպէս զի ուսցի այրապէս և ոչ տղայաբար խօսել առաջի թագաւորի։ Եւ իբրև տանջեցաւ նա այսպէս, յառաջ մատուցին զմիւսն՝ որում անուն էր Դաւնեադոս։ Մաքսիմիանոս ասէ. Տեսանե՞ր զաշակերտակիցն քո, եթէ որպէս ոչ հաւանեալ ինձ՝ յանհնազանդութիւն տանջանս մատնեցաւ. արդ դու մի՛ նմանիր նորա անմտութեանն, այլ հնազանդեա ինձ և պաշտեա զաստուածսն, և անցեալ գնասջիր առ ծնօղսն քո խաղաղութեամբ. վասն զի գիտես թէ որպէս այժմ տարամեալ լինիցին նոքա վասն յամելոյդ քո։ Եւ պատասխանի Դաւնեադոս և ասէ. Ես քրիստոնեայ եմ, որպէս և Ամփիլոխիոս աշակերտակիցն իմ, և ոչ խաբեցայց 'ի փաղաքշանաց քոց, և ոչ երկեայց 'ի սպառնալեաց քոց, և ոչ ուրացայց զԱստուած իմ և զՏէրն։ Յայնժամ լի եղև բարկութեամբ Մաքսիմիանոս, և գոյն երեսաց նորա շրջեցաւ, և ասէ. Առէք և զդա և ըստ առաջնոյն օրինակի կրկնապատիկ տանջեցէք, վասն զի սա ևս ըմբռնեալ է 'ի պատրանս ծերոյն այնորիկ։ Եւ իբրև տանջեցին զսուրբ մանուկն սպասաւորք թագաւորին անողորմ, և հոսէր իջանէր արիւն նորա յերկիր, և նա ոչինչ տայր պատասխանի առ բռնաւորն, այլ միայն աղաղակէր և ասէր. Ես քրիստոնեայ եմ։ Եւ հրամայեաց թագաւորն ընկենուլ զնա յատակս տանն։ Եւ ետ ածել և զայլ ևս ընկերս նորա, և ասէ ցնոսա. Ո՛րպէս կամիք, հաւանե՞լ ինձ, և պարգևօք և ուրախութեամբ մեծաւ երթայք 'ի տունս ձեր, եթէ անհաւան գտանել և զայդպիսի տանջանս կրել որպէս տեսանէք զընկերս ձեր։ Իսկ մանկունքն իբրև լուան զբանս նորա՝ 'ի բաց ընկեցեալ զձօրձս իւրեանց, միաբան աղաղակեցին և ասեն. Աւասիկ պատրաստ եմք առ տանջանս քո, որպէս սուրբ եղբարքս մեր, որք անկեալ կան 'ի յատակս տանս առաջի մեր, Ամփիլոխիոս և Դաւնեադոս. և ոչ երբէք դադարեմք 'ի կոչելոյ զանձինս մեր քրիստոնեայս, և խոստովանելոյ զԱստուածն մեր, որպէս ուսոյց մեզ երանելի վարդապետն մեր։

Յայնժամ յարեաւ վաղվաղակի Մաքսիմիանոս, և գնաց բարկութեամբ մեծաւ 'ի պալատ իւր, և ետ հրաման Պրիսկիլիանոսի դատաւորի արկանել միանգամայն զամենայն մանկունսն 'ի բանտ, և ասաց ինչ

աննուաղ պահել. զի թերևս, ասէ, 'ի սոյն նքողեալ՝ ուրացցին զխրատ վարդապետին իւրեանց. ապա թէ ոչ՝ հանդերձ վարդապետաւ իւրեանց ընկալցին սրով զվճիռ մահու: Իսկ դատաւորին ընկալեալ զայսպիսի հրաման՝ ետ ածել առաջի իւր զերանելին Բաբեղաս հանդերձ ութսուն և չորս մանկամբքն և ասէ ցնոսա. Զի՞նչ կամիս դու Բաբեղաս. զգաստացի՛ր 'ի փոխելու-թենէ յիմարութեանդ առ 'ի զոհել աստուածոցն և կեալ, եթէ արդ ևս 'ի նմին յամառութեան կայցես, և չարաչար կորիցես դու հանդերձ աշակերտօքդ քո, որպէս և ինքնակալն հրամայեաց: Եւ պատասխանի երանելին և ասէ. Պարտ էր իմանալ քեզ, դու դա-տաւոր, զհաստատութիւն հաւատոցն մեր յառաջին մեծարանէ անտի, եթէ զիարդ զոր ոչ չարաչար ջաղ-ջախումն ոսկերաց ծնօտիցս իմոց ուծացոյց զիս 'ի յԱս-տուծոյն իմմէ, արդ այլով իւիք տանջանօք հաւանե-ցուցես զիս ուրանալ 'ի նմանէ. արդ արա վաղվաղակի որպէս հրամայեցար յինքնակալէն քումմէ. վասն զի ես պատրաստ իմ յամենայն տանջանս մտանել վասն բա-րեպաշտութեան՝ զոր ընկալայ 'ի մանկութենէ իմմէ, և պահեցի մինչև 'ի խորին ծերութիւնս յայս՝ յորում տեսանես զիս եղեալ: Իսկ դատաւորն իբրև լուաւ զայս ասէ. Ես ակն ունէի թերևս ողորմեսցիս դու ինքնին թշուառական ալեաց քոց, և այդոցիկ այդ-քանեաց մանկանցդ՝ որ վասն քո հանդերձեալ են կո-րնչել. դու արդ ևս տակաւին 'ի նմին յամառութեան կաս, արդ ես աւասիկ կակղեցից զյանդգնութիւնդ քո: Եւ ետ հրաման պարզել ձգել զնա 'ի չորից կող-մանց և արջառաջղօք հարկանել զթիկունսն և զներ-բանս նորա: Իսկ սուրբն ոչինչ գրէր զտանջանս, այլ միայն համբարձեալ զաչս մտաց իւրոց յերկինս՝ սկսաւ ասել այսպէս. Փառք քեզ զուգահաւասար սուրբ Եր-րորդութիւն, Հայր և Որդի և Հոգիդ սուրբ. փառք քեզ՝ Հայր սուրբ, որ զօրացուցեր զտկարութիւն իմ՝ զօրութեամբ շնորհի Հոգւոյդ սրբոյ, և նորոգեցեր զապականութիւն ծերութեանս իմոյ՝ չարչարանօք Քրիստոսի քո. և արդ ես զի՞նչ տաց տրիտուր քեզ ըստ ամենայնի՝ զոր շնորհեցեր ինձ, այլ միայն գոհա-ցողական ձայնիւ օրհնեցից և փառաւորեցից զանբա-

ժամնելի և զանխմանալի զօրութիւն քո, այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից: Եւ սրբոց մանկանցն ասացեալ զամէնն, ետ հրաման Պրիսկիլիանոս դատաւորն զամենեցուն զգլուխս հատանել, որպէս և հրամայեցաւ 'ի թագաւորէն: Եւ դահճացն առեալ զայսպիսի հրաման՝ նախ հատին զգլուխ սրբոյն Բաբելասայ և ապա զայլոց մանկանցն մի ըստ միոջէ, միանգամայն զութսուն և չորիցն. որոց ամենեցուն զքրիստոնեայ անուն 'ի վերայ իւրեանց դաւանեալ՝ կատարեցան 'ի Քրիստոս. զոր առեալ զմարմինս նոցա արանց երկիւղածաց՝ հանեալ արտաքոյ քաղաքին, և արարեալ երիս դիրս 'ի նշանաւոր տեղւոջն՝ որ կոչի Եզանդիրք, եդին անդ զնշխարս նոցա, տօն մեծ կատարեալ զօր յիշատակի նոցա յամսեանն սեպտեմբերի, որ օր չորս էր ամսոյն:

Արդ որք այսպէս կատարեցան 'ի Քրիստոս, 'ի հիւպատոսին Դեկոսղետիանոսի և Մաքսիմիանոսի, երկոցունց հեթանոսական թագաւորաց: Իսկ ըստ մեզ թագաւորելոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի միածնի որդւոյն Աստուծոյ. ընդ որում Հօր, միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ, վայելէ փառք իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Բագարատայ Տաւրոմենոյ եպիսկոպոսի։

Սուրբն Բագարատ աշակերտ էր սրբոյ առաքելոյն [1], և ձեռնադրեցաւ 'ի սրբոյն Պետրոսէ՝ եպիսկոպոս, և առաքեաց յարեւմուտս 'ի Սիկիլէ կղզին 'ի քաղաքն Տաւրոմենի։ Եւ մտեալ 'ի նա, վարդապետութեամբն իւրով դարձոյց զնաւապետն Ուղկանիոս [2] և զղեկավարն զԱգրինոս և զայլ նաւապետսն՝ յաստուածգիտութիւն։ Եւ յորժամ նաւեցին 'ի կղզին՝ գտին զամենայն քաղաքն և զգաւառսն 'ի կռապաշտութեան. և յաղւոց հանեալ հեծեծանօք երանելին Բագարատ՝ համբարձ զձեռն իւր և զաչս յերկինս, և աղաչեաց զԱստուած վասն մոլորեալ ժողովրդեանն այնմիկ. և ասէ ցՈւղկանիոս և ցԱգրինոս. Եկայք, որդեակք, աներկիւղ քարոզեսցուք զանուն Աստուծոյ 'ի մէջ մոլորեալ ժողովրդեանս, որպէս առի հրաման յառաքելոյն Պետրոսէ։ Եւ սկսաւ Բագարատ քարոզել և ուսուցանել և ասել զքանչելիս անուամբն Աստուծոյ։ Եւ լուեալ քաղաքապետին Վոնիփոտոսի [3] զարմացաւ և հաւատաց յԱստուած՝ գաղտ 'ի ժողովրդենէն. և յորժամ գնաց 'ի քաղաքն Տաւրոմենի՝ երթեալ 'ի գիշերի 'ի մեհեան կռոցն՝ յորում էր բագինն Փալկոնի և 'դից քաղաքին այնորիկ. և հայեցեալ 'ի բագինն՝ ասէր. Ո՛վ Փալկոն, անզգայ խուլ և համր և

1. Մի օր. սրբոյ առաքելոյն Պետրոսի։
2. Այլ օր. Ողկանիոս։
3. Այլ օր. Ոնիփատոս։

կոյր, ծով ես դու և կամ զինչ գործես աստ. և քանզի ամք են յորում բնակեալ ես աստ և մոլորեցուցանես խաբէութեամբ զստեղծուածս Աստուծոյ իմոյ, և տաս զոհս մատուցանել քեզ, պիղծ և զարշելի դիւապաշտկեր: Եւ ասէ դևն որ 'ի բագինն բնակեալն էր. Երկերիւր և վաթսուն ամ է որ բնակեալ եմ աստ, և ընդունիմ զոհս և նուէրս 'ի Տոռոմենի քաղաքէս. յամենայն ամի երեք տղայ անարատ և եօթանասուն և երեք զուարակս փափուկս և գեղեցիկս, և խոյս և նոխազս և գառինս բազումս: Եւ երանելին Բագարատ մեծաւ բարբառով ասէ. Երդմնեցուցանեմ զձեզ. պիղծ դևք, յանուն խաչելոյն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. ժողովեցարուք ամենեքեան աստ և զխուլ և զհամր բագինդ Փալկոնի վերացուցէք 'ի մեհենէս և ընկեցէք 'ի ծովն, երեսուն ասպարիզաւ հեռի 'ի ցամաքէն. և դուք ընդ նմին ընկղմեցարուք յանդունդս խորոց: Եւ առժամայն հնչումն եղև իբրև սաստիկ հողմոյ, և լցաւ մեհեանն անգեղօք և ագռաւօք, և կալան առաղակելով զբագինն Փալկոնի և ընկեցին 'ի ծովն. և եղ գոչումն մեծ 'ի ծովէն, և եղև ձայն յերկնից. Զօրացիր Բագարատ, ես ընդ քեզ եմ, և ոչ թողից զքեզ մինչև դասեցից զքեզ ընդ առաքեալսն և ընդ մարտիրոսս. և եկեալք 'ի մեհենէն գնացին յօթևանս իւրեանց: Եւ ընդ առաւօտն գնացին քուրմքն զոհել 'ի մեհեանն, գտին զդուռն բաց. և մտեալ 'ի ներքս՝ ըզբագինն Փալկոնի ոչ գտին. և եկեալք 'ի մէջ հրապարակին մեծաւ հառաչմամբ կոծէին. Վա՛յ մեզ, զի քաղաքս կործանի, քանզի մեծ աստուածն մեր Փալկոն՝ աներևոյթ եղև. և դիմեցին բազում ժողովք 'ի մեհեանն և զպիղծ բագինն ոչ գտին. գնացին յանթացս 'ի տուն Վոնիփատոսի քաղաքապետին, և աղաղակէին առաջի դրանն. Ո՛վ պատուական իշխան, և շինող և սիրելի մեծի աստուածոցն, եկ և տես զկորուստ քաղաքիս: Եւ նորա խոնարհեալ 'ի պատուհանէն ասէ. Ո՛վ իմաստուն արք և քահանայք մեծին աստուծոյն Փալկոնի, զի՞նչ եղև ձեզ որ այդպէս աղաղակէք: Եւ նոքա ասեն. Մեծ անցք անցին ընդ մեզ. քանզի բարձրեալն Փալկոն կորեաւ, և պայծառ և վայելուչ բագինն իւր աներևոյթ եղև. և սեղանն և աւազանն և

ոսկեկազմ անթառամ՝ ունայնի մնայց եւ խորտակման ոչնչացաւ։ Ասէ Պափնուտիոս. Ո՛վ հարկաւոր տանուտէարք եւ պատուեալ քահանայք, լուարուք ինձ եւ քննեցէք, միթէ ամբարտաւանութեան աստուածն մեր եւ եթող զմեզ եւ գնաց յայլ քաղաք. միթէ երբէք զսովորական զոհն լիակատար ոչ մատուցէք եւ անընդունելի արար զպաշտօնն մեր, եւ վասն այնորիկ ատեաց զմեզ եւ փախեաւ 'ի մէնջ. արդ գնացէք 'ի յարկս ձեր եւ ես պարապով քննեցից եւ գտից զպատճառսն։ Եւ նոքա ասեն. Մեք զսովորական ուսմունս կատարեմք եւ ոչինչ պակասութիւն առնեմք 'ի զոհսն իւր, եթէ վասն էր խռովեցաւ՝ ոչ գիտեմք. արդ աղաչեմք զքեզ, ո՛վ փառաւոր պայծառ քաղաքապետ, զի պնդութեամբ քննեսցես. Եւ եթէ խռովեցաւ 'ի մէնջ եւ գնաց յայլ քաղաք, մեք երթիցուք առ նա եւ երկիր պագցուք նմա, եւ նա հաշտեսցի ընդ մեզ եւ ասասցէ զպատճառսն, եւ մեք յաւելուցումք 'ի զոհսն եւ 'ի պաշտամունսն։ Ասէ Պափնուտիոս. Ասացի ձեզ, եթէ երթիջիք 'ի տունս ձեր, եւ թէ հզօր է աստուածն Փալկոն՝ յայտնեսցէ մեզ զճշմարիտն։ Եւ նոքա աղաղակեցին. Ո՛վ պատուական եւ չինող դատաւոր, որպէս օտար եւ անծանօթ աստուածոց մերոց խօսեցար. ոչ ճանաչես զերիտասարդ եւ զգեղեցիկ աստուածն մեր զՓալկոն՝ որդի Փալկոնիդայ. ոչ յամենայն ժամ 'ի գինարբուսն եւ 'ի խնդմանս աւուրս՝ դու ինքնին գովէիր եւ պատմէիր զգովելի գործսն նորա. եւ այժմ ասես, եթէ հզօր է աստուածն Փալկոն՝[1] յայտնեսցէ զինքն մեզ։ Դարձեալ պատասխանի ետ Պափնուտիոս եւ ասէ. Ասացի ձեզ, ո՛վ արք իմաստասէրք, եթէ համբերեցէք, եւ ես քննեցից զկորուստն Փալկոնի. կարծեմ եթէ գարշեցաւ 'ի ձէնջ, քանզի հզօր աստուած էր։ Եւ իբրեւ լուան զայն, դադարեցին եւ գնացին 'ի գործս իւրեանց. եւ Պափնուտիոս գաղտ կոչեաց զՈւղկանիոս եւ ասաց նոմա զխռովութիւն ժողովրդեանն, եւ եթէ որպէս կորեաւ աստուածն իւրեանց. եւ եթէ զինչ արարից ես ոչ գիտեմ։ Եւ սկսաւ Ուղկանիոս պատմել զճշմարիտն եւ ասէ. Լուր մտադիւրութեամբ, քաղաքապետ

1. Այլ օր. Եթէ հզօր աստուած է Փալկոն։

և դատաւոր, գիտասջիր զի երկքանձնեան տէրու-
Թիւնն յանձն առեալ զգարշելի պաշտամունս մեր, և
ոչ ևս մատուցաք զոհս այս ախրծ դիւաց, այլ միայն
Աստուծոյ կենդանւոյ, որ մեզ յաւիտեան. և այլ ոչ
ևս յառաջադիմի 'ի կռոցն պաշտելութիւն[1], և ոչ ե-
րազք և դիւթութիւնք գուշակեն մոլորեալ մարդկան,
քանզի երկնաւոր Աստուած տարածեաց զորդին իւր
յերկիր, և մարմնացեալ ծնաւ 'ի սրբոյ կուսէն Մա-
րիամայ, զի որդեսցէ զմեզ յամենայն անօրէնութե-
նէ: Եւ յայսմ հետէ փաղկան արդի փաղկանեխդեայ ոչ
զոք կարէ խաբել:

Եւ ընդ առաւօտն ժողովեցան ամենայն քաղաքն 'ի
միասին, և սկսան լալ զփաղկան, և լային աղաղակել.
Ո՞ւր իցէ վայելչուչ գեղդ քո, ով քաղցրալիդ փաղկան.
մրգէս յանկարծակի անյայտ եղեր 'ի քո փառացաքա-
ղացս. երանի՛ եթէ ոչ էաք լեալ քաղհանայք քո: Ամե-
նայն աստուածք խնդութեամբ ընդունէին զոհս 'ի քըր-
մաց իւրեանց, դու միայն անընդունող եղեր և ատեցեր
զմեզ. և քաղաքապետն մեր Վանիփառոս մատուցաւ զանձ-
չափ ոսկին քո, և քեզ խնդիր ոչ առար: Ո՞վ կողոպ-
տեաց զքեզ 'ի մէնջ. ով նախանձեցաւ ընդ անչափ
ոսկին մեր, ով Լիւսիան և Դիա փոքր աստուածք. և
Փաղանիդա[2] աստուածուհի՝ դուստր Իրինոսի և Ար-
տեմեայ քոյր աստուածուհւոյն. արդ ընդէ՞ր ոչ օգնե-
ցիք մեզ, և ողբայք ընդ մեզ զգեղեցիկ և զպայծառ
աստուածն զփաղկան. ընդէ՞ր լայք և ոչ խնդրէք զկո-
րուսեալն:

Եւ յորժամ եղև գիշեր, զգեցաւ Վանիփառոս զար-
քունական պատմուճանն իւր և զքղամին իւր, և
գնաց 'ի դուռն Բադարքառայ, զի զնա ևս չէր տեսեալ
զնա: Նախանձէ և նա զգեցաւ զերախտկապառութեան փի-
լոնն և զեմիփորոնն և նստաւ 'ի Թիկնաթոռն, առեալ
'ի ձեռս իւր զաւետարանն և զխաչն և զսերբունական
պատկերն, զոր ետ նմա Պետրոս առաքեալն: Եւ մը-
տեալ Վանիփառոս եաես զերանելին Բադարքառ իբրև
զլոյս, և շուրջ զանձամբն իբրև զհուր. անկաւ 'ի վե-

1. Այլ օր. կռոց պաշտամանս:
2. Այլ օր. Փաղկանիդայ:

րայ երեսաց իւրոց և երկիր եպագ ահիւ մեծաւ, և ասէ. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից՝ զոր քարոզէ Բագարատ. հաւատամ զի նա միայն է Աստուած երկնից և երկրի։ Եւ ասէ. Ո՞րպէս մերձեցայց 'ի քեզ. քանզի տեսանեմ զքեզ իբրև զայր վառեալ և շուրջ զքև հուր, երկնչիմ գուցէ այրիմ ես։

Եւ գիտաց Բագարատ եթէ եսես զշնորհս Հոգւոյն սրբոյ որ են 'ի քահանայից սուրբ խորհրդեանն ըզ-գեստս, քանզի սուրբ են. և յարուցեալ եհան զեմի-փորոնն և զփիլոնն և զուրարն, և նստաւ. և այլ ոչ ե-տես Վանիփատոս զհուրն. և ողջունեաց զնա 'ի համ-բոյր սրբութեան և նստոյց մերձ առ իւր, և օրհնեաց զնա յոյժ. և ճաշեցին 'ի միասին զոր տարաւ Վանիփա-տոս 'ի տանէ իւրմէ զամենայն բարութիւնս։ Եւ յոր-ժամ ուրախացան և յարեան, բացան ձեղունք տանն և լոյս պայծառ ծագեաց 'ի վերայ նոցա, և յահի լեալք անկան 'ի վերայ երեսաց իւրեանց յերկիր. և կալեալ զձեռանէ նոցա Բագարատ՝ կանգնեաց զնոսա, և նըս-տոյց մերձ առ ինքն. և սկսաւ պատմել նոցա մի ըստ միոջէ 'ի հինն և 'ի նոր կտակարանաց յԱդամայ մինչև 'ի Քրիստոսի մարդեղութիւնն, և 'ի համբարձումն և 'ի գալուստ Հոգւոյն սրբոյ յառաքեալսն.. և 'ի պատմու-թենէն լուսաւորեցան ամենեքեան որ անդ հանդի-պեցան աստուածային վարդապետութեամբն. և ող-ջունեալ զամենեսեան յուղարկեաց 'ի յարկս իւ-րեանց։ Եւ յաւուրն յայնմիկ յերրորդ ժամու գիշե-րոյն գրեաց երանելին Բագարատ 'ի քարտիսի ձեռամբ իւրով այսպէս. Առ Լիւսիոծն կաց բագինն. Ես Բագա-րատ ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ, գրեմ առ քեզ պիղծ և զազիր և գարշ Տուռոմենայ քաղաքիս փոքր աստուածդ. յորժամ ընդունիս զգիրս իմ և ըն-թեռնուս՝ վաղվաղակի զոր հրամայեմ քեզ կատարեա. և երթիջիր դու 'ի կորստեան տեղին 'ի գեհենն հրոյն և յարտաքին խաւարն, յորում է քո աւագագոյն աստուածն Փալկոն, և 'ի միասին կոծեցարուք զձեր կորուստն, զի մի այլ ևս տիրիցէք քաղաքիս այսորիկ։ Եւ տուեալ զթուղթն յԱգրինաս՝ յղարկեաց 'ի մեհեանն կռոցն։ Եւ նորա երթեալ որպէս թէ յաղօթել և 'ի խնկել, եդ զքարտէսն 'ի բագինն, և գաղտ փախեաւ

Digitized by Google

և դարձաւ առ Բագարատ։ Եւ յետ երկու պահոյ եղև ձայն յաներևութից և ասէ. Ո՛վ Բագարատ ծառայ Աստուծոյ կենդանւոյ, զհրամայեալս մեզ 'ի քումմէ սրբութենէդ կատարեցուք. և իջցուք 'ի սանդարամետս անդնդոց. արդ խնդա և ուրախ լեր, և համարձակութեամբ ել 'ի մէջ քաղաքիս, զի յայսմ հետէ քո է։ Եւ յորժամ լուաւ զձայնն Բագարատ՝ անկաւ 'ի վերայ երեսաց իւրոց և գոհանայր զԱստուծոյ. և առժամայն յարուցեալ եկն 'ի հրապարակ քաղաքին, և աստղանշանք յերկնից առաջնորդեաց նոցա մինչև 'ի տունն Վանիփատոսի. և նորա ելեալ ընդ առաջ եմուծ զնոսա 'ի տուն իւր լաւութեամբ, և ոչ ոք ամենեւին գիտաց, զի դեռ ևս գիշեր էր. և արար անդ աւուրս քառասուն։ Եւ 'ի միում աւուր ժողովեցան քուրմքն[1] 'ի դուռն Վանիփատոսի և ասեն. Ո՛վ զաւաւոր և շինող քաղաքապետ, մերձեալ է տօն Լիւսինայ աստուածոյն մերոյ. հրամայեա և արասցուք մեծաւ պայծառութեամբ, զի մի և սա խռովեսցի մեզ և փախիցի և կորնչիցի որպէս Փալկոն, և լինիցիմք ծաղր ամենայն քաղաքացեաց և մերձակայից։ Կարծեմք, մեծ իշխան, եթէ յորմէհետէ եմուտ Ուղկանիտոս ի Տաւրմենիոս քաղաքս յայս, յայժ ատեցին զմեզ աստուածքն մեր, և զզոհսն մեր ոչ ընդունեցին. բազում անգամ դիւթութեամբք հարցանեմք վասն մեծ և մաքուր աստուածոյն Փալկոնի, և պատասխանի ոչ տան մեզ. և մեզ ինչ օգուտ ոչ է, 'ի զուր անուանեալք քուրմք աստուածոցն։ Ասէ Վանիփատոս. Ո՛վ իմաստունք, քահանայք աստուածոց մերոց, երթայք պատրաստեցէք զամենայն զենլիս զոհիցն, և յաւուր տօնիցն եկից և ես 'ի զոհսն։ Եւ երթեալ պատմեաց Բագարատայ զասացեալսն 'ի քրմացն. և նորա զձեռսն յերկինս համբարձեալ աղաչեաց զԱստուած վասն մնացեալ կռոցն՝ զի կործանեսցին։ Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ մինչդեռ քուրմքն 'ի տունս իւրեանց ննջէին, կործանեցան բագինքն և խորտակեցան 'ի բազում մասունս. և յորժամ եհաս այգն տօնին՝ պատրաստեցին զամենայն զենլիս աւելի քան զՓալկոնին, տղայս

1. Այլ օր. քուրմն։

անասունս և զուարակս և խոյս և նոխազս և զատիկս, և զարդարեալ քրմացն՝ գնացին 'ի մեհեանն Աստղկան և զոհին զբազմինն կործանեալ և խորտակեալ 'ի բազում մասունս. և սկսան բախել զերեսս իւրեանց, և ասեն մեծաւ հառաչմամբ. Վայ մեզ, մայր Աստղիկ, չար պատերազմ շարժեցաւ 'ի վերայ քո, չեղև մեզ բաւական կորուստ Փաւլկոնի, այլ և դու մեծ չարի դիպար. վայ մեզ, որ եթէ լուիցեն զայս յայլ քաղաքս՝ խոտեսն և անարգս համենեն¹ զմեզ որպէս զատուածակոչեսցէ. Ո՛վ հզօր և պայծառ աստուած մեր Աստղիկ, ընդէ՞ր կործանեցար և փշրեցար, և ոսկեկազմ աթոռ քո ունայն մնաց: Եւ եկեալ անտի սրտաբեկեալք գնացին յայլ մեհեան Դիւաց կուոցն. զոհին և զայն կործանեալ և բեկանեալ. և սկսան մեծապարբառ ողբալ և հառաչել, մինչև 'ի ձայնէն ժողովեցան ամենայն բազումն. և ասեն քուրմքն. Լացէք ամենեքեան և ողբացէք ընդ մեզ, քանզի քաջքն և իմաստուն աստուածքն մեր կորեան և ընկեցան 'ի սպառ. պատառեսցուք զօձիս մեր և հող և մոխիր արկցուք 'ի ծոց և 'ի գլուխս մեր, և զերեսս և զճակատս մեր բաղխեսցուք, և սուգ կալցուք ընդ կործանումն աստուածոց մերոց: Եւ սկըսան ամենայն ժողովուրդքն լալ և ողբալ ընդ կործանումն կռոցն. և դիմեցին ամենեքեան հառաչմամբ և մեծաւ բարկութեամբ 'ի տուն Վոնիփատոսի. և աղաղակէին արտաքոյ դրանն. Ո՛վ անարժան իշխան, 'ի չար ժամու եղեր դու քաղաքապետ. տեսանե՞ս դու զաստուածս կործանեալ և անփոյթ առնես, և ոչ յուզես և քննես վասն մեծ անցիցս որ ընդ մեզ անցցին. մի անհաւատ և անպէտ դատաւոր և քաղաքաւեր, կէջ և գնա տես զքո սիրելի և զբարեկամ աստուածսն՝ եթէ որպէս յաղբեաս 'ի կոխանս թաւալին, յայլ տեղի գլուխն, յայլ տեղի ձեռքն և յայլ տեղի ոտքն. և ո՞չ նոքա մեծացուցին զքեզ և փառաւորեցին և լցին զգանձատունս քո ոսկւով և արծաթով և դիպակով և ակամբք և մարգարտով, և զշտեմարանս քո ամենայն բարութեամբ: Իսկ Վոնիփատոս 'ի բարձր պատուհանէն ասէ. Ո՛վ իմաստուն և հարկաւոր քաղա-

¹ Այլ օր. համարքին :

քացիք, զի՞նչ կամիք զի արարից. մի՞ երդէք շնորհք աստուածայի՞ն պարգևացն եմուտ 'ի քաղաքս մեր և կործանեաց զաստուածսն։ Եւ նոքա ասեն. Զի՞նչ իցէ շընորհք աստուածայի՞ն շնորհացն[1], ոչ գիտեմք զի՞նչ խօսիս. եթէ սիրելի ես աստուածոցն մերոց՝ ասա մեզ զճշմարիտն։ Եւ նա ասէ. Շնորհք և զօրութիւնք 'ի բարձանց։ Եւ նոքա բարկացան յոյժ և ասեն. Ո՛վ անաւրժան և անօրէն քաղաքաւէր, և թշնամի աստուածոցն մերոց, կորուստ և մահն քո հասեալ է. ծրպէս տուր մեզ պատասխանի։ Ասէ Վանիփոսոս. Ընդէ՞ր բարկանայք և ամբոխիք և դառնանայք 'ի վերայ իմ մոլաթեամբ։ Եւ նոքա ասեն. Ոչ եթէ փոքր մեաս եղև, այլ աստուածոց կորուստ. և արժան է այլ սատակութեամբ բարկանալ և լալ և կոծել։ Ասէ Վանիփոսոս. Ընթերցէք արս հանճարեղս և իմաստունս, և 'ի հասարակ գիշերի 'ի մեհեանն դիւթութիւնս և աղանդիենս մատուցանեն, և վիճակս արկցեն և հաւատեադիտացեն, եթէ ընդէ՞ր կործանեցան աստուածքն. միթէ այլ Աստուած հզօրագոյն մարտեաւ ընդ նոսա, և վասն զի ոչ կարացին կալ ընդդէմ՝ կործանեցան։

Եւ ամենայն ժողովուրդն հաճեցան ընդ խրատն Վանիփոսոսի. երթեալ ընթերցին արս հմուտս դիւթութեան. և նոքա գնացին 'ի մեհեանս Լիւսինեայ, զի նորա բագինն չէր կործանեալ. և սկսան դիւթել և առնել աղանդս 'ի հասարակ գիշերի, և վիճակս արկանէին անուամբ Լիւսինեայ։ Եւ Վանիփոսոս երթեալ պատմեաց Բագարատոյ զամենայն. և նորա տարածեալ զձեռս յերկինս աղաչեաց զԱստուած՝ զի արասցէ սքանչելիս 'ի մոլորեալ ժողովուրդն։ Եւ բազում կանայք ժողովեցան, և շուրջ պատեալ զմեհենաւն և ծափս արկանելով երգէին պարելով զդիւթականն երգս, և դիւթք 'ի ներքս 'ի մեհեանն առնէին զաղանդիսն. աղաչէին զբագինն զի խօսեսցի ընդ նոսա։ Եւ եղև ձայն 'ի կռոցն Լիւսինեայ և ասէր. Ո՛վ արք Տաւրմենոյ քաղաքիս, լուարուք յինէն զճըշմարիտն. Մեք յայսմ հետէ ոչինչ եմք կարող առնել ինչ կամ գործել. մինչև ցայժմ զամենայն զոհն ընդու-

1. Այլ օր. պարգևացն։

նէաք և զխնդիրս կատարեցաք. այժմ զօրութիւն ոչ գոյ 'ի մեզ, քանզի յոյժ տկարացաք և ոչնչացաք. զի հըզօրագոյն աստուածն ասա երևեցաւ, և յահէ նորա Փայլկոն կորեաւ և յանդունդս ընկղմեցաւ, նոյնպէս և Ապողոն և Դիոս կործանեցան. և դիտաւաջիք ամենեքեան որ երեքանձնեայ աստուածութիւնն աւաքեաց զշնորհս օգնութեան 'ի քաղաքս ձեր: Ասեն ապանդաւոր դիւթքն. Եւ է՞ հզօրագոյն աստուած քան ըզձեզ. ասա և յայտնեա մեզ զճշմարիտն, թէ ո՞վ է մեծ աստուած՝ քան զձեզ և քան զՓայլկոն: Ասէ բագինն. Որ արար զերկինս և զերկիր, և որ ստեղծ 'ի սկզբանէ զմարդն՝ այժմ գթացաւ 'ի ստեղծուածս իւր և առաքեաց զհրեղէն սուրն և կորոյս զՓայլկոն, և զայլ աստուածսն խորտակեաց. և այրն զոր ած Ուղկանիոսս 'ի քաղաքս՝ նորա աշակերտ է: Եւ նոքա ասեն. Յորժամ կորեաւ Փայլկոն և եկաք առ քեզ և հարցաք՝ ընդէ՞ր ոչ տայցեր մեզ զայդ: Ասէ բագինն. Եթէ կամիք որ դարձեալ զօրութիւն գայ 'ի մեզ և լինիցիք որպէս յառաջն՝ մատուցէք ինձ զոհ զսիրելին իմ զՎոնիփատոս: Եւ նոքա յոյժ ուրախ եղեն, և գնացին փութով ստովք 'ի տունն Վոնիփատոսի, աւետիս տային նմա և ասէին. Երանի է քեզ, զի որպէս մեծացուցին զքեզ աստուածքըն և փառաւորեցին, դարձեալ կամին որ զքեզ զոհ մատուցանեմք, և լինիցիս և դու աստուած փոխանակ կործանեալ աստուածոց, և կանգնեսցուք զքո բագինդ և պաշտեսցուք զքեզ: Եւ իբրև լուաւ Վոնիփատոս ըզբօթալից աւետեացն՝ զի զենուլ կամէին զնա և զոհս մատուցանել կռոցն, գնաց փութանակի առ երանելին Բագարատ, և լալով անկաւ յոտս նորա: Եւ նա ասէ. Ընդէ՞ր լաս, որդեակ. միթէ բան չարութեան լուար և տրտմեցաւ սիրտ քո: Ասէ Վոնիփատոս. Երանի թէ չար բան և ոչ դառն մահ: Ասէ երանելին. Մի՛ երկնչիր որդեակ. երթիջիր 'ի զենումն, և ես եկից զկնի քո, և աստուածային շնորհօքն համարձակութեամբ յանդիմանեցից և յաղթեցից անուամբն Աստուծոյ:

Իսկ պիղծ քուրմքն գուշեցին փողս մեծ և հնչիւնս, և ժողովեցան ամենայն ժողովուրդք քաղաքին զարդարեալ ոսկովք արմաւենեօք վասն տօնին, և գնացին միահամուռ կալան զՎոնիփատոս. և վասն զի ոչ խըն-

զայր, այլ մխիթարութեան աղբայր եւ հառաչէր, մերկացու-
ցին զնա եւ ձեռս յետս կապեցին եւ տարան 'ի մեհեանն.
եւ կացուցին զգլխիբաց եւ բոկ առաջի բագնին Լուսինա-
նայ։ Եւ Վանիփատոս ածէր զաչսն իւր աստ եւ անդ զի
տեսցէ զԹագաւորն. եւ յորժամ ոչ ետես՝ ողբալով ա-
սէր. Վայ ինձ, եթէ յոր չար եւ դառն մահ մատնեցայ.
վայ ինձ որ 'ի խորս անդնդոց ընկղմեցայ։ Ո՞ւր ես հայր
Թագաւոր, եկեսջիր փութով, որպէս ասացեր ինձ
եթէ գամ զկնի եւ փրկեմ զքեզ. զիս առաքեցեր եւ
դու ոչ եկիր։ Արդ օգնեա ինձ Տէր Յիսուս Քրիստոս,
զի 'ի քեզ հաւատացի եւ փրկեա զիս։ Իսկ երանելին
Թագաւորն տուեալ յՈւղկանիոս զխաչն եւ յԱգրի-
նոս զտէրունական պատկերն, եւ ինքն զգեցաւ զփիլոնն
եւ զեմիփորոնն, եւ առեալ 'ի ձեռս իւր զաւետարանն
սուրբ՝ գնաց 'ի տեղին։ Եւ տեսին 'ի մէջ ամբոխին
զՎանիփատոս առաջի Լուսինեայ կռոցն, մերկ, գլխի-
բաց եւ բոկ, եւ ձեռս յետս կապեալ։ Եւ տարածեաց
Թագաւորն զձեռս իւր յերկինս եւ աղաչեաց զԱստուած,
եւ վառեցաւ ինքն իբրեւ զբոց. եւ տեսին զնա ժողովուրդքն
իբր զհուր լուցեալ, եւ յահէն անկան յերկիր 'ի վե-
րայ երեսաց իւրեանց. եւ նորա արարեալ 'ի վերայ
նոցա զնշան տէրունական խաչին՝ կանգնեաց զնո-
սա, եւ ասէ ցբագինն. Երդմնեցուցանեմ զքեզ, այս
պիղծ, յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ. փա-
խիր 'ի տեղւոջէդ յայդմանէ եւ երթիջիր ուր փակեալ
է, 'ի խորս ծովուն։ Եւ առժամայն եղեւ ճայթումն
մեծ 'ի մեհեանն, եւ վերացաւ բագինն յօդս եւ անկաւ
'ի ծովն. եւ յայժ երկեան ժողովուրդքն եւ անկան յոտ-
սայս. եւ արարեալ 'ի վերայ նոցա զնշան խաչին եւ ասէ.
Մի երկնչիք, քանզի պիղծն Լուսինեա դիւօքն իւրովք 'ի
սպառ կորեաւ։ Եւ կանգնեցան ժողովուրդքն եւ տեսին
զահաւոր սքանչելիսն զոր արար Աստուած 'ի ձեռն ծա-
ռայիւն իւրոյ Թագաւորայ։ Աղաղակեցին մեծաւ բար-
բառով որպէս 'ի միոջէ բերանոյ եւ ասեն. Օրհնեալ
է Աստուածն Թագաւորայ, հաւատամք 'ի նա՝ զի նա
միայն է Աստուած։ Եւ երթեալ լուծին զՎանիփատոս,
եւ շուրջ պատեցան զերանելեաւն, եւ պշուցեալ հա-
յէին ընդ երեսս նորա։ Եւ նորա ելեալ 'ի բարձր տե-
ղի՝ արար աղօթս 'ի վերայ ամենայն ժողովրդեանն. եւ

ընթացան քուրմք 'ի մեհեանսն, և զբեկորս կռոցն ժողովեցին և ընկեցին 'ի ծովն և զսեղանսն կործանեցին։ Եւ հրամայեաց երանելին և փողս գոչեցուցին, և ժողովեցան ամենայն ժողովուրդք. և երթեալ նոքօք 'ի փոքր մատուռն զոր շինեալ էր Վանիփառոսի՝ կատարեաց զխորհուրդ սուրբ պատարագին, և հրամայեաց նոցա զեօթն օր սրբել, և երախայեցոյց զնոսա և ուսոյց զբանն կենաց։

Եւ բերէին իւրաքանչիւր ոք 'ի տանէ իւրմէ սպիտակ հանդերձս նորս և մաքուրս, որպէս պատուիրեաց նոցա սուրբն, և մոմեղէնս[1]. և տարաւ զնոսա 'ի մերձակայ գետն և մկրտեաց զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, քսան և չորք հազար հոգիք. և զգեցոյց նոցա նոր և սպիտակ զգեստ վառեալ մոմեղինօք. և հաղորդեցոյց զնոսա 'ի սուրբ և 'ի պատուական մարմնոյն և արեան Որդւոյն Աստուծոյ. և ամենեքին որք լուսաւորեցանն՝ տեսին զշնորհս Հոգւոյն սրբոյ 'ի նմանութիւն սպիտակ աղաւնոյ՝ իջեալ 'ի մաքրութիւն ջուրց, և դարձեալ թռեալ յերկինս. և եղև ուրախութիւն մեծ 'ի քաղաքին յայնմիկ։ Եւ զամուրս ութ[2] ուսուցանէր զլուսաւորեալս և յուղարկէր յարկսն իւրեանց. և տանէր սքանչելի նշանս առաջի ժողովրդեանն և բժշկէր աղօթիւք զկոյրս և զխուլս և զհամրս և ըզկաղս և զանդամալոյծս և զգօսացեալս և զայսահարս և զչերմնոտս և զամենայն հիւանդս։

Եւ ել համբաւն նորա ընդ ամենայն քաղաքս և գաւառս կղզւոյն, և երթային առ նա. և նա վարդապետութեամբ ուսուցանէր զնոսա յաստուածգիտութիւն, և մկրտէր զնոսա. և դարձոյց զամենայն կղզին 'ի ճշմարիտ հաւատսն Քրիստոսի։ Եւ յամենայն օր մկրտէր և ուսուցանէր զնոսա. նոյնպէս և զկանայս և զտղայս մկրտէր առանձինն յայլ տեղիս գետոյն, և մկրտեաց անձինս անթիւս հազարաց. և մկրտեալ 'ի քաղաքէն Տոռոմենոյ քառասուն հազար, և յայլ քաղաքաց և գաւառաց հինգ հարիւր հազար։

Եւ 'ի միում աւուր մինչդեռ ուսուցանէր զժողո-

1. Այլ օր. [illegible]։
2. Այլ օր. զութ ամ։

վուրդն, երեւեցաւ սատանայ որպէս եթէովպացի՝ բազում սեաւդէմ դիւօք, եկաց քարընկէց մի հեռագոյն և ասէ մեծաւ ձայնիւ. Ո՛վ Բագարատ, ընդէ՞ր եկիր, կամ ածեալ զքեզ 'ի քաղաքս իմ, և զրկեցեր զիս յիմոցս, և յափշտակեցեր յինէն զաւրեկամս իմ և ընծայեցեր Աստուծոյ քում. զպարկս իմ աւերեցեր և զպաշտօնեայն կռոց իմ 'ի ծով ընկեցեր. վայ ինձ, սիրելիք իմ և սպասաւորք, զի յորմէ հետէ եկն դա աստ՝ զիս գերի արար, և զսիրելին իմ զՎոնիփոտոս՝ զոր փառաւորեցի և մեծացուցի՝ ինձ թշնամի արար։

Եւ յորժամ լուաւ երանելին Բագարատ՝ ասէ ցժողովուրդն. Գիտասջիք, որդեակք իմ, եթէ վասն զի եկիք 'ի կոչումն Քրիստոսի, կրճտէ սատանայ զատամունս իւր վասն մեր, և որպէս աւիւծ դարանէ գոչէ 'ի վերայ մեր, և որպէս վիշապ բանայ զբերան՝ յահացուցանել զմեզ. բայց զի զինուորեցաք 'ի գունդս Քրիստոսի՝ արիաբար կացցուք ընդդէմ թշնամւոյն։ Եւ հրամայեաց ժողովրդեանն դառնալ յարեւմուտս ընդդէմ սատանայի, և ասէ. Թքէք յերեսս նորա։ Եւ յորժամ թքին՝ ասէ. Հրաժարեցէք 'ի սատանայէ երիցս անգամ։ Եւ յորժամ հրաժարեցին՝ երեւեցան հրեղէն սրեալ նետք, և հալածեցին զսատանայ դիւօքն և անյայտ արարին։ Եւ հրամայեաց ժողովրդեանն դառնալ յարեւելս և ասել. Խոստովանիմք զՔրիստոս ճշմարիտ Աստուած, երիցս անգամ. և համբուրեցին զաւետարանն և զտէրունական պատկերն և զխաչն. և լցեալք Հոգւոյն սրբով՝ գնացին խնդութեամբ մեծաւ լուսաւորեալք 'ի լուսաւորչէն Բագարատայ յակըս իւրեանց։ Եւ սուրբն Բագարատ ձեռնադրեաց զԱգրիննա քահանայ և զՈւղկանիոս սարկաւագ. և ասէ ցՎոնիփոտոս. Ցետ իմոյ կատարմանս՝ առաքեա զԱգրիննա 'ի Հռովմ՝ առ սուրբ առաքեալն Պետրոս, և ձեռնադրեսցէ զնա եպիսկոպոս փոխանակ իմ յաթոռ իմ 'ի քաղաքիս յայսմիկ. և դարձաւ յԱգրիննա և ասէ. Որդեակ, որպէս տեսեր զիս և ուսար յինէն՝ նոյնպէս և դու հովուեա զՔրիստոսի նոր հօտս։

Digitized by Google

Վասն կատարման սրբոյն Բագարատայ.

Էր 'ի քաղաքին այր մի մեծատուն՝ որոյ անուն էր Արտագորոն, և սատանայ կալեալ զնա. և նա միայն պաշտէր զաղտութեամբ զկուռս, որ և արար պատկերս փոքրկունս, և 'ի թաքստի պահէր յինքեան. և 'ի միտս իւր յամենայն ժամ մռլէր, և սպառնայր քահանայապետին Քրիստոսի սրբոյն Բագարատայ: Եւ 'ի միում աւուր եգիտ առանձինն զերանելին՝ զի կայր յաղօթս, և հանեալ զսուսերն սպան զամենագով սուրբն Բագարատ, յուլիս ամսոյ չորեքտասան, և փախեաւ 'ի տուն իւր, զի մի ոք գիտասցէ: Բայց Աստուած նոյնժամայն յայտնեաց Վոնիփոտոսի իշխանի. և կալեալ զանօրէնն Արտագորոն՝ կապեաց ձեռս յետս, և այնչափ գանեաց արջառաջլօք զլանջսն և զթիկունսն՝ մինչև կեղեքեցաւ ամենայն մարմինն. և հրով զգլուխն և զմօրուսն այրեաց և սևեաց զերեսն. և առեալ ինքեանն զսուրն և եզեն զնա սրովն, և եհատ զգլուխ նորա և ընկեց 'ի ծով, և զմարմինն հրամայեաց ընկենուլ շանց և ագռաւուց: Եւ արարեալ տապան արծաթի՝ մեծաւ պատուով և անուշահոտ խնկովք և մաքուր կտաւովք պատեաց զպատուական մարմինն, և եդ յարծաթի տապանին. և շինեաց 'ի վերայ գեղեցիկ մատուռն յանուն սրբոյն Բագարատայ: Եւ զքահանայն Ագրիտոս ըստ հրամանի սրբոյն առաքեաց 'ի Հռովմ՝ առ Պետրոս առաքեալ. և երթեալ պատմեաց զամենայն մի ըստ միոջէ, և ձեռնադրեաց զնա եպիսկոպոս. և նորա դարձեալ 'ի Տառոմենի՝ նստաւ յաթոռն փոխանակ սրբոյն Բագարատայ: Իսկ Վոնիփոտոս մինչև ցմահն իւր ծառայէր և սպասաւորէր եկեղեցւոյն և տապանին. և սուրբն բարեխօս առ Քրիստոս ոչ միայն Սիկիլիոյ կղզւոյն, այլ և ամենեցուն որք կատարեն զյիշատակ սրբոյն, փառաւորելով զամենասուրբ Երրորդութիւնն, զՀայր և զՈրդի և զՍուրբ Հոգին. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Բասսայ և որդւոց իւրոց Թէոգնի և Ագապի և Պիստոսի։

Մաքսիմիանոս թագաւոր եկեալ 'ի քաղաք մի ե-րևելի՝ զոր կոչեն Եդեսով, որ է յարևմուտս, և կայ 'ի մէջ Գալլեայ[1] և Հռոմեայ. և կոչեցեալ զքուրմն ա-նուանելոց աստուածոցն՝ առնէր ուրախութիւն մեծ. և 'ի խնճոյսն ասէ ցոմն՝ որ էր առաջնորդ պիղծ պաշ-տամանն նոցա, առանց որոյ զոհք ոչ մատչէին աստուա-ծոցն, և անուն էր նորա Մարկեղլինոս։ Ասէ ցնա թա-գաւորն. Հայր մեծ աստուածոցն, ըստ կամաց քոց լի-ցին զոհքն աստուածոցն ընդ ամենայն աշխարհ, և մե-ծապէս կատարեսցին։ Մարկեղլիանոս ասաց. Հրա-մայեսցէ քաջութիւնդ քո գրով օրէնս դնել, զի ամե-նայն մարդ զոհեսցէ աստուածոցն, առաւել ևս Արա-մազդայ և Ապողոնի՝ որք զքաջութիւնդ քո պահեն 'ի խաղաղութեան։ Եւ արարեալ զայն թագաւորին որ-պէս և ասացն, ետ գրով օրէնս 'ի Եդեսովն՝ մնոտի մոլո-րութեանն, քանզի էր քաղաքն երևելի. և անտի ա-ռաքեաց հրաման ընդ ամենայն տեղիս. և էր այնու-հետև տրտմութիւն յոյժ քրիստոնէիցն, քանզի բա-զումք անկանէին 'ի ճշմարիտ հաւատոցն և 'ի յուսոյն Քրիստոսի։

Եկն եհաս հրաման և յԵդեսացւոց քաղաքն, որ է առաջին Մակեդոնիա, առ բդեշխն Ելլադայ և առ 'ի . . .[2] Մակեդոնիայ որ էր յԵդեսայ. և նորա ընկա

1. Այլ օր. Գաղղիայ։
2. Պակասի յօրինակին։

Digitized by Google

լեալ զհրամանին՝ զորով առաքեցին ընդ ամենայն քաղաքսն, հրամայեցին մեծաւ պնդութեամբ կատարել զզոհս կռոցն. իսկ զանհաւանսն չարաչար տանջանօք սպանանել։ Բազումք 'ի քրիստոնէիցն այնուհետեւ ոչ թերելով զահ սպառնալեացն և այլք դառնային յամպարշտութիւն, որոց խաւարեալ են միտք իւրեանց առ առոյգ լոյսն. իսկ ճշմարտեալքն առ աստուածային սէրն 'ի Քրիստոս՝ խրախուսեալք համարձակէին խոստովանել զճշմարիտ Աստուածն։

Էր ոմն 'ի քաղաքին կին բարեպաշտօն և երկիւղած յԱստուծոյ և երևելի 'ի մեծ ազգէ, որում անուն էր Բասսա. ունէր և երիս որդիս, անուն առաջնոյն Թէոգնէ՝ որ ասի Աստուածապաշտ, և երկրորդին Ագապիս՝ որ է Սիրուն, և երրորդին Պիստիս՝ որ լսի Հաւատարիմ: իսկ հայր նոցա էր քրմապետ, և ծանօթ թագաւորին և սիրելի իշխանացն և մեծ 'ի քաղաքին, և անուն նորա Վաղերիոս, որ բազում մարտուցեալ ընդ կնոջն՝ ոչ կարաց դարձուցանել զնա 'ի պաշտօն կռոցն։ Եւ յաւուր միում յերևելւոջ՝ որ էր տօն հեթանոսաց, հրամայեցին իշխանքն զոհս մատուցանել կռոցն. իսկ Վաղերիոս այրն Բասսայ յառաջ կացեալ՝ նախ ինքն մատուցանէր զոհս կռոցն, և ապա այլք բազումք զկնի նորա։ Իսկ երանելին Բասսա, առեալ զմանկունս իւր մեկուսի՝ յուշ առնէր զյուսացեալսն 'ի Քրիստոս հաւատոցն, պաշտել զսուրբ զԵրրորդութիւնն՝ որով կեցին և խոստովանեցին և կատարեցին. և այլ աստուածք հեթանոսաց ոչինչ են, և մարդիկ խաբեալք 'ի դիւաց պաշտեն զնոսա, և ոչ իմացան զճշմարիտն Աստուած և զպարգևատուն նոցա յերկնից և յերկրէս, որ կան և մնան հատուցմանն 'ի գալստեանն Քրիստոսի. և հայրն ձեր Վաղերիոս խաւարեալ առ լոյս և առ ճշմարտութիւնն՝ անհանճար ժառանգութիւն նոցա, 'ի խորս կորստեան ընթացեալ՝ ոչ հաւանեցաւ գալ առ լոյսն ճշմարիտ Քրիստոս։ Արդ մի հաւանիք մոլորեցուցչին, և գութ արկեալ որպէս առ հայրն՝ հաւանեալ նմա ժառանգ լինել դժոխոցն. զի որ սիրէ ըզհայր կամ զմայր առաւել քան զՔրիստոս՝ չէ նմա արժանի, մանաւանդ Աստուծոյ ուրացողս։ Որդեակք իմ, յիշեցէք զհոգեւոր սնունդ իմ, որ զձեզ աւետա-

րանաւն ծնաց, թէպէտ և ես ըստ մարմնոյ ծնօղ և սնուցօղ և ածեալ յայդչափ հասակ, իմ ինչ ոչ համարիմ զձեզ՝ այլ արարողին ձերոյ և ամենայն արարածոց:

Եւ այժմ աղաչեմ զձեզ, որդեակք իմ, ընթացարուք 'ի յոյս կենացն յաւիտենականաց. չեն ինչ բռնաւորացն սպառնալիքն. ամենայն երկրաւորքս որ երեւին՝ անցաւորք են և ժամանակաւորք, այլ ձեր և իմ ցանկութիւն լիցի խնդրել զկամս նորա և զպատուիրանին պահպանութիւն, և այսպէս մտանել 'ի կամս նորա:

Եւ իբրև կատարեցին զզոհս կռոցն և զպղծութեանս պաշտամունս, և տեսեալ Վաղերիոս զկինն որդւովքն՝ ոչ հպել 'ի զոհսն, բարկացեալ ածէր զորդիսն իւր յատեանն և աղաչէր զիշխանսն զի զորդիս նորա .... եցուցանեն[1] 'ի պաշտօն ...[2] կռոցն. զի որպէս հնար իցէ ողոքանօք կամ սպառնալեօք և կամ տանջանօք հաւանեցուցանել զնոսա 'ի պաշտօն դիցն մեռելոց: Եւ բռնաւորացն հարցափորձեալ թէ ընդէր ոչ կամեցան լսել և զոհել, իսկ երեք որդին նորա ասէ ցբռնաւորն. Այս յայտնի լիցի ձեզ, զի մեօք օրինակաւ և նովին կրօնիւք զօրէնսն Քրիստոսի պահեմք և զպատուիրանս նորա ասեմք և զմայրենի խրատն և ոչ զհայրենին՝ որ ոչ գիտէ զԱստուած, որոյ խաւարեալ միտքն 'ի դիւաց պղծոց. և իմաստութիւնն Աստուծոյ առաջնորդեալ մեզ հրամանաց իւրոց, զի արդարացեալք 'ի հաւատոցն՝ որդիք լուսոյ եղիցուք, և երանելեաց սուրբ հարցն ժառանգակիցք յարքայութեանն երկնից, ուր Ճշմարիտ հաւատով զմեզ ծնան 'ի յայսմ յաւիտենից կենացն: Ունիմք և զնոյն խրատս զպարկեշտ և զքրիստոսասէր մօրն մերոյ, և խոստովանիմք և փառաւորեմք զամենակալն Աստուած: Արդ դուք փութացարուք 'ի ձեռն տանջանացն ընտիրս երևեցուցանել զմեզ. քանզի պատրաստ եմք մատուցանել զմարմինս մեր 'ի մահ վասն Քրիստոսի, զի յաւուրն դատաստանի խորհուրդ հոգւոց մերոց 'ի լուսաւոր յայսմ

1. Սկիզբն բառիս եղծեալ. Թուի հաւանեցուցանէին կամ խոնարհեցուցանէին:

2. Անկեալ է բառ մի յօրինակէն:

եկեսցէ։ Եւ լուեալ իշխանացն հրամայեցին զնա կախել և քերել, և զայլ եղբարսն հանդերձ մարբն կալ մօտ անդ և հայել։ Եւ ցնա ասէր բդեաշխն. Զի՞նչ անուն է քեզ։ Եւ նա ասէ. Մայրդ իմ՝ գեղեցիկ անուն եդեալ՝ Թէոգնիս կոչեաց, զորոյ անուանն իրաց զհետ երթեալ՝ գիտութիւն նոր առ Աստուած 'ի ձեռն Քրիստոնէութեան այսր ջանամ հաստատել, և հաւատամ հաղորդ լինել մասին սրբոց։ Բդեաշխն ասաց. Ընդէ՞ր հաւանական բանիւք խաբեալք իբրև զմանկունս կամիք հանել զձեզ 'ի կենացս։ Եւ հրամայեաց քերել զնա. և մինչդեռ քերէին՝ քարոզն աղաղակէր. Զոհեա մեծի աստուածոցն Արամազդայ և Ապողոնի և կաց։ Իսկ սուրբ նահատակն ասէ ցիշխանն. Տկար են մեքենայքդ ձեր, ով պիղծ արբանեկօքդ սատանայի. յերանելի մահ նահատակացն Քրիստոսի երդուեալ՝ եթէ ոչ երկեայց 'ի տանջանացդ ձերոց վասն Աստուծոյ Քրիստոնէութեանն. այլ 'ի ձեռն մեծամեծ խոշտանգանաց՝ յաղթեցից չարահնար խմաստիցդ ձերոց։ Եւ հասին քերանքն մինչև յոսկերս սրբոյն, մինչև մերկանալ իսկ ոսկերացն։ Եւ տեսեալ երանելւոյն Բասսայ՝ ասաց. Նահատակեաց, որդեակ, ընդդէմ սատանայի, զգեցեալ զզէնն Քրիստոսի, զապականացու մարմինդ քո տուր բանաւորացդ, զի 'ի գալստեանն Քրիստոսի միասանգամ ընկալցիս զդա։ Նոյնպէս և եղբարքն ասէին. Պինդ կաց, տէր, միաբանս ընկալեալ և զմեզ. քանզի պատրաստ եմք և մեք ընդ ճանապարհն Տեառն գնալ զկնի քո, և ընդ շաւիղս քո գնալ. վասն զի 'ի հօր տեղ դու ես այսուհետև մեզ։ Իսկ երանելւոյ նահատակին Քրիստոսի զաչս 'ի բարձունս համբարձեալ ասաց. Աստուած, տուր ինձ զկատարեալ համբերութիւն և զընթացս իմ կատարեա, զի եղէց ժառանգաւոր սուրբ խոստմանցն՝ զոր խոստացար սիրելեաց քոց։ Եւ զայս ասացեալ և փառաւորեալ ըզՀայր և զՈրդի և զՀոգին սուրբ, ասացեալ զամէնն, և այնպէս աւանդեաց զհոգին։

Եւ բդեշխին կոչեցեալ զերկրորդ եղբայրն՝ ասաց. Զի՞նչ անուն է քեզ։ Եւ նա ասաց. Մտերիմ աղախին ճշմարտին Աստուծոյ մայրս իմ՝ Ագաթիկոս կոչեաց զիս, զորոյ զանուն վիճակեալ փութամ 'ի սիրոյն Աստու-

ծոյ խելց չանսկանել, այլ տիրելի նմա երևել: Իսկ բըդեաշխին հեզաբար վարելով առ մանկունսն՝ ասաց. Ընդդէմ քո՝ ձիլ մանուկ, զարմանացեալ 'ի գութ յորդորեն զմեզ աստուածքն, քանզի գթան 'ի քեզ վասն ուղիղ վարուց հօր քո. արդ մի զմոլորութիւն եղբօրն քո մոլորիր, այլ հաւանեա և զոհեա աստուածոցն, զի տիրելի մեր լիցիս: Իսկ սուրբն ծիծաղեցաւ և ասէ. Ո՛վ անբարիշտ և անաստուած, խորասուզ ձերոյ այսչափ կարէ [1] պիղծ և ամենայն չարահնար [2] մեքենայից հայրն ձեր սատանայ հրապուրեալ մոլորեցուցանել, զի 'ի ձեռաց սորա քակից խաբեսցէ զծառայս Աստուծոյ. Երգուեալ 'ի պատուականն մահ սորայ եղբօրն իմոյ՝ որ հաւատով կատարեաց զընթացսն իւր, և 'ի կարգաւոր վարս մօր մերոյ սրբոյ, եթէ զմարմինս իմ սրոյ և հրոյ և գազանաց մատնիցէք, ոչ ուրացայց զհարեպաշտ շաւիղս եղբօր իմոյ, այլ ընդ հետս խոստովանութեան նորա գնացից. և օտար համարեցայց զաստուածս կենացս այսոցիկ, զի անմահ զգայութիւն հոգւոյս իմոյ՝ առ Աստուած կատարեալ երևեցի: Եւ ասացեալ նորա զայս՝ հրամայեցին պիղծ իշխանքն կախել զնա, և 'ի գլխոյն մինչև 'ի լանջսն մորթել: Իսկ սրբոյն այնչափ զաւան տանջանաց համբերեալ՝ յաղօթս կայր և ասէր. Աստուած ամենակալ, որ կամօք քովք կեցուցեր զազգս քրիստոնէից, 'ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զանդամս մարմնոյս իմոյ անապականս արա, որ կոչեցեր զիս 'ի կարգ բարեպաշտութեանս. զի քաջութեամբ համբերեալ մրցմանս՝ զանապականն պսակին ընկալայց 'ի Թագաւորէն Քրիստոսէ, վասն որոյ արհամարհեմ զանցաւոր աշխարհս՝ մերկացեալ զմորթ մարմնոյս իմոյ: Եւ զայս ասացեալ նորա՝ անօրէն դահիճքն կորզէին զմորթն իբրև զվայրենի գազանս՝ մինչև ցկուրծս նորա. և այնպէս քաջութեամբ յանդ հանեալ նորա զընթացսն իւր, մինչդեռ յաղօթս՝ կայր աւանդեաց զհոգին:

Եւ նորա վախճանեալ, հրամայեաց բդեաշխին արձակել զերրորդ մանուկն, և ասէ ցնա. Զինչ անուն է

1. Այլ օր. չարէ:
2. Այլ օր. ամենայար:

քեզ, և նա առաց. Զարդ զզաստութեան սուրբ մայրն իմ՝ հաւատովքն Քրիստոսի պահեալ զիս, և հաւատարմացուցեալ զխորհուրդս հոգւոյ իմոյ, և Քրիստոսի յանձն արարեալ, Պիտոխ անուանեաց զիս. ուստի անուանակցութիւնս երևեցուցանէ զբարեպաշտ խորհուրդ մօրն մերոյ: Իսկ անօրէն իշխանքն ողոքանօք կամէին խաբել զքրիստոսազգեաց մանուկսն: Եւ ասէ ցնա բռնաւորն. Յիմաստուն խանձարուրս մնար մանուկ դու, արբեր կաթն ազնուական. և աստուածքրն վասն գթոյ հօրն քո խնայեմ 'ի քեզ. արդ մի լինիր անհաւան, այլ եթէ և պատիր բանիւք մարբ քով խաբեցար իբրև զմանուկ, այժմ հաւանեաց մեզ և լեր սիրելի մեծի աստուծոյն Արամազդայ, և կատարեա զհրաման թագաւորին, և լեր մեր բարեկամ. զի եթէ զոհեսցես մեծին Արամազդայ՝ բուժեսցիս 'ի տանջանաց. քանզի գիտեմք և մեք եթէ իբրև զմանուկ խաբեցար:

Իսկ քրիստոսազգեաց մանուկն հեզաբար պատասխանի տուեալ ասէր. Բարիոք կացուցանէք զիս 'ի վերայ ճանապարհին ճշմարտութեան, թէպէտ և չիմանայք, զի հաւանեցայց գթոց երկնաւոր Հօրն Յիսուսի Քրիստոսի, և ընթացեալ զասպարէզն յաղթեցից չարահնար զխնուցդ ձերոց. քանզի ճշմարիտն Աստուած առընթեր կայ իմ ունելով զարդարութեան պսակն: Արդ մի կարծէք եթէ իբրև զմանուկ հաւանեցայց ողոքանացդ ձերոց և երկեայց յառաջիկայ տանջանացդ. քանզի թէպէտ և մանուկ երևիմ ձեզ, այլ խորհրդովք կատարեալ կամ առաջի, խրատեալ Քրիստոսի իմաստութեամբն՝ փութամ ընդ առաջիկատարեալ սուրբ եղբարսն իմ գրիլ 'ի վիճակ սրբոց:

Իսկ չարահնար իշխանքն, հրամայեցին կապել զնա ձեռս յետս, և կապարէիւք մանել զջիղսն. և կորզել զկապանսն 'ի պարանոցն· զի բեկեալ յետս կոյս յարմըկունսն, և լուծեալ յօղոցն և 'ի խաղալեացն՝ վաղվաղակի հանցէ զոգին: Իսկ սուրբ նահատակն Քրիստոսի յայնպիսի չարչարանս զանկն 'ի յերկինս համբարձեալ՝ ասէր մեծաձայն. Քրիստոս Փրկիչ, լոյսդ իմ ճշմարիտ, ճառագայթ արդարութեան, որ մօտդ ես առ երկիւղածս քոյ, և ոյք պահեն զպատուիրանս քո,

գթած և ողորմած, դու Տէր և յիս առաքեա զօգնա-
կանութիւն քո. այո, Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, փըր-
կեա զիս յապականութենէ հակառակորդին, և թուեա
զիս ընդ ճշմարիտ առաքինի նահատակսն, որ վասն
որդւոյ անուանդ քո մատնեցին զանձինս 'ի մահ։

Եւ լուեալ իշխանացն և չհամբերեալ այնպիսի հա-
մարձակութեան՝ հրամայեցին զնա գլխատել. և սուրբն
ասաց. Թողացուցէք ինձ վայր մի, զի խորհեցայց։ Եւ
առեալ թողութիւն՝ ասէր. Թագաւոր ամենայն յա-
ւիտենից ամենակալ, որ 'ի ձեռն Քրիստոսի քո զամե-
նայն իմաստութեամբ արարեր, որ ինչ յերկինս և որ
ինչ յերկրի, որ զամենայն ինչ կատարեալ յօրինեցեր,
որ զգունդս դիւացն 'ի տարտարոսն ընկղմեցեր, և զորս
վասն անուան քո ճգնեցան՝ ընդ երկնաւոր քաղաքա-
ցիսն գրեցեր, և ընդ սուրբս քո տօնես 'ի յաւիտենա-
կան ցնծութիւնն. դու, Տէր, ընկալ և զիմ ոգիս, և
գրեա ընդ երկնաւոր քաղաքացիսն 'ի վերինն Երուսա-
ղէմ՝ այսու խոստովանութեամբ. և զսուրբ մայրն մեր
համարեա 'ի դասս սրբոց, որ երիս որդիս ծնաւ պա-
տուիրանօք քովք, և ծառայեաց քեզ սուրբ սրտիւ։
Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն՝ ասէ ցդահիճն. Ե՛կ
կատարեա զհրամայեալն քեզ։ Եւ այնպէս կատարե-
ցաւ առաքինի նահատակն Քրիստոսի։

Եւ յետ այնր հրամայեցին իշխանքն զքրիստոսա-
զգեաց մայրն մանկանցն տանել 'ի բանդ. և զզուշու-
թեամբ հրամայէին պահել, և ոմանց մտանել առ նա
'ի սիրելեաց իւրոց, զի հաւանեցուսցեն զնա զոհել
աստուածոցն։ Իսկ սուրբն 'ի բանդին անպակաս յա-
ղօթս կայր և փառաւորէր զԱստուած. և խնդրէր ան-
խափան կատարել զընթացս խոստովանութեանն
Քրիստոսի։ Եւ զայնս որք մտանէին և ելանէին առ
նա՝ զի հաւանեցուսցեն զնա, մեծաւ թշնամանօք ար-
ձակէր։ Եւ յետ աւուրց բազմաց կամեցաւ չուել իշ-
խանն 'ի Մակեդոնիա. և խորհեալ այգուն զոհել դի-
ւաց, հրամայեաց ածել և զսուրբն Բասսա՝ զի զոհես-
ցէ։ Եւ իբրև եկն առաջի՝ ասէ ցնա իշխանն. Զի՞նչ ա-
նուն է քեզ։ Եւ նա ասէ. Քրիստոնեայ եմ, և 'ի մարդ-
կանէ Բասսա կոչիմ։ Իշխանն ասէ. Գիտացեր զտան-
ջանս մանկանցն քոց՝ որ 'ի ստինս քո սնան և 'ի գիրկս

քո զարգացան, զի վասն անհաւանութեան իւրեանց դատն և անհնարին տանջանօք մեռան, և քո տեսեալ զչար մահն նոցա ժուժկալեցեր․ արդ և դու եթէ ոչ հաւանեսցիս՝ նա մեծագոյն և չարաչար տանջանօք վախճանեսցիս։ Եւ սուրբն Բասսա ասաց․ Անօրէն և չարախմաց հոգւով և աղաղջուր բարիւք․ կարծես եթէ թողուցում զընթացս մանկանցն իմոց, և զայնպիսի նահատակութիւն զոր նահատակեցան՝ իմ սնուցեալ զարմանալի մանկունքն, որ այժմ ընդ Քրիստոսի յերկինս ցնծան, և անտի խրատու քո հաւանեցիմ, զի ոչ մեռայց․ լուեա 'ի մոլորութենէդ, մոլ բանաւոր․ քանզի ասպարէզն Քրիստոսի պատրաստ է, և կայ մնայ ինձ նահատակել ընդդէմ հօրն քո սատանայի, և ընթանալ առ թագաւորն երկնաւոր․ առեալ զառհաւատչեայ վերին կոչմանն․ արդ տանջեա որպէս և կամիս, ՚քանզի ես ոչ հաւանիմ զոհել անշունչ դիւաց։ Եւ զայրացեալ իշխանին հրամայեաց կապել զնա ձեռս յետս, և նախ կապարիւք ջարդել զամենայն անդամս նորա․ և յետ ջարդելոյն ապա գլխատել զնա։ Բասսա ասաց․ Գոհանամ զքէն Քրիստոս, որ միայնդ ունիս զանմահութիւն, զի արժանի արարեր զիս կոչմանս այսմ․ և աղաչեմ զքեզ, Տէր, ընկալ զխոստովանութիւնս իմ, և խառնեա զիս 'ի թիւս սրբոց քոց, զի փառաւորեալ է անուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյդ սրբոյ։ Եւ այնպէս խոնարհեցուցեալ զպարանոցն գըլխատեցաւ սուրբ և առաքինի վկայն՝ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր․ որում փառք և զօրութիւն 'ի յաւիտեանս յաւիտենից․ ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոց վկայիցն Բասսոսի, Եւսեբի, Եւտիքի և Բասիլի՝ չորից զինուորացն։

Յետ վկայութեանն սրբոյ եպիսկոպոսին Թէոպեմպտեայ և Թէոփնեայ կախարդի, այս չորք զինուորքս Բասսոս, Եւսեբիոս, Եւտիքոս և Բասիլիոս, եկին 'ի միասին առաջի Թագաւորին, լուծեալք զգօտիս 'ի միջոյ իւրեանց, եդին առ ոտս նորա, աղաղակէին մեծաձայն և ասէին. Քրիստոնեայ եմք։ Քանզի և նոքա առաջնորդք և պատուականք 'ի դրան արքունի, և մեծագոյն պատիւ ունէին քան զամենայն զինուորակիցս իւրեանց։ Իսկ իբրև ետես Թագաւորն՝ բարկացաւ յոյժ, և ասէ ցնոսա թէ՝ Արդարև քրիստոնեայք էք՝ որպէս ասացէքդ։ Յայնժամ ասեն ցնա. Քրիստոնեայք եմք։ Պատասխանի ետ Թագաւորն և ասէ ցնոսա. Զի՞նչ համարեաց զձեզ զայդ առնել ինձ։ Յայնժամ պատասխանի ետուն իբրև 'ի միոջէ բերանոյ և ասեն. Շատ է մեզ զոր յանցեալք 'ի մանկութենէ մերմէ մինչև ցայսօր. կամիմք այսուհետև ապաշխարել վասն առաջին յանցանաց մերոց, և խոստովանիմք 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, 'ի Թագաւորն որ կայ և մնայ յաւիտեան. որ քաւիչ լինի մեզ վասն բազում ողորմութեանն իւրոյ։ Եւ յայսմ առաւել ևս խռովեցաւ Թագաւորն բարկութեամբ մեծաւ։ Եւ դարձեալ խորհեցաւ անցուցանել զբարկութիւնն 'ի նոցանէ, քանզի սիրէր զնոսա յոյժ, և սկսաւ ասել ցնոսա գաղտ. Զիա՞րդ էք քրիստոնեայք, զի բերանովք և շրթամբք խոստովանիք՝ թէ քրիստոնեայք եմք, և սիրտք ձեր 'ի

Digitized by Google

աստուածս ձեր զանգեալ են. արդ՝ եթէ ճշմարիտ քրիստոնեայք էք դուք, տուք ինձ զարարս ձեր զամենայն զոր ինչ և ունիք, զի շնորհեցից զայն ընկերաց ձերոց։ Զայս ասէր զի փորձէր զմիտս նոցա, եթէ պահեսցեն և ոչ տացեն նմա զինչս իւրեանց։ Փութացեալ երանելւոյն Բասսոսի՝ եկն և եբեր ոսկի լտերս քսան, և եդ առ ոտս նորա, և ասէ. Զամենայն աստուածս իմ տամ քեզ։ Նմին նման Եւսեբիոս երանելին տեսեալ զյօժարութիւնն Բասսոսի՝ խիզն ընդ խիզեան եկն և եբեր ոսկի լտերս քառասուն։ Եւտիքէս այր ցանկալի եկն և եբեր ոսկի լտերս վաթսուն, և ասէ. Այս ոչ ինչ է վասն Աստուծոյ. զայս ասաց առաջի թագաւորին։ Իսկ երանելին ծառայն Քրիստոսի Բասիլլոս՝ հոգւով եռացեալ բազում զօրութեամբ, եկն և եբեր ոսկի լտերս եօթանասուն՝ և ասէ. Զայս ամենայն արհամարհեցաք վասն Աստուծոյ սիրոյն, զոսկի և զարծաթ և ըզհանդերձս պատուականս անարգ համարեցաք. և ասեն ցթագաւորն. Այս ամենայն յոչինչ է և յոչինչ համարեալ է. եթէ զամենայն ինչ շահեսցուք՝ զինչ օգուտ է մեզ, որպէս և գրեալ է. Եթէ զամենայն աշխարհս շահեսցուք և զանձինս մեր կորուսցուք՝ զինչ շահ է. և դարձեալ ասէ, եթէ՝ Զինչ տացես փոխանակ ընդ անձին քում. և լաւ է անկանել 'ի ձեռս Աստուծոյ և մի 'ի ձեռս մարդկան. զի ոչ կարեմք մեք մոռանալ զվաստակս և զնեղութիւնս հօր մերոյ զերանելւոյ վարդապետին զսուրբ եպիսկոպոսին Թէօպոմպեայ. քանզի զքսան և զերիս ամս եղև 'ի տան մերում, ոչ կերեալ և ոչ արբեալ, և ոչ նքթեցաւ անձն նորա, այլ համարձակութեամբ և բազում զօրութեամբ առնէր սքանչելիս. քանզի տեսաք 'ի գիշերի անդ լոյս մեծ՝ որ լուսաւորեաց զնա և զամենայն տունն, և շարժեալ զտունն 'ի հիմանէ. ոչ կարեմք մեք մոռանալ զճշմարիտ հաւատն մեր որով գտաք զճանապարհս ճըշմարտութեան։ Այլ վասն որոյ ասես դու եթէ զոհեցէք աստուածոցն, որ ոչ տեսանեն և ոչ լսեն, և ոչ խօսին, և ոչ կարեն բարի ինչ առնել կամ չար. քանզի երբեք ամիս եղեն 'ի տան իմում, և ոչ տեսաք նշանս ամենեւին և ոչ զօրութիւն. կային 'ի մէջ մոխրոյ լի. և յորժամ տեսանէաք զփոշին՝ յերեսաց նոցա մաքրէաք.

Digitized by Google

և ոչ զինքեանս բաւական էին բառնալ. քանզի ոչ կարէին գնալ, բարձեալ կրէին զնոսա մեհենապաշտք. և այսպէս խաղէին զաւագունս ՚ի մարդկանէ, և քարոզէին թէ այս են աստուածք: Գիտասջիր զայս, ով թագաւոր, զոքա ինքեանք կորուսեալ են, և զաւագունս կորուսանեն. այլ դու ծանիր զԱստուած ճշմարիտ որ կայ և մնայ յաւիտեան. այլ վասն մեր իշխանութիւն ունիս զինչ և կամիս արա. պատրաստ եմք շահել զօգուտն մեր վասն Աստուծոյն մերոյ:

Եւ լուեալ զայս թագաւորն հրամայեաց արկանել զնոսա ՚ի բանտ. և եղեն անդ աւուրս եօթն, և գային անդ փեսայք իւրեանց և քորք և աղաչէին զնոսա քաջալերէին և ասէին. Եղբարք, փութացարուք և համբերեցէք ամենայն փորձանաց, քանզի Փրկիչն մեր ասաց. Խնդրեցէք և տացի ձեզ. քանզի ոչ գոյ այլ հզօր քան զՏէր, որ օգնական է մեր: Ցնծեցէք և զայս եղբարք, զի զբարութիւն աշխարհիս այսորիկ վարկցարուք ընդունայն և զանցաւորս, պարտիմք այժմ նկրտել մինչև հասցուք անապականութեան կենացն յաւիտենից: Քանզի հանգիստ աշխարհիս այսորիկ առժամանակ մի է, իսկ յուսացելոյ աշխարհի կեանքն՝ յաւիտենից են: Եւ այսպիսի բանիւք քաջալերէին զնոսա ազգականքն իւրեանց:

Եւ յետ երրորդ աւուրն, հրամայեաց թագաւորն ածել զնոսա յատեանն իւր, և կոչեաց զնոսա, և անկաւ յոտս նոցա թագաւորն և ասէ ցնոսա. Լուարուք ինձ, որդեակք իմ. դուք ինքնին գիտէք զիս և զթագաւորութիւնս իմ. ոչ իսպառ բարկացայ ձեզ, խնայեցէք և դուք ՚ի ձեզ, զի մի չարաչար մեռանիցիք. քանզի մահ ամենայն մարդոյ առ դուրս հասեալ կայ, ոմն պատուով և ոմն անարգութեամբ վախճանի. դուք մի հայիք ընդ մահ եպիսկոպոսին Թէոդոմայեայ. քանզի կախարդ էր և ինքն իւրովի խնդրեաց զանարգութեան մահն: Եւ լուեալ զայս բանս ոչ խոտորեցան ազատքն և ոչ խաբեցան ՚ի բանս նորա, այլ միաբան աղաղակէին, թէ՝ Քրիստոնեայք եմք, և ոչ դու կարես խաբել զմեզ, քանզի հասեալ է շնորհքն Աստուծոյ ՚ի վերայ մեր: Զայս իբրև լուաւ թագաւորն, և ոչ կարաց ՚ի հաւանութիւն ածել զնոսա, դարձեալ հրա-

մայեաց ածել զնոսա զառաջեաւ իւրով. և իբրև ածին զԲասսոս, ասէ ցնա Թագաւորն. Ընդէ՞ր ոչ զոհես աստուածոցն իմոց: Պատասխանի ետ սուրբն Բասսոս և ասէ. Ոչ զոհեմ: Բարկացաւ Թագաւորն և հրամայեաց ձեռս յետս կապել զնա և զոտս նորա, և արար զնա ցոյց բարեկամաց իւրոց, և զձեռս նորա հրամայեաց կտրել կացնով. և այնպէս անդամ անդամ կոտորեցին զնա մինչև արձակեաց զոգին երանելի նահատակն Քրիստոսի Բասսոս, և կատարեաց զվկայութիւնն իւր բարի խոստովանութեամբ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս:

Յետ այսորիկ յառաջ մատուցին վաղվաղակի և զԵւսեբիոս: Ասէ Թագաւորն. Եւսեբիէ, խնայեա դու 'ի քեզ և զոհեա աստուածոցն, զի մի՛ չարաչար մեռանիցիս: Պատասխանի ետ երանելի Եւսեբիոս և ասէ մեծաձայն. Մի՛ լիցի ինձ թողուլ զՏէր իմ, որ սիրեաց զիս, և զսիրելի բարեկամս իմ՝ որ յառաջ կատարեցաւ, որ խորհրդակիցն եղև իմ բարեացն: Ասէ Թագաւորն. Ոչ ոք կայ բարեկամ քո, և ոչ ոք կարէ ապրեցուցանել զքեզ 'ի ձեռաց իմոց: Պատասխանի ետ երանելին և ասէ ցնա. Պապանձեաց, և մի՛ ես երկրորդեսցես զբանս քո: Բարկացեալ դատաւորն և հրամայեաց կախել զնա գլխիվայր զերկոցունց ոտից և կապել զիւրաքանչիւր զոտս նորա 'ի սիւնսն. և այնպէս պրկեալ չարչարանօք կատարեաց զվկայութիւնն իւր խաղաղութեամբ:

Եւ յետ նորա կատարելոյ 'ի Տէր, հրամայեաց ածել զերրորդն. և կացեալ առաջի նորա Եւտիքոս, ասէ ցնա Թագաւորն. Գիտեմս, զի որ լսեն ինձ և առնեն զկամս իմ՝ չնորհեմ նոցա պարգևս. և որք հակառակ կան բանից իմոց՝ չարչարանօք հանեմ 'ի կենաց յայսց. արդ՝ ընտրեա դու քեզ զպարգևսն կամ զմահ: Պատասխանի ետ Եւտիքոս և ասէ. Պարգևք քո ընդ քեզ լիցի 'ի կորուստ. մարդկան պատիւ առ ժամանակ մի է, և Աստուծոյ զօրութիւնն և պատիւ անվախճան է. զի յոյս երևելի չէ յոյս, զի քո պատիւդ և յոյսդ կորուստ է մեզ: Զայս ասացեալ երանելւոյն յատենին, և հրամայեաց արկանել ընդ ծամելիս նորա բևեռս, և այնպէս յերկիր բարժանել զմարմինս նորա. և կատարեաց զվկայութիւնն իւր խաղաղութեամբ:

Ապա հրամայեաց ածել զչորրորդն զառաջեաւ, ո-րում անուն էր Բաբիլլաս, որ պատուական էր և ա-ռաջաւոր էր 'ի պալատ նորա. և ասէ ցնա թագա-ւորն. Աղաչեմ զքեզ, անսա բանից իմոց զոր ինչ ասեմ քեզ, և յաւելցի պատիւ քո. և փառաւորեցից զքեզ քան զամենեսեան՝ որ են 'ի պալատի իմում, և մի՛ ոք խաբեսցէ զքեզ մնոտի բանիւք. յիշեա դու զի բարի խորհուրդ խորհիմ քեզ, և արարից զքեզ իշխան 'ի վերայ ամենայն զօրաց իմոց, զի ամենայն որ լուիցէ ե-րանելի տացէ քեզ, և 'ի քէն կատարեսցի ամենայն ար-քունական հրամանն. զի ոչ զոք ունիմ 'ի պալատի ի-մում առաւել քան զքեզ. զի քան զամենայն ոք առա-ւել սիրեմ զքեզ։ Լուր զոր ինչ ասացի քեզ, և հաշտի ընդ քեզ Ապողոն մեծ աստուածն, և փրկէ զքեզ 'ի կորստենէդ յայդմանէ։

Իսկ երանելին և մեծատոհմն Բաբիլլաս ասէ. Ո՛վ դու անզգայ և անմիտ, զի՞նչ խօսիս. ոչ դու և ոչ Ապո-ղոնդ քո կարէ կեցուցանել զինքն և ոչ զքեզ, որ յու-սացեալ ես 'ի նա. զի ինքն այրեալ է, և ամենայն որ հաւատայ 'ի նա ընդ նա այրեսցի։ Զայս լուեալ թա-գաւորն բարկացաւ յոյժ, և հրամայեաց բերել սուր և պատառեաց զորովայն նորա, և ասէ ցնա. Վասն զի ստեցեր սիրոյ իմոյ՝ պատառեցից զքեզ իբրև զամբա-րիշտ մի։ Պատասխանի ետ երանելին և ասէ, յառաջ քան զաւանդել հոգւոյն. Այսօր կեցուցեր զիս, զի ոչ օտարացայ 'ի պատուական մահուանէն, որ յառաջ մեռան սուրբ եղբարքն իմ։ Եւ զայս ասացեալ վայե-լուչն այն և բարեզարմն՝ նմջեաց խաղաղութեամբ, կատարեալ և սուրբ զվկայութիւնն իւր. և 'ի միասին թաղեցան զինուորքն։ Այսպէս կատարեցան բարի խոստովանութեամբ 'ի Քրիստոս, որ օր ութ էր արաց ամսոյ, և պսակեցան 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

Վկայաբանութիւն երանելւոյն եպիսկոպոսին Բարդիշոյ։

Յամս Շապհոյ արքայի արար հալածումն սաստիկ, դառնագոյն քան զամենայն թագաւորս, և անթիւք եղեն վկայք Քրիստոսի։ Եւ 'ի ժամանակին յայնմիկ Բարդիշոյ [1] եպիսկոպոս ըմբռնեալ ածաւ առաջի թագաւորին Շապհոյ, որպէս զի առաւել տանջանս ընկալցի, որպէս զուսուցիչ հաւատացելոց քրիստոնէից, և յորդորիչ վկայից Քրիստոսի, արհամարհելով զտանջանս և զմահ վասն Քրիստոսի։

Ասէ արքայ ցԲարդիշոյ. Զի՞նչ է զոր լսեմ թէ ուսուցանես ընդդէմ օրինաց մերոց, և քամահես զաստուածս մեր՝ զարեգակն և զհուր, և հակառակ հրամանաց մերոց քարոզես աստուած, և ոչ զարհուրիս յահէ իմմէ թագաւորութեանս։ Ասէ սուրբ եպիսկոպոսն. Ես զտարերս աստուած ոչ գիտեմ, որ յամենեցունց արարչէն արարան. զի նա ասաց և եղեն ամենայն արարածք, և Աստուած բանն հրամայեաց և հաստատեցան արեգակն և լուսին և աստեղք, հուր և ջուր և որ ինչ յերկինս և յերկրի ամենայն զօրութիւնք [2], և Հոգւովն կենդանագրեցան 'ի փառս և 'ի գովեստ Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, մի աստուածութիւն և զօրութիւն, անվախճան թագաւորութիւն. որք խոստովանեցին ամենայն սուրբք յամենայն ազգս,

1. Այլ օր. Բարդէս։
2. Այլ օր. զօրաթեալք հոգւոյն կենդանագրեցան։

և ես զնոյն խոստովանիմ և ուսուցանեմ զամենայն ոք. և որ ինձ լսէ՝ կեցցէ յուսով և դադարեսցէ 'ի սնոտի պաշտամանց և յամենայն ամպարշտութեանց: Եւ բարկացեալ արքայ 'ի վերայ համարձակութեան երանելւոյն, հրամայեաց գան սաստիկ հարկանել փշալից բրօք սպասաւորացն, և ասէին. Ուրացիր զաստուածն քո, և լեր պաշտօնատար աստուածոց արքայից արքային: Եւ սուրբն 'ի խորութենէ սրտին կարդայր առ Աստուած և գոհանայր, որ այնպիսի դառն տանջանաց մատնեցաւ վասն անուան Տեառն ամենակալի: Եւ պատասխանի առ տանջողսն առնէր և ասէր. Ես ուրանամ զսնոտի աստուածս ձեր, այլ ոչ զճշմարիտն Աստուած՝ որ արար զհրաշակերտս և զփառաւորս, որոց ոչ գոյ թիւ. որ և զիս կարող է զօրացուցանել 'ի չարաչար տանջանս, և ժառանգել զարքայութիւնն որում ցանկացեալն եմ զի փոխեցայց յերկրէս յերկինս: Եւ իբրև այնպէս յերկար տանջեցին զսուրբն՝ արք բազումք ըստ հրամանաց արքային, և ոչ ինչ լուան հաւանական բանս որոց յուսային, այլ ևս առաւել համարձակէր 'ի խոստովանութիւնն որ 'ի Քրիստոս և անարգէր զպաշտօնս նոցա, և ամենեքին զարմացեալ և հիացեալ կային[1], զի առ ոչ ինչ համարէր ըզբրածեծ գանիցն: Ասէ արքայ. Տփեցէք խոշորագունիւք զհարածող[2], զի այնպէս[3] առաւել կակղեսցի. և արարին այնպէս դահճիքն:

Իսկ սուրբն տոկայր և տևէր համբերութեամբ բազմաւ 'ի չարաչար տաժանմունս՝[4] և ասէր. Ո՜վ ամենաչար թագաւոր, ոչ գիտես եթէ ոչ է զօրութիւն մարդոյ զայսպիսի դառն հարուածս և զչարչարանս ընդունել՝ եթէ ոչ յԱստուծոյ զօրանայ[5]. բայց զայս գիտասջիր, զի ոչ ինչ լսելոց եմ կորստական քոց հրամանացդ, թէպէտ և բիւրապատիկ տանջեսցես:

Արքայ ասէ. Վստահես 'ի զօրութիւն Աստուծոյ քոյ

1. Այլ օր. էին:
2. Այլ օր. զհարուածով:
3. Այլ օր. այնպիսին:
4. Այլ օր. տանջանս:
5. Այլ օր. ոչ գիտես եթէ ոչ զօրութիւնն մարդոյ ոչ կարէ ընդունել զայսպիսի դառն հարուածս և զչարչարանս՝ եթէ ոչ յԱստուծոյ զօրացեալ:

և 'ի համբերութիւն քոյ՝ յաղթել ինձ. և ես ոչ վտարահանեալ յաստուածային և յարքայութիւնս իմ, որ ամենեցուն տէր եմ [1]: Եւ ետ արքայ բերել հիւսանց մամուլս, և զնել զոտս նորա 'ի մամուլս և խորտակել: Եւ ետ բերել խունկս և հուր, զի արկցէ 'ի հուրն և ծխեսցէ, և երկիցի որպէս պաշտօնատար հրոյ, այնպէս խորամանկեալ զարդարն: Իսկ նա զգայր չարութեանն և զդաւաճանութիւնն ճանաչէր, և առեալ զխունկն ցրուեաց յերկիր՝ և ասէ. Քաւ լիցի ինձ պաշտօն մատուցանել արարածոց և խունկ ծխել հրոյ, բայց միայն Աստուծոյն իմոյ զքահանայական պաշտօնն մատուցի և մատուցից. զի նմա վայելէ փառք իշխանութիւն և պատիւ այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

Եւ բարկացեալ արքայ՝ հրամայեաց զմատունս ձեռաց նորա կոճ կոճ լուծանել, փոխանակ ցրուելոյ ըզխունկն: Իսկ սուրբ եպիսկոպոսն բանայր զբերանն 'ի գոհութիւն և 'ի փառաբանութիւն Աստուծոյ, և յուսովն մխիթարէր. զի թէպէտ և մատունքն կոճկոճէին [2] և ցաւն վառանդէր, այլ առ Աստուած սէրն անխզելի և անյաղթ մնայր. և նահատակէր առ խորհուրդսն և 'ի պատասխանիսն և 'ի համբերութիւնսն: Եւ զահիճքն վաստակէին և նա ոչ վհատէր. և հիացեալ և զարմացեալ կային ընդ համբերութիւն սըրբոյն՝ արքայ և ամենայն ատեանն:

Եւ արք երեք երիտասարդք խրախուսեալք 'ի Քրիստոս, մեծաւ համարձակութեամբ 'ի յարքունական ատենին առաջի արքային և ամենայն մեծամեծացն, աղաղակեցին միաբան և ասեն. Մեծ [3] է Աստուածն քրիստոնէից և այլ ոք չիք, որ տայ զօրութիւն յուսացելոց իւրոց, և յանօթ առնէ զհպարտ և զամբարիշտ թագաւորս, որք պաշտեն զարարածս և ոչ զարարիչն, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. և մեք խոստովանիմք ըզՀայր ամենակալ, և զՈրդին համազօր, և զՀոգին համագործ, որպէս երանելի եպիսկոպոսն քարոզեաց, աստուածութիւն մի փառօք 'ի փառս միաւորեալ՝ անվախճան թագաւորութեամբ: Եւ մեք խոստովանեալ

1. Այլ օր. փրկեմ:
2. Այլ օր. կոճոտէին:
3. Այլ օր. Մի է Աստուածն:

այսմ, հաւատով և ճշմարտութեամբ փառաւորեմք միշտ, միայն ընկալցի զմեզ՝ որպէս բարերար Աստուած ։

Եւ սրտմտեալ արքայ հրամայեաց արտաքս հանել զնոսա և տանել 'ի բանտ ։ Եւ առաքեաց 'ի ձեռն մտերիմ ծառայից իւրոց՝ խոստանալ նոցա պարգևս և պատիւս և իշխանութիւնս, և բազում աղաչանօք դարձուցանել զնոսա անդէն 'ի մոլորութիւնն իւրեանց. որոյ ոչ հաւանեալք՝ անդէն 'ի բանդին զաղտ կատարեցին զերիտասարդսն սրով, բարիոք դաւանութեամբ 'ի Քրիստոս ։

Եւ դարձեալ աղաչէր զսուրբ եպիսկոպոսն առանձնական բանիւք՝ և ասէր. Հաւանեա ինձ և պաշտեա զաստուածսն՝ զոր ես պաշտեմ, և փառաւորեմ զքեզ 'ի դրան արքունի՝ որպէս քաջատիրս այր, և առաւել զքեզ դատաւոր դատաւորաց և իրաւարար արքունի ։ Իսկ սուրբ եպիսկոպոսն ասէ. Մի՛ նենգութեամբ որսար զիս 'ի կորուստ, զի վասն յուսոյն յաւիտենից մատնեցի զմարմինս իմ տանջանաց, որով կոտտեցեր զիս հարուածովք և խորտակելով զանդամս իմ 'ի հիւսանց մամուլս, և կոճոպեալ զմատունս իմ, զի համբերեալ ամենայնի՝ անապական ստացայց զապականեալ մարմինս 'ի յարութեանն յարքայութեանն արդարոց, զոր պատրաստեաց ամենակալն Աստուած ամենայն սրբոց՝ որ զայսպիսի համբերութիւն 'ի մեղաւորաց հակառակութենէ անտի կրեցին. որպէս և Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ ետ զանձն 'ի մահ 'ի փրկանս ամենեցուն, որք կամեցան գալ 'ի կոչումն հոգևոր ուրախութեանն՝ վկայութեամբ Աստուծոյն աստուածոց [1] ։ Եւ այժմ փութամ զերծանել 'ի մարմնոյս, և մտանել առ Քրիստոս առ որ անձկացեալն եմ ։ Բայց քեզ և որ միանգամ իբրև զքեզդ են [2], պատրաստեալ է անշէջ հուրն, և պէսպէս դառն տանջանքն յաւիտենից, որ զհոգի և զմարմին տանջէ առհասարակ [3]. և ոչ ոք է որ փրկէ զմեղաւորս և զամբարիշտս 'ի բարկութենէն որ գալոցն է ։ Բայց դու թէ կամիս, արքայ, դառնալ և պաշտել զԱստուած, ընդունի զքեզ 'ի ձեռն խոստո-

1. Այլ օր. աստուածայնոցն ։
2. Այլ օր. իբրև զմեզ իցեն ։
3. Այլ օր. նորատանէ առհասարակ ։

վանութեան և ապաշխարութեան, զի բարերար և անոխակալ է առ մեղուցեալս, զի ոչ ըստ մեղս մեր առնէ և ոչ ըստ անօրէնութեան հատուցանէ՝ որք ճշմարտութեանն հետևին։

Զայս լուեալ արքայի, եւ տեսեալ 'ի ցասման եղեալ՝ ասէ. Ո՛վ ամենաչար խարդախող, զիմ ողոքանս քամահեալ, զիս կամիս ընկենուլ 'ի թագաւորութենէս 'ի ստրկութիւն ծառայութեան. բայց այլ ոչ եւս ներեցից քեզ, ողոքական բանք իմ ածին զքեզ յայդպիսի համարձակութիւն։

Երանելին եպիսկոպոսն ասէ. Ես զօգտակարսն խօսեցայ որպէս առեալ հրաման 'ի Տեառնէ, զոր սուրբն Աստուած քարոզեաց յաշխարհի, որ ունիցի ականջս լսելոյ լուիցէ զբանս կենաց։ Բայց դու՝ օտարացեալ յԱստուծոյ և թշնամի ամենայն արդարութեան, ոչ ես արժանի ճանաչել զիմաստութիւն և զհոգևոր խրատս, և 'ի միտ առնուլ զբանս հանճարոյ և ուղղել յաստուածգիտութիւն և յարդարութիւն ճշմարիտ, և հեռանալ 'ի բազմաստուածութեանն մոլորութենէ և 'ի պատրանաց չար դիւաց՝ որք ընկղմեն զքեզ 'ի խոր չարեաց անօրէնութեան, որդի գեհենի[1] և ժառանգորդ նոցին տանջանաց յաւիտենից։

Զայս իբրև լուաւ՝ բարկութեամբ լի եղև թագաւորն և հրամայեաց զլեզուն ընդ ծոծրակն հանել զի մի կարասցէ խօսել. և ամենաչար սպասաւորքն արարին զհրամայեալսն 'ի թագաւորէն։ Իսկ սուրբն ամբարձ զաչս իւր յերկինս և փառաւոր առնէր 'ի սրտի իւրում զԱստուած, և բարբառ իւր ոչ լինէր լսելի։ Եւ ձայն եղև 'ի վերուստ՝ որ ասէր. Քաջալերեաց, զի հասեալ է ժամ կատարման քոյոյ նահատակութեանդ, և կատարեցան խնդրուածք ըստ ամենայն ցանկութեան քո։ Եւ անդէն կազդուրեցաւ լեզու նորա 'ի տեղի իւր, և խօսէր ուղիղ, և օրհնէր զԱստուած առաջի ատելեաց իւրոց և ասէր.

Գոհանամ զքէն Տէր երկնի և երկրի, որ արժանի արարեր զիս զանարժանս[2] քոյոյ ամենառատ շնորհացդ

1. Այլ օր. որ 'ի գեհէնի։
2. Այլ օր. զանարգս։

և յարդեցեր զտառապելութիւնս իմ չարչարանօք որ-պէս զարծաթ 'ի բովս հրոյ զտեալ և պարզեալ 'ի կա-մայ և յակամայ սխալանաց. և արդ զինչ տաց տրի-տուր Տեառն ընդ ամենայնի զոր շնորհեցեր ինձ, այլ զանձն իմ 'ի մահ տամ վասն անուանդ քո սրբոյ 'ի վկայութիւն առաջի Թագաւորի[1] ամպարշտի և չար իշխանաց և ամենայն առնելեաց քոց, զի ծանիցեն ա-մենեքեան թէ դու միայն ես Ճշմարիտ Աստուած՝ որ 'ի սիրոյ քո ոչ երբէք մեկնեցայ իսպառ։ Եւ արդ փու-թամ, Տէր, ելանել 'ի մեղսաւէր աշխարհէս, և յան-դիմանս լինել փառաւոր երեսաց քոց, առ որ անձկա-ցեալ եմ. զի և այժմ քեզ հատուցից զանձնաւէր օրհնութիւնս ընդ ամենայն սուրբս, որոց փառաւո-րեալ են մահք իւրեանց առաջի ահաւոր քո տէրու-թեանդ. զի դու ես Աստուած փառաւորեալ և օրհ-նեալ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից։ Եւ ա-սացեալ զամէնն, երեքհարիւր և եօթանասուն և ե-րեք արանց հաւատացին յԱստուած՝ և ասեն. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից և այլ ոք չիք. զի ոչ ոք ունի այսպիսի քաղցր յոյս որպէս քրիստոնեայք, որ զմահ և զտանջանս արհամարհեն, և 'ի թագաւորաց ոչ զար-հուրին, այլ աներկիւղ համարձակութեամբ քարոզեն զԱստուած. և մեք այսմ հաւատով լուսաւորեալք 'ի սրբոյ եպիսկոպոսէս, խոստովանիմք զՀայր բարերար՝ որ զթացաւ 'ի մեզ, և զՈրդին բարեխնամող՝ որ կո-չեաց զմեզ 'ի կոչումն սուրբ, և զՀոգին սուրբ՝ որ վերստին զհնութիւնս մեր նորոգէ 'ի յոյս կենացն յա-ւիտենից։ Որ է մի աստուածութիւն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, փառաւորեալ և երկրպագեալ և օրհ-նեալ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Եւ զայս լուեալ արքայի եւս 'ի ցասումն շարժեալ 'ի չարէն, հրամայեաց սրով բառնալ զնոսա 'ի կենաց. և այնպէս կատարեցան բարի խոստովանութեամբ մկրտ-եալք յիւրեանց արիւնն, ժառանգորդք եղեն ար-քայութեանն երկնից աղօթիւք և բարեխօսութեամբ սրբոյ եպիսկոպոսին. որոց անուանք գրեալ են 'ի դպր-ութեան կենաց։

1. Այլ օր. առն Թագաւորի։

Յետ ամենեցուն և զսուրբ եպիսկոպոսն հրամայեաց գլխատել։ Եւ այսպէս կատարեցաւ սուրբ եպիսկոպոսըն Բարդիշոյ, երեք հարիւր եօթանասուն և երեք արամբք 'ի տասն և եօթն սահմի ամսոյ. 'ի փառս և 'ի գովութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն, առաջի Շապհոյ արքայից արքայի և ամենայն Պարսից [1] արքունական ատենին, զարմանալով և սքանչելով հրեշտակաց և մարդկան։

Այսպէս առ Քրիստոս ամբարձաւ, և օրհնակ բարեաց և քաջ նահատակութեան եթող յաշխարհի անուն. մանաւանդ զանստուեր և զանապական և զանջնջելի կենաց ժառանգեաց, որ և բարեխօս իսկ է վասն մեր։

Եւ մինչդեռ էր 'ի կենցաղումս, յորդորէր 'ի սէր աստուածութեանն զազգսն, և յաղօթս հաւատս ամենասուրբ Երրորդութեանն և 'ի վարս արդարութեան ըստ պատուիրանաց և վարդապետութեան ուղղափառ սուրբ Հարց. զի յամենայնի ճշմարտախոհ էր այրն և զգաստանայր, ոչ յումեքէ դղրդեալ և խռովեալ 'ի հաւատոց և յարդարութենէ. այլ անքիծ հաւատով և անարատ վարուք կրօնաւորեալ յայսմ աշխարհիս, վախճան կենաց առնէր 'ի Քրիստոս Յիսուս։ Որում և մեք մասնաւորեալք վարուց սորին՝ փառաւորեսցուք զանփոփոխելի տէրութիւնն, զՀայր և զՈրդի և զՀոգին սուրբ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

1. Այլ օր. և ամենայն պարսից։

Վկայաբանութիւն սրբոյ առաքելոյն Բարդողոմէոսի։

Գլխաւորք որոց առաքելոյն՝ երկոտասան աշակերտացն, վիճակեցան յազգս ազգս՝ յիջանելն ՚ի նոսա Հոգւոյն սրբոյ ՚ի վերնատանն, երկնագործել տարբերութեամբ լեզուացն հրեղինաց ՚ի ձայն հողմոյ. և ընկալան ձեռնադրութիւն երիցութեան, առեալ իշխանութիւն զմեղս թողուլ և ունել, և առնել նշանս և արուեստս. և շնորհել լուծումն ախտից, և բարձումն ցաւոց, և հալածումն սատանայի, և քակումն ՚ի մեղաց և ազատութիւն ՚ի ծառայութենէ սպանութեան՝ յազատութիւն փառաց որդւոյն Աստուծոյ, և գնալ ՚ի պատուիրանս նորա, և արժանի լինել խոստացելոց պարգևացն, և որ անդ են բարութիւնքն։ Եւ ըստ առաջնորդելոյ Հոգւոյն սրբոյ՝ սփռեցան գնացին յազգս ընդհանուր լեզուաց քարոզել զբանն կենաց, և լուսաւորել զնոսա ծննդեամբ սուրբ աւազանին, և վերակացութեամբ Հոգւոյն սրբոյ արարչական զօրութեամբ։

Գնաց և երանելի առաքեալն Բարդողոմէոս, որ էր մի յերկոտասանիցն. երթեալ մտանէ յիւր վիճակ առաքելական ընտրութեանն. և ՚ի սկզբան քարոզութեանն իւրոյ՝ եգև մտանել նմա ՚ի քաղաքն Եդեմ կոչեցեալ՝ մերձ ՚ի սահմանս Հնդկաց, ընդ Թովմայի առաքելոյ. և անցեալ ընդ շրջնամէջ քաղաքին՝ նստաւ առ աղբիւր մի, յորում ազդմունք դիւթականք հըմայեալ կատարէին. յայտնութիւնք դիւաց ՚ի բաշխա-

ղանս պատիր խաբէութեան մոլար պաշտաման, ձայ-
նեալ յաղբերն իբրև աստուծոյ ուժեմն. յորում տե-
ղւոջ բազում նուէրք և զոհք մատչէին յանուն աղ-
բերն: Ուստի առասպելաբանելով իբրև այն թէ ինքն
իշխանութեամբ ունիցի զբղխումն, և ընդ սնուցողա-
կան զօրութեամբ բուսոց և տնկոց և սերմանց, և
ազգի ազգի ծառոց և զանազան ծաղկանց, համովք
և հոտովք, և անուանէին զանուն աղբերն Դուսարնե-
ռսի: Եւ իբրև օր մի լինէր յորում բազմութիւն քա-
ղաքին հասանէր 'ի զոհել, և ընծայել ծախս ոսկւոյ և
արծաթոյ և ականց պատուականաց, և հանդերձս
մեծագինս և պատուականս, և դիւացն բարբառ ար-
ձակեալ ընդ ակն աղբերն և պղպջակաձև զջուրն 'ի
վեր մղելով' յեռանդն հրոյ բարկութեան հողմոյ սաս-
տիկ հնչմամբ ահ արկանելով լսողացն և տեսողացն,
'ի փայլիւն հրոյ և 'ի հնչիւն հողմոյ. և 'ի լինել ար-
հաւրաց' զաղաղակ բարձեալ մեծաձայն և ուժգին
գոչմամբ կարդային զանուն աղբերն, իբրև զաստուած'
որ կարիցէ օգնել և պարգևս ընդունել 'ի նմանէ: Իսկ
սուրբ առաքեալն կայր հիացեալ և զարմացեալ ընդ
միտս իւր, մեծաւ տրտմութեամբ ըմբռնեալ վասն մո-
լորութեան նոցա և աղտեղի գործոյն, զուր աշխա-
տութեանցն և անուղղայ գնացիցն, և անօգուտ ծա-
խիցն և տարապարտ աղաղակին. զի ժողովեալ հոլա-
նեալ էին արք և կանայքն իբրև զձ՛ձիս և զգաղքասե-
սիլ զեռունս 'ի տղմուտ վայրս կայտառեալ խլրտէին 'ի
պատիր աղբերն, 'ի պատրանս դիւաց կեղծաւորու-
թեան: Յայնժամ երանելի առաքեալն դիմեաց 'ի
մէջ նոցա 'ի վերայ աղբերն. և հանեալ զաղաբողմն'
զոր արկեալ ունէր զինքեամբ, պարզեալ ձգեաց ընդ-
դէմ ջրոյն, և կարդաց յանուն Տեառն Յիսուսի Քրիս-
տոսի, և ասէր 'ի ձայն մեծ. Ջուրս այս ցամաքելով
ցամաքեսցի, և մի ամենևին կացցէ ունել ոյժ խոնա-
ւութեան: Եւ առժամայն ցամաքեցաւ վտակն յորդա-
հոս ջրոյն և եղև իբրև զվէմ ապառաժ. և ձայն որոտ-
ման հրոյն, և փայլիւն կերպարանեալ հողմոյն 'ի ձև
լուսոյ, կորեաւ և դադարեաց: Եւ դևքն զաղաղակ հա-
րեալ, ճիչ բարձին մեծակական ողբովք հառաչէին և
ասէին. Ո՛վ Յիսուս Նազովրեցի, մինչև յե՞րբ շատայ

տագնապի հասուցանես 'ի վերայ մեր, և ոչ տաս կալ մնալ յանդունդս ջրոց, և 'ի տեղւոջ բնակութեան մե-րոյ. յամենայն յերկրէ հալածականս արարեր զմեզ խաչիւ քով, և այժմ 'ի ձեռս աշակերտաց քոց նեղեալ հալածիս, և չարչարիս և վտանգիս յառաջ քան զժա-մանակին՝ որ գալոց է 'ի վերայ մեր: Յայնժամ սուրբ առաքեալն ասացեալ 'ի նոսա՝ ասէ. Ո՛վ պիղծք, զօր-նեայք և մարդատեացք, թշնամիք արդարութեան, և վարդապետք մոլորութեան, ահա ասեմ 'ի ձեզ յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, մի կարի-ցէք մնալ 'ի տեղւոջս յայսմիկ: Եւ իսկ և իսկ կորեան և սպառեցան, և ջնջեցան և բարձան 'ի միջոյ, իբրև զմոմ զի ոչ կարասցէ կալ առաջի հրոյ՝ այնպէս վատա-նեալ սպականեցան: Եւ տեսեալ բազմութիւն ամբոխին դարձան առ առաքեալն մեծաւ ահիւ ընթանալով, ան-կան առաջի սրբոյ առաքելոյն վասն մեծաց սքանչելեացն և բանին՝ որ գործեցան յաղթերն. և կէսքն ընթացեալ շուրջ զկողմամբքն և զտեղեաւն՝ հաւաքէին զիւրեանց զայնոցիկ, զմեծ և զզարմանալի զգործն, և նշանացն հրաշափառագունից որ կատարեցան 'ի ձեռն առաքե-լոյն. և գային ամենեքեան 'ի տեսիլ սքանչելեացն. քանզի բազում ժամանակս ձայնեալ էին յաղթերն, և զի այն ինչ յականն քթթել ցամաքեալ սպառեցաւ յորդահոսք ջրոյն:

Եւ սկսան նեղել 'ի ծառայից բազմութիւնք քաղա-քին. և առեալ վէրգս 'ի ձեռն կամէին արկանել 'ի վերայ առաքելոյն, և հարեալ քարամբքն զմիմեանս սատակէին. և յանդունդն և 'ի խուռն քարանց ձգելոց սատակեցան ողջք իբրև երեսուն: Եւ մերձեցեալ սուրբ առաքեալն 'ի մեռեալսն եդ՝ ձեռն և աղօթս արարեալ 'ի վերայ նոցա՝ դարձան ողջք նոցա 'ի նոսա, և կանգնեցան կացին կենդանիք. և փութացեալ իւ-րաքանչիւր ոք 'ի նոցանէ բերէին զհիւանդս և զնե-ղեալս յայսոց, և 'ի պէսպէս ախտից և 'ի ցաւոց, և զանդամալոյծս և զկոյրս և զկաղս և զմիակողմանիս և զխուլս և զհամերս և զլուսնոտս և զամենեսեան որ նեղեալ էին 'ի պէսպէս ցաւս, և բժշկեաց զամենե-սեան: Յայնժամ սկսաւ քարոզել նոցա զաւետարանն Մատթէոսի կարգաւ. և լուեալ խնդութեամբ ընդ-

Digitized by Google

ունէին զքարոզութիւն սուրբ աւետարանին։ Եւ ելեալ սուրբ առաքեալն յեզր քաղաքին 'ի տեղի մի դաշտական յապաստաժուտ վայրս, եդ ծունր, եկաց յաղօթս և գոհանայր զշնորհացն Քրիստոսի, որ եբաց զմիտս նոցա իմանալ և լսել, և ընդունել զբանն կենաց, և հաւատալ 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որ է Ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականն։ Եւ աւարտեալ անդ զնշան խաչին, և կարդաց 'ի ձայն մեծ. և ահա շարժումն և թնդիւն ահեղ որոտման, և խախտեալ տեղին պատառեցաւ, և բղխեալ աղբիւր ջրոյ յորդաբուղխ քաղցրահամ վտակաց, և շուրջ բակ առեալ համադարտ և հեղ շարժմամբ, և սկսան առախ լինել։ Եւ իջուցեալ զնոսա 'ի ջուրսն՝ մկրտեաց, և լուսաւորեաց լուսով Հոգւոյն սրբոյ. և կատարեալ զխորհրդական պատարագն՝ հաղորդեցոյց զնոսա կենդանարար մարմնոյ և արեան որդւոյն Աստուծոյ 'ի թողութիւն մեղաց, որ է կեանք և կեցուցիչ, և հաւատացուցիչ սուրբ Երրորդութեանն։ Եւ կացոյց անդ երիցունս 'ի սպանելոցն որ կենդանացան 'ի ձեռն սուրբ առաքելոյն, և հաստատեաց զնոսա 'ի հաւատս Ճշմարտութեան։

Եւ գնաց 'ի կողմանս Մարաց և Ելիմացւոց, և անընդունակ եղեալ 'ի նոցանէ՝ ոչ կարաց անդ կատարել զօրութիւնս, բայց սակաւուց 'ի նոցանէն՝ որոց քարոզեաց զաւետարանն մատթէոսեան. և հաւատացին բանին, և թողին զամենայն ինչս աշխարհիս, և գնացին զհետ նորա յամենայն տեղիս ուր և երթայր։ Եւ անտի դարձեալ եմուտ 'ի Բուսար քաղաք Խորին Ասորւոց. և եղև 'ի մտանել նորա 'ի քաղաքն՝ բարձեալ բերէին պատանի մի մեռեալ, որդի հազարապետին Բուսարացւոց, որում անուն Ճանաչիւր Անդրոնիկոս, և էր ամաց երկոտասանից. և բազում լալականք զհետ նորա փողովք և քնարիւք, և դասք դասք պարուց, որ կոծելով մրմնջէին և յորդահոս արտասուս հեղուլին 'ի վերայ պատանւոյն։ Նոյնժամայն ընթացեալ առաքեալն ընդ մէջ հրապարակին ձգեաց զձեռն իւր՝ մերձեցաւ 'ի դագաղն ուր կայր պատանին մեռեալ՝ և ասէ. Պատանի դու, քեզ ասեմ, արի կաց յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ առ-

ժամայն կանգնեցաւ մեռեալն. և որ բարձեալ տանէին՝ զտեղի առին։ Եւ հայեցեալ բազմութեանն ընդ երեսս սուրբ առաքելոյն, և տեսին զի հուր ցոլացաւ 'ի բերանոյ սուրբ առաքելոյն, և մտանէր 'ի բերան պատանւոյն, և կենդանացաւ. և աղաղակեցին միաբան և ասեն. Աստուած ոմն երևեցաւ 'ի մէջ մերում։ և բուռն հարեալ երիտասարդացն զսրբոյ առաքելոյն, բարձին 'ի վերայ բազկաց իւրեանց. և այլքն զոհս և պատարագս փութացուցանէին։ Իսկ սուրբ առաքեալն վազեաց 'ի ձեռաց նոցա, և փախեաւ յամբոխէ անտի, աղաղակեաց և ասէ. Ես ծառայ Տեառն ամենակալի եմ և որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի, և Հոգւոյն սրբոյ՝ յորոյ անուն կենդանացաւ պատանիդ այդ մեռեալ. և առաքեցայ ես առ ձեզ քարոզել զաւետարանն արքայութեան, զի ընկալեալ ձեր զանուն կենաց՝ կեցջիք և դարձջիք յընդունայն պաշտամանէդ ձերմէ, զոր պաշտէքդ առ ագիտութեան ձերոյ և անհաւատութեան. և ծանիջիք զմիայն Ճշմարիտն Աստուած զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ արար զերկինս և զերկիր, զծով և զամենայն որ 'ի նոսա։ Եւ գրեաց նոցա զմատթէոսեան աւետարանն, զոր առեալ էր օժանդակ 'ի քարոզութեանն։ Եւ մինչև յաւուրս երիս հազիւ լռեցոյց զժողովուրդն 'ի չզոհելոյ իւր։ Յայնժամ առեալ զպատանին՝ մկրտեաց զնա 'ի լուսաւորութիւն Հոգւոյն սրբոյ 'ի հուրն հոգևոր և 'ի մաքրութիւն ջրոյն, հանդերձ հազարապետաւ հարբ մանկանն, և ամենայն ընտանեօք նորա և ազգականօք։ Եւ կոչեաց զանուն պատանւոյն Մատթէոս՝ ըստ անուան սրբոյ աւետարանչին, և ետ նմա ձեռնադրութիւն յանուն ութևտասան առաքելական որոշմանն։

Իսկ որ էին ելեալ 'ի քաղաքէն զհետ պատանւոյն, իբրև տեսին զսքանչելիսն, և եթէ հազարապետն և ամենայն ազգն հաւատացին 'ի Քրիստոս՝ բանիւք և նշանօք սուրբ առաքելոյն, եկին և նոքա համակամ յօժարութեամբ, մկրտեցան 'ի Հոգին սուրբ և 'ի մահ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 'ի ջուրս աւազանին։ Եւ էին 'ի քաղաքին յայնմիկ եօթն բագինք, և էին 'ի նոսա կուռք կռեալք և քանդակեալք 'ի նմանութիւն մարդոյ, 'ի ձև Արեսի և 'ի չափ Արամազդայ, զոր հա-

Digitized by Google

զարապետն ըստ հրամանի առաքելոյն խորտակեալ կործանեաց, և բաշխեաց տնանկաց և կարօտելոց։ Եւ բազում զօրութիւնս կատարեաց սուրբ առաքեալն ՚ի վերայ հիւանդաց և ախտացելոց ՚ի պէսպէս ցաւս և ՚ի չարչարանս, և դևս բազումս եհան, և արար հալածական ՚ի քաղաքէն յայտնի տեսողացն։ Եւ ուղղեալ անդ սեղան՝ և եթող զմի ոմն անդ յաշակերտաց իւրոց քահանայանալ նոցա, և զպատանեկն՝ ըստ ձեռնադրութեանն զոր ընկալաւ ՚ի լոյս Հոգւոյն սրբոյ։

Եւ եղև իբրև հաստատեաց զնոսա ՚ի հաւատս կրօնից սրբութեան, ել գնաց յաշխարհն Գերմանիկեցւոց ըստ վիճակի ընտրութեան Հոգւոյն սրբոյ. և եղև ՚ի մտանել նորա անդր՝ ել համբաւ զնմանէ ընդ ամենայն երկիրն ընդ այն. և նշանք և արուեստք որ կատարէին ՚ի ձեռն սուրբ առաքելոյն, իբրև զճառագայթս արեգական սփռեալ տարածանէին ընդ ամենայն երեսս երկրին. և փութային ամենեքեան գալ առ նա, և բարձեալ բերէին զհիւանդս ՚ի պէսպէս ցաւս, և զօրութիւն Տեառն էր ՚ի բժշկել զնոսա։ Եւ բազումք ՚ի յանցս ճանապարհացն նստէին, և սպասեալ ակն ունէին նմա. որպէս զի յանցանել նորա՝ գտցեն զառողջութիւն հարուածելքն յախտից հիւանդութեանց և ՚ի տանջանացն դիւականաց։ Եւ եղև իբրև լուաւ թագաւորն նոցա զլուր անչափ սքանչելեաց նորա, խանդացաւ յոյժ, և առաքեաց զծառայս իւր և հրամայեաց դնել զնա ՚ի բանդի մինչև յաւուրս հինգ։ Եւ յետ անցանելոյ հինգ աւուրցն նստաւ յատենի հանդերձ մեծամեծօք իւրովք, և գլխաւոր իշխանօք Գերմանիկեցւոց, և հրամայեաց ածել զնա։ Եւ իբրև չոգան ՚ի բանտն՝ գտին բազմութիւն շուրջ փակեալ զտեղօքն, և լոյս սաստիկ ծագեալ արտաքոյ բանտին՝ իբրև զլոյս արեգական ՚ի միջօրէի, և ահ կալաւ զկոչողսն որ եկեալ էին զառաքեալն տանջել յատենի ՚ի տեղի խաշտանգանաց։ Եւ դարձան անդրէն փութանակի ահիւ, և պատմեցին թագաւորին և որք ընդ նմա՝ զմեծամեծ սքանչելիսն զոր տեսին։

Յայնժամ յարուցեալ թագաւորն ցասմամբ մեծաւ՝ և որք ընդ նմա նստէին մեծամեծքն, և հրա-

մանն եռուն զի հրկէզ արարեալ զանձինս՝ ընդ նմին այրեսցեն զսուրբն Աստուծոյ: Իսկ նա աղօթս առնէր զամենայն աւուրսն 'ի բանտին, զի զթասցեալ Աստուծոյ յարարածս իւր՝ և դարձցին 'ի մոլորութենէ անտի, յոր անկեալ դնէին 'ի խաւարի անգիտութեան 'ի խորս կորստեան՝ 'ի պատրանս սատանայական խաբէութեան մոլորութեան, զի պաշտէին զարարածս և զգործս ձեռաց իւրեանց: Եւ մինչ նորա զայս զմտաւ ածեալ խորհէին զօրըոյն, եղև յանկարծ ծակլի ահեղ որոտումն և ճայթումն յամպոց հրացան փայլատակմամբք, անկան յերկիր և յապուշ կրթեցան միտք նոցա. և եղեն իբրև զանխօս անասունս՝ որ ոչ գոյ 'ի նոսա իմաստութիւն: Իսկ սուրբ առաքեալքն եկեալ արտաքս 'ի բանտէն եդ ձեռն 'ի վերայ միոյ միոյ ուրուք 'ի նոցանէն, և կազդուրեցան կացին 'ի վերայ ոտից իւրեանց, և միտք իւրեանց դարձան 'ի նոսա. և խնդրեցին 'ի սրբոյ առաքելոյն զտանել ողորմութիւն, և հայցել զգթութիւն 'ի Տեառնէ Աստուծոյ, և ընդունել զբժշկութիւն 'ի վերայ հարուածոցն՝ որ հասին նոցա: Իսկ սուրբն Աստուծոյ ասէ. Որոց բաց են աչք մարմնոյ՝ զլոյս աշխարհիս միայն տեսանեն, այլ ոչ զլոյսն ճշմարիտ՝ որ լուսաւորէ զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ: Արդ եթէ հաւանիք բանից իմոց և հաւատասջիք քարոզութեան աւետարանին փառաց միածնի որդւոյն Աստուծոյ՝ զոր ես ձեզ աւետարանեմ, ընդունիջիք զբժշկութիւն հարուածոցդ՝ զոր հայցէք 'ի Տեառնէ 'ի ձեռն իմոյ բարեխօսութեան, և կեցցեն անձինք ձեր. և լցջիք լուսոյն անստուերի ժառանգորդք և անանց կենացն յաւիտենից, զոր որդին Աստուծոյ Յիսուս տացէ ձեզ, եթէ հաւատասջիք յանուն նորա աներկբայ խոստովանութեամբ: Պատասխանի ետուն և ասեն. Հաւատամք յԱստուածն քո, յոր դու հաւատացեալ պատմես մեզ. միայն կեցցեն անձինք մեր, և լուսաւորեսցես զմեզ: Եւ առաքեալն՝ որպէս յամենայն տեղիս, և անդ քարոզեաց զաւետարանն Մատթէոսի, և զմարգարէութիւնն Եսայեայ տեսանողի, և զմեկնութիւն նոցա որ կայր յառակսն, և զճառս խորհնս որ էր 'ի մարգարէութեանն և 'ի սուրբ աւետարանի անդ: Եւ անդէն

ստիպել սկսան զսուրբ առաքեալն՝ Թագաւորքն և մեծամեծքն և նախարարքն, և ասեն. փութա կատարեա 'ի մեզ զքարոզութիւն աւետարանին աւետեաց՝ զորմէ ասացեր մկրտութեամբ հասանել թողութեան մեղաց և երկնից արքայութեանն, զի եղիցի բժշկութիւն հարուածոցս հասելոց 'ի վերայ մեր: Արդ մի դանդաղիր զօգուտն՝ որ վասն մերոյ փրկութեան՝ տալ մեզ, զոր ուսաք բերանով քով, և խրատու պատուհասիս՝ որ ժամանեաց մեզ. զի գիտացաք այժմ և ծանեաք եթէ Աստուած քո՝ նա է Աստուած, և չիք այլ բայց 'ի նմանէ, և մեք նմա ծառայեսցուք և հնազանդ լիցուք. զի նա է Աստուած ճշմարիտ և կեանք յաւիտենականք և փրկիչ աշխարհաց: Յայնժամ սուրբ առաքեալն ած զնոսա 'ի վտակն որ իջանէր 'ի փոքր ձորակէ միոջ 'ի հարաւակողմ կուսէ, և իջուցեալ 'ի ջուրն մկրտեաց զնոսա. և նոցա բացան աչք և տեսին զՀոգին սուրբ զի շրջէր 'ի վերայ ջուրցն քաղցր օդով և պարզ լուսով. և լուսաւորեալ զնոսա՝ զգեցուցանէր նոցա զլոյսն իբրև զհանդերձ. և իսկ և իսկ ուղղեաց սեղան, և կերակրեաց զնոսա յերկնաւոր հացէն և յարենէ Որդւոյն Աստուծոյ. և աղօթս արարեալ՝ եդ ձեռն 'ի վերայ նոցա, զի կացցեն հաստատուն 'ի հաւատոն զոր ընկալան, և լուսաւորեսցին 'ի լոյս Հոգւոյն սրբոյ: Եւ նոքա աղաչէին զսուրբ առաքեալն լինել առ նոսա, և հովուել զնոսա զի անքակ լիցին 'ի նմանէ: Իսկ նա պատասխանեալ ասէ. Եւ այլոց քաղաքաց պարտ է ինձ աւետարանել, որպէս ասաց Քրիստոս. Գնացէք յամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ: Արդ ինքն Քրիստոս յոր հաւատացէք և լուսաւորեալ կնքեցայք Հոգւովն նորա, նա եղիցի ընդ ձեզ. և մեք զի յանձն արար մեզ զհեթանոսս՝ մի ստունգանեսցուք հրամանին նորա: Եւ ունկնդիր եղեալ թոյլ ետուն նմա:

Եւ գնացեալ անտի սրբոյն՝ եհաս յերկիրն Պարթեւաց և Մարաց և Ելիմացւոց և քարոզէր նոցա ըզբանն կենաց: Բազումք 'ի Պարթեւացն դարձան 'ի Տէր զօրութեանց՝ նշանօք և արուեստիւք և պէսպէս բժշկութեամբ, զոր ընկալան 'ի սուրբ առաքելոյն, զառողջութիւն ախտից ողորմութեամբ և գթու-

թեամբ Տեառն։ Եւ լուսաւորեալ անդ զբազումս, գնաց 'ի կողմանս Պարսից և Մոգուց, և սկսաւ քարոզել նոցա զսովորական վարդապետութեանն իւրոյ զմատթէոսեան աւետարանն, և որ ինչ վասն մոգուցն հանդամանք էին՝ եդ առաջի նոցա։ Եւ հասեալ մինչև 'ի տեղի պաշտամանն կրակարանի նոցա, զոր պաշտէին օրինօք մոգութեանն, և համբարձեալ զձեռս իւր յարևելս ընդդէմ արեգականն՝ զոր պաշտէին, և արգել զնա և զզօրութիւնն ճառագայթից նորա պակասեցոյց մինչև ցվեց ժամ աւուրն։ Եւ նշան յերկնից սիւն հրոյ եկաց ընդ մէջ կրակարանին, յանդիմանել զմոլորութիւն նոցա՝ արհաւրօք և սաստիկ հիացմամբ, փոխանակ զի սպաս տանէին Հելիոս, և Սեփայ, և Արեսի, և Պոսէնայ։ Այլ թէպէտ և այնչափ մեծ սքանչելիք և նշանք զարմանալիք ցուցան 'ի վերուստ, սակայն ոչ զանգիտեցոյց զնոսա դառնալ յերկրպագութենէ տարերցն, և յոր մոլորեալ էին մնոտի առասպելաբանութեամբ բարձրայօն պարծանօք. բայց միայն ոգիք ութ, զոր առեալ լուսաւորեաց, և հանեալ զնոսա 'ի միջոյ կործանելոցն խուժադուժ ազգին։

Եւ անցեալ գնաց 'ի Գողթն գաւառ Հայոց, և փութացաւ հասանել 'ի վիճակ Թադէոսի, ըստ հրամանի Հոգւոյն սրբոյ. և քարոզեալ անդ զբանն կենաց, և նոքա ընկալեալ խնդութեամբ և մեծաւ յօժարութեամբ, հաւանեցան և հնազանդեցան և լուսաւորեցան մկրտութեամբ աւազանին։ Եթող անդ նոցա երիցունս 'ի մոգուց անտի՝ որ աշակերտեցան սուրբ առաքելոյն. և բազում զօրութիւնս կատարէր Աստուած 'ի ձեռն արանցն այնոցիկ յամենայն տեղիս, ուր և հասանէին ոտք նոցա. և զբազումս դարձուցին 'ի Տէր 'ի մնոտի պաշտամանէն, և շնորհք առաքելականք եղեն 'ի վերայ նոցա։

Ի քսանևիններորդ ամի Սանատրկոյ թագաւորին եմուտ սուրբ առաքեալն Բարդուղիմէոս ըստ հրամանի Հոգւոյն սրբոյ 'ի Հայս, որ ընտրեաց զնա յառաքելութիւն կոչմանն հեթանոսաց. և Թովմայի ըստ վերակացութեան առաջնորդութեանն իւրոյ դրեալ առ նա, զի մի զանց արասցէ զնոքօք, քարոզել զաւետա-

Digitized by Google

բանն արքայութեան, որպէս և յամենայն տեղիս, փոխանակ Թադէոսի առաքելոյն՝ որ էր յեօթանասնից անտի։

Եւ եկեալ սուրբ առաքեալն 'ի բլուրն Արտաշու, հանդիպեցաւ այլ ումն յերկոտասանիցն՝ Յուդա Յակոբեան. և կանգնեցին 'ի տեղւոջն ուր պատահեցան միմեանց՝ զնշան տէրունական խաչին, և հրաժարեցին 'ի միմեանց մեծաւ ուրախութեամբ. և գնացեալ Յուդայի յիւր տեղին։ Բայց Բարդողոմէոս գնացեալ եմուտ 'ի Հեր և 'ի Զարևանդ գաւառ Հայոց, և արար նշանս և արուեստս 'ի վերայ հիւանդաց. և դևս բազումս եհան, և լուսաւորեալ անդ զբազումս և մխիթարեալ բանիւ վարդապետութեամբ սուրբ աւետարանին, և եդեալ նոցա վկայութիւն՝ զի կացցեն հաստատուն 'ի հաւատոն զոր ընկալան, և հաւատարիմ եղեն. և եդեալ միոյ միոյ ձեռն՝ յանձն արար զնոսա շնորհացն Աստուծոյ։ Եւ ինքն գնացեալ եկն յՈւրբխանոս քաղաք Հայոց. և գտին առ նա ամենայն նեղեալք որ 'ի պէսպէս ցաւս և 'ի տանջանս, և բժշկեաց զամենեսեան, և լուսաւորեաց մկրտութեամբ սուրբ աւազանին։

Լուաւ զնմանէ Ոգոհի քոյր թագաւորին Սանատրըկոյ, որ էր որդի քեռ Աբգարու, և եկն առ նա 'ի ծածուկ, և լուեալ 'ի նմանէ զբանն կենաց՝ հաւատաց 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ինքն և իւրքն ամենայն. և զգեցեալ հանդերձ կուսութեան, 'ի բաց մերկացեալ զփառս աշխարհի և աշակերտեալ առաքելոյն՝ շրջէր զհետ նորա։ Եւ լուեալ թագաւորին զիրսն որ եղեն, և զայրացեալ մեծաւ ցասմամբ իբրև զգազան կատաղեալ արիւնարբու, յղեաց զհազարապետն Տերենտիոս, և որք ընդ նմա. և իբրև եկն առ նա հազարապետն ըստ հրամանի թագաւորին, և տեսեալ զսուրբն Աստուծոյ՝ գթացաւ 'ի նա. և նա սկսաւ քարոզել նմա զաւետարանն արքայութեան. և Տէր եբաց զմիտս նորա անսալ բանից նորա։ Եւ ինքն անկեալ էր յախտ բորոտութեան. և առեալ զնա սրբոյ առաքելոյն՝ 'ի գիշերի մկրտեաց. և ահա ամպ լուսաւոր հովանի եղև 'ի վերայ տեղւոյն, և լոյս հրոյ շուրջ փակեալ զաւազանն սրբարար։ Եւ եղև ընդ ելանել նորա 'ի ջրոյն՝ անկաւ

Digitized by Google

'ի նմանէ մարմին խառնացեալ իբրև զկեղև ծառոյ և իբրև զտերև որթոյ, և լոյս զգեցաւ իբրև զհանդերձ. և տեսեալ զսքանչելիսն որ եղեն, բազումք հաւատացին 'ի Տէր: Եւ եղև իբրև եհաս լուր սքանչելեացն այն առ Թագաւորն, առաւել զայրացեալ անհնարուբ ժեռի բարկութեամբ, և փութացեալ յղեաց զայլ ոմն 'ի նախարարացն, զի փութով զբաւ աբացէ նոցա, և մի թուլասցին մնալ ունել անսալ նոցա: Եւ առեալ զսուրբ առաքեալն հանդերձ կուսիւն և հազարապետովն, և այլովք աշակերտելովքն ածին յատեանն: Եւ տանջեալ զսուրբ առաքեալն քրքջք իբրև ժամ մի աւր մեց, և համարէին զնա մեռեալ, և քարշեցին ընկեցին զնա արտաքոյ քաղաքին. բայց սուրբ առաքեալն կայր կենդանի զօրութեամբ և ուժով Տեառն իւրոյ յոր յուսացեալն էր: Եւ իբրև ժամս երիս այսպէս անկեալ դնէր, և շուրջ զնովաւ յոյժ բազմութիւն 'ի քաղաքէն և յամենայն սահմանաց նորա. և յետ անցանելոյ երից ժամուցն, խլրտեաց ձեռամբքն, և ձգեալ բուռն հարին զնմանէն, և յարեաւ նստաւ կանգուն, և համբարձեալ զձեռս իւր յերկինս՝ ասէ. Տէր Աստուած հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, մի թողուր 'ի ձեռանէ զվրիժակս զայս խնդրուածովք Թադէոսի և Թովմայի և Յուդայի, և իմ Բարդողոմէոսի, որ հոգացաք վասն աշխարհիս այսորիկ. և մի ոտնհար լիցի 'ի թշնամւոյն. այլ տուր սոցա ըն-շնորհս ողորմութեան, և դարձցին յերկրպագութենէ կռոցն սնոտեաց, որ զուր և տարապարտ մոլորեալ են 'ի տգիտութենէ անհաւատութեան: Եւ տուր սոցա հովիւ և առաջնորդ, զի ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած, և զոր առաքեցեր զՅիսուս Քրիստոս. և զիս ընկալ, Տէր իմ, և զհաւատացեալքս 'ի քեզ պահեա: Զայս իբրև ասաց շարժեցաւ տեղին, և ահա կամար լուսեղէն եկեալ եկաց 'ի վերայ սրբոյն. և նորա հայեցեալ 'ի վեր յերկինս՝ աւանդեաց զհոգին, և բուրեաց հոտ անուշութեան. և սուրբ առաքեալն Թադէոս իբրև այն թէ մարմնաւոր տեսլեամբ գայր ընդ առաջ նորա. և դարձան ընդ նոյն ուստի եկին սուրբն Աստուծոյ Թադէոս: Եւ ահ կալաւ զամենեսեան, և հաւատացին յաւուր յայնմիկ ոգիք երկու

Digitized by Google

Հաղարք, և ամենեքեան փառաւոր առնէին զԱստուած 'ի վերայ եղելոցն. և եկաց լոյսն կամարաձև 'ի վերայ մարմնոյն աւուրս երկոտասան։

Իսկ զերանելին Ոգոհի և զՀազարապետն սպան սրով, և զայլս բազումս ընդ նոսա։ Եւ ետեսալ զմարմինս սրբոյ առաքելոյն՝ փոխեցին 'ի Հանդիստ 'ի նմին տեղւոջ, նոյնպէս և զայլոց վկայիցն 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն։ Իսկ իբրև եղև որոտումն՝ լուան խուլքն և բժշկեցան, ետեսին կոյրք և լուսաւորեցան, և համրքն խօսեցան, և ամենեքեան յիւրաքանչիւր ախտից բուժեցան. որք՝ հաւատացին 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս 'ի ձեռն սրբոյ առաքելոյն Բարդողոմէոսի։ Եւ համբարձեալ զձեռս իւրեանց միաբան հաւատացելոցն, 'ի մի բերան փառաւորէին զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս. ընդ որում Հօր և Հոգւոյն սրբոյ վայելէ փառք իշխանութիւն և պատիւ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Բարղամու։

Եւ եղև ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ Թագաւորել Հռոմայեցւոց Նումերիանոսի ամպարշտի. և յերկրորդում ամի արքայութեան իւրում՝ հալածանս յարոյց 'ի վերայ եկեղեցւոյն Աստուծոյ, 'ի մոլի եղեալ ամենևին բառնալ զկարգս և զկրօնս քրիստոնէից, և չարաչար չարչարանօք սպառել զհաւատացեալսն որ 'ի Քրիստոս. և առաքեաց դատաւորս և իշխանս ընդ ամենայն իշխանութիւն տէրութեանն իւրոյ, զի դատապարտեսցեն զայնոսիկ որք ոչ պատուեն զգիսն նոցա, և երկրպագութիւն ոչ մատուցանեն անուանեալ աստուածոցն։ Եւ 'ի ժամանակին յայնմիկ ամպրոպ խռովութեան և դառն սուգ հասեալ հաւատացելոցն Քրիստոսի[1]։ Ի սոյն իսկ ժամանակի եղև գալուստ անօրէն իշխանին Պուփլիանոսի 'ի կողմանս Կիլիկեցւոց[2] մայրաքաղաքին Ասորւոց 'ի մեծն Անտիոք, առեալ զէպարքոսական իշխանութիւնս նահանգին այնորիկ, քննել և մահուամբ դատապարտել զորս գտցէ անդր հաւատացեալ 'ի Տէր։ Արդ բազմաց 'ի միասին յափշտակեալ լինելով քրիստոնէից, և պատուհաս աւանդելով առ 'ի Հելլենացւոց անաստուած բռնաւորացն այնոցիկ, որ ընդ եկեղեցւոյն Աստուծոյ մարտուցեալ էին, պատահեցաւ ըմբռնիլ ընդ այլ կալանաւորսն և երանելին Բարղամ, և բանտարգել լինել 'ի քաղաքին Անտիոքացւոցն 'ի ձեռն այնմիկ՝ որոյ

1. Այլ օր. 'ի Քրիստոս՝ վասն էր. 2. Այլ օր. Կիւղիկեցւոց։ Կիւղի այնորիկ և հալածանաց։

յայնժամ ըմբռնեալ էր[1] զդատաւորական իշխանութիւնն. 'ի նմին քաղաքի չարաբարոյ և ապառամ կարծրութեամբ գոլով նորա։ Եւ հրապարակաւ նստեալ նորա 'ի վերայ դատողական բեմին, ասէ ցառաջիկայ զինուորսն. Ածէք մուծէք այսր զաղաղակեալ ծերն զայն։ Եւ վաղվաղակի կացուցին զնա առաջի նորա։ Ասէ ցնա իշխանն. Զի՞նչ անուն է քո։ Եւ նա պատասխանի ետ և ասէ. Եթէ վասն ճշմարիտ անուան իմոյ հարցանես, կատարեալ անուն իմ քրիստոնեայ է՝ զոր և կոչիմ, և նախ 'ի ծնողաց իմոց կոչեցայ Բարղամ։ Իշխանն ասէ. Բարւոք կոչեցաւ անուն քո Բարղամ. քանզի կարող է անունդ այդ հաւատարիմ զմեզ առնել, զի անունդ և ծերութիւնդ և հասակդ՝ 'ի բազում անզգամութիւն հասուցէ զքեզ։ Բարղամ ասաց. Ես զանուն և զքաղաքավարութիւն գեղեցկագոյն ունիմ, քանզի խոստովանիմ Աստուած յԱստուծոյ ծնեալ նախ քան զամենայն յաւիտեանս, և մարմնացեալ 'ի վերջին աւուրս։ Դատաւորն ասէ. Անզգամ, ոչ հարցի զքեզ յաղագս այդորիկ. այլ թուիս ինձ զանուղղայս բարբառել՝ թէպէտ և ծեր ես։ Բարղամ ասաց. Մի՛ բարկանար ինձ, ով իշխան, քանզի սիրելով զՔրիստոս, թէպէտ և ոչ առի հրաման 'ի քէն, սակայն ետու քեզ պատասխանի։ Դատաւորն ասէ. Ամենայն ստուգութեամբ կամիմ հարցանել քեզ, զի ամբոխս որ շուրջ զմեօք կան՝ զճշմարիտ հարցուածն կամին լսել, և զքոյդ տեսանել զյամառութիւն։ Ամբոխն ասեն. Ահաւասիկ եմք ամենեքեան իբրև զնախնոյն մերոյ լսել զբանս քո, զի մեր կրօնքս բռնութեամբ ոչ է։ Դատաւորն ասէ. Արդ պարտ է քեզ ըստ կարգի տալ պատասխանի, և ոչ նախարարութեամբ բարբառել. այսուհետև գիտութիւն լիցի քեզ, զի թէ արտաքոյ հարցուածի իմոյ տացես պատասխանի, չարաչար զկենցաղոյդ քո զվախճան ընկալցիս։ Բարղամ ասաց. Ըղձացեալ ցանկամ զի և դու ճշմարտութեամբ հարցանես, և ես ամենայն ստուգութեամբ տամ պատասխանի. զի կամիմ և զհասեալ ամբոխս՝ մանաւանդ զքրիստոնէից՝ տեսողք ինձ

1. Այլ օր. ընդունեալ էր։

լինել. զի գիտեմ որ նախ քան թէ հակառակ ճանա-
պարհին քրիստոնէութեանն պատմեալ[1] եղէ, և կա-
միմ քեզ հարցանել ստուգութեամբ զմերոյ կամաց ի-
րաւունս, և դատաւոր յայտնի լինել զհայրն Քրիստո-
սի[2]։ Արդ առաջին ճշմարտութիւն է խոստովանել
զՔրիստոս, և ապա մաքուր քաղաքավարութեամբ
կենցաղավարել. հանդարտութիւն, հեզութիւն, սէր,
քաղցրութիւն, արդարութիւն, երկայնմտութիւն, բա-
րեգործութիւն, և զոր ինչ ատեայ՝[3] ընկերին ոչ առ-
նել։ Դատաւորն ասէ. Երդնում յաստուածսն և 'ի
բախտն ինքնակալին, զի բարւոք ասացեր, թէ ճըշ-
մարտութիւն և ուղիղ կենցաղ՝ յեղանակէ ազա-
տութեան. այլ զայս ինչ ոչ հարցի ցքեզ։ Արդ՝ ա-
րոց իրիք ձեւանաս երկիր պագանել։ Բարղամ ասաց.
Ես վերագոյն ասացի, Հօր երկիր պագանեմ և Որ-
դւոյ որ 'ի նմանէ ծնեալ, և սուրբ Հոգւոյն՝ նորուն
էակցի և մշտնջենաւոր փառակցի։ Պալիմիանոս դա-
տաւորն ասէ. Ո՞չ ասացի քեզ՝ եթէ ծերութիւն հա-
սակիդ քո 'ի շաղփաղփութիւն է զառածեալ, և խե-
լայեղեալ պատրաստէ զքեզ. ոչ թուին քեզ աս-
տուածք գոլ ինքնակալին։ Բարղամ ասաց. Երդնում
'ի Յիսուս Որդին Աստուծոյ, որ ամաչեմ զգլուխ ան-
բանալ և հայել 'ի քեզ՝ ասելով զարարեալդ մարդ-
կան՝ Աստուած գոլ, և զայդպիսի աստուածս անուա-
նելով. քանզի ես ոչ հաւանիմ զարարած պաշտել և
նոցա երկիր պագանել. այլ յամենայն ժամ խոստո-
վանիմ զՈրդին Աստուծոյ, որ 'ի Հօրէ յառաջ քան
զյաւիտեանս է ծնեալ։ Պալիմիանոս իշխանն ասէ. Ան-
պարտելի ինքնակալքն հրամայեցին, որք ոչ երկիր պա-
գանեն աստուածոցն՝ կենդանակեզ առնել։ Բարղամ
ասէ. Պատրաստ եմ տալ զմարմինս իմ, զի արասցես
զոր կամիս. քանզի ես 'ի ձեռն սակաւ տանջանաց և
բազմաց՝ հաւանեցուցանեմ զքեզ, զի արարածոց և ձե-
ռակերտաց երկիր ոչ պագանեմ։ Դատաւորն ասէ.
Կան և մնան քեզ պատուհասք, սակայն յառաջիկայս
եկեսցուք, վասն ամբոխիս որ շուրջ զմեօք են. ասա,

1. Այլ օր. պարապեալ էղև։
2. Մի օր. և դատաւորն լսա լինել յայտնի ընդ [illegible] Քրիստոսի։
3. Այլ օր. ատէ։

ո՞րպէս Հայր որդի ընկալաւ, և ե՞րբ։ Բարղամ ասէ. Ոչ է հնար այնմ, որ յառաջ քան զյաւիտեանս էր՝ ընդ ժամանակաւ ստորանկիլ. զի ասէ. Յառաջ քան զյաւիտեանս ծնայ զքեզ. և զիա՞րդ յաղագս Աստուծոյ հարցանես, թէ ո՞րպէս և ե՞րբ։ Հեգեմոնն Պոլիմիանոս ասէ. Ես լուեալ առ 'ի քէն թէ աստուածն քո որդի ունի, վասն այնորիկ հարցի զքեզ, թէ արդեօք այս ո՞րպէս իցէ. զի աստուածացն իմոց երկիր պագանեմ, որպէս տեառքն իմ և թագաւորքն հրամայեցին։ Բարղամ ասաց. Վերագոյն ասացի և այժմ զնոյն ասել քեզ ոչ հրաժարեմ, եթէ Որդւոյն Աստուծոյ երկիր պագանեմ, այնմ՝ որ անժամանակաբար ծնեալ է. այլ զստացուածս և զգործս ձեռաց մարդկան ոչ երբեք կալայ առ աստուած, և մի այլ լիցի ունել, թէ և զամենայն փառաւորս իմ 'ի բաց հանցես, և կամ զմարմին իմ յօշյօշ կոտորեսցես։ Դատաւորն ասէ. Ոչ ես ներեմ քեզ վասն շաղփաղփութեանդ քո և յամառակոտ մտացդ, այլ չարաչար հարուածովք պատուհասեցից զանզգամութիւնդ քո, և դանդաղանաւանդիւք մաշեցից զկարծրութիւն կզակաց քոց, զի հաւանեալ կատարեսցես զկամս հրամանաց ինքնակալաց մերոց թագաւորացն։ Քանզի բանիւք ողոքանաց կամեցեալ իմ դարձուցանել զմիտս քո յիմարութեան [1], և խնայելով 'ի ծերութիւնդ քո՝ երկայնամտաբար հարցափորձեցի զքեզ, այլ դու կացեր սակէպ 'ի քոյին մնացառամիտ անզգամութեանդ [2]։ Բարղամ ասաց. Մի բարկանար ինձ, ով դատաւոր, քանզի մարմնոյ իմոյ ունիս իշխանութիւն, իսկ հոգւոյս՝ Աստուած ունի, առ բարիչն հաճոյից՝ յոր հաւատացեալն եմ. և կամ հաստատուն 'ի խոստովանութիւն նորա մինչև 'ի վախճան. և ոչ երբեք զոհեցից քոց մնոտեաց, և ոչ երկիրպագեցից խուլից և կուրաց դիւաց, որք խաւարին տանջանաց մատնեն զհոգիս այնոցիկ՝ որք մոլորեալք հաւատան և երկիր պագանեն նոցա։ Ասէ դատաւորն. Կարծիցես դու եթէ համառօտաբար զբաւեցից զքեզ 'ի կենացս, այլ ըստ փոքու փոքու առ սակաւ սակաւ

1. Այլ օր. յիմարութենէ։
2. Այլ օր. այլ դու արկեր ինքնաջէր 'ի բոյն անձնանց առ անձինք անզգամութեանդ։

խոշտանգեցից զամենայն անդամս մարմնոյ քո 'ի ցոյցս ամենեցուն. և տեսանեմ եթէ օգնէ՞ քեզ որդին Աստուծոյ քո զոր դու ասես: Բարղամ ասաց. Օգնեաց և օգնեսցէ. և ոչ թողու զիս հեռանալ 'ի կամաց իւրոց և 'ի սիրոյ, և պաշտօն տանել աստուածոց հաստատելոց մարդկան մոլորապատիր ձուլածոյ պատկերաց: Ասէ դատաւորն. Ահաւասիկ 'ի կիր արկանեմ 'ի քեզ տանջանս չարաչարս, որոց ակն ոչ ունիս, ըստ քոյդ անզգամութեան. զի 'ի ձեռն տանջանաց հպատակ լիցիս հրամանաց ինքնակալացն և զոհես աստուածոցն: Բարղամ ասաց. Ո՛վ իշխան, եթէ ոչ բարկասցիս՝ ես զճշմարիտն ասեմ ստուգապէս. Երկրպագուք աստուածոցն յիմարեալ են, զի արարողք նոցա անյայտ և համառօտ վախճանին, և զիա՞րդ առ 'ի սոցանց աբարեալք իցեն յաւիտեան: Դատաւորն ասէ. Վարեա ջիք զդովաւ կաշիւք անփեղթիւք, զի դեռ որ 'ի դմա շրջի՝ հաւանեալ անսայցէ մեզ:

Բարղամ ասաց. Ասացի քեզ յառաջագոյն, թէ ես մի Աստուած պաշտեմ՝ որ արար զամենայն, և նմա երկիր պագանեմ. վասն որոյ ոչ երկնչիմ 'ի սպառնալեաց քոց, զի առաջի աչաց քոց ունելով զերկիւղն Աստուծոյ՝ մնացայց առանց սասանելոյ. և ոչ միայն ես, այլ և ամենեքեան՝ որք օրինացս և կրօնիցս հետևեալ լինին: Պուխմանոս իշխանն ասէ. Զփորձ առցես 'ի ձեռաց քերելոյ տանջանարանացդ: Բարղամ ասաց. Երդնում յՈրդին Աստուծոյ, զի ոչ զգացի 'ի քոց տանջանացդ, առ աչս իմ ունելով զԱստուած իմ. առաւել քան եթէ տանջանօք՝ փշտագնեալ եմ անզգամութեամբ ձեռով, զի զկռեալս և զկոփեալս 'ի ճարտարութենէ մարդկան՝ աստուածս անուանէք. վասն որոյ ըղձամ ազատիլ 'ի հասեալ կենցաղոյս, և ոչ լսեմ զայդպիսիդ ասելով քո: Դատաւորն ասէ. Զինչ ասես Բարղամ, հաւանեալ լեր ինձ և զոհեա. քանզի պատկառիմ 'ի պատուական ալեաց քոց, և 'ի վայելուչ գեղոյ պատկերիդ քո, և խնայելով 'ի քեզ, կամիմ շատանալ քեզ որովք ընկալար տանջանօքդ: Բարղամ ասաց. Ես զտանջանացդ բնաւ ոչ առի զգայութիւն, վասն որոյ պատրաստ եմ տալ զմարմինս իմ 'ի տանջանս խստագոյնս, որչափ և ածես 'ի վերայ իմ. և

հաւանեցուցանեմ զքեզ 'ի գործոց իմոց՝ թէ յԱստուած հաւատամ, և դիւաց ոչ զոհեմ. զի սէրն Քրիստոսի ոչ թողացուցանէ զիս մեկնիլ 'ի նմանէ. և եթէ ոչ բարկանայիր՝ ասէի քեզ բանս համառօտս զմերոյ բարեպաշտութեննէ, ներեա արդ երկայնմտաբար։

Իշխանն ասէ. Ասա զոր ունիս ասել. այլ ո՞րք յիմաստնոցն ոչ գիտացէ, եթէ բանք ձեր առասպելք են պառաւանց, և ստութեան լինիք հետևեալք. սակայն ասա, միթէ զիս քրիստոնեայ կարասցես առնել։ Սուրբն ասաց. Ըղձամ առ Աստուածն իմ, զի ոչ դու միայն լիցես քրիստոնեայ, այլ և ամենեքեան՝ որ աստն զհաստուածս և զձեռակերտսն՝ Աստուած դոլ, զի զղջասցին և խոստովանեսցին զՈրդին Աստուծոյ ճշմարտապէս ծնեալ 'ի Հօրէ։ Այլ յաղագս իմոյ հաւատոյս՝ որ ասէ. Ո՞ մեկնեսցէ զմեզ 'ի սիրոյն Քրիստոսի. նեղութի՞ւնք, թէ անձկութիւնք, թէ հալածանք, թէ սով, թէ վիշտ, թէ սուր. վասն այսորիկ ոչ կարէ մեկնել 'ի սիրոյն Աստուծոյ, և զոհել դիւաց, և հաւատալ 'ի գործս ձեռաց մարդկան և յարարածս։ Իշխանն ասէ. Բազում անգամ ներեցի քեզ, կարծելով թէ օգտակարագոյնս ինչ բարբառեալ խօսեսցիս, այլ դու անուսմնութեամբ զայդպիսիդ ղօղանջեալ շաղփաղփիք 'ի լսելիս անիմաստից և տգէտ մարդկան։

Յայնժամ հրամայեաց առաջիկայ զինուորացն բուռն հարկանել և կախել գլխիվայր և քերել զնա, մինչև քանցեալ մերկացաւ ամենայն մարմին նորա։ Եւ ասէ ցնա իշխանն. Ցոյց մեզ եթէ օգնեսցէ քեզ աստուածն քո և հաւատքդ։ Բարդղամ ասաց. Օգնեաց և օգնեսցէ, ոչ միայն ինձ, այլ և ամենեցուն որ կան և մնան 'ի խոստովանութեանս յայսմիկ։ Քանզի զի աստանօր յայսմ աշխարհի ընդունելութեան և պատուոյ արժանանան, և 'ի հանդերձեալ յաւիտենին զարքայութիւնն երկնից ժառանգեսցեն։ Իշխանն ասէ. Ի բանդ արդեօք հրամայեմ. զի զօրութիւն առեալ զօրեղապէս տանջեսցիս զդա։ Բարդղամ ասաց. Եւ այժմիկ նոյն Աստուած է, որ եղև ինձ օգնական. և յորժամ կամեսցիս չարչարել, պատրաստ եմ [1], զի ոչ

1. Այլ օր. չհեռցես հարկանել պատիժ։

Թողու զիս Աստուած մեկնիլ 'ի սիրոյն իւրոյ և յանդու-պատ բարեացն՝ որ կայ և մնայ յուսացելոցս 'ի նա։

Եւ յետ աւուրց սակաւուց նստեալ իշխանն առօրէն Պոլիմիանոս 'ի վերայ բարձրագոյն բեմին 'ի մէջ քաղաքին, և ամենայն ամբոխ քաղաքին շուրջ զնովաւ, և հրամայեաց զինուորացն զերանելին Բարղամ ածել զառաջեաւ։ Յայնժամ չոգան զինուորքն 'ի բանդն՝ ըստ հրամանի իշխանին, և հանեալ զնա ածեալ կացուցին առաջի իշխանին յատեան հրապարակին։ Յայնժամ ասէ ցնա իշխանն. Հաւանեցուցե՞ր զանձն քո՝ այսուհետև ազատիլ 'ի մնացեալ ևս տանջանացն։ Բարղամ ասաց. Բազում անգամ լուար յինէն թէ ոչ եմ զառածեալ[1] յիմաստիցս և ոչ զոհեմ դիւաց, և ոչ ուրացայց զԱստուածն իմ և արարածոց երկիր պագից, և այժմիկ զնոյն ասել քեզ՝ ոչ հրաժարեմ. արդ արա վաղվաղակի զոր ինչ կամիս։ Իշխանն ասէ. Կախեցէք զդա և քերեցէք երկաթի եղընգամբք. զի դև չար որ ըմբռնեալ է զդա՝ ելցէ 'ի դմանէ։ Բարղամ ասաց. Ես դև ոչ ունիմ, այլ և ոչ ամենևին իմանամ զտանջանս քո։ Իշխանն ասէ. Ձանձրացայ ես, և պաշտօնեայք իմ վաստակեալ 'ի քոց եղեն, և ոչ հաւանիս. արդ տարածեցի զդա յերկուց ոտիցն 'ի մէջ երկուց ծառոցդ։ Եւ արարին վաղվաղակի որպէս հրամայեաց իշխանն զինուորացն։ Բարղամ ասաց. Ճշմարիտ ասեմ 'ի Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, թէ բնաւ ոչինչ թուեցան տանջանք մեքենաւոր հնարից քոց, Աստուծոյ թեթևացուցանելով ինձ զնոսա։ Իշխանն ասէ. Զի՞նչ ասես, Բարղամ, զոհե՞ս և ազատիս, եթէ ոչ։ Բարղամ ասաց. Ոչ գիտես եթէ զի՞նչ է սէրն Քրիստոսի։ Իշխանն ասէ. Հաւանեա ինձ. քանզի 'ի բազմաժամեայ կախմանէդ փականք բերանոյ քո թողացեալ են, և յօդք մարմնոյդ քակեալ են, վասն որոյ խնայելով 'ի քեզ ողորմիմ ալեաց քոց և ողոքեմ զքեզ, զի զոհեսցես և ազատեսցիս։ Բարղամ ասաց. Աստուծով իմով որ յերկինս բնակութիւն ունի, և յերկրի օգնական է նահատակաց իւրոց՝ ասեմ, ոչ իմացայ զտանջանսդ. և ոչ զոհեմ

1. Այլ օր. զառանցեալ։

ապականացուաց մնոտեաց աստուածոց։ Աստուածք որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն ՚ի ներքոյ երկնից, գրեալ է։

Իշխանն ասէ. Պարզեցէք զձեռս դորա և ՚ի ներքոյ տարածեցէք հուր, և մատուցէք անդ բագին մի, և կնդրուկս արկէք ՚ի ձեռս դորա. և եթէ անշարժ մնասցէ ձեռն դորա՝ տեսցուք. ապա եթէ թափէ առ բագինն զոր ինչ ՚ի ձեռին է՝ զոհեաց։ Այլ արիագոյն զինուորն Քրիստոսի Բարղամ ՚ի վեր ուղղելով զձեռն իւր և հեռացուցանելով ՚ի բագնէն, և զաչս ՚ի յերկինս համբարձեալ՝ ասէր. Քեզ Հօր և Քրիստոսիդ քոյ տամ զմարմինս իմ. Հայեաց հաշտ ակամբ յերկնից ՚ի պատրաստ բնակութենէ քումմէ ՚ի ցրուեալ և ՚ի վարատեալ ժողովուրդ քո, և զհեղումն արեան իմոյ ՚ի մաքրութիւն սոցա համարեա։ Եւ զկնդրուկն առ բագնովն ոչ արկ, այլ ՚ի վառմանէ հրոյն ձեռք նորա հաւաքեալ լինէր. քանզի տոչորեալ խարովէր կայծակն զմարմինն սրբոյ վկային, և լարքն ՚ի միասին ՚ի մէջ մատանս ժողովէր, և ծակէր ՚ի մի կողմանէն ձեռն, և այսպէս հանդուրժելով սիրովն որ առ Աստուած՝ նահատակ Փրկչին՝ աւանդեաց զոգին. վկայեալ յամին Նումերիանոսի թագաւորի, ՚ի մեծն Անտիոք, յիշխանութեանն Պուխմիանոսի Հեգեմոնի, յամսեանն դեկտեմբերի[1], որ օր քսան և ութ էր ամսոյն, և ՚ի մեզ թագաւորելոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյն Աստուծոյ. ընդ որում Հօր և Հոգւոյն սրբոյ վայելէ փառք, իշխանութիւն և պատիւ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

1. Մի օր. Նոյեմբերի ԻԹ, որպէս դնեն Յայսմաւուրք մեր և Լատինաց։

Պատմութիւն և խօսք Եղլադիոսի, յաղագս վարուց և սքանչելագործութեանց սուրբ և փառաւորեալ հայ-րապետին Բարսղի, արքեպիսկոպոսին Կեսարու Կապադովկացւոց:

Սիրելիք և բարեկամք, ոչ է անհաւատալի ճառ-բանիս միամիտ որդւոց [1], որք հայրենատուր վարուց հետևին: Այլ և երաւունս համարիմ, զի արտասուօք և չարչարակցութեամբ գերեկիցք մեր լինիցիք. այլ մանաւանդ գոհութեամբ աղօթս մատուսջիք առ ա-մենեցուն մեր Աստուածն և Տէրն Քրիստոս [2], զի զոր խոստացայս՝ գեղեցկապէս սկիզբն առնել զանհասա-կան [3] վարս և զսքանչելագործութիւն հովուապետին [4] մերոյ և վարդապետին Բարսղի գրել, զի մի անցեալ ժամանակաւ 'ի մոռացօնս խորոց մատնեսցի: Այլ և զերիցս երանելեացն և զսքանչելի արանցն՝ զոր և ա-սեմ իսկ, զԳրիգորի՝ որ և աստուածաբանութեամբն գերազանցեալ Ճոխանայր, և զԳրիգորի անստացուա-ծի Նիւսացւոցն քաղաքին. և ոչ միայն զսոսա, այլ և զամենագովն [5] Եփրեմ, զորս շուրջ փարելով զմիմեամ-բըք փայլեցուսցուք [6]: Կամ եղև ինձ ախորժելով, 'ի

1. Երկ. օր. որդւոց:
2. Մի օր. զի և արտասուօք չար-չարակցութեամբ գերեկից լինիցիք մեզ: Եւ զոր մատուսցանել կամ քեզ յաղագս գրեցելոյս՝ մի դադարիցէք, այլ գոհու-թեամբ աղաչանս մատուսցուք առ ամենե-ցուն Տէրն և Քրիստոս Աստուած մեր:
Այլ օր. զի արտասուօք չարչարա-կցութեամբ գերեկից մեր լինիցիք, և զոր մատուսցանել կամիմ քեզ յաղագս գրե-լոյս՝ մի դադարիցէք, այլ գոհութեամբ աղաչանս մատուսցուք առ ամենեցուն Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս:
3. Երկ. օր. զանհասացական վարս:
4. Մի օր. հայրապետին մերոյ:
5. Երկ. օր. զամենագովելին Եփ-րեմ:
6. Մի օր. զմիմեամբք շուրջ փա-րելով զվարս փայլեցին:
Այլ օր. զմիմեամբ փարելով զվարս փայլեցուսցուք:

Digitized by Google

ձեռն առեալ Հոգւոյն սրբոյ[1], գրել զօրինուած ժուժկալութեան սքանչելի արանցն, ընտրել զպատմութիւնս և զպսակաւորութիւնս կատարել. և որպէս մեներիմ որդի զպարտսն հատուցանել[2], որպէս վերագոյնն ասացի, զհետ գալով և ճշմարտութեամբ յօրինեցից[3]: Գիտէք իսկ գիտէք զարեգակն ծածկեալ յամպոց, և ժամանակաց անցելոց՝ զվայելուչ պատմութիւնս արկանել 'ի մոռացօնս: Վասն որոյ զմեծ հայրապետս մեր, զգոչումն աշխարհիս՝ զԲասիլիոս, որ երկնային զօրութեանցն էր խոստակից, որ փորձիւ եկեղեցեաց վարդապետն[4], որ զմտութիւնն իւր արիացոյց, որ առ երրորդական աղօթիւքն իւրօք խորտակեաց զՅուլիանոս զկործանեալն, որ զաղանդաւոր հայհոյչացն եւսից զբերանսն, որ զարիանոսացն խզեաց զչարափառութիւն, որ քրիստոսական իմաստութեամբն բուռն հարեալ զուղղափառութենէ[5], որ հովիւն համօրէն եկեղեցեաց ժողովրդեանն Քրիստոսի, որ արքայութեան երկնից էր քահանայագործօղ, որ փարելին էր քրիստոսական հօտին, որ աստուածային հաւատոյն ժիր վարդապետն, որ 'ի կենդանութեանն և զկնի մահուանն մեծապէս փայլեցուցանէր զսքանչելիսն[6], որ աղօթիւքն որպէս վերագոյնն ասացաք, զաստուածամարտն Յուլիանոս[7] սատակեաց, զայն՝ որ ամբարձ 'ի բարձունս զեղջիւր իւր[8] և խօսեցաւ զԱստուծոյ անիրաւութիւն[9], զայն՝ որ անարժանն էր

1. Մի օր. կամ եղև և ինձ, որպէս 'ի փեռլէնէ Հոգւոյն սրբոյ յանձնարարելի գրել:
Այլ օր. կամ եղև ինձ յանձնարարելի որպէս 'ի փեռլէնէ Հոգւոյն սրբոյ՝ գրել:
2. Մի օր. զհայրենի զպարտսն հատուցանել:
Այլ օր. զհայրենի պարտսն վճարել:
3. Մի օր. ճշմարտիւ յօրինեցի:
Այլ օր. ճշմարտիւ յօրինեցայ:
4. Մի օր. վասն որոյ զմեծ հայրապետս մեր զգոչումն աշխարհի զԲասիլիոս, որ երկնային զօրութեանցն փեսող եղեալ, զիւրն վարդապետն եկեղեցւոյ:
Այլ օր. վասն որոյ զմեծ հայրապետս մեր զԲասիլիոս, որ երկնային զօրութեանցն Փառաւորակից վարդապետն եկեղեցեաց:
5. Մի օր. որ առ երրորդական աղօթիւքն զՅուլիանոս խորտակեաց. կործանեալ զաղանդն, որ զհայհոյչացն խըցեալ զբերանս արիոսացն զչարափառութիւնն. և քրիստոսական իմաստիւքն բռնան հարեալ յուղղափառութիւն:
6. Մի օր. առաւել փայլեցուցանէր զսքանչելագործութիւնն:
Այլ օր. փայլեցուցանէր զնշանագործութիւնսն:
7. Մի օր. զընդդիմամարտն Յուլիանոս:
8. Մի օր. զայն որ համբարձ 'ի բարձունս զեղջիւր իւր:
9. Մի օր. անիրաւութեամբ:

Digitized by Google

Թագաւորական պատուին [1], և արհամարհօղաց չարափառա-ռութեանն էր զօրավիգն, զայն՝ որ յաղագս կեսարութեանն՝ [2] զքաղաքս յանմարդշտութիւն կամէր դարձուցանել [3]։ Եւ եթէ զխնդրող կամ մերկես, ոչ է ժամանակ զայս պատմել [4]. այլ յառաջիկայն մեր վերստին երթիցուք, և 'ի ծննդենէ մինչև ցվախճան զվարս սրբոյն պատմեսցուք։ Բարունեղ միայն որ եղոյց զվարս ձարիւք վայելչականօք, և զբանս աստուածային իմաստութեամբ և զգործս պայծառացոյց. զամենայն Քրիստոսի տալով՝ զհոգի և զմարմին բանիւք և արդեամբք, և զհելլենական մոլորութիւնն որպէս զաւազի ոտայն եղծանէր [5]։

Սա եօթնամեայ եղեալ. տուեալ լինի յուսումն գրոց, և կացեալ անդ զհինգ ամ [6], և ոչ ընդդիմադարձեալ յուսմունսն [7], ցանկայր հմուտ լինել փիլիսոփայական արհեստիցն. զմտաւ ածէր Թողուլ զմանկութիւնն իւր, զի էր 'ի Կեսարիայ Կապադովկացւոց։ Եւ առ ժամայն յարուցեալ մայր նորա առեալ զնա գնայ [8] յԱթէնս, պարկեշտութեամբ բազմաւ և ժուժկալութեամբ, իմաստութեամբ զարդարեալ։ Եւ երթեալ առ իմաստութեան վարդապետսն Հելլենացւոց [9] որոյ անուն էր Եւուղոս [10], և տուեալ զնա յուսումն փիլիսոփայութեան։ Իսկ նորա դիւրութեամբ հասու եղեալ այնչափ, մինչ զարմանալ ընդ նմա վարդապետին և աշակերտացն [11]։ Քանզի էր նորա աշակերտակից Գրիգորիոս Մեծն, որ ապա յետոյ եկաց Նազիանզզու եկեղեցւոյն վերատեսուչ, և առաքելական աթոռոյն Ասիայ [12]։

1. Մի օր. Թագաւորական պատւոյն։
Այլ օր. Թագաւորութեան պատուոյ։
2. Մի օր. կայսերութեանն, զքաղաքն։
3. Մի օր. կամէր խորտակել։
4. Մի օր. ոչ է ժամ պատմել։
Այլ օր. յայլ ժամու պատմեսցէ։
5. Մի օր. զաւազի ոտայն թաղեաց։
Այլ օր. զաւազի ոտայն լուծանէր։
6. Մի օր. և կարկառեալ յուսմանն զհինգ ամ։
Այլ օր. զեօթն ամ։
7. Երկ. օր. և ոչ ընդդիմադարձեալ յուսմանն։
8. Երկ. օր. եկ յԱթէնս։
9. Մի օր. և երթեալ առ իմաձեմ վարդապետն Աթենացւոց և Հելլենացւոց։
10. Մի օր. Եւղիոս։
11. Մի օր. աշակերտակցացն։
12. Մի օր. առաքելական աթոռոյն նախագահ։
Այլ օր. առաքելական աթոռոյն նախա[illegible]։

Digitized by Google

Իբրև երկոտասան ամ[1] համդարտէր յուսումն, Ցուլիանոս՝ որ յառաջին փոքր մի քրիստոնեայ էր, և Լիբանիոս՝[2] խոտորեցան[3] յուղիղ ճանապարհէն։ Իսկ սուրբն Բարսեղ առաւել սքանչանայր ընդ որսն[4], և եղեալ 'ի մտի մի ճաշակել հաց կամ գինի, մինչև 'ի վերջին տեսչութենէն իմասցի զաստուածային իմաստութեան զհանդամանս, փոյթ յանձին ունելով զամենայն խրատուց զհնգետասան ամ, և ընդ ամենայն հեղլենացի իմաստութիւնս ընթացեալ, և 'ի կատար աստեղագիտութեանն հասեալ, զլաւագոյնն 'ի նոցանէ ընտրեալ, և ոչ կարացեալ գտանել մի ինչ 'ի նոցանէ հրաշագործող ամենեցուն։ Եւ եղև 'ի միում գիշերի տեսեալ նմա, ծագումն աստուածային եղեալ առ նա, զի թողցէ զաղանդաւորացն զգիրս։ Եւ յարուցեալ առ ժամայն էջ յԵգիպտոս. և եկեալ առ ոմն մի յառաջնորդացն[5] որում անուն ճանաչէր Պորփիւրոս. և նորա տուեալ նմա գիրս քահանայականս, յորում գրեալ էր աստուածային պատգամացն հանդամանս։ Իսկ նորա այսմ իրի հանդիպեալ, դադարեաց անդ ընթեռնուլ, և հաստատեալ զաստուածային պատգամս, ջուր և բանջար ճաշակելով և զմի ամ դադարելով անդ, և զճշմարիտ հաւատոյն բանս իմանայր. մնայր անդէն, քննէր և ստուգէր յաղագս բանին ճշմարտութեան։ Եւ զկնի այսորիկ աղաչեաց զվանականն, զի արձակեսցէ զնա յԵրուսաղէմ՝ առ 'ի յաղօթել, տեսանել զսքանչելիսն որ անդ եղեալ։ Իսկ նորա աղօթեալ արձակեաց զնա։

Դարձեալ վերստին եկն ուր զվարժումն փիլիսոփայութեանն էր ընկալեալ. սկսանէր ապա՝ ընթադրեալ զբազում փիլիսոփոս[6] և զհեղլենացիսն դարձուցանել առ Աստուած, ցուցանել նոցա զճանապարհն փրկութեան. խնդրէր զԵւուղոս վարդապետն

1. Մի օր. Երկոտասանամեայ։
2. Անուանի հռետորն Լիբանիոս։
3. Մի օր. և յերկոյ խոտորեցան։
4. Մի օր. սուրբն Բասիլիոս ա- [illegible] զարմանայր ընդ որսն։
5. Մի օր. Էին առ նա ոմն յառաջնորդաց։
6. Մի օր. ուր յառաջին էր 'ի սկզբանէն, ապա ընթադրեալ փիլիսոփայութեան վարդապետն Հեղլենացւոց դարձուցանէր յաստուածգիտութիւն։

իւր, վասն զի նա էր առաջնորդն բանին, փոխանակ աշխատութեան նորա ընթեռլով նմա զամբիծ հաւատոն, զի զնա դարձուցէ յուղիղ հաւատս: Եւ գտեալ զնա յագարակի ընդ այլ փիլիսոփայս, զի վիճէին վասն բանի ինչ իրաց, ոչ այլ ինչ փոյթ ունելով նոցա, բայց միայն լսել ինչ կամ ասել նորագոյնս, հասարակաց հարցափորձելով զմիմեանս: Մօտ կալով և ունկն դնելով Բասիլիոս[1], և ստգտանէր զնոսա: Եւ ոմն մի յորոց անդ կային՝ ասէ. Ստգտանէ զքեզ ոմն մի, ով իմաստասէր: Եւ նա ասէ. Կամ Աստուած է, կամ Բասիլիոս: Իբրև ծանեաւ եթէ Բասիլիոս է, որձակեաց զարմն որ ընդ նմայն էին: Եւ դադարեալ անդ Բասիլիոս զաւուրս երիս, ոչինչ ճաշակեալ հարցափորձելով զմիմեանս: Եհարց Եւուղոս ցԲասիլիոս և ասէ. Զինչ է սահման իմաստութեան, Բասիլիէ: Եւ նա ասէ. Առաջին սահման իմաստութեան՝ ընթերցումն մահու[2]: Իսկ նորա զարմացեալ ասէ. Զինչ 'ի վեր քան զաշխարհս քաղցրագոյն: Եւ նա ասէ. Բանք՝ որ յաշխարհի. բայց դառն է յամենայնի աշխարհս որ գնան ընդ նա ախտիւք[3]. այլ է ճանապարհըն որ ըստ մարմնոյ է, և այլ որ ըստ մարմնոյ բնութեանն, և միանգամ որք գնան ընդ նոսա, ոչ կարեն ընդունելի լինել, վասն զի ոչ կարէ երկուց տերանց ծառայել: Բայց միայն որ կարօղն է բղխել քաղցելոց զհաց գիտութեան, և զանյարկս աղքատութեամբ ընդ յարկաւ ածել, և եթէ զմերկս տեսանէ՝ զգեցուցանէ, և յընտանեաց զաւակի զակն ոչ դարձուցէ: Զայս ասացեալ առակօք սրէր զնա 'ի ճանապարհ փրկութեան և մարդասիրութեան ապաշխարութեան. Երիս ասէ զիրաւունս, զոր եդեալ է յաջմէ սեմոց[4] դրանց կամաց մերոց. Նախ զտրամութեան[5] որ զաղքատութիւն բերէ, զիմաստութիւն, զօրութիւն, զարդարութիւն: Իսկ որ ընդ ահեկէն իցեն[6], նախ զստութիւն՝[7] որ

1. Մի օր. լսելով Բարսղի:
2. Մի օր. խոկումն մահու:
3. Մի օր. Բանք որ յաշխարհի են. աշխարհ որ գնայ ընդ նա ախտիւք. այլ բանք որ յաշխարհի, բայց դառն է յամենայնի աշխարհս որ գնայ ընդ ախտիւք:
4. Մի օր. զոր եդեալ է առաջի սեմոց դրաց:
5. Մի օր. նախ արդարութիւնն:
6. Մի օր. իսկ որ ահեկէն են:
7. Մի օր. նախ խաբէութիւն:

Digitized by Google

կործանմանն վասն նորա. անբարեգթութիւնք, անաշխատութիւնք, անառակութիւնք, զօշաքաղութիւնք, բանսարկութիւնք [1], լեզուագարութիւնք անակնածելի, և որ այսմ չարութեան նման են։ Իսկ զապաշխարութիւն վայելչապէս կանգնել, անդրդուելի ծաղկեալ որոց վարքն նովաւ. իսկ որոց ընդդէմն կան՝ դիմադարձ լինին։ Իսկ բնակչաց ակնածելի ժողովոյս՝ [2] ընցուցանել զնոսա ժուժկալութեամբ, լռութեամբ, զգաստութեամբ, պարկեշտութեամբ, մարդասիրութեամբ, և բազում բարութեամբ. իսկ այսմ հմտութեանս միայն են և տեսանելեացս զգուշութիւնք [3]։ Իսկ որ լաւ բանիս իմոյ՝ նախանձի ընդ պատճառն. քանզի այնմ և այսմ ես եղէ տեսօղ և տեղեակ, և պատմեմ քեզ, ով Եւսեբէ, եթէ առ մեզ ոչ է այլ ինչ օրինակ, բայց եթէ բուռն հարկանել զճշմարտութենէն՝ որ առաջնորդէն մեզ 'ի փրկութիւն. յարիցեն ապա 'ի կեանսն յաւիտենականս և կայցեն առաջի բեմին Քրիստոսի, որպէս ասեն մեզ մեծաձայնն՝ մարգարէքն Եսայիաս, Երեմիաս, Եզեկիէլ, Դանիէլ, Դաւիթ թագաւոր, և առաքինին Պաւղոս։ Ըստ սոցա [4] և ինքն իսկ որ ապաշխարութեան էր պարգևատու՝ ամենեցուն Տէրն, որ զկորուսեալ ոչխարն խնդրեաց, և զորոշեալ մանուկն 'ի ծոցոյ հօրն և զբազում ստացուածս իւր անառակութեամբք [5] վատնեալ, և ինքն սովամահ եղև, վերստին ընկալաւ և մեծարութեամբ զիրկս արկեալ համբուրեաց, և պատմուճանաւ զարդարեաց և մատանեաւ բազմագնաւ [6] շքեղացոյց զնա, այնպէս որպէս թէ ոչ երբէք մեղուցեալ նորա 'ի Տէր, որ առաւել ունի զգթութիւն, և այսպէս հաստատութեամբ տայ զհատուցումն [7]։ Որպէս և առ միջակս՝ որ զմետասան ժամն վաստակեցին,

1. Մի օր. բանսարկութեամբ։
2. Մի օր. իսկ բնակչաց ածել 'ի ժողով, ցուցանել զնոսա։
3. Մի օր. իսկ այսմ տեսանելի հմտութեանց միայն են զգուշութիւնք։
4. Մի օր. առաքինին Պաւղոս. ընդ նոցին և ինքն որ ապաշխարութեանն է պարգևատու և ամենեցուն Տէր։
5. Մի օր. որ զբազում ստացուածս իւր անառակութեամբ վատնեաց և ինքն սովամահ եղև։
Այլ օր. որ զբազում ստացուածս իւր անառակութեամբ ծախեալ։
6. Մի օր. բազմագնեաւ կամ բազմագնով։
7. Մի օր. հաստատութեամբ տայ զհատուցումն։
Այլ օր. առաւելանի զգթութիւն։

տուեալ նոցա զվարձսն որպէս զառաջնոցն։ Այսպէս և զմեզ ընդունիր՝ եթէ վերստին ՚ի ջրոյ և ՚ի Հոգւոյ ծընանիմք, և պարգևէ մեզ՝ զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և ՚ի սիրտ մարդոյ ոչ ել, վասն զի զայն պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց։ — Զայս ամենայն լուեալ Եւսուղոս, եկեալ ՚ի միտս իւր՝ ասէ. Ո՛վ Բասիլէ, երկնային զօրութեանցն տեսող, վասն քո հաւատամ ՚ի մի Աստուած՝ Հայր ամենակալ, յարարօղն երկնի և երկրի, և որ ինչ ՚ի կարգին է, ակն ունիմ յարութեան մեռելոց և կենացն անվախճանից յաւիտեան։ Եա, ասէ, զիմ հաւատս ցուցից քեզ, և զամենայն որ ինչ իմ է՝ տաց ՚ի ձեռն քո, և զմնացուածս ժամանակաց իմոց եղէց ընդ քեզ. և եթէ հաճոյ է Աստուծոյ՝ ընկալցի զիս ՚ի սուրբ ջրոյս և յաստուածային Հոգւոյն վերստին ծննդեանն[1]։ Եւ Բասիլիոս ասէ. Օրհնեալ Տէր Աստուած մեր, յայսմ հետէ մինչև յաւիտեանս, ով Եւսուղէ, որ ծագեաց զլոյս ճշմարտութեան[2] ՚ի կամս քո, և փոխեաց ՚ի բազմաստուած մոլորութենէ՝ ՚ի գիտութիւն իւրոյ ճշմարտութեանն։ Արդ խորհուրդ մի ասեմ քեզ, եթէ որպէս զփրկութիւնն մեր գտցուք, և ՚ի կենցաղոյս ազատեսցուք։ Տուր՝ որպէս ասացեր՝ զինչս քո, և վաճառեսցուք զայն և տացուք աղքատաց, և զամենայն որ ինչ է մեր՝ այնպէս արասցուք, և այնպէս երթիցուք ՚ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ, որպէս զի և տեսօղք լիցուք այնմ սքանչելեաց՝ որ անդր գործեցան, և առաջի կացցուք Աստուծոյ համարձակութեամբ։

Եւ այնպէս կարգեցին զամենայն ինչս իւրեանց բարեպաշտութեամբ, և սուրբ մկրտութեանն փափագէին։ Ապա յարուցեալ դէմ յանդիման Երուսաղեմի ակն կալեալ. և իբրև մտին յԱնտիոք քաղաք, իջին ՚ի պանդոկ մի[3]։ Իսկ որդի պանդոկապետին՝ որում

1. Մի օր. և եթէ հաճոյ իցէ Աստուծոյ՝ ընկալցի ՚ի սուրբ ջրոյ և յաստուածային հոգւոյն վերստին ծննդեանն։

2. Մի օր. զլոյս աստուածութեանն, և փրկեաց ՚ի բազմաստուած մոլորութենէ ՚ի գիտութիւն իւրոյ ճշմարտութեանն։

Այլ օր. փոխեաց ՚ի բազմաստուածութենէ ՚ի նոյն իւրոյ ճշմարտութեանն։

3. Մի օր. և այնուհետև դէպ ակն կալեալ Երուսաղէմի. և իբրև հասին յԱնտիոք քաղաք։

Այլ օր. ապա յարուցեալ դէմ յԵրուսաղէմ ակն կալեալ. և իբրև հասին յԱնտիոք քաղաք, իջին ՚ի պանդոկի միում։

Digitized by Google

անուն էր Փիլիքսիանոս[1], որ Թարգմանի Օտարասէր, նստէր առ դրանն քաղաքում տրտմութեամբ. և էր նա աշակերտ Լիւբանեայ փիլիսոփայի, առեալ 'ի նմանէ ուսումն քերականս, որպէս զի մեկնեսցէ զնոսա 'ի հռետորականս. և 'ի քաղաքում ծուխս և 'ի հօգս էր վարանեալ վասն չկարելոյ մեկնել զնոսա։ Եւ տեսեալ զնա Բասիլիոս՝ ասէ ցնա. Ընդէ՞ր այդպէս վարանեալ կաս, պատանի դու։ Ասէ ցնա պատանին. Զի՞նչ օգուտ իցէ ինձ՝ եթէ[2] ասացից քեզ։ Եւ ասաց նմա զպատճառս իւրացն։ Իսկ Բասիլիոս մօտ կացեալ ընթեռնոյր զուսմանն, և առեալ գրէր զմեկնութիւն նոցա յերես դէմն։ Իսկ պատանին[3] ընկալեալ խնդութեամբ զնոսա, առեալ եկն առ Լիւբանիոս։ Եւ ընթերցեալ զլուծումն մեկնութեանցն խնդալից եղեալ ասէ. Աստուածուհւոյն նախախնամութեամբ, ոչ ով կարէ յայժմու փիլիսոփայից մեկնել զլուծումն դոցա. ծով է որ զայսպիսի իրս յօրինեաց։ Պատանին ասէ. Օտար ոմն եկն երեկ 'ի պանդոկն իմ[4], և պատուասիրաբար իմաստասիրեաց ինձ զլուծումն դոցա։ Եւ նոյնժամայն Լիւբանիոս ոչինչ յապաղելով[5] եկն 'ի պանդոկին. և տեսեալ զԲասիլիոս հանդերձ Եւուղեաւ, և ծանուցեալ զնոսա զարմանայր ընդ իրսն. վասն որոյ ոչ ունելով ակն տեսանել զնոսա, աղաչէր զի արժանաւորեսցէ ընդունել զնոսա 'ի տուն իւր։ Եւ հաւանեալ նոցա եկին զկնի նորա. և եդեալ առաջի նոցա սեղան, և ճաշակեցին հաց և բանջար միայն, և ուրախութեամբ լցան. բուռն հարեալ զկարգաւորութենէն իւրեանց՝ գոհանալով զԱստուծոյ։ Իսկ Լիւբանիոս սկսանի 'ի խնդիրս ինչ անկանել 'ի բանս հռետորականս[6], և նոքա առաջի եդեալ բանս յաղագս հաւատոցն որ 'ի Քրիստոս։ Ունկն դնէր Լիւբանիոս ասացելոցն, և ասէ. Ե՞րբ է ժամանակ այդմ իրաց։ Բարսեղ ասէ. Յորժամ կամք հաստատեսցին՝ ոչինչ կարէ խափանել։ Եւ նա ասէ. Ի մեծ օգուտ հասուցեր զմեզ,

1. Մի օր. Փելիքսիանոս։ Այլ օր. Փիլիքսիանոս։
2. Մի օր. և զի՞նչ օգուտ իցէ ասացից քեզ։
3. Երկ. օր. պատանեայն։
4. Մի օր. 'ի պանդոկին իմում։
5. Մի օր. ոչինչ ծոյլ առնելով։ Այլ օր. ոչինչ ծոյլ առնելով։
6. Մի օր. սկսանէր խնդիրս առկանել ընդ նոսա բանս հռետորականս։

Digitized by Google

ժիլ Բասիլիէ, խօսեա և ընդ աշակերտեալ մանկունս իմ: Իսկ բարեշուք այրն Աստուծոյ ուսեալ ժողովլ[1] զմանկունսն, ուսուցանէր նոցա՝ անձանց մաքրութիւն և անախտութիւն մարմնոց, գնացք հեզութեան, ձայն չափաւոր և խօսք բաւական, կերակուր անխռովլ, առաւել ծերոց լռութիւն, առաւել իմաստնոց ան-կընդրութիւն, առ վերակացուս հնազանդութիւն, առ ընկերակիցս սէր, առ կրսերակասս անկեղծաւորութիւն, սակաւ խօսել և յոլով իմանալ. մի յանձախել 'ի բանս, մի յանդգնել 'ի խօսս ծաղու[2], ամօթխածութեամբ զարդարիլ, ընդ անպարկեշտ կանայս ամենևին մի խօսել, 'ի վայր ունելով զաչս և 'ի վեր զմիտսն, փախչել 'ի հակառակութենէ. մի իշխանաբար ուսուցանել. մի ընդունել հեշտաբար յամենեցունց պատիւ. և որ կարողն է 'ի ձէնջ՝ ընկերին փոխ տալ, մի դարձեալ պահանջեսցէ զնշխան, այլ Աստուծոյ վարձուցն ակն ունել[3], և զյաւիտենական կենացն հատուցումն ընդունել 'ի Քրիստոսէ: Զայս ամենայն ասաց Բասիլիոս աշակերտացն Լիւիանեայ, և ինքն հրաժարեալ գնաց զճանապարհն իւր հանդերձ Եւողեաւ:

Իբրև եհաս յԵրուսաղէմ՝ զամենայն հաւատոս ուղղափառս փափաքանօք քններ, և 'ի վերայ այսր ամենայնի Աստուծոյ երկրպագութիւն մատուցեալ, եկն 'ի տես եպիսկոպոսի քաղաքին, որում անուն էր Մաքսիմինոս: Եւ անկեալ առաջի նորա աղաչէին արժանի լինել վերստին ծննդեանն 'ի Յորդանան գետ: Եւ տեսեալ զնոսա սրբոյ եպիսկոպոսին, առաւել ևս լցոյց զնոսա հաւատով, յանձն առեալ կատարել զհայցուածս նոցա: Եւ առեալ զնոսա եպիսկոպոսին և զայլս ոմանս հաւատացեալս, եկն 'ի Յորդանան գետ: Իսկ Բասիլիոս մերձ կալով յամբոխին՝ անկեալ յերկիր արտասուէր հառաչմամբ մեծաւ, և հայցէր յԱստուծոյ նշան ինչ տեսանել վասն հաւատոյն. և

1. Երկ. օր. ժողովեալ զմանկունսն:
2. Մի օր. գնացք չափաւոր, ձայն հեզ, բան բաւական, կերակուր և ըմպելի անխռովլ... առաւել իմաստնոց լռութիւն... առ կրսերագոյնսն անկեղծաւոր սէր... շատ իմանալ... մի յանդգնել 'ի ծաղր:
3. Երկ. օր. յԱստուծոյ վարձուցն ակն ունել:

դողութեամբ յարուցեալ մերկանայր զհանդերձսն, ընդ նմին և զհերն մօրուսն. և աղօթելովն առ ժամայն եմուտ 'ի Ջուրսն: Եւ առեալ քահանայքն մկրտեաց զնա[1]. և նոյն ժամայն սիւն հրեղէն եկաց 'ի վերայ նորա, և ելեալ աղաւնի մի 'ի լուսոյն՝ էջ 'ի Յորդանան և խառնեաց զՋուրսն[2], և վերացաւ յերկինս: Իսկ որ անդր կային, տեսեալ՝ փառաւոր առնէին զԱստուած: Եւ իբրև մկրտեցաւ Բասիլէոս ել 'ի Ջրոյ անտի, զարմանայր եպիսկոպոսն Մաքսիմինոս ընդ սէրն Բարողի որ առ Աստուած, և աղօթեալ նորա զգեցոյց նմա զՔրիստոսի վարշամակն[3]: Մկրտեաց և զԵւուղոս. և օծեալ զնոսա սուրբ միւռոնաւն՝ տայր նոցա և 'ի կենդանարար հաղորդութենէն[4]: Հայցեաց ապա և Բասիլէոս 'ի քահանայապետէն Աստուծոյ՝ աղօթիւք առնուլ կերակուր, որպէս և արար իսկ: Իսկ Բասիլէոս ասէ. Յիսուս Քրիստոս Աստուած մեր, որպէս հաւատացի աւետարանական բանիդ քո, եւ յուսամ 'ի բարերարութիւնդ քո, եթէ ուտելով և ըմպելով յաղթեցից հակառակողին[5] իմոյ սատանայի, զօրծակցութեամբ Հոգւոյդ սրբոյ: Իսկ քահանայապետն Աստուծոյ շուրջ առեալ զհաւատացելօքն իւրովք՝ դարձաւ անդրէն 'ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ:

Իսկ սուրբն Բասիլէոս շրջեալ համանդերձ Եւուղեաւ ընդ սուրբ տեղիսն[6], և զկնի ամի միոյ կամ երկու հասարակաց նոցա գալ յԱնտիոք: Եկեալ առ նոսա եպիսկոպոսին որ անդ էր, ընթեռնույր Բասիլէոս և մեկնէր զառակացն բանս[7] առաջի եպիսկոպոսին, մինչև զարմանալ նմա: Ապա զկնի բազում ինչ աւուրց[8], դէմ եդեալ համանդերձ Եւուղեաւ երթալ յաշխարհն Կապադովկացւոց, իբրև կամեցան[9] մտանել ընդ դուռն Կեսարացւոց քաղաքին՝ յայտնեցաւ 'ի տեսլեան գիշերոյն եպիսկոպոսի քաղաքին, որում

1. Մի օր. զնոսա... նոցա:
2. Մի օր. ուղղեալ աղաւնի մի... խառնեաց զՋուրսն:
3. Երկ. օր. զՔրիստոսի յարութեանն զվարշամակն:
4. Մի օր. 'ի կենդանարար հացէն:
5. Մի օր. հակառակորդին:
6. Մի օր. համանդերձ Եւուղեաւ 'ի փոքրինակն և յաստուածային տեղիսն... ամի միոյ:
7. Մի օր. զառակացն գիրսն:
8. Մի օր. զկնի բազում ինչ ժամանակաց:
9. Երկ. օր. կամեցաւ:

անուն էր Եւսեբիոս, եթէ Բասիլիոս հանդերձեալ է ունել զկնի քո զաթոռ եպիսկոպոսութեանդ։ Իսկ և զարթեալ՝ կոչեաց զաւագնորդս քաղաքին և զամենայն 'ի բարեպաշտ սպասաւորացն եկեղեցւոյն, և պատմեաց նոցա զտեսիլն՝ առաքեաց զնոսա ընդ արևելից դրունս քաղաքին[1]։ Եւ ծանեան զնոսա՝ որք երթեալ համդիպեցան առ դրանն, և աղաչեալ տարան առ եպիսկոպոսն[2]։ Իսկ և մտին, տեսեալ զնոսա որքաներ քահանայապետին, նկատէր 'զնմանութիւն տեսլեանն, և զԱստուծոյ գոհացեալ՝ հարցանէր թէ ուստի՞ գան, կամ յո՞ երթան, և զի՞նչ ուսումն ունին։ Եւ իբրև ուսաւ զամենայն, հրամայեաց սպասաւորացն հանգուցանել զնոսա. եւ առեալ տարան զնոսա 'ի նշանաւոր տեղի, զամենայն կարիս նոցա պատրաստեցին։

Ի նմին ժամու առաքեաց բարեսէր[3] այրն Աստուծոյ, և կոչեաց զընտիրս եկեղեցւոյն և զքաղաքին, պատմէր նոցա զոր ինչ Աստուած եցոյց նմա։ Եւ նոցա մեծապատուեալ առեն զնա. Ճշմարտապէս և սա արժանի է վարուց քոց, յաղագս այնորիկ և Աստուած յայտնեաց քեզ, զի զկնի քո կալցէ զաթոռ արքեպիսկոպոսութեանդ պայծառապէս. յայսմ հետէ մի ինչ զանգիտեսցես, այլ արասցես զինչ հաճոյ թուի յաչս քո։ Իսկ նորա կոչեցեալ զԲասիլիոս հանդերձ Եւսեբեաւ՝ խօսէր ընդ նոսա 'ի գրոց, և զքանչացեալ 'ի վերայ իմաստութեան նոցա, ունէր զնոսա առ իւր իբրև զսեանս յաջոյ կողմանէ, մինչև փոխեալ լինէր յաշխարհէս սուրբ եպիսկոպոսն։

Ապա ժողովեալ սուրբ եպիսկոպոսաց՝ գործակցութեամբ Հոգւոյն, ձեռնադրեցին զԲասիլիոս յաթոռ եպիսկոպոսութեանն, ունելով զեկեղեցին ըստ կամացն Աստուծոյ։ Եւ զկնի աւուրց ինչ խնդրեաց յԱստուծոյ՝ որպէս զի տացէ նմա շնորհս և իմաստութիւն և հանճար, առ 'ի կարգաւորել բանիւք, և մատուցանել անարիւն պատարագ Աստուծոյ, և տնկել 'ի

1. Մի օր. ընդ արևելից կողմն փողոցին։

2. Մի օր. և երթեալ համդիպեցան նոցա առ դրանն փողոցին, և ծանեան զնոսա և առեալ տարան առ եպիսկոպոսն։

3. Մի օր. արքասէր այրն Աստուծոյ։ Այլ օր. սուրբն Աստուծոյ։

նմա 'ի Հոգւոյն սրբոյ[1]: Եւ զկնի վեց աւուր՝ եկն Հոգին սուրբ 'ի նմա, և յեօթներորդ աւուրն սկսաւ պատարագ մատուցանել Աստուծոյ: Եւ զկնի սակաւ ինչ աւուրց հաւատովք և աղօթիւք բազմօք՝ կամէր սկիզբն առնել և գրել իւրովք ձեռօքն զպատարագին խորհուրդն: Եւ յայնմ գիշերի եկեալ Տէր 'ի տեսլեանն հանդերձ սուրբ առաքելովքն, և զառաջաւորութեան զհացն և զբաժակն պատրաստեաց 'ի խորանին[2], յարոյց զԲասիլիոս և ասէ ցնա. Ըստ խնդրուածոց քոց լցցի բերան քո գոհութեամբ, որպէս զի քո կարգաւորութեամբդ մատուսցեն ինձ անարիւն պատարագ: Իբրև ոչ համբուրժէր[3] տեսանել զսքանչելին, յարուցեալ դողութեամբ եկն յեկեղեցին, և սկսանէր գրել 'ի քարտիսի այսպէս. Լցցի զբերան իմ գոհութեամբ, որպէս զի օրհնեցից զփառս քո, Տէր Աստուած մեր, որ ստացար զմեզ և ածեր 'ի կենդանութիւնս յայս. և զայլ աղօթանսն[4] սրբոյ պատարագին: Եւ զկնի կատարման աղօթիցն, վերացուցանէր զհացն համբարձմամբ, ասելով. Սրբութիւն սրբոց: Եւ ժողովուրդն ասէին. Միայն սուրբ, միայն Տէր, միայն Յիսուս Քրիստոս 'ի փառս Աստուծոյ Հօր, ամէն: Բաժանէր զհացն յերիս մասունս, զմինն հաղորդեցաւ ահիւ մեծաւ, իսկ զմիւսն պահեաց, զի թաղեսցի ընդ նմա, և զերրորդն՝ եդ յոսկեղէն աղաւնի և կախեաց 'ի սուրբ խորանին: Իսկ Եւբուղոս հանդերձ և այլ սպասաւորօքն և իշխանօք՝ կալով 'ի դուրս եկեղեցւոյն, տեսանէին իմանալի լոյս[5] 'ի խորանին, և արս փառաւորս սպիտակազգեստս[6], որ ձայնիւ մեծաւ փառաւորէին զԱստուած[7], և զԲասիլիոս՝ զի կայր 'ի մէջ նոցա. և հիացեալ ընդ տեսիլն անկան 'ի վերայ երեսաց իւրեանց, և արտասուագոչ հառաչմամբ փառաւորէին[8] զԱստուած: Եւ իբրև ել Բասիլիոս

1. Մի օր. և փայլատակեաց 'ի նմա Հոգւոյն սրբոյ:
2. Մի օր. 'ի սուրբ խորհուրդն:
3. Մի օր, ոչ հանդուրժէր փեսալեանն տեսանելեացն:
Այլ օր. ոչ հանդուրժէր փեսանել զտեսանելեացն:
4. Մի օր. զայլ աղօթսն:
5. Մի օր. անիմանալի լոյս:
6. Մի օր. սպիտակազգեստս:
7. Մի օր. փառաւոր առնէին... և Բասիլիոս 'ի մէջ նոցա:
8. Մի օր. արտասուագոչ յայտնի օրհնէին զԱստուած:

արտաքս՝ անկեալ 'ի վերայ երեսաց իւրեանց՝ երկիր պագին նմա: Հարցեալ զպատճառս երկրպագութեանն[1], եւ նոքա ասեն ցնա զփառաւոր զսքանչելեացն՝ զոր տեսին 'ի խորանին: Յայնժամ Բասիլիոս համբարձեալ զձեռս իւր գոհանայր զԱստուծոյ, պատմէր և նոցա զզարմանալի տեսիլն զոր ետես:

Եւ կոչեցեալ առ իւրն ուկեգործ[2] հրամայեաց առնել նմա աղաւնի յոսկւոյ սրբոյ. և յայնժամ[3] եդեալ զմանանն՝ կախեաց 'ի վերայ սրբոյ սեղանոյն, ըստ նմանութեան այնմ աղաւնոյն որ երևեցաւ նմա 'ի Յորդանան 'ի մկրտութեանն Տեառն: Զկնի այսմ եղելոյ, պատուէր տայր զի ժողովեսցին ամենեքեան յեկեղեցին. և ժողովեցան անթիւ բազմութիւն ժողովրդոց, ընդ որս էր և առաքինոյն մեծն Եփրեմ, զոր առաջ յետոյ պատմեսցուք ձեզ եթէ որպէս աստուածային յայտնութեամբն ականատես եղև սուրբ հօրն Բարսղի:

Հրեայ մի միաբանեալ ընդ ժողովս քրիստոնէից, եկեալ յեկեղեցին դիտէր զկարգ պատարագին և զհաղորդութիւն սուրբ խորհրդոյն. և զկնի կատարման սուրբ պատարագին՝ տեսանէր Հրեայն զի մանուկ յօշէր ձեռօքն իւրովք Բասիլիոս. և 'ի հաղորդել ամենեցուն՝ եկն և Հրեայն զի հաղորդեսցի, և տուաւ նմա ճշմարտապէս միս, և բաժակն՝ արիւն: Իսկ նորա 'ի տուեցելոցն նմա մասն ինչ պահեալ՝ գնաց 'ի տուն իւր, և ցուցեալ զայն զուգակցին իւր առ 'ի հաստատել զասացեալսն զոր եթէ ետես աչօք իւրովք, և հաւատացեալ եթէ որպէս ճշմարիտ և փառաւորագոյն իցէ քրիստոնէից խորհուրդն[4]: Եւ այգուն եղելոյ, եկն առ Բասիլիոս, աղաչէր զնա զի տացէ նմա զկնիքն Քրիստոսի: Իսկ նորա լուեալ զայս՝ տայր փառս Աստուծոյ, որ կամի զի ամենայն մարդ կեցցէ և 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեսցէ. և առեալ մկրտեաց զնա համօրէն ամենայն տամբն իւրով հաւատացեալ 'ի Տէր:

1. Մի օր. Էհարց Բասիլիոս զպատճառ երկրպագութեանն:

2. Երկ. օր. ոսկերիչ:

3. Մի օր. 'ի նմա:

4. Մի օր. Քրիստոսի խորհուրդն. և այգուոյն եղելոյ:

Այլ օր. այգուն լինել:

Digitized by Google

Զկնի այսորիկ եկեալ երբեմն արտաքս Բասիլիոս՝ մատեաւ առ նա կին մի, աղաչէր զնա զի օգնեսցէ նմա, զի իշխանն նեղէր զնա վասն պարտուց հարկին։ Իսկ նա գրեալ 'ի թղթի այսպէս. Կին մի աղքատ եկեալ առ իս՝ ասելով թէ բռնադատի 'ի քէն, արդ վասն մեր որչափ կարող ես օգնեա դմա։ Եւ տուեալ զթուղթըն ցկինն. իսկ նորա առեալ տարաւ առ իշխանն։ Իբրև ընթերցաւ, դարձեալ գրեաց և նա այսպէս. Վասն քո, ով հայր սուրբ, կամեցայ թողուլ կնոջդ, այլ ոչ կարացի, վասն զի զհարկս թագաւորի պարտի։ Եւ նա դարձեալ գրէ առ նա. Եթէ խորհեցար և ոչ կարացեր՝ թողցի քեզ, ապա եթէ կարող էիր և ոչ խորհեցար[1], 'ածցէ զքեզ Աստուած յայլ պատաշաճ ժամու, զի յորժամ խորհիցիս՝ յայնժամ ոչ կարասցես։ Եւ առ ժամայն եղեն նմա իրքն. վասն զի թագաւորական կապանօք արգելին զնա, զի հատուսցէ զոր ինչ եթէ անիրաւեալն էր[2]։ Յայնժամ աղաչէր եղկելին զԲասիլիոս, որպէս զի աղօթիւք իւրովք խնացուցէ թագաւորին ներել նմա, որպէս և եղև իսկ. քանզի եւ հրաման 'ի թագաւորէն առաքեալ նմա[3]։ Եւ եղելոյ առ նա մարդասիրութեան ոչ անգիտանայր[4], այլ երթեալ առ Բասիլիոս՝ գոհանայր զնմանէ. և կոչեալ զկինն դիւրացոյց նմա[5] զամենայն զոր եթէ պարտ էր յարքունիսն։

Վասն Անաստասայ քահանայի.

Եւ այլ միւս ես սքանչելիս պատմեմ զմեծարգոյ հայրապետին Բարսղի։ Կամեցաւ սուրբ հայրապետն 'ի միում աւուրց ելանել արտաքոյ քաղաքին, ոչ ումեք ասացեալ թէ ուր երթալոց է. և եկեալ մեր առաջի նորա, ասէ ցմեզ. Որդեակք իմ, եկայք զկնի

1. Մի օր. Եւ չկամեցար։

2. Մի օր. Եւ յայնժամ եղեւ նմա փորձ նեղեան առաջնմայն, վասն զի Թագաւորական ցասումն էին 'ի վերայ և զնորա կապանօք արգելին զնա, մինչև հատուսցէ զոր ինչ անիրաւեալն էր։

3. Մի օր. առաքեալ զնա։

4. Մի օր. Եւ եղելոյ առ նմա մարդասիրութեանն ոչ անտայր։

5. Մի օր. դիւրացուցեալ նմա զամենայն, զոր պարտ էր յարքունիսն։

իմ, որպէս զի տեսջիք զփառսն Աստուծոյ, հանդերձ ինև. և եղեալ 'ի քաղաքէն մերմէ գնացաք։ Արդ արարեալ Հոգւոյն սրբոյ Անաստաս քահանայի, և առեալ զկին իւր, որ անուամբ կին՝ իսկ գործովք քոյր. Եւ երթեալ գործել զերկիր, ձիլ տիկին իմ և քոյր, և դու արի և զարդարեա զտուն քո. և յիննեբորդ ժամու ետ խուճկս և մոմեղէնս, և եղ 'ի հանդիպումն սրբոյն Բարսղի արքեպիսկոպոսի, զի գալոց է 'ի յարկս մեր մեղաւորացս։ Իսկ նորա 'ի դողման եղեալ ընդ փառաւորագոյն բանսն, արար որպէս և հրամայեաց նմա։ Էր ինքն կոյս, պարկեշտութեամբ վարեալ ըզկեանս իւր, զքառասուն ամ կացեալ ընդ առնն իւրում՝ իբրև անապականութեամբ, և պահեալ զխորհուրդս իւր՝ ամուլ զինքն ասելով մարդկանն՝ թէ իցէ։ Եւ հանդիպեալ մեզ 'ի Ճանապարհին՝ որպէս և վայել էր, և զպատշաճ երկրպագութիւնն տուեալ, նախ օրհնէր 'ի հօրէն մերմէ. ապա ասէ ցնա սուրբն. Զիա՞րդ կեաս տիկին Թէոկնի, որ Թարգմանի Աստուածածնուհի։ Իսկ նորա հիացեալ ընդ կոչումն անուանն իւրոյ՝ ասէ. Բարիոք կամ, սուրբդ Աստուծոյ։ Ասէ սուրբ հայրն մեր. Ո՞ւր է տէրն Անաստաս՝ քահանայն Աստուծոյ եղբայրն քո։ Ասէ ցնա կինն. Այր իմ է տէր, և երթեալ է յերկրագործութիւն։ Ասէ ցնա սուրբն. Եկեալ է 'ի տուն, մի ինչ շփոթիր։ Հիանայր կինն ընդ բանսն յաղագս կոչմանն անուանն նորա. և ոչ միայն ընդ այն, այլ ասաց ցնա, եթէ կին նորա ես, այլ անուամբ միայն, իսկ գործովք քոյր ես. և 'ի հիացման եղեալ կալաւ զնա դողումն, և անկեալ 'ի վերայ երեսաց իւրոց գոչէր ասելով. Սուրբդ Աստուծոյ, աղօթեա վասն իմ մեղաւորիս, զի մեծ և սքանչելի իրս տեսանեմ 'ի քեզ։ Եւ արարեալ աղօթս՝ անցեալ մեր ամենեցուն առաջի գնայր։ Իբրև եկաք մերձ 'ի տունն, եղ երէցն 'ի հանդիպումն սրբոյն. և անկեալ առ ոտս նորա, ետ զաստուածային ողջոյնն։ Ասէ երէցն ցսուրբն. Ուստի՞ է ինձ այս զի եկեսցէ սուրբդ Աստուծոյ առ իս։ Իսկ սուրբն Աստուծոյ ասէ ցնա. Բարի գտի զքեզ աշակերտ Քրիստոսի. զնա, որպէս զի մատուսցես զսուրբ պատարագն Աստուծոյ։ Քանզի երէցն զօրհանապազ պահովք կատարէր, բայց 'ի շա-

բաթէ և 'ի կիւրակէէ, և այլ ոչինչ ճաշակէր բայց միայն հաց և ջուր:

Եւ իբրև չոգաք յեկեղեցին, հրաման տայր սուրբ արքեպիսկոպոսն քահանային, զի մատուսցէ պատարագ: Եւ նա ասէ. Սուրբդ Աստուծոյ, որպէս ուսուցանես, նուազն 'ի լաւէն օրհնեսցի: Ասէ ցնա երջանիկ հայրն մեր. Զկնի ամենայն առաքինի վարուց քոց կալջիր և զլռութիւն: Եւ ունկնդիր եղեալ երիցուն՝ մատուցանէր զսուրբ պատարագն. և 'ի ժամ վերացուցանելոյ զկենդանարար մարմին և զարիւն որդւոյն Աստուծոյ, տեսանէր սուրբն Բասիլիոս հանդերձ այլ ևս ումամբք յարժանաւորաց՝ զամենասուրբ Հոգին 'ի նմանութիւն լուսոյ շրջապատեալ զխորանաւն և զքահանայիւն, և զկնի հաղորդելոյն մերոյ՝ գոհութիւն մատուցեալ Տեառն Աստուծոյ, եկաք 'ի տուն քահանային, և ճաշակեալ մեր կերակուր, ասէ ցնա արքեպիսկոպոսն. Պատմեա ինձ, ուստի՞ է զանձդ քո այդ, և զինչ են վարք քո: Ասէ ցնա երէցն. Մարդ եմ մեղաւոր հնազանդեալ դիմոսական հարկի. ունիմ լուծս երկուս եզանց, զմին ես վարեմ և զմիւսն վարձկան ունին. և զոր ինչ տայ մեզ Աստուած՝ առնեմք երկուս մասունս, զմինն առնեմք 'ի պէտս օտարսիրութեան, և զմիւսն 'ի պէտս հարկահանաց. և ծառայակիցս այս որ ընդ իս է՝ կին իմ է, սպասաւորէ ինձ և օտարաց: Ասէ ցնա սուրբն. Կոչեա զդա քոյր քո, որպէս և էդ իսկ, և պատմեա ինձ զվարս քո: Ասէ ցնա երէցն. Ո՛չ եմ ստացեալ բարի յերկրի, օտար եմ յամենայն բարի վարուց: Յայնժամ ասէ ցնա սուրբն. Յարուցեալ գնասցուք 'ի միասին. և առեալ զձեռանէ երիցուն, եբեր զմեզ 'ի խուց մի. և ասէ. Բաց մեզ զդուրս տանդ: Պատասխանի ետ երէցն և ասէ. Մի՛ տէր սուրբդ Աստուծոյ, մի՛ մտանէք այդր: Ասէ ցնա սուրբն. Եւ ես վասն այդորիկ այդր եկի: Եւ ոչ կամելով երիցուն՝ աղխքն բացան, և մտեալ 'ի ներքս տեսաք անդ այր մի գողի, ոչ ունելով ամենևին ողջ տեղի. և ոչ ոք գիտէր եթէ անկեալ դնի անդ, բայց միայն քահանայն և զուգակիցն իւր: Ասէ սուրբն ցերէցն. Վասն է՞ր կամեցար թաքուցանել զգանձս զայս: Ասէ ցնա երէցն. Բարկասիրտ է, տէր իմ, և թշնամա-

նաղ և փոխեալ է, վասն այսորիկ արգելլի զաս զի մի անկցի 'ի բանս իմ։ Ասէ ցնա սուրբ հայրն մեր. Բարիոք աշխատեցար 'ի դմա, բայց հրամայեա ինձ զգիշերս զայս սպասաւորել դմա, զի ես վասն քո վարձս ընկալայց։ Եւ մուծեալ զսուրբն 'ի ներքս առ ուրուկն՝ որ այնպէս ապականեալն էր, որ և ձայն անգամ ոչ ունէր, զի պատմեսցէ զփորձութիւնս ախտիցն. և փակեալ զդուրսն գնացաք։

Իսկ բժիշկն վիրաւորելոց զամենայն զգիշերն աղօթեալ 'ի վերայ նորա առ Աստուած՝ որ զամենայն զցաւս և զհիւանդութիւնս բժշկէ, որպէս զի տացէ առողջութիւն նմա։ Իսկ քահանայն հոգւով զբժշկութիւն ախտիցն իմացեալ, առ մեզ կալով ասէ. Փառք քեզ Աստուած, որ առնես զկամս երկիւղածաց քոց և զխնդրուածս նոցա կատարես։ Եւ ասէ ցմեզ. Ահաւասիկ բժիշկն հիւանդաց բժշկեաց զայրն։ Եւ նոյն ժամայն ձայնեալ սրբոյն ասէ. Բացէք մեզ ըզդուրսդ։ Եւ ընթացեալ մեր բացաք զդուրս տանն. և նորա հանեալ զփռեալ ուրուկն՝ ողջանդամ ամենևին, չունել վէրս 'ի մարմնի իւրում, խօսելով մեծապէս և փառաւորելով զԱստուած։ Եւ եղեալ այսմ մեծի սքանչելեացս, դարձաք 'ի քաղաքն ցնծութեամբ օրհնելով զԱստուած յաւիտեան։

Վասն Եփրեմի ասորւոյ և ճգնաւորի։

Եղբարք իմ սիրելիք, և այլ ևս սքանչելիս պատմեմ ձեզ զերանելի հօրն մերոյ Բարսղի, զոր արար առ Եփրեմ անապատաւոր, որ է այսպէս։ Եփրեմ ամն լեալ յանապատի լսէր զհռչակագործութիւնս և զսքանչելիսն՝ զոր առնէր Աստուած 'ի ձեռն սրբոյն Բարսղի, և ցանկայր տեսանել զնա. և համբարձեալ զձեռս իւր յերկինս՝ աղաչէր զԱստուած, զի յայտնեսցէ նմա թէ յոր չափս առաքինութեան իցէ Բասիլիոս. և եղեալ առ նա ազդեցութիւն 'ի Հոգւոյն սրբոյ, տեսանէր 'ի տեսլեան գիշերոյ սիւն մի հրեղէն, որոյ գլուխն հասանէր մինչև յերկինս, և ձայն 'ի վերուստ որ ասէր. Եփրեմ, Եփրեմ, որպէս տեսանես զսիւնս հրեղէն՝ այնպէս է մեծն Բասիլիոս։ Եւ նորա յարուցեալ առ

Digitized by Google

ժամային առ ընդ իւր Թարգմանն, վասն զի ոչ կարէր խօսել 'ի բարբառ Հելլենացի. և հասեալ 'ի քաղաքն Կեսարացւոց՝ 'ի տօն սրբոյ յայտնութեանն, և եկեալ 'ի կաթուղիկէ եկեղեցին, զետղ կալեալ որպէս զի տեսցէ զսուրբն Բասիլիոս։ Եւ գայր սուրբն սպիտակազգեստ զարդարեալ, և սպասաւորս զի գային առաջի և զկնի նորա, ամենեքեան 'ի զգեստս սպիտակութեան զարդարեալ և պաճուճեալ՝ գային յեկեղեցին։ Եւ տեսեալ զնոսա առաքինին Եփրեմ՝ ասէ ցայրն որ եկեալ էր զկնի նորա. Ի զուր վաստակեցաք, եղբայր, ոչ է սա զոր եսն տեսի։ Եւ գնացեալ դադարեալ 'ի տեղւոջ ուրեք յանկեան մի եկեղեցւոյն, հիացեալ ընդ միտս իւր ասէր, եթէ մեք որ բառնամք զծանրութիւն և զտօթ աւուրս, ոչ ինչ օգտեցաք, և սա յայսպիսի փառս և 'ի պատիւ սիւն հրեղէն է, սքանչանամ։

Զայս նորա զմտաւ ածեալ, առաքէ առ նա սուրբն զնախասարկաւագն իւր և ասէ. Երթ 'ի դուռն արևմտից, և յանկեան եկեղեցւոյն գտցես կրօնաւոր մի, որ ունի կնգուղ 'ի գլուխ, և այլ ոմն ընդ նմա, քարձ փոքրիկ այրուկ մի. և զայլ ևս նշանս տայր նմա և ասէր. Երթ և ասա ցնա, Հրամայեցէք և մտէք 'ի խորանս, կոչէ զքեզ արքեպիսկոպոսն։ Իսկ նախասարկաւագն հերձոյր զամբոխն, և երթեալ 'ի տեղին ուր դադարեալ էր սուրբն Եփրեմ, ասէ ցնա. Օրհնեա հայր, Հրամայեցէք, 'ի խորանն կոչէ զքեզ արքեպիսկոպոսն։ Եւ ուսեալ 'ի ձեռն Թարգմանի՝ զոր ասաց նմա, պատասխանի ետ և ասէ. Խաբեցար, եղբայր, մեք օտարականք եմք և անծանօթք 'ի նմանէ։ Եւ երթեալ նախասարկաւագն պատմեաց հայրապետին զոր ինչ ասաց նմա Եփրեմ։ Իսկ մեծն Բասիլիոս ընթեռնլով զքահանայական զգիրսն առ ժողովուրդն, տեսանէր երանելին Եփրեմ, զի հրեղէն լեզու խօսէր 'ի բերան նորա։ Ապա դարձեալ ցնախասարկաւագն իւր. Գնա և ասա ցնա. Տէր Եփրեմ, հրամայեցէք մտէք 'ի խորանն, կոչէ զքեզ արքեպիսկոպոսն։ Եւ երթեալ նախասարկաւագն, անկաւ առ ոտս նորա, ասէ ցնա, որպէս հրամայեաց նմա սուրբն Բարսեղ։ Եւ նորա հիացեալ ընդ այս, փառաւորէր զԱստուած. և֊

դեալ ծունր և ասէ. Ճշմարտութեամբ սուրբ Հոգին խօսի բերանով նորա։ Եւ աղաչեաց զսարկաւագն զի պատասխանի արասցէ նմա, եթէ զկնի արձակելոյ պատարագին 'ի սպասաւորութեանն ողջոյն տաց նմա։ Եւ զկնի արձակմանն եկեալ Բասիլիոս 'ի տուն սպասուն, կոչեաց զսուրբն Եփրեմ, և տուեալ նմա զքրիստոնէական ողջոյնն՝ ասէ ցնա. Բարի եկիր, հայր որդւոց անապատի. բարի եկիր որ բազմացուցեր զաշակերտսն Քրիստոսի 'ի նմա, և զդեւս հալածեցեր Քրիստոսիւ. զի՞ եղև աշխատ սրբութիւնդ քո, հայր, և եկիր տեսանել զմարդ մեղաւոր. տացէ քեզ Տէր զվարձս վաստակոց քոց։ Պատասխանի ետ սուրբն Եփրեմ և ասաց զոր ինչ կայր 'ի սրտի իւրում, թարգմանելով այնր կրօնաւորի որ ընդ նմայն էր։ Եւ հաղորդեալ 'ի սուրբ ձեռաց նորա, և այնպէս սիրով ճաշակեցին։ Ասէ երանելին Եփրեմ. Հայր սուրբ, մի ինչ խնդրեմ, և զայս աղաչեմ զի տացես ինձ։ Եւ նա ասէ. Հրամայեցէք զոր ինչ կամ է ձեր. վասն զի բազում ինչ պարտիմ քեզ վասն աշխատութեանն քո՝ զոր աշխատեցար վասն իմ։ Ասէ երանելին Եփրեմ. Գիտեմ, հայր սուրբ, եթէ զոր ինչ խնդրես դու յԱստուծոյ՝ տայ քեզ Աստուած. արդ՝ կամ է իմ զի հայցեսցես յԱստուծոյ, զի խօսեցայց ես հոռոմերէն։ Եւ նա ասէ. Առաւել քան զկարն է խնդիրդ, բայց որովհետև հաւատով հայցեցեր, եկ աղօթեսցուք առ Տէր, զի կարող է Աստուած առնել զկամս քո. գրեալ իսկ է. Զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ Տէր, աղօթից նոցա լսէ և կեցուցանէ զնոսա։ Եւ արարեալ նոցա աղօթս ցմեծ ժամս, և յարուցեալ ասէ սուրբն Բասիլիոս. Տէր Եփրեմ, ընդէ՞ր ոչ առնուս ձեռնադրութիւն քահանայութեան, զի պատշաճ է քեզ։ Ասէ ցնա 'ի ձեռն թարգմանին. Վասն զի մեղաւոր եմ։ Ասէ ցնա սուրբն. Զմեղս քո կամէի ունել, բայց դիցուք ծունր։ Եւ մինչդեռ կայր 'ի գետին անկեալ, եդ սուրբ հայրապետն զձեռս իւր 'ի վերայ նորա, և ասաց զաղօթս սարկաւագութեանն։ Եւ ասէ. Հրամայեցէք կանգնեցարուք։ Եւ իբրև կանգնեցաւ, զօրացաւ լեզու նորա և խօսէր 'ի բարբառն Հոռոմի. Ընկալ և կեցո, Զիսէ'. ողորմեա, Եղէիսոն. պահեա, փիլաքս իմաս, զմեզ, Աստուած, քո շնոր-

Digitized by Google

հիւղ։ Եւ կատարեցաւ գիրն՝ որ ասէ. Վազեսցէ կաղն իբրև զեղջերու, և պարզ լիցին լեզուք ծանրախօսից։ Եւ յայնմ հետէ խօսէր զբարբառն Հռոմոց, փառաւորելով զԱստուած՝ որ լսէ երկիւղածաց իւրոց. և հոգւով ուրախ եղեն ընդ միմեանս զերիս աւուրս։ Եւ ձեռնադրեաց զԹարգմանիչ նորա սարկաւագ, և զսուրբն Եփրեմ քահանայ. և արձակեաց զնոսա խաղաղութեամբ, փառաւորելով և օրհնելով զԱստուած յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վասն այրի կնոջն որ քաւեցաւ։

Կին ոմն մեծազգի եղեալ և մեծատուն յոյժ, 'ի քաղաքէն Կեսարեայ, ունելով ինչս բազումս, և մնացեալ այրի 'ի մատաղ հասակի. և պատրանօք սատանայի և չարաբարուեստ մարդկան՝ տուեալ զանձնն յանառակութիւն, ուտելով և ըմպելով, և զանցեալ ժամանակս իւր զամենայն յունայնութեան ծախեալ ոչ ինչ վարս ստացեալ ըստ կամացն Աստուծոյ։ Եւ յետ բազում ժամանակաց 'ի միում աւուր եղեալ առ նա զղջումն 'ի Հոգւոյն սրբոյ, և զմտաւ ածեալ զբազմութիւն մեղացն իւրոց՝ հառաչէր ասելով. Վա՜յ ինձ թշուառականիս, վա՜յ ինձ մեղաւորիս և եղկելւոյս. զի՞նչ պատասխանի տայց յաղագս անթիւ մեղաց իմոց զոր գործեցի. զտաճար հոգւոյ իմոյ ապականեցի, պղծեցի զմարմինս իմ։ Վա՜յ ինձ, զի՞նչ գործեցից. այլ թէ ասացից, որպէս զպոռնիկն եմ, կամ որպէս զմաքսաւորն, և մեղայ. բայց զկնի մկրտութեանն յանցեայ։ Եւ արդ զի՞նչ արարից. զի ահաւասիկ մնայ ինձ աններելի տանջանքն հրոյն յաւիտենից։ Եւ արդ ո՞րպէս ունիմ ստուգել ճշմարտապէս, զի թէ զղջացայց ընդունի զիս Աստուած։

Եւ զայս նորա զմտաւ ածեալ, այն որ զամենայն մարդիկ կամի զի կեցցեն և 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեսցեն, բերեալ 'ի յիշատակ նորա զոր ինչ գործեալ էր 'ի մանկութենէ, եւ նստեալ գրէր 'ի թղթի զամենայն։ Եւ 'ի կատար թղթին գրէր զմեծ մեղսն զոր գործեալ էր. և կնքեալ կապարով ըզ-

թուղթն. և եկեալ մնայր ինքն դէտակն կալեալ պատշաճ ժամու։ Եւ յորժամ սուրբն Բասիլիոս գայր յեկեղեցին 'ի սովորական աղօթսն, ընթացեալ ընկենոյր զթուղթն առ ոտս նորա, և անկեալ 'ի վերայ երեսաց իւրոց՝ գոչէր ասելով. Ողորմեա ինձ, սուրբդ Աստուծոյ, ողորմեա ինձ ճարտարապետ բժիշկ՝ վիրաւորելոյս յախտից բանաւորականին, որ առաւել քան զամենայն մարդ վիրաւորեալ եմ մեղօք։ Իսկ երանելի ծառայն Քրիստոսի զոմն կալեալ՝ հարցանէր զպատճառս իրացն ճշմարտապէս։ Եւ նա ասէ. Ահաւասիկ զամենայն զմեղս իմ գրեցի 'ի թղթի այդր, և կնքեալ եմ զդա. իսկ դու ծառայ Աստուծոյ զկնիքդ մի լուծաներ, այլ աղօթիւք քովք ջնջեա զդոսա. վասն զի որ ետ ինձ զմիտս զայս՝ հաւատամ եթէ կարող է լսել աղաչանաց քոց՝ որ վասն իմ։ Իսկ մեծն Բասիլիոս առեալ զթուղթն 'ի սուրբ ձեռսն իւրում՝ եմուտ յեկեղեցին, և համբարձեալ զձեռս իւր 'ի վեր հայցելով 'ի Տեառնէ և ասելով զաղօթս այսպէս. Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, ճշմարիտդ Աստուած, որ առաքեցար 'ի ծոցոյ Հօր, և առեր մարմին 'ի սուրբ և 'ի փառաւորեալ յԱստուածածին կուսէն, առ 'ի բառնալ զմեղս աշխարհի։ Եւ արդ ջնջեա զձեռագիր կընոջս այսորիկ ըստ քոյին մարդասիրութեանդ. զի քո միայն է կարողութիւն գործոյս այսորիկ։ Քանզի իւրաքանչիւր ամենեցուն մեր յանցանք թուեալ են առաջի քո, Տէր, և ոչ ինչ է ծածուկ 'ի քէն. իսկ ողորմութիւն քո անթիւ և անբաւ են՝ որք հաւատով դառնան և խնդրեն 'ի քէն։ Եւ զայս ասացեալ եմուտ յեկեղեցին. և ձգեաց զթուղթն 'ի խորանն, և մնայր զգիշերն ամենայն աղօթելով. և 'ի վաղիւն հանդերձ բազմութեամբն աղաչէր զԱստուած։ Եւ զկնի արձակման սուրբ պատարագին՝ կոչեաց զկինն, և տուեալ ցնա զթուղթն՝ ասէ. Լուեալ է քո երբէք, ով կին, եթէ ոչ ոք կարէ թողուլ զմեղս՝ բայց միայն Աստուած։ Եւ նա ասէ. Այո, հայր սուրբ, վասն այնորիկ դէմ արարի առ քո սրբութիւնդ. ունելով զքեզ բարեխօս առ բազմագութ և մարդասէրն Աստուած։ Եւ զայս ասացեալ արձակեաց զթուղթն, և գտաւ ամենայնն անգիր. և մնաց միայն մեծ մեղացն

գիր՝ որ ոչ ընջեցաւ, և հարեալ ձեռօքն զերեսս իւր անկաւ առ ոտս սրբոյն Բարսղի, գոչէր ասելով. Ողորմեաց ինձ ծառայ Աստուծոյ բարձրելոյ, և որպէս վասն ամենայն մեղացն իմոց հանդէս արարեր, նոյնպէս և վասն այսր միոյս աղաչեա՝ զի ընջեսցի։ Իսկ մեծն Բասիլիոս արտասուեաց ախտակցութեամբ, և ասէ. Արի՛ կին դու, զի ես մարդ եմ մեղաւոր և պէտս ունիմ թողութեան. զոր կամեցաւ Աստուած ընջեաց զմեղս քո, կարող է և զայս բառնալ 'ի քէն՝ որ բառնայ զմեղս աշխարհի. եթէ զգուշասցիս այսուհետև զի մի մեղիցես, ոչ միայն թողութիւն գտցես՝ այլ և փառաց արժանասցիս։ Այլ երթ յանապատն և գտանես անդ այր մի սուրբ և անուանի յամենեցունց և անուն նորա Եփրեմ. տար անդ զթուղթդ, և նա աղաչեսցէ զԱստուած և ընջեսցէ զդա։

Իսկ կինն առ ոչինչ համարելով զերկայնութիւն ճանապարհին, եկն 'ի նշանակեալ նմա տեղին առ հայրապետն Եփրեմ, և բախեալ զդուրսն՝ գոչէր ասելով. Ողորմեաց ինձ՝ սուրբդ Աստուծոյ։ Իսկ նորա իմացեալ հոգւովն եթէ վասն էր իրաց եկն, ասէ ցնա. Երթ 'ի բաց յինէն, կին դու, զի ես այր մի եմ մեղաւոր, և պէտս ունիմ օգնականութեան։ Եւ նորա ձգեալ զթուղթն 'ի նա՝ ասէ. Արքեպիսկոպոսն Բասիլիոս արձակեաց զիս առ քեզ, որպէս զի աղօթեսցես առ Աստուած, և ընջեսցես զմեղսն որ 'ի թղթի այդր գրեալ է. վասն զի զայլսն սուրբն Բասիլիոս ընջեաց աղօթիւքն իւրովք, իսկ դու վասն միոյդ մի յապաղեր աղաչել զԱստուած, զի առ քեզ առաքեցայ։ Եւ սուրբն ասէ. Մի՛ քոյր, մի. զի որպէս վասն բազմացն կարող էր աղաչել զԱստուած, կարող էր և վասն միոյդ առնել առաւել քան զիս։ Գնա այսուհետև և մի դադարիր, զի հասանիցես նմա նախ քան զելանելն նորա 'ի մարմնոյն, զի մերձեալ է վախճան երանելւոյն երթալ առ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս։

Զայս լուեալ կնոջն 'ի նմանէ բազում հառաչանօք դարձաւ անդրէն 'ի Կեսարիա։ Եւ իբրև մտանէր 'ի քաղաքն՝ հանդիպի դագաղացն, զի հանէին զսուրբըն Բասիլ 'ի թաղումն։ Եւ կնոջն տեսեալ՝ սկսաւ աղաղակել գոռ վարելով ընդ սրբոյն, և ասէր. Վա՜յ

ինձ, տուրքդ Աստուծոյ. վասն այնորիկ տառապեցեր զիս յանապատն, զի դու առանց աշխատութեան վախճանեցիս, և ահա ես ոչինչ օգտեցայ, 'ի նանիր վաստակեցի զերկայնութիւն ճանապարհին: Տեսցէ Աստուած և արասցէ իրաւունս ընդ իս և ընդ քեզ. զի կարող էիր աղաչել զԱստուած և ջնջել զմեղս իմ, և յայլս արձակեցեր զիս: Եւ զայս ասացեալ՝ ձգեաց զԹուղԹն 'ի վերայ մահճացն, և զամենայն եղեալսն պատմեաց առաջի ժողովրդեանն: Իսկ սարկաւագացն կամելով տեսանել Թէ որպիսի իցեն յանցանքն, առեալ զԹուղԹըն և արձակեալ, գտին ամենևին անգիր, զի և ոչ նշանախեց մի էր մնացեալ 'ի նմա: Եւ կոչեալ զկինն՝ ետուն ցնա զԹուղԹն, ցուցանելով ամենևին անգիր. և ասեն. Զի՞ կոծիս և աշխարես, անգիտանալով առ քեզ զեղեալսն յԱստուծոյ՝ զանբաւ մարդասիրուԹիւնն: Եւ բազմուԹեան ժողովրդեանն տեսեալ զսքանչելիսն, փառաւորէին զԱստուած, որ ունի իշխանուԹիւն 'ի վերայ երկրի Թողուլ զմեղս, և տայ զնոյն շնորհս ծառայից իւրոց, զի 'ի կենդանուԹեան և զկնի մահու բժշկեն զամենայն ցաւս և զհիւանդուԹիւնս. և որք հաւատով հայցեն՝ Թողու նոցա զմեղս իւրեանց վասն բարերարուԹեան իւրոյ: Որում և մեք հասցուք ողորմուԹեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ՝ որում փառք յաւիտեանս, ամէն:

Վասն Յովսեփայ հրէի եւ բժշկի:

Այս Յովսէփ, ով եղբարք, յոյժ հմուտ էր բժշկական արուեստի. փորձ էր կատարելապէս առ որոշումն երակաց, և այլոց տեսուԹեանց հիւանդաց, մինչև անվրէպ իմանալ նախ քան զաւուրս երիս կամ զհինգ՝ զորս վախճանելոցն էր, մինչև նախանձել ընդ նմա և այլոց բժշկաց: Իսկ աստուածազգեստ հայրն մեր Բասիլիոս, Հոգւովն սրբով իմանայր յառաջ որ ինչ լինելոցն էր, և յամենայնի սիրէր զնա, և հանապազ կոչեալ խօսէր ընդ նմա, ուսուցանելով նմա զճանապարհս արքայուԹեան երկնից, գնալ նմա 'ի ճանապարհս ճշմարտուԹեան, և 'ի բաց կալ 'ի պիղծ աղանդոյն, և 'ի ձեռն մկրտուԹեան զգենուլ

զՔրիստոս։ Եւ նա ոչ հաւանէր, ասելով, թէ յոր հաւատս ծնեալ եմ՝ զայն պաշտեմ։ Եւ սուրբն ասէր. Հաւատա ինձ, ով Յովսէփ, զոր ասեմ քեզ. զի ոչ ես և ոչ դու՝ եթէ ոչ ծնցի 'ի Ջրոյ և 'ի Հոգւոյ՝ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն երկնից։ Ո՞չ տեսանես և հարքն ձեր մկրտեցան յամպն և 'ի ծովն, և ըմպէին 'ի հոգևոր վիմէն որ երթայր զհետ նոցա, և վէմն էր ինքն Քրիստոս. որ 'ի վերջին աւուրս 'ի կուսէն մարմնացաւ, և վասն մերոյ փրկութեան մարմնացեալ և չարչարեալ 'ի նախահարցն քոց մարմնով, թաղեալ և յերիր աւուր յարուցեալ, նստեալ ընդ աջմէ Հօր, և գալոց է բազում փառօք հանդերձ սուրբ հրեշտակօք իւրովք դատել զկենդանիս և զմեռեալս և հատուցանել իւրաքանչիւր ըստ գործս իւրեանց։ Արդ անհնար է ամենայն մարդոյ զկեանսն յաւիտենից տեսանել՝ եթէ ոչ Ջրով և Հոգւով, և հաղորդել յանարատ մարմնոյ և յարենէ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ յայսպիսի բանս յաճախեալ անփորձ մշակն Քրիստոսի, ոչ կամէր լսել նմա հրեայն, որպէս զի ընկալցի զշնորհս սուրբ Հոգւոյն։

Արդ հանդերձեալ էր սուրբն փոխիլ յաշխարհէս։ Կոչեաց զնա իբրև պատճառանօք բժշկական արուեստին որպէս զի տեսցէ զնա։ Եւ ասէ ցնա. Ո՞րպէս տեսանես զիս։ Եւ նա յերակացն իմացաւ զնա եթէ մահու է, ասէ ցսպասաւորսն՝ որ շուրջն կային, զի պատրաստեսցեն զպատանս թաղման նորա։ Ասէ. Սա յանկարծակի մեռանի առ ժամայս։ Ասէ ցնա մեծն Բասիլիոս. Ոչինչ գիտես զինչ ասես։ Ասէ ցնա հրեայն Յովսէփ. Հաւատա տէր, զի արեգակն ընդ արևմուտս է այսօր։ Ասէ ցնա սուրբն. Ապա թէ ոչ մեռանիմ այսօր՝ զինչ։ Ասէ ցնա հրեայն. Ոչ է հնար այդմ լինել, բուռն թէ լիցի հոգին քո 'ի քեզ այսօր. այլ հրամանն տուր վասն եկեղեցւոյ քո և վասն այլ իրաց, զի ոչ հասցէ քեզ երեկոյ այսօր։ Ասէ ցնա սուրբն. Իսկ եթէ ապրիմ մինչև ցայգուցն 'ի վեցերորդ ժամն՝ զինչ առնես։ Եւ նա ասէ. Զի մեռայց ես։ Ասէ ցնա սուրբն. Այո, մեռանիցիս մեղացն և կենդանասցիս Քրիստոսին իմոյ։ Ասէ ցնա հրեայն. Գիտեմ զինչ ասես. արարից զկամս քո, հայր սուրբ, եթէ զոր ա-

Digitized by Google

սեղ լինի, երդմամբ՝ զի առից զկնիք սուրբ մկրտութեան շնորհաց, եթէ ապրեսցի ծառայդ Աստուծոյ։ Իսկ սուրբն Բասիլիոս հայցեալ յԱստուծոյ որպէս զի տացէ նմա կեանս՝ զի փոխ շահեսցի և կեցցէ։ Եւ լուաւ նմա Աստուած, և առաքեալ կոչէ զհրեայն։ Իսկ նա առանց յերկուանալոյ եկն կարծելով ամենեւին թէ վախճանեալ է. և տեսեալ զնա կենդանի՝ 'ի զարմացման եղեալ անկաւ առ ոտս նորա և ասէ. Ճշմարտիւ ասեմ, եթէ ոչ գոյ մեծ Աստուած որպէս քրիստոնէից, և չիք այլ Աստուած բայց 'ի նմանէ. հրաժարեմ այժմ 'ի քրիստոսատեաց աղանդոյն Հրէից, և ընթանամ հաւատով զհետ ճշմարտութեանն. հրամայեա այսուհետև տալ ինձ զկնիք սուրբ մկրտութեանն և ամենայն տան իմոյ։ Ասէ ցնա սուրբն. Ես ձեռօք իմովք մկրտեմ զքեզ հանդերձ տամբ քո։ Եւ եկեալ յանկարծակի բժշկին բուռն հարեալ զձեռանէ նորա, որպէս զի տեսցէ զզօրութիւն երակացն, և ասէ. Անկար 'ի զօրութենէ քումմէ, հայր սուրբ, և բնութիւն քո 'ի սպառ նուաղեալ է։ Ասէ ցնա սուրբն. Ունիմ զհրաշագործողն բնութեանս՝ որ զօրացուցանէ։ Եւ յարուցեալ եկն յեկեղեցին, եւ առաջի ժողովրդեանն մկրտեաց զնա ամենայն տամբն իւրով, եւ կոչեաց զանուն նորա Յովհաննէս. եւ տուեալ նմա զկենդանարար խորհուրդն, առեալ տարաւ զնա 'ի սենեակն իւր. և տուեալ նմա կերակուր, ուսուցանէր նմա յաղագս յաւիտենական կենացն. մխիթարեաց զնա 'ի հաւատն իւր հանդերձ կնաւն և որդւովք իւրովք։ Եւ զայլ եւս աւուրսն գայր 'ի սուրբ եկեղեցին, և տայր աղքատաց զինչս իւր, զոր ստացեալ էր 'ի բժշկական արուեստէն, և զամենայն ստացուածս իւր բարեպաշտութեամբ կարգէր։

Իսկ սուրբն Բասիլիոս կայր յիններորդ ժամուն 'ի սուրբ եկեղեցւոջն 'ի պատարագի 'ի խորանին հանդերձ և այլ սպասաւորօքն և կատարէր զսուրբ խորհուրդն։ Դարձեալ ճաշակեաց ընդ նոսա հացիւ, և արձակեաց զամենայն հաւատացեալ ժողովուրդն, համբուրելով զնոսա 'ի համբոյր սրբութեան, յանձն արարեալ զընտիր և զնոր զօրականն Քրիստոսի և զամենեսեան՝ Աստուծոյ Հօր և միածնի Որդւոյ նորա

և Հոգւոյն սրբոյ։ Եւ հրամայեաց զի թաղեսցեն ընդ նմա զերրորդ մասնն զտուեալն 'ի Տեառնէ 'ի հաղորդութիւն նմա. և բազմեալ 'ի վերայ մահճաց իւրոց, և ամբարձեալ զձեռս իւր՝ օրհնեաց զՏէր Աստուած, վասն որոշման հոգւոյն 'ի մարմնոյն, եւ վասն հաւատալոյ բժշկին. և նոյն ժամայն աւանդեաց զհոգին 'ի փառս Աստուծոյ։ Եւ տեսեալ հրէին որ հաւատաց, եթէ որպէս ասաց այրն Աստուծոյ՝ այնպէս եղև, և անկեալ 'ի վերայ լանջաց նորա ողբալով ասէր. Ճշմարտապէս ծառայ Աստուծոյ, Բասիլէ, եթէ ոչ էր լեալ կամք քո՝ և ոչ արդ էիր վախճանեալ։

Եւ այդուն եղելոյ՝ ժողովեցան ամենայն բազմութիւնն, բերէին զպատուական սուրբ մարմինն յեկեղեցին, հանդերձ իւղովք և խնկօք։ Լուեալ էր և մեծին Գրիգորի աստուածաբանին Նազիանզու եպիսկոպոսին, եկն փութանակի և նա. և տեսեալ զսուրբ մարմին նորա, անկեալ 'ի վերայ նորա ելաց դառնապէս։ Ապա հրաման ետ ժողովրդեանն, զի սաղմոսիւք և օրհնութեամբք զպատշաճ պատիւ փառաւոր յիշատակի մեծ հայրապետին կատարեսցեն, հանդերձ այլովք ևս եկեալովք՝ երկոտասան եպիսկոպոսօքն։ Եւ բազմութիւն քաղաքին եդին զսուրբն 'ի տապանի՝ ուր էին նշխարք սուրբ հայրապետին Ղևոնդի, 'ի սուրբ վկայարանին սրբոյն Սիւքիանոսի։

Հանգեաւ որ հրեշտակական վարուք 'ի յերկրի քաղաքավարեաց երանելին հայրապետն սուրբն Բասիլիոս, յամսեանն յունուարի՝ որ օր մի էր ամսոյն, յաւուր հինգշաբաթւոջ, 'ի թագաւորութեանն Վաղեսի և Վաղենտինիանոսի. յիշատակ բարի թողեալ յեկեղեցւոջ 'ի փառս Քրիստոսի։

Գործակցութեամբ սուրբ Հոգւոյն գրեցի զսուրբ հայրապետին վարսն, 'ի փառս և 'ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Գենարիոսի Պենեվենդոյ եպիսկոպոսի ։

Ի ժամանակս Դիոկղետիանոսի թագաւորի ըմբռնեալ եղեւ սուրբ եպիսկոպոսն Գենարիոս 'ի ձեռն Տիմոթեայ անօրէն դատաւորին. եւ հրամայեաց առաջի իւր ածել զսուրբ քահանայապետն. եւ յորժամ եկն առաջի նորա, ասէ ցնա դատաւորն. Տեսանեմ զվայելչութիւն հասակի քո եւ կարծեմ թէ յազգաց ազգէ ես. վասն որոյ խորհրդակից լինիմ քեզ եւ աղաչեմ, ապրեցո զանձն քո եւ յափշտակեա զքեզ 'ի բազում տանջանաց. քանզի ոչ եթէ դու ինքնին բուժեսցիս 'ի տանջանաց՝ ոչ կարիցէ փրկել զքեզ աստուածն քո։ Իսկ աստուածիմաստն Գենարիոս ասէ ցնա. Կարկեա ժմ դատաւոր, եւ մի շարժեր զլեզուդ չարաչար ընդդէմ արարչին, թշնամանելով զամենազօր Աստուածն զայն՝ որ ամենայն ուրեք հրաշագործէ զիւր զօրութիւնն. կարծեմ թէ զերկայնմտութիւն նորա տկարութիւն վարկանիս, եւ որչափ վայելես յերկայնմտութեանն՝ այնչափ յաւելուս յամբարհաւաճութիւնդ։ Ասէ դատաւորն. Միթէ այնչափ զօրութիւն առեալ ունիս՝ որչափ մեք տանջանարանս քում անմտութեանդ պատրաստեմք։ Բայց կարծեմ թէ 'ի կախարդութիւնդ ես

վստահացեալ։ Ասէ երանելին եպիսկոպոսն. Զօրու֊
թիւն իմ Աստուած է, այն որ յերկինս է, որ զվհուկ֊
սն եւ զաղանդաւորսն եւ զկախարդսն եւ զկռապա֊
րիշտսն որ իբրեւ զքեզդ են՝ առաքէ 'ի հուրն անշէջ
գեհենին։ Յայնժամ բռնաւորն հրամայեաց հնոց բոր֊
բոքել եւ անդ արկանել զերանելին, եւ ասէր. Ես աս֊
տէն զքեզ այրեցից, եւ տեսից թէ փրկէ զքեզ Աս֊
տուածն քո։ Իսկ սուրբն նշանաւ սուրբ խաչին կրն֊
քեաց զամենայն անդամս իւր ուրախութեամբ մե֊
ծաւ, եւ փառաւորելով զԱստուած՝ եմուտ 'ի մէջ
հնոցին բորբոքեալ հրոյն. եւ սկսաւ ասել այսպէս.
Ո՛վ Տէր իմ եւ Աստուած, որ ճշմարտապէս քննես
զծածուկս ամենայն մարդկան. դու գիտես զփափագ֊
անձին իմոյ, որ սեռն սիրով փափագեալ ցանկայ հոգի
իմ գալ առ քեզ. բայց աղաչեմ զքեզ, յայտնեա զա֊
մենազօրութիւն քո, փոփոխելով զբնութիւն կիզա֊
նող բոցոյս՝ 'ի ցօղ քաղցրութեան քո, որպէս ե֊
րեմն սքանչելագործեցեր առ երեք մանկամբքն, զի
ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած, որպէս
յամենայն ժամ։ Եւ իբրեւ կատարեաց զայս ամենայն
առ Աստուած, ձայնք հրեշտակաց լսելի լինէին առ
նա, եւ աղօթակից լինէին նմա։ Իսկ որ շուրջն կային
զարհուրեալք յահագին հնչմանցն՝ փութանակի ե֊
թեալ պատմեցին զամենայն՝ եպարքոսին։ Յայնժամ
հրամայէր բանալ զհնոցն եւ ստուգապէս տեսանել,
եթէ ըստ արտաքոյ լսելոյ ձայնին եւ 'ի ներքս նոյնպէս
իցէ։ Եւ իբրեւ բացին՝ տեսին զսուրբն ամենեւին ոչ
վնասեալ 'ի հրոյն։ Իսկ բոցն յանկարծակի յայսկոյս
յայնկոյս հեղեալ, եւ զբազումս 'ի կռապաշտիցն որք
մերձ կային՝ հրդեհեալ կիզոյր։ Եւ սուրբն զուարթ֊
երեսօք իբրեւ յաղթող նահատակ 'ի մրցարանէ ելեալ
եկաց առաջի բռնաւորին։ Յայնժամ անօրէն բռնա֊
ւորին իբրեւ ոչինչ տեսեալ զսքանչելիսն՝ մտան եղեալ
իւրոյ փրկութեանն, 'ի միջօրեայ աստուածային
ճառագայթիցն կառուցեալ զաչս մտացն, փութանակ
պատկաց՝ հրամայէր զերանելին արկանել 'ի բանդ. եւ
'ի վաղիւ անդր հրամայեաց ածել զառաջեաւ։ Եւ
իբրեւ եկն, ասէ ցնա. Մինչեւ յե՞րբ անհնազանդեալ՝
ոչ զոհես աստուածոցն. եթէ 'ի հրոյ եւ յայլ տանջա֊

Digitized by Google

նաց 'ի ձեռն կախարդութեան զերծար, միթէ 'ի սոյն կարիցես ապրել:

Ասէ երանելին. Ոչ եթէ վասն իմ ինչ ցուցանէ զսքանչելիսն, զոր դու դիւական խաբէութեամբ խելագարեալ՝ կախարդութիւն համարիս, այլ զի թերեւս զընկղմեալ ոգիդ քո՛ խորին խաւարաւ կռապաշտութեամբ, լուսաւորեսցէ աստուածային ճառագայթիւք սքանչելագործութեամբքն: Յայնժամ հրամայեաց չարիմաց բռնաւորն զջիլս բոլոր զամենայն մարմնոյն արտաքս քարշել: Իսկ երանելին թէպէտ և այսպէս տանջեալ եղև, սակայն յօժարութեամբ ընդունէր զբաժանումն յօդուածոյ մարմնոյն, և սիրոյն որ առ Աստուած և աղօթիւք՝ զդառնութիւն տանջանացն քաղցրացուցանէր: Դարձեալ հրամայեաց տանել 'ի բանտ զսուրբն. և մինչդեռ 'ի բանտին էր, երկու ոմանք 'ի սպասաւորաց եկեղեցւոյն եկին առ նա. և իբրև 'ի բանտն կամէին մտանել՝ պահապանքն արգելին զնոսա, և երթեալ պատմեցին դատաւորին. և հրամայեաց հանդերձ քահանայապետին ածել առաջի իւր: Եւ իբրև ածին, ասէ դատաւորն ցեպիսկոպոսն. Ո՞յք են սոքա, կամ զինչ են անուանք սոցա, և կամ զինչ գործ ունին:

Իսկ սուրբն իբրև ասաց զանուանս նոցա և զգործս սպասաւորութեան եկեղեցւոյն, դարձեալ եհարց թէ դոքա քրիստոնեայք են իբրև զքեզ: Իսկ երանելին խաղաղաբար պատասխանեալ ասէր. Եթէ դու խնդրին հարցանես զդոսա՝ այսպէս իմանաս: Յայնժամ դատաւորն ասէ ցսուրբսն, որում անուանեն միումն Փեստոս, և երկրորդին Փեսերիոդոս, և ասէ. Քրիստոնեայք էք. և նոքա բարձր ձայնիւ և զուարթ երեսօք պատասխանի ետուն առաջի ամենեցուն և ասեն. Այո, քրիստոնեայք, և պատրաստ եմք յաղագս Քրիստոսի ընդունել զմահ որպէս սուրբ հովուապետս մեր: Յայնժամ դատաւորն հրամայեաց կապել զերանելի եպիսկոպոսն հանդերձ նոքօք, և տանել 'ի Պուտէօլոյն քաղաք, և միաւորել ընդ այլ վկայսն, որ յառաջագոյն կապեալք էին ընդ սրբոյ եպիսկոպոսին, Պրոկլոս, Տիւքիկոս, Ակուդիոս. սոքա էին սարկաւագունք գեղեցիկք սրբոյն Գենարիոսի, որք ուղղափառ

խոստովանութեամբ կացեալք յայսմ աշխարհիս, և 'ի վախճանին ոչ անջատեցան 'ի միմեանց, այլ 'ի միասին արժանի եղեն փառաւորիլ 'ի ձայն խոստովանական վկայութեանն։ Արդ յորժամ եկին 'ի միասին, սկսաւ երանելին փառաւորել զԱստուած այսպէս ասելով. Օրհնեալ է Աստուած՝ որ առնէ զսքանչելիս միայն, որ 'ի տանջանս թշնամեաց վայելեցաք 'ի սէր միմեանց. քանզի ոչ եթող զհօտապետն առանց հօտին։ Եւ էին 'ի մեծի ուրախութեան։ Իսկ 'ի վաղիւն անօրէն. իշխանն եկեալ յասպարէզ հանդիսից՝ ուր զգազանսն արձակէին, և անդր հրամայէր զերանելիսն մատուցանել։ Իբրև ածաւ քաջ հովիւն հանդերձ նուրեալ ոչխարօքն՝ սկսան դահիճքն զայրացուցանել զգազանսն հանդերձ հարուածովք՝ առ 'ի յարձակիլ ցասմամբ 'ի վերայ սրբոցն. և իբրև յարձակեցան՝ հրաման առեալ յԱստուծոյ՝ ոչինչ մեղան սրբոցն, մնացեալ զբարս իւրեանց՝ հոլովէին առ ոտս սրբոցն, և փարէին զնոքօք։ Իսկ ամպարիշտ դատաւորն կուրացեալ 'ի ճառագայթից աստուածային լուսոյն, ոչ ծանեաւ զսքանչելիսն։ Ասէ. Միթէ 'ի սրոյ կարիցէ՞ աստուածն ձեր փրկել զձեզ։ Եւ յորժամ ընկալան զվճիռն՝ խնդութեամբ փառաւորէին զԱստուած. և առ ժամայն յարուցեալ սուրբ եպիսկոպոսն, տարածեաց զձեռս իւր՝ կայր յաղօթս այսպէս ասելով.

Դու Տէր սրտագէտ, արարիչ շտեմարանաց մերոց, որ քննես զսիրտս որդւոց մարդկան. գիտես զի ոչ վրէժխնդիր եմ չարչարանաց 'իմոց, որ կամաւ մատնեմ զանձն իմ վասն անուանդ քո, որ վասն իմ մեռար և յարեար, Աստուած իմ. աղաչեմ յայտնել զաստուածային զօրութիւն քո հպարտացեալ իշխանիս, որ 'ի վեր քան զմարդկային սահման ամբարհաւաճեալ հայհոյէ զամենակարող բազուկ քո. ոչ 'ի բաց բառնալ աղաչեմ՝ որ եկիր 'ի փրկել և ոչ 'ի կորուսանել, այլ ծանիցեն զի դու միայն ես Աստուած։ Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն՝ յանկարծակի հարան աչք եպարքոսին կուրութեամբ, և տանջեալ լինէր աներևոյթ տանջանօք. և սկսաւ զողբումն հարկանել թշուառականն, եղուկ զինքն ասելով. և փութով եկեալ անկանէր առ ոտս սրբոյն, խնդրելով զթողու-

թիւն մեղացն զոր առ նա արար՝ չարչարանօք. խոստանայր հաւատալ յԱստուած ճշմարիտ։ Իսկ երանելին թէպէտ և գիտէր հոգւով զանձկաձանս խաւարտալոյ նորա, սակայն նմանող եղեալ Տեառն իւրոյ, որ զմոլեգնեալսն 'ի վերայ իւր յետս յետս զարկուցանել հարկանէր կուրութեամբ, այսպէս սուրբն Գենարիոս աղօթս արարեալ լուսաւորեաց զաչս նորա։ Եւ բազմութիւն քաղաքին իբրև տեսին զայն ամենայն սքանչելիսն, հաւատացին յաւուր յայնմիկ յԱստուած ոգիք իբրև հինգ հազարք. և սկսաւ ամենայն բազմութիւնն փառաւորել զԱստուած, և զաղաղակ բարձին, գոչէին այսպէս ասելով. Ո՛վ դատաւոր, յայսմ հետէ մի ինչ մոլիր անզգամութեամբ, զի ոչ եթէ 'ի մարդկանէ, այլ յԱստուծոյ են սքանչելիքդ։ Իսկ արքեալն մոլեկան դիւական մոլորութեամբ՝ խաբողական բանիւք հաւանեցուցեալ զբազմութիւնն ըստ կամաց նոցա առնել։ Եւ կոչեալ զդահիճսն հրամանն տայր յանապատ տեղի տանել, և անդ սպանանել առանց ուրուք գիտելոյ։ Իբրև լուան երանելիքն զհրամանն՝ խնդութեամբ լցեալ երթային զճանապարհն սաղմոսելով։

Ծեր ոմն մերկ հանդիպեցաւ երանելեացն, առաջի անկեալ քահանայապետին խնդրէր 'ի զգեստուց նորա. պատասխանի ետ ծերոյն սուրբն, թէ յորժամ փոխիմ առ Տէրն իմ՝ զկրկնոցս իմ տաց քեզ։ Եւ սուրբքն հասեալ 'ի տեղի կատարմանն՝ խոնարհեցուցին զպարանոցս իւրեանց, և հատան գլուխք նոցա. բարի խոստովանութեամբ կատարեցին զընթացս իւրեանց, և պսակեցան 'ի Քրիստոսէ։ Յայնժամ երեւեալ ծերոյն՝ սուրբն Գենարիոս, տայր նմա զոր խոստացաւն. զոր առեալ ունէր՝ ոչ միայն 'ի պատսպարանս աղքատութեանն, այլ և գանձ մեծ վկայական արեամբ ներկեալ։ Եւ 'ի նմին աւուր դատաւորն չարաչար սատակեցաւ, և քրիստոնէիցն արարեալ երիս տապանս, եդին 'ի մինն զերանելին Գենարիոս, և տարան 'ի քաղաքն որ կոչի Երապօլիս, և շինեցին վկայարան և եդին զնշխարս սրբոյն, յորում բազում բժըշկութիւնք լինէին նովաւ. և զերիսն 'ի միւս տապանի, զՊրոկլիոս և զՏիւքիկոս և զԱքուդիոս։ Իսկ 'ի յեր-

ըղձալում տապանելին՝ զերկուս սուրբսն, զՓեստոսն և զԴեսիդերիոսն:

Այսպէս կատարեցաւ արի և քաջ նահատակն, սուրբ և երանելի հայրապետն Գենարիոս, հանդերձ այսոքիւք ընկերօքս, ՚ի փառս անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. ընդ որում Հօր և Հոգւոյն սրբոյ՝ վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Գեորգայ Զօրավարին։

Տեառն մերոյ և Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի թագաւորութեանն ոչ սկիզբն առաւել է և ոչ վախճան ժամանակաց ունի. իսկ փառաւորեալ ծննդեանն 'ի մարդանալոյն 'ի Մարիամայ Աստուածածնին կուսէն, որ յայտնեալ երևեցաւ ամենայն տիեզերաց՝ 'ի ձեռն սուրբ առաքելոցն ճշմարիտ քարոզութեանն, որք առ ժամանաւոր գտան վիճակի սրբոցն և շնորհաց ճշմարիտ հաւատոյն[1]։ Իսկ բազումք զճշմարտութիւն հաւատոյն անհաւատալի համարին, որք մոլորութեանն ծառայք են. զոր ըմբռնեալ է սնափառութիւն աշխարհիս այսորիկ, և շաղփաղփանս համարին զանտեսութիւն[2] Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ է արդարև Հրէից գայթակղութիւն և հեթանոսաց յիմարութիւն. այլ Աստուած կամեցաւ ծառայից իւրոց ամենեցուն միաւորիլ 'ի փրկութիւն ճշմարիտ աստուածպաշտութեան։

Որ եղև 'ի ժամանակին յայնմիկ սաստիկ կռապաշտութիւն Դիոկղետիանոսի Հռոմայեցւոց աշխար-

1. Երկ. օր. շնորհաց տուրք Հոգւոյն... զճշմարտութիւնն անհասանելի համարէին։

2. Երկ. օր. զընդդէմութեան խորհուրդ։

հին[1], ժամոդ ամս և գազանաբարոյ լեալ ընդդէմ քրիստոնական հաւատոյն, և յաղթեալ յոյժ 'ի մոլորութենէ սնոտի կռոցն խաբէութեան, ունելով սիրելի զամս միախորհուրդ յանաստուածութեանն, որոյ անուն էր Մանգնենտիոս, երկրորդ թագաւորութեան նորա. և մոլեգնէր 'ի վերայ քրիստոնէից զայրագնեալ կռոցն ամբարշտութեամբ: Եւ սոցա խորհուրդ ժպրհութեան արարեալ ընդ միմեանս, բառնալ ամենևին զքրիստոնէից պաշտօնն. և բռնադատէին զամենեսեան պաշտել զկռոցն պատկերս: Քանզի էր 'ի ծնընդենէ իւրմէ ապականեալ 'ի կռոցն մոլորութիւնս, և մանաւանդ 'ի պատկերն Ապողոնի. և նստեալ 'ի միասին խորհել ընդ միմեանս՝ գրել հրովարտակ յերեսաց թագաւորին այսպէս.

Դիոկղետիանոս թագաւոր[2] ընդ ամենայն իշխանութիւնս և աշխարհս մեր, իշխանաց և զօրավարաց և ամենայն որ ընդ ձեռամբ մերով էիցէք, ընդ ամենայն աշխարհս Հռովմայեցւոց, դատաւորաց և ամենայն պետաց իշխանութեանց խնդալ.

Վասն զի համբաւ ընթացաւ յաստուածեղէն լսելիս մեր, և անչափ խռովեցուցին զմեզ, զի հերձուածք ամպարշտութեան քրիստոնէից զօրանայ, զի զոր ծնաւ Մարիամ կին ումն Հրեայ՝ զնա անուանեն Յիսուս, իբրև աստուծոյ երկիր պագանեն. իսկ զԱպողոն զմեծն աստուած, և զԵրմին, և զԴիոնեսիոս, և զԵրակլէս, և զԴիա, յորոց ձեռն աշխարհի մերոյ խաղաղութիւն պարգևի, թշնամանեն և հայհոյեն: Իսկ զանուանեալն Քրիստոս, իբրև զաստուած պատուեն, զոր Հրեայքն որպէս զմահապարտ և զմոգ՝ խաչեցին: Վասն այսորիկ հրամայեմք, զամենայն քրիստոնեայս՝ ուր և գտցին՝ զարս և զկանայս ըստ ամենայն քաղաքաց և գաւառաց 'ի խոշտանգանս դառն[3] արկանել, զի զոհեսցեն աստուածոյն մերոյ, և ուրասցին զմոլորու-

1. Երկ. օր. 'ի ժամանակին յորժմէ 'ի թագաւորութեան Դիոկղետիանոսի Հռովմայեցւոց աշխարհին, որ 'ի հեթանոսական կռապաշտութեան մոլեալ էր առաւել քան զառաւել, ժանդ և գազանաբարոյ լեալ:

2. Երկ. օր. Դիոկղետիանոս ինքնակալ յաղթականն և մեծ թագաւոր, ընդ ամենայն աշխարհս Հռովմայեցւոց զօրավարաց, դատաւորաց, ողջոյն:

3. Երկ. օր. դատին:

թիւնն զայն։ Իսկ որ հաւանեցին, արժանի առնել թողութեան. ապա եթէ ոչ՝ դժնդակ մահու սրոյ և հրոյ մատնել զնոսա, զի զխոստացեալն եթէ անփոփոխելի են հրամանք մեր. և եթէ ոք մերոց աստուածեղէն հրամանացս հեղգասցի՝ զվճիռ նոցին ընկալցի։

Եւ իբրև այսպիսի գիր և հրաման եղան ընդ ամենայն տեղիս, մեծ հալածումն յարուցին 'ի վերայ հօտին Քրիստոսի, որպէս զի բազումք 'ի նշանաւոր մարդկանէ 'ի սաստիկ տանջանացն թուլացեալք։ Եւ առաւել ևս մոլեգնեալ Դիոկղետիանոսի, կոչեալ առ ինքն զամենայն արքունի հրապարակին հանդերձ զօրօքն՝ դարձեալ խորհուրդ արարեալ, զի զամենայն ազգս քրիստոնէից սատակեսցէ։ Եւ որք առաջի կային թագաւորին՝ հանդերձ երկիւղիւ, իրաւամբք[1] գործել խորհէին։ Իսկ Դիոկղետիանոս հրապարակախօս եղեալ ասէր. Ինձ այսպէս թուի, սիրելիք իմ, եթէ չիք այլ ինչ պատուական, որպէս թէ զառ աստուածոցն մեր զպաշտօնն կատարել. վասն զի 'ի ձեռն նոցա մեզ թագաւորութիւն, և ամենայն մարդկան փըրկութիւն պարգևի. վասն որոյ յիրաւի համարիմ այսուհետև աստուածոցն մերոց հանապազորդ զզոհն մատուցանել։ Իսկ եթէ գտցին քրիստոնեայք թշնամանողք աստուածոցն մերոց, ամենայն հնարիւք 'ի տանջանս արկանել. մինչև նոցա դժնդակ կրճելն լուծցին, և յիշատակ նոցա 'ի ձեռն մահու կորիցէ։ Եւ առ այս միաբան պատասխանի ետուն թագաւորին և ասեն. Մեք յօժարութեամբ ընդունիմք զմեծ թագաւորութեան ձերոյ զաստուածանման հրամանդ և զխնամոդ, և կամիմք պատուել զանմահ աստուածսն մեր, որպէս և զձեր զօրութիւնդ. արդ այսուհետև եթէ գտցի ոք՝ որ լոկ 'ի միտս իւր անուանեսցէ զՔրիստոս, ամենեքին 'ի մահ մատնեսցին։ Արդ զայս ամպարշտութեան և զանիրաւութեան խորհուրդս խորհեցաւ բանաւորն 'ի հրապարակին։ Հրաման թագաւորին առաջի եդեալ՝ ոյք գտանէին քրիստոնեայք՝ բազում թշնամիք գուշակէին թագաւորին, զի տանջեսցեն խոշտանգանօք։

1. Այլ օր. Իշխանք։

Ցայնժամ ծագեաց որպէս 'ի խաւարային գիշերի աստղ լուսաւոր և մեծապայծառ՝ որ Քրիստոսի պատուական մարգարիտն էր Գէորգիոս անուն Քրիստոսի զօրական, փարատել զմէգ և զմառախուղ բազմաստուածութեանն, և զմոլորութիւն կռոցն մնոտեաց, երկնային խորհրդոյն կատարեալ, և փրկական քարոզութեամբն, զամենայն արժանաւորս 'ի ձեռն ճգնութեան իւրոյ։ Քանզի արհամարհեաց զպատուիրանս Դիոկղետիանոսի պղծոյ, և զմոլորութիւն իշխանացն և զօրավարացն. և ոչ զառաջի եդելոցն զտանջանացն ամենեւին ինչ փոյթ արարեալ. այլ հայեցեալ յամենեւեան՝ որք ահաւորքն կարծէին, աստուածասէր սրտիւ ասէր յինքեան. Գէորգիոս, ընդէ՞ր կաս դատարկ. ահա Տէր կարդայ 'ի հարսանիս նորա մտանել, առագաստն բացեալ է, ընթրիքն պատրաստեալ են, ընդէ՞ր յամես. մուտ յառաջ քան զփակել դրանն, քանզի մերձ առ մեզ է Քրիստոս. որ վասն մեր խաչի համբերեաց, աղաղակէ և ասէ. Մի՛ երկնչիք յայնցանէ՝ որ սպանանեն զմարմինն, և զոգին ոչ կարեն սպանանել։ Ցիշեա Գէորգիոս, զաւետարանական վարդապետութիւնն և զտէրունական զանսուտ աւետիսն՝ զոր ասաց. Եթէ որ խոստովանեսցի յիս առաջի մարդկան՝ խոստովանեցայց և ես զնա առաջի Հօր իմոյ՝ որ յերկինս է։ Մի՛ հայիր[1], Գէորգիոս, զառժամանակեայ զանցաւոր աշխարհս, որ է ստուեր երկնային կենաց. և մի՛ զընդունայն փառս աշխարհիս առ երկնային յուսոյն. զի ամենայն փառք մարդոյ իբրև զծաղիկ խոտոյ են. սակաւիկ մի համբերեա, և ընդ հրեշտակսն յաւիտենական կեանսն դասիս։ Զայս առ ինքեան խօսեցաւ. փոքր 'ի շատէ առեալ զձայն նորա, և այսպիսի բարի խրատու հաստատեալ զխորհուրդսն, ոչ միայն չերկեաւ 'ի բռնաւորացն սպառնալեաց, այլ և զճշմարտութեան բանս գործովք քարոզէր, և զառաջիկայ տանջանարանացն բազմութեամբ ծաղր արարեալ, մեծապէս վարդապետութիւն հանդերձ ճգնութեամբ՝ սուրբ եկեղեցեաց Աստուծոյ թողոյր յիշատակս գեղեցիկս։

Եւ էր սուրբ վկայն Քրիստոսի յազգէն Գամրաց,

1. Երկ. օր. մի՛ համարիր։

'ի տոհմէ ազատ և մեծատուն յոյժ, և աստուածեղէն իմաստութեամբ զարդարեալ, և բազում անգամ զտե-րունական իշխանութիւնն[1] վարեալ երևելի պատուով, 'ի գնդէ որում անուն էր Անիկորտն[2]: Եւ այնուհետև վասն բազում քաջութեան իւրոյ զկոմսութեանն պա-տիւ տուեալ նմա 'ի թագաւորաց: Իբրև տեսեալ նորա զանչափ մոլորութիւնն՝ որ ընդդէմ Քրիստոսի գործէին, յայնցանէ՝ որ կռոցն պաշտօնեայքն էին, վաղվաղակի զինչս և զստացուածս իւր բաշխեաց և ետ աղքատաց և տնանկաց, և որպէս Ճգնաւոր մերկացաւ զամենայն: Յօժարութեամբ 'ի մէջ թագաւորական ատենին և արքունի հրապարակին, և ամենայն զօրա-վարաց՝ որք նստէին յատենին, և այլ իշխանաց՝ որք կային առաջի թագաւորին, աղաղակեաց մեծաձայն և ասէ. Ես քրիստոնեայ եմ, թագաւոր. վասն որոյ խո-նեցաւ[3] Ճշմարիտ և երկնաւորն Աստուած և թագաւորն մեր Յիսուս Քրիստոս. և կամ 'ի միջի ձերում զար-մացեալ ընդ այդչափ մոլորութիւնդ ձեր՝ որ վասն կռոցն ունիք. և ոչ ճանաչէք զմիայն կենդանին Աս-տուած, և զարարիչն ամենայն արարածոց, որ և զթա-գաւորութիւնդ իսկ ետ ձեզ: Արդ, ով թագաւոր, և ամենայն աթոռակիցդ, մի մոլորիք 'ի պատրանաց դի-ւաց. քանզի աստուածքն՝ որ զերկինս և զերկիր ոչ արա-րին՝ կորիցեն: Իսկ քրիստոնեայք միայն Աստուծոյ Հօր երկիր պագանեն, և միածնոյ Տեառն Յիսուսի Քրիս-տոսի Որդւոյն Աստուծոյ, որով ամենայն եղև, և մի Հոգւոյն սրբոյ Աստուծոյ, Երրորդութիւն կատարեալ՝ 'ի միում աստուածութեան և թագաւորութեան, ո-րով աստ կեամք բարեպաշտութեամբ, և յետ վախ-ճանելոյն անդ ունիմք կենացն յաւիտենից: Բայց ձեր պաշտամունքդ ստուգութեամբ արժանի են այ-պանելոյ, քանզի բարբանջմունք դիւաց են, և չիք ինչ 'ի դա ճշմարտութիւն, զի գործք սատանայի են, որք ընկղմեն զերկրպագուս իւրեանց 'ի սատակումն և 'ի կորուստ:

1. Երկ. օր. զտէրէնականն իշ-խանութիւնն պատուեալ:
2. Երկ. օր. Անիկիբոն:
3. Երկ. օր. Եւ փրկութիւն եմ, թագաւոր, և խոստովանեցի 'ի Ճշմարիտ և յերկնաւոր..:

Յայնժամ հայեցաւ 'ի նա Մանգնենտիոսն՝ որ էր երկրորդ թագաւորին և սիրելի, և ասէ ցսուրբն. Զի՞նչ անուն է քո, և կամ ո՞ ես դու, որ այսչափ յանդգնութիւն ունիս: Սուրբն Գէորգիոս պատասխանի ետ և ասէ. Նախ և առաջին անուն իմ քրիստոնեայ է. բայց 'ի մարդկանէ Գէորգիոս կոչիմ: Հայեցեալ 'ի նա թագաւորին Դիոկղետիանոսի՝ անդրնդային վիշապն, ասէ ցնա. Գէորգիոս, ուսեալ է մեր վասն քո՝ եթէ յիմաստութեան և 'ի քաջութեան ընտիր ես համապազ, և պատուի արժանի լեալ ես յարքունական խնամոց մերոց: Վասն որոյ մատուցեալ զոհես աստուածոց, զի մի չարաչար կորիցես, այլ մանաւանդ վայելեսցես 'ի սէր մեր պատուով, և առաւել ես մեծութեամբ 'ի ձեռն մերոյ խնամածութեան[1], և առ մեզ համարձակութիւն ունելով. այլ այդ ընդունայն համարձակութիւնդ քո չէ ինչ քեզ յօգուտ:

Սուրբն Գէորգիոս ասէ. Երանի՛, թագաւոր, թէ լսէիր դու ինձ, և ճանաչէիր զմիայն ճշմարիտն Աստուած, զի և երկնից արքայութեանն արժանաւոր լինէիր. բայց արդ իշխանութիւնդ քո առժամանակեայ է, և խոստմունքդ քո և ողոքանքդ անզօրք են շարժել զիս 'ի բարեպաշտութենէն Աստուծոյ իմոյ. պատիւ քո քեզ լիցի, և խոստմունքդ քո՝ որ քեզ հաւանին. բայց ես զՔրիստոս ունիմ զերկնաւոր թագաւորն՝ որ տայ ինձ զփառս և զյաղթութիւն հակառակորդին և պաշտօնէից նորա: Եւ սրտմտեալ թագաւորն հրամայեաց կախել զնա զփայտէ, և գեղարդեամբ հարկանել զնա[2], և ընկենուլ զնա 'ի գետնի: Եւ իբրև զայն արարին, ցայտեաց արիւն զմարմնով նորա, բայց գեղարդն իբրև զանագ ծալեցաւ յետս: Յայնժամ ասէ սուրբն Գէորգիոս. Գոհանամ զքէն Քրիստոս, զի զսուր պաշտօնէից սատանայի յետս դարձուցեր մինչև 'ի սպառ, և զօրութիւն բռնաւորիս որ 'ի վերայ իմ՝ քակեցեր:

Եւ լցեալ բարկութեամբ Դիոկղետիանոս, հրամայեաց ինձուցանել 'ի փայտէն և տանել 'ի բանդ, զօ-

1. Երկ. օր. ձերոց խնամոց աստուածութեան:

2. Երկ. օր. զորովայն նորա:

տըս նորա չարաչար պնդել 'ի կոճղս, և դնել քար մի մեծ 'ի վերայ կրծոց նորա, որպէս զի չորից արանց աշխատութեամբ բառնալ զքարն. և իբրև եդին զքարն 'ի վերայ կրծից նորա, 'ի ձայն մեծ աղաղակեաց սուրբն Գեորգիոս, և ասէ. Գոհանամ զքէն Աստուած բարձրեալ, զի արժանաւորեցայ բեռին ծանունս ունել 'ի վերայ արտի իմոյ, որ հաստատէ 'ի քեզ զանփոփոխելի խոստովանութիւնս:

Եւ 'ի վաղիւ անդր արկանէ սատանայ 'ի սիրտ Դիոկղետիանոսի և որ ընդ նմա աթոռակիցքն, և հրամայեցին ածնել անիւ մեծ բովանդակ ամենայն հընարիւք կազմել. և արարին զնիւթն[1] իբրև զհիւսական մամուլս յամենայն կողմանց սրով կազմեալ, և հրամայեաց անօրէն բռնաւորն ածել յանիւն. և իբրև ածին զնա քարշելով 'ի տեղին, հայեցեալ նորա 'ի դժնդակ մեքենայն յայն, այնպէս կազմեալ յարուեստից սատանայի, հայեցեալ յայն՝ ասէ. Տէր Յիսուս Քրիստոս, գոհանամ զքէն որ կոչեցեր զիս 'ի վիճակս յայս. արդ դու որ 'ի մէջ երկուց աւազակացն խաչեցար և զմահ ճաշակեցեր, զի փրկեսցես 'ի մահուանէ զմարդն, տուր ինձ անվեհեր զխոստովանութիւն 'ի ժամուս յայսմիկ, և պահեա զոգիս իմ 'ի հնարից բանսարկուին: Եւ զայս ասացեալ ընկեցաւ յանիւն, և չարաչար ըմբռնեալ կոտորեցաւ մարմին նորա:

Եւ տեսեալ Թագաւորն հանդերձ Մագնենտիոսիւն, համբարձ զձայն իւր և ասէր. Գիտասջիք ամենեքեան զի ոչ գոյ այլ աստուած բայց Ապողոն, և Պողիդոն, և Երակլէս, և Դիա, և մեծն Արտեմիս[2]. արդ ո՞ւր է աստուածն Գեորգեայ, ընդէ՞ր ոչ եկն և փրկեաց զնա 'ի ձեռաց իմոց: Եւ հրամայեաց այնպէս թողուլ զնա 'ի տանջանարան անուին, և ինքն չոգաւ զի ճաշակեսցէ: Իսկ 'ի տասներորդ ժամու եղև հընչիւն մեծ և ձայն յերկնից՝ որ ասէր. Քաջալերեաց Գեորգիոս, և լեր աներկիւղ. քանզի բազումք հաւատալոց են քև յիս: Իսկ որք պահէին զնա դահիճքն՝

1. Երկ. օր. զանիւն:
2. Երկ. օր. Ապողոն և Երմէս և Արամազդ և Եփեստոս և Պիւթոդոն և Երակլէս, Դիոս և մեծն Արտեմիս:

երկիւղիւ զարհուրեալ 'ի ձայնէ հնչմանն՝ փախեան։ Եւ հրեշտակ Տեառն իջեալ 'ի բաց եհերձ զնա 'ի տանջանարանէն յայն, և ողջանդամ հաստատեաց զմարմին նորա։ Ողջունեաց զնա և ասէ. Ուրախ լեր Գէորգիոս, և հաւատա 'ի զօրացուցիչն քո, և զընթացս քո կատարեա. քանզի աւասիկ մեք անսամք տալ քեզ զպսակն զկատարեալ խոստովանութեանն։ Եւ յարեաւ սուրբն Գէորգիոս ուրախութեամբ և գոհանալով զՏեառնէ, և շրջէր սաղմոսելով. Բարձր առնեմ զքեզ Աստուած իմ և թագաւոր իմ, և օրհնեմ զանուն քո յաւիտեան. և՝ Ողորմեա զգնացս իմ, Տէր, և մի՛ տիրեսցեն ինձ ամենայն անօրէնութիւնք։

Եւ եկեալ 'ի տեղի ինչ ուր կայր պատկերն Ապողոնի, և եգիտ անդ զթագաւորն և զՄագնենտիոսն, և զամենայն քարեկամս թագաւորին, զոհս և երկրպագութիւնս մատուցանելով կռոցն։ Եւ մերձ եղեալ Գէորգիոս աղաղակեաց ասելով. Ծանիր զիս թագաւոր, և առ յինէն զաւետարանեալն Աստուած[1], որ փրկեաց զիս 'ի ձեռաց քոց, և 'ի մահաբեր տանջանարանացն, զոր պատրաստեցեր ինձ 'ի կորուստ, կարծելով կորուսանել. քանզի մոլորեալ ես կռոցդ զոհ մատուցանելով։

Իսկ թագաւորն հայեցեալ 'ի նա՝ ասէ. Ո՞վ ես դու։ Եւ ասէ սուրբն. Ես եմ Գէորգիոս, որ հրամանաւ քո պրկեցայ յանիւն. զոր և թողեր զիս յանիւն՝ կարծելով մեռեալ. և այժմ եկի ցուցանել քեզ՝ թէ կարող է Աստուածն իմ փրկել զիս 'ի մահուանէ, զոր դու կարծեցեր իբրև թշնամանել։ Յայնժամ թագաւորն հրամայեաց ունել զնա և մերձ կացուցանել. հայեցեալ 'ի նա՝ ասէ. Թուի եթէ ստուեր բռնամահին է, և խաբէ զմեզ։ Իսկ Մագնենտիոսն. Նման նորա է։ Սուրբն Գէորգիոս ասէ. Ես եմ Գէորգիոս ծառայն Քրիստոսի. մի՛ մոլորիք 'ի կուռսդ, այլ գիտասջիք եթէ կարող է Քրիստոս և 'ի մեռելոց յարուցանել որք յուսան 'ի նա, և 'ի ձեռաց ձերոց փրկել։

Եւ տեսին զնա և լուան 'ի նմանէ զայս Անատոլիս և

1. Երկ. օր. և ինն այլ յինէն պատուիրանեալն։

Պրոտողիոն[1] ստրատելատուք՝ որ կոչին զօրավարք, հաւատացին յԱստուած ամենայն ընտանեօք իւրեանց, աղաղակէին և ասէին. Մեծ է Աստուած քրիստոնէից, և նա միայն է Աստուած, և չիք այլ ոք որ գոյ Աստուած. բայց նա միայն է Աստուած օրհնեալ յաւիտեանս: Եւ իբրև լուաւ զայս Թագաւորն՝ հրամայեաց զամենեսեան զնոսա արտաքոյ քաղաքին տանել յանապատ տեղիս և կոտորել զնոսա: Եւ իբրև երթային նոքա 'ի տեղի կատարմանն, միաբան աղաղակէին ասելով. Տէր Յիսուս Քրիստոս, ընկալ զոգիս մեր խաղաղութեամբ, և կարգեա 'ի քո անփոփոխելի յանանց արքայութիւնդ, համարելով մեզ զփոքր մի խոստովանութեան մերոյ զառ 'ի քեզ հաւատոյ՝ յարդարութիւն և 'ի Թողութիւն մեղաց մերոց: Եւ այսպէս կատարեցաւ վկայութիւն նոցա 'ի Քրիստոս Յիսուս:

Յայնժամ լուեալ և Թագուհւոյն Աղեքսանդրեայ վասն սրբոյն Գէորգեայ՝ հաւատաց ինքն 'ի Տէր. և եկեալ առ Թագաւորն համարձակութեամբ աղաղակեաց և ասէ. Ես քրիստոնեայ եմ, սրբոյն Աստուծոյ Գէորգեայ աղախին: Եւ զայս ասելով Թագուհւոյն, պատասխանի ետ նմա Մանդենտիանոս և ասէ. Ասա մեզ Թագուհի Աղեքսանդրիէ, ընդէ՞ր զՔրիստոս գովեցեր և զաստուածսն արհամարհեցեր: Իսկ նա ասէ. Մեծագունին փափաքեալ՝ զպակասն արհամարհեցի: Եւ զայս ասելով գնաց՝ ունելով զԱստուծոյ երկիւղն 'ի մտի, և զհաւատոյն անշարժ: Իսկ Թագաւորն սրբտամտեալ՝ հրամայեաց արկանել զսուրբն Գէորգիոս 'ի գուբ կրոյ. զոր 'ի նոյն ժամ իջուցեալ և Թաղեալ 'ի կրի անդ զերիս աւուրս և զերիս գիշերս. հրամանս տուեալ և պահապանացն զի պահեսցեն, զի մի՛ ոք 'ի խորհրդեան լինիցի հանել զնա անտի: Եւ յետ երից աւուրց ասէ Թագաւորն. Երթիցեն զօրականք և հանցեն զոսկերս բանսամահին, և զգուշութեամբ պահեսցեն, որպէս զի մի՛ ոք գիտասցէ զնմանէ: Իբրև գնացին զօրականքն 'ի գուբ կրոյն, եկին և այլք բազումք 'ի տեսանել. և իբրև 'ի բաց առին զկիրն, գտաւ սուրբ վկայն ոչ ինչ ունելով ամենևին արատ 'ի մարմնի իւ-

1. Երկ. օր. Անատողիոս և Պրոտողիոն:

րում. քանզի հրեշտակ Տեառն էր ընդ նմա, լնելով նմա օգնական 'ի հրամանէ Քրիստոսի։ Իբրև տեսին զնա ամենեքեան՝ աղաղակէին ասելով. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից։ Եւ լուեալ զայս Թագուհւոյն Աղէքսանդրեայ՝ եկեալ և նա 'ի տեղին աղաղակելով. Մեծ է Աստուած որ 'ի քրիստոնեայս, և ոչ գոյ այլ բայց 'ի նմանէ։ Հաւատացին և զօրականքն՝ որք առաքեցան 'ի Թագաւորէն հանել զնա 'ի գբոյ կրոյն։

Եւ իբրև լուաւ զայս Թագաւորն, հրամայեաց զօրացն երթալ և ունել զսուրբն և ածել առաջի իւր։ Իբրև ածին զսուրբն, նստեալ Թագաւորն յատենի հանդերձ մեծամեծօք իւրովք, և ասէ ցնա. Ասա մեզ ո՞ կենդանացոյց զքեզ։ Ասէ ցնա սուրբ վկայն. Եթէ լեէք դարձեալ՝ ոչ հաւատայք. բայց գիտա Թագաւոր զի Յիսուս Քրիստոս որդին Աստուծոյ պահէ զիս յամենայն տանջանաց քոց, և զամենեսեան՝ որ կարդան առ նա՝ փրկէ յորոգայթից սատանայի. Յայնժամ Թագաւորն հրամայեաց առնել կօշիկս երկաթիս, որ ունէր բևեռս սուրս, ուղղորդս, և շողացուցանել և առնուլ ունելեօք և ագուցանել ոտիցն և ընթացուցանել զնա։ Իսկ սուրբ վկայն ոչ կարելով գնալ յընթացսն, ասէ յինքեան. Ընթացիր Գէորգիէ, 'ի թողեալ քեզ վիճակն. և հանդերձ արտասուօք աղօթէր. Տէր Աստուած իմ, փրկիչ նեղելոց, ապաւէն հալածելոց, համբերութիւն՝ որք վասն անուանդ քո են չարչարեալ. մի թողուր զիս, այլ շնորհեա ինձ համբերութիւն մինչև 'ի սպառ։ Եւ 'ի կատարել նմա զաղօթսն, եկն առ նա ձայն յերկնից որ ասէ. Քաջալերեա Գէորգիոս, զի ես ընդ քեզ եմ 'ի փրկել զքեզ. և նոյն ժամայն բժշկեցաւ մարմին նորա։ Եւ հրամայեաց Թագաւորն տանել 'ի բանտն. և վաղիւն ասէ ցնա Թագաւորն. Մինչև ցե՞րբ սրտապնդեալ կախարդութեամբդ՝ տանջանացդ ժուժկալես, և մանաւանդ իսկ մոգութեամբ 'ի դիւաց օգնականութենէ. հաւանեաց ինձ այսուհետև, զոհեա աստուածոցն։

Իսկ սուրբն ասէ ցԹագաւորն, և որք ընդ նմայն էին. Ես ընդունելով զօգնականութիւնն Աստուծոյ իմոյ, զամենայն տանջանս ձեր ընդունելով, կացի առաջի ձեր ողջացեալ՝ վկայելով զօրութեան միայն Աս-

Digitized by Google

տուծոյ. և պատրաստ եմ դարձեալ առ ամենայն տանջանս ձեր, վասն առ 'ի Քրիստոս հաւատոյն: Իսկ դուք որպիսի՞ յոյս ունիք, որք անշնչոցն պիղծ կռոցն որք ոչ ինչ են՝ յընդունայն պաշտէք, և կորստեանն նոցա հաղորդք լեալք. ամաչեցէք այսուհետև աստուածս անուանել զդոսա, որք գիջութեամբք և արբեցութեամբ և պատերազմօք և սպանութեամբ, առ սակաւ մի կացեալ են յաշխարհիս յայսմիկ, և յաւիտեանն տանջիցին յանշէջ հուրն, որ կայ մնայ ամենեցուն որք պաշտեն զնոսա:

Եւ լուեալ զայս թագաւորին և ամենայն ատենականքն, հրամայեն եւտուն արջառաջիլօք յանխնայ զմարմին նորա հարկանել: Եւ իբրև հարին զնա 'ի բազում ժամս, ասէ ցնա թագաւորն. Մինչև յե՞րբ թշուառական, ոչ հաւանիս և զոհես մեծ աստուածոցն, զի պատուի մեծի արժանի եղիցիս և կեցցես: Իսկ սուրբն ասէ. Ես կենդանւոյն Աստուծոյ հանապազօր պատարագ օրհնութեան մատուցանեմ, որ փրկէ զիս 'ի ձեռաց ձերոց, և արժանի արասցէ փառաց և պատուի երկնաւորի: Երանի՜ եթէ դուք ինձ հաւատայիք, և միայնոյ ճշմարտին Աստուծոյ երկիր պագանէիք:

Յայնժամ հրամայեն եւ թագաւորն արկանել զնա 'ի բանդ, և ինքն գնաց յարքունիսն: Եւ իբրև էր սուրբն 'ի բանդին՝ ամենայն հաւատացեալքն գային առ նա 'ի գիշերի, տալով ինչս բանդապետին մտանելին և ուսանելին 'ի նմանէ զառ 'ի Քրիստոս հաւատոյն. և որք հիւանդութիւնս ունէին 'ի պէսպէս ցաւս ըմբռնեալք, և կոյրս բերէին առ նա, և նա աղօթիւք բժշկէր զնոսա: Գլխաւորի ումեմն աշխարհականի տեսեալ զբժշկութիւնս զոր առնէր, եկն անկաւ առաջի նորա, աղաղակեաց և ասէ. Հաւատամ յԱստուածն քո, զի նա է Աստուածն, և այլ չիք որ բայց 'ի նմանէ: Եւ նոյն ժամայն կալեալ զնա դահճացն և զօրականացն՝ ածին առ թագաւորն, վասն իրացն որ եղև: Իսկ թագաւորն խռովեալ և զանուանն անգամ ոչ կամեցաւ հարցանել, այլ հրամայեաց զնա անդամ անդամ կոտորել: Իսկ նա կատարելով 'ի խոստովանութիւնն Քրիստոսի, աղաղակեաց ասելով. Աստուած ճշմարիտ,

որ արարեր զամենայն, մի զիս անտես առներ[1] զանօթ-
անպիտան, վասն զի հաւատացի քեզ՝ Հօր և Որդւոյ
և Հոգւոյդ սրբոյ, և երկնչիմ զի առանց սուրբ մկր-
տութեան եմ. կամեցայ մկրտել, այլ ոչ ժամանեցի,
կամելով քո, Տէր, փրկեցայց. վասն որոյ աղաչեմ զքեզ
Տէր Յիսուս, զարիւն կատարման իմոյ համարեա ինձ
'ի մկրտութիւն, զի Աստուած սրտագէտ ես, և քննիչ
խորհրդոց և յօժարութեան մտաց: Եւ եկն նմա ձայն
յերկնից ասելով. Եկ Գլիւկերի՝ ուրախութեամբ առ
իս, քանզի կատարեալ ես յիս. և այսպէս կատարե-
ցաւ սուրբն:

Եւ չոգան դարձեալ առաջին Դիոկղետիանոսի, թէ
բազումք երթալով 'ի բանտն ուսանին 'ի Գէորգեայ,
և զամենեսեան առ ինքն ձգէ բժշկելով զբազմութիւն
յոյժ հիւանդաց. յայնժամ հրամայեաց ածել առ իւր
զսուրբն Գէորգիոս: Իսկ Մագնենտիոսն ասէ ցԹա-
գաւորն. Այդ քրիստոնէից դժուարամահ են և վի-
ճող, այլ մանաւանդ աղաչեա ողոքանօք զայրդ, զի
թերևս խորհրդեամբ քո զոհէ աստուածոցն, բերկրա-
ցուսցես զնա պատուովք: Իսկ սուրբն Գէորգիոս գա-
լով յարքունիսն՝ սաղմոսելով ասէր. Աստուած յօգնել
ինձ նայեաց, և Տէր, յընկերել ինձ փութա:

Յայնժամ սկսաւ աղաչել զնա Թագաւորն և ասել.
Տերամբ արեգակամբ և ամենայն աստուածովք. եթէ
լսես ինձ, Գէորգիոս, և մատուցեալ զոհես աստուա-
ծոցն մերոց, շնորհեմ քեզ ինչս բազումս, և երկրորդ
ինձ կոչեսջիր 'ի թագաւորութեանս իմում, քանզի
խնայեմ 'ի քեզ և գթամ 'ի քեզ, կամելով զկեանս
քո մանաւանդ՝ քան եթէ մեռանել չարաչար՝ ոչ հա-
ւանելովդ ինձ: Իսկ սուրբ վկայն ասէ. Բարիոք ասա-
ցեր այժմ, ընդէ՞ր ոչ ասացեր ինձ յառաջագոյն այդ-
պիսի բանս. այսչափ չարչարանաց արդ ո՞ւր խնդրեցից
զթշնամանս իմ: Ասէ Թագաւորն. Շնորհեա ինձ հօր
քո զխնդրանս զայս, և զոհեա աստուածոցն, և ընդ
ինև պատուեսցիս յարքունիս: Իսկ սուրբն Գէորգիոս
ասէ. Որովհետև վասն իմ զղջացար, Թագաւոր, արդ
եւս համեցիր զմիտս քո. ո՞ւր են աստուածքն քո, եր-

1. Յոր. պակասի՝ առնէր:

Թիցուք առ նոսա: Եւ ուրախ եղեւ Թագաւորն յոյժ, և հրամայեաց ամենայն պետացն և զօրացն՝ հանդերձ ամենայն հրապարակաւն գալ 'ի տաճար կռոցն, և քարոզ կարդացեալ այսպէս. Ահա խորհրդակից Գալիլեացւոց Գեորգիոս՝ մեծին Ապողոնի հաւանեցաւ զոհել: Իսկ հեթանոսքն ամենեքեան ձայնս առեալ աղաղակելով. Ապողոն յաղթեաց. Թագաւոր Դիոկղետիանոս, յաւիտեանս Թագաւորեա. մեծ են աստուածք Թագաւորի:

Մտեալ նոցա 'ի տաճար կռոցն և 'ի լռութիւն լինելոյ ամենեցուն առ հասարակ, եկաց սուրբն Գեորգիոս, և հայեցեալ 'ի պատկերն Ապողոնի, ասէ. Դո՞ւ ես աստուած, և զքե՞զ պարտ է պաշտել մարդկան: Իսկ որ կայր ոգին պիղծ 'ի պատկերն, գոչեաց ասելով. Ոչ եմ ես աստուած և ոչ որ ընդ իս է, այլ մի է Աստուած ճշմարիտ որ արար զամենայն, և որդի նորա Յիսուս Քրիստոս և սուրբ Հոգին. իսկ մեք հրեշտակք նորա, ապստամբք եղեալ[1] 'ի նմանէն՝ դեւք անուանիմք: Ասէ սուրբն Գեորգիոս. Եւ իբրև ոչ էք աստուածք ընդէ՞ր մոլորեցուցանէք զմարդիկ. զիա՞րդ և այժմ համարձակիք կալ այսր, իմ ծառայի Աստուծոյ գալ աստ, յորոյ վերայ անուանեալ է անուն Քրիստոսի ճշմարտի որդւոյ Աստուծոյ: Եւ նոյնժամայն եղև խռովութիւն մեծ և գոչիւն դիւացն ողբալոյ. և ամենայն կուռք տաճարին անկեալ փշրեցան, զնշան Քրիստոսի առնելով նորա ձեռամբ իւրով հանդերձ բանիւ. և տեսեալ քրմացն հեթանոսաց զեղեալսն, ընթացեալ 'ի վերայ[2] սրբոյն Գեորգեայ, և կալեալ զնա աղաղակէին ասելով. Բարձ զկախարդս զայս, զի մոլեգնութեամբ զամենեսեան մոլորեցոյց և զաստուածսն կործանեաց:

Եւ սրտմտեալ Թագաւորն՝ դիւացն օգնականութեամբ և քրմացն առաջնորդելով, ասէ ցսուրբն. Զարագլուխ և ամենայն կախարդութեամբք և մոլորութեամբ լի, ո՞չ յանձն կալար իմն՝ զոհել Ապողոնի: Սուրբ վկայն ասէ. Անմիտ և անամօթ, ես զիմ պատարագ կատարեցի առ Քրիստոս ճշմարիտ Աս-

1. Յօր. ապստամբեալք եղեալ: 2. Յօր. վերան:

Digitized by Google

տուածն իմ, վասն այնորիկ ամենայն աստուածքն ձեր ապականեցան. գոնեայ այժմ գիտես, Թագաւոր, զի ոչ իւրեանց և ոչ այլ ումեք կարեն օգնել ինչ. քանզի կուռքն անմռունչք և դևք՝ մոլորեցուցիչք զանմիտ մարդիկ, իսկ այժմ 'ի Քրիստոսի ծառայէ կործանեցան: Յայնժամ Թագուհին Աղեքսանդրի լուաւ զեղեալսն, ընթացաւ առ Թագաւորն և առաջի նորա աղաղակէր ասելով. Աստուած սրբոյն Գէորգեայ՝ անյաղթ զօրականի քո, քաւեա զիս զմեղաւորս, և մի յիշեր զանզգամութեան իմոյ զգործս, Տէր Աստուած. այլ յիշեա զկատարման իմոյ զփոփոխումն, և տուր ինձ մասն և բաժին ընդ քրիստոնեայս և ընդ ծառայի քում Գէորգեայ: Հաւատացին և այլ բազումք 'ի Տէր:

Յայնժամ բարկացեալ Թագաւորն եհատ վճիռ 'ի վերայ սրբոյն Գէորգեայ և Աղեքսանդրի, ասելով ցսուրբ վկայն. Ահա, ամենաչար Գէորգեա, և զԹագուհին մոլորեցուցեր և արկեր ընդ մահուամբ. արդ երթ և դու ընդ նմին զարժանի առ 'ի յաստուածոց հայհոյութեան դատաստան ընկալ: Եւ ետուն այսպիսի վճիռ. Գէորգեայ խորհրդակցի Գալիլեացւոց, վասն ոչ երկրպագելոյ Ապողոնի, այլ և զԹագուհին ևս ընդ ինքեան մոլորեցոյց զաստուածսն հայհոյել, տամ զվճիռս զայս, որով զգլուխ նորա կտրել հրամայեմ, հանդերձ Աղեքսանդրեիւ առ 'ի նմանէ մոլորելոյ: Եւ նոյն ժամայն առեալ զնոսա զինուորացն՝ հանէին արտաքոյ քաղաքին. երթալով յառաջարեգ կատարմանն յօժարութեամբ՝ Աղեքսանդրեայ, սուրբ վկային հանդերձ, և աղօթելով ընդ միտս իւր առ Տէր 'ի շարժել շրթանցն միայն, և աչօքն ընդ երկինս հայելով, նստաւ 'ի տեղւոջ միում, և արձակեաց զոգին խաղաղութեամբ:

Իսկ զսուրբն Գէորգիոս տարան 'ի տեղի կատարմանն, և ասէ ցզօրականսն. Անսացէք ինձ սակաւիկ մի, եղբարք, որպէս զի կացից յաղօթս. և իբրև թողացուցին նմա, հայեցեալ յերկինս տարածեաց զձեռս իւր՝ հառաչեաց մեծապէս և ասէ. Տէր Աստուած իմ, որ յառաջդ ես քան զամենայն յաւիտեանս, յոր ես ապաւինեցայ 'ի մանկութենէ իմմէ, 'ի գեղեցիկ և 'ի

ճշմարիտ ակնկալութիւն քրիստոնէից, և յանուա խոստումն ծառայից քոց, անանց գանձ՝ որ յառաջ քան զխնդրելն մեր շնորհես մեզ զպարգևս քո ձրիւ՝ որք խնդրեմք զքեզ. լուր ինձ, Տէր, և տուր զվկայութեանս խոստովանութիւն մինչև 'ի սպառ համբերել. նոյն այժմ ընկալ զոգի իմ, և փրկեա զիս յօդային և 'ի տիղմ հողոյս. և հանգո զիս ընդ հաճոյս քո և ընդ սուրբս, և թողութիւն շնորհեա հեթանոսացս՝ զոր գործեցին ընդ իս. և զծառայս քո՝ որ կարդան զանուն քո՝ լուսաւորեա զնոսա 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան. զի զամենեսեան կամիս զի կեցցեն. առաքեա զօգնականութիւն այսոցիկ՝ որք կարդան զանուն քո. տուր նոցա զերկիւղ քո և ցանկութիւն, զառ 'ի սուրբս զսէրն, զի զյիշատակս նոցա կատարելով՝ նմանեսցեն հաւատոց նոցա. որպէս զի արժանի լիցին ընդ նոսա երկնաւոր կենացն և արքայութեանն յաւիտենից. զի քո է արքայութիւն և փառք Հօր և Հոգւոյն սրբոյ յաւիտեանս. ամէն:

Եւ յետ աղօթիցն խոնարհեցուցեալ ծունր, ձգեաց զպարանոցն՝ ասէ. կատարեցէք զհրամանս թագաւորին: Եւ հարեալ սրով 'ի զօրականէն՝ կատարեցաւ 'ի Տէր՝ սուրբ վկայն քրիստոսի Գէորգէս, յամսեանն մեհեկի իգ, յաւուր ուրբաթու, յեօթներորդ ժամու, 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ես Պասիկրատէս ծառայ սրբոյն Գէորգեայ, զհետ գնացեալ իմոյ տեառնն՝ ամենայն ստուգութեամբ կարգեցի զյիշատակարանս:

Digitized by Google

Սքանչելիք որ եղեն 'ի ձեռն սրբոյն և մեծ վկային Քրիստոսի Գէորգեայ, զոր արարեալ է պատանւոյն Գէորգեայ գերեցելոյն յազգէն Գողաց և 'ի ձեռն սրբոյն փրկելոյն։

Որք պարգևացն Աստուծոյ արժանի լինել փափագէք, զյիշատակ և զտօն սրբոցն աներկուանալի հաւատով և բազում գթով տօնել մի ձանձրասցուք։ Զայս ստուգապէս գիտելով՝ զի սուրբքն որ 'ի մէնջ զովլին բանիւ, այց արասցեն 'ի վերայ մեր, և հովանի և վերատեսուչ . . . .

Զայս իբրև լուէին բարեկամքն և ազգայինքն ողբակից լինէին, և դարձեալ բանս մխիթարականս խօսէին ընդ նմա։ Գիտակ լինէր և մանուկն 'ի գերութեան անդ յերեկոյին յայնմիկ, յորում վաղիւն տօն էր սրբոյն։ Քանզի էր 'ի խոհարանոցին թագաւորին արկեալ յաղագս սպասաւորութեան թերմոնի. զի սովոր իսկ էր ազգապետն այն ջերմ ըմպել զգինին։ Կայր մանուկն թախծեալ արտասուելով, և տխրեալ խորհէր 'ի միտ իւրում թէ 'ի սմին ժամու յաւուր յայսմիկ հանդերձեալ են կատարել զյիշատակ սրբոյն ծնողքն իմ, և որք մերձ են առ նոսա բարեկամքն՝ այժմ 'ի սեղանի բազմեալ լինին. ես ողորմելի և գերի նժդեհս յանցեալ տօնին ընդ նոսա էի տօնելով և ուրախանալով ընդ այնոսիկ՝ որ յամենասեփհական տաճար սրբոյն ժողովէին, պաշտօնակից և եղանակակից լինէի. և այժմ յերկրի այլազգեացս 'ի գերութեան և 'ի ծառայութեան պանդխտիմ. ես միայն, սուրբդ Աստուծոյ, զատայ անարժան յայնցանէ որք մտանէին 'ի պատուական տաճար քո։ Արդ այսօր կատարեն ծնողքն իմ զյիշատակ քո սուրբ, և զիս ոչ տեսանեն. յոյժ տրխուր է և մայրն իմ, տեսանելով զազգականս և զբարեկամս մեր, զի ժողովլին 'ի տօն քո և զիս ոչ տեսանեն. և ոչ լսեն զձայն սաղմոսելոյ իմոյ։ Զիա՞րդ ոչ տոչորի սիրտ նորա, և պատառէ զպատմուճան իւր, ցաւագին հարուածս ածելով 'ի վերայ անձին իւրոյ. ո՞ բարձցէ զհառաչանս հօր իմոյ, և կամ ո՞ կարիցէ կալ

ընդդէմ ողբալոյն նորա, և ո՛ փարատեսցէ զարտասուս տառապեալ մօր իմոյ։ Նաև ես այժմ զօր օրհնութիւնս և կամ զօր սաղմոս երգեցից 'ի տօնի քում, բայց միայն արտասուս անօգուտս, և հառաչանս ունայնս 'ի վշտացեալ սրտէ վերամատուցից։ Ողջ լեր մայր իմ, ողջ լերուք ամենայն ազգականք և սիրելիք և ծանօթք իմ, և յիշեցէք զիս 'ի գերութեանս։ Եթէ իբրև զկենդանի յիշէք, աղօթս արարէք վասն իմ. և եթէ իբրև զմեռեալ, ողբացէք 'ի վերայ իմ։ Ողջ լեր և դու քահանայ պատուական, սպասաւոր սուրբ սաճարիդ, որ զաստիարակեալ ուսուցեր ինձ զաստուածաշունչ գիրս. և արդ յիշեա զիս 'ի պատուական աղօթս քո։ Ողջ լերուք և դուք հասակակիցք իմ, և սաղմոսակիցք և եղանակակիցք, այժմ 'ի տօնի սուրբ վկային՝ մի մոռանայք զօտարս յօտարութեան և ըղգերիս 'ի գերութեան։

Զայս ասելով լալութեամբ արտասուս հեղոյր գետաքար յաչաց իւրոց, զի ոչ համարձակէր հառաչանօք ողբալ յահէ այլազգեացն։ Այլ այժմ մեք զիք զարմանալոյս սքանչելեացս, տարածեցէք զմիտս, և բացէք ընդարձակագոյն զլսելիս ձեր։ Մինչդեռ զայս խորհէր մանուկն Գէորգ, ձեպէին զնա ծառայակիցքն զի փութացուսցէ զանօթ ջերմին, և բարձցէ 'ի կայծականցն. և նորա սրբեալ զարտասուս յերեսաց իւրոց և առեալ զանօթն 'ի խարուկէ անտի՝ յորժամ եռայր ուժգին յորձանօք, ո՛վ զարմանալոյ սքանչելեացս, հիանամ յոյժ, և հեր գլխոյ իմոյ խուզանէ զորէն սրտացեալ[1] փշոց, և ոչ գիտեմ զինչ ասացից. տակայն պարտ էր զի կատարեսցի բանն Տեառն որ ասաց ցառաքեալսն. Որ հաւատայ յիս՝ զգործսն զոր ես գործեմ և նա գործեսցէ։ Մինչդեռ երթայր մանուկն և անօթն 'ի ձեռին իւրում, յանկարծակի յափշտակեցաւ 'ի բարձունս, և յանկարծ թօթափեալ ըմբռնեալ զնա սուրբն կացոյց 'ի մէջ տանն՝ յորում կոչեցեալքն բազմեալ էին, ունելով 'ի ձեռին իւրում զանօթն ջերմին, և այնպէս յորձանս առնոյր տակաւին իբրև թէ ամբարձեալ է 'ի կայծականց հրոյն։ Զոր

1. Այլապէս յօրինակին։

իբրև տեսին ծնողքն նորա, և այնոքիկ որ բազմեալ էին, հիացան յոյժ և մեծաձայն բարբառ արձակեցին. և յառաւել ուրախութենէն և յանակնածելի խնդութենէն ծնողք նորա անկան անմռունչ 'ի վերայ երկրի, և այլքն գիրկս արկեալ համբուրէին զնա. և սկսան հարցանել վասն գալստեան նորա: Իսկ մանուկն ծանուցեալ զանուն իւր և զծնողսն, և զայնոսիկ որ բազմեալ էին, տարակուսեալ եղև և 'ի հիացման մեծի. ապա եկեալ 'ի միտս իւր՝ պատմէր վասն անձին իւրոյ՝ այսպէս ասելով. Զայս միայն գիտեմ, զի 'ի ժամուս յայսմիկ 'ի գերութեան և 'ի ծառայութեան էի յերկրին Բուլղարաց, և անօթս այս զոր տեսանէք 'ի ձեռին իմում՝ 'ի խոհարարանոցէ կայծականցն առի զսա և կամեցայ ելանել առ տէրն իմ. և յելանելն իմ ընդ սանդուխս տաճարին՝ տեսի անդ այր մի 'ի վերայ երիվարի 'ի ձև զինուորի, որ առաւել քան զարեգակն պայծառացան շառաւեղք նորա. և յանկարծակի յափշտակեաց զիս, և ես եղէ իբրև 'ի հիացման մեծի, և ոչ գիտացի այլ ինչ՝ բայց միայն. լուայ ձայն ինչ իբրև 'ի ծփանաց ջուրց որ հարկանէ զպարշապարս երիվարի, և յական թօթափել աստ գտայ՝ ուր տեսանէք զիս. քանզի էի 'ի մէջ ճառագայթից լուսոյ, և ոչ գիտէի թէ ուր եմ ես, մինչև հարցէք զիս:

Զայս իբրև լուան՝ վաղվաղակի արտաքս ելեալ 'ի տանէն խնդրէին գտանել զփրկիչ և զկեցուցիչ մանկանն. և քանզի անհնար էր տեսանել զարագահաս նահատակն, անդրէն դարձան 'ի տունս իւրեանց, և հիացեալ էին ընդ զարմանալի սքանչելիսն. մանաւանդ զի զեռ ևս եռայր անօթն 'ի ձեռին մանկանն: Զարթեան ծնողք մանկանն, և գիրկս արկեալ համբուրէին զնա, և հանդերձ արտասուօք ասէին. Արդարև սա է որդեակն մեր, ճշմարիտ արդեօք իցեմք եթէ յանուրջս. զի եթէ ճշմարիտ՝ տեսաք զլոյս աչաց մերոց և զմխիթարիչն սրտից մերոց: Գոհանամք զպարգևողէն Աստուծոյ և զմեծ վկայէ նորա. և որք լայիք ընդ մեզ յաղագս կորստեան որդւոյս մերոյ, այժմ ուրախացիք ընդ յայտնել լուսոյ մերոյ: Զինչ ոչ ասէին և կամ զինչ ոչ գործէին արժանի գոհութեան եղելոյ 'ի վերայ նորասքանչ գործոյն: Լու եղև բանս

այս ընդ ամենայն երկիրն և փառաւորեսցին զԱստուած և գոհութիւն մատուցանէին սորայն, և հրամայեցին զի յեռացեալ ջրոյն յայնմանէ արբցեն ամենեքեան բազմեալքն. քանզի ոչ երբէք դադարէր յեռալոյ։

Արդ լուարուք և այլ սքանչելիքս 'ի վերայ սքանչելեաց. անօթն այն զոր ունէր մանուկն 'ի ձեռին իւրում, ոչ էր մեծ, այլ փոքր յոյժ, և որք ժողովեալ էին 'ի յիշատակ սորայն՝ էին բազմութիւն յոյժ, և ամենեցուն բաւական եղև որք հանդիպեցան անդ, և ոչ երբէք փոխեցաւ 'ի ցրտութիւն յայնքան երկայնութեանն ժամուն. այլ այնպէս յորձանս առնոյր որպէս թէ 'ի բորբոքմանէ հրոյ ստիպեալ լինէր. և որպէս 'ի ժամանակս Եղիայի՝ կնոջ այրւոյն օտարաստիրէ կարփակ ձիթոյն ոչ նուազեցաւ և սափոր ալերին ոչ պակասեաց, այսպէս և անօթս այս ոչ նուազեցաւ յայնքան առատապէս բաշխմանէն, այլ ըստ օրինակի շերտից որ 'ի մէջ ջրոցն լինիցին, և արտաքոյ բնութեանն բորբոքեցի հուրն և ջուրն ոչ շիջուցանէ, այլ առաւելապէս բորբոքէ, այսպէս և աստուածային հրոյս զօրութիւն 'ի ձեռն սորա վկային ազդման՝ զանօթ ջերմին բորբոքէր ուժգին։ Ո՜վ նոր և զարմանալի հրաշմանս։ Ո՞ ոք լուեալ զսքանչելիս զայս և ոչ փառաւորեսցէ զայն՝ որ փառաւորեալ է 'ի սուրբս իւր։

Իսկ ծնողացն առեալ զմանուկն ընթացան յամենասեփհական տաճար սորայն. և խնդութեան արտասուօք թանային զատակ եկեղեցւոյն, և այսպիսի մատուցանէին գոհութիւն. Գոհանամք զքէն, սուրբ Աստուածոյ, և զքոյին բարեխօսութենէդ և զօգնականութենէ, զի ոչ անտես արարեր զպաղատանս մեր։ Այլ զերաշխաւորութիւն քո կատարեցեր, և զորդին մեր ամբողջ պահեալ հատուցեր առ մեզ. արդ պարգևեա քաւութիւն ծառայից քոց՝ յաղագս նախատանաց և չար բանիցն զոր խօսեցաք վասն քո. քանզի ցաւ դառնալքին խոցոտէր զհոգիս, և բնական գութն ծնողական դալարէր զաղիս, և բան անպատշաճ հարկաւորէր զիս խօսել։ Զայս և առաւել քան զայս գոհութիւն մատուցանէին սորայն։ Եւ եդուն զանօթն զայն 'ի տաճար սորայն 'ի պէտս սպասաւորութեան անարատ մարմնոյ և արեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիս-

Digitized by Google

տոսի, 'ի հաւատարմութիւն տեսողաց և 'ի վկայութիւն սքանչելեացն՝ որ եղև առ մանուկն։ Լուան ամենայն բնակիչք կողմանցն այնոցիկ զզարմանալի զսքանչելիսն, և եկեալ տեսանէին զանօթն 'ի տաճար սրբոյն, առաւել գոհութիւն մատուցանէին Աստուծոյ, որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ, և ասէին. Սքանչելի է Աստուած 'ի սուրբս իւր՝ որպէս Դաւիթ երգէ, և սքանչելի արար Տէր զսուրբս իւր 'ի վերայ երկրի։ Վա՜յ մեծի սքանչելեացս, վա՜յ հաւատոց ծնողացն, վա՜յ խնամոցն և բարեգութ օգնականութեանն։ Զի՞նչ սքանչելի քան զայսոսիկ Ամբակումայ մարգարէին, որ յափշտակեցաւ 'ի միջականն երկրէն և մատոյց զճաշն 'ի Բաբելոն՝ Դանիէլի մարգարէին 'ի մէջ առիւծուցն, և վաղվաղակի անդրէն դարձաւ 'ի տեղի իւր։ Իսկ պսակաւոր ճգնազգեաց վկայս Գէորգիոս 'ի ծառայութենէ զմանուկս յափշտակեաց ազատելով 'ի բարբարոսական գազանաբարութենէն, յական թօթափել կացուցեալ 'ի տան իւրում, որպէս սուրբ վկայքն Քրիստոսի. Գուրիաս, Սամոնաս և Աբիբաս՝ զաղջիկն կենդանւոյն եդեալ 'ի գերեզմանի՝ յափշտակեալ և կացուցեալ յական թօթափելն 'ի տաճարին իւրեանց, և ետուն մօր իւրեանց ամբողջ անդամօք։ Այսպէս երագահաս օգնականն Գէորգ՝ խոնարհեալ յաղաչանս ծնողաց մանկանն՝ ամբողջ պահեալ 'ի պատերազմէն և ազատեալ 'ի հեթանոսական ծառայութենէն հասոյց առ ծնողսն իւր։

Այլ դու, ո՜վ ամենազարդ և փափագելի վկայ, հաստատուն և իր և անուն, յԱստուծոյ մշակեալ 'ի կենսաբեր տունկ. քաջազգուարթ և պտղաբեր այգի՝ որ կերակրես զհոգիս և զմարմինս այնոցիկ՝ որք հաւատով կարդան զանուն քո. ո՜վ պարծանք մարտիրոսաց և պայծառութիւն ճգնազգեաց արանց, որ ամենայն վտանգելոց պատրաստական ապաւէն գտանիս, և հովանաւորեալ պահպանես, որք անյերկւանալի հաւատով խնդրեն զքո միջնորդութիւնդ. ժամանեա և մեզ յօգնականութիւն, որք փափագանօք կարդամք զերագահաս անուն քո, և կատարեմք բաղձանօք զյիշատակ քո. ազատեա զմեզ յերևելի և յաներևոյթ թշնամեաց դաւաճանութենէ։ Զքեզ կարդայ և փա-

տանորէ ամենայն բերան, զքեզ օրհնէ ամենայն լե-զու, և ցանկալի և աստուածազարդ անուն քո հռչա-կեալ է ընդ ամենայն տիեզերս. զքեզ սովորութիւն է կոչել յօգնականութիւն ամենայն հաւատացելոց, և փրկող և ապաւէն և անպատկառելի միջնորդ ստա-ցեալ են: Դու ինքն գերապայծառ և պսակազգեստ վկայ, մեծդ նահատակաց, որպէս ստացեալ ես համ-արձակութիւն առ նահատակադիրն և պսակապար-գև արարիչն մեր, կոչեա յօգնականութիւն մեզ զնա-հատակակիցս քո զմարտիրոսս, զքրիստոնէից ապա-ւէնս և զառաջնորդս. զնախավկայն զանոխակալն զՍտեփանոս, զԹէոդորոս՝ զոր 'ի կարգաւն յօգնակա-նութիւն հաղորդ քեզ կոչեմ զնա հանապազ, զՄեր-կուրիոս վկայ, զԴեմետրիոս Թեսաղոնիկեցին, ըզ-Պրոկոպիոս վկայ, զԵւստաթէոս և զմանկունս նորա, զԵւստրատիոս և զընկերս նորա, զԵրեք վկայքն՝ որ ըստ օրինակի քո ապրեցուցին զդուստր այրւոյն 'ի գե-րեզմանի եղեալ կենդանւոյն, զԱկնդինոս, զՊեգա-սիոս և զընկերս նորա, զՊողոս, զՏարաքոս և զԱն-դրոնիկոս, և զամենայն սուրբս և զարի նահատակս. յաղագս հաստատութեան ինքնակալ Թագաւորաց, խաղաղութիւն պարգևել աշխարհի, և յաղթութիւն ընդդէմ Թշնամեաց. բարեխօսութեամբ ամենասըր-բուհի և միշտ կուսին Մարիամու. զի փառաւորեա-ցուք զամենասուրբն Աստուած, հանդերձ Հարբ և Հոգւովն սրբով, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւի-տենից. ամէն:

Կրպագործեցաւ գործ սքանչելեացս 'ի ժամանակս Փոկասու Տիւրանոսի կայսերն Յունաց: Եւ թարգմա-նեցաւ 'ի Հոռոմոց 'ի Հայս սուրբ քահանայապետն Հայոց մեծաց Գրիգորիս Վկայասէր. զոր և պսակա-կից արասցէ Քրիստոս սրբոյ վկայիս և աղօթիւք ա-մենայն սրբոց. և ինքն եղիցի օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Գուրիասայ եւ Սամոնայ։

Ի ժամանակս Դիոկղետիանոսի թագաւորին այր մի Գուրիաս անուն՝ 'ի գեղջէ որ կոչի Սարկիգիմա, երկիւղած յԱստուծոյ և ամենայն առաքինութեամբ զարդարեալ, ունելով զոմն համաշունչ իւրոյ բարեպաշտութեանն 'ի նոյն գեղջէ, որում անուն Սամոնաս կոչէին, ամենայնիւ վարուք և հմուտք պատուիրանացն Աստուծոյ. որք ոչ դադարէին հանապազ սերմանել զբանն կենաց և զգուշացուցանել զհաւատացեալսն որ 'ի Քրիստոս՝ 'ի մոլորութենէ կռոցն, և մի զարհուրել և երկնչել յերկիւղէ մահու և սպառնալեաց բռնաւորացն։

Զայս լուեալ բռնաւորին՝ առաքեաց դասս զինուորաց բերել զսուրբ վկայսն։ Եւ ածեալ լինէին հանդերձ այլ ևս բազմութեամբ քրիստոնէից։ Եւ հրամայեաց արկանել 'ի բանտ և պահել զգուշութեամբ, մինչև պարապով քննեսցէ զնոսա։ Եւ յետ աւուրցն այնոցիկ ել հրաման 'ի թագաւորէն զի արձակեսցեն զամենեսեան յիւրաքանչիւր տեղիս և 'ի գիւղս. իսկ զսուրբն Գուրիաս և զՍամոնաս ոչ արձակեսցին, այլ արգելցին զնոսա միայն 'ի բանդին։ Եւ նոքա ուրախ էին յոյժ, զի յաղագս բազմաց լուան որք յաւուրսն յայնոսիկ վկայեցին 'ի Քրիստոս։

Յայնժամ դատաւորն նստեալ յԵդեսացւոց քաղաքին, հրամայեաց ածել զսուրբսն զառաջեաւ և ասէ. Զայս գիտասջիք՝ զի պարտ է ձեզ լսել քաջարանացն հրամանաց ինքնակալին, և զոհել աստուածոցն, և լինել կարգօք և կրօնիւք Հելլենացւոց իբրև զմեզ. և 'ի բաց կալ 'ի մնոտի պաշտամանց և փրկել յառաջիկայ տանջանացն զոր կրելոցն էք: Սուրբքն ասացին. Որ քեզ ունայնութիւն թուի խաւարելոյդ մտօք՝ լոյսն ճշմարտութեան, զի ոչ կարես հայել և նկատել, մեզ այն կեանք են յաւիտենականք և տուող կենդանութեան, և 'ի տանջանացդ յոր սպառնաս՝ մեք ոչ երկնչիմք, և լսել քեզ երբէք ոչ կամիմք:

Դատաւորն ասէ. Ամենայն իրօք գիտէք զհրաման ինքնակալին, որ հրամայէ ձեզ քրիստոնէիցդ՝ կամ զոհել կամ մեռանել. արդ յառաջ քան զտանջանսն փութասջիք կատարել զհրամայեալսն ձեզ: Սուրբքն ասացին. Մեք զապականացու թագաւորին զհրամանս ոչ կատարեմք, մանաւանդ որ զտարերս աստուածս համարի. այլ զանմահ թագաւորին փութամք պահել զպատուիրանսն, որ ասէ. թէ՝ Որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան, ուրացայց և ես զնա առաջի հօրն իմոյ որ յերկինս է: Իշխանն ասէ. Եւ արդ ո՞չ կամիք առնել զկամս թագաւորաց մերոց: Սուրբքն ասացին. Ո՛չ: Իշխանն ասէ. Վասն յամառութեան ձերոյ բազում տանջանարանս պատրաստեմ ձեզ: Սուրբքն ասացին. Թէպէտ և 'ի տանջանս մեռանիմք՝ զառժամանակեայ մահս, այլ անմատուերին հասանիմք լուսոյ, յաւիտենական և անվախճան կենացն, զոր խոստացաւ Աստուած սիրելեաց իւրոց:

Յայնժամ բարկացեալ դատաւորն հրամայեաց արկանել զնոսա 'ի բանտ: Եւ յետ աւուրց դարձեալ ածեալ զնոսա զառաջեաւ և ասէ. Բազում ներողութիւն իմ և երկայնամտութիւն ոչ ածին զձեզ 'ի հաւան, արդ այսուհետև յանձնեմ 'ի վերայ ձեր ներողութիւնս և մատնեմ 'ի չարչարանս և 'ի տանջանս, որպէս արժանի էք, 'ի քանդումն քերանաց կողից ձերոց և 'ի կիզումն մարմնոց հրով, և կապել 'ի ձեռաց, և այլ զանազան տեսիլ տանջանաց կուտելոց 'ի վերայ ձեր: Սուրբքն ասացին. Գրեալ է. Մի՛ երկնչիք յայնցա-

նէ որ տարամանեն զմարմին և զհոգին ոչ կարեն սպանանել. արդ ոչ եմք հաւանելոց ձեր խաւարասէր կրօնիցդ, և մատանել անշէջ հրոյն տանջանացն. այլ պարտ է մեզ չարչարել, որպէս Տէրն մեր վասն մեր չարչարեցաւ. զի փառաց նորա լինիցիմք հաղորդք: Ասէ դատաւորն. Մի՛ շաղակրատիք, այլ զոհեցէք և երթիջիք յիւրաքանչիւր տունս ձեր: Սուրբքն ասացին. Մեք ունիմք տուն՝ տաճար առանց ձեռագործի յերկինս, զոր դու ոչ տեսանես: Իսկ դատաւորն իբրև ետես զանշարժ հաւատս նոցա, տայ ցդահիճսն. Կախեցէք զդոսա զմիոյ ձեռանէ, և յոտս նոցա կախեցէք քարինս ստուարս և մեծամեծս: Եւ այնպէս կային 'ի կախաղանին յերրորդ ժամէ աւուրն մինչև յութերորդ ժամըն. և ոչ ել 'ի բերանոյ նոցա բան աղաչանաց, այլ այնպէս կային ժուժկալութեամբ որպէս թէ օտար մարմնով կրեցին զցաւս տանջանացն: Ասէ դատաւորն ցնա ոմն. Մատիր առ թշուառականսդ այդոսիկ՝ և հարց, եթէ արդեօք հաւանեցայք առնել զկամս ինքնակալին թէ ոչ: Իսկ ամենագով սուրբ վկայքն բանիւ ոչ կարացին տալ պատասխանի, այլ ձեռամբ նշանացի ցուցանէին ոչ հաւանել: Եւ ապա հրամայեաց իջուցանել և դնել 'ի խաւարչտին բանտին, և զոտս նոցա պնդել 'ի կոճեղս: Եւ յետ երից աւուրց դարձեալ հարցեալ զնոսա վասն զոհելոյ աստուածոցն, և ոչ հաւանեալ. և ապա յօգոստոս ամսոյ մինչ ցնոյեմբեր ամիս թողեալ զնոսա այնպէս: Եւ ապա հրամայեաց զառաջեաւ ածել և ասէ. Հաւանեցայ՞ք յայսմ հետէ թագաւորաց մերոց: Սուրբքն ասացին. Որպէս անփոխելի են միտք մեր, նոյնպէս անփոփոխելի և անշարժ՝ հաւատք խոստովանութեան մերոյ որ առ Քրիստոս:

Եւ ապա հրամայեաց կախել զնոսա զաջոյ ոտիցն, և զձախոյ ոտիցն կախել կապար ծանր. և թողեալ զնոսա յայնպիսի դժնդակ տանջանս զաւուրս հինգ, և ապա հրամայեաց հարցանել եթէ կամիցին զոհել: Եւ վկայիցն ոչ ինչ տուեալ պատասխանի, բայց միայն 'ի կախաղանին սկսան աղօթել այսպէս. Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Աստուած ճշմարտութեան և Տէր ողորմութեան. զօրացո զմեզ որպէս զօրացու-

ցեր զերկոս մանկունս 'ի հնոցին Բաբելոնի։ Տուր մեզ, Տէր, զօրութիւն ընդդիմակաց լինել չարին՝ որ եկեալ հասեալ պաշարեաց զմեզ. զի մի՛ շիջցի ճրագ բարեպաշտութեան մերոյ. և մի՛ յաղթահարեսցէ զմեզ ազգի ազգի տեսիլ տանջանացս՝ որ զօրացեալ կուտեալ է 'ի վերայ մեր. հայեաց, Տէր ամենակալ, և փրկեա զմեզ, և արա արժանի մեռանել վասն անուանդ քում սրբոյ։

Եւ ապա հրամայեաց բռնաւորն իջուցանել զնոսա 'ի կախաղանէն. և ոչ զօրէին գնալ, զի էին նման մեռելոց. և հրամայեաց 'ի վերայ ուսոց բառնալ և տանել 'ի բանտ։ Եւ 'ի հնգետասան աւուրս յարուցեալ ընդ առաւօտն ել 'ի հրապարակն և նստաւ 'ի վերայ բեմի. և հրամայեաց զսուրբսն զառաջեաւ ածել. և սպասաւորքն վերամբարձեալ զսուրբսն 'ի վերայ ուսոց՝ ածին զառաջեաւ։ Դարձեալ ասէ դատաւորն. Լուարուք ինձ և զոհեցէք աստուածոցն, և մի՛ զրկիք 'ի քաղցր լուսոյ արեգականս և զչարագործաց մահ մեռանիք։ Արձակեցարուք 'ի կապանացդ և գնասջիք 'ի տունս ձեր. նա և 'ի վերայ այդր ամենայնի ընդունիցիք պարգևս յարքունուստ, և այդ լիցի եթէ առնիցէք զհրամայեալսն ձեզ. ապա եթէ ընդդիմանայք հրամանաց թագաւորին, այլ ոչ տեսանիցէք զլոյս արեգականս՝ զամենեցունց թագաւորի։ Սուրբքն ասացին. Զնախաստեղծ Ադամ յորժամ արար Աստուած՝ և զամենայն ծնունդս նորա, զարեգակն ստեղծեալ ետ 'ի ծառայութիւն նոցա, որ յարևելից մինչև 'ի մուտս արևու ընթացեալ ծառայակից մեր է. և արդ ո՞րպէս կոչէք զնա թագաւոր. բայց և զի՞նչ պէտք են քննութիւն, զի պատրաստ եմք 'ի մեռանել վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Իշխանն ասէ. Դուք ևս թէ կամիք՝ շահիք զկամս թագաւորին, և բազում փառաց արժանաւորիք։ Սուրբքն ասացին. Յառաջ քան զտանջել մարմնոց մերոց ոչ լուայք քեզ, իսկ յորժամ ժամանակ է մշակութեան մերոյ առնուլ զվարձս հատուցմանց անդ երանութեանցն՝ արդ մոլորեցուցանե՞լ կամիս զմեզ, մի՛ աստուածամարտ։ Բռնաւորն ասէ. Մերձեալ է ժամանակ յայսմ հետէ զվճիռ մահու սրով ընդունել

ձեզ։ Եւ լուեալ զայս սուրբքն գոհացան զԱստուծոյ։ Իսկ դատաւորն իբրեւ ետես զհաստատուն միտս նոցա եւ զյօժարութիւն նոցա 'ի մահ, զարմացեալ եւ զձեռս 'ի վերայ աչացն եդեալ՝ բազում ժամս լռեալ կայր։ Եւ ապա ասէ. Երդուեալ 'ի փառս անմահից աստուածոցն, զի ոչ էր իմ կամ չարչարել ձեզ 'ի ձեռաց իմոց, բայց զկեանս ձեր դուք ոչ կամեցայք. եւ զհրամանս թագաւորին առ ոտն հարկանել ոչ կարեմ։ Եւ հրամայեաց դահճացն 'ի գիշերի հանել զնոսա 'ի քաղաքէն 'ի տեղի մի եւ անդ գլխատել։ Եւ յորժամ տարան՝ երթային սուրբքն ցնծութեամբ. եւ իբրեւ հասին 'ի տեղին՝ դարձան յարեւելս, եդին ծունր եւ տարածեալ զձեռս իւրեանց արտասուօք ասէին. Տէր Աստուած ամենակալ, Յիսուս Քրիստոս, Աստուած ճշմարիտ, որ վասն մեր զմահ ճաշակեցեր, ընկալ զհոգիս մեր 'ի հօտ անուշից աստուածութեանդ քո, եւ զոսկերս մեր պահեա՝ քո ամրածածուկ աջովդ. եւ եթէ նեղեալ ոք իցէ 'ի վշտաց վտանգից նեղութեանց, կամ յայսոց չարաց, եւ մեօք աղաչեսցեն զքեզ, լուր յերկնից 'ի սրբութենէ քումմէ, եւ զերծո յիւրաքանչիւր վտանգից։ Եւ կատարեալ զաղօթսն՝ խոնարհեցուցին զգլուխս իւրեանց. եւ դահիճն ձգեալ զսուրն՝ եհատ զպարանոց սրբոցն։ Այսպէս կատարեցան սուրբքն յամսեանն նոյեմբերի, որ օր հնգետասան էր։ Եւ 'ի վաղիւն եկեալ հաւատացելոցն հանդերձ դասերքն Սամոնեայ, անոյշ իւղովք եւ խնկօք պատեալ զմարմինս սրբոյ վկայիցն Քրիստոսի՝ եդին 'ի տապանի, 'ի փառս եւ 'ի պատիւ անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Գրիգորի Աստուածաբանի։

Աստուածահաճոյ և մեծ վարդապետն Գրիգորի-
ոս էր յերկրէն Երկրորդ Կապադովկացւոց, 'ի քաղաքէն
Անձիանձու, որդի Գրիգորի եպիսկոպոսի Անձիանձու.
և է պատմութիւն նորա այսպէս։ Եւ վասն զի մայր
նորա արու զաւակ ոչ ունէր, 'ի տուէ և 'ի գիշերի
խնդրէր արտասուօք յԱստուծոյ տալ նմա արու զա-
ւակ. և յանուրջս տեսանէր զպատկեր որդւոյն զոր
հանդերձեալ էր ծնանել։ Եւ յորժամ եղև մանուկն՝
նուիրեաց զնա մայրն իւր Աստուծոյ. և աճեաց մա-
նուկն, և եղև ուսումնասէր յոյժ. և գնաց 'ի Կեսա-
րիա յուսումն. և անտի գնաց 'ի Պաղեստին, ապա
յԱղէքսանդրիա. և անտի գնաց յիմաստութեանց
մայրն յԱթէնս։ Եւ եղև գնալ Բարսեղի յԱթէնս,
և բնակեցան 'ի միասին, հացակիցք միմեանց. և ու-
սան զամենայն հանճար իմաստութեան արտաքին
գրոց. ուսան զաստուածաշունչ գիրս պատուիրանաց,
և եղեն ժուժկալք 'ի ճգնութիւնս, որ և զարմանա-
տեաք եղեն և սքանչելիք 'ի բնակչաց երկրին։ Եւ Բար-
սեղիոս գնաց 'ի տուն իւր, և մնաց Գրիգորիոս յԱ-
թէնս. և բռնադատեցին զնա լինել աթոռակալ քա-
ղաքին այնմիկ, զոր յանձն ոչ էառ։

Եւ յորժամ եղև երեսնամեայ գնաց 'ի գաւառն

իւր և մկրտեցաւ, և ուխտ եդ անձին իւրում՝ որ ա-մենևին ոչ երդնուցու. և անձին միայն կեալ, և զցայգ և զցերեկ ընթեռնուլ զԱստուածաշունչ գիրս. և զՔրիստոս յայտնապէս եստես 'ի տեսլեանն. և ապա ձեռնադրի 'ի հօրէն իւրմէ քահանայ. և գնաց առ Բարսեղիոս և իմաստասիրեցին ընդ միմեանս զճառս: Եւ եղև վախճանել Կեսարիոսի եղբօր իւրոյ, և գրեաց հայրն իւր զի եկեսցէ առ նա. քանզի յոյժ ծերա-ցեալ էր հայրն և իննսուն ամաց լեալ. և դարձաւ Գրի-գորիոս առ հայրն իւր, և եղև հովացող եկեղեցւոյն:

Իսկ Բարսեղիոս նստաւ յաթոռ եպիսկոպոսութեան Կեսարու. և ձեռնադրէ զԳրիգորիոս Աստուածա-բանն եպիսկոպոս Սասիմայ[1]. և նա վասն ժխորմանն տե-ղւոյն և ժողովրդեանն անխաղաղ վիճմանն՝ չյօժարե-ցաւ բնակել յՍասիմա: Գնաց 'ի տուն իւր. ապա բռ-նադատեցին զնա հայրն իւր և Բարսեղիոս, և նստուցին յաթոռ եպիսկոպոսութեան Անձիանձու: Եւ յոր-ժամ թագաւորեաց ուրացողն Յուլիանոս, հրամա-յեաց զի քրիստոնէից որդիք ոչ ուսանիցին զհանճարս և զփիլիսոփայութիւն արտաքին դպրոց. յայնժամ գրեաց Աստուածաբանն Գրիգորիոս ճառս յանդիմա-նութեան առ Յուլիանոս. և անպէտ բարբանջումն, զարտաքին ուսմունս, և առասպելս և խոստանս, զոր չիցեն պէտք քրիստոնէից՝ ուսանել: Եւ գրեաց այլ գիրս քերթական՝ պէսպէս իմաստիւք զանազանեալս, որ և յոյժ իսկ օգտակար է առ բարեպաշտութեանն. վասն զի աստուածաբանութիւն է առ ստոյգ դաւա-նութիւն եռակի անձնաւորութեան, առ միոյ բնու-թեան, և զօրութիւն առաքինութեան. և հոգւոյ և մարմնոյ սրբութեան, և խրատ հոգւոց և մտաց աղօ-թից առ Աստուած. և փախչել յամենայն պակշո-տութեանց և շաղփաղփութեանց ղօղանջելոյ առա-սպելաց բազմաստուածութեան խաբէութեանցն. զայս-պիսի իմաստութեամբ վարդապետութիւնս հաստա-տէր առ 'ի յուսումն քրիստոնէից մանկանցն: Եւ տե-սեալ Յուլիանոսի զոր արար Գրիգորիոս, ընթերցաւ զպատճէնս Գրիգորի և յամօթ եղև. և թոյլ ետ

1. Ուղղին Սասիմայ:

Digitized by Google

դարձեալ քրիստոնէից ուսանել զարտաքին ստուգու-թեան հանճարոյ. քանզի յոյժ վեհագոյն էին Գրի-գորի հանճարագիտութիւնքն քան զՊղատոնին և զՀոմերոսին և զԱրիստոտելին։ Եւ յետ մահուան հօրն իւրոյ Գրիգորի և մօրն Նոննէի և եղբօրն Կե-սարիոսի և քեռն իւրոյ Գորգոնիոյ, պատուեաց զնո-սա ներբողական ճառիւք. և ապա գնաց 'ի Սելեւկիա 'ի կուսանաց վանս սրբոյն Թեկղեայ վկային, և անդ դադարեաց, կացեալ լռութեամբ աւուրս բազումս։

Եւ յորժամ դարձաւ յԱնձիանձոն՝ ոչ կամեցաւ կեալ կամ հոգալ զեպիսկոպոսարանն, այլ հոգայր զաղ-քատն, գործակից եղեալ մեծին Բարսեղի եպիս-կոպոսին. և շինեաց տաճարս 'ի հանգիստ աղքատաց, և գրեաց վասն աղքատասիրութեան ճառս։ Եւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ եղև բազմանալ բռնութեան Արիանոսացն. և հրամանաւ սրբոյն Բարսեղի գնաց 'ի Կոստանդնուպօլիս, և իշխանեցաւ 'ի մանաստանն Անաս-տասեայ, և քաջանայր ընդդէմ հոգեմարտ հերձուա-ծոցն և այլ հերետիկոսացն, որ էր նոցա միախոհ և օձնականն՝ Եւիղոս[1] թագաւորն, որ նստաւ յետ Յու-լիանոսի։ Եւ Գրիգոր աստուածաբանեալ վարդապե-տութեամբն իւրով՝ ուսուցանէր ժողովրդեանն զուղ-ղափառ հաւատն, արմատախիլ առնէր զհերձուա-ծողացն զնոր բարբանջմունսն. իսկ Ապողինար ան-մտաս ասորեն, այլ նոր և դառն հերձուած անկեաց, եթէ էառ Քրիստոս իմանալի հոգի 'ի կուսէն. և այլ հայհոյութեան բանիւք զբազումս պատրեաց և յա-րոյց 'ի վերայ սրբոյն Գրիգորի Աստուածաբանի, և քարկոծ առնէին զնա։ Հանդիպեցաւ Պետրոս հայրա-պետն որ յետ սրբոյն Աթանասի նստաւ յաթոռ Ա-ղեքսանդրու. ժողովեցան առ նա ամենայն ուղղա-փառքն և արարին ընտրողութիւն հանճարութեանն Աստուծոյ. և նստուցին զԱստուածաբանն Գրիգոր յաթոռն Կոստանդնուպօլսի՝ հրամանաւ մեծին Թէո-դոսի թագաւորին. և վայելեցաւ ուղղափառութեամբ ամս երկոտասան։ Եւ ոմն մի իմաստասէր աղեքսան-դրացի որում անուն էր Մաքսիմոս, ձգնաւորի կերպ

1. Այն է Յովիանոս։

լեալ կեղծաւորութեամբ՝ մատնէաւ առ Աստուածաբանն Գրիգորիոս, և եղև նմա ընկերակից 'ի միում սենեկի և սեղանի. և ցանկացաւ Կոստանդնուպօլսի աթոռոյն. եգիտ իւր օգնական երէց մի յեկեղեցւոյն, և դարձուցին 'ի խորհուրդ և 'ի կամս իւրեանց զՊետրոս զԱղեքսանդրու հայրապետն, որ նստոյց յայնժամ զԳրիգորիոս յաթոռն, խոստանալով նմա գանձս բազումս. և նա առաքեաց մետրապօլիտս և եպիսկոպոսունս, զի իջուսցեն զԳրիգորիոս յաթոռոյն և ձեռնադրեսցեն զՄաքսիմոս: Եւ երթեալ փութային կատարել զգործսն. և եղև խռովութիւն և աղմուկ մեծ 'ի քաղաքին ընդ միմեանս, սիրելիք և թշնամիք. և հանին զՄաքսիմոս յեկեղեցւոյն, և Աղեքսանդրացիքն տարան զՄաքսիմոս 'ի տուն փողահարի միոյ՝ և ձեռնադրեցին զնա անդ. և գնացին 'ի Թեսաղոնիկէ առ թագաւորն Թէոդոս, և աղաչեցին զնա զի տացէ զաթոռն Կոստանդնուպօլսի Մաքսիմոսի. և նորա լըւեալ բարկութեամբ եհան զնոսա յերեսաց իւրոց, և դարձան տրտում և ամօթալից յԱղեքսանդրիա. և խորհեցաւ սուրբն Գրիգորիոս թողուլ զաթոռն և գնալ 'ի տուն իւր. և ժողովուրդքն արգելուին և ոչ տային թոյլ գնալ: Եւ դարձեալ թագաւորն 'ի Թեսաղոնիկոյ՝ և եկեալ ազատեաց զեկեղեցիսն 'ի հերձուածողացն, և առեալ զԳրիգորիոս գնաց յեկեղեցին: Եւ ամպ անցեալ 'ի ներքոյ արեգականն, և եղև տիւն իբրև զգիշեր. և սկսան խնդալ և խայտալ հերձուածողքն եթէ ոչ հաճեցաւ Աստուած արտաքսել զմեզ յեկեղեցեացն. և յորժամ մտին 'ի խորանն թագաւորն և Աստուածաբանն, ցրուեցաւ ամպն, և ծագեաց լոյս պայծառ, և եղեն ամօթալից հերձուածողքն: Եւ նստուցին զԳրիգորիոս յաթոռն՝ Մելիտոս Անտիոքու պատրիարքն, և հարիւր և յիսուն եպիսկոպոսունքն որք ժողովեցան յԵրկրորդ սիւնհոդոսն. յետոյ եկին և Եգիպտոսի եպիսկոպոսունքն և Աղեքսանդրու պատրիարքն՝ դժուարաբարտեալք, եթէ առանց մեր կամաց նստուցիք զԳրիգորիոս յաթոռ: Եւ եղև խռովութիւն 'ի մէջ հարիւր և յիսուն[1] սին-

1. Այսպէս յօրինակին. պակասի եպիսկոպոսաց:

հողմոյն. ոչ եթէ առնէին զԳրիգորիոս կամ անարժան համարէին, այլ մեղադրէին եթէ ընդէ՞ր ոչ անսացին գալստեան մերոյ: Ասէ ցնոսա Գրիգորիոս. Եթէ վասն իմ է այդ խռովութիւնդ, ես չեմ լաւ քան զՅովնան, ընկեցէք զիս 'ի ծով և դադարեսցէ մրրիկդ 'ի ձէնջ: Եւ հրաժարեաց 'ի Թագաւորէն, և գրեաց ներբողեան ճառս 'ի հարիւր յիսուն եպիսկոպոսացն 'ի ժողովոյն, և ողջունեալ զնոսա ել գնաց 'ի Կապադովկիա յերկիր իւր, և դադարեաց 'ի գիւղ մի որ կոչէր Արուանզան: Եւ ժողովն ձեռնադրեցին յաթոռն Կոստանդնուպօլսի զՆեքտարիոս զտարսոնացին:

Եւ յորժամ սուրբն Բասիլիոս հանգուցեալ էր բարի մահուամբ ննջել, գնաց Գրիգոր Աստուածաբանն 'ի Կեսարիա առ նա. և գրեաց 'ի Թաղումն նորա ներբողեան ճառս. և դարձաւ 'ի գաւառ իւր յԱրուանզան:

Այս երանելի Աստուածաբան վարդապետս Գրիգորիոս զերկոտասան ամ զոր եկաց 'ի Բիւզանդիոն, մաքրեաց զքաղաքն յամենայն հերձուածողաց, և 'ի մոլորութենէ Արիոսի և Ապողինարի և Նաւատիոսի: Եւ նստոյց յաթոռ եպիսկոպոսութեան Անձիանձու զԵւլալիոս, այր կատարեալ առաքինութեամբ, որ և սպասաւորէր սորայն արժանապէս, վասն զի յոյժ տկարացեալ էր մարմնով. յետ այսորիկ ապա և ինքն երթեալ ընդդէմ կայր արիանոսացն, և այլոց հերձուածողացն. և անտի դարձեալ լսէր պարապելով յամենայնէ խաղաղական կենցաղս՝ ամ մի, միայն աղօթից հոգ տանելով: Եւ ապա գրեաց այլ ես թուղթս, յորոց բազում նիւթք առաւ ինձ առ 'ի շինուած առաջի արկեալ իմաստիցն:

Արդ այսպէս բարձրագոյն և երկնից արժանաւոր իմաստութեամբ և ուղիղ դաւանութեամբ եկաց երանելին յաշխարհիս այսմիկ. զքաղաքն լուսաւորեաց վարդապետութեամբ Հոգւոյն սրբոյ որ աւանդեցաւ նմա: Եւ յետ այսորիկ փոխադրեալ եղև յաստեացս 'ի հանդերձեալս, յանցաւորէս 'ի մշտնջենաւորսն, 'ի ստուերէս 'ի Ճշմարիտն. և փառաւորեալ պսակեցաւ ընդ ամենայն սուրբս: Արդ կատարեաց մեծն այն և արժանի յիշատակի Գրիգորիոս զկեանս իւր, որ օր քսան և հինգ էր յունուարի ամսոյ, 'ի փառս Քրիս-

Digitized by Google

տասի։ Եւ ես ըստ կարի իմում շարադրեցի զկարս նորա. Թէպէտ և ոչ զբովանդակն, այլ այնչափ զփափաքումն իմ լցուցից, որչափ վայել է բարեմիտ որդւոց՝ զգթասիրի հօր զխանդաղատանս ըստ չափոյ հասակին փոխանորդաբար հատուցանել։ Որպէս զի և մեք արժանի լիցուք ՚ի ձեռն սորա յարագուարճ բերկրանօք փառաւորել զանսկիզբն Հայր, և զառ ՚ի նմանէ զանսկզբնաբար ծնեալն Որդի, և զանսկզբնակից բղխումն ՚ի նոցունց էութենէ զհամագոյակից սուրբ Հոգին. անձինք՝ երիս կատարեալ անորոշաբար, և բնութիւն մի անշփոթաբար զուգակցեալ. որում վայելէ փառք իշխանութեան և պատիւ, այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Այլ պատմութիւն վարուց Սրբոյն Գրիգորի Աստուածաբանին։

Այսօր հրաւիրեաց զմեզ, ով եղբարք, մեծն Գրիգորիոս աստուածաբանութեամբն ճոխացեալն՝ 'ի հոգեւոր խրախութիւնս իւր ճգնաւոր բարեպաշտութեան իմաստիցն հանդէս. և սեղանաւորեաց առաջի մեր զաննիւթ և զանուշահամ զիւրոյ առաքինութեանցն խորտիկս, առ 'ի փափկացուցանել զմեզ այնու կերակրով, որ վերացեալ բարձրացեալ քան զամենայն առաքինութիւնս. և դուք մի սքանչանայք ընդ այդքան համարձակութիւնս մեր, մինչ զի խիզախեալ մերձենալ մեզ 'ի բարձրագոյնսն քան զմեզ։ Վասն զի այնքան փափագիմ նորա առաքինութեանցն՝ մինչ զի մոռացումն եդև իմում տկարութեանս. այլ և վստահացեալ 'ի ճշմարիտ յոյսն Քրիստոս, որպէս զի ուժանդակեսցէ իմոյ տկարութեանս՝ 'ի նորա յոյսն մեծազօր իմաստիցն գիտութեանց, զի պատմել կարասցից վասն անմատոյց առաքինութեանց նորա։ Նաև վասն այնորիկ մինչև ցայսօր պատշաճ վարկայ լռութեան տալով մեզ զայս պատմելով կամեցեալ մեր, վասն զի և ոչ զմի ոք տեսի կարգ և հետևումն արարեալ յայս՝ պատմել զնորայն առաքինութեան վարս, առ 'ի յուղղութիւն զկնի եկելոցս. որպէս և նա ինքն պատմեաց վասն Բասիլիոսի և այլոց եպիսկոպոսաց և վկայից՝ որք կա-

Digitized by Google

տարեցան 'ի Քրիստոս: Եւ արդ վասն զի ոչ գտաւ, որպէս վերագոյնն ասացաք, յայտնիկ ձեռնամուխ լեալ, պարտ է մեզ որպէս սիրելի որդի փոխանակ հօգեւորին[1]... զպարտոյ պարտսն հատուցանել նմա. մանաւանդ զի չէ իսկ արժան զայնքան առաքինութիւն այնպիսւոյ առն՝ անքանութեան տալ... հրատարակել, զի թերեւս արժան լիցի բազմաց ք... նորա ելանել:

Բե՛ր այսուհետեւ զպարտապանացն հատուցաք իբրեւ 'ի նորահունձ առաջին արմտեաց պտղովք բանից մերոց պսակեսցուք զԱստուածաբանն. թէպէտ և ոչ ըստ արժանեաց նորա, սակայն 'ի մերմէ յօժարութենէ և 'ի փութոյ ոչ պակասեցուցանեմք: Գիտեմ զի յամենայնի մեծախորհուրդ է այրն, և ներէ մեզ զտկարութեանն մերում. քանզի և հայր գթած զտարախօսել զաւակի իւրոյ, որ յանարուեստ մտաց և յանկատար լեզուէ արտաքս գայ՝ զուարճութիւնս վարկանի. այսպէս և երանելիս այս, թուի թէ ընտանեգոյն վարկանի զասացեալքս 'ի մէնջ, ուրախանայ 'ի մեզ: Զի եթէ մինչ կենդանի էր՝ այսպէս գիրկս արկեալ հօգեոր սիրով գրէր 'ի մեզ, զիա՞րդ ոչ արդեօք յորժամ առ մաքուր լոյսն և բարձրագոյն կեանսն փոխադրեալ եղև: Բայց և 'ի ձէնջ խնդրեմ, ով ժողովուրդք սուրբք, և մի պահանջէք զհաւաստիս իմաստիցն առ նորա ուղղութիւնսն: Նախ, զի նուաղեալ գտանիմ զօրութեամբ իմաստից առ նորայսն. և ապա, զի ոչ ըք վասն նորա եթող ինչ մեզ գրով, այլ իբրև հաւկ սերմանեաց ժողովեցից 'ի պարարտութենէ անդոց բանից նորա, որ ինչ միանգամ յաղագս նորա են: Եւ նմանեցայց իմաստուն ճարտարապետի, որ զմանր քարինսն առ մեծամեծօք 'ի մի ժողովեալ դնէ առ պատրաստութիւն որմոց, և այնու յարմարեալ կազմէ տուն կատարեալ թագաւորի: Եւ արդ սկիզբն արասցուք ուստի սկսանելն վայելչապէս արժան է:

Էր սա ըստ հայրենեաց յԵրկրորդ 'ի գաւառէ Կապպադովկացւոց, ծնեալ 'ի քաղաքին Անձիանձու. վասն որոյ երևելի եղև քաղաքն այն յաղագս բազմաղար-

1. Յոր. տողք ինչ խանգարեալ են:

գութեան նորա. զի ոչ եթէ այնքան անուանի եղև 'ի տիեզերակալութենէն Աղեքսանդրու՝ աշխարհն Մակեդոնացւոց, և կամ Պարսիկս 'ի ձեռն Կիւրոսի թագաւորի, որքան փառօք ծաղկեալ զարդարեցաւ քաղաքն Անձիանձու 'ի ձեռն Գրիգորի. բայց թուի ինձ ոչ այլ ինչ պատճառ գոլ այսմ, այլ զի ընկալաւ զգայեկութիւնն մնոդեանն յառաքինութենէ նորա։ Լուարուք հարք և պատկառեսցուք, ընդունելով զպատմութիւն բարի հօրն, զի ոչ միայն մարմնոյ այլ և հոգւոյ լինիցիք հարք։ Որոյ և հայր նորա իբրև զԱբրահամ հնազանդեալ կամացն Աստուծոյ, թողեալ զաշխարհ իւր և զգաւառ, զգահագլուխ մեծութիւնս և զբազմաստուածութեանն մոլորութիւնն՝ փոխադրեալ եղև յաստուածպաշտութիւն, և հարազատ աշակերտ երևեցաւ շնորհացն Աստուծոյ։ Որ սուրբ ոչխար յառաջագոյն խառնեալ 'ի հօտն Քրիստոսի, ապա և համիւ հանճարեղ հաստատեցաւ շնորհօք Հոգւոյն սրբոյ յեկեղեցի Անձիանձու։ Իսկ մայր նորա սուրբ և 'ի սուրբ նախնեաց, հանդերձ այլովք առաքինութեամբ պտղաբերեաց բարեպաշտութեամբ զբարի շառաւեղըն 'ի բարի արմատոց. քանզի[1] տենչայր մանկան արուի, և յաղագս այնորիկ մաղթանս մատուցանէր այնքանեաց մեծաց բարեաց տուողին Աստուծոյ, այլ և հանդիպէր բաղձանացն։

Ո՜վ մեծի հաւատոյն, ո՜վ ջերմութեան սիրոյն. նախ քան զյղանալն՝ խոստանայր տուողին 'առաջի մատուցանել որպէս Աննա զՍամուէլ։ Եւ զինչ ապա արդեօք. այլ այն որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ՝ լուաւ աղօթից նորա, և 'ի ձեռն տեսլեան գիշերոյ եցոյց նմա զհանդերձեալ մանուկն, այլ և զտեսակն և զանունն, և զառաքինութեանց՝ որում նուիրեցաւ հանդէս։

Զայս ամենայն եցոյց նմա Բարձրեալն նախ քան զծնանելն. իսկ ապա ծնեալ և բարիոք սննդեամբ աճեցեալ, բարեպաշտութեան ժառանգորդ լինէր բարի ծնողացն, զօրանայր քան զհասակակիցս իւր ըստ բարեպաշտութեան կարգի քրիստոնէից, ոչինչ խա-

1. Յօր. թանէ։

փան լինելով նմա անկատար հասակն 'ի կատարեալ ումանց և բարուց, ըստ օրինակի մանկանց զբազմնուլ։ Այլ զայս ամենայն արհամարհէր իբրև անօգուտս, փութայր ըստ լաւագունիցն. և փոյթ և յօժարութիւն նմա այս էր, ստանալ զառաքինութիւնս և զգուշանալ 'ի չարեաց. քանզի իւր անուշ միգանոյ՝ յորժամ մերձ գնի առ 'ի հոտս գարշութեան։

Իսկ յորժամ աճեցեալ եղև պատանեակն, մինչ զի կարող գոլ ախոյհեան մտանել 'ի դպրոցս արտաքնոց իմաստիցն, երթեալ ապա 'ի Կեսարիա, և անդ քաջալերս գտեալ 'ի յուսումնականցացն, և ժողովեալ մանկունս ոչ սակաւս՝ նաւեաց 'ի Պաղեստինէ. քանզի յոյժ բաղձայր հռետորական իմաստից. և անտի յԵգիպտոս. և եկեալ յԱղեքսանդրիա և յայլ քաղաքսն, 'ի մի հաւաքելով յանձն իւր զբազում արանց իմաստութիւնն՝ ըստ սողովմոնեան իմաստութեանն խորատու։ Յայնժամ ապա յետ զբազումս յօգտակարաց իմաստից Եգիպտացւոցն ժողովելոյ, խորհեցաւ գնալ յԱթէնս. քանզի զայս իսկ պատուէր հրաման ունէր 'ի մօրէն իւրմէ. և մտեալ 'ի նաւ եգիպտացի, նաւէր 'ի Պարթէնիոն ծովուն, ոչ 'ի ժամանակս նաւարկութեան։ Յայնժամ յանկարծակի հողմն սաստիկ յարուցեալ խռովէր զծովն, և խաւար թանձրամած եւ 'ի վերայ ծածկեաց զծովն, ըստ նմանութեան Եգիպտացւոց խաւարին յաւուրսն Մովսէսի։ Վտանգ ոչ սակաւք զամենեքումբք որ 'ի նաւին էին՝ անկանէր. բայց նա ոչ այնչափ զմարմնոյ որչափ զհոգւոյ վտանգս վարկանէր. վասն զի ամենեքին զմարմնոյ մահըն կոծէին, իսկ նա զհոգւոյն. քանզի չև ևս էր առեալ զմկրտութիւն ջրոյն կենաց և փրկութեան, և ժամանեաց նմա ջուր մահու և կորստեան։ Եւ զինչ ապա արդեօք առնէր մեծն այն, որ նախ քան զմերըստին ծնունդն զարդարեալ էր առաքինութեամբ։ Յարուցեալ 'ի բաց զերծուցանէր յինքենէ զզգեստն իւր, և ձայն աղաղակի ողորմ ուժգին գոչմամբ յերկինս բարձրացուցանէր. և այնչափ դառնացեալ ոգւով արտասուս հեղոյր, մինչև հիացուցանէր զամենեսին՝ որ 'ի նաւին էին, որպէս զի վասն անձանցն լռեալք՝ զնորայն հարցաքննէին զողբսն։ Իսկ նա զամե-

նոյն մտածութիւնն յինքեան ամփոփեալ՝ զնա կարդայր յօգնականութիւն, որ միայն կարողն է սքանչելիս գործել:[1] ...ւնդ ամենից շօշափ... դղրեաց... և ամանն... փոխեաց զջուր... սպրեաց. և իւրոյ ժողո... գետ իւրով բնութն... ամն պահեաց: Որ զԿարմիր ծովըն իւրում ժողովրդեան եբաց, և զնոյն առ 'ի կորուստ խաւարին և ընդդիմամարտին պատրաստեաց. որ յանապատին զվէմն աղբերացոյց և զդառնութիւն ջուրցն քաղցրացոյց. որ տարածմամբ ձեռաց յօրինակ խաչի զԱմաղէկ մահացոյց, և նովին խորհրդով առանց պատերազմող ձեռաց և մեքենայից՝ զբարձր պարիսպն Երիքովի յատակեաց: Որ զկլեալ մարգարէն 'ի ջերմ որովայնի կիտին առանց հալման ամբողջ պահեաց, զնոյն նմա իբրև զնաւակ կազմեաց լի ոգով, և քարոզ հեթանոսաց առաքեաց:

Զայսուիկ և որ սոցին նման գրեալ են յաստուածային գիրս, 'ի մի բերէր 'ի մաղթելն իւրում առաջի Աստուծոյ. այլ և դաշինս դնէր ոչ յապաղել զմխիթարութիւնն՝ զկնի ազատելոյն 'ի կորստենէն. և նա ինքն բոլորովին պտուղ ապրեցուցանողին խոստանայր: Եւ զինչ ապա յայնժամ. խոնարհեցաւ 'ի պաղատանս նորա՝ այն որ ողորմածն է և արագ ժամանող 'ի խորոց սրտէ խնդրողացն զնա. և առժամայն զխռովութիւն ծովուն փարատէր, և զթանձրամած խաւարն 'ի յանօր և 'ի յստակ օդս փոխէր: Իսկ բարեպաշտ ծնողքն նորա զայս ամենայն անցս վտանգից յանուրջս իմացեալ զգուշանային մանկանն, և յարաժամ աղօթիւք և յորդահոս արտասուօք աղաչէին զԱստուած օգնել այնմ վտանգելոյ անձինն. և վաղվաղակի տեսանէին տեսլեամբ գիշերոյ զորդեակն իւրեանց յետ պաղատանացն, զի յաղթէր զօրութեամբն Քրիստոսի՝ դիւացն դառնութեանն, որ յարուցին 'ի վերայ նորա զկործանումն, զոր յետոյ ինքն իսկ պատմեաց ծնողացն: Իսկ որ 'ի նաւին էին, մի ոմն երիտասարդ որ խորհրդակից էր նորա, տեսանէր 'ի գիշերի 'ի սկզբանն խռովութեանն ծովուն՝ զերանելի մայր նորա, զի գայր 'ի վերայ ծովուն, և բուռն հարեալ

1. Յոր. այսպէս պակասաւոր էր:

զնաւէն հանէր 'ի ցամաքն: Որ իբրև պաղատեցաւ ան-ափըն՝ վաղվաղակի հանդարտեցաւ ծովն: Եւ որք 'ի նաւին էին ընթացեալք ընկեցին զանձինս առաջի Գրիգորի, խոստովանէին հաւատովք զԱստուած նորա օգնական լինել անձանց իւրեանց: Զինչ նուազագոյն այս սքանչելիք քան զմեծին Եղիայի. զի որպէս նա աղօթիւքն իւրովք հուր յերկնից իջուցանէր 'ի պատարագն՝ զոր ընդդէմ մարգարէիցն 'ի կուռսն Սիդոն-նացւոցն՝ մատուցանէր Աստուծոյ, մինչեւ սքանչանալ ժողովրդեանն և զճշմարիտն Աստուած խոստովանել. այսպէս և Գրիգորիոս 'ի ձեռն պաղատանաց իւրոց, զսաստիկ խռովութիւն ծովուն և զթանձրամած խաւարն 'ի յանդորր օդ և 'ի միջօրեայ փոփոխեաց: Մինչ զի և որք 'ի նաւին էին՝ զճշմարիտն Աստուած ծանուցեալ՝ փրկիչ և օգնական զնա միայն գոլ խոստովանէին:

Իսկ արդ վասն զի յոյժ տարփողէր զնա ուսումնասէր և իմաստասիրեղձ անուանն Աթենացւոց, և վասն այնորիկ քաջալերեալ զուսումնակիցս իւր անդ հասանէր: Նաև այլ իմն անապական խնդութեամբ, զոր պարտ է ասել, լուայ անդ. վասն զի մեծն Բարսեղիոս եղեալ 'ի Բիւզանդիոյ յետ սակաւ ինչ ժամանակի եկն յԱթէնս. և տեսեալ զմիմեանս ուրախացան, յաղագս համագաւառք լինելոյ և զմի ուսումն ունելոյ: Ցայնժամ արդ համաբնակք միմեանց լինէին և լծակիցք յառաքինութիւնս. վասն զի և զմի յոյս կալեալ ունէին, և միով լծով պայծառացեալք էին ճշմարիտ հաւատովն: Իսկ առ իմաստիցն խնդիրս թէ որպէս 'ի միմեանց օգտութիւնս գտանէին՝ յայտնի ամենեցուն որք լծակիցք են իմաստութեանն՝ երեւի: Վասն զի ոչ միայն 'ի միմեանց հարցաքննութեամբ ծածկելոց իմաստիցն գիւտ յայտնի, այլ և ամրացեալ հաստատի: Արդ սոքա որպէս իմաստուն երկրագործք 'ի միասին համագամակեալք զերդն արօրաձիգ՝ պատռէին զքաղցր ակօսն պարարտ անդեր մտաց իւրեանց, սերմանելով 'ի նմա զհմտութիւն իմաստութեանն: Իսկ առ հակառակութիւնս՝ զոր սիրէ մանկութիւնն՝ յոյժ համբերողք էին: Եթէ 'ի դուռն ուրուք յայլոց քննութիւնս հակառակութեան հանդիպէր, սակայն և

յայն դժուարաշարժ լինէին. իսկ 'ի բարիսն դիւրաշարժք առ ամենեսեան ծագէին. և այնպիսի անուանի յամենեսեան երևեալք, մինչ գրեթէ և 'ի Հռոմայեցւոց աշխարհին համբաւ նոցա հասեալ՝ մեծախորհ վնասս անուանէին: Զի թէպէտ և յայնքան բազմութեանց պատուեալ լինէին, և 'ի մէջ այնքան դիւրապատիր մարդկան միջի կային, սակայն զհոգւոյն առաքինութիւնն հաստատուն և անշարժ պահէին, և ոչ միոյ իրիք 'ի վայր քարշեալք 'ի հակառակացն, որպէս զի առ նոսա կատարեալ մարգարէականն ձայն. Վասն այսորիկ ոչ երկիցուք մեք 'ի խառնել երկրի, 'ի փոփոխել լերանց 'ի սիրտս ծովու: Նաև ոչինչ նուազ ժուժկալութեամբն զատանէին քան զմեծն Հեղիաս և զերանելին Յովհաննէս Մկրտիչն՝ մեծն 'ի ծնունդս կանանց, վասն զի ծագիւ միով մատին միայն մերձենային 'ի կենցաղս: Իսկ զփափկութիւնս մարմնոյ՝ որ առ հանդերձս է կամ առ կերակուրս, զայս ամենեւին և ոչ միոյ իւիք արժանաւորք համարէին: Եւ զինչ արդեօք ասացից, հանդերձ այլովք առաքինութեամբքն և զողջախոհութեանցն, որ մինչև 'ի վախճան անարատս զինքեանս Աստուծոյ ընծայեցին. հանդերձ այսու և անընչասիրութիւն նոցա յոյժ զարմանալի էր. զի թէպէտ և վասն համբաւոյ առաքինութեան մատուցանէին նոցա ինչս բազումս, սակայն նոքա իբրև յագահութենէ և յափշտակութենէ 'ի բաց փախչէին. զի ոչ, ասէին, 'ի վարձ առաք զիմաստութիւնս, եթէ 'ի վաճառաշահութիւնս զսա 'ի կիր արկանիցեմք: Իսկ զսնափառութիւն և զամբարհաւանութիւնս՝ զայսոսիկ բնաւին իսկ հետակորոյս արարեալ 'ի բաց հալածէին իբրև զապականիչս իմաստութեան և զխափանիչս բարձրագունից իմաստութեան խորհրդոցն:

Իսկ վասն հանճարոյ նոցա զինչ պարտ է ասել, որով միաբան միախորհուրդ եղեալ ոչ դադարէին 'ի տուէ և 'ի գիշերի առ 'ի խոր բրել և գտանել զգանձս իմաստութեան, որպէս ասէ երանելին Յոբ: Վասն զի յայսոսիկ փոյթ յանձին բերեալ առ 'ի զարդ անձանց. և 'ի փարթամութիւն այնոցիկ որ նմանապէս կամիցին ստանալ. նաև զիմաստն արտաքնոցն, ոչ եթէ յա-

խուռն 'ի մի հաւաքել զչարս և զբարիս, որ մանաւանդ յանմտութիւն տանի, ժողովելին զօգտակարն 'ի նոցանէ ամփոփեալ, որ ինչ ոչ ընդդէմ բերիւր աստուածեղէն իմաստութեանն, և զաւելորդսն զամենայն՝ որ ինչ միանգամ ըստ հեթանոսական աւանդութեանցըն էր՝ ընկեցեալ 'ի բաց կտրէին. վասն զի զամենայն արուեստն որ միաձայն է խրատուց գրոց սրբոց և քաղցրութիւն ոգւոց՝ միաբանութեամբ ուսան: Իսկ զայնոսն որ առ հեշտութիւնն բերէ, որ դառնութիւն ոգւոց է՝ 'ի բաց լքին, այսինքն զԹիւս խորհրդոց և զերկրաչափութեանն հաւաստութիւն, և զաստեղաց դրութիւնս և զշարժմունսն առ ծննդաբանութիւնս: Իբրև նոր իմն զՄովսէս և զԴանիէլ յօտար աշխարհի զարդարեալք երևեցան աստուածային հոգւովն, մանաւանդ թէ առաւել քան զնոսա: Վասն զի ոչ եթէ գերի տարեալք անդ ըստ հնոյ պատմութեանն, այլ մանաւանդ ըստ գրոց գերեալ զամենայն զնոցա միտսն 'ի հնազանդութիւնն Քրիստոսի. վասն զի զայս նախ առաջինն գեղեցիկ պտուղս իւրեանց իմաստութեանն վարկանէին: Եւ զինչ ևս այնուհետև. որպէս բանիցն կարգ է ասել, յայլմէ յայլ վաղելով, և ոչ այս տկար առ գովութիւնս նոցա լիցի բանս մեր. այլ պարտ է աւանդել զնոսա իմաստութեանց գովութեանց Սողոմոնի, որ միշտ առ դրունս Դաւթի նստեալ դեգերէին. և մեք յայլմն փութասցուք 'ի պատմութիւնն:

Արդ Բասիլիոս ընկալեալ զբարիոք զանձս իմաստութեան, ըստ նմանութեան իմաստուն վաճառականի վաճառաշահ եղեալ անդէն դարձաւ. իսկ Գրիգորիոս յաղագս այլ ուսումնակցացն՝ որք էին յԱթենացւոց անտի՝ յապաղէր զգնալն. վասն զի և ոչ իսկ տային թոյլ ելիցն նորա, այլ կալ անդէն և խրատել զնոսա յաստուածայինսն, այլ և յայժ աղաչէին զնա ընդունել զաթոռ իմաստութեանն Աթենացւոց: Իսկ նա սուղ ինչ կացեալ անդէն վասն հարկի աղաչանացն և վասն երախտաւոր բարեկամութեանն. և յետ այնորիկ 'ի ձեռն աղաչանացն հնազանդեցոյց ըզնոսա՝ գնալ առ ծնօղսն իւր: Եւ էր այնուհետև ամաց իբրև երեսնից յորժամ եկն առ ծնողսն իւր: Եւ իսկ և իսկ իբրև եկն՝ նախ ընկալաւ զաստուածային

մկրտութիւնն լուսաւորութեամբ սուրբ Հոգւոյն, և եդ սահման անձին իւրոյ ոչինչ խորհել 'ի կենցաղօս իւրս՝ որով 'ի վայր քարշի ամենայնն. Նաև յառաջագոյն իսկ 'ի սոյն կրթեալ էր նախ քան զլուսաւորութիւնն։ Յետ այսորիկ որոշեաց զինքն 'ի քաղաքայնոց իրաց, յանապատն փութայր. զի թէպէտ և ցանկայր լնուլ զկարօտութիւն ծնօղացն, և լսել խրատու բարեպաշտութեան նոցա, սակայն զմտաւ ածելով զբաղմունսն՝ որ առ հոգս տանցն լինի, ոչ հաւանէր. և ապա այնուհետև կրօնաւորեալ ոչինչ ունելով յաշխարհէս, և թեւադրէր զանձն իւր միայն աղօթից և ընթերցմանց սուրբ գրոց պարապելով։ Եւ յայսոսիկ յարաժամ հսկելով սրբեալ զխորհուրդ սրտի իւրոյ, բաղում անգամ տեսանէր զՔրիստոս, և խօսէր ընդ նմա տեսլեամբ գիշերոյ, և երանելի լինէր լսա ձայնին. Երանելիք են այնոքիկ՝ որ սուրբ են սրտիւք, զի նոքա զԱստուած տեսցեն։ Այսպիսի էր մեծն Գրիգորիս. թողեալ զքաղաքաց զռեհս, զիմաստնոց հպարտութիւն, զիշխանաց խստութիւն, զդատաւորաց հակառակութիւնս, զդողոց զդաւաճանութիւնս, զհրապարակս սուտս, զմեծատանց ագահութիւնս, զվաճառողաց զերդմունս, զփարթամաց գոռոզութիւնս, զկարօտելոց տառապանս, զեղկեցելոց արբեցութիւնս, և զայլ ևս կարծեցեալ փառս մարդկան, որ պատրաստեալ պարաւանդեն զմարդիկ յերկնաւոր ճանապարհէն, և պղտորեալ մթացուցանեն զմիտս, և ոչ տան թոյլ ընդունել զմուտս մաքուր լուսոյն։ Զայս ամենայն ոչ 'ի սկզբանէ կրօնաւորութեանն, այլ և 'ի մանկութենէ իսկ 'ի բաց լքանէր Գրիգորիս։

Իսկ յորժամ հայր նորա հաշիւ ուրեմն բանադատեալ զնա 'ի քահանայութիւն ձեռնադրէր, տես ապա զինչ գործէր. յայնժամ ապա թողոյր զեկեղեցին, փախստական լինէր 'ի Պոնտոս առ մեծն Բասիլիոս ուսմնակից իւր. վասն զի և ոչ վայելէր իսկ երկուց լուսաւորացս այսոցիկ բաժանեալ 'ի միմեանց լինել մարմնով, որք հոգւով և իմաստութեամբ ոչ էին բաժանեալք։ Յայնժամ ապա զոր առ միմեանս դաշնաւորեալք էին՝ 'ի վեր արկանէին զաստուածսիրութեան վարս, և միով հոգւով և միով դաւանութեամբ յանձ

ձինս խուրեանց կրէին զխստամբերութեան զմարս կրօնաւորական հանդերձից. իբրու զի առ նոսա կատարէր տէրունական բանն. եթէ՝ Ուր երկուք կամ երեք ժողովեալ են յանուն իմ՝ անդ եմ ես 'ի մէջ նոցա: Եւ զինչ ես ասացից վասն երանելի աբանցս այսոցիկ, որք նման Մովսէսի բարձրացեալք առաքինութեամբք՝ ամպածածուկ եղեն ամպով Հոգւոյն սրբոյ յամենայն աշխարհական խռովութեանց. և անդ ընկալեալ վարդապետութիւն Հոգւոյն սրբոյ, և առ 'ի նմանէ օրինադրեալք լինէին:

Յայնմ ժամանակի վախճանէր Կեսարոս եղբայրն Գրիգորի՝ որ ունէր գլխաւորական իշխանութիւն 'ի թագաւորացն, այսինքն 'ի վերայ շտեմարանաց գանձուցն: Իսկ հայր նորա ծերացեալ աւուրք, այլ և ողբովք որդւոյն իւրոյ Կեսարոսի յոյժ թախծեալ՝ ոչ ներէր մխիթարութեանն. նաև ընչից վախճանելոյն ոչ որ կայր ժառանգորդ. վասն զի արհամարհեալ զծերութիւն նորա ամենեքեան իբրև զշունք 'ի վերայ որսոյ դիմեալ ջանային յափշտակել: Յայնժամ ապա գրեալ թուղթս պաղատանաց՝ որպէս զի եկեսցէ առ նա: Իսկ նա մեծ փոյթ համարեալ անհնազանդ լինել հօրն, մանաւանդ ախտալիոյ քահանայապետի և ծերունւոյ, թէպէտ և ոչ 'ի կամաց, սակայն վասն պատուիրանի հնազանդութեանն՝ եկն առ նա: Եւ իբրև ուղղեաց զամենայնն՝ որ յաղագս ընդդիմացողաց ընչից եղբօրն, զմտաւ ածեալ զխաղաղական կենցաղս Պոնտոսի՝ կամէր դառնալ անդրէն: Այլ թախանձեալ յոյժ 'ի ծերունւոյ հօրէն, քանզի էր այնուհետև իբրև ամաց ճննանից, մնաց անդրէն. զի թէպէտ և դժուարին էր, սակայն յուսով ակն ունէր մեծամեծաց վարձուց պատուիրանացն, որ հրամայեն պատուել զպարեպաշտ ծնօղսն:

Յայնմ ժամանակի յաղդմանէ չարին բռնացեալ լինէր հերձուածն Արիոսի 'ի վերայ ուղղափառացն՝ 'ի ձեռն փոքր Կոստանդիանոսի թագաւորի, և զբազումս 'ի սրբոց քահանայապետիցն թագաւորական հրամանաւ արտասահմանեցին յեկեղեցւոյ 'ի ձեռն զրպարտութեան իրիք պատճառանաց, և մեծ նեղութիւն էր այնուհետև ուղղափառ քահանայից և ժողովրդոց:

Digitized by Google

Վասն զի ոչ ունէին տուն աղօթից և ոչ իրաւունս յանօրինաց դատաւորաց. և զոր ևթէ ամենայն տեղիս հալածեալ եղև 'ի պիղծ հերձուածն 'ի ձեռն դրոյ թագաւորին, վասն զի ամենայն ուրեք տուաւ համարձակութիւն ամպարիշտ հովուացն տարածել զուղղափառ հովիւսն հօտին Քրիստոսի. որք առեալ զայսպիսի համարձակութիւն, իբրև գայլք ապականիչս վարատեալ ցրուէին զհօտն Քրիստոսի։ Արդ այսոցիկ այսպէս եղելոց՝ ոմանք յերկիւղէ տառապալեացն զարհուրեալք, անկանէին 'ի բարձրութենէ ուղղափառութեանն, և այլք ընչիւք պատրեալք լինէին. և կէսք փաղաքշանօք մարմնական սիրոյ, և կէսք ինքնակամ. իսկ որք ոչ էին հաստատեալ 'ի ճշմարտութիւն՝ ձեռնադրով հաղորդէին հայհոյութեանն։

Արդ զինչ ես տեսից վասն այլոց, որ և ծերունի հայրն երանելոյն անկանէր 'ի կարթն սատանայի. թէպէտ և ոչ մինչև իսպառ թողլ տալ ճշմարտութեանն կալ բարեպաշտին 'ի կործանմանն։ Իսկ կրօնաւորք գաւառին այնորիկ ոչ ներելով նմա՝ 'ի բաց հատանէին զինքեանս 'ի հաղորդութենէ նորա, նմանապէս և ժողովուրդն 'ի բաց կացին 'ի նմանէ։ Զինչ արար առնէր յայնժամ երջանիկն Աստուծոյ մեծն Գրիգորիոս. նախ առեալ զոմանս 'ի ճգնաւորացն, նոքօք հանդերձ պաղատանս մատուցանէր ամենատեառն, խնդրելով զլուծումն չարեացն, և արար կարգէր զանձն իւր 'ի լռութիւնն, զի զխաղաղութիւն երևեցուցանէր առ ծերունի հայրն։ Յետ այնորիկ խրատէր զնա և խնդրէր զթողութիւն անկմանն 'ի ձեռն խոստովանութեան ճշմարտութեանն, և նզովելով զպիղծ հերձուածն զի և ամպարիշտ խռովութեան դարձցի, ասէ, և խաղաղութիւն և միաւորութիւն յեկեղեցիսն Աստուծոյ հաստատեսցի. որպէս և եղև իսկ։ Վասն զի առ ժամայն կանգնէր անկեալ հովիւն, և ժողովեալ միաւորէր 'ի գաւիթս ուղղափառ եկեղեցւոյ զբարեպաշտ հօտն։ Այսպէս լուսաւոր վարդապետութեամբն իւրով իմաստունն Գրիգորիոս արագ բժշկէր զհիւանդացեալսն, և հանդարտեալ խաղաղացուցանէր զխռովեալսն, և հուպ առ միմեանս միա-

ւորէր զբացակացեալսն։ Եւ զայն ոչ եթէ յայնմ քաղաքի միայն առնէր, այլ գրեթէ զամենայն իսկ բնակիչսն գաւառին զօձեալսն 'ի միմեանց զՀովիւս և ըզՀօտս՝ բանիւք խաղաղականօք ածեալ միաւորէր 'ի մի կաթողիկէ առաքելական եկեղեցի։

Իսկ վասն զի չարիք մերոց քրիստոնէիցս բազմանայր առ 'ի յարՀամարՀութիւն և 'ի լուծումն աստուածային պատուիրանացն, վասն այնորիկ և Նա ինքըն երկայնամիտն Աստուած, թոյլ տայր յառնել 'ի վերայ մեր զպիղծն Յուլիանոս Պառաւատոս, որ թարգմանի յանցաւոր. վասն զի անարգեաց զՀաւատոն՝ զոր ընկալեալ էր 'ի սրբոց Նախնեացն, յերանելւոյն Կոստանդիանոսէ մեծէ, և Հակառակ զինքն Քրիստոսի առնէր. և ամենայն Հնարիւք ջանայր որոշել զքրիստոնեայսն 'ի ճշմարիտ Հաւատոցն. և զայսոսիկ թէպէտ և ոչ յայտնի Հալածանօք, սակայն 'ի ծածուկ Հնարէր խորամանգ խորՀրդովք. և օրինադրէր ամենայն ուրեք մի ընդունել զքրիստոնեայսն 'ի դըպրոց Հելլենական ուսմանցն։ Իսկ ներողութիւնն Աստուծոյ թոյլ տուեալ նմա զամս երկուս և զամիսս վեց, թերևս զղջասցի յամպարիշտ մտացն. իբրև ետես ամենատեսն զանզղջանալին, արագապէս թեքեաց զբարկութեան սուրն, ըստ արժանի ամբարշտութեան նորա։ Եւ զբարբարոսական և զգազանական կեանս նորա 'ի բաց խզէր 'ի նմանէ, 'ի սաՀմանս բարբարոսացն. զոր և երանելին Գրիգորիոս արձանացուցանելով զչարութիւն ամբարշտին. բայց այսոքիկ յետոյ. այլ մեք զնովիմբ ածեալ զբանս անդրէն դարձցուք։

Արդ իբրև ետես իմաստունն Գրիգորիոս, զի Հանդերձ այլովք չարեօքն զոր սաՀմանեաց 'ի վերայ քրիստոնէից ամպարիշտն Յուլիանոս, այսինքն զընչիցն յափըշտակելն, 'ի զինուորական պատուոյն ունայն առնել, և զայս ևս օրինադրեաց չարութեամբն իւրով, զի մի ուսցին մանկունք քրիստոնէից զիմաստութիւնս Հելլենացւոց, տես թէ զինչ առնէր. գրեաց ճառս աստուածաբանականս առ 'ի յանդիմանութիւն Յուլիանոսի, և զՀելլենացւոց իմաստութիւնս՝ ոչինչ 'ի պէտս երևեցոյց քրիստոնէից ուսմանց։ Վասն զի ա-

Digitized by Google

ամենայնին առնէ աստուածպէտք են և սուտ պատուականութիւնք բազմաստուածութեանն մոլորութիւնք. և զօգտակարութիւն ամենեցուն հասարակաբար առաջի եդ ազգախոհիցն, որ է արդարև արժանի գովութեան, իմաստնոյն սքանչելի պատուականութիւնքն։ Քանզի երևեցոյց զբոլոր բանս քերթողականս պէսպէս իմաստութիւնք զանազանեալս, որ և յոյժ իսկ օգտակար է առ բարեպաշտութիւն. վասն զի աստուածպաշտութիւն է առ աստդաւանութեան եռակի անձնաւորութեան և միոյ բնութեան, և զմիութիւն աստուածութեան, և հաւատալ և մնալ աղօթից առ Աստուած, և փախչել յամենայն պակշոտութեանց և շաղփաղփութեանց զզանգիտելոյ աստուածպետաց բազմաստուածութեանց խաբէութեանց։ Զայսպիսի իմաստութեանս վարդապետութիւնս հաստատէր առ ՚ի յուսմանն քերթողականէից մանկանց, և ՚ի բաց կալ յաստուածպետականութեանցն բան նախանձու ամբարշտին՝ զոր յաշտաղանաց հրամայէր։ Զոր և ինքն իսկ անօրէնն զգայր զհեթանոսին խորոյ օրինաւորութեան հանդիպելով։ Քանզի մեհագոյն տեսանէր զԳրիգորի իմաստն, հանդերձ բարեպաշտութեան վարդապետութեանցն, քան զիւրայոցն աղտաղքոց հանդերձ աստուածպետականութեանն։

Եւ ոչ միայն թէ այսու իմաստասիրական ուսմամբն, զոր առ բարեպաշտութեան զայլոցն կարգելոց իմաստունն Գրիգորիոս՝ յանդիմանէր զնոսա, այլ և նովին քան զԹագաւորութիւնն, մինչդեռ երկոքինն մանկունք գոլով էին յԱթէնս, և բարեկամեցեալ յառաջաուսմանակցութեան, զլինելոցն անօրէնութիւն՝ աստուածայինն իմաստութեամբն յառաջագոյն զգուշացուցանէր նմա։ Նա տեսիլ իսկ մանկանն յայտնի ցուցանէր զամբարշտութիւն նորա. զի էր տեսիլ կերպարանաց նորա լի խռովութեամբ, և ծաղրականց աւաղաց. զՀեծք զարդարանակերպ, և մտածմանն այլանդակ և անհեթեթ. խօսք լի անմտութեամբ, ծիծաղ և սուդեանք զիւրաշարժ յամենայն չարիս. իսկ կրթութն առ բարեպաշտութիւնն և ժուժկալութիւն, և ամենայն գովելի առաքինութեան յոյժ արհամարհեալ էին ՚ի նմանէ։ Զայս ամենայն տեսանելով Գրիգորիոս՝ յառաջագոյն զլինելոցն չարիս, և զաստուածն ՚ի բարե-

Digitized by Google

պաշտութեանցն՝ յայտնէր նմա։ Իսկ նա ոչինչ օգտեալ յայտնմանէ․ վասն զի անձամբ անձին խաւարեցուցեալ էր զաչս մտացն։ Եւ այսպէս կարծեաց թագաւորութիւն նորա՝ որ անհաւատութեամբն խորխորատք ՚ի վերայ քրիստոնէից, չարաչար յանդիմանեցաւ. և չարն չարաւ ՚ի բաց բարձաւ, ոչ այլ ինչ շահեալ յաւուրացն՝ բայց միայն զնիւթ յաւիտենական տանջանացն, բազում առաւելութեամբ գանձեաց անձին իւրում։

Յայնմ ժամանակի էր ՚ի Կեսարիա Կապադովկացւոց եպիսկոպոս սուրբն Եւսեբիոս։ Իսկ մեծն Բասիլիոս ընկալեալ զաշտօնն քահանայութեանն, և վասն պատճառանաց ինչ նախանձու թշնամութեանն՝ զոր ընդդէմ ունէր նմա՝ ՚ի բաց հեռանայր ՚ի նմանէ ՚ի Պոնտոս։ Յայնժամ բազմութիւնք հերձուածողաց ՚ի միասին գումարեալք և երթեալք ՚ի Կեսարիա, մաքառեալք ընդ մայրաքաղաքացի եպիսկոպոսին Եւսեբի. իսկ նա թէպէտ և պարկեշտ գոլով վարուք, սակայն ոչ ունելով զկրթութիւն աստուածաբանական իմաստից՝ ընդդէմ կալ հերձուածողաց երկնչէր։ Յայնժամ առաքէր թուղթս պաղատանաց առ մեծն Բասիլիոս լուսաւորիչն, խոստովանելով անբանաբար առնել զթշնամութիւն, և աղաչէր արագ հասանել և պատերազմակից լինել մայրաքաղաքիս եկեղեցւոյն Կեսարու։ Իսկ երանելին զխրախուսանս գոլով առ բարեպաշտութիւնն՝ վաղվաղակի հնազանդեալ գնաց անդ, մոռանալով վասն մարդոյ ուղղափառ դաւանութեանն. և իբրև զքաջ զինուոր Քրիստոսի մտեալ ՚ի յամուրս հերձուածողաց՝ զամենայնն վէր ՚ի վայր կործանէր, և զատութիւն նոցա իբրև զանարգ փախստական առնէր առաջի ճշմարտութեանն։ Քանզի այսպէս ամենայն ուրեք մարդասիրութիւնն Աստուծոյ յամենայն դարս ներգործէ զզօրութիւն իւր գործակցութեամբ ծառայից իւրոց․ որպէս և յայնմ ժամանակի զատոյ զերկուս լուսաւորս յարոյց, զմեծն Բասիլիոս ասեմ և զԳրիգորիոս, որք սիրով հոգւոյն միացեալք, հրդեհեալ այրեցին ՚ի յանդէ եկեղեցւոյն Քրիստոսի զաւանեալ փուշ հերձուածոյն՝ որ բուսաւ ՚ի վարդապետութենէ սատանայի։

Յետ սակաւ ինչ ժամանակի վախճան հասանէր որոց նախասացեալ մայրաքաղաքացի եպիսկոպոսին Եւսեբիոսի։ Իսկ երանելին Գրիգորիոս՝ զոր ըստ իւրում իմաստութեան Թուղթս հաւանականս 'ի մայրաքաղաքն Կեսարիա, որպէս զի ձեռնադրեսցեն փոխանակ նորա յաթոռ եպիսկոպոսութեան զմեծն Բասիլիոս. և զայս ոչ եթէ ըստ մարմնական ինչ սիրելութեան առնէր, այլ ծանեաւ հոգւովն որով զայն չափ ուղղափառութեան եկեղեցւոյ Քրիստոսի՝ որ նովաւ կատարէր։ Արդ իբրև ձեռնադրեցաւ յաթոռն Կեսարու՝ սուրբն Բասիլիոս, մեծ ուրախութիւն լինէր ուղղափառացն կողմանց. բայց ապա յայլ կողմանէ աշխատութիւն հասանէր առնն Աստուծոյ, քանզի յիշխանասիրութենէ ոմանց յերկուս մասունս բաժանեալ լինէր երկիրն Կապադովկացւոց, որ յառաջագոյն էր մի վիճակ ընդ իշխանութեամբ մայրաքաղաքին Կեսարու։ Քանզի այսպէս նախանձ և իշխանութիւն՝ 'ի սպանութիւն կործանէ, և 'ի հաւատոյ ևս վրիպեցուցանէ. և զայսոսիկ 'ի Կայենէ, և յոր Յովհաննէս աւետարանիչն ամբաստան լինի՝ ուսանիմք։ Յայնժամ մեծն Բասիլիոս Թէպէտ և այսպէս տեսանէր զերկիրն բաժանեալ՝ ոչինչ գրէր, այլ անդէն վաղվաղակի զեկեալ հիւանդութիւնն բժշկէր, և վասն առաւել խնամակալութեան եկեղեցեացն՝ և զեպիսկոպոսունսն 'ի գաւառին բազմացուցանէր։

Արդ իբրև կամեցաւ Սասիմացւոց եկեղեցւոյ ձեռնադրել եպիսկոպոս, զմտաւ ածեալ ոչ զայլ ոք լինել արժանի այր եկեղեցեաց, բայց եթէ մեծն Գրիգորիոս. և զայսոսիկ խորհրդակցութեամբ ծերունւոյն այնորիկ սքանչելւոյ հօրն Գրիգորի խորհրդածէր։ Արդ իբրև բռնադատեալ լինէր այրն Աստուծոյ առ 'ի հընազանդել. և նա նախ զառաջասացեալ լռութիւնն և զոչինչ կամել ունել յաշխարհէս առաջի եդեալ պատճառէր. և ապա զտեղին ևս Սասիմաց անյարմար և բազում խռովութեամբ լի, 'ի հարկաց Թագաւորացն միջի կալով, և զձիընթացսն 'ի վերայ իւր ունելով, և այսպիսի պատճառք յոյժ խափան առ նեղութեան խորհրդոյն։ Իսկ ապա իբրև ոչ հաւանէր, վասն զի կամէր առանց հոգոց և զբաղմանց կալ 'ի կենցա-

դուսն, աղաչէին զնա զի յանձն առցէ զվերակացութիւն Անձիանձու եկեղեցւոյն, փոխանակ ծերունւոյ հօր իւրոյ. և զայս ոչ աղաչանօք միայն, այլ և անէծս եւս խառնեալ եթէ ոչ հնազանդեսցի։ Իսկ նորա յանձն առեալ զմատակարարութիւն խորհրդոյն, քանզի մինչև իսպառ ընդդէմ կալ հրամանաց հօրն՝ ոչ սակաւ վտանգ համարէր. և ասէր այսպէս. Ո՛վ հայր պատուական, ասէ, և այս մի ծածկեալ լիցի ՚ի քոյին իմաստութենէդ, զի թէպէտ և բռնադատեալ լինիմ, սակայն զնախախնամութիւն և զպատուաւորութիւն շնորհացն՝ որ ՚ի ձեռն քո հաւատացաւ ինձ յԱստուծոյ, ոչ է պարտ անտես առնել, այլ հարկ է յեկեղեցի Աստուծոյ մատակարարել։ Յայնժամ և հայր նորա ժամանեալ ասէր ցնա. Լեր ինձ, ով որդեակ իմ, մինչ դեռ կենդանի եմ՝ գաւազան ծերութեան, զի և պարգևեալն քեզ մեծամեծ շնորհ յԱստուծոյ՝ հայրական օրհնութեամբ հաստատեսցի ՚ի վերայ քո. Իսկ յորժամ վախճանեալ լինիմ, որպէս կամիս զհաճոյսն Աստուծոյ՝ այնպէս արասջիր։ Արդ յետ ձեռնադրութեան սրբոյն Գրիգորի եպիսկոպոս Անձիանձու՝ ծերունի հայր նորա կացեալ ժամանակս ինչ, և հասեալ մինչև յամս հարիւրերորդս, և մայր նորա Նոնի նոյնպէս սակաւ ինչ քան զայս ժամանակս, բարիոք քաղաքավարութեամբ փոխադրեալ եղեն յառժամանակեայս ՚ի մշտնջենաւորն և յանծերանալի կեանսն։ Իսկ սրբուհի քոյր նորա Գորգոնիա և Կեսարոս եղբայր նորա, սոքա նախ քան զծնօղսն վախճանեցան. և նոքա պատուեալ զնոսա թաղմամբ և գերեզմանական բանիւք բարեվայելչացուցեալ. և պատարագօք և ողորմութեամբ ՚ի Քրիստոս աւանդեալ, որ արդարև ըստ առաքելական կանոնին, արժանի աստուածային պատուիրանացն զքահանայութիւնն ընկալեալ, նախ բարիոք վերակացու լեալ բարեպաշտ ծնողաց և տան իւրում, և ապա եկեղեցւոյ Աստուծոյ վերատեսուչ հաստատեցաւ։

Արդ կացեալ մեծն Գրիգորիոս յեկեղեցին սակաւ ինչ ժամանակս յետ վախճանի ծնօղացն, և զմտաւ ածեալ զառաջին զուխտն անզբաղութեան, թողեալ անդէն զեկեղեցին գնայր ՚ի Սելևկիա, և ժամանեալ

անդ բնակէր 'ի տաճարի սրբուհւոյն Թեկղի աշակեր-տին Պաւղոսի առաքելոյն։ Զայսուիկ պատուեալ նորա՝ զմնաս. ածէր Թերթս այլ որք ձեռնադրեցին փոխանակ նորա յեկեղեցին Անձիանձու։ Իսկ յորժամ 'ի անուշու-թենէն Աստուծոյ վերադարձեալ եղև յեկեղեցին և եգիտ զհօտ իւր առանց հովուի, բազում մաղթանս եկեալ մատուցանէին առաջի նորա հանդերձ արտա-սուօք, որպէս զի անդէն հաստատեսցի յաթոռ իւր։ Իսկ թէպէտ և ոչ կամէր վասն զաւանճանական կեանս սիրելոյ, սակայն բռնադատեալ լինէր 'ի բազմու-թենէն, որք մեծաւ թախանձանօք պաղատէին։

Յայնժամ ժամանակի անուանեալ մեծն Բասիլիոս զհաւատարմու-թիւն եղբարցն, և զպակասել սիրոյն 'ի բազմութենէ անօրէնութեանն, զի զախտացեալսն իսկ և զպիղծ ինչ համարեալ մարդատեցութեանց անուն առնէին, ո-րում բազում մարդասիրութեան և աստուածպաշտութեան պէտք էին։ Եւ խորհուրդս բարեպաշտութեան զին-տաւ ածեալ, որ ամենեցուն է վայելուչ, մանաւանդ բարիոք առաջնորդաց եկեղեցւոյ. և կոչեցեալ առ ինքն զերանելին Գրիգորիոս՝ գործակցութեամբ նորին շինէ տունս մեծամեծս 'ի տեղիս տեղիս պատսպարա-նարս առ 'ի հանգիստ աղքատաց և ախտաժետաց. և կարգեաց առս հաւատարիմս և իմաստունս սպասաւորս տանցն, և զամենայն ակարս և զհաշմանդամս անդր ժո-ղովեալ, և մատակարարեալ նոցա 'ի ձեռն արանց վե-րակացուացն զհասս տարեւորս մեծաց եկեղեցեացն, որ-պէս յայտնի իսկ ցուցանէ ճառ բանիցն Գրիգորի, որ յայնմ ժամանակի իմաստասիրեաց յաղագս աղքատ-սիրութեան, և յորդորումն և փոյթ մարդասիրու-թեան մանկանց եկեղեցւոյ, մանաւանդ ուսումնասի-րաց և աշխատասիրաց ընթերցողաց, որ հոգւով մեռ-եալ նախիցեն 'ի ծածկեալ գանձս իմաստից և բանաւորաց։

Այլ պատմեսցուք զզօրութիւն և զսքանչելիսն զոր գործեաց նորօք Աստուած 'ի Բիւզանդիա, և յայլ բազում քաղաքսն 'ի մէջ հերձուածողացն, որպէս եւ բեմն 'ի ձեռն մեծին Մովսէսի և Ահարոնի յԵգիպ-տոս և յամենայն դիս նոցա սքանչելագործեաց։ Վասն զի աղանդն Արիոսի և Մակեդոնի և Եւնոմիանոսի,

Digitized by Google

որ 'ի ժամանակս փոքր Կոստանդիանոսի արմատացաւ 'ի յեկեղեցիս Աստուծոյ, եւ առաւել բռնացեալ լինէր 'ի վերայ ուղղափառաց կողմանց, 'ի ժամանակս Վաղեսի կայսեր: Իսկ ապա 'ի Թագաւորել մեծին Թէոդոսի բարեպաշտի զարթոյց նախախնամ ողորմութիւնն Աստուծոյ զհոգի երանելւոյն Գրիգորի Աստուածաբանի, առ 'ի յայց ելանել կորուսելոցն յապականողաց անտի. եւ որպէս յայնժամ տեսեալ Աստուծոյ զչարչարանս աբրահամեան զաւակին յԵգիպտոս, առաքեաց նոցա փրկիչ զՄովսէս՝ ասելով. Ե՛կ, առաքեցից զքեզ յԵգիպտոս. քանզի լուայ, ասէ, զհառաչանս նոցա եւ իջի 'ի փրկել զնոսա. այսպէս կանխեաց յառաջագոյն, եւ առաքեաց զԳրիգորիոս զայրն Աստուծոյ 'ի Բիւզանդիա 'ի բաց լքանել զխաւար հոգւոյն զպիղծ հայհոյութիւնն 'ի Ճշմարիտ հաւատոցն որդւոցն Աբրահամու: Վասն զի որպէս վերագոյնն ասացաք, 'ի բռնանալ պիղծ հերձուածոյն 'ի Թագաւորական քաղաքն, առաքէ բողոք բարեպաշտ Թագաւորն Թէոդոս առ մեծ քահանայապետսն Աստուծոյ Բարսիլիոս եւ Գրիգորիոս՝ գալ պատերազմել ընդ պատերազմողն եկեղեցւոյ սրբոյ: Իսկ սուրբն Բարսիլիոս առ ժամանակ մի յապաղեալ զգացն իւր, փութացուցանէր զիմաստունն Գրիգորիոս՝ բաւական գոլ զնա առ 'ի վանումն հերձուածողաց մարտիցն: Իսկ նորա եկեալ 'ի Կոստանդինուպօլիս, եգիտ յոյժ Թափուր մնացեալ զեկեղեցիս ուղղափառաց յամենայն ուղղադաւան հօտապետաց. միայն փայլէր իբրեւ զլուսաւոր ինչ նուաղեալ 'ի վերայ լերին: Բայց միայն տաճարն Անաստասեայ՝ որ այժմ կոչի սուրբ Յարութիւն, եւ նա Թերեւս արհամարհեալ էր, վասն զի փոքր էր զառաջինն: Արդ իջավանեալ անդ սուրբն Գրիգորի, եւ պատերազմեալ՝ պարսաքարեաց աստուածային վարդապետութեամբն 'ի գունդս հերձուածողացն, որպէս եւ Դաւիթ զայլազգին, եւ վանեալ ցրուեաց զնոսա քակտելով զամուրս նոցա: Եւ գերեաց զամենայն ըմբռնեալսն 'ի նոցանէ, որ քակեալք էին 'ի կողմանէ Ճշմարտութեան, իբրու զի անդ իսկ կատարէր ասացեալն 'ի գիրս սուրբս. ասէ. Տունն Դաւթի երթայր եւ մեծանայր, եւ տունն Սաւուղի

նուաղէր։ Անդ էր տեսանել բազմազան իմն բարեկարգութիւն 'ի գաւառեան սրբոյն, վասն զի զամենս որսացեալ լինէր ուռկանաւ բարեպաշտութեանն և զայս[1] անխորժելով։

Արդ 'ի վերայ այսոցիկ ուղղութեանց սրբոյն, ամենք յարխնաւոացն լցեալք բարկութեամբ, և այլք նախանձու չարութեամբ ըմբռնեալ՝ գործակցութեամբն սատանայի, պատերազմէին ընդ նմա, այլ և հերքեալք լինէին 'ի ճշմարտութենէն։ Իսկ նոցա քաջ քաջ 'ի փախուստ դարձեալ, երևեցաւ այլ ոմն հայհոյիչ՝ Ապողինարէս անուն, ազգաւ Ասորի։ Սա այլ իմն առանձնակի չարափառութիւնս ուսուցանէր ապականամիտ վարուք. վասն զի կիսակատար ասէր զմարդկային մարդեղութիւնն Տեառն, և ոչ փառաւորէր զխորհուրդ տնտեսութեանն 'ի բովանդակ փրկագործութեանն. այլ ասէր մարմին առնուլ Բանին՝ առանց մտաւոր և բանաւոր հոգւոյ. փոխանակ այնորիկ զբանն Աստուած 'ի սոսկ մարմին բովանդակեալ։ Եւ ինքն էր բանաւոր հելլենական ուսմանն. և այնպէս զբազումս աւազակէր 'ի պարզամտացն 'ի վիհս կորստեան։ Իսկ քաջ հովիւն երանելին Գրիգորիոս իբրև ետես զսուրբ ոչխար հօտին Քրիստոսի յանխընայ փողոտեալ յապականիչ գայլուէն, արիաբար պատերազմէր և ընդ այն եւս օձատող գազանին։ Յայնժամ միաբանեալ լինէին Ապողինարեանքն ընդ Արիանոսեանքն և ընդ հոգեմարտն իբրև զչարադև արս հակառակեալ ընդդէմ Գրիգորի։ Վասն զի տեսանէին զինքեանս պարտեալս 'ի ճշմարիտ բանէ նորա վարդապետութեանն. և գտեալ դիպող ժամանակս իւրեանց չարութեանն՝ յարեան 'ի վերայ առնն Աստուծոյ քարամբք և բրօք, որպէս երբեմն Հրեայքն 'ի վերայ Ստեփանոսի։ Սակայն օգնականութեամբն Աստուծոյ հովանաւորեալ 'ի վերայ նորա՝ անգործ առնէր զգայրացումնն. և որպէս յայնժամ անտեսութեամբ դատապարտեաց զՀրեայսն՝ Աստուած Բանն, յորժամ յարտևան ընրինն հանեալ զահավէժ հանդերձեալ էին առնել զնա, այսպէս և առ երանելաւս սքանչելագործէր։ Իսկ

1. Թերևս՝ զայր։

Գրիգորիոս ոչինչ զայրացեալ ընդդէմ դրդուեցելոցն 'ի չարէն, այլ և նմանեալ իւրումն Տեառն հեզին և խոնարհին՝ ոչինչ պատասխանէր, միայն համդարտութեամբ սաղմոսէր ասելով. Թէպէտ և գնացի ես 'ի մէջ ստուերաց մահու՝ ոչ երկեայց 'ի չարեաց. զի դու, Տէր, ընդ իս ես: Որ թէպէտ և ոչ չարչարեալ լինէր, սակայն վկայ առանց տանջանաց և պսակաւոր առանց չարչարանաց միայն 'ի յօժարութենէն երևէր. վասն զի որպէս երանելի վկայքն ընդ կապարիչսն, այնպէս և նա ընդ ուրացողսն ճշմարտութեանն պատերազմէր, նմանող եղեալ սրբոց հարցն, երանելւոյն ասեմ Պետրոսի Աղէքսանդրու հայրապետին և Աթանասի:

Արդ այսուհետև այսպէս եղելոյ՝ բռնադատեալ լինէր 'ի բարեպաշտ ինքնակալէն և յուղղափառ կողմանցն՝ հաստատիլ յաթոռ հայրապետութեանն Կոստանդնունուպոլսի: Եւ այս յաւէտ յիրաւի. վասն զի ուր վաստակք և քիրտն աշխատութեան՝ անդ և վարձ ժառանգութեան առաքելական աթոռոյն: Իսկ չարն յորժամ ետես պատրեալ զինքն և զճշմարտութիւնն թագաւորեալ, տես ապա զինչ արդեօք գործէր. յարուցանէր զոմն Մաքսիմինոս անուն հակառակ Գրիգորի, որ էր ազգաւ եգիպտացի այլ և բարբարոս բարուք, և արդեամբք և կերպարանօք, նաև գործովք ևս առաւել. վասն զի զորովայնամոլութիւն և զագահութիւն անպատկառ կրէր յինքեան իբրև զշուն. իսկ տմարդութեամբ և անողորմութեամբ յոյժ առաւելեալ էր իբրև զՆաբաղ, հմուտ և տեղեակ էր իմաստութեանն հելլենացւոց: Սա եկեալ զառաջինն առ սուրբ հայրապետն մեր Գրիգորիոս՝ աշակերտեցաւ 'ի նմանէ, և վերստին ծննդեամբն լուսաւորեցաւ 'ի նմանէ. և այնչափ կեղծաւորութեամբն մերձաւոր եղև սրբոյն՝ մինչև սպասաւոր և համասեղան ևս առնել զնա: Յետ այսորիկ և սպասաւոր սեղանոյն և սարկաւագ, ապա և քահանայ ձեռնադրեցաւ, և այսպէս միաւորեցաւ 'ի դասս ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն: Այլ թէպէտ և այսպէս բազում պատուոյ արժանաւորեցաւ 'ի սրբոյ հայրապետէն, սակայն նմանեալ Յուդայի, միշտ զչարութիւնն ժողովէր 'ի սիրտ իւր,

Digitized by Google

դաւաճանել զվարդապետն իւր, և սատանայական փառասիրութեամբ մոլեալ՝ կամէր յափշտակել զաթոռ հայրապետութեանն թագաւորական քաղաքին. Եւ ապա գտեալ դիպող ժամանակ իւրոյ չար դաւաճանութեանն, որ զի բարեպաշտ թագաւորն Թէոդոս երթեալ յարեւմուտս կայր առ պատերազմ ընդ բարբարոսն. իսկ Մաքսիմոս գտեալ զոմն անուանեալ քահանայ 'ի Նիւսիա քաղաքէն համախոհ իւր, որ էր ստացեալ ինքեան գործ զփողոց վաճառականնին Կոստանդնուպօլսի. սոցա տուեալ ոսկի բազում մատուցանէին առաջի սինկղիտոսացն, որպէս զի տացեն նմա զաթոռ հայրապետութեանն. և տուեալ անօրէն իշխանութիւն, առաքէին այլ ևս բազում զանձս ոսկւոյ և արծաթոյ յԱղեքսանդրիա առ Պետրոս եպիսկոպոս, որ ունէր զաթոռ սուրբ աւետարանչին Մարկոսի զկնի երանելւոյն Աթանասի: Որ և նոյն ինքն իմաստունն Գրիգորիոս 'ի նմանէ հաստատեցաւ յաթոռ Կոստանդնուպօլսի: Արդ իբրև ընկալան զոսկին՝ ոչինչ հարցաքննեալ զվարս նորա, այլ վաղվաղակի առաքեաց զոմն եպիսկոպոս ձեռնադրել զնա:

Իսկ յորժամ եկին առաքեալքն և մտին յեկեղեցին 'ի ժամ առաւօտու, ոչինչ զգացուցանելով հայրապետին և այլոց ժառանգաւորացն, նաև ոչ բարեխահից կողմանց ժողովրդեանն, այլ իսկ և իսկ ձեռնադրութեան սկիզբն արարեալ հոգս տանէին: Իսկ յորժամ լուր եղև և յականջս կղերիկոսացն և ժողովրդեանն՝ բորբոքեցան նախանձու չարութեան, և հանեալ 'ի վերայ խափանէին զանկարգութեան աւազակութիւնս նոցա. զոր հազիւ ուրեմն մազապուրծ լեալք փրծանէին 'ի խռովութենէ ամբոխին: Իսկ ապա նոքա քանզի ագահութեամբ և փառամոլութեամբ արբեալք էին՝ ոչ 'ի բաց կացին 'ի նմին խորհրդոյն, այլ գործակից առեալ ինքեանց զորոշեալսն յեկեղեցւոյն, և երթեալք ձեռնադրեցին զՄաքսիմոս 'ի տան ումեմն ուրումն: Զայս լուեալ բազմութիւն քաղաքին բորբոքեալ սրտմտութեամբ յարձակէին 'ի վերայ նոցա, եթէ ոչ սրբոյն Գրիգորի արձակեալ լինէր զզայրացումն նոցա: Որ թէպէտ և այսպէս կարճեալ լինէին յանդուգն յարձակմանէն, սա-

կայն բազում պարսաւանօք հեղուին 'ի վերայ Մաքսի-
մոսի. այլ և յայտ մեղադիր լինէին սրբոյն Գրիգորի,
որ այնչափ փոյթ առ պատուականս ունելով՝ յայսպիսի
յանդգնութիւն համարձակեաց: Իսկ երանելին հե-
զութեամբ և հանդարտութեամբ ցածուցանէր զամ-
բոխն. Մի բարկանայք, ասէ, որդեակք, զի ա՛ գիտէ ըզ-
միտս մարդոյ, բայց եթէ այն որ ստեղծն զնա, որ և
'ի միտ առնու զամենայն զհանդերձեալսն իբրև զե-
ղեալս, վասն զի մարդ հայի յերեսս ըստ ասացելոյ
աստուածայինն գրոց. այլ և աշակերտելով մեր Ճշմա-
րիտ վարդապետին Միածնի որդւոյն Աստուծոյ, և զա-
մենեսեան կոչէ ընդունել զքաղցր լուծ նորա և ըզ-
թեթև բեռն. որ և ասացն իսկ, եթէ՝ Որ գայ առ իս
ոչ հանից արտաքս: Նաև այս մեծ էր Մաքսիմոսի
մկրտել լինել զնա առ 'ի պաշտել զԵրրորդութիւնն փո-
խանակ Ապողոնի. զի ոչինչ պակաս եգիտ 'ի մէնջ ըզ-
սէրն որ առ նա, որպէս և Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս
երևեցոյց առ մատնիչն, և ուսոյց մեզ. վասն զի և այս-
պէս պարտ է մեզ կատարել զոր առաջն, թէպէտ և
նա յետոյ եցոյց զծածկեալ կեղծաւորութիւն իւր:
Եւ այսպէս խաղաղացուցանէր զժողովուրդն:

Իսկ Մաքսիմոս 'ի նոյն միտս յամառութեան կա-
ցեալ անզղջանալի, առեալ զձեռնադրողսն իւրեան
զեպիսկոպոսսն Եգիպտացւոց՝ ընդ առաջ ընթացաւ
բարեպաշտ ինքնակալին Թէոդոսի 'ի Թեսաղոնիկէ,
խնդրել զաթոռ հայրապետութեան Կոստանդինու-
պոլսի. քանզի եկեղեցականօքն ոչ կարաց, հնարէր
թագաւորական իշխանութեամբն յափշտակել զա-
թոռն: Իսկ բարեպաշտն Թէոդոս բարկութեամբ
հրամանաւ հանել զնա յերեսաց իւրոց, այլ և մեծա-
մեծ սպառնալեօք 'ի թագաւորական քաղաքէն հա-
լածել: Իսկ նա թէպէտ և այնպէս տեսեալ զինքն
անօթալից եղեալ յամենայնի, սակայն փառամոլու-
թեամբն անզգայացեալ՝ տակաւին ևս լրբէր. և եր-
թեալ յԱղեքսանդրիա և տուեալ ոսկի բազում ե-
պարքոսի քաղաքին՝ որպէս զի անդ յափշտակեսցէ զա-
թոռն Պետրոսի. զոր իբրև լուեալ բազմութիւն քա-
ղաքին Աղեքսանդրու՝ մեծ բարկութեամբ դղրդեալ
լինէին: Զոր եթէ ոչ նոյն ինքն եպարքոս քաղաքին

խաղաղացուցեալ էր զաղմուկն, բազում ազատութիւնք գործեալ լինէին։ Յայնժամ ապա հալածէր զնա յԱղեքսանդրէ, զոր և յետոյ իսկ ընկալաւ զհատուցումն չարաչար հարուածովք ըստ արժանի յանդգնութեան իւրում։

Արդ այսոցիկ այսպէս եղելոյ՝ մեծն Գրիգորիոս իբրև խլեաց զապականիչ հերձուածն, և հաստատեաց զարմատ ուղղափառութեան 'ի Կոստանդնուպօլիս, կամեցաւ անդրէն դառնալ 'ի քաղաք իւր, մանաւանդ թէ յանզբաղական կեանս իւր. և ժողովէր զամենայն բազմութիւնն, խրատէր զնոսա պահել զճշմարիտ աւանդութիւնն, զոր ընկալան 'ի նմանէ, և զուղղափառութիւնն՝ զոր արդեամբք նախանձեցոյց և ուսոյց նոցա։ Զոր իբրև լուան 'ի նմանէ զհրաժարական բանն՝ բազմութիւնն ժողովրդեանն հանդերձ ժառանգաւորօքն, ամենեքեան զմի արտասուս կաթեցուցանէին. և զաղաղակ բարձեալ առ հասարակ ծերք և տղայք, արք և կանայք, իշխանք և ռամիկք, իմաստունք և տգէտք, միաձայն ողբս 'ի բերան առեալ լային զորբութիւնն իւրեանց 'ի քաջ հովուէն։ Յայնժամ մի ոմն 'ի ժողովրդենէն իմաստութեան բանս բարբառեցաւ առ նա, այսպէս ասէր մեծաւ ձայնիւ. Ո՛վ հայր սուրբ, գնաս 'ի մէնջ, կարծեմ թէ և զաւանդութիւն սրբոյ Երրորդութեանն՝ զոր բազում քըրտամբ հաստատեցեր՝ 'ի բաց բառնալ 'ի հօտէ քումմէ. վասն զի արդ հօտ առանց հովուի գոլով՝ կարիցէ՞ զդէմ ունել բազում գայլոցն որք նորաձայնութեամբ իբրև պատառող ժանիւք վարատեն 'ի սուրբ ուղղափառ գաւթէ եկեղեցւոյ։ Զայս լուեալ սրբոյն՝ հաւանէր կալ անդէն յեկեղեցւոջն՝ մինչև ցհաւաքումն ժողովոյն, որ հրամայեցաւ լինել 'ի բարեպաշտէն Թէոդոսէ, որպէս զի փոխանակ նորա զայլ ոք ձեռնադրեսցեն վերատեսուչ հոգւոց նոցա։ Եւ այսպէս հաւանեալ ժողովոյն գնացին յիւրաքանչիւր յարկս։

Իսկ երանելւոյն այնուհետև ընդարձակագոյն վարդապետութեամբքն զամենեսեան լուսաւորէր, և իբրև իմաստուն երկրագործ զամենայն փշաստակարան արտաքս հանէր յանդոյ եկեղեցւոյ Քրիստոսի. որպէս զի սերմն ճշմարիտ առաքելական վարդապետու-

Թեամբ յամենայն հնարաւորաց արտաքոյ եղեալ
պտղաբերս արարեալ։ Վասն զի պարտ է մեզ, ասէ, զոր
առաքեալքն բազում երկամբք սերմանեցին աշխա-
տեալ, որպէս զի զնոյն յաստուածային շտեմարանս
ժողովեսցուք. վասն զի հնարաւորաց է վայելուչն. զի
որք սերմանեցին, ասէ, և որք հնձեսցեն՝ առ հասա-
րակ ցնծասցեն։ Նաև ոչ թէ բանիւք միայն ուսուցա-
նէր, այլ եւս առաւել արդեամբք զինքն ամենեցուն
յայտնի ցուցանէր, ըստ առաքելական խրատուն՝ որ
առ Տիմոթէոս. Օրինակ լինիջիր, ասէ, հաւատացե-
լոց՝ բանիւք, գնացիւք, հաւատով, սիրով, մինչև գամ
ես. վասն զի յայսցանէ առաւել ձգին աշակերտք
զկնի վարդապետաց, քան թէ որ բանիւք միայն ճար-
տարին։ Վասն այսորիկ և երանելին Գրիգորիոս յա-
մենայն աշխատութիւնս որ առ ժուժկալութիւնն էր՝
նախ ինքն համբերէր, և այլոց ուսուցանէր։ Իսկ զող-
ջախոհութիւն և զհեզութիւն և զքաղցրութիւն՝ ա-
ռաւել եւս կրէր յինքեան։ Նաև զիմաստութեան ըզ-
բանսն ոչ առ ամենեսեան հաւասարապէս հաւատար-
մացուցանէր, այլ նմանեալ իմաստուն բժշկաց՝ ըստ
իւրաքանչիւր ցաւոց զդեղն բաժանէր։ Վասն զի առ
անկատարսն՝ ոչ զկատարեալ խորհուրդսն վստահա-
նայր. և 'ի կատարելոցն ոչ թաքուցանէր, իբրև յա-
ճախելով զօգուտ նոցա. նոյնպէս և առ յանդիմանու-
թիւնսն, զոմանս՝ առանձինն, որոց ոչ յանցանքն
յայտնի էր. իսկ զյայտնիսն՝ հրապարակաւ, որպէս զի
և այլքն երկիցեն. զոմանս սակաւուք, որպէս և Տէր
իսկ հրամայեաց, և երանելի առաքեալքն նորին. ո-
մանց զսպառնալիս տանջանացն առաջի դնէր և զայլոց
յորդորէր անճառ խոստմամբքն. ոչ ընդ փաղաքշանս
ուրուք մեղկէր առ գովութիւնն, և ոչ առ նախա-
տանս հակառակողացն թուլանայր 'ի լաւագունիցն։
Նաև բանք նորա յոյժ քաղցրագոյնք էին և խոնար-
հագոյնք իբրև զմեղր, որպէս զի զամենեսեան ախոր-
ժելով ձգէր առ ինքն՝ յորժամ վասն առաքինու-
թեանն խօսէր. իսկ 'ի յաւանդութիւնսն՝ յոյժ բար-
ձրագոյնք էին բանք նորա, յորժամ վասն սրբոյ Եր-
րորդութեանն աստուածաբանութիւնս իմաստասի-
րէր, զնոյն օրինակ բերելով որոյ և զանունն ընկալաւ,

Digitized by Google

զմեծն տանել, և զարժանի զարմացմանն զորդւոյն Որոտա-մանն, զաստուածաբան զաւետարանիչն Յովհաննէս. ունէր և զհոգւոյն իմաստութեան և գիտութեան. որպէս և յայտնի իսկ ցուցանեն աշխատասիրացն՝ ճառք վարդապետութեան նորա։ Նաև 'ի մարգարէութենէ ոչինչ նուազեալ գտանէր, որպէս և ասէ իսկ ինքն 'ի միում ճառից անդ իւրում՝ որ 'ի գալուստ եպիսկոպո-սացն. յորժամ [1] յիշէ զՅովսէփ յԵգիպտոս առաքելու-թեանն. յետ փոքր ինչ վաթսունն ելեալ։ Ածէ և 'ի մէջ զմարգարէն, ասէ. Այժմ յԵգիպտոսէ փոխեցեր, հա-ներ զհեթանոսս և զնոսա անկեցեր. և որ զկնի սոսա-ցեալն է 'ի մարգարէէն։ Եւ ապա յառաջ մատուցեալ ասէ. Ո՞յք, ասէ, լերինք այնոքիկ, և զի՞յս ասենս ըղ-մայրան զայնոսիկ իմանայր. այնպիսի երբեմն հաւա-տոս այս. և այսպէս այժմ բարի ստացուածք և ըն-դարձակեալ։ Եւ եթէ ոչ են կատարելապէս՝ այլ սակայն յայնոսիկ առ սակաւ սակաւ ճանապարհոր-դեաց յաւելուածս, մարգարէանամ թէ և ճանա-պարհորդեսցէ։ Զայս ինձ հոգւոյն սուրբ կանխաւ ա-սէ, եթէ ինձ մարգարէական են և տեսանող առա-ջիկայիցն, և միանգամայն կանխաւ ժամանեցելովքն վստահանամ։

Եւ արդ ոչ հեռագոյն ինչ, այլ անդէն իսկ 'ի մօտոյ մարգարէութիւն երանելւոյն կատարէր 'ի ժամանակս բարեպաշտին Թէոդոսի, իբրև զճառագայթս արե-գական այնպէս ծագեալ ծաւալեցաւ ուղղափառ վար-դապետութիւնն ընդ ամենայն տիեզերս. եկեղեցիք Քրիստոսի աճեցեալ բազմացան իբրև զաստեղս երկ-նից։ Եւ զինչ պարտ է ասել, թէ որչափ տօնախմբու-թեամբ ճառիւք զարդարեաց զեկեղեցիս ուղղափա-ռաց, և կամ որպէս իմաստք նորա բարձրագոյն է քան զբազմաց։ Իսկ վասն հեզութեան և քաղցրու-թեան նորա՝ թէ որչափ էր, արդիւնքն վկայէ, զոր 'ի ժամանակին յայնմիկ ցուցանէր. զոր ամենեցուն բա-րիոք է տեսանել, եւ առաւել վարդապետաց, որպէս և նոյն ինքն հասարակաց վարդապետն մեր Յիսուս Քրիս-տոս եցոյց և ուսոյց։ Զի 'ի ժամանակս ուղղափառաց

1. Հատուածդ յորժամ... չարաչար եղծեալ էր յօրինակին։

զոր առ յին իշխանութիւն 'ի վերայ հերձուածողացն, միշտ իջուցանէր երանելին զզայրացումն նոցա առ 'ի չհատուցանել չար փոխանակ չարի նոցա։ Եւ ասէր այսպէս. Մինթէ ոչ զայս պահանջէ 'ի մէնջ Քրիստոս, որդեակք. մինթէ ոչ այսպէս ուսուցանէ զմեզ աւետարանն, դարձուցանել զմեղուցեալսն յապաշխարութիւն, և զմոլորեալսն 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան. որպէս զի՝ այժմ ծանուցեալ զմեղս իւրեանց, անկցին առաջի Տեառն խոստովանութեամբ. և խառնեսցին 'ի հաւատս սուրբս, նախ քան զգալ աւուրն վրէժխնդրութեան ամենայն մեղաւորաց որք ոչ ապաշխարեցին. և վասն այնորիկ բազում իմաստասիրութեամբ երկայնամիտ լերուք 'ի վերայ նոցա, մի՛ դուք որք կատարեալքդ. զի և ոչ միայն պարտ է ներել նոցա, այլ և սիրել և բարի առնել և զԱստուած աղաչել, քանզի և զայսոսիկ պատուիրեաց մեզ Քրիստոս։ Իսկ եթէ 'ի վերայ այսր ամենայնի ոչ զղջասցին, այլում աւուր դատաստանի և դատաւորի զնոսա թողացուսցուք. վասն զի ինքն ասաց. Իմ են վրէժխնդրութիւնք, ես հատուցից, ասէ Տէր։ Եւ այսպիսի բանիւք հեզութեամբ և համբերութեամբ ուսուցանէր իւրում ժողովրդեանն։

Իսկ բարեպաշտ թագաւորն Թէոդոս՝ իբրև վանեաց զբարբարոսն որ յարեւմուտս, և դարձաւ յաղթութեամբ մեծաւ, բազում աւար և գերի ընդ իւր բերելով ըստ արժանի նոցա ամպարշտութեանն. և ընկալաւ զսուրբ քահանայապետն Աստուծոյ մեծաւ պատուով։ Եւ ըստ արժանի նորա վաստակոցն՝ ընդարձակագոյն բան գովութեանն և շնորհակալութեանն մատուցանէր նմա, և 'ի կատարման իւրոյ գովութեանցն այսպէս ասէր. Ո՛վ հայր սուրբ, կարծեմ եթէ յառաջատեսողութիւնն Աստուծոյ վստահանալով 'ի քո աշխատասէր իմաստութիւնդ՝ զեկեղեցի իւր, թոյլ ետ ժամանակ մի պատերազմողացն յառնել 'ի վերայ քո, որպէս զի յաղթող զօրութեամբն իւրով՝ զկարծեալ զօրութիւն թշնամւոյն պարտեսցէ քև, և զեկեղեցի իւր մեծամեծ յաղթութեամբք պսակեսցէ։ Բայց վասն զի քո է վաստակն և քիրտնն, քո եղիցի և պսակն. և ես ահաւասիկ տաց զվարձս

Digitized by Google

զայս և զաթոռ հայրապետութեանս, մանաւանդ և նոյն ինքն Աստուած քեզ յանձն արար զսա։ Իսկ երանելին լի եղև շնորհօք Հոգւոյն սրբոյ, եւ ողջոյն թագաւորին և աղօթիւք հաստատեաց զամենապարգև թագաւորութիւն նորա, և ել 'ի նմանէ։

Արդ մինչև ցայսվայր արիանոսքն ունէին զտունն Աստուծոյ, և վասն այնորիկ իբրև լուան 'ի թագաւորէն՝ պատերազմէին ընդ սրբոյն։ Քանզի յայտնի ոչ իշխէին 'ի յահէ թագաւորին, սակայն 'ի ծածուկ մարտնչէին. և երբեմն զի առ նոսա իսկ եկեալ պատպատանս մատուցանէին, որպէս զի խնդրեսցէ 'ի թագաւորէն դարձուցանել անդրէն 'ի նոսա զտաճարն սուրբ. և այսպէս գաղտնի և յայտնի սպառնալիքնէին ընդդէմ նորա։ Եւ յաւուր միում խորհուրդ արարին դաւով սպանանել զնա 'ի գիշերի սրով. և քանզի զայս ոչ կարացին գործել վասն բազմութեանն որ կային շուրջ զնովաւ, սակայն երկուքին կողմանքն 'ի միմեանս յարձակեցան սուսերամերկք իբրև 'ի պատերազմունս բարբարոսաց. նաև 'ի փողոցամէջս քաղաքին ուր և հանդիպէին՝ կադէին ընդ միմեանս. բազում հատաչանք լինէր այնուհետև կանանց և տղայոց 'ի բազմութենէ երկոցունց կողմանցն։ Եւ եղև յաւուր միում մինչդեռ մտանէր թագաւորն յեկեղեցին՝ հանդերձ հայրապետաւն 'ի ժամ աղաւօթուն, և եկն մտախուռն մթագին մռայլապատ, շուրջ առեալ զարեգակամբ ըստ ոչ սովորութեան արարածոցս. իբրև տեսին զայս արիանոսքն խնդալից եղեալ՝ կարծեալ որպէս թէ վրէժխնդիր եղև նոցա Աստուած փոխանակ 'ի բաց հանելոյ զնոսա 'ի տաճարէն Աստուծոյ. և յայնմանէ բազումք 'ի պարզամտաց կողմանց ուղղափառացն՝ երկմտութեան կարծիս բերելով 'ի միտս իւրեանց գայթակղէին։

Իսկ իբրև մտին 'ի տաճարն սուրբ՝ հայրապետն և թագաւորն հանդերձ բազմութեամբ ժողովրդեանն, և միաբան համբարձին զձեռս իւրեանց մեծամեծք և և տնանկք, այրք և կանայք, ծերք և տղայք, լի արտասուօք պաղատանս ամենատեառն մատուցանէին։ Եւ յանկարծակի մինչև էր կատարեալ նոցա զօրհնութիւնն՝ 'ի բաց գնացեալ ամպոյն և մառախղոյն, ծա-

Digitized by Google

գեաց լոյս արեգականն առաւել քան զսովորական պայծառութիւնն, և տաճարն Աստուծոյ հրաշալի լուսով լուսաւորեցաւ, և միտք մարդկանն առաւել ևս հաստատեցան 'ի սէր սրբոյ հայրապետին։ Եւ սկսան միաձայն միով կամօք աղաչել զԹագաւորն, որպէս զի տիրապէս հաստատեսցէ յաթոռ հայրապետութեանն։ Իսկ երանելին քանզի ոչ ախորժէր զայսպիսի գովութեան բանս ընդունել, դժուարէր ընդ վայրաձայնութիւն ժողովրդեանն. յայնժամ 'ի ձեռն առն ճշմարտախօսի լռել հրամայէր ժողովրդեանն. քանզի ինքն իսկ ոչ կամէր խօսել ընդ ժողովրդեանն, առ 'ի յոյժ նուաղելոյ ձայնին 'ի յառաւելութենէ ժուժկալութեանն. Ո՛վ որդեակք իմ, լռեցէք յայդպիսի ձայնէ. քանզի Թէպէտ և ոչ կամիմք մեք՝ սակայն հարկ 'ի վերայ կայ զմատակարարութիւն շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ որ հաւաստացաւ մեզ՝ 'ի գործ արկանել. զայս ասացեալ լռեաց ժողովուրդն։ Իսկ Թագաւորն յոյժ զարմանայր ընդ առաւել խոնարհութիւն առնն իմաստնոյ։ Եւ այսպէս ժողովուրդն ուրախութեամբ մեծաւ գնայր յիւրաքանչիւր յարկս. և պատերազմն դադարեաց, և հողմակոծեալ նաւն եկեղեցւոյ 'ի նաւահանգիստն եհաս, և սուրն մերկացեալ՝ 'ի պատեանս ժողովեցաւ։ Եւ այս ամենայն եղև և կատարեցաւ 'ի ձեռն աստուածասէր Թագաւորին և սրբոյ հայրապետին։

Իսկ երանելին Գրիգորիոս Թէպէտ և ոչ կամէր, վասն զի յոյժ հաճեալ էր ընդ անզբաղութեան միանձնութեանն, սակայն բռնադատեալ 'ի Թագաւորէն և 'ի բազմութենէ ժողովրդոցն հաստատեցաւ յաթոռ հայրապետութեանն։ Իսկ Թագաւորն իբրև արդարոյ և սրբոյ հօր և հայրապետի և քահանայապետի Աստուծոյ՝ զարժանի պատիւն բարժանեաց նմա. զի Թէպէտ և արտաքնոց իմաստիցն չէր տեղեակ բարեպաշտն Թէոդոս, սակայն հեզութեամբն և հանդարտութեամբն և ուղիղ դաւանութեամբն և խաղաղասէր մտօք առ եկեղեցիս՝ յոյժ առաւելեալ էր քան զամենայն Թագաւորսն. նա և աղօթիւք մասամբք՝ ևս առաւել, քանզի յայն առաւել պարապէր քան 'ի Թագաւորական հոգսն։ Իսկ երանելին Գրի-

Digitized by Google

զօրինս թէպէտ և զթագաւորն այսպէս բարեպաշտութեամբ տեսանէր զարդարեալ, սակայն ոչք առաջի կային թագաւորութեանն նորա՝ վնաս տեսանելով՝ ի կաշառս և յարծաթսիրութիւն և՝ ի զարդարանս, որ մանաւանդ նմա արհամարհեալ և ատելի էր, և վասն այնորիկ ոչ յաճախ պարապէր մտանել անդր, այլ և աղօթից և տքնութեանց և վարդապետութեանց և հիւանդաց այցելու և բժիշկ կարի առաւել փոյթ էր, և վասն այնորիկ յապաղէր զմտանելն իւր առ թագաւորն. և երբեմն զի յագարակս հեռանայր լռութեան տալով զինքն, զի յոյժ փափաքելի էր նմա անապատ: Արդ այսպէս յամենայնի աշխատասէր էր երանելին. իսկ ՚ի յապարանսն թագաւորի և իշխանի մտանել՝ յապաղկոտ էր: Նա և վայելչապէս ՚ի մտի ունէր զառակաւորին բանն. Ի տուն բարեկամի քո, ասէ, մի յաճախեր բազմակոխ լինել, գուցէ ատիցէ զքեզ: Եւ այսպէս քաջ հմուտ երևեցաւ նմանեալ Տեառն իւրում. յամենայն երկրաւորաց ՚ի բացեայ լինելով, զի յայնքան առատութենէ մտիցն եկեղեցւոյն, ՚ի զանազան զարդուցն և յազգի ազգի պատուականն անօթոցն և յանբաւ գանձուցն՝ ոչ առացաւ անձին իւրում և ոչ մինչև ՚ի դանգ մի, այլ զամենայնն աղքատաց և որբոց և այրեաց հրամայէր մատակարարել. Նա և զծախս ագարակացն վիճակի եկեղեցւոյն ոչ ճշդիւ պահանջէր ՚ի մատակարարացն. և ոչ զգիրս քաակացն համարով խնդրէր, զի զայս այսպէս առնել, ասէ, վաճառականացն է՝ քան թէ առաջնոց եկեղեցականաց և իշխանաց, այլ ոչ եթէ եպիսկոպոսաց. այլ մեզ, ասէ, պարտ է նախ քան զամենայն զանձանց զխիղճ մտաց մաքրել, և ապա յամենայնէ պարապել, միայն զամենեսեան խրատել և ուսուցանել զառաքինութիւն ոգւոց: Յայնժամ ժամանակի հասանէր հիւանդանալ նմա մերձ ՚ի մահ, և անկեալ դնէր երանելին ՚ի վերայ վանդակապատ մահճացն ՚ի սենեկի անդ. և ահա բազմութիւնք ժողովրդեանն եկեալ ՚ի դուռն սենեկին և ՚ի տանիսն՝ տեսանել զնա: Իսկ նա իջուցեալ զոտս իւր ՚ի վանդակապատէ անտի՝ նստէր ՚ի վերայ յատակի տանն և հարցանէր զպատճառս գալստեանն: Իսկ նոքա շնորհախնդիր էին ՚ի

Digitized by Google

նմանէ, աղօթս առնել ՚ի վերայ թագաւորին և ին-քեանց, այլ և ՚ի վերայ ամենայն ուղղափառաց ե-կեղեցեաց. և նորա աղօթս արարեալ ՚ի վերայ նո-ցա, ուրախացեալ գնացին ՚ի սուրբ հայրապետէն։ Իսկ մանուկ մի մնաց անդ, և բուռն հարեալ զոտից սրբոյն լայր և կոծէր, և եղուկ զինքն առնելով, և պա-ղատէր առ նա թողուլ նմա զյանցանս իւր. իսկ նա հարցանէր զպատճառս պաղատանացն. և նա ոչինչ տայր պատասխանի, բայց միայն գլխակորեալ ողբայր և խնդրէր զքաւութիւն։ Իսկ մի ոմն յայնցանէ՝ որ մօտ կային՝ ասէ ցնա. Ով հայր սուրբ, պատանիդ այդ-սպանողն քո է, որ համարձակեալ էր ՚ի սադրելոյ ո-մանց դաւաճանութեամբ իւիք զսուր իւր մխել ՚ի քեզ, այլ պահպանողական աջ Քրիստոսի որ մերձ էր առ քեզ՝ ոչինչ եթող խորհրդոց նորա յանդ ելանել. իսկ սա որպէս թէ յուրմէ կողմանէ կատարեաց ըզ-յանդգնութիւնն, և վասն այնորիկ ողբայ ՚ի բերան ա-ռեալ լայ և կոծի։

Յայնժամ երանելին յարտասուս եղեալ խանդա-ղատէր ՚ի վերայ նորա ասելով. Մի երկնչիր որդեակ, հաշտեսցի ընդ քեզ Քրիստոս, բարերարն և մարդա-սէրն և անոխակալն, միայն խոստովանեա զմեղս քո և նզովեա զպիղծ հերձուածն, և մատիր առաջի Աստու-ծոյ ուղղափառ դաւանութեամբն։ Եւ այսպէս մխիթա-րէր զնա վարդապետական շնորհօք, և հաստատեալ ՚ի ճշմարիտ հաւատս և խաղաղութեամբ արձակէր։ Իսկ քաղաքն ամենայն իբրև լուան և տեսին զայսպի-սի անոխակալութիւն և զբարեգթութիւն սրբոյն՝ ա-ռաւել ևս հաստատեցան և բևեռեցան ՚ի սէր նորա։

Յայնմ ժամանակի գային ժողովքին ՚ի Կոստանդի-նուպօլիս հարիւր և յիսուն եպիսկոպոս, յամենայն կողմանց՝ որ է ընդ իշխանութեամբ Հռոմայեցւոց, բայց միայն յԵգիպտացւոցն. և այս եղև հրամանաւ ինքնակալին, որպէս զի ՚ի ձեռն ժողովոյն հաստատես-ցեն զԳրիգորիոս յաթոռ հայրապետութեանն. և զոր ՚ի ժամանակին բռնաւ հերձուածն Մակեդոնի՝ ար-տաքս խլեսցեն յեկեղեցւոյն Քրիստոսի։ Եւ քանզի զհերձուածն ընդդիմամարտին Մակեդոնի և զԵւ-նոմիոսի և զԱրիանոսի, և զբազումս այլս՝ երանելին

Գրիգորիոս իբրեւ զքաջ հովիւ նախ քան զգալ ժողովոյն հալածէր 'ի հօտէն Քրիստոսի. իսկ 'ի գալ ժողովոյն՝ պատերազմակից նոցա լինելով և զմնացեալ եւս նշխարս հերձուածոյն 'ի բաց վարեցին, նզովելով զաղանդս նոցա։ Յայնժամ ապա սուրբ ժողովն հաստատեցին զնոյն ինքն զԳրիգորիոս յաթոռ հայրապետութեանն՝ որպէս և էր յառաջագոյն, ըստ կանոնց թագաւորին և ժողովրդոցն. և զայս արարին առաջնորդութեամբ սրբոյն Մելիտոսի եպիսկոպոսին Անտիոքայ, որ էր այր սուրբ և կատարեալ առաքինութեամբ. որ և 'ի ժամանակս Վաղեսի կայսեր բազում չարչարանս կրեալ յարիանոսացն, և բազում ժամանակս տարաշահմանեալ 'ի մետաղս վասն ուղղափառութեանն. արդ սորա խորհրդակցութեամբ հաստատեցաւ Գրիգորիոս յաթոռ հայրապետութեան թագաւորական քաղաքին։ Իսկ նա թէպէտ և զառաջինն դժուարէր, տակայն վասն փափաքանաց և վասն իւրոյ առատապարգև շնորհացն զոր ընկալեալ էր 'ի Հոգւոյն սրբոյ՝ զկամն վարդապետութեանն առ 'ի կարող գոլ կերակրել զայնքան բազմութիւնն՝ յանձն առնու զվերատեսչութիւնն։ Եւ դարձեալ կասկածէր գուցէ այլ ոք 'ի հակառակորդաց ընկալցի զաթոռ թագաւորական քաղաքին, և իշխանութեամբ զբազումս յետս դարձուսցէ 'ի ճշմարտութենէն։ Վասն այսր ամենայնի լուծանէր զփափաքումն իւր որ առ անզբաղ կեանս միանձնաւորութեանն. և հաւանէր ժողովոյն և երանելւոյն Մելիտոսի, հաստատէր յաթոռ հայրապետութեանն։ Յայնժամ ապա վախճան հասանէր սրբոյն Մելիտոսի անդէն 'ի Կոստանդնուպօլիս, և սուգ առ բազմութիւն քաղաքին 'ի վերայ նորա։ Իսկ սուրբն Գրիգորիոս 'ի մէջ ժողովոյն բարւոք զարդարեալ վայելչացոյց զօր կատարմանն նորա, գերեզմանական բանիւք վարդապետութեամբ։

Յետ սակաւ ինչ ժամանակին հասին և որք յԵգիպտոսէն էին կոչեցեալք եպիսկոպոսքն 'ի Կոստանդինուպօլիս, մինչդեռ անդ էին նախասաց հարիւր և յիսուն եպիսկոպոսքն։ Եւ 'ի մարդկեղէն խորհուրդս անկեալ հակառակէին ընդ ժողովոյն, որպէս թէ առանց նոցա կամաց հաստատեցին զԳրիգորիոս յաթոռ

հայրապետութեան. ոչ եթէ առ ատելութեան ինչ նորա զայս առնէին, այլ վրէժխնդիր լինէին առանց նորա կամացն ձեռներէց լինելոյ: Ցայնժամ ապա և ամենքը 'ի ժողովըն համախոհ լեալ նոցա՝ սկսան ըծակուիւք լինել. կէսքն զԳրիգորիոս ասէին բարիոք լինել, որում և յառաջագոյն վիճակեցաւ, և այլք զայլ ոմանս: Իսկ նորա կացեալ 'ի մէջ ժողովոյն ասէ ցնոսա. Ես, ով հովիւք և սուրբ հովուապետք, զիշխանութիւն քահանայապետութեանս ոչ այլ ինչ ինձ վարկանիմ՝ բայց միայն քիրտն և աշխատութիւն. և վկայէ ժամանակն՝ որ նախ քան զգալուստ ձեր՝ թէ որչափ ջան վտանգից եհաս ինձ. վկայէ և եկեղեցիդ ուղղափառաց, թէ յորքան նուազութենէ՝ յայդքան մեծութիւն առաւելութեան եհաս: Բայց և յուսացեալ եմ թէ այդ ամենայն զանձեալ պահի ինձ յաւուրն հատուցման իւրաքանչիւր վաստակոց: Այլ և ես ոչ եթէ փառաց ցանկացող եմ և կամ բարձրագահ աթոռոյ և կամ թագաւորական քաղաքաւս երևելի լինել, այլ վասն սիրոյ և փափաքանաց հօտիդ և թագաւորական հրամանացն, և ձերայդ իսկ յառաջագոյն առ հասարակ բռնադատելոյդ զիս, ընկալայ զաթոռս զայս: Բայց այժմ ոչ ուղիղ թուի ինձ զայս գործել ձեզ, զի ոչ ամենեքեան միաձայն լինիք յայսմիկ, զոր դուք ձերովք կամօք արարէք: Այլ ես այսուհետև առանց տրտմութեան կամաց 'ի բաց կամ յաթոռոյս, և դուք զոր խորհիք գործեցէք: Վասն զի յոյժ սիրական է ինձ անապատն այն զոր կանխաւն ստացայ. զի որպէս թուի ինձ եթէ ոչ այնորիկ ստարացուցանէ զմեզ յԱստուծոյ, այլ մանաւանդ և մեր ձաւալս իսկ առնեն զփախուցեալսն 'ի նաւակոծէ զքառանաց ալեաց աշխարհիս, և ապաւինիլ 'ի խաղաղ նաւահանգիստն:

Արդ զայս ասացեալ և ինքն անդրէն ելանէր 'ի տանէ եպիսկոպոսարանին, և յայլում տեղւոջ բնակէր հեռագոյն յեկեղեցւոյն: Ցայնժամ բազումք 'ի ժողովրդոցն առ նա ընթացեալք, անկեալ առ ոտսն լի արտասուօք պաղատէին ասելով. Ո'վ հայր սուրբ, ողորմեաց հօտի քում՝ զոր բազում քրտամբք և աշխատութեամբ ստացար. մի թողուր զձեռատունկ քո՝

զոր կենդանականն Ջրով Հոգւոյն սրբոյ բղխելոյ յորովայնէ քումմէ՝ հաւատովք մաքրեցեր և աճեցուցեր։ Տուր զառաւելութիւն շնորհաց քոց սիրողացս քո. տուր զմնացեալ կեանս քո՝ ժողովրդեան քո. և այդր[1] Թերևս զսակաւ՝ յորոց վերայ բազում ժամանակս զհիւթ կենաց քոց մաշեցեր. որպէս զի որք 'ի կենդանութեան քում լուսաւորեցաք 'ի յորդառատ վարդապետութենէդ քոյ, և 'ի կատարմանն՝ ընկալցուք զշնորհս վարդապետութեանն 'ի նշխարաց քոց։

Զայս լուեալ երանելւոյն յարտասուս եղեալ, և իբրև զհայր գթած խանդաղատէր զնոքօք, և զարձեալ սփոփէր զնոսա, և հաւանեցուցանէր դադարեցուցանել յողբոցն։ Եւ համբարձեալ զաչս արտասուաց իւրոց առ Աստուած՝ աղօթս մատուցանէր, որպէս զի անսորինեսցէ նմա զօգտակարն...։

1. Այդպէս յօրինակին։

Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Գրիգորի Սքանչելագործի:

Սքանչելագործն Գրիգորիոս էր 'ի քաղաքէն Նէոկեսարու 'ի ժամանակս Աւրելիանոսի կայսեր, հեթանոս ծնողաց որդի, այլ Աստուած յորովայնէ ընտրեաց և որոշեաց զնա: Վասն որոյ 'ի զարդացմանէ հասակին տղայութեամբ՝ անապականի ընտանեցաւ, և Քրիստոսի ընծայեցաւ. Հրաժարեալ յամենեցունց, 'ի բաց կացեալ 'ի հասակակցացն, 'ի տեսարանացն, 'ի պաճուճեալ պատմուճանաց, 'ի փափկութեանց, 'ի գինարբուաց. լինէր նմա առաջին ստացուած առաքինութիւն, և նախ քան զայն երկիւղն Աստուծոյ. և նոցին ընկեր իմաստութիւն և ուսումնասիրութեան փոյթ. և սոցա դաստիարակ զժուժկալութիւնն ունէր. իսկ անհպարտութիւն և ընչից արհամարհանք՝ ընդաբոյս էր նորա: Որպէս Աբրահամ թողեալ զերկիր ծննդեանն իւրոյ զհետ գայր կոչողին, նոյնպէս և մեծն Գրիգորիոս թողեալ զմարմնական հարց իւրոց աղանդըն, խնդրեաց զարդար և զճշմարիտ հաւատն. և եկեալ 'ի խորհրդական ծնունդն, որպէս ոչինչ առաւելով առ մեղաց լուծումն, այլ զնոյն լինել զՔրիստոս զգեցեալ մկրտութեամբն:

Իսկ յորժամ հասեալ գնաց յԱղէքսանդրիա յուսումն իմաստասիրութեան, առատապէս մեղք եղև կատարեալ փիլիսոփայական արուեստի. և հմուտ

յոյժ հնին և նոր կտակարանացն. և ունէր միտս անհամեմատս այլոց մանկանց, զի էին ամենայն ուսմունք հաւաքեալք 'ի Հելլենացւոց յուսմունս յիմաստասիրական և բժշկական. և նախանձեցան ընդ Գրիգորի անարատ վարսն, և որքամիտ գոլով յոյժ՝ խորհեցան արատ ինչ յարել յանարատն Գրիգորիոս: Վարձեցին կին մի պոռնիկ և ածին յանդիման նմա, որ եկեալ ասէր. Թէ տուր ինձ զոր խոստացարն՝ զվարձ պոռնկութեան. և ամենեքեան բարկանային կնոջն: Իսկ սուրբն Գրիգորիոս ոչ շարժեցաւ, և ոչ ասաց ինչ ընդդէմ պոռնկին կամ դաւաճանողացն, ոչ վկայս կոչեաց, և ոչ երդմամբ զբիծն 'ի բաց մերժեաց. այլ առ ումն որ հոմանի էր պոռնկին, և նենգութեանն առաջնորդ, ասէ. Առ զարծաթդ և հատո պոռնկին, զի մի իսպառ եկեալ թախանձեսցէ զիս: Եւ մինչ դեռ դայր կինն և ունէր զարծաթն 'ի ձեռին զըրպարտութեան գինն, լինէր յԱստուծոյ արդարոյն վկայութիւն և զրպարտչացն յանդիմանութիւն. զի խնկոյն ըմբռնեալ 'ի դիւէն գալարէր, և ոռնալով անկանէր առաջի ահաւոր բազմութեան քաղաքին, հերացն ցցուելով, և ձեռօքն ցանելով, աչացն շրջելով, և 'ի բերանոյն փրփուր բերելով. և կամէր խեղդել զնա դևն: Եւ եկեալ սրբոյն Գրիգորի կարդաց զանուն Աստուծոյ 'ի վերայ նորա, և անդէն բժշկեր 'ի դիւէն, ընդ որ հիացան ամենեքեան. այս առաջին մանկութեան այնորիկ սքանչելիք:

Եւ ընդ արտաքին իմաստութեանցն անցեալ ընդ ուսումն՝ աշակերտէր Որոգինեսի մեծի վարդապետի, հանդերձ Փերմեղիանոսիւ աշակերտակցաւ 'ի նոյն գաւառէ. և առ մեծին Որոգինէի ուսան սուրբն Գրիգորիոս և Փերմեղիանոս, որ եղև յետոյ եպիսկոպոս Կեսարու Կապադովկացւոց, զամենայն ուսմունս: Զի էր ըն և կատարեալ ամենայն գիտութեամբ զարմանալին Որոգինէս, բազում գիրս շարագրեաց. և իբրև զգանձս ոսկւոյ և արծաթոյ ժողովեալ զամենակատար շնորհս՝ Գրիգորի՝ դառնայր յաշխարհն իւր. առ որ ժողովեալ ամենայն ազգն՝ հրապուրէին զնա 'ի վարս աշխարհիս արկանել, զոր և ոչ լսել յանձն էառ, այլ և հրաժարեալ ետ զինքն Աստուծոյ:

Ընդ այն ժամանակս Փիգիմիոս էր եպիսկոպոս Ամասիոյ մետրապօլիտ. որոյ յաստուածուստ առեալ հրաման՝ ձեռնադրէ զԳրիգոր 'ի քահանայութիւն։ Նորա լուեալ փախեաւ ճանապարհ երից աւուրց 'ի հեռաւոր տեղիս. և Փիգիմոս խնդրէր զնա։ Եւ տեսանէր մեծն Գրիգորիոս 'ի տեսլեանն, զի Փիգիմոս ըստ օրինի քահանայապետի ձեռնադրէր զնա 'ի քահանայութիւն, եդեալ զձեռն 'ի վերայ գլխոյ նորա. և ձայն եղև առ նա. Կայջիր Գրիգորիոս 'ի տեղւոջդ, զի ձեռնադրեսցէ զքեզ Փիգիմոս. որ վաղվաղակի անդր հասանէր՝ ուր Գրիգորիոսն էր, և ձեռնադրէր զնա ըստ տեսչութեանն Աստուծոյ՝ 'ի քաղաքին, ուր համդիպեցաւ, որ էին կռապաշտք։ Բայց միայն եօթն և տասն ոգիք՝ որ էին քրիստոնեայք. ընդ այնպիսի լծով մտեալ հայցէր յԱստուծոյ ուսանել զուղիղ հաւատոյ զխոստովանութիւն։

Յայնժամ հսկելով նորա և հոգալով, տեսանէր 'ի տեսլեանն ծեր ոմն քահանայ վայելուչ շնորհալից երեսօք հրեշտակական ձևով. հրաշացեալ ընդ տեսիլն և հիացեալ Գրիգորիոս՝ կամէր ուսանել թէ ով իցէ և կամ վասն էր երևեցաւ։ Իսկ նա հեզ ձայնիւ ասէր. Յաստուածային հրամանէն երևեցայ քեզ, ուսուցանել զճշմարիտ հաւատն։ Եւ նա խնդութեամբ և երկիւղիւ լցեալ։ Ապա սքանչելի ծերն մատամբ ցուցանէր նմա այլ տեսիլ սոսկալի. կին մի ահաւոր յոյժ, շուրջ փակեալ պայծառ լուսով. և զի էր խորին գիշեր՝ ոչ կարէր բերել զսաստկութիւն լուսոյն։ Յայնժամ նա 'ի ձայն անուանց խօսակցութեանց կոչելով իւրաքանչիւր ուրուք զինքեանս ծանեաւ զնոսա։ Կինն գեղեցիկ՝ Մայր Տեառն, և ծերն՝ Յովհաննէս աւետարանիչն. քանզի լուաւ զի ասէր Մայր Տեառն ընդ Յովհաննէս. Ուսո դմա զճշմարիտ հաւատոյ խորհուրդն։ Եւ նորա ասացեալ և սորա 'ի միտ առեալ, քարոզեաց յիւրում եկեղեցւոջն, որք իբրև յԱստուծոյ ունին մինչև ցայժմ, և մնան անփորձ 'ի հերձուածոց 'ի փառս Աստուծոյ։

Եւ խորհրդածութեանն բան այսպիկ։ Մի Աստուած Հայր Բանին կենդանւոյ, իմաստութեան, անձնաւորի և զօրութեան. և կերպարան էութեան կա-

տարեալ, կատարելոյ ծնող, Հայր Որդւոյ միածնի, մի Տէր միայն առ միայնոյ, Աստուած յԱստուծոյ, կերպարան և պատկեր աստուածութեանն. Բանն Աստուած ներգործական ամենայնի. եղելոցս ամենայնի բովանդակիչ, և զօրութիւն անհասանելի, ամենայն ստացականաց արարիչ: Որդի ճշմարիտ ճշմարտին Հօր. անտեսանելի յանտեսանելւոյն, և անապականին անապական, և անմահ անմահին, և մշտնջենաւոր մշտնջենաւորին: Մի Հոգի սուրբ առ 'ի յԱստուծոյ, զէութիւնն ունելով 'ի ձեռն Որդւոյ, երեւեալ և յայտնեալ մարդկան: Պատկեր Որդւոյ, կատարեալ 'ի կատարելոյ, կեանք և կենաց պատճառ. սրբութիւն և սրբութեան պարգեւիչ, որով յայտնի Աստուած Հայր. որ 'ի վերայ ամենեցուն և յամենեսին, և Աստուծոյ Որդին՝ 'ի ձեռն որոյ ամենայնք: Երրորդութիւն կատարեալ փառօք և մշտնջենաւորութեամբ. անբաժանելիք և անօտարանալիք, ոչ ապաստացական ինչ, և ոչ ծառայ յԵրրորդութեանն, և ոչ 'ի ներքս ածական. որպէս թէ յառաջագոյն ոչ գոլով և յետոյ 'ի ներքս մտեալ, ոչ նուազ Որդի 'ի Հօրէ, և ոչ յՈրդւոյ Հոգի. անայլայլելի և անփոփոխելի, նոյն ինքն Երրորդութիւն միշտ:

Այսպէս յաղագս այսորիկ արժան է հաւատալ. լուր եկեղեցւոյն՝ յորում բանն քարոզի. յորոց նոյն ինքն տպաւորութիւն երանելւոյն այնորիկ ձեռին՝ մինչև ցայսօր պահի 'ի փառս Աստուծոյ, որպէս տախտակս աստուածագիծս:

Ցարուցեալ ապա անտի 'ի քաղաքն դիմէր. խորհէր եկեղեցի շինել, քանզի ամենայն աշխարհն և քաղաքն և շուրջ զնովաւ գաւառն բազմօք և մեհենօք և արձանօք դիւացն ճոխանայրին. զի ամենեքեան փոյթ 'ի կռամոլութեան՝ Ծանական առնէին, և զտաճար կռոցն և զմեհեանս պաճուճէին. այնպէս զօրացեալ դիւացն: Այլ զօրօրինակ զօրավար թագաւորի հզօրի հալածէ զթշնամիսն, նոյնպէս և մեծն այն զդիւացն գունդն հալածէր: Արդ գոլով 'ի քաղաքն ճանապարհաւ՝ յերեկոյն հասանէր, և անձրև սաստիկ եղեալ 'ի մեհեան մի մտանէր հանգչել ընդ իւր եղելովքն. և մեհեանն այն նշանաւոր էր և բազում դևք 'ի նմա

Digitized by Google

ընակեալ, և դիւացն աշակերտէր մեհենապաշտ քրմին. դիւթականք և հարցականք՝ ի նմա լինէին։ Եւ մտեալ՝ ի մեհեանն մեծն Գրիգորիոս հանդերձ իւրայովքն, սաստեաց դիւացն կոչելով զանունն Քրիստոսի, և նշանաւ խաչին զարհուրեցոյց զդևսն և՝ ի բաց հալածեաց։ Եւ հանէր զգիշերն՝ ի գլուխ յաղօթս արթնութեամբ, և ելեալ առաւօտին գնայր զճանապարհ իւր։

Եւ եկն քուրմն վաղւին ըստ սովորութեանն մատուցանէր զոհս դիւացն տեղւոյն. Երևեցարուք ինձ աստուածք և խօսեցարուք։ Իսկ դևքն արտաքոյ մեհենին ձայնեալ ասէին. Անհնար է մեզ՝ ի մեհեանդ յայդ մտանել, վասն՝ ի դիմս օթևելոյ Գրիգորի Սքանչելագործի. զի նա զմեզ հալածեաց։ Իսկ քուրմն զամենայն հնարս հնարէր ըստ ախորժման դիւացն, այլ ոչ լուան դևքն ըստ դիւթութեանն։ Յայնժամ բարկութեամբ լցեալ գայր հասանէր մեծին Գրիգորիսի, և սպառնայր մատնել զնա իշխանացն, և թագաւորին դուշակել թէ քրիստոնեայ է և աստուածոցն թշնամի, և յանդգնեցաւ յաստուածային մեհեանն մտանել, և՝ ի բաց հալածել զաստուածսն, և խափանեաց զզօրութիւն նոցա։ Իսկ Գրիգորիոս զանառակութիւն քրմին ցածուցանէր. Վստահ եմ՝ ի Ճշմարիտ Աստուածըն, որ ունի հալածել զդևս ուստի և կամի, և բնակեցուցանել ուր և կամի, որ և քեզ երևեսցի։ Զայս լուեալ քրմին կայր հիացեալ։ Յայնժամ գրէ՝ ի քարտիսի հրամանական գիր առ դևսն. և էր գիրն այս ինչ. Ի Գրիգորէ առ Սատանայ. Մուտ՝ ի բագինդ, ըստ հրամանի իմոյ քոյին ընկերօքդ։ Եւ առեալ քրմին ըզգիրն երթայր կարդայր՝ ի վերայ բագնին, և նոյն ժամայն մտին դևքն՝ ի մեհեանն՝ որպէս զառաջինն։ Եւ տեսեալ և գիտացեալ մեհենականին հաւատարիմ լինել զգիրն և զբանն Գրիգորի, ՝ի զարմացման մեծի եղև ընդ սքանչելիսն և ընդ իշխանութիւն նորա՝ ի վերայ դիւացն։ Դարձեալ փնդռեցաւ զկնի Գրիգորի, աղաչէր ուսանել, թէ ո՞վ է աստուածն այն որ զայս իշխանութիւն ետ քեզ։ Եւ ասացեալ սակաւուք մեծին Գրիգորի զբարեպաշտութեան խորհուրդն, և խնդրէր քուրմն՝ ի նմանէ այլ սքանչելիս տեսանել զի եկեսցէ՝ ի Ճշմարիտ հաւատն։

Digitized by Google

Քար մի կայր լեռնացեալ հանդէպ նոցա, որ ոչ էր հնար ումեք շարժել, այլ միայն Աստուծոյ զօրութեամբն, զի ասէր քուրմն ցԳրիգորիոս զի հրամայեսցես փոխել յայլ տեղի։ Իսկ նա ոչինչ յապաղէր. այլ հրամայեաց որպէս անձնաւորի քարին՝ փոխել յայլ տեղի ուր քուրմնըն եցոյց, և նոյնժամայն փոխեցաւ ըստ բանին Գրիգորի։ Զոր տեսեալ քրմին հաւատաց յԱստուած ճշմարիտ. Թողեալ զտուն, զազգ, զկին, զմանկունս, զքրմութիւն, զինչս, զստացուածս, գնաց զկնի մեծին Գրիգորի։ Եւ առեալ տանէր զնա 'ի քաղաքն, վերահաշակելով զայրն և զսքանչելիսն պատմելով. հեղու ամենայն քաղաքն 'ի տեսանել զսքանչելիսն. և տեսանէին ըզքուրմն և զՍքանչելագործն 'ի միասին. Ո՞վ լիցէ ասեն Գրիգորիոս, մարդ գոլով, այլ աստուածոցն իշխէ՝ որպէս ծառայից, և զպաստաւորն ունի զկնի իւր։ Այլ նա ոչ ընդ այնմ նայէր, այլ միայն յուղին ուշ առնէր։ Ժողովէր ապա քաղաքն առ նա լսել զբանն Աստուծոյ, 'ի տան միում վանս կալեալ, յոյժ աղաչելով առնն. և սակաւ ինչ խօսեցաւ, զի արեւն 'ի մուտս էր. հրամայէր այգոյն ժողովել զբանն Աստուծոյ։ Եւ 'ի վաղիւն ժողովեցաւ քաղաքն ամենայն, արք և կանայք, ծերք և մանկունք, երիտասարդք և կուսանք, և վտանգեալք 'ի պէսպէս ախտից և դիւաց. զի ել համբաւ նորա ընդ ամենայն երկիրն։ Իսկ նա 'ի մէջ հրապարակին արձանացեալ զօրութեամբ սուրբ Հոգւոյն, բժշկէր զամենայն ախտաժետս, և քարոզէր զարքայութիւնն երկնից. և նոցա խնդութեամբ ընկալեալ՝ դարձան 'ի մնոտեաց կռոցն. և այսպէս յօրինէր զամենեսեան փառաբանակից Աստուծոյ, և երկրպագուս սուրբ Երրորդութեանն։ Շինէր յետ այնորիկ տունս աղօթից, և սեղան ուղղեալ՝ կատարէր զկենսաբեր խորհուրդն, և ամենեքեան ընչիւք և մարմնով առ փոյթն սպասաւորէին։ Այս տաճար մինչև ցայժմ ցուցեալ լինի. աստուածային շնորհիւ իմն կատարէր զգործն որ յԱստուծոյ. իսկ վկայեն մեծի գոլ գործ[1]։ Քանզի 'ի շարժման ումեմն սաստկագունի քաղաքին, առ մերովք ժամանակօք եղեալ, և արքունականն ապարանիցն և այլ քաղաքին շինուածոցն տա-

1. Այսպէս յօրինակին։

պալեալ, միայն մնաց տաճարն այն անտապանելի և անխախտելի, որպէս զի յայտնի երևի զօրութեանն Աստուծոյ և նորին աղօթիցն գործ։ Եւ մկրտեաց զքուրմն և ձեռնադրեաց զնա սարկաւագ։

Աստուածային գիրք զարմանան ընդ դատաստանն Սաղոմոնի՝ զոր արար երկուց կանանցն. եկ դու զարմացիր ընդ դատաստան մեծին Գրիգորի։ Երկուց ոմանց եղբարց երիտասարդաց զհայրենի ժառանգութիւնն բաժանելով՝ վասն ծովակի միոյ հակառակէին. իւրաքանչիւր ոք սիրէր. լինէր դատաստանին տէր Սքանչելագործն։ Երթեալ 'ի տեղին աղաչէ 'ի խաղաղութիւն. և ոչ լինէր լսելի աղաչանք նորա։ Ի բարկութեանէ շահիցն կիզուին, և 'ի պատերազմ բորբոքէին։ Մնայր յեզր ծովուն այրն Աստուծոյ, և հսկէր զգիշերն, և զՄովսէսի սքանչելագործութիւնսն 'ի Ջուրսն ցուցանէր. ոչ հարմամբ գաւազանի յերկուս բաժանեաց զծովն, այլ ամենևին ցամաքեցոյց. զի էր առաւօտուն ծովն չոր անթաց, և ոչ 'ի փորուածսն ունէր մասն խոնաւութեան. զի խորք էին ծովուն։ Ի խաղաղութիւն զպատերազմն փոխեաց, և ծանոյց զեղբայրութիւնն նախամեծար. և քան զերկոցունց մահ զցամաքել ծովուն լաւագոյն համարեցաւ։ Եւ այժմ երևի աստուածային սքանչելիքն. զոր երբեմն ծով էր՝ փոխեցաւ յանդաստանս և յարօտավայրս դաշտաց, որ առաւել քան զՄովսէսին և զՍաղոմոնին են սքանչելիք։

Գետ մի հոսի 'ի գաւառի Հայոց լերանց, ընդ ձորս հոսելով յորձանօք ահաւոր հոսմամբ, Գայլ անուանի 'ի բնակչաց աշխարհին. ընդ որ անցանէր՝ մերձակայիցն բազում առնէր վնասս, առնոյր և ագարակս. և անդ առ արտավարսն և մարգսն՝ վնասն ոչ սակաւ էր։ Որ միաբանեալ եկին առ սուրբն Գրիգորիոս, և աղաչէին զնա զի լուծցէ զվնաս գետոյն, որպէս և կամեցի. կամ հրամայեսցէ թողուլ զսահմանն և գնալ յայլ տեղի։ Յարուցեալ ապա նոքօք հանդերձ գնաց յեզր գետոյն. քանզի ոչ արգելոյր զնա առ մարդկան օգտի աշխատութեան գնացս. ոչ ձիով կամ իշով գնայր երբէք, այլ հետևակ 'ի գաւազանն յեցեալ՝ զամենայն ճանապարհ վճարէր։ Եւ երթայր յեզր գետոյն, և իմացեալ թէ անհնար է մարդկան իմաստու-

թեան կամ ուժոյ երբ առնել, բայց եթէ Աստուծոյ զօրութեանն, որպէս ասէ մարգարէն. Թէ՝ Սահման եդեր՝ որ ոչ անցանէ. զայս ասացեալ և զգաւազանն 'ի խոնարհ ցցեաց յեզր գետոյն, ուր յարձակումն հոսանացն առնէին զվնասն, աղօթս առնելով առ Տէր: Եւ անդէն վաղվաղակի արմատացեալ լինէր գաւա-զանն. և դալարութիւն ցուցանէր՝ որպէս զգաւազանն Ահարոնի, և աճեցեալ ծառ եղև, և 'ի հոսանացն սահմանն հաստատեցաւ. զի յորժամ յանձրևաց և յուղխից բազմանան ջուրք, և յորդեալ ահաւոր հընչ-մամբ հոսի, ընդ արմատ ծառոյն ոչ իշխէ. անցանել. և անուն ծառոյն է մինչև ցայժմ Գաւազան Գրիգորի, և հռչակէր համբաւն ընդ ամենայն երկիրն:

Լինէին աղաչանք առ նա 'ի քաղաքէն Կոմանոյ՝ գալ առ նոսա, ձեռնադրել նոցա եպիսկոպոս. և նա ունկնդիր եղև աղաչանաց նոցա, գնաց զկնի: Եւ ե-ղեալ առ նոսա՝ Աստուծոյ տայր զընտրութիւնն. իսկ նոքա որ մեծագոյնքն էին բանիւ և ազգաւ և ճոխու-թեամբ՝ առաջի առնէին: Մնայր մեծն Գրիգորիոս յաստուածուստ լինել նմա յայտնութիւն, որպէս առ Սամուէլ յԱստուծոյ. ոչ գեղ խնդրելով, այլ հոգի պայծառ, արհամարհեալ ըստ տեսանելոյն Աստու-ծոյ: Իսկ ոմն որ կարծէր զինքն ընտրեալ՝ այն առա-ջին ըստգտանէր զայրն Աստուծոյ, յառաջ մատու-ցեալ և եպերանօք ասէ ցայրն Աստուծոյ. Զի եթէ բնաւ յառաջագոյն ընտրեալքս ոչ եմք արժանի ե-րևելիքս, և զանարգսն կամիս կոչել 'ի քահանայու-թիւն, ապա կոչեսցի Աղէքսանդրոս դարբինն 'ի քա-հանայութիւն. Եթէ հաճոյ է քեզ, զուգաձայն եմք ամենայն քաղաքս՝ Աղէքսանդրի: Իսկ սրբոյն ոչ ար-համարհեալ զԱղէքսանդրոս յիշատակել. Ո՞վ է, ա-սէ, այս Աղէքսանդրոս՝ զոր ասէքդ: Իսկ ոմանք որք մերձ կային կատականօք ածին 'ի մէջ զԱղէքսանդրոս, որ էր կարճահասակ, տգեղ կերպարանօք, ձեռացն և երեսացն և այլ մարմնոյն աղտեղեալ 'ի կայծականց հրոյն. և էր ծիծաղելի և գձուձ: Իսկ մեծն Գրիգո-րիոս ծանուցեալ Հոգւոյն սրբով՝ թէ որպիսի ոք էր այրն, ոչ առ վտանգի կենցաղոյս եկեալ յայն արուեստ, այլ վասն առաքինութեան և օգտի տնանկաց:

Յայնժամ նա զանխլանալ ջանայր և 'ի վերջ քարշէր զինքն, որպէս զառաքինութիւնն ծածկէր անարգ կերպարանօք, այսպէս անարժան վարկանէր զինքն։ Ապա հրամայէր յառաջ ածել զայրն, և յայտնէր զնորա ծածուկ վարսն. ակնարկէր սպասաւորացն, որք տարեալ լուացին զԱղէքսանդրոս, և մեծին հանդերձիւք վերարկեալ ըստ հրամանին։ Հայեցեալ ամենեցուն՝ որք ընտրեալքն կարծէին՝ զարմանք կալան զամենեսեան վասն ընտրութեան առնն։

Ասէ ցնոսա. Զի՞ զարմացեալ էք ընդ գործս Աստուծոյ, զի մարդ հայի յերեսն, իսկ Աստուած 'ի սիրտն։ Զայս ասացեալ մատուցանէ 'ի քահանայութիւն զայրն, կատարեալ շնորհիւ խորհրդածութեանն, որ յառաջագոյն ծածկեալ էր 'ի Քրիստոս՝ 'ի ձեռն մեծին Գրիգորի յայտնեցաւ. զի տեսլեամբ նուազ, և նոյն երևեցաւ 'ի վերայ նորա շնորհք Հոգւոյն սրբոյ. և յոլովից տեսեալ՝ օրհնէին զԱստուած, և ահիւ մեծաւ ըմբռնեցան։ Եւ հրամայէ նոցա հնազանդ լինել նմա որպէս քահանայի Աստուծոյ. և տուաւ նմա շնորհս գիտութեան, և ուսուցանէր զբանս առաւել քան զուսեալքն, և զարմանային ամենեքեան։ Եւ յետոյ յանօրինաց կռապաշտից մարտիրոսացաւ, և հրով կատարեցաւ վասն անուանն Քրիստոսի։

Երկուք ոմանք Հրեայք կամեցան խաղ առնել և խաբել զՍքանչելագործն. մինն 'ի նոցանէ եղև սուտ մեռեալ յանկարծամահ լինելով. և անկեալ դնէր 'ի կողմանէ ճանապարհին որպէս մեռեալ. իսկ ընկերն կոծէր 'ի վերայ մեռելոյն ողբերգական ձայնիւ. և ընդ այն անցանելով առ նոքօք Սքանչելագործն՝ վերագոչէր առ նա ասելով. Յանկարծակի մահ պատահեաց թշուառականիս, և մերկ ահա կայ առ 'ի թաղումն. պարգևեա առ 'ի քէն անարգագոյն հանդերձիկ, արկանել 'ի վերայ դորա պատանս։ Իսկ սուրբն Աստուծոյ ոչ անտես առնէր զհայցուածս Հրէին. առեալ զարկանելին իւր տարածեաց 'ի վերայ մեռելոյն, և ինքն զճանապարհ իւր գնայր. և Հրեայն խնդալից անկանէր 'ի վերայ մեռելոյն, զխաղու և զծաղու բանս բարբառէր վասն շահու հանդերձին։ Իսկ նա ոչ ինչ բարբառեցաւ, զի ընդ արկման հանդերձին ել հոգին։

Հրապարակ ուրեմն էր 'ի քաղաքին սքանչացեալ ընդ ուսումն տղայոյ ումեմն, որ առ ընկերսն աղաղակէր, ոչ յանձնէ զայսչափ վարդապետսն ասել, այլ ոմն մերձ կալով նմա հանէ զբանն. զի դև գոյր 'ի մանուկն, և ոչ կամէր ելանել 'ի նմանէ: Եւ եկն եհաս Գրիգորիոս 'ի տեղին. և մանուկն յորում էր դևն, ասէ առ հրապարակն. Խօսեցարուք ընդ մեծին, մի մաքրել զիս 'ի դիւէն: Եւ առեալ սրբոյն զկտաւն՝ որ 'ի վերայ ուսոյն էր՝ ընկէց 'ի վերայ բերանոյ մանկանն. և յոյժ տագնապեցաւ 'ի դիւէն պատառելով զհանդերձսն և փրփրալով: Ապա մատուցեալ սուրբն դնէ զձեռն 'ի վերայ, և առնէ զնշան խաչին և 'ի բաց հալածէր զդևն 'ի մանկանէն, որոյ զգաստացեալ փառաւորէր զԱստուած:

Ըմբռնեալ զնա երբեմն դատաւորացն և հրամայեցին ջեռուցանել բաղանիս սաստիկ ջերմութեամբ, զի զսուրբն կորուսցեն. և մերկացուցեալ խորհեցան ընկենուլ 'ի ներքս, և կացեալ մերձ առ լուսանալին՝ առնէր զնշան խաչին, և յաստուածային զօրութենէն տեսիլ նոր և չքնաղ երևեալ. քանզի փոխարկեալ զգմբեթաձև շինուածն առ հիմունսն խոնարհեալ, ոչ դղրդմամբ այլ փոխմամբ. ընդ որ հիացեալ ամենեքին արձակեցին զսուրբն 'ի կապանացն:

Դարձեալ հանէր դև մի յառնէ միոջէ. իսկ նա աղաղակեալ ասէր ուժգին. Մի՛ հաներ զիս 'ի բնակութենէ իմմէ, ապա եթէ ոչ՝ բազում աշխատութիւն հասուցանեմ քեզ. իսկ նորա սաստեալ եհան զնա յառնէն: Իսկ դևն երթեալ մտանէր 'ի դուստր թագաւորին Հռոմայ, և աղաղակէր բերանով կնոջն, եթէ՝ Ոչ ելանեմ աստի, բայց եթէ եկեալ Գրիգորին Նէոկեսարու հանիցէ զիս: Իսկ կայսերն լուեալ վաղվաղակի առաքէ 'ի խնդիր նմա. և գտեալ լինէր 'ի կեսարացւոց քաղաքին, և կայսերական հրամանաւ փութանակի անցուցանէին ընդ ծով և ընդ ցամաք 'ի Հռոմ. որոյ 'ի հասանելն՝ սաստիկ շարժեաց դևն ըզդուստր թագաւորին՝ զարկուցեալ զգետնի: Իսկ մեծին Գրիգորի մտեալ 'ի տունն յորում էր աղջիկն, արարեալ զնշան խաչին՝ սաստէր այսոյն պղծոյ և հանէր 'ի կնոջէն, և հրամայէր անդ մնալ առ դրանն:

Digitized by Google

Իսկ կայսերն տեսեալ զմեծ սքանչելիսն՝ պատուէր զայրն մեծապէս, և խորհեցաւ ինչս բազումս շնորհել նմա. իսկ նա առեալ և ոչինչ՝ խնդրէր 'ի նմանէ սիւն մի մարմարիոն լակմնացի, որ էր երկայն և ստուար յոյժ: Իսկ կայսրն զարմացեալ թէ յինչ պէտս խնդրեաց զայն, որ անհնար է հաստուցանել յաշխարհն իւր. նորա պատասխանեալ, թէ միայն տուր զխնդրելին, և մի ինչ աներ զմտաւ: Ի նմին ժամու հրամայեաց այսոյն պղծոյ բառնալ զսիւնն և հաստուցանել յաշխարհն Կապադովկացւոց. և նորա առեալ գնաց և կայ անդ մինչև ցայսօր: Եւ հրաժարեալ 'ի կայսերէն ծովագնաց լինէր. գայ մտանէ 'ի մեծ կղզին Սիկիլեայ. և անդ էր լեառն մի բարձր՝ որոյ գագաթն բոբոքի կայծակամբք հրոյ 'ի տուէ և 'ի գիշերի, և ըստ ժամու ժամու հոսանս հրոյ հոսի 'ի ծայրից լերինն, կիզելով զամենեսեան որոյ և հանդիպէր, առաւել 'ի ձմեռնային ժամանակի. մինչ զի անհնար էր մարդոյ անցանել ընդ այն տեղին: Էր մերձ 'ի նմա եկեղեցի մի յոր մտեալ մեծն 'ի ժամ պատարագին զպաշտօնն կատարել: Իսկոյն կտրեալ լինէր հուրն հանդէպ վկայարանին յորում էր սուրբն, և ձայն սաստիկ հնչման լսելի լինէր: Իբրև տեսին արք տեղւոյն զհոսանս հրոյն 'ի լեռնէն, բողոք բարձեալ առ մեծն Գրիգորիոս, և նորա առեալ 'ի սպասու սեղանոյն՝ ընթանայր և հրոյն ընդդէմ ձգէր, ասելով. Դադարեա և մի անցցես ընդ այդ. և եղև ըստ բանից նորա մինչև ցայսօր:

Յետ այսքան սքանչելեացս միոյ կամ երկու ամաց եւն վասն նորա ասացեալ. զայս եւեթ պատմեցից. քանզի ամենայն ուրեք տարածեալ աստուածային քարոզութեանն՝ 'ի քաղաքին և շուրջ զբնակչացն՝ առ բարեպաշտն հաւատն փոխադրեալ, և փոխեալ բագնացն և մեհենացն առ 'ի կուոցն պղծութեան և 'ի զազրալի զոհիցն, և շիջեալ որ 'ի վերայ բագնացն արիւնհեղութիւնք, և կենդանազոհութեանն դիւացն, յամենայն տեղիս եկեղեցիս և աղօթանոցս վերականգնեալ, և քրիստոնէից խորհուրդն աճեցեալ յոյժ: Լուեալ թագաւորն բարկացաւ. գրէ առ իշխան աշխարհին խափանել զեկեղեցին. և որք Քրիստոսի

երկրպագեցին՝ ընթանային հարկաւ 'ի հայրենական պաշտօն։ Իբրև պատմեցաւ իշխանացն չար և անտատուած հրամանն 'ի հրապարակս տարածեալ, կամ ուրանալ զհաւատն և կամ չարչարանս ազգի ազգի և տանջանս մահու կրել, տատանեալ լինէին անապատք և ունայնք 'ի բնակչաց քաղաքք և գաւառք։

Յայնժամ իմացեալ մեծին Գրիգորի զմարդկային տկարութիւնն՝ որպէս ոչ բաւել բազմաց մինչև 'ի մահ տևել, խորհրդակից լինի եկեղեցւոյն փոքր ինչ տեղի տալ հալածչացն՝ փախստեամբ, ըստ պատուիրանին Տեառն։ Եւ բռնաւորացն փոյթ էր եթէ զնա որպէս զօրավար քաջ ըմբռնել կարասցեն։ Իսկ նա երթեալ բնակէր յանապատին իւրայովքն՝ որ յաղագս պաշտամանն սպասաւորէին նմա։ Իսկ ումեմն տեսեալ յամպարշտացն՝ գուշակէր զտեղին՝ հալածչացն, որք ամբոխ արարեալ՝ երթեալ շրջափակէին ըզ տեղին և պահէին, զի մի հնար լիցի նոցա փախչել։ Իսկ Գրիգորիոս տարածեալ զձեռս իւր կայր յաղօթս հանդերձ սարկաւագաւն՝ որ յառաջ քրմապետն էր. և անդէն անկաւ 'ի վերայ նոցա անտեսութիւն, և որք յառաջ տեսին զնոսա այլ ոչ ևս տեսին զնոսա, և յուզէին զամենայն վայրսն. ումանց 'ի տեղին իսկ կալով և այլոց առ նոքօք անցանելով։ Եւ իբրև ոչ գտանէին՝ սքանչացեալք 'ի փախուստ դարձան, գնացին զճանապարհս իւրեանց։ Եւ որ գուշակեաց հալածչացն՝ եկեալ անկանէր առաջի սրբոյն խնդրէր թողութիւն յանցանացն, և հաւատաց յԱստուած և մկրտեցաւ. և որ յառաջ հալածիչն էր՝ մի 'ի փախուցելոցն լինէր և օրհնէր զԱստուած։ Եւ զի ընդ յերկարեցան հալածանքն և լի էին կապարանք և տանջանարանք, և նա յանապատին աղօթէր վասն նոցա, որպէս Մովսէսն ընդդէմ Ամաղեկայ վասն Իսրայէլի։

Էր երբեմն ըստ սովորութեանն յաղօթսն Աստուծոյ լցեալ Հոգւովն սրբով, մինչ զի յայտնի լինել մերձակայիցն՝ ձայն ինչ լինել առ նա յԱստուծոյ, այլ ոչ լինէր նոցա հասանել 'ի տեսիլն և 'ի ձայնն. և դադարեալ յաղօթիցն եկն առ ժողովուրդն, զի էին մեկուսի. և 'ի վեր օրհնէր զԱստուած պայծառ ձայնիւ,

Digitized by Google

զպաղթականն երգելով. Օրհնեալ է Տէր, որ ոչ ետ զմեզ 'ի յորս ատամանց նոցա։ Վասն որոյ սքանչացեալ որք ընդ նմա էին՝ ուսանել արժանի լինել աղաչէին։ Այլ ասէ նոսա. Տեսանէի 'ի ժամ աղօթիցն յատենին երիտասարդ մի բարի Տրովանդիոն անուն, մարտուցեալ ընդ բանսարկուին և ընդ դասն հալածչացն, յաղթող ածաւ առ իշխանն 'ի դահճացն 'ի քաղաքին. և յետ բազում ազգի ազգի տանջանաց՝ վկայեաց և վերապզզեցաւ զպսակն անապականն, և լուայ ձայն եթէ դադարելոց են հալածմունքն։ Զայս լուեալ սարկաւագն և որ ընդ նմայն՝ հիացեալ ոչ անհաւատ եղեն, որ այնչափ հեռագոյն գոլով 'ի քաղաքէն, այնպէս ստոյգ գիտաց։ Աղաչէր զնա սարկաւագն այլովքն հանդերձ, զի հրամայեսցէ երթալ 'ի քաղաքն և տեսանել։ Եւ նա ասէ. Գուցէ ըմբռնեսցիս, որդեակ։ Եւ նա ասէ. Յուսամ յԱստուած և յաղօթս քո՝ որ փրկէ զիս։ Եկին 'ի քաղաքն և լուան յամենեցունց զվկայութիւն սրբոյն և զանուն նորա, որպէս ասաց այրն Աստուծոյ. և դարձան անդրէն աշխատեալք։ Անադանն 'ի վերայ հասանէր. և էին բաղանիք 'ի քաղաքին, կամեցան անդ ագանել զգիշերն՝ յորում էին դեռ։ Եւ ոմն մերձ կալով առ բաղանիսն՝ աղաչէին բանալ նոցա։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Ոչ է հնար ումեք 'ի գիշերի մտանել 'ի բաղանիսդ. զի յետ մտանելոյ արեգականդ՝ դև ունի զբաղանիսդ և զջուրսդ որ 'ի դմա, և բազմաց անգիտութեամբ մտեալ՝ սպանեան 'ի նմին։ Այլ նա ոչ հաւանեալ մտանէր 'ի ներքս հանդերձ իւրայովքն 'ի հանգիստ, և լսէին բազում ձայնս և արհաւիրս և ողբս և շնչիւնս, և հրով և ծխով լցեալ լինէր, և գազանաց և սողնոց կերպ 'ի կերպս լինելով, և շուրջ շուրջ զմարմնովք նոցա հոսեցուցանէին։ Իսկ նա զկնիքն Քրիստոսի արարեալ յինքեան, և արհամարհէր զնոսա. և ընդ առաջին դուռնն անցանէր 'ի ներքսագոյնն մտանէր. և անդ ահաւոր և դժնդակ ևս լինէր երևոյթ գազանաց դիւացն, շարժելով և տատանելով զտունն, մինչ զի զատակն պատառեալ տեսանէին, և 'ի ներքուստ 'ի վեր կայծակունս յարձակեալ 'ի ջուրն և 'ի նոսա։ Իսկ նա աղօթիւք և Քրիստոսի կնքովն զահեղ երևոյթսն հալածէր. և հանգուցեալ զգի-

ջերմ, և սաստուտուն ջրոյն լուացեալ՝ խորհեցան եղա-
նել և գնալ։ Եւ դեւն դարձեալ արգելուլ կամեցեալ
զդուռն ընդդէմ փակէր. իսկ նա զկնիք Քրիստոսի
արարեալ բանայր զդուռնն։ Ասեն դեւքն. Եթէ ոչ էր
վասն Գրիգորի, որ զքեզ Աստուծոյ յանձնեաց՝ կեն-
դանի 'ի բաղանեացս ոչ ելանէիր։ Ասէ սարկաւագն.
Գրիգորիոս՝ որ եհան աղօթիւք 'ի բանդէն զհայրն
ձեր սատանայ՝ որում եսն սպասաւորէի, և դարձեալ
եմոյծ թզլթոյն, նորին աղօթքն հալածեսցէ զձեզ 'ի
տեղւոջէս յայսմանէ. և ել համբաւս այս ընդ ամե-
նայն աշխարհն։ Եւ եկեալ սարկաւագն պատմեաց
սրբոյն Գրիգորի։

Եւ ինքն սիրէր միշտ յանապատս լինել յաղօթս, և
'ի ձեռն քահանայից հովուէր զժողովուրդն ըստ քա-
ղաքաց քաղաքաց՝ որ հաւատացաւ նմա։ Եւ իբրև զա-
դարեցոյց զհալածանսն աղօթիւք, իջանէր անդէն 'ի
քաղաքն և ուսուցանէր զամենեսեան. և հրամայէր
տօն կատարել զամենայն սրբոցն որ վկայեցին, և ու-
րախանալ հոգեւորապէս, և ցնծալ 'ի յիշատակ սըր-
բոցն։ Քանզի յառաջնումն ամի նորա քահանայու-
թեանն, զորմէ զանց արարաք՝ որպէս զայլ սքանչե-
լեօք, վերստին պատմեմք։ Տօն իմն ամենաժողով առ-
նէին դիւի ումեմն ամենայն քաղաքն, և գաւառա-
կանքն միաժողով լեալ զդեւն որ տօնէին, Ածող վերայ
կարգայլին[1], միաբարբառ միով ձայնիւ աղաղակէին.
Ո՛վ Զեւս, տուր մեզ տեղի և ընդարձակեա։ Զայն
ուսեալ մեծին Գրիգորի՝ յղէ առ նոսա. Տացի ձեզ
տեղի՝ որ չէ այլ երբէք լեալ։ Եւ նոյն ժամայն անկաւ
'ի վերայ նոցա ահ սաստիկ, որպէս հուր այրէր զնոսա
և զտունս նոցա, և դարձաւ տօն նոցա 'ի սուգ. և եր-
թեալ ապաւինեցան 'ի ծառայն Աստուծոյ, և նա
գնաց զկնի նոցա. և եմուտ յիւրաքանչիւր տունս, և
աղօթիւք մերժեաց զսատակիչ ախտն և բժշկեաց
զնոսա. և խրատեալք 'ի հարուածոցն՝ դարձան 'ի
Քրիստոս և մկրտեցան։ Եւ իմացան եթէ դեւն չարա-
պէս կատարեաց զաղօթսն, զի ախտիւն և մահուամբ
մարդկանն ընդարձակել կամէր զքաղաքն. յորմէ

1. Այլապէս յօրինակին։

փրկեցան աղօթիւք սրբոյն Գրիգորի, և մարմնական ախտիւն՝ հոգւով առողջացան։

Եւ այսու օրինակաւ քաղաքավարեալ յեկեղեցւոջն Աստուծոյ՝ զոր նովաւ դարձոյց Քրիստոս Աստուած. և վասն զի յառաջ գիտացեալ զփոխումն իւր՝ փութայր փոխադրել զամենեսեան 'ի փրկական հաւատն 'ի կռոցն պղծութենէ. և յուզեալ եթէ իցէ ոք մնացեալ արտաքոյ հաւատոցն, եգիտ ոչ աւելի քան զեօթն և տասն անձինս. տրտմեալ լինէր յայսոսիկ, անկանէր առաջի Աստուծոյ, խնդրէր զդարձ նոցա, զի որ յետ նորա փոխանորդեսցէ զեկեղեցին՝ մի լիցին նոքա կռապաշտ տեսանել 'ի հօտի նորա. սակայն և այժմիկ լուաւ նմա Տէր և անկաւ 'ի սիրտ նոցա զեղջ, և ունկնդիր եղեն վարդապետութեան նորա, և դարձան յուղիղ հաւատն։

Այս է առնն Աստուծոյ կենցաղն և առ Աստուած փոխումն. և քանզի 'ի կեանս աշխարհիս ոչ ստացաւ տուն և տեղի ուրեք, և ոչ յետ մահուանն ստանայր իւր տեղի առ 'ի թաղումն սեփհական. մինչ զի պատմութիւն լինել Սքանչելւոյն, եթէ Գրիգորիոս 'ի կենդանութեանն ոչ անուանեաց իւր տեղի և ոչ յետ մահուան. այլ որպէս պանդխտութեան զկեանս անցոյց, նոյնպէս յօտարաց թաղմամբ՝ եղև պանդուխտ, 'ի ստացուածոց և 'ի տանէ հրաժարեաց 'ի կեանս իւր. նոյնպէս և 'ի թաղմանն 'ի զարդու և 'ի տեղւոյ։

Զարմասցի իւրաքանչիւր ոք 'ի հանդիպելոց բանիցս, այլ մի ոք անհաւատասցի սքանչելեացն և վարուցն. զի յոյժ հեռի է 'ի ստութենէ և լի ճշմարտութեամբ, և սակաւ 'ի բազմացն։ Է և այլ ինչ նորա նշանացոյցք, որ մինչև ցայժմ երևին և պատմին. զոր հնարեալ յանհաւատիցն լսելիս ասել՝ թողաք 'ի բանիցն. զի մի սուտ համարելով զգրեալսն գայթակղեսցին։ Զի յոլով եցոյց զարմանալիս 'ի վերայ զարմանալեաց, գերազանց առաքինութեամբ նահատակեցաւ։ Եւ բազում ճառս վերադասեաց յաղագս ուղղափառ հաւատոց և վարուց։ Այսպէս հանդիսացաւ 'ի կենցաղումս, և հրաժարեալ ընդ սուրբս հանգեաւ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Դեմետրիոսի։

Արդ ՚ի ժամանակին յայնմիկ յորում էր չարութիւն, և աստուածամարտն Մաքսիմիանոս թագաւոր քաղաքին Թեսաղոնիկեցւոց, բազում և պէսպէս կրատանօք լինէին բարեպաշտութեան սպասաւորքն. վասն զի յոյժ կործանեալ էր նա ՚ի խորս կռապաշտութեան. միշտ ՚ի խոյզ և ՚ի խնդիր լինելով այնոցիկ՝ որ ըստ աստուածպաշտութեան կրօնիցն էին, ՚ի բանդ և ՚ի տանջանս մատնելով։ Իսկ քրիստոնեայքն որ էին ՚ի քաղաքին՝ ոմանք հաւանեալք իմաստնոյն Պաւղոսի, տեղի տուեալ՝ բարկութեան ժամանակին, թագուցանէին զինքեանս առ ժամանակ մի. և այլք զքաջութիւն խառնեալ՝ յայտնապէս խոստովանէին զհաւատսըն ՚ի մէջ բազմամբոխ քաղաքին։ Յայնցանէ մի ոմն որում անուն էր Դեմետրիոս, այր քաջ և առաքինի, ոչինչ զանգիտեաց յերկիւղէ մահու՝ որ անկեալ էր ՚ի բնութիւնն. և անտես արարեալ զահագին զսպառնալիս թագաւորին՝ յայտնապէս խոստովանէր զանձն քրիստոնեայ գոլ. և զփրկչական անունն զոր յանձին իւրում բարձեալ ունէր՝ բազում համարձակութեամբ ՚ի ժամու և ՚ի տարաժամու ըստ առաքելական խրատուն ամենեցուն մերձեցելոցն ՚ի նա աւանդէր։ Եւ յոյժ իմաստուն գոլով երանելիս այս աստուածեղէն գրոց, զծածկեալ կենդանարար խորհուրդսն որ ՚ի նոսա՝ առաջի ամենեցուն թարգմանէր։ Վարդապե-

տէր և զայսոսիկ, եթէ զմարդն առաջին՝ մոլորել ՚ի ճշմարտութենէն անհնազանդութիւնն արար, ուստի և մահկանացու եղաք, և կռապաշտութիւն եմուտ յաշխարհս. յաղագս այսորիկ և ամենիմաստ բանն Աստուած՝ յԱստուծոյ Հօրէ անճառաբար ծնեալն, եկն յաշխարհս մարմին զգեցեալ, և զինքն լոյս աշխարհի ծագեաց, կանգնեաց զանկեալն և յարոյց զգլորեալն և եգիտ զկորուսեալն, և սրբեաց յամենայն աղտոյ մեղաց. և ոչ միայն զայս բարեգործեաց, այլ և ուսոյց ամենայն ընդունողաց զբանն նորա, զարդարութիւն սրբութեան, զհեզութիւն և զհանդարտութիւն, ըզսէր և զխաղաղութիւն, արհամարհելով զառժամանակեայս. և յուսով հանդերձելոցն ընդունել զառհաւատչեայ ՚ի մշտնջենաւոր և յանժամանակեայ կեանսն: Եւ այսպիսի բանիւք մխիթարէր երանելին զամենեսեան որ մերձենային առ նա, և բազումք այնուհետև գային առ նա վասն հաստատելոյ հաւատոյ նորա ընդ բազում տեղիս:

Յայնժամ ապա որ կարգեալք էին ՚ի Թագաւորէն՝ շրջէին խնդրել զքրիստոնեայսն: Կալեալ զերանելին Դեմետրիոս ածեալ կացուցին առաջի աստուածամարտին Մաքսիմիանոսի, իբրև մեծ որս ինչ ըմբռնեալ: Իսկ Թագաւորին դէպ եղև յայնմ ժամու ելանել նստել ՚ի տեղի ասպարիսի քաղաքին յաղագս մենամարտիցն, որք հանդերձեալ էին մենամարտել ՚ի տես ամենայն ռամկին, որ և տեղին իսկ տախտակամած կազմեալ էր, և քարակոփ շինեալ առ ՚ի յընդունել զայնոսիկ՝ որք անդ եկեալ նստէին: Եւ էր անդ այր մի Լեոս անուն նորա յաղթանդամ և սկայազօր. որ յոյժ զարհուրեալ դողացուցանէր զամենեսեան ՚ի մենամարտելն իւրում, այլ և բազս անխնայս և սպանողս սատակեալ ունէր յինքեան, և յոյժ սիրեցեալ էր նա յաչս Մաքսիմիանոսի, և ընդ առաջին պատերազմողն համարեալ, վասն զի ոչ գտանէր յաշխարհն յայն նման նմա: Արդ մերձ լինէր Թագաւորն յասպարէսն. կացուցին դահիճքն առաջի նորա զԴեմետրիոս: Իսկ նա իբրև հարցեալ եղև թէ քրիստոնեայ է, հրամայեաց տանել զնա մօտ առ կամար բաղանեացն, ուր լուցեալ կրակ ջեռնուին, քանզի և բաղա-

Digitized by Google

նիքն մեռ յատեանն էր. հրամայեաց ածել զԼեոս առաջի իւր, քարոզ կարդայր 'ի հրապարակին, եթէ ով կամիցի մենամարտիլ ընդ նմա՝ բազում պարգեւս խոստանալով։ Յայնժամ յարուցեալ 'ի մէջ ատենին մանուկ մի՝ որոյ անուն էր Նեստորիոս, քրիստոնեայ, որ և յառաջագոյն երթեալ առ երանելին Դեմետրիոս, զի աղօթս արասցէ 'ի վերայ նորա. և նորա օրհնեալ զնա մարգարէացաւ թէ անուամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յաղթեսցես Լեոսի, և վասն նորա մարտիրոսանաս։ Սա 'ի բաց եդեալ զհանդերձս իւր, և զարկեալ զինքն միով պատմուճանով՝ վազեաց 'ի ասփարակն անդր հանդիսին՝ յանդիման Մաքսիմիանոսի, ձայն ետ առ Լեոս մենամարտիլ ընդ նմա։ Իսկ թագաւորն տեսեալ զտղայութիւն հասակի նորա, զարմացաւ. կոչեաց առ ինքն զՆեստորիոս, թելադիր լինէր նմա, այսպէս ասելով. Գիտեմ, որդեակ, թէ վասն առաւել ստանալոյ կամ վասն աղքատութեանց քոյ այդպէս ցանկաս վրիպիլ 'ի կենացս, 'ի ձեռն զօրաւոր և յաղթանդամ առնն Լեոսի. արդ ես գթամ 'ի վայելչութիւն մանկութեան քո՝ որ զարդարեալ ես ամենայն գեղեցկութեամբ. տամ քեզ ինչս բազումս, 'ի բաց կաց միայն 'ի ցանկութենէդ առ 'ի մարտընչելոյ ընդ սկայազօր և ընդ յաղթող այրն այն, և երթ խնդա և ուրախ լեր ընդ գեղեցկութիւն քո։

Յայնժամ մանուկն Նեստորիոս ոչինչ պատրեալ լինէր 'ի խոստմանց թագաւորին, և ոչինչ առեալ 'ի խրատուէ նորա, և ոչ զարհուրեալ 'ի զօրութենէն Լեոսի. այլ միայն վստահացեալ 'ի մարգարէութիւն Դեմետրիոսի, և ոյժ առեալ 'ի զօրութենէն Քրիստոսի, պատասխանեաց առ թագաւորն և ասաց այսպէս. Ես, ով թագաւոր, ոչ ընչից և կամ անցաւոր կենացս եկեալ եմ այսր, այլ քանզի ընտիր կացուցանեմ զիս քան զԼեոս, և լաւագոյն կենացն համարիցեմ։ Իսկ իբրև լուաւ զայս թագաւորն և որ շուրջ զնովաւ մեծամեծք ամենայն՝ լի եղեն սրտմտութեամբ, հպարտութիւն զասացեալսն 'ի Նեստորիոսէ վարկանէին. և գրգռէին զԼեոս մենամարտել ընդ նմա, և կարեւէր խոցել որպէս զի առ ժամայն մեռցի։ Յայնժամ 'ի դիմի հարկանել միմեանց՝ մանուկն Նեստո-

րիոս զօրացեալ հոգւով, թափ տուեալ զգետնեաց ըզ-Լեոս և առ ժամայն սատակեցաւ։ Իսկ թագաւորն զայն տեսեալ՝ բարկացաւ յոյժ, մանաւանդ յորժամ ստուգեաց թէ քրիստոնեայ ևս իցէ Նեստորիոս։ Եւ փոխանակ խոստմանցն զոր յառաջագոյն 'ի ձեռն քարոզչացն պարգևել խոստանայր մենամարտեցելոյն ընդ Լեոսի, հրամայեաց իբրև զքրիստոնեայ գլխատել զմանուկն։

Արդ այսոցիկ այսպէս եղելոց տրտմեցաւ յոյժ թագաւորն ընդ եղեալսն, քանզի և երկոցունց մահն ցաւէր նմա. և յարուցեալ յաթոռոյն՝ տխուր դիմօք կամեցաւ գնալ յարքունիսն։ Յայնժամ չարախօսք ոմանք բանսարկու եղեն առ նա, իբրև թէ Դեմետրիոս եղև պատճառք այսր ամենայնի։ Իսկ նա զայրագնեալ իբրև զգազան ինչ վայրենի՝ անդէն յատենին անդ հրամայեաց գեղարդեամբ հարկանել. և այսպէս կատարեցաւ սուրբն բարի խոստովանութեամբ 'ի Քրիստոս, որ որ քսան և վեց էր հոկտեմբերի ամսոյ։ Իսկ զսուրբ մարմին նորա հրամայեաց աստուածամարտն Մաքսիմիանոս արտաքս ընկենուլ առ 'ի կերակուր գազանաց և թռչնոց։ Յայնժամ եղբարք ոմանք երկիւղածք և վկայասէրք եկեալ 'ի գիշերի գողացան զնա, և տարեալ թաղեցին 'ի տան ուրեմն 'ի քաղաքին մնալ ժամանակի ինչ, յորժամ այց արասցէ Տէր և յայտնեսցէ զնշխարս սրբոցն։

Իսկ յետ սուղ ինչ ժամանակի սկսան նշանք մեծամեծք լինել և զօրութիւնք առ այնոսիկ որք կարդային զսուրբ վկային յօգնականութիւն. և այսպէս հռչակաւոր լինէր բժշկութիւնքն՝ որ կատարէին անուամբ սրբոյն։ Յայնժամ Ղևոնդիոս ոմն այր աստուածասէր, որ էր 'ի Լիւրիկեցւոց աշխարհէն, եպարքոս եկեալ 'ի քաղաքն Թեսաղոնիկեցւոց, և առեալ զտունն զայն յորում էր նշխարք սրբոյն որ էր նեղ և անձուկ, և 'ի բաց քակեալ զայն սրբեաց և ընդարձակեաց զտեղին, և շինեաց տաճար մեծապայծառ կազմածով յանուն սրբոյն, յորում մեծամեծ բժշկութիւնք կատարէին անդ, 'ի փառս և 'ի գովութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն և համագոյ բնութեանն Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Digitized by Google

Պատմութիւն սքանչելեաց որ եղև 'ի ձեռն Սրբոյն Դեմետրիոսի, երկիցս մրցեալ եղև խնդիր նշխարաց նորա յետ թաղման ժամանակաց յաւուրս Յուստինիանոսի և Մաւրիկիոսի թագաւորաց Յունաց:

Եկեսցուք, ով սիրելիք, եթէ կամիցիք զբազմօք զանց առնել՝ պատմեսցուք զսքանչելիսն որ եղև 'ի ձեռն աստուածազգեաց վկային Դեմետրիոսի, որպէս զի 'ի սակաւուցն զմիտս ձեր ուղղեալ՝ զբազումն իմանայցէք, զոր գործէ 'ի ձեռն սրբոց իւրոց զանձառելիս ամենազօր զօրութիւնն Քրիստոսի: Եւ արդ վասն զի յիւրաքանչիւր ժամանակի յորում կատարէին սուրբքըն, հաստատեալ կային վկայանոց քրիստոնեայք որ առեալ ամփոփէին զմարմինս նոցա 'ի ծածուկ տեղւոջ, զի մի մերձեսցին 'ի նոսա պիղծ և գարշելի ձեռներըք և զոհք հեթանոսաց. և յաղագս այսպիսի պատճառանաց՝ է ուրեք զի յայտնի երևին գերեզմանք նոցա, և է զի չէ յայտնի, թէպէտ և գեղեցկապէս երևին կազմեալ յաստուածասիրաց ոմանց տաճարք վկայութեան նոցա: Այսպէս և 'ի քաղաքին Թեսաղոնիկեցւոց թէպէտ և բազում վկայք ծածկեալ կան և վկայարանք նոցա յայտնի երևին, ընդ որս և մեծն ականաւորն սքանչելեօք երանելին Դեմետրիոս. սակայն ոչ ուրուք 'ի նոցունց սրբոցն գերեզմանք և տեղիք սուրբ նշխարացն յայտնի երևին, բայց միայն սուրբ կուսին Մատրինոսի: Իսկ 'ի ժամանակս բարեպաշտ թագաւորին Մաւրիկոսի, բարեպաշտ և աստուածասէր կամօք խնդիր արարեալ բազմաց սրբոց որ 'ի Թեսաղոնիկեցւոց քաղաքին կատարեալ էին, և առաւել երանելւոյն Դեմետրիոսի, վասն առաւել համբաւոյ սքանչելեաց նորա, գրեաց թուղթ յերանելին Եւսեբիոս, որ յայնմ ժամանակի ունէր զաթոռ եպիսկոպոսութեան քաղաքին Թեսաղոնիկեցւոց, որպէս զի առաքեսցէ նմա մասն ինչ 'ի նշխարաց սրբոյն Դեմետրիոսի:

Յայնժամ գրեաց Եւսեբիոս պատասխանի թագա-

Digitized by Google

ւորին այսպէս. Գիտեմք և մեք, ով Թագաւոր, զի վասն ճշմարիտ հաւատոյ է խնդիր քո, զոր ունիս առ սուրբ վկայն Քրիստոսի. բայց ուր և պատմեցից քում բարեպաշտութեանդ զհաւատս Թեսաղոնիկեցւոց, և զեղեալ սքանչելիս, և յաղագս այդպիսի խնդրոյ. վասն զի ոչ այսպիսի հաւատս ունի քաղաքս այս, եթէ զգալի իրօք կամի պաշտել զԱստուած և պատուել զսուրբս նորա. այլ զնորին հոգեւորականն իմանալի աչօք հաստատեալ են 'ի սէրն Աստուծոյ և սրբոց նորա. ընկալեալ զհաւատս 'ի Տեառն սրբոց վկայութեանցն, եթէ հոգի է Աստուած, և երկրպագուաց նորա պարտ է հոգւով և ճշմարտութեամբ երկիր պագանել: Եւ վասն այնորիկ ծածկեալ է 'ի քաղաքիս յայսմիկ մարմինք սրբոցն՝ ամենեքին անյայտ 'ի մարդկանէ, զոր և աստուածասէր հայր ձեր Յուստինիանոս, որ ձերային բարեպաշտութեամբ նախանձաւոր էր լցեալ, դոյնպէս փորձեալ եղիտ. վասն զի նա վկայասէր կամօք գրեաց Թուղթ՝ որ յառաջ քան զմեզ այսր քաղաքի եպիսկոպոս էր, որպէս և քո բարեպաշտութիւնդ 'ի մեզ, մասն ինչ հայցելով 'ի նշխարաց փառաւորեալ վկային Դեմետրիոսի, զոր և կամեցաւ ընուլ զաստուածահաճոյ տարփումն սիրոյ Թագաւորին. և մտեալ 'ի վկայարանն սրբոյն՝ բրեցին զատակ եկեղեցւոյն ուր կարծէին թէ անդ եդեալ է նշխարք սրբոյ վկային: Եւ զայսպիսի գործ երկիւղածաց քահանայիցն հրամայէր եպիսկոպոսն, զորոց հաստատուն գիտէր զարժանաւորութիւն նոցա: Իսկ իբրև խոր ինչ առնէին զբրածն, շուրջ կալով այլոցն սաղմոսիւք և օրհնութեամբ և մոմեղինօք լուցելովք և անուշահոտ խնկօք կամէին այլ ևս բրել, յանժամ յանկարծակի հուր ելեալ 'ի ներքուստ ելից զամենայն խորս բրածին, և շուրջ պատեալ զնոքօք՝ ոչ այրէր զնոսա: Լուան ձայն որ ասէր. Արդ դադարեցէք յայսմ հետէ յառաւել փորձելոյ զզօրութիւնն Քրիստոսի՝ որ միացեալ է յոսկերս սրբոցն: Իսկ նոցա ահիւ և դողութեամբ լցեալ միանգամայն, առեալ 'ի հողոյ բրածին՝ առաքեցին առ Թագաւորն, գրով ծանուցին նմա զեղեալ սքանչելիսն: Արդ այսուքիկ, ով Թագաւոր, առ բարեպաշտօն Յուստինիանոսի հարցն քոյով եղև. և մեք նոյն օրինակ ա-

տուրեցաք քում աստուածսիրութեանդ 'ի նոյն օրհնութեան հողոյ, զոր եդեալ 'ի պահարանի յայսմ եկեղեցւոջս, 'ի պէտս բժշկութեան ախտաժետաց. զոր և դու ընկալեալ ուրախութեամբ մեծաւ, առեալ լցցիս առանց երկմտութեան; իբրև նոյն ինքն զաւանդական վկային անձամբ առ քեզ, որպէս վայել է քում հաւատոյդ. այլ և 'ի փորձոյ անտի ծանիցես զզօրանշեալսն, և ոչ անհնարազանց վարկցիս զմեզ ձեր աստուածասէր թագաւորութեանդ: Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

Յաղագս Մարիանոսի Եպարքոսի, և որպէս բժշկեցաւ սքանչելեօք 'ի յախտէ անդամալուծութեան 'ի ձեռն սքանչելի վկայիս Դեմետրիոսի:

Պատմեցից և այլ սքանչելիս՝ որ եղև 'ի ձեռն սուրբ վկայիս Դեմետրիոսի: Այր ոմն յազգաց ազգէ ազնուական և մեծատուն յոյժ, որում անուն էր Մարիանոս, ընդ առաջինսն կարգեալ, և սենեկապետ 'ի պալատան թագաւորութեանն. սա հրամանաւ առեալ 'ի թագաւորէն, վարեալ զեպարքոսութիւն իշխանութեան Լիւրիկեցւոց. և այն ինչ հասեալ յաստուածապահ քաղաքն Թեսաղոնիկեցւոց, բարեպաշտ և արդար կամօք ուղղէր զերասանակ իշխանութեանն, և ոչ փոքր ինչ գոհութիւնս մատուցանէին ամենայն ժողովուրդքն առ թագաւորն: Յանկարծ նախանձեցաւ ընդ նա բանսարկուն, որ սովոր է միշտ նախանձել ընդ բարիս մարդկան. և 'ի վայր արկեալ զնա յիրաւանցն՝ զոր ստացեալ ունէր յինքեան զառաջինսն, սերմանեաց 'ի նա զորոմն չարութեանն իւրոյ, զավայրատանջութիւն և զհեշտասիրութիւն, զարմատ ամենայն չարեաց զարծաթսիրութիւն և զագահութիւն. և յայսմանէ նախախնամողական անեղութիւնն փոխանակ ծուլանալոյ նորա 'ի պատուիրանացն Աստուծոյ, անկեալ եղև յախտ հիւանդութեան անհնարինս անդամալուծութեան, որպէս չէր հնար յումեքէ առողջութիւն գտանել, որք ըստ մարդկային արհեստից են հնարք բժշկութեան: Արդ մինչդեռ յայսմ

ախտի անկեալ դնէր այրն այն զաւն քաղուան, տարակուսեալ 'ի մարդկային բժշկութեանցս, ուր ուրեմն զմտաւ ածէր յաւուր միում զսքանչելագործ վըկայն Քրիստոսի զսուրբն Դեմետրիոս։ Եւ մինչդեռ յայսմ մտաց խորհրդի էր՝ նիրհէր, և յանկարծակի երևէր նմա սուրբ վկայն 'ի կերպարանս բարեկամի, հարցանէր եթէ զիարդ այնչափ ժամանակս անկեալ դնի յախտ անդր։ Իսկ նա պատասխանի տուեալ ասէր հեծեծելով այսպէս. Տէր իմ, ոչ կարեմ պատմել զատանջանս՝ զոր կրեմ անդամք մարմնոյ իմոյ. վասն զի եթէ 'ի ջերմն մերձենամ, սառն թուի մարմնոյս, և յորժամ 'ի սառն՝ այնպէս կարծեմ եթէ ջերմ է. իսկ թիկունքս և արմկունքս և ձեռքս՝ միայն կախեալ կան առանց զօրութեան. և յորժամ շարժել կամիցիմ՝ ոչ որպէս կամիմ տարուբերիմ, կամ որպէս պէտք են ինձ գան զհետ իմոց կամացս։ Եւ զնոյն առ ընթացս կրեմ, 'ի բարձիցս և 'ի ծնկացս և 'ի սրունիցս, վասն զի կարծիմ միայն թէ անդամք իմ իցեն և 'ի զօրութեան ամենևին ընդարմացեալք։ Եւ դու զինչ արդեօք ունիս տալ ինձ, ով սիրելի բարեկամ, որ այդքան գթութեամբ հարցանես զիս, և կամ զինչ թելադրութիւն մատուցանես վշտագնեալ անձին իմոյ։

Պատասխանի ետ նմա սուրբն Դեմետրիոս և ասէ. Լուր ինձ, եղբայր, և ասացից քեզ զարժանն, որպէս կարասցես թողութեան հասանել և բժշկութեան մարմնոյդ. նախ խրատ տամ, պարտ է քեզ բարեմիտ լինել և առանց տրտնջման, և գոհացողութեամբ ըզցաւս մարմնոյդ ընդունել, և մի ընկղմել զանձդ անյուսութեամբ 'ի խորս տրտմութեան հոգւոյ, և ապա 'ի միտ առնուլ թէ ամենայն ինչ նախախնամութեամբ ներքգործի 'ի մարդիկ յամենեցունց հրաշագործողէն Աստուծոյ ըստ իւրում օգուտս. զի թէպէտ և ըստ արժանեաց ինչ կիրս կրեսցէ, սակայն և զայն մարդասիրութիւնն Աստուծոյ 'ի մեղաց թողութիւն համարեսցի. քանզի աստ տալով վէրս մեղացն, 'ի հանդերձեալ դատաստանին մարդասիրութիւն գտցէ՝ ըստ մարգարէին Նաւումայ, եթէ ոչ կրկին վրէժս խնդրեսցէ Աստուած. միայն թէ գոհութեամբ զցաւս անձին յօգուտ շահիցի, այլ ոչ տրտմութեամբ և տըր-

տրնջմամբ կրկին տանջանս ինքեան տայցի։ Ապա եթէ արդար իցէ որ զկիրս ցաւոցն ընդունիցի և գոհանայցէ բազում զգուշութեամբ առ 'ի պահել զարդարութիւնն, աստ ընկալցի և 'ի հանդերձեալսն մեծապայծառ իբրև զոսկի 'ի հուր մաքրեալ՝ փառաց պսակեսցի, որպէս զերանելին Յոբ։ Իսկ վտանգեալ եպարքոսն՝ սկսաւ հարցանել ցնա անդէն 'ի նմին տեղեան և ասէ. Ո՞վ ես դու տէր, և զի՞նչ իցէ տեղի բնակութեան քո՝ որ զայդքան գեղեցիկ մխիթարութիւն մատուցանես ինձ։ Ասէ ցնա սուրբն. Իմ տեղի բնակութեան Թագաւորական քաղաքն է, անդր եկեալ գտցես զիս և ուսցիս զանուն իմ։ Եւ Մարիանոս զարթուցեալ պատմեաց զտեսիլն մերձաւորաց իւրոց։ Եւ դարձեալ սկսաւ ողբալ զթշուառութիւնն իւր. վասն զի լուաւ 'ի սրբոյն, թէ իմ քաղաք Թագաւորական քաղաքն է, կարծեաց թէ զԿոստանդնուպօլիս ասաց, և ասէր. Վա՜յ ինձ թշուառականիս, ո՞րչափ խնդութեամբ սփոփեաց զիս 'ի տեսիլս և կամ ո՞րչափ տրտմութեամբ, և տարակոյս լցոյց զիս. վասն զի ես աստ անդամալոյծ անկեալ դնիմ 'ի Թեսաղոնիկեցւոց քաղաքիս, զքեզ ո՞րպէս կարիցեմ գտանել 'ի Կոստանդնուպօլիս, ուր տէր իմ և մերձաւոր բարեկամ։

Յանժամ մի ոմն յայնցանէ որ մերձ առ նա կային, ազդեալ նմա շնորհացն Աստուծոյ, ասէ ցտարակուսեալ այրն Մարիանոս. Մի՛ վհատիր, տէր իմ եպարքոս, ես առեալ տարայց զքեզ առ բարեկամ քո, և ընդէ՞ր ոչ իմանաս թէ նա ինքն է գովելի վկայն Քրիստոսի Դեմետրիոս, որ ոչ թէ յերկրաւոր Թագաւորական քաղաք բնակէ, այլ 'ի վերինն Երուսաղէմ, որ քաղաք անմահ Թագաւորին է. զոր և այժմ 'ի մերում քաղաքիս գտանի, վասն զի աստ կատարեցաւ. այլ և յերկնաւոր քաղաք և յառաջի կալոյ անմահ Թագաւորէն ոչ նուազի։ Զի որք խաչակից եղեն տեառն իւրեանց՝ և փառացն հաղորդ գտանին. աննիւթ հոգւով միացեալ են, և 'ի նախախնամութենէ հօտից իւրեանց ոչ 'ի բաց կան, իբրու զի կենդանի է Քրիստոս յանկերս նոցա։ Արդ եկ, տարայց զքեզ 'ի տաճար սրբոյն, և անդ վայելեսցես 'ի շնորհս վկային, և գըտցես զառողջութիւն անդամոց քոց։ Արդ զայս ասա-

ցեալ շնորհալից մանուկն, բարձին զնա մահճօք և տարան եդին յատակս եկեղեցւոյն, որ գեղեցկապէս շինեալ էր յանուն սրբոյն։ Իսկ նորա նկատեալ ետես'ի տաճար անդր զպատկեր երանելւոյն. և յառեալ 'ի նա զաչս իւր միայն, քանզի ոչ կարէր և զգլուխն ամենևին 'ի վեր ամբառնալ, կայր յաղօթս այսպէս. Ո՛վ սուրբ և ամենասուրբ, ճգնազգեաց նահատակ և հարազատ ծառայ Քրիստոսի, դու մատուցեր զանձինս բազմաց անուշահոտ պատարագ Աստուծոյ, և 'ի վերայ ամենեցուն զքեզ ինքնին բոլորապտուղ ընծայեցեր նմա։ Դու եղեր զանձն քո փոխանակ այնորիկ որ վասն ամենեցուն եդ զանձն իւր։ Դու վասն բազում աշակերտելոց խոցեցար, փոխանակ այնորիկ որ վասն ամենայն աշխարհի փրկութեան ետ կամաւորաբար զկող իւր գեղարդեամբն։ Դու զբազումս ածեր 'ի կենդանութեան քում 'ի պարկեշտութիւն, և առաւել յորժամ զճշմարիտ կենդանութիւնդ ընկալար 'ի Քրիստոսէ։ Եւ մեք թէպէտ և ոչ սքանչելեօք նկատեմք ըզփառս քո, և զի խօսիմ ես, և աշակերտես զգաւառս քո զայս 'ի ձեռն սքանչելեաց քոց, և հոգևոր ցօղով բժշկութեանդ քո զբազումս արդիւնացուցես յաստուածային շտեմարանսն։ Աղաչեմ զքեզ, կենդանի վկայ Քրիստոսի, հեղ յիս 'ի տառապեալս զշնորհս բժշկութեան քո. պնդեա զլուծեալ անդամս իմ։ Ահաւասիկ անդամալուծս մերձ յաւազանս քո անկեալ դնիմ, սպասելով քեզ փառաւորեալ հրեշտակիդ առ 'ի շարժել զողորմութիւն, խնդրեմն կենարար Ջրոյդ բժշկութեան 'ի վերայ իմ։ Ասա և դու ցիս՝ որպէս և տէրն քո Յիսուս Քրիստոս ցբազմամեայ անդամալուծն, թէ՝ Արի, առ զմահիճս քո և գնա. որ թէպէտ և երեսուն և ութ ամ ոչ ունիմ, սակայն երեմնեկին երեսուն և ութիցս առաւելութեամբ մեղօք անկեալ դնիմ։ Արդ և դու որ նման եղեր հեզութեան վարդապետին քո, նմանակից լեր և գթութեան նորա. և քաջ գիտեմ եթէ կարող ես օգնել ինձ, վասն զի դու ընկալար զիշխանութիւնդ զայդ 'ի Քրիստոսէ, վասն ճշմարիտ հաւատոց քոց։ Ասաց նա իբրև զԱստուած. Արի, առ զմահիճս քո. ասա և դու իբրև զհարազատ ծառայ նորա. նոյնպէս հաւատաց բազմամեայ լու-

Digitized by Google

ծեալն. եւ փոյթ ընդ փոյթ ձեպեցաւ ծանուցանել ազգին Հրէից զզօրութիւն աստուածութեան նորա. հաւատամ և ես և քարոզեմ յամենայն աշխարհի ըզզօրութիւն այնորիկ՝ որ արժանաւորապէս պսակեաց զքեզ. յաւելեմ և ես ոչ միայն զմահիճս բարձեալ, այլ պատարագս և նուէրս բարձեալ բերից 'ի վկայարանի սրբութեան քում. և այսպէս 'ի ձեռն քո, ով մարդասէր վկայ, փառաւորեսցի յիս ամենասուրբ Երրորդութիւնն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Եւ զայս ասացեալ Մարիանոս՝ նիրհէր յաշխատութենէն. և ահա երևեալ նմա փառաւորեալ վկայն Քրիստոսի Դեմետրիոս ըստ առաջին օրինակի տեսլեանն, և ասէ ցնա. Բարիոք լուար ինձ և եկիր այսր, տէր եպարքոս, և ես վաղվաղակի Աստուծով կատարեցից զոր խոստացայ առնել քեզ. բայց և զայս տեառն իմոյ պատուիրան աւանդեցից քեզ. ահաւասիկ ողջացար, մի՛ դարձեալ մեղանչեր, զի մի՛ չար ևս լինիցի քեզ. քանզի սովորութիւն է լուծելոց անձանց, յորժամ տրտմական ինչ տեսցեն՝ խոստովանելին 'ի բաց կալ 'ի մեղաց, և 'ի հեշտականսն՝ թուլանան 'ի բարեաց. ըստ այնմ, թէ՝ Յորժամ սպանանէր զնոսա՝ դառնային խնդրէին և առաւօտ առնէին առ Աստուած: Եւ դարձեալ. Եկեր Յակոբ և յագեցաւ, անկուշեաց զսիրելին, գիրացաւ ստուարացաւ լայնացաւ, եթող զՏէր Աստուած զարարիչ իւր և յետս եկաց յԱստուծոյ փրկչէն իւրմէ: Արդ եթէ ստուգապէս հաստատեսցիս 'ի ճշմարտութեանն՝ ողորմութիւն Քրիստոսի բժշկեսցէ զքեզ բարեխօսութեամբ իմով: Պատասխանի ետ Մարիանոս և ասէ. Հաւատամ տէր, եթէ ոչ անցից զպատուիրանաւ քով, միայն եթէ ողորմեսցի քև, և ընկալայց զբժշկութիւն անդամոց իմոց:

Եւ սուրբ վկայն ձգեալ զձեռն իւր շօշափեաց զամենայն լուծեալ անդամս նորա և ասէ. Քրիստոս Աստուած ճշմարիտ բժիշկն հոգւոց և մարմնոց բժշկեսցէ զքեզ և զախտացեալ անդամս քո, այն որ յարուցանէ զանկեալսն և կանգնէ զգլորեալսն: Եւ զարթուցեալ Մարիանոս 'ի տեսլենէ անտի, կաց կանգուն առողջացեալ ամենայն անդամօք իմօք իբրև զառաջինն՝

մինչ չէր ախտացեալ, և սկսաւ փառաւորել զԱս-տուած, և գոհանալ զսուրբ վկայէն՝ յորոյ ձեռն ե-գիտ զբժշկութիւնն. և ասէր արտասուօք այսպէս. Ո՜վ, մեծագին խնդութիւն էր քաղցր բարբառ քո 'ի հո-գիս իմ, վկայ Քրիստոսի. մինչ գրեթէ դեռ ևս հնչէ 'ի լսելիս իմ, և ցնծացեալ պատուիրէ զամենայն տունս իմ:

Արդ այսպիսի այսպէս եղելոյ սքանչելեաց՝ սկիզբն առնէր այնուհետև այրն Մարինոս՝ կրթել զմիտս յամենայն հրահանգս առաքինութեան, և ժուժկա-լութեամբ առաւել քան թէ մարմնականօք զիշխա-նութիւնն իւր զարդարէր: Իսկ նախանձոտն բանսար-կու իբրև ետես զայրն այնպէս պայծառացեալ առա-քինութեամբ, սկսաւ այնուհետև զիւրսն մեքենայել ընդդէմ նորա զչարութեանն ներքինսն, որպէս զի 'ի վայր անկեալ յառաքինութեանցն: Եւ իբրև յամե-նայնի պարտեալ լինէր չարութիւնն, օձն ոչ կարա-ցեալ ազդել 'ի նա զզանազան մեքենայսն իւր, և կա-մէր ներգործել զչար ներգործութիւն իւր. վասն զի յաղթ-ահարեալ զզուշութեամբ էր հաւատովն, և ամրա-ցեալ առնէր յինքեան զանբիծն բարեպաշտութեան:

Եւ ևս զինչ գործէր այնուհետև չարանախանձն, որ խորամանկութեամբն ոչ կարաց յաղթել՝ չքնեցաւ 'ի միւս կողմն. և խնդրեաց չարչարել զնա որպէս զե-րանելին Յոբ, որ և խոզից անգամ ոչ ունի իշխանու-թիւն առանց Աստուծոյ թոյլտուութեանն: Իսկ վասն զի կամեցաւ Աստուած առաւել պայծառացուցանել զնա, և յանձն առնել զչարախօսն նորա, թոյլ ետ չարչարել զմարմինն նորա և հոգւոյն ոչ իշխել: Եւ հա-րաւ մարմինն նորա չարաչար կեղօք, մինչ գրեթէ ամե-նայն անդամք նորա քակտեալ լինէին 'ի միմեանց, որ-պէս զի այլոց մատուցանել զկերակուրն 'ի բերան նորա, վասն զի պատուական էր այրն յաչս ամենեցուն: Բազում անգամ բժիշկք 'ի քաղաքէն և 'ի գաւառէն եկին անդր, բայց ոչինչ կարացին օգնել նմա. և իբ-րև յամենայնէ յուսահատ լինէին որ իւրքն էին, սա-կայն նա ևս առաւել գոհութեամբ տանէր զչարչա-րանսն:

Յայնժամ մի ոմն 'ի ծառայիցն նորա շարժեալ 'ի բանսարկուէն որպէս և յառաջագոյն կինն Յոբայ,

մատուցեալ յանձին անձն պատարագ, սկսաւ մեղադրել թերահաւատ լինելոյ նմա այսպէս. Գալոց է քեզ, ասէ, ով անէր իմ, ունկնդիր լինել մեզ և շահեալ զմեզ զամենեսեան և ընդունել զառողջութիւն մարմնոյ քո: Արդ է աստ այր մի՝ որ դիւրէ հոգւոյ բժշկութեան, դրեալ 'ի մագաղաթի եբրայեցի բարբառով անուանս հրեշտակաց, այլ և արեգականն, և այլ բազմախուռն անուանս որ ոչ է ումեք յայտնի: Եւ մագաղաթն յարում այս ամենայն՝ 'ի դրօշակաւոր վերարկուի ձևացուցեալ է, զի ունելով յինքեան նշանս և աստղս. և ասէ, թէ որ զգեցու զայս՝ բուժեալ լինի յամենայն ախտից. արդ առ դու զնա, և զգեցիր և աղաչեսս զաղաչանս և զմեզ 'ի տարաժամութենէ վերացոյ՝ որ հասանեն 'ի վերայ քո, որ իբրև 'ի խորս դժոխոց այնուհետև թաղեալ կամիք վասն քո: Պատասխանի ետ հանդերձեալ այրն և ասէ. Ո՛վ մոլորեցեալ թերահաւատդ՝ որ այդքան յանդգնեցար ապստամբել ուսուցանելս զմեզ յԱստուածոյ, և առ դիւթս և կախարդս և զսա հաստատեալս զմարմինս առողջացուցանել, փութաս և զհոգիս սպանանել: Ոչ այդպէս, այլ լաւ է ինձ մեռանել այսպէս՝ քան թէ հեռանալ յԱստուծոյ Ճշմարտէ: Եւ այսպէս 'ի բաց վարեաց զնա յիւրմէ իբրև զմի ոք յարանց անզգամաց խօսեցեալ: Եւ ապա սակաւ մի զետեղեալ 'ի բազում վտառակաց մարմնոյն նիրհէր: Եւ ահա երևեցաւ նմա տուրք վկային Քրիստոսի Դեմետրիոս ըստ օրինակի առաջնոյն տեսլեանն, հարցանէր զնա վշտակցաւոր, թէ որպէս եղև նմա: Իսկ նա յայտ հեծեծելով ասէ զնա. Այդպէս որպէս տեսանես, անէր: Եւ տուրք վկային խանդաղատելով զնովաւ ասէր. Մի՛ երկնչիր, սիրելի, բժշկեսցէ զքեզ Տէր Յիսուս Քրիստոս Աստուածն իմ: Եւ զարթուցեալ Մարկիանոս 'ի քնոյ անտի յարեաւ և եկաց 'ի վերայ ոտից իւրոց. և ահիւ և խնդութեամբ լցեալ 'ի բաց եղեալ զհանդերձան հիւանդութեանն, և առեալ նոր զգեցաւ, և անցեալ գնաց ընդ մէջ և կոչէր յանա՝ յարուցեալ գնաց 'ի վկայարան սրբոյն. և եկեալ 'ի տեղին ուր կային ծածկեալ նշխարք նորա, ընկեց զինքն 'ի վերայ արծաթապատ կողմանցն՝ որ տապանանն յօրինեալ կայր, առաջի նկարագրեալ պատկերի վկային. և սկսաւ

արտասուօք գոհանալ ընդ օրինակի առաջին մաղթանացն։ Եւ ՚ի կատարման աղօթիցն հայցել շնորհս յԱստուծոյ՝ բարեխօսութեամբ սրբոյն, որպէս զի անարատ պահեսցի առաքինութիւն նորա յամենայն մեքենայից բանսարկուին. և գնացեալ ՚ի տուն իւր եւ զամենայն ինչս իւր ՚ի ձեռս աղքատաց։ Իսկ զհանդերձս մեծագինս և այլ ևս բազում զանձս ոսկւոյ և արծաթոյ առեալ տարաւ զայն ՚ի սպաս պաշտաման տաճարի սրբոյն, և այսպէս սատանայ յամօթ եղև, և փառաւոր լինէր Աստուած յայլն յայն ՚ի ձեռն երանելւոյն Դեմետրիանոսի։ Վասն զի նմա վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Պատմութիւն թէ որպէս փրկեցաւ քաղաքն Թեսաղոնիկեցւոց ՚ի պաշարմանէ բարբարոսացն և ՚ի վտանգէ սովոյն, ՚ի ձեռն սքանչելագործ վկային Դեմետրիոսի։

Պատմեցից և այլ սքանչելիս՝ զոր արար Աստուած ՚ի ձեռն Ճգնազգեաց վկային Դեմետրիոսի, յոյժ հրաշափառագոյն քան զառաջինն, զոր չէ իսկ պարտ ծածկել, զի մի զլացողք լիցուք նախախնամող փրկագործութեանցն Աստուծոյ, որ յամենայն ժամու ներգործէ յազգս մարդկան ՚ի ձեռն սրբոց իւրոց, և այս ոչ միայն առ մարմինս յարգարելն նոցօք, այլ և առ հոգիս. վասն զի ուստի՞ է մեզ մեղաց թողութիւն գտանել՝ որով և համարձակութեամբ ունիցիմք կալ առաջի ահաւոր ատեանն Քրիստոսի, եթէ ոչ նոցին սուրբ աղօթիւքն զոր աստ միայն կարեմք շահել։ Եւ եղև ՚ի ժամանակս Մաւրիկոսի Յունաց կայսեր, իշխանն Աւարացւոց յինքն գումարեաց զամենայն ազգս բարբարոսաց տալ պատերազմ ընդ թագաւորին Յունաց. և նախ զառաջինն դիմեաց յաշխարհն Թրակացւոց և Իւլիրիկացւոց յաւարի առնուլ զնոսա, և եկեալ եհաս յաստուածապահ քաղաքն Թեսաղոնիկեցւոց, որ էր քան զամենեսեան բարգաւաճեալ բազմայարմար փարթամութեամբ։ Քանզի զայս խորհէր բարբարոսն ՚ի միտս իւր թէ զնա առից, և զառաւել ածից

այնուհետեւ զԹագաւորն Ցունաց։ Արդ իբրեւ եկն ե-
հաս յանպատրաստից 'ի վերայ քաղաքին անհուն
բազմութեամբ, զոր ոչ կարէր ընդ Թուով արկանել,
զոր ասանք երկրորդ Սենեքերիմ կարդային զնա, այն որ
եկեալն էր 'ի վերայ տանն Հրէաստանի, վասն զի զգետս
ցամաքեցուցանէին եւ զաղբիւրս եւ զգետս ամենեւին սպառ
ուէին. եւ այս լինէր յաւուր կիւրակէի 'ի ժամ առաւօ-
տու, յամսեանն սեպտեմբերի, որ օր քսան եւ երկու
էր ամսոյն։ Իսկ իբրեւ գաղտ 'ի գիշերի պատեալ պա-
շարեցին զքաղաքն, եւ սողելով մեղմագնաց քայլիւք
մերձեցան 'ի պարիսպն՝ իւրաքանչիւր սանդուխս ընդ
անձին բարձեալ յիւրքն. եւ քանզի ոչ գոյին պահա-
պանք, եւ սկսան 'ի վեր ելանել մինչեւ չէր այգոյն քաջ
մերկացեալ։ Եւ իբրեւ ելին բազումք եւ քաջամարտիկք
'ի նոցանէ, սուսերամերկք եղեալ կամէին 'ի քա-
ղաքն յարձակել, յայնժամ յանկարծակի սուրբ վե-
կայն Դեմետրիոս եւ ընդ առաջ նոցա 'ի կերպարանս
զինուորի, հար զմի ոմն 'ի նոցանէ գեղարդեամբ եւ
Թափանց արարեալ ընկէց յայնկոյս պարսպին. եւ
զայն տեսեալ այլոցն զարհուրեալք 'ի տեսլենէ նորա
առ հասարակ 'ի վայր հոսեալք արտաքս անկանէին.
այս նախ առաջին հրաշագործեցաւ 'ի ձեռն սուրբ
մարտիրոսին։ Իսկ առ վաղիւն իբրեւ գիտացին բար-
բարոսքն՝ Թէ ոչ գոյ զօրք 'ի քաղաքին, յարեւելից
կողմ պարսպին մինչեւ յարեւմտից դուռնն՝ որ ինչ ընդ
ցամաքաւն էր, 'ի ծովէ մինչեւ 'ի ծով առապարափակ
արարեալ լցին զարտաքին խանդակսն պարսպին, մինչ
գրեթէ անհուն բազմութիւնն 'ի միմեանց վերայ
կուտեալք 'ի ներքս հոսէին, որպէս զի անյոյսք լինէին
ամենեքեան որ 'ի ներքս 'ի քաղաքին, եւ 'ի լաւ եղեալ
ամենեքեան իբրեւ զվտակս ջուրց այնպէս զմի արտօր
հեղուլին։ Իսկ սուրբ վկայն Քրիստոսի ընդդէմ զի-
նեալ բարբարոսացն, եւ ոչ Թողացուցանէր նոցա 'ի
ներքս մտանել. եւ զայսպիսի նախախնամողական տես-
չուԹեան երեւումն միայն արժանաւորք ոմանք 'ի հա-
ւատացելոցն տեսանէին։ Եւ յայսպիսի պաշարման ե-
կաց քաղաքն սկսեալ 'ի քսան եւ երկուցն սեպտեմբե-
րի ամսոյ մինչեւ 'ի յուլիս ամիս. եւ քանզի յանպատ-
րաստից որպէս վերագոյն ասացաք՝ եկին, եւ պա-

Digitized by Google

տեսալ պաշարեցին զքաղաքն ամենայն 'ի ժամանակս Թեղոյ այգեացն, և ցանեալ ցրուեցան զօրքն բարբարոսաց յամենայն գաւառն, և տապալեցին զամենայն ցորեան և զգինի և զամենայն միրգս. և 'ի պաշարմանն լինելով զանչափ ժամանակս՝ բազումք մեռան 'ի սովոյ որ 'ի ներքս էին։ Այդ մինչդեռ յայսպիսի վտանգի էին՝ կամեցաւ Աստուած ցուցանել ամենեցուն թէ միայն բարերարութեամբն իւրով որ 'ի բարեխօսութենէ սրբոյ վկային՝ եգիտ քաղաքն այն զփրկութիւն, ապա եթէ ոչ հարկ էր կործանել ամենայն իրօք։ Վասն զի այր ոմն էր 'ի քաղաքին 'ի պատուականս ազգէ յոյժ երկիւղած 'ի Տեառնէ, և զարդարեալ ամենայն զարծովք բարեաց. սա սովորեալ էր յաւուր միում յորժամ ննջէր 'ի տանն իւրում տեսիլ ինչ սքանչելի։ Իբրու զի արք երկու լուսազգեստք եկին մտին 'ի վկայարանն սըրբոյն, որպէս թէ պատգամաւոր յԱստուծոյ 'իցեն նոքա. և ասեն ցնա այսպէս. Տէր Յիսուս Քրիստոս առաքեաց զմեզ, որպէս զի թողցես զքաղաքս զայս և եկեսցես առ նա. վասն զի մատնելոց է զսա 'ի ձեռս բարբարոսացն։ Իսկ նա հարուստ ժամ մի տխուր դիմօք 'ի վայր նայեցեալ՝ ոչ տայր պատասխանի նոցա. Ապա յետ այսորիկ ասէ ցնոսա. Ոչ այդպէս, տեարք իմ և ծառայակիցք, ոչ երթամ աստի, և ոչ թողում զհայրենի բնակութիւնս իմ։ Վասն զի աստ կատարեցայ և աստ հոլովեցից զհօս իմ. այլ այսպէս ասասջիք ցփրկիչն իմ և Աստուածն, թէ՝ Ո՛վ Տէր, զիարդ կորուսանես զայսքան ժողովուրդ՝ զոր գնեցեր պատուական արեամբդ քով. այժ Տէր, մի առներ ըստ մեղաց մարդկանս այսորիկ, այլ ըստ բազում ողորմութեան քում, վասն զի ցասումն քո ոչ եթէ զկորուստ խնդրէ՝ այլ զդարձ և զապաշխարութիւն. այլ թէպէտ և խրատես, Տէր, քաղցրութեամբ և մի բարկութեամբ։ Եւ զայս ասացեալ մարդասէր վկային, ողջունեալք 'ի նմանէ արքն պատգամաւորք դարձան անդրէն ուստի եկեալն էին։

Իսկ այրն երկիւղած զարթուցեալ 'ի քնոյ անտի ել վաղվաղակի 'ի պարիսպն, շրջէր քաջալերէր զմարդիկըն. Մի՛ երկնչիք, ասէ, եղբարք, վասն զի սուրբ վկայն Քրիստոսի Դեմետրիոս ընդ մեզ է. և նա խնամա-

Digitized by Google

հեղուցանել զբարեպաշտութիւն Աստուած յաղթութիւն՝ չհաւատացանել զքաղաքս զայս վասն անօրէնութեանց մերոց, միայն խոստովանել և ապաշխարել զյանցանս մեր, և քաղցրութեամբ Աստուծոյ վաղվաղակի ժամանեսցէ առ մեզ: Որ եղև իսկ և կատարեցաւ և յանդ. եկին ազգք օտարք: Վասն զի բարբարոսք չուեալ զնոցին յաշխարհն իւրեանց, և քաղաքն և գաւառն ամենայն դարձեալ յառաջին ազատականութեան պայծառանային:

Արդ այսուհետև այսպէս եղելոց, տեսցուք և զինչ են այլ սքանչելութիւնն Քրիստոսի, որ եղև 'ի տեսչութենէ սորայն, քանզի յառաջնորդն ասացաք զամենայն զգեօղս և զագարակս գաւառին աւերեալ էր բարբարոսացն, և հանդերձ քաղաքին պաշարմամբն[1] տարաժեցաւ ընդ ամենայն աշխարհն. և վասն այնորիկ ոչ գոյին անդ նաւք վաճառականք հացի և այլոց կերակրոց յաշխարհացն՝ ըստ առաջին սովորութեանցն: Յայնժամ սաստ սովու քաղաքն և գաւառն նեղէր 'ի սովոյ. և ահա նաւք բազումք եկեալ յաշխարհէն Իտալիացւոց, նաւէին 'ի Բիւզանդիոն՝ բարձեալ ամենայն յինչքեանս ցորեան բազում: Յայնժամ երևեալ նոցա սուրբն Դեմետրիոս 'ի նաւահանգիս Քիոսի կղզւոյ, և ասէ ցնաւապետս նաւացն այնոցիկ, որում անուն էր Ստեփանոս, և ցընկերս նորա. Յո՞ նաւէք դուք եղբարք: Եւ նոքա ասեն. Ի Բիւզանդիոն: Ասէ ցնոսա. Ո՛չ այդպէս, այլ եկայք զկնի իմ 'ի Թեսաղոնիկէ, և անդ բազում շահս ընդունիցիք: Ասէ նաւապետն. Լսեալ է մեր եթէ աւերեալ է քաղաքն այն 'ի բարբարոսացն, զիարդ երթիցուք անդր:

Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ. Ես եմ Դեմետրիոս վկայն Քրիստոսի որ անդ կատարեցայ, և անդ քաղաքապետ եմ. մի երկնչիք, եկայք զկնի իմ, վասն զի յԱստուծոյ առաքեցայ ես առ ձեզ: Եւ ուղղեալ վկային զառագաստն ընդ շաւիղս հողմոյն, անձողակ եղեալ վաղվաղակի հասին 'ի Թեսաղոնիկէն: Յայսմանէ և այլ բազում նաւք եկին անդր, և ամենայն քաղաքն և ամենայն գաւառն լցեալք հացիւ փառաւոր

1. Օր. պաշարմանն;

առնէին զԱստուած՝ որ այսպէս հրաշագործեաց առ նովաւ՝ 'ի ձեռն վկայից իւրոյ Դեմետրիոսի։

Արդ զայս յիշատակարանս յարմարեցաք, եղբարք, ընդ վկայութեանն սրբոյն, զի ամենայն հաւատացեալք ընթերցեալ զսա մտադիւրութեամբ կատարեսցեն զյիշատակ սրբոյն։ Վասն զի նոքօք կարեմք ողորմութիւն գտանել յԱստուծոյ, յայսմ աշխարհիս և 'ի հանդերձելումն. նաև մեղաց թողութիւն և 'ի պատուհասից զերծումն և ամենայն ուստեք իցէ մեզ, եթէ ոչ նոցին սուրբ աղօթիւքն. զի ամենայն իրօք ըղհեզութիւն և զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ յինքեանս կրեցին, մինչ աստ էին, և յորժամ անդր չոգան։ Այլ և աստ խաչակցեալք ընդ Քրիստոսի, և անդր թագաւորեալք ընդ նմա բազում համարձակութեամբ՝ զամենայն խնչ զոր և հայցեն վասն մեր ընդունին 'ի նմանէ։ Վասն որոյ և մեք բազում փութով զյիշատակս նոցա կատարեսցուք, զի և փառաց նոցա արժանի լիցուք, և ընդ նոսին յարազուարճ երկրպագուք փառաւորեսցուք զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Դիոմիդեայ բժշկապետի ։

Ի ժամանակս թագաւորութեանն Դիոկղետիանոսի և Մաքսիմիանոսի, էր հալածումն մեծ եկեղեցւոյն Աստուծոյ, քանզի պատուէր հրամանի տարածեալ եղև 'ի նոցանէ ընդ բոլոր աշխարհս հռոմայեցւոց իշխանութեանն, երկիր պագանել անշունչ պատկերաց կռոյն, ոսկւոյ և արծաթոյ և պղնձոյ քանդակեալք և կերպարանեալք էին. բազում անձք այնուհետև ընդ ժողովս հաւատացելոցն անցանէր ընդ ամենայն տեղիս տէրութեան նոցա ։ Վասն զի ամենայն ուրեք ուր և ըմբռնէին զքրիստոնեայսն կարգեալք 'ի թագաւորացն դատաւորքն՝ հարկեցուցանէին 'ի զոհս զարշելի դիւացն, և նոցին ձուլածոյ պատկերացն. զբազումս չարչարէին մեծամեծ տանջանօք, և զոմանս սպանանէին, և զկէսս զինչս յափշտակէին. և այնպէս դառն նեղութիւն կայր յաւուրսն յայնոսիկ 'ի վերայ բարեպաշտացն ։ Յայնմ ժամանակի երևեցաւ այր մի 'ի Տարսոն Կիլիկեցւոց քրիստոնեայ կրօնիւք, յազգէ ազնուական, մեծատուն յոյժ, բարեպաշտօն և երկիւղած յԱստուծոյ զարդարեալ ամենայն առաքինութեամբ, որոյ անուն էր Դիոմիդէս ։ Սա պատուական երևէր յաչս ամենեցուն. քանզի էր մանուկ տիօք, գեղեցիկ կերպարանօք, մինչ գրեթէ զամենայն տեսողսն զարմացուցանէր գեղեցկազարդու-

Digitized by Google

թիւն պատկերի նորա. տեղեակ և հմուտ էր բժշկական արհեստիցն 'ի մանկութենէ իւրմէ, առաւել քան զամենայն Հելլենացի իմաստասիրացն մանկունս, որպէս զի զբոլոր արուեստս բժշկութեան զոր նոքայն պատմէին՝ լի կատարեալ գիտէր, զԱսկղեպեայն և զՀիպոկրատեայն և զԴիմոկրատեայն և զմեծին Գաղիանոսի: Սա շրջէր ամենայն ուրեք, և զամենեսեան առ հասարակ ձրի բժշկէր. բայց ոչ այնչափ մարդկային արուեստիւն կատարէր նա զբժշկութիւնն՝ որչափ մեծամեծ հաւատովքն իւրովք, կարդալով 'ի վերայ իւրաքանչիւր ումեք զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. քանզի ստուգապէս աշակերտեալ էր Քրիստոսի ճշմարիտ բժշկին, և այսպէս ոչ միայն զմարմինս բժշկէր, այլ և զհոգիսն, ուսուցանելով զամենեսեան հաստատուն և անշարժ կալ 'ի հաւատս ճշմարտին Աստուծոյ, և առ ոչինչ համարեալ զկուռս անմռունչս և ոչ զանգիտել յառժամանակեայ մահուանէ, և արհամարհել զփառս անցաւորս և յաւիտենականին միայն սպասել և յայտնապէս խոստովանել զՔրիստոս առաջի ամենեցուն: Եւ այսպիսի քաջալերութեամբ և վարդապետական մխիթարութեամբ զբոլոր աշխարհն Կիլիկեցւոց ելից երանելի այրս այս Դիոմիդէս: Եւ ապա 'ի մտի եդ գնալ հասանել յաշխարհն Բիւթանացւոց, զի և անդ կալանաւորաց եղբարցն սպաս տարցի 'ի ձեռն բժշկութեան և քաջալերական բանից. և եկեալ 'ի մայրաքաղաքն Նիկիա կամեցաւ բնակել անդ, քանզի ցանկալի թուեցաւ յաչս նորա դիրք քաղաքին իբրև ըղհօյակապն Տարսոն, յորում և սնեալն էր. և բնակեալ անդ 'ի վար արկանէր զարուեստ իւր, շրջելով 'ի հրապարակս քաղաքին, և աներկիւղ համարձակութեամբ զՔրիստոս քարոզէր, և բժշկէր զամենեսեան: Եւ զայս ոչ միայն 'ի քաղաքին առնէր, այլ և յամենայն գաւառն Բիւթանացւոց. նաև որք 'ի բանդի արգելեալք էին քրիստոնեայքն՝ մինչ բազում տուեալ բանտապահացն, և համարձակութիւն առեալ յամենայն ժամ մտանէր առ նոսա և բժշկէր զհարուածս վիրաց նոցա. և ամենայն ուրեք շրջէր և ժողովէր մինչ բազում և այնու դարմանէր զնոսա, և զքաջախրատն

յօժարեցուցանէր, և աղաչէր աղօթս առնել ՚ի վերայ ինքեան և ՚ի վերայ ամենայն աշխարհի, որպէս զի անցցէ խռովութիւն կռապաշտութեանն, և բարեպաշտութեան հաւատոյ համարձակ քարոզեսցի ընդ ամենայն աշխարհս։ Իսկ զվաստակաւորսն զօրացուցանէր ասելով, եթէ՝ Առ ժամանակ մի են տանջանքդ և յաւիտենական պսակքն. յուշ լիցին ձեզ սուրբ վկայքն որ նախ քան զձեզ բազում չարչարանօք կատարեցան ՚ի Քրիստոս, և յիշատակ բարի թողին ամենեցուն յայսմ՝ աշխարհիս, և ՚ի հանդերձեալ կեանսն զարքայութիւնն երկնից ընդ տեառն իւրեանց, յորոյ վերայ զանձինս իւրեանց ժառանգեցին։ Յուշ առնէր նոցա և զտէրունական սպառնալիսն՝ որ յաւետարանին պատմի, ասէ. Ամենայն որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան, ուրացայց և ես զնա առաջի Հօր իմոյ որ յերկինսն է։ Եւ դարձեալ զյորդորականսն, եթէ՝ Մի երկնչիք յայնցանէ որ սպանանեն զմարմինն և զոգին ոչ կարեն սպանանել։ Եւ դարձեալ զառաքելականն բանն առաջի բերէր, թէ՝ Չեն արժանի չարչարանք ժամանակիս հանդերձելոց ժամանակացն որ յայտնելոց են ՚ի մեզ։ Եւ այլ ևս բազում այսպիսիս քաջալերական բանս ՚ի սուրբ գրոց առաջի բերէր նոցա ՚ի մխիթարութիւն։

Իսկ ապա իբրև տեսին զնա ոմանք ՚ի հեթանոսականացն, որ այսպէս զամենեսեան սրտապնդէր, երթեալք ՚ի Նիկոմիդացւոց քաղաքն պատմեցին Մաքսիմիանոսի թագաւորին և ասեն. Այր ոմն քրիստոնեայ, անուն Պխոմիդէս՝ յարուեստէ բժիշկ, բնակէ ՚ի Նիկոմիդացւոց քաղաքին, և պատճառանօք բժշկութեան շրջի ընդ ամենայն աշխարհս Բիւթանացւոց, և կախարդական հաւանութեամբ զբազումս յաստուածոցն ՚ի բաց դարձուցանէ, ասելով, թէ չեն աստուածք այլ կուռք անմռունչք. և զայլ ոմն խաչեալ Աստուած ասէ, և զամենեսեան նմա աշակերտէ. և թէ ոչ երագ ժամանեսցես և ընթանեսցես զնա, տէր իմ արքայ, զաշխարհս զայս ապստամբեցուցեալ յիշխանակալութենէդ ձերմէ, հակառակ ընդդէմ քո յարուցէ։ Իբրև լուաւ զայս թագաւորն, լի եղև սրտմտութեամբ, և իբրև հրով այնպէս բորբոքեցաւ հրով նախանձու.

քանզի և յառաջագոյն այսպիսի համբաւ վասն սրբոյն հասեալ էր 'ի լսելիս նորա. յայնժամ առաքեաց դահիճս հանդերձ բազում զօրօք, որպէս զի վաղվաղակի կապեսցեն զնա երկաթի կապանօք և ածցեն առաջի նորա: Եւ եկեալ դահճացն 'ի քաղաքն Նիկիա, և ըմբռնեալ զերանելին՝ մինչդեռ ուսուցանէր 'ի մէջ հրապարակին, և վաղվաղակի կապեցին զնա ձեռս յետս, որպէս և հրամանն առին 'ի թագաւորէն. և եդեալ 'ի վերայ գրաստու, 'ի չու անկեալ ճանապարհ առարին 'ի Նիկոմիդիա քաղաք: Իսկ սուրբ այրն Աստուծոյ թէպէտ և յոյժ ցանկութիւն ունէր վասն Քրիստոսի տանջանս ընդունել, սակայն հոգայր վասն այնոցիկ որոց բարիոք անօրինէր, զուցէ ոք 'ի վատասրտացն անհամբեր գոլով՝ ուրասցի զՔրիստոս, և գայթակղեալ անկցի 'ի վիհս կռապաշտութեան, կերակուր լեալ չար հոգւոյ վիշապին:

Արդ մինչդեռ նա այսպէս տխրէր և հոգայր վասն սրբոցն որ 'ի տանջանսն էին վասն Քրիստոսի, և դահիճքն ստիպէին արագ ժամանել յատեան թագաւորին: Իսկ իբրև հասին 'ի տեղի ինչ որ չէր հեռի 'ի քաղաքէն, աղաչեալ սրբոյն զդահիճսն՝ որպէս զի իջուցեալ զնա 'ի գրաստէն սակաւիկ մի ներեսցեն նմա յաղօթս կալ. և խոնարհեալ նոցա յաղաչանս նորա, թոյլ ետուն նմա, որպէս և կամեցաւ. և նորա մեկնեալ 'ի նոցանէ իբրև քարընկեց մի, եդ ծունր կաց յաղօթս այսպէս. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, որդի բարձրելոյ Հօր, Աստուած հրեշտակաց և ամենայն անուան անուանելոյ, օրհնեմ զքեզ որ արժանի արարեր զիս խոստովանողական վկայութիւն ընդունել վասն քո: Աղաչեմ զքեզ, թագաւոր իմ և Աստուած, ընկալ զպաղատանս իմ, և կատարեա 'ի բարի զխնդրուածս իմ, զոր հայցեմ 'ի քէն 'ի կատարածի կենացս եղեալ. մի թողուր զիս 'ի ձեռանէ քումմէ, զի մի թակարդապատ եղեալ 'ի մենքենայից բանսարկուին անկայց 'ի պատրանս խաբէութեան նորա: Մի տար թոյլ խոցոտել զիս հրացեալ նետից իշխանի աշխարհիս այսորիկ. մի ծածկեսցեն զիս յորձանս մրրկեալ ալիք կենցաղոյս. օգնեա ինձ երկնաւոր նաւապետ, Տէր իմ Յիսուս, զի մի անդնդասոյզ եղեալ

ընկղմեցայց 'ի խորս յաւիտենից այսորիկ։ Փրկեա զիս յորովայնէ վիշապին, և կորզեա զիս 'ի ժանեաց արիւնախանձ գազանին, որ շուրջ գայ, գոչէ և կամի կլանել զիս. վասն զի դու ստեղծեր զիս յորովայնէ մօր իմոյ, և զնկարակերպութիւն պատկերի իմոյ դու յօրինեցեր, և ես քեզ խոստացայ պահել զսա անարատ գեղեցկայարմար ստեղծողիդ իմոյ և տեառն։ Արդ պահեա զսա անշարժ ամենայն անդամօք 'ի վերայ վիմիդ հաւատոյ, յորում 'ի սկզբանց անտի հիմնեցեալ հաստատեցայ, յորոյ վերայ և զարիւնդ քո զանապական հեղեր. և որպէս կամք քո նախախնամողականք կամիցին զօգուտն իմ, այնպէս կատարեա զընթացս իմ։ Եւ ոչ եթէ յառժամանակեայ մահուանէս յայսմանէ զանգիտեմ ինչ, այլ քեզ ամենագիտողիդ յանձն առնեմ զպահպանութիւն հոգւոյ իմոյ, որպէս զի անապական ընկալայց զսա միաւորեալ ընդ անեղծ մարմնոյ 'ի միւսանգամ գալստեանդ քո. և յարազուարճ բերկրանօք ընդ ամենայն սուրբս քո փառաւորեցից զքեզ հանդերձ Հարբ և ամենասուրբ Հոգւովդ, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։ Եւ իբրև կատարեաց երանելին զաղօթս զայս, և ասաց զամէնն, անդէն կնքեալ զինքն նշանաւ սուրբ խաչին՝ աւանդեաց զհոգին իւր 'ի Քրիստոս։

Իսկ զինուորացն կացեալ անդէն 'ի տեղւոջն ուր իջուցին զնա 'ի գրաստէն՝ հարուստ մի ժամ մնացին գալըստեան նորա։ Եւ իբրև յամեաց և ոչ եկն առ նոսա՝ կարծեցին զնա փախուցեալ, և եկեալ 'ի տեղին՝ գըտին զնա վախճանեալ. և զառաջինն համարեցան թէ ննջէ, մատեան զարթուցանել զնա. և իբրև գիտացին զնա վախճանեալ, զարմացան ընդ սքանչելիսն, և խորհուրդ առեալ թէ զինչ արասցեն, քանզի երկնչէին 'ի ցասմանէ թագաւորին, և ապա հատեալ զգլուխ սրբոյն տարան առ թագաւորն, և պատմեցին նմա զոր ինչ եղև։

Իսկ իբրև ետես զայն թագաւորն՝ տրտմեցաւ յոյժ վասն այնչափ վայելչութեան նկարագրի պատկերին, որ ոչ ժամանեաց առ նա կենդանւոյն։ Եւ նոյն ժամայն հրաման ետ նոցին իսկ զինուորացն՝ որպէս զի առեալ տարցեն անդրէն ուր մարմինն է, և 'ի միասին յարեալ զգլուխն ընդ մարմնոյն՝ դիցեն 'ի շիրմի և

անդրէն ծածկեացեն։ Եւ նոցա առեալ զգլուխն սուրբ՝ դարձան անդրէն ըստ հրամանի թագաւորին, և բերեալ յարեցին 'ի մարմինն. և իբրև արարին զայն՝ շնորհք Աստուծոյ եղեն 'ի վերայ նոցա, և բացան աչք սրտից նոցա, և տեսին զճշմարիտ լոյսն Քրիստոս, և անդէն 'ի բաց եդեալ զզինուորական պատիւն՝ աշակերտեցան Ճշմարիտ հաւատոցն և եղեն սպասաւորք սուրբ նշխարացն. և ոչինչ զանգիտեալք 'ի յահագին բռպառնալեաց թագաւորին, անվեհեր զՔրիստոս քարոզէին, և զբազումս 'ի զինուորակցաց իւրեանց յորդորէին մտանել ընդ ամենահեշտ լծով նորա, որպէս և նոքայն։ Եւ արդ վասն զինուորացն որք հաւատացին՝ այսչափ. այլ մեք անդրէն դարձցուք։

Եւ քանզի իբրև հատին զինուորքն զգլուխն սուրբ 'ի մեռեալ մարմնոյն 'ի Ճանապարհի տեղւոջն որ ոչ էր հեռի 'ի քաղաքէն Նիկիացւոց, յանձն արարին զմարմինն իշխանի քաղաքին, և ինքեանք առեալ ըզգլուխն չոգան առ թագաւորն, որ և սքանչելիք եղեն յայնմ ժամու. քանզի ագռաւ մի թռուցեալ եկաց հանդէպ սուրբ մարմնոյն և ոչ թողացուցանէր զայլս 'ի թռչնոցն մերձենալ առ նա. և այսպէս կացեալ մերձ առ նա զերիս աւուրս։ Իսկ ապա յետ երից աւուրցն այնոցիկ կին մի մեծատուն 'ի գաւառէն Սեբաստացւոց, որոյ անուն էր Պատրոնիա, որ 'ի բազում ժամանակաց հետէ տանջեալ լինէր ախտիւ որովայնի իւրոյ, և ծախեալ ինչս բազումս 'ի բժիշկս և չէր ինչ օգտեալ. սա մատուցեալ առ իշխան քաղաքին՝ խնդրեաց զմարմին սուրբ վկային Դիոմիդեայ, տուեալ նմա ինչս բազումս. և առեալ զնա օծ անոյշ իւղովք, և սուրբ կտաւով պատեալ եդ 'ի պատշաճ տեղւոջ, որ և անդէն իսկ և իսկ վաղվաղակի բժշկեցաւ ցաւ արգանդի նորա։ Նաև այլ ևս բազում բժըշկութիւնք եղեն 'ի ձեռն սուրբ վկային։

Արդ այսպէս կատարեցաւ սուրբ վկայն Դիոմիդէս 'ի Ճանապարհի մերձ 'ի մայրաքաղաքն Բիւթանացւոց Նիկիա, յառաջ քան զերիս կաղանդացն օգոստոս ամսոյ, 'ի թագաւորութեանն Դիոկղետիանոսի և Մաքսիմիանոսի. իսկ մեզ թագաւորեալ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի միածնի որդւոյն Աստուծոյ։ Իսկ.

ապա յետ սակաւ ինչ ժամանակի ծագեաց աստղն լուսոյ քրիստոսապսակեալ կայսերն Կոստանդիանոս, և 'ի բաց եբարձ զամենայն զաւակս ամբարիշտ թագաւորացն, և կործանեաց զամենայն կուռս դիւաբնակս պաշտամանն նոցա, և բարեպաշտութիւնն ծագեալ ծաւալեցաւ ընդ ամենայն տիեզերս, և հալածեաց զխաւար կռապաշտութեանն. և թագաւորական հրամանաւ բազմացան եկեղեցիք ընդ ամենայն տիեզերս, և շինեցան վկայարանք սրբոցն մեծապատիւ վայելչութեամբ։ Յայնժամ հրամանն ետ թագաւորն զի շինեսցեն երիս եկեղեցիս յանուն սուրբ և մեծափառ վկայիս Դիոմիդեայ. մի 'ի մայրաքաղաքն Նիկիա, և մի 'ի հռչակաւորն Նիկոմիդիա, և միւս ևս 'ի նորակերտ ձեռակերտն իւր 'ի մեծն Կոստանդինուպօլիս 'ի նորն Հռոմ. մասնաւորեալ յերիս եկեղեցիս զնշխարս սրբոյն. և հրամանն ետ առ յամէ զօր յիշատակի նորա տօնախմբել յառաջ քան զերիս կաղանդացն օգոստոս ամսոյ. յորում բժշկութիւնք բազում լինին մինչև ցայսօր ժամանակի 'ի ձեռն սրբոյ վկայիս։ Որով միշտ և հանապազ փառաւորի ամենասուրբ Երրորդութիւնն, Հայր և Որդի և սուրբ Հոգին, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Երեմիոսի եպիսկոպոսի։

Յորժամ բազք բարիք և աստուածպաշտութեամբ կրթեալք և լուսազգունիցն ցանկացեալք՝ ընդ այնմ և զերկիւղն Աստուծոյ առնուցու, յայնժամ միանգամայն զամենայն ինչ որ յաշխարհիս է արհամարհեալ՝ 'ի խոստացելոց բարեացն վայելչութիւնն փութայ. զի զայն ինչ զոր լուեալ և հաւատովք հաստատեալ իբրև առընթերակից ցանկացեալ նմին՝ վաղվաղակի ականատես եղեալ և ընկալեալ փառաւորեսցէ զՏէր։ Որ եղեւ առ երանելեաւ Երեմիոսիւ եպիսկոպոսիւ Սերմեայ քաղաքի, որ վասն զուգական հեզութեան իւրոյ և աստուածեղէն երկիւղածութեանն, մինչ դեռ ևս մանկագոյն էր, արժանի եղեւ աթոռոյ եպիսկոպոսութեան։ Եւ 'ի հասանել հալածմանցն որ առ Դիոկղետիանոսիւ թագաւորաւ, ոչ որպէս այլ ոմանք իբրև պատիւ ինչ զիւրմն համարեալ և հաշեալ մաշեալ երկրաւոր իրօք տրտմութեամբ, աղաւաղեցոյց ինչ զառաջինկայ ուրախութիւնն, այլ անյաղթ և անվեհեր յօժարութեամբ վարելով, յառաջինկայն նկրտելով և զվերջինն մոռանալով, փութայր 'ի նպատակս վերին կոչմանն. քանզի ոչ լուծին զհաստատութիւն խորհրդոց նորա՝ խիստ իշխանին մեքենայք։ Ոչ թշնամանք ազգի ազգի, որ զչարչարանս նշանակէին. ոչ յորձանք գետոց, ոչ վաղք քարանձաւաց, ոչ սպառ-

նայլք զանազան տանջանաց. այլ և որք քան զամենայն ինչ ցաւեցուցանելն սովոր է, արանց նեղասրտութիւն, մանկանց արտասուք, կնոջ կականալի բարբառք և երեսք տխուրք, ծանօթից սուգ 'ի վերայ որդւոց մատաղ հասակի, ընտանեաց հեծութիւն և բարեկամաց աղախարշումն 'ի վերայ այնպիսի հասակի, որ յորդորէ 'ի լալումն և յողբումն: Այլ որպէս և ասացաքն՝ լաւագունացն ցանկութեամբ ըմբռնեալ և զերկիւղ դատաստանացն առաջի աչացն եդեալ, զարհուրեալ յոյժ 'ի ձայնէ Տեառն՝ զոր ասէր. Եթէ ոք ուրանայ զիս առաջի մարդկան՝ ուրացայց և ես զնա առաջի Հօր իմոյ՝ որ յերկինս է, զամենայն ինչ արհամարհէր և ուրախութեամբ փութայր յառաջիկայ յոյսն:

Ածեալ այնուհետև առաջի Պրոբոսի դատաւորին՝ որ յայնժամ զիշխանութիւնն ունէր Պանոնեայ, և հարցեալ եթէ կամիցիս զոհել, պատասխանի ետ երանելին Երենէոս և ասէ. Այլ և ոչ կեալ կամիմ ընդ ձեզ: Յայնժամ արկին զնա 'ի բանդ: Եւ արարեալ անդ աւուրս բազումս 'ի տանջանս և 'ի կապանս, և 'ի մէջ գիշերի նստեալ դատաւորն յատենի, դարձեալ ածաւ առաջի երանելի վկայն Երենէոս և բազում տանջանաց համբերեալ, և հարցեալ եթէ ընդէ՞ր ոչ զոհես, պատասխանի ետ սուրբն. Վասն զի Աստուած ունիմ՝ որ 'ի մատաղ հասակէն ուսայ պաշտել, և ոչ կարեմ երկրպագել անուանեալ աստուածոցն ձերոց: Պրոբոս դատաւոր ասէ. Ճահեա զմահ, շատացեալ և թշնամանք որոց համբերեսդ: Երենէոս ասէ. Ճահիմ յետ սակաւ միոյ զմահ, յորժամ մահուդ որ 'ի քէն, առից զյաւիտենական կեանսն՝ որ յԱստուծոյ: Պրոբոս ասէ. Ունի՞ս կին կամ որդիս: Սուրբն ասէ. Ոչ: Պրոբոս ասէ. Ունէ՞ս ծնողս: Եւ նա ասէ. Ոչ: Այլ զայս ասէր երանելին Երենէոս, զմտաւ ածեալ զպատուիրանն Տեառն որ ասէ. Որ սիրէ զհայր կամ զմայր, կամ զեղբարս կամ զորդիս առաւել քան զիս՝ չէ ինձ արժանի: Ընդ որ հայեցեալ յերկինս այնուհետև խորհրդով կրօնաւորեալ, և զամենայն մարդկեղէն իրս թողեալ, ոչ զոք աւելի քան զՏէր գիտել և ունել խոստովանէր: Դարձեալ ասէ ցնա դատաւորն. Գի-

տեմ ես եթէ որդիք կան քո, գոնեայ վասն նոցա զոհեա։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ. Որդիք իմ զԱստուած ունին իւրեանց օգնական՝ որպէս և ես, որ կարող է կեցուցանել զնոսա, այլ դու զհրամայեալսն քեզ արա։ Պորոքոս ասէ. Խրատ տամ քեզ, պատանի դու, զոհեա, զի մի ազգի ազգի տանջանօք սպանից զքեզ։ Երենիոս ասաց. Ես ոչ զոհեմ, զոր ինչ կամիս արա, և գիտասցես եթէ զօրութեամբն Քրիստոսի քաջութեամբ համբերեմ ամենայնի։

Պորոքոս դատաւոր զվճիռ մահու եդ ՚ի վերայ և ասէ. Վասն զի ոչ կամիս հաւանել թագաւորական հրամանաց, այնր աղագաւ ըստ հրամանի ինքնակալացն ՚ի գետ ընկեսջիր։ Երենիոս ասէ. Ես ազգի ազգի տանջանաց զոր սպառնայիր՝ ակն ունէի, և այլ ևս ինչ մեծ լինել ինձ, և եթէ կամիցիս զիս սրով սպանանել. վասն որոյ աղաչեմ զքեզ և զայն հրամայեա, զի գիտասցես՝ եթէ քրիստոնեայք զմահ արհամարհեն՝ վասն հաւատոյն որ յԱստուած սովորեցաք։ Եւ բարկացեալ դատաւորն վասն համարձակութեան սրբոյն Երենիոսի, հրամայեաց սրով սպանանել զնա։ Իսկ սուրբն իբրև երկրորդ յաղթութեան նահատակ եղև, ասէ. Շնորհ ունիմ զԱստուծոյ, որ բազում համբերութեամբ մահու զպայծառագոյն պսակն շնորհեաց ինձ։ Եւ իբրև եկն ՚ի կամուրջն որ կոչի Արտեմիս, մերկացեալ զհանդերձն, և ձգեալ զձեռն յերկինս՝ յաղօթս եկաց այսպէս. Տէր, բացցին երկինք և ընկալցին զոգի ծառայի քո, որ վասն ժողովրդեան քո, և կաթողիկէ եկեղեցւոյ և ամենայն լրութեան՝ որ՚ի քեզ հաւատացեալ, Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, զայս չարչարիմ։ Եւ հատեալ զգլուխ նորա սուսերաւ՝ ընկեցաւ ՚ի գետ։ Այս գործեցաւ՝ որ օր վեց էր ահեկանի ամսոյ. ՚ի թագաւորել Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր և Հոգւոյն սրբոյ՝ փառք, պատիւ և զօրութիւն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Երմոնէի կուսի։

Սուրբս այս Երմոնիոս, զորոյ ակնկալեն արարողք պատմել զմարտիրոսական նահատակութիւն սորա, առհմ էր սա առաքելական ըստ մարմնոյ, որ և հոգւով եւս ըստ նմին օրինակի առաքելականն շնորհօք վայելչանայր գեղեցկութեամբն։ Քանզի դուստր էր սա սրբբոյն Փիլիպպոսի, որ էր աշակերտ և սպասաւոր բանին Աստուծոյ, զոր և երանելի աւետարանիչն Ղուկաս պատմէ, և կուսութիւն և մարգարէութիւն պատմէ յաստուածաշունչ տառսն Գործոց առաքելոց։ Եկաք, ասէ, 'ի Կեսարիա, և մտաք 'ի տուն Փիլիպպոսի աւետարանչի, որ էր յեօթանց անտի, և ագաք առ նմա. և էին նորա դստերք չորք կոյսք մարգարէք։

Արդ զկնի հօրն մարտիրոսական կատարմանն, երանելիս այս Երմոնիոս որ իբրև զպսակ փառաց էր այլոց քերցն, առեալ զմի յիւրոց քերցն, որում անուն էր Եւտիքիա, 'ի տեսութիւն աստուածաբան աւետարանչին Յովհաննու գնացեալ յԵփեսոս, ըստ առաւել փափաքանացն զոր ունէր առ սուրբն։ Եւ քանզի նախ քան զգնալն Երմոնիէի վերափոխեալ էր սրբոյ աւետարանչին առ իւր սիրելին Քրիստոս՝ տրտմեցաւ, վասն զի ոչ ետես մարմնով, որում ցանկացեալ էր հոգւով[1]. բայց ապա այլ ուսանէք աստուածային շնորհ-

1. Մի օր. փրփմեցան... ոչ փեսին... էին... նոցա։

քրն պարգևեցին նմա մխիթարութիւն և սփոփանս տրտմութեանն: Քանզի այր ոմն անուն Պետրոնիոս [1], ընկալեալ զձեռնադրութիւն յերանելի առաքելոյն Պաւղոսէ, հովուէր յեկեղեցւոջն Եփեսացւոց, այր լի իմաստութեամբ և առաքինի գործովք. որ ոչ թէ բանիւք միայն ուսուցանէր, այլ և առաքինի վարուքն ևս առաւել զբանն վարդապետութեան պայծառագոյն երևեցուցանէր: Սա զպատուական և զխմատուն կուսանսն առ իւր ընկալեալ՝ 'ի միասին զբանն կենաց պատմէրին: Եւ էր Երմանիոս 'ի յարուեստս բժշկութեան ըստ մարմնոյ հմուտ և ճարտար. բայց բժշկութիւն հիւանդացն 'ի շնորհացն Աստուծոյ մանաւանդ բղխէին 'ի ձեռն կոչմանն Քրիստոսի, քան թէ յարուեստէ բժշկութեան. քանզի զզանազան ախտսն՝ որ մարմնական արուեստի անհնարին երևէր, զայն աստուածային շնորհօքն և աղօթիւք կուսին՝ բժշկութիւն արագ պարգևէր. նա և չէր նուազ հոգւոց բժշկութիւնն քան զմարմնոցն՝ զոր կատարէր. քանզի զկռոցն մոլորութիւնն 'ի բաց տանէր և զբարեպաշտութեան հաւատսն որ 'ի Քրիստոս՝ մերձ կացուցանէր:

Յայնմ ժամանակի Տրայիանոս թագաւորն Հռովմայեցւոց զինեալ ընդդէմ Պարսից 'ի պատերազմ, և եկեալ յԱսիա՝ շարժէր խռովութեամբ մեծաւ զաշխարհն ամենայն. քանզի մոլեալ կռապաշտութեամբ հալածական առնէր զազգս բարեպաշտացն: Յայնժամ լուեալ զհամբաւ սրբոյ կուսին, քանզի ընդ ամենայն Ասիա տարածեալ էր վարդապետութիւն նորա, և վաղվաղակի հրաման ետ տասն երիտասարդի, զի փութով առ նա ածցեն զհռչակաւորն Երմանիա [2]: Իսկ որք ճանաչէինն զնա և պատուէին վասն բարւոք կարգի քրիստոնէութեանն՝ ազդ առնէին նմա զգուշանալ ինքեան վասն չար խնդրողացն: Եւ զինուորքըն իբրև շրջեցան փոքր մի ընդ Ասիա և ոչ գտին, անյոյսք եղեալ անգործ համարեցան զճանապարհն իւրեանց: Ապա երթեալ 'ի գեօղ մի՝ որ էր մերձ 'ի քաղաքն Եփեսոս, ուր էին երանելիքն Երմանիոս և

1. Մի օր. Պետրոս անուն:

2. Մի օր. Երմանիոս:

Եւտիքիա, եկեալք առ սուրբն Պետրոնիոս և քննէին զբանս աստուածաշունչ գրոց: Եւ տեսեալ զինուորացըն զԵրմենիա՝ ոչ ծանեան զնա, քանզի ոչ ունէր զտեսիլ զգեստուն՝ ըստ հռչակաւոր անուանն, այլ ցածութեամբ զարդարեալ էր գձուձ զգեստիւ, ըստ պատշաճի քրիստոնէական կարգի. հարցանէին ցնա և ասէին թէ ո՞վ իցէ աստ պատմօղ աւետարանին Քրիստոսի, որոյ անուն է Երմենիոս, որ և զախտս հիւանդաց ճարտարապէս բժշկէ: Իսկ նա յառաջագոյն ոչ յայտնեաց զինքն. այլ պատուասիրաբար խօսէր ընդ նոսա. Նկայք աստ, սակաւիկ մի հանգերուք, և եղեալ առաջի ձեր սեղան՝ կերայք. և ապա ցուցից ձեզ զոր խնդրէքդ: Եւ յորժամ զօտարասիրութեանն ելից զպատուիրանն՝ խորտիկս ազնիւս կազմելով նոցա, այնուհետև յայտնէր զինքն յայտնապէս, խոստովանէր[1] թէ ես եմ՝ զոր խնդրէքն: Իսկ նոքա 'ի տրտմութեան եղեալ ոչ գիտէին զինչ գործիցեն, վասն զի պատկառէին 'ի սիրոյ նորա, և դարձեալ երկնչէին 'ի դժնդակ[2] կամաց հրամանէ Թագաւորին: Եւ կոյսն քանզի ջեռեալ էր 'ի սէրն Քրիստոսի, և ցանկայր մեռանել վասն անուան նորա, աղաչէր զզինուորսն զի կատարեսցեն զհրամայեալսն, և տարցեն զնա առ Թագաւորն: Եւ ինքնակամ յօժարութեամբ հետևեալ զկնի զինուորացն եկն առ Թագաւորն:

Իսկ Տրայիանոս իբրև ետես զնա՝ նախ խորամանկութեամբ խօսէր ընդ նմա բանս մարդասիրականս, առաջի դնելով ինչս բազումս և պատիւ և փառս մեծամեծս խոստանայր, միայն եթէ հաւանեսցի կամաց Թագաւորին և 'ի բաց կացցէ 'ի Քրիստոսէ: Իսկ գեղեցիկ հարսն Քրիստոսի զամենայն խոստումնս Թագաւորին ոչինչ գրէր[3], այլ միայն բարձր ձայնիւ 'ի լուր ամենայն ամբոխին գոչէր ասելով, եթէ՝ Քրիստոնեայ եմ և զՔրիստոս պաշտեմ, և վասն նորա ցանկամ մեռանել. վասն այնորիկ երազ և ստուեր համարիմ զամենայն փառս և զպատիւս քո՝ զոր ինձ խոս-

1. Մի օր. խոստովանէին:

2. Մի օր. 'ի դժնդակ կամաց հրամանի Թագաւորին:

3. Մի օրինակ յաւելու. և ոչ պատասխանւոյ անգամ արժանի վարկանէր:

տանաս։ Յայնժամ բռնաւորն իբրև լուաւ զայս, զայրանայր իբրև զգազան, հրամայեաց չարաչար հարկանել զնա։ Իսկ երանելի կոյսն ոչինչ պատասխանեաւ 'ի չարչարանսն, բայց միայն լռութեամբ օրհնէր զՓրկիչն որ վասն անուան նորա արժանի եղև չարչարանաց։ Եւ մինչդեռ 'ի տանջանսն էր ետես ըզՔրիստոս որպէս և երանելին Թեկղ արժանաւորեցաւ 'ի կերպարանս Պաւղոսի տեսանել, մինչդեռ արկանէին զնա 'ի հուրն։ Այսպէս և սա տեսեալ 'ի կերպարանս քահանայապետին Պետրոնիոսի[1], զի քաջալերէր զնա, և զոր ինչ լինելոցն էր՝ այսինքն զազատել նորա 'ի տանջանացն և զյաղթութիւնն Տրայիանոսի, որ ընդդէմ Պարսից գործելոց էր՝ յառաջագոյն պատմէր։ Եւ Տրայիանոս յորժամ ետես զերանելի կոյսն զի ոչ պարտեցաւ 'ի խոստմանցն և արհամարհեաց զտանջանսն, սքանչացաւ ընդ անդրդուելի միտս նորա. և հրամայէր թագաւորն այնուհետև ոչ ևս հալածել զքրիստոնեայսն, բայց եթէ յայտնապէս ոք ընդդէմ կացցէ տէրութեանս մերում։ Ապա սկսաւ աղաչել զսուրբն Երմոնիոս, զի յօժարեսցի երթալ զկնի նորա 'ի Պարսս. մայր առնել զնա խոստանայր, եթէ հաւանեցուսցէ զազգսն՝ որոց ընդդէմ զինեալն էր։ Իսկ սուրբ վկայն Քրիստոսի պատասխանեալ առ նա ասէ. Զէ ինչ օգուտ քեզ, ով թագաւոր, ճանապարհակցութիւնս իմ, եթէ ոչ ընդունիցիս զբարեպաշտութեան բանս իմ, որ յաղագս ճանապարհին հաւատոյն է. բայց զայս ասեմ քեզ, եթէ ճշմարիտն Աստուած արարիչն ամենայն արարածոց՝ զոր եսն պաշտեմ, յաղագս անոխակալ մարդասիրութեանն իւրոյ նա պատերազմի ընդ թշնամիս քո և խորտակէ և ցըրուէ զնոսա առաջի երեսաց քոց։ Արդ և դու մի յոյժ ապերախտ երևեսցիս առ նա հատուցանելով չար փոխանակ կեցուցանողին զքեզ։ Իսկ թագաւորն Տրայիանոս զամենայն բանս զայսոսիկ որ ասացան 'ի սրբոյ կուսէն՝ իբրև զարդար մարգարէի ծրարեալ պահէր 'ի սրտի իւրում, թէպէտ և զբարեպաշտութեան հաւատոյն չէր ընդունելոց։ Յայնժամ հրամայեաց հան-

1. Մի օր. տանէ քահանայէն Պետրոնիոյի։

դերձս մեծագինս պարգևել նմա փոխանակ յաղթութեանն, զոր մարգարէացաւ նմա երանելին կոյսն, և ոչ առ յանձն. այլ՝ Բաւական է ինձ, ասէ, զոր ունիմ հանդերձ մեծագունին. քանզի զՔրիստոս զգեցեալ եմ, վասն այնորիկ չկարօտանամ ապականացու հանդերձից: Եւ Թագաւորն ըստ մարգարէութեանն սրբուհւոյն գնացեալ ՚ի պատերազմ, յաղթեաց Պարսից և Մարաց և Գոգաց, և ուրախութեամբ դարձեալ[1] և յաղթութեամբ մեծաւ յաշխարհն իւր, մարդասիրագոյն զինքն առ քրիստոնեայսն երևեցուցանէր:

Իսկ ՚ի դադարել հալածմանցն՝ երանելին վկայն Քրիստոսի շրջէր ընդ Ասիա, և նաւաքելական հնարհօք զամենեսեան կոչէր ՚ի բարեպաշտութեան հաւատն որ ՚ի Քրիստոս, և ես յաւելոյր ՚ի թիւս հաւատացելոցն հանապազօր:

Արդ այսոցիկ այսպէս եղելոց, առնու զթագաւորութիւնն Հռովմայեցւոց ժանդն Ադրիանոս այսպիսի պատճառաւ. քանզի կինն Տրայիանոսի յառաջագոյն հնութեանն որփանօք խառնակեալ էր ընդ նմա, և ՚ի գնալն նորա ՚ի Պարսս, հաւանեցուցանէր զնա թողուլ փոխանորդ իւր զդաւաճանողն Ադրիանոս, զոր և արար իսկ: Եւ յորժամ Տրայիանոս մեռանէր, առեալ Ադրիանոսի զթագաւորութեան իշխանութիւն, յարոյց հալածանս ՚ի վերայ եկեղեցւոյն Քրիստոսի. քանզի ետ հրաման ամենայն ուրեք[2] ՚ի վերայ քրիստոնէից՝ զոհել կամ մեռանել: Եւ եկեալ յԵփեսոս և լուեալ վասն սրբոյն Երմոնի, առաքեաց զինուորս և ետ հրաման, զի թէ ոչ հնազանդեսցի՝ ածել զնա առաջի իւր: Իսկ զինուորացն բազում հոգաբարձութեամբ խնդիր արարեալ ոչ գտին. ապա ժամանեցին ՚ի գեօղ մի՝ որ մերձ էր ՚ի քաղաքն Եփեսոս իբրև տասն ասպարիսաւ, և տեսանեն զերանելին զի մտանէր անդ քարոզել զբանն կենաց: Եւ քանզի ոչ ծանեան զնա, ողջոյն տուեալ նմա հարցանէին թէ իցէ՞ անդ ազնիւ Երմոնիոս անուն, հաւատովք քրիստոնեայ, որ և պէսպէս հիւանդութեանց բժշկութիւնս առնէ: Իսկ նա ըստ առաջնոյ օրինակին տարեալ զնոսա առ իւր, և

1. Մի օր. դարձեալ:

2. Մի օր. ընդ ամենայն ուրեք:

լուացեալ զոտս նոցա եդ առաջի նոցա՝ սեղան և ուրախ արար զնոսա զանազան խորտկօք։ Իսկ 'ի գալ առաւօտին ծանուցանէր զինքն եթէ նա իցէ զոր խնդրեն. և զինուորացն լուեալ զայս տրտմեցան յոյժ, և ոչ կամէին[1] կատարել զհրամանս թագաւորին, վասն զի պատկառէին 'ի յոտարսիրութենէն զոր եցոյց նոցա։ Իսկ երանելին բռնադատէր զնոսա գնալ ընդ նոսա, երկուցեալ մի՛ գուցէ չար ինչ անցանիցէ ընդ նոսա. մանաւանդ թէ ցանկայր իսկ զի յաղագս Քրիստոսի արբցէ զբաժակ մարտիրոսական արեանն։

Եւ իբրև հաւանեցոյց զնոսա՝ առեալ տարան զնա, և կացուցեալ առաջի թագաւորին։ Եւ իբրև եսես զնա թագաւորն. ասէ ցնա. Ասա նախ, աղջիկ դու, զանուն քո և զբախտ և զթիւ ամաց քոց և զազգս քո, և եթէ որով զօրութեամբ հպարտացեալ ես, և զաստուածքն նզովելով աղարտես[2], և զիմ բարեպաշտութիւնս թշնամանես և անարգես, և զորս մտանեն և ելանեն 'ի քաղաքէս՝ հիւրընկալես և հնազանդեցուցանես, զի յանյաղթելի աստուածոցն 'ի բաց կացցեն, և 'ի խաչելոյն պաշտօն զամենեսեան յորդորես։ Իսկ երանելի վկայն Քրիստոսի առ այն[3] ետ պատասխանի և ասէ. Եթէ զանուն իմ խնդրես, ով թագաւոր, Երմոնիոս կոչիմ, և քրիստոնէական կրօնիւք սնեալ. բժշկեմ զախտս և զհիւանդութիւնս շնորհօքն Քրիստոսի. և թիւ ամաց իմոց կատարեալ է։ Զօրութեամբ Քրիստոսի որ է Աստուած ճշմարիտ, որ արար զերկինս և զերկիր, և որ 'ի նոսա արարածք են, զօրացեալ եմ, և ոչ եթէ զաստուածսն նզովեմ, այլ զդիւաց տկարութիւնն յանդիմանեմ. քանզի չեն աստուածք, այլ ձեռագործ մարդկան և դևք. և զմարդիկ զորս 'ի նոցա մոլորութենէն խաբեալ են՝ ազատեմ, և ճշմարտին Աստուծոյ մերձ կացուցանեմ. ազգք իմ և հայրենիք և փառք և մեծութիւն Քրիստոս է, որում 'ի մանկութենէ իմմէ նմա ընծայեցայ։

Իսկ բռնաւորն իբրև լուաւ զայս ամենայն յերանելւոյն, լի եղև բարկութեամբ, և հրամայեաց զաստուա-

1. Մի օր. չամէցան։
2. Մի օր. զպատուածսն նողէլով աղարտես։
3. Այլ օր. առ նա։

ծառայն բերան նորա հարկանել, վասն զի խօսեցաւ ընդ համառօտ պատասխանիս նորա. և նա առ ոչինչ համարեալ զապտակումն ծնօտիցն և զջախջախումն բերանոյն, այլ ևս առաւել պատրաստագոյն էր 'ի փառաբանութիւն Աստուծոյ: Եւ յորժամ ետես Թագաւորն եթէ առ ոչինչ գրեաց զտանջանսն, խորամանկութեամբ իւրով 'ի միւս կողմն շրջեալ՝ ինչս բազումս և հանդերձս մեծագինս առաջի եդեալ. և հանդերձ այսու ևս տիկին առնել զնա Հռովմայեցւոց տէրութեանն խոստանայր, միայն եթէ երկիր պագանիցէ աստուածոցն: Իսկ սրբոյն այսպէս արարեալ զամենայն առաջի եդեալսն նմա 'ի Թագաւորէն, և զայս պատասխանի առնէր. Յայտնի լիցի քեզ, ով Թագաւոր, թէ և ոչ բոլոր իսկ ամենայն թագաւորութիւնքս տիեզերաց, այլ և ոչ ազգի ազգի տանջանք կարեն մեկնել զիս 'ի սիրոյն Քրիստոսի. այլ եթէ կամիս հաճել զմեռիս իմ՝ ընկալ զիս խորհրդակից քեզ, որ ոչ միայն զայս թագաւորութիւնս հաստատուն առնեմ քեզ, այլ և զերկնաւոր մեծութիւնն աւանդեմ քեզ. միայն ծանիր զճշմարիտն Աստուած, որ ետ քեզ զթագաւորութիւնդ, և 'ի բաց լեր 'ի սնոտի կռոցդ:

Յայնժամ բռնաւորն իբրև գիտաց թէ ոչինչ աւգեն 'ի նա խորամանկութիւնք նորա՝ ետ հրաման լուծանել զկօշիկս նորա, և սաստիկ հարկանել զներբանս ոտից նորա. և այնչափ հարին մինչև առուք արեանց անտի բղխէին: Եւ ապա ետ հրաման աւազան պղնձի առնել և լնուլ զայն հալեալ կապարով, և նաւթ և ծծումբ արկանել 'ի ներքս, զի առաւել ևս բորբոքեսցի, և հրամայեաց դահճացն արկանել 'ի նա[1] զերանելի վկայն Քրիստոսի: Եւ սուրբ կոյսն կնքեալ զինքն նշանաւ սուրբ խաչին, ուրախութեամբ մեծաւ օրհնելով զԱստուած՝ եմուտ յաւազանն բորբոքեալ հրոյն: Որ և սքանչելիք իմն եղեն. քանզի ոչ իբրև 'ի հուր, այլ որպէս յառագաստի այնպէս պարէր և օրհնէր զԱստուած: Իսկ բռնաւորն իբրև ետես եթէ ոչ այրեաց հուրն զերանելին, ևս առաւել հրամայէր բորբոքել, կարծէր զովացումն ինչ առնել աւազանին: Յայն-

1. Մի օր. անդր արկանել:

Digitized by Google

ժամ տեսեալ սրբոյն զկուրութիւն հոգւոյ նորա, և զխելագարութիւն մտացն առ սքանչելիս ամենազօրն Աստուծոյ, գոչէր առ նա ասելով. Ո՛վ հպարտ և ամբարհաւաճ թագաւոր, որ այնքան դիւական մոլորութեամբք արբեալ ես, և ոչ զգաս զզօրութիւն ամենազօրին Աստուծոյ, վասն զի զհուրս զայս զոր տեսանես՝ յօղ առնէ ինձ: Իսկ թագաւորն ոչ հաւատայր տեսութեանն, կամեցաւ և ձեռօքն իսկ իմանալ զճշմարիտն. և եկեալ մերձ յաւազանն, և զաջոյ ձեռնն կամէր 'ի ներքս արկանել. և մինչև կարի քաջ մօտեցեալ էր, առ ժամայն լուծաւ ձեռն նորա 'ի հրոյանտի, և սկսաւ աղաչել զերանելին, զի արտաքս ելեալ բժշկեսցէ զնա. և խոստանայր հաւատալ յԱստուած նորա: Իսկ սուրբն թէպէտ և գիտէր զանդառնալի միտս նորա, սակայն հայեցեալ 'ի մարդասիրութիւնն Քրիստոսի, կատարէր զխնդիրս նորա:

Իսկ նա 'ի նոյն ամբարշտութիւն կացեալ, յետ սակաւ աւուրց հրամայեաց ածել զերանելին, և ստիպէր զոհել կռոցն: Ասէ երանելին այպն առնելով զբազմաստուածութիւն նորա. Քանի՞ աստուածս ունիս, և ո՞ւմ հրամայես զոհել: Իսկ նա կարծէր եթէ ստուգապէս վասն զոհելոյ առաւելութեան աստուածոցն հարցանէ, և սկսաւ թուել զանուանս ամենայն դիւական կռոցն. Արամազդ, ասէ, և Կռոնոս, Աթինաս և Արէս և Մինա և Ապողոն, Պոսիդոն և Արտեմիս և Աֆրոդիտէս[1]. և այլ ևս շամշաքանեալ բազում անուանս հիւսէր դիւացն: Իսկ աստուածային իմաստութեամբ լցեալն ասէ. Ո՛վ, որքան ամբոխիք ելից զսիրտս ձեր սատանայ, թողեալ զԱստուած ճշմարիտ, զմին և զմիայն հզօրն՝ բազմութեան դիւաց երկիր պագանէք: Արդ ասա, եթէ որոց խնդրուածոց հասեր յաղագս երկրպագութեան բազմաստուածոցդ քոց. այլ գիտեմ եթէ ոչ ունիս ասել, վասն զի անշունչք են: Արդ ես մի Աստուած պաշտեմ երիւք անձնաւորութեամբ բաժանեալ, և միով բնութեամբ և աստուածութեամբ և զօրութեամբ միաւորեալ.

1. Մի օր. Արամազդայ, ասէ, և Կռոնայ և Ապողոնի, Պիւթոնի և Ասկղեպիոսի, Աթենայ և Արէսի և Մի- փեմեայ և Աֆրոդիտեայ:

և զոր ինչ խնդրեմ վաղվաղակի կատարէ. որպէս և դու ինքնին քաջ խնայար՝ 'ի փորձոյ անտի[1] զզօրութիւն ամենազօր Տեառն: Յայնժամ ես առաւել բորբոքեալ սրամտութեամբ թագաւորն՝ հրամանս ետ տապակ հրացուցանել և անդ արկանել զերանելին: Իսկ սուրբըն իբրև ետես զտապակն 'ի հրոյն կերպարանս եդեալ, զաչս 'ի յերկինս ամբարձեալ՝ կարդայր յօգնականութիւն զամենակարող զօրութիւնն՝ զի ցուցցէ զսքանչելիս իւր որպէս և յառաջին նուագին: Եւ կնքեալ զամենայն զգայարանսն՝ տարածեաց զինքն 'ի վերայ հրացեալ տապակին. և վաղվաղակի տապակն զովացաւ, և բոց հրոյն որ 'ի ներքոյ նորա էր՝ այսր անդր ցոլացեալ, զբազումս յամբարշտացն որ շուրջն կային՝ կիզեալ ապականէր. և բռնաւորն զարհուրեալ 'ի սքանչելեաց՝ սակաւ մի զիջաւ 'ի հպարտութենէն և հրամայեաց հանել զսուրբն 'ի տապակէն: Բայց զի ոչ կամեցաւ ընդունել յինքն զլոյս աստուածգիտութեանն, յետ սակաւ ժամանակաց հրամանս ետ ածել զերանելին առաջի իւր յապարանսն, ուր հաստատեալ կային բազմութիւնք դիւական պատկերացն, և ասէ ցսուրբն. Ահա աստուածք մարդասէրք զոր ես պաշտեմ, թէ որչափ բարեմտութիւնս ցուցանեն առ քեզ, որոց դու ապերախտ գտանիս և ոչ զոհես նոցա: Ասէ երանելին. Զիարդ զոհեցից անշունչ պատկերացդ, որք ոչինչ տան պատասխանի, որք յաղօթս կան առաջի դոցա: Եւ կացեալ առ ընթեր պատկերացն երանելի վկայն՝ կարդայր առ Աստուած այսպէս ասելով. Տէր Աստուած զօրութեանց, որ յամենայն գործ ցուցանես զսքանչելիս քո, դու 'ի Քաղանէ զամբարտաւանութիւն մարդկանն խափանեցեր բաժանմամբ լեզուացն, և զբարձրութեան խորհուրդս նոցա՝ որ յաշտարակին՝ քակտեցեր[2]: Դու զամբարտաւանն զՓարաւոն, որ ոչ ծանեաւ զզօրութիւն սքանչելեաց քոց՝ ընկղմեցեր, և զժողովուրդն քո ազատեցեր 'ի նմանէ: Դու 'ի ձեռն Յեսուայ ընտրելոյն քո՝ զպարիսպն Երիքովի իբրև զջուր հեղեր՝ 'ի ձայն յոբելեան փողոյն, և զժողովուրդն քո առանց զինական պատե-

1. Մի օր. 'Ի փորձոյ անդ: 2. Մի օր. ջնջեցեր:

րազմի [1] 'ի ներքս ածեր։ Դու նոյն Տէր, և այժմ ցոյց զզօրութիւն աստուածութեանդ քո՝ կործանմամբ կռոցս այսոցիկ, զի ծանիցեն ամենեքեան եթէ դու միայն ես Աստուած և չիք այլ ոք։ Եւ մինչդեռ աղօթքն 'ի շրթունս էին, յանկարծակի անկեալ կուռքն առ հասարակ կործանեցան և եղեն իբրև զփոշի. և սուրբ վկայն գոհանայր զԱստուծոյ, որ այնպէս սքանչելագործէ առ ծառայս իւր. և դարձաւ առ բռնաւորն և ասէ. Տուր ձեռն աստուածոցդ քոց և կանգնեա զդոսա, քանզի անհաւատին անձայն եղեն, և հեղեալ մանրեցան առաջի քո։

Իսկ թագաւորն մթացեալ ոգւով 'ի լուսոյ աստուածեղէն սքանչելեացն ոչ առ 'ի միտ զմեծամեծսն Աստուծոյ. ետ վճիռ 'ի վերայ նորա սրով սպանանել. Թերևս արդեօք, ասէ, և 'ի սրոյ կարիցէ կախարդութեամբ ապրել։ Եւ ետ զնա 'ի ձեռս երկուց զինուորաց, զի հանիցեն արտաքոյ քաղաքին, և անդ հատցեն զգլուխ նորա։ Իսկ մին զինուորն՝ որում անուն էր Թէոդուլոս՝ վերացուցեալ զսուրն կամէր հարկանել զերանելին, և վաղվաղակի չորացաւ ձեռն նորա. և միւս զինուորն՝ որում անուն էր Թեոտիմոս, ծաղր արարեալ զընկերն՝ յանկարծադէպս համարեցաւ զվրիպեալն նորա, աճապարեաց վաղվաղակի, և հանեալ զսուրն յարձակեցաւ [2] 'ի վերայ կուսին, և նոյնժամայն ցամաքեցաւ և նորա ձեռն հաւասար ընկերին։ Եւ անկեալ երկոցունց զինուորացն 'ի վերայ երեսաց իւրեանց՝ աղաչէին զսուրբ վկայն և խնդրէին զթողութիւն 'ի նմանէ, և զբժշկութիւն անդամոց իւրեանց։ Եւ խոստովանէին հաւատալ յԱստուած ճշմարիտ, զի նա միայն է ճշմարիտ արարիչ երկնի և երկրի։

Իսկ սուրբն իբրև ստուգեաց զճշմարտութիւն հաւատոց նոցա 'ի նոցին բերանոց, միանգամայն և Հոգւոյն սրբով ծանեաւ զխորս սրտից նոցա թէ ճշմարիտ են, յաղօթս եկաց առ Աստուած, և կնքեալ նշանաւ սուրբ խաչիւն, առժամայն կենդանացան ցամաքեալ ձեռք նոցա։ Արդ զայս այսպէս սքանչելագործեալ Աստուծոյ [3], զի և նախ քան զհանդերձեալ

1. Մի օր. ընդախան պատերազմի։
2. Մի օր. յարձակէր կամեցաւ։
3. Մի օր. տանջելագործեալ Աստուծոյ։

Digitized by Google

փառաւն աստէն փառաւորեացէ զսուրբս իւր, և անմարտնչելի սատանայի մեքենայիցն ցուցցէ. զի նոսա որ 'ի ձեռն պատրանաց իւրոց մահկանացու արար զմարդըն և մեղաց գործօնեայ, ցուցանել կամեցաւ թէ որք արհամարհեն զնա, աստէն իսկ անմահանան և հաւասար հրեշտակաց լինին. և դարձեալ զի յայտնի արասցէ հպարտացեալ թագաւորին՝ որ զսքանչելիսն Աստուծոյ կախարդութիւն վարկանէր, այսինքն՝ զազրել կուսին 'ի հալեալ կապարոյն և 'ի հրացեալ տապակէն. և ասէր եթէ զուր ոչ կարէ բթել[1], կամեցաւ ցուցանել թէ և սուր ոչ կարէ գործել զիւրն՝ յորժամ հրամանն առնու յարարչէն. միանգամայն զի և զբազմաց փրկութիւն շահեսցի սքանչելեօքն՝ զոր ցուցանէ առ սուրբս իւր: Եւ քանզի երանելի կոյսն թէպէտ և սքանչելեացն Աստուծոյ շտեմարան եղև, և բազմաց հաւատոյ պատճառք, սակայն միշտ ըղձայր երթալ առ փեսայն երկնաւոր, յաղօթս եկաց առ Աստուած, այսպէս ասելով. Ո՛վ Տէր իմ Տէր, դու գիտես զխորհուրդս անձին իմոյ, որ միշտ փափագեմ տեսանել զքեզ՝ զՃշմարիտ բաղձալիդ իմ և ամենայն սըրբոց. արդ առաքեա զհրեշտակս քո և ընկալ զոգի իմ խաղաղութեամբ: Եւ զայս նորա ասացեալ՝ երևեալ հրեշտակ Աստուծոյ 'ի կերպարանս լուսոյ, աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռս Աստուծոյ, ըստ գրեցելումն, թէ՝ Հոգիք արդարոց 'ի ձեռին Աստուծոյ են: Իսկ արք երկիւղածք որ բնակեալ էին յԵփեսոս առեալ զվկայական մարմին կուսին Երմինեայ, և ըստ արժանի սրբութեան նորա տապանակ արարեալ և տարեալ 'ի ներքս 'ի քաղաքն, եդին յարժանաւոր տեղւոջ. առ նմին եդին և զերկու զինուորսն, որք հաւատացին 'ի կատարման սրբոյն, քանզի և նոքա կատարեցան պսակաւորեալք 'ի Քրիստոս 'ի ձեռն Ճշմարիտ հաւատոցն. և ժողովեալ ամենայն քրիստոնեայքն որք էին յԵփեսոս՝ զօր յիշատակի նորա տօնեն, որ օր վեց էր սեպտեմբերի[2] ամսոյ. 'ի փառս և 'ի գովութիւն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

1. Մի օր. և ասէր եթէ սուրը ունակ չէր ծծել... ու գործէ սուրն:

2. Մի օր. որ օր քսան և Գ էր հոկտեմբերի ամսոյ:

Վկայաբանութիւն Եւգինեայ կուսին, և Հօրն նորա Փիլիպպոսի և Մօրն նորա, և Եղբարցն որք ընդ նմա:

Ի թագաւորութեանն մեծ քաղաքին Հռոմայեցւոց Ինքնակալ Կոմոդեայ՝ առաքեաց յեօթներորդի իւրում հիւպատոսութեանն զմեծն և զվայելուչն Փիլիպպոս 'ի քաղաքն Աղեքսանդրացւոց շրջել զհնազանդութեամբ իշխանութեամբն Եգիպտացւոց աշխարհին, զի ամենայն 'ի մի զօրութիւն հնազանդեսցեն հրամանաց նորա: Այս Փիլիպպոս հանդերձ կնաւ իւրով Կղօդեաւ և երկու որդւովքն Աւիտոնեաւ և Սերգեաւ և Եւգինէիւ դստերբ իւրով եկեալ 'ի Հռոմէ յԱղեքսանդրիա՝ զամենայն Եգիպտացւոց բնակութիւնն ըստ Հռոմայեցւոց բարուցն կարգէր: Իսկ դուստրն իւր Եւգինիա եղեալ վեշտասանամեայ, և այնպէս ընտիր իմաստիւք պայծառանայր, յունականն և հռոմէականն դպրութեամբ բանիւք լինէր, մինչև փիլիսոփայից սքանչելի երևէր: Իսկ յաւուր միում հարցանէր զնա հայրն իւր, թէ կամեսցի՞ ամուսնանալ ընդ Ակիւլինեայ հիւպատոսի: Պատասխանի ետ Եւգինիա և ասէ ցհայրն իւր. Որ պատուոյն և սրբութեանն մանաւանդ ընտրելի է քան զբնութեանն կայր: Իսկ նոքա պէսպէս խոստամամբք և հնարիւք ջանացին խափանել զսուրբ անձնն:

Իսկ դէպ եղև անցանել և անկանել 'ի ձեռս նորա պատմութիւն սուրբ առաքելոյն Պօղոսի և երանեալ կուսին Թեկղի, և ընթեռնլով 'ի գաղտնիս որ ըստ օ-

րէ՝ արտասուէր, մանաւանդ զի ընդ հեթանոսական ծնողօք էր։ Իսկ յորժամ ընթեռնոյր օր ըստ օրէ ըզպատմութիւն սրբոյն Թեկղի, անկանել 'ի միտ նմանել նորին գործոց, ընտրեալ նա 'ի հոգւոյն 'ի խորհուրդս պարապէր վարդապետութեան քրիստոնէից. և խնդրեաց շնորհս 'ի ծնողաց իւրոց, զի հրամայեսցեն նմա 'ի քաղաքէն երթալ յագարակ ուրեմն. և դէպ եղև նմա լինել 'ի դեսպակի ընդ երթալն, զմըտաւ ածելով 'ի ներքին խորհուրդս իւր զվարս երանելւոյն Թեկղի, ասէ ցներքինիս իւր ցՊրոտէոս և ցՀիւակինթոս. Մի՞թէ եղիցի ձեզ անգէտ որչափ ինչ վասն անուանեալ չաստուածոցն քերթողքն ստեղծաբանեն, և որչափ վասն արդարև Աստուծոյն իմաստասէրքն ստեն. միթէ և 'ի նոսա արդարև այնպէս ճըշմարտութիւն գտանի՞ցէ՝ որպէս և յայս աստուածայնոյ գիրս ցուցանի վասն Աստուծոյ. բայց կարի յոյժ տառապեալ և ստեղծական մտաց հաւատալ 'ի քարինս կոփեալ, և կամ 'ի ձեռագործ փայտից խնդրել զօգնականութիւն։ Իսկ մինչդեռ 'ի յայսմ մտի էին, ընկրեան խորհել և քննել վասն ճշմարտին Աստուծոյ, և վասն պէսպէս պաշտամանց. և ընտրեցին յանձինս իւրեանց, թէ ոչ ինչ լաւագոյն է քան զայս զօրութիւնս։

Եւ մինչդեռ զայս և զսորին նմանիս հակառակելով խորհէին, լուան յոմանց քրիստոնէից, որք պաշտէին ասելով. Ամենայն չաստուած հեթանոսաց դևք են, այլ Տէր զերկինս արար։ Եւ լուեալ Եւգինեայ՝ հրամայեաց դադարեցուցանել զդեսպակն, և ընդ երկար զարհուրեալ 'ի միտս իւր, և ասէ. Կարի 'ի դէպ վըկայութեան գրոց սրբոց պատահեցաք ըստ պարապելոյ ճանապարհիս, և վասն անպիտան և մոլորական պաշտամանց կորստեան սնոտի ծանեաք. իսկ աղէ գործեսցուք որ ըստ խորհրդոյս դիպեցաւ, զի այսու օրինակաւ երկիւղածութեան՝ անչափ մեծութեան խորհրդոյն հասանել կարասցուք, տեսցուք. իսկ եթէ մինչև յե՞րբ յայս յանհաստատ բանս շրջանակիմք, և վասն ճշմարտին Աստուծոյ այլով բանիւք խնդրեսցուք, և վասն միաբանութեան հաւատոց, և զկարգն որով կարասցուք երանելի փախստեամբ այսմ հանդի-

պիլ, և զգաղափարութիւն բանսարկուին մերժեցաք, և զհաւատն Քրիստոսի ընկալցաք։

Յայնժամ Եւգինիա ասէ ցներքինս իւր ցՊրոտէա և ցՀիւակինթոս զայս բանս. Տիկին՝ ձեզ մարդկեղէն պատիւ արար, իսկ քոյր՝ իմաստութիւնս արար. արդ եղբարք, միով անձամբ և ամենայն միաբանութեամբ զմարդկեղէն պատուի փառս 'ի բաց թողեալ՝ ճշմարտին Աստուծոյ 'ի ծառայութիւն փութասցուք, զի մի ամենեքին ընդդիմացողին հակառակութեամբ ինչ քակտեսցուք։ Բայց աղէ դուք յինէն զծամս հիւսս 'ի բաց առէք, և դուք վաղիւ պատրաստեցայք. թերևս յայսմ գիշերի մեզ ելք ճանապարհացն եղիցին, որպէս զի առ Աստուծոյ մարդիկն՝ մեզ ճանապարհ յաջողեսցի. և դուք իսկ երկոքեանդ մի ընդ աջմէ և մի ընդ ահեկէ գնալով՝ զիս 'ի ծածուկ դեսպակէս 'ի վայր իջուցէք, և թող դեսպակս ունայն երթիցէ. բայց մեք երեքեան առ նա ձեօք առ Աստուծոյ մարդիկն փութասցուք[1]։ Եւ հաճոյ թուեցաւ նոցա խորհուրդն. և 'ի վաղիւն եղև ամենայն որպէս կարգեաց։

Իսկ 'ի հաւատալ նոցա՝ ետ Քրիստոս շնորհս։ Բայց յորժամ եղև իջանել նմա 'ի դեսպակէն՝ դէպ եղև սուրբ եպիսկոպոսին Հեղինոսի ուղեկից լինել 'ի ճանապարհին հանդերձ բազմութեամբք, որք սաղմոսէին միաբան ասելով ընդ մի ձայն. Ճանապարհք արդարոց ուղիղ է, ճանապարհք սրբոց պատրաստեալ է։ Յայնժամ Եւգինիա ասաց ցՊրոտէոս և ցՀիւակինթոս. Տեսանէ՞ք զսաղմոսելոցս զօրութիւն. և զմտաւ ածէք գուցէ 'ի մեր կոյս նշանակիցէ, զոր լուաք 'ի քրիստոնէիցն, որք սաղմոսէին Աստուծոյն իւրեանց. զի յորժամ վասն ճշմարտին Աստուծոյ 'ի միտս մեր խորհեցաք, լուաք 'ի մարդկանէն Աստուծոյ պաշտելով՝ Ամենայն աստուածք հեթանոսաց դևք են, բայց Տէր զերկինս արար։ Ահաւասիկ ընդ որոշելն մեր 'ի կռոցն երկրպագութենէ՝ հազարք պատահեցին միաբան ասելով, թէ՝ Ուղիղ է ճանապարհ արդարոց, և պատրաստեալ է ճանապարհ սրբոց։ Իսկ եկայք և մեք խառնեսցուք 'ի բազմութիւնն օրհնչացս, և դասս

1. Այսպէս յօրինակին։

տոցա համարեալ եղիցուք, և մնացուք իբրև հաղորդակից 'ի նոցա ճշմարտութիւնն, թէպէտ և ընդ երեկս երբեմն է։

Եւ այսպէս տոցա զինքեանս լծակցեալ ընդ պաշտօնեայսն, հարցանէին թէ ո՞վ իցէ ծերունիս, որ միայն 'ի մէջ ժողովրդեանս շքով նստէր։ Ցայնժամ լուան յումեմնէ, թէ սա է Հեղինոս եպիսկոպոսն, որ 'ի տըղայութեան ընդ քրիստոնէից վանորայս շրջեալ, որ զդրուցի գազանս ապականեալ կռոցս։ Եւ զի՞նչ ասեմ կամ զի՞նչ պատմեմ զդորա բազում ժամանակաց զանցեալ առաքինութիւնս. բայց յառաջ քան զդոյն ժամանակս կախարդ ոմն եկն Իրաս անուն, ջանայր շրջել զժողովուրդս 'ի գրոց սրբոց. համարձակեցաւ ընդ սրբոյ եպիսկոպոսին Հեղինոսի հակառակել իւրով ստեղծաբանութեամբ, զոր և տեսեալ զխորութիւն մտաց նորա սրբոյ եպիսկոպոսին, և բանիւք չկարացեալ քակել՝ առաջի ամենայն բազմութեանն ասաց. Զի՞նչ պիտոյ է ընդ որդւոյդ կորստեան և ընդ անհաւատիդ՝ մեզ բանիւք մրցել. որ 'ի մէնջ առաջի եղելոյս ոչ հաւանի՝ ոչ միայն զգլորեալս չկանգնէ, այլ և որ կանգնեալք են՝ ընդունայն վարդապետութեամբքն իւրով կործանէ և բռնադատէ։ Բայց նախ կեցուցանել փորձեսցուք, եթէ է Աստուած՝ որ ուղղութեամբ յօրինէ զամենայն. որ և 'ի ձեռն մեր սրբոց ծառայից իւրոց՝ զանճառ իւրոյ զօրութեանն զազդումն ցուցանէ։ Եւ ասէ. Լուցցի այսուհետև 'ի մէջ քաղաքիս հուր բորբոքեալ, և առաջի երեսաց ձերոց մտցուք երկոքեանս առանց դողման, և որ ոչ այրի՝ ճշմարիտ գոլ պաշտօն նորա հաւատացեալ լիցի։ Եւ հաճոյ թուեցաւ կամքս այս ամենայն բազմութեանն, քանզի յոլով մասն բազմութեանն հաւատացեալ էին 'ի կողմն դիւթին։ Իսկ նոյնժամայն լուցեալ բորբոքեցաւ հուրն, և հրամայեաց սուրբ եպիսկոպոսն Հեղինոս երկոցունց մտանել 'ի ներքս առանց երկիւղի։ Բայց Իրաս կախարդն ասաց. Ոչ այդպէս, այլ իւրաքանչիւր ոք 'ի մէնջ որիշ մտցուք. բայց դու նախ և յառաջ մտցես, որ հրամայեցեր զայս լինել։ Իսկ նոյնժամայն սուրբն Հեղինոս ամբարձ զձեռս իւր յերկինս լի արտասուօք և ասէ. Դու գիտես, Տէր

Յիսուս Քրիստոս որդի Աստուծոյ կենդանւոյ, որ չոր- րորդ 'ի հնոցն երևեցար երից մանկանցն, զի ոչ մի ինչ ինձ մարդկեղէն փառաց ցանկացեալ եղև, այլ միայն փրկութիւն ժողովրդեանն քո, որում գովութեան զիս արժանաւորեցեր, զոր մատնիչն 'ի ձեռն արքանեկին իւրոյ յարդար ձանապարհէն քարավէժ առնել փու- թայ. վասն որոյ փրկութեանն յօժարութեամբ կա- մօք յայս հուրս մտանեմ, հաստատեալ թէ զքեզ անօգ- նականիցեմ ցուցելով 'ի վերայ իմ. զի մի ինչ 'ի հրոյն յիշելով յիս մերձեսցի։ Եւ զայս ասացեալ կնքեալ զինքն նշանաւ խաչիւն, և եմուտ 'ի ներքս, և եկաց 'ի մէջ բոցոյն բազում ժամս, ոչ ինչ ամենևին վնասեալ 'ի հրոյն։ Յայնժամ տեսեալ բազմութեանն չքնաղ զարմանալիսն և զիրս, թէպէտ և ընդդիմամարտ նոցա՝ տեսեալ ընկեցին 'ի հուրն, և սկսան այրել։ Փութա- ցեալ երանելին Հեղինոս, թէ և յիրաւի այնպիսի հա- րուածովք տանջէր, այլ սակայն կենդանի յափշտա- կեաց զնա սուրբն Հեղինոս. իսկ նախատեալ զնա ա- մենեցուն, և թողեալ 'ի տեղւոյն։ Եւ դա զոր տե- սանէքդ հանապազ փառաւորէ զԱստուած։

Յայնժամ Եւգինիա հանդերձ ներքինեօքն իւրովք Պրոտինեաւ և Հիւակինթոսիւ 'ի գուշն իջանէր, ա- ղաչելով զսուրբն Հեղինոս, որպէս զի և զնոսա առա- ւել 'ի հաւատսն հաստատեսցէ. և աղաչէին զնա, զի 'ի ձեռն նորա ծանօթութիւն 'ի Տէր եղիցի։ Իսկ նա ասէ ցնոսա. Պարապել սովորութեամբ յօրհնութիւն առաւօտին, որպէս զի զուարթացեալ ձեր երևումն չնորհեսցի ձեզ։ Բայց աղաչեաց զնա Եւգինիա, զի աղօթս արասցէ 'ի վերայ նոցա. զի մեք երեքեան Հռովմայեցիք եմք բնութեամբք, և թողեալ զպաշտօն կռոցն զհետ երթեալ ոտից քոց՝ հասաք յայս տեղի։ Եւ մինչ նոքա պատմէին զայն՝ ծերունին լռեալ կայր. զի զամենայն զոր պատմելոց էին նմա, նորա զամենայն 'ի տեսլեան տեսանէր։ Իսկ լեալ նորա պարապով՝ հա- սին նոքա 'ի տեղին, և գտին զայր մի երկիւղած, որ լեալ էր ընդ նմա, որում անուն էր Եւտրոպիոս։ Ասէ ցնա. Հասեալ կան առ ընթեր եղբարքս երեք երիտա- սարդք՝ զպաշտօն կռոցն ուրացեալք. և փրկչին Քրիս- տոսի ծառայել և զինքեանս համարեալք՝ աղաչեն 'ի

հաւատացելոց ժողովս. որոց այս է ցանկութիւն, զի արժանի եղիցին 'ի ձեռն սրբութեան քո ուղղել և անարատ հաւատոց ընդունողք լինել: Յայնժամ սուրբըն Հեղինոս ասաց. Գոհանամք զքէն Տէր Յիսուս Քրիստոս, որ յայս հասանել զիս արժանի արարեր. տեսանել զայս՝ որ այժմ 'ի ձեռն շնորհաց յառաջագոյն ցուցեր ինձ կամօք քոյովք սրբովք: Իսկ մնացեալ նոցա առ նա մատուցին զողօթս, և կատարեալ նորա զաղօթս, կալաւ զձեռանէն Եւգինեայ հանդերձ այլովքն, և ասէ. Զի՞ է զի մանաւանդ ցուցանելով զանձինս ձեր՝ զտառապեալ ծառայս Աստուծոյ կամեցայք տեսանել. բայց սակայն զինչ տեսանելով յիս եկիք առ իս, ծանուցէք ինձ, քանզի լսել կամիմ 'ի ձէնջ. զի կարացից պտուղ ինչ տանել ձեր առաջի եդեալ մնաց: Պատասխանի ետ նմա բարեխոհն Եւգինեա և ասէ. Մեք ոչ 'ի քարի և 'ի փայտի հնար է ըմակել զզօրութեան Աստուծոյ. և խնդրեալ մեր և մեզ առանձինն, եթէ որ է ճշմարիտ պաշտօն, յորում հանդչի երկրպագելին և երկնայինն Աստուած. հնչումն լուաք յայսմ տեղւոջ, զի միաբանութեամբ օրհնելով ասէիք. Ամենայն շաստուածք հեթանոսաց դեւք են, այլ Տէր զերկինս արար. ուստի բարեխորհուրդ ձայնիւս այսուիկ հրաւիրեալք թողաք զպաշտօն կռոցն, և փութապէս այսր հասաք հանդերձ ժողովրդովս. զհետ գամք քում աստուածպաշտութեանդ հաւատալով յԱստուած, և ընդ սոցա լինել սուրբ միաբան քում աստուածասէր հաւատոցդ և ճշմարիտ հրամանացդ: Բայց մի է եղբայրութիւն երեցունցս, մինս 'ի մէնջ Պրոտէոս անուն, իսկ միւսն Հիւակինթոս. բայց ես Եւգինիոս կոչիմ: Ասէ երանելին Հեղինոս. Բարւոք կոչեցար Եւգինիոս, զի քաջապէս գործեալ ընդ կատարեալ ճգունն՝ անցուցեր զքեզ առ Տէր. բայց զայս գիտեա դու, զի նախ ինձ Աստուած յայտնեաց զքէն Եւգինիա, թէ ուստի՞ ես և ո՞յր դուստր ես և ո՞յք դոքա որք ընդ քեզ են եկեալ, Տէր եցոյց ինձ, զի քև առ 'ի յԱստուած սոքա քաջալերեցան: Եւ հրամայեաց նոցա սուրբն Հեղինոս զի երիս ամիս ընդ եկեղեցիս և ընդ վանորայս շրջել, զորս ուղիղ հաւատովք արժանացոյց սուրբ մկրտութեան. և յետ այնո

ըէկ տարեալ զնոսա 'ի վանսն, յանձնեաց գլխաւորին, բայց զիրսն ոչ ումեք ծանոյց։

Իսկ արդ կրկնեսցուք անդրէն 'ի նոյն ժամանակ, յորում Պրոտէոս և Հիւակինթոս առեալ զԵւգինիա՝ զդեսպակն 'ի Ճանապարհէն արձակեցին ունայն առ մայր նորա։ Իսկ ընտանիք նորա կարծեցին եթէ եկն Եւգինիա, խնդութեամբ ամենեքին ընդ առաջ նորա ելին. և յորժամ ոչ գտին զնա 'ի դեսպակին, ամենեքեան միաբան կոծելով լային. և եղև խռովութիւն և ամբոխ ընդ ամենայն քաղաքն, և էր ողբք անհնարինք և կոծումն սաստիկ, և ամենեքեան եղեալ էին 'ի յոյժ տրտմութեան. ծնողքն զդուստրն ողբային, և եղբարքն զքոյրն, ծառայքն զտիկինն, և իւրաքանչիւր ոք 'ի քաղաքացեացն վասն սգոյ ծնողացն և վասն ընտանեացն նորա տառապանաց և տրտմութեան։ Եւ յանչափ պատահարս ըմբռնեալ էին, և շրջէին ընդ ամենայն իշխանութիւնն խնդրելով զԵւգինիա, և հարցանէին զվհուկս և խնդրէին զորովայնակոչս, և զդէս կռոցն մատուցանէին, և ամենեքեան ասէին զԵւգինեայ եթէ յանմահից աստուածոցն իցէ վերացեալ։ Իսկ հայրն հաւատացեալ այսմ՝ դարձաւ 'ի սըգոյն, կարծելով թէ յարդարև յաստուածոցն 'ի թիւ համարեալ է. և կանգնեաց նմա անդրի 'ի մաքուր ոսկւոյ։ Բայց մայր նորա Կղոդիա և եղբարք նորա Աւիտոն և Սարգիս ոչ ամենևին կարէին դադարել 'ի տրտմութենէ, այլ էին նոքա սաստիկ սգով։

Իսկ Եւգինիա առանձին միաբանութեամբ հոգւով ընդ Պրոտէի և ընդ Հիւակինթոսի էր 'ի յառաջասացեալ վանսն։ Եւ այնչափ աստուածային ուսմամբն յառաջանայրն 'ի Քրիստոս, մինչև յերկեմեան ժամանակս զամենայն գիրս 'ի միտ առնոյրն։ Իսկ յերրորդ ամին մինչդեռ յաճախէր վարս և 'ի գնացս էին՝ վախճանեալ վանացն երէցն փոխեցաւ առ Տէրն իւր. յետ որոյ կատարմանն՝ ամենեցուն եղբարցն թուեցաւ՝ Եւգինիա երանելի 'ի գլխաւորութիւն կարգեցի։ Իսկ Եւգինիա հրաժարէր, վասն զի արգելեալ էր 'ի խղճէ մտացն, եթէ էգ՝ Աստուծոյ մարդկան գլխաւորել ոչ պարտի. բայց սակայն երկնչէր գուցէ ընդդիմութեամբ և աղտեղութեամբ եղիցի, որք յայս զնա

հրաւիրեն։ Ցայնժամ ամենեքեան միաբանութեամբ կամօք յարեան 'ի վերայ նորա. և նա զայս բանս ասացեալ առ նոսա քանիցս անգամ. Ի ժողովս քրիստոնէից ասացէք, եթէ Քրիստոս ընդէ՞ր հաճութեամբ զլինելոյս ինքեամբք սահմանեացէ. վասն որոյ եթէ հրամայէք՝ յառաջ բերեալ լիցին աւետարանքն. և բացեալ ընթերցցուք, և որ ինչ հրամայեալ լիցին 'ի գլուխն՝ այնմ լուիցուք։ Իսկ նոքա բերեն զսուրբ աւետարանն, և առեալ երանելւոյն Եւգինեայ երկրպագեաց, և լուեալ ամենեցուն մատուցին աղօթս. եբաց և եգիտ զտեղին, որ գրեալ է, թէ՝ Առաց Յիսուս աշակերտացն իւրոց. Գիտէք թէ իշխանք հեթանոսաց տիրեն, և մեծամեծքն վտանգեցուցանեն զնոսա. բայց ոչ այնպէս եղիցի և 'ի ձերում միջի, այլ որ կամիցի 'ի ձէնջ լինել առաջին՝ եղիցի ձեր վերջին և ամենեցուն ծառայ։ Իսկ յետ կարդացմանն՝ Եւգինեա ասաց, եթէ ըստ այսմ օրինակի վարեք զմիտս ձեր, զի այսպէս եղեց, կացցուք 'ի հրամանին Աստուծոյ. պարտ է ծառային եթէ ծառայակցաց իւրոց, զի ըստ կամաց նորա զիւր անձն կատարեալ առաջի Աստուծոյ կացուցանել ընդունելի լեցի 'ի նմանէ։ Եւ ամենեցուն հաւանակից լեալ եղբարցն՝ յանձն առ զանուն գլխաւորութեանն, զի մի տրտմեցուսցէ զնոսա. զի ամենեցուն աղաչեալ զնա բառնալ զհոգս վանացն, հաւանեցաւ այնմ։

Բայց զամենայն խոնարհութիւն ցուցանէր յանձին. և զոր սպասաւորութիւնն պարտ էր կրտսերացն մատուցանել առ նա, այս 'ի նմանէ լինէր առաւելագոյն կատարեալ. Ջուր բերել 'ի ջրհորոյն, փայտ հատանել, մաքրութիւն յատակին առնել, և ամենայն պիտոյից եղբարցն սպասաւորութիւն հարկանել։ Բայց արար և ինքեան սենեակ մի փոքր առ դրան վանացն, զի և այսու մի ինչ թուեսցի առաւելանալ քան զայլ ընկերսն. և 'ի գիշերապաշտօնսն յորժամ գային՝ զնա յառաջ եկեալ գտանէին. և ոչ ոք էր յեղբարցն յամենեսեան՝ որ վերագոյն գտանէր քան զնա 'ի խոնարհութիւն. յամենայն իսկ ժամու պարապէր եղբարցն, և խրատէր ստէպ ստէպ մի ինչ ասել ուրեք երդմամբք. այլ ցածուն բանիւ խօսել. և ասէր, եթէ որչափ պար-

տիմք ցուցանել զերկիւղածութիւն ծառայքս Աստու-ծոյ, 'ի հրամանաց նորա ուսցուք. բայց միտ դիցուք այսուհետեւ թէ և այնչափ փոյթ և մտաց յօժարու-թիւն ունիցիմք 'ի սիրտս. քանզի ոչ իւիք պարտի 'ի մէնջ Աստուած արհամարհել. վասն զի այսպիսի օրի-նակաւ՝ ուրանայ զիւր Տէրն, որ ուսուցանէ առնել զոր ոչ նայն հրամայեաց: Իսկ զայս ամենայն ուսանե-լով 'ի նմանէ, հաստատէին 'ի հաւատս, և ոչ 'ի տուէ և ոչ 'ի գիշերի աստուածային գրոցս ոչ պարապէին: Բայց այնչափ Աստուծոյ պատուական էր, մինչև զդեւս հալածէր, և առողջութիւն հիւանդաց յԱստուծոյ շնորհէր 'ի ձեռն նորա:

Էր կին ոմն 'ի սինկղիտոսացն հարուստ և հռչակելի, որում անուն էր Մելանի, չորեքօրեայ սարսռմամբ բազում ժամանակս մաշեալ, եկն առ նա. յորոյ լան-ջաց վերայ Եւգինիա զՔրիստոսի նշանն արարեալ՝ զամենայն ախտաժետութիւն հիւանդութեան նորա մերժեաց, և ողջացուցեալ կանգնեաց զնա. և յետ այնորիկ երանելին Եւգինիա 'ի վանսն փութացաւ: Դարձեալ Մելանի ստէպ ստէպ կոչէր զԵւգինիա. իսկ Եւգինիա երկիւղածութեան մտօք երթայր առ նա. չգիտելով Մելանիա, թէ կին իցէ սա, և ոչ ուղիղ մտօք ցանկայր տեսանել զԵւգինիա. և ոչ վասն այնո-րիկ եթէ նորա բարեխօսութեամբ ողջացաւ, այլ կար-ծէր այր մարդ գոլ զնա, և անարժան բանիւք առա-քէր առ նա զայս ասելով. Ընդէ՞ր զանձնդ ընդու-նայն աշխատութեամբ հարկանես և մաշես, և զծա-ղիկ երիտասարդութեանդ կորուսանես. միթէ Աս-տուած զտրտում սիրէ՞. արդեօք ամենայն մարդոյ այսպէս հրամայէ, զի առանց խնդութեան և առանց սփոփանաց զամենայն ժամանակս կենաց իւրեանց ան-ցուցանիցեն. ոչ այդպէս, այլ եկ դու և վայելեսցուք 'ի պարգևս Աստուծոյ, զի մի իբրև անշնորհք լեալ՝ անար-ժան համարեսցուք զանձինս պարգևացն Աստուծոյ: Ուստի և վասն քո երախտեացդ՝ հաւատա ինձ հնազան-դել քեզ, զի առ իս լինելով՝ այդպիսի աշխատութեանդ վախճան արասցես, և պայծառ և բարի ժամանակս վայելեսցուք, և եղիցիս տէր ամենայն ստացուածոց իմոց. այլ և անձին իմոյ եղիցիս տէր, զի զարդարեալ

եմ պատուով, և ազգաւ երևելի, և է իմ մեծութիւն սաստիկ, և ոչ կարծեմ եթէ անիրաւիցեմ առաջի Աստուծոյ. եթէ կամիս իմ այր լինել, և 'ի բաց մերժեալ զոգաւորութիւնդ՝ վայելես 'ի բարի ժամանակս ։

Զայս և զայլն նմանիս ասացեալ Մելանիայի, սուրբըն Եւգինիա յարեաւ 'ի մահաբեր և 'ի կորստական բանիցն, կամելով զանձն նորա ազատել 'ի խեղդմանէ մահու, նշանեցուցանելով զնա թէ կարի գծուծ է աշխարհի ցանկութիւնն. քանզի զոր կարծէ ոք ունել 'ի ձեռն ժամանակեայ ցանկութեանս՝ 'ի հանապազորդ ցանկութենէն և 'ի յանանց փափկութենէն զանձն իւր զրկէ. և չէ պարտ ամենևին յանձն առնուլ զմարմնաւոր ցանկութիւնս, զի բանսարկուն 'ի ձեռն այսորիկ փաղաքշէ, առ 'ի խաբել և 'ի կորուսանել զոգիս մարդկան։ Իսկ յայս ասացելոցս յերանելոյն Եւգինիայի՝ Մելանիա խնայր զականջսն առ 'ի չընդունել զասացեալսն, քանզի ըմբռնեալ էր խորհրդովք դառն անամօթութեան, որպէս և գրեալ է. Յանձն չարարուեստ իմաստութիւն ոչ մտանէ։

Իսկ Եւգինիա ջանացեալ ամենայն օրինակօք զի 'ի կորստական մահուանէն զնա զերծուսցէ, մեկնեցաւ 'ի նմանէ, և Մելանիայի հիւանդութիւն մարմնոյ պատճառեալ, և աղաչէր զերանելին Եւգինիա՝ հիւանդատես գալ նմա։ Իսկ մտեալ սրբոյն և նստեալ 'ի ներքս 'ի սենեկին առ նմա, գաղտնի գրկախառնութեամբ անամօթաբար Մելանիա յանդգնէր մերձենալ առ նմա, և անարժան բանիւք յամբարշտութիւնն հրապուրէր զնա։ Յայնժամ երանելին Եւգինիա իմացեալ զնենգութիւն չար դիւին և զչարութիւն բանսարկուին որ 'ի նմա, կարկառեալ զաջ ձեռն 'ի ճակատ իւր արար զնշան խաչին, և մեծաբարբառով և սաստիկ արտասուօք և հառաչմամբ ես սկսաւ ասել. Պատշաճողութեամբ անուանեցար դու Մելանիա. քանզի սևութիւն գիջութեան և գայաչարութեան բղխէ 'ի քէն, զի մթին մեղաց դուստր ես դու, և առաջնորդ կորստեան, և սիրելի սատանայի, բորբոքումն ցանկութեան և քոյր անիրաւին և անվախճան մահուն, դուստր մշտնջենաւոր գեհենոյն,

աղբիւր մթացեալ անամօթոյն ցանկութեանց, թշնամի Աստուծոյ, և ընդունակ բանսարկուին. 'ի բաց մերժեա զմոլորութիւնդ 'ի ծառայից Քրիստոսի:

Իսկ իբրև զայս լուաւ նա՝ բորբոքեցաւ սրտմտութեամբ և չկարաց տանել ամօթոյն իւրոյ, երկուցեալ թէ գուցէ 'ի բազում ականջս հասանելով լուր այսմիկ՝ նախատ եղիցի առաջի բազմաց, երթայ յԱղեքսանդրիա, և 'ի մէջ հրապարակի առաջի եպարքոսին Փիլիպպոսի ամբաստանութեամբ անկանի ասելով, եթէ՝ Դիպեցայ ումեմն երիտասարդի անհաւատի՝ որ ասէր զինքն քրիստոնեայ. զոր իմ կոչեցեալ վասն առողջութեան, քանզի համբաւէր եթէ հիւանդաց օգնել կարէ. իսկ հրամայել մերձենալ նորա առ իս՝ գժնեայ և անամօթ բանիւք սկսաւ խօսել ընդ իս, և 'ի թշնամանս հրապուրէր զիս. և զինչ պարտ է բազում ինչ ասել. քանզի գլուխ սորա, և իբրև 'ի գերի մի յանդգնեցաւ ձեռնարկել յիս. զի թէ չէր դիպեալ 'ի սենեկին մի ոմն յաղախնեայց իմոց, յաղագս որոյ և ոչ տիրեալ եղէ 'ի բռնադատութենէ նորա, թերևս կատարէր յիս զչար ցանկութիւնն իւր: Իսկ զայս լուեալ եպարքոսին և յոյժ բարկացեալ, առաքեաց բազմութիւն զօրականաց. և հրամայեաց զնա և զամենեսեան որ ընդ նմա էին՝ կապել երկաթով, և 'ի սակաւ աւուրս սահմանելով ածել 'ի հրապարակն առաջի թէատրոնին. զի լուեալ 'ի նոցանէ հրամայեսցէ գազանակուր ընկենուլ զնոսա: Իսկ յորժամ եհաս ժամանակն՝ զերանելին Եւգինիա և զամենեսին որ էին ընդ նմա՝ երկաթակապս ածել 'ի հրապարակն առաջի ամենեցուն: Եւ բազմութեանն չգիտացեալ զարդարութիւնն՝ աղաղակէին 'ի վերայ նոցա, մանաւանդ որք էին 'ի Մելանիայ կողմանն. զի պէսպէս կամք էին բազմութեանն, ոմանք աղաղակէին հրով ծախել զնոսա, և ոմանք գազանակուր ընկենուլ, և այլք աղաղակէին ազգի ազգի տանջանօք հարկանել զնոսա:

Յայնժամ եպարքոսն լռեցուցեալ զբազմութիւնն, կացոյց զԵւգինիա առաջի ամենեցուն, և հարցեալ զնա ասելով, թէ՝ Որպիսի՞ համարձակութեամբ այնչափ յանդգնութիւն հասոյց զքեզ, մինչև զազգային սինկղիտոսացն զՄելանիա՝ թերամահ տաքադէմ տեսա-

նելով՝ մտեր առ նա ըստ նմանութեան քրիստոնէի, որպէս թէ բժշկութեան արուեստին հմուտ ես, և զազատածին կինն 'ի թշնամանս և յանարգութիւն կոչէիր. միթէ այսպիսի՞ ինչ հրամայէ ձեզ գործել Քրիստոսն ձեր. և կամ այդ է պաշտաման ձերոյ խոստովանութիւն, զի զապականութեան գործս գործիցէք։

Յայնժամ Եւգինիա պատասխանի ետ եպարքոսին և ասէ. Աղօթիւք խնդրեմ զըպարտութիւնս այս որ եկեալ է 'ի վերայ մեր. կամէի ես յանձինս խղճիւ յաղթել, և ստեղծաբանեալ համբաւս այս հանդերձեալ դատաստանին պահել, քանզի ոչ մարթի երկրնչել զճշմարիտ սրբութեանն՝ որ ինչ 'ի չարարուեստութենէ 'ի վերայ նորա. և ոչ դարձեալ պարկեշտութիւնն, սրբութիւնն գնացեալ թաքչիլ կարէ, քանզի ոչ միայն 'ի գովութիւն մարդկան վայելեսցէ փայլմամբ լուսոյն իւրոյ՝ այլ և 'ի պատիւ պարգեւատուին իւրոյ Աստուծոյ։ Քանզի իմաստնոց պարկեշտութիւն պահի յստակապէս, որք ստացեալ ունին զնա անթուլութեամբ, և որպէս 'ի սէր Աստուծոյ քաջապէս վարի անձն քրիստոնէի։ Զի զխիղճ մտաց իմոց այժմ յայտնեալ 'ի մէջ բերից. քանզի ես էգ եմ բնութեամբ, և չկարացեալ ցանկալւոյն իմոյ Աստուծոյ ըստ կամի պիտանացուացս և գեղեցկաշքալս, այսպիսի պատճառանօք որով էգ յառն տեսիլ ձեւացայ. յորժամ և յիրաւ զգեղս այլափոխեալ ըստ նախանձու և ըստ նմանութեան վարդապետին իմոյ Թեկղի, յապականացուացս և յառժամանակէիցս փախուցեալ, երկնային բարեացն հասանել կամեցայ. առ 'ի գովութիւն եղև այսպիսիս, և 'ի ցանկութիւն ընդաստուածային առաքինութեանց տկարութիւն զառն տեսիլ ձեւացայ։ Վասն այնորիկ և ես աստուածային պաշտամանն ցանկութեամբ զկծեալ[1] զառն կերպարանս առի, զի կատարեալ առն մտօք զկուսութիւնս քաջապէս պահեցից։

Իբրև զայս ասաց՝ պատառեաց 'ի գլխոյն զհանդերձըն՝ զոր ունէր զգեցեալ, և զանծանօթ դէմս երեսացն առժամայն յայտնէին գեղեցիկ լանջք կուսին.

1. Յօր. կծեալ։

և դարձեալ փութապէս ծածկէր պատառատուն հանդերձիւն. և յաւել ևս խօսել, և ասէ ցեպարքոսն. Դու իսկ հայր իմ մարմնաւոր ես, և եղբարք իմ երկու Ավիտոսն և Սերգիոս. իսկ ես եմ դուստրն քո Եւգինիա, որ վասն Քրիստոսի ցանկութեանն զերկրաւոր արհամարհեցի հանդերձ երկու պատանեկօքս իմովք, որ են ահաւասիկ Պրոտէոս և Հիւակինթոս, իմ ներքինիք, որք ընդ իս 'ի Քրիստոսի դասս կարգեցան: Բայց Քրիստոս այնչափ բաւականութեամբ մերձեցուցէ զքեզ, մինչև իմ վարդապետելովս քեզ՝ առաջի ամենեցուն յաղթող ցանկութեանց եղիցիս 'ի Քրիստոս, որպէս և ես իսկ հաւատամ, եթէ մինչ 'ի վախճան անվթար պահեցայց:

Յետ այսորիկ ճանաչէր հայրն զդուստր, և եղբարքըն զքոյրն իւրեանց: Եւ ընթացեալ առաջի ամենեցուն պատէին զնովաւ, և արտասուելով փարէին զմիմեամբք: Եւ նոյն ժամայն ընթացեալ ոմն պատմեաց մօրն նորա Կղոդեայ: Եւ նորա լուեալ փութապէս հապշտապ ընթացիւք և ամենայն մտադիւրութեամբ հասանէր 'ի թէատրոնն, և հանեալ արագ արագ ոսկեթել հանդերձ՝ ակամայ ազուցանէին նմա, առ 'ի ծանուցանել ամենեցուն եթէ սա է Եւգինիա. և վերամբարձեալ բառնային զնա, և ամենայն բազմութիւնն աղաղակէր ասելով. Մի է Քրիստոս, մի է Տէր, մի է ճշմարիտ Աստուածն քրիստոնէից: Բայց եպիսկոպոսքն և երիցունքն հանդերձ բազում ժողովըրդովք քրիստոնէից կային առ թէատրոնին, և պահ ունէին թէ յորժամ սպանանիցեն, առցեն զնըշխարս սրբոցն և ամփոփեալ թաղեսցեն զնոսա: Իսկ մտանէին և նոքա 'ի թէատրոնն փառաւորելով զԱստուած, և միաբարբառ աղաղակէին ասելով. Աջ քո, Տէր, փառաւորեալ է զօրութեամբ իւրով, աջ քո, Տէր, փշրեաց զթշնամիս իւր: Իսկ բառնային զնա վերամբարձ 'ի տեսանել զնա ամենեցուն, զի անչափ պարկեշտութիւնն նորա անգէտ լցին. և ամենեցուն հայելով յանկարծակի հուր էջ յերկնից և մաշեաց զՄելանիա, և զամենայն տուն նորա: Եւ իբրև զայն ևս տեսին՝ խնդութիւն յոյժ եղև բազմութեանն հանդերձ երկիւղիւ. և զութամեայ փակեալ եկեղեցին

բանայրին. Եւ ամենեցուն հաւատացեալ՝ եղեն քրիստոնեայք: Մկրտեցաւ և եպարքոսն Փիլիպպոս, և որդիք իւր Ապիոն և Սերգիոս. մկրտեցաւ և մայրն Եւգինեայ հանդերձ աղախնովք իւրովք, և անթիւ բազմութիւն հեթանոսաց դարձաւ 'ի քրիստոնէութիւն: Եւ ամենայն Աղեքսանդրիա լինէր իբրև զմի եկեղեցի. և վասն զի երիցունք ամենայն առաջնորդէին եկեղեցւոյն և յօրինէին, վասն զի գնացեալ էր առ Տէր՝ որ յառաջագոյն աստուածային օրինացն էր առաջնորդ: Իսկ եղեալ նորա եպիսկոպոս, մեծապէս պատուէր նա զեկեղեցի, որպէս զի արժանի եղեալ էր պատուոյն, այլ և զարքունիսն նա յօրինէր. զի ունէր զեպարքոսական իշխանութիւնն, քանզի փոխանակ չէր եկեալ: Իսկ միանգամայն զամենայն իսկ Եգիպտացիքն առեալ զպատճառս 'ի նմանէ զերծեալք 'ի կռոցն մոլորութենէ՝ դարձան 'ի Քրիստոս, և յամենայն քաղաքս բանային եկեղեցիք, և ծաղկէր քրիստոնէութիւնն որ ըստ օրէ աճեցեալ:

Եւ այսոցիկ այսպէս յօրինելոյ շնորհօքն Աստուծոյ, իսկ նախանձորդ բարւոյն բանսարկուն և չարին վարդապետ և գործակից՝ յարուցանէր զոմանս 'ի հեթանոսաց որք էին գլխաւորք քաղաքին, և տայ անկանել նոցա առաջի թագաւորացն որք էին յայնժամ, և զամենայն ինչ առ նախանձ սուրբ եկեղեցւոյ և աստուածապաշտ եպիսկոպոսին Փիլիպպոսի ասացեալ: Առաքի փոխանակ Փիլիպպեայ եպարքոս, որում անուն էր Պերինոս, որ ունէր հրաման 'ի թագաւորացն թէ այդպէս իցէ սպանանել զՓիլիպպոս: Իսկ եկեալ Պերինեայ և չկարացեալ զայս առնել, վասն զի սիրելի էր Փիլիպպոս ամենայն բազմութեան քաղաքին, առաքէ զոմանս առ նա 'ի նմանութիւն կերպարանեալ քրիստոնէից, որ մատուցեալ յեկեղեցւոջն, և գտեալ զնա զի կայր 'ի պաշտաման Աստուծոյ. և մերձեցեալ առ նա իբրև թէ զի օրհնութիւն առցեն 'ի նմանէ, սպանանեն զնա իբրև զՁաքարիաս 'ի մէջ տաճարին և սեղանոյն: Բայց եղև նա յեպիսկոպոսութեանն ամ մի և ամիս երիս. և վկայութեան խոստովանութեամբ գնաց առ Տէր:

Իսկ Եւգինեայ առեալ զմարմին հօր իւրոյ մարտի-

րոսի, եւ յօտարանոցին, որ էր եղեալ 'ի Կղոդեայ մօրէ նորա, մօտ ի կոչեցեալ տեղի մի Տիրանսա, որ էր տան աղօթից եղբարց իւրոց առ 'ի փառաբանութիւն Տեառն Քրիստոսի, զոր թագաւորական պատուով շինեցին 'ի յառաջասացեալ տեղւոջն։ Իսկ այսոցիկ այսպէս եղելոյ՝ ամենեքեան միաբան որք էին մերձ առ երանելին Եւգինիա, և մայր նորա և եղբարքն լծակցելով խաղային 'ի Հռովմ, և առաջնորդէին նոցա շնորհքն Աստուծոյ։ Վասն որոյ Ապրոտոս և Սերգիոս 'ի սինկղիտոսացն խնդութեամբ ընկալեալք եղեն. մինչև մինն 'ի նոցանէ հիւպատոս եղև 'ի Կարթագինա, իսկ միւսն Բիտարիտոս Ափրիկեցւոցն կարգեցաւ։ Բայց Կղոդիա և Եւգինիա ըստ աստուածային խորհրդոցն վարէին, և յորդորէին օր ըստ օրէ 'ի վարս առաքինութեանն, և բազում անձինս մատուցանէին Աստուծոյ, և սքանչացեալք էին ամենայն սինկղիտոսաց և կուսից, և 'ի նախանձումն քրիստոնէութեան յառաջացեալք։ Իսկ Բասիլլիա ոմն կոյս, որ էր Գալլիոսի թագաւորի ազգակից, մօրք առաւելեալ և իմաստութեամբ հռչակեալ, եկն նա գաղտ առ Եւգինիա, և լուեալ 'ի նմանէ զբանն ճշմարտութեան, այնպէս հաւատաց, որպէս թէ ոչ ումեք հնար էր քակել զնա 'ի հաւատոցն։ Բայց վասն զի չկարէր ստէպ ստէպ տեսանել զերանելին Եւգինիա՝ Բասիլլիա, ըզՊրոտոս և զՀիւակինթոս զներքինիս նորա իբրև 'ի շնորհի պարգևեալ նմա յԵւգինէ՝ ընկալաւ, ընդ որս զցայգ և զցերեկ աստուածային օրհնութեանցն և խնդրուածոց և աղօթից պարապէր և 'ի նոյնս յօրանայր։ Յայնժամ եպիսկոպոս ոմն այր սուրբ և աստուածային խրատուք յոյժ կատարեալ՝ եկն առ Բասիլլիա, և լուսաւորեաց զնա սուրբ մկրտութեամբ և զամենեսեան որ ընդ նմա էին, և ստէպ ստէպ խրատէր յաստուածային գրոց՝ հաստատելով զնոսա 'ի հաւատսն Քրիստոսի. մինչև ամենեքեան միաբան առաքինութեան վարուք այնպէս յառաջանային՝ մինչև 'ի վկայութիւն պատրաստ էին։ Բայց որչափ ժամանակս եպիսկոպոսն նստէր գլխաւորութեամբ առաջնորդ եկեղեցւոյն՝ 'ի խաղաղութեան էին քրիստոնեայք և ոչ մի ինչ յոյզք թշնամեաց էին 'ի նոսա։ Բայց Կիպրիա-

նոս եպիսկոպոս բազում վշտաց համբերեաց վասն հաւատոց, ուստի և Մաքսիմոս ոմն անուն հիւպատոս Թագաւորական Թղթովք հրամանս առեալ սպան զնա։ Իսկ եպիսկոպոսին Նեստորի զայս լուեալ կայր առանձինն 'ի ծածուկ վարուք. քանզի բազումն 'ի մեծամեծաց Հռովմայեցւոց քրիստոնեայս ցուցանէր 'ի ծածուկ։

Բայց 'ի միում աւուր եկեալ Բասիլիա առ Եւգինիա, և յոյժ խնդութեամբ ընկալաւ զնա, և ասէ ցնա. Այսօր յայտնեաց Տէր ինձ՝ զի զվարդատեսիլ պատկերով ծաղկի քո արիւն հեղցի, այսինքն է՝ զի Ճգնեալ. վասն Քրիստոսի խոստովանութեանն, զպըսակն և զնշանն յաղթութեան ընկալցիս։ Իսկ երանելին Բասիլիա զայս լուեալ և զձեռս յերկինս համբարձեալ մեծապէս խնդութեամբ գոհացաւ զԱստուծոյ։ Եւ իբրև կացին յաղօթս և կատարեցին զամէնն և նստան, ասէ Բասիլիա ցԵւգինիա. Իւրաքանչիւր մեր որպէս տեսանեմք յայտնեաց փրկիչն մեր զպսակն փառաց, քանզի որպէս քեզ վասն իմ, նոյնպէս և վասն քո ելից յերկրէ՝ Քրիստոս յայտնեաց ինձ. քանզի տեսի զի նշան յաղթութեան կրկնակի առեր յերկնից. մի վասն կուսութեանն Ճգնութեամբ յաղթեցեր դու իսկ յԱղեքսանդրիա. իսկ միւսն վասն հեղման արեանդ, զոր ընդունելոց ես։ Իսկ երանելւոյն Եւգինեայ լուեալ յոյժ խնդալից եղեալ, և կոչեցեալ զամենայն կուսանսն, որք 'ի ձեռն նորա անապականն սրբութեամբ պարկեշտութեան ցանկացան, ընդ ինքեան հրաւիրէր յաղթել։ Եւ յետ կատարելոյ զաղօթսն, այսպիսի բանիւք բարբառեալ ասէ ցնոսա. Ահաւասիկ ժամանակ կթոց, յորում հասեալ պըտուղն կթի յերևիլ խորհրդոցն, վասն զի էք գութաղեաց իմոց, և ողկոյզք յինէն. զիս նախ յուղարկեցէք, և դուք պատրաստ եղերուք արթնութեամբ. քանզի կուսութեան գլխաւոր ցոյցք այս են, նմանել հրեշտակաց և մերձենալ առ Աստուած. քանզի այս առաքինութիւն հանդերձեալ կենացն սիրելի է, և պարկեշտութեան մայր, սրբութեան վարդապետ, անհոգութեան տիկին և խնդութեան առաջնորդ, առաքինութեան նախանձ և հաւատոց պսակ, յուսոյ օգնութիւն և պատուոյ պահպանութիւն, անձին փառք

և հանդիստ յաւիտենական, հրաւիրակ բարեաց և առաջնորդ երկնից արքայութեանն։ Ոչ է այսուհետև մեզ աշխատութեան որոշումն, որպէս թէ 'ի կուսութեան և 'ի սրբութեան լիցի մեզ մնալ. քանզի են աշխարհական փաղաքշանք, և խնդութիւնք առժամանակեայք. վասն որոյ որ անդ՝ ըմբռնի ողբովք և արտասուօք. քանզի սկզբանն զուարթացուցանեն ըզմարդն, իսկ 'ի վախճանին հասեալ արկանեն ընդ տանջանօք. յայսմ ժամանակի զանհոգութիւնն արկանեն 'ի միտ, զի հանապազորդ տանջանաց պարտաւոր արասցեն։ Վասն որոյ պատուական իմ կուսանք, որք քաջապէս կուսութեամբ ընդ իս ընթացայք, հաստատուն մնասջիք 'ի սէրն Աստուծոյ յորս կայք, և առաւել աճեցուցէք զնա. քանզի այս է ժամանակ ողբալոյ, զայն ժամանակն՝ յորում ըմբռնեալ էիք 'ի մոլորութիւն, զի լցեալ եղիջիք անապական խնդութեամբն յամենակալէն Աստուծոյ։ Բայց ես յանձնեցից զձեզ սուրբ Հոգւոյն, և հաւատամ եթէ յարքայութեանն իւրում կատարեալս և անարատս ցուցցէ զձեզ. այլ յամենայնի օրինակ զիս կալջիք առաջի աչաց ձերոց, ունելով 'ի մտի զվարդապետութիւն իմ տառապելոյս և զնովիմբ փարեսջիք զամենայն աւուրս։

Այսոքիւք և այսպիսի խրատիւք հրաւիրեաց զնոսա, համբուրեալ զամենեսեան արտասուօք. և յետ համբուրելոյն՝ ասէ ցնոսա. Ո՛ղջ լերուք քոյրք իմ, քանզի Բասիլիա, Եւգինիա հեռանան 'ի ձէնջ մարմնով։ Իսկ 'ի նմին ժամու մի ոմն յաղախնեացն Բասիլիայ երթեալ առ Պոմպէոս, որում խօսեալ էր զնա, ասէ ցնա. Գիտասցիր, զի Բասիլիա իմ տիկինն որ քեզ խօսեցեալ էր, հրապուրեցաւ յԵւգինեայ, և ամենեւին ուրացեալ է ամուսնանալ ընդ քեզ։ Զայս իբրև լուաւ Պոմպէոս, բորբոքեցաւ բարկութեամբ, և երթեալ առ նա կամէր մտանել 'ի սենեակն յորում էր Բասիլիա հանդերձ Պրոտէիւ և Հիւակինթոսիւ պարապեալ աղօթից և օրհնութեանց։ Յայնժամ ըմբռնեցին զՊրոտէոս և զՀիւակինթոս և ստիպէին զոհել, ապա եթէ ընդդիմաբանեսցեն ինչ՝ սրոյ մատնեսցին։ Իսկ նոքա ամենեւին ոչ հաւանեցան, և պէսպէս տանջանս մատուցին նոցա. և բազում տանջանաց համբերեալ,

զվախճան սորա ընկալեալ պատուհասին. և սոցա 'ի խոստովանութեանն սրբութեամբ վախճանեալք։

Ըմբռնեցին ապա և զԵւգինիա և տանջէին առաջի Նիկետեայ եպարքոսի քաղաքին, և հրամայեաց նմա երթալ զոհել Արտեմեայ։ Իսկ երանելին հասեալ 'ի տեղին և մտեալ 'ի տաճարն, եկեալ դէմ յանդիման պատկերին և տարածեալ զձեռս յերկինս, և եկաց յաղօթս բազում ժամս. և իբրև կատարեաց զաղօթսն՝ նոյն ժամայն պատկերն Արտեմի անկեալ փշրեցաւ, և այնպէս եղև մանր մինչ զի և փոշի նորա ոչ երևէր։ Իսկ նոքա չիմացեալ զօրութիւնն Աստուծոյ, այլ կախարդանաց արուեստիւ զայնպիսին համարէին լինել, հրամայեցին վէմ մի մեծ կապել զնմանէ 'ի պարանոցին և ընկենուլ 'ի Տիբերիոս գետ։ Իսկ յորժամ տարեալ ընկեցին զնա, նոյն ժամայն լուծան կապանքն և վէմն անկեալ 'ի նմանէ սուզաւ։ Եւ սուրբն Եւգինիա գայր 'ի վերայ ջուրցն. և քրիստոնէիցն ամենեցուն տեսեալ զսքանչելիսն մեծաւ խնդութեամբ լցան, օրհնէին և ասէին. Այս է Աստուած որ ընդ Եւգինեի, այս է՝ առ 'ի չկորուսանելոյ զնա, որ էր ընդ Պետրոսի 'ի ծովուն՝ առ 'ի չընկղմելոյ զնա։ Եւ մինչդեռ բերէր զնա ջուրն վերամբարձ եհաս յեզրն, և ելեալ կայր 'ի վերայ ցամաքին։ Ըմբռնեալ զնա դարձեալ եդին 'ի բանտի և հրամայեցին ջեռուցանել զբաղանիսն արքունի, որոյ անուն էր Տիբերիանոս. և այնպէս բորբոքեցին մինչև փայլատակունք արձակէր ըստ նմանութեան երկաթոյ, և հրամայեցին ընկենուլ զնա անդր զի բոցովն մաշեսցի։ Եւ մտեալ 'ի ներքս նոյն ժամայն հուրն թառամեցաւ, մինչև զարքունական բաղանիսն այնուհետև ջեռուցանել ոչ կարէին 'ի հրամանաց եղեալ 'ի նմա սառնամանեացն։ Իսկ յորժամ և այսմ հնարիցն յաղթեաց շնորհքն, որ գործակից էր աղախնոյն իւրոյ Եւգինեայ, հրամայեցին դարձեալ 'ի բանտ մտանել. և ընկեցին զնա 'ի տուն խաւարին առանց հացի և ջրոյ, և լուսաւորեցաւ ամենայն տունն։ Եւ եղև երանելին 'ի բանտին աւուրս քսան. և ծագէր անդ լոյս զամենայն աւուրսն։ Իսկ երևէր նմա հրեշտակ Աստուծոյ, և զօրացուցանելով զնա, ասէր. Քաջալերեաց, աղախին Քրիստոսի Եւգինիա, քանզի Տէր

Digitized by Google

Յիսուս Քրիստոս, որում ամենայն մտօք ծառայեցեր, առաքեաց զիս առ քեզ ասելով. քաջալերեաց և զօրացիր, քանզի յայսմ աւուր առնում զքեզ յերկինս, լցեալ քո զյաղթութեան ընթացս: Ի նմին իսկ աւուր յորում էր ծնունդն Քրիստոսի՝ առաքեցին սպանող մի, և երթեալ սպան զնա 'ի բանտին: Յայնժամ լըւեալ քրիստոնէիցն, ժողովեցան առին զմարմինն Եւգինեայ և ամփոփեալ զնա փութապէս եդին 'ի նշանաւոր տեղւոջ, ոչ հեռի 'ի քաղաքէն հանդէպ Ճանապարհին որ կոչէր Լատինա: Իսկ մայր նորա Կղոդիա նստէր 'ի վերայ գերեզմանին և լայր. և յայտնեալ նմա երանելոյն Եւգինեայ, ասէ ցնա. Խնդա ուրախութեամբ մայր իմ, զի տարաւ զիս Տէրն Քրիստոս յուրախութիւն և 'ի հանգիստ սրբոց իւրոց. և զհայրն իմ կարգեաց 'ի դասս սուրբ հայրապետացն. բայց զքեզ ընկալցի խաղաղութեամբ 'ի կիւրակէիս՝ որ գալոցն է: Եւ դու պատուիրեա որդւոց քոց եղբարցն իմոց, զի պահեսցեն զկնիքն Քրիստոսի, որով արժանի եղիցին ընդունակք և ժառանգ լինել սրբոց նոցա: Եւ եղև յորժամ դարձաւ Կղոդիա 'ի տուն իւր, ուսուցանէր զորդիս իւր, որպէս և պատուիրեաց երանելին Եւգինիա. և յաւուր կիւրակէին 'ի ժամ կատարելոյ զխորհուրդն, մինչդեռ կայր յեկեղեցւոջն և աղօթս մատուցանէր՝ ետ զոգի իւր 'ի ձեռս Քրիստոսի՝ Տէր ամենայն հոգւոց: Եւ այսպէս վախճանեալ սորա, առին զնա որդիքն իւր Աւիտոն և Սերգիոս, և եդին առ քեռն իւրեանց: Եւ նոքա իսկ յառաջնային նախանձու Տեառն ամենայն առաքինութեամբ, մինչև զբազմաց 'ի հեթանոսաց զերծուցանելով յանարժան զոհիցն, և դարձուցանէին 'ի հաւատսն Քրիստոսի, զորս սրբելով սուրբ մկրտութեամբն, արժանի եղեն և նոքեանք նախանձաւոր լինել վարուց ծնողացն իւրեանց և քեռն երանելւոյ, և խառնեցան 'ի դասս սրբոց: Ընդ որս և մեք արժանի լիցուք վայելել յարքայութեանն երկնից. օրհնել զԱստուած Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. զի նմա ամենայն շունչ պարտ է զփառս, և ամենայն ծունր կրկնեսցի երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց, և ամենայն լեզու խոստովան լիցի այսմ, որ է 'ի վերայ ամենայնի. և նմա վայել է փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոց մարտիրոսացն և չքնա-ղորեալ վկայիցն Եւգինիոսի, Վալերիանոսի, Կան-դիդոսի, Ակիւղասայ, Մակարիոսի.

Յաւուրս ժամանակացն այնոցիկ թագաւորքն Դիոկղետիանոս և Մաքսիմիանոս էին 'ի մեծ քաղաքին Հռովմայեցւոց, և խորհեցան խորհուրդ չարութեան համադերձ քրմովքն անուանեալ աստուածոցն և սինկղիտոսացն և մեծամեծաց քաղաքին՝ քարոզս առաքել ընդ ամենայն իշխանութիւնս Հռովմայեցւոց գաւառացն, ողջակէզ և զոհս մատուցանել աստուածոցն, և ամենեցուն ճաշակել 'ի զոհիցն։ Հաճոյ թուեցաւ ամենեցուն խորհուրդս այս, և ուրախ եղեն մեծաւ ցնծութեամբ և ասեն. Եւ մեք ամենեքեան հաւանեալ եմք հրամանաց ինքնակալացդ զոհել բարերար աստուածոց մերոց յաստակամութեամբ, և որք ոչ հնազանդեսցին՝ մահու մեռցին։ Եւ 'ի նմին ժամու ել հրաման 'ի թագաւորացն, ամենայն գլխաւորաց քաղաքին ժողովել 'ի Կապիտոլիոն Հռովմայեցւոցն, գրեալ նամակ որ ունէր օրինակ զայս.

Թագաւորք միշտ յաղթողք, ինքնակալ սեբաստոք Դիոկղետիանոս և Մաքսիմիանոս, մեծամեծօք և փոքունք միով միաբանութեամբ, զառատապարգև բարիսն զոր շնորհեցին աստուածքն ծանեաք, մանաւանդ զյաղթութիւնն որ ընձեռեցաւ մեզ, և զտկարութիւն հակառակորդացն և զնկուն լինել 'ի նոցունց զօրութենէ. այլ և զառատ պտղաբերութիւն երկրի և ըզ-բարեխառնութիւն օդոցն՝ որ շնորհեցաւ մեզ և զա-

մենայն բարութիւնս։ Վասն որոյ հրամայեմք ձեզ բա ամենայն գաւառաց և քաղաքաց որ ընդ մերով իշխանութեամբ էք, ոչ վերջանալ 'ի զոհից աստուածոցն, այլ ընծայատուր լինել 'ի բագինս նոցա. եթէ ազատ ոք իցէ և եթէ ծառայ, և եթէ զինուոր կամ ռամիկ, զնուիրական զոհս ողջակիզացն մի հեղգասցին մատուցանել։ Իսկ եթէ ոք հակառակ կայցէ հրամանաց մերոց, այնպիսիքն մատնեալ լիցին 'ի ձեռս դատաւորացն և արգելեալք յաղջամղջին տեղիս, դատն և չարաչար տանջանօք. և յետ բազում հարուածոց՝ սրով զգլխիս մահու ընկալցին։ Իսկ որք հնազանդ լիցին հրամանաց մերոց, և զաստուածոցն բարերարութենէ գոհասցին, և յողջակիզել զոհիցն ճաշակեսցեն, փառաց և պատուոյ արժանի լիցին։

Իբրև լուան զայսպիսի հրաման ուրացութեան ամենայն աշխարհն Հռովմայեցւոց, ահիւ և դողութեամբ խռովեցան, և զարհուրեցան դողմամբ մեծաւ. և իբրև մէգ խաւարին և խուճապ տագնապի տարածեալ 'ի վերայ հաւատացելոցն։ Քանզի համբաւ իմն եհաս 'ի լսելիս Թագաւորացն 'ի դատաւորացն արևելից քաղաքացն, գրեալ ամբաստանութեան նամակ, եթէ Կապադովկիա և ամենայն կողմանք Հայոց Մեծաց հակառակ կացին հրամանաց ձերոց. զկարհրդական տօնս աստուածոցն ոչ կատարելով, և ոչ 'ի նուիրական զոհից նոցա ճաշակելով։ Իբրև լուան զայս Թագաւորքն՝ վաղվաղակի փութացին զիշխանս գաւառացն այնոցիկ, մեծաւ ցասմամբ զայրացեալ նոցա, վատշուէրս և անպիտանս զնոսա համարելով։ Եւ առաքեցին փոխանակ նոցա արս երկուս Հելլենացիս ազգաւ և կրօնիւք, անուն միումն Լիւսիաս, և երկրորդին Ագրիկողայոս, վայրենամիտս և գազանաբարոյս, և խորագէտս և հանճարեղս։

Եւ իբրև եկին հասին նոքա յերկիրն արևելից, 'ի հրամանէ արիւնարբու գազանացն այնոցիկ՝ ամենայն քրիստոնեայք ըմբռնեալ լինէին յանաստուած դահճաց նոցա, և արկեալ ընդ անողորմ տանջանօք. այլ և այնոցիկ որ զթաքուցեալ քրիստոնեայսն մատնէին, խնչս պարգևէին գուշակելեացն։ Նա և հեթանոսացն տեսեալ զայն, եթէ որք մատնեն զքրիս-

տանեայն՝ ինչս առնուն, այնուհետեւ յուզախնդիր լինէին գտանել զոք 'ի հաւատացելոցն, որպէս զի մատնեսցեն 'ի ձեռս շաղղակեր գազանացն այնոցիկ։

Եւ իբրեւ անցին փոքր ինչ աւուրք 'ի վերայ, լուան ոմանք 'ի հեթանոսաց 'ի Տրապեզոնտացւոց քաղաքէն զի մատնէին զփախուցեալ քրիստոնեայսն դատաւորին՝ 'ի շահ ընչիցն հայելով. եկին այնուհետեւ 'ի քաղաքն Սատաղացւոց, ուր նստէր դուքսն Լիւսիաս. եւ պատմեցին վասն երանելւոյն Վալերիանոսի եւ Կանդիտոսի եւ Ակիւղասայ եւ Եւգինիոսի, որ էր 'ի քաղաքէն Տրապեզոնտացւոց։ Այլ եւ բազումք 'ի քրիստոնէից վասն արծաթսիրութեան տային նմանեալք Յուդայ, գնացեալք 'ի քաղաքն Սատաղացւոց՝ հանդիպէին Կոմենտարիոսին, որ էր զօրագլուխ դատաւորացն. ծանուցանէին նմա ասելով, թէ՝ Աւանիկ կալան վարդապետքն երկրին Տրապեզոնտացւոց եւ մերձաւոր գաւառին Խտիսկոնւոյ, եւ յամուրս նորա թաքուցեալք. որք ուսուցանեն թագաւորաց զհաւատս քրիստոնէից եւ ասեն. Թէ ոչ են դոքա թագաւորք, որք բռնացեալ ունին զերկիր, այլ՝ այլ ոմն է Յիսուս Քրիստոս երկնաւորն Աստուած. եւ նոյն զինք խաչեալ ասեն 'ի Հրէից, եւ հեռացուցին յողջակիզաց եւ 'ի զոհից աստուածոցն։ Եւ ոչ զնոսա միայն այլ եւ զամենայն արս գեղջունս եւ ռամիկս սահմանացն այնոցիկ խաբեալք՝ 'ի կրօնս իւրեանց դարձուցին։ Եւ այլ ոմն երեւեցաւ 'ի քաղաքին մերում, որ գրէ թէ գլուխ իսկ է աղանդին նորա, որ ոչ դադարէ ուսուցանել եւ քաջալերել զամենայն քաղաքացիսն եւ զզօրականսն, խրատելով եւ ասելով. Մի երկիր պագանել աստուածոցն, այլ Յիսուսի Քրիստոսի, զոր երկնաւոր եւ յաւիտենական թագաւոր զնա կոչեն։ Եւ են թաքուցեալ նոքա յանտառախիտ մայրիս կողմանցն այնոցիկ։

Ասէ զօրագլուխն ցնոսա. Եթէ կարասջիք ցուցանել զնոսա ինձ, բազում պարգեւաց եւ պատուոյ արժանի արարից զձեզ ըստ հրամանի իշխանին մերում։ Յայնժամ երթեալ զօրագլուխն եւ 'ի ծածուկ յայտնեալ իշխանին Լիւսիայ՝ զասացեալսն յարանցն այնոցիկ։ Եւ հրամայեաց դուքսն առ ինքն կոչել զքրիստոնեայսն զայնոսիկ՝ որք մատնեցին զերանելի վկայսն Քրիստոսի։

Digitized by Google

Եւ իբրեւ եկին նոքա, յարուցեալ դքսին և զատու-ցեալ զնոսա մեկուսի յամբոխէն, և հարցանէր ցնոսա թէ յորում տեղւոջ իցեն սուրբքն, և կամ յորոց քաղաքաց իցեն նոքա։ Ասեն ցնա. ի սահմանս քաղաքին Տրապիզոնտացւոց ըմբռնեսջիք զնոսա. արդ հրամայեա որսորդաց հանդերձ շամբք գալ ընդ մեզ. և 'ի զօրականացդ եկեսցեն զկնի մեր, և շրջանակաւ պատեսցեն զանտառն յորում բնակեալ են, և ըմբռնեսցուք զնոսա։ Եւ հաճոյ թուեցաւ բանքս այս իշխանին Լիւսիայ, և ետ նոցա միոյ միոյ երիս դահեկանս, և առաքեաց զնոսա, պատուէր տուեալ, զի մի ոք գիտասցէ և փախիցեն յերկիրն բարբարոսաց։

Կոչեալ իշխանին զԿոմենտարիսն որ էր զօրագլուխ, և հրամայեաց զօրականացն առաջի ամենեցուն՝ պատրաստել զորսորդսն և զշունսն և զմատնիչսն ընդ նոսա, և հրամայեաց փութով հասանել յերկիրն Տրապիզոնտացւոց, հետամուտ լինել և շրջել զի թերեւս գտցեն զնոսա, և զգուշանալ զի մի խռովութիւն լինիցի յաշխարհին։ Եւ յորժամ մերձ եղեն 'ի տեղին ուր ցուցին նոցա մատնիչքն՝ պատեցին շուրջանակի զանտառն և զաղաղակ բարձին. եւ հնչէր երկիրն, արձագանգ վիմացն և լերանցն՝ զկնի ձայնիցն ահաւոր գոչմամբ բարբառ արձակէին։ Եւ գազանքն հոտոտելով շրջէին, իբրեւ որս կարծէին և խնդրէին զմարդիկն. և որսորդացն վաղվաղակի գտանելով զնոսա՝ ուրախ լինէին յոյժ։

Եւ տեսանէին զերանելին Կանտիտոս, և կալան զնա, և հարցանէին զնա, թէ՝ Ո՞վ կամ ուստի՞ իցես դու, և զի՞նչ գործ է քո 'ի մէջ անտառիս այսմիկ։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ ցնոսա. Ես քրիստոնեայ եմ։ Ասեն մատնիչքն. Դո՛ւ ես վարդապետն քրիստոնէից։ Դարձեալ ասէ ցնոսա երանելին. Ես քրիստոնեայ եմ։ Ասեն ցնա. Որո՞յ քաղաքի քաղաքացի ես դու և կամ զի՞նչ անուն քո։ Պատասխանի ետ նոցա և ասէ. Ի Մակեդոնացւոց աշխարհէն եմ ես, 'ի Թեսաղոնիկեցւոց քաղաքէն։ Եւ ասեն մատնիչքն. Կապեցէք զդա երկաթի կապանօք և տարէք առ իշխանն, և անդ հարցցի դա, և գիտասցեն թէ ով կամ ուստի իցէ. և մի ամբոխիք ընդ միմեանս, զի մի գայցեն քրիստո-

նեայք և յափշտակեսցեն զդա. զի որպէս տեսա-
նեմք՝ դա է զոր խնդրէաքն։ Եւ կապեցին զնա և ե-
տուն 'ի մի ոմն 'ի զօրականացն, և յառաջ եղին զնա-
լով ընդ Ճանապարհն կոչեցեալ Տիսկանա։

Եւ յերթալն իւրեանց 'ի մէջ թանձրախիտ անտա-
ռոյն խուզէին գտանել զմիւս ընկեր սրբոյն. և տեսին
այր մի վարելով լուծս եզանց, և ըմբռնեալ հարցա-
նէին զնա, թէ Ո՞ւր իցեն փախուցեալ քրիստոնեայքն,
կամ թէ դո՞ւ իսկ իցես։ Պատասխանի ետ և ասէ. Ես
այր մշակաւոր եմ, և զորմէ հարցանէքդ՝ ոչ գիտեմ։
Եւ ասեն մատնիչք սրբոյն ցզօրականսն. Կալէք զդա
և տարէք առ իշխանն, և նա տանջանօք հարցանէ զդա,
և խոստովան լինի նմա։ Եւ ասեն ստրատելատքն ցնա.
Զտեղին միայն ցոյց և արձակեմք զքեզ։ Ասէ ցնոսա.
Եւ զիա՞րդ մարթ իցէ ինձ զայր արդար անպարտ տա-
րապարտուց մատնել 'ի կորուստ և յորոգայթ մահու։
Իսկ նոքա փաղաքշէին զայրն աղաչելով, զի մի զար-
հուրեալ փախիցէ, և համբաւեսցի բազմաց լսելիս։
Դարձեալ ստիպէին և ասէին. Ցոյց մեզ զտեղին 'ի
հեռաստանէ միայն։ Եւ հաւանեցաւ նոցա այրն. և
տարան զնա 'ի տեղին զոր եցոյց նոցա։ Յայնժամ թա-
կարդապատեալ շուրջ զտեղեաւն հանդերձ զօրակա-
նօքն, իբրև զորս ինչ երէոց ճիչ բարձեալ ձայնիւ և
աղաղակաւ՝ ըմբռնեցին զսուրբն։ Իսկ նա կամէր փախ-
չել 'ի նոցանէ. կալան զնա և հարցին. Ո՞վ ես դու և
կամ ուստի՞ իցես։ Պատասխանի ետ և ասէ ցնոսա. Ես
քրիստոնեայ եմ. բաւական էր ինձ յառաջասացեալ
անունն՝ որ վայելուչ էր ասել ձեզ։ Յայնժամ ծա-
նեան մատնիչքն և ստրատելատքն՝ թէ այս է զոր խն-
դրէաքն. և կապեցին զսուրբն և ետուն 'ի ձեռս զի-
նուորաց, կամեցան արձակել զայրն՝ որ եցոյց նոցա։
Ասէ այրն ցնոսա. Թէ այսպէս հաճոյ թուեցաւ Աս-
տուծոյ մերոյ՝ մատնիլ առաջնորդաց մերոց 'ի ձեռս
ձեր, և ոչ ես հեռանամ 'ի նոցանէ, զի ճշմարիտ
քրիստոնեայ եմ։ Եւ ասէ Վաղերիանոս սուրբ վը-
կայն ցհաւատացեալ այրն. Ե՛կ ընդ մեզ որդեակ, և
մի մեկնիր 'ի մէնջ, քանզի այսպիսի ուղեկից ոչ եր-
բեք գտցես, և ոչ հրաւիրող իբրև զՏէր մեր Յի-
սուս Քրիստոս։ Լուան զայս զօրականքն եթէ քրիս-

տանեաց է և կապեցին զայրն և գնացին զճանապարհն իւրեանց։

Եւ յետ երից աւուրց ածին զսուրբն 'ի քաղաքն Տրապեզոնտիա, և հարցին զօրականքն զքաղաքացիսն վասն կապելոցն՝ Թէ ուր արկցուք 'ի բանդ։ Եւ սահմանեցին 'ի հասարակաց բանդին պահել զնոսա մինչև 'ի գալ բդեշխին Լիսիայ։ Եւ ստէպ 'ի քաղաքին շրջէին զինուորքն, զի Թերևս գտցեն զմիւս ևս ընկեր սրբոցն զերրորդն։ Եւ էր սուրբն յանքոյթ տեղւոջ 'ի Թաքստեան. և ծանուցին զայս իշխանին, եթէ զերկուս 'ի վարդապետաց նոցա կալաք, իսկ զերրորդն ոչ գտաք։ Եւ մատնիչքն ոչ գտին զսուրբն զԵւգինիոս, և գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս և ոչ կամեցան ցուցանել զօրականացն։ Իբրև լուաւ զայս իշխանն Լիսիաս, 'ի վաղիւն ժողովեաց զզօրսն և զդաս իւրոց զօրականացն և յառաջեաց զճանապարհն։ Եւ յետ հինգ աւուր եկն 'ի քաղաքն Տրապեզոնտացւոց, և ծանուցեալ 'ի զօրականացն զգտանել սրբոցն։

Իսկ ամենագով սուրբքն 'ի բանդի անդ զցայգ և զցերեկ յաղօթս կային առ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, և ասէին. Մի՛ մատներ գազանաց զանձինս յուսացելոցս 'ի քեզ, և մի՛ մոռանար զաղքատութիւնս, Տէր Աստուած մեր. այլ փրկեա զմեզ 'ի ձեռաց ատելեաց մերոց, և ամրացո զմեզ ամենայաղթ աջով քո և կատարեա զընթացս վկայութեանց մերոց ըստ անսուտ խոստմանց քոց։ Եւ իբրև առաւօտ եղև՝ եկն դուքսն Լիսիաս և հարցանէր զզօրսն, Թէ՝ Յորում տեղւոջ է ժողովարանն, զի անդանօր նստեալ հարցից զգատապարտեալսն։ Պատասխանի ետուն քաղաքացիքն և ասեն. Դուռնն որ կոչի Վառնեսին՝ մերձ է 'ի ծովն, այն է տեղի դատաստանի. և ժողովեցան բազմութիւն քաղաքին տեսանել զհանդէս վկայիցն Քրիստոսի։

Յառաջեաց իշխանն Լիսիաս և նստաւ յատենի. և հրամայեաց Կամենտարիոսին բերել զամենեսեան որ 'ի բանդին էին և հարցանել։ Եւ գնաց զօրագլուխն 'ի բանդն և առ զսուրբսն կապանօք եբեր զառաջեաւ։ Իսկ սուրբ վկայքն աղօթէին միաբան առ Աստուած և ասէին. Տէր Յիսուս Քրիստոս ամենակալ Աստուած

և գթած, դու տայցես բերանով սուրբ մարգարէին Դաւթի, թէ՝ Բաց զբերան քո և լցից զդա. և 'ի կենսաբեր աւետարանին դարձեալ տայցես, թէ՝ Մի՛ յառաջագոյն հոգայցէք թէ զինչ խօսիցիք, զի Հոգին Հօր ձերոյ խօսեսցի 'ի ձեզ զինչ պարտ իցէ խօսել։ Եւ արդ Տէր մեր և Աստուած, խոստացեալ ժամն ժամանեաց և եհաս. առաքեա զհրեշտակ քո և տուր մեզ բան 'ի բանալ բերանոյ մերոյ, յորժամ մտցուք առաջի իշխանին յանդիմանել զանօրէնութիւն նորա, որ ամպարշտեալն էր 'ի քեզ. այլ 'ի հարուածոց չարչարանաց նորա մեք ոչ երկիցուք, զի ունիմք զքեզ հանապազ առաջի աչաց մերոց։ Եւ իբրև կատարեցին զաղօթսն սուրբքն, կալեալ զնոսա անօրէն դահճացն, պատառեցին զհանդերձս նոցա և ածին առաջի իշխանին։

Եւ իբրև ետես զնոսա Լիւսիաս, եհարց զնոսա և ասէ. Ասացէք ինձ զանուն ձեր եթէ զինչ կոչիք. և զպաշտամունս ձեր և զողջակէզս զոհիցն և զերկրպագութիւնս որում երկրպագէքն։ Պատասխանի ետուն սուրբքն և ասեն. Թէ՝ ճշմարիտ և զարդար անուանս մեր կամիս հարցանել՝ քրիստոնեայք եմք. այլ զպատիւ և զճակատագիր մեք ոչ գիտեմք. իսկ 'ի հարց և 'ի ծնողաց անուանեցաք Վաղերիանոս և Կանտիդոս։ Իշխանն ասէ. Եւ միւս ևս ընկերն ձեր որ ասաց զինքն քրիստոնեայ՝ զինչ կոչի։ Պատասխանի ետ ինքն և ասէ. Ակիւղաս կոչիմ։ Դուքսն ասէ. Ո՞ւր է և երրորդ վարդապետն ձեր, որ մանաւանդ խնդրելին է։ Սուրբքն ասեն. Լուաք զնմանէ զի ասեն եթէ 'ի քաղաքի աստ է. եթէ սիրիցէ զնա Աստուած՝ յայտնի առնէ և զնա առաջնորդ քո. քանզի և կայ իսկ 'ի գրի. Տէր խրատէ՝, տանջէ զամենայն որդի զոր ընդունի։ Իշխանն ասէ։ Դո՞ւք էք որ ուսուցանէք ոչ զոհել աստուածոցն և զհրամանս ինքնակալացն արհամարհել։ Սուրբքն ասեն. Այո, մեք ուսուցանեմք որ գայցեն առ մեզ՝ զճանապարհս ճշմարտութեանն, որ տանի 'ի կեանսն յաւիտենականս, և անարիւն ողջակէզս մատուցանել համագոյ և միասնական Երրորդութեանն. այլ անուն Աստուծոյ կամ թագաւորի մեք ոչ գիտեմք, բայց միայն զՅիսուս Քրիստոս զԹագաւորին յաւիտե-

նից, որ ունի իշխանութիւն մահու և կենաց։ Դուքսն ասէ. Եւ յումմէ՞ առ նա իշխանութիւն։ Սուրբքն ասեն. Ի Հօրէ ամենակալէ, որ արար զերկինս և զերկիր, և ստեղծ զամենայն բանիւ իւրով։ Իշխանն ասէ. Զայն որ խաչեցին Հրեայքն, նա՞ դատի զկենդանիս և զմեռեալս։ Սուրբքն ասեն. Այո, նա դատի զտիեզերս զօրութեամբ իւրով և առնէ յայտնութիւն մեռելոց, և ամպարշտաց զանշէջ հուրն ընձեռէ և զորդինն անվախճան։ Իշխանն ասէ. Եւ յորժամ մեռանիմք՝ դարձեա՞լ յառնեմք։ Սուրբքն ասեն. Զիա՞րդ դատի Աստուած զտիեզերս արդարութեամբ, կամ արդարոցն փառս շնորհէ և մեղաւորացն զանվախճան տանջանսն. բայց վասն ձեր ամպարշտացդ գրեալ է, թէ՝ Ոչ յարիցեն ամպարիշտք՝ ի դատաստանի և ոչ մեղաւորք ՚ի խորհուրդս արդարոց։ Այլ այս յայտնի ձեզ լիցի, զի հոգիք այնոցիկ որ ՚ի ձէնջ տանջեցան, և զատեցայք անիրաւութեամբ և ամպարշտութեամբ ձերով, խնդրելոց է ՚ի ձէնջ Աստուած անաչառութեամբ, և արկցէ զձեզ ՚ի խաւարն արտաքին, որ պատրաստեալ է հօրն ձերոյ սատանայի և հրեշտակաց նորա և ամենայն ամպարշտաց և ուրացողաց զնա։ Իսկ դուքսն մոլեգնեալ ՚ի վերայ սրբոցն իբրև արիւնարբու գազան հրամայեաց կապել զոտս և զձեռս սրբոցն տառամբք ՚ի բացեայ՝ չորից զինուորացն, և ալջառաջզօք հարկանել զնոսա, մինչև արիւնն ոռոգանէր զերկիրն։ Եւ սուրբքն ասեն. Տէր է մեր օգնական, և մեք ոչ երկիցուք, զի՞նչ արասցէ մեզ մարդ։ Իշխանն ասէ. Եթէ ոչ հաւանիք զոհել աստուածոցն՝ վաղվաղակի բառնամ զձեզ ՚ի կենաց։ Սուրբքն ասեն. Մարմնոյս մերոյ ունիս իշխանութիւն, զոր ինչ կամիս՝ արա. իսկ հոգւոց մերոց նա ունի իշխանութիւն՝ որ ետ զնա. և շնորհել կարող է մեզ զառհաւատչեայ կեանսն յաւիտենից։

Յայնժամ հրամայեաց դուքսն յարուցանել զնոսա և կապել զփայտէ և պնդել զոտս նոցա ՚ի կոճեղս, և երկաթի եղնգամբ քերել և գզել զանդամս նոցա։ Եւ անողորմ դահճացն մատուցեալ կանթեղս ՚ի մարմինս վկայիցն՝ այրեցին և խորովեցին զնոսա։ Իսկ սուրբ վկայքն բարձր ձայնիւ սկսան աղօթել և ասել.

Տէր Աստուած մեր, որ մեծաւ զօրութեամբ քով ըստեղծեր զերկինս եւ զերկիր եւ որ 'ի նոսա արարածք են, որ յամենայնի կարօղդ ես, առաքեա զհրեշտակ քո եւ շիջո զհուրս զայս՝ որ նեղէս զմեզ. եւ ցրուեա զբոց հնոցիս, որպէս փրկեցեր 'ի բաբելոնական հրոյն զերիս մանկունս եւ այրեցեր զՔաղդէացիսն. նայեա 'ի մեզ եւ անկեալ պահեա զմեզ, որպէս զի փառաւորեսցի անուն քո սուրբ յաւիտեանս: Եւ իբրեւ զայս աղօթեցին սուրբքն՝ վաղվաղակի անկան ասպատաւորքն առաջին իշխանին Լիւսիայ, եւ եղեն իբրեւ զմեռեալս, եւ ոչ կարէին յառնել. եւ տեսեալ իշխանին՝ սոսկացաւ յոյժ, եւ ամենայն ատեան ժողովելոցն յամօթ եղեն. եւ հրամայեաց իջուցանել 'ի փայտէն եւ տանել 'ի բանդն. եւ յերթալն իւրեանց աղօթէին սուրբքն եւ ասէին. Որ նստիս 'ի բարձունս երկնից ընդ աջմէ Հօր, Աստուած ճշմարտութեան եւ Տէր ողորմութեան, օգնեա մեզ. զի 'ի մերձենալ 'ի մեզ նեղութեան՝ յաջողեսցի մեզ ճանապարհ վկայութեանց քոց: Եւ այսպէս հանէին զգիշերն 'ի գլուխ յաղօթս Աստուծոյ:

Իսկ երանելի վկայն Եւգինէոս էր 'ի տեղւոջ միում արտաքոյ քաղաքին 'ի Թաքստեան, 'ի քարանձաւին որ կոչէր Փշաքեր. երեւեցաւ նմա Տէր 'ի տեսլեան գիշերի իբրեւ 'ի տունջեան, եւ ասէ ցնա. Եւգինէ: Եւ նա ասէ. Ահաւասիկ եմ Տէր: Եւ ասէ ցնա Տէր. Տեսեր զյառաջելոյն քան զքեզ յարքայութիւնն երկնից, եւ ոչ լուար աւետարանական ձայնին՝ որ ասէ. Որ խոստովանեսցի զիս առաջի մարդկան՝ խոստովանեցայց եւ ես զնա առաջի Հօր իմոյ որ յերկինս է: Դարձեալ ասէ ցնա Տէր. Յայտնեա զանձն քո խնդրողացն զքեզ, եւ մի ընդդիմակաց լինիր հրամանիս, որպէս Յովնան եղեւ. քարոզեա զբանն կենաց եւ ուսո, եւ մի երկիցես եւ մի պատկառեր, զի ընդ քեզ եմ: Եւ զայս ասացեալ Տեառն վերանայր յերկինս հանդերձ հրեշտակօքն: Եւ սուրբն Եւգինէոս լսէր զայս ամենայն իբրեւ 'ի տուընջեան. եւ յարուցեալ եկաց յաղօթս եւ գոհանայր զՏեառնէ, եւ փառաւոր առնէր զԱստուած 'ի տուէ եւ 'ի գիշերի:

Եւ զինուորքն անօրէն իշխանին խնդրէին զնա յանտառին եւ ոչ գտանէին: Եւ եղեւ կնոջ ումեմն ան-

ցանել ընդ այն տեղիսն՝ որ կոչի Վարանխայ, մերձ 'ի յայրն որ Փշաքերն ասեն, առ 'ի քաղել խոտ։ Եւ լուաւ նա զձայն սաղմոսերգութեան, զի աղօթէր սուրբն Եւգինիոս. և ասէ կինն. Զայն ինչ բարբառոյ լուայ ստորոտիս յայրին յԱկանտիս և հնչումն մարդոյ. և թէ զինչ իցէ ոչ գիտեմ։ Իբրև լուան քաղաքացիքն ասեն ցնա. Դու ուրեմն հարաւ ի քեզ և մոլեգնեալ ես 'ի նոցանէ. զիա՞րդ ասես եթէ ձայն լուայ և ոչ զոք տեսի։ Եւ կինն պնդէր և ասէր ճշմարիտ լինել զասացեալսն։ Իսկ իբրև լուան ոմանք 'ի փողոցամիջի անդ ժողովեալ էին մարդիկն և սպասաւորքն դատաւորին, գնացին միաբան յայրն զհետ կնոջն, Ականտիս կոչեցեալ. առին արս և սպառազինեալս ընդ ինքեանս։ Իջին ընդ նոսա արք և կանայք 'ի քաղաքէն, և եցոյց նոցա կինն զայրն։ Եւ ձայն լսելի լինէր յականջս բազմութեան 'ի սաղմոսելն երանելւոյն Եւգինիոսի. և զարհուրեալ զանգիտեցին մտանել 'ի ներքս, զի կարծէին այսս չար լինել անդրէն։ Իսկ ոմանք էին զինեալք՝ համարձակեցան մտանել յայր անդր։ Եւ տեսեալ զսուրբն զի տարածեալ էր զձեռս իւր ընդ երկինս և կայր յաղօթս մեծաձայն բարբառով և գոհանայր և փառաւորէր զԱստուած, և պատեցին ըզսուրբն. իսկ նա ոչ լռեաց յաղօթիցն. և ասաց այսպէս. Շուրջ եղեն զինև շունք բազումք և ժողովք չարաց պաշարեցին զիս։ Հարցանէին զնա և ասէին. Ընդէ՞ր ես աստ միայն բնակեալ, կամ զինչ խնդրես դու այսր, մի թէ դո՞ւ իցես զոր խնդրէ իշխանն մեր, որ կոչիս վարդապետ և ուսուցիչ քրիստոնէից։ Եւ պատասխանի և ասէ. Ես քրիստոնեայ եմ։ Իսկ այլք 'ի զինուորացն 'ի դասուց Լիւսիայ բդեշխին հարցանէին դարձեալ և ասէին. Յո՞յսմ քաղաքէ իցես դու թէ յայլմէ։ Իսկ երանելին ոչ ինչ տայր պատասխանի, բայց միայն ասէր, եթէ քրիստոնեայ եմ։

Յայնժամ զինուորացն ըմբռնեալ զնա քարշէին մինչև 'ի քաղաքն, կամեցեալ կացուցանել զնա առաջի դքսին։ Իսկ երանելի վկայն Քրիստոսի 'ի քարշանսն աղաղակէր և ասէր. Ի ճանապարհս վկայութեանց քոց զուարճացայց որպէս յամենայն 'ի մեծութեան։ Եւ դարձեալ. Զի որպէս քաղցր են 'ի քիմս իմ բանք

քո, և որ զկնի. և՝ Ոչ երկեայց 'ի չարէ, զի դու Տէր ընդ իս ես: Լուան մատնիչքն եթէ ըմբռնեցաւ սուրբըն Եւգինէ, և կամեցան ծանուցանել իշխանին: Եւ զինուորացն բերեալ առաջի դքսին զերանելին, վըկայելով թէ դա է ճշմարիտ վարդապետն քրիստոնէից, զոր դուք թաքուցեալ 'ի քարանձաւին: Եւ իբրև ետես իշխանն զնա և զպայծառութիւնն որ շուրջ կային զնովաւ, և զի էր օրն ատենաժամեալ, Հրամայեաց մատնողացն պարգևս տալ, և զամբոխն արձակեաց, զի 'ի վաղիւն Հրապարակաւ դատեսցէ զսուրբն: Եւ տարեալ զերանելին արկին 'ի բանդ. և զգիշերն ամենայն վարանէր 'ի սրտի իւրում, թէ որով օրինակաւ դատեսցի զսուրբ վկայն: Իսկ նա զգիշերն ամենայն Հանէր 'ի գլուխ յաղօթս Աստուծոյ. առանձինն մեկուսի լեալ յայլոց քրիստոնէից, յաղօթելն այսպէս ասէր. Տէր Աստուած Հայր ամենակալ, Աստուած Հարցն մերոց Աբրահամու, Սահակայ և Յակովբայ, որ առաքեցեր զՄիածին որդին քո զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս յաշխարհս, որով ծանեաք զաստուածութիւնդ քո, որ եկն և մարմնացաւ յանարատ կուսէն Մարիամայ. որ 'ի յերկրի երևեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ, որ վկայեաց առաջի Պոնտացւոյ Պիղատոսի զբարւոք դաւանութիւնն, և խաչի և մահու Համբերեաց, և յարեաւ երեքօրեայ, և փրկեաց զմեզ 'ի ծառայութենէ գրաւորական օրինացն. եղև գլուխ մեկայից և առաջին պտուղ ննջեցելոց, և՛ Համբերութեան տուող, և սրբոց Հրեշտակացն Հրամանատար. և զսուրբ զառաքեալսն լցոյց գիտութեամբ և պատուիրեաց յԵրուսաղեմէ մի մեկնել, այլ սպասել աւետեացն Հօր 'ի բարձանց: Եւ այժմ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, տուր ինձ զօրութիւն 'ի սրբութենէ քումմէ և շնորհեա ինձ բան 'ի բանալ բերանոյ իմոյ 'ի յանդիմանութիւն ամպարշտացս. և քաջութեամբ Համբերութիւն տանջանացս՝ զոր ածեն 'ի վերայ մեր:

Յետ այսորիկ եկն դուքսն Լիւսիաս և նստաւ յատենի 'ի բարձրաւանդակ տեղւոջն, և նախ Հրամայեաց Կամենտարիոսին՝ որ էր զօրագլուխ զինուորացն, երթալ առ սուրբն և ողոքական բանիւք խօսել ընդ սուրբն, զի թերևս Հաւանեսցի զոհել աստուածոցն:

Իսկ յորժամ ծանեաւ սուրբն Եւգինիոս եթէ խորհդ-րէ դուքսն կոչել զնա, փութացաւ կալ առաջի նորա. և խնդրեաց միւս իշխանսն՝ որ էր Կոմենտարիոսն, ե-թէ ոչինչ օգտէն ողորմանաց բանքն, ասէ ցզինուորսն. Առէք տարէք և փութով կացուցէք առաջի բդեշխին, թերևս սաստեսցէ նմա, թէ ով կամ ուստի իցէ, կամ զինչ գործէր դա յայդր անդ։ Իսկ սուրբն Եւգինիոս կնքեալ զինքն նշանաւ սուրբ խաչին՝ ասէ. Ես քրիս-տոնեայ եմ և յորդորեալ եմ ՚ի վարդապետութիւն փրկչին մերոյ Աստուծոյ, և ոչ եմ արժանի եթէ կո-չեցայց ուսուցիչ, զի ուսուցիչ մեր Քրիստոս է. դար-ձեալ որ գան զկնի իմ ՚ի քրիստոնէից, ուսուցանեմ զճանապարհն ճշմարտութեան, հաւատալ և երկիր պագանել միոյ աստուածութեանն, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, արարչին երևելեաց և աներևութից, և անարգել և արհամարհել զձեռագործս մարդկան՝ որ ոչինչ են, որպէս մարգարէն Դաւիթ ասէ. Կուռք հեթանոսաց ոսկի և արծաթ են, և նմանն նոցա եղիցին որք արարին զնոսա. և որպէս առաքեալն և աստուած-ընկալն Պաւղոս ասէ, թէ՝ Պաշտեցին զարարածս և ոչ զարարիչն։

Ասէ ցնա դուքսն. Եւ դուք քրիստոնեայքդ երից աստուածոց երկիր պագանէք և ոչ արարչին։ Պատաս-խանի ետ երանելին և ասէ ցնա. Մեք, ով անթիւ-պատէ, ոչ երկիր պագանեմք երից բաժանելոց, այլ Երրորդութեան միասնականի և անբաժանելւոյ, միոյ բնութեան Հօր ամենակալի և Որդւոյ Միածնի և Հոգւոյն սրբոյ ճշմարտի։ Եւ դուք մեռելոտի պատկե-րաց և բանսարկուին երկրպագէք։ Զի Քրիստոս որ էն ճշմարիտ Աստուած՝ առ իշխանութիւն ՚ի Հօրէ դա-տել զկենդանիս և զմեռեալս. այլ ամպարիշտք ոչ յա-րիցեն ՚ի դատաստանի, այլ առաքին ՚ի խաւարն ար-տաքին, որ պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա։

Դարձեալ սկսաւ իշխանն Լիւսիաս ողոքական բա-նիւք խօսել ընդ նմա, և կարծէր այնու խաբել և հե-ռացուցանել ՚ի բարձրութենէ հաւատոցն։ Եւ ասէ ցնա. Ի քաղաքէս յայսմանէ՞ իցես, թէ յայլմէ գա-ւառէ։ Ասէ ցնա սուրբն. Ի քաղաքէս յայսմանէ եմ։

Իշխանն ասէ. Զի՞նչ անուն է քո: Ասէ ցնա սուրբն. Եւ յառաջ ասացի քեզ և դարձեալ ասեմ, թէ քրիստոնեայ եմ ես, և ոչ երկիր պագանեմ դիւաց պղծոց. զի՞նչ առներդ ես արս վաղվաղակի: Ասէ իշխանն. Եւ առա՞նց անուան ես: Սուրբն ասէ. Առանց անուան ոչ եմ, այլ յօրինացն Քրիստոսի կոչեցայ ես Եւգինիոս: Իշխանն ասէ. Եւ այդպիսի հանճարեղի և փառաւորելոյ առն պարտ է յառաջել և զոհել աստուածոցն՝ նախ քան զփորձ առնուլ տանջանաց: — Սուրբըն ասէ. Աստուածս ստարս ես ոչ ճանաչեմ, և ոչ ծնողքն իմ ուսուցին ինձ զայդպիսի ճանապարհ, այլ հաւատալ 'ի մի աստուածութիւնն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ: — Իշխանն ասէ. Ի բաց թող զյամառութիւնդ և զոհեա աստուածոցն: Իսկ երանելին ժպտեալ ընդ միտս իւր՝ ասէ. Եւ ո՞ւր իցեն աստուածքըն ձեր զի տեսից զնոսա:

Իսկ իշխանն Լիւսիաս կարծէր զոհել նոցա, փութով հրամայեաց սպասաւորացն և քաղաքացեացն տանել զսուրբն ուր էին աստուածք նոցա 'ի մէջ քաղաքին, 'ի Նեմեսիոնն կոչեցեալ տեղւոջ: Եւ ասէ իշխանն ցերանելին Եւգինիէ. Եւգինիէ՛, եթէ լսես ինձ և հաւանիս և զոհես աստուածոցն, հրամանաւ ինքնակալացն 'ի պատիւ դատաւորական զքեզ յառաջեցուցից վասն հնազանդութեան գործոց քոց. և այլ ես բազում օրինակս առաջի դնելով խօսէր ընդ նմա: Եւ յարուցեալ իշխանն վաղվաղակի՝ ել 'ի Նեմեսիոնն, ուր կանգնեալ էին աստուածք նոցա: Գնացին ընդ նմա և ամենայն բազմութիւնք քաղաքին առեալ ընդ իւրեանս և զսուրբ վկայն Քրիստոսի, ոչ ակամայ բռնութեամբ, այլ իւրովք կամօք երթայր զկնի նոցա: Եւ իբրև մերձ եղև երանելին 'ի պատկեր աստուածոցն, յաղօթս եկաց այսպէս և ասաց. Քրիստոս փրկիչ աշխարհի, որ տարածեցեր զանարատ բազուկս քո 'ի վերայ կենսաբեր խաչին, և հեղեր զանապական արիւնդ 'ի փրկութիւն մեզ, և արարեր խաղաղութիւն յերկինս և յերկրի. որ յաւուրս մարգարէին Դանիէլի զԲէլ կործանեցեր 'ի Բաբելոնի, և հերձեր զվիշապն, և զպաշտօնեայս չարին յամօթ արարեր. որ եօթնամեայ ժամանակս արքային Նաբուգոդոնոսորայ

Digitized by Google

հրամայեցեր ընդ գազանս վայրենի և ընդ անասունս խոտաճարակ լինել, և ծանուցեր զզօրութիւն աստուածութեանդ քո արարիչ և ստեղծիչ գոլով: Եւ արդ Տէր իմ և Աստուած, ցրուեա և կորո զսոսա, զի ծանիցեն զքեզ միայն Աստուած ճշմարիտ:

Եւ 'ի կատարել աղօթիցն՝ 'ի նմին ժամու երկքեան պատկերքն աստուածոցն կործանեցան և անկան և եղեն մանր իբրև զփոշի. և հողմն չարութեան որ բունեալ[1] էր 'ի նոսա, գոչեաց մեծաձայն և ել 'ի նոցանէ, և ասէ. Եւգինիէ, ընդէ՞ր հալածես զմեզ 'ի մերմէ բնակութենէս, զի ոչ եմք մեք աստուածք, այլ դեք թշնամանեալք. և տեսանելով զգեղեցկութիւն պատկերացս այսոցիկ՝ ցանկացեալ բնակեցաք 'ի սոսա: Եւ արդ աղաչեմք զքեզ սուրբդ Աստուծոյ, մի հեռացուցաներ զմեզ արտաքոյ 'ի տեղւոջէ աստի: Իսկ սուրբ վկայն Քրիստոսի հրամայեաց նոցա հաւանել և գնալ յանբնակ լեառնն Կովկասու: Եւ ամենայն խառնիճաղանճ ժողովքն և քաղաքացիքն տեսին զկործանումն պատկերաց աստուածոցն: Եւ սուրբն խօսէր ընդ մոլորութեան հօգւոյն. և հաւատացին բազումք 'ի ժողովրդոցն 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, և գոչէին մեծաձայն և ասէին. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, և մի է Աստուած սրբոյն Եւգինեայ. վասն զի զԴիա և զԱպողոն և զԱրտեմիս տեսաք կործանեալ և մանրեալ իբրև զփոշի: Եւ ասէ երանելին ցամենեսեան. Ծանեա՞յք արդեօք զպատկերացն ձերոց զզօրութիւն՝ որոց երկիր պագանէիք, եթէ կարացի՞ն իւրեանց օգնել, և զիա՞րդ ձեզ օգնեսցեն, կամ վանել զյարձակումն բարբարոսացն՝ որք պատերազմաւ մարտնչին ընդ ձեզ: Արդ 'ի բաց կացէք 'ի նոցանէ և եկայք զկնի Աստուծոյն իմոյ, զի արասցէ ձեզ թողութիւն: Կամէր և այլ ինչ վարդապետել և խօսել սուրբն ընդ նոսա: Իսկ իշխանն Լիւսիաս բարկացեալ՝ ոչ ետ սրբոյն յերկարել զբան վարդապետութեան, և ասէ ցնա. Արդարութեամբ ասացին վասն քո չարախօսքն, զի այդպիսի բանիւք դարձուցեր զզօրսն[2] ինքնակալացն յաս-

1. Յօր. բնեալ:

2. Յօր. զզաւրանն. Թերեւս՝ ընդ զօրականն:

տուածոյն երկրպագութենէ, և առեն զՅիսուս Քրիստոս լինել Աստուած որ խաչեցաւ 'ի Հրէիցն: Սուրբն ասաց. Ո՞չ ամաչես աստուածս կոչել զայնոսիկ որք կործանեալք եղեն մինչ իբրև զփոշի: Իշխանն ասէ. Միտք քո յօդս են հանապազ. արդ զիարդ չիցես դու գլուխ կախարդաց. զի ես ոչինչ տեսանեմ, և դու իբրև զանտեղ խօսիս, և ոչ յայլոց ոք ինչ ուսար կամ լուար: Եւ սրտմտեալ իշխանն հրամայեաց իջուցանել յատեանն:

Յայնժամ յառաջեաց դուքսն և նստաւ յատենին. և հրամայեաց զկնուորացն մերկացուցանել զսուրբն և ածել նմա աւիզած կոսաւի. և դահճացն վաղվաղակի արարին զհրամայեալսն, և կացուցին առաջի դատաւորին: Իշխանն ասէ. Հաւանեաց և զոհեա աստուածոցն յառաջ քան զչարչարանս քո: Երանելին ասէ. Բազում անգամ լուար յինէն, զի ասացի քեզ թէ քրիստոնեայ եմ և ոչ զոհեմ դիւաց պղծոց: Դուքսն ասէ. Ի բաց թողեալ զյամառութիւնդ, թէպէտ և ոչ երկիր պագանիցես անկեալ աստուածոցն, մատիր և զոհեա Ասկղեպեայ և այլոց աստուածոցն. ապա թէ ոչ՝ զոգիդ անձատես 'ի մարմնոյդ: Սուրբն ասէ. Եւ ոչ կարէ մեկնել զմեզ 'ի սիրոյն Քրիստոսի, նեղութիւն, թէ անձկութիւն, թէ սով, թէ մերկութիւն, թէ հալածանք կամ երկիւղ տանջանաց և կամ հանդերձեալքըն, և կամ այլ ինչ արարած: Այլ նախ արձակեա բժիշկս զի ողջացուսցեն զմանրեալ աստուածսն քո որ փշրեցան:

Եւ բարկացեալ իշխանն այնուհետև հրամայեաց դահճացն պնդել զոտս և զձեռս նորա և տարածանել 'ի վերայ գետնոյ, և ստուար մահակօք տանջել զնա, փոխանակ արհամարհելոյ զաստուածսն: Յայնժամ ասէ ցերանելին՝ դատաւորն. Մի՛ հայհոյեր զաստուածսըն: Եւ յետ բազում հարուածոցն ասէ ցհարկանողսըն. Մատուցէք զդա մերձ 'ի փայտն, և կապեցէք ըղձեռս և զոտս դորա 'ի վերայ փայտին, և քերեցէք ըղմարմինն դորա մինչև զղջասցի և եկեսցէ 'ի միտս իւր, և հնազանդեսցի արդար օրինաց մերոց և զոհեսցէ աստուածոցն: Եւ կատարեցին զհրամայեալսն 'ի դատաւորէն 'ի վերայ սրբոյն, և արիւն նորա իբրև զջուր

Digitized by Google

հոսէր 'ի մարմնոյ վկային: — Իշխանն ասէ. Ես վաղվաղակի զկամակորութիւն քո լուծանեմ և հանեմ ընդ գըլուխ քո, և գայցէ Քրիստոսն քո և փրկեսցէ զքեզ 'ի ձեռաց իմոց: — Իսկ երանելին Եւգինիոս ասէ. Քրիստոս փրկիչն իմ փրկեսցէ զիս 'ի ձեռաց քոց, անօրէն ամբարիշտ, քանզի ամենեւին ոչ իմացայ զտանջանս քո զոր ածեր 'ի վերայ իմ. քանզի փրկիչն իմ կակղացոյց զմեքենայս չարչարանաց քոց:

Եւ դատաւորն եւս առաւել պնդեալ 'ի չարութիւն վասն բանից սրբոյն և վասն արհամարհելոյ զտանջանսն, խորհեցաւ այնուհետև սաստկացուցանել զգործի տանջանացն 'ի վերայ սրբոյն. հրամայեաց դահճացն մատուցանել զամբարս 'ի կողս նորա և աղխուր արկանել 'ի վերայ անդամոցն: Եւ երանելին համբերէր քաջութեամբ 'ի տանջանսն և ոչ տրտմէր, այլ յոգւոց ելանելով կայր յաղօթս առ Աստուած և ասէր. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, որ 'ի բազում վշտաց և 'ի նեղութեանց փրկեցեր զսուրբս զառաքեալսն քո և արարեր քարոզ տիեզերաց. որ աներեցեր զդժոխս և լուծեր զմահ, և զտարամերժեալս 'ի կամաց քոց վերածեր յարքայութիւն քո, և զմեղաւորս ազատեցեր 'ի մեղաց, շիջո զհրոյս բորբոքումն և բարձ յաշխարհէ զգոհս պղծութեան աստուածոց սոցա, և ողորմեա այնոցիկ որք երկիր պագանեն քեզ հոգւով և ճշմարտութեամբ:

Իսկ իբրև ետես դատաւորն եթէ ոչինչ օգտեցաւ յամենայն տանջանացն՝ զոր ած 'ի վերայ սրբոյն, յետ այնորիկ հրամայեաց դահճացն հուր վառել արտաքոյ քաղաքին հեռի ասպարիսիւ միով. և միահամուռ ածել զամենեսեան զվկայսն 'ի մէջ հըրատին բորբոքելոյ, որոց անուանքն էին. Մակարիոս, Վալերիանոս և Ակիւղաս, ընդ նոսին և զԵւգինիոս: Յայնժամ եկն դահճապետն և ասէ ցդատաւորն. Ըզհրամայեալսն 'ի ձէնջ քաջութեամբ կատարեցաք, և առաւել եւս բորբոքի հնոցն. արդ զոր ինչ և հրամայես վասն դատապարտելոցն արասցուք: Եւ իբրև լուաւ զայս իշխանն՝ ել վաղվաղակի բազմութեամբ քաղաքին տեսանել զհնոցն և զկատարած վկայիցն Աստուծոյ: Եւ տեսեալ իշխանին Լիւսիայ՝ զարմացաւ

ընդ սաստկութիւն բորբոքելոյ հնոցին. յայնժամ հրամայեաց արկանել զնոսա 'ի հնոցն։ Իսկ երանելին Եւգինիոս քաջալերէր զընկերս իւր և ասէր. Մի երկընչիք 'ի շրջանուտ հրոյ աստի, զի որչափ բարձրանայ սոյնպէս և կորնչի. տեսութիւնն միայն ունի զերկիւղն. վասն զի ունիմք մեք 'ի ձեռն ապաւինացու հըրոյս այսմիկ ժառանգել զանապական գանձն որ պատրաստեալ է սրբոց իւրոց, և զկեանսն յաւիտենականս։ Եւ ամբարձեալ զձեռս իւրեանց յերկինս միաբանութեամբ աղօթէին այսպէս ասելով. Տէր Աստուած, որ առաքեցեր զՄիածին Որդիդ քո 'ի Բաբելոնի, և զհուր հնոցին շիջուցեր յերից մանկանցն, առաքեա և 'ի հնոցս յայս զցօղ քաղցրութեան քո, և փրկեա զմեզ 'ի հրոյս յայսմանէ, զի անկէզ պահեսցուք 'ի բոցոյ աստի, և մի մերձեսցի 'ի մեզ։

Եւ մինչդեռ աղօթէին սուրբքն՝ առաքեաց դուքսն առ սուրբսն աղաչելով զնոսա, զի մի արկցեն զանձինըս իւրեանց 'ի հնոցն։ Պատասխանի ետուն սուրբքն և ասեն. Մեք պատրաստ եմք առ ամենայն նեղութիւնս տանջանաց՝ զոր ածելոց ես 'ի վերայ մեր վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ վասն մեր չարչարեցաւ և յարեաւ և փրկեաց զմեզ, և ոչ երկիցուք յահէ սպառնալեաց քոց։ Իբրև լուաւ զայս բըռնաւորն, մոլեալ իբրև զարիւնարբու գազան՝ հրամայեաց արկանել զնոսա 'ի բորբոքեալ հնոցն։ Եւ սըրբոցն կնքեալ զինքեանս նշանաւ խաչին՝ ընկեցան 'ի միասին 'ի հուրն։ Յառաջեաց քան զամենեսեան և եմուտ 'ի ներքս երիցս երանելին Եւգինիոս և այլքն զկնի նորա։ Եւ տեսին զի հրեշտակք Աստուծոյ մտին ընդ նոսա և երթային հանդերձ հրեշտակօքն 'ի վերայ կայծականցն և փառաւորէին զԱստուած և ասէին. Աստուած ամենակալ, որ առաքեցեր զԲանդ քո 'ի փրկութիւն մեզ, որ եղծ զերկունս մահու, և զկապեալս կորզեաց քաջութեամբ, լուր մեզ մեղուցելոցս և կատարեա զընթացս մեր 'ի բարի 'ի փառս քո, և շնորհեա զխաղաղութիւն քո աշխարհի, և յայտնեա զմեզ հաւատացելոցն 'ի քեզ։

Եւ յետ երկուց աւուրց շիջաւ հուրն և յայտնեցան սուրբքն. և հրեշտակքն վերացան յերկինս և ոչինչ

Digitized by Google

երեւէին նշմարանք ՚ի սրբոցն մարմնոց ՚ի հրոյն. և մազ մի ոչ պակասեաց հուրն ՚ի հանդերձից նոցա։ Դարձեալ առաքեաց իշխանն ՚ի զինուորացն տեսանել զերանելի վկայսն, թէ մերձեցաւ ՚ի նոսա հուրն, և եթէ անկեզ պահեցան. և որք առաքեցանն ոչ դարձան և ոչ պատասխանի բերին. քանզի իբրև տեսին՝ երկիր պագին նոցա և հաւատացին ՚ի Տէր։ Յայնժամ եկին դահիճքն և ծանուցին Լիւսիայ, թէ սուրբքն կենդանի են և փառաւորեն զԱստուածն իւրեանց. և ամենեքին ոչ մերձեցաւ ՚ի նոսա հուրն. և առաքեալքն ՚ի քէն զինուորքն՝ երկիր պագին նոցա և հաւատացին ՚ի Քրիստոս։

Զայս իբրև լուաւ դատաւորն, իբրև զհուր բորբոքեցաւ և կրճտեաց ՚ի վերայ նոցա զատամունս իւր. վասն զի ետես զինքն յաղթահարեալ և զբազումս հաւատացեալս յԱստուած. հրամայեաց սրով բառնալ զգլուխս նոցա, գրեալ վճիռ որ ունէր օրինակ զայս. ԶՎաղերիանոս և զԿանտիտոս և զԱկիւղաս և զՄակարիոս, որք անհաւանք եղեն հրամանաց ինքնակալացն և ոչ մատուցին զոհս բարերար աստուածոց մերոց, այլ խոստովանեցան զանձինս քրիստոնեայս, ՚ի Յիսուս ոմն հաւատացեալ, զոր խաչեցին Հրեայքն յԵրուսաղէմ. որք և զզինուորս թագաւորացն հրապուրանօք կախարդութեան հեռացուցին յերկրպագութենէ աստուածոցն, զոր աղաչեցաք բազում անգամ և ոչ լուան և ոչ հնազանդեցան արդար օրինաց մերոց. յետ բազում տանջանացն զվճիռ մահու ընկալցին, և կերակուր լիցին մարմինք նոցա թռչնոց երկնից և գազանաց երկրի։

Եւ անողորմ զինուորացն քարշեալ զսուրբ վկայսն արտաքոյ հնոցին, զի կատարեսցեն զհրամանս բռնաւորին. իսկ ամենայն արժանաւորութեանց արժանաւոր վկայքն Քրիստոսի աղաչեցին զզինուորսն վայր մի անսալ զի յաղօթս կայցեն։ Եւ թողացուցեալ նոցա, և սրբոցն ամբարձեալ զձեռս իւրեանց և կացեալ ընդ արեւելս, սկսան աղօթել այսպէս. Տէր Աստուած մեր Յիսուս Քրիստոս, դու իսկ ասացեր ամենասուրբ բերանովդ քով, եթէ՝ Երկու ձագ դանգի միում վաճառին, և մի ՚ի նոցանէ յերկիր ոչ անկցի առանց Հօր

ձերոյ որ յերկինս է։ Դու, Տէր, ետուր զօրութիւն սր-
բոց մարգարէից քոց և վկայից՝ համբերել վշտաց և նեղութեանց։ Դու, Տէր, որ զԱբրահամ ապրեցուցեր և զպատարագ նորա ընկալար. դու ես որ ետուր շը-
նորհս Յովսեփու առաջի Փարաւոնի արքային Եգիպ-
տացւոց։ Դու ես որ զմարգարէն Մովսէս ընտրեցեր յառաջնորդութիւն ժողովրդեանն քում Իսրայէլի, և 'ի ձեռն նորա հերձեր զծովն Կարմիր և անցուցեր զժո-
ղովուրդն յանապատն Սինայ, և ետուր համբերել խստապարանոց ժողովրդեանն։ Դու 'ի ձեռն Յեսուայ զՅորդանան բաժանեցեր, և զերիքովական պարիս-
պըն աղամանդեայ իբրև զջուր հեղեր. որ քոյին հրա-
մանաւդ ոտնակապեաց զարեգակն և զլուսին։ Դու ես որ զօրացուցեր զգատաւորսն Իսրայէլի 'ի վերայ այլազ-
գեացն, և փրկեցեր զժողովուրդն քո 'ի ձեռաց ամ-
պարշտացն Քանանացւոցն։ Դու ետուր յաղթել Դաւ-
թի՝ այլազգւոյն Գողիաթու հսկային, և փրկեցեր 'ի ձեռացն Սաւուղի անօրինի։ Որ պահեցեր զԴանիէլ 'ի գբոյ առիւծուցն, և զՇուշան ապրեցուցեր և ազատեցեր 'ի գազան ծերոցն. և ետուր յաղթութիւն Թեկղի՝ առ ոտն կոխել զհրոյն և զգազանաց զօրութիւն. և պա-
հեցեր անարատ զսուրբ զառաքեալսն[1] յամենայն նեղ-
չաց իւրեանց. և զմեր զանարժանիցս զծառայիցս ըն-
կալ զաղերս պաղատանացս, և կատարեա զխնդրս մեր շնորհօք քո։

Եւ իբրև լռեցին յաղօթիցն և տեառնագրեցին զինքեանս նշանաւ խաչին, և խոնարհեցուցին զպա-
րանոցս իւրեանց, հատին զգլուխս երանելեացն. և կա-
տարեցան սուրբքն 'ի փառս Աստուծոյ։ Եւ ընկեցին զմարմինս նոցա որպէս հրամայեցաւ նոցա 'ի դատաւո-
րէն. և նստան պահապանքն պահել զսուրբսն. զի զի-
տասցեն զխնդրողս վկայիցն և մատնեսցեն զնոսա դա-
տաւորին։ Իսկ հաւատացելոցն իմացեալ զխորհուրդս նոցա՝ մնային գիշերւոյն լինելոյ. և իբրև նստեալ և 'ի քուն եղեն պահապանքն, եկին և ամփոփեցին զնշ-
խարս սրբոց վկայիցն ազդեցութեամբն Աստուծոյ. զգլուխս նոցա ոչ գտին մերձ 'ի մարմինս նոցա, բայց

1. Յոր. զառաքեալն։

զնշխարսն բարձեալ տարան. յիւրաքանչիւր տեղիս իւրեանց։ Եւ յորժամ առաւօտ եղև մնացեալ 'ի Թանձրախիտ մայրիսն Թաքեան, զի մի ոք տեսցէ և մատնեսցէ դատաւորին։

Իսկ մի ոմն 'ի սպասաւորաց սրբոցն ննջեաց, և ետես զսուրբն Վաղերիանոս 'ի տեսլեանն զի ասէր ցնա. Բարիոք արարէք զի ամփոփեցէք զմարմինս մեր. յարուցեալ դու եւ ընդ քեզ մի յընկերաց քոց, և գնացէք 'ի առանձնեան ժամու. և յորժամ երեկոյ լինի 'ի մերձենալ 'ի մէջ գիշերին, յորժամ խոր 'ի քուն լինին պահապանքն, առէք զգլուխս մեր և բերէք դիք մերձ 'ի նշխարս ոսկերաց մերոց. և զի փայլակնացայտ լոյս երևեսցի ձեզ 'ի նոցանէ, և այնպէս գտանիցէք զնոսա։

Եւ յարուցեալ 'ի քնոյ անտի պատմեաց ընկերաց իւրոց զտեսիլն, և առեալ յընկերաց իւրոց և գնաց. և տեսեալ զի լոյսն փայլէր շուրջ զնոքօք, որպէս ասաց սուրբն Վաղերիանոս։ Եւ առեալ բերին զնոսա և յոյժ ուրախ եղեն յաղագս գիւտի սուրբ նշխարացն։ Եւ յետ անցանելոյ երից գիշերաց՝ պատրաստեցաւ հանգըստարան նոցա 'ի տեղւոջն կոչեցելում Միջադետս Հարաւայ։ Եւ եղեւ պատերազմ 'ի մէջ նոցա, Թէ ոյք որոց լիցին մարմինք վկայիցն, զի գիտասցեն զնոսա յանուանէ. զի 'ի քանցելոց բազում հարուածոց մարմնոցն 'ի տանջանացն՝ ոչ կարէին ճանաչել զնոցին մարմինսն. և մնային յայտնութեան սրբոցն։

Եւ մի ոմն 'ի զինուորացն որոյ հրամանն առեալ պահել զսուրբսն, լցեալ հոգւով և ասէ ցնոսա. Կացցուք յաղօթս առ Աստուած, և նա յայտնեսցէ մեզ զխորհուրդս մեր. Թողցուք զիւրաքանչիւր սրբոցն զգըրաստսն որք բարձեալ տանին զնշխարս նոցա, և ուր և աջողեսցէ Աստուած և առաջնորդեսցէ, և յոր կողմ և երթիցեն նոքա՝ յայնժամ [1] իմացեալ ծանիցուք ըզտեղի սրբոցն։ Եւ կացեալ միաբան յաղօթս, և թողեալ զգըրաստսն, և առեալ մինն 'ի նոցանէ զնշխարս սրբոյն Կանտիտոսի՝ գնաց 'ի տեղին անուանեալ Սաւղահինա. և միւսն որ բարձեալ էր զՎաղերիանոսին, վասն զի նոյնն էր որ զԿանտիտոսին կրէր, տարաւ 'ի

1. Յօր. Թերի էր յայնժ.

տեղւոյն ուստի ինքն էր. և այսպիսի օրինակաւ եղև յայտնութիւն սրբոցն։ Առեալք իւրաքանչիւրք զվկայս իւր և երթեալք խնդութեամբ և ուրախութեամբ բազմաւ 'ի քաղաք իւր, և զգլուխս երանելեացն՝ եդին ընդ այլ նշխարս նոցա 'ի տապանի. զանձ անսպառս և անապական ժողովեալ 'ի բարեխօսութիւն փրկութեան հաւատացելոց 'ի յոյս կենացն յաւիտենից 'ի Քրիստոս Յիսուս. և միաբանութեամբ օրհնէին զտուիչն այնպիսի համբերութեան մարդկան։

Եւ յետ անցանելոյ ժամանակացն այնոցիկ և դադարելոյ հալածանացն, շինեցին վայելուչ վկայարան ըստ իւրաքանչիւր անուանց սրբոցն, 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

Իսկ երանելի և անպարտելի վկայն Եւգինիոս, դեռ ևս տակաւին կենդանի էր և արգելեալ կայր 'ի խաւարչուտ բանդի, հեղուեալ քսեռօք 'ի փայտի անդ, ուր կանգնեալ էին 'ի մէջ տանն. և անյագ ձայնիւ և սաղմոսերգութեամբ գոհանալով օրհնէր զԱստուած 'ի վերայ անպատում պարգևաց նորա, աղաղակէր և բարձր բարբառով աղօթէր, և ասէր այսպէս. Աստուած ամենակալ, Հայր սիրելի Որդւոյ քո Միածնի, Աստուած զօրութեանց և հրեշտակաց և ամենայն անուան անուանելոյ, որ հաստատեցեր զամենայն բանիւ զօրութեամբ քո, որ առաքեցեր զծոցածին և զէակից Բանդ քո 'ի փրկել զարարածս. որ եկն կամաւ քո և մարմնացաւ յանարատ կուսէն Մարիամու, և կրեաց զամենայն կիրս մարմնոյ՝ բայց 'ի մեղաց, և խաչի և մահու համբերեաց, և թաղեցաւ 'ի նոր գերեզմանի, և էջ 'ի դժոխս, և վերաբերեաց զամենեսեան 'ի մեղաց և յապականութենէ. և յերրորդ աւուր յարեաւ 'ի մեռելոց և համբարձաւ առ քեզ, և նստաւ ընդ աջմէ մեծութեան քում՝ ուր էրն զառաջինն. և խոստացաւ դարձեալ գալ միւսանգամ դատել զկենդանիս և զմեռեալս, և հատուցանել ըստ գործոց իւրաքանչիւրոց։ Դու Տէր, զօրութեամբ քո մեծաւ լուար յիւրաքանչիւր դարս և 'ի ժամանակս ձայնի արդարոցն և փրկեցեր և պահեցեր յամենայն վշտաց և նեղութեանց. որ զվէմն հաւատոյ զուրբ զառաքեալն

քո Պետրոս՝ հաներ 'ի բանդէն 'ի ձեռն հրեշտակին, որ կապեալ կայր 'ի մէջ չորից զինուորացն կրկին շղթայիւք, և ազատեցեր ի ձեռաց Հերովդի և յակընկալութենէ Հրէիցն, և հաւատացար նմա զփականս արքայութեանն. և զՊաւղոս զանօթն ընտրութեան և զՇիւղայ 'ի տանջանաց բանդին ազատեցեր. և այժմ առաքեա զհրեշտակ քո և հան զիս 'ի նեղութենէ բանդիս յայսմանէ՝ ողորմութեամբ քո, և արձակեա զոտս իմ 'ի գայթակղութենէ, և զերծո 'ի ձեռաց անօրինիս և ամբարշտիս Լիւսիայ, զի դու Տէր կարող ես յամենայնի. և քեզ հանցուք օրհնութիւն և փառս ընդ Հօր և ամենասուրբ Հոգւոյդ, յաւիտեանս. ամէն։

Եւ այսպէս կացեալ յաղօթս երանելւոյ վկային Քրիստոսի. և ահա հրեշտակ Տեառն իջեալ յերկնից՝ երևեցաւ նմա, և լոյս մեծ ծագեաց 'ի բանդին. և ցնծացեալ ուրախութեամբ սրբոյ վկային Քրիստոսի։ Եւ մինչդեռ նա յայսմ մտաց խորհրդի էր՝ առաքեաց անթիւպատոսն Լիւսիաս դա՛հիճս 'ի բանդն, և հանեալ զերանելին հատին սուսերաւ զգլուխ նորա, մինչդեռ փառաւորէր զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին յաւիտեանս. ամէն։

Կատարեցաւ երանելին Եւգինիոս վկայութեամբ 'ի Տրապեզոնտացւոց քաղաքին, յամսեանն յունուարի՝ 'ի քսան և ութն, 'ի հիւպատուջ Դիոկղետիանոսի և Մաքսիմիանոսի. և եդան նշխարք ոսկերաց նորա 'ի վկայարանին, որ է մերձ 'ի դղեկ պարսպին 'ի բարձրաւանդակ և վայելուչ բլրին, և գեղեցկաշէն վկայարանին. ամ յամէ կատարելով զյիշատակ նորա անխափան տօնախմբութեամբ, 'ի Քրիստոս Յիսուս. որում վայելէ փառք իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Եւղոքսեայ և Ռոմելի և Զենոնի և Մակարայ։

Ի ժամանակին յորժամ թագաւորեալ Տրայիանոսի՝ բարեատեացն սատանայ արկ 'ի սիրտ նորա խորհուրդ չարութեան, յարուցանել հալածանս 'ի վերայ եկեղեցւոյն Աստուծոյ. և նեղէին ամենայն ուրեք զհաւատացեալսն 'ի Քրիստոս, և ստիպէին զոհել անշունչ դիւացն. և նստեալ յատենի ամբարիշտ թագաւորն, հրամայեաց տալով յամենայն քաղաքս և 'ի գեօղս զոհել աստուածոցն. մանաւանդ զայնոսիկ որ 'ի Քրիստոս կէին բարեպաշտութեամբ։ Զհեծելազօրսն առաքելով ընդ աշխարհսն ամենայն 'ի ձեռն նամականաց, զի առանձնանաց մեծամեծացն քրիստոնեայքն, ուր և գտցին։ Մատուցեալ անդ յիշխանացն. Ռոմելոս անուն, ասէ ցթագաւորն. Հրամանն բարեպաշտութեան ձերոյ հզօր և պատուական է, բայց զանձն յերեւելի պատուաւորաց պաշտօնեայս առաքեա 'ի Գաղղիացւոց գաւառն՝ առ քաջամարտիկ և արիագոյն զօրսն։ Ասէ թագաւորն ցիշխանն Ռոմելոս. Երդուեալ 'ի փրկութիւն աստուածոցն, զի բարիոք են խորհուրդք քո։ Եւ հրամայեաց գնալ հնգից արանց 'ի մեծամեծաց պալատանն, առաքելով նորա հինգ բազումս, գրեալ և հրովարտակս ընդ նոսա որ ունէր օրինակ զայս. Տրայիանոս մեծ յաղթող թագաւոր, կայսր Հռոմայեցւոց, պատուական գաւառաց զօրագլխաց կոմսից, երկոտասան ազգաց՝ ուրախ լինել։ Հրամայէ

մեր քաջութիւնս 'ի ձեռն պատուիրանաց մերոց ե-
րևելի գլխաւոր իշխանացդ պաղատանս մերայ, զոր
խորհեցաք 'ի միասին ծանուցանել ձեզ, վասն աս-
տուածոցն բարերարութեան, որք զարիական քաջու-
թիւնս և զօրութիւնս շնորհեն ամենեցուն, և վասն
այնորիկ պարտիմք հատուցանել զընծայս նոցա և
զոհս, և տիրել զնոսա յամենայն մնաց և 'ի զօրու-
թենէ. զի ելանելով ձեր 'ի պատերազմ վաղվաղակի
յաղթող երևեսջիք 'ի վերայ թշնամեաց ձերոց, որք
են 'ի կողմանս արևելից. ընկեցեալ սպառազինու-
թիւն նոցա և զամենայն գործի զինու զինուորու-
թեան՝ յարձակեսջիք 'ի վերայ նոցա։

Իսկ նոցա առ ժամայն արհամարհեալ զհրամանս
թագաւորին՝ յաղթեցին հակառակորդացն դառնալ
'ի պատերազմէն։ Եւ տեսեալ թագաւորն զհրամանս
իւր արհամարհեալ 'ի նոցանէն՝ բարկացաւ յոյժ. և
հրամայեաց կալանել նոցա 'ի հայրենի գաւառէն իւ-
րեանց, և երթեալ 'ի կողմանս Հայոց 'ի քաղաքն Մե-
լիտենի, համարեցաւ այնու անարգել զնոսա. և նոքա
զարհուրեալք 'ի սպառնալեաց բանաւորին Տրայիանո-
սի՝ եկին 'ի նախասացեալ գաւառն, զի մի բարկացեալ
կոտորեսցէ զնոսա. և էր թիւ զօրաց նոցա մետասան
հազար արանց պատերազմողաց սուսերամերկաց։

Յայնժամ տեսեալ իշխանին Ռոմելիոսի որ ունէր
զպատիւ պրոպորիգոսութեան, ասէ ցթագաւորն. Ո՛վ
թագաւոր, այնպէս կարծեցեր դու թէ իմաստու-
թեան ինչ գործ գործեցեր զայդ առնելով։ Ասէ ցնա
թագաւորն. Ուրեմն և դու խաբեցա՞ր յաղանդոյ մո-
լորութեան նոցա։ Ասէ ցնա Ռոմելոս. Ցիմար և ան-
գգայ և արբեալ չարին մոլորութեամբն, դու զքո ար-
նատի ջանաս՝ զոր ունիս առ կուռս անմռունչս՝ պատ-
մես ինձ և մի՛ բամբասեր զիմ կատարելութիւն հա-
ւատոյս։ Եւ բարկացեալ թագաւորն հրամայեաց մա-
հակօք հարկանել զնա. և ասէ ցնա. Տեսցուք այսու-
հետև օգնէ քեզ Քրիստոսն քո զոր ասես։ Ասէ սուր-
բըն. Անդնդայինն վիշապ և կեղծաւոր, ո՞չ իմացար թէ
չարչարանքդ քո զոր կարծես զարհուրեցուցանել զիս՝
Ճողոպրեն զիս և փրկեն 'ի կռոցն պղծութենէ, և ըղ-
ձեցուցանեն ինձ զանապական զգեստն զոր պարգևէ

Քրիստոս սիրելեաց իւրոց։ Եւ բարկացեալ թագաւորն հրամայեաց սրով բառնալ զգլուխ նորա։ Եւ կատարեցաւ սուրբն Սոմելիոս բարի խոստովանութեամբ, յամսեանն հոկտեմբերի ԺԲ, յաւուր շաբաթու, 'ի փառս Աստուծոյ։

Եւ յետ այնորիկ մեռաւ Տրայիանոս. և յետ ժամանակաց անցելոց՝ յարեաւ այլ թագաւոր Դիոկղետիանոս անուն՝ որ ոչ ճանաչէր զԱստուած, մանաւանդ և որ 'ի Քրիստոս հաւատային՝ դարձուցանել ջանայր։ Եւ նստեալ 'ի բարձր բեմի, և առաքեաց հրովարտակ ընդ ամենայն գաւառս յիշխանս և 'ի դատաւորս, և 'ի զօրագլուխս, դարձուցանել զամենեսեան 'ի հաւատոցն՝ 'ի կռոցն խաբէութիւն։ Եւ ընկալեալ զայսպիսի հրամանս իշխան քաղաքին Մելիտենոյ, որում անուն էր Պոնտիանոս, զի և նա Հելլենացի էր ազգաւ, և հրամայեաց քարոզ կարդալ ընդ ամենայն հրապարակս և ընդ գաւառս. Եթէ որք ոչ կամիցին հաւանել հրամանաց ինքնակալին և զոհել աստուածոցն՝ անողորմ տանջանօք և սրով զրաւեսցին 'ի կենացս։ Եւ ամենեցուն քրիստոնէից լուեալ զայսպիսի սպառնալիս բռնաւորին՝ վաղվաղակի խուճապեալք յերկիւղէ տագնապին՝ թագուցանէին զանձինս իւրեանց, զի մի 'ի բուռն անկցին անաստուած դատաւորին. զի ուր և գտանէին նեղէին, և մեծամեծ տանջանս 'ի վերայ ածելով ստիպէին զոհել աստուածոցն և երկիր պագանել անշունչ պատկերաց։

Եկեալ այրք ոմանք չարախօսութիւն առ իշխանն մատուցանէին վասն Մարինոսի, որ Եւդոքսիոսն կոչեցաւ, որ էր 'ի դասէ Պրիմիկիռացն, որ պատուեցաւ 'ի կոմսութեան իշխանութիւնն և ասէին. եթէ ոչ հաւանի երբէք թագաւորական հրամանացն, և զաստուածոցն զոհս ոչ մատուցանէ, այլ զխաչեալն խոստովանի Աստուած, և 'ի նա հաւատացեալ է։ Եւ զայս լուեալ դատաւորին, հրամայեաց արանց հնգից զօրականաց խնդրել զնա ուր և գտանիցի, և բերել յատեան դատաստանին։ Եւ եկեալ նոցա 'ի գեօղն յորում բնակեալ էր նա, և հարցանէին վասն նորա. և ասէին արքն ցնոսա. Աւանիկ զոր դուքն խնդրէք շրջի 'ի դաշտի անդ՝ որ կոչի Կուպատիա. Եւ գնացին առ

Digitized by Google

նա։ Իսկ նորա յառաջագոյն իմացեալ զգալուստ նոցա՝ գնաց 'ի լեառն և նստէր անդ տեսանելով զնոսա. և տեսեալ զի փութանակի խնդրէին զնա՝ եկեալ 'ի տուն իւր փոխեաց զհանդերձս իւր և զգեցաւ համդերձ աղքատի, և եկեալ 'ի տեղի մի հանդիպէր նոցա. և ասեն ցնա զինուորքն. Գիտիցե՞ս արդեօք թէ ուր իցէ բնակեալ կոմսն Մարինոս որ կոչի Եւդոքսիա։ Եւ ասէ ցնոսա. Եւ վասն որո՞յ իրի խնդրէք զնա, և կամ զի՞նչ բանք իցեն ձեր ընդ նա, ասացէք ինձ և ես ցուցից ձեզ զնա։ Եւ ասեն ցնա. Իշխանն խնդրէ զնա։ Եւ ասէ ցնոսա. Վասն որո՞յ խնդրէ զնա։ Եւ ասեն ցնա. Վասն զի ոչ հաւանի հրամանաց ինքնակալին և աստուածոցն ոչ զոհէ։ Եւ ասէ ցնոսա. Եկայք 'ի տուն իմ և հանգերուք փոքր մի և ես ցուցից զնա ձեզ։ Եւ տարաւ զնոսա 'ի տուն իւր. և ասէ ցամուսին իւր. Պատրաստեա ճաշ եկելոցս առ մեզ. և նորա սեղան եդեալ առաջի նոցա և ճաշակեցին։ Եւ ասեն ցնա. Արդ ցոյց մեզ զկոմսն Եւդոքսիա։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Զոր խնդրէքն ես եմ։ Եւ ասեն ցնա արքն. Ընդէ՞ր զայդ արարեր. ահաւասիկ գնամք առ իշխանն և ասեմք ոչ գըտաք զնա. և դու զանխլացիր և թաքո զանձն քո, զի մի ըմբռնեսցիս և անկցիս 'ի ձեռս իշխանին. և ասէ. Ո՛չ արարից զայդ, այլ եկից զկնի ձեր, բայց փոքր մի համբերեցէք ինձ։

Եւ կոչեցեալ զամուսինն իւր ասէ ցնա վասն տանն իւրոյ. և ասէ ցնա. Ո՛վ կին, փոխելոց եմ ես 'ի սնոտի և յանցաւոր կենաց աստի 'ի մշտնջենաւոր և յաւիտենական կեանսն, և այլ ոչ ևս տեսանելոց ես զիս 'ի մարմնի աստ։ Արդ զոր ասեմ քեզ՝ լուր ինձ, և յելանելն 'ի մարմնոյ աստի՝ մի՛ ողբս առեալ արտասուեսցես 'ի վերայ իմ, այլ զգեցիր զգեստ զհարսանեացն քոց, և վառեա լապտերս և ջահս և առեալ անօթ մաքուր ժողովեա զարիւն իմ, և առեալ զգլուխ իմ և զՄակարիոսի զորդւոյ իմոյ և ուրախ լեր. և զայս արա որպէս հարսն Քրիստոսի։ Եւ ասացեալ նորա զայս՝ առեալ զնա զինուորացն, նստեալ 'ի վերայ երիվարին իւրոյ և զգեցեալ զգեստ ազնիւ և պայծառ, և տարան զնա առաջի դատաւորին։

Եւ ասէ բռնաւորն. Ուրախ լեր փառաւորեալ կոմս

Աւդդքսիա ։ Եւ ասէ Աւդդքսիա. Ուրախ լեր և դու, ով բանաւոր ։ Եւ ասէ դատաւորն. Խնայեա՛ր, ով կոմս, եթէ վասն որոյ գործոյ խնդրէաք զքեզ ։ Ասէ երանելին. Պատմեա ինձ, ով դատաւոր, վասն որոյ խնդրէիր զիս ։ Իշխանն ասէ. Վասն այնորիկ կոչեցաք զքեզ, զի հաւանեցիս հրամանաց թագաւորացն, և զոհեսցես աստուածոցն ։ Իսկ սուրբ վկայն ծիծաղելով ՚ի վերայ անմտութեան դատաւորին և ասէ. Եւ ես վասն այնորիկ զգեցեալ եմ հանդերձս պատուականս և պայծառս և նստեալ ՚ի վերայ սպիտակ երիվարիս, և եկեալ կամ առաջի քո բեմբիս ։ Ասէ դատաւորն. Երդուեալ յաստուածսն ամենայն, եթէ լսէ թագաւորն վասն հնազանդութեան քո կայսերական հրամանացն և զոհելոյ աստուածոցն, յերկրորդական աթոռ թագաւորութեանն իւրոյ նստուցանէ զքեզ ։ Ասէ երանելին. Եւ յուսացեալ եմ յաւիտենական կենացն արժանի լինել. և երկիր պագանել ճշմարիտ աստուածութեան նորա ։ Եւ բանաւորն ուրախ լինէր, կարծելով թէ վասն աստուածոցն ասիցէ զայն ։ Ասէ ցնա դատաւորն. Փառաւորեալդ և քաջ կոմսդ, ՚ի մաղթե եկեսջիր ՚ի տաճար աստուածոցն և ընդ մեզ երկիր պագցես նոցա ։ Ասէ կոմսն. Այո. և քանզի աստուածոց հրամայեսցես զոհել ։ Իշխանն ասէ. Դիայ և Ապողոնի և մեծին Արտեմեայ ։ Կոմսն ասէ. Երից հրամայեցեր հաւատալ, այնպէս և ես հաւատամ ՚ի Հայր և յՈրդի և ՚ի սուրբ Հոգին, յԵրրորդութիւնն անբաժանելի ։ Իշխանն ասէ. Ո՞րպէս, արհամարհելով զհրամանն թագաւորին ։

Եւ բազումք այնուհետև ՚ի զինուորականաց իւրոց ժողովեալ էին առ նա և կացեալ առաջի սորայն ։ Ասէ բանաւորն. Այժմ որ ոչ կամի ՚ի ձէնջ հաւանել հրամանաց թագաւորին, լուծցէ զգօտի իւր զզինուորութեան և դիցէ առաջի իմ ։ Իսկ երանելին Մարքիոս, որ Աւդդքսիանն կոչեցաւ՝ նախ քան զամենայն լուծանէր զգօտին իւր և ձգէր առաջի բանաւորին. և էին նոքա արք հարիւր և չորք, և ասեն ցբանաւորն. Մեք դասաւորեալ եմք յերկնային զինուորութիւնս հրեշտակաց ։ Յայնժամ տեսեալ իշխանին զհամարձակութիւն և զքաջութիւն նոցա՝ սարսեաց ՚ի նոցանէ և

Digitized by Google

գրեալ 'ի ձեռն նամակաց առ Թագաւորն. Եթէ զապզմութիւնս զայս կորուսանեմք, ասէ, այլ մեք ոչ կարեմ կալ հակառակ հրամանաց ձերոց և անարգել զաստուածս: Եւ լուեալ Թագաւորին, հրամայեաց զայնոսիկ որք յառաջագոյն լուծին զգօտիս իւրեանց՝ սրով կատարել, և զայլսն անպատուհաս արձակել. և ընկալեալ զհրաման Թագաւորին՝ արձակեաց զնոսա:

Իսկ զերանելին Եւդոքսիա հրամայեաց մատուցանել 'ի բեմն իւր. և ասէ ցնա դատաւորն. Մարիանէ կոչիս, յայսմհետէ 'ի բաց արա 'ի քէն զկորհուրդս յիմարութեան, զի մի որպէս չարչարանօք նեղեցից զքեզ: Պատասխանի ետ երանելին և ասէ. Որո՞վ չարչարանօք զիս հաւանեցուցանել կամիս: Դատաւորն ասէ. Հրով և ձիթով, բանդիւ և սրով: Սուրբն ասէ. Ասա ինձ, ով բռնաւոր, ո՞ր է բարի, փախչե՞լն յանանց հրոյն՝ զոր ծով և գետք ոչ կարեն շիջուցանել, եթէ յայժմու հրոյս՝ զոր սակաւ ջուր շիջուցանէ. Եթէ զձիւթն որ անանց հրոյն եռայ, թէ յայդմանէ՝ որ դոյզն մի փայտիւ հալի և անցանի. զապտանկն բացեղէն և հողեղէն զուարթնոցն, եթէ զապտակն ապականացու և սկար արանց. զտառապանքն՝ որ ոչ ունի ջերմութիւն և զկրձատումն ատամանցն, թէ զքո սպառնալիսդ. զամէնդս զայս՝ թէ զայն որ յաւիտենից ոչ անցանէ: Արդ իմացիր զայդոսիկ զոր ասացի քեզ, և հաւատա թէ աստուածոց քոց ես ոչ զոհեմ, և ոչ անշունչ կռոց երկիր պագանեմ, այլ զոր կոչես դու Ապողինար՝ կորուստ և ապականութիւն խաբէութեան, և Արտեմիս՝ մայր կորստեան. և երեքեան դուք խաբիչք, Թագաւորն Դիոկղետիանոս և դու բռնաւոր և հայրն ձեր սատանայ:

Եւս բարկացեալ դատաւորն՝ ասէ. Զպատուական աստուածսն թշնամանեցեր, և արդ մեք երեքեան մի եմք: Եւդոքսիա ասէ. Ասացի քեզ թէ դու և Թագաւորն և հայրն ձեր սատանայ. այլ տես և ծանիր, ով անդնդային վիշապ, որ քեզ և Թագաւորին պատրաստեալ է հուրն յաւիտենական, խաւարն արտաքին և հրեշտակք տանջողականք: Դատաւորն ասէ. Զիս թո՛ղ անարգեցեր, ա՛յ կեղծաւոր, զԹագաւորն և զաստուածսն ընդէ՞ր յանդգնեցար հայհոյել:

Սուրբն ասէ. Ապշիք դուք նման աստուածոցն ձե-րոց, որք անշունչք և անբանք են։ Եւ բարկացեալ բռնաւորն և եղծեալ դոյն երեսաց նորա, հրամայեաց 'ի չորից կողմանց լարիւք պարզել զնա և արջառաջլք տանջել զնա. և երանելին հայեցեալ յերկինս՝ ասէ. Շնորհեա, Տէր, որք 'ի քեզ են յուսացեալ՝ զխաղա-ղութիւն յերկինս և յերկրի։ Շնորհեա, Տէր, ամենե-ցուն որք խնդրեն 'ի քէն յիշելով զիս յօգնականու-թիւն 'ի նեղութեան, կամ 'ի պատերազմի, կամ 'ի ծովու, կամ 'ի մերկեալ լերինս, կամ 'ի հոգւոյ տկա-րութեան չարչարեալք, կամ 'ի Ճանապարհի, կամ 'ի բանտի, և այրեաց և աղքատաց, և 'ի ծերութեանէ վտանգելոյ և ծանրացելոյ բեռամբ մեղաց, և որք դայցեն 'ի տեղի վկայութեան իմոյ, ուր հեղաւ ա-րիւն իմ վասն անուանդ քո սրբոյ, և 'ի յիշատակի իմում ողբալով և արտասուելով խնդրեսցեն զթողու-թիւն իւրեանց, շնորհեա նոցա, Տէր, վաղվաղակի ողորմութիւն և օգնութիւն և կատարեալ առողջու-թիւն, և փրկեա զնոսա յամենայն նեղութեանց նոցա։ Յիշեա Տէր և զծնողսն իմ և զամենայն համազգիսն, զի մի եղիցի առ նոսա մահ տարաժամ, մարդոյ և ան-ասնոյ, և ամենեցուն որք յիշեն զանուն իմ, շնորհեա նոցա, Տէր, խաղաղութիւն յերկինս և յերկրի. և պտղաբերեա զայգիս և զանդաստանս նոցա, և որք խնդրեն բարեխօսութեամբ իմով և կարդան զիս յօգնականութիւն, դու ողորմեսցիս նոցա և կատա-րեսցես զհայցուածս նոցա 'ի բարի։ Շնորհեա, Տէր, և զուգակցի ինձ մասն բարի ժառանգութեան ընդ իս 'ի հանդերձեալ յաւիտենին, զի մի բաժանեսցուք 'ի միմեանց։

Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն՝ հրամայեաց դա-տաւորն տանել զնա 'ի բանդ, եւ յետ աւուրց տա-սանց բերել զառաջեաւ զերանելին։ Եւ իբրև բերին՝ հայեցաւ 'ի նա բռնաւորն և ասէ ցնա. Եւդոքսիէ կամս, այժմ գոնէ հաւանեցա՞ր երկիր պագանել և զոհել աստուածոցն, և եթէ 'ի նմին յամառութեանն իցես։ Եւդոքսիոս ասաց. Ես հաւատացեալ եմ 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի Հոգին սուրբ, յանբաժանելի սուրբ Երրորդութիւնն. և ես կուրացեալ յառաջին չարին

խաբէութենէ, յանօրէն կռապաշտութենէն, և հիւանդ էի հոգւով և հիւանդութեամբ մարմնոյ: Իսկ յորժամ արժանի եղէ վերստին լուացման աւազանին ծննդեանն և սուրբ մկրտութեան՝ բացան աչք իմ և իմաստացայ ողջախոհ խորհրդօք սրտի իմոյ: Բայց զայս գիտասջիր, ով անիրաւ բռնաւոր, թէ ոչ հաւանիմ քեզ և ոսկիապատ անշունչ պատկերի աստուածոց քոց եւ ոչ զոհեմ, որք են գործք ձեռաց մարդոյ, զի նման լիցին նոքա՝ որք արարին զնոսա և ամենայն յուսացեալքն ՚ի նոսա:

Եւ բարկացեալ դատաւորն հրամայեաց կապարեայ մրճով հարկանել զկուրծս նորա, և ասէ ցնա. Հաւանեաց հրամանաց ինքնակալին, և երկիր պագ աստուածոցն, և ապրեսցիս ՚ի տանջանացդ: Իսկ սուրբն զայս ՚ի յերկինս համբարձեալ, և խնդրէր ՚ի Տեառնէ զառաջին մրցումն տանջանացն, և ուրախութեամբ կատարել: Յայնժամ տեսեալ դատաւորին զջերմեռանդըն հաւատս վկային և զյօժարութիւնն, վճիռ հատանէր ՚ի վերայ սրբոյն այսպիսի օրինակաւ. ԶՄարինոս զանուանեալն Եւդոքսիոս՝ զգերապատուեալն կոմսութեան իշխանութեամբ, և ոչ հաւանեալ հրամանաց ինքնակալին, և անպատուեալ զբարերարութիւն աստուածոցն մերոց, յետ բազում չարչարանացն սրով ընկալցի զվճիռ մահու: Եւ ընկալեալ սրբոյ վկային զայսպիսի վճիռ մահու, և հասեալ ՚ի տեղի վկայութեանն, հայեցեալ տեսանէր զբազմութիւն զօրականացն ՚ի դասուց զինուորութեան իւրոյ, զի լալով և ողբալով երթային զհետ նորա. լային և ամենայն ժողովուրդքն ընդ նոսա: Եւ ասէ ցդահիճսն. Թողացուցէք ինձ փոքր մի ժամ յաղօթս կալ առ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս: Եւ նայեցեալ յերկինս տարածեաց զձեռս իւր, և աղօթեաց այսպէս. Տէր Աստուած, որ արարեր զերկինս և զերկիր, զծով և զամենայն որ է ՚ի նոսա, լուր աղաչանաց իմոց և ունկն դիր խնդրուածոց իմոց, և օգնեա ամենայն հաւատացելոցս ՚ի քեզ, և ամենեցուն քրիստոնէից շնորհեա զհայցուածս նոցա, որք կոչեն զիս յօգնականութիւն. և մի եկեսցէ ՚ի վերայ երկրիս այսորիկ սով կամ սրածութիւն կամ սասանութիւն, կամ նուազութիւն

պտղաբերաց և խաշանց ծննդոց և ամենայն հարկաւոր պիտոյից, կամ շարժումն դղրդեալ քաղաքաց և շինուածոց. այլ որք հաւատով դայցեն 'ի տեղի կատարման իմոյ և արտասուօք խնդրեսցեն, դու Տէր, զխնդրուածս սրտից նոցա կատարեա վաղվաղակի։ Շնորհեա, Տէր, և զխոստովանակցաց իմոց և ընկերաց զխաղաղութիւն, զի մի յաղթեսցէ նոցա թշնամին, և մի տեսցեն նոքա զամբոխս պատերազմաց, և որք 'ի մարտ պատերազմի լինիցին՝ մի յաղթահարեսցին 'ի թշնամեաց իւրեանց, այլ խաղաղացո զկեանս նոցա, և խորտակեա զամենայն թշնամիս 'ի պատերազմի հեթանոսաց։

Եւ յետ այսորիկ ասէ ցամուսինն իւր. Բեր այսուհետև զամանն անօթոյն զոր ատացի քեզ, և ժողովեա զարիւն իմ, և տացես զգլուխ իմ ուրախութեամբ, և մի լալով և մի տրտմութեամբ, և մի արկցես արտօսր 'ի վերայ իմ վասն մեկնելոյ քո յինէն. և արարցես տապան ինձ՝ որ կոչի Ափիճոս, և դու ննջեա ընդ աջմէ իմմէ։ Եւ դարձեալ 'ի ժողովուրդն ետես զմին 'ի զինուորաց իւրոց Զինոն անուն կոչեցեալ, ողբալով զնա յոյժ. և ասէ ցնա սուրբն. Զինոնիէ, մի ողբար վասն բաժանելոյ քոյ յինէն, զի ոչ թողից զքեզ, այլ որպէս շրջէիր յերկրի զկնի իմ, նոյնպէս և շրջեսցիս ընդ իս։ Եւ զայս ասացեալ՝ եկեալ առ դահիճն ասէ ցնա. Ո'րդեակք, այսուհետև կատարեցէք զհրամայեալն ձեզ։ Եւ եկեալ ձայն 'ի յերկնից առ նա ասելով. Ե'կ առ հայրն քո երկնաւոր, և երանելի ես դու, զի զընթացս քո կատարեցեր յերկրի, և զհաւատոն քո պահեցեր, եղիցին խնդրուածք քո կատարեալ վասն ամենեցուն զոր խնդրեցեր։ Այլ եթէ համդիպեսցի ոք 'ի պատերազմի կամ 'ի նեղութեան, և յիշեսցէ զքեզ յամենայն սրտէ՝ խորտակեսցին թշնամիք նորա. և որք ծանրացեալ իցեն մեղօք և դիմեսցեն 'ի տաճար սրբութեան քո՝ ուր եդեալ լինիցին նշխարք ոսկերաց քոց, թողցի ծանրութիւն մեղաց նոցա։ Եւ զայս ասացեալ և խոնարհեցուցեալ զպարանոցն իւր առաջի դահճին, և ձգեալ զսուսերն՝ եհատ զգլուխ նորա. և բերեալ զանօթն ամուսնոյ նորա՝ ժողովեալ զարիւնն, առեալ և զսուրբ գլուխ նորա խնդալով և

ուրախութեամբ տարեալ զնշխարս սրբոյն 'ի տեղին ուր հրամայեաց երանելին:

Կատարեցան ընթացք նահատակութեան ձգնաւորին Քրիստոսի Եւդոքսեայ, յամսեանն հոկտեմբերի ԺԹ, յաւուր կիւրակէի: Եւ եկեալ կնոջն իւրոյ Մակեդոնայի՝ անարգէր զաստուածն և զթագաւորն և զդատաւորն. և լուեալ բանաւորին՝ ասէ ցնա. Վասն այնորիկ զայդ առնես, զի և դու մկրտեսցիս, և պատուեսցին ոսկերք քո յանմահ քրիստոնէից. Երդուեալ յաստուածն ամենայն և 'ի փառս նոցա՝ ոչ լցից ըղձափաքումն սրտի քո: Եւ յետ աւուրց հնգից 'ի վերայ անցելոց, երևեալ սուրբն ամուսնոյ իւրոյ, և ասէ. Ընկեր իմ և զուգակից, զՄակարիոս յղեա վաղվաղակի յապարանս իմ, զի ունիմ ինչ ասել նմա: Եւ յարուցեալ առաւօտուն կոչեաց զնա, և ասէ. Որդեակ իմ Մակարիէ, տէրն քո յապարանս իւր կոչէ զքեզ. և նա ուրախութեամբ եկեալ յապարանսն, և տեսեալ զնա ոմանց 'ի դասուց զինուորացն՝ կոչեալ զնա տարան առաջի դատաւորին, ասեն. Եւ սա ընդ Եւդոքսի իշխանութեանն էր: Եւ տեսեալ զնա բռնաւորն՝ ասէ ցնա. Յորմէ՞ ազգէ իցես: Մակարիոս ասաց. Քրիստոնեայ եմ: Իշխանն ասէ. Մի՛ յիմարիր և մի փոխելանար. այլ հաւատա յաստուածն և ապրեսցիս: Սուրբն ասաց. Ես հաւատացեալ եմ և հաւատամ 'ի Թագաւորն մեծ և յԱստուածն և յՈրդին և 'ի սուրբ Հոգին, և յուսացեալ 'ի մի աստուածութիւնն զի յաղթեցից թշնամւոյն. և ակն ունիմ հասանել կոչողին իմոյ վաղվաղակի: Եւ լուեալ զայս դատաւորին Պոնդենդիանոսի, հրամայեաց սրով կատարել. և ընկալեալ սրբոյն Մակարիոսի զվախճան սրոյ արեամբ, յամսեանն հոկտեմբերի, 'ի փառս և 'ի գովութիւն Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Եւստաթէի և կնոջն և որդւոց նորին։

Յամին երկրորդի Մարկիանոսի կայսեր, եղև նորա զօրավար մի նշանաւոր յոյժ, կորովի առ պատերազմունս, և փորձ առաւել ևս յորս եղջերուաց և այծեամանց և մանրագունից չորքոտանեաց, և անուն նորա Եւստաթէոս, և անուն կնոջ նորա Մարիանէ[1]։ Եւ էին նոցա երկու որդիք, առաջինն ամաց վեցից և երկրորդն չորից. և այրն ցանկալի էր ամենեցուն, և էր բաւացի յոյժ ամենայն պաճարանօք, հօտիւք և ծառայիւք վերամբարձեալ քան զթիւն, ձիօք և ուղտուք. քանզի ՚ի ձեռան նորա երեք հարիւր սկտեղք արծաթիք կային ՚ի սպասաւորութիւն նմա. և ինքն էր հեթանոս պաշտամամբ, ձեռնկալու ամենայն քաղցելոց և վիրաւորելոց. քանզի զմերկսն հանդերձիւ զգեցուցանէր, զքաղցեալսն կերակրէր, զդատապարտեալսն յատեանս տանջողականս բազում անգամ առնոյր յընտանութիւն իւր, և զծառայս քառասուն ամաց ՚ի վերայ անցելոյ՝ յազատութիւն առաքէր հանդերձ պարգևօք, և ամենայն կարօտելոց տնտես էր և նախախնամութիւն առնէր։ Զսա աստուածային այցելութիւնն ոչ կամեցաւ ընդ լծով ծառայութեան արկանել ՚ի կեանս յայսմիկ, այլ պատահել ազատութեան ամենասուրբ մկրտութեանն Քրիստոսի։

1. Յօր. Մափիանէ կամ Մաւրիանէ։

Իսկ 'ի միում աւուրց ելեալ Եւստաթէոս 'ի լեառն գնալ զհովիւսն, եթէ կենդանեաց ուր գտցէ։ Իսկ նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս Որդին Աստուծոյ՝ որ ըզկերպարանս ծառայի էառ և մարդ զինքն եցոյց, զաստուածութիւնն ծածկեալ 'ի մարմնի սրբոյ կուսին. այսպէս և այժմ Տէր Յիսուս Քրիստոս, եղջերու զինքըն եցոյց Եւստաթէին, որոյ եղջիւրքն մինչև յամպոցն էին, և 'ի մէջ եղջերացն երևեալ օրինակ խաչին լուսով կազմեալ. և յերևելն Եւստաթէի՝ փախչէր յերը հովտին, անցեալ ընդ անտառն և վազէր, 'ի բարձըր ապառաժաց վայրն 'ի վերայ ելեալ։ Եւ տեսեալ Եւստաթէի զկենդանին առաւել գեղեցիկ և բազմազան յոյժ, մանաւանդ վասն տեսլեան եղջերացն, իբրև նախահատակութիւն կամեցաւ ցուցանել պայծառագոյն սիրելիութեան, մտեալ հետևէր ընդ մէջ հատանել զվարսաւոր անտառն, որպէս թէ յառաւել ընթացիցն անյայտ լինել Եւստաթէոս երևեալ գլխաւորացն սպասաւորացն և զօրականացն։ Այլ և հոգին ճըշմարտութեան զհետ երթալով՝ յայլոցն 'ի բաց տարաւ. որպէս առանձինն դիպել Եւստաթեայ զառաջիկայն։ Եւ յորժամ հեռացաւ 'ի ծառայիցն յանդիտելի տեղի, և 'ի բազում ժամս թաքչէր ցուցանելով զինքն կենդանին, 'ի մերձանալ առնն՝ կամէր սրով հարկանել զմնակուշտ եղջերուին. և յանկարծօրէն երևեալ հեռագոյն կենդանին յանլընդել վայրն։ Յայնժամ ձայնէր առ Եւստաթէոս ասելով. Ով Եւստաթէէ, զի՞ հալածես զիս, զի վասն քո եկի և 'ի քէն հալածիմ. քանզի և Սօղոս երբեմն որպէս և դու՝ հալածէր զիս; այլ ես հալածեալ՝ 'ի ծոց իմ ըմբռնեցի զհալածիչն. և այսպէս և դու այժմ, ով Եւստաթիա։

Եւ Եւստաթիա յերկիւղի եղեալ անկաւ յերկիր։ Իսկ փոքր մի ժամու անցելոյ յինքն եկեալ՝ վերականգնեաց տեսանել թէ ով է որ խօսին։ Եւ ահա յեղջերաց եղջերուին ձայն լսելի եղև նմա. և էր երբեմն զի տեսանէր Եւստաթէոս զեղջերուն պտղովք լի, և 'ի մէջ եղջերացն ճառագայթաձև լուսաճաճանչ խաչ մարդակերպով. և ասէ Եւստաթէոս. Զի՞նչ է ձայնս զոր լսեմ, յայտնեա ինձ գէթ ով խօսիդ ընդ իս։ Յայնժամ զպատուաւորութն խաչին 'ի դէմս մարդոյ տեսանէր,

և նոյն խնկըն դեղձն բարբառէին առ տէրըն. Ի մեր առ, Եւստաթիէ, քանզի ես եմ՝ յորժամ զաշխարհս մարդոյն ազգագաւ իմացեալ լինէր առեղծանել. յորժամ ջուրք 'ի ջրոց մեկնէր, և զպղպջակ հաստատութեանդ մածուցանէր սփռեալ. յորժամ ջուրն Ովկիանոսի վարսաւոր օդով զօրանայր, արեգակնանաւութեամբ և լուսնանաւութեամբ, արջնաբոլորդ լուսնաւորական գիշերոյ. յորժամ ջուր սխտորանացեալ ամենն ընդունէր. յորժամ ամենայն թռչուն օդային կաղմեցաւ, և ամենայն ազգք չորքոտանեաց և սողնոց, զուգակաց և ամենայն ջրային կառավարեալ ընդանձանապարհն հետամձգէր. յորժամ Ադամ 'ի չարից տարերց շինեալ առ հանդերձեալ գլուխ քարոզութեանն. յորժամ և կինն արտաքս եկեալ յառնէն յարութիւն կարդացաւ, յաղագս հանդերձեալ գալըստեան որդեգրութեան. վասն զի Նա՝ ածումն թարգմանի ըստ ընդարձակութեան լեզուին Գամրաց: Ես եմ Աստուած, որ մարմնացեալ մարդ եղէ: Յորժամ Նոյ զտապանն կազմէր սնդամանք փայտի 'ի հաշտութիւն աշխարհի, որ ցուցանէր զհանդերձեալ փայտին մերացումն. յորժամ Աբրահամ զորդին մատոյց Աստուծոյ՝ և գառն փոխանակ տուաւ, որ էի ես. յորժամ գեղեցկութիւն դիմաց կենդանագրեցաւ՝ անհաստատ ստացուած. յորժամ պարգև մարդկան դրբացի դժոխոց առաջնորդ մահու. յորժամ սուտն հեթանոսաց կռապաշտութիւն. յորժամ Ճշմարտութիւն հաւատացելոց: Այսոցիկ ամենեցուն ճարտարապետ ես եմ, իմացիր, ով Եւստաթիէ: Լուր և երկրորդ բանին, վասն զի 'ի վերայ մարդկան 'ի բնութեանն իւրում տուեալ է ազդումն չար 'ի ծփանս վարուցս այսոցիկ, և 'ի վերայ քո կարգեալ է և ոչ անցցէ: Ահաւասիկ բարձրացար յիրս ստացուածոց և մեծութեան, և պարտ է քեզ խոնարհել յառաւել մեծութենէդ, որպէս թէ կեցեալ յերկրի զկեանս քո, և դարձեալ բարձրանալ քեզ հոգւով. և որ խօսիդ ընդ քեզ կատարեալ: Այլ վասն զի քաղաքավարութեամբ կազմեցան վարք քո, առա, թէ այժմ կամիս խոնարհել, թէ յետ այնորիկ, քանզի պարտ է լինել ամենայն գրելոցս 'ի վերայ քո:

Եւ նա 'ի դաշտին եղեալ ասէ. Աղաչեմ զքաղցրարար նախախնամութիւնդ[1] քո, զի եթէ ոչ ինչ յայտնեսցես զինև անցցէ, թողացո մինչև 'ի վաղիւ, որպէս զի պատմեցից աղախնոյ քում կնոջն իմում, և զոր ինչ ասացէ արասցուք. աղաչեմ զքեզ անսա ինձ տէր և պատմեցից քեզ։ Ասէ ցնա տէրն երկրորդ անգամ. Եթէ վաղիւ գաս այսր, նախ լուացիր ըստ օրինի քրիստոնէից 'ի քահանայէ, և յետ այնորիկ տեսցես զերեսս իմ 'ի տեղւոջս յայսմիկ։

Եւ իջեալ 'ի լեառնէն երեկոյի եղելոյ՝ սկսաւ պատմել զտեսիլն կնոջ իւրում։ Եւ եղև իբրև կատարեաց պատմել զտեսիլն, աղաղակեաց կինն ձայնիւ մեծաւ և ասէ. Զխաչեալն տեսեր, տէր իմ, զոր քրիստոնեայքն պաշտեն. և աւասիկ ես աղաղակելով ասէր. Որդի Աստուծոյ, ողորմեաց ինձ և երկուց տղայոց իմոց։ Եւ 'ի հարցանել առն իւրոյ՝ պատասխանի ետ ասելով. Յանցեալում գիշերիս տեսի զտեսիլդ զայդ ըստ որում պատմեցեր, նա է Քրիստոսն. այլ կամօք իւրովք այսպիսի ձևով երևեցաւ քեզ, զի առանց մկրտութեան նորա եմք։ Եկ այսուհետև 'ի գիշերիս յայսմիկ գաղտաբար մկրտեսցուք, և վաղիւն երթեալ տեսցես զնա. Տէր իմ, զի եթէ ոչ անցցէ գրեալքն, այժմ լաւագոյն է մեզ նուաստանալ մինչ գոյ 'ի մեզ զօրութիւն և ոչ 'ի վախճանի ծերութեանն, վասն զի լաւագոյն է մեզ ելանել 'ի հրոյ և ակնունել ցօղոյ, քան թէ մտանել 'ի ցօղ և ակնունել բոցոյ։

Եւ անցանելոյ առաջնոյ պահու գիշերոյ, առին զերկոսին տղայսն և երթեալ առ քահանայն մկրտեցան յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։ Իսկ Եւստաթէոս 'ի մկրտութեանն Եւստաթէոս կոչեցաւ. իսկ կինն նորա կոչեցաւ յԱստուած—հաւատուհի. իսկ տղայքն՝ անդրանիկն կոչեցաւ Ագապիոս և կրտսերն կոչեցաւ յԱստուած—հաւատացեալ։ Ասէ ցնոսա քահանայն. Աստուած եղիցի ընդ ձեզ, և աճեցուսցէ ընդ ձեզ յարքայութեանն. քանզի գիտաց եթէ ձեռն Տեառն է 'ի վերայ նորա։ Բայց յորժամ հանդիպիցէք 'ի դրախտին փափկութեան յիշեսջիք զհոգի Յոհաննու։

1. Յօր. նախնամութիւնդ ։

Եւ իբրեւ այդ եղեւ, առեալ Եւստաթէոս հեծեալս եւ ՚ի լեառնն. և իբրև մերձեցաւ ՚ի տեղին, իբրև պատահմամբք արձակեաց առ ՚ի յինքենէ ՚ի կողմանէ ուր ՚ի դէպ էր նմա տեսանել զտեղին։ Եւ տեսանէ զողորմականն բան որում և զառաջինն. և անկեալ ՚ի վերայ երեսաց իւրոց գոչէր ասելով. Աղաչեմ զքեզ, զի դու ես Քրիստոս Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ, և այժմ եկի որպէս մաղթեցի քեզ անապականին Տեառնդ, զի այժմ համբերեսցուք առաջիկայ տառապանացն՝ քան ՚ի ժամանակի ծերութեանս։ Եւ փոփոխեալ Տեառն իւրոյ ընտանեգոյն[1] փառօքն, և ասէ առ երանելին Եւստաթէոս. Երանի է ձեզ, զի զլուացումն անապականութեան իմոյ զգեցայք[2], և ընդդիմակացն ձերոյ յաղթեցէք։ Եւ յաւուրս յայսմիկ յերեւոյն՝ եղիցի ձեզ այդ ամենայն. զգոյշ լեր այսուհետև, մի դուցէ ելցէ ՚ի սիրտս ձեր բան հայհոյութեան։ Քանզի զի յորժամ անձինք՝ յերկրորդումն եկից առ ձեզ և առից զձեզ։ Եւ զայս ասացեալ Տեառն վերացաւ յերկինս։

Իսկ նախ քան զվախճանելն Եւստաթէի, մեռան նորա եօթանասուն ձիք, և ամենեկապանք և զինակիրք երիտասարդք, ծառայք և աղախնեայք։ Իսկ վաղիւն օրոյ ուրեմն եկեղոյ զամենայն հօտ նորա սպառեաց. իսկ ՚ի միւսում աւուրն մինչ դեռ էին նոքա ՚ի պարապի բուրաստանին զբօսանաւ ինչ՝ կործանեցաւ բարձրաբերձ ապարանք իւր։ Եւ ՚ի միասին դիմեցին անդ ամենայն բազմութիւն յափշտակողաց և յափշտակեցին զամենայն ստացուածս Եւստաթէի, որպէս զի ոչ ևս ինչ մնաց, բայց ՚ի համադերձիցն զոր զգեցեալ էին ՚ի ժամուն յայնմիկ։ Այլ և Թագաւորն էր ուղևորեալ ՚ի ճանապարհն Պարսից, և ուրախացեալ մեծապէս և որ ընդ նմայն էին, ասէին եթէ անհնարին է լինել իբրև զզօրավարն մեր Եւստաթէոս և իբրև զկին նորա և զերկուս զորդիսն։ Իսկ կին նորա վարանական խորհրդով վարանեալ՝ ասէ ցայր իւր. Լուր ինձ այսուհետև, տէր իմ, եկ առ զմեզ և զերկուս տղայքս մեր և փախիցուք ՚ի դիմաց աշխարհիս այսորիկ. քանզի նախատինք եղեալք յառաջագոյն ծանօթից մերոց։ Եւ

1. Օր. ընտրագոյն։ 2. Օր. զգեցաք։

'ի գիշերի եղեալ զերկոսին տղայսն 'ի մախաղի՝ գը-նացին զինեալք յեգիպտոս. և արարեալք երկուց աւուրց ճանապարհի մերձեցան 'ի ծով և փութային նաւել: Եւ գտեալ նաւավար յազգէն Տանագրեաց, և նաւարկեալ գնացին:

Եւ էր կինն Եւստաթէի գեղեցիկ դիմօք և բարի տեսլեամբ յոյժ: Եւ խորամանուտ եղեալ նոցա, հարաւ Տանագրուհին 'ի կնոջն Եւստաթէի, և խորհէր 'ի միտս իւր՝ թէ յորժամ գնասցեն 'ի նաւէ աստի, փոխանակ վարձու ոչ տայց զկինս առն իւրում, այլ եթէ ընդդիմասցի եւ՝ զսա խորասոյզ արարից: Եւ յելանել նոցա 'ի նաւէն, ոչ կամեցաւ 'ի բաց տալ նմա զկինն: Եւ սկսեալ ընդդէմ ասել Եւստաթէի, ակնարկեաց Տանագրուհին մերձակայիցն իւրոց, 'ի խորին խորհէր ընկենուլ զնա: Եւ գիտացեալ Եւստաթէի զդաւն յաղագս կնքեանն՝ յոչ կամաց 'ի բաց եթող զկինն իւր: Եւ առեալ զերկուս տղայսն եդ զնոսա 'ի մախաղի, և բարձեալ գնաց լալով և հեծելով ասէր. Վա՜յ ձեզ տառապեալք, զի մայր ձեր մնաց առ առն այլազգւոյ, և 'ի ժամանակի ցասման ուտէ զնա Տանագրուհին:

Եւ գնացեալ բազում ճանապարհ եհաս 'ի գետ ուրեմն. և վասն սաստկութեան ջրոյն զարհուրեցաւ զերկոսին 'ի միասին անցուցանել. և բարձեալ զկրտսերագոյն մանուկն 'ի վերայ ուսոց իւրոց, զմիւսն առաստ թողոյր. և փութայր դառնալ զի առցէ զընկերն: Եւ իբրև դարձաւ նա և եհաս 'ի մէջ գետոյն, զառաստուան յափշտակեաց առիւծ և զմիւսն գայլ: Եւ տեսեալ Եւստաթէի փետէր զհերս գլխոյ իւրոյ և խորհէր ընկենուլ զինքն 'ի գետն. իսկ նախախնամութեամբն եղելոյ՝ ել արտաքս 'ի ջրոյն: Յայնժամ առիւծուն անցեալ ընդ գետն զդէմն ուղղեալ գնայր ունելով ողջ զմանուկն 'ի բերանի իւրում. և տեսեալ հովուաց ոմանց և ձեպումն արարեալ առիւծուն, և վասն կամացն Աստուծոյ 'ի բաց զերծուցին հովիւքն զմանուկն 'ի դաղանէն: Իսկ զմիւսն բարձեալ գայլուն, տեսին ոմանք արտավարք 'ի դաշտի, և ընթացեալ հանդերձ ձեպով և շամբք, թափեցին 'ի գայլոյն անտի. և իւրաքանչիւր հովիւքն և երկրագործքն 'ի միոջէ գեղջէ դիպեցան:

Digitized by Google

Իսկ երանելին Եւստաթէոս զնոյր հեծեծելով, և աղէխարշեալ 'ի հեծմանէն ստէպ ստէպ հատէր. և յոյժ վտանգեալ յարտասուացն՝ զօդս անդամնէր խաւարեալ, նկատելով միշտ առաջի իւր զդէմս կնոջն և զորդւոցն, և զմտաւ ածեալ զնոսա գոչէր ասելով. Վա՜յ ինձ, երբեմն էի ծառ ծաղկեալ, և այժմ թառշամեալ, զի պսակ գլխոյ իմոյ 'ի ծով գերեցաւ և պտուղն գազանակուր եղև, դրախտն նուաղեաց և տունկքն ցամաքեցաւ. վա՜յ ինձ, զի հաստատուն անհաստատ եղէ. վա՜յ ինձ, վա՜յ ինձ զզօրավարս տանից զօրականի. վա՜յ ինձ, վա՜յ ինձ, որ երբեմն թագաւորեալ և այժմ անարգեալ, որ երբեմն իշխան զօրու և այժմ օտարատեղի, որ երբեմն բիւրաւոր՝ չորից մնացի, չորրորդ եղեալ՝ միայն գտայ։ Բայց դու, Տէր իմ, մի վաղվաղակի զիս արմատախիլ առնէր վասն հեծութեանս զոր ունիմ, և ապականելոյս. ամենամեղ ոգիս՝ սուրբ եկեսցէ առ քեզ. քանզի յիշելով զՅոբայն՝ համբերեմ հեծութեանս, այլ Յոբ ոչ այսպէս նեղութեան տանելի եղև. վասն զի զպտուղ որովայնի իւրոյ գիտաց ուր թաղեաց. զի թէ զպտուղն կորոյ՝ սակայն զնոսա կնոջն տեսանելով մխիթարէր. իսկ ես տառապեալս յամենայն արմատախիլ եղէ, և փոքր ինչ կայծակն 'ի ղամբարէ մնացի, և հողմոյ մրրկի շրջեցեալ՝ ահա պակասել ակն ունիմ։ Բայց մի զչարացիս, Տէր զօրութեանց, շատ խօսելոյս իմոյ առ քեզ. վասն զի ցաւով վարանիմ, և ակամայ գամ ասել առ քեզ զանպատեհն. գիտակակից լեր ինձ, Տէր իմ, քանզի զոր ինչ ոչն ունէի՝ առի, իսկ որ եսն՝ 'ի բաց զերծոյց, ընդունայն այսուհետև տրտմեալ ես մաշիմ։ Տուր ինձ այսուհետև, Տէր, հանգիստ յամենայն նեղութեանցս, զի մի ակամայ անատեղի բանս ասացից ընդդիմանալով քեզ, և արտաքոյ հօտի քո գտեալ՝ գազանակուր եղէց։

Եւ զայս ասացեալ եհաս 'ի գեօղ մի կոչեցեալ Բաղտիսան, և աղաչեցեալ զբնակիչս տեղւոյն, պահէր զպարտէզս և զանդիս նոցա առ հնգետասան վարձուորութեամբ։ Իսկ որդիքն նորա մնան 'ի գեօղ մի ոչ դիտելով զիրարս եղբարք։ Եւ Շանադըլաւին առեալ ըզկինն նորա եհաս յաշխարհն իւր. և այնպիսի շնորհ

Digitized by Google

եղև 'ի վերայ կնոջ նորա, որպէս զի ոչ ևս մերձենալ այլազգւոյն 'ի նա։

Եւ եղև յետ աւուրց ինչ յարեաւ այլ Թագաւոր, և խնդրեալ լինէր զօրավարին Եւստաթէոս և ոչ գտանէր։ Եւ առաքեաց յամենայն քաղաքս և 'ի գեօղս, ասացեալ նոցա եթէ որ ոք ածցէ ինձ զզօրավարին Եւստաթէոս, յաւելում նմա անուն առն հնգետասան։ Եւ երկուք ամանք՝ միոյն Անտիոքոս անուն, և երկրորդին Ակակիոս, որք երբեմն ընդ իշխանութեամբ նորա լեալ էին, հասին 'ի գեօղ մի՝ յորում էր Եւստաթէոս։ Եւ տեսեալ զնոսա Եւստաթէի 'ի բացուստ, և գնայր պատճառանօք զբօսանալոյ մերձ առ նոսա. և ծանուցեալ զնոսա՝ յիշեաց զառաջին նեղութիւնն իւր, սկսաւ արտասուել, աղօթէր և ասէր. Տէր զօրութեանց, Աստուած հարցն մերոց, գտնէ յաւուրն գիտութեան հրամայեա ինձ տեսանել զկնակիցն իմ, և զթշուառացեալ տղայսն իմ որք վասն իմոյ Թշուառութեանս գազանակուր եղեն։ Տուր ինձ, Տէր, յողորմութենէդ քումմէ, որպէս զի այժմ մոռացայց, և 'ի հանդերձեալ աւուրն յարութեան տեսող լինել անդամոցն իմոց և ելելոցն յերանեաց իմոց։ Եւ լսէր ձայն յերկնից որ ասէր. Քաջալերեաց Եւստաթէոս, զի 'ի մերձակայ ժամանակս տեսցես զկինն քո և զերկոսին որդիսն քո. իսկ 'ի յարութեանն՝ բազմաց օգնական գտցիս դատապարտելոց պէսպէս տանջանօք, և զանուն քո մեծացուցից յազգի մարդկան։

Եւ նայէր նա դիտելով զտեսիլն 'ի վերայ վիմաց։ Իսկ տեսեալ զզօրականսն իւր 'ի բացուստ եկեալս, և ծանուցեալ զնոսա եկաց 'ի ճանապարհին, անսալով նոցա։ Եւ եկեալ նոքա ասեն ցնա. Ուրախացիր։ Իսկ նա ասէ. Խաղաղութիւն ընդ ձեզ։ Եւ նոցա ասացեալ ցնա. Գիտե՞ս զոք Եւստաթէոս կոչեցեալ հանդերձ կնաւ և երկուս որդւովք, ասա մեզ և տացուք քեզ պարգևս։ Իսկ նա խռովեալ՝ ոչ զօրէր տալ նոցա պատասխանի. և յետ այնորիկ ասէ. Ոչ գիտացի այդպիսի զոք աստ, բայց դուք եկայք հանգերուք փոքր մի 'ի տանս յորում ես պանդխտանամ. քանզի և ես ինքն օտար եմ, զի Թերևս գտից սակաւ մի գինի և տայց ձեզ յըմպումն վասն տօթոյս։ Եւ երթեալ ասէ ցտէր

տան իւրոյ. Ծանօթք իմ են 'ի Ճանապարհի, բերցես նոցա կակղագոյն կերակուրս, զի նշանաւորք առ մեզ մնային, և զամենայն հատուցից քեզ 'ի ժամանակի վարձատրութեան իմոյ: Եւ յօժարաբար իսկ ուրախութեամբ արար նոցա տանուտէրն: Եւ 'ի բազմելն իւրեանց խառնէր նոցա գինի, իսկ Եւստաթէոս եփեալ ջուր մատուցանէր. և յելանելն իւրում լայր, և լուացեալ զդէմսն սպասաւորէր դարձեալ. և ունէր նշան 'ի պատերազմի վիրաւորեալ սպի 'ի պարանոցին: Եւ մինչդեռ սպասաւորէր, Անտիոքոս՝ մինն 'ի զօրականացն տեսեալ զպարանոցն նորա, 'ի վեր վազեաց լալով և համբուրեաց զԵւստաթէոս. զնոյն ածէր Ակակիոս թէ զինչ է այս. իմացեալ և սորա զնշանն, վազվազակի գիրկս արկեալ համբուրէր նոյն օրինակաւ. զի և ընտանաբար նոքին ձևով համբուրել և լալ ընդ նմա, որպէս զի ամենայն գեօղն անդր ընթացեալ ասէին, թէ՝ Զինչ է այս: Եւ փոքր մի ցածուցեալ զինքեանն՝ հարցանէին վասն կնոջն և երկուց որդւոցն: Իսկ նա ասէ ցնոսա. Ոչ գիտեմ ես զԵւստաթէոս, և ոչ ես ինքն եմ, զի՞ աշխատ առնէք զիս: Եւ նոքա ասեն ցնա. Դու ես տէրն մեր. և դարձեալ պատմէին բնակչացն յաղագս քաջութեան նորա: Իսկ նոքա լալով ասէին. Ի՞թէ որպիսի այր վարձկան մեզ եղև. և եկեալ 'ի ծունր իջանէին աղաչելով զնա: Իսկ զօրականքն զհըրամանն թագաւորին մատուցանէին, և 'ի հարցանելն նոցա վասն կնոջն և որդւոցն, ասէր թէ մեռան:

Եւ նոցա առեալ զնա և զգեցուցեալ համանդերձս, դիմեցին 'ի Ճանապարհս. իսկ որք 'ի տեղւոջն էին լալով յուղարկեցին զնոսա, և ինքն աղաչելով արձակեաց զնոսա: Եւ իբրև մերձեցան առ թագաւորն, ետես զնա թագաւորն և ասէ, եթէ՝ Որպիսի՞ Ճանապարհ գնացեր, Եւստաթիէ, և զիա՞րդ մեզ անյայտ եղեր: Իսկ նա սկսաւ կարգաւ պատմել նոցա, և ամենայն սինկղիտոսքն լալով ընթանային 'ի լսել: Քանզի պատմէր և յաղագս կնոջն թէ որպէս 'ի ծովու մնաց, և կամ զիարդ որդիքն գազանակուր եղեն, և որպէս ամենայն նեղութեանցն համբերեաց: Եւ եղև աղաղակ մեծ. և մխիթարեալ 'ի թագաւորէն ածաւ ընդկամարն ըստ առաջին զօրավարութեանն. և տեսեալ

թէ ոչ են զօրք ժողովեալ՝ հրամայեաց նորընծաւոր լի-նել։ Եւ երկուք ոմանք եկին 'ի գեօղ մի ուր էին ու-նեալ որդիք Եւստաթէի, և եղեն առ նմա։ Եւ էին զանազան դիմօք իբրև զճառագայթս արեգական, խօսողք և ամբիծք ամենևին։ Իսկ գեղջայինքն աւանդեցին զնոսա իբրև զօտարս եղեալս, և առեալք երե-սուն տաղանդ 'ի գինսն։ Եւ յորժամ առին զնոսա՝ ա-ռաջի կացուցին Եւստաթէի, և 'ի հազարաց եգիտ Եւստաթէոս հաճոյս ինքեան ամենայն իրօք, զոր ին-քեան զինակիր կացոյց, և 'ի վերայ սեղանոյ իւրոյ և սենեկի, և սիրեաց զնոսա յոյժ. վասն զի սովորու-թիւն որդեծնութեանն պահանջէր զհայրենի անձու-կըն։ Եւ ժողովեալ զամենայն զօրականսն հրաժա-րեալ ըստ սովորականին 'ի Թագաւորէն՝ գնայր 'ի պատերազմ։

Եւ անցեալ ընդ Իդիմացիսն կոտորէր, և անցեալ ընդ [1] Դանոբ, եկին 'ի ներքսագոյն բարբարոսաց. որ-պէս զի նախախնամութիւնն Քրիստոսի ածէր զնա 'ի տեղին յորում բնակեալ էր կին նորա. իսկ զղօղավայրն բնակեալ էր 'ի խորանի կնոջ իւրոյ։ Իսկ 'ի միում ա-ւուր երկու եղբարքն շրջեալ 'ի պարտիզին 'ի միջօրէի որ էր մերձ 'ի խորանն, և նստեալք ընդ ծառովն պատ-մէին զտղայութեանէն. իսկ մայրն նոցա նստէր 'ի պա-տուհանին յիշատակ ունելով անցելոցն հեծեծելով, և գաղտաբար ունկնդրութիւն առնէր ասացելոցն։ Քանզի ասէր երէց եղբայրն ցկրտսերն, եթէ՝ Ոչ այլ ինչ զտղայութենէն յիշատակ ունիմ, բայց միայն զայս, զի զհայր իմ գիտեմ թէ զօրական էր, և մայրն իմ գեղեցիկ յոյժ եղեալ, և միւս եղբայրն իմ փոքրիկ խարտեաշ հերովք. իսկ հայրն մեր եդեալ զմեզ 'ի մախաղի, մօրն զկնի գալով՝ եւ 'ի նաւ մեօք հանդերձ և մարբն։ Իսկ յելանելն մեր՝ մայրն ոչ ել ընդ մեզ. ոչ գիտեմ թէ իբր 'ի ծովուն մնաց. իսկ հայրն բառ-ձեալ զմեզ հեծեծելով գնայր։ Եւ հասեալ 'ի գետ ուրեմն անցոյց զմիւս տղայն, աստուստ զիս թողլը, և հանդերձեալ նորա դառնալ, յափշտակեաց զիս ա-ռիւծ, յորմէ թափեցին զիս հովիւք ոչխարաց, և

1. Յօր. Ընդանոբ։

մնայ 'ի գետոյն յորում և դու գիտես. բայց յաղագս հօրն, և միւսոյ մանկանն ոչ գիտեմ եթէ զինչ եղեն. Եւ վաղվաղակի 'ի վերայ վազեաց եղբայրն նորա լալով և ասէ. Զօրութեամբն Քրիստոսի, եղբայր քո եմ, քանզի և որ զկին մեուցին, ասէին թէ 'ի գայլոյ զեր-ծուցաք զքեզ. և զիրեկս արկեալ համբուրէր զնա: Եւ լուեալ մօրն նոցա խառնեցաւ 'ի սրտի իւրում յոյժ. զի գիտաց զորդիսն իւր գոլ, և անսեալ զերախտաւորութիւն թէ որպէս մնացեանց զիրեկս արկանելով լային, բաղ-ձացեալ սրտիւ ոչ ևս կարէր արգելուլ զինքն 'ի լալոյ մինչև ցերեկոյ:

Իսկ 'ի վաղիւ մնոյր ժաժկալեալ, առաջի գայր Եւ-ստաթէի ասելով. Աղաչեմ զքեզ, տէր իմ, զի ես Հռով-մայեցի եմ. գերծո զիս 'ի դաւառն իմ հանելով 'ի տեղ-ւոջէս: Եւ զայս ասացեալ նկարէր զնշանն ատենն, և ա-սէ ցնա. Աղաչեմ զքեզ, տէր, մի դարձիր յաղագս քումմէ, այլ պատմեա ինձ վասն 'ի սկզբանէ վարուց քոց. մի՞ գուցէ դու ես՝ որ կորուսերն զիս. պատմեա ինձ զզօրութիւն Տեառն Քրիստոսի քո: Եւ լուեալ նորա յաշխարհին բարբարոսաց զՔրիստոս անուանե-լով՝ զմտաւ ածէր ասելով եթէ իբրև զմի ոք 'ի Հռով-մայեցւոց ուսեալ է զՔրիստոս: Եւ փոքր ինչ փոյթ ա-րարեալ սկսաւ պատմել. և մինչ նա բանս մի 'ի պա-տահելոցն ասէր, կինն յառաջագոյն պատասխանի տանէր 'ի դիպուածոցն. և 'ի սկսանել նան ասել՝ եթէ զիարդ նաւավարն յափշտակեաց զկինն իւր, իսկ նորա զպատմութիւնս որդւոցն ունելով յա-ղագս յափշտակութեանն գազանացն պատասխանի տա-նէր: Եւ լուեալ Եւստաթէի՝ ասէ. Երդմնեցուցանեմ զքեզ 'ի Քրիստոս, ուստի՞ զպատահումնս իմ գիտա-ցեր: Եւ նա ընթացեալ և անկեալ առ ոտս նորա ա-սէ. Ես եմ տարագրեալ կինն քո, եմ յԱստուած — հաւատուհի, մի բարկանար 'ի վերայ իմ, տէր. քանզի որ երեւեցաւ քեզ 'ի լեառն ոսկեամբ եղջերուի, նորա շնորհիւ անմերձենալի եմ ես յայլազգւոյն որ յափշտակեացն զիս: Եւ նա լալով ասէ. Ոչ նեղու-թիւն է ինձ վասն այսորիկ. օրհնեալ է Աստուած որ ամենայն ուրեք մերձ է առ իս: Իսկ կինն ասէ. Գի-տացե՞ր վասն որդւոցն թէ ոչ: Եւ նա ասէ. Ասացի թէ

զազանակուր եղեն մանկունքն, և այժմ աստ թէ գիտացեր վասն որդւոցն քոյոց: Իսկ նա ասէ. Սոքա երկոքին զինակիրքս քո զերեցիկք՝ մեր որդիքն են, այլ և ոչ ճանաչեաք իսկ զիտէին մինչև ցայժմ եղբարք միմեանց լինել. քանզի լուայ երէկ 'ի պարտիզին միմեանց պատմելով: Եւ կոչեցեալ զնոսա հարցանէր թէ ո՞ւր սնայք. իսկ նոքա կարգաւ յիշատակ առեալք, իմացուցանէին նոցա զպատահումնն: Եւ ձեռն 'ի ձեռին եղեալ երկաքանչիւրոց, և անկեալ զպարանոցաւ միմեանց լային մինչև ցժամս երկուս, մինչև ամենայն զօրացն ժողովեալ և լալ ընդ նոսին յաղագս զիւտի ծանօթութեանն:

Եւ տօն մեծ կատարեալ 'ի վաղիւ անդր առ Աստուած աղաղակէին, կոտորելով զայլազգիսն ամենեսեան: Եւ դարձեալ մեծաւ յաղթութեամբ հասին 'ի Հռովմ: Եւ յառաջ քան զնորա դառնալն՝ մեռաւ սիրելի թագաւորն իւր, և եղև այլ թագաւոր անուն Տրայիանոս՝ որ ոչ գիտէր զՔրիստոս, այլ և ոչ զԵւստաթէոս. և գիտացեալ թէ զՔրիստոս անուանէ, հրամայեաց ածել զԵւստաթէոս, և զկին նորա և զերկուս որդիսն՝ մտանել 'ի հանդէսն. և այնպէս առիւծամարտիկ հրամայեաց նոցա լինել: Եւ եկեալ առիւծուն երկիր պագանէր նոցա, և ասէր մարդկօրէն ձայնիւ. Աղաչեմ զձեզ որ արժանիդ էք արքայութեանն Աստուծոյ, մի ինչ զայրանայք, զի ակամայ հասի առ ձեզ. և զայս ասացեալ ել յասպարիզէն: Եւ ժողովէր ամենայն բազմութիւնն հաւատացելոցն 'ի Քրիստոս: Իսկ թագաւորին զայրացեալ հրամայեաց ցուլ պղնձի առնել, և բազում հրով ջեռուցանել, մինչև լինել նման իբրև զփայլակն, և այսպէս արկեալ 'ի նա զնոսա վճարել 'ի կենացս: Եւ իբրև մերձեցան յամենադժնեայ մեքենայն, խոնարհեցուցին ծունր, աղօթէին ասելով. Տէր զօրութեանց, անտեսանելիդ Աստուած, իսկ մեզ երևեալ որպէս և կամեցար, լուր պաղատանաց մերոց, և աղօթք մեր տարածեսցին, զի միաբանեալք արժանի լիցուք մասին Քրիստոսի քո հասանել, որպէս ամբիծ մանկունքն հրով վախճանեցան: Տուր, Տէր, յիշողացն զանուանս մեր՝ աւանդութիւն յերկնէ և յերկրէ, ընդ ծով և ընդ գետս ա-

Digitized by Google

ռանից մնացուն և վտանգի անցանել. որոց զաւակք վասն Ճանկին՝ վարդավառակի յօգնութիւն հասս: Ջերմը ծանուսն թեթևացո, որք 'ի Ճանապարհի յիշեն զնեղ՝ ամենայնիւ բարեգործեա, զհիւանդս յիշողացն զնեղ՝ բժշկեա վարդավառակի և յառողջութիւն ած. զերացուցն զայս 'ի ցող դարձո. զզգլխս մեր խաղաղութեամբ ընկալ, և զմարմինս մեր մի բաժաներ, այլ 'ի միաւորին հանդո: Ահա ցնոսա Տէր 'ի ձեռն հրեշտակի. Ճշմարտապէս այդ լեցի ձեզ, և աւելի ևս քան զայդոսիկ, քանզի ուր քաղանցք հանգերձից ձերոց իցեն՝ անդ եղիցի և զօրութիւն իմ: Եւ արգելեալ զնոսա 'ի ցուրն, եղև եռացումն իբրև զձիւն, և աւանդեցին զագլխս իւրեանց խաղաղութեամբ: Իսկ մնոթ ասանջանարանին եղև նոցա աղօթատուն:

Արդ յիշատակ բարեյաղթ վկայիցս կատարի յառաջ քան զուրթ կաղանդացն հոկտեմբերի, որ է քաղոց ամիս. և են բարեխօս հաւատացելոցս 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր. որում փառք և զօրութիւն այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոց վկայիցն, Եւստրատիոսի, Եւգինիոսի, Աւքսենտիոսի, Մարդարիոսի և Ովրեստի ։

Ի թագաւորել ամպարշտին և անօրինին Դիոկղետիանոսի՝ ամենայն Հռովմայեցւոց իշխանութիւնն լցեալ լինէր ամենայն հեթանոսական պաշտամամբքն, բազմատեսակ կռոցն մոլորութեամբ, և ամենայն մարդ բարեպաշտութիւն զամպարշտութիւնն համարելով, իբրև շունք կատաղեալք անզգայապէս 'ի չար կրթման յորդորէին ։ Մանաւանդ զի դրաւորական հրամանք ինքնակալացն օրըստօրէ առաքեալ լինէին առ այնոսիկ՝ որ ըստ գաւառաց գաւառաց իշխանք և կուսակալք էին կարգեալք. և հրամայէին նոցա զգուշական տեսչութեամբ առ տօնս և ամսամուտս աստուածոցն զոհս և նուէրս մատուցանել երևելի պատուով. և թագաւորական հրից և ընծայատուր պարգևաց, պատուի և ծանօթութեան արժանի լինել, և 'ի մեծութիւն բարեաց հասուցանել զփութացեալսն յայնպիսի պատուասիրութիւն ուղղութեան ։ Իսկ զայնոսիկ որ յայլ ինչ կրօնս խորհէին խոտորել, և հեղգագոյնս գտանել յայնպիսի պաշտամանց, օտարացուցանել 'ի տանց և 'ի ստացուածոց, և հանդերձ բազում պատուհասիւք վճիռ մահու ընդունէին ։ Արդ այսպիսի հալածանք և ամպրոպ խռովութեան և սաստ պատուհասից տարածեալ լինէր ընդ ամենայն երկիր ։

Ի սոյն իսկ ժամանակի համբաւ իմն հասանէր 'ի լսելիս անօրէն իշխանին, իբրու թէ ամենայն աշխար-

Digitized by Google

հըն Հայաստանեաց և Կապադովկիա ընդդիմամարտ եղեն թագաւորական հրամանին, և միաբանութեամբ յապստամբութիւն ինն թեւակոխեն, և զկնի գնալով քրիստոնեական հաւատոյն անփոփոխ[1] ունելով զմիտս իւրեանց 'ի Յիսուս անձն, զոր և Աստուած քարոզեն։ Զայսուիկ լուեալ կայսրն Դիոկղետիանոս՝ խռովեցաւ 'ի սրտի իւրում, և սրամտեալ ցասմամբ մեծաւ վարանէր հեծութեամբ առլցեալ. և նոյն ժամայն հրամայէր զամենայն մեծամեծս իւր առ ինքն կոչել հանդերձ իմաստնօքն Հելլենացւոց. և զերիս աւուրս յառաւօտէ մինչև յերեկոյ հանդերձ իմաստնօքն Հելլենացւոց 'ի խորհուրդ մտեալ հաստատեցին 'ի միտս իւրեանց փոխադրել զկողմնակալսն զայնոսիկ՝ որք կարգեալք էին 'ի վերայ երկաքանչիւրոց ազգացն այնոցիկ, վաշտուկէրս և անարիս զնոսա կարդալով։ Եւ փոխանակ նոցա առաքեաց երկուս որք եկեալ էին 'ի Հելլենացւոց գաւառէն, յոյժ իմաստունք և վարժք և կիրթք ամենայն հռետորական և փիլիսոփայական հանճարով, և խոհեմք խորագիտութեամբ քան զամենայն սինկղիտոսացն. որ մին 'ի նոցանէ Լիւսիաս ճանաչիւր, որ ամենայն Ջեմնոսացւոց[2] գաւառին ունէր 'ի դքսութիւն զիշխանութիւնն. երկրորդն որ կոչէր Ագրիկողայոս, որոյ զամենայն աշխարհաց զդատաւորական իշխանութիւնն ընձեռեալ էր, և զգլխաւորութիւն ամենայն գնդիցն որ 'ի միջերկրեայն և 'ի մերձակայ գաւառսն բնակեալ էին։

Արդ հասանելով նոցա 'ի գաւառսն յայնոսիկ, վաղվաղակի ամենայն հասակ մարդկան անխնայաբար ի սուր սուսերի մաշեալ լինէր. և ոչ ըստ պատշաճաւոր պատճառի ածել 'ի վերայ վկայիցն Աստուծոյ զօրհասական մահն խորհէին, այլ փոքր ինչ դաւանութեամբ որպէս հանդիպէր կամ 'ի թշնամեաց կամ 'ի չարասէր ոմանց կամ 'ի չարանախանձ արանց։ Այսպիսի մրրիկ և տագնապ չարեաց յանմաքրիցն այնոցիկ և յանաստուածից արանց 'ի վերայ ամենայն բնակչաց աշխարհին այնորիկ տարածանէր. և բազմութիւն

1. Մի օր. բնական հաւատոյն անփոփոխելի։
2. Մի օր. Զեմոկացւոց։

քրիստոնէիցն վերստին քննեալ լինէր, և ըմբռնեալ անթիւ զօրացն մատնեալ լինէր արիւնարբու դահա-նացն այնոցիկ 'ի կորուստ։ Այսուհետև Լիւսիաս դուքսն զիշխանութիւն իւր 'ի Սատաղացւոց քաղաքին առնելով, և զորս գտանէր 'ի գաւառին յայնմիկ սուրբ արս կամ կանայս, յետ բազում հարցափորձութեանց և դառն տանջանաց՝ արձակէր զգուշակամն կապանօք առ Ագրիկողայոս դատաւոր 'ի մայրաքաղաքն Սեբաս-տացւոց, զկախման սոցա ընկալեալ 'ի նմանէ. և ոչ տայր թոյլ բնակել 'ի հայրենական գաւառն իւրեանց, զի մի հանդիպեսցին դարմանի ուրեմն յընտանեաց կամ յազգականաց. նա զի ոչ եւս մարմինք նոցա օրինա-ւոր թաղման հասանելով պատշաճաբար դիցին 'ի գերեզմանի։ Այսպէս և անօրէնն Ագրիկողայոս ար-ձակէր զըմբռնեալսն 'ի Սեբաստիոյ 'ի Սատաղացւոց քաղաքն առ դուքսն Լիւսիաս, զպատուհաս մահու կրել 'ի նմանէ։

Այնոցիկ այսպէս եղելոց, Եւստրատիոս ոմն իշխան գոլով յամին յայնմիկ, 'ի դասուց բդեշխին Լիւսիա-սայ, այր աստուածապաշտ և երկիւղած յԱստուծոյ, և անպարսաւելի քաղաքավարութեամբ կացեալ զա-ւուրս ժամանակաց իւրոց. սորա տեսեալ զդառնա-շունչ մրրիկ անօրէն իշխանին, տխրէր օր ըստ օրէ 'ի վերայ եղելոցն, զի տեսանէր հանապազ նորօրինակ իմն սաստ պատուհասից 'ի վերայ քրիստոնէից. և ար-տասուագոյն պաղատանօք և պահօք անդուլեան ան-դադար աղօթս մատուցանէր 'ի տուէ և 'ի գիշերի առ փրկիչն մեր Քրիստոս, զի թերևս հաշտեսցի ընդ ծա-ռայից իւրոց, և հայեսցի 'ի ժողովուրդ իւր, զոր գը-նեաց արեամբն իւրով, և փրկեսցէ 'ի ձեռաց անօրի-նաց, և 'ի վերստին երևեալ չարեացն զերծուսցէ։ Այլ ցանկայր և ինքն ըղձալի տենչմամբ զհաւասար սրբոցն դնել զջան նահատակութեան, և արժանա-նալ ընդ նոսին մեծի վկայութեան։ Այլ զդաւաճա-նութիւն խորամանկութեան անօրէն իշխանին տե-սանելով՝ փոքր ինչ զանգիտէր յառաջիկայ մրցմանէն. սակայն այսպիսի վիճակաւ զփորձ առնէր նախագոյն իւրոյ գիտողութեանն. առ ինքն կոչէր զմի ոմն 'ի հա-ւատարիմ ծառայից իւրոց, և զիշխանական գօտին

տայր ցնա, զի տարցէ յեկեղեցին քաղաքին յԱրաւրակացւոց, ուստի ինքն եկեալ էր. և պատուէր տուեալ զայս ինչ առնել նմա. զանխլաբար մտանել յեկեղեցին, ծածուկ յամենեցուն, դիցես զզօտի իմ 'ի վերայ սեղանոյ Աստուծոյ, և դու զանձն քո թագուսցես յեկեղեցւոջն. և եթէ տեսանիցես զԱւքսենտիոս զառ 'ի բազմաց վկայեալն և զպատկառելի քահանայն Աստուծոյ բարձրելոյ, որ յորժամ մտանիցէ 'ի սուրբ եկեղեցին Աստուծոյ զսովորական աղօթսն մատուցանել, եթէ առցէ զզօտի իմ 'ի սեղանոյ անտի՝ թողցես առ նմա զանխլաբար, և վերստին առ իս դարձցիս. ապա եթէ այլ ոք առցէ 'ի ժառանգաւորացն, ոչ թողացուցանել նոցա։ Զայս ինչ խորհեալ նորա 'ի միտս իւր, զի եթէ երանելի երէցն Աւքսենտիոս առցէ 'ի սուրբ ձեռս իւր զզօտին, տնօրհնութիւն ինձ իցէ աստուածային ազդելով նմա զցանկալի զվկայութիւնն, և յառաջարկեալ նմա 'ի նոյն հանդէս մրցանացն. ապա եթէ ոչ և այլպէս օրինակաւ հանդիպեսցի, լռել և դադարել զանխլաբար, և ոչ համարձակել յանդըգնաբար 'ի մարտ ճգնութեան մտանել յայժմու ժամանակի[1]։

Արդ յետ աւուրց ինչ անցանելոյ գտանայր ծառայ երանելւոյն Եւստաթեայ կատարելով զհրամայեալսն 'ի նմանէ, պատմէ մի ըստ միոջէ և ասէ ցնա. Ի ժամուն յայնմիկ յորժամ մտի ես յեկեղեցին յԱրաւրակացւոց քաղաքին, և եդի զիշխանական գօտին քո 'ի վերայ սեղանոյն, և թաքուցեալ իմ յեկեղեցւոջն, 'ի նմին ժամու եկն եմուտ սրբազան Աւքսենտիոս քահանայն կատարելով զսովորական աղօթսն. և նա որպէս առաքեալ յումեքէ ինքնին մտեալ 'ի խորան սեղըր՝ յինքն առնոյր զզօտին քո։ Զայսոսիկ լուեալ 'ի ծառայէն իւրմէ երանելւոյն Եւստաթիոս, լի եղև անճառ խնդութեամբ. նոյնժամայն առեալ ընդ ինքեան յապարանից անտի իշխանին զամենայն բարեկամս իւր 'ի ժամու ճաշոյն՝ եկն 'ի տուն իւր ուրախութեամբ մեծաւ, զուարթ և բերկրալի զդէմսն ցուցանելով,

1. Այլ օր. յայժմու ժամանակի։

որպէս զի ոչ երբէք երեւելով նմա այնպիսի զուարճալի երեսօք. և 'ի զարմացման լինելով ամենայն ծանօթից նորա ընդ անսովորական կերպարանսն, խորհէին 'ի միտս իւրեանց հարցանելով զնա, զի ստուգութեամբ իմասցին զպատճառս իրին այնորիկ: Յայնժամ մի ոմն 'ի բազմելոցն ընդ նմա, որ էր հասակակից նորա, և սիրելի բարեկամ և քաղաքակից, որում անուն էր Եւգինէոս, համարձակեալ հարցանէր զնա ասելով. Ո՛վ բարիոք վարդապետ մեր և պատուական Եւստրատիոս, միթէ վասն հրամանի իշխանին մերոյ, որ համդերձեալ է 'ի վաղիւն հանդիսական յառաջադայութիւն առնել, և զամենայն տանջանարանացն պատրաստել գործարան ընդդէմ քրիստոնէից, վասն այդորիկ ուրախութեամբ ակն ունելով շահիլ ինչ 'ի նոցանէ: Այլ վասն այնորիկ ասաց զայս՝ զի յամին յայնմիկ իշխան էր նա 'ի վերայ ամենայն զօրացն: Յայնժամ սուրբն Եւստրատիոս պատասխանի ետ և ասէ. Բարիոք ասացեր զայդ, սիրելի եղբայր. քանզի ակն ունիմ շահիլ ինչ յայնպիսի անապական և անկողոպտելի գանձուցն. զի թէ յառաջեցայց տերամբ իմով 'ի բարիսն յայնսիկ, մեծամեծ իմն վաղիւն շահեցայց:

Արդ ընդ այգանալ առաւօտուն 'ի ծագել արեգականն ճառագայթիցն՝ 'ի միւսում աւուրն հրամայէր դուքսն Լիւսիաս 'ի մէջ քաղաքին բեմս բարձրագոյնս պատրաստել, և ամենայն հանդիսիցն և բազմութեան քաղաքացւոցն միահամուռ անդր ժողովել: Յայնժամ եկեալ իշխանն Լիւսիաս 'ի թէատրոնն, նստէր 'ի վերայ բարձրագոյն բեմին, և հրամայէր զայնոսիկ որ 'ի բանդին արգելեալ քրիստոնեայքն էին՝ ածել 'ի հարցափորձութիւն տանջանաց: Իսկ սուրբն Եւստրատիոս փութանակի հասանէր 'ի բանտն, և աղաչէր զսուրբ վկայսն՝ վասն ինքեան աղօթս առնել, զի ասէր և ինքն յաւուր յայնմիկ անձկալի տենչմամբ կցորդակից լինել նոցին չարչարանացն: Յայնժամ ամենեցուն տարածեալ զսուրբ ձեռս իւրեանց առ Աստուած՝ մեծապաղատանօք 'ի վերայ նորա աղօթս մատուցանէին: Իբրև կատարեցին զաղօթս վաղվաղակի, և ասացին զամէնն, գնացին զկնի երանելւոյն Եւստրատիոսի ըմ-

բռնեալ 'ի գլխաւորացն. և մտեալ կային[1] առաջի իշ- խանին յատեան դատաստանին։

Ցանժամ հրամայէր Լիւսիաս մի ըստ միոջէ մերձ կացուցանել զսուրբսն առաջի բեմին իւրոյ։ Ի նմին ժամու յառաջ մատուցեալ Եւստրատիոս զօրական անյաղթ թագաւորին Քրիստոսի, և առէ մեծաւ համար- ձակութեամբ ցիշխանն Լիւսիաս. Գրաւորական հրամանն ինքնակալին դարձեալ ընթերցցի 'ի յանդե- լում ականջս 'ի դատաստանի աստ, այն որ հրամայեալ է զամենայն քրիստոնեայսն որք են 'ի բնաւ որ աշխարհ[2] որ ընդ քոյով իշխանութեամբ են, զի ուր հանդիպես- ցին և գտցին՝ ըմբռնեալք եւս 'ի քէն 'ի հարցափոր- ձութիւն տանջանաց մատնեալ։ Արդ Աւքսենտիոս ե- րեւելի բաղդիւ և քաղաքավարութեամբ ընտրեալ, և արիական հանդիսիւ 'ի մարտ պատերազմաց քաջ ա- րիութեամբ զարդարեալ և անուանի եղեալ քան ըզ- բնաւս. որ և սակաւ աւուրբք յառաջ անմահական ջանիւ նահատակեցաւ առաջի քոյոյդ[3] բեմիդ որպէս քաջ զինուոր գոլ թագաւորին Քրիստոսի. և դքոյդ վըդո- վեալ կշտամբեաց զանաստուածութիւնդ, իմաստու- թեան բանիւք[4] և համբերութեան գործովք դքոյդ 'ի յետս նահանջեաց զկարծեցեալ խոհեմութիւնդ։ Քանզի յօրէն յայնմանէ մինչև ցայժմ 'ի հանդիսա- կան բանտին գոլով նորա, հրամայեցեր այսօր զարի և զմեծ նահատակն հանդերձ սրբովք ժողովրդովքս ա- ծել 'ի քննութիւն։ Արդ աւասիկ կան ամենեքեան հանդերձ ինև առաջի քոյոյդ դատարանի, զի և ես զի- նուորեալ եմ իմում անմահ և անվախճան թագաւո- րին Քրիստոսի, չարչարակից լինելով սոցա իմով կա- մայորդար յօժարութեամբ, զքոյդ բազմահնար մեքե- նայսդ չիջուցանելով, զոր հայրն քո սատանայ արմա- տացոյց 'ի սրտի քում. և յամօթ առնեմ զբանսար- կուին բռնութիւնն։

Զայսոսիկ լուեալ անօրէն դուքսն Լիւսիաս, զար- հուրեալ ընդ համարձակութիւն առնն, շառագու-

1. Մի օր. կացին։
2. Մի օր. որ հրամայեալ էր զա- մենայն աշխարհին քրիստոնեայսն որք են 'ի բնաւոր աշխարհին։
3. Մի օր. քոյդ։
4. Մի օր. իմաստութեամբ բանիւք։

նեալ երեսօք և մանկացու ակամբ հայելով, և 'ի բարկացող հոգւոյն վերաբերելով, որոտայ ձայնիւ մեծաւ և թինդալի ցասմամբ ասելով այսպէս. Պայծառ և հաշակելի եղև ինձ այսօր դատաստանս, իբրու զի հայրենի հելլենական իմաստութեամբ լցեալ չարաբարոյ հռետորիս այսմիկ և դահճի, շարժեաց զարժանասաստ և զարդարադատ իրաւունս և զհրամանս թագաւորացն ոչ միայն 'ի վերայ իւր, այլ և յամենայն ապստամբեալսն 'ի բարեպաշտութենէ աստուածոցն, և սուտնգանողացն զպատուիրանս ինքնակալացն։ Ցայնժամ ամպարիշտն Լիւսիաս հրամանն ետ զզինուորացն մերկացուցանել զԵւստրատիոս, և ասէ. Արդ նախ կողոպտեսցի առաջի իմ յիշխանական պատմուճանացդ որ շուրջ է զգօտեաւ, 'ի քղամիդէն և յոսկեհուռ հանդերձիցն և 'ի պատուական գօտւոյն, և այսպիսի օրինակաւ յայտնի լինիցի ամենեցուն օտարացեալ 'ի պատուոյ զինուորութեանն[1]. և ապա մերձ կացուցեալ զդա մերկ մարմնով, և լարիւք պարզեալ զոտս և զձեռս դորա պրկեսցի, և տարածեալ քառակուսի շարժմամբ հուպ լիցի յերկիր ըստ յանդգնագոյն հրապարակախօսութեան դորա։ Եւ դահճիճքն վաղվաղակի կատարէին զհրամայեալսն։

Դուքսն ասէ. Ո՛վ Եւստրատիոս, եթէ ոչ զղջացեալ դարձցիս 'ի չարակրօն յամառութեանցդ, մի ակնկալցիս ապրիլ 'ի ձեռաց իմոց յաղագս կորստեան խորհրրդոյդ զոր սկսարդ։ Սուրբն Եւստրատիոս ասաց. Ո՛վ Լիւսիէ, զղջանալ այնոցիկ պարտ է՝ որ 'ի բարեացն 'ի չարութիւնսն[2] ընթանան, այլ ոչ որ զվատթարութիւնն արհամարհելով՝ զկնի ճշմարտութեանն հետևին. որպէս և ես 'ի սկզբանէ զհետ երթեալ եմ արդար օրինացն ճշմարտին Աստուծոյ իմոյ։ Դուքսն ասէ. Նախ պատմեա ինձ յառաջ քան զտանջանս իմ՝ զբախտ և զանուն և զհայրենիս քո, և ըզգաւառն յորում ծնեալ ես, և զնորոգումն կրօնիցդ՝ որ զանխլացեալ էր 'ի քեզ, զամենայն ծանո մեզ ըստուգութեամբ։ Սուրբն Եւստրատիոս ասաց. ՅԱրաւրակացւոց քաղաքէն եմ ես ազգաւ և տոհմիւ, և անուն

1. Մի օր. իշխանութեան։ 2. Մի օր. 'ի չարիսն։

իմ Եւստրատիոս կոչի. ծառայ եմ ես արարչին իմոյ արարողին երկնի եւ երկրի եւ խոստովանող Որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի եւ ամենասուրբ Հոգւոյն, 'ի տղայական տիոց եւ 'ի մայրական խանձարրոց զպաշտօնս զայս ուսեալ եմ եւ երկրպագեալ: Իսկ դուքսն հարցանէր զամենայն գունդս զինուորացն տեղեկացեալ վասն նորա, թէ՝ Քանի՞ եւս ամ է կացեալ նորա յիշխանութեանն, եւ պարզ եւս ընկալեալ 'ի թագաւորացն: Յայնժամ որ 'ի սկզբանն տեղեակք էին քաղաքավարութեան նորա, ասեն ցդուքսն. Քսան եւ եօթն ամ լցեալ լինի 'ի մերձենալ տարւոյս այսօրիկ, որ 'ի գործ զինուորութեան մտեալ է դորա. զի յառաջ քան զայն մանուկ տիօք գոլով նորա զէքսկեփտորոսին[1] պետոն լինէր: Դուքսն ասէ. Այլ այժմիկ տեսանելով, Եւստրատիէ, զհասեալ 'ի վերայ քո վիշտս տանջանաց՝ որ 'ի սխալմանէ մոլար եւ ամբարհաւաճ մտաց քոց ընթացեալ գտար, այլ մեք ողջախոհութեան կամ 'ի միտ արկեալ վասն քո, եթէ դու թօթափեսցես զքեզ յապաուսամ եւ 'ի վայրենի բարուցդ, եւ 'ի զգաստութիւն եկեալ զբարեյաղթ աստուածոցն զմարդասիրապէս զօրութիւնսն կարդասցես, եւ հրամանի ինքնակալաց մերոց հպատակ գտցիս: Սուրբն Եւստրատիոս ասաց. Զարաբարու դիւաց եւ խուլ գրածելոց՝ ես ոչ զոհեմ, որ 'ի մարդկանէ կազմեալ եւ արարեալ են. զի բերան գոն եւ ոչ խօսին, ականջք են եւ ոչ լսեն, աչք են եւ ոչ տեսանեն, ձեռս ունին եւ ոչ շօշափեն, ոտս ունին եւ ոչ գնան, եւ ոչ գոյ բարբառ 'ի կոկորդս նոցա. վասն որոյ մարգարէն ասէ. Նման նոցա եղիցին ամենեքեան ոյք արարին զնոսա, եւ ոյք յուսացեալ են 'ի նոսա, զի աստուածք որ զերկինս եւ զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն 'ի ներքոյ երկնից: Դուքսն ասէ. Տեղի տալով իմով ներողութեանն քում շաղակրատ ճոռոմաբանութեանդ, զանըմբռնելիս մտաց եւ զանճահս բարբառեցար 'ի դատարանիս իմում, զանման եւ զբարերար աստուածսն մեր հայհոյելով, եւ մահկանացուս զնոսա կարդալով 'ի ցասումն մեզ շարժելով. վասն որոյ պարտ է զվրէժս պահանջել 'ի քէն

1. Exceptor, նօտար կամ համարակալ:

ըստ յանձնառութեան քում ըստ օրինաց Հռովմայեցւոց՝ աստուածամարտացն վրէժխնդրող լինել։ Բայց աղէ ասա դու ինձ, մարդ որ մնաց իշխան գոյ և իմաստուն խորհրդով, պա՞րտ է զայնոսիկն որ 'ի Պոնտացւոյ Պիղատոսէ խաչեցաւ, և 'ի դատուց Եբրայեցւոցն անարդարար ձաղեցաւ, Աստուած անմահ կոչել, այն որ ոչ կարաց զանձն իւր փրկել, այլ իբրև զչարագործ 'ի վերայ փայտի կախեալ եղև, զոր դու անհանճար մտօք զնա արարիչ ամենայն եղելոց անուանես։ Պատասխանի ետ սուրբն Եւստրատիոս և ասէ. Ո՛վ Լիսիաս, եթէ չէր ոգիդ քո հողանիւթեայ զանգուածով ախտից խաւարեալ, և միտքդ թմբրեալ բանսարկուին խորհրդովք, ցուցանէի թերևս արդեօք քեզ զխաչեալն՝ տէր և փրկիչ ամենայն արարածոց, և յառաջ քան զյաւիտեանս Որդի մշտնջենաւորին Հօր, Ճառագայթ և կերպարան անսկզբանն անապական ծնողին իւրոյ. որ էջ անճառ խոնարհութեամբ 'ի ծոցոյ նորա, և մարմին զգեցաւ մարդկապէս յանարատ և միշտ կուսէն Մարիամայ, և զամենայն կիրս կարեաց մերոց կրեաց, բայց 'ի մեղաց. և չարչարանօքն իւրովք և աստուածահրաշ թաղմամբն, և սքանչելի յարութեամբն կանգնեաց զանկեալ և զկործանեալ ազգս մարդկան 'ի չար բանսարկուին խաբէութենէ. զոր եթէ 'ի սրտայօդ և 'ի յերազապատիր պաճուճանացդ և 'ի սնոտի պաշտամանցդ հրաժարէիր, և 'ի միտ առնուիր զմեծամեծ սքանչելիսն Աստուծոյ, և զինուորէիր իմում թագաւորին Քրիստոսի, իբրև զիս ժառանգորդ լինէիր անապական և անվախճան կենացն յաւիտենից[1], զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ, զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց։

Յայնժամ իսկոյն ևս առաւել 'ի ցասումն սրտմտութեան բարկութեան բորբոքէր անօրէնն Լիսիաս. ասէ ցդահիճսն. Բարձրացեալ լիցի յերկրէ լարիւք արիագոյնդ այդ և ձոռոմդ 'ի պատասխանատուութիւնդ սնոտի բանիցդ, և ժողով ինչ հրոյ 'ի ներքոյ լանջաց և որովայնի դորա տարածեսցի, և 'ի վերայ թիկանց իւրոց արբցէ գան հարուածոց փշալից գաւազանօք. և

1. Մի օր. պսակացն յաւիտենից։

ասացէք զմա՝ հնազանդ լինել հրամանաց իշխանակա-նին, և ոչ հայհոյել զզօրութիւն և զփառս աստուա-ծոց մերոց։ Եւ սպասաւորքն վաղվաղակի կատարէին զհրամայեալսն ՚ի բռնաւորէն. ՚ի բազում ժամս տա-րածանէին ՚ի ներքոյ որովայնի նորա զհրաս բոցոյ և այրէին խորովէին զամենայն մարմինս վկային մինչև ՚ի ներքին անդամսն. և զժնդակ տանջանօք զթիկունս նորա հարկանէին տանջէին չարչարէին փշալից գաւա-զանօք, մինչև պատառ պատառ մարմինք նորա յերկիր անկանէին, և ոչ այլայլէին զդէմս երեսաց նորա. այլ էր տեսանել և կարծել ամենեցուն իբրև թէ օտար մարմ-նով կրիցէ զպատուհասն։

Յայնժամ զարհուրեալ բռնաւորին ընդ համբերու-թիւն սրբոյ վկային, միանգամայն և զարմացեալ ընդ մնալ ողջոյն նորա ՚ի նմա, հազիւ ուրեմն հրա-մայէր դահճացն թողացուցանել ՚ի տանջանացն, և ծիծաղելով ասէ ցսուրբ վկայն. Այս լինի, ով Եւստ-րատիէ, որպիսի է խոհեմութիւն քո. ախորժես և այլ ևս յաւելադրեն տանջանս մատուցանել քեզ[1]. զի հրճուեալ ուրախանայիս, զոր և փառս անձին քում համարիս։ Եւստրատիոս ասաց. Յոյժ ըղձամ և փա-փաքիմ այժմ ցանկալի փառացն՝ յորս հասուցանել զիս խոստացար, զի գրեալ է. Ոչ են արժանի չարչա-րանքս ժամանակիս առ հանդերձելոց փառացն որ յայտ-նելոցն է ՚ի մեզ։ Ասէ դուքսն ցմերձակայ զօրականսն իւր. Յամենայն խորհեցեալսն մեր վասն սորա տան-ջանարանս՝ պատշաճ վարկանիմ արկանել ՚ի վերայ չա-րաչար մարմնոյ սորա՝ աղ և բորակ խառնեալ ընդ քացախոյ, զի մորմոքեսցի հրկիզեալ սաստկացեալ վէրք անողորմ դորա, և խեցի տապակեալ ՚ի գետնի և սաստակ փշոց, և այնպէս շրջշրջեսցի[2] ՚ի վերայ նորա սաստկապէս. զի քանդեսցին մարմինք ջլաց և ոս-կերաց դորա. զի յագեսցի պարգևօքն զոր խնդրէ ՚ի մէնջ, զոր և սիրեացն իսկ։ Եւ սպասաւորք չարին յոյժ փութային հասուցանէին սրբոյն զպատուհաս չարչա-րանացն։ Իսկ նահատակն Քրիստոսի տակաւին ևս մեծաւ ուժով կայր և ժուժկալէր, և ոչ հեծ ինչ և

1. Մի օր. ածել ՚ի վերայ քո։ 2. Մի օր. տարածեսցի... շրջեսցի։

կամ բարբառ լսելի լինէր, այլ միայն 'ի սրտի իւրում գոհանայր զՏէառնէ, և կրէր զտանջանսն նեղութեանն։ Իշխանն ասէ. Զարմացեալ կարի քաջ ես թէ՝ մրպէս իբրև զխաղալիկ համարի զամենայն եկեալսն 'ի վերայ իւր՝ զհնուորդ Նազովրեցւոյն, և զմերօքս քամահէ զտանջանարանսն։ Արդ այժմիկ տեսցէ առաջի ատենականն դատաւորանիս, եթէ գտանէ յայսմ հետէ ողջախոհացեալ եղև, և կամ զանձն իւր հաւանեցոյց մեծաց աստուածոցն երկրպագութիւն մատուցանել և հպատակ լինել հրամանաց ինքնակալացն եթէ ոչ։ Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Սակս աստուածոց ձերոց երկիւղին զոր ունիս, վասն որոյ զպատուհաս զայս ածեր 'ի վերայ իմ՝ ոգևորեցեալ, մի՛ դատաւոր, յիմարեալ միտք, և ո՞չ գիտիցես թէ անձառ և անպատում բարութեանցն որ պահի 'ի Տեառնէ յուսացելոց իւրոց, այժմ արժանի զիս արարեր, և հորդեցեր ինձ ձանապարհ փրկութեան ելանել 'ի մարմնոյս ամբծութեամբ, և մտանել առ որ անձկացեալն եմ, և վայելել 'ի մշտնջենաւոր և յանանց բարութիւնսն ընդ կամարարս անուան իւրոյ։ Արդ զոր ինչ առնելոց ես արա վաղվաղակի, զի զաստուածսն քո գարշելի և պիղծս համարիմ, և զամենայն զմեծութիւնս աշխարհի և զփառս իբրև զաղբ անպիտանս համարիմ. ապականացու և խոտան երևին ինձ այդոքիկ, զի զՔրիստոս շահեցայց և զուարթերես կացից առաջի նորա 'ի հանդերձեալ յաւիտենին։

Դուքսն ասէ. Ո՛վ աղաջուր դու, և չարի բախտի հանդիպեալդ և թմբրեալդ արբեցութեամբ չարին 'ի նանիր խորհրդոցդ, ընդէ՞ր ամենևին իսպառ կորուսանես զպատիւդ և զմեծութիւն զինուորութեանդ. և զառնութեամբ զրկեալ 'ի քաղցր լուսոյ աշխարհիս, կամիս իջանել 'ի գժոխս. և կամ զի՞նչ իցեն փոխարէն հատուցմանցդ զոր ասեսդ, և կամ ո՞վ իցէ պարգևատուն այնմ ամենայնի, ազէ ասա ինձ մեղմով զամենայնն։ Պատասխանի ետ երանելին Եւստրատիոս և ասէ. Ցոյս հանդերձելոյն զոր ունիմք՝ անձառ է և անյայտ, ոչ բերանով ձառել, և ոչ ոք կարէ բերել յարարածոց օրինակ յերևելեաց աստի և յապականացու արարածոց, զոր խոստացաւ Աստուած կամարա-

րաց իւրոց սիրելեաց. այնպէս և անհաւատից որ իւրև զքեզդ լցեն և ուրացողացն զճշմարտութիւնն՝ մշանջենաւոր և անշէջ հուր գեհեննին գանձեալ պահի, կրճտումն ատամանց և լալ աչաց, որդննն անքուն և աղջամղջին խաւարն արտաքին, զոր պատրաստեալ է սատանայի և կատարողաց զհաճոյս կամաց նորա. այլ մեք այնմ յուսոյ ակն կալեալք սպասեմք, և յայսպիսեաց սպառնալեաց խուսափել ոչ զարհուրիմք, զանազան և դառն տանջանաց որ 'ի ձէնջ գայ 'ի վերայ մեր. զի փրկեալք յորոգայթից բանսարկուին զուարթերես կացցուք առաջի բեմին Քրիստոսի:

Զայս իբրև լուաւ դուքսն Լիսիաս 'ի ցասումն բարկութեան շարժեալ ասէ՝ ցերանելին. Եթէ հնար գոյր Աստուծոյն քո որպէս դու ասես, և կարէր վաղվաղակի անմահութեանն իւրոյ կցորդ առնել զքեզ, փրկէր յառաջագոյն տանջանացն զոր պատրաստեալ եմ քեզ: Վասն որոյ լուր ինձ, և զմնավաստակ կամս քո մերժեա 'ի քէն և եկ յուղղութիւն, և զերծիր յառաջակայ տանջանացն, և պարգևս և պատիւս մեծամեծս քան զառաջինն ընկալցիս յինքնակալաց մերոց, և մեր սիրելի լիցիս: Սկսաւ խօսել երանելին և ասէ. Ո՛վ խաւարասէր և չարին գործակից, և հեռացեալ 'ի կենացն յաւիտենից. արդ հայեաց և տես զիս, զոր դու մեռեալ և կորուսեալ կարծէիր, ոչինչ անհնար եղև Աստուծոյն իմոյ կրկին նորոգել զիս և կեցուցանել, ողջացուցանել զամենայն վէրս և զցաւս մարմնոյ իմոյ: Եւ ամենայն բազմութիւն քաղաքին ապշուցեալ հայէին. իսկոյն յանկարծակի իբրև զկեղևան ինչ ծառայ 'ի բաց անկանէին 'ի մարմնոյ անտի. և սուրբն ողջանդամ երևէր ամենայն բազմութեանն, որպէս զի ոչ սպի ինչ կամ վէրք երևէին 'ի սուրբ մարմին նորա. և տեսեալ զսքանչելի եղեալն 'ի վերայ սրբոյն, ամենայն ժողովեալ մարդիկն որ 'ի թէատրոնն էին, և յոքնախումբ ռամիկ քաղաքին, և փառաւոր առնէին զԱստուած 'ի վերայ սքանչելեացն զոր եցոյց առ սուրբ վկայն իւր:

Իսկ մի ոմն 'ի զօրականացն որում անուն էր Եւգինիոս, որ էր 'ի նմին քաղաքէ յԱրաւրակացւոց ուստի երանելին Եւստրատիոս, և իշխանական պատուով 'ի

նորուն դասուցն գոլով, իբրև ետես զոբայն Եւստրա-
տիոսի զանշարժ զհամբերութիւնն որ վասն Քրիստո-
սի, աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ և ասէ. Լիւսիաս, Լիւ-
սիաս, և ես քրիստոնեայ եմ, ծառայ Աստուծոյ բար-
ձրելոյ, արարողին զերկինս և զերկիր, և զկրօնսն քո
նզովեմ, և զաստուածս քո արհամարհեմ, և ընդ ամ-
պարիշտ թագաւորացն և ընդ կամս քո հակառակիմ,
իբրև զոտեր իմ Եւստրատիոս: Իսկ անօրէն իշխանն
իբրև լուաւ զայս՝ յամօթ եղև վասն նախատանաց իւ-
րոց առաջի բազմամբոխ հրապարակին, և խոնարհե-
ցուցեալ զգլուխ իւր ընդ երկիր պշուցեալ հայէր:
Յայնժամ հրամայեաց զերանելի զկնուորն Քրիստոսի
զԵւգինիոս յառաջ մատուցանել. և քարոզն աղաղա-
կէր 'ի մէջ հրապարակին և ասէր այսպէս. Վասն չա-
րաբախտիս այսորիկ և նորագոյն երևելւոյ ընդերկար
հարցափորձութեանց և քննութեանց պէտք են, զի
այժմիկ ոչ ժամանեմք, այլ 'ի հանդիսական իրողու-
թիւնս զօրացն փութամք ըստ մերոց սովորութեանց,
և զկախարդասարս զայսոսիկ՝ զԵւստրատիոս հանդերձ
Եւգինիոսիւ համախոհիւ իւրով՝ 'ի բանդ հրամայեմ
արկանել. և անուր երկաթի 'ի պարանոցս և յոտս
նոցա հրամայեմ դնել, և զգուշութեամբ պահել հան-
դերձ այլովք մահապարտօքն, զի 'ի պարապորդ և 'ի
պատշաճ ժամու ըստ օրինին դատեցայց զնոսա: Եւ
զայս ասացեալ յարեաւ յատենական աթոռոյն:

Իսկ զկնուորքն քարշէին զերանելիքն կապանօք ըստ
հրամանի իշխանին, և եդին 'ի ներքնում 'ի խաւարչը-
տին տեղւոջ բանդին: Իսկ երանելիքն մեծաւ ցնծու-
թեամբ և ուրախութեամբ օրհնէին զԱստուած և
սաղմոսէին միաբան ձայնիւ և ասէին. Ահա զի՞ բարի
և զի՞ վայելուչ զի բնակին եղբարք 'ի միասին: Եւ հա-
նէին զամենայն գիշերն 'ի գլուխ յաղօթս Աստուծոյ.
և ուսանէին 'ի սրբոյն Եւստրատիոսէ զհանդէս նա-
հատակութեան մարտին և զհամբերութիւն ժուժ-
կալութեան, և զփոխարէն անճառ բարեացն զոր
պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց:

Իսկ ընդ այգն ընդ առաւօտն 'ի ծագել արեգա-
կանն յարուցեալ դուքսն՝ 'ի Նիկոպօլսացւոց քաղաքն
փութայր գնալ, և երթայր իւրովքն 'ի բանդն՝ յո-

րում սուրբ վկայքն էին, և միւսն զերանելին Եւստաթիոս հրամայեաց արտաքս հանել. և յորժամ եկին ծիծաղելով և խնդալից դիմօք, ասէ ցսուրբ վկայն. Ողջ լեր սիրելի Եւստաթէ։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ ցնա. Աստուածն ամենեցուն զոր պաշտեմ 'ի մանկութենէ իմմէ, նա ողջունեսցէ զքեզ արժանապէս, ով Լիւսիաս։ Դուքսն ասէ. Յաղագս Աստուծոյն քո ինձ ոչինչ փոյթ է, այլ դու առ յառաջիկայ ժամն հասեալ զուեալ քեզ հողաթափդ արկցես յոտս քո, զի այդու դիւրընթացիկ լինիցիս զկնի մեր յուղեկցութիւնս ճանապարհին։ Եւ հողաթափքն այն էին տատասկեալք երկայն և ստուարասայր բևեռօք, իբրու թէ թափանցիկ լինէին ընդ ներքանս ոտից նորա։ Արդ զինուորայն բերեալ ագուցին զհողաթափսն յոտսն երանելւոյն՝ զերկաթեղէնսն 'ի միասին խըրացիւք սևեռեալ պնդեցին. և կնքեաց մատանեաւ իւրով իշխանն, զի մի ոք գթացեալ 'ի վերայ նորա հանիցէ զայն 'ի բաց 'ի գարշապարաց ոտիցն։ Եւ պատուիրեաց դահճացն հարկանելով և քարշելով ածել զնա 'ի ճանապարհայն՝ հանդերձ այլ եւս ընկերօքն. և ինքն չուեալ հանդերձ բազմութեամբ զօրացն գայր հասանէր յետ երկուց աւուրց և բնակէր մերձ առ դղեկին որ է հուպ 'ի քաղաքն Արաւրակացւոց։ Եւ 'ի հասանել սրբոցն անդր՝ ամենայն բնակիչք քաղաքին այնորիկ ելանէին տեսանել զերանելիսն. բայց ոչ ոք յազգականաց կամ 'ի բարեկամաց սիրելեաց նորա իշխէր մերձենալ առ նա վասն երկիւղի իշխանին, զի մի և նոքա ըմբռնեսցին։

Մարդարիոս ոմն ռամիկ գոլով լցեալ աւուրբք և քաղաքավարեալ արդարութեամբ՝ յաւուրսն յայնոսիկ շինէր յարկս բնակութեան ինքեան [1]. և 'ի տանեաց անտի մինչդեռ ծածկէր զձեղունս տանն՝ հայեցեալ դիտէր, և տեսանէր զսուրբ վկայսն Աստուծոյ, զի կապանօք անցուցանէին ընդ պողոտայն որ էր մերձ 'ի գեօղն յայն։ Ետես 'ի մէջ սրբոցն զերանելին Եւստաթիոս կապեալ ձեռս յետս, և ծանեաւ վաղվաղակի. և փութացեալ էջ անտի, և ասէ ցկին իւր

1. Մի օր. Բնակարանեան խորոյ։

զբուցատրութեանն 'ի բարբառ հայերէն. Ո՛վ կին, տեսանե՞ս զանէրն մեր Եւստրատիոս անուանեալն Կիւրիւկոս[1], զիշխանն ամենայն շքեղանկութեան մերոյ, զի 'ի բաց լքեալ արհամարհեաց զգերապատիւ զայնքան և զայնպիսի մեծութիւն և զփառս աշխարհիս, և զամենայն երեւելի փարթամութիւն ընչից և ազգի և ստացուածոց[2], և զքաջամարտիկ զինուորութիւնն զոր ոչ ոք ունէր նման նմա 'ի մէջերկրայքս ամենայն. և ընդ այլ կալանաւորսն երթայ 'ի տեղի հանդիսի 'ի յասպարէզ կատարման և վկայական նահատակութեան. զի զկնի ցանկալի կենցաղավարութեան իւրոյ զյաւիտենական թագաւորութեանցն ժառանգեսցէ զառհաւատչեայ բարութիւնսն։ Իսկ զեղեցիկ և պարկեշտ կին նորա ասէ ցնա. Զի՞նչ խափան լինիցի և քեզ երթալ և ուղեկից լինել ընդ նմա և հեռանիլ ընդ երկնաչու ձանապարհն, և հաղորդ լինել չարչարանաց նորա, այնմ՝ որ զյաւիտենական զանապականութեանն վերաբերուսուցանէ զպարգեւսն. և պաշտպան փրկութեան լինիցիս ինձ և երկուս մանկանցս և ընդունիս ազգատոհմին քո։ Իսկ ցանկալի այրն այն և բարենշանն՝ վառեալ հրով Հոգւոյն և ըղձալի տենչութեամբ[3] ցանկայր խառնիլ 'ի դունդս սրբոց վկայիցն Աստուծոյ. և առ ժամայն դիրկս արկեալ զպարանոցէ մանկանց իւրոց համբուրեաց զնոսա, և ասէ. Խաղաղութիւն ընդ ձեզ, սիրելի որդեակք իմ. և տարածեաց զձեռս իւր երկաց յաղօթս առ Տէր, և ասէ աղտատուագոչ պաղատանօք. Տէր Աստուած, Հայր ամենակալ երեւելեաց և աներեւութից, որ 'ի ձեռն սիրելի Որդւոյ քո Յիսուսի Քրիստոսի և ամենասուրբ Հոգւոյդ նորոգեցեր զամենայն որ ինչ յերկինս և 'ի վերայ երկրի, և ծանուցեր զաստուածութիւնդ քո ամենայն որդւոց մարդկան, և բացեր մեզ ձանապարհ փրկութեան 'ի կեանսն յաւիտենից, ուր անապական[4] բարութեանցն պարգեւքն պահին յուսացելոց 'ի քեզ. վասն որոյ աղաչեմ զամենազօրութ ողորմութիւն քո,

1. Մի օր. Կիւրիկիոս։
2. Մի օր. և ազգի ազգի ստացուածոց։
3. Մի օր. ըղձալի փեսայութեամբ։
4. Մի օր. անապականութեան։

հեղ յիս զշնորհ բարերարութեան քո, և առաջնորդեա ինձ աներկեւան սրտիւ, և կատարեալ սիրով ընթանալ 'ի համեղէս մարտիրոսութեան, զի եղէց պատարագ ընդունելի աստուածութեանդ քո, և հեռացո 'ի մէնջ զընդդիմամարտ չարին բանսութիւնն. որ հայրդ ես որբոց և տէր ամենայն յուսացելոց՝ պահեա զմանկունս իմ խաղաղութեամբ, և ամբիծ 'ի հաւատոյս ճշմարտութեան ամենազօր աջով քո, և զկենակից ամուսին իմ որ եղև հանդիսադիր ինձ այսմ երանաւոր[1] կոչմանս յոր հրաւիրեցայ 'ի Տեառնէ. և առաքեա զհրեշտակ խաղաղութեան քո զի առաջնորդեսցէ ինձ 'ի բարութիւն, և թողութիւն շնորհեա իմոց յանցանացն, զոր 'ի չարին պատրանաց մերձեալ է առ իս. զի քեզ ամենայն ինչ կարելի է, և օրհնեալ է անուն քո յաւիտեանս։ Եւ զայս ասացեալ երթայր զկնի սրբոցն զերանաւէտ ճանապարհն։

Եւ հանդիպեալ ուրեմն մեծատան, որ էր այր երևելի, և էր երկիւղած 'ի Տեառնէ, 'ի նմին գեղջ ունելով զբնակութիւն իւր, որում անուն էր Մաւսատարիոս, և ասէ ցնա երանելին Մարգարիտ. Ահաւասիկ գնամ ես առ սիրելին քո և աշակերտն Եւստաթիոս, զի ընդ նմա զջան նահատակութեան յանձն առեալ վկայեսցից վասն ճշմարտութեանն, կամելով Աստուծոյն մերոյ։ Արդ յայսմհետէ քեզ յանձն եղիցի տուն իմ հանդերձ մանկամբք և ընտանեօք. և ես խնդրեցից 'ի Տեառնէ վարձահատոյց լինել քեզ 'ի հանդերձեալ յաւիտենին որ գալոցն է։ Պատասխանի ետ այրն և ասէ ցնա. Երթ 'ի խաղաղութիւն, զանձկալի և զգեղեցիկ ճանապարհդ, և զընթացս քո կատարեա ըստ հաճոյից Տեառն Աստուծոյ մերոյ. և վասն որոյ պատուիրեցերդ ինձ՝ եղիցի քեզ որպէս և կամիս։ Լուեալ երանելին Մարգարիտ՝ ողջոյն տուեալ նմա, հասանէր սրբոց վկայիցն Աստուծոյ առ դղեկաւն. աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ և ասէ. Տէր իմ Եւստաթիէ, որպէս անձկացեալ ոչխար հօտից որ ընթանայ առ համիւն, այնպէս և ես ընթացեալ հասից առ քեզ մեծաւ փափաքմամբ, կամելով ճանապարհակից լինել

1. Մի օր. Երանաւէտ։

Digitized by Google

քեզ։ Արդ ընկալ զիս 'ի թիւ որոց ժողովելոց որ ընդ քեզդ են համբերացեալք 'ի վկայական հանդէս նահատակութեանցդ, զի թէպէտ և անարժան եմ, սակայն վկայ Քրիստոսի լինելոց եմ։ Եւ իբրև ասաց զայս՝ 'ի ձայն բարձր աղաղակեաց և ասէ. Քրիստոնեայ եմ իբրև զպատուական տէրս իմ Եւստրատիոս, լուարուք զայս ամենայն պաշտօնեայք սատանայի։ Յայնժամ ըմբռնեալ զինուորացն՝ կապեցին ընդ այլ եւս կալանաւորաց որոցն, և արկին 'ի հանդիսական բանդ զգեկլին այնորիկ։

Եւ վաղվաղակի լուելի եղև այս յունկն զատաւորին Լիւսիայ. և իբրև լուաւ զայս իշխանն, իբրև զառիւծ մռնչեալ նստաւ յատենին, առաջի կալով նորա զինուորացն ըստ կարգի ըստ սովորութեան. և բերեալ լինէին երանելիքն առաջի նորա կապեալ կրկին կապանօք ձեռս յետս, և անուր 'ի պարանոցի, և մերկացեալք յամենայն հանդերձից իւրեանց. և սուրբն Աւքսենտիոս կայր 'ի մէջ որոցն զուարթերես և պայծառ դիմօք և ուրախ սրտիւ։ Ասէ ցնա դուքսն. Աւքսենտիէ, այժմ ծանօ մեզ եթէ ազատեցե՞ր զանձն քո յաշխատութեանց, և արժանի եղեր մեծի փրկութեան. 'ի բաց կացե՞ր արդեօք 'ի մնոտի պատրանաց խաբէութենէ կորուսելոյն այնորիկ, և մերձեցար առ բարերարութիւն աստուածոցն, եթէ տակաւին կեաս 'ի նմին յամառութեան։ Պատասխանի ետ սուրբն Աւքսենտիոս և ասէ ցնա. Ո՛վ Լիւսիաս, երդուեալ իմ քեզ 'ի վերայ տեսչութեան իրաւանցն Աստուծոյ ճըշմարտին, զի անփոփոխելի են կամք սրտի իմոյ 'ի հաւատոցն Քրիստոսի. և Աստուած գիտեմ զնա, ծնունդ անծնին Հօր, և զամենակալ Հոգին նորա բղխումն մըշտընջենահոս. անճառ անքննին յամենայնի, մի աստուածութիւն, յոր հաւատացեալ եմ և պաշտեմ 'ի մանկութենէ իմմէ. և եթէ բիւրս ածիցես 'ի վերայ իմ տանջանս, և գանս պատուհասից առաւել քան զառաջինն, և ընդ ամենայն տեսիլ տանջանացն անցուցանես զիս, ոչ կարիցես զմիտս իմ խոնարհեցուցանել յերկնից բարձրութենէն. արդ զոր ինչ խորհեալ ես՝ արա վաղվաղակի։

Յայնժամ դուքսն վճիռ մահու հատանէր այսպէս.

'ի վերայ նորա. ԶԱւքսենտիոս՝ որ յետ բազում տանջանաց ոչ եկն յուղղութիւն, և ոչ հպատակ եղև ինքնակալին, 'ի ձեռն սրոյ հրամայեաց գլխատել յանտապատ տեղւոջ. զի յօրինաւոր թագաւորէ զրկեալ լինի չարաքաստ մարմին նորա։ Եւ զայսպիսի դատաւճիռ ընկալեալ երանելւոյն, փութանակի հասանէր 'ի տեղի կատարմանն, և խոնարհեցուցեալ ծունր կայր յաղօթս. Աստուած յաւիտենական, տէր և արարիչ ամենայն արարածոց, Աստուած անճառ լուսոյ, Հայր միայնոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և փառակից Հոգւոյն՝ որ 'ի քէն ելանէ, և ըստ նախախնամ ողորմութեամբ զծագս տիեզերաց. բաց զդուռն ողորմութեան քո առ անարժանութիւնս՝ որ կամ առաջի քո 'ի ժամուս յայսմիկ, յորում զամենայն կենցաղական պատապրմունս զկնի իմ թողում, և ծառայի ոգւով ընթանամ 'ի կէտ կոչման քում հրամանացդ, ըստ աստուածապատում անուս հրամանի քո՝ որ յաւետարանական քարոզութեանն, թէ՝ Որ ոչ առնու զխաչ իւր և գայ զկնի իմ՝ չէ ինձ արժանի։ Եւ արդ Տէր իմ և Աստուած իմ, զընթացս իմ կատարեցի ամբծութեամբ, և արդ առ քեզ գամ. արա զիս արժանի հանդերձեալ յաւիտենին, աչալրջութեամբ և զուարթերես կալ առաջի քո բեմիդ։ Եւ պահեա անարատ զդաս սրբոց վկայիցն որ ընդ իս կցորդ եղեն չարչարանօք վասն քո, և արժանաւորեա հասանել մասին վիճակիս այսօրիկ. և շնորհեա խաղաղութիւն եկեղեցւոյ քում սրբոյ. և քեզ փառք յաւիտեանս։ Եւ ասացեալ զամէնն, կատարեցաւ 'ի տեղւոջն։

Իսկ անօրէնն Լիւսիաս խնդրէր յառաջ մատուցանել զսուրբն Մարդարիոս, զի դատեսցի և զնա առաջի բազմամբոխ հրապարակին։ Եւ զինուորացն լուծեալ զնա 'ի շղթայիցն որ 'ի պարանոցին, և փութանակի բռնաբար ձգէին զնա 'ի թէատրոնն։ Իսկ երանելին ասէ. Տէր իմ Եւստրատիէ, աղաչեմ զքեզ վասն իմ աղօթս առնել, և ուսո ինձ թէ զինչ տաց պատասխանի յատենի անդ ապականչին և չար գազանին այնորիկ։ Պատասխանի ետ սուրբն Եւստրատիոս և ասէ ցնա. Եղբայր իմ Մարդարիէ, բնաւ ամենևին զորինչ հարցանէ ցքեզ, այլ ինչ մի տացես նմա պատաս-

խանի, բայց միայն ասա թէ քրիստոնեայ եմ և Քրիստոսի ծառայ, և մի փոխեսցիս 'ի բանիցս յայսցանէ։ Եւ անօրէն դահճացն ածեալ կացուցին զերանելին առաջի իշխանին։ Սկսաւ խօսել դուքսն, և ասէ ցնա. Ա՛յ երկիցս թշուառական և ատեցող բարեաց, և օտարացեալդ 'ի բարերարութենէ աստուածոցն, ասա վաղվաղակի զանուն քո և զգաւառ, և զգահաւորութիւն ազգատոհմին քո, թէ որպիսի պաշտօն ունիս։ Պատասխանի ետ սուրբն Մարդարիոս, և ասէ ցիշխանն. Զայդմ ամենայնէ զոր հարցանես՝ ինձ ոչինչ է փոյթ. քանզի ես քրիստոնեայ եմ և Քրիստոսի ծառայ։ Եւ յառաջ մատուցեալ ասեն ցնա. Եղկելի և թարմատար քան զամենայն մարդիկ, տուր պատասխանի ըստ օրինակի հարցմանն տեառն մերոյ։ Պատասխանի ետ երանելին և ասէ. Ասացի և դարձեալ ասեմ, քրիստոնեայ եմ և Քրիստոսի ծառայ։

Յայնժամ տեսեալ զհաստատութիւն հաւատոցն նորա և զանփոփոխելի միտս նորա, զայրագին ցասմամբ հայեցեալ առ դահճսն ասէ. Մակեսցի պճղունք ոտից դորա, և չուան 'ի ներքոյ անցեալ կախեսցի 'ի ձողոյ, և շամփուրս հրացեալս մերձեսցի 'ի թիկնամէջս դորա, և կիզեսցին ամենեքին անդամք բոլորովին մարմնոյ դորա, թերևս եկեսցէ 'ի զգայութիւն, և զարժանն տացէ պատասխանի ըստ հարցուածոց մերոց։ Եւ վաղվաղակի զամենայն հրամայեալսն կատարէին սպասաւորք անօրէն իշխանին։ Եւ երանելին ոչինչ տայր պատասխանի 'ի տանջանսն, այլ միայն աղաղակէր և ասէր, թէ՝ Քրիստոնեայ եմ և Քրիստոսի ծառայ։ Արդ 'ի բազում ժամս կալով նորա 'ի կախաղանի անդ, և կարմրագոյն շամփրօք փոփոխմամբ գործարանացն զմարմինս սրբոյ վկային հրկիզէին։ Եւ նա 'ի ձայն բարձր աղաղակեաց և ասէ. Տէր Յիսուս, քեզ յանձն առնեմ զհոգի իմ. ընկալ զիս խաղաղութեամբ, և արժանի արա զիս հասանել մասին ժառանգութեան սրբոցն 'ի լոյս. զի քեզ փառս վերառաքեցից այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն։ Եւ զայս ասացեալ աւանդեաց զհոգին, և իջուցեալ զերանելին 'ի կախաղանէն, քարշէին արտաքս զի կերակուր լիցի շանց։

Digitized by Google

Եւ մինչդեռ ինքն ամպարիշտն Լիւսիաս հրճուեալ էր և ցնծայր ընդ չարչարանս վկայիցն, աւաղ ցգլխաւորըն. Քարշեալ լեցի յատեանս մերկ մարմնով և որ 'ի Սատաղացիսն էր, Եւգենիոսն այն՝ որ ընդ Եւստրատիոսին 'ի հարցափորձութեան կայր։ Եւ նոյն ժամայն փութանակի ածին կացուցին մերկ կողոպուտ 'ի հանդերձիցն առաջի դքսին. և հայեցեալ 'ի նա դատաւորութեամբ և զայրագին ցասմամբ ասէ. Ասա ինձ, ով ամենապղերձ և չարադաւ այր դու, զիա՞րդ իշխեցեր այդչափ յանդգնութեամբ մերձենալ 'ի համարձակութիւն անդր, որպէս զի առ ոչինչ համարեցար զանյագեթ և զանպարտելի հրամանս ինքնակալին. և 'ի վերայ ամենայն յանդգնութեանդ ժպրհեցար անարգանս դնել մեծամեծաց աստուածոցն՝ զոր պաշտեն և պատուեն ինքնին թագաւորքն մեր։ Պատասխանի ետ սուրբն Եւգենիոս և ասէ ցիշխանն Լիւսիաս. Աստուածն իմ զոր պաշտեմ 'ի մանկութենէ իմմէ՝ յոր և յուսացեալ եմ, նա զօրացոյց զիս և շնորհեաց ինձ համարձակութիւն, զի Թքանիցեմ 'ի կուռս քո, և արհամարհեմ զաստուեր և զապականիչ կրօնս քո։

Արդ այնուհետեւ 'ի ցասումն և 'ի բարկութիւն բռնբռնեալ ամպարիշտն Լիւսիաս՝ ասէ ցդահիճսն. Նախ 'ի բաց հատջիք անարգոդ և հայհոյիչ լեզու դորա, և ստարացեալ լիցի յերկոցունց ձեռացն, և բրօք դալարօք բարձրաբերձ լիցի, և ջախջախեսցին ոտունք սորա դորա և փշրեսցին դաւազանաւ հարցի թիկունք դորա։ Եւ այսպիսի այսպէս լինելոյ 'ի չար դահճացն, ոտքն և մարմինն կայլին ընդ միմեանս մածեալս, և առ սաստիկ վշտին ոչ կարէր բանալ զբերան իւր, բայց միայն աղաղակէր և ասէր. Տէր Յիսուս ընկալ զոգի իմ և օգնեա ինձ։ Եւ նոյնժամայն աւանդեաց զոգին։

Իսկ իշխանն անօրէնութեան իբրև կատարեաց զայս ամենայն, խնդրէր ամենայն բանակաւն 'ի դաշտ անդր, 'ի հանդիսի անցուցանել և համար առնել զօրացն արքունի. և լինէր փորձ ընտրութեան այնորիկ՝ իւրաքանչիւր ցուցանելով զկորովութիւն արիական ներհմտութեան առ 'ի զինուցն մարտակցութիւն։ Յայն ժամ երևեալ ոմն 'ի մէջ բազմութեան զօրացն դեղեցիկ և հաշակերլի տեսլեամբ զարդարեալ, որում

Digitized by Google

անուն էր Ովրեստէս. այր քաջ և վայելուչ պանծալի հասակաւ, լցեալ ամենայն խոհեմական իմաստութեամբ և հանճարով, զօրաւոր բանիւք և արդեամբք, և կիրթ առ 'ի մարտիցն յառաջադիմութիւն։ Սորա կացեալ 'ի կարգի առաջի իշխանին Լիւսիայ. ընդ որ հայեցեալ տեսանէր զչքնաղ և ըղպարկեշտագեղ հասակի նորա զկերպարանսն. և հաճոյ թուեցեալ յաչս նորա՝ յառաջ կոչէր զնա մօտ առ ինքեան, հրաման տայր ձգել զգեղարդն զոր ունէր 'ի ձեռինն ընդդէմ նպատակին. և նորա հապշտապ փութով արիապէս յառաջ մատուցեալ երիվարաւն և թափ տուեալ բազկացն դիպեցուցանէր զգեղարդն ճահողակի առաջի կացեալ նպատակին։ Եւ նոյն ժամային ընդ քաջապինդ արշաւանաց երիվարին յանդուգն շարժմանէ թափ տուեալ բազկացն, արտաքս 'ի հանդերձիցն երևեցաւ խաչ մի ոսկի որ կայր թաքուցեալ 'ի գրապանակ պատմուճանի նորա։ Եւ իբրև յայտնի եղև ամենեցուն, նոյն ինքն Լիւսիաս վաղվաղակի առ ինքն կոչէր զնա. և իբրև եկն եկաց առաջի նորա, առեալ 'ի ձեռն իւր զաստուածընկալ նշանն հարցանէր, թէ՝ Զի՞նչ արդեօք իցէ այս. միթէ և դու 'ի նահանգէ Գալլեացւոցն հանդիպեցիս, յազգէ կախարդասար աղանդաւորացն։ Իսկ Ովրեստէս բացեալ զշնորհալից բերան իւր, ասէ մեծաձայն 'ի լուր ամենայն զօրացն. Ծառայ եմ ես խաչելոյն Յիսուսի Քրիստոսի, արարողին զերկինս և զերկիր, և որ 'ի նոսա արարածք իցեն. և զնշանդ զայդ կրեմ 'ի պահպանութիւն անձին իմոյ առ 'ի դրդումն հակառակամարտ զօրութեանց[1] թշնամւոյն յարուցելոյն 'ի վերայ իմ։ Յայնժամ հրամայէր դուքսն դահճացն բերել անուր երկաթեղէն և արկանել 'ի գեղեցիկ պարանոց զինուորին Քրիստոսի, և ասէր. Ուղեկից լիցի և դա 'ի ճանապարհիս մերում ընդ մահապարտին Եւստրատիոսի. որ յայտ արարեալ՝ յորում հարցափորձութեանն դատապարտեցէ զնա։

Եւ 'ի հասանել դքսին 'ի քաղաքն Նիկոպոլսացւոց մեծապայծառ հանդիսիւ, բազումք 'ի զօրականացն

1. Մի օր. պերոյ։

յայնմ գնդէ՝ որ 'ի քաղաքին էին, մատեան առ իշ-
խանն Սիւսիաս մեծաւ համարձակութեամբ, աղա-
ղակեցին միով բերանով և ասեն. Ո՛վ Սիւսիաս, և մեք
քրիստոնեայ.ք եմք, և զինուորեմք երկնաւոր Թագա-
ւորին Յիսուսի Քրիստոսի, և 'ի նա եմք ապաւինեալ,
և զնա միայն պաշտեմք, և խոստովանիմք զանուն նո-
րա յաւիտեան. և արհամարհեմք զամենայն մտօք
և՛ զդիւականն ընդունայնութեան պաշտամանս աս-
տուածոց քոց. արդ զոր ինչ համոզերձեալ ես առնել,
արա վաղվաղակի. զի ճշմարտին Աստուծոյ նուիրեցաք
զանձինս մեր, և ոչինչ կարէ մեկնել զմեզ 'ի սիրոյ
Աստուծոյն մերոյ, որ յանգոյութենէ 'ի լինելութիւն
ած զերևելիս և զաներևոյթ արարածս. ոչ հուր, և ոչ
սուր, և ոչ ժանիք գազանաց և ոչ տեսակք ամենայն
տանջանարանաց, ոչ կարեն մեկնել զմեզ 'ի սիրոյ տե-
առն Յիսուսի Քրիստոսի։ Զայս և առաւել քան զայն
միաբան բազմութիւն զօրականացն՝ որք 'ի քաղաքի
անդր կային՝ աղաղակէին առաջի իշխանին. և նոյն-
ժամայն իբրև լուաւ զայսպիսի բարբառ 'ի բազմամ-
բոխ մարդկանէ քաղաքին, զարհուրեցաւ դուքսն և
գոյն երեսաց նորա շրջեցաւ, և իբրև մթութեամբ
շամանդաղաւ նուաղեցան տեսանելիք աչք նորա. քան-
զի երկեաւ 'ի բազմութենէ քաղաքացւոցն, զի մի
յանդուգն յարձակմանէն չար ինչ հանդիպեսցի նմա.
և խմացեալ ծանեաւ թէ որպէս խաշինս երկնաւոր
հովուին կամաւ 'ի մահ մատնեցին զանձինս իւրեանց։

Յայնժամ իշխանն իբրև ետես զանփոփոխելի միտս
նոցա 'ի հաւատսն որ 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս,
հրամայեաց լուծանել զգօտի նոցա, և ընկենել զա-
մենեսեան և կապանօք արկանել 'ի բանտ։ Եւ ինքն
զմտաւ ածէր, թէ որպէս կորուսցէ զնոսա չարաչար և
դառն տանջանօք. և միանգամայն ասէ, ոչ լինիցի շը-
փոթումն ինչ 'ի քաղաքացւոցս կամ յազգականաց
մանաւանդ յԵւստաթէոսէ։ Դարձեալ ասէ. Դուցէ
տանջանս հաստատեալ նմա, նոյնպէս հրաշ զքան-
չելեաց երևեսցին, որպէս և յառաջնում նուագին. և
ոչ միայն որ քրիստոնեայքն են հաստատեսցին 'ի հա-
ւատսն, այլ և զհելլենացիս ապստամբեցուցանէ 'ի
յերկրպագութենէ աստուածոցն մերոց։ Եւ այսպիսի

Digitized by Google

իմն խորհուրդ չարութեան հաստատեալ 'ի սրտի իւրում, որպէս զի զսուրբն Եւստրատիոս և զերանելին Ովրեստէս արձակեսցէ 'ի քաղաքն Սեբաստացւոց առ Ագրիկողայոս դատաւոր, գրեալ առ նա հանդիսական նամակ, որ ունէր օրինակ զայս.

Տէառն իմոյ գերահռչակելոյ և վսեմախոհ դատաւորի Ագրիկողայոսի 'ի Լիւսիայ դքսէ օգնականութեամբ դիցն բազմասցի ողջոյն.

Զանբաղդատելի և զանհամեմատ և զպանծալի բընաւ իմաստից զծայրագոյն ողջախոհութեանց զկատարելութիւնն յարաբարդեալ 'ի տրամախոհական միտս քո վեհագոյն խոհեմութեամբ, անդր ևս քան զընդհանրականացս մակընթացութիւնս, զդիւցազնական արգասեաց զանթառամելի առաքութիւնս 'ի քեզ շառաւեղեալ, և յառաջեալ 'ի գիտութիւն յոգնահանճար իմաստից իրողութիւն, որպէս զի քան զմնաւս որ ընդ արեգակամբ բերին՝ գեր 'ի վերոյ գըտար. վասն որոյ և յամենայնս որ 'ի նոսա և ոչ միայն ումեք զիրամն նախախնամութեան տիեզերաց հաստատեցին տնօրինել, աստուածայնագոյն և հեզահայեաց կամաց քոց զհասարակաց մակադրեցին զգիտութիւն: Վասն զի գիտեն հաւաստի հնար գոլ առ 'ի քէն և գիշեր հանգոյն տուընջեան, և 'ի հանգիստական իրողութիւն[1] անցուցանել. զի քունք մանաւանդ հաւանեցուցանեն զանքուն աստեղսն, քան եթէ զաչս քո ննջեցուցին. քանզի առ տաստամնագոյնն առանց ձանձրանալոյ զներըղձական տնտեսութեանցն տարածանես զանբաղդատելի բանիցն ճահաւորութիւն. ամենայն ուրեք խառնակութեանց դադարումն 'ի քէն յառաջեալ. և գերադրական անմահից աստուածոցն առտափայլեալ հրաշափառագոյն բացատրեցաւ մակաւասարագոյն վերբերեակացեալ պատիւ, զի նախ քան զմակամտածութիւնն առ 'ի քէն դիցն օգնականութիւն՝ պարունակեալ տարածանէ զբոլորն առաջի քոյոցդ իմաստագոյն խոհականութեանդ. և պարզաբար ասել, թէ ամենայն մասունք առաքինութեան յանձին քում ցուցեալ արտայայտեսցի: Եւ արդ զինչ

1. Այլ օր. իրողութիւն:

ունիմ զմտաւն բացայայտել[1]. համառօտագոյն դաւանաքեայ բանիւք ներադրելով ծանուցանեմ քում վսեմագոյն հանճարեղ իմաստութեանդ. սակս առնդ այդորիկ անուանեցելոյդ Եւստրատիոս: Քանզի յետ բազում քննութեանց, և չարաչար կրելոյ տանջանաց՝ գտի զդա խորհրդակից Գալլիլեացւոց աղանդոյն, և դաւանող առաքելական կրօնից խաչելոյն Հրէի ումեմն զոր Յիսուս անուանեն, որ 'ի նոցունց իսկ հեբրայական[2] ազգէն իւրմէ զչարագործաց մահ մեռաւ: Այլ տեսի զայրդ զայդ և ոչ անտեղագոյն իմաստասիրական վարժեարաց[3] արհեստից, և ստադիացն 'ի մարտակցութիւն յոյժ է կրթեալ, և ծայրագոյն[4] զինուորութեան գահաւորութեան ժամանեալ. և ամենայն արհամարհ եղեալ յաչս դորա վասն չարասէր պաշտաման իւրոյ՝ անհնազանդ գոլով հրամանի ինքնակալին, և անարգող եղեալ մեծապայծառ դիցն, միանգամայն և մեհենականուս: Վասն որոյ ծանուցեալ իմ զանաստուածութիւն դորա՝ բիւրապատկանագոյն տանջանօք իբրև 'ի բոլս հրոյ մաշեցի զերկաթեղէն մարմին դորա, և ոչ ևս գտի 'ի դմա հնար ուղղութեան: Եւ յետ բազում քննութեանց և հարցմանց անյոյս եղեալ 'ի դորին փրկութենէ, առաքեցի կապանօք առաջի քո տէրութեանդ, զի դու զարժան վրիժուցն անարգութեան դիցն խնդրել մարթասցես քո արդար դատաստանօքն, քաջարանցն անպարտելի հրամանացն հետևելով. Ողջ լեր:

Արդ առեալ այնուհետև զինուորացն՝ զթուղթն և զսուրբն հանդերձ կապանօք՝ 'ի ճանապարհ անկանէին. և 'նոքա անյագական ձայնիւ հանապազորդեալ լինէին յաղօթսն Աստուծոյ զճանապարհայն: Ապա հարցանէր երանելին Եւստրատիոս ցսուրբն Ովրեստէս, և ասէր. Եղբայր Ովրեստէ, պատմեա ինձ թէ որ օրինակաւ կատարեցաւ սուրբն Աւքսենտիոս, և կամ յորում տեղւոջ: Պատասխանի ետ սուրբն Ովրեստէս, և ասէ. Յետ հատանելոյ դքսին զվճիռ մահու 'ի վերայ սրբոյն, աղաչեալ երանելին զդահճին թողացուցա-

1. Մի օր. արտայայտել:
2. Մի օր. հեբրայեցական:
3. Մի օր. վարժարանաց:
4. Մի օր. 'ի ծայրագոյն:

նել զնա, զի եկեալ տեսցէ զքոյդ առաքինութիւն և ողջունեսցէ զքեզ, այլ ոչ ոք ներեաց լսել նմա, քանզի ժամ էր ճաշոյ։ Եւ փութային որավայինի ծառայքն կատարել զհրամայեալսն նոցա յիշխանէն անտի. և վաղվաղակի ածին զնա մերձ 'ի ձորակ անդր, զոր մեք Լեռնոտն անուանեմք, և 'ի ճանապարհին սկսաւ սաղմոսել և ասել. Երանեալ են ամբիծք 'ի ճանապարհի, և ոյք գնան յօրէնս Տեառն։ Եւ 'ի կատարել սաղմոսին եհաս 'ի տեղին յայն, և անկեալ յերկիր 'ի վերայ երեսաց իւրոց՝ արտասուագոչ պաղատանօք աղօթըս մատուցանէր 'ի սրտի իւրում։ Այսպէս յոտն կացեալ և զամէնն ասացեալ, և շուրջ հայեցեալ՝ ետես զիս զի կայի մերձ առ նա. կոչեաց զիս և պատուիրեաց ինձ խորհրդաբար և ասէ. Եղբայր Ովրեստէ, ողջունեա զերիցս երանեալ տէրն իմ Եւստրատիոս, և ասա ցնա զի աղօթս արասցէ վասն իմ, և փութանակի հասանիցէ. զի ես անձկացեալ սպասեմ նորա գալըստեանն։ Եւ ասացեալ նորա զայս՝ վաղվաղակի հատին զգլուխ նորա 'ի նմին տեղւոջ։ Եւ ոչ ոք այնուհետև 'ի հաւատացելոց իշխէր մերձենալ 'ի նշխարս նորա վասն ահի սպառնալեաց իշխանին։

Բայց երիցունք[1] վեց յԱրաւրակացւոց քաղաքէն եկեալ 'ի գիշերի գողացան զսուրբ մարմին վկային, և զգլուխ նորա ոչ գտին, և սկսան լալ դառնապէս. յայնժամ ագռաւ մի 'ի վերայ ծառոյ նստեալ զճիչ բարձեալ ուժգնակի, և գնացեալ երիցունքն անդր գտին սուրբ գլուխ նորա 'ի մէջ լծորդութեան ճղաց ծառոյն. և անճառ խնդութեամբ լցեալ, ամփոփէին առ այլ նշխարս երանելւոյն։ Զայս լուեալ երանելւոյն Եւստրատիոսի վտակք արտասուաց իջանէին յաչաց նորա. կարդաց առ Տէր Աստուած ուժգին պաղատանօք և աներկբայ յուսով. զի ըստ նմին օրինակի կատարեսցին և նոցին ընթացք նահատակութեան. և ասէ ցսուրբն Ովրեստէս. Փութասցուք գնասցուք, եղբայր իմ, որպէս զի և մեք արժանասցուք հասանել մասին ժառանգութեան նորա 'ի լոյսն միշտնջենաւոր։

Արդ յետ հինգ աւուր ածեալ եղեն սուրբ վկայ-

1. Յօր. Երիցանց։

քըն 'ի մայրաքաղաքն Սեբաստացւոց, և մատուցին զհրովարտակն Լիւսիայ դքսին առաջի Ագրիկողայոսի հեգեմոնի, և հրամայեաց ընթեռնուլ։ Եւ յետ այնորիկ իբրև լուաւ զբանս հրովարտակին, հրաման ետ զինուորացն արկանել 'ի բանտ, և պնդել 'ի կոճեղս զոտս նոցա և զգուշութեամբ պահել. և 'ի վաղուեան աւուրն 'ի ծագել արեգականն հրամայեաց զթէատրոնն յօրինել 'ի մէջ քաղաքին, և նստել 'ի վերայ բեմին, անթիւ բազմութեամբն շուրջ կալով զնովաւ։ Յայնժամ հրամայէր ածել զսուրբսն առաջի հրապարակին. և քարոզն աղաղակէր 'ի լուր ամենեցուն հրամանաւ դատաւորին և ասէր. Գրաւորական նամակքն որ առաքեցան 'ի Պարհացւոց դքսէն Լիւսիասայ, ընթերցցի դարձեալ 'ի լուր ամենայն ատենիս. և յայտնի լիցի 'ի նմանէ մակագրեալ ամբաստանութիւնքն՝ որ ինչ վասն Եւստրատիոսի էին. Եւ յորժամ ընթերցան զթուղթն 'ի մէջ ատենին, շարժեաց զգլուխ իւր անօրէնն Ագրիկողայոս, սքանչանայր ընդ իմաստութիւնն Եւստրատիոսի, և ընդ պնդութիւն հաւատոցըն և արիական մարտի նորա։

Յայնժամ ասէ ցսուրբն. Ո՛վ Եւստրատիէ, մի՞թէ ուեցին քեզ աստանօր դատաստանք տանջանացն առյինէն՝ զոր օրինակ տեսեր աստանօր և կրեցեր 'ի ձեռն մեծի դքսին Լիւսիայ. այլ ես դժնդակ և չար անցս անցուցից ընդ քեզ, և 'ի մահ ես մատնեցից զանձն քո. արդ լուր ինձ, և յառաջ քան զտանջանսըն խոնարհեալ երկիր պագ մեծի աստուածոց մերոց, և հպատակլեր հրամանաց ինքնակալին, զի պատւես և պատիւս ընկալցիս 'ի նոցունց։ Պատասխանի ետ սուրբն Եւստրատիոս և ասէ ցդատաւորն. Ո՛վ իմաստնոդ և խոհեմագոյնդ յիշխանս, իշխե՞ն օրէնք թագաւորաց, եթէ ոչ իշխեն։ Ագրիկողայոս ասաց. Այո իշխեն. քանզի և պահեալ իսկ լինի 'ի նոցանէ։ Սուրբն Եւստրատիոս ասաց. Նախ քան զամենայն պարտ է գիտել թէ է՞ առ քեզ, և որոց ընդ քեզ են, եթէ միայն 'ի դպրութիւնքն են գրեալ։ Ագրիկողայոս ասաց. Սակս որո՞յ իրի այդպիսի բարբառիս, ո՞վ անմաքուր գլուխ. ո՞վ ոք հակառակ կայ օրինացն գործել գործս և անիրաւ ժպրհեալ յանդգնութեամբ հա-

մարձակեաց։ Նրիցս երանելին Եւստրատիոս ասաց. Ով դատաւոր, քանզի պարտաւորեալ լինի յօրէնս Մեքսաստիոսի կայսեր այսպէս. Բռնութիւն, ասէ, 'ի բաց լիցի յամենայն իրէ, և 'ի գործոց և 'ի բանից. բայց հաւանութիւն յամենայնի քաղաքավարեալ լիցի. քանզի պարտ է այնմ որ իշխանութեամբ լինիցի՝ զհրամայեալսն նախ գործել, կամ հաւանեցուցանել կամ հաւանել։ Եւ դարձեալ պարտաւորէ յետոյ փոքր ինչ Նուագիս այսմիկ տանց, և ասէ այսպէս. Այլ իշխանին, ասէ, հրամայեմք զերկիւղն ընդ հեզութիւն խառնել 'ի դատելն իւրում, որպէս զի մի ումանց վասն երկիւղին առ թշնամութիւն առնել, և ոչ վասն հեզութեանն՝ հեղգութիւն առ ումանս 'ի կիր արկանել։ Զայսոսիկ զոր ասացի իսկ, ով դատաւոր, գրեա՞լ է այսպէս եթէ ոչ։ Ագրիկողայոս ասաց. Այո։ Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Արդ աղաչեմ զքեզ՝ զի և այս սահմանեալ օրէնք կարգաւորութեան և առ իս պահեալ լիցի։ Ագրիկողայոս ասաց. Առ քեզ և առ ամենեսեան հաստատուն և անշարժ և մեծաւ երկիւղիւ պահել հարկաւոր եղիցի։ Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Ապաքէն աղաչեմ զքեզ, ով իմաստունդ 'ի դատաւորսդ, հեզութիւն խառնեա յերկիւղ քո ըստ օրինացն, որպէս հմտագոյն գոլով քո քան զբազումս 'ի մարդկանէ, հաւանել յառաջագոյն կամ հաւանեցուցանել ըստ օրինաց դատելոյ, ապա եթէ այդպէս ոչ իցէ՝ առանց բանից և քննութեանց և տարաձգութեան պատուհասեա, սպան, արա զոր ինչ և կամիս վաղվաղակի։ Ասէ Ագրիկողայոս. Զոր ինչ և ախորժես ասա համարձակութեամբ, և ըստ արդար դատաստանիս հաւանեա քաղաքավարիլ։ Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Ո՞ւմ հրամայես ինձ, ով դատաւոր, երկիր պագանել, աստուածո՞ց եթէ Աստուծոյն։ Ագրիկողայոս ասաց. Աստուծոյ և աստուածոց։ Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Մեծագունի՞ց և փոքունց։ Ագրիկողայոս ասաց. Այո, Արամազդայ յառաջագոյն, և Ապողոնի, և ապա Պոսիդոնի։ Սուրբն Եւստրատիոս ասէ։ Որո՞ց մարգարէից և քարոզչաց հաւանելով, և կամ յորո՞ց իմաստնոց գտեալ էք զնոսա երկրպագելիս գոլ։ Ագրիկողայոս ասաց. Պղատոնի, Արիստոտելի, Հեմեսի և

Հոմերոսի և այլոց իմաստնոց մտաւքն ընդ նոսա գը-րեալ, որոց եթէ հաւանեցեալ էիր, պաշտէիր և զյիշա-տակս նոցա, ով Եւստրատիէ։

Սուրբն ասէ. Ոչ եմ անտեղեակ մտաւք ուսմունք 'ի նոցանէ, այլ ամենեցուն հմտացեալ եմ 'ի մանկու-թենէ իմմէ. ուսեալ եմ և զերածշտականն ամենայն, հմուտ եմ աստեղաբաշխութեան արհեստիցն, և ոչ հեռի յերկրաչափականն գծիցն, և վարժումն թուա-կանութեան օրէն իսկ է մեր. տուաքինեալ էր հօր հանդ-գիպեալ եմ՝ մանկացու գոլով նորա արհեստագիտա-մանանց և գիտութեանց. և եթէ կամեսցիս՝ սկզբունքս նորին 'ի Պղատոնէ։ Ագրիկողայոս ասէ. Գիտեմք զՊղ-ատոն առ Տիմէի մատենին տրամաբանութեան, 'ի Պիւթիայ խիղճեալ ազօթս առ աստուածն մատուցա-նելով. Թուեսցի այս քեզ իմաստուն գոլ եթէ ոչ։ Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Յոյժ բամբասէ Պղատոն զաստուածն քո Ապողոնգ, զի յերկրորդում մատե-նին այսպէս գրէ. Քանզի Աստուած բարի է, թերևս ամենայն բարեաց պատճառ, և բազմաց անպատճա-ռելի, այսինքն չարեաց. իսկ զբարեաց զայլ և ոչ զմի ոք պատճառ գոլ ասեմք քան եթէ զԱստուած։ Ար-դեօք մեզ է պարտ ընդունել ոչ զՀոմերոս և ոչ զայլ քեր-թողն, որք ասեն թէ Զեւս բարեաց և չարեաց պատ-ճառ գոլ հանդիպի, զերդմանց և զհամբուրոց[1] չփոթու-թիւնս 'ի նմանէ եղեալս զոր 'ի վերայ Աքայեցւոցն գոր-ծեալ լինէր Պանդարոսն։ Ո՞չ սա է Զեւսն, որպէս ասէ քերթողն, ընդ Աթենայ շաղաշարեալ բնակութեամբ. այլ ոչ գովեսցուք և զմաքառումն աստուածոցն և ըղ-դատաստանն, զոր նոյն քերթողն ասէ լինել 'ի ձեռն Թիմիթոդոսի և Արամազդայ, զոր միւս աստուածս կար-ծես։ Եւ Եւգենոս ասէ. Եթէ Աստուած իսկ պատ-ճառ բանաւոր մարդկան, յորժամ չարացուցանել ըղ-հողեղէնն կամիցի. և Պղատոն՝ և ոչ զմի ոք կամի քա-ղաքավարութեան բնակչաց, ոչ համբակի, և ոչ ծե-րոյ՝ ասել խնչ կամ լսել վասն նորա, զի և ոչ է օրէն Աստուծոյ՝ հօր անարգող լինել, որպէս և Զեւս՝ զոր այժմս առ 'ի ձէնջ պաշտեցեալ լինի, զիւր հայրն ըղ-

1. Մի օր. զհամբուրից։

Կռոնոս յերկնից յերկիր իջուցեալ, և խորտակեաց զնա և 'ի կարապ փոխարկեալ. զի այնպիսի մնոտի ապիրատ խաբանօք ապականեսցէ զկինն։ Վասն որոյ յիրաւի Պղատոն մախացեալ ընդ նմա թշնամանէ զաստուածն քո Զեւս, որպէս զի եթէ օրէնօք և կանոնական մոլորութեամբ ըմբռնել Զեւս զաստուածն քո։ Ո՛վ դատաւոր, տեղեա զմահն զԱկեդրոնեայ. ոչ իցէ այդ այդպէս. և կամ եթէ ոչ են գրեալ յառասպելական մատեանս ձեր այդոքիկ։ Ապա եթէ ինքն Պղատոն շարագրող իմաստութեանն ձեր հրաժարեաց զօղ ընդ այնմ, որ զերկնի և զերկրի հանգամանս որպիսութեանն քննեաց, և 'ի ծայրս բոլորակցութեան արհեստիցն հասեալ եղև, ամենայն հիգութեան առիթ զսա զօղ, ասէ, և դրոշմանս յամենեցունց առ սա ձգեալ վատթարագոյն խենեշութեամբ 'ի մէջ կացուցանէ, զսորին բղջախոհական անիրաւութիւնն, անդնդայինն չարահոտ տիրեալ գաղնութեանն, անյագ վաւաշոտութեանն յապականութիւն ջրհեղեղեալ, զոր և հրամայեն ոչ միում ումեք 'ի մարդկանէ որ առաքինութեան փոյթ ունիցի՝ նմանող լինել ախտից նորա, այլ մանաւանդ մեռելութիւն բացագործել ախտից, և նմանել Աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան. և զիա՞րդ կամ ո՞րպէս զոր նոքա ըմբռնեալ եղեն գործովք և անհանճար մտօք, ստորանկեալ լինիք և դուք յայնոսիկ, և զմեզ հարկէք այսօր ստայօդ ուշէիցն և ապականագործ մանկամոլիցն և դիւանունէր անշունչ պատկերացն երկիր պագանել։ Ագրիկողայոս ասաց. Յաղագս մեծի մարդասիրութեանն իմոյ ներեմ քում յանդգնագոյն շաղակրատս բարբառելոյդ. արդ ասա և դու, ա՞ ոք է այն զոր դու անուանեալ Աստուած պաշտես, և զինչ է յեղանակ նորա, և որպէս մարդ զօղ երևեցաւ 'ի կնոջէ, և 'ի դատապարտան մահու եկեալ, և խաչեալ 'ի հրէական ազգէն աստուած ձեզ կարծեցաւ։ Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Եթէ հրամայես և անձանձրութեամբ լսես, հարցցուք քննութեամբ զառաջինկայս, և յայնժամ ըստ կարգի ասացից զոր ինչ խնդրեսդ, եթէ ներեսցէ ժամանակն։

Ագրիկողայոս ասէ. Միւսանգամ ներողութիւն ըն-

կալեալ յինէն 'ի ժամու և 'ի տարաժամու, ասա զոր ինչ ախորժես: Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Ամենայն որ զճշմարիտն խորհիցի, պարտ և պատշաճ է Աստուած արդար վարկանիլ, անհասանելի, անքննելի, անսահմանն, անայլայլելի, անպատմելի, ամենայն էակաց զօրութեան զվերագոյն ստացեալ զաստուածային տեւականութիւնն իւր եթէ ոչ: Ագրիկողայոս ասաց. Այդպէս կարծեմ ուղիղ գոլ, որպէս դուդ ասես: Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Ցուցցես 'ի վերայ ամենայնի զնա անապականն գոլ եթէ ոչ: Ագրիկողայոս ասաց. Առանց ամենայն պատճառանաց: Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Արդ զիա՞րդ այլոց ումանց աստուածս գոլ ասասցուք, և այնպիսի անապականութեան զնոսա ներքոյ ասասցուք հաստատեալ, թէպէտ և փոքր ինչ բարեբախտութեան հասեալ իցեն, ոչ կարծես համարել զնոսա աստուածս. զի անպականն է Աստուած, որպէս յառաջագոյն ասացաք, զոր և ամենայն մարդկան հաւատալ և երկիր պագանել արժան է: Ագրիկողայոս ասէ. Ստուգութեամբ այդ այդպէս իցէ: Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Զիա՞րդ բաղում աստուածքն. քո՛ այսորիկ անմահ և անարատ տեւականութեանս ներքոյ են բոլորովին, որպէս և դուք ասէք, և հաւասարազօր են միմեանց, որք մեկնեալ են ըստ գոյակցութեանցն: Եւ եթէ այդպէս է՝ որք 'ի մի աստուածութիւն են աւարտեալք և զօրութեամբ և գործովք հաւասարամասնեալ, ոչ ասասցին աստուածք մեծագոյնք և նուազք. այլ Աստուած անբաղդատելի զօրութեամբ միացեալ, և զմիակամ զաստուածութիւնն ունելով ոչ կարծիցին ոմն յերկինս բնակելով, և ոմն 'ի ծով, ոմն 'ի սանդարամետս. զի որք զայնպիսին ժայռհին բարբառել, վրիպեալ գտանին 'ի կենաց յուսոյն, և օտարացեալք յանբաղդատելի խնկութենէն յայնմանէ՝ որ կայ և մնայ յաւիտեան. զոր և վարդապետն քո մեծ հռչակելին Պղատոնիոս՝ տրամաբանէ յիւրում տրամաբանական մատենին, և ասէ այսպէս. Եթէ՝ Գերակատար գուլթս, արարչական զօրութիւնն և զնոսա տածէ մանկաւոր բնութիւնն, և վերայ կալով ամենայնի խնամէ, և զամենայն տեսանէ, և ինքն յումեքէ ոչ տեսանի, այլ անցեալ կայ սարա-

ւանդեալ յիւրում առանձին բարձրութիւնն։ Իսկ Հերմէս՝ մեծ շարժող զնա և տածող և անեղ կամեցաւ ասել. Եւրիպիդէս[1], անտեղի. և Հոռփոս, բարեբար և՛ անկարօտ. և Արիստոտէլէս ըստ պղատոնականին հետևիւր բանից։ Արդ եթէ իմաստունքն ձեր յաներևոյթ զօրութիւն մեծին Աստուծոյ ակնարկեցին և ասացին զնա արարիչ ամենայնի գոլ, զիա՞րդ դուք յիմաստութիւնս անիմաստագոյն եղեալ, զոր իմաստունքն ձեր պախարակեն, և դրսովանս դիպողագոյն[2] 'ի վերայ հաստուցանեն, համարձակիք զնոսա աստուածս ասել, և արարիչ երկնի և երկրի իշխեք կարդալ, և զԱրամազդ՝ հայր աստուածոց ասէք լինել, զայն որ սպանութիւն և զապականութիւն և ըզդիւահար այլակերպութիւն և զախտս ամենայն գիջութեան չարեաց զկնի իւր թողեալ յիշատակ, հըրկէզ գոլով 'ի Կրետէս կղզւոջ անկեալ կայ, զապականութեան ժառանգել կատարած և տարազարդ մնացեալ 'ի վայելչութենէ։ Եւ Պիսիդոն զոր ասէք արարիչ ջրոյ և գոյացուցիչ ծովու, և զդիւաբնակն զԱպողոն՝ կոչէք հաւասար և հանգունակից արեգական և ոչ ամաչէք. այլ և զԴիոնեսիոս[3] զոր մայր արբեցութեան անուանէք զնա, և երկրպագէք նմա՝ նիւթ ախտի ցանկութեան. և զՀեփեստոս՝ պարգևիչ հրոյ ասէք լինել, և հաւանիք առասպելական և սնոտի պատմութեանց. թողում ասել զամենայն բաջաղանս չարադև խելացնորեալ[4] մարդկան գիւտս զանազան չարեաց, զորս և ոչ է պարտ ընդ միտ ածել ուրեք 'ի մարդկանէ կամ ճառել առաջի պարզամիտ լսողաց։ Արդ, ով դատաւոր, եթէ հաւանեսցիս լսել որ ինչ յաղագս ճշմարտին Աստուծոյ իմոյ պատմութիւն է՝ կենսաբեր տնօրէնութեանն, կարծեմ թէ իսկոյն վըրէժխնդիր լինիցիս նմա, և առժամայն խորտակեսցես փութանակի զդիւաձոյլ պատկեր աստուածոց քոց, և զերծեալ 'ի խաւարային ժանեաց վիշապին, անկցիս յուռական կենսաբեր աւետարանին երկնից արքային[5]։

1. Յօր. Իւրիպիդէ։
2. Մի օր. դիպողական։
3. Յօր. Դիոնեսիոս։
4. Մի օր. խելացեալ։
5. Յօր. արփայաշեկանն արփային։

Արդ զայս ամենայն տեսեալ երանելւոյն Եւստրատիոսի առաջի դատաւորին և ամենայն հրապարակին. և առ այսոքիկ ոչ կարացեալ ամենեւին պատասխանի տալ սորայն՝ Ագրիկողայոս դատաւորն, 'ի բազում ժամուց լռեալ կայր, հազիւ ուրեմն տայր առ այնոսիկ պատասխանի, և ասէր. Ով Եւստրատիէ, զամենայն շաղփաղփանս յօդուածոց յիմարութեան անյարմար բանիցդ, զոր ուսեալ ես 'ի մանկութենէ, և ոչ կարացեալ երբէք իմանալ զօգտակար շահիցդ յիմաստնոց խրատուց, այլ զոչ պատշաճն և զխստակարն քեզ իմացեալ, զոր երկրորդել իշխեցեր առաջի իմ, կամեցեալ առ փոքր մի քարշել զմեզ առ կրօնս քո. և զայդ ոչ իմացեալ ծանեար թէ ամենայն բանք բերանոյ քո զոր խօսեցար՝ առասպել համարեալ են առաջի աչաց իմոց։ Արդ յայսմ հետէ ոչ ես ներէ քեզ ատեանս մեր, և հրաման ինքնակալին խօսել ինչ յաղագս Աստուծոյն քո զոր խոստացար ճառել. զի ոչ եմք բաւական զմեծաց և զաստուածայնագոյն թագաւորաց մերոց զառաքինութիւնս բամբասել, այլ յամենայնի հպատակ լինել նոցա. վասն որոյ թողեալ քո զամենայն վիպասանութիւն պատմութեանց քոց, և 'ի բաց կացեալ յընդդիմաբանութեանցդ՝ անկեալ երկիր պագ և զոհեա աստուածոց ինքնակալին. ապա եթէ ոչ՝ զփորձ առցես զևս սաստկագոյն տանջանաց զորս և ոչ երբէք տեսեալ իցես։

Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Զիա՞րդ վայրապար և սնոտի աշխատութիւն հասուցանես մեզ բանիւք, և ոչ յառաջագոյն 'ի գործ արկանես զոր ասեսդ։ Յայնժամ անօրէնն Ագրիկողայոս հրամայեաց բերել մահիճս երկաթիս, և տարածեալ 'ի ներքոյ հուր բազում, և իբրև արտաշիկագոյն լինէին մահիճքն, և ճառագայթք փայլատականց հատանէին 'ի նմանէ, հրամայեաց զսուրբն Ովրեստէս յառաջ մատուցանել և յորսայս ածնել 'ի վերայ հրացեալ մահճացն։ Ասէ դատաւորն ցսուրբն Եւստրատիոս. Ով Եւստրատիէ, ըզպատուհասն որ կայ մնայ քեզ յայսմ տեսանել, յառաջագոյն զմտաւ ածել քեզ զփորձ տանջանացդ։ Յայնժամ տարան զսուրբն Ովրեստէս մերձ 'ի հրացեալ մահիճսն՝ անօրէնն սպասաւորքն Ագրիկողայոսի։

Իբրև եւես սուրբն զպատրաստեալ տանջանարանն՝ զարհուրեցաւ և զանգիտեաց յոյժ. և սկսաւ այլագունել դէմք երեսաց սորայն այնորիկ. և հայեցեալ՚ի սուրբն Եւստրատիոս՝ ասէ ցնա. Աղօթս արա վասն իմ, տէր Եւստրատիոս, զի տագնապին յիս միտք իմ: Պատասխանի ետ սուրբն Եւստրատիոս, և ասէ ցնա. Մի երկնչիր և մի վրդովիր, և մի զանգիտեր եղբայր իմ Ոսկրեստէ. զի տեսութիւնն միայն ունի զերկիւղն, այլ ըզգայութիւն և ոչ մի ինչ լինիցի քեզ, եթէ հաւատով գնասցես առ ընթացս նահատակութեանն. զի ընդ մեզ է օգնութիւն Տեառն Աստուծոյ մերոյ, փըրկելով զմեզ յառժամանակեայ նեղութենէս: Արդ մի երկնչիր, այլ յիշեա զնահատակութիւն Աւքսէնտիոսի և այլ սրբոցն, և մի երկեւցիս վերջինն և վատթարագոյն. զի երևելիքս ժամանակեայք են, իսկ հանդերձեալքն յաւիտենականք, որ պատրաստեալ կայ և մնայ գանձ անապականն՚ի Տեառնէ յուսացելոց իւրոց:

Արդ մինչդեռ զայսոսիկ ասէր սուրբն Եւստրատիոս ընդ սրբոյն Ոսկրեստի, անթիւ բազմութիւն շուրջ զնոքօք, այլ և արք քաղաքին Սեբաստիոյ հանդերձ կանամբք և որդւովք ժողովեալ էին ՚ի տեսիլ սրբոցն, և դիզէին կուտէին մի զմիով որ ոչ գոյր թիւ. և սպասաւորքն սատանայի առաւել քան զառաւել բորբոքէին զհրատն ՚ի ներքոյ մահճացն: Յայնժամ երանելի վկայն Քրիստոսի երթեալ մօտ առ հրացեալ մահիճն, և սկսաւ աղօթել այսպէս. Աստուած յաւիտենական, հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ապաւէն և յոյս ամենեցուն՝ որ կարդան առ քեզ ՚ի նեղութեան, գթա յանարժանութիւնս իմ և հաստատուն պահեա ՚ի հաւատս ճշմարտութեան որ առ քեզ, Տէր Աստուած իմ. տուր համբերութիւն տկարացեալ մարմնոյ իմոյ, զի ոչ արհամարհես զայնոսիկ որ յուսացեալ են ՚ի քեզ. զօրացո զմիտս իմ, զի անուն քո փառաւորեսցի յաւիտեանս: Եւ ասացեալ զամէնն հանդերձ երանելի վկայիւն Եւստրատիոսիւ, կնքեաց զինքն և վաղվաղակի առանց զանգիտելոյ ելեալ եկաց առաջի հրացեալ մահճացն, պարզեցաւ բոլոր մարմնով ՚ի վերայ հրահոսան մեքենայիցն, ՚ի ձայն բարձր աղաղակեաց և ասէ. Տէր Յիսուս, ՚ի ձեռս քո

Digitized by Google

աւանդեմ զոգի իմ։ Եւ նոյնժամայն աւանդեաց զոգին։

Յետ այսր ամենայնի հրամայեաց դատաւորն տանել զսուրբն Եւստրատիոս կապանօք 'ի բանտ, և անդստանձինն լինելով նորա՝ կոչեաց առ ինքն զծառայն որ էր ընդ նմա և ասէ. Երթ, որդեակ իմ, և փութանակի բերցես քարտէս այսրէն, զի գրեցից զկտակ ելից հրաժարմանս իմոյ, քանզի հանդերձեալ եմ և ես վաղիւ կալ առաջի Աստուծոյ։ Իբրև կատարեաց զհրամայեալսն, գրեաց երանելին զամենայն հանդէս նեղութեանցն՝ որ հասին 'ի վերայ նորա. և պատուիրեաց, զի զսուրբ ոսկերս նշխարաց նոցա տարցեն 'ի հայրենի բնակութիւնն իւրեանց յԱրաւրակացւոց քաղաքն և դնել յայցելութեան[1] տեղւոջ որ կոչի Բոասա, հանդերձ և այլովքն՝ որ ընդ նմա կատարեցան, Որեստէսիւ, Մարդարիոսիւ, Աւքսենտիոսիւ, Եւգինիոսիւ. քանզի սուրբ վկայքս այսքանիկ երդմնեցուցին զսուրբն Եւստրատիոս, զի յետ վախճանի նոցա՝ մերձ առ նմա դիցին մարմինք նոցա։ Եւ զհայրենի ստացուածս նորա որ յԱրաւրակացիսն էր, հրամայէր տալ 'ի սպաս եկեղեցւոյ որոց վկայարանին իւրեանց. և զայլ ամենայն պաճարեղէն անդեայս և զինչս յերկուս բաժանել, ըզմիոյն բաշխել աղքատաց, և զմիւսն շնորհել քերցն իւրոց, և զծառայսն և զաղախնեայսն ազատել հանդերձ թուղթովք։ Եւ զայս այսպէս կտակ գրեալ՝ պահեցաւ զօրն զայն[2] 'ի բանտին։

Իսկ եպիսկոպոս քաղաքին Սեբաստիու յայնմ ժամանակի 'ի թաքստի էր վասն չարաչուք և դառն տանջանացն։ Եկն 'ի ծածուկ 'ի գիշերի 'ի բանտն անդր, տուեալ ինչս պահապանացն, աղաչեաց զի արդարասցէ զսրբոյն Եւստրատիոսի. քանզի լուեալ էր երանելին եպիսկոպոսին վասն իմաստութեան նորա, և համբերատար ժուժկալութեան նորա և անտանելի չարչարանաց նորա, և թէ որպէս յամօթ արար զիշխանն անօրէնութեան հանդերձ աստուածովքն իւրովք։ Եւ մտեալ 'ի բանտն՝ ետես զսուրբ վկայն պնդեալ 'ի կոճեղս, և անկեալ 'ի վերայ պատուհանցի նո-

1. Մի օր. յանկելում։ 2 Մի օր. զայն օր։

րա ելաց դառնապէս, և սկսաւ համբուրել զշղթայսն որ յոտսն և 'ի ձեռս նորա։ Եւ ասէ ցնա սուրբ Եպիսկոպոսն. Երանելի ես դու, որդեակ իմ Եւստրատիէ, զի ընկալար այդպէս համբերութիւն ժուժկալութեան 'ի մարդասիրէն Աստուծոյ, և ախոյեան անպարտելի գտար ընդդիմամարտ զօրութեան Թշնամւոյն, և բարձրացուցեր զարդիւնս արդարութեան քո. միայն եթէ համանիցես անխախտապէս 'ի նպատակ վերին յաղթանակին 'ի կոչումն Հօրն երկնաւորի, հաղորդ լինել քեզ Միածնի չարչարանաց նորա։ Արդ աղաչեմ զքեզ, որդեակ իմ, յիշեա զիս առաջի աթոռոյ Միածնին 'ի հանդիպիլն քում փառօք նմա, և մի մոռանար զանարժանութիւնս իմ. այլ հայցեա մասն ողորմութեան գտանել ինձ, և փարատել զմեղս և զխաւար հալածանաց՝ որ զմեօք շուրջ տարածեալ է. ծագել զլոյս աստուածգիտութեան 'ի սիրտս յարուցելոց 'ի վերայ մեր, շնորհելով զխաղաղութիւն աշխարհի, զի բարձրասցի եղջիւր եկեղեցւոյ սրբոյ։ Սուրբն Եւստրատիոս պատասխանի ետ և ասէ ցեպիսկոպոսն. Տէր իմ և հայր հոգևոր և վերատեսուչ հօտին Քրիստոսի, մի այդպէս խորհեսցի սրբութիւնդ քո. զի և ես 'ի քէն ունիմ պէտս օգնականութեան յուղարկաւոր լինել ինձ աղօթիւք, որպէս զի արժանաւոր գտայց հասանել մասին ժառանգութեան սրբոցն 'ի լոյս։ Եւ առացեալ զայս նստան 'ի մէջ բանդին։ Յայնժամ սուրբն Եւստրատիոս ասաց ցեպիսկոպոսն. Քանզի հանդերձեալ եմ վաղիւն յերրորդ ժամու ելանել 'ի մարմնոյ աստի և մտանել առ Աստուած՝ առ որ անձկացեալն եմ, քանզի ծանեայ զառաջիկայն ինձ ճանապարհն 'ի ձեռն հրեշտակին որ երևեցաւ ինձ. արդ առեալ ընկերակս իմ ընթերցիր։ Եւ յորժամ ընթերցաւ, աղաչեաց երանելին զեպիսկոպոսն ստորագրել զթուղթն հանդերձ գասիւք կղերիկոսացն որ ընդ նմա էին, որպէս զի հաստատուն և անշարժ եղիցի. և երդմնեցոյց զեպիսկոպոսն, որպէս զի ինքն աշխատեալ տարցէ զնշխարս նորա և զսրբոյն Որեստի՝ 'ի գաւառն իւրեանց, և դիցէ որպէս հրամայեալն էր հանդերձ այլ ևս ընկերօքն 'ի նմին տեղւոջ, զոր յիշատակեալ է 'ի կտակի իւրում. և զվարձս բարեաց ընկալցիս 'ի հասարակաց

արտաքսէին 'ի հանդերձեալ յաւիտենից ընդ ամենայն
սուրբս: Եւ եպիսկոպոսն խոստանայր անյապաղ կա-
տարել զամենայն պատուիրեալսն 'ի Նմանէ. և այլ եւս
աղաչէր զնա երանելի վկայն, զի զաւուրս հաղորդութեան
յետին թոշակին տացէ 'ի Նմանէ. քանզի ասէր,
եթէ յորժամ հետէ ընկղմեցայ 'ի կապանս՝ ոչ եմ հա-
ղորդեալ 'ի կենարար մարմնոյ և յարենէ Որդւոյն
Աստուծոյ:

Արդ այնուհետև յերկիւղածաց և 'ի պատուաւոր
պաշտօնէից բերեալ լինէր խորհուրդն օրհնութեան, և
արեան զենման կատարեալ, և մատուցեալ սուրբն
Եւստաթիոս առ երանելի եպիսկոպոսն՝ ընդունէր 'ի
Նմանէ զերկնային մանանայն. և յանկարծակի որպէս
փայլատակումն ահեղ ծագեաց 'ի բանտի անդ, և ան-
տանելի լուսով լցեալ լինէր տունն և հոտ անուշու-
թեան բուրեաց, և երգք հրեշտակաց 'ի Նմա. և ա-
հա ձայն լսելի լինէր յանճառ լուսոյն այսորիկ որ ա-
սէր. Ով Եւստաթիէ, քաջ զինուոր իմ, բարիոք աշ-
խատեցար, այսուհետև ընկալ զպսակն զոր պատրաս-
տեալ է քեզ յինէն: Եւ իբրև լսէին զերանելի և
զերկնաւոր բարբառն, ամենեքեան անկեալք 'ի վե-
րայ երեսաց իւրեանց, և անճառ խնդութեամբ լցեալ
երկիր պագանէին Աստուծոյ, փառք 'ի բարձունս ա-
ռաքելով փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ զօրա-
ցուցանել կամեցաւ զերանելի վկայն իւր:

Արդ զգիշերն ամենայն հանապազորդեալ յաղօթ-
սըն Աստուծոյ և 'ի վարդապետութիւն սրբոյ վկայէն
հանդերձ եպիսկոպոսիւն. և իբրև այգն զառաւօտն
մերկանայր, անկանէր առաջի սուրբ վկայէն եպիսկո-
պոսն, ողջունէր զսուրբ և զաստուածակիր մարմին
նորա, և 'ի ծունս անկեալ առաջի Աստուծոյ հան-
դերձ նովաւ՝ խնդրէր այցելութիւն առնել փրկեալ
ժողովրդեան իւրոյ, և դադարեցուցանել զխռովու-
թիւն հալածմանց եկեղեցւոյ սրբոյ: Իսկ սուրբ վկայն
բուռն հարեալ զձեռանէ եպիսկոպոսին և եդեալ 'ի
վերայ աչաց իւրոց համբուրէր և ասէր. Աղօթս արա
վասն իմ կենդանի վկայ Քրիստոսի, և մի մոռանար
զգրեալսն 'ի կտակին իմում: Եւ յետ այսորիկ յարու-
ցեալ եպիսկոպոսին, տեառնագրեալ զնա նշանաւ

Digitized by Google

խաչին և ասէ. Խաղաղութիւն Տեառն Աստուծոյ եղիցի ընդ ձեզ։ Եւ նոյնժամայն ել արտաքս։

Իսկ Ագրիկողայոս դատաւորն ընդ առաւօտն նստէր 'ի վերայ բեմին և հրամայէր ածել զառաջեաւ ըզսուրբն Եւստրատիոս. և իբրև եկն՝ առեալ զնա մեկուսի յամբոխէ անտի և ասէ ցնա. Եւստրատիէ, երդուեալ իմ 'ի փրկութիւն աստուածոցն, և վկայ է ինձ վերատեսչութիւնք նոցա, զի յոյժ տրտմեալ եմ վասն քո, զի ոչ առեր յանձն հաւանել հրամանաց ինքնակալին։ Արդ վասն հանդիսական ատենիս, կերպարանօք միայն 'ի տեսիլ ռամկիս խոնարհեալ երկիր պագ աստուածոցն, և 'ի սրտի քում զհաւատոն քո հաստատուն պահեա առ աստուածն քո, և նմա երկրպագեա. զի թէ աստուած է նա, զծածուկ սրտիդ քո տեսանէ, և լեր երանելի յաշխարհիս յայս, և մի այդպէս զգեղեցկութիւն հասակի քո կորուսաներ չարաչար, որ այդքան իմաստութիւն ունելով՝ գնաս իբրև զմի ոք 'ի կորուստ մահապարտաց։ Եւ եթէ էր ինչ հնար թեթևեցուցանել զատեան դատարանիս 'ի վերայ քո, և ոչ զայդ ես խնդրէի 'ի քէն։ Բայց 'ի վերայ քո խանդաղատի սիրտ իմ, և ձմլին երիկամունք իմ, և յոյժ խնայեմ և գթամ 'ի քեզ, զի զամենայն գիշերս ցաւագին տրտմեցայ, որպէս զի և քուն մանաւանդ հատաւ յաչաց իմոց։ Սուրբն Եւստրատիոս ասէ. Ով դատաւոր, մի տրտմիր և մի տագնապիր վասն իմ, և մի 'ի նանիր խորհրդով վրդովես զմիտս քո զի ոչ երբէք խորհեալ եմ ունել կորստական խրատու քո, այլ յամենայնի հաստատուն և անշարժ ունիմ զհաւատս իմ որ 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, և տանջանարանք քո յուրախութիւն համարեալ է ինձ. և եթէ ոչ հաւատաս՝ դարձեալ միւսանգամ սկիզբն արարեալ չարչարանաց որպէս և կամիս։

Յայնժամ Ագրիկողայոս սորջացեալ 'ի վերայ վըկային՝ բազում ժամս ծածկէր զերեսս իւր, որպէս զի ամենայն ամբոխն որ շուրջ կային՝ ծանուցեալ 'ի վերայ արդարոյն զխանդաղատանս նորա, զկական բարձեալ ողբերգական ձայնիւ լային, և ամենայն Հելլենացւոց բազմութիւնքն հանդերձ քաղաքացեօքն, և

մորմոքէին 'ի վերայ այնպիսւոյ սան իմաստնոյ։ Յայնժամ սուրբ վկայն մեծաբարբառ աղաղակաւ սկսաւ խօսել առաջի ատենին և ասէ. Ով Ագրիկողայէ, զի՞ յապաղես և ոչ կատարես վաղվաղակի զհրաման թագաւորաց քոց և զհաճոյս հօրն քում սատանայի. քանզի ածէ 'ի վերայ իմ զփորձութիւնս զայս, զի այդպիսի մեքենայիւք պատրանաց խափանեսցէ զիս յառաջիկայ երանութեանցն. այլ ես ծառայ եմ Աստուծոյ բարձրելոյ՝ արարողի զերևելի և զաներևոյթ արարածոց, և հակառակիմ ընդ անաստուած հրամանն ինքնակալին ձերոյ, և արհամարհեմ և հրաժարեմ 'ի չարաչար պաշտամանց աստուածոց ձերոց։

Արդ այնուհետև տեսեալ դատաւորին Ագրիկողայոսի զանփոփոխելի և զհաստատուն միտսն անյաղթ վկային Քրիստոսի, դատակնիք մահու հատանէր 'ի վերայ նորա այսպիսի օրինակաւ. Զնւստաւորս զայս իմաստուն և զերևելի 'ի զինուորական գնդիցն, իշխանական փառօք պատուեալ յինքնակալացն, և անարգելով զպաշտօն անմահից աստուածոց մերոց, և արհամարհելով զհրաման և զկրօնս ինքնակալացն, և ընտրելով զմահ վասն անուան յուսոյ խաչելոյն Յիսուսի Հրէի ումեմն[1] որ 'ի Նազարեթէ Գալիլեացւոցն էր. վասն որոյ արդարադատ օրէնքս Հռովմայեցւոց հրամայեցին 'ի ձեռն հրոյ կենդանակեզ առնել զչարաբաստ և զանբարեսէր մարմին նորա։

Եւ իբրև ընթերցան զայս առաջի բազմութեանն, առժամայն հնոցն պատրաստեալ լինէր. և ամենայն ատեանն և արք քաղաքին ընթանային զկնի սրբոյն տեսանել զհանդէս նահատակութեան նորա։ Իսկ երանելին մերկանայր զհանդերձն յիւրմէ զոր ագածեալն էր, և առիգածաւն մերձ կացեալ առ հնոցաւն, սկսաւ աղօթել և ասել այսպէս. Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ, օրհնեալ յամենայնի, Հօր ահաւորի անքնին ծնունդ, որ ոչ տկարանայ առ 'ի քէն և ոչինչ. գոհանամ զքէն զի զանարժանութիւնս իմ արժանի համարեցար անապական բարութեանց քոց. մեծացուցանելով մեծացուցանեմ զքեզ, Տէր ամենակալ, և

1. Մի օր. ումէն։

Digitized by Google

մեծացիր Տէր Յիսուս 'ի մարմնի իմում և յոգւոջս, զի հայեցար 'ի խոնարհութիւնս իմ, և ոչ մատնեցեր զիս 'ի ձեռս նեղչաց իմոց, և կեցուցեր զիս ողորմութեամբ քով և փրկեցեր 'ի վշտաց զանձն իմ, և ծածկեցեր զիս ընդ հովանեաւ թևոց քոց. եկեսցէ 'ի վերայ իմ գթութիւն քո, Տէր, զի աղքատացայ յոյժ, զի խռովեցաւ անձն իմ յելանել ոգւոյ 'ի մարմնոյ աստի. մի՛ երբէք խորհուրդք չարք հակառակորդին տիրեսցեն 'ի վերայ իմ, և արգելցեն զիս 'ի խաւարն արտաքին, վասն յանցանաց իմոց 'ի կեանս յայսոսիկ: Ողորմեա ինձ, Տէր, և մի՛ մատներ զանձն իմ դժոխոց[1], և մի՛ տացես ինձ տեսանել զխարդաւանող երեսս բանսարկուին, այլ ընկալցին զիս հրեշտակք քո զուարթացեալք և լուսաւորեալք: Տուր, Տէր, փառս անուանդ քո սրբոյ և զօրութեամբդ քո կեցո զիս, և կացո զիս ընդ աջմէ աստուածային քո բեմիդ 'ի դատելն զիս. մի՛ մերժեսցի յիս ձեռն իշխանի աշխարհիս այսորիկ ձգել զիս 'ի խորս անդնդոց, քանզի մարմնաւոր չարչարանքս որ հասին 'ի վերայ իմ՝ ուրախութիւն և ցնծութիւն եղև ծառայիս քո: Ողորմեա ինձ, Տէր Աստուած, շաղախեալ մեղօք անձին իմոյ 'ի կեանս յայսոսիկ, և մաքուր ընկալցիս. զի կեալն ինձ քև է, և մեռանելն վասն անուանդ քո փառաւորելոյ՝ անապական գանձուց և անկողոպտելի մեծութիւն ստացուածոց: Աստուած ճշմարտութեան և հայր ողորմութեան, և հոգի բարութեան և զօրութեան և իմաստութեան, գոհանամ զքէն՝ խաղաղութեան նաւահանգիստ, որ ծփեալ եմ յանդնդապտոյտ յորձանուտ ծովու մեղաց կենցաղոյս պատրանօք յաւիտենից, առ քեզ կարդամ և խնդրեմ 'ի քէն, տուր համբերութիւն 'ի նեղութեանս, զի յաղթեցից բանսարկուին, զի դու ես Աստուած ճշմարիտ, որ զբանն կենաց տարածեցեր յաշխարհի, և հալածեցեր զմրրիկ անօրէնութեան, և զարդարութիւն քո ծագեցեր առ իս, որ միշտ ապրեցուցանես զյուսացեալսն 'ի քեզ. տուր ինձ արժանապէս նահատակելով առաջի քո՝ արժանանալ յաւիտենական կենացն, և որք հաւատով կատարեն

1. Մի օր. 'ի դժոխս:

զյիշատակս մեր, և յիշեսցիս զմեզ 'ի նեղութեան, կարդալով առ քեզ, Տէր Աստուած մեր, 'ի բարեխօսութիւն անձանց իւրեանց, զոր օրպէս բարերար Աստուած և մարդասէր լուիցես և փրկեսցես զնոսա յամենայն նեղութեանց և 'ի վտանգից նոցա հոգւոյ և մարմնոյ, և մի թողուր 'ի ձեռանէ քումմէ զեկեղեցի քո սուրբ։ Ընկալ և զոգի իմ խաղաղութեամբ ընդ ամենայն սուրբս քո, և քեզ փառք յաւիտեանս։

Եւ յորժամ ասաց զամէնն, ձայն եղև յերկնից ասելով. Եղիցին խնդրուածք քո։ Եւ նոյնժամայն կնքեաց զինքն նշանաւ սուրբ խաչիւն և եմուտ 'ի մէջ հնոցին, և հուրն բորբոքեալ առապատաձև շուրջ պատէր զմարմնով երանելի վկային. և բոցն բարձրացեալ 'ի բարձունս ելանէր, և այնպէս կենդանախարոյկ լեալ 'ի մէջ հրոյն վկայն Քրիստոսի հանդերձ օրհնութեամբ, աւանդեաց զհոգին. և տեսին՝ զոր արժանիս արար Տէր՝ զհոգի սրբոյն իբրև զճառագայթ փայլատականց լուսոյ փայլեալ ելանէր 'ի բարձունս։

Իսկ յետ կատարման վկային՝ անօրէնն Ագրիկողայոս յարուցեալ գնաց յապարանս իւր, և խրախութիւն մեծ արարեալ՝ ընթրիս տայր բարեկամաց իւրոց, քաջութիւն մեծ համարելով զգործն զոր գործեաց, և ամենայն ամբոխ քաղաքին սփռեցան յիւրաքանչիւր տեղիս. և ոչ ոք իշխէր մերձենալ և ձեռն արկանել 'ի նշխարս սրբոյն յաղագս սպառնալեաց դատաւորին։

Իսկ եպիսկոպոս քաղաքին որում անուն էր Պետրոս, առեալ ընդ իւր արս երկիւղածս 'ի ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն, եկեալ 'ի գիշերի ամփոփեաց զնշխարս սրբոց վկայիցն զՄվղքեստին և զՆւստաւատիոսին, և եդեալ 'ի փայտեղէն արկղագործ տապանին պահէր ժամանակս ինչ. և ապա ինքնին բարձեալ տանէր 'ի հայրենի գաւառն իւրեանց յԱրաւրակացւոց քաղաքին, և փոխեաց 'ի հանգիստ 'ի տեղւոջն՝ զոր սրբոյ վկային նշանակեալ էր 'ի կտակի անդ իւրում։ Իսկ յետ դադարման հալածմանցն շինեաց վկայարանս 'ի վերայ հանգստարանի սրբոցն հնգեցունց, անյաղթ վկայիցն Քրիստոսի, Աւքսենտիոսի, Մարդա-

Digitized by Google

րիոսի, Եւգէնիոսի, Ոռեստոսի և մեծին Եւստրատիոսի:

Մեծապայծառ խնդութեամբ և փառաւորեալ հանդիսիւ ամ յամէ կատարի օր յիշատակի նոցա յերեքտասաներորդի յամսեանն դեկտեմբերի: Ի թագաւորութեանն Դիոկղետիանոսի, և 'ի մեզ թագաւորեալ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընկալան զանեղծութեան և զանապականութեան պսակն. որում վայել է փառք իշխանութիւն և պատիւ, ընդ Հօր և Հոգւոյն սրբոյ յաւիտենից յաւիտեանս. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյ Եփիմիայ կուսին, և քահանային և իննոց վկայիցն Քրիստոսի։

Ի քաղաքին Քաղկեդոնացւոց եկեալ Պրիսկոս Անթիւպատոսն 'ի ժամանակս ամպարիշտ թագաւորին Դիոկղետիանոսի, զի զորս միանգամ գտցէ [1] անդ 'ի քրիստոնէից՝, չարաչար տանջանօք բարձցէ 'ի միջոյ. և էին յայնմ քաղաքի ժողովեալ յոյժ բազմութիւն քրիստոնէից։ Այլ և իշխանն Պրիսկոս ունէր զօրս բարեկամ յամպարշտաց քաղաքացւոցն, որում անուն էր Ապելլիանոս ժանդաբարոյ և ապարասան յոյժ, որ համապազ դեգերեալ լինէր առ մեհենի դիւացն անուանեալ աստուածոցն, մանաւանդ փարէր առ պատկերն Արեսի, և էր արուեստիւ սոփեստէս։ Սա չարախօս եղև առ իշխանն Պրիսկոս վասն քրիստոնէից և ասէ. Յուշ լիցի քոյդ յաջողութեան, ով Անթիւպատէ [2], զի ամենեցուն մեզ պարտ է ըստ հրամանաց ինքնակալացն աւանդութեանցն զոհ մատուցանել աստուածոցն, մանաւանդ մեծի աստուածոյն Արեսի։ Եւ հաճոյ թուեցաւ բանս այս Անթիւպատոսին [3], առ 'ի կործանումն թուլացելոցն 'ի բարձրութենէ հաւատատուն հաւատոցն. ուստի և տախտակ գրեալ հրա-

1. Մի օր. ըմբռնեսցէ։

2. Մի օր. և ասէ. Ողջ լեր իմաստանագոյն Անթիւպատէ, գիտասցիս լինի փոյթ յաջողութեան, զի . . .

3. Մի օր. և յայնժամ եռացեալ բանս այս Անթիւպատոսին . . . առ 'ի խորտակումն թուլացելոց մարդկան կորուսելոյ. . . . ։

մայէր դնել 'ի նշանաւոր տեղւոջ 'ի քաղաքամիջի անդ. և էր պատճէն յառաջագրելոցն այսպիսի օրինակաւ. Աղբ սիրելիք, բնակիչք քաղաքիդ Քաղկեդովնացւոցն, գիտութիւն լիցի ձեզ ամենեցուն, որպէս զհրամանն ինքնակալ[1] թագաւորաց մերոց պահելով, բողոքեմք ձեզ ամենեցուն զայս ինչ, որպէս զի մաքրելով զանձինս ձեր աւուրս ութ զոհս մատուցանել մեծի աստուածոյն Արեսի[2]. ապա եթէ գտցի ոք անհաւան մերոց օրինաց և առ այլ ինչ կրօնս փոխիցի, չարաչար պատուհասեալ զայնպիսին կորուսցուք[3]: Եւ է նշանակ հրաւիրակի կոչմանն այսպիսի օրինակաւ. զի յորում ժամու փողն հնչէ, ամենեքեան միանգամայն համագումար 'ի տաճար աստուածոյն Արեսի ժողովեսջիք յօժարութեամբ զոհ մատուցանել, և հաշտեցուցանել զանմահ գիս աստուածոցն: Իսկ անօրէնն Ապելլիանոս հանապազ հոգ 'ի մտի եդեալ, գիտել և քննել յիւրաքանչիւր ժամու և յաւուր, զի այնպէս գտանիցէ զոմանս անհաւանեալ աւանդութեանն[4] թագաւորացն. և որպէս շուն ղօղանջելով յարձակէր 'ի վերայ նոցա:

Արդ 'ի հասանել կիտին եդելոյ, գոչէր փողն որք ինչ[5] ողբերգական, 'ի միասին կոչելով զայնոսիկ առ հասարակ որ մնոտի յուսոյն զհետ երթեալ էին[6]: Եւ էին այնոքիկ որ հաւատացեալք էին 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, 'ի փոքր ինչ տնիկ փակեալք[7] և թաքուցեալք, հանապազորդեալ յաղօթս և 'ի ժուժկալութիւն: Էր ընդ նոսա սրբուհի վկայն Եփիմիա միշտ ցանկորդեալ յաղօթսն, դուստր գոլով նա առն ումեմն 'ի պատուաւորաց սինկղիտոսացն, և մօր Թէոդորիանէ[8], կնոջ բարեպաշտի՝ որ բազում ողորմութիւն առնէր 'ի ժողովրդեանն, ակն ունելով վարձուց երկնաւոր[9] հատուցմանցն: Իսկ Ապելլիանոս չարին գոր-

1. Մի օր. Քաղկեդոնացւոցն... որպէս զի զհրամանս ինքնակալաց մերոց թագաւորաց...:
2. Մի օր. զոհս մատուցանել անմահ աստուածոյն Արեսի:
3. Մի օր. չարաչար պատժեսցի պատուհասեալ զնա կորուսցուք:
4. Մի օր. աւանդից:
5. Մի օր. գոչէր փողն երգիչն ողբերգական:
6. Մի օր. երթային:
7. Մի օր. 'ի փոքրիկ ինչ տնակի պարփակեալ:
8. Մի օր. Թէոդորիանէ:
9. Մի օր. երկնային:

Ծոնեայն աւուր ցԱնթիւպատոսն. Անթիւպատոսէ, են որք ունին 'ի տան ուրեմն թագաւորեալք, որք ոչ արդադրութեան[1] թագաւորացն և ոչ հրամանի քում կամին անսալ. և եթէ ներողութիւն լինի այսմ իրաց 'ի քէն՝ բաղուածք 'ի բաց կան 'ի զոհելոյ աստուածոցն[2], և յարեսցին առ նոսա, և ընծայք[3] և պաշտամունք մեր արհամարհանօք անարգեսցին: Զայս լուեալ Անթիւպատոսին յանաստուած բերանոյ նորա, հրամայեաց ածել վնասս զառաջեաւ. և իբրև ածին վնասս առաջի իշխանին, էր 'ի մէջ որոցն այնոցիկ սուրբն Եփիփան, ուրախացեալ դիմօք և պարկեշտ[4] զարդարանօք առաւել քան զամենեսեան որ էին ընդ որոյն[5]: Յայնժամ Անթիւպատոսն ասէ ցնոսա. Յոյժ զարմացեալ եմ ընդ իւրաքանչիւր ոք 'ի ձէնջ, տեսանելով զյօժարութիւն ընթացից հանդիսիդ, և զգեղեցկութիւն հասակի մարմնոց ձերոց, վասն որոյ խրատ տամ հպատակ լինել հրամանաց կայսերականին և վայելել 'ի զոհս աստուածոցն. և ես ծանուցից զայս թագաւորին, և զդասաւորականն իշխանութիւնն ընձեռեցէք:

Զայսոսիկ լուեալ սրբոց վկայիցն, և փոփոխեալ զտրտմութեան դէմս[6] իւրեանց, լի եղեն աստուածային ուրախութեամբն, և զսուրբն Եփիփան 'ի մէջ[7] բերելով՝ իբրև զպարս հրեշտակաց համարձակութեամբ պատասխանի ետուն միաբան և ասեն. Մեք, ով Անթիւպատէ, զինուորեալ եմք մերում թագաւորին Քրիստոսի, և փութամք 'ի հաւատս զոր աւանդեաց մեզ մինչև ցվախճան հաստատուն մնալ, զի հանդիպեսցուք անմահ խոստմանցն որ ասէ. Ծառայ բարի և հաւատարիմ, որ 'ի սակաւուդ հաւատարիմ եղեր՝ 'ի վերայ բազմաց կացուցից զքեզ: Եւ դու Անթիւպատէ, ոչ ես անտեղեակ եթէ իւրաքանչիւր ոք յայնցանէ որոց զիշխանութիւնն հաւատան՝ փութան գոհանալ զայնմանէ՝ որ պարգևեաց նոցա[8] զայն, զի առա-

1. Մի օր. արդարադատութեանց թա- փառաւորին:
2. Մի օր. 'ի զոհից մեծ աստուածոցն:
3. Մի օր. զոհք:
4. Մի օր. պայծառ:
5. Մի օր. որք էին հանդերձ նորա:
6. Մի օր. զտրտմութիւնս դիմաց խորհրդոց:
7. Մի օր. 'ի մէջ խորհրդոց:
8. Մի օր. հաստատող նմա զայն:

ւել մեծագունի պատուոյ հանդիպեսցին։ Արդ՝ եթէ այնպիսիքն ապականացուք գօտւով, և ապականացու տերանց ծառայելով, խնդրեն[1] զառժամանակեայ և անցաւոր պատիւն, որչափ ևս առաւել մեք պարտիմք փութալ, զի զխոստացեալ զանապական և զյաւիտենական փառսն ժառանգեսցուք, որ կայ և մնայ յաւիտենից յաւիտենից[2]։ Արդ զոր ինչ առնելոց ես՝ արա վաղվաղակի, զի մեք պատրաստ եմք առ ամենայն տեսակ տանջանաց քոց։ Իսկ Պրիսկոս Անթիւպատոսն 'ի միւս կողմն դարձուցեալ զերեսս իւր 'ի նոցանէ, և հրամայեաց դահճացն տանջել զնոսա չարաչար տանջանօք[3]։

Իսկ նոքա 'ի տանջանսն գոհանային զԱստուծոյ և քաջալերէին զմիմեանս, հաստատելով 'ի համբերութիւն նահատակութեան. և զերանելի կոյսն Եփիմիա յորդորէին 'ի խոստացեալ բարութիւնն Քրիստոսի։ Եւ նա ուրախ լինելով իբրև յաղթող ընթրիս հրաւիրեալ, և իմաստութեամբ լցեալ[4], զի ընդ անմահ փեսային մտցէ յառագաստ լուսոյ անշէջ լապտերօքն ընդ իմաստունսն[5] կուսանացն։ Արդ յետ լման աւուրցըն ինն և տասանցն՝ մեծի նահատակութեան սրբոց վկայիցն, էին 'ի բանտին անսուաղ[6], կերակրեալք 'ի շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ. և 'ի քսաներորդում աւուրն, Անթիւպատոսն Պրիսկոս խորհուրդ արարեալ ընդ ամպարշտին Ապելլիանոսին[7], այնմ՝ որ զմիտսն բռնաւորութեան անուանն էր ստացեալ, հրամայէր 'ի հարց և 'ի փորձ դատաստանին[8] զսուրբսն կացուցանել։ Այնուհետև ածեալ լինէին երանելի վկայքն Աստուծոյ, ձեռս յետս կապեալք և շղթայիւք պարաւանդեալ պարանոցք նոցա[9]։ Յայնժամ ելեալ նստաւ ամպարիշտ իշխանն Պրիսկոս 'ի վերայ բարձր բեմին, և հրամայեաց զառաջեաւ ածել զսուրբսն[10]. և իբրև ածին ըզ-

1. Մի օր. ապականեցու գօտւով ընդդէմ զառժամանակեայ։
2. Մի օր. 'ի կենաց յաւիտենից։
3. Մի օր. հարուածովք։
4. Մի օր. հրաժարեցեալ և հաստատեալ զօրացեալ և իմաստութեամբ լցեալ։
5. Մի օր. ընդ հոգեւոյ իմաստութեան։
6. Մի օր. Եւ նահատակութեամբ էին սուրբ վկայքն 'ի բանտին, և ընկեցին կերակրել։
7. Մի օր. Աղեղեանոսի։
8. Մի օր. դատաւորին։
9. Մի օր. շղթայիւք պարանոցս նոցա։
10. Մի օր. առաջի կացուցանել զօրաւոր վկայսն Քրիստոսի։

Digitized by Google

նոսա մերձ առ բեմբն, և էր 'ի մէջ նոցա սուրբն Եփի-
միա, որպէս զջահ լուսաւոր և իբրև զճրագ պայ-
ծառ փայլեալ ճառագայթիւք[1]. Հարցանէր զնոսա
Անթիւպատոսն ասելով. Ասացէք ինձ, ով պատանիք,
որք զփորձ առիք յառաջակայ տանջանացն, թէ որ-
դեօք դարձայք[2] 'ի յամառութենէ ձերմէ, առ 'ի զոհս
մատուցանել մեծին աստուածոյն Արեսի[3], եթէ տա-
կաւին 'ի նոյն միտս պնդեալ կայք: Եւ նոքա պատաս-
խանի ետուն միաբան միաբարբառ ընդ մի բերան
հանդերձ նահատակակցաւն Եփիմիաւ[4], և ասեն.
Ո՛վ Անթիւպատէ, մինչև ցե՞րբ յամառեալ կաս[5] 'ի
մոլորութեանդ, և ոչ ճանաչես զզօրութիւն Աստուա-
ծոյն մերոյ, որ արար զերկինս և զերկիր: Ցայնժամ
Պրիսկոս ասէ ցպաշտօնեայս ամբարշտութեանն[6]. Հա-
րէք զդոսա միանգամ չարաչար տանջանօք, և ասացէք
հաւանել[7] հրամանաց իշխանակալին և զոհել աստուա-
ծոցն: Եւ սպասաւորքն վաղվաղակի ածէին զհրաման
բռնաւորին. և 'ի կափելն նոցա զերեսս սրբոցն[8], յայտ
պայծառանային դէմք նոցա, և արքանեակք չարին
ակարացեալք 'ի տանջելն իբրև մեռեալք լինէին: Իսկ
Ապելլիանոս խորհրդակիցն բանսարկուին, որ զպա-
ռաւլինութիւն չարին զգեցեալ էր, ասէ ցԱնթիւպա-
տոսն. Պատուհասելով զդոսա առաքեսցուք առ թա-
գաւորն: Եւ հաճոյ թուեցաւ բանս այս Անթիւպատո-
սին և որոց ընդ նմա էին: Եւ հրամայեաց արկանել
զնոսա 'ի բանդ 'ի դղեակ բերդին, մինչև առաքեսցէ
զնոսա առ թագաւորն:

Իսկ արք թուով քառասուն և հինգ, որպէս զի[9] լինե-
լով նոցա հանդերձ սուրբ կուսիւն յիսուն: Եւ տա-
րեալ զնոսա 'ի բանդն, եկն յընթացս իւքնին[10] Անթ-
իւպատոսն իբրև աւազակ իմն և կամ գայլ յափշտա-
կող. և 'ի բաց մեկնեաց զսրբուհին Եփիմիա յայլոց

1. Մի օր. պայծառափայլ:
2. Մի օր. փոփոխեցայք:
3. Մի օր. զոհել մեծի աստուա-
ծոյն Արէսի:
4. Մի օր. և նոքա պատասխանի
ետուն ընդ մի բերան միաբարբառ
հանդերձ նահատակակցաւն Եփիմեաւ:
5. Մի օր. կաս:
6. Մի օր. ցպաշտօնեայս իւր:
7. Մի օր. ասացէք թէ հաւանե-
ցարուք ... բռնաւորին:
8. Մի օր. 'ի խոշտանգելն երե-
սացն:
9. Մի օր. որպէս զի ... խառնեն
Եփիմեա:
10. Մի օր. ընթացեալ:

սրբոյն, կարծեցեալ որպէս զինքն զնա գործարան չարին: Իսկ քրիստոսասէրն այն վկայ զաչս յերկինս համբարձեալ ասէր. Օգնեա ինձ Քրիստոս, որդի Աստուծոյ մշտնջենաւորի Հօր էակից, որ արարեր զերկինս և զերկիր, և որ 'ի նոսա արարածք են. զի յոյս իմ դու ես Տէր իմ, մի՛ շիջցի ջահ կուսութեան իմոյ, և մի՛ կորիցեն հաւատք յուսոյ իմոյ՝ որ 'ի քեզ, զոր անարատ պահեցի 'ի մանկութենէ իմմէ: Եւ իշխանին [1] լուեալ զայսոսիկ ասէ ցնա. Պատուեա զանձն քո, և զոր պատշաճ է քեզ՝ ըստ ազգի զպատիւն մի՛ կորուսաներ [2]. զի թէպէտ և մոռանայցար և խաբեցար իբրև զկին, յայսմ հետէ զղջացեալ զոհեա աստուածոցն: Իսկ աղախինն Քրիստոսի ասէ ցնա. Մեք ոչ բնութեամբ մարմնոյ տկարութեամբ պատուիլ փութամք, այլ արիական ձգնութեամբ 'ի նահատակութեանս՝ ջանամք ընտիրք և քաջք երևել [3]. վասն որոյ իբրև զիմաստուն և զքաջ ախոյեան պատրաստ կամ առաջի քո, զի յաղթեցից քեզ և հօր քում սատանայի, և հանդիպեցայց անսուտ խոստմանց հարցն մերոց:

Յայնժամ անօրէն իշխանն 'ի ցասումն սրտմտութեան բորբոքեալ, զի 'ի ձեռն կնոջ յաղթահարեալ եղև, և հրամայեաց դահճացն գործարանս չարչարանաց կազմել անուաձև, և զսուրբ վկայն 'ի մէջ անուացըն արկանել, զի 'ի հոլովելն վաղվաղակի աւանդեսցէ զոգին: Իսկ երանելւոյն հեծուցեալ լինէր 'ի վերայ անուացն, և զկնիքն Քրիստոսի արարեալ յինքեան [4] ասէ. Ո՛վ, որպէս նստեալ է Պրիսկոս թշնամին ճշմարտութեան և միակն անօրէնութեան հնարաւորել զհրապոյրս [5] չարին՝ շարժեալ 'ի չարէն, և ընդդէմ բարեպաշտացն, կարծելով կորուսանել զնոսա. և դարձեալ յաւելեալ սուրբ վկայն ասէ ցնա. Թշնամի չարագործ և նենգաւոր, հաւատա ինձ, զի ոչ մերձենայ յանդամս մարմնոյ իմոյ գործարանք չարարուեստութեանդ քո, և ոչ զգացի ամենևին տանջանացս. զի օգնական ունիմ զՔրիստոս, յորում վաստակօք զնա-

1. Մի օր. Պրծոյն:
2. Մի օր. Եւ զոր պատուհասեալ է թէ ըստ ազգի զպատիւն:
3. Մի օր. այլ արհամարհեամբ 'ի նա- հատակութեանս արհամարհեալ ձեռամբ:
4. Մի օր. յանձինս խոստման:
5. Մի օր. Խորամանկէն զհնարս լարէն:

հաստատութեան իմոյ զհամբերութիւն հաստատուն պահել։ Եւ նորա զայսոսիկ ասացեալ, պաշտօնեայք բռնաւորին շրջէին զանիւն. և ամենայն անդամք մարմնոյ սրբոյ վկային քանդեալ մերկանային յոսկերացն 'ի սաստիկ և 'ի չարաչար տանջանացն։ Իսկ 'ի տանջանան սկսաւ աղօթել գոհանալով զԱստուծոյ և ասել այսպէս. Տէր Յիսուս Քրիստոս, որ ապաւէնդ ես ամենեցուն որ կարդան առ քեզ. լուր ճշմարտութեան և տէրդ ողորմութեան, դու գթա յիս, զի ոչ արհամարհես զայնոսիկ՝ որք 'ի նեղութեան իւրեանց աղաղակեն առ քեզ. հայեաց յաղախինս քո և 'ի բաց յափշտակեա զիս 'ի բարկատեաց բանտարկութեն կռապաշտենէ. և 'ի սպառնալեաց անմաքուր և ամպարիշտ Պրիսկոսի։ Եւ յասել նորա զայսոսիկ, վաղվաղակի իջեալ յերկնից հրեշտակ՝ եբեկ զգործարան անուացն[1], և զդահիճսն եղոյծ 'ի զօրութենէ. որպէս զի յերկիւղէ ահի երկնաւոր զօրացն լինելով նոցա դողնաստեալք և պարտասեալք դիմօք։ Եւ եկեալ երանելւոյ վկային անարատ 'ի մեքենայիցն երեւելով առաջի բազմութեանն զուարթ և պայծառ, իբր թէ չիցէ կրեալ չարչարանս ինչ։ Եւ ասէ Անթիպատոսն. Երդուեալ իմ 'ի փրկութիւն աստուածոցն և 'ի բախտ ինքնակալին, եթէ ոչ զոհեսցես մեծի աստուածոյն Արեսի, հրով վատնեցից զքեզ, զի ծանիցես թէ ոչ օգնեսցէ քեզ աստուածն քո՝ զոր պաշտեսն։ Սուրբն ասէ. Հրով սպառնաս ինձ, այնմ՝ որ առ սակաւ ինչ վառեալ բոցբոքի և վաղվաղակի շիջանի. այլ ոչ եմ ես անարիագոյն այդպէս, զի երկեայց 'ի սպառնալեաց քոց, այլ առ ոտն կոխեցից զգոռոզութիւն քո, երդուեալ իմ 'ի ջանս նահատակութեան բարեպաշտ վկայիցն Քրիստոսի, թէ մինչև 'ի վախճան հաստատուն պահեցից զընթացս հաւատոց իմոց, զի արժանաւոր գտայց անվախճան ուրախութեանցն[2], և ընդ նոսին վայելեցից յանսպառ կեանսն 'ի Քրիստոս Յիսուս։

Յայնժամ զայրացեալ Անթիպատոսն, և բորբոքեալ 'ի սրտմտութիւն[3], հրամայեաց վառել հնոց

1. Մի օր. հրեշտակ ... անուացն։
2. Մի օր. ուրախութեանցն։
3. Մի օր. 'ի գրգռութենէն։

հրոյ բազմապատիկ, մինչև յոյժ բարձրացեալ ցոլանայր բոցն, և զսուրբն արկանել 'ի հուրն. և սպասաւորքն բռնաւորին կատարէին զհրամայեալսն։ Եւ կացեալ երանելւոյն մերձ 'ի հնոցն զուարթ երեսօք և ամբողջ մարմնով, ասէ. Օրհնեալ ես Տէր Աստուած, որ 'ի բարձունս բնակեալդ ես և զխոնարհս տեսանես, զոր փառաւորեն հրեշտակք և ամենայն զօրութիւնք երկնից. առ քեզ կարդամ, օգնեա ինձ քով բարերարութեամբ, և կնքեա զօրութեամբ սուրբ Հոգւոյդ, և ցոյց չարախորհրդին[1] և քրիստոսատեացին Պրիսկոսի, եթէ դու ես Աստուած որ առաքեցեր զհրեշտակն առ երիս մանկունսն 'ի Բաբելովնի, և շիջուցեր զբոց հնոցին. և այժմ հայեաց յիս 'ի տառապեալս և առաքեա զօգնութիւն քո և փրկեա զիս 'ի բերանոյ առիւծու և 'ի ձեռաց որսողին և 'ի սպառնալեաց Անթիպատոսին, զի անուն քո ահաւոր և փառաւորեալ է յաւիտեանս։ Եւ սաստեալ նորա զայսոսիկ, հրամայեաց Անթիպատոսն պաշտօնէից իւրոց գոտի ածել նմա ընդ մէջն. և իբրև արարին զասացեալսն, յայնժամ ըմբռնել հրամայեաց և արկանել զնա 'ի հնոց հրոյն։ Եւ մի ոմն 'ի սպասաւորացն որում անուն էր Սոսթենէս, ունելով սուսեր ընդ մէջ, եկն եկաց առաջի իշխանին և ասէ ցնա. Հրամայեա ինձ, ով Անթիպատէ, որովս այսուիկ հարկանել զանձն իմ. քանզի անհնարին է ինձ մխել զձեռս իմ 'ի սուրբ վկայուհիդ յայդ, զի տեսանեմ յանդիման առաջի աչաց իմոց զարս պայծառազգեստուս[2] սպառ ունելով դմա։ Նոյնպէս և այլ ոմն 'ի զինուորաց, որոյ անուն էր Բեկտորիանոս[3], անծանօթ գոլով գիտութեան ճշմարտութեան, լուծեալ զգօտի իւր՝ ասէ ցիշխանն. Աղաչեմ զքեզ, Անթիպատէ, ազատեա զիս 'ի հարկէս յայսմանէ, քանզի ծանր է ինձ հպել 'ի սուրբ վկայս. քանզի տեսանեմ աչօք իմովք՝ մերձ առ այն հնոցին արս ոմանս որ կան և ցրեն զհուր հնոցին սպառնալով, և անարատ պահեալ ըզսուրբ վկայն Քրիստոսի։ Եւ Անթիպատոսն հրամայեաց զնոսա պահել, և այլոց ոմանց պաշտօնէից տալ, և

1. Մի օր. չարախոհին։
2. Մի օր. արս պայծառազգես-տս։
3. Մի օր. Բեկտորիոս։

համոզերձ նոքօք բարբարոսի ումեմն որում անուն էր Կայսր, ըմբռնել զսուրբ նահատակն [1] և արկանել 'ի հնոցն։ Եւ իբրև ընկեցին 'ի մէջ հրոյն՝ ընկալեալ լինէին զնա աստուածութեանն պաշտօնեայք լուսազգեստ [2] հրեշտակքն խաղաղութեան, ցրելով զհուր հնոցին, և զմի 'ի սպասաւորաց անօրէն իշխանին Պրիսկոսի զանուանեալն Կայսր սատակեաց հուրն։ Եւ կայր 'ի մէջ հնոցին երանելին իբրև յարքունական ապարանս, պարկեշտն գեղեցկութեամբ տեսանելով զԹագաւորն, և տարածեալ զձեռս իւր ասէ. Օրհնեալ ես Տէր Աստուած հարցն մերոց, որ անյիշաչար աստուածութեամբն քո ոչ անտես արարեր զաղախին քո, որ զսան [3] Ճշմարտութեան տարածեցեր ընդ ամենայն տիեզերս, և զհաւատս Ճշմարտութեան ընդարձակեցեր, և հալածեցեր զմրրիկ անօրէնութեան, որ և զարդարութիւն քո ծագեցեր առ իս, և Հոգւովդ քո սրբով որոշեցեր զանձն իմ 'ի խաւարէն, և միշտ ապրեցուցանես զյուսացեալս 'ի քեզ։ Տուր ինձ արժանապէս առաջի քո նահատակելով և արժանի լինել յաւիտենական կենացդ։ Եւ զայս ասացեալ 'ի հնոցէ անտի՝ յանձն առնելով Տեառն զպաշտօնեայս բարեպաշտութեան։ Դարձեալ հրամայեաց Անթիպատոսն դնել զնոսա 'ի բանտի. Զի ցուցից, ասէ, դմա զզօրութիւն աստուածոցն, ոչ հայհոյել այլ հնազանդ լինել հրամանի ինքնակալին, և կամ իսպառ սատակեցից զդա։ Եւ գնացեալ սուրբն 'ի բանտն փառաւորելով զԱստուած։

Իսկ երանելի վկայքն որ 'ի բանտին էին չարչարակիցք նորա՝ խնդային ուրախութեամբ մեծաւ վասն սրբոյ կուսին Եփիմեայ նահատակութեանն և ասեն. Տէր Յիսուս Քրիստոս, արա արժանի զաղախինն քո պատարագ ընդունելի լինել քեզ ընդ հարցն մերոց [4], որք փափագանօք խոստովանեցին զաստուածութիւնդ քո։ Եւ մինչդեռ նստէր յատենի իշխանն Պրիսկոս, հրամայեաց ածել զսուրբ վկայսն զՍոսթենէս և զՎիկ-

1. Մի օր. վկայն։
2. Մի օր. լուսազգէստ։
3. Յօրինակին եղծեալ էր որ. և միւս օր. ղեան։
4. Մի օր. խորոց։

Digitized by Google

տայր, և ասէ ցնոսա. Զոհեցէք աստուածոյն։ Նոքա պատասխանի ետուն և ասեն. Մեք, ով Անթիպատէ, մոլորեալ էաք 'ի խաւարասէր թշնամւոյն, զոր դուդ-պաշտես, և կորուսեալք[1] 'ի վիհս անօրէնութեան գժոխոց՝ 'ի մեռանի կենցաղս ծառայեալք քեզ, հեռացեալք 'ի յուսոյն՝ որ առ Աստուած։ Այժմ հաւատամք 'ի Տէր՝ զի 'ի ձեռն Ճգնազգեաց կուսին վարդապետութեան կարողք լինիմք ջնջել զձեռագիր մերոց յանցանացս, և փրկիլ 'ի յաւիտենական 'ի հրոյն։ Արդ արա վաղվաղակի զգործ հօրն քո սատանայի, զի ոչ հնազանդիմք մեք անօրէն հրամանաց թագաւորին և ոչ զոհեմք անմաքուր և մեռանի դիցն։ Զայսոսիկ լըւեալ Անթիպատոսն, հրամայեաց 'ի միասին ածել զնոսա, զի գազանակուր լիցին։ Յայնժամ երկոքին նոքա որ անկան կերակուր գազանացն՝ յաղօթելն իւրեանց ասացին այսպէս. Տէր Աստուած, որ մեծդ ես և ահաւոր, որ քոյով անուամբդ զամենայն հաստատեցեր, որ զերկիր հիմնեցուցեր բանիւ հրամանաւ քո, որ զլոյս ծագեցեր և զխաւար ցրուեցեր, և զվիշապն սպաներ և լուծեր զերկունս մահու, ապրեցո զմեզ 'ի ցնորից յափշտակողին, և փրկեա 'ի հաղբից մարդասպանին. և տուր մեզ խաղաղութեամբ անարատ հոգւով և մարմնով կատարել զանուն քո սուրբ։ Եւ վաղվաղակի ձայն եղև յերկնից ասելով. Լուայ զաղաչանս ձեր, և արարից զամենայն խնդրուածս ձեր։ Եւ յանձն արարեալ սրբոցն զանձինս իւրեանց Տեառն, աւանդեցին զհոգիս իւրեանց։ Եւ տեսեալ Անթիպատոսին զվախճանել սրբոցն՝ յարեաւ և գնաց յապարանս իւր։ Եւ բարձեալ զմարմինս սրբոցն արք երկիւղածք 'ի քրիստոնէիցն, և պատեալ սուրբ պաստառակալօք և անուշ իւղովք օծեալ արժանապէս եդին 'ի գերեզմանի։

Եւ վաղիւն ընդ այգանալ առաւօտուն, եկն Անթիպատոսն, զի լուիցէ զասացեալսն 'ի սրբոյ կուսէն Եփիմեայ. և սուրբն ելեալ 'ի բանդէն երգէր ձայնիւ երգով, և ասէր. Երգեմ քեզ, Տէր, օրհնութիւն նոր

1. Մի օր. կորուսեալք 'ի շաւղացն արդարութեանն և զմտօքն ծամածռեալք ծառայեալք քեզ՝ կորուսաք զյոյսն որ առ Աստուած։ Այլ հաւատամք 'ի Տէր՝ զի 'ի ձեռն Ճգնազգեցիկ կուսին վարդապետութեան։

յերկրիս յայսմիկ: Փառաւորեմ զքեզ գոհութեամբ իմով. սաղմոս ասացից քեզ ազգաւ իմով. զանուն քո օրհնեմ երգով, և սաղմոսելով[1] գովելով և փառաւորելով զքեզ: Արդ եկն Անթիւպատոսն, եմուտ նստէր 'ի վերայ բեմին և առէ ցսուրբ վկայն Քրիստոսի. Մինչ չև ցնորք անզգամեալ կորուսանեն զանձն քո. արդ յայսմհետէ հանձեա հաւանեցո զմիտս քո առ 'ի զոհել աստուածոցն, զի հաշտեսցին ընդ քեզ: Արդ լուր ինձ և մի արհամարհեր զխորհրդականն բանս խրատու իմոյ, զի կենդանի մնացեալ մայր իմ կոչեցիս: Իսկ երիցս երանելին ծիծաղելով առէ ցնա. Արդարև անզգամ և անմիտ կարծեակսն[2] խրատու քում լսելով և խելից և անշունչ դիւաձոյլ պատկերաց զոհեցից, անօրէնդ դու և 'ի բաց անկեալդ 'ի ճշմարտութենէն Քրիստոսի, և բևեռեալդ ընդ որոգայթադիր օձին, բնակիչդ տարտարոսին, և ժառանգորդդ անշէջ հրոյն. փութաս զքաղաքավարեալքս ճշմարտութեամբ առ քեզ ձգել, սակայն ես ոչ հաւանեցայց մտաց սատանայեաց քոց, և ոչ իբրև զոդայ խաբեցայց առ 'ի քէն ասացելովքդ[3]. զի ունիմ զգեցեալ զսպառազինութիւն հաւատոյն Քրիստոսի, որ անխափան զօրացուցանէ զիս: Ցայնժամ հրամայեաց Անթիւպատոսն 'ի ծածուկ գործակալաց իւրոց գործարան տանջանաց կազմել սրբոյն, և հոլովելով բերել 'ի թէատրոնն, և արկանել զսուրբն Եփիմիա 'ի մեքենայս տանջանացն. զի այնպէս ըմբռնեալ ըստ նմանութեան վայրենի վարազաց մեռանիցի անգթութեամբ: Եւ իբրև կազմեցին զորոգայթ տանջանացն, եկն սուրբ վկայն պայծառ դիմօք, որպէս թէ ոչ կրեալ ամենևին տանջանս, և ոչ զանգիտեալ 'ի չարչարանաց: Իսկ յորժամ տեսանէին այս ամպարշտին[4] Պրիսկոսի կամեցին քարշելով մատուցանել 'ի տանջանարանն[5], յափշտակեալ ե-

1. Մի օր. սաղմոսելով և փառաւորելով:
2. Մի օր. անզգամ և անմիտ իս... միջոյն եթէ հաւանեցայց խորհրդական խրատու քում, և խելաց և անշունչ դիւաձոյլ պատկերաց զոհեցից... բայց դու անօրէնդ 'ի բաց անկեալդ ես 'ի ճշմարտութենէն, և ընթանալոյ..., զոր բնաւին փարթամանի...:
3. Մի օր. ասացելովդ:
4. Մի օր. ամբարշտաւորին:
5. Մի օր. տարեալ և մատուցանել 'ի տանջանսն:

զեւ 'ի ձեռն հրեշտակաց. եւանց խաղաղութեամբ ընդ մեքենայս[1] տանջանացն, եւ զկնուորքն անկեալ 'ի մեքենայսն սատակեցան։ Եւ դարձեալ երանելին Եփիմիա բացեալ զբերան իւր ասէ. Տէր Աստուած, որ առաքեցեր զՄիածին որդիդ քո յերկնից, որ եկն եւ մարմնացաւ 'ի սուրբ կուսէն Մարիամայ, եւ չարչարանօք խաչի իւրոյ եղոյծ զերկունս մահու, եւ ընթադրեալ կոխեաց զզօրութիւն բանսարկուին եւ բեկանեաց ընդ խաչափայտին, եւ եբաց զդրունս երկնից[2]. որ մերձ կացեր զկնուորացն այնոցիկ, որ վասն անուան քո հեղին զարիւնս իւրեանց, եւ հերքեցին զընդդիմամարտ գազանն. որ հաստատեցեր նոքօք զհիմունս հաւատոյ. որ միշտ օգնական եղեր ինձ յամենայն մրցմունս տանջանաց, փրկեա եւ այժմ զանձն իմ աղօթիւք սրբոցն այնոցիկ, որ 'ի բանտին էին վասն անուան խոստմանցն զոր ակն ոչ ետես եւ ունկն ոչ լուաւ. եւ պահեա զաղախին[3] քո, զի դու միայն ես անյիշաչար, որ փրկես եւ ապրեցուցանես զյուսացեալսն 'ի քեզ։ Եւ տեսեալ Անթիպատոսին թէ ոչինչ վնասեցաւ 'ի մեքենայիցն՝ հրամայեաց զառաջեաւ ածել զնա, եւ ասէ ցնա. Ամենայն իրօք իմաստուն գոլով քո, եւ ազգաւ ազնուական եւ առաջին, զարմացեալ եմ յոյժ՝ եթէ վասն էր 'ի բանս եղեալ պատրեցար եւ կորուսեր զամենայն, եւ տակաւին կաս 'ի նմին յամառութեան, ոչ առնելով զհաճոյս իշխանականին։ Սակայն եւ այժմ իբր զիմաստուն եւ զպարկեշտագեղ կին՝ լուր ինձ, եւ հօր քում համարեա զառ 'ի յինէն եղեալն առ քեզ անարգանս տանջանաց, եւ զոհեա աստուածոցն, զի մի լքցիս 'ի նախատինս ազգին քո։ Իսկ սուրբ վկայն քրիստոսասէր[4] մտօք պատրաստ գոլով ասէ ցԱնթիպատոսն. Ո՛վ չարադեւ դրուժան այր, թշնամի արդարութեանն եւ վայրենի գազան որ կամի որսալ զիս. ո՛վ եղեռնահամ բանիցդ[5], որ քան զլեղի դառնագոյն է, եւ քան զմալախինդ սատակիչ. ոչ այնչափ անզգայ եմ, եթէ թո-

1. Մի օր. Ն. անց խաղաղութեամբ ընդ մէջ հրոյն տանջանացն։
2. Մի օր. զդրունս երկնից զոր փակեաց նախահայրն։
3. Մի օր. վասն անուանդ քո մեծի Ն. ահաւոր ապաւինութեանդ պահեա զաղախինն...
4. Մի օր. զբնապաստան մարդ։
5. Մի օր. որպաղ զիս թագաւորեալ- նախանձ բանիւքդ։

ղեալ զգանձն անապականն կենդանութեան, և երկիր պագանիցեմ բանաւորկութիւն խաչելութեան։ Արդ մի խաբիր Անթիւպատէ, եթէ հաւանեցուցես[1] զիս բանիւք՝ զոհել անմաքուր դիւացն, և կամ աստուածս անուանել զնոսա, և կամ զխաչդ անամօթեալ մեշա կենդանւոյն նմանն ասնես զոչ երբէք կենդանացեալսն, և նոցա զոհս կատարել[2] մատուցանես։ Արդ մի լիցի ինձ հաւանել անհամ և կորստական բանից[3] քոց. վասն որոյ փութա և արա վաղվաղակի զոր ինչ կամիս, քանզի ես խնդրեմ չարչարանօքդ որ ՚ի քէն, մտանել յաւիտենական երկնային[4] ժառանգութիւնն, որ է Հայրն ամենեցուն և մարդասէրն Աստուած որ պսակէ զամենայն սուրբս իւր, և Որդին միածին, և Հոգին սուրբ պարգևաբաշխն ամենայն բարութեան[5]։ Եւ սրտմտեալ դուքսն[6] հրամայեաց ձաղկել զնա արջառաջլօք։ Եւ նա ՚ի հարկանելն իւրում ասէր. Ոչ հարկին յիս տանջանքդ քո, անօրէն. լուծեալ ես և ոչ ունիս զէութիւն բնութեան, յաղթեալ և հերքեալ է զօրութիւնդ քո։

Յայնժամ Ապեղղիանոս հանդերձ հիւպատոսին[7] ՚ի ցասումն սրտմտութեան շարժեալ, հրամայեաց սղոցք սայրասուրք[8] և տապակս երկաթիս պատրաստել, և ՚ի ձեռն սղոցին ընդ երկուս բաժանել զանձն նորա, ՚ի մամուլս հիւսանց դնելով զնա. և ՚ի ջեռուցեալ տապակն արկանել, զի ամենայն անդամք մարմնոյ նորա յաճիւն դարձցի։ Արդ իբրև պատրաստեցան այսպիսի գործարանք տանջանարանաց[9], անաստուածութեան սպասաւորքն Պրիսկոսի ածին զվկայուհին և արկին զնա ՚ի մէջ մեքենայից գործարանացն[10]. և վաղվաղակի բթեցան սղոցքն, և եռանդն տապակացն շիջանէր, քանզի հրեշտակք Աստուծոյ մերձ կային սրբոյ վկային։ Եւ

1. Մի օր. հաւանեցուցանես։
2. Մի օր. կատարել։
3. Մի օր. դատարկ բանից քոց։
4. Մի օր. յերկնային ժառանգութիւնն։
5. Մի օր. պարգևիչ բարութեան որ պսակէ զամենայն սուրբս։
6. Մի օր. Անթիպատոսն։
7. Մի օր. Անթիպատոսին։
8. Մի օր. հրամայէր բերել... տապակս պատրաստել, և ՚ի ձեռն սղոցացն ընդ երկուս հատանել զնա...։
9. Մի օր. պատրաստեցան այսպիսի օրինակաւ գործարանք տանջանացն... զերանելին։
10. Մի օր. ՚ի մէջ սղոցացն... և տապակին շիջան։

անօրինին Ապեղլիանոսի և Անթիպատոսին տեսեալ եթէ զինաջզեաց է վկայն Քրիստոսի և յաղթէ համբերութեամբն, խորհուրդ արարին[1] զի 'ի միասին բազմութիւն գաղանաց արձակեսցեն 'ի վերայ նորա։

Յայնժամ մուծին զաղախինն Քրիստոսի 'ի թէատրոնն. և տարածեալ զձեռս իւր աղօթս մատուցանէր, և ասէ. Յայտնի ես, Աստուած, որք կարդան առ քեզ, ընկալ զհոգի իմ 'ի հոտ անուշից. որպէս ընկալար ընդ հօր մերոյ Աբրահամու զընդունելի պատարագն, այսպէս և զիմ տառապելոյս ընկալ զպատարագս հոգւոյ և մարմնոյ, զկամաւոր և զգանաւոր զոհս՝ զոր քեզ մատուցանեմ։ Եւ զայս ասացեալ՝ կնքեաց զինքն 'ի կնիքն Քրիստոսի, և կարդացեալ զանուն Տեառն։ Յայնժամ արձակեցին գաղանս 'ի վերայ նորա։ Իսկ գաղանացն վազս առեալ գային մերձ 'ի վկայն Քրիստոսի, և հանդարտութեամբ լիզուին զգարշապարս նորա. նոյնպէս և առիւծքն ըստ օրինակի այլոցն առնէին։ Իսկ զինուորք իշխանին խոցոտէին որովք զանձն սուրբ վկային։

Այլ զի պարտ էր[2] ամենայնիւ զկատարումն ընդունել սրբուհւոյ վկային, զոր և ինքն ողոքէր զգաղանսն՝ առանց զանգիտելոյ մերձենալ 'ի նա, զի վաղվաղակի բարձցեն զնա յաշխարհէ աստի չարէ, զի մտցէ առ Աստուած առ որ անձկացեալն էր։ Յայնժամ ընթացեալ մատակ առիւծ մի, և ձիրանամբքն մագլցէր զկողըս նորա[3], ոչինչ խոցոտելով զնա սաստիկս. և նոյն ժամայն ձայն եղև յերկնից և ասէ. Ի վեր ընթացիր, Եփիմիա, զընթացսն կատարեցեր, զհաւատոն պահեցեր։ Իսկ ձայնիս այսմիկ լինելով՝ շարժումն մեծ եղև, որպէս զի յոյժ սասանեալ դղրդեցաւ[4] տեղին, և դողացին ամենեքին։ Եւ ասաց սուրբ վկայն. Հատո, Տէր, պղծին[5] և անօրինին Անթիպատոսին ըստ սրտի իւրոյ չարի. և ընդ աղախնոյ քո լեր, Տէր իմ և Աստուած. և զայս ասացեալ աւանդեաց զոգին։ Եւ եկեալ մայր

1. Մի օր. ընծայեցաւ վկայն յաղթէ համբերութեամբն խորհրդարանին զի...։

2. Մի օր. պարզ և պարզամն էր ընտրութեան առանալ սուրբ վկային Քրիստոսի։

3. Մի օր. ձիրանամբքն թագաւորին մագլցէր զինքնամբքն արքային։

4. Մի օր. տատանեցաւ։

5. Մի օր. պղծոյն։

նորա Թէոդոսիանէ, և Հայր նորա Փիլոփրոնէ[1], առին զմարմինն նորա և եդին 'ի նորուն գերեզմանի, 'ի տեղւոջն' որ մերձ առապարիսաւ Հեռի էր 'ի Քաղկեդոնէ քաղաքէ։ Իսկ Անթիւպատոսն առաքեաց զսուրբ վկայսըն որ 'ի բանդին էին' առ թագաւորն, պատուէր տուեալ կուրբիկող[2] սորանցն զգուշութեամբ պահել զնոսա 'ի Ճանապարհի. և անդ կատարեցան սուրբ վկայքն Քրիստոսի' որք էին թուով արք քառասուն և հինգ։ Իսկ չարախորհն և անօրէն իշխանն Գրիսկոս, ընդ չարաչար ախտիւք անկեալ, մեծապէս տանջանօք տառապէր 'ի կենացս։ Եւ օր կատարմանն երանելւոյ կուսին Եփիմեայ 'ի սեպտեմբերի ամսոյն 'ի վեշտասան[3], 'ի Հիւպատուոջն Դիոկղետիանոսի և Մաքսիմիանոսի Հերկուլիանոսի[4]. և մեզ թագաւորելոյ Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. ընդ որում Հօր միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ, վայելէ փառք, իշխանութիւն և պատիւ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

1. Մի օր. Հայր նորին Թէոփրոն։
2. Թերևս Crupellarii կելտաց և Լատինաց, որ է սպառազէն զօրականք։
3. Մի օր. 'ի ժէ։
4. Մի օր. Կերկուլեայ. և 'ի ձեռ։

Վկայաբանութիւն Սրբոց Եօթն Մանկանց.

Ամենեցուն տէրն և արարիչն որ գիտէ զվերջինսն և զառաջինսն, փորձէ զսիրտս և զերիկամունս, և գիտէ զառաջակայսն, որ հանդերձեալ էր յառնել հակառակ իւրոց հաւատացելոց, յայնցանէ՝ որք ոչ կամին ուղիղ հաւատով վարիլ, և զանձն անկողոպուտ թողուլ վիճակի բնութեան, զոր յայտնել կամեցեալ, յորժամ այնպիսի իրի խնդիր լինիցի առ այնոսիկ՝ որ ՚ի սկզբանէ խնդրողք լինիցին այնպիսի խորհրդոց։ Քանզի սովորութիւն է մարդասիրին Աստուծոյ առ ամենեսին բարերարութիւն առնել, զհաւատացեալս անշարժ պահել ՚ի հաւատս և հաստատել զնոսա, և զանհաւատսն ածել յուղղութիւն նշանօք և զօրութեամբ՝ ըստ ժամանակի և ըստ պիտոյից. որպէս և ՚ի ձեռն սուրբ մանկանցն եօթանց եցոյց զսքանչելիս, և հաստատեաց զյոյս յարութեան ողջօք. որոց անուանքըն են այսոքիկ, Մաքսիմիլիանոս, Ամլիքոս, Մարտինոս, Դիոնեսիոս, Յովհաննէս, Հէքսակլիոս, Տաստիանոս[1]։

Սոքա եօթանեքին բնակեալ էին ՚ի քաղաքին Եփեսոսի, և նախանձաւորք էին ՚ի հաւատս Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և զարդարեալ էին վարուք առաքինութեան, և խաղաղական կեանս կէին անբիծ հաւատով։ Եւ եղև ՚ի թագաւորութեանն Դեկոսի[2]

1. Մի օր. Անտոնինոս։ 2. Մի օր. Դակիոս։

գալ Նմա 'ի քաղաքն Եփեսացւոց, վասն զոհելոյ զոհս աստուածոց իւրոց հանդերձ ամենայն քաղաքացեօքն. Եւ այնպէս կատարէին զնանիր եւ զաղտեղի նուէրս պղծալիցս: Իսկ որք հաւատացեալքն էին՝ թաքուցանէին զանձինս յերեսաց նորա: Իսկ թագաւորն Դեկոս հրամայեաց մեհեանս շինել կռոցն. եւ կամեցեալ կատարել զաղտեղի զոհսն, հրաման տայր գլխաւորաց քաղաքին ժողովել եւ որ շուրջ զքաղաքաւն, զի եկեալ կատարեսցեն ընդ Նմա զզոհսն: Եւ ժողովեցան անթիւ բազմութիւն մարդկան, որք հաղորդք էին կամաց թագաւորին, եւ կատարէին զզոհսն: Եւ էր սուգ մեծ հաւատացելոցն վասն մոլելոցն 'ի կուռս, եւ խոտորելոյ յԱստուծոյ ճշմարտէ, զի յարոյց հալածանս քրիստոնէից, եւ նեղէր զամենեսին որք կարդային զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Եւ որք թաքուցեալ էին 'ի լերինս, 'ի յայրս եւ յանապատս եւ 'ի փապարս, խուզէին զինուորքն ըստ հրամանի թագաւորին: Իսկ որ վատասիրտքն էին, անկանէին 'ի բարձրութենէ հաւատոց. իսկ հաստատեալքն 'ի հաւատս եւ 'ի յոյսն կենդանի, վառեալ էին ընդդէմ սատանայի եւ անշարժ հաւատովք յամօթ առնէին զբռնաւորն, քանզի յիշէին զաւետարանական բանն որ ասէ. Մի երկնչիք յայնցանէ որք սպանանեն զմարմինս եւ զոգին ոչ կարեն սպանանել, այլ երկերուք յայնմանէ որ յեւս սպանանելոյն ունի իշխանութիւն արկանել 'ի գեհեն: Եւ զանազան տանջանաց համբերէին սուրբքն, զոր ածէր 'ի վերայ նոցա անբարիշտն 'ի հնարից սատանայի: Եւ բազումք եղեն վկայք կամաւոր մահուամբ վասն անուանն Տեառն: Եւ ոչ այսու շատանայր օտարացեալն յԱստուծոյ, այլ եւ զմարմինս նոցա պահէր՝ կախեալ զպարսպէ. եւ 'ի ձող ցցեալ առաջի դրանց քաղաքին պահելով անթաղ: Ո՛հ, որքան էր մոլորութիւն Դեկոսի անհաւատ, եւ որքան լի ցասմամբ վասն քրիստոնէից. սակայն յուսացեալքն յԱստուած ոչ զանգիտէին 'ի մեռանելոյ եւ յերկիւղէ բռնաւորին. եւ հրեշտակք յերկինս երգէին զյաղթական օրհնութիւնս՝ վասն սրբոցն, որք ուղիղ խոստովանութեամբ կատարեցան 'ի փառս Աստուծոյ. եւ դեւք յամօթ եղեն 'ի վերայ յաղթութեանն սրբոցն:

Digitized by Google

Իսկ մանկունքն եօթանեքին զորոց անուանեան յառաջագոյն ասացաք, որք անշարժ էին 'ի հաւատն Քրիստոսի, տեսեալ զայն ամենայն, անդադար աղօթից սուէպ կային, պահութեամբ եւ արտասուօք խնդրելով 'ի Տեառնէ զհաստատութիւն հաւատոց: Եւ էին սոքա երեւելիք յԵփեսոս եւ պատուաւորաց որդիք, եւ թաքուցանէին զինքեանս 'ի Դեկոսէ ամպարշտէ. եւ կային յաղօթս զցայգ եւ զցերեկ եւ աղաչէին զԱստուած արտասուօք, զի փրկեսցէ զնոսա 'ի հնարից սատանայի, եւ կալ հաստատուն 'ի Տէր: Տեսեալ զնոսա ամենից չարաքարոյից, պատմեցին թագաւորին եւ ասեն. Որդիք երեւելեաց քաղաքիս[1], Մաքսիմիլիանոս որդի եպարքոսին, եւ ընկերք նորին որդիք պատուաւորաց եօթն, միաբանեալ 'ի հաւատս Քրիստոսի ոչ հնազանդին հրամանի քում, եւ ոչ զոհեն աստուածոցն՝ որոց դու զոհես: Իսկ իբրեւ լուաւ թագաւորն, լի ցասմամբ հրամայեաց ածել զնոսա վաղվաղակի եւ ասէ ցնոսա. Ընդէ՞ր ոչ զոհէք աստուածոցն որոց ես զոհեմ, եւ ամենայն հաւանեալք մեծի իմոյ հրամանիս: Եւ պատասխանի Մաքսիմիլիանոս եւ ասէ ցթագաւորն. Մեք պաշտեմք զԱստուած երկնի եւ երկրի, որով լի են ամենայն երկիր փառօք նորա, եւ նմա երկիր պագանեմք եւ մատուցանեմք պատարագ օրհնութեան խոստովանութեամբ եւ անուշահոտութեամբ, զի կացցուք առաջի նորա սրբութեամբ սրտիւ եւ կատարեալ հաւատով եւ ուղիղ վարուք. դիւաց մեք ոչ զոհեմք, եւ ոչ ապականեմք զսրբութիւն անձանց մերոց:

Իբրեւ լուաւ զայս թագաւորն, հրամայեաց զգօտիս նոցա կտրել, եւ զպատիւն մերկանալ: Եւ առ ժամայն մարդասիրութիւն ցուցանելով որպէս մանկանց, եւ ասէ. Խնայեմ 'ի մանկութիւնդ ձեր տեղի տալով ժամանակ ինչ, զի թողեալ զայդպիսի միտս հաւանեսջիք ինձ. ապա եթէ 'ի նոյնդ մնասջիք՝ մահու մեռանիջիք: Եւ հրամայեաց հանել զնոսա յերեսաց իւրոց մեծաւ սպառնալեօք. եւ ինքն գնաց 'ի քաղաքէն:

Եւ սուրբ մանկունքն գնացին խնդալով յերեսաց թագաւորին, զի վասն անուան Քրիստոսի արժանի

1. Մի օր. պատուաւորաց ... Մաքսիմիանոս:

եղեն անարգանաց։ Եւ երթեալ կատարէին զգործս արդարութեան առաւել քան զառաջինն, առեալ ոսկի և արծաթ 'ի ծնողաց իւրեանց բաշխէին կարօտելոց։ Եւ խորհեցան ելանել 'ի քաղաքէն, և երթալ յայրն որ 'ի լերինն Ողքոս, և անդ կալ անդադարապէս առանց երկիւղի, և աղօթից պարապել, մինչև այց արասցէ մեզ Աստուած, և արժանաւորեսցէ զընթացս մեր կատարեալ բարի խոստովանութեամբ, և ընկալցուք զպսակն զոր խոստացաւ սիրելեաց իւրոց։

Եւ այսպէս միաբանեալ մանկունքն եօթանեքին, առեալ ընդ ինքեանս լումայս[1] վասն աղքատաց և վասն պիտոյից իւրեանց՝ և գնացին յայրն. և լինէին ամենայն արդարութեան հաստատուն կալով և անդադար աղօթից, խնդրելով յամենեցունց Տեառնէն զփրկութիւն անձանց իւրեանց։ Եւ կացուցին 'ի սպասաւորութեան[2] զԱմլիքոս, զի էր այր իմաստուն և ժիր, և առնէր նոցա սպասաւորութիւն։ Եւ յորժամ դայր 'ի քաղաքն վասն պիտոյից իրիք, առնոյր ընդ իւր լումայս[3], և փոխէր զկերպարանս իւր և գնայր իբրև աղքատ և գնէր զպէտս իւրեանց, և ուսանէր թէ զինչ խորհին վասն քրիստոնէից, և դառնայր պատմէր զինչ լսէր, և սպասաւորէր նոցա։

Եւ յետ աւուրց ինչ դարձաւ թագաւորն 'ի քաղաքն, և խնդիր արարեալ մանկանցն, և Ամլիքոս 'ի գալ թագաւորին անդ պատահէր, եկեալ վասն պիտոյից իւրեանց։ Եւ լուեալ զայս ել 'ի քաղաքէն մեծաւ երկիւղիւ, և եկեալ առ ընկերս իւր ունելով սակաւ հաց և պատմեաց նոցա. և իբրև լուան՝ երկեան յոյժ. և անկեալք 'ի վերայ երեսաց իւրեանց յերկիր, աղաչէին զԱստուած արտասուօք և բազում հառաչանօք՝ զի զերծուսցէ զնոսա յաշխարհէ աստի չարէ և 'ի սպառնալեաց թագաւորին և 'ի խարդախութենէ սատանայի. և ըստ կամաց իւրոց բարեսիրաց ելանել յաշխարհէ աստի չարէ և մտանել առ Աստուած՝ արժանաւոր վկայութեամբ, և ժառանգել զանպատում զկեանսն որ պահի յուսացելոց իւրոց յաւիտենից։ Եւ

1. Մի օր. արծաթ ընդ ինքեանս։
2. Մի օր. կարգաւորեցին 'ի սպասաւորութիւն։
3. Մի օր. դրամս։

յետ աղօթիցն եդ զսակաւ հացիկն առաջի նոցա Ամ-
լիքոս, և աղաչէր զնոսա զի կերիցեն. և քաջալերեալ
ամենեցուն կերան զհացիկն 'ի մուտս արևուն և գոհա-
ցան զՏեառնէ: Եւ քաջալերէին զմիմեանս և յորդո-
րէին 'ի սէրն Աստուծոյ և 'ի համբերութիւնն Քրիս-
տոսի. և հոգային թէ որպէս արժանասցին վկայու-
թեան պսակին. և նիրհեցին առ ժամայն ամենեքին
և 'ի քուն մտին: Իսկ մարդասէրն Աստուած այց ա-
րար նոցա մեռանել և զերծանել յերկիւղէ անօրինին,
և յետ ժամանակի վկայ յարութեան լինել հաւա-
տացելոց, և յամօթ առնել զայնոսիկ որք ոչն հաւա-
տան յարութեան: Եւ ոչ գիտացին զելանել ոգւոցն
'ի մարմնոցն, այլ որպէս քուն լեալ ըստ սովորու-
թեանն: Իսկ 'ի վաղիւն հրամայեաց թագաւորն ա-
ծել զմանկունսն յատեան, և ոչ ուրեք գտանէին:
Կոչեաց զծնողս մանկանցն՝ զի երևելիք էին, և սպառ-
նացեալ չար անցս անցուցանել ընդ նոսա, եթէ ոչ
նոքա վաղվաղակի 'ի մէջ եկեսցեն: Ասեն ծնողք ման-
կանցն. Մեք ընդէ՞ր մեռանիմք վասն նոցա, որք հրա-
մանի քում հաւանեալք պաշտեմք զաստուածսն, և
զոհեմք նոցա որպէս կամք քո հրամայեն. և նոքա
են յՈղքոս լերինն յայրի անդ, և մեծաւ նեղու-
թեամբ կեան քրիստոսական հաւատովն: Զայս ա-
սացին ծնողքն զի երկեան 'ի թագաւորէն. և նա
խորհէր թէ զի՞նչ արասցէ նոցա: Եւ ակն ածէր միւս-
անգամ ածել զնոսա յատեան, զի մի յանդիմա-
նեսցի 'ի մանկանցն քանզի գիտէր զնոսա յառաջին
հարցմանցն:

Ապա հրամայեաց զդուրս այրին ունել մեծամեծ
քարամբք յորում էին մանկունքն. և այս լինէր 'ի
տեսչութենէ Աստուծոյ, զի պահեսցին անշարժ նշ-
խարք սրբոցն. միանգամայն և լինիցին վկայք յարու-
թեան մեռելոց, և նոքօք փառաւորեսցի Աստուած 'ի
դէպ ժամանակի, և նկուն լիցի սատանայ և նորին հա-
մախոհքն: Եւ այսպէս հրամայէր զդուրս այրին ունել
զի մեռցին անդէն, և լինիցի նոցա բանդ և գերեզման
յաւիտենական. և հրամայէր ոչ ումեք մտանել յայ-
րին, և տեսանել որպէս կարծէր կենդանիս զնոսա:
Եւ այս լինէր 'ի վերին խնամոցն զի 'ի նմին կացցեն:

Digitized by Google

Իսկ Թէոդոս և Աբոս[1] հաւատարիմք Թագաւորին և քրիստոնեայք՝ որք 'ի ծածուկ ունէին զքրիստոնէութիւն, խորհեցան ընդ միմեանս և ասեն. Գրեսցուք զվկայութիւն սոցա և զժամանակս և դիցուք 'ի գզրոց պղնձի և ընկեսցուք 'ի յայրս, թերևս այց արասցէ Աստուած և յայտնեսցէ զնշխարս սրբոցս այսոցիկ: Եւ որպէս խորհեցան նոյնպէս և արարին արքս այսոքիկ 'ի տեսչութենէն Աստուծոյ. և գրեցին զժամանակն և զվկայութիւն սրբոցն և զանուանս, և թէ որպէս հրամանաւ Դեկոսի կալան զսուրբս այրիս, զի ատեան մեռցին: Զայս ամենայն անձամբ գրեցին և եդին 'ի գըզրոց պղնձի և ընկեցին 'ի ներքս 'ի յայրն. և ըստ հրամանի Դեկոսի կալաւ այրն, և ոչ ոք գիտաց զմահ մանկանցն 'ի ժամանակին յայնմիկ. և այս եղև 'ի մատակարարութենէն Քրիստոսի: Եւ յետ այսր ամենայնի մեռաւ Դեկոս և ամենայն ազգն այն, և փոխեցան այլ թագաւորք մինչև ցԹէոդոս մեծ:

Իբրև թագաւորեաց մեծն Թէոդոս բարեպաշտ յետ ամացն այնոցիկ, և ըստ հաւատոցն Քրիստոսի հնազանդէր և պաշտէր զամենատուրն զԵրրորդութիւն, յարեան ոմանք որք ասէին եթէ յարութիւն մեռելոց չիք, և կործանէին զհաւատս ոմանց, որպէս առաքեալն յառաջագոյն տեսեալ ասէր զայս. և դարձեալ ասէ. Ծանեաւ Տէր զայնոսիկ՝ որ իւրն են: Իսկ բարեպաշտն Թէոդոս ձգնէր վասն այնորիկ և խնդրէր յԱստուծոյ լուծումն լինել իրացն: Եւ էր գլուխ աղանդոյն Թէոդորիտոս ոմն եպիսկոպոս Եղադացւոց[2], և այլ ընկերք նորա չարախորհուրդք, ապականիչք եկեղեցւոյ և ուղղափառ հաւատոյ, որք ասէին թէ յարութիւն մեռելոց արդէն իսկ եղեալ է. և այլք եթէ մարմինք մաշեալք և ապականեալք 'ի հողոյ և ցրուեալք ընդ բազում տեղիս ոչ յառնեն, այլ հոգիքն միայն ընդունին զանմահութիւն և զանանց կեանսըն: Եւ մոլորեալքն ոչ իմացան եթէ ոչ ծնանի մանուկ առանց մարմնոյ յորովայնի, և դարձեալ եթէ ոչ ելանէ մարմին կենդանի առանց հոգւոյ, և խափուցին

1. Մի օր. Աբոս:
2. Մի օր. Թէոդորոս եպիսկոպոս յԵփեսացւոց. Այլ օր. Թէոդորիտոս եպիսկոպոս Եփեսացւոց փաղոփն:

զանկանելն իւրեանց չլսել Տեառն, որ ասէ, եթէ՝ Լուիցեն մեռեալք ձայնի որդւոյն Աստուծոյ, և եկեսցեն արտաքս. որոց բարիս գործեալ իցէ՝ յարութիւն կենաց, և որոց զչար արարեալ՝ 'ի յարութիւն դատաստանաց: Եւ Առաքեալ ասէ. Անմիտ, դու զոր սերմանեսն ոչ կենդանանայ եթէ ոչ մեռանիցի, և Աստուած տայ մարմին, որպէս և կամի, և իւրաքանչիւր զիւր մարմինն: Եւ մարգարէն Եզեկիէլ որպէս յերեսաց Տեառն ասէ. Բացից զգերեզմանս ձեր, և հանից զձեզ 'ի գերեզմանաց ձերոց, ժողովուրդ իմ, և տաց զոգի իմ 'ի ձեզ և լինիջիք կենդանի. և այլ ևս բազում է որ պատմի 'ի գիրս սուրբս վասն յարութեան մեռելոց: Իսկ բարեպաշտն Թէոդոս արտասուօք խնդրէր 'ի Տեառնէ, զգեցեալ քուրձ և նստէր 'ի վերայ մոխրոյ, երկուամն լինել տեսանել յարութեան. զի հաւատացելոցն յոյս հաստատեսցի, և ամպարշտաց ժողովն նկուն լիցի: Այլ որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ և աղօթից նոցա լսէ, կամեցաւ 'ի ձեռն սուրբ մանկանցն ցուցանել զյարութիւն՝ յաւուրս Թէոդոսի մեծի թագաւորի, որ հայցեաց 'ի Տեառնէ և առ. զի ամենայն որ խնդրէ առնու, և որ հայցէ գտանէ, որպէս ասաց Տէրն յաւետարանին:

Այսպիսի իմն եղև յայտնութիւն մանկանցն. այր մին պատուաւոր՝ որում անուն էր Ոգողէ[1], որ ըստ իշխանութեանն նորա էր Ոգքօս լեառնն, կամեցաւ գոմ շինել հօտից իւրոց մերձ յայրն յորում էին սուրբ մանկունքն. և ծառայք նորա գործաւորօքն գործէին, և զքարինսն թաւալեցուցանէին 'ի դրանէ անտի. և բացեալ լինէր այրն՝ որ 'ի Դեկոսէ կալաւ: Յայնժամ հրամանաւ Փրկչին կենդանացան մանկունքն որ յայրն, և յարուցեալ նստան խնդալից և լուրջ երեսօք որպէս յերէկն և յեռանդն: Եւ տեսիլ մեռելութեան չերևէր 'ի նոսա. զի մարմինք նոյնք և հանդերձ, և ոչ մի ինչ կերպարան փոխեալք: Եւ յարեան առաւօտուն, և այնպէս կարծէին եթէ յերեկոյ ննջեցին, և հոգային վասն հալածանացն Դեկոսի ամպարշտի և վասն խնդրոյ նոցին մանկանցն: Դարձեալ հարցանեն վասն

1. Մի օր. Ողդէ:

նորին իրաց ցԱմլիքոս, որ ինչ լուեալ էր 'ի քաղաքին Եփեսոսի։ Ասէ Ամլիքոս. Որպէս պատմեցի երէկոյ՝ 'ի խնդիր է մեզ Թագաւորն Դեկոս, կամ զոհել կռոցն կամ մեռանել՝ եթէ ոչ հաւանեսցուք նմա։ Ասէ Մաքսիմիլիանոս ընկերս իւր. Եղբարք իմ, յիշեցէք զերկնաւոր և զահաւոր ատեանն, և մի զարհուրեսցուք յառաժամանակեայս երկիւղէ, որ ոչ ունի իշխան զահ սպառնալեաց. և մի ուրասցուք զկենդանի մեր, զոր ունիմք հաւատովք որդւոյն Աստուծոյ, որ ետ զանձն վասն մեր, զի զմեզ փրկեսցէ յաշխարհէ աստի չարէ, 'ի փառս անմահութեանն Երրորդութեանն լինել։ Եւ ասէ ցԱմլիքոս. Ա՛ռ դու ընդ քեզ լումայս, և երթ 'ի քաղաքն ուսանել վասն Դեկոսի, թէ զինչ խորհի վասն մեր։

Եւ յարուցեալ Ամլիքոս գնաց, առեալ ընդ իւր լումայս, և փոխեալ զկերպարանս իւր, զի մի ճանաչեսցէ ոք զնա և մատնեսցէ Թագաւորին Դեկոսի. և նա ոչ գիտէր թէ նոցա ոսկերքն 'ի հող դարձեալ էին, և հոգին 'ի խոշտանգանս։ Եւ իբրև եմուտ 'ի քաղաքին Եփեսոս, և տեսանէ զնշան սուրբ խաչին 'ի դրան քաղաքին, և զարմացաւ ընդ միտս իւր։ Եւ շրջեցաւ ընդ քաղաքն ամենայն, և տեսանէր նոյնպէս զնշան տէրունական խաչին կանգնեալ 'ի տեղիս տեղիս, և զմարդիկն զի երդնուին յանուն Տեառն Յիսուսի, և այլազգ իմն թուէր քաղաքն. և կայր հիացեալ և ապշեալ, և ասէր ընդ միտս իւր. Երէկ ոչ ուրեք երևէր նշան տէրունական խաչին և ոչ ոք իշխէր կարդալ զանուն Տեառն զօրութեանց, իսկ այժմ համարձակ քարոզի անուն Տեառն. և եթէ արդարև Եփեսոս է քաղաքս այս, զի ոչ իմն թուի նման, և եթէ երազ իցէ որ երևիս ոչ գիտեմ. և զինչ այս եղեալքս որ ապշեցուցանէ զիս. ո՞վ զիս խելամուտ արասցէ այսօր։ Եւ մատուցեալ առ մի ոմն՝ ասէ ցնա. Ո՞վ է քաղաքս այս։ Եւ նա ասէ. Եփեսոս է։ Եւ ասէ Ամլիքոս 'ի միտս իւր. Զինչ եղէ, Տէր Յիսուս, օգնեա ինձ։ Եւ ապշեալ մտօք և երկիւղիւ գնայր 'ի վաճառն գնել հաց, և գնալ 'ի քաղաքէն զի մի ըմբռնեսցի։ Եւ տուեալ զլումայսն զոր ունէր՝ առնուլ հաց. և ասէ հացավաճառն. Զառաջին Թագաւորացն զպատկեր և զգիր

ունի. և ցուցանէր ընկերացն իւրոց։ Եւ նոցա հայեցեալ յԱմլիքոս՝ ասեն. Գանձ գտեալ է սորա, քանզի բազում ասա ունի ընձայս։ Եւ լուեալ Ամլիքոս երկեաւ յոյժ, զի համարեցաւ 'ի ձեռս Դեկոսի մատնել։ Եւ ասէ ցնոսա. Աղաչեմ զձեզ առէք ինձ զարծաթն հացինս և գնացէք 'ի տեղի իմ։ Եւ ասեն ցնա. Ուստի՞ ես դու. տուր մեզ մասն ինչ, ապա թէ ոչ՝ մատնեսցիս 'ի ձեռս դատաւորաց և մեռանիս։ Զայս լուեալ Ամլիքոսի՝ ահաբեկեալ ասէ. Ես այսմ ակն ոչ ունէի, յաւելաւ ինձ տրտմութիւն 'ի վերայ տրտմութեան. և ոչ գիտէր զինչ պատասխանի տացէ այնմ որ նեղէին զնա։

Լուր եղև 'ի քաղաքն եթէ այր ըմբռնեցաւ, որոյ գանձ գտեալ է, և ժողովեցան բազումք առ նա։ Եւ նա հայէր եթէ ոք 'ի ծանօթից երևեսցի, և ոչ զոք տեսանէր, և կայր հիացեալ. և նոքա նեղէին զնա և ասէին. Օտար է այրս այս և ոչ ոք ճանաչէ զսա. և ոմանք փախած համարէին զնա, և ոմանք՝ կերպարանի ասէին զի փախիցէ։ Եհաս բանն առ բդեաշխն՝ որ էր յեկեղեցւոյն առ սուրբ եպիսկոպոսն Մարին՝ ըստ ապատահմանն. և հրամայեցին ածել զԱմլիքոս տեսանել վասն խնդրոյն այնորիկ։ Եւ իբրև ածին և տեսին ըղլմայեան, ասեն ցնա. Ուստի՞ ես դու, և զի՞նչ են լումայքս այս՝ որ զառաջին թագաւորացն զպատկեր և զգիր ունին. ասա ստուգութեամբ զամենայն։ Եւ նա ոչ գիտէր զինչ պատասխանի արասցէ։ Ասէ եպիսկոպոսն. Ասա որդեակ զճշմարիտն, և զերծիր 'ի փորձութենէդ յոր ըմբռնեցար։ Ասէ Ամլիքոս. Աղաչեմ զձեզ, տէր, արա զիս խելամուտ, և զամենայն զոր ինչ գիտեմ ասացից. Դեկոս թագաւորն 'ի քաղաքիս է, և կամ քաղաքս Եփեսոս է։ Ասէ եպիսկոպոսն. Ձիք Դեկոս թագաւոր այժմ 'ի վերայ երկրի. այլ յառաջ քան զբազում ժամանակս պաշտէր զկուռս և հալածէր զքրիստոնեայսն. իսկ այժմ Թէոդոս է թագաւոր հաւատացեալ 'ի Քրիստոս, և ամենասուրբ Երրորդութիւնն օրհնի և երկրպագի յամենեցունց. և քաղաքս Եփեսոս է։ Ասէ Ամլիքոս. Երէկ Դեկոս թագաւորն 'ի քաղաքիս էր և պատուհասէր զքրիստոնեայսն. և ես իբրև լուայ՝ երկեայ, և գնացի պատմեցի ընկերացն իմոց եթէ 'ի խնդիր է կորուսանել զմեզ.

Digitized by Google

զի եւս հալածեալք 'ի նմանէ վասն Քրիստոսի եօթն ամք, որդիք պատուաւորաց քաղաքիս. եւ առեալ մեր ոսկի եւ արծաթ բազում՝ աղքատաց բաշխեցաք, եւ կայ սակաւ լումայք 'ի պէտս մեր, եւ այս զոր տեսանէք. եւ եւս յՈղքոս լերինն յայրի անդ, եկայք եւ տեսէք: Եւ ասաց զանուանս իւրեանց եւ զծնողացն, եւ ոչ ոք ճանաչէր զնոսա: Եւ ես, ասէ, եկի գնել հաց եւ տանել, եւ ուսանել վասն Դեկոսի. եւ այսմ փորձութեանցս՝ որ այսպէս հանդիպեցայ, ես այսմ ակն ոչ ունէի յոր ընթանեցայ. ես զառոյգն պատմեցի ձեզ: Արդ կամքն Աստուծոյ կատարեսցի, որ գիտէ զամենայն. ես այլ ինչ ոչ գիտեմ բնաւ:

Ցայնժամ ասէ եպիսկոպոսն. Ցայտնել իմն կամի Աստուած այսօր մեծամեծ սքանչելիս՝ 'ի ձեռն երիտասարդիս այսորիկ. եկայք երթիցուք յՈղքոս լեառն յայրն, եւ տեսցուք զմեծամեծս Աստուծոյ: Եւ առեալ ընդ իւրեանս զապականութիւնն՝ գնացին եպիսկոպոսն եւ բդեաշխն եւ մեծամեծք քաղաքին եւ Ամբրոս առաջի նոցա, եւ եմուտ յայրն եւ պատմեաց ընկերաց իւրոց որ ինչ անցին ընդ նա: Եւ մինչդեռ կամէր եպիսկոպոսն մտանել յայրն՝ հայեցաւ յայսկոյս յայնկոյս եւ ետես զդղրոցն պղնձի, եւ հանեալ 'ի դուրս՝ եբաց առաջի բդեաշխին եւ պատուաւորացն. եւ տեսանեն երկուս տախտակս կապարեայս, յորում գրեալ էր զանուանս մանկանցն եօթանեցունց. եւ եթէ հալածեալք վասն Քրիստոսի հաւատոցն 'ի Դեկոսէ թագաւորէ, որք ոչ հաւանեցան պաշտել զկուռս՝ սուրբ վկայքս Քրիստոսի, հրամանաւ Դեկոսի խցաւ դուռն այրիս, զի լինիցի սոցա բանդ եւ գերեզման: Եւ ես Թէոդոս եւ Արոս հաւատարիմք արքայի եւ քրիստոնեայք, գրեցաք զի յայտ լինիցին եթէ վկայք Քրիստոսի են սուրբ մանկունքս եօթանեքին, յորժամ այց արասցէ Տէր եւ յայտնեսցէ զնշխարս սոցա:

Եւ լուեալ զայս փառաւոր առնէին զԱստուած 'ի վերայ անպատում սքանչելեացն զոր Տէր եցոյց: Եւ մտին 'ի ներքս 'ի յայրն, եւ տեսին զսուրբ մանկունսն պայծառս եւ գեղեցիկս եւ վայելուչս որպէս զհրեշտակս Աստուծոյ. եւ անկեալ 'ի վերայ երեսաց իւրեանց երկիր պագանէին եւ ողջունէին զնոսա հոգեւոր ողջու-

նիւ. և գոհացան զԱստուծոյ, որ արժանի եղեն տեսանել զսքանչելիս յարութեանն, և զահաւոր տեսիլն զոր Տէր եցոյց 'ի ժամանակին: Եւ խօսեցան ընդ միմեանս, և պատմեցին սուրբ մանկունքն՝ որ ինչ յաւուրս Դեկոսի հալածանաւն և որք գործեցան: Եւ եպիսկոպոսն պատմէր զկործանումն անաստուած Թագաւորայն, և զուղղափառ և զքրիստոսասէր Թագաւորութիւնն, և զքրիստոնէից կարգս և զհաստատութիւն հաւատոց: Եւ նոքա օրհնէին զԱստուած, և նոյնժամայն զգացուցանէին Թագաւորին Թէոդոսի վասն սուրբ մանկանցն յարութեան, որ յայտնեցաւ 'ի ժամանակս նորա:

Եւ իբրև լուաւ զայս մեծն Թէոդոս, գոհութիւն և օրհնութիւն ամենատեառն մատուցանէր, որ զյարութեան յոյսն հաստատեաց 'ի ձեռն սուրբ մանկանցն, և յամօթ արար զչարսն, և ուրախ եղև և ցնծայր և օրհնէր զԱստուած: Եւ վաղվաղակի անդ հասանէր, տեսանել զսուրբ մանկունսն ցանկայր. և մանկունքն ելին ընդ առաջ նորա 'ի դուրս այրին և փայլէին երեսքնոցա որպէս լուսաւորք, և երկիր պագին արքային. և նա անկեալ 'ի վերայ երեսաց իւրոց համբուրէր զոտս նոցա. և մանկունքն բուռն հարեալ յարուցին զնա, և մտին նովաւ հանդերձ յայրն: Եւ եպիսկոպոսն և պատուաւորքն նստան ամենեքեան 'ի գետնի, և դիրկս արկեալ համբուրէին զմի մի 'ի սրբոցն: Եւ զուարճանայր Թագաւորն և օրհնէր զԱստուած և ասէր. Ո՞վ պատմեսցէ զզօրութիւնս Տեառն, որ արար սքանչելիս միայն. ո՜վ խորհուրդ մարդասիրութեանն Աստուծոյ, որ յաւիտեան է ողորմութիւն նորա առ յուսացեալս իւր: Եւ ասէր, եթէ զոր քարոզեցին սուրբքն զյարութիւն՝ այժմ յայտնապէս տեսաք 'ի ձեռն սրբոցս: Եկայք հանցուք ամենեքեան զփառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, այժմ և հանապազ յաւիտեան: Եհարց Թագաւորն զմանկունսն, թէ՝ Որպէս էին ոգւոց ձերոց զգայութիւնք: Ասեն սուրբ մանկունքն, եթէ՝ Որպէս որք ննջենն յանկողինս իւրեանց առաւել 'ի զգայութեան. որ յուսով բարին է, որ յամենայն 'ի հնարից հակառակորդին ազատեալ, զարմանալի իմն գեղեցկութեամբ բերկրեալ, զոր ակն

ոչ ետես, եւ ունկն ոչ լուաւ, եւ 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, ուր պատրաստեցան հոգւոց շտեմարանք՝ արժանաւորացն խնդութեանց եւ ուրախութեանց 'ի փառս Աստուծոյ, իսկ մեղաւորացն տրտմութեանց եւ հեծութեանց ըստ իւրաքանչիւր գործոց բարեաց եւ չարաց: Բայց զկատարեալ բարիսն եւ զպատուահասն մարմնով եւ ոգւով ընդունելին յարդար դատաւորութեանն Աստուծոյ:

Եւ այլ եւս բազումս խօսեցան ընդ թագաւորին, եւ օրհնեցին զնա յանուն Տեառն զօրութեանց, եւ ասեն. Օրհնեալ լիցիս դու 'ի Տեառնէ, սիրելի Աստուծոյ, զի վասն քո եցոյց Աստուած զսքանչելիս յարութեան մերոյ: Եւ յայն կացեալք ամենեքեանք հանդերձ կացին յաղօթս եւ օրհնեցին զԱստուած. եւ ասեն ցամենեսեան. Ո՛վ եղբարք, խաղաղութիւն ընդ ձեզ: Եւ եդին զգլուխս իւրեանց եւ դարձեալ ննջեցին, եւ աւանդեցին զոգիս իւրեանց 'ի փառս Աստուծոյ: Եւ տեսեալ զսքանչելիս 'ի վերայ սքանչելեաց, տային օրհնութիւն Աստուծոյ եւ փառաւոր առնէին զԱստուած 'ի վերայ զարմանալեացն, թագաւորն եւ ամենայն ժողովուրդն:

Եւ հրամայեաց թագաւորն տապանս ոսկիս կազմել նոցա: Եւ յայնմ գիշերի երեւեալ սուրբքն ասեն ցթագաւորն. Թող զմեզ 'ի տեղւոջս մեր՝ որպէս կայաքս, մինչեւ 'ի հասարակաց յարութիւն, եւ դարձեալ յարիցուք զանապականութիւն զգեցեալք, եւ անմահացեալք՝ ժառանգեսցուք զանապառ բարիսն: Եւ լուեալ զայս՝ կազմեցին զայրն եւ զեղեցկացուցին, յախճապակ արարեալ, թողին այնպէս որպէս ննջեցինն. տօն մեծ կատարելով զօրն զայն, որպէս եւ վայել էր սրբոցն. 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Թադդեայ.

Ի թագաւորութեանն Նումերիայ և 'ի դատաւորութեանն Թէոդորի, 'ի քաղաքին Եդիա, յառաջ քան զքնն կաղանդացն՝ յամսեանն Հոռի, որ օր ԺԴ էր ամսոյն, նստաւ դատաւորն 'ի տաճարին Անդրիանոսի 'ի քաղաքն Եդիա, և ասէ. Կոչեցէք զամբարիշտն կրօնիւք։ Զօրականքն ասեն. Ահաւասիկ կայ, աղաչեմք զքեզ։ Թէոդորոս դատաւորն ասէ ցնոսա. Ո՞ւր կալայք զդա՝ որոյ սկիզբն է գալըյ մօրուացն և պայծառացեալ 'ի ծաղիկ երիտասարդութեան։ Դինեսիոս դահճապետ ասէ. Մինչդեռ երթայաք 'ի մայրաքաղաքացն Անարզաբոյ, և դեռ հեռագոյն էաք ասպարիսօք յինօք, և տեսաք զդա ընթանալով ընդ կողմն արեւելից. և իբրև ետես զմեզ՝ թաքեաւ 'ի մէջ անտառին. և մեր իմացեալ եթէ քրիստոնեայ է, և պատուեալ զաստուածն՝ դադարեցաք յանտառին քառասուն տիւ և քառասուն գիշեր, և գտաք զդա թաքուցեալ 'ի ձիթենւոջն. իբրև կալաք թէ կապեսցուք զդա՝ սկսաւ մարտնչել ընդ մեզ. և մեր չարչարեալ զդա բրօք՝ զոսկերս դորա ջարդեցաք, և երկաթ արկեալ 'ի ձեռս դորա և յոտս, և մատուցաք առ քեզ։

Թէոդորոս դատաւորն ասէ ցնա. Յորմէ՞ պաշտամանէ ես կամ յորմէ գաւառէ կամ յորմէ՞ քաղաքէ, և զի՞նչ անուն է քո։ Թադդէոս ասէ. Եթէ կամիս ուսանել եթէ յորմէ՞ պաշտօնէ եմ, քրիստոնեայ անուա-

նիմ. ապա թէ մարթէս մարդիկ անուանեն՝ զայն խնդրես, Թադէոս կոչիմ, և եմ 'ի Լիբանանէ, և հաւատացեալ իմ 'ի Գալիլեացին, և ընտանի եմ Երուսաղեմացւոյն. մայր իմ Հռոմեացիանա և հայր եմ Բեկոսիանոս. և ես արուեստիւ բժիշկ եմ և եղեալ աշակերտաւագ Յովհաննու եպիսկոպոսի. և 'ի լինել հալածանաց քրիստոնէից՝ ամենեքեան փախեան և զիս միայն ըմբռնեցին և մատնեցին Տիբերիանոսի դատաւորին Եդեսացւոց. և անցոյց զիս ընդ չարաչար տանջանս, և երիցս եհար զիս հրապարակաւ տանջանօք, կարծելով թէ դարձուցէ զխորհուրդս իմ ուրանալ յԱստուծոյ. և կորդացեալ իմ զՀայր և զՈրդի և զՀոգին սուրբ, և փրկեաց զիս յանօրէն ձեռաց նորա. և այժմ հաւատեալ մատուցայ ատեանս քո՝ որով եհաս ինձ մեռանել վասն անուան Աստուծոյ իմոյ: Արդ զինչ կամիս, քանզի մերձ է որ օգնէ ինձ Քրիստոս:

Դատաւորն ասէ. Ա՛յ փախչող, մի՛ համարիր թէ կարող ես յիմոց ձեռացս փախչել: Թադէոս ասէ. Հաւատամ յամենաթագաւորն Աստուած, եթէ ոչ յամօթ առնէ զյուսացեալս իւր 'ի Քրիստոս. և որք վասն անուան նորա կան 'ի վկայութիւնս յայս: Ասէ դատաւորն. Գեղիկոնաւ ծակեցէք զականջս դորա և անցուցէք տոռունս, և քարշեցէք ընդ քաղաքս, զի փախչող է՝ դուցէ փախիցի 'ի թագաւորաց:

Եւ սկսան առնել այսպէս. և ջանացան և ոչ կարացին: Եկն նուիրակապետն և ասէ. Աղաչեմք զքեզ, տէր, յառաւօտէ մինչև ցայժմ ջանացաք և ոչինչ կարացաք առնել: Դատաւորն ասէ. Արկէք ջանացարուք, թերևս կարիցէք ծակել: Եւ եկեալ Աստերիոս հիւմ՝ ասէ. Որպէս հրամայեցեր ծակեցաք զականջս նորա և կապեցաք տոռամբք: Թէոդորոս դատաւորն ասէ. Ածէք այսր զփախչողն. և ածին: Ասէ ցնա. Մատիր և զոհեա աստուածոցն ըստ հրամանի թագաւորացն, զի փրկեսցիս 'ի տանջանացդ: Թադէոս ասէ. Քրիստոնեայ եմ և կռոց երկիր ոչ պագանեմ, զի մի կորուսից զխոստացեալն ինձ յԱստուծոյ զվարձսն: Դատաւորն ասէ. Եկայք կախեցէք զնա գլխիվայր իբրև զմի յանզգամաց: Իսկ արբանեակքն սատանայի փայտ ընդ կախեցին. և աշակերտն Թադէ Տիմոթէոս ասէ. Տէս

զինչ արքունականքն սատանայի գործեն։ Թադդէոս ասէ. Լուռ լեր եղբայր, քանզի Քրիստոս է որ օգնէ մեզ, և նոցա զընդդէմնայխաջանութիւն տայ։ Դատաւորն ասէ. Ո՛ չուառ, ա՛ է, որ ոչ հրամայեցի ձեզ զայդ կախել, և դուք փայտ լոկ կախեալ տանջէք, և ծաղր առնէք զհրամանս արքունականս։ Աստերիոս հիւսն ասէ. Կենդանի է Տէր Աստուած առն այնորիկ հաւատացելոյ, ոչ առնեմ յանցուցանս և կամ ծաղրականս, այլ և ես խոստովանիմ զՔրիստոս Թագաւոր երկնի և երկրի, յոր նայն է յուսացեալ և հաւատացեալ։

Իսկ Աղեքսանդրոս դահճապետն ասէ. Արդարև մեծ փառս տեսաք վասն երանելի առնս այսորիկ, և ոչ կարեմք արկանել 'ի դա ձեռս, վասն որոյ և մեք հաւատացաք 'ի Քրիստոս և քրիստոնեայք եմք. որով զգիտութիւն ճշմարտութեան առեալ` չարչարակից սրբոյն Թադդեայ լինիցիմք։ Եւ դատաւորն տեսեալ բարկացաւ 'ի վերայ նոցա յոյժ, մռնչելով իբրև զառիւծ, կրճտելով զատամունս իւր 'ի վերայ նոցա։ Իսկ Աստերի և Աղեքսանդրի յաղօթս կացեալ` ասեն. Տէր Աստուած քրիստոնէից, մի՛ տար սատանայի յափշտատակել զանձինս ծառայից քոց` որ խոստովան առնին առ քեզ։ Եւ զայս ասացեալ փախեան յերեսաց դատաւորին։ Եւ հասեալ Միդոս ոմն 'ի դրանէն և սպան զնոսա. և եկեալ պատմեաց դատաւորին, և ասէ. Տէր դատաւոր, հասի նոցա 'ի լերինն, և կալայ և սպանի զնոսա սրով, և ընկեցի զնոսա 'ի լերինն, և տեսին ամենայն բազմութիւնն։

Դատաւորն ասէ. Զի՞նչ կամիս դու Թադդէոս, զոհե՞լ աստուածոցն և ապրել, եթէ չարաչար մեռանել։ Թադդէոս ասէ. Ոչ կարես հաւանեցուցանել զծառայս Աստուծոյ զոհել մնոտի դիւաց և պատկերաց նոցա. և ոչ երկնչիմ 'ի տանջանաց քոց, քանզի մերձ է առ իս Քրիստոս յոյսն իմ, և զերծուցէ զիս 'ի տանջանաց քոց։ Եւ բարկացեալ դատաւորն յարեաւ ինքնին տանջել զերանելին, և ցամաքեցան ձեռք նորա։ Աղաղակեաց Թագաւորն և ասէ. Աղաչեմ զքեզ, ծառայ ճշմարտին Աստուծոյ, աղօթեա վասն իմ զի բժշկեսցին ձեռքս իմ։ Եւ իբրև աղօթեաց Թադդէոս` ողջա-

Digitized by Google

ցան ձեռք նորա, և ամենեքեան զարմացեալ ասէին. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից: Դատաւորն ասէ. Կոչեցէք նաւավարն. և իբրև եկն, ասէ. Ընկեցէք զդա 'ի նաւ և տարէք 'ի Սիպրոս քաղաք, և անդ մեռցի դա, և մի մեռցի 'ի ձեռաց իմոց: Թաղղոս ասէ. Դու արարեր սկիզբն, և 'ի քէն կատարիմ. և առեալ ընկեցին զնա 'ի նաւ: Եւ մինչդեռ վարէին նաւքս, ասէ Թաղղոս. Կարող է Քրիստոս դարձուցանել զնաւս 'ի տեղին՝ ուր հար զիս Թէոդորոս: Եւ իբրև գնային, եղև հողմ ուժգին 'ի մէջ ծովուն ընդդէմ, դարձոյց զնաւսն այնմ նաւու հանդերձ յորում էր սուրբն Թաղղոս: Եւ իբրև եկին մերձ ուր էր ատեանն, աղաղակեաց առ դատաւորն Թաղղոս և ասէ. Արդ ո՞ւր են աստուածքն քո, կամ ո՞ւր են պարծանքն քո. և դիմադարձեալ Քրիստոս յաղթեաց և շլացոյց զխայթոց սատանայի հօրն քում:

Դատաւորն ասէ. Տեսէք, զիա՞րդ կախարդեաց և զնաւսն թռոյց: Եւ հրամայեաց ածել կախարդս. և իբրև ածին, Թէոդորոս դատաւորն ասէ. Զինչ անեմք սմա՝ զի յաղթեաց կախարդութեամբն իւրով: Ուրբիկոս կախարդ ասէ. Այդ քրիստոնէից չարահնարիւ է և չարամահ. բայց դու արա զոր ասեմ քեզ, և արագ սատակեսցես զնա. արասցես տախտակս և բևեռս սուրս իբրև կարակնով, և բևեռեսցես զտախտակսն ընդ հերս նորա. և քարշեսցի 'ի մէջ քաղաքին յասպարիսին, և այնպէս լուծանի կախարդութիւն նորա. և յետ այնորիկ արկցեն գազանաց՝ զի քարշեսցեն զմարմին նորա: Եւ դատաւորն փութալով հրամայեաց առնել զհնարս բևեռաց տախտակացն. և իբրև արարին՝ ածին զսուրբն Թաղղոս: Եւ տարածեալ զձեռս իւր եկաց յաղօթս և ասէ. Տէր Աստուած, մօտ կաց ծառայի քում, և յաղթեա չար հնարից սատանայի, զի փառաւորեսցի անուն քո յիս, և ծանիցեն զամբարշտութիւն չարութեանն նոցա, եթէ ոչ կախարդութիւն է՝ այլ անպարտելի զօրութիւն աստուածութեանդ քո: Եւ իբրև զայս ասաց, արկին զնա 'ի տախտակսն և բևեռեցին. և կապեալ քարշէին զնա ընդ մէջ քաղաքին յասպարիսին: Եւ նստեալ դատաւորն յասպարիսին՝ ասէ. Կարդացէ,

մ եզ.[1] 'ի չար պաշտամանէդ քրիստոնէից։ Զօրականքն ասեն. Արդ կարծեմք եթէ մեռաւ։ Դատաւորն ասէ. Ծամփուր ջեռուցէք և արարէք իբրև զհուր և ծակեցէք զկողս դորա, մի գուցէ խաբիցէ։ Եւ երանելին Թադդէոս տեառնագրեաց զինքն նշանաւ սուրբ խաչին Քրիստոսի, շարժեաց զինքն 'ի վեր վազելով, խզեաց զամենայն կապանսն որով պնդեալ էին բևեռօքն, և եկաց 'ի մէջ, զօրաւորագոյն ևս խօսելով և ասէ. Օրհնեալ է Աստուած, որ յարոյց զիս 'ի մեռելոց, և յամօթ արար զկռոցն զպաշտօնեայսն։

Ցասմամբ դատաւորն հրամայեաց արձակել 'ի վերայ նորա գազանս. և մատակ առիւծ մի եկեալ ոչինչ վնասեաց նմա։ Եւ դարձեալ արձակեաց 'ի վերայ նորա ինձս, և երթեալ գազանքն անկանէին յոտս նորա և գորովէին զնովաւ։ Եւ սուրբն Թադդէոս մեծաձայն ասէ. Երանի որ հաւատան 'ի Քրիստոս. երանելիք են որ առանց երկմտութեան մատչիցին 'ի խոստովանութիւն նորա. երանելիք են որ մատնեցին զանձինս իւրեանց 'ի չարչարանս վասն Քրիստոսի, զի նոքա յաղթեն սատանայի։ Եւ զայս իբրև լուաւ դատաւորն՝ ասէ. Զխմբդ զվայրենի գազանսն կախարդեաց՝ կարդալով զանունն Քրիստոսի։ Եւ հրամայեաց դատաւորն բերել զնա յորմ ապարախին, և ամենայն բազմութեան քաղաքին քարկոծել զնա։

Աղաղակեաց Թադդէոս և ասէ. Ամենակալ Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, դարձո յինէն զս-պառնալիս մարդկայինս, զի ծանիցեն թէ դու ես Աստուած միայն, և բայց 'ի քէն այլ ոչ ոք, և ես ծառայ քո։ Եւ զայս նորա ասացեալ աղօթելով՝ քարինքն յետս դառնային, և զբազումս յամպարշտացն վիրաւորեցին. և սուրբն ոչ վիրաւորեցաւ, քանզի ծածկեալ էր շնորհօքն Քրիստոսի։ Եւ դատաւորն հրամայեաց իջուցանել զնա, և ասէ ցնա. Մատուցեալ զոհեա աստուածոցն, քանզի 'ի նոցանէն օգնիս, վասն որոյ և ես երկայնամիտ եղեալ առ քեզ. ապա թէ ոչ՝ երդուեալ յԱսկլեպիոս՝ այլ ևս 'ի դառն տանջանս հրամայեմ մատնել զքեզ։ Թադդէոս ասէ. Քրիս-

1. Այլապէս յօրինակին։

տանելոյ եմ և դիւաց ոչ կարեմ զոհել. որպէս կամիս՝ արա, ոչ երկնչիմ 'ի տանջանաց քոց, զի Քրիստոս է որ օգնէ ինձ։

Եւ հրամայեաց դատաւորն բերել ձէթ և ձիւթ և ծծումբ և կուպր, և խառնել 'ի միասին 'ի կուղթ երկաթի, և ջեռուցանել քաջ և արկանել զգլխով նորա, ասէ. Տեսանեմ թէ օգնէ՞ զմա Քրիստոս՝ յոր յուսացեալն է։ Թաղղոս ասէ. Հաւատամ 'ի Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս՝ որ զօրացոյց զիս և օգնեաց ինձ. և նա է որ յաղթէ քեզ ինև. և դու անօրէն կուրացեալ անմարդշտութեամբ ոչ կարես տեսանել զՔրիստոսին իմոյ զօգնականութիւնն։ Իբրև զայս ասաց, մատուցին զկղուեթն մինչդեռ եռայր, և հեղին զգլխոյն նորա. և կուպրն եղև իբրև զջուր ցուրտ, և ոչ վնասեաց նմա։ Դատաւորն ասէ. Կախարդութեամբ քո յաղթես ամենայնի. մի՞ գուցէ և զմեզ հաւանեցուցես լինել քրիստոնեայ կախարդութեամբ քո։ Եւ հրամայեաց կոչել զՈւրբիկոս կախարդ. նա այնպէս փութով մարտեաւ ընդ նմա. և իբրև ամենայնի յաղթեաց՝ հրամայեաց դատաւորն. կոչել զթովիչսն զԽլիթոպոս և զՔարտիկուր. և իբրև եկին, ասէ դատաւորն. Զի՞նչ առնեմք քրիստոնէիս այսմիկ, զի պարծելոց է թէ յաղթեաց մեզ. և արդ արկէք զդա ուր չար գազանքն են։ Եւ ասեն ցնա. Աւուրք են զի կան գազանքն և ոչ ինչ են ճաշակեալ։ Դատաւորն ասէ. Մի՛ խնայիցէք 'ի դա, այլ արկէք զդա 'ի գազանսն, զի սատակեսցեն զդա գազանքն։

Եւ իբրև արկին զնա 'ի գուբն՝ ընթացեալ գազանքն անկանէին յոտս նորա և լիզուին զոտս նորա և նմա ինչ ոչ վնասէին։ Եւ էին 'ի գուբն իժք և քարբք և օձք եղջերաւորք։ Եւ կացեալ Թաղղոս 'ի գուբն զերիս տիւս և զերիս գիշերս ընդ գազանսն, և անդադար փառաւորէր զԱստուած։ Եւ յետ երից աւուրց ասէ դատաւորն ցթովիչսն. Մաշեցի՞ն կախարդքն ըզթովիչսն զայն։ Եւ նոքա ասեն. Ըստ հրամանի քում ընկեցաք զնա 'ի գուբն, և կացեալ ընդ գազանսն զերիս տիւս և զերիս գիշերս, և ամենեւին ոչ են մերձեցեալ 'ի նա. այլ զտիւ և զգիշեր պար առեալ օրհնէին և փառաւոր առնէին զանուն Տեառն Աստու-

ծոյ իւրոյ։ Եւ զարմացեալ դատաւորն հրամայեաց ածել զնա. և իբրև եմուտ առաջի նորա, սկսաւ դատաւորն ողոքել զնա և ասէ. Ե՛կ այր բարի, զոհեա աստուածոցն, և խոստովանեա զԱդրիանոս ամենակալ, և արձակեմ զքեզ։ Թադէոս ասէ. Եւ յառաջ ասացի քեզ և այժմ ասեմ, եթէ քրիստոնեայ եմ և ոչ ուրանամ զԱստուածն իմ, և ոչ մատչիմ 'ի քարեղէն անզգայս և 'ի պատկերս դիւաց պղծոց. և վասն Ադրիանոսի մարդոյ ամբարշտի՝ զի՞ բանադատես զիս, զի ոչ խոստովանիմ ես զնա, այլ գիտեմ եթէ անօրէն և ամբարիշտ է և անսուրբ և ժանտագործ։ Թէոդորոս դատաւորն ասէ, եթէ՝ Ոչ ելանես 'ի ձեռաց իմոց մինչև խնդրեցից զվրէժս աստուածոցն, զոր հայհոյելով և անարգելով և արհամարհելով զդատաւորութիւնս մեր։ Եւ հրամայեաց ջեռուցանել հնոց, և առաւել ջեռուցին։ Եկն Կղաւդիանոս ոմն 'ի դրանէն և ասէ ցդատաւորն. Այնպէս եղև իբրև զճառագայթս 'ի սաստկութենէ այրմանն։ Եւ հրամայեաց դատաւորն արկանել զԹադէոս հանդերձ ընկերօքն՝ որք անուանէին քրիստոնեայքն, որոց անուանքն էին այսոքիկ. Նարկիսոս, Թէոտիոս, և Ակաստասիա, Փիղադուս, Մակարիաս, Թէոդողէ, և Անաստասիս։ Եւ որպէս հր...[1]

. . . .

...ագրեալ զինքն խաչիւն Քրիստոսի և շարժեաց զինքն 'ի վեր վազելով, խլեաց զամենայն զկապանսն և զբևեռսն, և եկաց 'ի մէջ խոստովանելով և ասելով. Օրհնեալ է Աստուած որ յարոյցն զիս 'ի մեռելոց և յամօթ արար զկռոցն զպաշտօնեայսն։ Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն արձակել 'ի վերայ նորա գազանս. Եւ մատուցեալ մատակ առիւծ մի անկաւ առ ոտս նորա։ Դարձեալ արձակեցին ինձ, և անկաւ առաջի նորա. Եւ գազանքն ձայնիւ ձեւացուցանէին զօրութիւն սրբոյն։ Եւ սուրբ վկայն ասէ մեծաձայն. Երանի՜ որ հաւատան 'ի Քրիստոս. երանելիք են որ առանց երկմտութեան մատչին 'ի խոստովանութիւն նորա, զի նոքա ժառանգեսցեն զպարգևս։ Երանելիք են

1. Աստ թերի միոյ օրինակին, մասն պատմութեան նորին սրբոյ՝ բայց կայ և հետևեալ վերջին այլ շարադրութեամբ։

որ մատնեն զանձինս իւրեանց վասն Աստուծոյ, զի նոքա յաղթեն սատանայի։ Զայս իբրև լուաւ դատաւորն, զարմացաւ և ասէ, թէ՝ Զիա՞րդ զվայրենի զազանսըն կախարդեաց յիշելով զանուննս Յիսուսի։ Հրամայեաց դատաւորն և ասէ. Բեւեռեցէք զդա յորմ պարսպին. Եւ հրամայեաց ամենայն բազմութեանն քարկոծ առնել զնա։ Եւ 'ի քարկոծելն՝ սուրբն աղաղակէր և ասէր. Աստուած ամենակալ Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, դարձո յինէն զպատուհասիս դիմադարձին, զի ծանիցեն թէ դու ես Աստուած և ոչ այլ ոք բայց 'ի քէն. և ես անարժան ծառայս քո խոստովանս եղէց քեզ։ Եւ զայս նորա աղօթելով քարինքն յետս դառնային, և յամբարշտացն բազումք սատակէին. և սուրբն ոչ վիրաւորէր, քանզի էր ծածկեալ շնորհօքն Քրիստոսի։ Եւ դատաւորն հրամայեաց իջուցանել զնա, և ասէ. Մատիր և զոհեա աստուածոցն, զի 'ի նոցանէ օգնեա, վասն որոյ և ես երկայնամիտ եղէ առ քեզ. ապա թէ ոչ, երդուեալ յԱսկղէպիոն՝ դառնագոյն տանջանս ածեմ 'ի վերայ քո։ Սուրբն ասէ, քրիստոնեայ եմ և դիւաց ոչ զոհեմ, որպէս կամիս՝ արա. ես ոչ երկնչիմ 'ի սպառնալեաց քոց, զի Քրիստոս է որ օգնէ ինձ։

Դատաւորն ասէ. Կուպր և ձիւթ և ծծումբ խառնեցէք և արկէք 'ի կուղթ երկաթի, և իբրև եռա քայլ՝ արկէք զգլխով դորա։ Թաղեղաս ասէ. Հաւատամ 'ի Տէրն իմ Յիսուս որ օգնեաց ինձ և օգնեսցէ. և նա է որ յաղթէ քեզ ինև. և դու անօրէն կուրացեալ ամբարշտութեամբ ոչ տեսանես զՔրիստոսի իմոյ զօգնականութիւն։ Եւ մատուցին զկուղթըն մինչդեռ եռայր, հեղին զգլխով նորա և եղև իբրև զջուր ցուրտ, և ոչ յաղթէր նմա։ Դատաւորն ասէ. Մեծ կախարդութեամբ քով յաղթես ամենեցուն. և երկնչիմ մի գուցէ և զմեզ կախարդեալ հաւանեցուսցես։ Եւ կոչեալ զՈւրբիկոս կախարդ, և նովաւ պէսպէս փաթիթօք մարտեաւ ընդ նմա։ Եւ իբրև ամենայնի յաղթեաց, ասէ դատաւորն. Կոչեցէք ինձ զԹովկիչան, զԼիւդիոս և զՔարտիկար, և եկին առաջի։ Դատաւորն ասէ. Մեծ կախարդութեամբդ քո կարծես ապրել. Եւ ասէ ցԼիւդոս. Առէք զդա և տա-

կէք 'ի գուբ չար խժոյն՝ զի սատակեսցի։ Իբրև արկին զնա 'ի գուբն, զոր տեսին գազանք լեզուին զոտս նորա և նմա ոչ վնասէին։ Եւ էին 'ի գբին իժք և քարբք և օձք եղջիւրաւորք։ Եւ կացեալ սուրբն 'ի գբին զերիս տիւս և զերիս գիշերս, և փառաւորէր զԱստուած։ Եւ կոչեալ զԹովիչսն հարցանէր ցնոսա, եթէ մաշեցի՞ն գազանքն զկախարդն զայն։ Եւ ասեն Թովիչքն. Աղաչեմք զքեզ, ըստ հրամանի քում արկաք զնա 'ի գուբ գազանացն զերիս տիւս և զերիս գիշերս, և ոչ ինչ վնասեցին նմա, այլ անդադար օրհնէր զԱստուածն իւր։

Եւ զարմացեալ դատաւորն, հրամայեաց ածել զնա. և 'ի մտանել նորա սկսաւ դատաւորն 'ի պատրել զնա, և ասէ. Ե՛կ այսր այր բարի, զոհեա աստուածոցն, խոստովանեա՛ զԱդրիանոս ամենակալ, և արձակեմ զքեզ։ Թաղէոս ասէ. Եւ յառաջագոյն ասացի քեզ և այժմ դարձեալ ասեմ, ես քրիստոնեայ եմ և ոչ ուրանամ զԱստուածն իմ, և ոչ մատչիմ 'ի քարեղէնս անզգայս և դևս պիղծս. և վասն Ադրիանոսի մարդոյ ամբարշտի զի՞ բռնադատես զիս. զի ոչ խոստովանիմ զնա ես, այլ զոր գիտեմն ասեմ, եթէ անօրէն և ամբարիշտ և անսուրբ և ժանտ է։ Դատաւորն ասէ. Երդուեալ յաստուածսն՝ ոչ պրծանիս 'ի ձեռաց իմոց, հայհոյելով զաստուածսն և անարգելով զինքնակալն և արհամարհելով զդատաւորութիւնս մեր։ Հրամայեաց ջեռուցանել հնոց. եկն ոմն 'ի դրանէն և ասէ ցդատաւորն. Այնպէս եղև հնոցն որպէս ճառագայթք 'ի սպիտակութենէ հրոյն։ Դատաւորն ասէ. Առէք զդա, և ընկեցէք 'ի հնոցն հանդերձ եօթն եւս ընկերօք դորա ամբարիշտ քրիստոնէիւք, որոց անուանք են այսոքիկ. Մակարիոս, Թեստոս, Աստէնոս, Փիլիդոս, Մակարիա, Թէոդուղէ, և Ակաստիս։ Եւ առեալ դահիճքն զԹաղեղաս և զընկերս նորա՝ որ բազում չարչարանս կրեալ էին վասն անուանն Տեառն, և ընկեցին 'ի հնոցն. և գովէին և փառաւորէին զԱստուած, որ արժանի արար զնոսա կատարեալս հասանել երկնաւոր պսակին. և պատեալ զմիմեամբք այր ընդ առն և կին ընդ կնոջ, աղաղակէին և ասէին. Որ երից մանկանցն 'ի հնոցին հովանի եղեր, պահեա զմեզ անա-

Digitized by Google

րաստ մտանալ 'ի հուրս յայս, և ընկալ զհոգիս մեր, որ սուրբդ և ճշմարիտդ ես. և դասեա ընդ սուրբս քո 'ի խորանսդ լուսոյ, զի անդադար փառաւորեսցուք զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին, այժմ և յաւիտեանս. ամէն: Եւ ասացեալ զամէնն՝ հաւատացին զհոգիսն 'ի ձեռն Տեառն: Եւ յանկարծակի եղև որոտումն և փայլատակմունք և անձրևք սաստիկ և շիջոյց զհուրն: Եւ դատաւորն լքեալ յերկիւղէն, աղաղակեաց ասելով. Վայ ինձ մեղաւորիս զի զԱստուած դառնացուցի և զսուրբս նորա կոտորեցի: Եւ 'ի սակաւ աւուրս բաղձաւ 'ի կենաց. և բազումք հաւատացին 'ի Տէր:

Եւ Տանեկրոս ծառայ սրբոյն Թադէոսոյ, առի զմարմինս սրբոցն, և եդին զնոսա 'ի գերեզմանի 'ի դղեկի սապարիդին, մերձ 'ի տաճարն Ադրիանոսի: Որով հանապազ փառաւորի Աստուած 'ի ճգնութիւնս սրբոց վկայիցն, և շնորհէ զբժշկութիւն հոգւոց և մարմնոց, կատարողաց զյիշատակս սրբոցն, որք ճշմարտութեամբ փառաւորեն զերկրպագանելեան տէրութիւն և զմի աստուածութիւնն, այժմ, և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Թեկղեայ։

Որպէս ելեալ երթայր Պաւղոս յԻկոնիոն քաղաք յետ հալածանաց իւրոց, և յաւելի անկեալ ընդ նմա Դեմաս և Հերմոգենէս պղնձագործք և դաւաճանք՝ որ լի էին խաբէութեամբք, մեծաբանէին և խօսէին ընդ Պաւղոսի իբրև ընդ սիրելւոյ իւրեանց, և Պաւղոս հայցէր 'ի շնորհս ողորմութեանն Քրիստոսի. և կեղծիք ինչ ոչ գտանէր ընդ նոսա, այլ սիրէր զնոսա հասարակաց[1]։ Եւ այնպէս սիրէր՝ որպէս զի զամենատեսակն զվարդապետութիւնն և զթարգմանութիւն և զծնունդն և զյարութիւնն, որպէս սիրելւոյ պատմէր նոցա, և հանդուցանէր զանձինս նոցա մեծութեամբն Քրիստոսի, և ցուցանէր բանիւք թէ որպէս յայտնեցաւ նմա։ Իսկ այր մի երանելի անուն Ոնեսիփորոս՝ լուաւ թէ Պաւղոս գայ յԻկոնիոն քաղաք, ել ընդ առաջ նորա, ընտանեօք և Զենոնեաւ կնաւ[2] իւրով հանդերձ՝ ելին ընդ առաջ Պաւղոսի ընդունել զնա. քանզի պատմեալ էր նոցա Տիտոսի, և տուեալ զնշանս տեսլեանն Պաւղոսի, զի ոչ ճանաչէր նա զՊաւղոս մարմնով, բայց հոգւով միայն։ Չոգաւ եկաց նա 'ի ճանապարհակիցս պողոտային որ երթայր 'ի Լիւս-

1. Մի օր. առ հասարակ... այնպէս զի և զբան հրամանի վարդապետութեան Տեառն։

Միւս օր. հասարակ... զի զբանս հրամանին Տեառն։

2. Մի օր. Զենոնիա և քոյր իւրով։ Իսկ Յոյնն ասէ. Լեկտրեա կնաւն և որդւոցն Սիմմեա և Զենոնի։

Digitized by Google

տրիս քաղաք, կայր և սպասէր նմա. և ընդ այնասիկ որ երթայինն և գային՝ հայէր ըստ նշանացն զոր տը-եալ էր նմա Տէրն: Իբրև ետես զՊաւղոս զի գայր, այր չափ հասակաւ[1], հերադանգուր, դուգք թե-րագոյնք, կարթ գէլ, ծաւի, մեծակն, յօնակից, ունչք երկայնագոյնք, և լի էր շնորհօք Տեառն և ողոր-մութեամբ. երբեմն երևէր իբրև զմարդ, և երբեմն 'ի տեսիլ հրեշտակի: Իբրև ետես Պաւղոս զՈնեսի-փորոս, ուրախ եղև յոյժ: Ասէ ցնա Ոնեսիփորոս. Ող-ջոյն ընդ քեզ, Պաւղոս, առաքեալ օրհնելոյն: Ասէ ցնա Պաւղոս. Ողջոյն ընդ քեզ և ընդ ամենայն ըն-տանեակս քո, Ոնեսիփորոս: Իսկ Դեմաս և Հերմոգե-նէս լի եղեն ցասմամբ, և բազում քինու երգիծա-նէին և ասէին ցՊաւղոս. Մեք ոչ էաք օրհնելոյն՝ զի այդպիսի ողջոյն ոչ երբեք ետուր մեզ: Եւ պատաս-խանի Պաւղոս և ասէ ցնոսա. Քանզի ոչ տեսանեմ 'ի ձեզ պտուղ արդարութեան: Ասէ ցնոսա Ոնեսիփորոս, եթէ՝ Անսացէք ինձ[2], եկայք 'ի տուն իմ դուք ես, և հանգերուք: Եւ իբրև եմուտ Պաւղոս 'ի տուն Ոնեսի-փորայ՝ և եղև անդ ուրախութիւն մեծ, ծունր ե-դեալ կացին յաղօթս, և յարեան հատին զհացն:

Մատեաւ Պաւղոս և սկսաւ խօսել զբանն Տեառն վասն ճշմարտութեան ողւոց և յարութեան մեռելոց, և ասէ այսպէս. Երանի՛ որ սուրբ են սրտիւք, զի նոքա զԱստուած տեսցեն. Երանի՛ որ պահեն զանձինս իւ-րեանց սրբութեամբ զի նոքա կոչեսցին տաճար Աս-տուծոյ: Երանի՛ որ ճնշեն զմարմինս և զանձինս իւ-րեանց, զի ընդ նոսա խօսի Աստուած: Երանի՛ որք ար-համարհեսցեն զաշխարհս, զի նոքա հաճոյ լինիցին Աստուծոյ: Երանի՛ այնոցիկ որ ունիցին կանայս այն-պէս՝ թէ որպէս չունիցին, զի նոքա ժառանգեսցեն զերկիր: Երանի՛ որ ունիցին զերկիւղն Աստուծոյ 'ի սիրտս իւրեանց, զի նոքա հրեշտակք կոչեսցին: Երա-նի՛ որ դողան 'ի բանիցն Աստուծոյ զոր լսեն, զի զնոսա

1. Մի օր. չափաւոր հասակաւ: Երկ. օր. Այր գանգուր, գագաթն թե-րագոյն, խորթ գէլ: Իսկ Յոյնն ունի. կարճ հասակաւ, ճաղատ գլխով, կորա-սրունք, բարեյօդեւ կամ [illegible], յօնակից, ուղղաւանդքն: Վասն որոյ գագաթ թուի ուղղելի գանձէ:

2. Մի օր. եթէ իցէ ինչ՝ եկայք: Միւս օր. եթէ իցէք ինչ՝ եկայք:

կոչեսցէ Տէր։ Երանի՜ որք ընկալան զիմաստութիւն Յիսուսի Քրիստոսի, զի նոքա որդիք Աստուծոյ կոչեսցին։ Երանի՜ որք պահեսցեն զմկրտութիւնն, զի նոքա հանգիցեն առ Հօր և Որդւոյ և Սուրբ Հոգւոյն։ Երանի՜ որ առնուցուն զօրինակն Քրիստոսի, զի նոքա եղիցին 'ի լոյս մեծ։ Երանի՜ որք վասն սիրոյն Քրիստոսի ելանիցեն 'ի մարմնոյ՝ զի նոքա ժառանգեսցեն զկեանսն յաւիտենականս, և կայցեն մշտնջենաւոր ընդ աջմէ Որդւոյն Աստուծոյ։ Երանի՜ ողորմածաց, զի նոքա ողորմութիւն գտցեն առ 'ի Հօրէ, և յաւուրն դատաստանի ընկալցին զարքայութիւնն։ Երանի՜ հոգւոց և մարմնոց կուսանաց, զի նոքա հաճոյ լիցին Աստուծոյ, և ոչ կորիցեն վարձք նոցա սրբութեանն, զի բանից Հօր գործ գտցի 'ի նոսա, և ժառանգել զկեանս յաւուր Որդւոյն Աստուծոյ, և հանգիստ յաւիտենից եղիցի նոցա։

Եւ մինչ Պաւղոս խօսէր զայս ամենայն զմեծամեծս Աստուծոյ առ տանն 'ի մէջ ժողովոյն Ոնեսիփորայ, Թեկղ անուն կոյս մի դուստր Թեկղեայ՝[1] զոր խօսեալ էր առն որում անուն էր Թեմերոս, եկեալ նստէր առ պատուհանի միոջ որ մերձ էր 'ի տանիս նոցա, լսէր զբանն Պաւղոսի զոր խօսէրն վասն սրբութեան. և ամենևին ոչ մեկնէր 'ի պատուհանէ անտի զտիւ և զգիշեր, և լսէր զաղօթսն Պաւղոսի և զարմանայր ընդ հաւատս նորա. մանաւանդ զի տեսանէր բազում կանայս զի մտանէին առ Պաւղոս, լսել զպատգամս պատուիրանացն Աստուծոյ՝ զոր ուսուցանէր։ Եւ խնդքն կարօտէր նմա, զի զտեսիլ նորա ոչ տեսանէր, բայց միայն զբանսն և եթ լսէր, և բնաւ ամենևին ոչ մեկնէր 'ի պատուհանէ անտի։ Յայնժամ առաքեաց մայրն առ Թեմերոս որում խօսէր զնա կին։ Իբրև լուաւ Թեմերոս եթէ կոչէ զնա զոքանչն իւր՝ եկն փաղփաղակի, և այնպէս համարեցաւ թէ տացէ նմա զԹեկղ առնուլ կնութեան։ Պատասխանի ետ Թեմերոս և ասէ ցզոքանչն իւր. Ո՞ւր է Թեկղ կին իմ[2], զի տեսից զնա։ Պատասխանի ետ Թեմերոսի զոքանչն և ասէ. Գործ

1. Ի բնագրին անուանքն են՝ Թէոկղէա և Թամիրոս։

2. Բնագիրն՝ Ո՞ւր իմն իցէ Թէկղա։

մի ունիմ պատմել քեզ, Թէոդորոս. Թեկղ՝ զոր խօսեալ էր քեզ, ահա այս երեք տիւք են և երեք գիշեր որ ոչ մեկնի 'ի պատուհանէ միջէ, ոչ ուտէ և ոչ ըմպէ և ոչ յառնէ անտի. այլ զաչս 'ի վերայ եդեալ պշուցեալ հայի ընդ այր մի օտար, և իբրև 'ի քաղցր և 'ի պատիր բանս և 'ի մնոտիս և յանհաման խօսելոյ հայի. և ես ընդ այս զարմացեալ եմ, եթէ զիարդ կոյս մի իմաստուն այնպէս զհետ երթայ չարաչար և պատիր բանից. ասեմ քեզ, Թէոդորոս, զի զքաղաքս Իկոնացւոց ապականեաց այրն այն, և զԹեկղ՝ զոր խօսեալ էր քեզ՝ պատրէ. բազում և այլ կանայք և երիտասարդք մտին առ նա։ Եւ ուսուցանէ պաշտել զմի Աստուած և կեալ սրբութեամբ[1]։ Եւ Թեկղ պատի վնովաւ իբրև սարդն զոստայնիւ[2], և ընկղմեցաւ իմն 'ի ցանկութեան և 'ի չարաշշուկ գործս ապականութեան. և ոչ առնու զաչս 'ի վեր 'ի պատուհանէն, և ոչ երբեք մեկնի 'ի նմանէ, ոչ ուտէ և ոչ ըմպէ, և ընկղմեցաւ կոյսն. արդ մատիր դու Թէոդորոս և խօսեա ընդ նմա, զի քեզ խօսեալ է զնա 'ի կնութիւն։

Եւ մատեաւ առ նա Թէոդորոս որում խօսեալ էր զնա 'ի կնութիւն, և մի՝ զի սիրէր զԹեկղ, երկրորդ անգամ՝ զի զանգիտէր 'ի մեծաշուք ցանկութենէ նորա։ Պատասխանի ետ և ասէ ցնա. Աղջիկն իմ խօսեալ է զքեզ, զի՞նչ է այդ գործդ զոր գործես դու, և զի՞նչ է այդ չար ապականութիւնդ որ զքեզ ունի. դարձ առ իս և ամաչեա յինէն։ Եւ մայրն ևս խօսէր. Զի՞ 'ի խոնարհ նայիս և ոչ կամիս տալ պատասխանի, այլ և նմանեալ ես մոլեգնոտւոյ[3]։ Իբրև տեսին զնա ընտանիքն՝ սկսան լալ ամենեքեան, և Թէոդորոս լայր թէ մեկնի 'ի նմանէ կինն իւր, և մայրն թէ մեկնի 'ի նմանէ դուստր նորա, և աղախնեայքն թէ մեկնին 'ի տիկնոջէն իւրեանց. և բազում տրտմութիւնք և վիշտք եղեն 'ի տանն։ Իսկ Թեկղի ոչինչ էր փոյթ վասն այնր ամենայնի, այլ խոնարհեցուցանէր զունկն իւր 'ի լսել զբանսն Պաւղոսի։

1. Մի օր. բնակել սրբութեամբ։ փոխանակ կեալ զգաստամբ։
2. Երկ. օր. զոտինեաւ. Իսկ բնագիրքն՝ իբրև սարդն ոստայն զպա-
3. Երկ. օր. մոլեգնոտի։

Յայնժամ Թեմերոս լի եղև ցասմամբ. ընթացեալ 'ի հրապարակն հայէր ընդ մարդիկն որ մտանէին և ելանէին առ Պաւղոս. և յանկարծակի ետես արս երկուս որ կագէին ընդ միմեանս. յայնժամ 'ի վերայ հասանէր[1] Թեմերոս, և ասէ ցնոսա. Զի՞ դուք, զի՞ ընդ ձեզ, կամ զի՞նչ բանք բանից իցեն վասն որոյ դուքդ կագիցէք, կամ ո՞վ ոք իցէ այրդ որ 'ի ներքս առ ձեզդ իցէ՝ որ պատրէ զանձինս երիտասարդաց և կուսանաց, և պատուէր տայ զի բնաւ ամենեքին մի լինիցին հարսանիք. կամ է ինձ տալ ձեզ արծաթ յոյժ, զի ասիցէք ինձ ո՞վ ոք ուստեք իցէ այրն, զի գլխաւոր եմք քաղաքիս: Իսկ Դեմաս և Հերմոգենէս իբրև տեսին զնա՝ եկին առ նա և ասեն. Այրն այն զոր ասես դու՝ ոչ գիտեմք ո՞վ ոք ուստեք իցէ նա. բայց զայս գիտեմք զի մերկնէ զերիտասարդս 'ի կուսանաց և զկուսս յերիտասարդաց, և ասէ, եթէ ոչ կարէք դուք յառնել 'ի մեռելոց՝ եթէ ոչ պահեսջիք զանձինս ձեր սրբութեամբ: Պատասխանի ետ Թեմերոս և ասէ ցնոսա. Եկայք ընկերք 'ի տուն իմ ընդ իս, և հանգերուք առ իս: Եւ գնացին ընդ նմա յընթրիս՝ բարւոք, և հաց մեծ գործեաց և խորտիկս յօրինեալ ետ նոցա ընթրիս մեծ Թեմերոս. քանզի սիրէր զԹեկղ Թեմերոս և կամէր առնուլ 'ի կնութեան յաւուր յորում ժամ տուեալ ժամանու եղև նմա զոքանչն իւր: Եւ ասէ ցնոսա Թեմերոս մինչդեռ 'ի բազմականսն էին. Ասացէք ինձ, ընկերք իմ և սիրելիք, զի՞նչ է ուսումն զոր ուսուցանէ այրն այն՝ զի և ես գիտացից. քանզի ոչ եթէ սակաւք են որ ամբաստանեն զնմանէ, և ինձ յոյժ ցաւ է վասն կնոջ իմոյ, զի սիրեաց զայր տարաշխարհիկ և օտարական, և ահա մերկնիմ[2] 'ի նմանէ: Պատասխանի ետուն Դեմաս և Հերմոգենէս և ասեն ցնա. Դու Թեմերոս, երթ ցոյց զնմանէ դատաւորին և ասասցես այսպէս, եթէ՝ Այրն այն ուսումն նոր և օտարոտի ուսուցանէ յանուն Քրիստոսի, և անդէն իբրև լսէ՝ կորուսանէ զնա. և դու առցես զկին քո, և մեք

1. Մի օր. յայնժամ հասանէր: Միւս օր. յայնժամ հասանէր... զի՞նչ բանք իցեն:

2. Մի օր. և ահա ոչ մերկնիմ 'ի նմանէ:

Digitized by Google

ուսուցանելովք քեզ զպարտութիւն մեռելոց զոր նոյն ուսուցանէ։ Իբրև զայս լուաւ Թեմերոս, զի լի էր նախանձու և քինու, կանխէր ընդ առաւօտն և երթայր 'ի տուն Ոնեսիփորայ՝ ինքն ծերովքն հանդերձ, բազում և այլ զինու վառեալ զօրօք [1] ընդ նմա։ Պատառ խանի եւ և ասէ ցՊաւղոս. Կորուսեր զքաղաքս Իկոնացւոց, և զԹեկղ որ ինձ խօսեալ [2] էր՝ պատրեցեր ուսմամբ քո, զի մի լիցի ինձ կնութեան. արդ եկ երթիցուք առ դատաւորն։ Եւ քաղաքն ամենայն ասեն. Քարշեցէք զմոգդ, զի եղծեալ ապականեաց զկանայս մեր օտարոտի ուսմամբքն. յանձն առին ամենայն զօրքըն։ Իբրև չոգաւ Պաւղոս ընդ այնոսիկ որ ունէին զնա, և եկաց առաջի դատաւորին, ձայն եբարձ Թեմերոս և ասէ ցդատաւորն. Այրս այս ոչ գիտեմք մեք ուստեք իցէ սա. և ոչ տայ Թոյլ կուսից լինել արանց իւրեանց, արդ ասասցէ առաջի քո վասն էր իրիք ուսուցանէ զայս ուսումն։ Իսկ Դեմաս և Հերմոգենես դարբինքն՝ որ խաբէութեամբ լի էին, մատեան առ նա և ասեն. Ասա Թէ քրիստոնեայ է, և ահա անդէն կորուսանէ զդա։ Իբրև լուաւ դատաւորն զբանսն Թեմերոսի և զամենայն մարդկանն որ ունէին զՊաւղոս, ասէ ցնա. Ասա ինձ Պաւղոս, ո՞ ուստեք իցես դու և զինչ ուսուցանես. քանզի չեն սակաւ չարախօսքն որ ամբաստանեն զքէն։

Յայնժամ եբարձ Պաւղոս զձայն իւր և ասէ. Ես պատմեցից զինչ ուսուցանեմն, լուր դատաւոր. Ուսուցանեմ զմի Աստուած որ ոչ հատուցանէ չար փոխանակ չարեաց մարդկան։ Աստուած՝ որում ոչինչ է պիտոյ, բայց միայն կեանք որդւոց մարդկան, առաքեաց զիս՝ զի 'ի կորստենէ և 'ի պղծութենէ սրբեցից զնոսա և յամենայն ցանկութեանց մահու, զի այլ մի ևս մեղիցեն. վասն այնորիկ առաքեաց զիս Աստուած զի զոր եսն քարոզեմ և աւետարանեմ, զի առ նա եղիցի յոյս ամենայն մարդկան. որում փոյթ եղև փրկել զժողովուրդ իւր 'ի մոլորութենէ, զի այլ մի ևս մեղիցեն և

1. Մի օր. Բազում ևս այլ ժողով. Բրաւորօք։
խումբ Բիւրաւորաց։ 2. Մի օր. Իկոնացւոց... զոր ինձ
Միւս օր. Բազում այլ ժողովօք խօսեցեալ... էր՝ անց առ դատաւորն։

մի գնասցեն զերկխութեամբ, այլ եղիցի 'ի նոսա ահ և երկիւղ 'ի ձեռն հաւատոյն Աստուծոյ, զի ծանիցեն զսէր և զերկիւղ ճշմարտութեանն[1]. արդ զոր Աստուած յայտնեաց ինձ՝ զայն ուսուցանեմ, զինչ պարտական եմ դոցա.

Իբրև լսէր զբանս զայս դատաւորն, հրաման ետ զի նովին կապանօք 'ի բանտն իջէ, մինչև եղիցի տեղի լսել նմա բարւոք: Եւ Թեկղ 'ի նմին գիշերի ած զապարանջանն իւր և տուաւ ետ դռնապանին տան իւրոյ. և եբաց նմա զդուռնն, և ելեալ գնաց առ բանտապետն որ պահէր զՊաւղոս, և ետ նմա հայելի ոսկի[2] զի մուծցէ առ Պաւղոս. և ած 'ի նմանէ զհայելին և եմուծ զնա. չոգաւ նստաւ առ ոտսն Պաւղոսի և լսէր զմեծամեծսն Աստուծոյ: Եւ Պաւղոս ոչինչ տրտում ևս էր, այլ համարձակ և յայտնի զամենեսեան որ էին առ նա՝ ուրախ առնէր պատուիրանաւն Աստուծոյ. և Թեկղ մեծաւ ուրախութեամբ համբուրէր զոտս նորա և զկապանս ոտից և ձեռացն Պաւղոսի:

Եւ իբրև խնդրեցին ընտանիքն զԹեկղ և ոչ գտին՝ համարեցան թէ կորեաւ, մատեան խնդրէին զնա յանցս ճանապարհացն: Եւ եկն ընկեր մի դռնապանին, գուշակեաց զնմանէ և ասէ. Ես տեսի զԹեկղ զի ետ զապարանջան իւր դռնապանին և ել: Եւ իբրև տանջեցին զդռնապանն, հարկաւ խոստովանեաց[3] և ասէ. Այո, ել և այսպէս ասաց, եթէ երթամ առ այրն օտարական որ կապեալն է 'ի բանտի: Եւ չոգան գտին զնա որպէս ասաց նոցա դռնապանն. և երթեալ գտին զի նստէր առ ոտսն Պաւղոսի, և տեսին այլ ևս բազում մարդիկ որ լսէին զմեծամեծս Քրիստոսի: Եւ ելեալ անտի Թեմերոս և բազում մարդիկ որ ընդ նմա չոգան լի ցասմամբ, և պատմեցին դատաւորին զոր ինչ եղեն:

Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն ածել զՊաւղոս. և ընթացան պատանիքն լուծին զՊաւղոս և քարշէին, ածին զնա 'ի բանտէ անտի. և Թեկղ անկանէր 'ի գետինն և լայր դառնապէս 'ի տեղւոջն ուր նստէր Պաւ-

1. Մի օր. ճշմարտութեանն:
2. Յոյնն՝ հայելի արծաթի:
3. Երկ. օր. խոստովանեցաւ:

զոր կապեալ և ուսուցանէր զդաստիարակութիւնն Աստուծոյ։ Դարձեալ դատաւորն հրամայեաց այրել զԹեկղ. և ընթացաւ Թեմերոս և բազում մարդիկ ընդ նմա կալան զԹեկղ և քարշէին զնա։ Իսկ նա եւս դատաւորն՝ արտասուեցաւ վասն նորա յոյժ. և Թեկղ մերժաւ ուրախութեամբ կայր առաջի նորա և ոչինչ էր տրտում։ Ցայնժամ յանկարծակի աղաղակեցին ամենայն զօրքն և ասեն. Կորուսէք զմոգդ զայդ։ Բայց դատաւորն ոչինչ ասաց զՊաւղոս[1]. և ապա նստաւ դատաւորն յաթոռ և կոչեաց զԹեկղ. և ասէ ցնա դատաւորն. Ընդէ՞ր ոչ լինիս առն քում՝ ըստ օրինաց Իկոնացւոց։ Եւ Թեկղ մնացեալ կայր այնպէս, և պշուցեալ հայէր 'ի Պաւղոս, և ընդ ամենեւին պատասխանի ոչինչ տայր դատաւորին։ Զճիչ եբարձ մայր նորա մեծաւ աղաղակաւ և ասէ. Կորուսէք զանօրէնն 'ի մէջ Թէատրոնիդ, զի ամենայն կանայք ընդ դա հայեցեալ մի եւս ուսցին զայդ ուսումն չար։ Իսկ լուաւ դատաւորն՝ արտասուեցաւ յոյժ վասն նորա. ապա հրաման տայր գան հարկանել զՊաւղոս, և հանել արտաքոյ քան զքաղաքն. և ապա վճիռ զի այրեսցեն զԹեկղ հրով 'ի մէջ Թէատրոնին։ Յառնէր դատաւորն երթալ 'ի Թէատրոնն և ամենայն զօրքն ընդ նմա, տեսանել զԹեկղ մինչ այրեսցի 'ի հրոյն։ Եւ որպէս ոչխար մի մոլորեալ 'ի լերինս որ խնդրիցէ զհովիւն, այնպէս և Թեկղ խնդրէր զՊաւղոս։ Եւ մինչդեռ հայէր 'ի մարդիկն ամենայն՝ եւտես զՏէր Յիսուս զի նստէր զէմ յանդիման նորա 'ի նմանութիւն Պաւղոսի. պատասխանի ետ Թեկղ և ասէ. Եկն Պաւղոս և նստաւ զէմ յանդիման իմ, որպէս զի ոչ կարեմ ժուժկալել[2] տեսլեանն որ երեւեցաւն ինձ։ Եւ մինչդեռ զայս եղեալ պշուցեալ էր ընդ նմա՝ յարեաւ Տէր անտի և ել յերկինս։

Եւ բերին մանկտին և կանայքն փայտ և եդին 'ի Թէատրոնին այրել զԹեկղ. և մուծանէին զնա մերկ 'ի Թէատրոնն։ Իսկ զայն տեսանէր դատաւորն՝ ըն-

1. Մի օր. ընդ Պաւղոս։
Միւս օր. ընդ Պաւղոսի։
2. Մի օր. որպէս զի ոչ կարէի ժուժ-
ժել։
Միւս օր. որպէս զի ոչ ասէի

լով առնոյր և զկուսական բառնայր, և զարմանայր ընդ զօրութիւնն որ 'ի նմա: Ժողովէին զփայտն որ 'ի նմա և ըուցանէին, և բուռն հարկանէին զնմանէ երիտասարդքն՝ զի ելցէ կայցէ 'ի վերայ հրոյն բորբոքելոյ. և Թեկղ առ ժամայն ելանէր կայր 'ի վերայ հրոյն: Իբրև ելանէր դիզանէր բոց հրոյն բորբոքելոյ, և մազ մի 'ի հերաց նորա ոչ կիզէր, զի գթացաւ 'ի վերայ նորա հոգին Աստուծոյ, և ձայն գոչման յերկնէ ելանէր, և ամպ ցօղագին լինէր[1] 'ի վերայ նորա, և կարկուտ և և անձրև սաստիկ յերկնից հեղոյր. և բազումք 'ի մարդկանէն որ լսէին և հայէին՝ սատակէին. և հուրն շիջաւ և Թեկղ ապրեցաւ: Եւ Պաւղոս 'ի պահս էր, ինքն և Ոնեսիփորոս, և կին նորա և որդիք 'ի տան միոջ երիտասարդի, որոյ բացեալ դուռնն՝ հայի ընդ կողմ Ճանապարհի Իկոն քաղաքի: Իբրև լինէին աւուրս բազումս անդ 'ի պահս, ասեն մանկտին ցՊաւղոս. Քաղցեալ եմք. և ոչ գոյր նոցա Թերևս ինչ Թէ առցեն գնոյ, քանզի եԹող Ոնեսիփորոս զտունն և զկեանս իւր, և ել ընդ Պաւղոսի ընտանեօք իւրովք համօրէն: Յայնժամ եհան Պաւղոս զպարեգօտն իւր և ետ ցպատանին և ասէ. Երթ, որդեակ, և գնեա հաց որչափ և գտանի. գնաց պատանեակն գնել հաց. և եսես անդ զԹեկղ դրացի իւր[2], զարմացաւ և ասէ. Թեկղ, յո՞ երԹաս: Ասէ ցնա. Պաւղոսի զհետ երԹամ, զի ապրեցայ 'ի հրոյ անտի: Եւ պատանեակն ասէ. Եկ տանիմ զքեզ առ նա, քանզի յոգւոց հանէ, հեծէ և լայ, և այս վեց օր է զի պահէ և խնդրէ յԱստուծոյ վասն քո: Եկն ընդ նմա Թեկղ 'ի տունն պատանւոյն և եկաց առ Պաւղոսի, և եգիտ անդ 'ի ծունկըս զի կայր յաղօԹս, աղաչէր և ասէր. Հայր մեր որ յերկինս ես, խնդրեմ 'ի քէն մի մերձեսցի հուրն 'ի Թեկղ, այլ շիջո զնա 'ի նմանէ, զի քո է: Եւ Թեկղ կայր յետոյ նորա. եբաց զբերան իւր և ասէ. Հայր՝ որ արարեր զերկինս և զերկիրս, և դու ես Հայր որդւոյ, գոհանամ զքէն վասն որոյ արարեր ընդ իս ողորմուԹիւն, և կեցուցեր զի տեսից զՊաւղոս: Յարեաւ

1. Մի օր. ամպ ցօղագին հովանի լինէր:

2. Մի օր. 'Ի դրաց խոչեանց:

Պաւղոս և ետես զնա. պատասխանի ետ և ասէ. Աստուած սրտագէտ ամենայնի, Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, գոհանամ զքէն զի վասն որոյ խնդրեցի՝ հաներ 'ի հրոյն, և ետուր ինձ տեսանել զնա, և սոցա որ ընդ իսս են. 'ի քո ձեռս է փրկել միայն յամենայն վշտաց որ փառաւորեն զանուն քո յաւիտեանս։

Եւ Պաւղոս ցնծայր և ուրախ էր հանդերձ ամենեքումբք որ ընդ նմայն էին։ Եւ եբեր նոցա պատանեակըն հինգ նկանակ հաց և խաւարտք և այլ ևս աղ և ջուր, և ուրախ լինէին 'ի գործս իւրեանց և զօրանային 'ի շնորհս ողորմութեանն Քրիստոսի։ Եւ ասէ Թեկղ ցՊաւղոս. Փոքրեցից զհերս իմ և եկից զկնի քո ուր և դու երթիցես։ Ասէ Պաւղոս. Պատերազմ սաստիկ է, և դու գեղեցիկ ես, գուցէ և այլ փորձութիւն գայցէ 'ի վերայ քո այլ ևս մեծ քան զառաջինն, և ոչ կարես համբերել։ Ասէ Թեկղ ցՊաւղոս. Միայն ըզդրոշմն Քրիստոսի տուր ինձ, և փորձութիւն առ իս ոչ մերձենայ։ Ասէ Պաւղոս ցԹեկղ. Երկայնամիտ լեր և առցես զոր ինչ խնդրեսն։ Եւ արձակեաց Պաւղոս զՕնեսիփորոս հանդերձ ընտանեօք իւրովք, և գնացին 'ի տունն իւրեանց. և Պաւղոս կալեալ զձեռանէ Թեկղի (և մարդիկն որ ընդ նմայն էին[1]), և չոգան մտին յԱնտիոք քաղաք։ Եւ մինչդեռ մտանէին և երթային, ահա 'ի գլխաւորաց Անտիոք քաղաքի Աղեքսանդրոս անուն, որոյ բազում ինչ գործս գործեալ էր յԱնտիոք, իբրև ետես զԹեկղ սիրեաց յականէ[2], և փաղաքշէր Պաւղոսի և պատրէր զնա տալ նմա արծաթ և ոսկի յոյժ։ Ասէ Պաւղոս. Ոչ գիտեմ զկինդ զորմէ ասեսդ, և իմ չէ ինչ դա։ Եւ քանզի բռնաւոր էր Աղեքսանդրոս, եհաս և բռնաց եհար զԹեկղէ, և գիրկս արկ 'ի մէջ հրապարակին։ Եւ նա ոչ համբերէր գործոյն, այլ աղաղակ եդեալ զՊաւղոս խնդրէր մեծաւ գուժիւ և ասէ. Մի՛ նեղեր[3] զտարաշխարհիկս, մի՛ տառապել զաղախինս Աստուծոյ. դուստր եմ ես գլխաւորաց Իկոնիոն[4] քաղաքի, և վասն զի ոչ կամեցայ

1. Չիք 'ի բնագրին բանդ. փակածեալ։
2. Առա և զկնի՝ յոյնն ունէնոյ միայն ասէ։
3. Մի օր. ՚նեղեր։
4. Մի օր. Իչէնաշտոյ քաղաքի։

լինել կնին Թեամերոսի առն իմուն[1], հանելին զնա 'ի քաղաքէն իմմէ. և անդէն բուռն հարկանէր զԱղեքսանդրէ և պատառէր զպատմուճան նորա, և զպսակն զոր կի զկայսերակերպ[2] զոր ունէր 'ի գլուխն՝ հանէր 'ի նմանէ և յերկիր ընկենոյր, և զնա մերկ կողոպուտ և ամօթալից թողոյր: Եւ քանզի սիրեաց զնա յակամնէ Աղեքսանդրոս, և դարձեալ զի յամօթ եւս արար զնա գործովքն զոր գործեաց ընդ նմա, վաղվաղակի իսկոյն եցոյց դատաւորին, եթէ զայս ինչ և զայս գործեաց ընդ իս Թեկղ, և ոչ է յուրաստ զոր ինչ գործեաց. արդ դատեա զնա և հրամայեա զի արկցեն գազանաց. և ինքն Աղեքսանդրոս էր որ տայր 'ի տեսիլ քաղաքին զգազանսն: Եւ իբրև լուան ամենայն քաղաքացիքն՝ զարմացան, և բողոք բարձին առաջի ատենին և ասեն. Անիրաւ է դատաստանդ որով դատիք զԹեկղ: Եւ Թեկղ եկն եկաց առաջի դատաւորին, երդմնեցոյց զնա և ասէ, եթէ՝ Զայս ինչ շնորհ արա ընդ իս, զի մինչ[3] արկցեն զիս գազանացն՝ պահեցայց սրբութեամբ: Եւ դատաւորն իբրև զայս բանս լուեր՝ ասէ ցԹեկղ. Երթ պահեա ուր և կամիս: Եւ էր անդ տիկին մի թագաւորազն մեծատուն, Տրիփոնիա անուն, որոյ մեռեալ էր դուստր իւր, և առ զնա առ իւր 'ի տուն իւր, և քաջալերէր զի տեսանէր զԹեկղ:

Իբրև[4] մօտին գազանքն 'ի թէատրոնն, եկին զԹեկղ տանել 'ի տանէն Տրիփոնեայ, և տարան 'ի թէատրոնն, և մերկացուցին զնա, և հարին առիգած կտաւ, և կացուցին մերկ: Եւ արձակեցին նմա մատակ առիւծ. և Տրիփոնիա տիկինն կայր առ դրանն թէատրոնին, և 'ի ձայն աղիողորմն գուժէր[5]: Եկն մատակ առիւծն և սկսաւ լիզուլ զԹեկղ. և դատաւորն և ամենայն զօրքըն զարմանային ընդ զօրութիւնն զոր ետ նմա Աստուած: Գրեցին 'ի տախտակս և ցուցին ամենայն մարդկանն որ նստէինն անդ, եթէ՝ Կարդացէք զԹեկղ մեհենակապուտ դիցն, զի ընկէց զպսակն կայսերա-

1. Չիք 'ի բնագրին՝ առն իմոյ:
2. Բնագիրն միայն՝ պսակ ասէ:
3. Բնագիրն՝ մինչև, այսինքն մինչև 'ի ժամանակ արկանելոյ գազանաց:
4. Ոչ սակաւ տարբերանօք հատուածս 'ի յոյն բնագրէն:
5. Մի օր. յոյն աղիողորմ խոխոջ- դոյն ողորմ ողորմ գուժէր:

կան 'ի գլխոյն Աղեքսանդրի, որ կամէր առնել ընդ[1] նա պղծութիւն: Եւ մարդիկն ամենայն աղաղակէին հանդերձ ամենայն ողջունովքն իւրեանց և ասէին. Բողոք առ Աստուած, վասն անօրէնութեանս որ լինի 'ի քաղաքիս: Եւ դարձեալ արձակեցին նմա այլ ևս գազանս. և այնք ոչ մերձեցան 'ի նա: Յայնժամ ել նա 'ի թէատրոնէն[2] և գազանքն. և չոգաւ վաղվաղակի Տրիփանէ տիկինն, առ զԹեկղ, զի դուստր իւր որ մեռեալ էր՝ եկն 'ի տեսլեանն գիշերոյ և պատմեաց մօրն, ասէ. Մայր իմ, զայս Թեկղ հալածական օտարաշխարհիկ կալ առ քեզ յիմում տեղւոջ, զի արտացէ վասն իմ աղօթս, զի արժանի եղէց անցանել 'ի տեղի սրբոց և արդարոց: Եւ իբրև ընկալաւ Տրիփանէ զԹեկղ և հոգայր վասն նորա, մի՛ զի տրտմեալ էր թէ տանիցին զնա վաղիւ ևս ընկենուլ գազանաց. և դարձեալ զի սիրեալ էր զնովաւ զգութ դստերն իւրոյ մեռելոյ. և ասէ տիկինն. Ահա այս երկիցս անկամ առնի թախիծ և տրտմութիւն 'ի տան իմում, արդ աղաչեա և խնդրեա վասն դստերն[3] իմոյ զի կեցցէ, զի այսպէս տեսի 'ի տեսլեան իմում: Եւ նոյնժամայն յարեաւ վաղվաղակի Թեկղ 'ի ձայն բարձր բարբառոյ համարձակ զլայանի ձայն իւր և ասէ. Աստուած որ յերկինս ես, Հայր բարձրելոյ, տուր Տրիփանեայ տիկնոջ ըստ կամաց իւրոց, զի կեցցէ դուստր նորա յաւիտեանս յաւիտենից: Իբրև լուաւ զայս տիկինն՝ նստաւ թախծեալ 'ի սուգ[4], լայր աղիողորմ և ասէր. Զայդպիսի գեղ քո գեղեցիկ ուտիցեն մեանզգամ գազանքս:

Եւ մինչդեռ այդպէս զառաւօտն մերկացեալ էր, զայր հասանէր Աղեքսանդրոս տանել փութով զԹեկղ, քանզի նա էր որ տայր գազանս ի քաղաքէն 'ի թէատրոնն: Պատասխանի ետ և ասէ. Ահա դատաւորն նստեալ է և ամենայն զօրքն ձերպէն, տուր[5] այսր վաղվաղակի զԹեկղ, զի գազանակուր կորուսցուք: Եւ Տրիփանէ ձչեաց 'ի ձայն գուժի լալոյ. և 'ի ձայնէ ա-

1. Մի օր. ընդ նմա:
2. Մի օր. յայնժամ ել Թէատրոնն:
3. Փոխանակ կոչի դստերն 'ի բնագրին:
4. Մի օր. Թախծեալ ոգւով լայր:
5. Մի օր. ձեռօք տուր այսր:

զաղախնին զոր գուժեաց՝ փախեաւ Աղեքսանդրոս և ասէր զարհուրիլ: Պատասխանի ետ տիկինն և ասէր. Բողոք առ Աստուած[1]. ահա այս երկիցս անգամ առնի Թախիծ սգոյ 'ի տան իմում, և չիք ոք որ օգնէ ինձ, զի ոչ դուստր իմ կենդանի է որ մեռաւն, և ոչ ոք յազգատոհմէ իմմէ 'ի Թիկունս իմ[2], և ես կին այրի եմ. արդ երԹ Թեկղ, և Աստուած քո լիցի քեզ օգնական: Եւ դարձեալ առաքեաց դատաւորն այլ մարդիկ ածել զԹեկղ. և տիկինն ոչ՚ետ 'ի ձեռս զԹեկղ, այլ բուռն հարեալ զձեռանէն ունէր զնոյն: Գայր և ածէր զնոյն ինքնին և ասէր. Զդստրիկն իմ յուղարկեցի 'ի գերեզմանս, և զքեզ Թեկղ յուղարկեմ և տանիմ կերակուր գազանաց: Զլալ հարկանէր Թեկղ 'ի լալումն մեծ և դառնուԹեան, հոգւոց հանէր հեծեծելով առաջի Աստուծոյ և ասէր. Տէր Աստուած իմ ես, հաւատամ յոր ապաւինեցայդ, և փրկեցեր զիս 'ի հրոյ անտի, տուր հատուցումն բարի Տրիփենեայ որ առ գուԹ 'ի վերայ աղախնոյ քո և պահեաց զիս սրբուԹեամբ:

Եւ վաղվաղակի 'ի նմին ժամու եղև աղմուկ աղաղակի բազմաց, և պայԹիւն և ճչիւն առ 'ի գազանսն դրդուելոյ: Կէսքն զգազանսն հանէին, և բազում արք և կանայք աղաղակ եղեալ մեհենեկապուտ տաճարակապուտ դից կոչէին զնա. և կէսքն ասէին, Թէ՝ ճիչ 'ի քաղաքիս[3] վասն անօրէնուԹեանս զոր առնէք, կորոյս զամենեսեան դատաւորդ. դառն է տեսիլդ զոր տեսանեմքդ, և անիրաւ դատաստանդ որով դատին զԹեկղ: Եւ եկին պատանիքն առին վարեցին զԹեկղ 'ի ձեռաց Տրիփոնեայ տիկնոջ, և տարան 'ի Թէատրոնն արկանել զնա գազանաց, և ածին կացուցին զնա 'ի մէջ Թէատրոնին: Մերկանային զհանդերձն և ածէին նմա առիգած կտաւ. և կայր անցեալ այնպէս մերկ և ասէր. Տէր Աստուած հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, դու ես օգնական հալածելոց, դու ես վերակացու աղքատաց, տես և հայեա յաղախին քո

1. Չիք 'ի բնագրին ձայնարկուԹիւնս այս:

2. Մի օր. նոյ 'ի Թիկունս իմ:

3. Բնագիրն՝ Աղախանէացի կամ կործանէացի քաղաքս:

որ կայ մերկ խայտառակեալ առաջի այսչափ զօրաց ամենայնի. Տէր իմ և Աստուած իմ, յիշեա զաղախին քո 'ի ժամուս յայսմիկ: Յայնժամ ածին արձակեցին նմա ինձ մի որ կարի չար էր, և դարձեալ մատակ առիւծ մի ածին արձակեցին նմա: Եւ Թեկղ անցեալ կայր և տարածեալ ունէր զձեռս իւր 'ի նմանութիւն խաչափայտին. և մատակ առիւծն ընթացեալ յարձակեցաւ նմա. և իբրև եկն եհաս և նստաւ առ ոտս նորա, և ինձն եկն եհաս և կամէր հարկանել զնոնա՝ անկաւ առաջի և անդէն հերձաւ ընդ մէջ: Դարձեալ ածին արջ մի որ կարի ուժգին էր, ընթացաւ յարձակել 'ի վերայ Թեկղի. յարեաւ մատակ առիւծըն որ նստէր առ ոտս նորա, կալաւ զարջն և անդէն պատառեաց. և դարձեալ միւս ևս առիւծ զոր ուսուցեալ էր յարձակել 'ի վերայ մարդկան, որ էր նորուն Աղեքսանդրի, և այն ևս առիւծ յարձակեցաւ 'ի վերայ Թեկղի. յարեաւ մատակ առիւծն՝ որ նստէր առ ոտս նորա, պատահեաց առիւծուն և առին զմիմեանս երկոքեան. և յետ սակաւ միոյ սպանին զմիմեանս երկոքեան: Այպա առաւել ևս ողբացին[1] կանայքն որ նստէինն և հայէին, և ասէին թէ մատակ առիւծն ևս որ օգնէր Թեկղի՝ մեռաւ: Եւ դարձեալ արձակեցին նմա այլ ևս գազանս. իբրև ետես Թեկղ թէ բազում գազանս եկին, տարածեաց զձեռս իւր և կաց յաղօթս: Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն՝ դարձաւ յետս և ետես գուբ մի լի ջրով և ասէ. Ահա այսուհետև ժամանակ է մկրտելոյ. ամբարձ զձայն իւր և ասէ. Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի, ահա այսօր զյետին օրն մկրտիմ: Իբրև տեսին կանայքն որ նստէինն՝ լալ հարան և ասեն ցնա. Մի արկաներ զանձն քո 'ի ջուրդ, զի չար են գազանքդ որ են այդր. և դատաւորն իբրև ետես զնա՝ ելաց թէ զայնպիսի գեղ վայելուչ ուտիցեն գազանքն որ են 'ի ջուրսն. և Թեկղ դիմեաց վաղվաղակի և էջ 'ի ջուրսն, և գազանքն իբրև տեսին զնա՝ ոռոգէս զփայլակն[2] հրոյ սատակեցան և կային 'ի վերայ

1. Մի օր. ողբեցան ամ. գ:
2. Յոյնն՝ Ի փայլակնացայտ հրոյ շանթիցն հարեալ սատակեցան, և այլն: Իսկ այլ օրինակ ընագրին վասն Թեկղի ասէ. Էջ որպէս փայլակն հրոյ 'ի ջուրսն. և գազանքն որ 'ի ջրի անդ էին՝ սատակեցան:

Digitized by Google

ջրոյն, և գային շուրջ զնովաւ և 'ի վերայ նորա հովանի լուսափայլ ամպ[1], այնպէս զի ոչ երևելով երևէր Թեկղ թէ մերկ իցէ։ Իբրև տեսին կանայքն որ նըստէինն 'ի թէատրոնին՝ թէ այլ ևս գազանս արձակեն Թեկղի որ չար են քան զառաջինսն, սկսան ճչել և ասել. Բողոք առ Աստուած, զինչ տեսանեմք 'ի քաղաքիս[2]։ Ապա եկին կանայք և սկսան արկանել խունկս 'ի վերայ Թեկղի, կէսքն արկանէին պտուղ նարդեան, կէսքն խունկս խիրիկս, և կէսքն խունկս ապուրասամն[3]. և այլ ևս խունկս անուշունս ցանէին 'ի թէատրոնին։ Եւ ածին արձակեցին նմա այլ գազանս. և եկին գազանքն և նստան շուրջ զնովաւ յետոյ և առաջոյ՝ և ննջեցին, և ոք 'ի նոցանէն ոչ մերձաւ Թեկղի։ Դարձեալ ընթացաւ Աղեքսանդրոս և ասէ ցդատաւորն. Են իմ երկու զուարակք ուժգինք չարք, ածցուք այսր և կապեսցուք 'ի միջի զգազանակուրն, թերևս զայրացին և սատակեսցեն զնա։ Եւ ասէ դատաւորն ցԱղեքսանդրոս. Երթ արա որպէս հաճոյ թուի քեզ։ Եւ առաքեաց ետ ածել զզուարակսն. և ածին հանին ըզԹեկղ 'ի միջոյ գազանացն, և կալան արկին զնա 'ի վերայ երեսացն իւրոց. բուռն հարին և կապեցին զոտսըն 'ի մէջ երկոցունց զուարակացն։ Եւ բերին շամփուրս և եդին 'ի կրակի, և ջեռուցին զշամփուրսն հրով, և եդին 'ի վերայ աղդերաց զուարակացն զի զայրասցին[4], և առ զայրուցման կոտորեսցեն զնա, և զայրանային զուարակքն առ ցաւս խարանացն. և ել բոց հրատին և այրեաց զկապսն[5] որով կապեալն էր զոտսն Թեկղի։ Ցարեաւ Թեկղ վազեաց եկաց յառաջոյ կողմն զուարակացն, իբրև այն թէ ամենեին ցաւ ինչ ոչ իցէ եղեալ նմա, և ոչ կապանօք կապեալ իցէ զնա։ Եւ Տրիփոնիա տիկինն կայր առ դուրս թէատրոնին, ճչեաց յանկարծակի և կործանեցաւ անկաւ, զի կարծեաց եթէ մեռաւ Թեկղ։ Իբրև տեսին ծառայքն թէ ճչեաց և անկաւ պակասեցաւ, սկըսան գոյժ առնուլ և պատառել զպատմուճանս իւ-

1. Մի օր. Էղև հովանի ամպ փայլափայլանց։

2. Չիք 'ի բնագրին և այս ձայնարկութեան բան։

3. Մի օր. ապարասամն։

4. Մի օր. այրեսցեն և առ պայթուցման խորտակեսցեն զկապանսն։

5. Մի օր. զկապանսն։

բերանոյ և ասեն. Վայ, մեռաւ տիկինն, և դողաց ամենայն քաղաքն: Զահի հարաւ Աղեքսանդրոս, ընթացաւ եկն առ դատաւորն և ասէ. Գթա յիս և 'ի քաղաքդ, և արձակեա զգազանամարտութիւնդ, թող երթայ զընայ ընտա 'ի բաց, զի մի ամենեքին կորիցէ քաղաքս. դուցէ թերևս լուիցէ կայսր զայս գործ զոր գործեցէք՝ և կորուսանիցէ զքաղաքս, զի Տրիփոնիա տիկինն յազգէ կայսեր՝ որ կայր առ դրան թէատրոնին՝ և մեռաւ:

Յայնժամ ասէ դատաւորն. Ածէք այսր զԹեկղ. և ընթացեալ պաշտօնեայքն ածեն զԹեկղ 'ի միջոյ գազանացն, և կացուցին առաջի դատաւորին. և ասէ ցԹեկղ. Ո՞վ ես դու, և զինչ է զի ոչ մերձեցան առ քեզ գազանքն: Եւ ասէ. Աղախին եմ Աստուծոյ. և որ առ իս է՝ նա է որդի Աստուծոյ կենդանւոյ յոր եմն յուսացեալն եմ, զի վասն նորա ոչ մերձեցան առ իս գազանքն. զի նա է սահմանն կենաց, և ամենայն հալածելոց յանձնանձիչ և անյուսից յոյս և կեանք: Բայց քեզ ասեմ, դատաւոր, և ամենեցուն որ կան առաջի քո, թէ որ հաւատայ յԱստուած՝ զոր տեսանէք՝ մեծամեծս զոր արար առ աղախին իւր՝ կեցցէ եւս առաւել, և որ ոչն հաւատայ 'ի նա՝ մեռցի զմահն յաւիտենից: Իբրև լուաւ դատաւորն զայս 'ի բերանոյ Թեկղի, հրամայեաց բերել նմա հանդերձս. ասէ ցնա դատաւորն. Ի բաց առ զառիկամդ, և առ ագիր զհանդերձդ զոր ետու քեզ: Պատասխանի ետ Թեկղ և ասէ ցդատաւորն. Որ զգեցոյց ինձ զօրութիւն 'ի մէջ գազանացն՝ նոյն զգեցուցանէ ինձ կեանս յաւուր դատաստանին: Եւ 'ի բաց մերկացաւ Թեկղ զառիկամդն, և առ զգեցաւ զհանդերձսն: Եւ քարոզ կարդայր դատաւորն առաջի զօրացն ամենայնի և ասէր, եթէ՝ զԹեկղ՝ Աստուած արձակեաց և ես ձեզ: Եւ կանայք որ նստէին 'ի թէատրոնի անդ՝ ձայն բարձին մեծաբարբառ, սկսան աղաղակել և տալ փառս Աստուծոյ և ասեն. Մեծ է աստուածն Թեկղի որ կեցոյց և փրկեաց զնա 'ի միջոյ գազանացն: Եւ 'ի ձայնէ բարբառոյ կանանցն որ աղաղակէին՝ դղրդեցաւ քաղաքն ամենայն. և իսկ և իսկ ընթացեալ եկաց աւետիս Տրիփոնեայ տիկնոջ. և ընթացաւ եկն եգիտ զնա և գիրկս արկեալ համբուրէր զնա և ասէր. Դուստր իմ Թեկղ,

Digitized by Google

այժմ հաւատամ եթէ կենդանի է վարդապետն իմ. արդ եկ 'ի տուն իմ, Թեկղ, և զամենայն ինչս իմ քեզ գրեցից:

Եւ չոգաւ ընդ նմա Թեկղ և եմուտ 'ի տուն նորա, և հանգեաւ անդ աւուրս ութ, և ուսոյց Տրիփոնեայ տիկնոջ զամենայն պատուիրանս Աստուծոյ. և հաւատաց տիկինն յԱստուած, և բազումք յաղախնաց նորա. և եղև անդ ուրախութիւն մեծ Թեկղի: Եւ քանզի տենչէր զՊաւղոս, առաքեաց նա յամենայն տեղիս խնդրել զնա. և իբրև գտին, եկին և պատմեցին նմա և ասեն. Ահաւասիկ 'ի Միռոյ[1] քաղաքի է: Եւ յարեաւ ել 'ի տանէ Տրիփոնեայ տիկնոջ, և զգեցաւ նա հանդերձ առնացի, և առ ընդ իւր մարդիկ բազումս և յաղախնայ տիկնոջն, չոգաւ եմուտ 'ի Միռոյ քաղաք. և եգիտ անդ զՊաւղոս Թեկղ, զի նստէր և ուսուցանէր զպատուիրանս Աստուծոյ. չոգաւ եկաց առ նմա Թեկղ: Եւ իբրև ետես զնա Պաւղոս և զմարդիկն որ ընդ նմա էին՝ զարմացաւ, և կարծեաց անդէն Պաւղոս եթէ այլ ևս փորձութիւն իմն եկեալ է 'ի վերայ նորա: Պատասխանի ետ Թեկղ և ասէ ցնա. Ընկալայ ես զմկրտութիւն. զի որ պատուիրեացն քեզ քարոզել՝ նոյն հրամայեաց և ինձ մկրտել: Եւ անդէն յարեաւ Պաւղոս՝ առ զնա և զամենայն մարդիկն որ ընդ նմայն էին, և տարաւ 'ի տուն Հերմեսի[2]. նստաւ Պաւղոս և Թեկղ և այլ ևս մարդիկն որ ընդ նմայն էին: Եւ պատմեաց նմա Թեկղ զամենայն զոր արար ընդ նմա Աստուած. և յոյժ զարմանայր Պաւղոս ընդ զօրութիւնսն՝ զոր տուեալ նմա[3]. և ամենեքեան որ կային անդ և լսէին եթէ զինչ արար ընդ նմա Աստուած՝ յոյժ հաստատէին և ճշմարտէին. և յառնէին ամենեքեան միանգամայն փառաւոր առնէին և օրհնէին զԱստուած՝ որ առնէ զքանչելիս առ ամենայն որ հաւատան 'ի նա և պահեն զպատուիրանս նորա. աղօթս առնէին և խնդրէին յԱստուծոյ 'ի վերայ Տրիփոնեայ տիկնոջ՝ որ արկ զգութ իւր 'ի վերայ աղախնոյ նորա,

1. Մի օր. Մերոյէ. բայց 'ի բնագրին՝ 'ի Միւռոն քաղաքի Լիկիոյ:
2. Մի օր. Հերմեայ:
3. Մի օր. որ տուաւ ... յոյժ հաստատեալն 'ի ճշմարտութիւնն:

և պահեաց զնա սրբութեամբ։ Ասէ Թեկղ. Երթամ ես յԻկոնիոն քաղաք։ Եւ ասէ Պաւղոս. Երթ, ուսուսցի՛ր անդ զպատուիրանս և զբանս Աստուծոյ։ Եւ իբրև լուաւ Տրիփոնէ տիկին թէ երթայ Թեկղ յԻկոնիոն քաղաք, ետ հանդերձս բազումս և ոսկի, և առաքեաց Թեկղի. և ետ զհանդերձսն և յոսկւոյն, և առաքեաց Պաւղոսի 'ի սպաս պաշտամանն այրեացն։ Եւ Թեկղ չոգաւ եմուտ 'ի տունն Ոնեսիփորայ, և անկաւ 'ի վերայ երեսաց իւրոց 'ի տեղւոջն ուր նստէր Պաւղոս և ուսուցանէր զպատուիրանս Աստուծոյ, լայր և ասէր. Աստուած մեր, Աստուած տանս այսորիկ՝ յորում ծագեաց ինձ լոյս 'ի Քրիստոսէ Յիսուսէ, որ օգնեաց ինձ 'ի բանտին և փրկեաց 'ի միջոյ գազանացն առաջի դատաւորին, և ետ ինձ մկրտութիւն յաւիտենական յաւիտենից, և երթայց յերանութիւնսն՝ որ պահեալ է ինձ և այնոցիկ որ պահեն զպատուիրանսն Քրիստոսի. զի նա է մի Աստուած բարձրեալ՝ որ նստի յաթոռ քերովբէից. զի նմա փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Յետ այսր ամենայն սքանչելեացս՝ զոր արար ընդ նմա Աստուած, եգիտ յԻկոնիոն քաղաքի զի մեռեալ էր Թեոմերոս այր իւր[1]։ Ասէ ցնա Թեկղ. Մայր իմ, թէ կարես հաւատալ, մի է Աստուած բարձրեալ Տէր իմ՝ որ յերկինս է. ապա եթէ զոսկի և զարծաթ և զինչս որ մաշին՝ սիրես, ահա տուեալ է քեզ յայսմհետէ. թէ հաւատայցես թէ մի է Աստուած յերկինս, և բայց 'ի նմանէ այլ չիք Աստուած, կարես կեալ և պահել զոր ինչ ասեմ քեզ, զի ահա կամ ես առաջի քո՝ որ ապրեցայ 'ի հրոյն և 'ի գազանաց չարաց և յերեսաց դատաւորին. զի նոյն Աստուած իմ և Տէր օգնեաց ինձ, որ ետ զօրութիւն համբերել։ Զայս ամենայն վկայութիւն ետ ընդ մօր իւրում, և ել յԻ-

1. Որպէս 'ի սկզբանն և աստ բնագիրն չկոչէ բնաւ զԹամիրոս՝ այր Թեկղի։ Եւ յաւելու յետ այսորիկ. Իսկ մայրն (Էգիր) կենդանի. կամ՝ Կոչեցոյ մայր իւր զԹեոկլեա և ասէ։ Աստի ;և անդր օտարանոյ ասկաւ մի թարգմանութիւնս 'ի բնագրէն։ Իսկ յետ հաստածոյս գտանի 'ի յոյնն, այլ 'ի յետնոյ ումեքէ յօրինեալ, այլ եւ բան պատմութեան զԹեկղեայ գործոց 'ի Սելեւկիա, և կենդանւոյն ամփոփումն 'ի վիմի պատառուածս։

կոնիոն քաղաքէ, և չոգաւ ՚ի Սելևկիա. և անդ բազում մարդիկ լուսաւորեաց բանիւն Աստուծոյ. և ննջեաց ՚ի քուն հանգստեան:

Կատարեցան գիրք Թեկղի երանելւոյ: Փառք Աստուծոյ ամենակալի և Օծելոյ Իւրում և Հոգւոյն սրբոյ, որ ետ զօրութիւն թարգմանոի և գրչի. զի նոյն Աստուած կատարեսցէ զողորմութիւն յերկոսին աշխարհս, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Թէոդորիտեայ Քահանային։

Առաքինի և աստուածասէր յօժարութեան երանելւոյն Թէոդորիտոսի վկայի՝ ոչ միայն ընդ յօժարութիւն և ընդ կարծրութիւն[1] համբերութեանն է զարմանալ, այլ և ընդ հաստատուն և անշարժ հաւատոյն զոր ունէր առ Աստուած։ Նախ և միայն առ Յուլիանոսիւ արքայիւ, մանաւանդ թէ առ բռնաւորաւ և ոչ արքայիւ, յԱնտիոքացւոց քաղաքին վկայեաց, ոչ միայն զանձն օրինակ բարի ամենայն մարդկան երևեցոյց[2], հաւատարիմ վկայ Քրիստոսի երեւեալ, այլ և սքանչելի և զարմանալի առ ամենեսեան երևեցաւ, անպարտելի և յաղթող ախոյեան ընդդէմ սատանայի եղեալ, որ և զանեղծութեան պսակն առ, և երկնից մտից արժանաւոր եղև, և վերին քաղաքին քաղաքացի։ Սկիզբն և կատարած հալածանացն կացոյց զինքն. և յայլոցն ամենեցուն Քրիստոսի ծառայիցն՝ զպարծանալիսն որում անկն ունէին՝ շիջոյց, վկայ անպարտելի և յաղթող վասն թագաւորութեանն Քրիստոսի երևեալ։

Յառաջնումն ամի թագաւորութեանն Յուլիանոսի, մինչդեռ նորընծայ էր 'ի թագաւորութեանն և կակածէր 'ի Կոստանդնի արքայէ[3], որ անկն ունէր թէնա-

1. Մի օր. ընդ չարչարանացն հատուածոյն... այլ ընդ համբերութեանն...։
2. Մի օր. էցոյց... զերեւալ։
3. Մի օր. նորընծայ 'ի թագաւորութեանն էր՝ խոռխոծէր 'ի թշնամութենէ մեծի արքային Կոստանդիանոսի։

Digitized by Google

վքին սրտին որով հայր նորա մեռաւ՝ մեռցի, որ այնչափ և այնպիսի եպիսկոպոսք ապրեցաւ երբեմն 'ի մահուանէ, թագուցեալ ընդ սուրբ սեղանովն Աստուծոյ, և աստուածեղէն գրոց եղեալ գրագէտ և ընթերցիչ։ Իբրև ժամանակք ինչ անցին, և հանգեաւ աստուածասէրն Կոստանդիանոս, և առեալ Յուլիանոսի զթագաւորութիւնն, ոչ միայն զհաւատոյն անարգեաց, զի ապստամբեաց 'ի հաւատոյն, այլ և 'ի թշնամանս և յանհնարին վտանգս[1] արկանէր զԱստուծոյ մտերիմսըն, և պարգևս և պատիւս կռապաշտիցն շնորհէր. և զբազումս այնպիսի իրօք պատրէր, մինչև զքեռին իւր զանուանակիցն իւր զՅուլիանոս՝ ապստամբեցուցանէր 'ի հաւատոյն և 'ի յուսոյն Աստուծոյ[2], և զկռոցն մոլորութիւն յանձին ունել։ Զգացուցանէր նմա քեռին իւր Յուլիանոս, թէ բազումն ունէրս և սպաս ոսկւոյ և արծաթոյ ունի եկեղեցի Անտիոքացւոց, պատճառս մեծատակարս հնարել, ոչ միայն զսպաս և զնուէր եկեղեցւոյն Աստուծոյ կողոպտել, որ ոչ այնմ գործակալութեանն[3] եղև հաւատարիմ Յուլիանոս, այլ և զքահանայսն ամենայն փախստական առնել. մինչ զի զսուրբ եկեղեցիսն Աստուծոյ փակեալ, այլ ամենքեան վասն հալածանացն և սպասուցն կողոպտելոյ ցրուեցան, ուր և ձեռնհաս ոք լինէր ապրել և ծառայել Աստուծոյ։

Իսկ սուրբ Թէոդորոս[4] երէց համաշխարհական եկեղեցւոյն Անտիոքացւոց, ոչ 'ի քաղաքէն գնաց և ոչ խափանեաց երբէք զպաշտօնս, հանդերձ եղբարբք մտանել յեկեղեցին, և ժողովել ժողովուրդս՝ զպարտ և զպատշաճ աղօթսն մատուցանել։ Ի վերայ իւրացն հասանէր քեռին Յուլիանոսի արքայի, և սորա ևս[5] իշխանութիւն առեալ էր, և ամենայն իրաց արքունի հաւատարիմ էր։ Եւ թէ այնպէս ոչ դադարէր երբէք զհանապազորդ աղօթսն մատուցանել Աստուծոյ 'ի վերայ ամենայն իրաց, և զայն իմն աւելի հպարտու-

1. Մի օր. վտանգ։
2. Մի օր. մինչև զքեռին իւր իւր որ անուանակից իւր էր, Յուլիանոսի ապստամբեցուցեալ 'ի յուսոյն Աստուծոյ։
3. Մի օր. որ այնմ գործակալութեան։
4. Մի օր. իսկ սուրբն և առաքինին սուրբն Թէոդորիտոս։
5. Մի օր. որոյ և արքային։

թիւն կայսերին համարէր։ Հրաման ետ ածել, և զա-ռաջինն՝ հանապազօրդ բանիւք և շղթայիւք յաղտե-ղի տեղիս արգելելով առ արկանէր[1]. յետոյ և ար-տաքս իսկ հրամայեաց հանել և ցանկ թշնամանել և նախատել յայնցանէ՝ որ նմին նման ոչ ճանաչէին զԱստուած, և կամօք և մտօք նոյնպիսիք էին. բայց ամենք և զնդայինն[2] իսկ յայնպիսի այր աստուածասէր. ոչ միայն 'ի մեծարանաց մեծաշուք երեսացն ակն ա-ծէին, այլ և 'ի վերայ հասեալ գիտութեանն՝ գի-տէին զուղիղ կարգս և զպարկեշտ վարս առն պիտա-նւոյ[3]։ Քանզի միշտ և հանապազ զամենայն ժամա-նակս յաղօթս ծախէր. բազումք և խղճէին իսկ 'ի միտս զայնպիսի այր աստուածասէր թշնամանել, և չիշխէին երբէք անարգանս ինչ առնել։ Յետ բազում աւուրց 'ի վերայ հասեալ Յուլիանոս անպարտ և ան-շարժ մնաց վկային, թէ որ քան զոր զօրանայ և վառի հաւատովք, խորհուրդ արարին մինչև յատե-նի իսկ ածեալ էր՝ 'ի գիշերի սպանանել զնա։ Բայց դարձեալ զի այնպէս իմն լաւ համարեցաւ վասն այլոց առ արկանելոյ[4] յայտնի հարուածովք զայնպիսի այր տագնապել։ Բայց սակայն և այն ըստ Աստուծոյ շնոր-հացն էր, զի մի այնպիսի այր հաւատացեալ անփորձ և աննշանաւոր մահու վճարեսցէ զկեանս իւր[5]։ Ոչ զի թէ չէր լեալ յայտնի ամենեցուն՝ առաջի Աստու-ծոյ զվարձս վաստակոցն կորուսանէր, այլ զի օրինակ[6] զանձն 'ի մէջի կացուցանէր հաստատուն լինել ամե-նայն հաւատացելոց 'ի Քրիստոս։ Իբրև ածին մուծին յատեանն՝ ձեռս յետս կապեալ և ձող ինչ ընդ թի-կունսն անցուցեալ[7], ասէ անօրէն դատաւորն. Դու ես Թէոդորիտոսն, որ երբեմն առ Կոստանդիանոսիւ[8] կայսերբ կործանէիր զպատկերս աստուածոցն, և զմե-հեանս դիցն աւերէիր[9], և շինէիր եկեղեցիս և զգե-

1. Մի օր. արգելեալ արհամարհս արկանէր։
2. Մի օր. բայց ամենք զնդայինն յայնպիսի այր աստուածասէր։
3. Մի օր. պիտանւոյ։
4. Մի օր. խորհուրդ արար մինչև յատեան իսկ ածեալ... այնպիսի իմն... վասն այլոցն նախատանել։
5. Մի օր. մահուամբ վախճանեսցէ 'ի կենաց։
6. Մի օր. օրինակ և առակ։
7. Մի օր. ձող ինչ յետոյ ընդ ձեռս և ընդ թիկունսն անցուցեալ։
8. Մի օր. Կոստանդինեաւ։
9. Մի օր. քանդէիր։

ընդդիմանս մեռելոց, զորս և մատրանոցս իմն անուանէիր[1]: Թէոդորիտոս ասաց. Ես քրիստոնեայ եմ և աղօթս առնեմ[2], զի մինչև 'ի վախճան զնոյն ունիցիմ, և հաւատարիմ վկայ Քրիստոսի գտանիցիմ: Ես ոչ երբէք եկեղեցի շինեցի և ոչ մատրունս, քանզի 'ի նախնեացն իսկ հաստատեալ և շինեալ կան: Յուլիանոս ասէ. Զպատկեր աստուածոցն կործանեցեր, և արդ եւ 'ի չմե՞ղս կաս և չտա՞ս պատասխանի: Թէոդորիտոս ասաց. Ես աստուածս երբէք ոչ կործանեցի, քանզի զչէոյն զիա՞րդ մարթ էր կործանել. այլ զպատկերս անշունչս և զտունս նոցա կործանեցի, զի զոգիս մարդկան մոլորեալս 'ի կռապաշտութենէ՝ կարացից ապրեցուցանել. քանզի զայն իսկ գիրք սուրբք պատուիրեցին: Յուլիանոս ասէ. Որովհետև քեզէն խոստովանեցար՝ կրեա պատիժս պատուհասից, զի իշխեցեր զայնպիսի գործ գործել: Թէոդորիտոս ասաց. Առ աստուածապաշտօն և աստուածասիրական Կոստանդնիւ արքայի զայն և ոչ ցասեաւ, որ և իշխանութիւն իսկ ունէր, և ոչ զայրացաւ ինչ ընդ այնպիսի գործ. բայց ընդ քո զարմացեալ եմ՝ զիա՞րդ այժմ կռոց վրէժխնդիր ամբարձար:

Յուլիանոս ասէ. Տուք զկողս դորա, զի իշխեաց կուռըս կոչել զաստուածսն: Եւ յետ դան ըմպելոյն, ասէ Թէոդորիտոս. Յանցանես, Յուլիանէ, զի զճշմարտի միայնոյ Աստուծոյ և զամենակալի անուն կռոց դնես, և աստուածս անուանես զայժմու կռեալըն[3] և արարեալըն: Յուլիանոս ասէ. Տուք զերեսս վսեր եկեղեցւոյդ, զի իշխեաց հայհոյել[4]: Թէոդորիտոս ասաց. Դարձեալ տակաւին ուսուցանեմ քեզ, Յուլիանէ, զի պատկերքն զոր դու աստուածս անուանես՝ կրսեր են քան զպատկերագործսն, և ընդ նոսա իբրև զնոսին ապականելոց են. ոչ բարի և ոչ չար կարեն առնել առնելեացն, և դու հրամայես զիս դան հարկանել՝ որ ըզճշմարիտն ցուցանեմ քեզ: Յուլիանոս ասէ. Այժմ դան եւեթ արբեր և ըմբոստացար, յետ սակաւ միոյ

1. Մի օր. անուանէիք:
2. Մի օր. զնոյն անուանիցիմ:
3. Մի օր. կոփէալ:
4. Մի օր. ոչ մի՞ իշխեսցէ հայհոյել զաստուածն:

այնպիսի տանջանս կրեսցես, որոց չկարասցես համբերել, եթէ ոչ զարժանն և զօրէնն կատարեսցես աստուածոցն. քանզի այսպէս հրաման ետ քաջ արանց արքայն Յուլիանոս: Թէոդորիտոս ասաց. Ես վաղ իսկ ասացի քեզ, և դարձեալ ասեմ թէ մի մեղանչեր և մի աստուածս կոչեր զձեռագործս մարդկան, այլ 'ի բաց ընկեա զժամանակեայ ամբարհաւաճութիւնդ, որով յանդգնեցար աստուածամարտ լինել, և ծանիր զմիոյն միայն Աստուած, որ արար զերկինս և զերկիր: Յուլիանոս ասէ. Եւ զՔրիստոս չունիցիս առ Աստուած, և քրիստոնեայս զանձն կոչես: Թէոդորիտոս ասաց. Քրիստոս փրկիչ մարդկան է, զոր պատճառիս գիտել և ոչ գիտես, բան և զօրութիւն և իմաստութիւն Հօր, միածին Որդի Աստուծոյ. որ վասն մարդկան փրկութեան առաքեցաւ 'ի Հօրէ, և զգեցաւ մարմին մարդկեղէն, զի ազգականաւն մերձեցուսցէ զմարդիկ առ Աստուած, 'ի մոլորութենէ և 'ի կռապաշտութենէ դարձուսցէ[1], և ըզճշմարիտն Աստուած ճանաչել ուսուսցէ: Յուլիանոս ասէ. Զճշմարտութիւն բանից և զճոռոմ խօսելդ ևեթ երթեալ ես զհետ[2] 'ի մանկութենէ և առասպելս յօդելով, որով կարասցես պատրել զմարդիկ: Թէոդորիտոս ասաց. Երբեմն և դու ճանաչէիր զԱստուած և խոստովանէիր զճշմարտութիւնն, և այժմ դարձար 'ի խաբէութիւն, յորժամ աշխարհական ամբարտաւանութեամբ հպարտացար, և զկուռս աստուածս համարեալ կալար յանձին, և զճշմարտութիւն խաբէութիւն անուանես:

Յուլիանոս ասէ. Ա՜յ չարագործ և դրուժան. Թուի ինձ, թէ այժմ յԱթենացւոց քաղաքէն եկեալ ես դու: Թէոդորիտոս ասաց. Ես յԱթենացւոց քաղաքէն չեմ եկեալ, և ոչ յաշխարհական ինչ վարժս խրատու վայելեցի երբէք, այլ աստուածեղէն գրոց իմաստութեամբ առոգեալ՝ ըստ քում հարցուածոց տամ պատասխանի, և աղօթս առնեմ քեզ միւսանգամ գալ 'ի լաւութիւն: Ցասեալ Յուլիանոս,

1. Մի օր. դարձուսցէ:

2. Մի օր. զհետ երթեալ ես… առասպելս յօդելով:

և հրամայեաց զնա կապել ընդ ձող ինչ և պրկել. և իբրև առին դահիճքն հրաման, չուանօք իմն և անուօք իմն պրկեցին զամենայն անդամս երանելւոյ վկային, և այնչափ երկայնացան ջիլքն, մինչև ութ կանգնեան առն երևեալ: Եւ իբրև այնպէս եղև, ասէ Յուլիանոս. Գէթ արդ զգացե՞ր ինչ տանջանացդ, Թէոդորիտոս, հատուած կախարդի միոյ մեռելոյ՝ պագանե՞ս երկիր[1]: Իսկ սուրբն և առաւել սուրբ վկայն մեծաձայն բարբառով, լուրջ և զուարթ երեսօք առներ պատասխանի. Մոռացա՞ր, ասէ, Յուլիանոս, զգեղեցիկ խրատն՝ զոր ետու քեզ, թէ զփայտեղէնս և զքարեղէնս և զմետաղուտ ոսկերաց գործուածոյ պատկերս՝ աստուածս մի անուանել, այլ ճանաչել զԱստուած որ արար զերկինս և զերկիր, և զամենայն որ է 'ի նոսա, և զԲանն Նորա զմիածին Որդին Յիսուս Քրիստոս՝ փրկիչ մարդկան, և զաշխարհագործն ամենայն աշխարհի: Յուլիանոս ասէ. Զայր մի որ խաչեցաւ և մեռաւ և թաղեցաւ՝ արարի՞չ աշխարհի կոչես, ո՜յ վսեր եկեալդ դիմագրաւ: Թէոդորիտոս ասաց. Զխաչեալն և զմեռեալն և զթաղեալն որ հանդերձ մարմնովն յերկինս վերացաւ, ուսուցանեմ քեզ պաշտել, զորդին անծնին Հօր՝ որ է Բանն Աստուած[2], և քարոզ և գուշակ եղև աստուածեղէն խորհրդոցն ըստ կամացն Հօր, որ արհամարհել պատուիրեաց զկուռս անմռունչս, զոր քո իսկ առաջի պատառ պատառ կոտորեցից, և ոչ կարեն ինչ ինձ վնաս առնել. քանզի ունիմ ինձ օգնական զԱստուածն: Յուլիանոս ասէ. Եթէ երկնչիս ինչ յԱստուծոյ, հնազանդ լեր հրամանաց թագաւորաց. քանզի գրեալ է, թէ՝ Սիրտ թագաւորաց 'ի ձեռին Աստուծոյ է: Թէոդորիտոս ասաց. Եթէ ընթերցեալ իցես զոր ասացերդ՝ պարտ է քեզ 'ի միտ առնուլ զոր ընթերցարն. ապա եթէ լուեալ իցես[3], և չիցես քաջ 'ի վերայ հասեալ՝ յինէն ուսիր: Արդարև իսկ ճշմարտիւ սիրտ թագաւորի 'ի ձեռին Աստուծոյ է, ոչ կռապաշտի, այլ որ զԱստուած ճանաչէ, զի զայնպիսին որ

1. Մի օր. Թէոդորիտոս հատուած կախարդի միոյ մեռելոյ, պագանե՞ս երկիր խոտոյն:

2. Մի օր. որ Բանն է Աստուծոյ:

3. Մի օր. ապա եթէ լուեալ եթէ իցէ:

տու այնչափ մարդիկ անագորոյն է, և յԱստուծոյ անհ-
հաւատ, բռնաւոր և ոչ Թագաւոր պարտ է կոչել։
Թագաւորի անուն 'ի ձեռին Աստուծոյ է, այլ բռնա-
ւորի ամենևին ոչ։ Յուլիանոս ասէ. Ի վեր եկեալդ-
դիմագրաւ, բռնաւո՞ր իշխեցեր կոչել զարքայ։ Թէո-
դորիտոս ասաց. Որ այսպէս հրամանս տայ և այնպէս
լցէ որպէս դու զորոյց տաս, ոչ միայն բռնաւոր, այլ և
ամպարիշտ քան զամենայն մարդիկ։ Լի եղև ցասմամբ
Յուլիանոս և մոլորութիւն 'ի միտ բերեալ, հրամանս
ետ քերել զնա այծեմամբ կճղակօք. և այնչափ քերե-
ցին զնա, մինչև առուք արեանն յերկոցունց կողմանց
կողիցն յերկիր իջանէին[1], և սակայն 'ի զուարթու-
թենէ երեսք նորա ոչ տխրեցան։ Եւ իբրև քերեցին
զերիս[2] ժամս, և ամենևին ինչ ոչ ելանէր ընդ բերան
նորա, և ոչ գոյն երեսաց նորա շրջեցաւ, ասէ Յուլիա-
նոս. Գէթ արդ ճանաչե՞ս զաստուածսն, Թէոդորիտոս,
որ յայդպիսի տանջանս մատնեցար։ Թէոդորիտոս ա-
սաց. Զձեռագործս ոչ երբէք ընկալայ աստուածս և
ոչ ունիմ, և մի այլ լիցի ունել, բայց միայն զմի Աս-
տուած ամենակալ ճանաչեմ, և զԲան նորա զմիածին
Որդին. դու զոր աստուածս համարիս՝ ընդ նոսա լիցի
քո բաժինն[3], և ինձ լիցի ժառանգաւոր լինել խոս-
տացելոց բարեացն, կատարել և հաւատարիմ գտանել
այնմ որ երևեցաւն։ Յուլիանոս ասէ. Այնպէս երևիս
որպէս թէ բնաւ չզգացեր զտանջանսդ։ Թէոդորիտոս
ասաց. Խաղ ինչ համարէիր, և իբրև զմանուկ պատ-
րել[4] և տանջանօք երկեցուցանել։ Դարձեալ ցասեաւ
Յուլիանոս և հրամայեաց նովին կճղակօք քերել զնա
այլ երկուս ժամս։ Եւ այլ ոչ ինչ ելանէր ընդ բերան
նորա, բայց մեծաձայն բարբառով ասէր աղօթէր.
Յիսուս օգնեա ինձ։ Իսկ Յուլիանոս հիացեալ ընդ
բազում համբերութիւն սրբոյ վկային, հրամայեաց
դահճացն հանդարտել, ասէ. Թուի ինձ թէ յար-
քունիս ինչ պարտիս, կամ այլ ումեք ոչ կարասցես
հատուցանել. այլ թէ յարքունիս ինչ պարտիս, թո-

1. Մի օր. 'ի յերկիր հոսէին։
2. Մի օր. զերկուս կամ զերիս։
3. Մի օր. ընդ նոսա լիցի քո բաժ-ժինն։
4. Մի օր. խաղ ինչ համարէի, որ իբրև զմանուկ պատրէիւ խաղէիր։

ղութիւն առնէ քեզ ինքնակալն, և եթէ այլ ումեք՝ զձեռնագիրն անդրէն հրամայեմ տալ, առանց փոխատու ինչ տուգանաց 'ի վերայ հասելոց։ Այլ Թէոդորիտոս որպէս թէ ամենևին ըկանս ինչ չիցէ կրեալ, ասէ. Արծաթ ձեր ընդ ձեզ լիցի 'ի կորուստ. ես ումեք պարտս ինչ ոչ պարտիմ, բայց միայն զԱստուած ճանաչել. վասն որոյ աղօթս առնեմ զգուշութեամբ պահել և խոստացելոց բարեացն հասանել։ Յուլիանոս ասէ. Ա՜յ հեգ և թշուառական, ցածիր 'ի բարկութենէ[1], և շահեա զանձդ, զի զերծանիցիս յայլոցն ևս տանջանաց։ Թէոդորիտոս ասաց. Ա՜յ հեգ և թշուառական, ապաշխարեա, շահեա[2] զհոգիդ և զմարմինդ։ Դարձեալ ցասեաւ Յուլիանոս և հրամայեաց զնա քերել. և յետ քերելոյն՝ ասէ. Ընդէ՞ր այդչափ դիմագրաւեալ չկամիս հնազանդել ինքնակալին, և զայր մի խաչեալ Աստուած համարիս։ Թէոդորիտոս ասաց. Խաչեալն զոր դու մարդ համարիս, և մեք Աստուած, զքեզ ամպարիշտ և մարդախօշոշ բռնաւոր, յաւուր դատաստանի հրամայեսցէ արկանել 'ի գեհեան հրոյն։ Յուլիանոս ասէ. Առ այժմ աստէն առնուցուս զփորձ հրոյ. և հրամայեաց երկուս կանթեղս լուցանել և մատուցանել աստի և անտի զկողիւքն[3]։ Եւ իբրև լուցին դահիճքն զկանթեղսն, երանելի վկայն ամբարձեալ զաչս իւր յերկինս, սկսաւ յաղօթս կալ և ասել. Տէր Աստուած ամենակալ, որ արարեր զերկինս և զերկիր և զամենայն որ է 'ի նոսա, հայր կենարարին և ամենայն աշխարհաց, որ խոստացար պատիւ հաւատացելոց քոց, կատարեա և յիս զողորմութիւն քո, և ցոյց ամպարշտաց զքո իմաստութիւն և զօրութիւն, զի ամենեքեան ծանիցեն թէ որչափ 'ի մէջ էր ընդ յուսացեալս 'ի քեզ և ընդ ամպարշտութիւն անհաւատիցն։ Եւ կատարեաց զաղօթսն և առաքեաց զամէնն։ Եւ յանկարծակի զարկան զգետնի կանթեղաւորքն. քանզի տեսանէին չորս հրեշտակս զի կային զերանելեաւն և խօսէին ընդ նմա։ Իբրև ցասումն մեծ եղև Յուլիանոսի, եկին այլ զինուորքն և

1. Մի օր. 'ի հպարտութենէդ։
2. Մի օր. և հաճեալ՝ շահեա։
3. Մի օր. լուցանել աստի և անտի զկողիսն։

յարուցին զդահիճսն, և հրամայեցին միւսանգամ մատուցանել զկանթեղսն։ Ասեն կանթեղաւորքն. Այլոց հրամայեսցէ քո քաջութիւնդ մատուցանել. քանզի մեք տեսանեմք չորս հրեշտակս որ կան և խօսին ընդ պատժաւորին և ոչ իշխեմք հուպ երթալ, զի հաստատեալ գիտեմք զԱստուածն քրիստոնէից Աստուած մեծ և հզօր։ Դարձեալ ՚ի ցասումն եղեալ Յուլիանոս, հրամայեաց վաղվաղակի զդահիճսն տանել ընկենուլ ՚ի ծով։

Եւ իբրև յափշտակեցին զնոսա և տարին գնացին, սուրբն և առաւել ուրախ վկայն ձայնատու լինէր նոցա. Կանխեցէք, ասէ, եղբարք, և ես ահա հասանելոց եմ ձեզ, և նշան յաղթութեան ընդդէմ հակառակորդին կանգնեալ և զպարգևականն առեալ ժամանեցից զկնի խրախոյս ամենայն ծառայից Աստուծոյ[1]։ Եւ իբրև տարին գնացին զինուորքն, ասէ Յուլիանոս. Ո՞ է հակառակորդն քո։ Ասէ սուրբն. Հակառակորդն սատանայ է, որ քև այժմ զչարեաց արդիւնս գործէ. և զյաղթութիւնն և զպարգևականն տայ Յիսուս Քրիստոս փրկիչ մարդկան, և արարիչ ամենայն աշխարհի՝ Որդին միածին, որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

Եւ իբրև բազումք ՚ի ժողովրդոցն և ամբոխիցն զամէնն առաքեցին, ստէպ շուրջ հայէր Յուլիանոս, թերևս զոք յայնցանէ որ զամէնն առաքեցին՝ կարիցէ ճանաչել. և իբրև ցնորեցան միտքն և խաւար եկն զաչօք նորա՝ ասէ. Ա՜յ հէգ և թշուառական Թէոդորիտոս, զոր ամենեքեան գիտեն, թէ՝ յառաջ քան զերեք հարիւր կամ զաւկաւ ինչ կամ աւելի ՚ի կնոջէն ծնաւ, և դու ասես եթէ զաշխարհս նա արար։ Թէոդորիտոս ասաց. Դու պիղծ և անսուրբ, և արժանի իսկ չես զայնպիսի զխորհուրդ ուսանել։ Բայց զի մի համարեսցին ծառայքդ Աստուծոյ, որ շուրջ յամենայն կողմանց բակ առեալ կան՝ թէ չկարիցեմ բանիցդ ինչ առնել պատասխանի, միտ դիր որպէս յառաջագոյն ասացի քեզ, թէ Աստուած որ արար զամենայն բանիւ իւրով, ողորմեցաւ ազգի մարդկան, զի

1. Այլ օր. ժամանեցից [illegible] զամենայն....։

անսուրբ և պիղծ դիւաց երկիր պագանէին[1], առաքեաց զԲանն իւր զմիածին Որդին, զի մարմին մարդկեղէն զգենուցու, և չարչարակցաւն մերձեցուսցէ զմարդիկ առ Աստուած, քանզի զյայտնի զօրութիւն նորա ոչ ոք 'ի մարդկանէ կարէր տեսանել. որպէս և գրեալ է, թէ՝ Ոչ ոք մարդ կարէ տեսանել զերեսս իմ և ապրել: Եւ արդ նոյն ինքն Բանն մարմնացոյց զմարմինն յանարատ կուսէն, զգեցաւ և երևեցաւ մարդկան, մարմնով երևէր և զօրութեամբ գործէր զամենայն մեծամեծս, որոյ արժանի եղեն ականատես[2] լինել աշակերտքն, զարմացան և հաւատացին, որք և մեզ աւանդեցին զհաւատոյն անպատում զօրութեան նորա. զնա ծանիր և դու գոնեա անագան[3], զի կարիցես ապրել:

Յուլիանոս ասէ. Քաջ իմն յամես 'ի ճոռոմաբանութիւնդ, համարօտ լսեա յինէն. եթէ չառնուցուս յանձն աստուածոցն պաշտօն մատուցանել ըստ կամաց թագաւորին՝ սրով հրաման տայց սպանանել զքեզ, քանզի տեսանեմ զքեզ դիմագրաւել, և չհամարիս ինչ զատանջանս: Թէոդորիտոս ասաց. Դու ջանաս նմանել հօրն քում սատանայի, և ես աղօթս առնեմ զի անարգել և անխափան կատարեսցից զընթացս իմ: Բայց յիշեսջիր դու, զի վասն այդր ամենայնի յանդգնութեանդ՝ բարկութիւն մեծ գայցէ քեզ յԱստուծոյ, և զոր արարերդ և զոր առնիցես, չլինիցի քեզ այնմ շնորհակալ բռնաւորն: Եւ մինչդեռ նա զայս խօսէր, Յուլիանոս ասէ. Զոր կամիս ասել ասա. բայց տեսցուք թէ լինիցի զոր ասեսդ: Դարձեալ պատասխանի ետ Թէոդորիտոս և ասէ. Դու չարաչար ախտիւ 'ի մահիճս ծնգիցիս, և անձամբ անձին լիցիս կերակուր, և որդնալից ծիւրեալ[4] եղանիցես յաշխարհէս, և բռնաւորն քո 'ի ճակատուն յորում ակն ունիցի արութիւն ինչ ցուցանել՝ չկարիցէ ինչ, այլ յայլազգեաց մեռանիցի, և բնաւ չգիտիցէ[5] յումմէ խոցիցի, և չդառնայցէ այսրէն 'ի Հռովմայեցւոց

1. Մի օր. պաշտօն տանէին:
2. Մի օր. ականատեսք:
3. Մի օր. անագորոյն:
4. Մի օր. ծորեալ:
5. Մի օր. և բնաւ գտցիցէ ոչ Թէ յումմէ խոցիցի:

աշխարհն։ Եւ զահի հարեալ Յուլիանոս, թէ գուցէ այլ ևս մեծամեծս և անպարտ խօսեսցի, հրամայեաց տանել զնա, և սրով սպանանել։ Եւ սուրբն և առաւել սուրբն երթայր ցնծալով, և զամենեսեան յանձն առնէր Աստուծոյ զմեծամեծս և զփոքունս, զպատուականս և զանարգս։ Իսկ Յուլիանոս քանզի անպատճառ գնաց յաստեացէն, զմնացորդս աւուրն և ըղձիշերն ամենայն տրտմութեամբ հանէր յապարանս թագաւորութեանն։

Իբրև առաւօտ եղև՝ յարեաւ վաղվաղակի եմուտ առ կայսրն 'ի պալատն. և իբրև երկիր եպագ, հրամայեաց նմա նստել թագաւորն, և նա եցոյց նմա ըղձիր սուրբ սպասուցն զոր սա 'ի սուրբ եկեղեցւոյն Աստուծոյ, և այսպէս ասէ ցնա. Թէպէտ և անպատճառ բերէր զձիրս կարասոյն, այլ հաւատեաւ գրեցի զամենայնն և յանձնեցի[1], զի գիտասցեն ձեր դիքն թէ որչափ եկլին անուն զանձս[2]. և զայն եւս գիտասջիր, զի զխանգարիչն Թէոդորիտոս, զոր խնդրէիր վասն ընչից եկեղեցւոյն, հարկիւ արկի 'ի բանտ և սաստիկ տանջանօք տանջեցի և սրով սպանի։ Յանկարծակի իբրև լուաւ կայսրն, աղաղակեաց մեծաձայն և ասէ[3]. Որ իմ կամք չէին զայն արարեր. եւ ջանացի բազում պատճառանօք քակել զկրօնս[4] քրիստոնէից և չսպանանել զոք մերոց զամենայն սրով. դու չարիս գործեցեր, զի պատճառ ետուր ժանտից Գալիլեացւոցն՝ գրել զինէն բազում չարիս, որպէս և ընդ առաջին թագաւորսն արարին. զի ազգի ազգի պատճառս յօդեցին վասն չարագործացն[5] որ կոտորեցին, զորս և վկայս իւրեանց անուանեն, ուստի և դու պարտիս խնայել, և մի առաջի ամենայն Գալիլեացւոց սպանանել զոք. և այլոց ամենեցուն ըղնայն առնել պատուիրէր։ Եւ իբրև զայս ասաց, հայեցաւ ընդ քեռին և ետես զի զամօթի հարաւ և զայն երեսաց նորա եղծաւ, և ամենայն մարմինն իբրև մեռելոյ եղև. կամեցաւ արձակել զնա. ասէ. Երթիցուք

1. Մի օր. յանձնեցի։
2. Մի օր. գիտասցեն ձեր գիրք թէ որչափ ելին անունք 'ի գանձս։
3. Մի օր. աղաղակ մեծ արար առ Յուլիանոս և ասէ։
4. Մի օր. զկեղ կրօնս։
5. Մի օր. վասն չար գործոցն որ կոտորեցան... անուանեցին... և այլոց ամենեցուն պատուէր տայր զայն առնել։

դիւցն զոհս մատուսցուք, զի զաստուածպաշտութիւն կատարեսցուք, զի կարասցես սրսկել ինչ զքեւ և ապրել 'ի շարաւոյ ժանդիցն։

Իսկ Յուլիանոս թէպէտ և 'ի մեծի տրտմութեան էր, սակայն յարէաւ ակամայ չոգաւ ընդ կայսերն. և իբրև գործեցին զանարժան գործն, և մատուցին զոհս դիւացն, ղշլինն[1] իմն հաւ, որպէս ասեն ժանդագործք թէ 'ի Հնդկաց է, զլեարդն հանին, և կայծիւք խարշատեցին և մատուցին նմա 'ի լեարդէն. և նա առ ամօթի և ակամայ կամօք եւ ճաշակեաց, և գնաց 'ի կայսերէն։ Եւ իբրև չոգաւ 'ի վանս հազարապետութեան իւրոյ, ոչ ուտել և ոչ ըմպել ինչ կամեցաւ, զղջացեալ ընդ չարիսն զոր գործեաց. և զցայգն խիթք ինչ յորովայնին կացին, և չարաչար տանջէր զանձնն, զի լեարդն՝ որ 'ի զոհից կերոցն ճաշակեաց, իջեալ նստաւ 'ի վերայ լեարդի նորա, և մանր կտորէր և 'ի տառապի[2] կացուցանէր։ Եւ իբրև այգ եղև, յիւր մէ լեարդէն ընդ բերանն 'ի վայր բերէր[3] և ծամէր, և զկէսն 'ի բաց թքանէր, և զկէսն անդէն 'ի ներքս կլանէր. և բազում անգամ եղև այն 'ի բազում աւուրս։ Իբրև չկարէր հանդուրժել այնուհետև տանջանացն, զգացոյց կայսերն և աղաչէր զեկեղեցին բանալ, և նա անդրէն զգացոյց, թէ՝ փակեցեր, ասէ, և բաց։ Եւ դարձեալ զգացոյց. Վասն քո, արքայ, չարաչար տանջիմ և կործանիմ։ Եւ դարձեալ կայսրն անդրէն զգացոյց. Թերահաւատեցեր, ասէ, 'ի դիւցն, և վասն այնորիկ չարչարիս այդպիսի տանջանօք։ Հէգն և թշուառականն Յուլիանոս այլ ինչ կերակուր չէր ձեռնհաս ճաշակել, բայց միայն իւր լեարդն էր կերակուր, ըստ մարգարէութեան վկային և երանելւոյն. և յայնր վերայ՝ որդնալից ևս եղև, և ուտէին զմարմին նորա, և ապա ուրեմն եհան զդառնացեալ ոգին։ Իբրև լուաւ անօրէն թագաւորն. Երկմիտ, ասէ, եղև, առ դիմն և ոչ հաւատաց, վասն այնորիկ կրեաց զայն։ Եւ իբրև թաղեցին՝ գետինն ոչ ընկալաւ զնա. բազում անգամ ծածկէին, և գային դարձեալ 'ի վեր եկեալ

1. Մի օր. զաւոյ իմն։
2. Մի օր. 'ի տագնապի։
3. Մի օր. 'ի վեր ընդ բերանն բերէր։

գտանէին, մինչև թռչնոց և գազանաց եղև կերակուր։

Իսկ բանաւորն յետ սակաւ աւուրց չոգաւ 'ի Գաղատայ Ճակատ. և իբրև կոչեցաւ և յաղթեաց և համարէր թէ այնուհետև արար և կատարեաց արութիւն ինչ, յանկարծակի երևեցան նմա զօրք հրեշտակաց. հրամանն ետ վառել խուրոց զօրացն, և իբրև ընդմարդկան 'ի Ճակատս դիմեաց երթալ, և չգիտէր հետքն և թշուառականն թէ յերկնից բարկութիւն եկեալ հասեալ է նմա. յանկարծակի ուրեմն նետ եկն յօդոցն, և հար զնա ներքոյ սանեանն. և սաստիկ արիւն վիժեաց 'ի նմանէ, և 'ի տագնապի կայր այնուհետև 'ի ցաւոցն վտանգէ. և այնպէս թուէր նմա թէ Քրիստոս եկեալ կացցէ յանդիման նորա և պատուհասեացէ զնա. համարէր հեզն և թշուառականն թէ առնմա մօտ կայցէ. և զայն չիմանայր թէ կարող է յերկինս լինել և յերկիր 'ի մօտոյ երևել. ահա յարենէն և յօդն 'ի վեր ցանեաց, և աղաղակեաց և ասէ. Դու ես արդ, Քրիստոս, շատ է, յաղթեցեր. և եհան զդանացեալ ոգին։ Իբրև ամենայն մարգարէութիւնքն կատարեցան՝ զոր մարգարէացաւ սուրբ վկայն Թէոդորիտոս, մեք որ անդէն իսկ 'ի պալատն կայաք և իրազէտ իրացն էաք, որ ամենայն գործոյն ուշ ունէաք ծառայքն Աստուծոյ, հաստատութեամբ 'ի վերայ հասեալ գրեցաք, և առաքեցաք առ ամենայն եղբարս, որք Ճշմարտութեամբ զհետ երթեալ իցէք կենարարին մերոյ, զի զամենայն հաւատեաւ գիտիցէք. և զօր ծննդեան սրբոյ վկային, որ է յառաջ քան զչորս կաղանդացն ապրիլի, այս ինքն արեգ ամսոյ. զի ուրախութեամբ փառաւոր առնիցէք զԱստուած, և կատարիցէք զյիշատակ նորա. և 'ի մեր վերայ որ գրեցաք՝ աղօթս առնիցէք։ Եւ օրհնութիւն և զօրութիւն առաքիցէք Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Թէոդորոսի զինուորին Քրիստոսի։

Ընդ ժամանակս թագաւորութեանն Մաքսիմիանոսի և Մաքսենտոսի՝ էր հալածումն մեծ քրիստոնէից, կամ դառնալ 'ի կռոցն երկրպագութիւն կամ տանջանաց և մահու մատնել. յորում ժամանակի ըմբռնեալ Թէոդորոս և ածեալ՝ հարկաւորէին զոհել և 'ի բաց կալ 'ի Քրիստոսէ։ Իսկ նա լցեալ Հոգւովն սրբով, և կացեալ 'ի մէջ զօրացն՝ ասաց. Ես քրիստոնեայ եմ, և զոհել պղծոց ոչ հրամայեցայ։

Բրինկաս[1] դատաւոր սենեկապետն ասաց. Ա՛ռ դու զամենայն զինուորութիւնդ և զինեալ զոհեա աստուածոցն, և հաւանեա անյաղթ թագաւորացն։ Թէոդորոս ասաց. Ես զինուորեալ եմ իմում թագաւորին, և այլում զինուորել ոչ կամիմ։ Սենեկապետն ասաց. Ամենեքեան սոքա որ ընդ քեզ են Քրիստոսի՞ են զինուորեալ։ Թէոդորոս ասաց. Իւրաքանչիւր ոք գիտէ ում զինուորի, բայց ես զինուորեալ եմ իմում տեառն և թագաւորին երկնաւորի։ Պոսիդոնոս[2] Դուկենառիոս մերձ կացեալ՝ ասաց. Զիա՞րդ աստուածըն քո որդի ունի։ Թէոդորոս ասաց. Այո, ունի որդի զԲանն Ճշմարտութեան, որով զամենայնս արար։ Սենեկապետն ասաց. Եթէ ճանիցուք զնա, կարե՞մք թո-

1. Մի օր. Բրինկաս։ Միւս օր. Բրէնկաս։

2. Մի օր. Պոսնդինոս։ Միւս օր. Պոսդոնիոս։

զուլ զմեր թագաւորն և մերձենալ առ նա։ Թէոդորոս ասաց. Ոչ ինչ խափանէ զձեզ թողուլ զխաւար և զաւժամանակեայ թագաւորս, և մերձենալ առ Աստուած՝ թագաւորն յաւիտենից, և զինուորել նմա որպէս և ես։ Սենեկապետն ասաց. Թողացուցէք[1] դմա սակաւ աւուրս, որպէս զի ինքնին խրատեալ եկեսցէ յօգտակարն. և առեալ սրբոյն գնեցուն։ Իսկ դատաւորին մոլեալ յաղագս այլոցն 'ի խոշտանգանս տանջանաց և գանից, առ որս բարբառէր երանելին՝ մի ուրանալ զթագաւորն անմահ։

Եւ գտեալ դիպող ժամ ելոյց զտաճար աստուածուհւոյն։ Իսկ ուրուեմն տեսեալ՝[2] ամբաստանեաց զսրբոյն Թէոդորոսէ. և հրամայեցին ածել յատեան դատաւորին։ Եւ իբրև ածին, ասէ դատաւորն. Ա՛յ թըշուառական, ընդէ՞ր փոխանակ զոհելոյ և կնդրուկ մատուցանելոյ աստուածուհւոյն՝ հրով այրեցեր։ Թէոդորոս ասաց. Զոր արարի ոչ ուրանամ, զի թերևս խափանեսցի պաշտօն աստուածուհւոյն, յոր մոլեալ էք 'ի դիւաց։ Յայնժամ հրամայեաց գանս հարկանել զերանելին և ասէ. Կակղագոյն բանքն զքեզ համարձակագոյնս արարին և յանդուգն, մինչ զի և 'ի տաճար աստուածուհւոյն իշխեցեր մերձենալ. դժնդակ տանջանօք այսուհետև վտանգեսցից[3] զքեզ, և առից զվրէժ աստուածուհւոյն, զի ակամայ հաւանեցիս պաշտօն մատուցանել աստուածուհւոյն և հնազանդեսցիս հրամանաց թագաւորացն։ Պատասխանի ետ երանելին Թէոդորոս և ասէ. Ոչ գոյ 'ի բանս քո ճըշմարտութիւն[4], զի ոչ այնչափ առնուս և զօրացին տանջանք քո, որպէս զի գլոյս հանդերձելոցն հասցեն և զժուժկալութիւնս իմ՝ որ 'ի վերին զօրութենէն եկեսցէ ինձ, թէպէտ և բիւր ազգի ազգի[5] տանջանս կազմեսցես։ Ասէ դատաւորն. Խոստովանեա զոհել աստուածոցն և զերծիր 'ի տանջանացն։ Թէոդորոս ասաց. Ոչինչ են տանջանքս այսորիկ[6], զի տուաւ ինձ

1. Մի օր. Թողացուցանէք սմա։
2. Մի օր. մի ոմն տեսեալ։
3. Մի օր. խորտակեսցից։
4. Մի օր. ոչ է քո բանդ անսուտ ճշմարտութեանդ, զի ոչ անչափ զօրութեան տանջանք քո . . . յաղթ . . . հարցես։
5. Մի օր. բիւրազգի։
6. Մի օր. ոչինչ են ինձ քոյդ տանջանքս այսորիկ։

զօրութիւն 'ի Տեառնէ իմմէ որ կարողն է յամենայնի։ Եւ զայս ասացեալ հրամայեաց դատաւորն 'ի բանդ-արկանել, և կնքել զդուրս և անսուաղ պահել զաւուրս քառասուն, մինչև անդէն մեռցի. իսկ երանելին կերակրեալ լինէր 'ի շնորհաց սուրբ Հոգւոյն։ Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ երևեցաւ նմա Տէր և ասէ. Քաջալերեաց, զի ես ընդ քեզ եմ յամենայնի, և պահեցի զկենանս քո անվնաս։ Իսկ երանելին իբրև լուաւ զայս, սկսաւ ցնծալով օրհնել և սաղմոսել. Տէր, լոյս իմ և կեանք իմ, և ես յումմէ՞ դողացայց, և որ զկնի այսորիկ. և ձայն բազմաց լսելի լինէր ընդ երանելւոյն որ ասէին զսաղմոսն։ Եւ լուեալ զձայնն բանդապետին, և զարհուրեալ երթայր 'ի գիշերին՝ պատմէր դատաւորին։ Եւ անդէն եկն դատաւորն հանդերձ զինու և բազում զինուորութեան զօրօք, վասն զի համարեցաւ զօրու գալ և հանել զնա 'ի բանդէն։ Եւ եկեալ գտին զդուրսն կնքեալ, և ձայն սաղմոսաց լսելի լինէր բազմաց, և բացեալ զբանդն ոչ զոք գտին՝ բայց զերանելի նահատակն պնդեալ 'ի կոճեղ, և ահ կալաւ զամենեսեան. և հրամայեաց ընդ առաւօտն տանել յատեանն։ Եւ սկսաւ ողոքական բանիւք խօսել և ասել. Հաւանեա ինձ և զոհեա աստուածոցն. երդուեալ աստուածովքն զի գրեցից զքեզ տերանց տիեզերակալաց[1], վաղվաղակի քահանայապետ լինել, և պատիւ ընդունել և աթոռակից մեր եղիցիս և մեծարեսցիս յամենեցունց։ Իսկ երանելին Թէոդորոս արհամարհեալ զխոստումն, ասէ. Պատիւք քո և պարգևք ընդ քեզ լիցին 'ի կորուստ. ոչ խաբեսցես զծառայս Աստուծոյ. այլ և ոչ 'ի տանջանաց քոց երկեայց, այլ Աստուծոյ իմոյ մատուցից փառս, և ոչ դիւաց. զոր ինչ կամիս արա վաղվաղակի։

Յայնժամ բարկացեալ բռնաւորն հրամայեաց կախել[2] զնա և քերել երկաթի քերչօք, զի մերկացեալ զամենայն մարմինն 'ի բաց ընկեսցին[3] յերկիր։ Իսկ երանելին սաղմոսէր. Օրհնեցից զՏէր յամենայն ժամ, յամենայն ժամ օրհնութիւն նորա 'ի բերան իմ։ Եւ

1. Մի օր. ինքնակալաց։
2. Մի օր. կապել։
3. Մի օր. մերկացուցեալ։

զարմացեալ բանաւորն 'ի վերայ ժուժկալութեան սըր-բոյն թէ զիա՞րդ բաւէ և տանէ այսպիսի դառն տան-ջանաց: Իսկ երանելին կայր մեծաւ ուժով, և սկսաւ ասել ցբանաւորն. Ո՞չ վաղ իսկ ասացի քեզ թէ Քրիս-տոս է իմ օգնականն, որ տայ ինձ ոյժ և յաղթութիւն յաղթել ամենայն հնարից քոց, որդի սատանայի և թշնամի ամենայն արդարութեան, որ ոչ ծանեար զա-րարիչն Աստուած: Ասէ բանաւորն. Զինչ ունիս և կամ զինչ եղեր 'ի մտի. ընդ մեզ լինել և կալ, թէ ընդ Քրիստոսին քում և մեռանել: Ասէ սուրբն Թէոդորոս թերևս մեծաւ խնդութեամբ առ բանաւորն. Ընդ Քրիստոսին իմում էի և եմ և եղէց: Իսկ իբրև ետես բանաւորն զնորին յաղթահարեալ 'ի նահատակէն՝ հրամայեաց հրով այրել զերանելին: Եւ իբրև տարան 'ի տեղի հրատին, և չար սպասաւորացն պատրաստեալ զհուրն վառվառակի. իսկ երանելին հայեցաւ յեր-կինս, և կնքեաց զինքն նշանաւ որպէս խաչին և սկսաւ ասել այսպէս. Տէր Աստուած, հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ծանեաք զճշմարտութիւնն որ առաքեցաւ 'ի քէն վասն փրկութեան ազգի մարդ-կան. և մարմնացաւ և խաչեցաւ և թաղեցաւ և յա-րեաւ յաւուր երրորդի և համբարձաւ առ հայր յեր-կինս, զի զմեզ ժողովեսցէ բանիւ քարոզութեան[1] 'ի հաւատս ամենասուրբ Երրորդութեանն: Եւ որք ար-դարացան շնորհօք և մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, նոքին և փառա-ւոր եղեն. արդ այժմ ընկալ զիս 'ի ձեռն հրոյս կա-տարել զընթացս իմ, և արժանաւորեա զիս ընդ սիրե-լիս և ընդ ճշմարիտ վկայս ժառանգել զպատրաստեալ 'ի սկզբանէ աշխարհի սրբոց քոց զարքայութիւն, և ընդ նոսին փառս մատուցանել ամենասուրբ Երրոր-դութեանն, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

Եւ հայեցեալ ետես 'ի բազմութեանն զԿղեմենիկոս զի արտասուէր, որ էր զինուորակից նորա. աղաղակեաց առ նա. Հետևեա զկնի իմ առ Թագաւորն երկնաւոր, զի որպէս առժամանակեայ կենօքս կեցաք առ մի-

1. Մի օր. աւետարանական քարոզութեամբն:

ձեռանս, կեցցուք և սիրով Հօրն, և գլխաւորեա-կանոնն միաբան վայելեսցուք 'ի փառս Աստուծոյ։ Եւ զայս ասացեալ, ասէ. Քրիստոս յոյս և ապաւէն յուսացելոցս 'ի քեզ, տուր շնորհս ողորմութեան այնոցիկ որք ընթանեցան ընդ իս՝ ընտիրք պահել 'ի ճշմարտութեան հաւատս որ ծանուցաւ 'ի քէն, և կատարել զընթացս իմ բարի խոստովանութեամբ և արժանաւորել երկնից արքայութեանն։ Եւ մինչդեռ սպասաւորք աստուածուհւոյն իբրև վրէժխնդիրք՝ կապեցին զերանելին Թէոդորոս և ընկեցին 'ի հնոցն կազմեալ. զի հրամանն թագաւորին սաստկանայր և հնոցն բորբոքէր առաւել։ Եւ էր սուրբն 'ի մէջ հնոցին լուսաւոր առաւել քան զհրոյն լոյս. և լսելի բարբառ որ ասէր. Տէր Յիսուս, ընկալ զոգի իմ 'ի հոտ անուշից։ Եւ տեսին որոց արժան էր տեսանել իբրև զլոյս 'ի հնոցէն 'ի վեր յերկինս բարձրացեալ զհոգի սրբոյն։ Եւ եղև առ 'ի վերայ ամենեցուն, և տային օրհնութիւն Աստուծոյ։

Բարեպաշտուհի ոմն բարեպաշտութեամբ լցեալ Բարի անուն, խնդրեաց զմարմին երանելւոյն Թէոդորոսի, և իւղովք և խնկովք անուշիւք կազմեալ եդ 'ի տապանի. և տարեալ 'ի գիւղն որ կոչի Եւխայիտա մերձ 'ի քաղաքն Ամասիա, և եդ 'ի հանգստեան մեծաւ պատուով և զգուշութեամբ։ Եւ կատարեն զյիշատակ սրբոյն Թէոդորոսի 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Թէոդորոսի Կեսարացւոյ։

Քրիստոսաձիր և աստուածաբուղխ ողորմութեան շնորհք Հոգւոյն սրբոյ՝ զոր միշտ և հանապազ ըստ իւրաքանչիւր ժամանակի առատաձեռնեալ անօրինէ յեկեղեցիս իւր, զոր հաստատեաց ՚ի վերայ առաքելական վիմի հաւատոյ, և կանգնեաց անյողդողդ ՚ի յեօթանց սեանց, և ոչ երբէք նուազեցուցանէ կամ պակասեցուցանէ առ իւր ստեղծեալքս, մանաւանդ առ այնք որք ՚ի սկզբանէ հաճոյացան կամաց նորա և կատարիչք եղեն խորհրդոց նորին. և հաստատապէս առնէ նշանս և զքանչելիս յաւուրս և ՚ի դարս և ՚ի ժամանակս հանապազօր. որով և արար ՚ի սկզբանէ և առնելոց է մինչև ՚ի գալուստ իւրոյ տէրութեանն, որպէս և երևեցոյց ՚ի դարուց դարս որք են գծագրեալք և ձևացեալք ՚ի տառս աստուածայինս։ Արդ ՚ի գալստեանն Աստուծոյ և ՚ի ծագել առ մեզ արեգականն արդարութեան, որ է զկնի ՚ի մեզ թագաւորելոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, յորժամ ՚ի մարմին թանձրացեալ անմարմինն Աստուած՝ ինքնայօժար կամօք առ ՚ի մերս կենցաղավարիւր բնութիւն, ըստ մարգարէին, զատ և որոշ ՚ի մեղաց. և յետ չարչարանաց նորին և աշխարհակեցոյց յարութեանն և նորահրաշ համբարձմանն կատարելով առ սուրբս և ընտրեալս անուանն իւրոյ, և առ վկայս իւրոյ մարտնաւորիկ անօրէնութեանն, որք արիաբար յօժարութեամբ

Digitized by Google

բարձին զխաչս խաչելոյն և ընթացեալք զհետ կոչաղին ձայնի եղեն խաչակիցք Որդւոյն Աստուծոյ։ Քանզի 'ի բացուստ դիտմամբ տեսանելով զփառս Բանին և զպարզբաստութիւն խոստացեալ անհատ պարգևին, զանանելի գեղեցկութիւնն, զանծերանալի կեանսն, զանապական ուրախութիւնն, զանթառամ պսակն և որ սոցին նման, զոր և ոչ ոք 'ի մտաւորաց զննել կարասցէ և կամ բանիւ ընդ թուով արկանել զհամար վկայիցն. որք 'կամաւ և առաքինաջան նահատակութեամբ հասին աւետեացն Հօր, երանելի յուսոյն ակն ունելով՝ անձամբ զանձինս 'ի խաչ հանին կարեօք և ցանկութեամբ հանդերձ. կրելով յինքեանս ըստ Առաքելոյն՝ զբազմազան և զյոգնակի կիրս չարչարանաց, համբերելով նեղութեանց և ըկանաց, քաղցոյ և ծարաւոյ, ցրտոյ և մերկութեան, գելարանաց և կապանաց, ստանալով զյաւիտենական կեանսն, պսակելով 'ի Հօրէն լուսոյ և ժառանգելով զանապական ուրախութիւնսն։

Արդ 'ի սոյն իսկ ժամանակի, և ընդ նուաղել շըրջաբերութեան կենցաղոյս, 'ի յետնել աւուրցս 'ի ժամանակս վերջինս, եղև նշանս և սքանչելիքս այս 'ի միջի մերում. զոր եթէ կամեցեալ նախախնամութեանն Աստուծոյ ծաղկանձև պսակել սուրբ զեկեղեցի և զըւարձալից առնել զմանկունս նոր Սիովնի, և բարձրացուցանել զեղջիւր սուրբ եկեղեցւոյ. զոր տեսանելով փարատեցելոցն և յերկուսցելոցն 'ի հաւտէն Քրիստոսի՝ զարթիցեն 'ի մահահանգիստ քնոյն, զղջասցին և 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեսցեն. աւետարանական դաւանմամբ հաստատեսցին 'ի հաւատս սուրբս և 'ի խոստովանութիւն սրբոյ Երրորդութեանն։ Եւ այս գործիւք 'ի բառնալ արդարոց և ընդ վերանալ ընտրելոց Աստուծոյ, և ընդ սերմանալ և 'ի բազմանալ ազգի ազգի չարեաց 'ի վերայ երկրի զոր սերմանեաց չար որոմանցն սերմանողն որդւոյն կորստեան և մշակն անօրէնութեան։

Ընդ ժամանակս բռնակալութեան մեծի արքային Տաճկաստանի Սուլիման Շահ Սուլտան Ոուգնամոնին, որ բազում հանդէս քաջութեան և յաղթութեան պատերազմի ցուցեալ յաւուրս ժամանակաց իւրոց, և

յաչս յորում մեծարեալ առ հարկանելով ամենայն թագաւորաց տիեզերաց։ Սա որդի գոլով մեծ և յաղթող Ինքնակալ Խլիճ Ասլան Սուլտանին. ուսեալ դրաւեալ սորա ընդ իշխանութեամբ տէրութեանն իւրոյ զկողմանս Հիւսիսոյ, սկսեալ 'ի Կեսարացւոց մայրաքաղաքէն մինչև 'ի մեծն Բիւզանդիոն, որ այժմ կոչի Կոստանդինուպօլիս, ունելով ընդ իշխանութեամբ զՊոնտոս և զՍեբաստիա և զամենայն Ջեմենացւոց և զՏրապիզոնացւոց զտէրութիւնն. և հասեալ մինչև 'ի մեծ և 'ի հռչակաւոր քաղաքն Թէոդուպօլիս՝ որ կոչի Կարնոյ քաղաք, նուաճեաց ընդ գաւազանաւ զԵկեղեաց և զԽարբերդեաց, այլ ընդ ձեռամբ զեր-խանն Տոփաց, փութացաւ մինչև 'ի լայնանիստ քաղաքն Մելիտենի, մերձ 'ի սահմանսն Եդեսացւոց. համարձակեցայց առել թէ և զամենայն աշխարհ, տիրելով 'ի վերայ ամենայն հայրենական աշխարհաց իւրոց։ Եւ արդ այսոցիկ այսպէս եղելոց, յաւուրս սորա յերկրորդում ամի տէրութեան իւրոյ յայտնեցաւ մեծ և սքանչելի, պանծալի և հռչակաւոր վկայն Քրիստոսի, երանեալ նահատակն սուրբն Թէոդորոս։

Սա ծնեալ լինէր 'ի գաւառի Գամրաց՝ յաշխարհն Կապադովկացւոց, 'ի քաղաքին Կեսարացւոց, որ է աթոռ հայրապետական և թագաւորական, և ամենայն քաղաքաց Յունաց գահերիցագոյն, յորում ունելով յինքեան արեգակունս՝ զհոյլս վկայիցն սրբոց, որ ջահաւորութք լուսով պայծառացուցանեն զեկեղեցիս քրիստոնէից. զՄերկիւրիոս ասեմ և զԳորդիոս, և զմեծն Բարսեղիոս. առ որս մի 'ի նոցանէ է տեսանել զչքնաղերանեան վկայն Քրիստոսի զսուրբն Թէոդորոս. արդ 'ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ օրհնեալ նախատեսեալ քաղաքն Կեսարիա՝ որ զայսպիսի ջահսն և զարեգակունս մնուցանէր։ Բայց 'ի հանդէպս պատմութեան եկեսցուք քաջ և յաղթող վկայիս, և զսորայս քաղաքավարութիւն դրուատական բանիւք պանծալի երևեցուսցուք. այլ դուք մաքրեցէք զլսելիս յանխորդութիւն համբերատար ժուժկալութեան սրբոյ նահատակիս։ Արդ սա որ այսքան երանութեան արժանաւորեալ, 'ի տղայական տիոց և 'ի մայրական խանձարրոց հրահանգեալ և կրթեալ օրինօք և մարգարէ-

իւք և աւետարանական կաթամբն սնեալ՝ ըստ շնորհաց սրբոյ աւազանին, զարգանալով ըստ աճման հասակի մինչև յարբունս երիտասարդութեան հասեալ, գնալով յօրէնս Տեառն և խոկալով ’ի պատուիրանս նորա ’ի տուէ և ’ի գիշերի. և ապա ըստ սարասի հասարակաց բնութեանս զուգաւորի պարկեշտ ամուսնութեամբ, ներգործելով արուեստս ինչ զոր առնէր՝ այնու հատուցեալ վճարէին զպէտս կենաց իւրեանց, ըստ մարգարէին, թէ՝ Զվաստակս ձեռաց քոց կերիցես: Ապա ’ի միտս եղեալ երանելւոյն ’ի հնարս մտանէր թէ զիարդ և կամ որով աղագաւ կարասցէ զաղքատութիւն մարմնոյն ’ի դերև կացուցանել[1], ըստ սովորութեան բնութեանս յառաջիկայն հակամիտէր: Բայց է աղքատութիւն որ պարունակեալ ունի յինքեան բազմազան փարթամութիւն, և է փարթամութիւն որ ունի յինքեան զնորին հակառակն, թուի թէ մի գոլով սա յայնց աղքատացելոցն՝ զոր աստուածեանն բան յաշխարհակեցոյց քարոզութեանն երանական բանին արժանացոյց ասելով. Երանի աղքատաց հոգւով:

Սա երթեալ առ մի ոմն ’ի քաղաքացեացն ասելով. Տուր ինձ փոխ դահեկանս ոսկւոյ և արծաթոյ, օգնական լինելով իմոյ թշուառութեանս. իսկ նա յօժարութեամբ ետ նմա որչափ խնդրեաց ինչ ’ի նմանէ. և առեալ նորա գնաց և անդ վաճառեաց, որպէս ինձ թուի, թէ զանցաւորս վաճառեաց զարքայութեանն ստանալով զանդ երանութիւնն, զդրախտին վայելչութիւնն, զգրգանս գոգոյ հայրապետին Աբրահամու: Ո՛վ հրաշիցս. ոսկին առ հողն խոնարհէր, և որ բարձեալն էր զգանձն անմահական՝ առ այն որ ունէր զգոյս ապականացու: Եւ իբրև մերձեցաւ ժամանակ հատուցանելոյ զորիտուր փոխարինին՝ զոր նա ոչ ունէր հատուցանել, և որ պարտոյ տէրն էր՝ նեղէր կեղէր դարձուցանել անդրէն զպարտսն. և նա ոչ կարէր: Ապա առեալ տանէր առ դատաւոր քաղաքին, որ էր կարգեալ արքունական հրամանաւ դատիչ և իրաւարար ’ի վերայ ամենայն գաւառացն: Եւ իբրև յուղէ

1. Օր. չէջուցանել:

անկեալ գնացին՝ պատմեաց զիրսն ստուգապէս ներհակին դատաւորին, և նա հրամայեաց ամենայն իրօք հատուցանել անդրէն զդարձն։ Եւ իբրև եկին յերեսաց դատաւորին՝ կալեալ զնա չար ծառայակցին նեղէր զնա խեղդելով. իսկ Թէոդորոս զերծեալ 'ի ձեռաց նորա դարձեալ միւսանգամ անկանէր յապարանս դատաւորին. և անդանօր ուրանայր զքրիստոնէական հաւատն զոր ունէր, և ձողոպրեալ զերծանէր առ ժամայն յառնէն որ նեղէր զնա։ Ապա այնուհետև գնացեալ 'ի յարկս իւր և նոյնժամայն ուշաբերեալ յիշեաց զտէրունական բանն որ ասէ, Թէ՝ Որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան, ուրացայց և ես զնա առաջի Հօրն իմոյ և հրեշտակաց սրբոց։ Խորհուրդս բարիոք զմտաւ ածելով՝ ստրջացեալ տխրապէս և 'ի զղջումն եկեալ հաւաստապէս, անկանէր 'ի վերայ երեսաց իւրոց յերկիր, լայր դառնապէս և արտասուէր ողորմաբար, ապաշաւելով զկորուստ անձին իւրոյ. և եկեալ 'ի զարհուրումն՝ չքեղանայր դէմք երեսաց նորա որպէս երանեալ և քաջ վկային Քրիստոսի սրբոյն Յակոբիկ, որ կատարեցաւ արեամբ 'ի փառս Աստուծոյ։

Յարուցեալ այնուհետև խոյս ետ 'ի տեղւոջէ անտի, յուղի անկեալ գնաց 'ի քաղաքիկ մի փոքրիկ՝ որ էր մերձ 'ի սահմանս Յունաց, որ ըստ հայական անուայթաք սիղոքայեցն կոչի Տնորհաւոր, և ըստ իսմայէլեան խախտալուր լեզուին Խիրշահր. և անդանօր զտեղի առեալ բնակէր, 'ի ծածուկ ունելով զհաւատըն հայրենատուր և ամբիծ որ առ Քրիստոս. և անդ կացեալ ապաշխարէր մեծաւ զղջմամբ։ Յայնժամ 'ի սադրելոյ չարին և 'ի հակառակութենէ չար կամաց բանսարկուին՝ որ հանապազ մարտնչի ընդ որդիս մարդկան, յարուցանէր 'ի վերայ նորա փորձութիւնս։ Այր ոմն 'ի քաղաքէն Կեսարու 'ի դասուց անօրինացն՝ գնացեալ 'ի նախասացեալ քաղաքն յայն, և հանդիպմամբ պատահեալ մեծին այնորիկ և ցանկալի առն Աստուծոյ, և 'ի տեսլենէն ծանեաւ զնա, և ըմբռնեալ զամենըրջանիկ վկայն Քրիստոսի խօսել սկսաւ և ասէ ցնա. Ո՞չ դու այն ես որ ուրացար զՔրիստոսն քո և 'ի բաց կացեր 'ի ճշմարտութենէ անտի նորա, և եղեր

ուրացող և պաշտօնատար մերոց օրինացն. և այժմ տեսանեմ զքեզ զի ունիս զառաջին հաւատոն և ըղկարգածս քրիստոնէից, և պատուես զնա յօժարութեամբ, ուրանալով զմեր կրօնսն և քամահելով զհաւատոն յոր սկսարն: Քանզի լուեալ էին զդարձ սըրբոյն և ոչ գիտէին թէ ուր իցէ՝ զի կալցեն և սպանցեն զնա: Իսկ անպարտելի վկայն Քրիստոսի աներկիւղ համարձակութեամբ խոստովան եղև զճշմարտութիւնն և ոչ ուրացաւ, ասելով յայտնապէս. Այո, ես եմ որ խաբէութեամբ չարին պարտեցայ և յանցաւոր գտայ առ Տէրն իմ Յիսուս Քրիստոս, որ է արարիչ երկնի և երկրի երևելեաց և աներևութից, որ միայն ունի զանմահութիւն բնակեալ 'ի լոյս անմատոյց. զիա՞րդ ուրանայի զնա որով ճանաչէի զնա յորովայնէ մօր իմոյ. զնա միայն պաշտեմ և նմա երկրպագեցի 'ի մանկութենէ իմմէ. բայց այժմ զղջացեալ ծանեայ զճշմարտութիւնն և դարձայ ունել զհաւատն իմ որ առ նա: Յայնժամ սրտմտութեամբ և բարկութեամբ ցասուցեալ այրն այն՝ ոչ կամեցաւ թողուլ զնա, այլ անողէն ըմբռնեալ տանէր զնա եպերանօք առ զօրագլուխ քաղաքին, որ արքունական հրամանաւ ընկալեալ ունէր զվերակացութիւն քաղաքին, և պատմեաց նմա զամենայնն: Զայս իբրև լուաւ քաղաքապետն այն՝ բարկացեալ հրամայեաց ձաղածանակ առնել և շրջեցուցանել զնա արհամարհանօք և անարգանօք ընդ փողոցս քաղաքին 'ի տեսս ամենայն ռամկին: Իսկ սուրբ վկայն Քրիստոսի զայն ամենայն ինքեան փառս և պատիւ համարելով՝ տանէր ժուժկալութեամբ: Յայնժամ բարկացեալ բռնաւորն հրամայեաց արկանել զսուրբն 'ի բանդի աւուրս ինչ:

Իսկ յետ աւուրցն անցանելոյ հանեալ տայր 'ի ձեռս դահճացն տանջել զերանելին. և զկնի չարչարանացն հրաման տայր կապանօք և դառն նեղութեամբ խաղացուցանել 'ի քաղաքն Կեսարիա առ մեծ արքայն: Եւ յորժամ մուծին 'ի քաղաքն՝ նոյնժամայն արկին 'ի բանդ զերանելին: Իսկ 'ի վաղուեան աւուրն 'ի ծագել արեգականն՝ ընթացեալ պատմեցին արքային զանցս սրբոյ վկային. իսկ նա իբրև լուաւ հրամայեաց

փոյթ ընդ փոյթ ածել զառաջեաւ. և 'ի մտանելն որդւոյն հայեցաւ 'ի նա արքայն մեծաւ ցասմամբ, և ասէ ցնա. Այր դու, յիրաւի ասեն զքէն եթէ տանջիկ եղեր, և այժմ յետս դարձեալ՝ ունիս զկարգս և զաղանդս քրիստոնէից, և պատուես զօրէնս Նազովրեցւոյն, պաշտես զատուած զնա զոր Յիսուսն անուանեն, որ յինքեան ազգէն չարչարեալ և խաչեալ՝ մեռանէր ընդ չարագործաց մահն, և զմերս դէն թողեալ քամահես արհամարհանօք. արդ հրամայեմ քեզ առանց ամենայն պատճառի ունել զմերս սահմանեալ կրօնս, և թողուլ զմնոտի և զընդունայն կարգ քրիստոնէից:

Յայնժամ անպարտելի վկայն Քրիստոսի մեծաւ համարձակութեամբ եբաց զշնորհալից բերանն՝ ասելով. Ես, ով թագաւոր, քրիստոնեայ եմ և ծառայ Քրիստոսի, այլ և 'ի զաւակէ քրիստոնէից, և ոչ երբեք ուրեք լուայ եթէ եղեալ է յազգատոհմի իմում 'ի մասինդ յայդմիկ յորում դուդ ասացեր, և ոչ ես եղէց յաւիտեան. այլ միոյն միայն Աստուծոյն իմոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ որ մեռաւն վասն մեր և մահուամբն իւրով կենդանացոյց զազգս մարդկան: Արդ 'ի սկզբանէ 'ի նա եմք հաւատացեալ, և ազգաց յազգս զնա ունիմք փրկիչ և կեցուցիչ. նմա պարտ է ծառայել և նմին միայն գտանել հպատակ. մի և մի լիցի ուրանալ ինձ զՏէրն իմ և զԱստուածն ճշմարիտ՝ որ է տէր կենաց և մահու: Կրկնեաց դարձեալ արքայն և ասէ ցսուրբըն. Մի այդպէս կայցես 'ի նմին յամառութեան և ընդդիմանար իմոց հրամանացս, ապա թէ ոչ՝ քարամբք քարկոծ հրամայեմ առնել զքեզ և բառնալ 'ի քաղցր կենացս: Պատասխանի ետ սուրբն Աստուծոյ և ասէ. Գիտես այսուհետև, ով արքայ, զի ես ոչ եմ եղեալ 'ի մտի իմում երկնչել 'ի սպառնալեաց քոց, և ոչ ունիմ խորհուրդ և առաջարկութիւն կամաց ուրանալ զՔրիստոսն իմ, և լինել պաշտօնատար սուտապատիր և խաբեբայ կրօնիցն ձերոց. այլ պատրաստ եմ յօժարական [1] կամօք յանձն առնուլ զչարչարանս և զնեղութիւնս վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ վասն իմ յանձն առ զչարչարանս խաչի

1. Յօր. յօժարեան:

և մահու. արդ մի՛ յապաղեր, այլ զոր ինչ առնելոց ես արա վաղվաղակի:

Եւ մրմռեալ արքային հրամայեաց բռամբք հարկանել զբերան սրբոյ վկային այնքան, մինչև թափել ատամանցն 'ի լնդաց նորա. և ետ տանել զնա առ դատաւորն ասելով. Քննեա զդա որպէս և կամիս՝ թէ յորմէ ազգէ է, և փարեսցիս ընդ դմա ըստ հաճոյից քոց: Իսկ նորա առեալ տարան զնա ըստ հրամանի ինքնակալին. և 'ի մտանելն նորա առ դատաւորն՝ ծանեաւ զնա վաղվաղակի և ասէ. Ո՞չ դու էիր որ երբեմն եկիր առաջի իմ և ուրացար զՔրիստոսն քո և զհաւատն հայրենի, և այնր աղագաւ ազատեցար յառանէն յայնմանէ՝ որում պարտէիր զատկս դահճականացն. և ես ընկալայ զքեզ որպէս զորդի հարազատ և զեղբայր սիրելի, և պատուեալ մեծարեցի արձակելով զքեզ. արդ ուստի՞ գաս, և զի՞նչ է զոր լսեմս զքէն, ճշմարի՞տ են եթէ սուտ, ասա վաղվաղակի, քանզի 'ի քէն կամիմ ուսանել զիարդն: Իսկ սքանչելի այրն Աստուծոյ և մեծ վկայն Քրիստոսի բարձր ձայնիւ սկսաւ առաջի բազմամբոխ հրապարակին և յոքնախումբ ռամկին աղաղակեաց համարձակապէս լի արտասուօք 'ի լուր ամենեցուն, և ասէ. Քրիստոնեայ եմ ըստ շնորհի աւազանին և ծառայ խաչելոյն Աստուծոյ. և արդ մի՛ լիցի ինձ ուրանալ զնա, այլ խոստովանիմ զնա Աստուած և տէր և թագաւոր, իշխան և փրկիչ, և յանձն առնում զամենայն հարուածս տանջանաց վասն ամենասուրբ անուան նորա. այլ և խնդութեամբ մեռանիմ՝ զի կացից առաջի նորա զուարթ երեսօք. զի թէպէտ և յանցաւոր գտայ առ Տէրն իմ յառաջագոյն առաջի քոյոյդ ատենի, այլ յուսամ և ակն ունիմ գտանել և առնուլ 'ի նմանէ զթողութիւն յանցանաց 'ի ձեռն հեղման արեան իմոյ. ահա լուար, ով դատաւոր, զամենայն յինէն ճշմարտութեամբ:

Ետ պատասխանի դատաւորն և ասէ ցնա. Որդեակ իմ, մի՛ ընդդիմանար խրատու իմոյ, յիշեա զդաշինս ուխտին զոր հաստատեցեր առաջի իմոյս ատենի. ես վերստին ընկալայց զքեզ և տաց քեզ գանձս ոսկւոյ և արծաթոյ՝ առ 'ի բաւականութիւն պիտոյից կենաց անձին քում, և պատուեալ մեծարեցից յամենե-

Digitized by Google

ցունց 'ի մէնջ 'ի մեծամեծաց և 'ի փոքունց, և լինիս երևելի 'ի դրան արքունի. որովհետև ընծայեցեր զքեզ միոյն Աստուծոյ, և կամօք քո ուրացար զանուն քրիստոնէութեան՝ մերոյս անսալով կրօնից. արդ որդեակ, մի փոխելանար և փոխիր յայնմ բարի խորհրդոյն, մատնելով 'ի կորուստ զհասակ մանկութեան քո։ Զայս և որ սոցին նման բանս պատրողականս խօսէր դատաւորն 'ի լսելիս սրբոյ վկային, կարծելով հաւանեցուցանել զնա. իսկ ամենապազով սուրբն խցեալ զականջս իւր՝ ամենևին ոչ ընդունէր զասացեալսն առ 'ի նմանէ, այլ միայն համարձակաձայն բարբառեալ ասէր. Ո՛հ դատաւոր, խոստանալով ինձ ոսկի և արծաթ և մեծարանս և պատիւ ընդունել յարքունուստ, այդուիկ կամելով հաւանեցուցանել զիս քոյին կրօնական և սուտապատիր բանիցդ, թողուլ զիս հարկեցուցանես զճանապարհն ուղիղ՝ որ տանի 'ի կեանսն յաւիտենից, ուր գանձն անապական է և արքայութիւնն անվախճան, և լսել քոյին մոլար խրատու. վասն որոյ և ես իսկ արտասուեմ զկորուստ անձանց ձերոց, և զխաւար կուրութեան իմանալի աչաց ձերոց. ուստի մեզ և պահի ձեզ հուրն անշէջ և որդն անքուն, որպէս ասաց Տէրն։ Յայնժամ դարձեալ վըկային ոչ առեալ 'ի հոգւոյն սրբոյ՝ երդմամբ կամեցաւ հաստատել զբանն, և ասէ. Երդուեալ եմ յերկինս և յերկիր և յարարիչ նոցին և 'ի հաստիչ, զի որպէս ոչ է նոցա հնար եղանել ընդ կարգս սահմանի իւրեանց, նմանապէս և ես ոչ եմ եմ փոխելոց յիմոց բարիոք խորհրդածութեանց. արդ զոր ինչ ասելոց ես արա վաղվաղակի, զի ես պատրաստ եմ 'ի մեռանել որպէս ասացի։ Եւ ամպարիշտ դատաւորն լցեալ ցասմամբ, ետ զնա 'ի ձեռս չարաչար դահճացն հարկանել և տանջել զնա յերկար։ Իսկ սպասաւորքն չարին գանեալ քարամբք զկզակս նորա, մինչև ջախջախեալ խորտակեցան ատամունք բերանոյ նորա, առ որս վարդատեսակ արիւնն կայլակեցեալ հոսմամբ ոռոգանէր զերկիրն. և անկեալ կայր առաջի նոցա իբրև զմեռեալ։ Իսկ նոցա մերկացեալ 'ի նմանէ զհանդերձիկն զոր ունէր, և առիգածեալ սրբոյն՝ տանէին 'ի բանդն և պահէին զգուշութեամբ։ Իսկ երանելի վկայն

Քրիստոսի մտանելով 'ի բանդն՝ զամենայն գիշերն հանէր 'ի գլուխ յաղօթս Աստուծոյ, բերկրալից սըրտիւ և անտրտում ուրախութեամբ գոհանայր 'ի վերայ անպատում պարգևացն Աստուծոյ, որ արժանի արար չարչարել վասն նորա. ցնծայր և օրհնէր զԱստուած. և այնպէս կայր բազում չարչարանօք 'ի խաւարչտին բանդին զօրէն փեսայի յառագաստի: Եւ իբրև այգ եղև, ածեալ լինէր զառաջեաւ սուրբն հանդերձ կապանօք առաջի դատաւորին յապարանս նորա. իսկ դատաւորն իբրև ետես զբարեյաղթ վկայն Քրիստոսի՝ խօսել սկսաւ ցնա և ասէ. Իմաստնացայր, որդեակ իմ Թէոդորէ. այժմ գիտեմ զի փոխեալ ես 'ի չար խորհրդոցն զոր ունէիր 'ի յանցելում աւուրն. ահա տեսանեմս, թէ որչափ դժուարին է նեղութիւնք մարմնոյ կամ երկիւղ մահու, վասն որոյ և ես իսկ ապաշաւեմ զերիկեան աւուրն զոր սրտմտութեամբ և բարկութեամբ յանցեայ առ քեզ. և այժմ ամաչեմ 'ի քէն, և աղաչելով խնդրեմ թողուլ հայրական աւետացս զտանջանսն՝ զոր առ քեզ ներգործեցի. յաղթեալ 'ի ցասմանէ սրտիս ոչ կարացի համբերել քոյոց ախմար և տղայական բարուցդ և երիտասարդական համարձակութեանդ: Արդ 'ի բաց դիցես այժմ առ 'ի քէն զտմարդի և զանօգուտ կամսն՝ զոր ընկալար 'ի ձեռն խրատու քրիստոնէից, քանզի գիտեմ ես ամենայն իրօք թէ նոքա հրապուրեցին զքեզ կալ հակառակ մերոցս կրօնից. արդ լուր ինձ և դարձ վերստին և վայելեսցես 'ի բազում բարութիւնս 'ի կեանս աշխարհիս այսորիկ. և ոչ միայն այս, այլ լիցիս հաճոյացեալ յաչս ամենեցուն և սիրեցեալ 'ի դուռն արքունի. ահա ասացի քեզ մեղմով զամենայն, բայց զօգուտ անձին քո դու քեզէն ընտրեսցես:

Իսկ երանելի վկայն Քրիստոսի ասէ ցդատաւորն. Լուայ զասացեալսդ առ 'ի քէն զանօգտակարսդ իմ և զանպիտանսդ, որ առ ժամանակ մի է և ապա փութով լուծանի. մի՞ արդեօք ո՞չ լուար դու յինէն առաջի քո և ամենայն ատենիդ երէկ յանցելում աւուրն, որպէս երդուայ Աստուծով իմով, ոչ փոխել 'ի հաստատուն յուսոյն իմոյ զոր ունիմ առ Քրիստոս 'ի մանկութենէ իմմէ. ապա եթէ մոռացեալ իսկ է քո,

դարձեալ կրկնեմ և երեքկնեմ և զայն ածեմ 'ի յի-շատակ անդանդաղ և յօժարական կամօք, զի հաւա-տըն իմ և յոյսն զոր ունիմ առ Տէրն իմ՝ անխախտելի է և հաստատուն. զի դիւրին է շարժել կամ փոփո-խել լերինս բարձրացեալս՝ որ կայ հանդէպ մեր, քան թէ յինէն մտացս փոփոխել և կամ 'ի բաց կալ 'ի հա-ւատոցս և 'ի յուսոյն որ առ Քրիստոս. արդ դու որ-պէս և կամիս արագապէս կատարեա զկամս հրաման-նաց քոց 'ի վերայ իմ: Եւ նոյնժամայն բարձր ձայնիւ գոչեաց փառաւոր և սքանչելի վկայն Քրիստոսի 'ի լուր ամենեցուն և ասէ. Քրիստոս Որդի Աստուծոյ, որ 'ի հայրական ծոցոյ խոնարհեցար առ ազգս մարդկան և առեր մարմին 'ի սրբոյ Կուսէն, ծնար անճառապէս և առանց արատոյ. և զկանխագիտութիւն մարգարէիցն կատարելով եկիր 'ի Յորդանան, գառն Աստուծոյ՝ որ բառնաս զմեղս աշխարհի, և նոյնժամայն տեսեալ ցե-լեալ զերկինս մեծի Կարապետին քո, և Հոգւոյն Աս-տուծոյ զի իջանէր 'ի վերայ փառակցին իւրոյ. որ զա-մենայն յանձն առեր վասն մեր բայց 'ի մեղաց, և խա-չիւ և արեամբ ազատեցեր զմեզ 'ի ծառայութենէ մեղաց. խոստովանիմ զքեզ Աստուած կատարեալ, մի յԵրրորդութենէդ, համագոյակից և փառակից, պա-տուակից և իշխանակից Հօր և Հոգւոյդ սրբոյ. խոստո-վանեա և զիս, Տէր, առաջի Հօր քոյ և հրեշտակաց սրբոց, որպէս խոստացեր. մի յանարժանութիւնս իմ հայեցցիս, այլ գթա յիս, և մի անտես առներ զծա-ռայս քո. և կատարեա զընթացս իմ ըստ կամաց քոց բարեսիրաց, զի դու միայն ես փառաց և պատուոյ ար-ժանի. և քեզ փառք յաւիտեանս. ամէն:

Իսկ անօրէն դատաւորն եւս առաւել լցեալ սրտ-մտութեամբ և բարկութեամբ՝ յարձակեաց 'ի վերայ սրբոյն զսպասաւորսն անօրէնութեան, և անտանելի տանջանօք չարչարէին զամենարջանիկ նահատակն Քրիստոսի, մինչև բազմաց իսկ ասել թէ մեռաւ. և քարշեալ ընդ փողոցամէջ քաղաքին՝ ունելով զհերաց գլխոյ, և տարեալ ընկեցին զնա 'ի բանտին. որ և անդ լինէր զաւուրս երիս: Իսկ երանեալ վկայն կոչեցեալ զայր ոմն քահանայ ճշմարտախօս և իրաւաբան բարե-պաշտօն և երկիւղած յԱստուծոյ, որում անուն էր

Գէորգէոս, որ իբրև լուաւ՝ յօժարական կամօք եկն առ նա. և ասէ սուրբն. Ո՛հ տէր իմ Գէորգէոս, յարուցեալ երթայցես 'ի վանսն հայրապետին մերոյ, առ եպիսկոպոսապետն և տէրն իմ Աթանասիոս, և պատմեսցես նմա զամենայն անցս աղետից և զկիրս չարչարանաց անձին իմոյ. և աղաչեա զնա աղօթս առնել 'ի վերայ իմ, թերևս արժանի եղէց առնուլ յանձն զմարտիրոսական նահատակութիւն։ Եւ ապա ողջունեալք 'ի միմեանց՝ առաքեաց զքահանայն, և ինքն անդէն յարուցեալ կայր յաղօթս. իսկ նախատացեալ քահանայն եկեալ փութանակի առ կաթուղիկոսն Հայոց՝ պատմեաց նմա զամենայն իրսն ստուգութեամբ։ Իսկ նա ըստ բնածին բարւոյ բարուցն և ըստ առաքինասէր կամացն զոր ունէր առ որս և այլիս և առ մնացեալս, եւս առաւել առ այնպիսիկ որ վասն հաւատոց արեամբ չափ նահատակէին, որպէս և առ սուրբ վկայիւս է տեսանել. զոր իբրև լուաւ զասացեալն առ նա 'ի քահանայէն վասն սրբոյն՝ յարուցեալ իսկոյն եմուտ 'ի սենեակ իւր հանդերձ սուրբ եպիսկոպոսօք և ուղղափառ վարդապետօք և ամենայն եկեղեցական ուխտիւն, և անկեալ յերկիր 'ի վերայ երեսաց իւրեանց՝ աղօթս մատուցանէին առաջի Աստուծոյ հանդերձ ջերմեռանդն արտասուօք զայս 'ի յերկինս համբարձեալ յօգնականութիւն զնահատակադիրն կոչէին՝ ապրեցուցանել զծառայն իւր զսուրբն Թէոդորոս, առնլով երգս ինչ 'ի սաղմոսէն մարգարէական ձայնիւ. Աստուած յօգնել ինձ նայեաց, և Տէր յօգնել ինձ փութա. և դարձեալ՝ Զայնիւ իմով ես առ Տէր կարդացի. և թէ՝ Տէր լուր աղօթից իմոց. և դարձեալ՝ Բազում նեղութիւնք են արդարոց, յամենայնէ փրրկէ զնոսա Տէր։ Եւ անդ կացեալ յաղօթս իբրու ժամս երիս, դարձեալ անդրէն վերառաքէն զնախատացեալ քահանայն Գէորգէոս առ քաջամարտիկ վըկայն 'ի բանդին, և բանս բազումս մխիթարականս զկնի նորա. և նա յարուցեալ գնաց և պատմեաց զամենայն յորդորական զբանսն և զօրինակ համբերութեանն զառ 'ի սրբոյ հայրապետէն ասացեալսն. զոր լուեալ սրբոյ վկային եւս առաւել համաստատեալ 'ի հաւատս անշարժ յուսոյն որ 'ի Քրիստոս. և քահանային

երկրպագեալ սրբոյն՝ դարձաւ անդրէն առ քահանայապետն։ Իսկ կաթուղիկոսին հրամայեալ նոյն քահանայի անուանել կերակուր ինչ 'ի պէտս մարմնոյ երանելւոյն՝ տանել 'ի բանդն. մտեալ 'ի ներքս առ նա տայր նմա ուտել. զոր առեալ եկեր առաջի նորա. և ապա յարուցեալ երկրպագեալ միաբան կացին յաղօթս և կնքեալ զինքեանս նշանաւ խաչին նորա. և աստուածուսոյց քահանայն սկսաւ երկրորդել նմա զոր ինչ գրեալ է 'ի գիրս աստուածայինս, զնահատակութիւնս բազմաչարչար վկայիցն Աստուծոյ, զնեղութիւնս առդարոյն, զհամբերատար ժուժկալութիւնս սրբոյն, և զհանդէս նախամարտիկ արանցն ընտրելոց 'ի Քրիստոս, զլլկանսն, զձաղանսն, զխաչն, զեղէգն. նաև քարոզէր նմա 'ի հին և 'ի նոր կտակարանաց։ Իսկ սուրբն և ամենասուրբն ունկնդրութեամբ լսէր նմա և զուարթութեամբ ուրախանայր, ցանկայր և փափաքէր հասանել երանաւէտ կոչմանն և անթառամ պսակացն։ Իսկ քահանային համբուրեալ զսուրբն՝ յանձն արարեալ զնա ամրածածուկ աջոյն Աստուծոյ Հօր, և ինքն դարձեալ վերստին առ եպիսկոպոսապետն։ Իսկ կաթուղիկոսին զաւուրս վեց զայս այսպէս նախախնամեալ հոգաբարձութեամբ, առաքելով զքահանայն միշտ առ նա որպէս ցուցաք յառաջագոյն։

Եւ ապա զկնի աւուրցն վեցից յղէր դատաւորն 'ի բանդն առ սուրբն 'ի պատուաւորաց իւրոց 'ի մեծամեծ աւագանւոյն[1], 'ի գիտնականացն և յընթերցողացն իւրեանց առասպելաբան ուսմանցն, խօսել ընդ նմա բանս ինչ պատրողականս, թերևս կարասցեն ածել 'ի հաւան զընտիր նահատակն։ Եւ մտեալ ամպարշտացն առ նա 'ի բանդին, տային զողջոյնն մահացու և նստէին առաջի նորա. խօսել սկսան և ասեն ցնա. Ընդէ՞ր կաս և մնաս 'ի դմին յամառութեան և նստիս 'ի խաւարչտին տեղւոջդ՝ մատնելով զանձն քո 'ի մահ, անտես առնելով զկեանս քո. վասն ո՞ւմ առնես զայդ և կամ վասն որո՞յ յուսոյ համբերես այդպիսի լլկանաց և անհանդուրժելի չարչարանաց. լուր մեզ և ընկեա 'ի քէն զընդունայն խորհուրդս կամաց

1. Յոր. աւագայնոյն։

քոց, և յարուցեալ ուղղեկից լեր մեզ, զի գնասցուք առ գլխաւոր մերոյ օրհնացն և ընկալցիս բազում ընծայս և պարգևս 'ի նմանէ և 'ի մէնջ ամենեցուն, և զերծեալ ապրեսցիս 'ի տանջանացդ յորում կաս։ Եւ այսպիսի օրհնական բազում բանս հրապուրանաց առնէին առ սուրբ վկայն խափանել կամելով զնա յառաջի եղեալ ճանապարհէն. այլ նա քանզի աստուածային հրով սիրոյն բորբոքեալ էր՝ ամենևին ոչ այլ ինչ առնէր պատասխանի առ նա եկեղոցն, բայց միայն զայս բան ասելով, թէ՝ Քրիստոնեայ եմ և Քրիստոսի ծառայ՝ ըստ վերստին ծննդեան աւազանին, և ճշմարիտ խոստովանող աստուածութեանն Քրիստոսի։ Եւ իբրև ոչ կարացին շարժել և խախտել զկարծրութիւն հաստատուն հաւատոյ նորա և տկարացան առ 'ի վանել զամուրս նորա, յարուցեալ այնուհետև ամօթալից գնացին 'ի տեղւոջէ անտի։ Իսկ 'ի միւսում աւուրն խորհուրդ առեալ դատաւորին՝ առաքէր առ սուրբն զայլս ոմանս յընչաւէտ և 'ի գոյաւոր իշխանացն՝ բերելով ընդ ինքեանս ոսկի և արծաթ և համեդերձս ազնիւս և մեծագինս. և մտեալ դնէին զայն ամենայն առ ոտս սրբոյն, և ըստ օրինակի առաջնոցն բանիցն խօսէին առ նա։ Յայնժամ ամենայն երանութեանց արժանաւոր վկայն Քրիստոսի՝ տեսանէր իմանալի ակամբ հոգւոյն զարկուած և զփորձանս բանս որկուլին, զոր ածէր 'ի վերայ ինքեան 'ի ձեռն չար սպասաւորացն անօրինին, արհամարհեալ զնոսա ցըրուէր և 'ի բաց մերժէր զպարգևս ընծայից նոցա զոր բերեալն էին նմա, և թքեալ քամահէր մղելով 'ի նոսա զկռապաշտական ձիրն նոցա. և միայն զայս բան աղաղակէր, թէ՝ Քրիստոնեայ եմ, քրիստոնեայ, ինչք ձեր և խոստումն պարգևաց ձերոց ընդ ձեզ լիցի 'ի կորուստըն յաւիտենից։

Եւ իբրև տեսին զանսասանելի զպնդութիւն հաւատոյ նորին, գնացին և նոքա ամօթալից դիմօք զօրէն յառաջագոյն եկեղոցն։ Ապա զկնի աւուրց ութև տասանց անցանելոյ՝ վատաբեկեալն պարտեցան չար սպառազէնքն մարտնչելով ընդ սրբոյ վկային։ Այլ և յետ այսչափ անտանելի չար և դառն տանջանացն զոր անցուցին անօրէնքն ընդ սուրբ մարմին երանելւոյն,

Digitized by Google

հատին 'ի վերայ նորա զվճիռ մահու այսպիսի օրինա-
կաւ. Զթէոդորոս այր ժանտ և ապարասան՝ ազգաւ
և տոհմիւ և քաղաքավարութեամբ 'ի գաւառէս Գաղ-
րաց, և զկերպարանն և զձև ունելով զաղքատու-
թեան, չքաւորութեան աղագաւ 'ի բաց կացեալ 'ի
հայրենատուր հաւատոցն և այժմ անդրադարձեալ
պաշտէ զԱստուած ոմն զխաչեալն՝ զոր Յիսուս անուա-
նեն, որ և ոչ միով իւիք կարացաք զմիտս նորա շըր-
ջել կամ շարժել յետս՝ յառաջի՛ եղեալ ճանապար-
հէն, ոչ ամենայն մեծութեամբ աշխարհիս և ոչ բը-
նաւ համօրէն տանջանարանօք զոր արկաք 'ի վերայ
նորա. այսուհետև հրամայէ մեր դատողական ա-
տեանս կախել զնա կապանօք ընդ փայտն մահապար-
տաց, և քարկոծ առնել ամենայն բազմութեամբ ըղ-
չարաբաստ մարմինն նորա: Յայնժամ անօրէն դահիճքն
ըստ հրամանի դատաւորին եկեալք 'ի բանդն առ
սուրբն, սկսան ողոքանօք բանիւք ասել ցերանելին.
Տես ահաւասիկ հատաւ 'ի վերայ քո վճիռ մահու,
արդ զոր ինչ կամիս և առնելոց ես՝ ասա մեզ վաղվա-
ղակի: Իսկ սուրբ վկայն Քրիստոսի ասէ ցնոսա. Արդ
զոր յառաջագոյն ասացի ընդ ձեզ և զնոյն դարձեալ
վերստին ասեմ, եթէ բանից ձերոց ամենևին ես ոչ եմ
լսելոց. քանզի 'ի սմին յայսմ գիշերի տեսանէի յա-
նուրջս զՏէրն իմ Քրիստոս ունելով 'ի ձեռին իւրում
թագ իմն թագաւորական և պսակ արքունական.
ձայն եղև առ իս ասելով. Թէոդորէ, եկ, ահա զըրա-
բիմնն կենաց 'ի ձեռաց պսակադրիս. արդ իմ տեսեալ
զայն ամենայն՝ ըղձալի տենչմամբ փութամ գնալ առ
նա, զի ընկալայց զվարձս վաստակոց իմոց: Արդ աղա-
չեմ զձեզ, մի խափան առնէք ընթացից իմոց առ ցան-
կալին անձին իմոյ, և մի՛ կայք ներհակ ճանապարհիս
որ 'ի կեանս անապականս կարապետէ: Իսկ նոցա հա-
նեալ զնա յարգելարանէն, ածեալ տանէին ձեռս
յետս կապեալս 'ի տեղի կատարման ասպարիսի նա-
հատակութեանն, և ամենայն բազմութիւն քաղաքին
Կեսարացւոց ընթացեալ երթային զկնի սրբոյն 'ի տե-
սարանն. և մինչդեռ հանէին զնա ընդ դուռն քաղա-
քին՝ պատահեալ նմա 'ի ճանապարհի անդ երկրորդ
արքային և ասէ ցնա. Այր դու, ընդէ՞ր մեռանիս 'ի

Digitized by Google

տարապարտուց և ընդ վայր. այժմ տես զանձն իմ հայ-հոյութեան, և անցեալ գնասցես պաշտելով զոր ինչ և կամեցիս։ Իսկ քաջամարտիկ և անպարտելի զինուորն Քրիստոսի ամենևին ոչ ետ նմա պատասխանի, այլ 'ի ձայն բարձր աղաղակեաց ասելով. Քրիստոս որդի Աստուծոյ՝ որ բնակեալդ ես 'ի բարձունս, և անքուն ակն քո զննեալ տեսանէ զխորս որդւոց մարդկան. որ քննես զգաղտնիս խորոց ամենեցուն, խնդրեմ 'ի քէն և աղաչեմ, անքննին և ինքնազօր յամենայնի, հայեաց 'ի նուաստութիւն մարմնոյ իմոյ և զաներևոյթ զօրութիւն Հոգւոյդ սրբոյ առաքեա յօգնութիւն տառապեալ անձին իմոյ, և արժանաւորեա զանարժանութիւնս իմ հասանել անսահման մեծութեանս այսօրիկ և գրիլ 'ի պարս վկայիցն որք հրաւիրեալ են յընթրիս անմահ փեսայիդ. և հեզմամբ արեամբ իմով շնորհեա զթողութիւն յանցանաց իմոց, և քեզ փառք յաւիտեանս. ամէն։

Արդ մինչդեռ սուրբ վկայն զայս առանձինն աղօթս մատուցանէր Աստուծոյ, յանկարծակի հարեալ դահճին զսուրբն՝ մղէր փութացուցանելով զնա 'ի տեղի նահատակութեանն. և սուրբն դարձեալ սկսաւ աղօթել այսպէս. Որդի Աստուծոյ և Տէր ամենակալ, փառաւորեալ և հզօր յամենայնի, անսահման և անքննին մեծութիւն, զոր ոչ արարածոց տանել բնութիւնք և ոչ հրեղինաց ոգիքն նկատեն զանակնարկելի կամս աստուածութեան քո, և չիք սահման գթութեան և ողորմութեան քո, քանզի ամենայնի դու ես Տէր՝ որ 'ի բարձրութիւնս և 'ի խորութիւնս. զի քոյով հրամանաւդ կառավարին արարածք և ակնարկութեամբ քոյով խնամարկին և առկայանան յիւրեանց կայանս։ Արդ ես անարժան ծառայս ոչ անյոյս եղեալ յիմմէ փրկութենէ, և ոչ վհատի սիրտ իմ յամենագութ ողորմութեանց քոց, զի ամենայն կենցաղական իրաց փոխանակ՝ զքեզ սիրեցի, զքեզ ընտրեցի, 'ի քեզ հաճեցայ և ամենայն փափագանօք և բաղձանօք յօժարեցի հասանել անմահ բարեաց քոց։ Արդ ողորմեաւ կանգնեցեր զանկեալս և վերածեր 'ի կեանս անմահս, և կացուցեր զիս 'ի հանդէս վկայական ասպարիսիս, արդ մի 'ի բացէ առներ յինէն զո-

զօրութիւն քո, և մի տար ապականիչ գայլոցն մտանել յանդաստանս քո, զի դու միայն ես փառաց և պատուոյ արժանի. և քեզ փառք յաւիտեանս. ամէն։

Արդ մինչդեռ սուրբն զայս աղօթս մատուցանէր Աստուծոյ՝ յախուռն յարձակմամբ յարեան 'ի վերայ նորա սպասաւորքն անօրէնութեան, և ըմբռնեալ զնա տարան 'ի տեղի կատարմանն մերձ 'ի փայտն մահու՝ զոր կանգնեալ էին 'ի սպանումն գողոց և աւազակաց 'ի մէջ բազմակոյտ հրապարակին, յորս հաւաքեալ լինէին 'ի կողմանց կողմանց արանց և կանանց հաւատացելոց և անհաւատից, իբրև զմանրամաղ փոշի ալեխառն օդով բերեալ լինէին 'ի տեղեաց տեղեաց 'ի տեսիլ նահատակութեան սրբոյն։ Ուրախութեամբ ցնծայր և կաքաւելով հրճուէր ցանկալին զուարթնոց 'ի հանդէսն յայն, մարտ եղեալ մաքրաւէր հոգւոյն երիտասարդ մանուկն և փափաքելին լուսերամիցն։ Յայնժամ ուժգնակի քարշմամբ բերեալ լինէր 'ի սպասաւորացն մերձ 'ի փայտն նահատակն քրիստոսազգեաց, և պնդեալ զնա ընդ փայտին յոտից մինչև ցլանջսն։ Իսկ անօրէն դահճին մերձ եղեալ առ սուրբն՝ ասէ. Ասա բանս ինչ հայհոյութեան և ապրեսցիս 'ի մահուանէդ, և յետ այնորիկ երթ առ զկամս հաճոյից քոց։ Իսկ ջատագովն ճշմարտութեան սուրբ վկայն Քրիստոսի լցեալ զբերանն իւր խորխով եթուք յերեսս անօրինին, և նա անդրէն դարձեալ անամօթաբար զնոյն բանս խօսեցաւ և ասէ. Երդուեալ 'ի կեանս արքային՝ եթէ ոչ լուիցես խրատու իմոյ՝ փութով բառնամ զքեզ 'ի կենացս։ Ասէ ցնա սուրբն. Դառնացի քեզ աչք արքային քո եթէ ոչ արագապէս կատարեսցես զկամս չարութեան քո առ իս։ Յայնժամ երիցս անիծեալ և թշուառական դահիճն հարեալ ուժգնակի տապարաւ զգագաթն սրբոյն, և նոյնժամայն շեշտակի ճեղքեալ մինչև յանկըն նորա. և այլ ոմն հարեալ վիմաւ զգլուխ աչաց նորա՝ և տեսանողականն կախէր զերեսօք նորա։ Իսկ մեծ վկայն Քրիստոսի, սուրբն Թէոդորոս, ձայն բարձեալ առ նոսա ասելով. Ներեցէք ինձ սակաւիկ մի։ Եւ նոքա ունկնդիր եղեալ անսացին՝ կարծելով թերևս զղջացաւ վասն սաստիկ հարուածոցն։ Սուրբն ասէ.

Երդմնեցուցանեմ զձեզ 'ի կեանս արքային ձերոյ, զի Թոյլ տալով խնայեսջիք մնալով միւսոյ աչաց իմոց, որպէս զի տեսից զլօշումն և զչարաչար քանցումն մարմնոյ իմոյ, և այնու ցնծացեալ ուրախ եղէց 'ի փրկուԹեան իմոյ զոր տուաւ ինձ 'ի Տեառնէ Աստուծոյ։ Իսկ ամպարիշտ դահճացն անարգեցին զերանելեաւն և ասեն. Մեք կարծէաք Թէ զղջանալով քո դարձցիս 'ի քոյին յամառուԹեանցդ, վասն այնորիկ ներեցաք քեզ։ Եւ անդէն վերացուցեալ դահճին եհար վաղակաւորաւն զճակատ երանելւոյն և 'ի բաց եհան զլուկաւառակն 'ի գլխոյ անտի. և սուրբ վկայն աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ և ասէ. Տէր իմ և Աստուած Յիսուս Քրիստոս, ընկալ զիս որ վասն անուանդ քո մեռանիմ։ Եւ նոյնժամայն հանդերձ կապանօքն շրջեցաւ փայտն ընդ արևելս կոյս, քանզի կանգնեալ կայր ընդ հարաւ. ընդ որ հիացեալ զարմանային 'ի նա ամենեքեան 'ի վերայ սքանչելեացն եղելոց։ Եւ յորժամ դարձաւ յարևելս ամենապատիւ սուրբն՝ յաղօԹս եկաց այսպէս. Գոհանամ զքէն, Տէր Յիսուս Քրիստոս, փրկիչ և ստեղծիչ աշխարհի, որ յաղագս դատապարտուԹեան բանական բնուԹեանս առաքեցար 'ի հայրական ծոցոյ 'ի խնդիր մեր մոլորելոցս, և զինքնազօր աստուածուԹիւնդ խոնարհեցուցեր ընդ միահու լծով, և զբազուկս քո զաշխարհակեցոյց տարածեցեր 'ի վերայ կենդանարմատ փայտին, և 'ի հարուածոյ տիգին ոչ դարձուցեր զԹիկունս քո, և ոչ զկերպարանդ հօր 'ի Թքոյն և յապտակէն. արբեր և զքացախն խառնեալ ընդ լեղւոյ և զկողահաս աղբիւր աստուածային արեանդ բացեր լուանալով զվէրսն Ադամայ, և զմուրհակս պարտեաց ամենայն մարդկան պատառեցեր 'ի վերայ խաչին, և աշխարհակեցոյց մահուամբդ քո փրկեցեր զմեզ 'ի մեռելուԹենէ մեղաց։ Եւ եԹէ անսահման և անքննակ աստուածուԹիւնդ կրեաց զայս ամենայն վասն մեր, ո՞րչափ ես առաւել հողեղէնի և ընդ մեղօք բնակեալ բնուԹեանս՝ պարտիմք հեղուլ զարիւնս մեր վասն աստուածային արեանդ, ես առաւել իմոյ նուաստուԹեանս, զոր եԹէ բիւր և զանազան վիշտք և չարչարանք կրէր յիմում մարմնի, առաւել ես պիտոյ էր վասն անբաւ բարերարուԹեանդ քո որ առ իս.

Digitized by Google

դարձեալ թէ ամենայն երկնաւոր խմբաւորութեանցն. բարբառն էր 'ի բերանի իւրում՝ Ո՞ւր արդեօք այնու ամենայնիւ կարէի պատմել զանձկալ անօրէնութիւնս քո, կամ օրհնութիւն և գոհութիւն ամենօրհնեալ աստուածութեանդ քո վերառաքել, եթէ յորքան և յորպիսի անօրէնութենէ հաներ զիս, և յորքան և յանձկալ երանութեան մերձեցուցեր. և արդ աղաչեմ քեզ...[1]։

1. Այս թերի մնայ օրինակն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Թէոդորոսի Ստրատելատի ։

Զանքնոյն և զզարմանալի երկնաձիր պարգևսն մեծահրաշ զքանչելեացն Արարչին առ դասս սրբոց վկայիցն, և զներգործութիւն համբերատար հանդիսիցն և զանազան առաքինութեանցն պատմութիւնն՝ ոչ է հնար առնել համառօտ բանակօք, նաև ոչ ընդ բազմաբողբոջ պսակացն նոցունց զգեղապայծառութիւն գրել արդարապէս, և կամ տարացոյց՝ թէ որքան բարիօրինակ տեսլեամբ հիւսեցին պսակս անթառամս, յաղթական մարտիրոսութեամբ ամբափակ մահանօք հոգւոյն պարապեալք զմարմինս իւրեանց, իբրև զոսկի 'ի բովս հրափորձեալ անցին ընդ ծածուկ ծով բազմավրդով չարութեան կենցաղոյս, յաղթողք երևեալ 'ի վերայ ընդդիմամարտութեանն բանսարկուին. զորոց և զմնաւն իսկ արիութեանցն զյիշատակ՝ 'ի մարմնականացն զարժանապէսն ոչ ոք կարէ բացայայտել. վասն զի միայն աստուածային Հոգւոյն է կարողութիւն պատմել։ Այլ սակայն թէպէտ և անհասանելի է մարդկան՝ նոցա պատմութեամբ պարունակել, սակայն ոչ է պարտ ամենևին լռել. աստացէ, ըստ բաշխելոյ աստուածային շնորհաց Հոգւոյն է կարողութիւն ծանուցանել աստուածասիրաց անձանց. զի 'ի ձեռն յիշատակի արիական և հոգեղէն զօրականացն Քրիստոսի՝ զարթիցեն մանկունք եկեղեցւոյ և թեւակոխեսցեն մտանել 'ի յա-

Digitized by Google

ռազմաստ երանաւէտ կոչմանն այնորիկ, ապաւի-նեալք զինուորութեամբ Աստուծոյ. զի 'ի ժամանակի հալածանաց կամ փորձութեանց յառնելոց 'ի վերայ՝ կարասցեն մասնակից լինել այնոցիկ որք խաչակից գտան Քրիստոսի։ Արդ այսուհետև զյիշատակ գերապայծառ վկային Քրիստոսի սկիզբն արասցուք պատմել զօրքոյն Թէոդորոսի, թէպէտ և ոչ եմք բաւական զամենայն քաջութիւն արիութեանն պատմել, սակայն խուն մի 'ի բազմաց ճառեսցուք, թէ ով ոք էր կամ ուստի կամ որպէս սկիզբն եղև և կատարած վկայութեան նորա, և զժամանակս հալածանաց նորա պատմեսցուք։ Եւ զի ոչ էր սա Տիրոնն Թէոդորոս, որոյ յիշատակն կատարի յառաջին շաբաթուն քառասնորդաց պահոցն, այլ սա քեռորդի գոլով նորա՝ պատուեալ եղև 'ի թագաւորացն ստրատելական իշխանութեամբ. զի նա վկայեաց առ Մաքսիմիանոսիւ թագաւորաւ 'ի յԱմասիա քաղաքի 'ի Կապպադովկացւոց գաւառին, ոչ հեռի 'ի միմեանց գոլով ժամանակաւ և ազգակցութեամբ։

Արդ 'ի ժամանակս անօրէն և ամպարիշտ թագաւորին Լիկիանէ, յորում ժամանակի տարածեալ լինէր 'ի նմանէ հրաբորբոք մրրիկ դառնութեան հալածանաց 'ի վերայ եկեղեցւոյն Աստուծոյ, և ամենայն ուրեք դիւաձոյլ պատկերաց բագինք ընդ բոլոր տէրութեանն Հռովմայեցւոց կարկառեալ կային, և ընդ ամենայն տեղիս գիր ուրացութեանն տարածեալ լինէր, և հրամանք այսպիսիք ընդ ամենայն քաղաքս և ընդ գեօղս յոյժ սաստկութեամբ եղեալ լինէին, զի քարանց և փայտից ձեռագործաց մարդկան երկիր պագանիցեն, և ողջակէզս և զոհս մատուցանիցեն անուանեալ աստուածոցն, և 'ի սիրտ կերակրոցն ճաշակիցեն ամենեքեան, և հնազանդեալքն այնպիսի հրամանի պարգևս և պատիւս ընկալցին 'ի թագաւորէն, իսկ որք ոչ ախորժեսցեն զայս գործել՝ հարկաւորութիւնք, գանք և տանջանք և պատուհասք սրոյ և հրոյ առաջի արկեալ լինէին. քանզի անհնարին մէջ խաւարի և խռովութեան պաշարէր զամենեսեան. քանզի զբազումս 'ի հաւատացելոց ըմբռնեալ մատնէին դատաւորացն, զի արկցեն յաղջա-

մրգջին տեղիսն դատն և անողորմ տանջանաց. և յետ բազում հարուածոց՝ որոյ պատուհասիւ զվճիռ մահու ընկալցին:

Ցայնմ ժամանակի ծագեցաւ աստղն լուսապայծառ և զամբարն ճառագայթարձակ, որ լուսաւորեալ փարատեաց զմէգ խաւարի կռապաշտութեանն, յաղթող երևեալ յամենայնի, քաջն և նախամարտիկ զօրականն, անյաղթ թագաւորին Քրիստոսի սուրբն Թէոդորոս: Քանզի իբրև ել հրամանս այս յամպարիշտ և յանօրէն թագաւորէն Լիկիանէ, զի զամենեսեան որք էին հաւատացեալք 'ի Քրիստոս ըմբռնեալ արկցեն 'ի բանդ և 'ի կապանս անհնարին նեղութեանց և տանջանաց, յայնժամ երանելի և մեծանուն վկայն Քրիստոսի Թէոդորոս, ծնեալ լինէր 'ի քրիստոնեայ և 'ի բարեպաշտ ծնողաց, 'ի գեօղն Եւխայտեայ, որ և սնեալ լինէր և վարժեալ ամենայն բարեկարգութեամբ 'ի Քրիստոս, զարդարեցեալ հաւատով և իմաստութեամբ, կրթեալ 'ի հրահանգս աստուածպաշտութեան. և մինչ դեռ յաստիս երիտասարդութեանն՝ ծաղկեալ հաւատով և գեղեցիկ տեսլեամբ և ամենիմաստ հանճարով առլցեալ, որ և սիրելի և ծանօթ եւս լինէր թագաւորաց և իշխանաց՝ որ էին յայնմ ժամանակի. քանզի և 'ի պատերազմունս բարբարոսաց անպարտելի և յաղթող երևեալ ամենագով սուրբն, վասն որոյ և զառաւելագոյն պատիւ ստրատելական ընկալեալ՝ մեծաշուք պատուով և իշխանութեամբ պատուեալ լինէր: Արդ 'ի չարասէր արբանեկաց բանսարկուին մատուցեալ յունկն թագաւորին զգացուցանէին վասն սրբոյն թէ քրիստոնեայ է, ոչ միայն ինքն այլ և ամենայն աշխարհն և քաղաքն՝ որ ընդ ձեռամբ նորա էր հանդերձ զօրօքն հրապուրեալք 'ի նմանէ՝ դարձան 'ի կռոցն երկրպագութենէ, անհաւանք լեալք հրամանաց ձերոց, ըղխորհրդական տօնս աստուածոցն ոչ կատարելով, և ոչ 'ի նուիրական զոհից նոցա ճաշակելով: Իբրև լուաւ զայս թագաւորն՝ յիմարեալ և ապշեալ՝ լի ցասմամբ վարանէր 'ի խորհուրդս իւր, թէ որպէս կարասցէ ըմբռնել 'ի վարմ մահու զայնպիսի երևելի այր. գրել և կոչել առ ինքն անպատշաճ վարկանէր, զի մի զխռո-

հուրդն նենգութեան իմացի, և զարհուրեալ ընդ-դիմացի հրամանաց մերոց։ Խորհէր 'ի միտ թէ յաղագս պատերազմական գործոյ պատճառս եղեալ երթայցէ զկողմամբն ասուրիկ[1], և 'ի նմին քաղաքի ըմբռնեսցէ զերանելին. և յայս խորհուրդ մտաց եղեալ անօրինակն, կամեցաւ առաքել զոմանս 'ի պատուաւորաց հանդերձ զօրօք՝ յԱռակլիա քաղաք Կապպադովկացւոց, յորում էր բնակութիւն երանելւոյն։ Գրեալ առ նա թուղթ հանդերձ մեծարանօք և պատուով, զի՝ Թէ հաճոյ թուեսցի կամաց քոց՝ գալ տեսանել զմեզ և երկրպագութիւն մատուցանել աստուածոց մերոց 'ի քաղաքն Նիկոմիդացւոց, եկեսցես բազում ճոխութեամբ և երևելի փառօք. ապա եթէ պատճառք ինչ լինիցի և արգելցիս, արժան է մեզ գալ տեսանել ըղկողմանսդ զայդոսիկ, և զքաղաքդ յորում բնակեալ ես, զի յոյժ ցանկացեալ եմք տեսանել և վայելել 'ի սէր քո։

Եւ իբրև հասին առ նա զօրագլուխքն և մատուցին զգիր հրամանաց հրովարտակին, նա ընթերցաւ և ուրախացեալ գոհանայր զԱստուծոյ, զի զոր ինչ յառաջագոյն խորհէր 'ի սրտի իւրում յայտնի լինել յաղագս աստուածպաշտութեանն և վկայ լինել Քրիստոսի, վաղվաղակի արդեամբք կատարելին կամք հաճոյից Աստուծոյ։ Ապա յայնժամ մեծաշուք պատուով ընկալեալ զարսն, պարգևս շնորհէր նոցա, և զինոյ զալատեան եկաւորութեան առ թագաւորն պատճառեալ յաղագս պիտոյից աշխարհին, աղաչէր զնոսա և ինչս խոստանալով նոցա, զի երթիցեն յորդորեսցեն զարքայն հանդերձ բազմութեամբ աստուածովքն իւրովք գալ 'ի քաղաքն Առակլիա. զի տեսանելով զայն ամենայն բազմութիւն քաղաքիս և գաւառիս, ուրախացեալ ցնծասցեն, և տօն մեծ կատարեսցեն հանդերձ զոհիւք երկրպագութեամբ։ Իսկ արքն այնոքիկ եկեալ առ թագաւորն, մատուցին զպատասխանիս հրովարտակին. զոր արքայն առեալ ընթերցաւ, և իբրև զմանուկ մի անմիտ խաբեալ և պատրեալ՝ կամեցաւ չուել 'ի կողմանս յայսոսիկ. համարէր անօ-

1. Օր. այնուրիկ։

րէնն թէ ամենայն խորհուրդք իւր յանդ ելեալ կա֊
տարեցաւ։ Այնուհետև առեալ զբազմութիւն հե֊
ծելազօրացն իւրոց գայ հասանէ 'ի քաղաքն Արա֊
կլիա. զոր լուեալ սրբոյն Թէոդորոսի զգալուստ թա֊
գաւորին, ել ընդ առաջ նորա մեծաշուք պատուով և
ճոխութեամբ։ Եւ յայնմ գիշերի մինչդեռ ննջէր 'ի
տան իւրում երանելին՝ տեսանէր 'ի տեսլեանն զի ձե֊
ղունք տանն վերացան և կայծակունք հրոյ փայլատա֊
կեալ իջանէին 'ի վերայ նորա. և ձայն լսելի եղեալ
որ ասէր ցնա. Զօրացիր և քաջալերեա Թէոդորէ, զի
ես ընդ քեզ եմ։ Եւ զարթուցեալ սրբոյն՝ պատմէր
մերձակայիցն զտեսիլն, և ասէր թէ՝ Հաճեցաւ Աս֊
տուած զի 'ի տեղւոջս յայսմիկ հեղցի արիւն իմ վասն
անուանն Քրիստոսի։ Եւ յարուցեալ եդ ծունր և կա֊
ցեալ յաղօթս. և իբրև կատարեաց զաղօթսն հան֊
դերձ արտասուօք, և գոհանայր զՏեառնէ։

Յարուցեալ լուանայր զգեղեցկութիւն պայծառա֊
տեսիլ երեսաց իւրոց, և զգենոյր հանդերձս մեծա֊
գինս բեհեզեայս, և հրամայեաց կազմել զոսկիակազմ
երիվարս իւր. և հեծեալ հանդերձ զօրօք իւրովք՝ գը֊
նաց ընդ առաջ թագաւորին։ Եւ տեսեալ զարքայն՝
երկիր պագանէր նմա, ըստ օրինակի թագաւորաց ող֊
ջոյն տուեալ նմա ասելով. Ողջոյն քեզ, հզօր և ինք֊
նակալ թագաւոր յԱստուծոյ առաքեալ։ Իսկ թագա֊
ւորն իբրև լուաւ զայն և ետես զմեծանձնութիւն սըր֊
բոյն, վաղվաղակի գիրկս արկեալ մեծաւ գթով և
սիրով ընկալեալ համբուրէր զնա և ասէր. Ողջոյն ընդ
քեզ արեգակնատեսիլ թագագլուխ, զի պարտ է և
քեզ թագաւորել ընդ իս։ Եւ մտեալ 'ի միասին 'ի
քաղաքն հանդերձ բազմութեամբն, որ ելին ընդ ա֊
ռաջ թագաւորին, և իջավանս արարեալ յարքունա֊
կան ապարանս՝ կազմեալ ըստ օրինի պալատանն, ար֊
կեալ գահոյս և աթոռս թագաւորին։ Զոր տեսեալ
թագաւորին ուրախացաւ յոյժ, և գովեաց զքաղաքն
և զքաղաքացիսն, և հրամայեաց Թէոդորոսի նստել.
և ասէ ցնա. Ահաւասիկ ըստ գրեցելոցն աղաչանացն
առ 'ի քէն, ով Թէոդորէ, հիւրաբար մեծարանս առ֊
նելով եկի 'ի տեսանել զքեզ և զքաղաքս քո. բերե֊
լով ընդ իս զպատուականագոյն և զփառաւորագոյն

յաստուածոց մերոց, զի երկիր պագանիցեք և զոհս նոցա մատուցանիցիք։ Պատասխանի ետ սուրբն Թէոդորոս և ասէ. Ո՛վ յաղթող և մեծ թագաւոր, բարիոք արարեր զի կատարեցեր զխնդիրս ծառայի քո. ուրախացուցանելով զմեզ գալստեամբդ քո, եւս առաւել պատուեցեր զմեզ բերմամբ աստուածոցն, զի տեսանելով զնոսա հաստատեսցին ամենեքին 'ի հրամանս աստուածպաշտութեան։ Արդ աղաչեմ զմեծութիւնդ քո, զի փոքր մի հանգիցես յաշխատութեանց ճանապարհէդ, և տացես յիս զփառաւորագոյն զաստուածսն ամենայն՝ զի տարեալ 'ի տուն իմ օծից իւղով անուշիւք, և կնդրուկ մատուցեալ խնկեցից նոցա, և երկիր պագեալ զոհս մատուցից 'ի տան իմում առանձնականն. և այսպէս զկնի այսորիկ բերեալ 'ի հրապարակս առաջի ամենեցուն զոհեցից. զի հայելով և տեսանելով զայն՝ ամենեքեան յորդորեսցին 'ի նոյն նախանձ բարեպաշտութեան։ Իբրև լուաւ զայս թագաւորն՝ հաճոյ թուեցաւ բանք սրբոյն յոյժ, և հաւատայր ասացելոցն 'ի նմանէ։ Եւ հրամայէր բերել և տալ ցնա զամենայն կուռս զոսկեղէնս և զարծաթեղէնս. զոր առեալ սրբոյն տանէր 'ի յապարանս իւր առ 'ի հանգուցանել զնոսա։ Եւ յարուցեալ 'ի գիշերին յայնմիկ, խորտակէր մանրէր զամենայն աստուածսն, և հանեալ բաշխէր աղքատաց և կարօտելոց։

Իսկ յետ երից աւուրց անցելոց, հրամայէր արքայն առ ինքն կոչել զմեծն Թէոդորոս, և ասէ ցնա. Ո՛վ ազնուականդ և փառաւորեալդ 'ի թագաւորացն՝ որ յառաջ քան զիս էին, և առաւել մեծարեալ և պատուեալ եղեր յիմմէ մեծութենէս. արդ ցոյց զյօժարութեան սէր քո՝ որ առ աստուածսն մեր և առ մեզ, և մատուցեալ առաջի ամենայն ժողովրդեանն զոհեա նոցա, զի սոքա ամենեքեան տեսանելով զքեզ՝ մեծայօժարութեամբ կատարեսցեն զհրամանս մեր։ Եւ մինչդեռ կամէր սուրբն պատասխանի առնել թագաւորին, ահա մի յառաջ եկաց յիշխանացն, որում անուն էր Մաքսենտենէս, և ասէ. Ո՛վ արքայ քաջ, ոչ իմացեալ ծանեար զդաւաճանութիւն ամպարիշտ ստրատելատիդ, թէ որպէս ստեալ խաբեաց զմեծութիւնդ քո յաղագս բարեյաղթ աստուածոցն. քանզի

յեռանդեան գիշերին եղանելով իմ յապարանից իմոց, տեսի զաղքատ ոմն, զի դայր խնդալով և ունէր 'ի ձեռին իւրում զոսկիակուռ գլուխ մեծի աստուածուհւոյն մերոյ Արտեմիդեայ։

Զայս իբրև լուաւ Թագաւորն՝ յոյժ 'ի զարմացման եղեալ հիանայր, և ոչ հաւատայր ասացելոցն 'ի նմանէ. ասէ ցսուրբն, թէ՝ Արդամբ են ասացեալքս այսոքիկ։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ. Այո, Ճշմարիտ և արդար են, ոչ ուրանամ, քանզի արդար արարի զոր արարի. արդ՝ եթէ աստուածք քո ինքեանց օգնել ոչ կարացին, քեզ զիարդ կարասցեն օգնել։ Յայնժամ Թագաւորին այլադունեալ երեսքն 'ի բարկութենէն, և լցեալ ցասմամբ՝ ասէր. Վա՜յ ինձ, զի խաբեցայ իբրև զմանուկ մի տղայ, և ծաղր եղէ յաչաց ամենեցուն. արդ զինչ արարից կամ զինչ գործեցից՝ ոչ գիտեմ. զի ես այր թագաւոր և իշխան գոլով այնքան զօրաց և աշխարհաց՝ հանդերձ ամենայն զօրօք իմովք խաբեալ եկի յոտս անօրինիս այս, եղէ նախատինք գաւառիս և քաղաքիս, կորուսանելով զբարեյաղթ աստուածսն ամենայն։ Եւ տեսեալ սուրբն Թէոդորոս զԹագաւորն լցեալ այնպիսի յիմարութեամբ՝ ծիծաղեցաւ ընդ միտս իւր և ասէ. Ո՛վ անմիտ դու, լցեալդ ամենայն անօրէնութեամբ, զայդ ո՞չ ածէիր զմտաւ յառաջագոյն, եթէ ես քրիստոնեայ գոլով և ծառայ Քրիստոսի, զիարդ խաբեցայց 'ի պատրողական և 'ի կորստական հրամանաց քոց։ Այլ զի ծանիցես արդեօք խաբեալ իբրև զմանուկ միամիտ, վասն այնորիկ ցուցի քեզ զտկարութիւն աստուածոց քոց, զի յամօթ արարի զամպարշտութիւն քո. սնոտի և անցաւոր մեծութեամբ հպարտացեալ ես, և ոչ ունիս յոյս և ակնկալութիւն անանց մեծութեանն և մշտնջենաւոր կենացն, և ոչ ճանաչես զայն որ ետ քեզ զառժամանակեայ մեծութիւնդ, այլ նանրացեալ ես խաբէութեամբ բանսարկուին և խաւարեալ 'ի լուսոյ փառաց Միածնի որդւոյն Աստուծոյ, և ամբարհաւաճեալ չարին ազդեցութեամբ ոչ գիտես զինչ խօսիս։ Իսկ ես զամենայն արարածոց զփառս զայսոսիկ, որք օտարացուցանեն յԱստուծոյ՝ սնոտիս համարիմ, զի զյաւիտենական կեանս ժառանգեսցից, զոր ակն ոչ ե-

տես և ունկն ոչ լուաւ զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց։ Իսկ ձեզ և աստուածոց ձերոց նութեալ պահի հուրն յաւիտենական, որ պատրաստեալ պահի սատանայի և զօրաց նորա։

Թագաւորն ասէ. Ա՛յ հպարտ և անհնազանդ ամբարտաւան Թէոդորէ, զիս թէ անարգես հանդերձելոց, զի յաղագս անսաստղոյ իմոյ եկեսցես 'ի լաւութիւն. իսկ զաստուածսն ընդէ՞ր անարգեցեր։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ. Այդ իսկ է ցուցումն անմտութեան քո, զի տեսանելով զանշնչութիւն դիւաձայն պատկերաց քոց, դարձեալ յանդգնելով աստուածս անուանես զնոսա, որք են իբրև զձիս և զջորիս, զի ոչ գոյ 'ի նոսա իմաստութիւն, սաստել անմտագոյն դուք, և անուանեալ աստուածքն որ 'ի չարաղև մնայց են արարեալ, կոփեալ 'ի ձեռաց ճարտարաց։ Եւ լուեալ Թագաւորն բարկութեամբ ասէ. Յայտնեալ է ոչ համբերեցից քեզ, 'ի չարաչար տանջանս մատնեմ զքեզ։ Եւ հրամայեաց դահճացն մերկացուցանել զսուրբն, և տարածել զձեռսն քառակուսի պրկմամբ, և դալար արջառաջլօք անխնայ հարկանել զթիկունսն և զլանջսն և զորովայն նորա. և այնքան հարկանէին զերանելին, մինչև տանջիչքն անաստուած տկարացեալ լինէին։ Եւ մարմինք սրբոյն գղեալ 'ի չարաչար հարկանելեացն, և արիւն յոյժ հոսէր 'ի նմանէ. և ապա հրամայէր կապարեայ մրճօք հարկանել զպարանոց սրբոյն անխնայաբար։ Եւ մինչդեռ հարկանէին՝ հրամայեաց զի զամենայն մնացեալ մարմինս սրբոյ վկային, երկաթի եղնգամբք քերեսցեն, և ապա հուր մատուցեալ այրեսցեն զամենայն վէրս մարմնոյն։ Այրեցին և խարովեցին զամենայն մարմինն ըստ հրամանի Թագաւորին։ Իսկ սուրբ վկայն առաւել քան զառաւել համբերէր 'ի վիշտս անհնարին նեղութեանցն, և գոհանայր զԱստուծոյ զի ցանկութիւնք նորա կատարեցան. և իբրև առ ոչինչ համարեալ զայնպիսի անըմբերելի տանջանսն՝ ասէ ցԹագաւորն. Ո՛վ սպասաւոր և որբանեակ սատանայի, և Թշնամի ամենայն արդարութեան, ո՞չ տեսանես զի տանջիչք քո տկարացեալ եղեն, և յանդգնութեամբ ամբարհաւաճութիւն քո ցածեալ եղև, և բռնութիւն քո յաղթեցաւ, և բանս-

ապիկուն հոգւոյն քո տառապանաց յանմեթ եղէ. և որքան վերքին մարդս իմ ապականի 'ի տանջանաց քոց, այնքան ներքին մարդս իմ նորոգի 'ի կենանն յաւիտենից:

Եւ Թագաւորն բարկացեալ յոյժ՝ հրամայէր զինուորացն զի տարցեն 'ի բանդ զերանելին, մինչև խորհեսցի վասն նորա թէ որով մահուամբ սատակեսցէ զնա. և իբրև արկին 'ի բանդ, յետ աւուրց ինչ հրամայեաց բերել առաջի իւր, և բազում բանիւք հարցափորձեալ՝ ոչինչ կարաց համոզեցուցանել զերանելին: Արդ հրամայեաց զի հանցեն զնա 'ի խաչ, և նետաձիգս լնուլով ամենայն բազմութեան զօրացն: Իսկ վկայն Քրիստոսի մեծաւ ցնծութեամբ երթայր ընդ մէջ զինուորացն. և եկեալ 'ի խաչն՝ կապեցին զձեռս և զոտս նորա, և հանեալ կապեցին զնա ընդ խաչափայտին. և բազմութիւն զօրացն նետաձիգ եղեալ 'ի նա՝ հարկանէին զերեսս և զաչս որդոյն: Իսկ նահատակն Քրիստոսի համբերելով գոհանայր զԱստուծոյ, և առ ոչինչ համարէր զամենայն վիշտս նեղութեանցն: Արդ մատուցեալ յետ այսորիկ հատին զառնանցի անդամն նորա, և բազմութիւնն որ շուրջ կացեալ էին՝ լային ամենեքեան: Եւ Աւգարոս ծառայ և դպիր գրելով որդոյն, որ հրամանաւ առեալ էի մի ըստ միոջէ գրել զամենայն, իբրև տեսի զանչափ նեղութիւնսն՝ 'ի բաց ընկեցի զքարտէզն 'ի ձեռաց իմոց, երթեալ անկայ առ ոտս նորա լալով դառնապէս. և տեսեալ որդոյն զարտասուսն իմ՝ ասէ ցիս նուաղ և տկար ձայնիւ. Ո՛վ Աւգարոս, մի տրտմիր և մի հեղգար 'ի գործոյդ քումմէ, այլ զոր տեսանես՝ կատարեա, և անսաս սակաւիկ մի, զի տեսանելով քո զվախճան կատարածի իմոյ՝ գրեսցես: Եւ զայս իբրև ասաց՝ համբարձ զաչս իւր յերկինս և ասէ. Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Աստուած իմ, որ անճառելի բարերարութեամբ քո մատակարարես զամենայն, որ և 'ի ձեռն միածնի Որդւոյ քո և ճշմարիտ սուրբ Հոգւոյդ՝ պարգևեցեր ինձ համբերութիւն, զի դու, Տէր, յառաջագոյն խոստացար ինձ և ասացեր, թէ՝ Ոչ թողից զքեզ, այլ յամենայն ժամ եղէց ընդ քեզ և փրկեցից զքեզ: Եւ արդ ընդէր թողեր զիս, Աստուած իմ, և հեռի արարեր զգթ

թութիւն քո յինէն. քանզի վայրենաբարոյ զա-զանք գիշատեցին զմարմինս իմ վասն սիրոյ անուանդ քո. բիւրք աչաց իմոց արտասուս ելին յինէն, և մարմինք իմ հալեցան 'ի հրոյ, և մատունք իմ փշրեցան, և ե-րեսք իմ այլայլեալ եղեն, արտաքոյ եղեն մարդ-կային բնութեանս, անձն իմ տառապեալ դողացաւ յերկիւղէ չարչարանաց խաչիս: Եւ արդ, Տէր իմ և Աստուած իմ, վասն քո համբերի այսմ ամենայնի, տարեալ սրոյ և հրոյ և բազում նեղութեանց. վասն որոյ աղաչեմ զքեզ ընկալ զհոգիս իմ վաղվաղակի, և հանգո ըստ հաճոյից քոց, զի դու կարող ես յամե-նայնի:

Եւ զայս իբրև ասաց՝ լռեաց. քանզի նուաղեալ էին ամենայն անդամք մարմնոյ վկային, և 'յօշեալ տա-րեալ գոգ որովայնի նորա 'ի քերանացն և յողողա-ծեծն ատանելոյն: Իսկ անօրէնն և ամպարիշտն Լիկի-նէ կարծեցեալ թէ մեռաւ սուրբն, հրամայեաց պա-հապանս կացուցանել, զի զօրն և զգիշերն ողջոյն 'ի վերայ խաչին ազգին մարմինքն: Իսկ յառաջին պահու գիշերոյն՝ առաքեցաւ հրեշտակ յԱստուծոյ, և իջու-ցեալ 'ի խաչէն առողջացոյց ամենևին զմարմինս նորա, և ասէ. Ուրախ լեր և զօրացիր, զի Տէր ընդ քեզ էր և է և եղիցի յաւիտեան. և արդ ընդէ՞ր, ասացեր, թէ հեռացար յինէն. վասն որոյ կատարեաց զընթացս ճգնութեան քո, և դու երթաս առ Յիսուս փրկիչն և ընկալցիս զանապական պսակն յարքայութեան ար-դարոց: Եւ զայս ասացեալ՝ վերացաւ յերկինս: Իսկ սուրբն Թէոդորոս տեսեալ զմարմին իւր ամենևին բժշկեալ 'ի վերաց անոտի՝ ամբարձ զձեռն իւր յեր-կինս, գոհանայր զՏեառնէ և ասէր. Բարձր առնեմ զքեզ, Աստուած իմ և Թագաւոր իմ, և օրհնեմ զա-նուն քո յաւիտեան և յաւիտեանս յաւիտենից: Եւ 'ի բազում ժամս աղօթեալ՝ առաքեաց զամէնն:

Եւ ընդ այգն ընդ առաւօտն կոչեաց Թագաւորն երկուս ոմանս 'ի պատուաւորացն և ասէ. Երթայք հանդերձ զօրականօք, իջուցէք 'ի խաչէ անտի զչարա-մեռ մարմին խաբողին այնորիկ և բերջիք առաջի իմ, զի հրամայեցից դնել 'ի կապարեայ տապանի և ընկե-նուլ 'ի խորս ծովու, զի մի յափշտակեալ քրիստոնէ-

իցն առեալ պատուեսցեն ըստ սովորութեան իւրեանց։ Եւ իբրև գնացին զօրագլուխքն և մինչդեռ 'ի քացեալ էին՝ տեսին զխաչն ունայն 'ի մարմնոյ սրբոյ վկային և հիացեալ զարմանային։ Եւ ասէ Անտիոքոս ցՊատրիկիոս. Արդեօք ճշմարիտ է զոր ասեն քրիստոնեայքն, եթէ Քրիստոս յետ երից աւուրց յարեաւ 'ի մեռելոց, քանզի այժմ տեսանեմք ստոյգ եղեալ զբանն նոցա։ Իսկ Պատրիկիոս ընթացեալ առ խաչն, տեսանելով զսուրբ վկայն Թէոդորոս նստեալ մերձ առ խաչին ամենևին առողջ մարմնով, և պատմէր բազմութեան ամբոխին զմեծամեծ սքանչելեացն Աստուծոյ որ եղեն առ նմա, աղաղակեալ երկոցունցն մեծաւ ձայնիւ և ասեն. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից և չիք այլ ոք Աստուած բայց 'ի նմանէ։ Եւ երթեալ անկանէին առ ոտս սրբոյն հանդերձ զինուորօքն որք ընդ նոսա՝ թուով ութսուն և երկու, և ասէին թէ և մեք քրիստոնեայ եմք և Քրիստոսի ծառայք. աղաչեմք զքեզ, ընկալ զմեզ զոգփոխացեալքս 'ի ճանապարհէն ճշմարտութեան, և աղաչեա վասն մեր զարարիչն Աստուած, զի և զմեզ արժանի արասցէ ողորմութեան շնորհաց իւրոց։ Զայս լուեալ թագաւորին, յոյժ բարկացեալ, հրամայեաց բդեշխին՝ որում անուն էր Կեստոփս, զի տարցէ 'ի զօրականացն անձինս երեք հարիւր, որք երթեալ կոտորեսցեն զնոսա։ Եւ իբրև գնացին ըստ աջողելոյն Աստուծոյ, տեսեալ զսքանչելիսն Աստուծոյ հաւատացին և նոքա 'ի Քրիստոս. և եդև ժողով բազմութեան ամբոխին որք աղաղակէին մեծաձայն բարբառով և ասէին. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, այն որ այսպիսի սքանչելիս արար, նա միայն է Աստուած. արդ եկայք քարկոծ արասցուք զանօրէնն Լիկիանէս, զի թագաւոր մեր Աստուած է՝ զոր Թէոդորոս քարոզեաց։ Եւ 'ի լինել այսպիսի խռովութեանց՝ յոյժ ամբոխէին ընդ միմեանս, բազում արիւն հեղութիւն լինէր 'ի մէջ խառնիճաղանճ ռամկին։ Իսկ մի ոմն յանօրինացն՝ որում անուն էր Լէանդրոս, հանեալ զսուսեր իւր՝ ընթացաւ 'ի վերայ սրբոյն Թէոդորոսի զի սպանցէ զնա. և տեսեալ զայն բդեշխին՝ ձգեալ զձեռն իւր կորզեաց զսուրըն 'ի նմանէ, և սպան զանօրէնն Լէանդրոս։ Իսկ այլ ոմն՝ որում անուն էր Մեր-

դրան՝ ելեալ ընդ մէջ անհնարին յարձակեցան 'ի վերայ բդեշխին և հարեալ սրով սպան զնա: Իսկ երանելին իբրև ետես զպատգամութեանն խաղաղութիւն, մտեալ 'ի մէջ նոցա և աղաչանօք խաղաղացուցանէր զամբոխն. և տեսեալ բազմութեանն զսուրբն՝ զարմացան 'ի քաղաքն մեծաւ ուրախութեամբ. և մինչդեռ անցանէին և մերձ եղեն 'ի դուռս բանդին, ուր էին արգելեալ կալանաւորքն ամենայն, աղաղակեցին ամենեքին 'ի բանդին և ասեն. Ողորմեաց մեզ, ծառայ Աստուծոյ բարձրելոյ: Եւ ժողովուրդն իբրև լուան՝ ասեն. Հրամայեա մեզ զի խորտակեսցուք զփականակս զդրունս բանդին, և արձակեսցուք զարգելեալսն որ 'ի նմա: Իսկ սուրբն արգել զնոսա 'ի խորհրդոյն. և ինքն մերձ եղեալ առ դուրսն՝ աղօթեաց առ Աստուած, և կնքեաց նշանաւ խաչին. և ինքնին բացեալ եղև, և կապանք նոցա լուծան. և ելեալ արտաքս արգելեալքն անկանէին առ ոտս նորա և գոհանային զԱստուծոյ և զսրբոյն, և նա ասէ ցնոսա. Երթայք խաղաղութեամբ յիւրաքանչիւր տեղիս: Բազում և այլ սքանչելիս կատարէր Աստուած 'ի ձեռն նորա, զի հիւանդք և ախտաժէտք և այսահարք բժշկէին աղօթիւք նորա:

Եւ տեսեալ անօրինին Արկիանէ զի ամենայն ժողովուրդն Հելլենացւոց՝ դարձեալ 'ի բաց կային յաստուածոցն պաշտամանէն և հաւատային 'ի Քրիստոս, բարկացաւ յոյժ և տուաքեաց զօրականս 'ի զինուորացն, զի երթիցեն դատել յանհնարինն և հատցեն ըզգլուխ սրբոյն. որք եկեալ փականակի կատարեցին զհրամանս նորա, հատանելով սուսերաւ զգլուխ երանելւոյն: Եւ այսպէս կատարեցաւ յաղթող և մեծ նահատակն Քրիստոսի սուրբն Թէոդորոս, յամսեանն յօգոստոս որ օր ԺԲ. էր, 'ի փառս Աստուծոյ:

Իսկ յետ վկայութեանն սրբոյն՝ ըստ հրամանի նորին, որպէս յառաջագոյն պատուիրեալ էր Աբգարու ծառայի իւրոյ, առեալ զմարմին սրբոյն պատեցին սուրբ կտաւօք և անուշահոտ խնկօք, և եդին 'ի տապանի և տարեալ հանգուցին 'ի ժառանգութիւն նորա հայրենի գեղջն Եւխայտեայ: Եւ բազմութիւն ժողովրդեան Ամասիեայ քաղաքին երթալով զկնի նշխարաց սրբոյն, մոմեղինօք լուցելովք և խնկօք անուշահոտիւք

և երգովք հոգևորովք ըստ սովորութեան քրիստոնէից և եղին յիւրում հանգստարանին: Եւ բազում սքանչելիք կատարեցան Աստուած 'ի ձեռն գերեզմանի նշխարաց սրբոյն, որ լինին մինչև ցայսօր, որ հաւատով մերձենան 'ի նա. զի յոր յիշատակի վկային լինի բազմութիւն ժողովոց յամենայն ազգաց, որք մեծաւ պատուով և ընծայիւք կատարեն զյիշատակ նորա, զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւորէ: Քանզի սուրբս այս առաւել քան զարեգակն պայծառագոյն՝ անմատչելի փայլմամբ փայլեցոյց զվարս առաքինութեան իւրոյ անբիծ և ուղիղ հաւատով, հերքեալ զիշխանն անօրէն հանդերձ գործակցօք իւրովք. սա և զպատուականութիւն անշարժ յուսոյն հաստատուն պահեաց, և զԱստուած կենդանի 'ի կեանս իւրում փառաւոր արար: Սա խաչակից և մահակից վկայ եղև կամաւոր չարչարանացն և մահուանն Տեառն, որում փոխանակեալ զմահ իւր՝ մեռոյց անուշահոտ պատարագ ըստ հաճոյից նորա: Քանզի ճշմարիտ մահ սորա հաշտութիւն եղև հրեշտակաց և մարդկան, բարձումն անիծից և ընտանութիւն առ Աստուած: Սա և հեղմամբ արեանցն իւրով 'ի բաց ընջեալ շիջոյց զկռապաշտութիւն մոլորութեանն, և եղև հիմն հաւատոյ, կնիք եկեղեցւոյ, դուռն յերկինս մտողաց: Սա և 'ի մէջն պատուի յիշատակօք և տօնիւք պայծառակերպութեամբ: Զպատմութիւն նահատակութեան նորա գրելով և ուսանելով ազգաց որ գալոց են, զի լիցուք վկայք վկայեցելոյն, մինչև հասցուք ամենեքին առ հանդիսադիրն Քրիստոս: Սա վասն մեր բարեխօսէ միշտ առ բարեգութն Աստուած, զի և մեզ բացցէ զդուռն ողորմութեանն, վայելել ընդ նմա յանսպառ բարիսն: Այլ որք հաւատով և երկիւղիւ և մեծաւ յօժարութեամբ կատարեն զյիշատակ վկայիս Քրիստոսի, զոր ինչ և հայցեն 'ի Տեառնէ՝ եղիցի նոցա. և մահակից և վարձակից եղիցին գործոց ընդ ամենայն սուրբս 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր, որում փառք և զօրութիւն յաւիտեանս. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Թէոդորոսի Եպիսկոպոսի և Թէովնայ կախարդի։

Յամի իններորդի Դիոկղետիանոսի թագաւորի, և յառաջին ամի հալածմանցն, արար Դիոկղետիանոս եօթանասուն աստուածս ոսկեղէնս, և կոչէր 'ի նոսա մեծ Աստուած զԱպողոնն յարուսն, և յեգսն՝ զԱստղիկ։ Եւ ետ հրաման 'ի թագաւորութեանն իւրում ասելով, թէ՝ Նոքա են աստուածք որ արարին զերկինս և զերկիր, և որ սոցա հնազանդի՝ կացցէ և առցէ պարգևս բազումս. իսկ որ ոչ հնազանդի Աստուծոյ՝ զոհել և երկիր պագանել, տանջեսցի չարաչար տանջանօք, զի զիմ հրամանս արհամարհեաց։

Յայնժամ Դիոկղետիանոս ետ զնոսա չորից զինուորաց, զոր ունէր յարքունին պատուականագոյն, որոց անուանքն են այս. Բասոս, Եւսեբիոս, Եւտիքոս, Բասիլիոս. և ետ զնոսա 'ի նոսա զի պահեսցեն։ Եւ նոցա առեալ մուծին զնոսա 'ի տունն Բասլի 'ի պահ, և էին անդ զամիսս երիս։ Եւ յորժամ կամէր անաստուածն Դիոկղետիանոս նոցա զոհել կամ երկիր պագանել, հրամայէր քրմացն բերել զնոսա 'ի հրապարակ, և բերէին զնոսա քուրմքն սրբելով 'ի նոցանէ զ'ի վերայ անկեալ փոշին, ջնջէին և շողացուցանէին, և այլ պէսպէս պաճուճանս առնէին նոցա, և քարոզ կարդային ասելով. Նոքա են աստուածք որ կեցուցանեն զաշխարհս ամենայն։ Եւ ահ մեծ արկանէին ամենայն

ազգաց։ Եւ յորժամ տեսանէր զնոսա Թագաւորն՝ արագ անկեալ երկիր պագանէր նոցա. և եդեալ զծիրանիս առ ոտս նոցա՝ զոհէր և ասէր. Սոքա են աստուածք որ կեցուցանեն զմեզ։

Եւ այս այսպէս եղեալ, մատեաւ յանկարծակի եպիսկոպոսն, որում անուն էր Թէոպոնթոս, որ յառաջ վկայեաց յայն հալածանս. և ասաց Դիոկղետիանոսի Թագաւորի. Գիտես Թագաւոր, զի ոչ են սոքա աստուածք, այլ ոսկի և արծաթ և փայտ և քարինք, գործք ձեռաց մարդկան. աչս ունին և ոչ տեսանեն, ականջս ունին և ոչ լսեն, ձեռս ունին և ոչ շօշափեն, ոտս ունին և ոչ գնան. գործք ձեռաց մարդկան, հիւսանց, ոսկերչաց և ճախարակահանաց. ոչ չար ումեք կարեն առնել և ոչ բարի։ Այլ Աստուծոյ կենդանւոյ և ճշմարտի՝ արարչի երկնի և երկրի և ծովու և ամենայն որ ՚ի նոսա, և ստեղծչի և արարչի ամենայն աշխարհի, աներևութի և անհասի, որ մինչ յաւիտենից յաւիտենից, արարչին զերկինս և զերկիր բանիւ իւրով, որ շնորհեաց մեզ շունչ կենդանութեան, նմա պարտ է երկիր պագանել և ՚ի նմանէ երկնչել. հանդերձ միածնաւ Որդւովն նորա Տերամբ մերով Յիսուսիւ Քրիստոսիւ, որով արար զարարածս. նա է ճշմարիտ Աստուած։ Քանզի վասն փրկութեան մարդկան խոնարհեալ՝ առաքեաց զմիածին Որդին իւր զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, զի զերծուսցէ զազգս մեր ՚ի մոլորութենէ աշխարհիս. և նա եկեալ փրկեաց զմեզ, զինքն մատնեաց վասն մեր. երկայնամիտ և բազումողորմ։ Արդ պարտիմք զնա ճանաչել և դաւանել գիտելով զերկայնմտութիւն նորա, քանզի նա է Աստուած. այլ սոքա որ ՚ի ձէնջ կոչին աստուածք՝ մեռեալք են, քանզի հալին հրով և ապականին, և եթէ տաս ինձ ՚ի վերայ սոցա իշխանութիւն՝ տեսցես զսոսա ոչինչս։

Եւ բարկացեալ Թագաւորն՝ ասէ ցնա. Որպիսւոյ պատուի ես, զի զայդպիսիսդ իշխես ասել։ Եւ պատասխանեալ երանելին ասէ. Քրիստոնեայ եմ և երկիւղած յԱստուծոյ։ Ասէ ցնա Թագաւորն. Քրիստոնեայ ես թէ և եպիսկոպոս։ Պատասխանեաց երանելին. Քրիստոնեայ եմ և եպիսկոպոս. այլ այժմ լաւա-

դոյն եպիսկոպոսութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիս-
տոսի ցանկալւոյ, յաւիտենականին և անապականին.
քանզի այսր աշխարհիս եպիսկոպոսութիւնս առ ժա-
մանակ մի է, իսկ յոր յուսացաքն՝ անանց է. և երա-
նելի է մարդ որ զկեանս իւր անբիծ վարեաց յաշ-
խարհիս յայսմիկ, որ պարծանս եպիսկոպոսութեան
ընկալցի 'ի հանդերձելում աշխարհին։

Ասէ ցնա թագաւորն. Ոչ 'ի հակառակութիւն բա-
նից կոչեցայք 'ի քէն, այլ 'ի հաւանութիւն գործոց
յանդիմանականաց, զոհել աստուծոյ, մանաւանդ մե-
ծին Ապողոնին, որ կարող է փրկութիւն քեզ շնոր-
հել. արդ այժմ գիտեա, թէ զայդ առնես՝ կեցցես և
պարգևս առնուս յինէն. քանզի որպէս կարող եմ մե-
ծապէս պատուել զքեզ պատուիրանաց իմոց, նոյն-
պէս և տանջել զընդդիմակացսն իմ. և այժմ խնայեա
'ի քեզ, և շահեա զտանջանաց՝ զոհելով, ապա թէ
խստանաս ընդդէմ, հարկես զիս վճիռ տալ 'ի վերայ քո։

Եպիսկոպոսն ասաց. Գիտեա թագաւոր, զի զայս
աստուածս ոչ պաշտեմ և ոչ զոհեմ, քանզի ոչ են
աստուածք. և տանջանաց քոց և խոշտանգանաց և
կտտանաց՝ և ոչ առկաւ մի հոգամ վասն սիրոյն Տեառն,
քանզի դիւրաւ է, թէ մի երկնչիք 'ի սպանողաց զմար-
մին և զոգին չկարողաց սպանանել։ Արդ մարմնոյ իմոյ
ունիս իշխանութիւն, որպէս կամիս արա ընդ դա.
քանզի պատրաստ եմ ամենայն տանջանաց զոր ածես
'ի վերայ իմ՝ համբերել, մինչև խափանեսցիս զամե-
նայն խնայս հօրն քո սատանայի, խոստովանելով զա-
նուն Տեառն իմոյ Յիսուսի Քրիստոսի. և ես առաւելին
վկայ եղէց յայժմու հալածանացս, և համբերութիւն
արութեան իմոյ յօժարեցուցանէ զիս. յետ իմ պա-
տերազմել կամիս վասն հաւատոցս այսոցիկ. և յօժա-
րութեամբ վկայեցեն զուրեանց փրկութիւնն՝ զՏէրն
մեր Յիսուս Քրիստոս։ Վասն որոյ եթէ կամիս տան-
ջել զիս զամիս մի ողջ և կամ զողջ ամն՝ պատրաստ
եմ զամենայն տանջանս քո յանձն առնուլ, որ հանա-
պազօր ածես 'ի վերայ իմ. և ոչ երկեայց վասն հա-
ւատոցս այսոցիկ պատերազմելով, այլ Աստուծոյ զօ-
րութեամբն յաղթեցից քեզ և տանջանաց քոց։

Յայնժամ բարկացեալ Դիոկղետիանոսի թագաւո-

րէ, և մեծաւ ցասմամբ հրամայեաց 'ի հնոց հրոյ արկանել զնոսա: Իսկ անօրէն զօրականքն պատրաստեցին զհնոցն յայգուէ մինչև ցվեցն ժամն. և հնոցին բորբոքեալ առաւել յոյժ. պատասխանեաց երանելին եպիսկոպոսն՝ մինչչև արկեալ էին 'ի հնոցն, և ասաց ցզօրականսն. Այժմ տեսանէք զզօրութիւնն Քրիստոսին իմոյ, զի վասն անուան նորա այս ընդ իս անցանէ: Եւ զայս ասացեալ ընկէց զինքն 'ի հնոցն առաջի ամենայն զօրականացն և ամենայն քաղաքութեանն. և էր 'ի մէջ հնոցին փառաւորելով զԱստուած: Իսկ զօրականացն համարէին զնա մեռեալ, զնոցին:

Եւ մնա 'ի մէջ գիշերին կացեալ երանելին 'ի մէջ հնոցին՝ աղօթեաց և ասէ. Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, վասն որոյ զտանջանս զայս յանձն առնում վասն անուան քո. զի ամենակալեան որ կամիս մեկայել յետ իմ՝ զօրացին լինելով նշանօքն. այս Աստուած իմ, և ցոյց անօրինացս եթէ ոչինչ զօրէ:

Եւ զայս ասացեալ երանելւոյն եպիսկոպոսին 'ի հնոցին. և ահա լոյս երևեալ առաջնորդէր նմա, ածելով զնա առ թագաւորն 'ի քուն էր: Եւ կացեալ առաջի դրանն, և նորա բացեալ, և այլ դրունքն միանգամայն բացան, և առաջնորդէր նմա լոյսն՝ մինչև կացոյց զնա 'ի սենեկի թագաւորին. զարթոյց զնա և ասէ. Թագաւոր, ճանաչե՞ս զիս. ես եմ Թէոպեմպտոս ծառայն Աստուծոյ, ոչ մեռայ այլ կենամ: Յայնժամ լուեալ թագաւորն՝ խռովեցաւ յոյժ: Եւ իբրև այգ եղև՝ հրամայեաց թագաւորն յառաջ մատուցանել զզօրականսն, և ասէ ցնոսա. Վասն է՞ր զգաստապաշտութեանն մենէն զերիտասարդեայն՝ ոչ արկէք 'ի հնոց հրոյն. կարծեմ թէ արհամարհեցէք զհրամանս իմ: Պատասխանեցին զօրականքն և ասեն. Թագաւոր, յաւիտեան կաց. մարդն այն յերեկի հետէ բոլորախառն տապակեցաւ:

Յայնժամ մտեալ թագաւորն եկն 'ի հնոցն, և մերձեալ՝ լսէին զօրհնութիւնս նորա և զօրհնելն նորա զԱստուած 'ի մէջ հնոցին: Եւ իբրև ետես երանելին եպիսկոպոսն զթագաւորն և զզօրականսն՝ ել 'ի հնոցէն. և կացեալ առաջի թագաւորին՝ ասէ. Ահաւասիկ ես եմ մարդն Աստուծոյ. ոչ մեռայ, այլ կենամ, զի զօրութիւն Աստուծոյ իմոյ յայտնեցի ինձ: Լու-

եալ և խոստովանեալ Դիոկղետիանոսի թագաւորին՝ ա֊սաց[1]. Տեսանէ՞ք զզօրութիւն կախարդութեան քրիս֊տոնէից. քանզի լսեմ եթէ զգործ կախարդութեան անուանեն Յիսուսի անունն, վասն որոյ և յաղթի նո֊ցա: Եւ կամեցեալ գիտել զեղելոց զարմանալեաց զօ֊րութիւնն, հրամայեաց ըմբռնել շուն և ընկենուլ 'ի հնոցն, և առժամայն այրեցաւ շունն, և այն զի երկ֊բորդ որ էր յետ բորբոքելոյ զհնոցն:

Եւ տեսեալ թագաւորին և զարմացեալ՝ ասէ ցնա. Յայսմ հետէ գիտացեալ զքեզ կախարդ, անցուցից ընդ քեզ իբրև ընդ անօրէն: Եւ տուեալ զնա չա֊րեաց զինուորացն, առ որս էին աստուածքն 'ի պահես֊տի, հրամայեաց զնա ընկենուլ 'ի տուն մի և ծեփել. և ոչ հաց և ոչ ջուր տալ նմա, մինչև նա հրամայեսցէ զառաջեաւ ածել զնա: Յայնժամ երանելին եպիսկո֊պոսն արգելեալ զքսան և զերկուս աւուրս ոչինչ ճա֊շակեալ. և 'ի քսան և երրորդի աւուրն յարուցեալ եպիսկոպոսն 'ի գիշերի՝ աղօթեաց և ասէ. Լուր ինձ Տէր, որ համապազ լսես կարդացողաց առ քեզ 'ի նե֊ղութեան. ակնդ նկատող՝ որ իմանաս զսիրտս ամենե֊ցուն որ խնդրեն զքեզ ամենայն սրտիւք. աղբիւր կե֊նաց՝ որ արբուցանես զամենայն ծարաւիս՝ որ խնդ֊րեն զքեզ. Ճանապարհորդ արդարութեան՝ որ լուսաւո֊րեցեր զաշխարհս, զոր ոմանք 'ի մարդկանէ ոչ ծա֊նեան: Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, վասն որոյ ընդ իս այս անցք անցանեն. լուսաւորեա զիս, Տէր, քաղցր զօրութեամբ, որում ցանկամ բաղարով սրտիւ իմով, աղաչեմ զի ամենայն ոք որ լուիցէ զանուն իմ՝ զօրասցի 'ի պատերազմել վասն հաւատոցս այ֊սոցիկ:

Եւ զայս ասացեալ երանելւոյն՝ 'ի մէջ գիշերի հի֊մունքն տանն սասանեցան, և ամենայն տունն լուսաւո֊րեցաւ. քանզի Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի նմանեալ մանկան գեղեցկի լի շնորհօք՝ երևեցաւ նմա և ասէ. Խաղաղութիւն ընդ քեզ, Թէոպոմպոս. մի երկնչիր՝ քանզի ընդ քեզ եմ և զօրացուցանեմ զքեզ մինչև կատարեսցես զմատանկարարեանն քեզ: Եւ ամենե֊

1. Յոր. Դիոկղետիանոսի ասաց թագաւորին:

քեան որ 'ի տանն էին՝ խռովեցան յերկիւղէ մեծէ։ Եւ իբրեւ այգ եղեւ՝ յիշեցին զեղեալ մեծ զարմանալիսն, և ասեն. Զինչ արդեօք իցէ ազդս այս մեծ սորա։ Եւ 'ի քսան և յերրորդում աւուրն կամեցաւ թագաւորն գիտել, եթէ կենդանի՞ եւս իցէ քրիստոնեայն եթէ մեռաւ։

Յայնժամ բացեալ զդուրսն՝ գտին զնա իբրեւ զմարդ յուրախութեան 'ի բազում գինեաց, շնորհօքն որ զնովաւ վարէին. և կալեալ զնա ածին առ թագաւորն։ Եւ իբրեւ ետես զնա թագաւորն՝ զարմացեալ հիացաւ, և ըմբռնեալ նա զհանդերձ իւր՝ պատառեաց և ասէ. Տեսանե՞ք զզօրութիւն կախարդութեան քրիստոնէից։ Եւ երանելւոյ եպիսկոպոսին պատասխանեալ ասէ ցնա. Մինչեւ ցե՞րբ խաւարեցուցանես զմիտս քո և ոչ կամիս իմանալ զսքանչելիս Աստուծոյ իմոյ, վասն որոյ զայս չարչարիմ. քանզի նա է որ տայ ինձ զօրութիւն, և ամենեցուն որ ուղիղ սրտիւ ունին առ անունն Յիսուսի Քրիստոսի, յաղթել քեզ և տանջանաց քոց և հօրն քո սատանայի։

Յայնժամ մոլեալ անօրէնն Դիոկղետիանոս՝ ասէ ցնա. Ո՞վ է Յիսուս. կամի՞ս չարաչար մեռանել. գիտեա զի Յիսուս ոչ կարասցէ փրկել զքեզ, թէ և զկախարդութիւնդ նովաւ առնես. այլ եթէ զոհեսցես մեծի աստուածոյն Ապողոնի՝ կարող է փրկել զքեզ։ Եւ երանելւոյ եպիսկոպոսին պատասխանեալ ասէ. Ոչ զոհեմ. քանզի անուանեալն 'ի քէն Ապողոն անունն՝ կորուստ է. վասն այսորիկ ամենայն որ հաւատայ 'ի նա՝ կորնչի յաւիտեան։ Եւ բարկացեալ թագաւորն հրամայեաց փորել զաչս նորա, և դնել յաջոյ ձեռին նորա. և յետ այնորիկ մրցել զնա 'ի բանտ։ Եւ իբրեւ եմուտ 'ի բանտն, դարձեալ ըստ սովորութեան 'ի մէջ գիշերի աղօթէր և ասէր. Լուր ինձ, Տէր Յիսուս, վասն գթութեան քո. երկայնամըտեա յիս, Տէր իմ, զի բազում անձինք հաւատասցեն 'ի քեզ վասն զօրութեանց քոց՝ որ լինին առ իս, քանզի ես եմ առաջին վկայ այժմու հալածանացս. և խօսեցի նշանօքս այս ընդ ամենայն երկիր, զբազումս լուսաւորել զօրութեամբ քով։

Եւ զայս նորա աղօթս արարեալ՝ լոյս մեծ ծագեաց.

'ի բանդիցն, և եհաս զփշրեալ անձն նորա և անդամքն ող-ջացոյց իբրև զառաջինն էր։ Իսկ իբրև այգ եղև՝ հրամա-յեաց Թագաւորն զառաւօտեան ածել զնա, և տեսեալ զնա երկու աչօք առողջ, բարեկազմ յոյժ, և երդուեալ ասաց. Ի չքնաղութեանցս Հռովմայեցւոց և ի նոյն սրբութեանս, որ է մեծ աստուած Ապողոնի, ոչ ևս ընդէմ քեզ, մինչև կոչեցից կախարդ մի բանադրին քան զքեզ, որ լուծցէ զկախարդութիւնդ քո. և զայս ասացեալ հրամայեաց մերժել զնա 'ի բանդ։ Իսկ բարկացեալ նմա հրամայեաց բերել ոսկի լիտրս հարիւր և քսան. և հրամայեաց գրել ընդ ամենայն Թագաւորութիւնս իւր և ընդ կուսակալս՝ երդմամբ հաստատել զայս. Եթէ որ եկեսցէ առ իս կախարդ, որ կարող է խա-փանել զկախարդութիւնս քրիստոնէից այսորիկ, տաց նմա ոսկի լիտրս հարիւր և քսան, և այլ ևս բազում պարգևս ընծայեցից յինէն։

Իսկ լուեալ կախարդի ուրումն մեծի՝ որոյ անուն էր Թէոնաս, մատուցեալ առ Թագաւորն՝ և ասէ ցնա. Թագաւոր, դու յաւիտեան կաց, ես խափանեմ զկա-խարդութիւնս քրիստոնէից. քանզի ոչ են անհնա-րինք և ոչ մի ինչ։ Իսկ ուրախ եղեալ Թագաւորն՝ զնոյն 'ի բաղանիս, լուանալ հրամայեաց նմա և ընդ իւր ճաշակել։ Իսկ 'ի ճաշելն՝ ասէ ցնա. Զանձնարար ազ-դաւ քրիստոնէից, այլ առաւել արարից այսուիկ զոր այժմ 'ի բանդի ունիս, հաւաստեաւ եղև 'ի քաղաքիս մեան զօրութեան կախարդութեան իւրոյ. արդ եթէ խափանեսցես այժմ զմեծութեան նորա՝ առուր և պար-գևս ընծայեցից յինէն։

Պատասխանի տուեալ Թէոնասայ կախարդին՝ ասաց. Թագաւոր, միթէ խնդրէ՞ ինչ առնել առաջի իմ. այժմ առ հաւ լուծից առաջի քո զամենայն կախարդութիւնս նորա։ Իսկ ուրախ եղեալ Թագաւորն՝ ասէ ցնա. Կամիմ այժմ նշան ինչ տեսանել 'ի քէն։ Ասէ Թէոնաս. Ածցեն զուարակ մի. և ածին։ Իսկ յառաջեալ Թէո-նաս խօսեցաւ յականջս զուարակին, և վաղվաղակի հերձաւ զուարակն ընդ մէջ։ Ցնծացեալ զարմացեալ Թագաւորն՝ ասէ ցնա. Ի վերայ եղելոյ նշանիդ գի-տեմ եթէ արդարև կարող ես լուծանել զկախարդու-թիւնս քրիստոնէից այսորիկ։ Իսկ պատասխանեալ Թէ-

ոչինչ ասաց. Մինչ և տեսանէր զսքանչելագործն եւս. և հրամայեաց բերել կշիռս և կշռեաց զզուարակն, և գտան կշիռ երկոքեան կիսիք զուարակին:

Եւ զարմացեալ 'ի վերայ իրացն Թագաւորն՝ հրամայեաց զառաւօտեան ածել զերանելին եպիսկոպոսն. և եկեալ սրբոյն՝ կացոյց առաջի կախարդին և ասէ. Գիտեմ և հաստատեալ եմ, եթէ կախարդ ես և մոլար, վասն այսորիկ ածի զկախարդս զայս. կամ խափանես զկախարդութիւն նորա, ապա թէ ոչ խափանէ զքոյդ. կամ սատակեսցես դու զդա, և կամ թէ ոչ՝ դա զքեզ սատակէ, զի գիտասցից թէ ով է 'ի մէջ ձեր ճշմարտագոյն: Եւ երանելին եպիսկոպոսն ասէ ցնա. Ամենայն մարդ Աստուծոյ ոչինչ գործէ կախարդանօք, և ոչ ումեք կամի չար. այլ և վասն թշնամեաց աղօթէ անդադար, և որք ատեանն զնա. վասն այսորիկ և ես վասն նորա առ Տէրն իմ աղօթս առնեմ, զի թողեալ զամպարշտութիւն իւր՝ եկեսցէ 'ի ճշմարիտ իմաստութիւնն. քանզի Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ոչինչ խնդրէ, բայց միայն զփրկութիւն մարդկան, մանաւանդ որ բոլորով սրտիւ խնդրեն: Ո՞վ գիտէ արդեօք եթէ և յայսպիսի սուտս և սմա ինչ բարի լինիցի, թողեալ զձանձրացուցիչն մոլորութեան իմասցի զճանաչողութիւն արդարութեան միայն:

Եւ պատասխանեալ Թէոփիլոս ասէ ցԹագաւորն. Երկու նշանք են զոր առնելոց եմ. եթէ 'ի սոսա յաղթէ ինձ՝ հաւատալոց եմ յաստուածն դորա: Իսկ երանելին եպիսկոպոսն ասաց. Տեսանեմ զի առ սակաւ մի համբերեաց 'ի քեզ շնորհքն Աստուծոյ, որդեակ. արդ արա զնշանս քո՝ որովք համարիս յաղթել ինձ, զի ցուցից քեզ զառաւել մեծութիւն Տեառն իմոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով պարծիմ և համարձակիմ: Յայնժամ Թէոփիլոս իւրով կախարդութեամբն պատրաստեաց կերակուրս և տուեալ նմա ասաց. Եթէ զդա կերեալ՝ կեցցես, զարմացեալ եմ վասն հաւատոց քոց: Իսկ սուրբն Թէոպեմթոս ասէ հեզութեամբ. Ա՛յս է քո զօրութիւն. այժմ ցուցանեմ զզօրութիւն փրկչին իմոյ Յիսուսի Քրիստոսի. և առեալ կերաւ առաջի նորա և ոչինչ անոյ ընդ նա. քանզի դեղն եղև 'ի բերան նորա իբրև զմեղր քաղցր:

Յայնժամ զարմացեալ Թէոփիստ ասէ. Նշան մի այլ կամիմ առնել, և եթէ ոչ փոխս ինչ լինիցի քեզ յոր- ժամ ըմպես, հաւատամ յԱստուածն քո։ Եւ առեալ բաժակ խառնեաց իւրով կախարդութեամբն միւս ևս դեղ, կոչեալ 'ի վերայ նորա զանուանս դիւաց ամենից, որպէս և կարծէր՝ մեծաց, զի դեղն կարասցէ փոխել նմա. և մատոյց Թէոպոմնթոսի։ Եւ երանելւոյն տեսեալ՝ ծիծաղեցաւ և ասէ ցնա. Ա՞յս է զօրութիւն քո մեծ. ես ցուցից քեզ զզօրութիւն Աստուծոյ՝ որով պարծիմ և ոչ փոխիմ, և կամիմ զամենայն մարդիկ քաջութեամբ նորա պարծել։ Եւ առեալ զբաժակն՝ տեառնագրեաց զնա անուամբն Քրիստոսի և արբ. և ոչինչ ամենևին փոխեցաւ։

Եւ եղեալ այս այսպէս, Թէոփիստս կախարդ ան- կաւ առ ոտս երանելւոյն առաջի Թագաւորին, խոստո- վանելով և ասելով. Արդարութեամբ ոչ է այլ Աս- տուած, ոչ է այլ համարձակութիւն, ոչ են այլ պար- ծանք, բայց միայն Յիսուս Քրիստոս. արդ կամիմ ա- պաշխարել վասն մեղաց իմոց, և այնպէս հաւատալ Աստուծոյն քում։ Իսկ երանելին եպիսկոպոսն պա- տասխանի ետ նմա և ասէ. Տես մարդ դու, մի թէ բե- րանո՞վ միայն խոստովանիցիս առանց մտաց. քանզի Աստուած ոչ փորձի. զի նա քննէ զամենայն զմիտս և զխորհուրդս։ Պատասխանի ետ Թէոփիստս և ասէ. Ու- ղիղ ունիմ զսիրտ իմ առ Տէր, և ոչ ամենևին յեր- կուացեալ են միտք իմ. և գիտասցես գործովք զիմ միտս, և հասցես 'ի վերայ անփոփոխ խորհրդոց իմոց։

Եւ եպիսկոպոսն ասէ ցնա. Եւ ոչ մի նախանձ է իմ, եղբայր. եկ և դու 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան. քանզի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ապաշխարութեան և փրկութեան մարդկան հոգայ։ Վասն այսորիկ և յինքն ոչ խնայեաց, այլ զինքն մատնեաց վասն մոլո- րութեան աշխարհիս. և մարդիկ ոչ այնպէս երբեք արարին վասն չարչարակցաց իւրեանց, որպէս և նա ե- ցոյց 'ի մեզ՝ որ Աստուածն էր՝ զմեծութիւն իւր և զբա- րերարութիւն։ Եւ զայս լուեալ կախարդին Թէոփիստայ և լցեալ Հոգւով սրբով՝ յանկարծակի մատեաւ առ Թա- գաւորն և ասէ ցնա. Քրիստոնեայ եմ և ծառայ Յի- սուսի Քրիստոսի ճշմարտին Աստուծոյ։ Լուեալ Թա-

գաւորին խռովեցաւ և գոչեալ ասաց. Ո՞րչափ ծաղկեաց կախարդութիւն քրիստոնէից, տեսանեք յորժամ զկախարդութիւն իւրեանց կատարեն: Եւ բարկացեալ հրամայեաց զերկոսեանսն տանել 'ի բանդ:

Իսկ երանելին եպիսկոպոսն խրատեաց զԹէոնասն. և յետ խրատելոյն մկրտեաց զնա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ: Եւ 'ի վաղիւ անդր հրամայեաց թագաւորն յառաջ ածել զԹէոպոնթոս և ասէ ցնա. Ուրախ լեր, ամենայն կախարդաց վարդապետ. ոչ փրկեսցէ զքեզ 'ի ձեռաց իմոց զօրութիւնն այն յոր յուսացարն: Եւ կոչեցեալ առ ինքն՝ ասէ ցնա դաղտ. Երդնում տամ քեզ մանաւանդ ինձ լսել, որ կարող եմ կեցուցանել զքեզ: Իսկ սուրբ եպիսկոպոսն յուսացեալ և հաստատեալ 'ի զօրութիւնն Քրիստոսի, մեծաձայն գոչեաց և ասէ. Ո՛վ քան զամենայն մարդիկ անզգամ, մինչև ցե՞րբ կամիս արգելուլ զիս յաւիտենական եպիսկոպոսութենէն, որով կամիմն յաւիտեան կալ:

Եւ բարկացեալ թագաւորն՝ հրամայեաց հարկանել ցիցս հեռագոյնս և պրկել զերանելին յորովայնն, և կապել զոտս և զձեռս ընդ ցիցսն, և երեսքն զի հայեսցին ընդ Ճառագայթս արեգական: Եւ ասէ ցնա. Անցուցանեմ ընդ քեզ իբրև ընդ անօրէն, մինչև գիտասցիս զզօրութիւն կախարդութեան քո: Եւ այնպէս հրամայեաց կոտոր մի սալ մեծ բերել և դնել 'ի վերայ որովայնի նորա: Եւ բերաւ բարձեալ յութ մարդոյ և եդաւ 'ի վերայ նորա: Իսկ քաջն Թէոպոնթոս պատասխանեաց նմա, ասելով. Ա՞յս է զօրութիւն քո անամօթ բռնաւոր. ես ցուցից քեզ զզօրութիւն Աստուծոյ իմոյ: Եւ զայս ասացեալ գոչեաց մեծաձայն ասելով այսպէս. Տէր Յիսուս Քրիստոս, և յայսմ զօրութիւն շնորհեա ծառայի քո յուսացելոյս 'ի քեզ, և յայտնեա անօրինիս այսմ զզօրութիւն քո:

Եւ զայս ասացեալ նորա և զինքն շարժեալ, թաւալեցաւ վէմն 'ի նմանէ հեռագոյն իբրև կանգունս հնգետասան: Տեսեալ զայն թագաւորին՝ զարմացաւ և ասէ ցնա. Արդարև ոչ գոյ լաւագոյն քան զքեզ յամենայն կախարդս: Իսկ երանելւոյն պատասխանեալ ասէ. Կախարդ ոչ եմ, այլ մարդ երկիւղած

յԱստուածոյ. և ամենայն երկիւղածի՝ Աստուած ընդ յաւուր նեղութեան և վշտի:

Եւ յայնժամ անօրէնն հրամայեաց զնա գլխիվայր զախւնէ կախել. և ասէ ցնա. Անզգացուցանեմ ընդ քեզ խորհի ընդ անօրէնն վասն կախարդութեան քո. և եթող զնա կախեալ յայգուէ մինչև յերիս ժամս: Եւ յետ այնորիկ հրամայեաց հատանել զչուանն՝ որովք կապեալ էր զձեռս և զոտս նորա, զի անկեալ 'ի գլխոյն՝ խորտակեսցի: Իսկ ամենայն զօրութեան արժանեցին՝ զօրութեամբ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի գլխիվայր ոչ անկաւ, այլ ուղիղ անկաւ յոտս իւր: Եւ բարկացեալ վասն այնորիկ անաստուած թագաւորն՝ ասէ. Կամիս զիարդ եթէ կարէ աստուածն քո փրկել զքեզ 'ի ձեռաց իմոց. կարող էր մեծ աստուածն Ապողոնն կեցուցանել զքեզ և տալ փրկութիւն քեզ. այլ վասն անլաւութեան քո և անզգեղջ սրտիդ՝ ուևեալ քեզ վճիռ:

Եւ հրամայեաց զնա գլխատել: Եւ գիտացեալ զայն երանելւոյն Թէոպոմնթոսի, կոչեաց մեծաձայն և ասէ. Կեցուցեր զիս այսօր. քանզի ամենայն կատարեցի զեակխակապատութիւնս իմ յաւուրս իմ, խոստովանեալ զՏէրն իմ Յիսուս Քրիստոս: Եւ զայս ասացեալ և օրհնեալ զԱստուած, գոհացաւ 'ի վերայ այսորիկ. և խաղաղութեամբ կատարեաց զվկայութիւնն իւր սուրբըն Թէոպոմնթոս:

Եւ կոչեցեալ 'ի նմին աւուր թագաւորն զԹէոնովնաս, որ երբեմն կախարդն էր, և ասէ ցնա. Զօհեա մեծին և անյաղթին Ապողոնի: Եւ պատասխանեաց Թէոնովսայ ասէ. Մի լիցի թողուլ զբարի խրատն երկոցս երանելւոյ եպիսկոպոսին և հետևեալ 'ի զօրութենէ Քրիստոսին իմոյ: Եւ բարկացեալ թագաւորն ասէ ցնա. Որպէս զի ոչ կարաց փրկել զնա Աստուածն նորա 'ի ձեռաց իմոց, գիտեա զի և ոչ զքեզ փրկեսցէ: Ես կամէի պարգևել քեզ ոսկի շատ և աւուրս բազումս, այլ դու փոխեցեր զսէրս և զանզգամանս իմս անես. արդ անցուցից ընդ քեզ ըստ անզգամութեանդ քում: Եւ Թէոնովսաս ասաց. Գոհանամ զԱստուծոյ իմոյ, որ կեցուցանէ զիս և չհարհէ ինձ ժառանգել ընդ սուրբս իւր:

Digitized by Google

Եւ թագաւորն բարկացեալ յոյժ՝ հրամայեաց խոր խորանս հատանել մեծ և ընկենուլ զնոսա 'ի ներքս և թաղել, զի այնպէս կոխեսցի 'ի ձիոցն ոտից: Իսկ առաքինին նահատակն համբերեալ այնպիսի տանջանաց՝ արձակեաց զոգին. վկայեալ զբարիոք վկայութիւնն խոստովանութեամբ 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս. որում փառք և զօրութիւն հանդերձ Հօրն և ամենասուրբ Հոգւոյն, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Թէոփիլոսի և Պատրոնիկէի կնոջ նորա, և որդւոյ նորա Դամաղիայ.

Ասաւերիս բդեաշխն Ներոնի զգեցեալ զգէնս սատանայի և մոլեալ ինքն 'ի պաշտօն կռոցն, հարկ առնէր և ամենեցուն զնոյն գործել. և յաւուր միում մինչդեռ ամենայն հեթանոսականքն ժողովեալ էին 'ի պաշտօն կռոցն՝ Կեսարիոս քրմապետ առ է ցբդեաշխն. Հրամայեսցէ ձեր քաջութիւնդ, զմոլորեցուցիչսն և զօտարս աստուածոցն զքրիստոնեայս՝ ածել 'ի պաշտօնս զի զոհեսցեն, ապա թէ ոչ հաւանեսցին՝ զի զանհաւատիցն պատիժս կրեսցեն. Եւ բդեշխին հրամայեալ, չոգան զօրականք բազումք և մտեալ յեկեղեցին՝ յափշտակեցին իբրև զգայլ 'ի հօտէն Քրիստոսի ոչխար մի պարարտ հաւատովք, հաստատուն խորհրդովք, արթուն մտօք, որում անուն էր Թէոփիլոս, և ածին առ իշխանն. Իսկ սուրբն գայր ցնծութեամբ իբրև 'ի ձայն թագաւորական, և ասէր. Զճանապարհս քո, Տէր, ծանո ինձ, և զշաւիղս քո ուսո ինձ. առաջնորդեա 'ի ճշմարտութեան քում. Իբրև ածին, առէ ցնա բդեաշխն. Զինչ ազգ ես. Թէոփիլոս ասէ. Ծառայ Աստուծոյ բարձրելոյ անպիտան, այլ ըստ մարմնական՝ ազատ. Բդեաշխն ասաց. Տեսանեմ ցած վարս 'ի քեզ և պատուեմ զգեղ երեսաց քոց, գթամ 'ի տղայական հասակդ քո, վասն որոյ խրատ տամ քեզ զոհել, զի սիրելի լիցիս թագաւորին

Digitized by Google

և բազում ընչից տիրեցես։ Թէոփիլոս ասէ. Ոչ ողոքելի բանիւք քովք հաւանեցուսցես զիս, և ոչ ծրգմամբ խաղեից քոց հաւանեցուսցես զիս. քանզի ունիմ մարգարէս և առաքեալս որ հրամայեն արդարութեամբ ծառայել Աստուծոյ կենդանւոյ, զաստուածս սուտս անուանս կոչեն համերս։ Եւ բդեաշխն ասէ. Կախեսցի և քերեսցի։ Մինչդեռ քերէր սուրբն՝ մեծաւ ձայնիւ ասէր. Քրիստոս, որ խաչեցար 'ի վերայ փայտի, որ զմահ մահու խափանեցեր, և զխաւարեալս լուսաւորեցեր, որ յանօրինաց Թուք յերեսս առեր, և քոյով սուրբ Թքովդ լոյս շնորհեցեր, բաց ինձ ըզդուռն արդարութեան, զի մտից ընդ այնոսիկ և խոստովան եղէց սուրբ անուանդ քում, զի դու ես որ փրկես զյուսացեալսն 'ի քեզ։

Մինչդեռ նա զայս ասէր, քարոզն աղաղակէր դահճացն՝ յօլովել 'ի քերանսն. և ցայնժամ քերեցաւ՝ մինչև մերկացան ամենայն ոսկերք նորա։ Եւ սրբոյն առ ոչինչ համարեալ զցաւսն՝ ասէ. Ծանօթ ես 'ի Հրէաստանի Աստուած, ըստ բազում գթութեանդ քո լուր ինձ և ճշմարտութեամբ փրկութեան քո կեցո զիս։ Եւ բդեաշխն ասէ. Շատ կախարդս տանջեցի և սպանի, այլ այդպէս ժուժկալ ոչ ես և ոչ այլ ոք յիշխանացն ետես. և ասէ ցսուրբն. Աստուածովքն, 'ի ձեռն տանջանաց ևս գեղեցկացուցանեմ զքեզ. արդ մատիր զոհեա, զի հաշտեցուսցես զքեզ ընդ նոսա։ Թէոփիլոս ասաց. Որո՞ց աստուածոց։ Բդեաշխն ասէ. Արամազդայ և Ապողոնի և մեծին Դիոնոսի։ Թէոփիլոս ասաց. Եւ ո՞ ոք 'ի նոցանէ զոր դու աստուածս կարծես՝ կարէ չար առնել ումեք կամ բարի։ Բդեաշխըն ասէ. Ամենեքեան։ Թէոփիլոս ասէ. Խաբիս, ո բդեաշխ, դոքա կուռք են համերք և կոյրք, և ոչ կարեն ումեք բարի ինչ առնել, վասն որոյ պարտ է փախչել 'ի նոցանէ. քանզի կենդանւոյն և միտնջենականն Աստուած ասաց, նման նոցա լինել զյուսացեալսն 'ի նոսա։ Բդեաշխն ասէ. Մի՛ հայհոյեր, մատիր և զոհեա։ Թէոփիլոս ասէ. ԶԱստուած ոչ հայհոյեմ, այլ զկուռս և զդևս աղտեղիս, քանզի քրիստոնեայ եմ և ոչ զոհեմ զի մի՛ մեռայց։ Եւ բդեաշխն հրամայեաց հուր լուցանել և ընկենուլ զնա 'ի ներքս. և իբրև ըն-

կեցին զաւրքն, կացեալ 'ի մէջ հրոյն՝ ասէր. Անյաղթ թագաւոր, անբաւելին գանձ, սուրբ օրհնադիր, մար֊դասէր փրկիչ, Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, որ զզօրու֊թիւն Հոգւոյդ սրբոյ առաքեցեր երից մանկանցն 'ի հնոցին, որք զփառս քո խոստովանեցին առաջի մարդ֊կան, զքաջալերութիւնդ քո շնորհեցեր նոցա, և զբոց հնոցին ցրտացուցեր, Աստուած զթութեանց, Աստուած մխիթարութեանց, Աստուած հարցն. նոյն֊պէս՝ առաքեա 'ի ժամուս յայսմիկ զհրեշտակ օգնա֊կանութեան և ցրուեա զբոցս զայս. Աստուած, կեն֊դանի է անունդ քո յաւիտեանս: Եւ զայս ասացեալ նորա՝ ցրուեցաւ բոցն, և նա կայր 'ի մէջ հնոցին և փա֊ռաւորէր զԱստուած: Եւ բարկացեալ դատաւորին, հրա֊մայեաց տանել զնա 'ի բանտն և զգուշութեամբ պահել զտիւ և զգիշեր, որպէս զի սովով և ծարաւով մեռցի. և էր 'ի ներքնումն բանտին փառաւորելով զԱստուած:

Իսկ կին նորա Պատրոնիկէ կայր առ դուռն բան֊տին և ունէր մանկիկ փոքրիկ 'ի գրկին, և աղաչէր զբանտապետն՝ զի թոյլ տացէ նմա մտանել առ սուր֊բն: Եւ բանտապետն զգացուցեալ դատաւորին վասն կնոջն, թէ ունի մանուկ փոքրիկ և կամի տեսանել զերանելին. և հրամայեաց դատաւորն մտանել, զի թերևս դարձցի տեսանել վասն գթոյ աղեացն: Եւ կինն մտեալ 'ի ներքս և տեսեալ զնա՝ ընկեցոյր զմա֊նուկն առաջի նորա, և ասէ ցնա. Երկիր յԱստուծոյ, տէր իմ, և փառաւորեա զանձն իմ, կաց մնաց 'ի խոս֊տովանութեանդ յայդմիկ: Ցոյց լիցին քեզ արք ար֊դարք, որք վասն Քրիստոսի կատարեցան և անկապուտ գանձուցն արժանի եղեն: Յիշեա զայն որ ասացաւն, եթէ՝ Որ թողու զհայր կամ զմայր կամ զկին վասն իմ՝ ժառանգորդ լինիցի երկնից արքայութեան. հաս֊տատուն կաց 'ի նահատակութեանդ, զի կոչեցայց ես այրասէր, և ծանօթ եղէց քրիստոսասիրաց. արհա֊մարհեա զժամանակս վասն յաւիտենականն անուանս առաջակայ. վազեա 'ի խորոյս 'ի բարձրն, ընթացեա զերկնաւորն, և սիրելիս տացիր քեզ զՔրիստոս. ոչ եւ կոչեցայց այրի, քո զինուորելովդ 'ի գունդն Քրիս֊տոսի, և ոչ ոք անգոսնեսցէ զիս քո գրելով 'ի համար թագաւորին երկնից: Եւ զայս ասացեալ՝ առ զմանկիկն

կըն և մատեան հրաժարեալ, և բուռն հարեալ զծըն-
դացն նորա՝ ասէր. Այս ժամանակ մի են կեանք քո
այս, տէր իմ, իսկ աներևոյթքն յաւիտենականք։ Եւ
երանելին ասաց. Օրհնեալ է Աստուած, որ փառաւո-
րեաց զքեզ, և զխորհուրդս քո խաղաղութեամբ պա-
հեսցէ։ Եւ այնպէս գնաց կինն 'ի տուն իւր փառաւո-
րելով զԱստուած։ Եւ բանդապահն փակեաց զդուրսն։

Եկին պատմեցին զամենայն բդեշխին, և նորա
հարցեալ՝ եթէ կերակուր ինչ եբեր նմա. և իմացեալ
եթէ ամենևին ոչ, պատուիրեաց մեծաւ զգուշու-
թեամբ պահել զնա։ Եւ յետ աւուրց հնգից հրա-
մայեաց ածել զառաջեաւ. և մինչդեռ գայր սուրբն՝
ասէ. Աջ Տեառն արար զօրութիւն, աջ Տեառն բար-
ձըր արար զիս. ոչ մեռայց՝ այլ կեցից. Տէր է իմ օգ-
նական, և ես տեսից զթշնամիս իմ։ Զկնի նորա եր-
թայր Պատրոնիկէ և ասէր. Զօրացիր, տէր իմ, 'ի վե-
րայ սատանայի, կատարեա զընթացս քո մինչ դեռ
պատրաստ է ասպարէզդ. իբրև զայրանէր երևեցայց
ես՝ քո զընթացսդ կատարելով. զի հասարակ զոր-
դեակս մեր զցանկալի յանձն արա քրիստոնէից, քան-
զի հանդերձեալ եմ և ես պատարագիլ Աստուծոյ,
զկնի գոլով քոյոյ հեռոյդ. քանզի լաւ է ընդ քեզ
ժառանգել զկեանսն, քան մնալ 'ի թշնամութեան
աշխարհիս։ Եւ իբրև ածին առաջի զսուրբն, ասէ բը-
դեշխն. Զոհեա Դիանայի։ Թէոփիլոս ասաց. Ոչ զո-
հեմ, քանզի քրիստոնեայ եմ։ Բդեշխն ասէ. Չես
քրիստոնեայ, այլ կախարդ, վասն որոյ ես կորուսա-
նեմ զքեզ իբրև զմին 'ի նոցանէ։ Եւ հրամայեաց ա-
ծել գազանս 'ի ստադն, և զերանելին մուծանել անդ։
Իսկ կինն նորա աղաղակեաց յամբոխին և ասէ. Թէո-
փիլէ, նահատակ Քրիստոսի, յիշեա զԴանիէլ, և գա-
զանք վայրենի խաղաղանան ընդ քեզ։ Եւ ամբոխին
լուեալ զձայնն՝ երանեցին զնա ամենեքեան. և արձա-
կեցին նմա առիւծ մի մեծ. և առիւծուն երթեալ
մանչելով, եկաց առ նմա։ Իսկ սուրբն ասէ. Քրիս-
տոս, որ քաւիչդ ես մեղաւորաց, որ լուծեր զխստակա-
րութիւնն սատանայի, որ զգանձ աստուածութեանդ
քո որոց յայտնեցեր, յայտնեա և յիս տառապեալս
զփառս քո, զի հասից որում ցանկամն։ Եւ զայս ասա-

Digitized by Google

ցեալ նորա վազեաց առիւծն և հար զնա. և այնպէս աւանդեաց զոգին 'ի Տէր։

Եւ երանելին Պատրոնիկէ առեալ զսուրբ մարմին նորա՝ եդ 'ի տապանի, և ասէր ցնա. Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի՝ ընկալ և զիս խաղաղութեամբ, քանզի փութամ տեսանել զՔրիստոս, որ պսակեացն զքեզ։ Եւ բդեշխին զայն լուեալ՝ հրամայեաց ածել և զնա։ Եւ ինքն ածին առաջի՝ ասէ ցնա. Զյամառութիւնն ինքնահաճութեան առն քո տեսեր և գիտացեր, եթէ անհաւանեալ հրամանին իմում՝ մեռաւ. արդ դու մի իբրև զկին, այլ իբրև զայր մարդ ցոյց ինձ զքաջութիւնդ քո և զոհեա աստուածոցն, զի մի չարաչար մեռցիս։ Եւ սուրբն ասէ. Թէ և մարմնովս կին եմ, այլ խորհրդովս կամ առաջի քո իբրև զայր. պատրաստ եմ յաղթել հնարիցդ քոց՝ առաքինի վաստակովք որ վասն Աստուծոյ։ Եւ բդեշխին լուեալ զայն՝ հրամայեաց ընկենուլ զնա 'ի ստադն, և արձակել նմա մատակ առիւծ մի. և նորա մտեալ 'ի ներքս՝ ունելով զմանկիկն 'ի գիրկն, հայեցաւ յերկինս և ասաց. Օրհնեալ ես Տէր Աստուած, որ ընկալար զպատարագն Աբրահամու, և օրհնեցեր զԻսահակ, և զՅակովբ փառաւորեցեր, և զօրհնութիւն նոցա բազմացուցեր և զՄարիամ պսակեցեր. հայեաց յիս, Տէր, յանարժան աղախինս քո և խաղաղութեամբ պահեա. վասն որդւոյ ծառային քո Թէոփիլէ լիցի քեզ ընդունելի և հաճոյական պատարագ և մանկիկս այս։ Իսկ մատակ առիւծն եկեալ եկաց մօտ 'ի նոսա. և մանուկն տեսեալ զգազանն՝ ժպտեցաւ և ասէ. Ամէն յերկինս, ամէն Հօր, ամէն Որդւոյ, ամէն Հոգւոյն սրբոյ. ամէն ալէլուիայ։ Եւ այսպէս վախճանեցաւ սուրբն և երանելին Պատրոնիկէ 'ի գազանէն՝ հանդերձ մանկամբն, յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. որում փառք և զօրութիւն յաւիտեանս. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Ինդոսի և Դոմնայի և Երկուց բիւրուցն։

Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ եղև թագաւորել անօրինին Մաքսիմիանոսի. և յերկրորդում ամի ինքնակալութեան իւրոյ հալածանս յարուցանէր 'ի վերայ եկեղեցւոյն Աստուծոյ, և կատաղի զայրացմամբ վառեալ 'ի պատերազմ ընդդէմ զօրաց Բարձրելոյն, և զամենայն հնարս մեքենայից չարասէր բանսարկուին իբրև զվարմ որոգայթ պարփակէր 'ի վերայ այնոցիկ՝ որ քրիստոնեական հաւատոյն էին պաշտօնատարք և արհամարհողք անօրինապատիր դիցն մոլորութեան։

Արդ 'ի սոյն ժամանակի էին բազումք յուղղափառաց դասուցն այրք երկիւղածք յԱստուծոյ և ճշմարտասէրք, հմուտ քերթողական և ճարտարասան[1] արհեստիցն, եւ առաւել աստուածային գիտութեամբն և քրիստոսապատում վարդապետութեամբն փրկական աւետարանական առլցեալք, որք զամենայն հանդիպեալսն և զանցանօր գործեցեալսն 'ի ժամանակին իւրեանց 'ի ձեռն գրոյ պատմագրէին անմոռաց յիշատակարան թողլով զկնի իւրեանց եկելոցն։

Յորոց մի էր յայնցանէ երանելին Կիւրղիոս[2] սրբազան քահանայապետն նահանգին Բիւթանացւոց, այն որ զարդարեալն էր քաղաքավարութեամբ. քանզի շինէր նա զեկեղեցիսն Աստուծոյ՝ զանկեալսն և

1. Մի օր. ճարտասանական։ 2. Մի օր. Կիւրեղոս։

Digitized by Google

զկործանեալսն յանտառուած Հելլենացւոցն, կանգնէր զմատրունս մարտիրոսացն և հաստատէր զմենաստանս Ճգնաւորացն, և բանիւ վարդապետութեամբ իւրով զօրացուցանէր զԹերահաւատսն ուղղահաւատոցն, և զամենայն Ճանապարհս Ճշմարտութեան և զգործս արդարութեան ուսուցանէր 'ի յամենեցունց լսելիս: Մինչև ձեռնարկեալ եւս նմա առ այնոսիկ՝ որ յարքունական ապարանսն էին բնակեալ, և զյոգունս 'ի նոցանէ հաւանեցուցանել 'ի պաշտամունս քրիստոսադիր արդար օրինացն. որք Թողեալ զՃոխութիւն երկրի մեծութեանց աշխարհիս, զինչս և զստացուածս բաշխէին տնանկաց և կարօտելոց, և բոլորովին Քրիստոսի նուիրեցին զանձինս իւրեանց:

Զայսոսիկ լուեալ ամբարշտին և անօրինին Մաքսիմիանոսի, և ներել ամենևին ոչ կարաց, քանզի կռապաշտութեան պաշտպան էր, Թագուցանէր առ ժամանակ մի զԹոյնս դառնութեան սրտի իւրում, մինչև հանդէպ բարբարոսական մարտին հասելոյ 'ի վերայ նորա կատարեսցի: Եւ 'ի զբօս լինել մարտից պատերազմին, ասէ. Դարձեալ զգուշութեամբ քննեալ խնդրեցից, և 'ի մէջ ածեալ հանդիսիւ պահանջեցից զվրէժս յայնցանէ, որք արհամարհողք են մեծամեծ աստուածոցն, և այպանողք անէութեանն Հռոմայեցւոց և արդար օրինացն: Այսպիսի շարժեալ չարութեամբ նենգաւորքն 'ի սիրտ իւր ժողովէր զանօրէնութիւնս, և մեծապարգեւ հպարտութեամբ և բարձր գոռոզութեամբ[1] եւլանէր ընդդէմ բարբարոսացն: Այլ բարեպաշտութեանն Ջահն և զանձարանն Ճշմարտութեան հուրն այն աստուածային, զոր եկն արկանել յերկիր բոլորից Տէրն, վերստին վառէր. և Քրիստոսի զինուորքն անպարտելի հաւատովք 'ի Ճակատամարտին պատրաստք լինէին 'ի հանդիսամարտն:

Արդ մինչդեռ այսպիսի յոյժ քննութեան 'ի վերայ ամենեցուն հասեալ կայր՝ յանկարծակի երևեցաւ արեգակնափայլ ծագմամբ աստղն բարեբաստեալ և վայելուչ յոյժ, գերապայծառ և մաքրափայլ և ամենայն պարկեշտութեամբ զարդարեալ, կոյս մի չքնաղ և

1. Մի օր. բարձրամբարտաւանեալն:

զպարմանալին՝ որում անուն Դոմնա կոչէին, աղջուկ և փառօք երևելի[1], մնեալ 'ի գահոյս թագաւորական աւագաստին. որ և յանկարծակէն Մաքսիմիանոսէ կարգեալ էր 'ի սպասաւորութիւն պաշտաման մեհենի աստուածոցն՝ որ 'ի ներքոյ թագաւորական ապարանիցն էին կանգնեալ, և առաջին իսկ էր սա և գլուխ քահանայութեանցն կարգեալ, և ամենայն զոհիցն և ձօնմանց[2] աստուածոյն եղեալ իշխեցող։ Այլ զի խնդրէր բարի ծառն երկիր բարի, և ձիթենին պտղաբեր հաստատիլ 'ի տանն Աստուծոյ, յորոյ միտս[3] շարժեալ զօրանայր Հոգւոյն իմաստութեամբ. և սակաւ սակաւ 'ի լռութիւն եկեալ աստուածայնոյն պատմութեանցն, ընդունէր զձայնն լուսոյ բարեպաշտութեանն. ըղձայր ծառայել ոգւով հաւանեալ սիրոյ անմահ փեսային։ Որ և 'ի ձեռանն իւր ընկալեալ զգիրսն աստուածընկալ սրբոյն Պաւղոսի, և հանապազ ընթեռնոյր աշխատաբար խոկալով 'ի նմա 'ի տուէ և 'ի գիշերի, ընդ նմին և զպրակս Գործոց առաքելոցն. և ճանաչող եղեալ ամենայն հոգեպատում և աստուածահրաշ բանիցն և նշանագործութեանց որ 'ի նմա, և զուարճացեալ ցնծայր և բերկրէր ընդ շահաբերան հոգւոյ իւրոյ, մանաւանդ զի այնպիսի գանձուց հանդիպեալ եղև, յաղագս ունայն գոլոյն իւրոյ 'ի բարեաց յանցեալ ժամանակաց՝ խաւարին գիշեր զանցեալ իբրև կենցաղոյս 'ի վերայ իւր համարելով, և ոչ այնուհետև իսկ յապաղէր 'ի բարեպաշտութեան հանդէս։

Կոչէր զնմն ծածուկ գաղտաբար 'ի գիշերի առ ինքն՝ կոյս մի հեզ և հմուտ աստուածայնոց օրինացն, դուստր՝ խորհրդական սինկղիտոսի միոյ 'ի պատուաւորաց քաղաքին, և ցանկայր տեղեկանալ ստուգել զիրս ճշմարիտ հաւատոցն Քրիստոսի և պաշտամանցն ուսանել 'ի նմանէ, և քաղաքավարիլ առաքինութեամբ նորա յաստուածպաշտութեան. և նմա յառաջեալ 'ի գեղեցկագոյն խորհուրդն 'ի մկրտութիւն փութայր։ Եւ յարուցեալ 'ի մէջ գիշերի զանխլաբար յամենե-

1. Մի օր. աղջիկ փառօք պա-ճուճեալն երևելի։
2. Մի օր. զոհից և զենմանց։
3. Մի օր. յորոյ միտս։

Digitized by Google

ցուցից գայլին առ սուրբ քահանայապետն Կիւրղոս և հանդիպելին նմա. և նորա ընկալեալ զնոսա ուրախութեամբ մեծաւ, և խրատեալ զնոսա աստուածային պատուիրանօք և վարդապետեալ[1] զհաւատն ճշմարտութեան, տեառնագրէր զնոսա քրիստոսական նշանաւն, և խոկոյն ընդ երախայսն կարգէր. և կատարեալ զամփոփականսն հրամայէր մնալ 'ի սարկաւագացն, որում անուն էր Ագապիոս: Իսկ երանելի կոյսըն այն յետ այնորիկ յաղօթս և 'ի պահս պարապեալ ճոխանայր զհեշտենական ցափութեանցն կրթութիւնսն. և ոչ ոք գիտէր զկոչումն ընծայութեան նորա[2] 'ի կեանս անմահ, բայց միայն առաքինութեան նորա մերձաւոր ներքինի մի, որում անուն նորա Ինդոս ճանաչիւր. ազգաւ և տոհմիւ բարբարոս, թէպէտ և բարքն ոչ ըստ բարբարոսի, այլ և ամենայն արդարութեան ընդունակ: Սա ոչ նմանապէս կուսին առ հաւատոյն ընթացաւ, այլ 'ի մարտիրոսութիւն ըղձալի տենչմամբ փութայր թեակոխել: Արդ իբրև երկայքանչիւրքն եկեալ հասանէին 'ի սահմանադրեալ կէտ պայմանի մկրտութեանն, և արժանացեալք օծման վերստին արքայութեանն, և որդեգրութեան Հօրն երկնաւորի, յարժանաւոր ձեռաց որոյ եպիսկոպոսապետին Կիւրղոսի, զերկնայինն ընկալեալ ըղպատուական մարգարիտն, և հասին հրաւիրմանց Հոգւոյն սրբոյ, ոչինչ աւելի գոլով քան զտասն ամաց տենչալի կուսին. քանզի հոգւով գիտութեան պարփակեալ ամրացոյց զինքն անարատ մաքրութեամբ երանելին այն, հեռացեալ յամենայն զգալի տարբերութեանն զբօսանաց. և 'ի բաց կացեալ 'ի սնոտի և 'ի պատիր խաբէութեանց ստորաքարշ յախտենիս այսորիկ, իմանալի կենաց հացին և աստուածային բանիցն միայն պարապելով, թէ որպէս եկեալ հասեալ գործն 'ի կատարումն հասանիցէ: Արդ երբեմն առեալ 'ի ձեռս իւր երանելին զաստուածային մատեանն Գործոց առաքելոցն, և յընթեռնուլն վերայ հասեալ վագվագակի բանին այնմիկ, յորում աշակերտեալքն

1. Մի օր. վարդապետեալնեանն   2. Մի օր. զկոչումն նորա:
փայլ նոցա զխաւարն:

առաքելական քարոզութեանն վաճառելով զինչս եւ զստացուածս բերէին դնէին առ ոտս առաքելոցն զքըսակ արծաթոյն առ 'ի բաշխել զայն կարօտելոցն. եւ զայս բարեաց յիշատակարան 'ի միտ առեալ ցանկալին կուսից, եւ որչափ ունէր արծաթեղէն եւ ոսկեղէն կահ սպասուց եւ հանդերձս պատուականս՝ ժողովեալ եւ իւրոց ծառայիցն բարձեալ, գնաց 'ի գիշերի առ երանելին Կիւրղոս, աղաչէր զնա մեծաւ աղաչանօք ընդունել զայնոսիկ, եւ ձեռօք իւրովք բաշխել աղքատաց. եւ զայն ոչ ոք իմացեալ՝ դարձեալ յիւր սովորական առագաստն դառնայր:

Յայնժամ եւ սուրբն Կիւրղոս՝ ըստ հոգւոր երկանց վերստին ծննդեանն հոգւոր աւազանին հայր նորա՝ կքանելով զերկրաւոր կենցաղս առ երկնաւոր հայրն հասարակաց գնացեալ լինէր, որ եւ բազում եւ հրաշալի նշանք 'ի վաղճանի նորա երեւեալ լինէին ամենայն տեսողացն: Իսկ երանելի կոյսն կնքեալ պահէր 'ի սրտի իւրում զամենայն դաշինս արդարութեան ճշմարիտ քահանայապետին, առաքինութեան նորին նմանող լեալ. նաեւ Յուդաս ընդ նմին զանձն պահօք մաշեալ. առ երեկոյսն էր կերակուր նոցա հաց եւ ջուր միայն, եւ զամենայն դարմանս պիտոյիցն՝ զոր 'ի թագաւորական ապարանիցն մատակարարէր առ նոսա, յաղքատս ծախէին. այսպէս առնելով զօրհանապազ, բնաւ ոչ ումեք յայտնելով զիրս՝ ծածկելով յամենեցունց:

Բայց ոչ է պարտ եւ պատշաճ քաղաքի որ 'ի վերայ լերին՝ թաքչել, եւ ոչ լուսափայլ ճրագի դնել ընդ գըրուանաւ, կամ աստուածային գանձուցն անյայտաբար ծածկիլ ընդ հողով. անտուստ ուրեմն չարադեարանց մախացեալ ընդ բարի գործս նոցա, հետամուտ եղեալ իրին այնմիկ վերաբերէին զբանն ճառելով մի ըստ միոջէ զամենայն 'ի յունկն մեծի մատակարարին, որ կարգեալ էր 'ի վերայ արքունական պալատանն եւ գերդաստանաց ինքնակալին: Զոր լուեալ՝ տանջանս ոչ սակաւս ած 'ի վերայ նոցա եւ գանս բազումս հասուցանէր, թէ կարգեալքն ձեզ 'ի թագաւորական ապարանիցն՝ ո՞րպէս վատնէին կամ յի՞նչ պէտս ծախէին: Եւ նոքա ոչ յայտնէին ցրդձալի գիւ-

Digitized by Google

որս հոգևոր շահիցին, այլ մեծաւ համբերութեամբ կային մնային հաստատուն 'ի ջանս նահատակութեանն, զի մի մարտակրութեանն հատուածին որ ակարօտեալն էր՝ խափանեսցի։ Բայց մի ոմն 'ի նորընծնեաց անուամբ առ իշխանն մատուցեալ՝ զմեծ և զգովելի գործս առաքինութեան նոցա իբրև զպարսաւանս ինչ պատմէր. Մաքուր են, ասէ, և 'ի կերակրոց 'ի բաց կացեալք և հրաժարեալք 'ի հեշտութենէ, և առաքինօք իմն ճնշեալ մաշեն զանձինս. և ամենայն ինչ որ յաղթայէ առատաբերեալ պարգևք 'ի դաս հասանեն՝ հակառակորդաց աստուածոցն կերակուր լինին. և եթէ կամիցիս խնամաւ ճշմարտութեամբ, բաց զշտեմարանս նոցա և տես թէ զինչ 'ի նոցանէ անկցին։ Եւ մատնիչն յօժարութեամբ լուեալ իշխանին յանօրէն յաւանէն յայնմանէ, և վաղվաղակի հրամայէր բանալ զանձնեակ սպասուց նոցա, և ոչինչ գտեալ 'ի նմա բայց միայն ակերունական խաշին, և զմատեան սրբոյ առաքելոյն Պաւղոսի զչորեքտասան թղթոցն, ընդ նմին և զգիրս Գործոց առաքելոցն, և բուրուառ և ճրագ և փայտեղէն փոքր ինչ տապանակ՝ յորում զնշխար սուրբ հացին շտեմարանեալ պահէին, զառանց աւելորդաց կերակուրն, յորմէ հաղորդեալք լինէին, և երկուս ձորձս շարամանեալս 'ի խառոյ զոր մերկ 'ի վերայ տրամագեանոյն եդեալ լինէին, և այն էին պատուաւէր անկողինք Դոմնայի և Ինդասի, ազնուականացն և ճշմարտասէր երանելեացն։ Արդ հարցանէր զնոսա իշխանն ցասմամբ և ասէր. Ո՞ւր է ոսկին մաքուր զարդուցն, և հանդերձքն ձեր պատուականագոյնք և անօթքն երևելիք։ Իսկ երանելիքն ոչ ինչ փոյթ առնէին հարցմանն նորա, և ոչինչ տային ամենևին պատասխանի, այլ զկնակերպեալք ընդ երկիր նայէին լռելեայն, և 'ի սիրտս իւրեանց զահացեալ զՏեառնէ աղօթս մատուցանէին, ակն ունելով երկնաւոր փառացն և անանց բարութեանցն։ Իսկ 'ի նմին ժամու արքունական չարին մատնէր զնոսա 'ի չարչարանս, հարկանելով զմարմինս նոցա ջաղատիւք, և արկանէր 'ի բանդ մի խաւարչտին, մինչև ծանուսցէ զամենայն իրսն ստուգութեամբ թագաւորին։ Եւ նոքա այնպէս կային 'ի կապարանին զաւուրս բազումս, և

միայն կենդանի հացն էր նոցա կերակուր և աստուածային շնորհն էր նոցա ըմպելի. և այնչափ աշխատաւորք լինէին՝ իբր զի ոչ էր հնար հաղորդել նոցա հացի կամ ջրոյ, զի դառն և խաւար էր հրաման անօրէն իշխանին 'ի վերայ բանդապահացն. քանզի ասէր թէ փոխանակ այնորիկ զի նոքա զորովայնս քաղցիւ լցին, նոյնպէս որովայնքն մաշեսցին 'ի սովոյ, և կիզեալք ջնջեսցին 'ի տապոյ ծարաւոյ. և այնպիսի դառն և անողորմ տանջանք 'ի վերայ վկայիցն Աստուծոյ հասուցանէին՝ մինչ զի 'ի ցաւս հիւանդութեան անկանելով կուսին, և ոչ ուստեք մխիթարութիւն գտանել: Նոյն ժամայն իսկ անպատմ ողորմութիւն գթութեանցն Աստուծոյ հասանէր 'ի վերայ նոցա, այն որ բանայ զձեռն իւր և լնու զամենեսեան կերակրովք։

Եւ մինչդեռ 'ի հսկման գիշերին զուարթական աղօթոքն կատարէին, երևեցան նոցա երկնային դասապետութեանցն զինուորութիւնքն. յորմէ և 'ի փայլատակմանց լուսոյն արեգակնակերպ ճառագայթիցն՝ երևէին հիմունք բանդին. և ողջագուրեալք 'ի սրբոց զուարթնոցն զօրացեալք կային յաղօթս, և սեղան լի ամենայն բարութեամբ պատրաստեալ նոցա, և քաջալերս տուեալ երանելի կուսին՝ վերացան յերկինս։ Իսկ նոցա հաղորդեալք յերկնային սեղանոյն՝ ոչինչ յիշէին զանցելոց ժամանակաց վիշտս չարչարանացն, զի փարատեալ մերժեցաւ 'ի նոցանէ ամենայն ներհակք տառապիկայիցն. զի թէպէտ և 'ի կապանս բանդին կէին[1] տոռամեալք, սակայն 'ի հեշտալի կերակրոցն զուարճացեալք՝ համապատաղ երգէին զԴաւթեան նուագն ասելով. Որպէս 'ի ճարպոյ պարարտութենէ լցցի անձն իմ, և շրթամբք ցնծութեամբ օրհնեսցէ զքեզ բերան իմ։

Արդ յետ այսորիկ յաւուր միում հասեալ լինէր անդ իշխանն գիտելով թէ պակասեալ լինիցին 'ի սովոյ, զի այնպէս հաւանեցուցանել մարթասցէ զնոսա այնու։ Իսկ յորժամ տեսանէր զնոսա պայծառս և զուարթս և բերկրեալս և խնդալից երեսօք՝ հիանայր մեծաւ

1. Մի օր. կէին։

զարմացմամբ, և յերկիւղի եղեալ՝ ցնդմամբ մտօք, յաստուածոցն կարծելով զեղեալ զքանչելիսն հրաշիցն [1] 'ի վերայ նոցա։ Եւ հրամայեաց այնուհետև կալ մնալ նոցա ըստ կամաց իւրեանց յանդորրութեան, և զպիտոյից նոցա զկարգս, զինչս և [2] զհանդերձս երեւելիս և զամենայն պէտս դարմանաց՝ ոչ նուազ քան զյառաջագունիցն շնորհէր նոցա։ Այլ կոյսն այն վասն անձին իւրոյ ոչ զինչ ինչ փոյթ առնէր զայնցանէ և ոչ կարօտանայր, բայց վասն աղքատացն դասուց միայն հոգայր թէ որպէս կերակրեսցէ զնոսա և լցուսցէ զկարօտութիւն նոցա. յաղագս որոյ և զզարդս անձին իւրոյ 'ի բազում մասունս հատանելով բաշխէր աղքատաց, նա և աւուրս ոչ սակաւս անսուաղ կացեալ՝ ըզկերակուր իւր ընձեռէր աղքատաց. զոր տեսեալ և այլոցն եւ՝ բազմութիւնք 'ի դուրս նորա նստեալ դեգերէին. յայնժամ 'ի տարակուսանս ըմբռնեալ ոչինչ ունելով պէտս 'ի լիութիւն բաւականին այնքան ժողովելոցն, ապա դարձեալ կրկին անգամ ձգեալ ըզձեռն իւր 'ի սապատակ զարդուց իւրոց, և զգօտին իւր զայն՝ որ ակամբք պատուականօք և մարգարտով յոյժ պայծառացեալ էր ոսկւով և արծաթով ընդելուզեալ, ժողովէր 'ի միասին իջուցանէր ընդ պատուհանն, և առաքէր առ Ագապիոս սարկաւագ, և աղաչէր վաճառել զայնոսիկ, և զգինս նոցա տալ կարօտելոց. և առ այնոսիկ թէ որչափ բազմութիւնք տնանկաց կերակրօք լցոյց՝ ոչ գոյ ասել։

Այլ քանզի ոչ էր պարտ այնպիսի մաքուր և անաղտ [3] կուսութեան և ամենայն առաքինութեան զհետ գնացելոյ անձին՝ շաղկապիլ ընդ պատրանս ցանկութեան սնոտի կենցաղոյս 'ի յարկս մեղաւորաց, կամ 'ի գաւիթս ամբարշտաց թագաւորաց բնակիլ, այլ 'ի վերուստ 'ի հայրաշարժ այս ինչ տնօրինեցաւ 'ի միտս երանելւոյն. զմտաւ ածէր զաստուածահօրն զմեծի մարգարէին Դաւթի զխորհրդական հանդէսն, 'ի ժամանակի յորում փախուցեալ էր 'ի Սաւուղայ, թէ որպէս այլայլեալ զդէմս իւր անզգայապէս արտա-

1. Մի օր. հրաշալեացն։
2. Մի օր. զկարգս զինչս և իւր։
3. Մի օր. անաղտ։

խնլեաց նմանեալ՝ յափսիթերս խաղայր, և այնպէս 'ի ճշմարիտ անզգամաց 'ի բաց ձաղոպրեալ եղև և առ զյաղթութիւնն մեծ: Նոյնպէս և սա զկամաւորական և զմարտիրոսական կիրս յանձին ստացեալ բերէր, և զչքնաղ գեղեցկութիւն պատկերին իւրոյ անշքացուցեալ յաչս տեսողացն. զի 'ի ձեռն այնր՝ հնար լիցի զերծանել նորա յանզգամացն պակշոտութենէ, զի ամբիծ և անարատ ելցէ յառագաստ վերին հարսնարանին. յանկարծակի ելանէր 'ի կերպարանս անզգայից չքչքչքէր զաչս իւր, թօթափէր զարտևանունս իւր, թողացուցանէր զտողունս 'ի վերայ պարանոցին, փրփրէր և անյայտ ձայնս արձակէր, երբեմն զկական լալոյ բարձեալ և յանկարծակի բարկ ծիծաղելով և կրճտելով զատամունսն: Զայս տեսեալ այնոցիկ որ յապարանս թագաւորին էին, զոմանս փաղաքշանօք և զոմանս սխրացումն զարմացման պաշարէր, և դողումն և զարհուրումն ըմբռնէր զամենեսեան: Զոր լուեալ մեծի հազարապետին՝ որ էր 'ի վերայ ամենայն կայսերական պալատանն, և առ աչս բերելով զեղեալն՝ թուէր ցաւագնիլ նմա: Քանզի և յայնժամ յաւէտ ուժգնակի վկայուհին այն սաստկագոյն երևեցուցանէր զախտն՝ յորժամ իշխանն զտեսութիւն աչացն առ նա տարածանէր. ուստի և յերկիւղի եղեալ, բազում պահապանս նմա կացուցանէր, զի մի ինչ վիշտս չարեաց կրեսցէ, կամ 'ի վախից մղեալ քարավէժ լիցի. և էր այնուհետև ոչ սակաւ թաղծութիւն պահապանացն վասն նորա. անյայտ աղաղակէր և կոծէր զանձն առաջի նոցունց: Յայնժամ մատուցեալ նոցա առ ներս քննապետն, աղաչէին զնա յուէժապէս առ քրիստոնեայսն արձակել զկոյսն, զի բազումք ասեն նմանն ամէն զառածեալք 'ի մտաց՝ զառողջութիւն գտին: Զայս ինչ նոքա վասն անձանց հայցէին, զի թերևս ազատեսցին 'ի ծառայութենէ նորա. այլ Աստուած ըստ կամաց նորա բերեալ՝ հաստատէր զայն որ ինչ կուսին իղձք ցանկութեան էին, զի զանխլացեալ լինէր բանն ըստ առասպելին. Զիոյ խիստերախի թողլ տալ 'ի դաշտի, և զգելփին առ ջուրս ածեալ բռամբ:

Ունկնդիր եղեալ այսոցիկ իշխանն մտադիւրութեամբ, քանզի և նա կամէր ազատանալ և արձակել

՚ի ցնորից որ յաղագս նորա էր, յայնժամ վաղվաղակի կոչէ զեպիսկոպոսն առ ինքն զսուրբն Անթիմոս, որ էր յայնժամ ՚ի Նիկոմիդացւոց եկեղեցւոյն յետ Կիւրղի յառաջնորդեալ քահանայապետութիւն. և եկեալ նորա վաղվաղակի հոգւով ծանեաւ զիրսն՝ որ յաղագս կուսին, և թագուցեալ ՚ի սրտի իւրում կայր լռելեայն. Նոյնպէս և կուսին տեսեալ զքահանայապետն Աստուծոյ, ոչինչ անպատշաճ կամ մեղկական ցուցանէր զանձն իւր, այլ յերեսաց սրբոյն խորշեալ հեզ և խոնարհական տեսութեամբ զգաստացեալ երևէր, որպէս զի զամենեսեան զարմանս բերեալ էր. հիացեալ թէ որչափ զօրութիւն երևեցան յերեսս բարեպաշտին, որ զանձնզգաստացուցեալ ՚ի զգաստութիւն փափակեաց. Յայնժամ իշխանին մեծաւ աղերսանօք աղաչէր զեպիսկոպոսն առնուլ զկոյսն առ ինքն, ընդ նմա և զինչս, և ինչս բազում ՚ի պէտս զարմանից նորա, թերևս հնար լիցի, ասէ, բժշկութեան. Իսկ նորա խնդութեամբ առեալ առաքեաց ՚ի վանս կուսանացն, և որչափ խրախուսեալք լինէին, և սիրով հոգւոյն առցեալ՝ զանուն ոչ գոյ ասել:

Ի սոյն ժամանակի յաղթութիւնքն Մաքսիմիանոսի ընդդէմ բարբարոսացն զկատարումն առնոյր և դառնայր ՚ի մարտէ պատերազմացն ուրախութեամբ մեծաւ. և ոչ մտանէր ՚ի սիրտ նորա ճանապարհ ճշմարտութեան օրինացն Աստուծոյ՝ խնդրել իմանալ և ճանաչել, եթէ ՚ի ձեռն նորա ուղղին այսոքիկ, զի նա դիցն օգնականութեամբ մակադրէր զյաղթութիւն. Վասն որոյ աստուածոց իւրոց զոհս ձօնմանց կատարելով, և զարդարելով զմեհեանս նոցա, ձիրս պատուոյ բաշխէր քրմացն. և ՚ի խորամանկ խորհուրդս մնեալ չարին յորդորմամբ, պատուիրեալ պատրանօք ջանայր հնազանդեցուցանել զամենեսեան անաստուած պաշտամանցն այնոցիկ և չարաչար կրօնիցն. Յայնժամ և ՚ի սատանայական պատրանին տեսարանս ինքնայից յորդնէր. և պատուէր հրամանի ելանէր ՚ի նմանէ, գալ հաւանել ամենեցուն ՚ի հանդէս խաղացն. Այնուհետև ժողովէին անթիւ բազմութիւնք ՚ի տեսարանն ձիընթաց կառամարտկացն. և իբրև լցեալ եղև բազմութեամբ մարդկան թէատրոնն, և հասանէին անդա-

տալ փութով 'ի ժամադրեալ կէտ կոչմանն: Յայնժամ անօրէնն Մաքսիմիանոս 'ի նմին և չար խորհրդով լցեալ՝ հրամայէր քրմապետացն զամենայն սուտանուն դիւս աստուածոցն զոսկեղէնս և արծաթեղէնս բերել 'ի տեսարանն, և զարդարել զնոսա պէսպէս և հրաշազան պայծառութեամբ, և նախադրել զնոսա 'ի վերայ Թագաւորական գահոյիցն. և հրամայէր ամենեցուն երկրպագութիւն մատուցանել նոցա ընդ խնկեան, և զպաշտօնեայս աստուածոցն պսակէր ոստովք ձիթենեաց և եղեւնականն շոճիւք, և ցուլս և զուարակս զենուլ. առնէր տօն աստուածոցն և աստուածուհեացն զօրն զայն, և զարիւն զոհիցն հրամայէր պաշտօնէից զոհիցն և մեհենացն՝ սրսկել 'ի վերայ ամենայն զօրականացն: Իսկ պաշտօնեայք ճշմարտութեանն որք աներկեան սրտիւ ունէին զհաւատս քրիստոնէութեան՝ ոչ համբերէին չարին, 'ի բաց երթային 'ի տեսարանէն, լաւ համարելով զմահ անձանց քան զշաղախել արեամբ անաստուած զոհիցն:

Յայնժամ ամպարիշտն Մաքսիմիանոս սկսաւ 'ի մէջ հրապարակին առաջի բազմամբոխ ժողովոյն բարձր բարբառով խօսել բանս հպարտս և ասել այսպէս. Ո՛վ արք քաջք և ծերակոյտ իմաստունք, և երևելիք 'ի մէջ Յունաց և Հռովմայեցւոց նահանգիս, որք ստորանկեալ էք ընդ իմով իշխանական և անպարտելի թագաւորութեամբս. ընդէ՞ր զլոյսն ստեղծանէք խաւար, և նախապատիւ զստութիւնն դնէք, և գեր 'ի վերոյ համարիք քան զըղձալի պաշտամանս մեր: Եւ 'ի միտս անկեալ ումանց ոչ գոլ զնոսա աստուածս կարծելով, որոց բոլոր աշխարհի խնամարկութիւնք[1] կառավարին: Ո՞չ տեսանէք զբազմութիւն բարութեանցն յամենայնի մթերեալս առ մեզ. ո՞չ տեսանէք զյաղթութիւն[2] և զնշանս որ 'ի նոցանէ առ մեզ մատակարարին. և թէ որպէս օրէնք գեղեցկագոյնք և զգուշագոյնք պահին առ մեզ: Ո՞չ իմանայք զաճումն զօրութեան մերոյ օր ըստ օրէ. զի այնոցիկ որոց յառաջագոյն տեարք ոչ էաք[3], այժմիկ իշխեմք նոցա. ո՞չ փառք

1. Մի օր. խնամակալութիւնք:
2. Մի օր. զյաղթութիւնս:
3. Մի օր. որ յառաջագոյն տեարք ոչ էաք:

մեր բարձրացան. ո՛չ Թագաւորութիւնս մեր անդորրեցաւ յամենայն վրդովմանց. ո՛չ զքաղաքս անձինս ընդհարկաւ արարեալ և զայլս տակաւին առաջի եղեալ ընկճանեալ և հնազանդեցուցեալ. ո՛չ ազգաքէն ամենայն զօրաւորք երկրի կորացուցին զպարանոցս իւրեանց 'ի ներքոյ գաւազանաց մերոց, և ընծայաբեր եղեն մեզ. և ամենայն ըստ կամաց մտաց մերոց յարդարեցաւ եկաց հաստատութեամբ: Ո՞յր արդեօք նախախնամութեամբ այսպիսի կատարմանն, եթէ ոչ ամենազօր և անմահ աստուածոց մերոց ակնկալութեամբ, յորոց հրամանէ հուր և ջուր, լոյս և խաւար, ամպք և փայլատակմունք, կայծակք սաստեցաց և լուսաւորաց շարժմունք՝ ըստ կամաց մերոց զընթացս կատարեն: Հաւանեցուցին զձեզ ժամանակաց բարեխառնութիւնք, անձրևաց բարեխառն չափաւորութիւնք, պտղոց առատութիւնք, ընդարձակութիւն այերաց, ծովու ցածութիւն. զորս բնաւ ոչ ոք կարէ ձեռնել զպարգևացն ձիրս՝ որ պարգևեն մեզ յանմահից աստուածոց մերոց, 'ի լիութիւն բաւականին. ո՞ր յայսպիսեաց և յայսոցիկ բարերարութեանց շնորհողաց պարտ է զոհս և երկրպագութիւնս ընծայիւք մատուցանել:

Եւ յայսպիսի մեծահաշուանչ նորա դիւականակ բերանոյն հուր բորբոքեալ պատրէր զմիտս ամենեցուն. և տակաւին ևս յայլ իրս հայթայթանաց մտաբերէր, զոր ոչ ներէր 'ի վերուստ արդար դատաստան Ճշմարտին Աստուծոյ, զի մի այլոց դիւրափափկից և ծուլացելոց կորստեան առիթ լինիցին: Այլ մինչդեռ թիւնալից բանքն 'ի բերանն ամպարշտին կային, յանկարծակի եղև Թնդիւն որոտմանց, փայլատակունք հրոյ 'ի մրրկեալ ամպոց Թօթափէին, և մասն ինչ քաղաքին և մեհեան կռոցն կիզեալ եղեն. և խաւար խորին մթանդամանայն երևէր, և կարկուտ ահեղ հանդերձ հողմով յոյժ և զարհուրեալ՝ 'ի միգապատութենէն[1] արտաքս հանէր. և ծովածաւալ հեղեղացն յարձակմունք զամենայն սահմանս արտավայրացն հանդերձ պտղովքն՝ ծովուն աւանդեաց, դեռ ևս կամէր զամենեսեան 'ի միջոյ 'ի բաց բառնալ. յորմէ յահեղ սպա-

1. Յօր. 'ի միգապատութենէն. Թերևս՝ 'ի միգապատ մտաւթենէն:

նախճացն որ յԱստուծոյ՝ ընդ միմեանս խառնեալ բազմութեանն, ընթադրելով զմիմեանս՝ բազումք դիմաթաւալք յերկիր անկեալ մեռանէին. և ինքն ամպարիշտ թագաւորն փոքր միւս[1] եւս ընդ նոցունց կորուսեալ լինէր, եթէ ոչ առ 'ի յԱստուծոյ պատուհասն այն նմա նուազ համարեալ լինէր։ Զայսպիսի անակնունելի դատաստան 'ի դիպուածս պատուհասից տեսեալ չարաքաստն այն և անօրէն իշխան, ոչ մի ինչ զեղջ բերելով կամ զարհուրումն երկիւղից՝ տակաւին կայր և մնայր 'ի նմին յամառութեան։

Յետ այսորիկ նստէր յատեան և հրամայէր ածել զորս յաստուածպաշտութեան գտեալք լինէին, և արդար արեամբ անարատից կամէր ցածուցանել զսրտմտութիւն սրտի իւրոյ. հարցանէր և վասն Դոմնայի և Ինդոսի և զայլոց ումանց, զի ոչ երևէին յատենի։ Եւ իբրև լուաւ 'ի ներքինապետէն, թէ Դոմնա անկեալ է 'ի զգայութենէ, և այժմ առ այնոսիկ է որ զայնպիսիսն գիտեն բժշկել, և ընդ նմա է Ինդոս 'ի պահպանութիւն և 'ի սպասաւորութիւն պաշտամանն նորա։ Իբրև լուաւ զբանս զայսոսիկ թագաւորն՝ բորբոքեալ ցասմամբ թախիծ սրտին բերելով, մեծաձայն աղաղակելով ասէր. Ո՛վ անիրաւ դու և չարագոյնդ 'ի մարդիկ, Դոմնա այսահարեալ, ընդէ՞ր հեռացուցեր 'ի բարերարութենէ աստուածոցն և զԻնդոս պաշտօնեայ աստուածուհեացն, զոր դու անապատս 'ի պաշտամանէ[2] արարեր. երդուեալ 'ի զօրութիւն անմահիցն, զի ոչ անցցէ 'ի քէն յանդգնութեան իրաւունս։ Եւ զայս ասացեալ՝ ոչ յապաղէր, այլ վաղվաղակի հրամայէր լուծանել զգօտի նորա ընդելուզեալն ակամբք և մարգարտով, առնուլ և զայլ ամենայն իշխանական պատիւն՝ զոր զգեցեալն էր, և մերկ խայտառակ շըրջեցուցանել ընդ ամենայն հրապարակս քաղաքին, և արկանել 'ի բանդ մինչև անդէն սատակեսցի 'ի կենաց։ Եւ ապա հրամայէր զԻնդոս ածել զառաջեաւ, և վերըստին կարգել զնա 'ի պաշտօն աստուածուհեացն։ Իսկ նա 'ի խորոց սրտին պահէր զաւանդն բարեպաշտութեան, այլ և զբազումս 'ի մոլորելոցն 'ի սնոտի

1. Մի օր. փոքր ինչ ընդ նոցունց։ 2. Մի օր. 'ի պաշտամանէ։

պաշտամունս կռոցն՝ ածէր միանգամ ՚ի գիտութիւն ճշմարտութեան:

Բայց ամպարիշտն Մաքսիմիանոս՝ ոչ հանդուրժէր զօրանալ կրօնիցն ներքուստ ինչ ողորմութեան ՚ի լեսելիս թողուլ, և յայտ ընդդէմ քրիստոնէական հաւատոց մարտ եդեալ ցասմամբ չարին՝ զտաճար սրբոցն այրէր, և զմեհեանս դիւաձոյլ պատկերացն շինէր, և պատուէր հրամանի տայր իւրոց զօրականացն զըմբռնեալ քրիստոնեայսն ածել ՚ի մէջ. քարոզ կարդայր ընդ ամենայն տեղիս իշխանութեան նորա. Եթէ որ ասէ՝ ոչ պաշտեմ զԱստուած խնքնակալացն, առաբարգիր եղէ ՚ի կենացս, և ինչք և ստացուածք այնպիսոյն յարքունիս եկեսցեն: Արձակէր և դատաւորս անողորմս և վայրենամիտս կողմնակալս որ ՚ի բացեայ էին, և սաստիկ սպառնալեօք օրէնս դնէր նոցա, զի ուր և գտցի որ Նազովրեցւոյն հաւանեալ և աշակերտեալ յաստուածոցն՝ անողորմ և դառն տանջանօք զրկեսցեն ՚ի կենացս: Եւս առաւել, ասէ, զառաջնորդս չար աղանդոյ նոցա եթէ գտանիցեն ուրեք՝ երկաթեղէն կապանօք առ իս առաքեսջիք, զի ես զարժան վրէժուց դիցն անարգանացն խնդրել մարթացից: Եւ այսպիսի կատաղի զայրացմամբ և ահագին տագնապաւ սաստիւք զամենայն առ հասարակ դողացուցանէր:

Յայնմ ժամանակի ՚ի խոյզ անկեալ քննողաց լինէր վասն սրբոյ եպիսկոպոսին Անթիմոսի, և բազում անգամ սուսերամերկ զինուք պատեալ զեկեղեցին ոչ գտանէին, քանզի խոյս տուեալ փախչէր յանապատ տեղիս, վասն անտեղի գործոց անօրինացն. զորս ոչ գտեալ ՚ի տարակոյս անկեալ[1] ամբարիշտն, և թախծեալ վարանէր, և իբրև ՚ի տապոյ ջերման տոչորէր կիզանող սրտմտութեամբ սրտին, եռանդմամբ արեանն ջերմութեան. քանզի ՚ի մտի եդեալ էր ընդ անհնարին տանջանօք արկանել զսուրբն Անթիմոս առաւել քան զամենեսեան. զի ՚ի ձեռն նորին տանջանացն առաջնորդի ուսմանց աղանդոյն իւրեանց, ասէ, զարհուրեալք ամենեքեան եկեսցեն ՚ի պաշտօն

1. Մի օր. ՚ի տարակուսի անկեալ:

աստուածոցն և զմեզ անաշխատ արարցեն. մանաւանդ զի Թաքոյց զչքնաղագեղն Դոմնա, հեռացուցեալ զնա յապարանից առագաստէ իմմէ. կարծեմ թէ հրապուրեաց ևս զնա, կցորդակից կրօնից իւրոց արար:

Իսկ յորժամ այս յոյզ քննութեան դադարէր, և ոչ կարացին գտանել զսուրբն Աստուծոյ, յայնժամ յայլ ևս խորհուրդ մտաբերէր հնարագիտութեամբ բանսարկուին, և զկատաղութիւն զայրացմանն ցածնուլ 'ի բարկութենէն, և զվաղակաւոր 'ի պատեանս իւր ամփոփել խոստանայր, և զուարթ երեսս ամենայն հրապարակին ցուցանէր. պատուիրակս հանէր, բարիս խոստանալ քարոզէր, զարտմտութիւն բարկութեանն 'ի քաղցրութիւն շրջեալ մակադրէր. Թերևս երևեսցին, ասէ, յայտնապէս աներկիւղ լեալ յիմմէ պատուհասից, ապա միահաղոյն 'ի վարմ իմ ժողովեալ բարձից յերկրէ զյիշատակս նոցա, զի բնաւ մի երևեսցի անուն նոցա 'ի մէջ Յունաց. և այսուիկ մեծափառ դիքն մեր շնորհս բարեաց մեզ հատուցեն: Այսպիսի խարդաւանող և կեղծաւոր խորհրդովք պատրէր զամենեսեան. և այնուհետև բազմութիւն քրիստոնէիցն 'ի համբաւ չարիմացին այնորիկ խաբեալք, աներկիւղ համարձակութեամբ 'ի մի վայր ժողովէին, և յայտնապէս կամայորդոր սրտիւք կատարէին զպաշտօն աղօթիցն:

Արդ յաւուր միում յերևելոյ միահամուռ ամենայն հաւատացելոց բազմութիւնն որք 'ի Նիկոմիդիա և որք շուրջ 'ի շէնս գաւառին բնակեալ էին՝ միաբանեալ ամենեքեան գային 'ի կաթողիկէ եկեղեցին, զտօնորական աղօթսն կատարել. զոր զգացեալ թագաւորն՝ զօրօք իւրովք վառեալ հասանէր 'ի դրունս տաճարին Աստուծոյ, և աթոռս արկեալ և բեմս բարձրագոյնս կազմեալ նստէր 'ի վերայ նորա, և բազմութիւն զօրացն սպառազինեալք անշշուկ կային առաջի նորա: Յայնժամ խօսել սկսաւ թագաւորն և ասէ ցժողովեալ բազմութիւնսն. Անպարտելի և բարեպաշտագոյն իշխանակալութեան իմոյ ներումն մարդասիրութեան՝ յամենայն իրս աստուածոցն նմանեալ լիցի. զի և առ բարբարոս թագաւորսն, որ զլուծ

հարկաւորութեան մերոյ դժուարըմբռնելի համարին, և Հռովմայեցւոց տէրութեանս ոչ հնազանդին, ոչ վաղվաղակի զնիզակ 'ի գլուխ իմոց շարժեմ, և ոչ նետըս 'ի պատկանդարանաց 'ի կիր արկանեմ, և ոչ 'ի ձեռն սուսերաց բարձրացուցանեմ զբազուկս իմ 'ի վերայ նոցա, և ոչ վատնեմ զնոսա փութանակի վահանապատ պատնիշօք. այլ հանճարեղ և իմաստուն բժշկաց նմանեալ՝ զբարիոն ողոքական խոստմամբ կակղացուցանեմ, և սպեղանիս արկանեմ 'ի վերայ վէրացն՝ զմարդասիրութիւնն. իսկ յորժամ տեսանեմ կարեվէր խոցեալ և 'ի խորոց թաքուցեալ զվէրն՝ խարանօք խստագունիւք հատանեմք, 'ի վերայ արկանեմք զկարծրագոյն զդեղն և զծանր ըմպելին. և ոչինչ ներումն ողորմութեան գտցեն այնպիսիքն 'ի մէջ մարդկան: Վասն որոյ ասեմ ձեզ և աղաչեմ, մի ևս եղիջի ձեզ փորձ առնուլ զիմոյ խռովութեանց և աններելի բարկութեանց, այլ մատուցեալ փութասջիք զոհել մեծամեծ աստուածոցն, զի և 'ի մէնջ զհաճութիւն գտջիք, և պարգևեցից ձեզ բազում մեծութիւնս պարգևաց, և պատիւս երևելի մեծութեանց, և թեթևացուցից 'ի ձէնջ զամենայն սակս հարկաց, և համապատիւս ինձ լիջիք: Զի եթէ բարբարոսաց և այլալեզուաց ազգաց այնչափ մեծութիւն բարութեանց 'ի մէնջ պարգևեցին, որչափ ևս առաւել ձեզ որ Հռովմայեցւոց օրինօքն էք սնեալ և վարժեալ, և հելլենական իմաստութեամբ և հանճարովք խրատեալք: Արդ մի պատերազմիք ընդ ձերում թագաւորութեանս, զի մի արտաքս անկանիցիք 'ի տանց, 'ի ստացուածոց և 'ի ճոխաձիր քաղցրութեանցս: Ի բաց կացէք այսուհետև յաղտեղի կրօնիցդ. ապա եթէ ոչ զայս գիտասջիք, զի խրատունք դատաստանի իմոյ ոչ հեռի են 'ի ձէնջ. տեսէք զտանջս զայս յոր յուսացեալ էք, հրոյ աւանդեմ զնա, և զձեզ միանգամայն ընդ նմին կորուսանեմ:

Այսպէս ամբարիշտն Մաքսիմիանոս ահագին որոտմամբ և չարաչար սպառնալեօք և թիւնալի մահ բաշխէր յամենեցուն լսելիս. և խեթիւ հայէր յամենայն դասս քրիստոնէից ժողովոյն: Յայնժամ շարժեալ 'ի Հոգւոյն սրբոյ իմաստախօհն այն երից երանեալ քահանայն Գղեբիկոս համաշխարհական եկեղեցւոյն որ

'ի Նիկոմիդիա, յառաջ մատուցեալ ձեռներէց լինէր յառեմնին, և բարձրագոյն բարբառով համարձակագոյն առնէր զբանիցն պատասխանիս՝ ասելով. Գիտութիւն լիցի քեզ, ով արքայ, զի ոչ խոստանանց և պարգևաց քոց հաւանիմք և ոչ 'ի սպառնալեաց քոց երկընչիմք, զի ունիմք քաջալերիչ զնախախնամութիւն պատուիրանի փրկչին մերոյ՝ որ ասէ. Մի երկնչիք 'ի սպանանելոյ զմարմին, և յոչ կարողաց սպանանելոյ զոգին. զի բարութեամբ որով կամիս պատրել զմիտս մեր և հանել զմեզ յայն բարութեանցն՝ զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ, զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց, և որով սպառնաս հրկէզ առնել զմարմինս մեր, յանձներելի տանջանացն կամիս բուժել զմեզ, և անցուցանել անկիզելի ընդ յորդահոսանս հրեղէն գետոցն առ նաւահանգիստն մեր Քրիստոս. զի ոչ են արժանի չարչարանք ժամանակիս հանդերձելոց փառացն որ յայտնելոցն է. և զամենայն զփառս և զպատիւս ժամանակիս իբրև զտաւերս և զկղկղանս երագու համարիմք: Զի 'ի զուր և 'ի նանիր խաւսեալ ես, և կափուցեալ զաչս իմանալի հոգւոյդ. զիմիրդ ոչ իմանաս զօգուտն քո, և կամ ընդէ՞ր ոչ ճանաչես զարարիչն ամենեցուն և զտուիչն քեզ զիշխանութիւնդ. զի յաղթութիւնդ քո որով ամբարհաւաճեալ պարծիս մեռոյ և աղբեղէն փառօքդ՝ որով գեր 'ի վերոյ կարծես լինել բազմաց զքեզ, յետ սակաւ աւուրց 'ի կանանց և 'ի մանկանց շարաբանի 'ի քէն 'ի մերոյ խուկ նաւահանգիս. զի նանրութեան նմանեալ են կեանք քո, և պայծառութիւն քո ունայնութեամբ իջանէ 'ի դժոխս. և զարմանամք թէ զիմիրդ այնքան տկարութեամբ իջանէ 'ի դժոխս զանգածեալք[1], մարտ եդեալ ընդդէմ անպարտելի զօրութեան այնմ՝ որ յոչէից գոյացոյց զամենայն յաւիտենականս, և կառավարէ զգնացս բանիւ զօրութեամբ իւրով. և ինքն կայ և մնայ անշարժ հաստատութեամբ յիւրում անհամեմատ և անփոփոխ բնութեանն, և դու ամպարիշտ մտօք ամբարտաւանեալ զապիրատութիւն 'ի բարձունս խօսելով, զանգուգական անունն դիւաձայլ պատկե-

1. Մի օր. զգածեալք:

րացին կոչես, աստուածս և աստուածահիւս կարգաւորեալ զայնոսիկ՝ որ յանկարծ խաւարականենէ և 'ի չարասերմանց անդադարամետականացն են առեալ զկերպարան նմանութեան, զոր և աղտեղի է զամենայնն յայտնել, մանաւանդ զի բաւական իսկ այն են՝ որ 'ի չարաց և 'ի գազանաց կերպարանս են քանդակեալք. զի այնչափ կուրացոյց սատանայ զմիտս քո, մինչ զի արարիչ երկնի և երկրի կոչես զայնոսիկ, որ 'ի ձեռաց մարդկան կազմեալ են։ Եւ եդեր թշնամանս անմահ զօրութեանն Աստուծոյ միայնոյ և բոլորեցունց ստեղծողին. որ և բարձրացուցեր զեղջիւր քո, խօսել բանս անհամաձայնս զՄիածնէ նորա, և 'ի կարգս մեռելոց իջուցանել զանմահութիւն նորա, որ է կերպարան և կնիք և ծագումն անսահման էութեան առաջին Հօր, և փառակից և էակից ամենազօր և համագոյ Հոգւոյն, որ կամաւոր մահուամբն ելոյծ զիշխանութիւն մահու, և հրաշագործ և սքանչելի յարութեամբն կենագործեաց զմահացեալսն մեղօք, և զայս մի անգամ դատել զկենդանիս և զմեռեալս, և հատուցանել արդարոցն բարեաց հատուցումն ըստ արդար վաստակոց նոցա, և զանօրէնսն և զչարագործսն որ իբրև զքեզդ իցեն, մատնեսցէ անանց և մշտնջենաւոր այրմանն անշէջ գեհենին որք ոչ ճանաչէք զնա, և ոչ ազատեալ ակն ունիք մեծի աւուր գալստեան նորա. զի յանկարկելն մեր միայն առ արարիչն մեր, անյապաղ հասանեն սպառնալիք պատուհասիցն 'ի վերայ քո, ուստի ակն ոչ ունիցիս, զոր և դու յայսմ հետէ ոչ ես ձողոպրելոց 'ի ձեռաց Աստուծոյ կենդանւոյ։

Արդ զայս ամենայն և առաւել քան զայս խօսեցաւ երանելին Գղերիկոս առաջի Թագաւորին, և 'ի մէջ յոգնաժողով հրապարակին. սակայն և ներելով ունէր դնէր Թագաւորն, և ոչ կամէր առ ժամայն սաստիկ չարչարել զնա, այլ ունէր ողոքանօք ածել զնա 'ի հաւանութիւն, և նովաւ զնոսա ժողովուրդն հաւատացելոց։ Քանզի ոչ ծագեաց յաստուածային բանից վարդապետութեանց երանելւոյն 'ի սիրտ ամպարշտին լոյս աստուածգիտութեան, և ահիւ մեծաւ պաշարեալ եղև 'ի վերին նախախնամութենէն. ոչ ձգեաց ձեռս առ նոսա, թէպէտ և ամենեքեան զանձինս 'ի

մահ երեւալ էին. այլ եւ զնոսա լսելեայն 'ի տաճարէ անտի, և ամենայն ժողովուրդք հաւատացելոցն չնոր-հօք բազում ունէին Գղերիկոսի իմաստութեանն և աստուածախօս վարդապետութեանցն:

Այլ Մաքսիմիանոս ոչ ընդերկարէր զցասումն բար-կութեան, այլ հրամայէր զզինուորացն մտանել 'ի սուրբ եկեղեցին Աստուծոյ, և ունել զերանելին Գղերիկոս և արտաքս հանել. զոր բերեալ կացուցին առաջի Թա-գաւորին, և ոչինչ հարցմանց արժանի արարեալ, հրա-մայէր տարածանել 'ի գետնի և դալար արջառաջլօք հարկանել յոյժ, մինչև վաստակեցան ձեռք դահճացն 'ի հարկանելն: Իսկ նա զտանջանսն առ ոչինչ համա-րէր, այլ գոհանայր զՏեառնէ՝ վասն որոյ զչարչարան-սըն համբերելով կրէր: Եւ իբրև սաստկացուցին ըզ-տանջանսն, և սկսան արբանեակքն սատանայի երկա-թի եղնգամբ քերել զկողս նորա, և ջահս վառել 'ի վերայ մարմնոյն, որ և 'ի սաստկագոյն քերմանցն ա-րիւնն առոգանէր զերկիրն. և նորա անշնչացեալ և պա-կասեալ 'ի ձայնէ, ոչ եւս կարէր շարժել զշրթունսն. և քարոզն 'ի հարկանելն այսպէս ասէր. Խնայեա 'ի լեզուդ քո, ով Գղերիկէ, և մի լինիր ամբարհաւաճ և պաճուճաբան, և մի խառնակեր զհանդէսս, պատու-եա զՀռովմայեցւոց տէրութիւնս և մի շփոթեր զա-տեանն ինքնակալացն, և մի ընդդէմ Հելլենացւոց իմաս-տնոցն զայնոսիկ բարբառիր, որ ոչ վայել է: Եւ այն-պիսի բանիւք քարոզն զհրապարակն լնոյր. այլ ոչ տանջելոցն հաւանեցոյց և ոչ ողոքանօքն հնազանդե-ցոյց: Իսկ երիցս երանելին 'ի հրապարակին գոչէր մե-ծաձայն և ասէր. Տէր Յիսուս, միածին որդի, ճառա-գայթ և կերպարան բարձրելոյ քո Հօր, վստահու-թիւն իմ և ուժգնութիւն, զօրացո զիս յամենայնի. զի 'ի ձեռն բազմադունակ չարչարանացս՝ բազմասցի առ իս բրաբիոն բարեաց հատուցմանցն ընդ ամե-նայն սուրբս քո:

Յայնժամ 'ի վերայ բանիցս այսոցիկ սրտմտեալ Թա-գաւորն, ցասուցեալ սպասաւորացն՝ զի առաւելագու-ցեն զտանջանս սրբոյն: Եւ նոքա ըստ հրամանի ամ-պարշտին այնչափ հարկանէին զմարմին նորա՝ մինչև անշնչոց նմանեալ եղև, Թափեալ մորթ մարմնոյն և

'ի յօդոյն փքանալով, և մինչ մարմնոյն մաշանեալ քան-ցելին 'ի Ջլացն և պատառ պատառ յերկիր անկանէին, և ոսկերքն միայն սոսկ երևէին, մինչև զարմանալ ամե-նայն տեսողանցն: Իսկ երանելին նահատակն շարժե-լով միայն զշրթունսն՝ ասէր. Տեառն եմ միայնոյն Աս-տուծոյ Թագաւորին յաւիտենից, զոր եւ Տէր որ ա-րար զերկինս և զերկիր՝ զնա խոստովանիմ և 'ի նա յուսացեալ սպասեմ անձամբ պարգևաց նորա. կռոցն ես ոչ զոհեմ, որ քան զշունս եւ վատթարագոյնք են: Իսկ ամպարշտին այնորիկ ոչ հանդուրժեալ համ-արձակութեան որդւոյն՝ լուծանել զնա 'ի կապանացն հրամայեր, և վճիռ կնքէր 'ի վերայ նորա զի արտա-քոյ քաղաքին խաչեսցի, և մարմին նորա հրով մա-շեսցի[1]: Արդ տարեալ դահճացն զնահատակն Քրիս-տոսի՝ քարշէին ընդ փողոցամէջ քաղաքին արտաքոյ դրանն 'ի տափարակ տեղւոջ, մերձ յեզր ծովուն ուր և զփայտն խաչ կանգնեցին. և նորա հայեցեալ ընդ արևելս՝ սկսաւ 'ի ծածուկ աղօթել, շրթանցն միայն շարժելով. և իբրև 'ի հարուստ ժամն աղօթէր՝ յայն-ժամ սաստեաց զամենին, և ասէ ցդահիճսն. Եկայք կատարեցէք վաղվաղակի զհրամայեալսն ձեր 'ի բռ-նաւորէն: Եւ ինքնին դիմեալ 'ի խաչն, տարածեալ զձեռս իւր՝ բևեռեցաւ 'ի վերայ նորա. և ապա սպա-սաւորքն սատանայի սաստկացուցանէին զհրատ բոց-բոքեալ բոցոյն 'ի ներքոյ նորա ժամս ինչ, և ողջակի-զեալ զնա 'ի բարձրութեան խաչին, և նորա աղաղա-կեալ 'ի ձայն մեծ՝ ասէ. Տէր Յիսուս, ընկալ զոգի իմ 'ի հոտ անուշից, և խառնեա զիս 'ի Թիւ որք սիրեցին զքեզ և զօր երևելոյ[2] գալստեանդ քո: Եւ խնկոյն ա-ւանդեաց զոգին:

Իսկ Ինդոս 'ի տուն ինչ խաւարչտին արգելեալ՝ զանձինն աղօթէր և զկորուստն այնոցիկ որ զոհէին կռոց: Յայնժամ և լուրն այն հասանէր յականջս Թա-գաւորին, և հրամայեաց ածել զնա. և խնկոյն վաղվա-ղակի ածեալ կացուցին առաջի Թագաւորին. և հրա-մայեաց ձեռս յետս կապել զնա և անուր երկաթի արկանել 'ի պարանոց նորա, և դնել զոտս նորա 'ի

1. Մի օր. այրեսցի... փողոցամէջն: 2. Մի օր. Երևելի:

կոճեղս, և արկանել 'ի բանդ խաւարչտին։ Եւ ինքն մեծաձայն 'ի խնդիր լինէր սրբոյ կուսին Դոմնայի, և պակշոտական յիմարութեամբ մաշէր 'ի միտս իւր վասն նորա, մոռացեալ զոր վասն նորա լուեալ էր, և ասէր. Ո՞ւր է Դոմնա Արտեմեայ և Աթենայ մեծափառիցն քահանայուհին. և նոյնժամայն 'ի պատուաւորաց պալատանն ծանուցանէին զեղեալ իրսն որ վասն Դոմնայի։ Եւ հրամայեաց հատանել զգլուխ ներքինապետին, սակս հեռացուցանելոյ զԴոմնա յարքունական ապարանիցն։ Եւ զինուորս բազումս սպառազինեալս[1] առաքեաց 'ի վերայ մենաստանեաց կուսանացն, զի զԴոմնա գտեալ 'ի մէջ ածցեն. և զայն իմացեալ երանելւոյն՝ առնական զգեստիւք զաղտաբար խոյս տուեալ գնաց 'ի վանաց անտի։ Եւ իբրև ոչ գտին զկոյսն՝ մոլեալ իբրև զգազանս արիւնարբուս, նախանձընդդէմ[2] ամենեցուն, խորհեցան և զայլս սըրբասնեալ կուսանսն չարաչար քարշել և յանարգանս մատնել։ Իսկ նոցա փախուցեալք յայլս և 'ի ծերպս վիմաց, ընդ գազանս վայրենիս առնելով զբնակութիւնս իւրեանց. քանզի բազումք այնպիսիք էին որք անկան 'ի ձեռս դահճացն, զոր աներևոյթ զօրութիւն վերին խնամոցն, որպէս զհաւատն նոյնպէս զմաքրութիւնն անարատ պահեաց։

Արդ մի ոմն երևեալ 'ի մէջ սրբոցն անհամեմատ գեղեցկութեամբ և բարի վարուք զարդարեալ, որում անուն Թէոփիլա կոչէր, զսա տեսեալ գործունեայք չարին և պակշոտութեամբ յիմարեալք, և ընդ միմեանս խուճապեալք դասուց զինուորացն՝ մոլեկանցանկութեամբ յափշտակէին զնա 'ի միջոյ քերցն, և բռնաբար վերամբարձեալ քարշանօք մուծանէին 'ի յարկս անօրինելոյն։ Եւ 'ի հուչակ համբաւոյ նորա կուտեցան 'ի տեղին յայն վաւաշոտ տռփանօք երիտասարդք քաղաքին։ Արդ մինչդեռ կայր նա արգելեալ յանարգութեան տեղւոջն յայնմիկ զաչս 'ի յերկինս համբարձեալ, մեծի նաւապետին ակնարկելով, հեղեալ զանձն իւր առաջի հզօրին զօրութեամբ, այսմ՝

1. Մի օր. սպառազինելոց։

2. Մի օր. նախանձեալ ընդդէմ ամենեցուն։

որ եկն 'ի բառնալ զմեղս աշխարհի, և գոչէր ասելով. Տէր իմ և Աստուած իմ, Յիսուս փրկիչ իմ և կեցուցիչ, հայեաց 'ի պատրաստ բնակութենէ քումմէ յանարժան աղախին քո, և մի տար յապականութիւն զքո ժառանգութիւնս, և անաղտ և անարատ պահեա զառագաստ կուսութեանս, զի քեզ խոստացայ պահել զկուսութիւնս իմ անարատ արդարութեամբ: Եւ արդ երևեցո զերեսս քո, ամբիծ և անապական փեսայդ երկնաւոր, և փութա յօգնել ինձ, և մի մատներ գազանաց զխոստովանողս անուանդ քո, զի և անուան քո փառաւորեսցի 'ի մէջ բարբարոս և ամպարիշտ ազգացս. զի և ես արժանի եղէց անարատ մաքրութեամբ զընթացս իմ կատարել, և աչալրջութեամբ հանդիպել քում փառացդ, և հասանել մասին սրբոցն 'ի լոյս:

Զայսպիսի հանդերձ արտասուօք պաղատանս մատուցանէր առ Աստուած երանելի կոյսն Թէոփիլա. և իբրև կատարեաց զաղօթսն, մի ոմն յամպարշտ զօրացն սեղեխաբար վատթարեալ խորհրդով կամեցաւ մերձենալ 'ի նա. և յորժամ հուպ եղև՝ վաղվաղակի ըմբռնեաց զնա ահ և դողումն, լլկեալ 'ի չարէն, սկսաւ սասանել դողալ, և անկեալ յոտս Թէոփիլեայ անշնչանայր իբրև զմեռեալ. և իբրև ժամք բազումք անցին՝ 'ի դուրս ոչ ելանէր, այլ ոմն եմուտ 'ի ներքս և տեսանէր անձառ լոյս փայլատակեալ շուրջ զնովաւ, յորմէ 'ի նշողիցն առժամայն խաւար եղև 'ի լուսոյ աչացն և ոչ կարէր ելանել ընդ դուռնն: Իսկ որք արտաքոյ կային առ դուրսն ոչ գիտէին զեղեալսն, մտանէին և նոքա իմանալ զինչ եղև, և նովին պատուհասիւք և նոքա տանջեալք լինէին: Յայնժամ ժողովքն 'ի միասին մտեալք տեսանէին ահագին իրս հրաշից, զի երանելի կոյսն նստէր լուսեղէն առանձինն և ընթեռնոյր զաստուածային գիրսն զոր միշտ ընդ իւրեան կրէր. և երիտասարդ մի կայր առաջի նորա լուսեղէն՝ յորոյ երեսացն փայլատակունք լուսոյ արձակէին: Զայս իբրև տեսին՝ յերկիւղ մեծ եղեալք հազիւ ուրեմն ձողապրեալք արտաքս ելանէին 'ի տանէն, ասելով. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, և անյաղթ և անպարտելի է զօրութիւն նորա: Եւ յայնմանէ բա-

զումք հաւատացելն 'ի Տէր և ուսան զաստուածպաշտութիւն:

Լու եղև յականջս Մաքսիմիանոսի՝ զի անշաղախ մնաց կոյսն 'ի զինուորացն, և կախարդութիւն զԱստուծոյ մեծաքանչ զօրութիւնն համարէր և ասէր, թէ՝ չարիմաց կախարդասար աղանդիւք զայնոսիկ գործեն Գալիլեացիքն առ 'ի պատիր խաբէութիւն բազմաց: Իսկ լուսատեսիլ երիտասարդն կալեալ զձեռանէ կուսին առաջնորդէր նմա անճառ լուսովն· մինչև յեկեղեցին, և ասէր. Խաղաղութիւն ընդ քեզ. և ինքն յերկինս վերանայր: Իսկ երանելին այն երկիւղալից խնդութեամբ պաշարեալ լինէր, զաչս 'ի յերկինս համբարձեալ գոհութիւն մատուցանէր Աստուծոյ մարդասիրին, որ փրկեաց զնա յամենայն մեքենայից սատանայի: Իսկ բազմութիւնք ժողովրդոյն եկեալ 'ի մէջ գիշերին 'ի կաթողիկէ եկեղեցին կատարելով զսովորական աղօթսն, և տեսեալ զնա 'ի ներքս՝ զարմանք կալաւ զամենեսեան. քանզի էր նա ազնուական ազգի ընտանի և ծանօթ բազմաց: Իսկ նա պատմեաց զամենայն անցս չարչարանացն, եթէ որպէս զօրութեամբն Աստուծոյ յամենայնէ փրկեցաւ: Արդ իբրև լուան զայս ամենայն բազմութիւն հաւատացելոյն՝ զձայնս իւրեանց առ Աստուած ամբարձին առ հասարակ, փառս 'ի բարձունս առաքէին արագահաս զօրութեանն Աստուծոյ, և աղբիւրս արտասուաց հեղուին ամենեքեան, մինչև գրեթէ թանալ զյատակս սրբոյ տաճարին: Իսկ սրբուհին Թէոփիլա ընկենոյր զինքն առաջի սրբոյ սեղանոյն Աստուծոյ, և արտօրահեղձ[1] հառաչմամբ աղօթս մատուցանէր Ամենակալին, գոհանալով յաղագս փրկութեան անձին իւրոյ:

Բայց Մաքսիմիանոսի[2] չարադև գոլով՝ նման նմին պարտ էր լինել, և իւրոյ չար արբանեկացն չար եւս դժնդակ երևեալ, զբարեպաշտութիւն հաւատոցն հետաքրքիրք լեալ խնդրէին. և գտեալ չարին սպասաւորացն զԴորոթէոս, զայն որ փառօքն իսկ և քաղաքական գերագոյն լուսաւորութեամբ պայծառացեալ

1. Մի օր. արտօրայեղձ:

2. Մի օր. Մաքսիմիանոս... է-րնէլ:

էր, և նախարար և հրամանատար 'ի վերայ ամենայն գործակալաց պալատանն, և զՄարդոնիոս իշխան երեւելի, և զՄիգդոնիոս նորին ընկերակից և զյաւաջատացեալն Ինդոս, և զայլ ևս բազում հաւատացեալս 'ի Տէր, որք էին 'ի պատուաւոր իշխանաց արքունական դրանն։ Որոց 'ի ցասուծն բարկութեան եկեալ անօրէնն Մաքսիմիանոս՝ ասէ. Երդուեալ յանմահ և յամենակալ աստուածսն, զի ոչ խնայեցից 'ի ձեզ, այլ զամենայն տեսակ տանջանաց ածից 'ի վերայ ձերոյ ամբարշտութեանդ, և տաց զմարմինս ձեր գազանաց երկրի և թռչնոց երկնից, զի և այլք երկեցեալք ոչ օտարասցին 'ի պաշտամանէ աստուածոցն։ Եւ հրամայէր զգօտի նոցա վաղվաղակի լուծանել, և մերկ առնել զնոսա յիշխանական հանդերձիցն. և նոքա մխաքանեալք միով հոգւով և միով բերանով աղաղակէին ասելով. Քրիստոնեայք եմք և ծառայք ամենակալին Աստուծոյ, արարողին զերկինս և զերկիր, և որք 'ի նոսա արարածք իցեն. և զամենայն պաշտամունս քո, ով թագաւոր, իբրև զաղբ անպիտան վարկանիմք և իբրև զերազս զարթուցելոցն։ Յայնժամ ևս առաւել 'ի չարութիւն սրտմտութեան բորբոքեալ թագաւորն Մաքսիմիանոս, հրամայեաց առասանօք զոտս և զձեռս նոցա պարանոցելով տարածանել 'ի գետնի, և վայրենի մահակօք ընդ յերկար տանջել զնոսա. և դահճի՞քն շուրջ զնոքօք եղեալք 'ի վաղուէ աւուրն մինչև յերեկոյն՝ յանխնայ հարկանէին զնոսա, ոչ ինչ ամենևին խնայելով հասարակաց բնութեանս։ Արդ մինչ դեռևս կենդանի կային նոքա 'ի տանջանարանս չարչարանացն, հրաման տայր կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռօք արկանել 'ի բանդ, և անյագաբար սուր նորա ճարակէր զամենեսեան։

Արդ քանզի պարտ էր մեծագունի և խորհրդականի տնօրինեցելոյ Բանին և ծնեցելոյն 'ի կուսէն ընծայաբերել զանձինս իւրեանց՝ որք 'ի նա հաւատացեալքն էին. քանզի մերձեալ էր տօն աստուածայայտնութեան փրկչին մերոյ և ընդ մեզ շրջեցելոյն[1] Աստուծոյ. յայնժամ սինկղիտոսն հանդերձ ամենայն

1. Մի օր. շրջելոյն ... դատուն։

իշխանական դասուք և գնդօք զինուորացն՝ մատուցեալ առ Մաքսիմիանոս՝ ասեն. Թագաւոր, յաւիտեան կեաց. քանզի ճշմարտիւ գիտեմք զի հանապազ հոգ 'ի մտի եդեալ ինքնակալութեանդ քո բառնալ 'ի միջոյ զաղանդ մոլորի յուսոյն Գալիլեացւոց, զի հաստատութեամբ անշարժ մնասցէ օրէնք Հռովմայեցւոցն, և առանց վստահութեան անքակ եղիցի պաշտօն մեծափառ անմահից բարերար աստուածոց մերոց: Արդ եկեալ հասեալ է դիպող ժամանդրութիւն վրէժխնդրութեան մերոյ 'ի նոցանէ, որ մարթ է ամենևին բառնալ 'ի միջոյ զանհանճար և զչար կրօն նոցա. զի այսօր է գերահռչակ գլուխ տօնից նոցա, իբրու առասպելաբանեն զաստուածն իւրեանց ծնանել 'ի կուսէ, զոր և արարիչ ինքեանց կարդան զնա և հանդիսաւոր կցուրդս տօնից կատարեն. ահաւասիկ 'ի մեծէ մինչև ցփոքունս ժողովեալ են 'ի մեծ եկեղեցին: Եւ հաճոյ թուեցաւ բանս այս Մաքսիմիանոսի, և հրամայեաց ամենայն դասուց զինուորայն սպառազինութեամբ պատել զտաճարն Աստուծոյ շուրջանակաւ, և փակեալ զդուրսն սրբոյ եկեղեցւոյն, զի մի ոք արտաքս ելցէ 'ի բազմութենէն, և առաջի դրաց տաճարին հրամայեաց կանգնել զմեհեանս աստուածոց իւրոց. և քարոզն աղաղակէր և ասէր. Եթէ ոք կամեսցի ճողոպրել 'ի տանջանաց և ապրել 'ի մահուանէ, ելեալ երկիր պագցէ բարերար աստուածոց ինքնակալին. ապա եթէ ոչ կամիք հաւանել[1] կամաց նորա՝ կենդանւոյն հրոյ ճարակ եղիջիք ամենեքեան առհասարակ, և մի ոք զերծցի. զի այսպէս հրամայեաց քաջ արանց մեծն Մաքսիմիանոս: Եւ իբրև բարձրաձայն աղաղակաւ բանքս այսոքիկ պատմեցաւ 'ի քարոզչայն, և նոյնժամայն գործն զկատարումն առնոյր: Յայնժամ հրեշտակք թագաւորին մտեալ յեկեղեցին՝ մեծապէս գոչէին ասելով. Ինքնակալն առաքեաց զմեզ առ ձեզ, 'ի յայսցանէ երկոցունց ընտրել ձեզ, կամ ելանել զոհել աստուածոցն՝ որ պատրաստական կայ առ դուրս մեհեանն, կամ թէ անհաւան լինելով զամենեսեան հրով կիզուլ. արդ զոր ախորժէք՝ ընտրե-

1. Մի օր. Հնազանդել:

ցէք վաղվաղակի, զի ոչ ներէ ձեզ ժամանակս այլ եւս տալ պատասխանի:

Յայնժամ երանելին սարկաւագապետն եկեղեցւոյն որում անուն էր Թէոփիլոս՝ զօրացեալ 'ի շնորհաց Հոգւոյն, և կազմեալ համարձակութեամբ 'ի վերայ բեմին մերձ աստուածային սեղանոյն, բացեալ զբերան իւր ասաց. Այր եղբարք և հարք մերին Երուսաղէմ, գիտէք ամենեքին զի հանապազօր երգէաք զերգս Երից մանկանցն, և զարմանչացեալ զարհուրէաք ընդ մեծահանդէս ինքնակամ յօժարութիւն նոցա որ 'ի մէջ հրոյն որպէս յառագաստի պարելով, զամենայն արարածս ընդ իւրեանս յօրհնութիւն հրաւիրելով բոլորիցն Աստուծոյ, զոր ոչ միայն երանէաք բանիւք, այլ և հաղորդել նոցունց սուրբ պսակացն ցանկայաք: Արդ քանզի եկեալ հասեալ է մեզ օր փրկութեան և ժամանակ ընդունելի, արդ վառեցարուք քաջարիապէս ամենեքին վասն անձուկ սիրոյն այնորիկ, որոյ արեամբն փրկեալ եղաք. փութացարուք, ով սիրելիք, մինչդեռ ժամանակս 'ի ձեռս է, իբրև զխունկս անոյշս մատուցանել զմեզ պատարագս անարատս գառինն այնմիկ[1], որ եկն բառնալ զմեղս աշխարհի: Եւ վասն զի եկն եհաս ժամանեաց մեզ օր աւետեաց՝ որում և ցանկացեալ էաք[2] ամենեքին, և դրունք երկնից բացեալ են մեզ այսօր, և աներևոյթ զօրութիւն մեծին Աստուծոյ կալով 'ի մէջի ձերում, որպէս յԵրից մանկանցն, և պսակէ զամենեսին քաղցրութեամբ կամօք իւրովք, և ընդ ինքեան վերացուցանէ 'ի բնակութիւնս հրեշտակաց վերին զուարթնոցն, առնելով 'ի մի հօտ և 'ի մի հովիւ: Արդ հաստատուն կացէք, միաբան և միախորհուրդ լերուք ամենեքեան, և անշարժ մնացէք 'ի վերայ վիմին հաստատնոյ՝ որոյ գլուխ անկեան ինքն է Քրիստոս. և մի դողդողեսցէ զձեզ սնոտի պատրանք կենցաղոյս, և մի զարհուրիք 'ի շիջանուտ հրոյս, և մի ոք օտարեալ արտաքս ելցէ աստուածային գաւթացն, և մի լիցի լուցկի և ձարակ յաւիտենական անշէջ գեհենոյն:

Բազում և այլ շնորհալի աստուածախօս վարդա-

1. Մի օր. անարատ գառինն այնմիկ: 2. Մի օր. էին:

պետութեամբ 'ի յորդառատ բանից՝ զօրացոյց զամենայն հաւատացեալսն 'ի Տէր։ Ցայնժամ բազմութիւնն հանդերձ նովաւ գոչէին մեծաձայն և ասէին, «Քրիստոնեայք եմք և ծառայք Աստուծոյ բարձրելոյ, զաստուածս թագաւորաց ոչ պաշտեմք, և պատկերին նորա զոր կանգնեաց՝ երկիր ոչ պագանեմք։ Եւ իսկոյն հասեալ լինէր բանն առ Մաքսիմիանոս։ Եւ նոյնժամայն հրամայէր սպասաւորացն զհուրն վառել, ասելով. Մի՛ ոք ճողոպրեսցի և մի՛ ոք ողորմութեան հանդիպեսցի։

Ցայնժամ քրիստոսասէրն նահատակացն զերախայսն 'ի մի վայր ժողովելով՝ զաստուածային խորհուրդ մկրտութեանն կատարելով 'ի վերայ նոցա, և անաբատ սուրբ խորհրդոյն հաղորդեցուցանէին զնոսա։ Իսկ 'ի նմին ժամու սպասաւորք թագաւորին հասանէին, և զհուրն շրջապատ բորբոքէին զսուրբ տաճարաւն Աստուծոյ. և ահագին բոցովմն ելանէր բարձրանայր բոցն, և զամենայն արտաքինսն և զներքինսն ճարակէր։ Իսկ բազմութիւնք ժողովոյն որք յեկեղեցւոջն էին, մեծաձայն գոչմամբ երգէին զերգս երից մանկանցն, և զբոլոր արարածս յօրհնաբանութիւն գոչել ոչ դադարէին, այլ և 'ի մէջ հրոյն ընդ նոսին ձայնք հրեշտակաց լսելի լինէր, և շարժեալ դղրդէր երկիրն ամենայն յահագին գոչմանէ ձայնիցն, մինչև ամենևին ողջակիզեալ ամենեցունց արանց և կանանց իբրև քսան հազարաց, որոց անուանքն իւրաքանչիւրոց գրեալ են 'ի դպրութիւն կենաց։ Ընդ որոց կամայորդոր ջանն նահատակութեանց ամենայն զօրք վերնոցն հիացեալ զարմացան, մանաւանդ ընդ անքակ միաբանութիւն միակամ և միակրօն վկայիցն Աստուծոյ։

Արդ իբրև աւուրք եօթն անցին, և հուրն դեռ ևս ճարակէր զնիւթն, և 'ի դադարել բոցոյն՝ հոտ անուշութեան բուրէր չքնաղ և հրաշալի տեսողացն և յոյժ զարմացմամբ, և նշխարք ոսկեճաճանչ խորշ խորշ ինչ և շնորհալի զարդափայլէր իբրև զճառագայթս նշողից արեգական 'ի ծագել առաւօտուն, և հրաշաճաճանչ լուսով երևէին նշխարք սրբոցն։ Այլ Մաքսիմիանոս յաղթութիւն մեծ համարելով զգործ իւրին

այնորիկ, տօն մեծ և երևելի կատարէր յաւուրն յայն միկ աստուածոց իւրոց, և պատուէր հրամանի տայր ամենեցուն գալ հասանել 'ի տեսարան խաղուցն ձի-ընթացից կառամարտկացն, շինել հրամայէր և առ տեսարանին տաճար մի աստուածուհւոյն Դեմետրեայ, այնմ՝ որ մեծագոյն համարեալ էր նա յաստուածուհիսն. և անցեալ ինքն ամենայն հանդիսական զօրօքն՝ կատարէր զտօն աղճատանաց զոհիցն, և զմնացեալ բարեպաշտոն յառաջեցուցանէր 'ի համարձակութիւն աստուածային կրօնիցն:

Յայնժամ մի ոմն 'ի զինուորական գնդին՝ որում անուն Զենոն կոչիւր, ոչ հանդուրժէր զազրատեսիլ և դիւաձենձեր զոհիցն. 'ի բարձրաւանդակ տեղւոջ միում կացեալ, գոչէր մեծաձայն և ասէր. Մոլորեալ ես, ով թագաւոր, քարանց և փայտից անզգայից զոհելով[1], և զտարերս նիւթեղէնս աստուածս անուանելով, և ձեռագործ պատկերաց զոհս և երկրպագութիւն մատուցանելով, որ դիւաց պատկերք են և առայօղ կերպարանք: Ամբարձ զիմանալի աչս հոգւոյդ և նկատեա, հայեաց և տես, ծանիր և իմացիր երկելեօքս զաներևոյթն և ստացական նիւթեղինօքս զաննիւթականն[2], որ զբնաւս ամենայն 'ի յանգոյութենէ 'ի գոյութիւն ած: Եւ դու թողեր զհաստիչն ամենայնի, և զաննիւթական արարիչն և զշնորհս բարերար կամաց նորա, մոռացեալ զոհս և պաշտօնս մատուցանես, որ և ամենայն աստուածք քո զմժղկի մի զօրութիւն ոչ ունին, նաև անարգագոյնք են քան զնոսա: Եւ զայսոսիկ իբրև լուաւ Մաքսիմիանոս, հրամայեաց քարամբք ջարդել զկզակս նորա, և զայրացմամբ գոչէր առ դահիճսն, զօրեղագոյն առնել առ նա զտանջանս հարուածոցն, զի մի անարգեսցէ զաստուածսն: Արդ յորժամ ջախջախեցան խելապատակք գլխոյն նորա և խորտակեցան կզակք, և մուրք բերանոյն փշրեցան, և ատամունքն չարաչար 'ի բաց թափեցան, դեռ ևս փոքր մի շունչ գոլով 'ի նմա և հանդերձեալ էր մեռանել, հրամայէր քարշել արտաքոյ քաղաքին, և զհամարձակախօս գլուխ նորա սրով հա-

1. Մի օր. երկիր պագանելով: 2. Մի օր. զաննիւթեղէնն:

տանել: Այսպէս քաջամարտիկ վկայն Քրիստոսի Զենոն զվձիռ մահու ընկալաւ, կատարելով զմարտիրոսական ստադիոնն, առ Քրիստոս որ գլուխն է ամենայնի՝ վերաբերեալ լինէր:

Այլ որ հանդերձեալն էր որ Դորոթէոս 'ի ներպարն յառաջագայիւ[1], որ ընդ աստուածայնոյն Անթիմոսի մեծին քահանայութեամբն վառեալ էին, ոչ մնալ և նոցա առանց չարչարանաց. զի տնօրինեալ լինէր յաղագս այսորիկ 'ի վերուստ յաստուածային շնորհացն: Քանզի թուղթ իսկ առաքեալ լինէր առ նոսա 'ի սրբազանէն այնորիկ, զի 'ի թաքստեան էր 'ի գետօղ ուրեք. և այն ինչ անօրէն թագաւորին յայտնի լինէր թուղթն, և նոյն ժամայն առաջի նորա կացուցին. զոր տեսեալ և ընթերցեալ, զի էր մակագրեալ 'ի նմա բանս իմաստութեան և քաջալերս վասն աստուածադիր կետի կոչմանն յուսոյ կենացն յաւիտենից, որպէս հաստատուն կալ 'ի վկայական մրցմանն յաղթանակի վերին կոչմանն:

Յայնժամ ցասմամբ մեծաւ զեղեալ Մաքսիմիանոս, հրամայէր առաջի իւր կացուցանել զարսն, և ասէ ցնոսա. Ընդէ՞ր ապստամբեալ 'ի կամաց իմոց՝ յարեայք 'ի վերայ իմ, և առ այլ ումն թշնամի իմ խոտորեցայք: Հրամայէր և զթուղթն ընթեռնուլ, և զքերոզմն 'ի ներքս մուծանել. զոր տեսեալ սրբոց վկայիցն յոյժ ուրախ եղեն յոգիս իւրեանց: Իսկ Մաքսիմիանոս խէթիւ հայէր 'ի նա, և ցասմամբ մեծաւ ասէր ցնա. Սրիցս թշուառական եղկելի, ո՞վ ոք աւանդեաց զթուղթս զայս, և ո՞ւր ուրեք թագուցեալ է նա և կամ յորո՞ւմ տեղւոջ: Իսկ արին այն և բարեզուարթ այրն, ոչ վեհերեալ 'ի դժնեայ հայեցուածոյն, և ոչ զանգիտեալ 'ի չարաչար սպառնալեաց նորա՝ ասէ. Ով ոք իցէ տուօղ թղթիդ՝ ասացից, այլ թէ ուր է՝ չասացից, զի ոչ կարեմ մատնիչ լինել հովուին իմոյ. այն որ բազում շահս օգտից հոգևորս ընդ ամենայն եկեղեցիս մատակարարի 'ի նմանէ. քանզի և նա իսկ յետ փոքր ինչ ժամանակի երևեսցի յայտնապէս բազմաց, զի ոչ կարէ քաղաք թագչել որ 'ի վերայ լերին կայցէ:

1. Մի օր. որ Դորոթէոսին էր պարփ յառաջագայիւ... ճառեալ էն:

Զայրացեալ արքայն աստուածուրացն բերանովն պատմէր առաջի թագաւորին. իսկ անօրէնն Մաքսիմիանոս ոչ հանդուրժեալ համարձակութեան բանիցն՝ զլեզու նորա հրամայէր 'ի բաց հատանել, և ապա քարկոծել։ Իսկ նահատակն այն սուրբ յետ հատանելոյ լեզուին և քարկոծմանցն՝ ապա և նետիւք խոցոտեալ լինէր, և ոչ ինչ փոյթ առնէր զտանջանացն, այլ կադայր գոհանալով զՏէրանէ և ասէր. Տէր Յիսուս օգնեա ինձ, և ընկալ զհոգի իմ 'ի հոտ անուշից. և այնպէս աւանդեաց զհոգին։

Այլ ատեակքն և Մաքսիմիանոս ցասմամբ և սրտանալեօք լցեալ էր 'ի վերայ դորոթէոսեանցն, տանջանդատաստանիս և անողորմ արկանէր 'ի վերայ նոցա. և մինչդեռ ձեռք դահճացն վատտակեցան յողորածեծն առնելոյ զնոսա; այնուհետև քերանօք երկաթի եղնգամբք քանցեցին զմարմինս նոցա. և ծարեալ մաշէին զանձինս նոցա կարօտութեամբ հացի և ջրոյ. բազում անգամ և 'ի ծայրս մատանցն և եղնգացն սայրասուր եղեգունս վարէին, և այնու խոցոտեալք լինէին. և նոքա քաջութեամբ ամենայնի համբերէին վասն երանաւէտ յուսոյն որ 'ի Քրիստոս. և դառնութեամբ յանդիմանէին զամպարշտութիւն թագաւորին։ Վասն որոյ և ինքն թագաւորն քաւ վատտակեցաւ 'ի բռնամահ վկայիցն համբերութեանց. ապա դատակնիք մահու հատանէր 'ի վերայ նոցա այսպէս. ԶԴորոթէոսի զգլուխն սրով հատանել, և զՄարդոնիոս կենդանւոյն ասէ այրեցէ, և զՄիգդոնիոս 'ի խորխորատ ընկենուլ, կարկառս քարանց կուտեցէ 'ի վերայ նորա. այլ զԳորգոնիոս և զԻնդոս և զՊետրոս՝ երկանաքար 'ի պարանոց նոցա կապեալ 'ի ծով ընկեցին։ Եւ յետ այսչափ զանազան տանջանաց՝ կատարեցան սուրբ վկայքն երանելի մահուամբ, և բարի խոստովանութեամբ ամբարձեալք ելին առ Աստուած յոյսն իւրեանց, և խառնեցան 'ի բանակս երկնաւոր զուարթնոցն, և պսակեցան յարարչէն բոլորեցունց։

Արդ զայս ամենայն իմացեալ մաքուրն այն և ցանկալի կոյսն Դոմնա՝ ուրախանայր, ցնծայր և բերկրէր 'ի սրտի իւրում, մանաւանդ վասն Ինդոսի՝ որ էր ընկերակից սուրբ քաղաքավարութեանն իւրոյ. և յայ

տենչալի փափագմամբ. հաւատարակից և համբերակից մայրուր մրցմանց նորա 'ի բարեխօսին ցանկայր լինել. վասն որոյ և ոչ վրիպեաց 'ի բարի ցանկութենէն որ առ Աստուած, թէ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ Տէր. և որ այնպէս մայրուր զհարսանեացն պահեաց զպատմուճան, և որ բազմայեղց և ջերմ արտասուօք իւրովք սպիտակացուցանէր զզարդ առագաստին. և ամենայն ձգնութեան տուեալ զանձն՝ ցանկալի երևեցուցանէր զինքն անմահ փեսային. զի վասն անտեղի գործոց ամպարշտացն յայրի միում թագուցեալ էր, և իբրև 'ի խաւարչտին սանդարամետական անցուցանէր 'ի գերեզմանի զաւուրս անձկութեամբ, և սակաւ ջրով զովացեալ և կերակրեալ լինէր յարմատոյ բանջարոցն զոր առ այն քարանձաւին գտանէր։ Յետ բազում աւուրց ինչ[1] իջանէր նա 'ի լեռնէ անտի առնացի ձևով, զի այնպէս զգեցոյց զնա Ագապպէ հոգևոր մայր նորա, և 'ի ձեռանէ պակշոտելոց զեղխիցն ձողոպրեալ ապրեցուցանէր։ Սա զերանելին Ագապիոս խնդրէր, այլ ծանեաւ զի զվկայական ընթացսն կատարեալ էր համդերձ այլ սուրբ կուսանօքն հրկէզ 'ի տաճարին Աստուծոյ եղեալք։ Ախտանայր հոգւով երանուհին այն, զի և ինքն ոչ եղև ողջակիզեալ ընդ Ագապեայ՝ հաղորդեալ և այլոց չարչարանացն. և կացեալ մերձ 'ի կիզեալ տաճարն՝ յորդառատ արտասուօք ընդ աճիւն սուրբ մարմնոց նոցա խառնէր, աղէկիզեալ տոչորէր մինչև քակտեալ լինէին յօդք մարմնոյ նորա կրծաբախ հառաչմամբ և թախծեալ ոգւով։

Եւ իսկոյն իջեալ յեզր ծովուն տեսանէր նաւ մի պատրաստական զի կազմէին զուռկանսն. և տեսեալ նաւավարացն զերանելին առնացի կերպարանօք, ասեն ցնա. Եկ, ով երիտասարդ, օգնական լեր մերոց աշխատութեանցս, զի հաղորդ արասցուք զքեզ որսոյ ձկանցն։ Եւ նորա մտեալ 'ի նաւն՝ զձկնորսացն ճմլեցուցանէր զաչսն և զոգիս հեզական պարկեշտութեամբ և քաղցրաբարբառ աստուածախօս բանիւքըն. և իսկոյն արկին զուռկանսն 'ի ծովն, և թափեցան 'ի նմա բազմութիւն յոյժ մեծամեծ ձկանց, զոր

1. Մի օր. յետ բազում ինչ աւուրց։

հազիւ և մեծ աշխատութեամբ յեզր ծովուն արտաքս ձգեցին. և հանելով՝ ի բաց զբազմութիւն ձկանցն՝ տեսանէին և մեռեալ մարմինք պատառ պատառ կոտորեալ 'ի մէջ ուռկանացն: Եւ խռովեցան յայնմ տեսլենէն, ահիւ և տրտմութեամբ[1] ըմբռնեալք լինէին. և զմարմինսն 'ի բաց թօթափեալք դնէին յերկրի, և զուռկանսն առեալ փութային երթալ յայնկոյս ծովուն տրտափոխ լինելով, և տրտակից լինել[2] աղաչէին զսուրբսն, և նա ոչ հաւանեալ նոցա 'ի բաց գնայր: Իսկ նաւավարքն հաց և ձուկն տային նմա փոխանակ վարձուց աշխատութեանն, և ինքեանք գնացին: Եւ նա զՎինգոսին և զնորին ընկերակցացն[3] գլեզմանակ մարտին և զվախճանին, որպէս յառաջագոյն իմն ասացաք, իմացեալ էր. և հասեալ 'ի տեղին յորում անկեալ կային մարմինք սրբոցն, և ստէպ ստէպ շրջշրջէր, և ստուգութեամբ զիւրաքանչիւր ոք 'ի նոցանէ զննէր արդ. քանզի նկարագիր մարմնոց նոցա հաւաստի ցուցանէին զկերպարանս նոցա: Իսկ նորա գիրկս արկեալ ողջունէր անյագաբար համբուրելով զնոսա, և արտօսր ոչ սակաւ հեղոյր 'ի վերայ նոցա: Եւ մինչդեռ դառնացեալ ոգւով փարէր զմարմնովք երանելեացն, ետես նաւ մի գալով 'ի վերայ ծովուն, և նաւավարացն իջուցեալ զառագաստն՝ թեւօք հանդարտաբար եկեալ լինէին առ ափն ծովուն: Արդ յառաջ մատուցեալ սուրբ կոյսն զնաւապետն ողջունէր որպէս պարտ էր, և ցուցանէր զձկունսն զոր ունէր. և նաւապետն երդմնեցուցանէր զնա յանուն Յիսուսի ասելով, թէ՝ Քանի՞ վաճառոյ է: Յայնժամ ազնուական կոյսն ծանեաւ զբարեպաշտութիւն առնն, և կոչեալ զնա արտաքոյ 'ի նաւէն ցուցանել նմա զմարմինս սըրբոցն, կցորդ առնել զնա նոցունց գեղեցիկ պաշտամանցն. և պատմեաց նոցա մի ըստ միոջէ ստուգութեամբ զամենայն անցս չարչարանաց վկայիցն: Արդ իբրև լուաւ զայս ամենայն նաւապետն, անկեալ առ ոտս նոցա համբուրէր զսուրբ աստուածակիր մարմինս վկայիցն, և հանէր վաղվաղակի 'ի նաւէ անտի կտաւս

1. Մի օր. տեղեգին փրփրամնեամբ ըմբռնեալք:
2. Մի օր. որսակից լինելով:
3. Մի օր. ընկերացն:

նորա և հանդերձս սպիտակս և իւղս անուշունս և խունկս ազնիւս, և լուանայր յառաջագոյն մաքուր ջրով, մանաւանդ արտասուօք առաւելագոյն, օծեալ և խնկեալ զմարմին երանելեացն հանդերձ նուագետաւն, և ամենայն զգուշութեամբ պատրաստակալեալ, և բարձեալ տարան զնոսա մերձ առ պարիսպ քաղաքին հուպ առ ձորակին 'ի դրունան որ հանէր 'ի համատարածն, յորում տեղւոջ սուրբքն դորոթէոսեանքն[1] ընկալան զվճիռ մահու, և անդ պատրաստեցին գերեզման, և թաղեցին զնոսա զգուշութեամբ. և Դոմնա 'ի նմին տեղւոջ խստամնայր կեալ մինչև 'ի կէտ կոչման իւրոյ, և ոչ մեկնիլ 'ի սուրբ գերեզմանաց նահատակացն Քրիստոսի։ Եւ այնուհետև անդ կեայր[2] համբերութեամբ բազմաւ, աղօթիւք և անուշահոտ խնկօք և անշէջ լապտերօք, միշտ և հանապազորդ զպատիւ յիշատակի նոցա կատարելով, ձեռնտու լինելով նմա և նուագետն ընչիւք բաւականօք առ այնպիսի պէտս նոցա։

Արդ քանզի ոչ է պարտ և պատշաճ արեգակնափայլ և լուսաճաճանչ ճառագայթիցն ծածկիլ 'ի յերկրի, եւ առաւել և ոչ աստուածային ցանկութիւն նորա որ առ յաղթանակ վերին կոչմանն էր վկայական հանդիսիցն՝ առանց կատարման մնալ։ Անտուստ ուրեմն 'ի յայտ եկեալ զրոյցք իրին հասին յականջս չարիմացին Մաքսիմիանոսի. և նորա իմացեալ զանձկալի որփանս նորա՝ որ առ մարմին սրբոցն դեգերէր, ծափ ծափի հարեալ ծիծաղէր և ասէր. Շնորհեցից նմա զբաղձալին իւր կատարած, և հաւասարակից արարից ընա նոցին չարչարանացն, արձակելով զնա 'ի մնոտի յոյսն իւրեանց զոր ունին։ Զայս ասացեալ վաղվաղակի զդահիճս առաքեաց, որք եկեալ հասին 'ի տեղին յորում կայր նա. և տեսին զի երանելին արտասուալից պաղատանօք յաղօթս կայր 'ի սրտի իւրում, շըրթանց շարժելով միայն. և մերկացուցին զսուսերս իւրեանց, կամէին ծայրաքաղ առնել զամենայն անդամս նորա. և երանելի կոյսն ոչ ինչ փոյթ առնէր զսպառ-

1. Մի օր. դորոթէոսեանքն։

2. Մի օր. անդ կայր... մինչև հանապազորդ։

նալիս դահճացն։ Եւ ոչ զանգիտեալ յերկիւղէ մահու, այլ համարձակութեամբ և ցնծութեամբ կայր յաղօթս 'ի սրտի իւրում։ Եւ առաջեալ զամենեսին՝ կնքեաց զինքն նշանաւ սուրբ խաչին, և խոնարհեցուցեալ զպարանոցն առաջի դահճացն, և այնպէս հատեալ եղև սրով գլուխ գերապայծառ և մաքուրսուրբ կուսին Դոմնայի, յամսեանն դեկտեմբերի, որ օր քսան և չորս էր ամսոյն։

Իսկ յետ վկայութեանն Դոմնայի՝ ըմբռնեալ լինէր և մեծն Անթիմոս սուրբ քահանայապետն Բիւթանացւոց նահանգին, որ զբազումս լուսաւոր վարդապետութեամբն իւրով լուսաւորեաց, և ընծայեաց բանաւոր պատարագ երկնաւոր և քաղցր հովուին. զոր 'ի բազում աւուրս քննայոյզ լեալ անօրէնն Մաքսիմիանոս, և հազիւ ուրեմն անկեալ 'ի բուռն՝ կացոյց զնա առաջի ամենայն ատենական բեմբին, և զամենայն տեսիլ տանջանարանաց ածել 'ի վերայ նորա։

Արդ արին այն և քաջ հովիւն բանաւոր հօտին Քրիստոսի ընդ ամենայն հանդէս արիական համբերութեամբ անցեալ, և առեալ զփորձ զիւրաքանչիւր տանջանաց։ Իսկ ամպարիշտն այն իբրև եւես զանդամանդեայ հաստատուն հաւատս նորա, և զանփոփոխելի հաստատութիւն սիրոյ որ 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, վճիռ սրոյ հատանէր 'ի վերայ նորա. զոր զամենայն հարցափորձութիւն և զհանդէս տանջանաց նորա յիւրում մանրաբար[1] պատմութեանցն է առնել։ Արդ ոչ միայն քսան հազարօքս այսոքիւք, որ 'ի միասին 'ի միում վայրկեան ժամանակի եղեն ողջակէզք ընդունելի, պատարագ անուշահոտ բոլորիցն Աստուծոյ, այլ անթիւք և բիւրք 'ի սմա երևեալ վկայք, քաղաքս այս մեծ Նիկոմիդացւոց զարդարեալ լինէր իբրև զերկինս աստեղօք պայծառացեալ, և իբրև զարեգակն փայլեալ արփիափայլ ճառագայթիւք, երկիր եղեալ սա կենդանեաց և ասպարէս երկնաւոր հանդիսից, և մանաւանդ սրբոյ առագաստին. հրաւիրեցան 'ի սմանէ 'ի բարձրութիւնս երկնից խորանաց, բացաւ 'ի վերայ սորա փակեալ դրունք երկնից,

1. Մի օր. մանրամանաբար։

Digitized by Google

և առագաստ վերինն Երուսաղեմի ընդարձակեաց զսր-րահս իւր, իջին փառքն Աստուծոյ 'ի վերայ սորա, եղև սա երկինք յերկրի, վասն զի զերկնայինսն ընկալաւ. հիմունք սորա ներկեալ եղև արեամբ անարատիցն. սերմանիք անդաստանաց նորա խառնեցան ընդ աճիւն մարմնոց երանելեացն. մաքրեցաւ և օդն ընդունելով զշունչ սոցա, և գոլորշի արեանց որքեաց զճենճերս ծխամած միգապատեալս զոհից կռոցն. պսակեցաւ և ծով ընդունելով զկաթուած արեանց վկայիցն, և ե-ղև հաւատարիմ հազարապետ պահեստի աստուա-ծայինն գանձուցն. հանապազ աչք Տեառն Աստուծոյ 'ի վերայ սորա, և փառք Տեառն ոչ մեկնին երբէք 'ի տե-ղւոջէս յայսմանէ։

Արդ զկնի ծագման երանաւէտ կենարարին մերոյ յամի երկերիւրերորդի քսաներորդի ութերորդի[1], 'ի թագաւորութեանն Մաքսիմիանոսի և Դիոկղետիա-նոսի կատարեցան վկայքս այսոքիկ և մատուցին զան-ձինս իւրեանց կամաւոր ընծայ պատարագին ծնեցե-լոյն 'ի կուսէն. և ընկալան զանթառամելի պսակն։ Որոց ճգնաւորաց են անուանքս այսոքիկ. առաջինն Գեղերիկոս երէց համաշխարհական կաթողիկէ եկե-ղեցւոյն Աստուծոյ, որ է 'ի քաղաքին Նիկոմիդացւոց, և սրբազանն Զենոն և Թէոփիլոս հանդերձ Մարդո-նիոսիւ, և երանելին Դորոթէոս և Ինդոս և Պետրոս հանդերձ Միգդոնիոսիւ, և երեքին միշտ կուսանք աստուածայինք, Ագապիէ և Թէոփիլա և Դոմնա, և գլխի սոցա մեծն Անթիմոս եպիսկոպոս մայրաքաղա-քին Նիկոմիդացւոց։ Սոքա ամենեքեան ընկալան զվե-ճիռ մահու վկայութեամբ յամպարիշտ թագաւորէն Մաքսիմիանոսէ, և ժառանգեցին զպսակն անապա-կան 'ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ. որում փառք և պատիւ և իշխանութիւն ընդ Հօր և ամենա-սուրբ Հոգւոյն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւի-տենից. ամէն։

1. Մի օր. յամին երկերիւրերորդի թուականն հաստատութեան սըր-ն թագաւորութեանն։ Այլ ստոյգ թիւն է 303 ամն Փրկչին։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Լաւրենտիոսի և ընկերաց նորա։

Յայսմ [1] աւուր կատարեցաւ վկայութիւնք 'ի Մաքսիմիանոսէ Թագաւորէ՝ յեզր Եփրատա գետոյ 'ի տեղւոջն որ կոչի Լաւսատմէ, աստ վկայն Քրիստոսի Յովհաննէս, որ էր ընկերաց սրբոյն Լաւրենտիոսի· որում և այլ եւս ընկերաց նորա՝ Լաւրենտիոսի և Ագրիպպայ և երկոտասան հազար վկայիցն և այլոցն՝ տասէն յիշատակ է· որոց ոմանց 'ի նոցանէ կատարումն եղև 'ի սուսեր և երկաթեան մայիս ամսոյ, և ոմանց 'ի տասն յօդասասա, և ոմանց 'ի միւնն սեպտեմբերի ամսոյ· և բազում ժողովոց յաղագս և գլխաւորացն Լաւրենտիոսի և Ագրիպպայ և այլոց հազարաւորացն կատարումն՝ եղև 'ի քսան և հօթն սեպտեմբերի· իսկ ոմանց ասկաւոց հարիւրաւորաց՝ սաա 'ի յերկուքս սեպտեմբերի, բայց 'ի միասին յիշատակին ամեն և սաս· և է պատմութիւն վկայութեան նոցա համառօտ այսպէս։

Յետ ծագմանն յաշխարհի Որդւոյն Աստուծոյ, 'ի կայսերացն Հռովմայ քսան և երկուք եղեն հալածիչք եկեղեցւոյ մինչև 'ի Կոստանդիանոս մեծն։ Սոցա յետին էր Դիոկղետիանոս ամպարիշտ, որ սկսաւ հալածել զհաւատացեալսն Աստուծոյ. և սա վասն այնմ իրի կացոյց 'ի Միջագետս Ասորւոց եպարքոս զայր ոմն որ կոչէր Ագրիպպաս, յաղագս թագաւորացն Սելևկիոյ և Անտիոքայ նախնոյ։ Եւ հրամայեաց նմա կոտորել զքրիս-

1. Յառաջ քան զպատմու. իբրև նախադրութիւն կարգեալ թիւն վկայաբանութեան սրբոցն էր այս բան։

Digitized by Google

տմնեայս. որ և սա շինեաց քաղաք մեծ 'ի վերայ Եփրատ գետոյ, և սկսաւ ըստ հրամանի թագաւորին զնախանձ թագաւորին Անտիոքայ և նախնեացն իւրոց բերել յինքն հակառակ Աստուծոյ, և հալածէր զքրիստոնեայսն. որք և փախստականք լեալք թագչէին յայրս և 'ի լերինս մինչև 'ի սահմանս Հայոց՝ 'ի Մելիտինի քաղաք մեծ: Ուստի զորս կալաւ զբազմութիւն հազարաւորացն 'ի նոցանէ՝ կապանօք արկեալ 'ի բանտս ազգի ազգի տանջանօք չարչարեաց յոյժ դառնապէս կտտանօք, ստիպելով զոհել կռոցն և ուրանալ զՔրիստոս:

Իսկ ամենասուրբ հազարքն մեծ գոհութեամբ և համբերութեամբ 'ի չարչարանսն զՔրիստոսի աստուածութիւնն վկայեցին, զորս ազգի ազգի մահուամբ սպան անձինս ինն հազար, յորոց վերայ կատարեցան յետոյ այլ ևս չորք հազարք, և աւելի ընդ նմին դատաւորին Ագրիպպայ. որ և յետ զինն հազար վկայսն կատարելոյ, դարձաւ 'ի քաղաքն իւր և գրեաց առ Դիոկղետիանոս՝ եթէ հալածեցի զնազովրացիսն, և սպանի 'ի նոցանէ ըստ հրամանի քո ինն հազար հոգիս որք ոչ զոհեցին կռոցն. արդ առաքեա և այլ ոք մեծագոյն օգնել ինձ 'ի քէն.

Իբրև ընթերցաւ զթուղթն Ագրիպպայ Դիոկղետիանոս՝ ուրախ եղև, և հարցանէր ցմեծամեծս իւր. թէ ո՞վ ոք երթիցէ յայն կողմանս օգնել Ագրիպպայ և հալածել 'ի Հրէաստանէ զքրիստոնեայս: Յայնժամ մի ոմն մեծ իշխան որ կոչէր Լաւրենտիոս, ասէ. Ահաւասիկ, առաքեա զիս: Եւ ուրախ եղև արքայն յոյժ ընդ նա, և ետ նմա թագաւորն զորս խնդրեաց 'ի յօգնութիւն իւր՝ չորս հազար զինուորս, և գրեաց թուղթ առ Ագրիպպա և առ ամենայն իշխանս Ասորւոց՝ վասն նորա, և առաքեաց զնա: Եւ այս Լաւրենտիոս էր 'ի ծածուկ քրիստոնեայ. ընտրեաց 'ի զօրաց թագաւորին չորս հազար այր որ 'ի ծածուկ հաւատացեալք էին 'ի Քրիստոս, և առ ընդ իւր: Էառ և այր մի որ էր յոյժ կռապաշտ, վասն հաւատարմացուցանելոյ զթագաւորն: Եւ ել 'ի ճանապարհ 'ի սեպտեմբեր ամիս, ոսկի մատանեաւ թագաւորին, և մեծ իշխանական պատուով և փառօք յարքայէն:

Եւ իբրեւ հեռացան և չգիտէին եթէ եղբարքն են ՚ի Քրիստոս զօրքն ամենայն, յայտնեաց նոցա Լաւրենտիոս զինքն եթէ քրիստոնեայ է և զամենայն ընկերսն։ Իսկ նոքա ուրախացեալ գոհացան զԱստուծոյ. և որք կային անդէն որ յառաջագոյն ուրացեալք էին յերկիւղէ, խոստովանեցան վերստին զՔրիստոս զղջմամբ մեծաւ։ Եւ Լաւրենտիոս վարդապետեաց նոցա և քաջալերեաց միաբան խոստովանել զՔրիստոս առաջի մարդկան, զի նա խոստովանեսցի զմեզ առաջի Հօր. զի ոչ ինչ համարեալ են ինձ ամենայն փառք սդալի աշխարհիս։ Եւ այժմ երթիցուք ՚ի տէրունական գերեզմանն և յայլ սուրբ տեղիսն յերկրպագութիւն, զի ես վասն աղօթից ելի ՚ի ճանապարհ, և զոր յաջողէ Տէր՝ առնեմք։ Եւ կնքեալ զնոսա սուրբ խաչիւն՝ եկին ՚ի սահմանս Անտիոքայ։

Յայնժամ եկին ընդ առաջ նոցա ամենայն մեծամեծքն և իշխանն աշխարհին։ Եկն և Ագրիպպաս իշխան Միջագետաց յերկրպագութիւն, յորմէ բուրէր զարշելի հոտ ձնձերաց կառոյն, ՚ի վերայ որոյ ելաց յոյժ Լաւրենտիոս յաղագս կուրութեան նորա։ Եւ ասէ Ագրիպպաս. Ընդէ՞ր լաս, տէր իմ, զի խնդալ պարտ է այս օր որ տեսաք զմեծութիւնդ քո։ Ասէ սուրբն. Սովորութիւն է զի յորժամ տեսանեն զկերպս սիրելիք՝ լան ՚ի խնդութենէն։ Եւ ստիպեաց զնա Ագրիպպաս մտանել յԱնտիոք, և զոհել և տօն մեծ կատարել, և յորդորել և զայլ քաղաքն եւս ՚ի նոյն. և ոչ լուաւ Լաւրենտիոս Ագրիպպայ մտանել յԱնտիոք, և առնել զոհս կռոցն, այլ խաբեալ զնա՝ ասէ. Արդ կատարեսցուք զհրամանն հալածանացն և ապա զայդ։

Եւ եկեալ Լաւրենտիոս ՚ի Փիւնիկէ և յԵրուսաղէմ, յորմէ խռովեցան և երկեան ամենայն հաւատացեալքն յոյժ. և ժողովեալ յԵրուսաղէմ զամենայն հեթանոսս և զհրեայսն, ընթերցաւ զթուղթն կայսեր, և խնդացին յոյժ հեթանոսքն. և արձակեալ զնոսա՝ ասէ. Գնացէք քննեցէք զորս գտանէք քրիստոնեայս, և եկեալ պատմեցէք ինձ զի արարից զհրամանն կայսեր։ Եւ յերեկոյին յղեաց կոչեաց զեպիսկոպոսն Երուսաղեմի, որ էր աշակերտ աշակերտաց առաքելոցն. և նա կասկածանօք և երկիւղիւ խուսեալ ՚ի

Լաւրենտիոսէ յոյժ. և ապա կնքեաց զնոքն, և եկն առ նա 'ի գիշերին միով մանկամբ։ Եւ յարուցեալ անկաւ յոտս նորա Լաւրենտիոս, և ասէ. Բարի եկիր, հովիւ բանաւոր հօտին Քրիստոսի, մխիթարեաց և մխիթարեա զեղբարսդ, զի Քրիստոս առաքեաց զիս պատրաստել հօտի իւրոյ և ձեզ։

Ասէ եպիսկոպոսն. Օրհնեալ է Քրիստոս՝ որ ոչ թողու դժոխոց յաղթահարել զեկեղեցի իւր, որպէս խոստացաւ։ Եւ առեալ զնա՝ յարուցեալ գնացին 'ի սուրբ Գողգոթայն և 'ի սուրբ գերեզմանն, և յայլ սուրբ տնօրինականսն, և երկրպագեցին ամենայն զօրքն։ Եւ 'ի միւս գիշերին գնացին 'ի սուրբ Համբարձումն և 'ի Սելովամն և 'ի սուրբ վերնատունն։ Եւ երևեալ նմա Քրիստոս՝ ասէ. Լաւրենտիոս, զօրք քո վկայելոց են ինձ 'ի կողմանս Հայոց, և դու կալոց ես 'ի յատեան կայսերին, արդ փութա դու առ իս։ Իսկ և նոքա զայս՝ փութացան յոյժ, և վաղվաղակի ելեալ 'ի քաղաքէն որպէս թէ երթայ առ 'ի հալածել զքրիստոնեայսն։ Իսկ զարմացեալ հեթանոսքն հարցանէին ընդ արսն, թէ ընդէ՞ր չարար խնդիր քրիստոնէիցն որք աստ են՝ ըստ հրամանի կայսերին։ Եւ նոքա ասեն. Հրաման եկն յարքայէն և փութացոյց գնալ աստի. և զայս վասն երկնաւոր թագաւորին ասէին։ Եւ ելեալ եկին 'ի սուրբ Բեթղէհէմ, և անտի չոգան 'ի սուրբ Յորդանան։ Ապա անցեալ ընդ Ճանապարհ անապատին՝ գնացին 'ի վկայարան սրբոյն Սարգսի և Բագոսի. և եկեալ 'ի Լաքսաւիէ յեզր Եփրատ գետոյ, ուր կատարեալ էր վկայութեամբ 'ի Մաքսիմիանոսէ մի յընկերաց նոցա՝ որ կոչէր Յովհաննէս, եկին անտի յԵդեսիա և երկրպագեցին անձեռագործ պատկերին Քրիստոսի։

Եւ ապա անդ ասէ Լաւրենտիոս. Կատարեցաք զուգաւորութիւն[1] մեր, ժամ է այսուհետև յայտնել ըզհաւատս մեր և նկրտիլ 'ի նահատակութիւն։ Եւ սկսան հայհոյել զկուռս, և քարոզել զՔրիստոս Աստուած միայն և զինքեանս գոլ քրիստոնեայս։ Լուեալ զայս Ադրիպպոս՝ գրէ առ նա. Զինչ է այդ զոր հա-

1. Թուի՝ զպսակաւորութիւն։

կառակ հրամանին կայսեր առնէք. և փոխանակ հալածելոյ զքրիստոնեայս՝ զհեթանոսութիւն ջանայք բառնալ։ Իսկ Լաւրենտիոս ասէ. Մեզ չէ փոյթ վասն կայսեր, զի մեք Քրիստոսի ծառայեմք 'ի կանուխ հետէ, և վասն երկրպագելոյ սուրբ գերեզմանի նորա՝ զկայսրն քո խաբեցաք և եկաք յայս կողմանս։

Յայնժամ գրեաց Ագրիպպաս և ծանոյց կայսերն զամենայն։ Իսկ Լաւրենտիոս զերիս ամիս ձմերանայն կացեալ 'ի Միջագետս՝ մխիթարէր զհաւատացեալսն և քարոզէր զՔրիստոս, գուշակէր և զյառնելն բարեպաշտին Կոստանդիանոսի և զգուշացուցանէր զնոսա առ ժամայն խոյս տալ և աղօթել 'ի վերայ իւքեանց։ Եւ յետ երեք ամսոց ձմերանն եկն թուղթ 'ի կայսերէ առ Ագրիպպաս, և իշխան մի հազար արամբ՝ Դիոմէաս անուն, զի զհաւատացեալսն կոտորեսցեն, և զԼաւրենտիոս կապեալ տարցեն առ նա։ Եւ ժողովեալ Ագրիպպաս նախանձու բարկութեան երկոտասան հազար զինուորս, եկն 'ի վերայ Լաւրենտիոսի 'ի դաշտին Եդեսիոյ։ Իսկ Լաւրենտիոս քաջալերեալ զչորս հազար գունդն հաւատացեալ, և մխիթարութեամբ քաջալերէր զնոսա նախագիտութեամբ և ասէր. Ոմանք 'ի ձէնջ աստ կատարելոց են, և ոմանք 'ի կողմանս Հայոց, և ես կալոց եմ յատենին կայսեր 'ի Հռովմ. և 'ի միասին 'ի Քրիստոսէ թագիմք։ Եւ նոքա ջերմութեամբ դաւանէին յանձն առնուլ զմահն Քրիստոսի. և ուղղեցալք 'ի մուտս Համան լերին՝ որ է կողմն հիւսիսոյ, հասին նոցա հեթանոսքն. և հինգ հարիւր այր 'ի սուրբ գնդէն ելեալ 'ի բարձր տեղի մի՝ որ կոչէր Նաւթայ, ողջոյն ետուն միմեանց, և աղօթեալ աղաղակեցին. Քրիստոս է միայն Աստուած, և մեք քրիստոնեայք եմք, և զկուռս ոչ պաշտեմք։

Եւ շուրջ եկեալ՝ հեթանոսքն կոտորեցին զսուրբ վկայսն. և առժամայն տեսին 'ի հեռուստ այլ ևս հաւատացեալքն Աստուծոյ զնոսա, զի պսակք լուսեղէնք յերկնից իջանէին 'ի վերայ սրբոցն, և խնդութեամբ սկսան նոքա բորբոքել 'ի սէրն Քրիստոսի։ Իսկ Լաւրենտիոս առաւել յորդորէր զնոսա։ Յայնժամ փոխեալ անտի սուրբքն, մտին 'ի լեառն՝ որ կոչի Աշմու, և բանակեցան առ ստորոտ լերինն 'ի հարաւակողմն.

Digitized by Google

և եկեալ դունդն հեթանոսաց իջին առ գեղաւն՝ որ կոչէր Մահտակ։ Իսկ 'ի գիշերին տեսանէին հռովմայեցի զօրքն սուրբք՝ սիւն լուսոյ 'ի վերայ տեղւոյն ուր վկայեցին հինգ հարիւրքն։ Եւ առաքեաց Լաւրենտիոս 'ի նոցանէ զի երթեալ թաղեսցեն զսուրբսն, և գնացեալ հինգ հարիւր այր զինեալք ճառագայթիւ լուսոյն 'ի տեղին՝ որ երբեք զցերեկ պայծառացեալ էր, և հաւաքեալ եդին զսուրբսն յայրի միում և փակեցին, և դարձեալ ճառագայթիւ լուսեղէն սեանն եկին մերձ 'ի բանակ թշնամեացն, և յայտնեցին զանձինս աներկիւղ բարձր ձայնիւ միայն զՔրիստոս դաւանելով Աստուած։

Լուեալ Ագրիպպաս՝ առաքեաց երկու հազար զինուորս. զի եթէ ուրասցին Հռովմայեցիքն զՔրիստոս՝ թողցեն զնոսա, ապա թէ ոչ՝ սպանցեն յանխնայ։ Եւ Հռովմայեցիքն ասեն. Ջէ մեզ պարտ մեռանել մինչև երթիցուք առ զօրագլուխն մեր. վասն որոյ պատերազմեսցուք ընդ նոսա զի տեսցեն զզօրութիւն Քրիստոսի. և ճակատեալ կոտորեցին զերկու հազար զօրսն Ասորւոց, և մի 'ի նոցանէ ոչ պակասեաց, այլ և ոչ վիրաւորեցաւ ինչ ոք 'ի նոցանէ. և էր այս 'ի մայիս ամիս։

Յայնժամ մրրիկ և մառախուղ ծածկեաց զբանակս անօրինացն, և ամենայն հաւատացեալքն անվնաս մնացեալք եկին 'ի բանակն սուրբ, և պատմեցին զշնորհն Աստուծոյ. և նոքա սխրացեալք փառաւորէին զՔրիստոս։ Եւ անդէն խօսեցաւ յոլովս սուրբն Լաւրենտիոս և պատուիրեաց ասելով. Այժմ ահա տեսայք՝ զի Քրիստոսի է ամենայն յաղթութիւն, և բաւական է այս. բայց այլ մի ևս պատերազմեսցուք կամ սպանցուք զոք. և ելեալ մտին յՈւշաւանու լեառն։

Իսկ Ագրիպպաս սրտմտեալ յոյժ, և զհետ եհաս նոցա 'ի լերինն որ կոչէր Պհար. և անդ իսկ հազարք և երեք հարիւրք 'ի սրբոցն դադարեալ զտեղի առին, և ընկեցին զզէնս իւրեանց. և ելեալք 'ի բարձրագոյն տեղին Հարմաւոր 'ի ստորոտ լերինն, և ողջոյն տուեալք միմեանց աղաղակեցին. Քրիստոնեայք եմք, և զՔրիստոս դաւանիմք Աստուած, և ոչ զկուռս թագաւորի պղծոյ. և տարածեալ զձեռս յերկինս կատա-

րեցան անդրէն 'ի հեթանոսացն ։ Իսկ այլ եւս զաւնդն Հռովմայեցւոց ասեն ցԼաւրենտիոս. Եթէ կամիս երթալ 'ի Հռոմ ըստ հրամանի Տեառն՝ ջանասջիր եւ հանեսցես զքեզ 'ի դոցանէ զի երթիցես անվնաս ։

Իսկ նա ոչ առ յանձն առնել. Տեառն՝ կամք լիցին ։ Եւ գնացեալ բնակեցան 'ի դաշտին Եզլաւէ առ ստորոտ լերինն Ամոնի, մօտ 'ի բերդն Ամոն. եւ զհետ եկեալ Ագրիպպաս բանակեցաւ եւ նա 'ի դաշտին յայնմիկ. եւ 'ի մէջ գիշերին ետես Լաւրենտիոս այր մի լուսաւոր որ քաջալերէր զնոսա եւ ասէր. Մի՛ երկնչիք վասն բաժանեալ ընկերացն ձերոց որ կոտորեցան. զի ահա զհալածիչդ ձեր զԱգրիպպաս նշանագրեալ եմ 'ի կեանսն յաւիտենից, եւ տուաւ ձեզ լինել իւրայքն եւս որք ընդ նմա են. եւ դու հաւատա այսմիկ, եւ յարուցեալ նստեալ 'ի կողմն դաշտիս եւ տես զոր ցուցից քեզ ։

Եւ յարուցեալ սուրբն՝ հայեցաւ եւ ետես 'ի վերայ տեղւոյն ուր վկայքն սպանեալ կային, աստղ մի մեծ լուսաւոր եկեալ եկաց 'ի վերայ բանակին, զի փայլէր եւ լուսաւորէր յոյժ զտեղին. եւ կոչեալ զընկերսն՝ ցուցանէին զի իջանէր յաստեղէն լուսաւոր պսակ 'ի վերայ վկայիցն ըստ թուոյ կատարելոց սրբոցն, եւ ապա նոյն աստղն լուսաւոր եկեալ եկաց 'ի վերայ բանակին Ագրիպպայ եպարքոսին որ կայր 'ի մէջ հեթանոս զօրացն. զոր տեսեալ Լաւրենտիոս՝ ասէ. Ճշմարիտ է զի եւ Ագրիպպասի եւս գրեալ է ընդ մեզ վկայ լինել Քրիստոսի. եւ զարմացմամբ յոյժ գոհացեալ օրհնէին զՔրիստոս ։

Եւ 'ի վաղիւն ասէ Դոմնոս ցԱգրիպպաս եպարքոսն. Երթիցուք փութով 'ի վերայ Լաւրենտիոսի ունել զնա եւ տանել ըստ հրամանին կայսեր ։ Եւ ասէ Ագրիպպաս ցնա. Համբերիցուք այսօր իսկ, եւ վաղիւն թողցուք զբազմութիւն զօրացս 'ի դաշտիս, եւ մեք երեք հազար արամբք երթիցուք 'ի վերայ նոցա, զի դժուար է լեառն այն յոյժ. այլ եւ նոքա թուին ինձ զի յօժար են 'ի մահ եւ չկամին կռուիլ ընդ մեզ. քանզի չտայ թոյլ նոցա զայս օրէնք Նազովրեցւոյն, եւ ոչ զինուոր նոցա կամի առնել կռիւ ։ Եւ երեկոյին խորհէր յանձն Լաւրենտիոս՝ թէ ընդէ՞ր արգելան հեթանոս զօրքն յաւուր

յայտնապէս գալ 'ի վերայ նոցա, այլ և հոգայր զմարմնոց կատարեալ սրբոցն:

Եւ իբրև ննջեաց՝ երևեցաւ նմա այր մի լուսաւոր և ասէ. Ահա Դոմնիաս ամպարիշտն որ եկն 'ի կայսերէ տանել զքեզ, մնալոց է աստէն 'ի տեղի Ագրիպպաս՝ եպարքոս Ասորւոց, զի տէր խափանեսցէ զխորհուրդս հեթանոսաց. և 'ի ձեռն այլոյ որ չիցէ չարաբարոյ՝ երթաս դու 'ի Հռովմ. և վասն մարմնոց ընկերացն քոց մի հոգար, զի ահաւասիկ հովիւ մի որ ընտրեալ է յԱստուծոյ՝ ետես զլուսեղէն պսակն զոր տեսէք դուք 'ի վերայ նոցա. և այլ ևս ընկերօք զոր առ ընդ ինքեան տարաւ եդ յայրի զմարմինս սրբոցն, մինչև այց արասցէ նոցա Տէր. զի գալոց է ժամանակ որ խափանին զոհք հեթանոսաց, և շինեսցին անդ 'ի վերայ նոցա եկեղեցիք և տաճար Աստուծոյ. և առաւօտուն գալոց են 'ի վերայ ձեր զօրքն հեթանոսաց, և յետ աւուր մի՝ ինքն Ագրիպպաս դառնալոց է 'ի ձեզ, և լինի ոչխար Քրիստոսի:

Եւ ասաց նմա և զայլ զամենայն զոր լինելոց էր կարգաւ: Եւ զարթուցեալ Լաւրենտիոս պատմեաց ընկերացն. և այգուն՝ ելեալ 'ի ճանապարհ ընդ կողմն հիւսիսոյ՝ հասին 'ի գետն մեծ, մօտ 'ի գեօղ մի որ կոչէր Ներշի. և անդ հասեալ նոցա հեթանոսքն՝ առին զառաջս նոցա, և զառաջաւորս հաւատացեալ գնդին որ անցանէին ընդ գետն՝ կոտորեցին անձինս հինգհարիւրս, որք խոստովանելով զՔրիստոս կատարեցան 'ի կողմն գեղջին: Եւ Լաւրենտիոս առեալ զմնացեալսն եանց ընդ գետն. և հասեալ 'ի տեղի մի գագաթն լերին որ կոչի Գտակ Հռոմոց, և անդ հասին նոցա հեթանոս զօրն, և զի էր երեկոյ՝ օթագայեցան երկու դասքն. և ահա լուսաւոր աստեղք իբրև զբոց պայծառագոյնք երևէր նոցա, զի իջանէին 'ի վերայ մարմնոց սուրբ վկայիցն, և 'ի վերայ երից այլոցն որ 'ի գեղջին Ներշի. զայս տեսին հռովմայեցի զօրն հաւատացեալ, և այլք բազումք 'ի գեղջէն և փառաւորեցին զԱստուած:

Իսկ Ագրիպպաս եմուտ յանկողինն զի ննջեսցէ. և խորհէր ինքն ընդ միտս և զարմանայր, թէ որպէս սուրբքն յօժարութեամբ տան զանձինս 'ի սուր և 'ի

մահ, զի յոյժ կիրթք էին զինուորութեանն 'ի մանկութենէ, և բնաւ կռուիլ ոչ կամին կամ դառնալ ընդդէմ նոցա, այլ ցնծութեամբ զգլուխս իւրեանց սրոյն մատուցանէին. ուր զի 'ի նոցանէ հինգ հարիւրն միայն յառաջագոյն կոտորեցին զերկու հազարսն՝ յորժամ կամեցան. և ասէր 'ի միտս իւր. Մի՞թէ ստուգապէս է ինչ մի ծածուկ 'ի մէնջ զոր նոքա տեսանեն, և մեք ոչ գիտեմք և ոչ կարեմք տեսանել: Եւ զայս մինչ խորհէր 'ի ննջելն՝ ետես հրեղէն այր մի զի կամէր հրեղէն նիզակաւ հարկանել զնա դառնապէս: Ետես և զԼաւրենտիոս կանգնեալ մօտ 'ի հրեղէն այրն, և ինքն աղաւթէր 'ի Լաւրենտիոս. և Լաւրենտիոս աղաչէր ըզհրեղէն այրն խնայել 'ի նա. և նա ասէր թող զի սպանից զդա, որպէս զընկերս իւր, զի թշնամի է Քրիստոսի և հալածիչ ծառայից նորա. միթէ դու երաշխաւոր լինիս դմա՝ զի դարձցի 'ի չարեաց իւրոց և աղաւթեսցի 'ի զօրութիւն խաչին Քրիստոսի: Եւ ասէ Լաւրենտիոս. Եթէ գայ առ իս և աղաւթի 'ի Քրիստոս՝ երաշխաւոր լինիմ: և ասէր աղաղակելով Ագրիպպաս. Այո, տէր իմ, հրաժարիմ 'ի կռոց և դաւանիմ զՔրիստոս, ողորմեա ինձ, տէր իմ, աղաչեմ: Եւ առժամայն 'ի բաց եհան զնիզակն 'ի նմանէ, և արկեալ անուր 'ի պարանոց նորա և քարշեալ տարաւ 'ի խորխորատ ինչ լի անշէջ հրով և խաւարաւ և ժահահոտութեամբ, յորում տեսանէր զամենայն գլխաւորս կռոցն զորս ճանաչէր և գիտէր յառաջ Ագրիպպաս: Եւ ասէր ցնա հրեշտակն. Անդ պարտ է զքեզ արկանել վասն անօրէնութեան քո. և նայեցեալ Ագրիպպաս ետես ըզԼաւրենտիոս 'ի հեռաստանէ, և աղաղակեալ ասէ. Ով հայր բարեգութ, ողորմեա ինձ և փրկեա զիս: Եւ նա եկեալ ընդ մէջ կայր ընդ նա և ընդ քերոբէն, և աղաչանօք առնոյր 'ի նմանէ: Եւ ասէր քերոբէն. Ահա տամ զդա 'ի քեզ մինչև տեսից թէ զինչ գործեսցէ: Եւ ձգեալ զձեռս իւր ասէր, տես զվկայսն Քրիստոսի՝ զորս կոտորեցիք վասն Քրիստոսի. զի ահա հրեղէն թագիւ պայծառացեալ են: Եւ հայեցեալ ետես Ագրիպպաս զսուրբ մարտիրոսսն որք նախ կոտորեալքն էին. զի անճառելի փառօք թագաւորեալ և փափկացեալ կային 'ի դրախտն լուսոյ և յերկնից թա-

գաւորութիւնն։ Եւ առ ժամայն եհան Լաւրենտիոս զշղթայսն 'ի նմանէ, և հոգաբարձ եղև Ագրիպպայ սոսկալի տանջանացն։

Եւ նոյն ժամայն զարթեաւ և եբաց զաչս իւր, և ոչ կարէր խօսել. և յարուցեալ՝ հայեցեալ ետես զպսակսն լուսեղէնս որ իջանէր յերկնից 'ի վերայ մարմնոց վկայիցն. և եկեալ 'ի միտս իւր՝ ասէ. Գիտեմ թէ ուստի զերծայ և զինչ յանձն առի։ Ճշմարիտ է զի չունիմ այլ յոյս քան զԼաւրենտիոս և զխաչն Քրիստոսի։ Եւ ոչ կարէր յահէն 'ի վեր ելանել. այլ աղօթէր 'ի միտս իւր ասելով, եթէ՝ Քրիստոս, յոյս քրիստոնէից, ընկալ զիս, և թող զչարիսն զոր առ քեզ գործեցի։

Եւ յորժամ այգ եղև, և առաքեաց Դոմնաս իշխանն առ Ագրիպպաս և ասէ, թէ՝ Փութացիր զի երթիցուք 'ի վերայ ամպարշտացն այնոցիկ. և եկեալ սպասաւորքն Ագրիպպայ պատմեցին Դոմնայի, եթէ ոչ կարէ խօսել 'ի զարմացմանէ տեսլեան գիշերոյս զոր տեսեալ է, և ոչ գիտեմք թէ զինչ եղև նմա զի որպէս մեռեալ կայ։ Եւ ելեալ Դոմնաս եկն առ նա՝ և ետես զի կերպափոխեալ էր յոյժ և հազիւ կարէր խօսել. և հարցանէր թէ զինչ պատահեաց քեզ. և նա ասէր. Թոյլ տուր ինձ, և դու գիտես զգործս քո զինչ գործեցես։ Եւ Դոմնաս առաքեաց զզօրսն 'ի վերայ սուրբ գնդին և երթեալ կոտորեցին 'ի հաւատացելոցն վեց հարիւր այր։ Եւ եղև յանկարծակի մրրիկ և կայծակունք և մառախուղ 'ի վերայ հեթանոսացն, և բազումք կորեան յանօրինացն. զի կարկուտ քարեղէն անկեալ խաւարաւ՝ զբազումս շուրջ պատեաց և սպան և ցրուեցան, և այլքն մոլորեցան, բայց սրբոցն ոչ ինչ վնասեաց։ Եւ Լաւրենտիոս միով մնացեալ հազարաւն՝ էջ 'ի մարգ ճակատեղւոյն որ կոչէր Սալմին, 'ի կողմն արևմտից 'ի ստորոտ լերինն որ կոչէր Եհմու, որ է մերձ լճակի գաւառին այնմիկ։

Եւ զայն ևս յորժամ ետես Ագրիպպաս զի մրրիկն վնասակար 'ի վերայ հեթանոսացն միայն էր, հեծաւ 'ի վերայ ջորւոյն իւրում երկու մանկամբք, և գաղտ գնաց 'ի բանակ հաւատացելոցն՝ թողեալ զհեթանոս գունդն. և մերձ եղեալ առ Լաւրենտիոս, և իջեալ

գնայր 'ի կապս և աղաղակէր. Ողջոյն քեզ երաշխաւորդ իմ, և ողջոյն քո օրհնեալ ժողովրդեանդ, ծառայ Քրիստոսի, ողորմեաց ինձ, զի ուրացայ զկուռս, և ընդ ձեզ դնեմ զանձն իմ վասն Քրիստոսի: Եւ սուրբքն ուրախացեալք կոչեցին զնա յօժարութեամբ, և եկեալ անկաւ յոտսն Լաւրենտիոսի: Եւ Լաւրենտիոս գոհանալով զԱստուծոյ յարոյց զնա և համբուրեաց և կնքեաց խաչիւն Քրիստոսի. և առժամայն հաստատեցան անդամք նորա և ողջացաւ, և եկն 'ի զգաստութիւն և 'ի միտս իւր, և պատմեաց զահաւոր տեսիլ գիշերոյն, և զլուսեղէն պսակաց վկայիցն: Ասէ Լաւրենտիոս ցնա. Նոյն այրն հրեղէն զոր տեսերն դու, նա յառաջագոյն պատմեաց ինձ զի փրկելոց էիր և կոչելոց 'ի կեանս: Եւ աղաղակեցին ամենայն սուրբ գունդքն, թէ և մեք զնոյն լուսեղէն պսակն զոր տեսեր դու՝ որ բաշխէր սուրբ վկայիցն, տեսաք զի եկեալ յերկնից եկաց 'ի վերայ խորանիդ քո և այլոցդ 'ի դասուէ քումմէ:

Եւ Ագրիպպաս գոհացեալ մեծ խնդութեամբ ասէր. Աղաչեցէք զԱստուած, զի մի կորուսցէ զիս 'ի մեղս իմ զոր գործեցի: Եւ Լաւրենտիոս աղաղակեաց և ասէ. Մի երկնչիր եղբայր Ագրիպպաս, Քրիստոս 'ի ձեռն խաչին իւրոյ և մկրտութեան սրբոյ ջնջեսցէ զամենայն յանցանս քո: Եւ ասէ ցնա. Խոստովանիս և դաւանես զամենայն խորհուրդն Քրիստոսի, և յանձն առնուս զմկրտութիւնն սուրբ: Եւ նա ասէ. Յօժարութեամբ մեծաւ խոստովանիմ և հաւատամ 'ի բոլոր սրտէ 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս. զի 'ի մանկութենէ ընթերցեալ է իմ զգիրս Նազովրեցւոց, գիտեմ և զոր ասաց Քրիստոս. Եթէ ոչ ծնցի 'ի ջրոյ և 'ի Հոգւոյ՝ ոչ մտցէ յարքայութիւնն Աստուծոյ. և թէ՝ Ամենայն որ խոստովանի զիս առաջի մարդկան, խոստովանեցայց և ես զնա առաջի Հօր իմոյ որ յերկինս. և թէ՝ Որ ոչ առնու զխաչ իւր և գայ զկնի իմ՝ չէ ինձ արժանի: Հաւատամ զՔրիստոս Աստուած ճշմարիտ և Տէր ամենայնի, Հարբ և ամենասուրբ Հոգւովն. և հաւատամ յամենայն նոր խորհուրդս հաւատոյն:

Եւ գոհացան յոյժ խնդութեամբ զՔրիստոսէ՝ հռովմայեցի զօրքն սուրբ: Յայնժամ հրամայեաց Լաւ-

Digitized by Google

րենտիոս քահանայն որ ընդ նմա էր՝ զի օծցէ զԱգրիպպաս սուրբ ձիթովն. և օծեալ և մկրտեաց զնա 'ի Տէր, և կնքեաց սուրբ մեռոնաւն. և ողջունեցին զնա, և հաղորդեցուցին սրբոյ գոհութեանն անարատ մարմնոյն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ և արեան: Եւ վաղվաղակի գուշակեաց Լաւրենտիոս թէ վաղիւն կատարելոց են ընթացք մերոց ընկերացս, և 'ի միասին կապիմք ես և Ագրիպպաս վասն սիրոյն Քրիստոսի, և տանիմք 'ի տանջանս մեծամեծս:

Եւ առժամայն ահա երեք արք 'ի հեթանոս գընդէն 'ի հեռաստանէ եկեալ կային, և աղաղակեալ հարցանէին թէ ըմբռնեա՞լ իցէ ոք 'ի նոցանէ, կամ սպանեալ զԱգրիպպաս եպարքոսն և մանկունք ընդ նմա, զի կորեան յերէկ: Իսկ Ագրիպպաս ինքնին ելեալ գոչեաց և ասէ. Ահաւասիկ ես աստ եմ, երթայք ասացէք ցԴոմնաս, թէ ես այսուհետև որոշեցայ 'ի կայսերէն և 'ի ձէնջ. զի դուք ընկերք էք սատանայի, որոց ընդ նմա կորուստն է պատրաստեալ: Այլ ես ծառայ եմ Քրիստոսի և հաղորդ Լաւրենտիոսի և ընկերաց նորա: Եւ դարձան արքն և պատմեցին թէ Ագրիպպաս անդ է, և քրիստոնեայ եղեալ է. և առժամայն աղաղակեաց Դոմնաս և ասէ. Վա՜յ է մեզ 'ի քէն, Յիսուս Նազովրեցի, և յաղանդոյն զոր ուսուցեր աշակերտաց քոց. զի զընտիրս և զմեծամեծս հեթանոսաց 'ի քեզ ձգեալ որսաս: Երդնում 'ի կուռս, զի թէ ոչ դարձցի Ագրիպպաս, մեռայ յԱստրիս մինչև դառնապէս զնորա վախճանն արարից և զամենայն քրիստոնէից: Եւ ասեն զօրքն ցնա. Տէր, մեռացուք և հանգիցուք այսօր, և 'ի վաղիւն արասցուք զոր և կամիս:

Եւ 'ի գիշերին տեսանէին սուրբքն լոյս յերկնից զի իջանէր 'ի վերայ վկայիցն որ էին 'ի վերայ դագաղաթանն լերինն կատարեալ. և նորա հաւատքն առաւել ևս հաստատէին, և գոհանային Ագրիպպաս և իւրքն: Եւ ասէ Լաւրենտիոս ընդ Ագրիպպաս, թէ՝ Եւ հինգ հարիւրքդ ընդ մեզ վկայելոց էք. և զամենայն ինչ ասաց նմա զոր լինելոց էր: Եւ իբրև այգ եղև, եկեալ հասին հեթանոս զօրն 'ի վերայ սուրբ գնդին Հռոմոց, և իջեալ պատեցին և կալան զնոսա. և սկսաւ Դոմնաս հեզու-

թեամբ ողոքել զԱգրիպպաս և զԼաւրենտիոս և զամենայն զօրն զի դարձցին 'ի կուռս. և խոստանայր առնելով. Եղբարք և որդիք իմ, դարձարուք յաստուածածն, զի թողումք զոր ինչ գործեցիք ապստամբութեամբքն, նաև բազում ձիրս ընկալջիք. ապա թէ ոչ՝ կոտորիք չարաչար տանջանօք իբրև զնոքա որ կորեանն. զի ես բազմապատիկ փառս և աթոռս պատուոյ առից ձեզ յարքայէ՝ եթէ լուէք ինձ դառնալ: Աղաղակեաց Ագրիպպաս և ասէ ցնա. Ընդէ՞ր եղբարս կոչես քեզ զեղբարս Քրիստոսի, և որդիս զորդիսն երկնաւոր Հօրն: Ձեր եղբարք դևքն են, որք էք որդիք սատանայի, զորս ուրացաք մեք, դաւանելով զՔրիստոս, զորոյ և վկայեմք զճշմարտութիւն նորա կենօք և մահու. խոստումն ձեր ընդ ձեզ լիցի 'ի կորուստ և կայսերն ձեր, վաստակաւորք սատանայի: Նոյնպէս և ամենայն սուրբ գունդն հռովմայեցի աղաղակէին. Մի աշխատիր խաբէութեամբ, ով Դոմնաս, զի մեք քրիստոնեայք եմք, և պարտիմք վասն նորա մեռանել, որ վասն մեր մեռաւ. և բազում բանս վկայականս համարձակ խօսեցան:

Եւ բարկացեալ Դոմնաս՝ հրամայեաց զօրաց իւրոց առնուլ զզէնս իւրեանց և կոտորել զնոսա: Եւ սուրբքն փախստեամբ ելեալ գնացին 'ի գագաթ լերինն որ կոչէր Եհմու, և կացին անդ. զի ասէին. թէ կամիմք մօտ յընկերսն մեր որ նահատակեցան՝ կատարել զընթացս մեր. և մինչ ելեալ աղօթէին, հասին նոքա հեթանոսքն, և անդ կոտորեցին զամենեսեան սրով: Եւ յիջանելն իւրեանց՝ կալեալ կապեցին զԱգրիպպաս և զԼաւրենտիոս և բերին առաջի Դոմնայէն, և նա բազում բանիւք ջանայր պատրել զնոսա: Եւ նոքա աղաղակէին. Հաւատամք և դաւանեմք զՔրիստոս, որ պատրաստեաց զմեզ լինել վկայս իւր և եղբարս՝ ընդ այլ վկայեալ եղբարցն մերոց, որ յերկինս են. և բազում յանդիմանութեամբ խրատէին զնա: Իսկ նա ետ դնել զնոսա 'ի շղթայս ծանրագոյնս, և հրամայեաց հազարապետին՝ որում անուն էր Մարդենիոս, զի այնպիսի կապանօք մերկ և հետիոտս տարցէ զԼաւրենտիոս առ կայսրն մինչև 'ի Հռովմ:

Եւ Լաւրենտիոս ետ ողջոյն Ագրիպպայ և ասէ.

Digitized by Google

Քրիստոս զօրացուսցէ զքեզ համբերել վասն նորա ժուժկալութեամբ։ Եւ ասէ Ագրիպպաս. Ամէն. Քրիստոս արժանի արասցէ զմեզ տեսանել զմիմեանս յառագաստ իւր։

Եւ գրեաց Դոմինոս առ կայսր զամենայնն, և վասն եպարքոսին Աստրուոց Ագրիպպայ թէ որպէս և նա քրիստոնեայ եղև։ Եւ առեալ հազարապետն զԼաւրենտիոս անողորմ կապանօք՝ ել ՚ի Ճանապարհ այլ ևս ընկերօքն սրբովք. և բազում ողորմութիւն առնէր հազարապետն ՚ի վերայ Լաւրենտիոսի և ընկերացն, զի տեսանէր ՚ի նմա բազում սքանչելիս։

Եւ Դոմինոս և այլ չարքն առեալ կապեալ զԱգրիպպաս եկին առ մեծ գունդ բանակին որ ՚ի դաշտին նստեալ կային. և իբրև տեսին զօրքն զեպարքոսն իւրեանց զԱգրիպպաս կապեալ՝ զարմացան և զարհուրեցան յոյժ, թէ որպէս փոխեցաւ ՚ի ջերմութենէ կռամոլութեանն, և գնաց առ Քրիստոս՝ ընդ որ հակառակէր կռօքն։ Եւ Դոմինոս բազում արս միջնորդս առ Ագրիպպաս յղէր, թերևս դարձցի առ նոսա վերստին։ Իսկ սուրբն անշարժ մտօք հաստատուն կայր ՚ի Քրիստոս, և ամօթով դարձուցանէր զնոսա յետս։

Եւ ելեալ Դոմինոս ՚ի հարաւակողմն լերինն Աւշմոյ՝ խորհէր թէ որպէս տանջեսցէ զԱգրիպպաս, և խորհեցան ընդ նմա այլ և ծերքն և ատեն. Կապեսցի Ագրիպպաս ձեռս յետս, և վէմ մի մեծ ՚ի վերայ միջացն կապեսցի, և շղթայք ՚ի պարանոց նորա, և կապեսցի մերկ ՚ի վերայ իշոյ, և մի՛ ընդ ճանապարհ տարցեն զնա, այլ ընդ խուռն մացառս դժուարինս, զի պատառեսցի և խզեսցի ամենայն մարմին նորա, մինչև ՚ի բարձր տեղին որ կոչի Հարդոմոյ։ Եւ արարեալ այնպէս՝ տարան զԱգրիպպաս ՚ի տեղին յայն մեծ տանջանօք, մինչ զի գետին շունչն չնչէր, զի հոսէր արիւնն յոտիցն և ՚ի մարմնոյն նորա, և ՚ի հարուածոյ փշոցն և քարանցն՝ պատառ պատառ միսն և մորթ նորա մնայր առ փշովքն և քարամբքն։ Եւ տարեալ ՚ի տեղին՝ արկին զնա ՚ի վերայ երեսացն, և քարն մեծ կայր կապեալ ՚ի վերայ միջացն ՚ի վերոյ, և ինքն գլխիվայր անկեալ էր. և սկսաւ աղօթել. Օգնեա ինձ Քրիստոս Տէրդ իմ, զի մի՛ ասիցեն ժուք է Աստուած նորա։ Յայն-

ժամ հրամայեաց դատաւորն լարիւք եւս այլ կապել զնա. և կեայր այնպէս չարաչար դառնութեամբ անսուաղ և աւանց ըմպելոյ։

Եւ 'ի գիշերին նոյն զհրեշտակն քերովբէն՝ որ նախ ահաւորապէս եկն առ նա, զի հեզութեամբ երևեալ ողջոյն ետ նմա, քանզի ոչ կարէր ննջել 'ի դառնութենէն, և ծագեալ լուսաւորեաց զտեղին. և մերձեցուցեալ զնիզակն՝ փշրեաց զկապանսն և ասէր. Ուրախ լեր ընդ կապանս, ով Ագրիպպաս, զի ես եմ որ եկի յառաջագոյն սպառնանել զքեզ. ահա այժմ եկի օգնել քեզ. զի կամի դատաւորն յոյժ տանջել զքեզ, այլ մի երկնչիր, զի ոչ թողից զքեզ մինչև նա յամօթ լիցի։ Եւ ետ 'ի նա իբրև պտուղ ինչ և ասէ. Կեր զայս և զօրասցիր, և այլ ոչ քաղցնուցուս և ոչ ծարաւեսցես մինչև յետին կիրքն։ Եւ իբրև եկեր զպտուղն Ագրիպպաս, լուսաւորեցաւ միտք նորա, և զօրացաւ և եղև ողջ յամենայն տանջանացն։

Եւ զի անկաւ տարաժամ մահ 'ի տեղին յայն 'ի զօրքն ամենայն, ասէ հրեշտակն. Խնդրեա զոր ինչ կամիս և տացէ քեզ Աստուած. և աղօթեա զի խափանեսցի տարաժամ մահս այս 'ի տեղւոջէս քումմէ վասն մարտիրոսաց եղբարցն քոց։ Եւ սուրբն մխիթարեալ աղօթեաց, և ննջեաց մինչև ցայգն։ Իսկ 'ի պահապանացն բազումք արթուն կային, և տեսին յայտնապէս զսուրբ զուարթունն, և բազում հիւանդք որ կային յիջևանսն՝ տեսին զի ասէր ցնոսա հրեշտակն, թէ վասն աղօթիցն Ագրիպպայ ոչ մեռանիք 'ի տարաժամ մահս որ կայ այժմ։ Եւ այգուն՝ եկեալ առ սուրբն աղաչէին զնա. և սուրբն ամբարձեալ զձեռն իւր խնդրէր յԱստուծոյ ասելով. Տէր իմ Քրիստոս, անցո զմահտարաժամն յիջևանացս։ Եւ իսկոյն երևեցան ամենեցուն յայտնապէս երկու սև արք երկայնք և սաթոթք և ահաւորք, որք ունէին խիշտս երկայնս և հրեղէնս, և եկեալ փութով ելանէին յիջևանացն, և աղաղակէին և ասէին. Զի՞ է ընդ մեզ և ընդ քեզ, Ագրիպպաս, որդի անօրինի, զի եկիր խափանել զմեզ 'ի գործոյս յորոյ վերայ տուեալ էր մեզ իշխանութիւն։ Եւ ասէ Ագրիպպաս. Ոչ ես խափանեմ զձեզ, այլ Քրիստոս է որ հալածէ զձեզ յայսմ իջևանացս։

Digitized by Google

Իսկ նոքա չիք եղեալք հեռացան և այլ ոչ երևէին. և որք 'ի հիւանդութեան էին և մերձ 'ի մահ՝ վաղվաղակի ողջացան դիւրութեամբ։ Իբրև տեսին այլ ամենայն հեթանոսքն՝ ասէին ցդատաւորն. Ճշմարտիւ արժանի է զարմացման որ ինչ եղև ձեռամբն Ագրիպպայ։ Ասէ Դոմնոս. Մի՛ մոլորիք, ով խաւարամիտք, զի սովորութիւն է ազանդոյն Նազովրեցւոց։ Եւ հրամայեաց բերել զԱգրիպպաս առաջի իւր. իբրև ետես զնա արձակեալ 'ի կապանացն՝ բարկացաւ, և հրամայեաց քննել յամենայն ժողովս, թէ ով արձակեաց զնա. և ամենայն զինուորքն եկեալ պատմեցին թէ հրեշտակ յերկնից եկեալ արձակեաց զԱգրիպպաս։ Եւ չար դատաւորն ասաց. Զայդ ամենայն սոութեամբ պատմէք և 'ի նանիր. և աղաղակեալ բազում բանիւք սպառնայր Ագրիպպայ և ստիպէր դառնալ 'ի հաւատոցն։ Եւ ասէ Ագրիպպաս. Զամենայն ժամանակս իշխանութեանն իմոյ չէի հանգուցեալ 'ի ննջելն որպէս 'ի յայսմ գիշերի. և յայժ յանդիմանեալ զմոլորութիւն կռոցն։

Եւ հրամայեաց դատաւորն կուտել 'ի ներքոյ Ագրիպպայ քարինս բազումս, և երկաթի շղթայիւք կապել զոտս և զձեռս նորա յերկուց կողմանց, և վերացուցանելով հարկանէր սաստիկ 'ի վերայ սրագոյն քարանցն, և մեծ վիմի՝ զոր ոչ կարէին զօրաւոր արք շարժել, հրամայէր թաւալեցուցանել և դնել 'ի վերայ նորա, զի մանրեսցին ամենայն ոսկերք նորա մինչև մեռցի չարաչար. և արարին այնպէս։ Եւ յանկարծակի վէմն զոր 'ի վերայ նորա թաւալեալ էին՝ պատառեցաւ և եհան ձայն մեծ, և թռուցեալ մանրուածք քարին կոտորեցին յանհաւատիցն քսան այր։ Եւ էջ հրեշտակ սուրբ յերկնից, և եբոյծ զկապանս սրբոյն և կացոյց 'ի վերայ ոտից իւրոց, և անյայտ եղև առժամայն. և նա գոհանայր զԱստուծոյ և աղօթէր։

Եւ սկսաւ սուրբն խրատել զնոսա. և Դոմնոս աղաղակեաց և ասէ. Ճշմարիտ եհաս աղանդն Նազովրեցւոց չարակենցաղիս Ագրիպպայ. և հրամայեաց խաչել զնա 'ի վերայ փայտի և խեղդամահ առնել. և տարածեալ 'ի ծառ մի երկձղի՝ եդին զգլուխ սրբոյն 'ի հերձեալ տեղիս ծառոյն, և փայտ մի մեծ ոլորակեալ

'ի վերայ գլխոյն, և քարինս մեծամեծս կախեցին զոտիցն. և իբրև մերձ եղև 'ի մահ՝ փայլատակեաց կայծակն և եհար զծառն և ճեղքեաց յերկուս, և ընկէց յայնկոյս և յայսկոյս, և ամենայն զինուորքն կուրացեալք հարան և անկան յերկիր. և Ագրիպպաս ողջ մնաց: Եւ մատուցեալ Ագրիպպաս յարոյց զնոսա և բժշկեաց, և նոքա հաւատացին 'ի Քրիստոս. և եկեալ նովաւ 'ի բանակն՝ քարոզէին և վկայէին զՔրիստոս. և ետ դատաւորն կախել զնոսա 'ի միասին որք էին արք տասն և հինգ:

Եւ հրամայեաց ժողովել բազում փայտ և վառել. և առնուլ թանձրագոյն կտաւ և թանալ և օծանել ձիթով և նաւթիւ ծծմով և ձիթով զկտաւն. և ետ պատել կտաւովն զԱգրիպպաս որպէս մեռեալ, և արկանել զնա 'ի հուրն բորբոքեալ: Եւ արարեալ այնպէս, պատեցին զսուրբն վառողքն և արկին զնա 'ի հուրն. և իսկոյն երևեցաւ նմա 'ի մէջ հրոյն քերոբէն հրեղէն, և անջատեաց զհուրն 'ի սրբոյն, և զբազումս այրեաց 'ի կռապաշտից, արս վաթսուն և հինգ:

Եւ սուրբն արձակեալ 'ի հրեշտակէն եկաց 'ի վերայ ոտից և չէր ինչ վնասեալ 'ի հրոյն: Իբրև տեսին զնա հինգ հարիւր այրն որ էին յիւրոց զօրացն՝ զի կայր 'ի մէջ հրոյն կանգուն որպէս հրեղէն, և փայլէր ընդ հրեշտակին, եկեալք առ նա ընծութեամբ ողջոյն տային և ասէին. Եւ մեք հաւատամք 'ի Քրիստոս Աստուած, և լինիմք ընդ քեզ վկայք նորա. զի ուրանամք զամենայն կուռս հեթանոսաց չար կայսերն: Եւ սուրբն գոհացեալ՝ գոչէր ասելով. Եկայք առ իս զինուորք իմ, և 'ի յետինս՝ ընկերք իմ օրհնեալք, յառհաւատչեայն կենաց: Եւ բազում բանս խօսեցաւ աստուածայինս և յորդորականս: Խօսեցաւ և հրեշտակն ընդ Ագրիպպայ՝ դուշակելով նմա զլինելոցն, և վերացաւ յերկինս:

Եւ ժողովեալ իշխանք զօրուն հեթանոսաց՝ ասեն ցԴոմինոս, եթէ՝ Ո՞չ տեսանես զի զոր ինչ հնարիս դատանջանս Ագրիպպայ՝ 'ի յամօթ մեզ լինի և կացոյն 'ի ստութիւն. չէ՞ բաւական զոր նախ կրեցաք 'ի դոցանէ՝ կոտորեալք սրով և քարեղէն կարկտիւ, երեք հազարքն և այլք բազումք. և 'ի տարաժամ մահն մեռա-

նել չորս հազար այր, և այլք բազումք 'ի յոլով տեղիս, մինչ զի և կէսս 'ի մէնջ պակասեաց, այլ և մեծ եպարքոսն մեր հաւատացեալ ամօթ եղև մեզ. Թուի թէ ամենեքեան մեք սատակելոց եմք, և այսպէս լինելոց. և յոլով բանս մարգարէականս խօսեցան: Եւ բարկացեալ դատաւորն հրամայեաց սպանանել զհինգ հարիւրսն, եթէ ոչ դարձցին 'ի Քրիստոսէ յետս:

Եւ նոքա սկսան դաւանել և վկայել զՔրիստոս համարձակութեամբ Աստուած ճշմարիտ, և զսուրբն Ագրիպպաս՝ հայր իւրեանց կոչէին: Եւ Դոմնաս հրամայեաց տապարօք հարկանել զնոսա. և առեալ դահճացըն զհինգ հարիւր և տասն և հինգ այրսն՝ հանին 'ի սպանումն 'ի բանակէն: Եւ աղաչեցին սուրբքն զդահիճսն զի հանցեն զնոսա 'ի վեր 'ի գագաթն՝ ուր կոտորեալ էին նախինի սուրբքն, և անդ զինքեանս կոտորեսցեն: Եւ իբրև ելին անդ՝ տեսին լուսաւոր այր մի մեծ յոյժ, որ բարձեալ էր պսակս լուսեղէնս և կոչէր զնոսա, և բաշխեալ տայր նոցա, յորդորելով և քաջալերելով 'ի Քրիստոս և ասէր. Ես եմ Միքայէլ սպասաւորն Աստուծոյ, որ կամ յերկինս առաջի նորա, որ և ոչ թողում զհալածիչսդ ձեր մինչև առից զվրէժ ձեր. և դահիճքն զձայնն լսէին՝ բայց զտեսիլն ոչ տեսանէին:

Իսկ վկայքն ուրախութեամբ մատեան 'ի մահ: Եւ իբրև կոտորեցին զինուորքն զամենեսեան զսուրբսն և եկին առ Ագրիպպաս սպանանել և զնա, տեսին հուր շրջապատեալ զնովաւ, և յոյժ խռովեցան ահիւ. և դարձան յետս ամօթով և դողութեամբ զարհուրեալք և ահաբեկք, և պատմեցին ընկերացն զահաւոր տեսիլն և զբարբառն սուրբ զոր լուան:

Իբրև լուաւ զայս չարասիրտ դատաւորն զի չէր սպանեալ զԱգրիպպաս, առաքեաց և ետ բերել զԱգրիպպաս առ ինքն. և սուրբն աղօթելով առ մարմնով որբոցն՝ գնաց առ դատաւորն և եկաց առաջի. և վըկայեաց դարձեալ բարիոք զՔրիստոս. և ելեալ զարմացմամբ դատաւորն բանակաւն 'ի տեղւոջէն և տարաւ դարձեալ շղթայիւք հետի զկնի իւր ընդ հեծեալսն զսուրբն. և նա մեծ տանջանօք երթայր ընդ նոսա 'ի վերայ երեսաց իւրոց 'ի քարշ, և ասէր. Բա-

րի է ինձ զի խոնարհ արարեր զիս, որպէս ուսայց զի-
րաւունս քո։

Եւ գնացեալ ՚ի կողմն լերինն իջին ՚ի գետոյն Նիկոյ,
և ՚ի գիշերին արգելին զԱգրիպպաս. և յոյժ նախա-
տելով ստիպէր զի դարձցի ՚ի փառսն առաջին։ Եւ
սուրբն խօսեալ աստուածային բանս ընդ կնոջն՝ անար-
գեաց զկուռսն։ Եւ կինն վառէր զթոնիրն զի եփեսցէ
հաց, և ասէ ցսուրբն. Թէ էր իմ իշխանութիւն՝ ՚ի
յայս թոնիրս այրէի զքեզ։ Ասէ սուրբն. Ցերեկեան
աւուրդ յայլ մեծ հուր արկին զիս պիղծ ընկերքն քո
և փրկեցայ, մնացեալ անկէզ Քրիստոսիւ Տերամբ իմով։
Ասէ կինն. Եթէ ճշմարիտ զայդ յոյս ունիս ՚ի Քրիս-
տոսն քո, արի մուտ այժմ ՚ի թոնիրս այս։ Եւ սուրբն
կնքեալ զինքն խաչիւն սրբով՝ յիշեաց զՔրիստոս, և
եմուտ եկաց ՚ի մէջ թոնրին, և առժամայն շիջաւ
թոնիրն, և լցաւ յոչ գոյից թոնիրն՝ ջրով. և կինն ան-
կեալ լալով յոտս սրբոյն զղջացաւ և հաւատաց ՚ի
Քրիստոս։ Եւ ելեալ սուրբն ՚ի թոնրէն կնքեաց խա-
չիւ զկինն՝ և բացան աչք ոգւոյ նորա, և ետես զհրեշ-
տակն կացեալ մերձ ՚ի սուրբն, և առժամայն խնդրեաց
կինն ամենայն ընտանեօքն զսուրբ մկրտութիւնն.
և Ագրիպպաս առեալ զկինն մկրտեաց ՚ի թոնիրն՝ որ
էր լցեալ ջրովն՝ ամենայն ընտանեօքն իւրովք, և մնաց
թոնիր ջրովն լի նոյնպէս։ Եւ ապա ննջեաց սուրբն և
հանգեաւ յաշխատութենէն, զի ետես զհրեշտակն
Աստուծոյ զի ասէր, եթէ՝ Վաղիւն կատարելոց ես ՚ի
Քրիստոս, այլ աղօթեա ՚ի վերայ աշխարհի՝ զի թագ
փառաց պատրաստ կայ յերկինս։

Եւ յարուցեալ գոհանայր և աղօթէր խնդութեամբ
վասն աշխարհի և մարդկան, զի դարձցին ՚ի ճշմարիտ
հաւատս, և ասէր. Տէր, փրկեա զամենեսեան ՚ի
չարէ, և թող զմեղս իմ զբազումն՝ զոր գործեցի յան-
գէտս. և որ ոք խնդրէ ՚ի քէն անուամբք և մարմնով
մերով զթողութիւն՝ լուիցես և տացես նոցա, բժշկե-
լով ՚ի մէնջ զբժշկութիւնս ամենայն ախտից հոգւոց
և մարմնոց, ներգործելով յոսկերաց իմոց և յոսկե-
րաց այլոց ընկերաց մերոց՝ վկայից քոց. և ՚ի հողոյն
ուր կան նշխարք նոցա զշնորհս Հոգւոյդ սրբոյ և զբաշ-
խումն ամենայն պատահարաց, և զօգնութիւն ամե-

նայն մարդկան. և որ ոք կատարէ զյիշատակս մեր, հատո նոցա զմեծ քո բարիսդ յերկինս և յերկրի հարիւրապատիկ, կամ որ նուիրէ ինչ յանուն մեր քեզ՝ տուր նոցա զողորմութիւն քո անսպառ։

Իբրև լուաւ կինն զոր աղօթէր սուրբն, առեալ մանուկ մի այսահար մատոյց, և աղաչէր զսուրբն զի բըժշկեսցէ զնա. և սուրբն խաչակնքեալ զամենայն զգայարանս նորա և զսիրտն՝ կոչեաց զանունն Քրիստոսի, և մկրտեալ զնա բժշկեաց նոյնժամայն. և դևն ելեալ արտաքոյ տանն աղաղակէր և ասէր. Վա՜յ ինձ Ագրիպպաս, 'ի քէն, զի երբեմն հալածիչ էիր քրիստոնէից, և այժմ զդևս հալածես 'ի նոցանէ։ Եւ սաստեաց նմա սուրբն, և մանուկն ողջացաւ։

Եւ իբրև այգ եղև՝ ածին կապեալ զսուրբն առ դատաւորն. և յետ հարցափորձելոյն ընդ յերկար, և սրբոյն պինդ կալոյ 'ի հաւատս՝ ետ բերել Դոմնաս անմուղ զուարակ մի և ձի մի ամեհի և խորոխտ յոյժ, և կապել ետ հաստ պարանօք զսուրբն Ագրիպպաս ընդ երկուսն՝ երկաթի շղթայիւք, և պնդեալ գօտւով ըզսուրբն 'ի մէջ երկուցն՝ ձիոյն և ցլոյն, թողլին 'ի դըժուարին վայրս և կարծէլին թէ առժամայն մեռանէին. և եզն և ձին առաւել հեզացեալք՝ ոչ շարժէին, այլ որպէս բանաւորք կային զգուշութեամբ։ Յայնժամ նախ հազիւ ամենայն բազմութիւնն կապել ընդ սրբոյն կարացին, եկեալ տեարք ձիոյն և եզինն արձակել՝ իբրև զքաջ մղեալս տարան զնոսա 'ի տունս իւրեանց, և ամենայն բազմութիւնն աղաղակէր. Մեծ է Աստուածն Ագրիպպայ. և յամօթ լեալ Դոմնաս՝ փոխեցաւ անտի, և հարցափորձեալ այլօք բանիւք ևս պնդագոյն եգիտ զսուրբն։

Եւ ապա հրամայեաց նոյն դատաւորն քաջ և զօրեղ առն միոյ որ կոչէր Ջենոբ, զի գլխատեսցէ զսուրբըն. և այրն գոչեալ ասէր. Երկնչիմ առնել զայդ, զի մի ընդ առաջինսն կորեայց։ Ասէ սուրբն Ագրիպպաս. Եկ այր դու, մի՛ երկնչիր, ոչ պատահէ քեզ չար, զի և դու որդի լուսոյ լինելոց ես. քանզի և ես բազումս կատարեցի զսուրբ վկայսն, և նոքիմբք կոչեցայ առ Քրիստոս։ Եւ անկեալ սուրբն 'ի ծունկս 'ի վերայ պարսպի միոյ՝ աղօթեաց և ասէ. Տէր, ընկալ զոգի

ծառայիս քո. և խոնարհեցուցեալ զպարանոցն, ըն-
կալաւ սրով զկատարումն. և նոյնժամայն յայտնապէս
երևեցաւ, զի հրեղէն այրն բազմութեամբ երկնաւոր
զօրաց տանէր զհոգի սրբոյն. զորոց և զձայն բարբա-
ռոյն լուան բազումք 'ի հեթանոսացն: Նոյնպէս այրն
որ գլխատեաց զսուրբն ետես զքերոբէն հրեղէն, և
լուաւ զսքանչելի բարբառն. և առեալ զարիւն սրբոյն
օծանէր զինքն, և հաւատաց 'ի Քրիստոս նոյնժամայն
և մկրտեցաւ. և զամենայն ժամանակս իւր պատուեաց
զսուրբն և գրեաց զվկայութիւնն և զյիշատակս նո-
րա. որ և ինքն Զենոբիոս չարչարանօք կատարեալ
վկայ եղև Քրիստոսի՝ յետ սրբոյն:

Իսկ զօրք անօրինին Դոմնայի սփռեցան երթալ 'ի
տեղիս իւրեանց. և հասեալ 'ի գետոյ մի՝ եհաս նոցա
ցասումն 'ի հրեշտակէն սրբոյ, և լուան բարբառ և
որոտումն մեծ: Եւ եղև կայծակունք և այրեցաւ դա-
տաւորն 'ի վերայ ջրոյն. և շրջապատեալ հուրն յա-
մենայն կողմանց՝ և զամպարիշտն այրեաց ամենայն
երիվարօքն իւրեանց և զինուորօք, իբրև արս հազար.
և այլքն հազիւ փրծեալ երթեալ առ մեծ գետով
գաւառին՝ տանջէին իբրև հրով բորբոքեալք: Իսկ հե-
թանոսք բնակիչ գեղջն ուր կատարեցաւ սուրբն, սկը-
սան տարաժամ մահուամբ սատակիլ. որոց քարոզէր
հաւատացեալ կինն հաւատալ 'ի Քրիստոս, և առնուլ
զմարմին սրբոյ վկային և թաղել պատուով 'ի գե-
րեզմանի. և պատմեաց նոցա զամենայն սքանչելիսն որ
եղեն. և ժողովեալ ամենայն գեղջեցին՝ մեծ պա-
տուով թաղեցին զսուրբն 'ի տեղւոջն ուր պսակեցաւ:

Եւ երևեցան երկու արք սեւք զարհուրելիք յոյժ և
չարակերպք, որք ունելով նիզակս՝ ելանէին 'ի գեղջէն
և աղաղակելով ասէին. Ով Ագրիպպաս, և յետ մա-
հու խափանես զմեզ և հալածես. և նոյնժամայն դա-
դարեաց տարաժամ մահն: Որով յոյժ հաստատեալ
նորահաւատքն մկրտեցան 'ի թոնիրն ջրալից, և առ-
նել պատուէին զսուրբն, և այնչափ բժշկութիւնք
սկսան լինել 'ի լերինն անդէն, և անթիւք եկեալ բժըշ-
կէին արագ. բայց մնացեալ հեթանոսքն դարձան
տրտմութեամբ և զարմացմամբ: Իսկ հաւատացեալքն
լուեալ փառաւորէին զԱստուած. և որք կատարեցան

և պսակեցան 'ի տեղիս տեղիս 'ի ժամանակին յայնմիկ, լուսեղէն նշանօք փառաւորեցան և այլ սքանչելեօք։

Իսկ Լաւրենտիոս այլ ևս ընկերօք գնացեալ 'ի Հռովմ և կացեալ առաջի կայսերն՝ վկայեաց զՔրիստոսի աստուածութիւնն. և զանազան և սոսկալի տանջանօք առեալ զկատարումն սպանաւ 'ի կայսերէն ընդ այլոց սրբոցն և պսակեցաւ 'ի Քրիստոսէ։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Կալիստրատոսի և որոց ընդ նմա քառասուն և ինն վկայիցն։

Ի ժամանակս Թագաւորութեանն Դիոկղետիանոսի ամպարշտի՝ բազում էր մոլութիւն հեթանոսացըն. և ոչ միայն նոքա ոչ ճանաչելով զԱստուած՝ խորխորատ անձանց իւրեանց գործէին, այլ և զամենայն մարդիկ հրապուրէին հաւանել անարժան իւրեանց պաշտամանն. և որք ընդ նոսա հաւանէին՝ մանաւանդ 'ի փառաւոր մարդկանէ, ոչ միայն պատիւս ընդունէին 'ի Թագաւորէն՝ այլ և 'ի մեծագոյն զինուորութեանն պերճանային։ Իսկ որ յԱստուած ամենակալ և 'ի նորին Բանն և 'ի սուրբ Հոգին խոստովանէին, 'ի խնդիրս և 'ի տանջանս մատնէին, անյապաղ զպատակն և զպատիւ փառաց ընդունէին. բայց ըստ մարդ՝ չարաչար տանջանօք զմարմինս իւրեանց մաշէին։

Յայնմ ժամանակի նախ և միայն քաջ ճգնաւորն Քրիստոսի, որում անուն էր Կալիստրատոս, 'ի Հռովմ քաղաքի, յանձին կալեալ զյաղթութեան պսակն, զաստիկ նահատակութիւն յաղթութեան նշան կանգնեաց հաւատացելոց 'ի Տէր։ Քանզի այս իսկ Կալիստրատոս զինուորեալ էր 'ի գնդին որ կոչէր Քղկետոն[1]. վասն զի սոքա էին զկնի Ակոմբիտացւոց գընդին՝ որ էր 'ի Քղկետոնի, զոր ակամայ տարան 'ի

1. Թուի՝ Քաղկեդոն Բիւթանացւոց։

Հռովմ ըստ տիւրոնաց[1] օրինի: Այլ Կալիստրատոս էր 'ի Քաղկեդոնացւոց յաշխարհէն, յազատ ազգէ, բարեբարոյ և լցեալ աստուածային իմաստիւք. և նորին նախահայրն Ոկորոս լեալ էր յԵրուսաղէմ յաւուրս Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, առ Պիղատոսիւ դատաւորիւ: Այս Ոկորոս տեսեալ զՓրկիչն 'ի խաչին, զմեռանելն և զթաղելն 'ի գերեզմանի, և զյարութիւնն 'ի մեռելոց, և հաւատաց և մկրտեցաւ յաւուր սրբոյ Պենտակոստէին, յիջման սուրբ Հոգւոյն 'ի սուրբ յԱռաքեալսն, և ընդ Գալիլեացիսն հաւանեալ եղև. և եկեալ 'ի քաղաքն իւր ուսուցանէր զորդիս իւր և զթոռունս յուսալ 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս. և նոքա ուսանելով 'ի միմեանց՝ եղեն ուսումնապահք խրատու հաւուն իւրեանց, մինչև յերանելին Կալիստրատոս: Սա միայն էր քրիստոնեայ 'ի գնդին իւրում. որ և ամենայն ժամու փառաւորէր զՏէր 'ի ձեռն բանից Հոգւոյն սրբոյ:

Իսկ 'ի միում գիշերի յարուցեալ Կալիստրատոս աղօթս մատուցանէր Աստուծոյ. և ոմանք 'ի զինուորակցաց իւրոց իմացան զայն, և սկսան ասել ցնա. Ոչ է վայելուչ քեզ միայնոյ մանկաբարոյ լինել 'ի մէջ մեր ամենեցուն. արդ հաւանեաց և եկ 'ի պատկերն Արամազդայ, և առ լիբանան և արիւն, և ցայտեա 'ի վերայ նորա, և լեր ընդ մեզ սիրելի աստուածոցն. ապա թէ ոչ մեզ մեզ մի՛ դներ, զի հարկ է մեզ պատմել զօրավարին մերոյ զայդ ամենայն: Իսկ սուրբն Կալիստրատոս պատասխանի ետ և ասէ. Եղբարք, զի՞ ելից զձեզ սատանայ. ոչ ումեք 'ի ձէնջ վնասեցի, և ոչ նեղեցի զոք 'ի ձէնջ. 'ի պատերազմի ընդ ձեզ եմ. յանուանագրի համարուն՝ թերևս նախագոյն կարգեալ եմ քան զձեզ. 'ի հանդիսի ոչ որոշիմ, 'ի գնդի համարուն ընդ ձեզ անցանեմ. իսկ արդ զի՞նչ ունիք չարախօսել վասն իմ՝ ոչ գիտեմ. բայց զի յանճառ մարդասիրութենէն Յիսուսի Փրկչին իմոյ, և յուղղափառ պաշտամանէն որոշել զիս ոչ կարէք, գիտեմ, ոչ միայն դուք, այլ և ոչ բազումք իբրև զձեզ: Զայս վկայեսցէ ինձ Քրիստոս՝ որ վկայեաց առաջի Պոնտա-

1. Այսինքն՝ ըստ հրահանգի նորընծայ զինուորաց:

ցւոյ Պիղատոսի, որում ականատես եղեալ է Ոկտորա հաւն իմ։

Իսկ և լուան զայս՝ յարուցեալ ընդ առաւօտն պատանեցին Պրեսինտինոսի զօրավարին, եթէ՝ Մի ոմն՝ի թուոյ զինուորաց քոց, որ են ընդ իշխանութեամբ քո, աղտոտեալ է յաստուածոցն պաշտամանէ, և թագաւոր և Աստուած կոչէ զոմն որ անուանեալ կոչի Քրիստոս, և խոստովանի զնա խաչեցեալ. այլ և աղօթս և պահս զանձամբ առեալ է, և զամենայն խոզենի ռոճիկ և ըղհաց՝ կարօտելոց բաշխէ, և ինքն մի անգամ յաւուր ուտէ աշտուձ լոկ՝ի ջուր թանալով. բայց զի մի զապգուամ ապստամբեցուսցէ ՚ի վառեալ զինուորացս զնդէ, վասն այնորիկ պատմեցաք առաջի քո պայծառ իշխանութեանդ։ Իսկ Պրեսինտինոս ասէ. Ո՞վ է նա, և կամ զի՞նչ անուն նորա։ Եւ նոքա ասեն. Բոնուս միլէս[1], որ թարգմանի Կալլիստրատոս։ Եւ հրամայեաց զօրավարն ածել զնա առաջի իւր. և ասէ ցնա հռովմայեցի լեզուաւ, քանզի ոչ լսէր զօրավարն յունարէն, զի Հռովմայեցիք ոչ կարեն վաղվաղակի խօսել յունարէն, վասն հպարտութեանն լեզուին։ Եւ ասէ ցնա. Կիւդ դիկունդ սոկիէ տուի, փրոփր տէ. կելէրիուս դիկէ[2]. որ թարգմանի. Զի՞նչ ասեն ընկերք քո վասն քո, արագ ասա։ Այս պատմութիւն ՚ի հռովմայեցի լեզուէ գրեցաւ. և այսպէս իսկ խօսեցան որք իմաստութեամբ թարգմանեցին և եդուն ցմեզ. և մեք նոյնպէս առաքեցաք ընդ ամենայն տեղիս՝ որք զՔրիստոս առաջի աչաց ունին հաւատովք սրբութեամբ։

Պատասխանի ետ Կալլիստրատոս և ասէ. Զի՞նչ ես ունիցին վասն իմ ասել, ո՛ տէր իմ, ասասցեն. քանզի ես ոչ ինչ գիտեմ զանձին խիղճ։ Պրեսինտինոս ասէ ցչարախօսն. Զի՞նչ գիտէք վասն Կալլիստրատոսի Բոունի մելեկի[3]։ Իսկ նոքա ասեն. Հրամայեսցէ քո առաւել պայծառ իշխանութիւնդ դմա, զի զոհեսցէ մեծ աստուծոյն Արամազդայ, և գտցես զչարաթիւր կամս

1. Այսինքն Bonus miles բառ լատինականին, որ թարգմանի բարի զինուոր, որպէս և յունական անունն Կալլիստրատոս։

2. Quid dicunt socii tui, propter te, celerius dic.

3. Boni militis.

դորա։ Իսկ զօրավարն ասէ. Զոհեա, Կալիստրատէ, աստուածոյն Արամազդայ։ Կալիստրատոս ասէ. Ես պատարագ օրհնութեան մատուցանեմ մեծին Աստուծոյ՝ որ արար զերկինս և զերկիր և զամենայն ինչ իմաստութեամբ իւրով. որ ստեղծ զմարդն 'ի հողոյ, և եդ զյաւիտենական և զանանց սահմանն. զի ոչ գիտեմ զձեռագործ աստուածս, այլ զնամ որպէս ուսայ։ Քանզի գրեալ է. Ամենայն կուռք հեթանոսաց դևք են, այլ Տէր զերկինս արար. և զի՝ կուռք հեթանոսաց ոսկի և արծաթ են, ձեռագործք են որդւոց մարդկան։ Արդ ես, ո՛ տէր կամս, գործոց ձեռաց մարդկան երկիր ոչ պագանեմ. բայց եթէ զինուորեալ եմ քեզ և ընդ ձեռամբ քո եմ, 'ի պատերազմի և 'ի գումարտակի և յամենայն սպասաւորութեանն հնազանդեալ եմ քեզ. միթէ և ոգւոյս իմոյ սպասաւորութեան իշխանութիւն ունիս, քաւ լիցի։ Պրեսենտինոս ասէ. Ասա, ո՛վ Կալիստրատէ, Ճարտասութեան ոչ ինչ են պէտք, այլ վասն հաւանութեան մեզ է բան. վասն որոյ հաւանեալ զոհեա, զի մի՛ չարաչար կորուսանել զքեզ հարկաւորեսցես զիս։ Բայց կարծեմ եթէ գիտես իսկ դու, զի յորժամ ըմբռնեմ զոք 'ի մարդկանէ, յառաջագոյն քան զտանջանս մռնչելով իմով հալեմ զնա։ Կալիստրատոս ասէ. Քո մռնչելդ և սպառնալդ՝ ժամանակեայ է. իսկ լալումն և կրճտումն ատամանց՝ յաւիտենական։ Զի եթէ ես ուրացայց զՏէրն իմ Յիսուս Քրիստոս առաջի մարդկան, փակեսցէ զիս արտաքոյ տանուտէրն, և անդ եղիցի լալումն աչաց և կրճտումն ատամանց։

Յայնժամ հրամայեաց զօրավարն պրկել զնա և հարկանել բրօք, մինչև փոխեցան ութ այր։ Եւ մինչդեռ հարկանէին, ասէ սուրբն Կալիստրատոս. Երդուայ և հաստատեցի պահել զդատաստանս արդարութեան քո, Տէր։ Նուաղեցայ յոյժ, այլ կեցո զիս ըստ բանի քում, և մի՛ տացես կորուսչին և բազմագլուխ գազանին խնդալ 'ի վերայ իմ. այլ զօրացո զիս, Քրիստոս, և լեր ինձ լեզու՝ առ 'ի պատասխանել ինձ, և բժիշկ առ 'ի յողջացուցանել զվէրս իմ. զի բազում տանջանք ունին զմարմինս իմ վասն այսմ չարչարանացս։

Իսկ յորժամ ետես զօրավարն զարիւն նորա զի առուացեալ խաղայր 'ի վերայ երկրի, հրամայեաց դադարել 'ի հարկանելոյ զնա. և ասէ ցնա. Զոհեա, Կալլիստրատէ, աստուածոցն, զի ազատեսցիս յառաջիկայ տանջանացն. քանզի երդնում 'ի ճառագայթաբերն Արտեմիս, և յամենայն աստուածոցն ժողովս, եթէ ոչ հաւանեսցիս ինձ՝ մանրակոտոր արարից զքեզ, և զմարմինդ քո շանց կերիցեն, և առիւծք լիզեսցեն զարիւն քո: Կալլիստրատոս ասէ. Յուսամ 'ի թագաւորն երկնից Աստուած, զի հանցէ զիս 'ի բերանոյ առիւծուց և 'ի ձեռաց շանց զմիամօրութիւն իմ, զի մի ես մեռայց օրհնեցից զնա յայսմ գնդլին քո. զի ակն ունիմ յառաջադէմ լինելով երթալ առ նա, և յաղթութեան նշանակ ունելով 'ի վերայ բանսարկուին, որ յարուցանէ զքեզ 'ի վերայ իմ: Յայնժամ հրամայեաց զօրավարն խեցի ծեծել և արկանել 'ի ներքոյ նորա, և արկել զսուրբն յորովայն, զի քերծեսցեն զուսս նորա և զվէրս խեցեաւն. և ձագար եդին 'ի բերան նորա և հրամայեաց ջուր սափորով արկանել ընդ բերան նորա: Իսկ քաջ նահատակն Քրիստոսի արիաբար ընկալաւ զտանջանսն: Եւ յարուցեալ ասէ. Աստուած Աբրահամու, Սահակայ և Յակոբայ, զօրացո զիս առ 'ի հնարագիտութիւնս բանսարկուին, և փրկեա զիս 'ի նմանէ, զի մի կորուսցէ զիս և մի գտցէ տեղի 'ի վերայ իմ:

Զօրավարն ասէ. Զոհեա, Կալլիստրատէ, աստուածոցն, ապա թէ ոչ բառնամ զքեզ 'ի կենաց, զի մի կորիցեն ոմանք 'ի գնդէս յայսմանէ վասն քո: Սուրբն Կալլիստրատոս ասէ. Անարժան և անամօթ, փութաս մարտնչել վասն հօտին սատանայի հօր քո, չգիտելով եթէ այս հօտ Քրիստոսին իմոյ է: Բայց յուսամ 'ի թագաւորն երկնից 'ի Տէրն իմ Յիսուս Քրիստոս, թէպէտ և կարի յոյժ մրցիս վասն բանսարկուին, սակայն ես գերեցից զնա և յափշտակեցից 'ի թուոյ զօրաց քոց և լուսաւորեցից զնոսա և հաստատեցից զեկեղեցի Քրիստոսի 'ի մէջ քաղաքիս այսորիկ: Իսկ զօրավարն ասէ. Ա՛յ անսուրբ և երիցս թշուառական, ահաւասիկ հրամանաւ իմ սատակիս է առաջի աչաց քոց. նոյնժամայն հրամայէ իշխանութիւնս իմ ընկենուլ

զքեզ 'ի քուրձ, և կնքել[1] զբերան նորա, և տանել ընկենուլ զքեզ 'ի մէջ ծովուն. դու զիա՞րդ կարես հաստատել զեկեղեցի Քրիստոսի, և կամ ե՞րբ լուսաւորեսցես 'ի թուոյ գնդէ զօրականացն իմոց: Եւ հրամայեաց բերել քուրձ կտաւի և ընկենուլ զնա 'ի ներքըս. և կնքեաց կապարով զբերան քրձին, և ետ 'ի ձեռս նաւավարաց. և տարեալ նաւավարացն 'ի մէջ ծովուն, իբրև ասպարիսօք քառասուն, և ընկեցին զնա 'ի ծովն. և զօրավարն կայր յեզր ծովուն, և ընկեցին զնա 'ի ծովն. և իբրև եկին նաւավարքն, իսկ քուրձն իջեալ կուռէր 'ի փապարս վիմաց. և մինչդեռ 'ի ներքըս կայր Կալիստրատոս, աղօթս մատուցանէր ասելով. Աստուած աներևոյթ և անքննին, անհաս և անպատում, որոյ աթոռ փառաց անպատմելի է, յորմէ դողայ և սարսէ ամենայն ինչ, որոյ սպառնալիքդ հալեն զլերինս, որոյ անուանակոչութիւնդ պատառէ զանդունդս, յորմէ դողայ ծով՝ հանդերձ գետովք և կիտասվք, որ քննեցեր զփորոն Յովնանու և ընկալար զաղօթս նորա յորժամ էջ յերկիր, որոյ փականք իւր էին իբրև աղխք յաւիտենից, և հաներ զկեանս նորա յապականութենէ. և զիս զմեղաւորս և զտառապելոյ ընկալ զաղաչանս, և եկեսցեն աղօթք իմ 'ի տաճար սուրբ փառաց. և փրկեա զիս 'ի նեղութենէս յայսմանէ, զի ծանեար 'ի մանկութենէ զգործս իմ: Դու գիտես, Տէր, զի ցանկացայ հաստատել զեկեղեցի քո 'ի մէջ քաղաքիս այսորիկ. գործակից լեր ինձ 'ի բարի, զի սուրբ է անուն քո յաւիտեանս:

Եւ յետ մատուցանելոյ նորա զաղօթս, դիպեալ քուրձն 'ի կիրճս վիմաց՝ պատառեցաւ, և ընկալաւ զնա ձուկն մի դլփին, և եբեր զնա 'ի խորոցն յափն ծովուն. և եդեալ զնա 'ի վերայ աւազոյն, փախստեայ անդրէն դարձաւ 'ի ծովն: Իսկ իբրև տեսին զնա զօրականքն և զօրավարն՝ զարհուրեցան յոյժ: Բայց Կալիստրատոս սաղմոսէր և ասէր. Ելի ես 'ի խորս ծովու, և սահմանք ընկղմեցին զիս, այլ ոչ աշխատեցայ աղաղակելով, քանզի լուար ձայնի աղօթից իմոց. պատառեցեր զքուրձն իմ և պնդեցեր զիս ուրախու-

1. Յօր. փակել... փակեալ:

թեամբ։ Յայնժամ անկանի առաջի երանելւոյն Կալլի-ստրատեայ քաղաքացն և ինն զինուորք ասելով. Աղա-չեմք զքեզ, ծառայ Աստուծոյ բարձրելոյ, փրկեա զմեզ յանօրէնութենէ աշխարհիս այսորիկ, զի և մեք քրիստոնեայք եմք, զի արդարև մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, որ եհան զքեզ յայնպիսի անդնդոց, կարող է նա և 'ի պատերազմի օգնել՝ ում և կամի, զի նա միայն է Աստուած։ Սուրբն Կալլիստրատոս ասաց. Տէրն իմ Յիսուս Քրիստոս աղբերցուսցէ զձեզ, և յայ-սմ հետէ ունիջիք զարքայութիւնն երկնից։

Եւ աղօթեաց այսպէս. Տէր, որ բնակեալդ ես յա-ւիտեան 'ի լոյս անմատոյց, նայեաց 'ի վերայ հօտիս այսորիկ որ 'ի քեզ՝ և պահեա զսոսա, զի ողորմած ես հանապազ և յաւիտեանս։ Իսկ Պրեսինտինոս ասէ. Երդուեալ յարեգակն՝ 'ի Թագաւորն, մեծաւ կա-խարդութեամբ լի է սա, զի զծովն եհերձ, և զսոսա պատրեաց։ Եւ ասէ ցնա. Ես զքո կախարդութիւնդ յանդիմանեցից. ներեա ինձ և գիտասցես թէ ով է Պրեսինտինոս, և ով է Աստուածն զոր դուն պաշտես։ Եւ նստեալ յատենի, հրամայեաց բերել ցուպս, և եւ կարգաւ հարկանել զքաղաքացն և ինն այրն։ Իսկ նո-քա ասեն. Տէր Յիսուս, զայս վասն քո չարչարիմք, օգնեա մեզ, Աստուած փրկիչ, և տուր մեզ համբե-րութիւն. պահեա և զհովիւս մեր Կալլիստրատոս, զի կատարելապէս ուսուսցէ զմեզ, զի իբրև զանբան անա-սուն եմք 'ի գիտութենէ կամաց քոց. հաճեաց ընդ փրկութիւն մեր, զի օրհնեալ է անուն քո յա-ւիտեան։

Իսկ յետ այսորիկ հրամայեաց անարժան զօրավարն դնել զնոսա 'ի բանդի, զի զմտաւ ինչ ածցէ վասն նո-ցա, քանզի յոյժ տրտմեալ էր՝ զի կորոյս յիսուն այրն 'ի թուոյ զօրականացն։ Եւ իբրև մտին նոքա 'ի բան-դին, սկսաւ սուրբն Կալլիստրատոս աղօթիւք հաստա-տել զքաղաքացն և ինն այրն. որոց անուանքն են այ-սոքիկ. Ակակիոս, Դոմնասիոս, Եպիփանոս, Բասիլի-կոս, Բեմաքոս, Դորոթէոս, Գերոնտէս, Ագապիոս, Անթիմոս, Արադասէոս, Անիկտոս, Եւստաթիոս, Գրիգո-րիոս, Գէորգէոս, Գիդանդիոս, Գենադէոս, Դոմնի-նոս, Դուղկիմիոս, Դոմետիանոս, Գեդաղիոս, Դաղմա

տիոս, Եւսեբիոս, Եւագրիոս, Եղոկիդիոս, Եւտոքիոս, Եւտրեստոս, Եւագրիոս, Թարասխիմիդէս, Թէոդորոս, Թերասիոս, Լիւսիմաքոս, Լամբլիքիկոս, Լիմինոս, Կոստանդինոս, Կանդիտիանոս, Հեղիադէս, Հիւսիքոս, Հեղոդորոս, Մեմնոս, Մելլինոս, Մադրինոս, Մարկիանոս, Նիկատիոս, Նիկողայոս, Ողոմբրիոս, Ուտրիպէոս, Ողիպէոս, Քսանթէոս. սոքա ամենեքեան անկան առաջի սրբոյն Կալլիստրատոսի, և խնդրէին զգիտութիւնն Քրիստոսի: Իսկ սուրբ վկայն Քրիստոսի տարածեաց զձեռս իւր յերկինս, այսպէս ասելով. Աստուած, որ զամենայն ինչ արարեր, որ ամենաիմաստ հզօրդ ես, որ յանթիւ զօրաց հրեշտակաց օրհնիս, որ անկլթարից արարիչդ ես, Աստուած հարցն մերոց, հայեաց 'ի գոյն իսկ 'ի հօտս յայսմ, եկ և հասիր 'ի մէջ մեր: Կատարեա, Տէր, զանսասուտ խոստումն քո, թէ՝ Ուր երկու կամ երեք ժողովեալ են յանուն իմ, անդ եմ ես 'ի մէջ նոցա: Լուր մեզ, Թագաւոր յաւիտենից. ցրուեա, Տէր, զլոոց բանսարկուին. անցո, Տէր, զհնոց հրոյն՝ առ 'ի չքարձրանալ քան զքառասուն և զինն կանգունն, որպէս զի տեսցեն ամենայն հեթանոսք զփառս քո, և փառաւորեսցեն զքեզ Թագաւոր յաւիտենից: Տուր ինձ, Տէր, իմաստութիւն և գիտութիւն, որպէս զի հաւատացուցեալ մատուցից առաջի քո զծառայքս քո, զի օրհնեալ է անուն քո յաւիտեանս:

Եւ ամենեցուն միաբան ասացեալ զամէնն, յարուցեալ մի ոմն 'ի նոցանէ՝ որում անուն էր Դաղմատիոս՝ ասէ ցսուրբն Կալլիստրատոս. Աղաչեմ զքեզ, տէր իմ Կալլիստրատոս, քրիստոնեացո զմեզ, և ուսո մեզ զանուն Աստուծոյ, զի մի՛ երբէք երկմտեսցուք. ցոյց մեզ զլոյսն մեր և զառաջապա օգնականութիւնն. պատմեա մեզ զամենայն իմաստութիւնն Աստուծոյ, որպէս զի և մեք շնորհօքն Քրիստոսի փառաւորիչք եղիցուք ընդ քեզ. քանզի ոչ երբէք հարքն մեր ուսուցին մեզ զճանապարհս արդարութեանն: Յայնժամ ասէ ցնոսա սուրբն Կալլիստրատոս. Որդեակք իմ և եղբարք սիրելիք, տացէ ձեզ Տէր շնորհս և ողորմութիւն, և Աստուածն իմ ածցէ 'ի լոյս զցանկութիւնդ ձեր. Աստուածն երկնից և երկրի լցուսցէ զձեզ ամենայն բա-

րութեանց. զի գիտեմ ես թէ յոյժ ցանկութիւն ու-
նիք լինել զպատուիրանս Աստուծոյ։ Եւ արդ որ ծա-
ռայից էք արդարութեան, լցուցէ զձեզ Տէր և ու-
րախացուցէ և զմայլեցուսցէ ամենաբարի բաւականաւ
շնորհօք Հոգւոյն սրբոյ, և ամենայն յուսով զոր ունիք
առ Տէր Քրիստոս։ Բայց սակայն, սիրելիք իմ, ես
տրտում եմ և ոդէս առ անհաս խորութիւն խորհրդ-
դոցն Աստուծոյ, բայց իւրաքանչիւր ոք 'ի ձէնջ զինչ
և կամիցիք՝ հարցէք, և աղօթս արարէք 'ի վերայ իմ,
զի յուսամ 'ի Տէրն Յիսուս Քրիստոս՝ եթէ աղօթիւք
ձերովք տացէ ինձ Տէրն բան 'ի բանալ բերանոյ իմոյ՝
համարձակութեամբ, իբրև զթարգմանն յայտնապէս
խօսել զխորհուրդ անօրէնութեանն Քրիստոսի։ Յայն
ժամ Բեմարքոս անկեալ առաջի նորա, եհարց և ա-
սէ. Աղաչեմ զքեզ, տէր, ասա ինձ, զիա՞րդ իմանի
Աստուած և կամ որպիսի՞ օրինակաւ ծնաւ Քրիստոս,
կամ վասն է՞ր պատճառի, և կամ ընդէ՞ր խաչեցին զնա
Հրեայքն և սպանին։

Սուրբն Կալլիստրատոս ասէ. Աստուած լոյս է ան-
ստուեր, աներևոյթ և անմատոյց. ոչ սկիզբն ունի և
ոչ վախճան. կեանք անսպառ, միշտնջենաւորութիւն
անփոփոխանորդելի. անսահման և անտեղի զօրով՝ յա-
մենայնի է միշտ, և ոչ երբէք յորում ոչ է. ոչ ոք է
յառաջ քան զնա, և ոչ յետ նորա, և ոչ ոք առ նո-
վաւ. անզննելի և անիմանալի բնութիւն։ Բայց մե-
րում տկարութեանս ասացեալ է լոյս և կեանք, բա-
կութիւն, անմահութիւն, միշտնջենաւորութիւն, զօ-
րութիւն, իմաստութիւն, միտք, և այլ ամենայն ա-
նուանք որ 'ի սուրբ Գիրս լսին։ Հայր և Որդի, անախ
ծնունդ և անքննելի. Բան 'ի սրտէ Հօր, և 'ի Հօրէ
անբաժանելի. ծնունդ անպարշելի՝ իբրև լոյս յարե-
գակնէ. որդի, և ոչ արարած և ոչ ստեղծուած, և
ոչ 'ի խոնարհութեան և ոչ ծառայ. այլ իշխակից
և էակից և անսկզբնակից։ Միշտ 'ի ծոց Հօր, ըստ
սրբոյն Յովհաննու աւետարանչին, որ ասէ. Ի սկզբանէ
էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր
Բանն. նա էր 'ի սկզբանէ առ Աստուած։ Ամենայն ինչ
նովաւ եղև, և առանց նորա եղև և ոչ ինչ որ ինչ եղև։
Նովաւ կեանք էր, և կեանքն էր լոյս մարդկան և լու-

որն 'ի խաւարի անդ լուսաւոր էր, և խաւար նմա ոչ եղև հասու: Եւ, ԶԱստուած՝ ոչ ոք ետես երբէք, բայց Միածինն որ 'ի ծոց Հօր, և սուրբ Հոգին՝ 'ի Հօրէ բղխեալ և և յառաջ եկեալ. բայց ոչ ծնունդ իբրև զԲանն, այլ բղխումն և ծագումն մշտակայ լուսոյն. ոչ արարած և ոչ խոնարհ քան զՀայր և զՈրդի, այլ զուգակից և էակից և հաւասարակից Հօր և Որդւոյ: Ամենայն էութիւն Հօր՝ Որդւոյ է. բայց զի ոչ է ծնօղ, այլ ծնունդ. և ամենայն էութիւն Որդւոյ՝ Հոգւոյն սրբոյ է, բայց զի ոչ է ծնունդ, այլ բղխումն և ոչ բղխօղ, այլ բղխեցեալ. և միութեամբ աստուածութեամբ ընդ Հօր և ընդ Որդւոյ հաւասարապատիւ, և մի փառք և մի աստուածութիւն Երրորդութեանն, մի անսկիզբն մշտընջենաւորութիւն Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն. Երեքք անձինք կատարեալք, մի ինքնութիւն և թագաւորութիւն, մի կամք, և մի խորհուրդ: Ամենայնիւ տես է, ամենայնիւ լոյս է, ամենայնիւ լուր է, ամենայնիւ կեանք է. և այլովք ամենայն անուանակոչութեամբք՝ զոր հողեղէնքս ըստ մերում տկար իմաստիցս կոչեմք: Մի են և զոյգ և հաւասար. բայց զի Հայր է, և Նորին ծնունդ Բանն. և բղխումն Նորին Հոգին սուրբ, անձամբք երիւք կատարելովք:

Արդ սուրբ և զուգական Երրորդութիւնն՝ կամեցաւ և հաստատեաց զամենայն ինչ: Հայր 'ի ձեռն Բանիւն Հոգւովն սրբով արար զերկինս և զերկիր, և բարժանեաց զերկինս հրով և զերկիր ջրով. արար և զլոյս. ընդ որում գոյացոյց և զերկնային զօրսն. և մեկնեաց զջուրսն 'ի ջուրց, և ձգեաց զպղպջակ հաստատութեանն: Եւ զերկիր զարդարեաց բուսովք և տընկովք, և զհաստատութիւնն արեգակամբ և լուսնիւ և աստեղօք. զերկիր չորքոտանեօք և սողնովք և կայտառօք լցոյց, և զօդ թռչնօք, զոր ետ հրաման բղխել երկրի և ջրոց՝ զշունչ կենդանութեանն: Եւ իբրև հաստատեաց զամենայն ինչ զօրութեամբ ահեղ աստուածութեանն իւրոյ, որ կախեաց զերկինս զոչնչէ, և զերկիր եդ 'ի վերայ ոչնչի, և զամենայն տարերս գոյացոյց յոչնչէ, յետոյ ստեղծ զմարդն 'ի հողոյ, ըստ պատկերի անմահութեան իւրոյ, և անձնիշխանութեամբ տիրել ամենայն արարածոց՝ որ են 'ի ներքոյ

Digitized by Google

երկնից: Եւ բնակեցոյց յանմեղութեան դրախտին փափկութեան, և դոյզն օրէնսդրութեամբն 'ի մեծագոյն եւս փառս խոստացաւ վերածել: Իսկ սատանայ՝ հրեշտակ էր յերկինս նախաստեղծ. և վասն զի հպարտութիւն իմն եբեր 'ի միտս իւր ներանձնութեամբ՝ ընդդէմ ամենակալին Աստուծոյ, ընդվզեաց և անկաւ 'ի փառաց իւրոց: Եւ նախանձեալ ընդ մարդոյն ;՝ խորամանկութեամբ բազմաստուածութիւն սերմանելով 'ի ձեռն պղծոյն ճաշակման, և ցանկութեամբ աստուածութեանն զրկեաց զնա 'ի փառացն և եհան յաստուածատունկ դրախտէն: Այլ վասն զի պատկեր էր անմահին Աստուծոյ, ոչ զօրեաց ջնջել և ապականել մինչև իսպառ. այլ անձնիշխանութեամբ և պատրանօք մարտեաւ ընդ ազգի մարդկան, և պէս պէս չարեօք պղծեաց, եղբայրասպանութեամբք, անօրէն խառնակութեամբք. որք ոչ հնազանդեցան ազգն առաջին՝ քարոզութեան արդարոյն Նոյի, վասն այնորիկ եղծան ջրհեղեղաւն. և մնաց միայն Նոյ և որդիք իւր՝ ոգիք ութ: Յետ այնորիկ աշտարակաշինութեամբն բաժանեցան լեզուք նոցա 'ի ցեղս ցեղս, եօթանասուն և երկու՝ ընդ ամենայն երկիր, և ապա 'ի կռապաշտութիւն յորդորեաց զնոսա սատանայ. պատուերել պաշտամամբք յամենայն ինչ, որպէս աստուածոց, զոր բարձցէ Տէր և կորուսցէ 'ի միջոյ. և անդ իբրև զնախասերմանեալ զբազմաստուածութիւն սկզբնաւորեաց, զոր ասէր ցԵւա, թէ՝ Աստուածք լինիցիք, զմարդիկ 'ի սնոտի պաշտամունս. և էին ամենայն երկիր 'ի մեծ մեղս:

Ապա որս գթացեալ ողորմութիւն մեծին Աստուծոյ՝ ընտրեաց զնախահարսն՝ զԱբրահամ, զԻսահակ և զՅակոբ, և զնոցին զաւակսն առ ինքեան ժողովուրդ սեպհական. զորս եհան յԵգիպտոսէ 'ի ձեռն Մովսէսի. և ետ նոցա օրէնս. որ և զնոսա խոտորեցոյց սատանայ, որք արարին զորթն յանապատին և պղծեցան 'ի դարշելիսն. և դարձեալ ողորմեալ ետ նոցա քահանայս և մարգարէս, որք և նոցա ոչ հաւանեցան յաղմանէ սատանայի. ոչ հարուածովք և ոչ գերութեամբք և ոչ հրեշտակացն վերակացութեամբք, որովք ոչ խըրատեցան և ուղղեցան. և ամենայն երկիր խոտորեցաւ

միաբան զկնի սատանայի որսացեալք 'ի նմանէ 'ի նորին չար կամս։ Իսկ ամենագութն Աստուած ողորմեալ 'ի վերայ ազգի մարդկան, առաքեաց զՄիածին Բանն իւր յաշխարհս, որ սրբեալ զկոյսն Մարիամ՝ բնակեցաւ 'ի նմա, և յղացաւ անապականն՝ առանց սերման առն, և առանց ախտի ցանկութեանց ինքեան ստեղծ անապական մարմին, ըստ հրեշտակապետին Գաբրիելի՝ որ ասէր. Հոգին սուրբ եկեսցէ 'ի քեզ, և զօրութիւն Բարձրելոյն հովանի լիցի 'ի վերայ քո. զի որ ծնանելոցն է 'ի քէն՝ սուրբ է, և Որդի Աստուծոյ. և կոչեսցեն զանուն նորա Յիսուս, զի նա փրկեսցէ զժողովուրդ իւր 'ի մեղաց իւրեանց։ Որ յղացաւն անապական և ծնաւն անապական, 'ի խանձարուրս պատեցաւ, և եդեալ 'ի մսուր յախոռանոց որպէս զմարդ. 'ի մոգուց պատուեցաւ պատարագօք խորհրդականօք, 'ի հովուաց փառաւորեցաւ, որք ընդ հրեշտակս երգէին. Փառք 'ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, 'ի մարդիկ հաճութիւն։ Թլփատեցաւ իբրև զմարդ. 'ի տաճարն ընծայեցաւ իբրև զմարդ. իսկ ծերունին Սիմէոն հայցէր իբրև յԱստուծոյ. հալածեցաւ յԵգիպտոս. և անդ զկռապաշտութեան քաղաքն դարձոյց յաստուածգիտութիւն. դարձաւ անդրէն և բնակեցաւ 'ի Գալիլեա 'ի քաղաքն Նազարէթ։

Արդ մի ոք 'ի ձէնջ գայթակղեալ ասիցէ թէ 'ի կուսէն ա՛ռ սկիզբն Քրիստոս. զի ըստ մարմնոյ 'ի կուսէն երևեցաւ, իսկ ըստ աստուածութեան հաւասար է Հօր, որպէս յառաջն ասացի. և մի ոք ասասցէ՝ յերկնուստ բերել զմարմինն, զի 'ի Կուսէն ա՛ռ. և ոչ եթէ լոկ Աստուած էր կամ լոկ մարդ, այլ Աստուած և մարդ. Աստուած՝ մարմնովն, և մարդ՝ աստուածութեամբն, ոչ շփոթեալ և կամ փոփոխեալ։ Եւ քանզի ասէ յԱռակսն. Տէր ստացաւ զիս սկիզբն ճանապարհաց 'ի գործս իւր, յառաջ քան զանդունդս լինել, յառաջ քան զաղբիւրս ջուրց, յառաջ իսկ քան զամենայն բլուրս ծնաւ զիս. յորժամ պատրաստէր զաթոռ իւր՝ ընդ նմա էի, ես էի ընդ որում ուրախանայրն։ Սակայն վասն մարմնոյն ասէ, քանզի խորհուրդ մարմնաւորութեանն Քրիստոսի յառաջ քան զլինելն աշխարհի էր. բայց 'ի Կուսէն ստեղծ անապական։

Digitized by Google

Արդ նոյն ինքն միածին Բանն Հօր, որ մարմնացաւ 'ի սրբոյ Կուսէն, լցեալ ամն երեսուն. և եկեալ մկրտի 'ի Յովհաննէ 'ի Յորդանան գետ. և ընդ ելանելն 'ի ջըրոյն՝ բանային երկինք, և սուրբ Հոգին էջ տեսլեամբ աղաւնոյ 'ի վերայ նորա. և Հայր 'ի բարձանց վկայեաց 'ի վերայ տեսանելի մարմնոյն, թէ՝ Դա է Որդի իմ սիրելի՝ ընդ որ հաճեցայ. զոր Յովհաննու տեսեալ զարհուրեցաւ, և հրաժարէր մկրտել. սա որ ասէր Տէրն. Թոյլ տուր այժմ, զի այսպէս վայել է մեզ լընուլ զամենայն արդարութիւնս: Որպէս վկայեաց անպատում Յովհաննէս որդի քահանայապետին Զաքարիայ 'ի վերայ Քրիստոսի և ասէ. Ահա Քրիստոս Գառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեղս աշխարհի. քանզի Յիսուս 'ի ծննդենէն անուանեցաւ, զոր հրեշտակն քարոզեաց Մարիամու. և Քրիստոս 'ի յօծմանէ սուրբ Հոգւոյն որ էջն 'ի Յորդանան 'ի նմանութիւն աղաւնոյ: Յետ այսորիկ փորձեցաւ 'ի սատանայէ, և յաղթեաց փորձողին երիւք օրինակօք, զի զքառասուն օր անսուաղ եկաց. և սնափառութեան և հպարտութեան և ագահութեան և ընչասիրութեան արդ յաղթող եղեալ զմարդն՝ Աստուածն մատուցեալ 'ի նմա: Շրջեցաւ այլ ևս ամն երիս, և աւետարանեաց զարքայութիւնն երկնից: Կուրաց տեսանել շնորհեաց, զկաղս գնացոյց, զբորոտս սրբեաց, զդեւս հալածեաց, զդեղեանն՝ խօսողս մատնեաց, զմեռեալս յարոյց, և զայլ ամենայն ցաւս և զհիւանդութիւնս բժշկեաց. և այլ ևս բազում զօրութիւն և մեծամեծս արար: Եւ ոչ ընկալան զնա և ոչ հաւատացին նմա, որպէս ասէ սուրբ աւետարանիչն Յովհաննէս, եթէ՝ Յիւրսն եկն և իւրքն զնա ոչ ընկալան. և ամենայն խօսք չոգան մարդիկ զհետ ոչընչի և գտին զոչինչ:

Իսկ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս վասն այնորիկ եկն 'ի չարչարանս՝ զի լուծցէ զզօրութիւն սատանայի: Ի վերայ յաւանակի նորոյ նստեալ՝ եմուտ յԵրուսաղէմ. որ և զսիրելին իւր զՂազար կոչեալ էր չորեքօրեայ 'ի թաղմանէ. զդժոխոց կործանումն յառաջ աւետարանեաց, վասն այնորիկ և մանկունքն Հրէից սասալք արմաւենեաց ընդ առաջ ելեալ երգէին. Ովսաննա՛ 'ի բարձունս, օրհնութիւն որդւոյ Դաւթի, խաղաղու-

Թիւն յերկինս և փառք 'ի բարձունս: Որ և յառաջ իսկ զայս 'ի Թափօրական լերինն զյարութեանն իւրոյ զխորհուրդս տպաւորեաց յառաջագոյն՝ վկայութեամբ Մովսեսի և Եղիայի: Եւ եկեալ յԵրուսաղէմ 'ի մեծի աւուր Զատկին՝ հին օրինաւոր տօնին, յորում և զոտս աշակերտացն լուաց, և սուրբ խորհրդոյն հաղորդս արար, զմարմին և զարիւն իւր բաշխեաց աշակերտաց իւրոց. և եկեալ 'ի խաչն, բևեռեցաւ 'ի վերայ նորա յանօրէն Հրէիցն, և հաստատեաց զբարբառ մարգարէիցն որ վասն նորա յառաջաձայնեալ քարոզեցին: Իսկ 'ի խաչելութեանն նորա՝ արեգակն խաւարեցաւ, վէմք պատառեցան, երկիր շարժեցաւ, վարագոյր տաճարին ցելաւ յերկուս. և 'ի նոյն ժամու յորում ել Ադամ 'ի դրախտէն, 'ի նմին ժամու եմոյծ զաւազակն 'ի դրախտն, ասելով ցնա. Այսօր ընդ իս իցես 'ի դրախտին: Էջ 'ի դժոխս միայն, և ել անտի սաստիկ բազմութեամբ. արձակեաց զկապեալսն 'ի սատանայէ, և զնա կապեաց անլոյծ կապանօք 'ի խաւարի, և զգանձս խաւարինս ած 'ի լոյս. յարեաւ 'ի մեռելոց յաւուր երրորդի՝ նովին անապական մարմնովն, համբարձաւ յերկինս, նովին մարմնով նստաւ ընդ աջմէ Հօր. և գայ նովին մարմնով դատել զամենայն արարածս:

Իսկ յայնժամ, ով եղբարք, ողորմելիք էին որք 'ի մոլորութեան էին պատրեալք. բայց այժմ 'ի ձեռն խաչին Քրիստոսի վերացան 'ի փառս անճառս: Իսկ որ ուրացցի զնա առաջի մարդկան՝ մատնեալ լինի 'ի ձեռըս դժոխոց: Բայց դուք մի կարծէք եթէ սակաւք են հաւատացեալք 'ի Քրիստոս, և բազումք են որ երկիր պագանեն ձեռագործաց, զի յուսամ 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս՝ եթէ այնչափ բազմասցի հաւատս մեր, մինչ չև առաւելապէս հեղցի 'ի վերայ ամենայն երկրի: Իսկ դուք յայս հաւատս հաստատեսջիք, սիրելիք իմ, զոր ուսուցի ձեզ մտերմութեամբ սրտիւ՝ իբրև հարազատ եղբարց:

Իսկ յորժամ կատարեաց սուրբն զգլուխ բանիցս, յարուցեալ Հեգադորոս հարցանէր զնա և ասէր. Աղաչեմ զքեզ, տէր իմ Կալիստրատէ, յորժամ վախճանի մարդ՝ զիարդ լինիցի ոգի նորա, ո՞ւր երթայ, կամ

զինչ գործէ, կամ ուր բնակէ, 'ի տանջանս եթէ 'ի հանգստեան։ Սուրբն Կայխոսրաւ ասէ. Որպէս յարեաւ Քրիստոս 'ի մեռելոց, նոյնպէս և մեզ պարտ է յառնել և կալ առաջի ատենի նորա, և իւրաքանչիւր ոք 'ի մէնջ պատասխանի տալոց է ըստ գործոց իւրոց, ըստ բարեաց և ըստ չարեաց՝ յաւուրն վրէժխնդրութեանն. իսկ դժոխն պատրաստեալ է արժանեաց իւրոց։ Իսկ յորժամ գայ հասանէ օր վախճանին 'ի վերայ մարդոյն, գան հրեշտակք առ մարդն. յորժամ տեսանեն զհոգի մարդոյն թէ արդար է՝ խնդան, և առնուն ապաւինիւք և օրհնութեամբ և տանին ընդ արևելս, և անցուցանեն ընդ վեց պարունակս. ընդ շտեմարանս կարկտի և ձեան, ընդ վտակս անձրևաց, և ընդ ամենայն շտեմարանաց տեղիս, և ընդ այս չարութեանն որ են յօդս. և հանեն զնա յեօթներորդ պարունակն, և կացուցանեն զնա դէմ յանդիման փառացն Աստուծոյ, և երկրպագէ Աստուծոյ յեօթներորդ պարունակին՝ 'ի ներքոյ հաստատութեանն. ըստ ժողովողին, եթէ՝ Մարմինն դարձցի 'ի հող ուստի առեղծաւ, և հոգին դարձցի առ Աստուած որ ետ զնա։ Եւ դարձեալ հոգին 'ի ձեռն առաջնորդութեան հրեշտակացն Աստուծոյ տեսանէ զդրախտն, և ըստ բարի գործոց իւրոց զհատուցումն, և յաւէտ հանգերձելոցն զուարճանայ։ Բայց առանց մարմնոյ ոչ կարէ առնուլ զհատուցումն. և անդէն լինելով փառաւորէ զԱստուած՝ լուռ բերանով. և տեղիք կայանացն են 'ի ներքոյ հաստատութեանն՝ 'ի վերայ քան զարեգակն[1]։ Քանզի յորժամ մեռաւ Քրիստոս և էջ 'ի դժոխս, հոգւովն ծածկեալ զաստուածութիւնն, քանզի անբաժանելի մնաց աստուածութիւնն 'ի մարմնոյն և հոգւոյն. Եւ իբրև աւարեաց զդժոխս և ապա-

1. Եթէ արդարև սորայն Կայխոսրովայ իցէ վարդապետութիւնս այս և եթէ գրուած առանձնական գոյրն՝ որ յետոյ յեղի 'ի կարգի պատմութեանս, և եթէ յայլմէ ումեքէ պատուաստեալ, և թէ էր իսկ որոց և հարց ոմանց յառաջին դարս զԹեւալ յայտնի. ոք կարծիս, այլ և յոգունց ոչ էր հաւանելի, որպէս վկայէ սուրբ Յովհաննէս յԲ դարու՝ որ ինքնին իսկ վերապեալ էր յայսմ մասին. իսկ սուրբ եկեղեցի ոչ ընդունի. և բանք Առաքելոց և գաւառնութիւնք մերոյս իսկ և այլոց եկեղեցեաց ցուցանեն՝ զի այժմէն իսկ վայելեն

տեաց զհոգին որ 'ի քանդի էին, և աւանդեաց զնոսա 'ի ձեռս Հօր, և բնակեցոյց զնոսա յօդս՝ 'ի ներքոյ հաստատութեանդ, 'ի տեղւոջ որ գերազանցեալ է քան զիշխանութիւնս սատանայի և օդոյս չարութեանցն. քանզի օդային չարութիւնքն պատերազմին վասն հոգւոցն, և վասն այնորիկ 'ի ձեռն հրեշտակաց աւանդին հոգիքն, և ելանեն 'ի վերագոյնսն քան ըղկայանսն բանսարկուին և զօրաց իւրոց: Արդ որպէս բարի հոգին 'ի ձեռն բարի հրեշտակաց աւանդին, նոյնպէս և մեղաւորին 'ի ձեռն չար հրեշտակաց. և ոչ եթէ չար են հրեշտակք, քանզի չար միայն բանսարկուն է, և 'ի չար կամս նորա հաւանեալ դևքն. այլ վասն չարագործաց մարդկան և աղտեղի գնացիցն՝ և հրեշտակք նոցա չար անուանին: Այսպէս իմացարուք. մի զինուոր առաքի 'ի թագաւորէն 'ի գովութիւն և 'ի պատուատրութիւն բարեաց և առաքինեաց, և 'ի սպանումն և 'ի տանջումն չարագործաց. արդ նոյն է և մի, հրեշտակք սոցա՝ բարիք, և նոցա՝ չար, վասն գործոց իւրեանց. այնպէս և հրեշտակ բարիք են և մարդասէրք, և մարդասիրին Աստուծոյ կամակատար պաշտօնեայք, սուրբք և անարատք: Արդ յորժամ վախճանի մեղաւորն, առնու զհոգի նորա հրեշտակն, և տանի սգով և տրտմութեամբ, ամաչեցեալ 'ի գործոց նորա. յայնժամ դան 'ի վերայ նորա կաքաւելով օդային դևքն, պատերազմ յարուցանելով և իւրեանց անուանելով զնա, ծափ զծափի հարկանեն և վազեն. սակայն հրեշտակն հարկանելով զնոսա յետս և մերժելով 'ի նոսա, անցուցանէ ընդ նոսա, և հանէ յեօթներորդ պարունակն՝ 'ի ներքոյ ջրամած հաստատութեանդ, և կացուցանէ զնա յանդիման փառացն Աստուծոյ, և երկրպագէ ամօթով առաջի Աստուծոյ,

սուրբք զերանեկան և զաստուածատես կեանս, որպէս և անզեղջ մեղաւորք՝ զաանդձանս. Թէպէտ և լիակատար հատուցումն երկոցուն խակ լինիցի 'ի կատարածի աշխարհիս՝ յարութեամբ մարմնոցն: Այլ ընդունայնք և անընդունակք են պարանոյէդ և փէշին

խոտորանաց յիշատակեալք յերկրաձիգ բանդ, զոր միայն իբրև աւանդ հնութեան և նախնեաց թարգմանութեան թողաք, որպէս և զայլսն, չատ համարելով զաղգաբարութիւն՝ յոլձոտութիւն մեր և ընթերցասիրաց:

որպէս և գրեալ է 'ի սաղմոսին. Զամենայն ազգս զոր արարեր՝ եկեսցեն և երկիր պագցեն առաջի քո, փառաւոր արասցեն զանուն քո յաւիտեան. և 'ի ձեռն հրեշտակին տեսանէ զտեղի դատաստանին և զհատուցումն գործոց իւրոց, և տրտմեալ ողբայ հանապազ զկորուստ անձին իւրոյ. քանզի յորժամ մեկնի հոգին 'ի մարմնոյն, առաւել իմաստնանայ և տեսանէ զհանդերձեալսն իբրև թէ առաջի աչաց: Բայց մինչև 'ի դատաստանն՝ ոչ վարձս ընդունելին հոգիքն և ոչ տանջանս. բայց 'ի գործոցն իւրեանց գիտելով եթէ զինչ ընդունելոց են, և խնդեանք առ խնդեանս խնդան և տրտմին, և անմռունչ ձայնիւ օրհնեն զԱստուած անհոգութեամբ: Բայց արդարքն յոյժ փափագմամբ ցանկան տեսանել զօր հատուցմանն. իսկ մեղաւորքն 'ի գործս իւրեանց հայելով՝ սգան և ողբան, գիտելով թէ որպիսի տանջանս կրելոց են յաւուրն դատաստանի: Բայց աստուածուստ բարերարութենէն երկայնմտութիւն և հանգիստ պարգևեալ է երկոցունց կողմանցն մինչև յօրն վրէժխնդրութեան: Բայց քրիստոնէից մեծ յոյս կայ և յետ մահուան. զի թէ իցեն ուրեք ծնողք կամ եղբարք կամ որդիք կամ ազգակիցք և կամ բնաւ 'ի քրիստոնէից ևս բարեգութ ոք, և աղօթս մատուսցեն և պատարագս և ողորմութիւնս նուիրեսցեն, և զսուրբս բարեխօս ունելով՝ կարեն 'ի մեծի հանգստեան ածանել զայն որ ակն ունէր տանջանաց. զի հաշտի Աստուած և թողու զմեղս ննջեցելոցն, 'ի ձեռս զենմանն Քրիստոսի՝ որ 'ի վերայ սրբոյ սեղանոյն զենեալ լինի 'ի փրկութիւն և 'ի կենդանութիւն և 'ի քաւութիւն կենդանեաց և մեռելոց: Արդ, եղբարք, մի խաբիք 'ի միտս ձեր, եթէ 'ի ժամու վախճանին ընկալաւ արդարն զվարձս արդարութեան իւրոյ, և կամ մեղաւորն զդատաստան հատուցմանն. քանզի զիա՞րդ մարթի այդմ լինել. քանզի մարմինքս մեր աստէն մնան, և հոգին լոկ լինի 'ի յառաջ ասացեալ տեղին. զի եթէ ոչ յարութիւն լիցի և մարմինք մեր 'ի գերեզմանաց յարիցեն և կացցեն առաջի ահաւոր ատենին, և ընկալցին իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր, միթէ հնա՞ր իցէ մեղուցեալ մարմնոյս կորնչել, և հոգւոյն միայն դատել. թերևս պատճառս

յօդիցէ՝ ՚ի մարմինն հանելով զմնաս մեղացն. արդ ոչ արդարոցն հնար է վարձս ընդունել, և ոչ մեղաւորացըն տանջանս, մինչև յօրն այն՝ զորմէ Պօղոս ասէ, եթէ՝ Փող հարկանի և մեռեալք յարիցեն ՚ի քըթթել ական: Զի որպէս մեռաւ Քրիստոս, և յարեաւ նոյն անապական մարմնով. զի ոչ եթէ յետ յարութեանն եղև անապական, քաւ լիցի, այլ ՚ի կուսէն անապական զգեցաւ զմեղուցեալ մարմինն Ադամայ, և զապականութիւն ընկղմեաց աստուածութեամբն, և նովին աստուածացեալ մարմնովն մեռաւ և յարեաւ. որպէս ստուգիւ լուեալ ուսաւ Ոկորոս հաւն իմ յԵրուսաղէմ ՚ի սուրբ առաքելոցն, որ և աչօք իւրովք ետես զնա ՚ի խաչին, և ՚ի գերեզմանի եդեալ և ՚ի թաղմանէն յարուցեալ. և յորժամ եկն առ աշակերտսն ՚ի վերնատունն՝ յորում զթերահաւատութիւնն Թովմայի ընդր, ետես զնա Ոկորոս հաւն իմ. և յեզս սուրբ Հոգւոյն յաւուրն Պենտակոստէին հաւատաց և մկրտեցաւ ՚ի սրբոց առաքելոցն: Արդ և ես ՚ի նորա աւանդութենէ ուսայ զայս, և ՚ի սրբոց աւետարանչացն և յառաքելոցն, և յառաջագոյն մարգարէիցն: Արդ զոր ուսուցանեմս ճշմարիտ ասեմ ՚ի Քրիստոս և ոչ ստեմ, զի որպէս յարեաւ Քրիստոս՝ և մեք յարիցուք նովին մարմնովս անապական, և կացցուք առաջի բեմին Քրիստոսի, և վայելեսցուք յիւրաքանչիւր գործոց պտուղս, արդար և անաչառ հատուցմամբըն Քրիստոսի: Այլ և զայս ես ծանուցանեմ ձեզ, եղբարք, զի յորժամ ՚ի մեռելոց յառնեմն, այնուհետև ոչ է քաւութիւն և կամ թողութիւն մեղաց, և ոչ բարեխօսութիւն, քանզի փակի դուռնն արքայութեանն այնոցիկ՝ որք ոչ մտին աստէն ՚ի մարմնի: Իսկ այսուհետև զայս ամենայն գիտելով, եղբարք, նախանձաւորք լիցուք գործոց բարեաց, և փութասցուք մտանել յառաջ քան զփակել դրանն:

Պատասխանի ետ Դոմետիանոս և ասէ. Զմի՞նչ ասես, տէր իմ Կալիստրատէ. իսկ ապա որ մեղանչեն՝ յայսմ աշխարհի ամենեքին ո՞չ դատին, և ո՞չ առնուն զհատուցումն աստ, այլ ամենայն ա՛նդ մնայ՝ դատաստանին աւուրն: Սուրբն Կալիստրատոս ասէ. Աստուած երկայնամիտ է և բազումողորմ, ոչ կամի զմահ մեղա֊

ւորն որ զղջանայ 'ի վերայ մեղաց իւրոց, և ծանուցեալ զպանցանս իւր խոստովանեսցի և անկցի պաղատանօք առաջի Աստուծոյ, լացցէ և սգասցէ սրտի մտօք. Աստուած, քաւեա զմեղաւորս, և այնուհետև արդարագործութիւնս արասցէ. Թէպէտ և բազում իցեն մեղքն, կարող է ջնջել 'ի ձեռն աղօթից և պահոց և ողորմութեան. Թողու նմա բարեգթութն Աստուած, որ անոխակալն է, որ կամի զի ամենայն մարդ կեցցէ և 'ի գիտութիւն ճշմարտութեանն եկեսցէ: Ապա եթէ ոք շաղախեսցի 'ի մեղս բազում յոլով ժամանակս, հայհոյեսցէ զԱստուած, յափշտակեսցէ և զրկեսցէ զորբս և զայրիս հեղձուսցէ, սուտ երդնլով և անզգամնելով, վաշխս և տոկոսիս յաւելլով, և յանիրաւութենէ մեծանայցէ և գանձեսցէ իւր կորուստ, 'ի վերայ այսր ամենայնի և 'ի շնութիւն շաղախեսցի, և յաղտեղի պղծութիւնն այսպէս պոռնկութեանց. իսկ մարդասէրն Աստուած հայեցեալ 'ի նա եթէ յերկարելով յապաղէ 'ի վերայ չարեաց իւրոց, յայնժամ տացի նմա յիշատակարան չարեաց իւրոց, յետ անդարձ լինելոյ 'ի չարեացն, և կեանք այնպիսւոյն կորիցեն և եղիցին 'ի յափշտակութիւն, և մարմինք նորա ապականեսցին, և միայն զչար գործսն տարեալ չարաչէս եկցէ 'ի կենդանութենէ, ոչ յիւրում երկրի թաղեալ. որդիք նորա եղիցին 'ի յափշտակութիւն, և կեանք նորա անհետ եղիցին: Այս բարձին պերճացեալոցն 'ի մեծութիւն իւրեանց որ յանիրաւութենէ, որք ոչ գնացին ըստ պատուիրանացն Աստուծոյ: Իսկ եթէ աղքատ իցէ և 'ի նոյն չար ճանապարհ գնասցէ, աշխատի չարաչար թշուառացեալ լի մեղօք՝ 'ի կեանս իւր, և ոչ լինի նմա գործակից աստուածային զօրութիւն. քանզի ատէ Աստուած զչարագործն՝ որ ոչ դառնան 'ի չար ճանապարհաց իւրեանց. և զանձն այնպիսին վրիպեալ 'ի մեծութենէ և ամենայն բարեաց կենցաղոյս, այլ և հարկաւոր պէտք մարմնոյն ոչ յաջողին նմա: Իսկ եթէ յերկարեսցի ևս յողորմելի կեանս իւր, և ոչ պարապեսցէ աղօթից և գործեսցէ զարդարութիւն, եղկելի է նա քան զամենեսեան. զի վաղվաղակի հասանէ նմա վիշտք և տառապանք անհնարինք, նեղութիւնք անըմբերելիք, և ամենայն

պատճառք կենցաղոյս ոչ յաղթեցին նմա. այլ ցնորք և հողք և այլ ևս բազում աշխատանք պատահեն նմա, և ծախեն զմարմին նորա իբրև զլիժ, և իբրև զքարբ ծծեն զարիւն նորա. և 'ի գարշելի ցաւս անկանի, յուրկութիւն և 'ի բորոտութիւն, և ցանկացի գէթ աւուրն պարենի և ոչ գտցէ, և ամենայն ատելի և արհամարհելի լինի, ծաղր և այպն, գարշանք և կատականք տեսողաց. որոգայթք եկեսցեն նմա ուստի ոչ գիտիցէ և պատահարք անակնունելիք. բազումք իսկ անձանց առնեն դաւ, և անողորմ խողխողեն զինքեանս՝ սակս անհանդուրժելի ցաւոցն, և չարապէս ընկլի յիշատակ նորա 'ի կենցաղոյն իւրմէ: Այս լինի աղքատի՝ որ 'ի պէսպէս մեղս շաղախի, և ոչ զգուշանայ պատուիրանաց Աստուծոյ: Բայց է և այլ ինչ երկոցունց կողմանցն՝ որք յաղքատութեան և 'ի մեծութեան կեան չարագործութեամբ. զի թէ աստ ներէ ազնուագութն Աստուած և բազումժամանակեայ առողջութեամբ, և ըստ պատշաճի յաճախ յաջողութիւն շնորհէ յամենայն կողմանց, առողջութիւն մարմնոյ, անդոց քաջապտղութիւն, անասնոց շահեկանութիւն, յարգանք և մեծարանք 'ի մեծամեծաց և 'ի փոքունց, և ամենեւին անհոգք յերկար և փառաւոր կեանք, ծերութիւն շքով և պատուով 'ի փառս և 'ի գովութիւն, և վախճան երանելի, և թաղումն մեծ և երևելի. և արդ որ յայսպիսի կեանս կեայ, և ոչ գնայ 'ի պատուիրանս Աստուծոյ, որ լոյս են և լոյս տան աչաց, և զամենայն ժամանակս վայելենաբարութեամբ և խոտորելի գործովք պղծեսցէ զինքն, և ոչ գոհասցի զԱստուծոյ և փառաւորեսցէ զնա բարի գործովք, և ծանիցէ զտուիչն բարեաց, և երկիցէ 'ի նմանէ, որպէս արժան և օրէն է, այլ չար երախտահատոյց լինի Աստուծոյ, և շնորհեալ բարին յԱստուծոյ արժանս իւր համարեսցի, մի ինչ ուրախասցի այնպիսին, քանզի առաւել տանջելոց է 'ի գեհենին, ըստ մեծատանն որ լուաւ յԱբրահամէ, թէ՝ Ընկալար զբարիս քո 'ի կեանս քո, և վիհ մեծ է ընդ մեզ և ընդ ձեզ: Այլ և Դաւիթ ասէ. Հատս դըրացեաց մերոց եօթնպատիկ 'ի ծոցս նոցա՝ զնախատինս իւրեանց զոր նախատեցին զքեզ, Տէր. և դարձեալ.

Տեառն զամպարիշտն վերացեալ բարձրացեալ որպէս զմայրսն Լիբանանու. անցի՝ և ոչ էր, խնդրեցի՝ և ոչ գտաւ տեղի նորա. զի կատարումն նորա հայի յատակըս դժոխոց, ըստ առակողին: Այս է բաժին ամենայն մարդոյ մեղաւորի, եթէ մեծատուն իցէ եթէ աղքատ. որ վայելեսցէ 'ի բարիսն Աստուծոյ, և ոչ արասցէ ըզկամս նորա: Այլ և կայ վասն նոցա հարուածք 'ի վերայ աշխարհի, կամ յարձակումն թշնամեաց կամ մահտարաժամ կամ սով կամ կարկուտ կամ այլ պէսպէս հարուածք վասն մեղաց համօրէն մարդկան, որպէս ջրհեղեղն և հուրն Սոդոմացւոց: Քանզի յորժամ բարկացուցանէ մեղաւորն զարարիչն իւր՝ յայնժամ աստուածային ցասումն գայ 'ի վերայ նորա, իբրև ակամայ յապաշխարութիւն մեղաց:

Եւ արդ քանզի դուք նորահաւատք էք և ոչ էք ընթերցեալ զԳիրս սուրբս. քանզի կայ 'ի գիրս Թագաւորութեանն վասն Աքաաբու և Եզաբելի, վասն զի նոքա սաստիկ բարկացուցին զամենեցուն արարիչն Աստուած, կռապաշտութեամբ և զրկմամբ և յափըշտակութեամբ. զմարգարէս նորա սպանանէին, զսեղանս նորա կործանեցին, մի միայն մարգարէ մնաց՝ Հեղիաս անուն, նախանձեցաւ զնախանձ Աստուծոյ ամենակալի, և աղօթիւք իւրովք սանձեաց զբնութիւնս ամպոց՝ զի մի տացէ անձրև, և արգելաւ ցօղ յերկնից, զի բոյս երկրի մի երևեսցի 'ի բնութենէ իւրմէ. քանզի բանն յԵղիայէ ել և զսահմանս յաւիտենից փակեաց, զի զերիս ամս և զվեց ամիս ոչ եղև անձրև, և աղբիւրք ոչ ևս խաղացին յառաջ, զի ցամաքեցան. Նուաղեաց և ամենայն սողունք, չորքոտանիք և թռչունք, քանզի բարկացաւ Տէր. և ամենայն բոյսք և տունկք որ 'ի վերայ երկրի էին՝ ցամաքեցան. կորեաւ ամենայն վայելչութիւն աշխարհի, պատառեցաւ երկիր 'ի ծարաւոյ մինչև 'ի խորս. և ամենայն իշխանք և մեծատունք երկրի տատանէին. երկինք հրեչէին իբրև պղինձ, և երկիր բչէր իբրև զերինջ, և ամենայն կենդանի ակամայ յապաշխարութիւն էին յաղագս սաստիկ սովոյն. և միոյ միայն մարգարէի բան՝ իշխանութիւն ունէր 'ի վերայ այսր ամենայնի. որ շինեաց սեղան Աստուծոյ և իջոյց հուր յերկնից,

Digitized by Google

և կոտորեաց զսուտ մարգարէսն Բահաղու՝ ութ հարիւր և յիսուն այր, և ցածոյց զգարկութիւնն. և ապա բացաւ դուռն ողորմութեանն Աստուծոյ 'ի վերայ աշխարհի։ Իսկ այսպիսի հարուածք վասն մեղաց մարդկան լինին. քանզի խրատին՝ թէպէտ և ոչ իմանան. զի ոչ պահէ Աստուած անպարտ զամպարիշտս՝ զի արդար է և հզօր, և ոչ առժամայն կորուսանէ. զի ողորմած է և երկայնամիտ, ներէ 'ի վերայ չարեաց մարդկան, զի թերևս դարձցին յապաշխարութիւն։ Իսկ որ անդառնալի մնան 'ի չարիսն՝ կորուսանէ բնաւին, իբրև զՌոբովամ և զԲաասա և զԱքաաբ, զթագաւորսն Իսրայելի, որք ազգօք ջնջեցան անարգութեամբ։ Իսկ որ դառնան 'ի չարեաց և ապաշխարեն՝ թողութիւն շնորհէ, իբրև Մանասէի թագաւորի Յուդայ, և Նաբուգոդոնոսորայ արքային Բաբելացւոց։ Իսկ որ նախատէ զԱստուած՝ կորուսանէ զնա Աստուած. իբրև զՍենեքերիմ և զԱնտիոքոս զթագաւորսն Ասորեստանեայց։ Արդ այսպէս խրատէ Աստուած, զոմանս աստ, և զոմանս 'ի հանդերձելումն։ Եւ արդ մեք, եղբարք, հետևեսցուք առաքինութեանն՝ զի փառաւորեսցուք ընդ Քրիստոսի աստ և 'ի հանդերձելումն։

Պատասխանի ետ Արեստոս[1] և ասէ. Տէր իմ Կալիստրատոս, ըստ թուոյ աւուրց վախճանէ Աստուած զաշխարհս՝ եթէ ըստ հանդիպման. և կամ, զիարդ յանկարծակի մեռանին մարդիկ կամ 'ի սովոյ կամ 'ի ծառոց կամ 'ի ծովու կամ 'ի գետոց կամ 'ի հրոյ, կամ յայլ պատահարաց հրաժարեն կեանք մարդկան, կամ ընկեր զընկեր սպանանէ, կամ 'ի դիւէ կամ յանկարծակի մեռանի. արդ իբրև մեռանի մարդ կամ 'ի մանկութեան կամ 'ի ծերութեան, լցեա՞լ լինի օրաթիւն, և կամ այնք որ 'ի պատերազմունս անկանին. քանզի ահաւանիկ բազումք անկան 'ի զօրաց մերոց 'ի պատերազմին Պարսից։ Սուրբն Կալիստրատոս ասէ. Ուսարուք և վասն այդորիկ, եղբարք. քանզի 'ի սկզբանն ասաց Աստուած ցԱդամ. Հող էիր և 'ի հող դարձցիս. և նոյն ժամայն ել հրաման մահու 'ի վերայ ամենայն մարդկան 'ի ծննդենէ մինչև 'ի ծերութիւն. և ոչ ե-

1. Այլ օր. Եւարեստոս։

թէ 'ի բնութենէ, որպէս և այլ կշռուածք կարգեալ են անսխալ, եթէ այսպէս է և մահ. այլ ստոյգ գիտութիւն միայն 'ի ձեռս Աստուծոյ է, որ տէրն է կենաց և մահու. և ոչ եթէ կարգեալ է, որպէս ասացի, ամենեցուն հասանել 'ի ծերութիւն. զի բազում անգամ հայր 'ի մանկութեան մեռանի, և որդիքն 'ի խորին ծերութիւն հասանին. և որդիքն 'ի մանկութեան հարցն առաջի մեռանին, որպէս 'ի սկզբանն եղև. զի Ադամ եկաց ամս ինն հարիւր և երեսուն, և Սէթ որդի նորա՝ ինն հարիւր տասն և երկուս. իսկ միւս որդին չև ևս հասեալ 'ի հարիւր ամ, սպանաւ 'ի Կայենէ եղբօրէ իւրմէ: Արդ մահ սահմանեալ է. այլ են որ երկարակեացք լինին վասն արդար գործոյ, և է որ կարճէ Աստուած վասն առաւելութեան մեղաց. է որ արտասուաց ողորմի և յաւելու 'ի կեանս, որպէս զԵզեկիայն, և է որ այրեաց և որբոց աղօթիւք՝ յաւելու, և է որ ծնողաց վասն որդւոց արտասուաց, և որդւոց՝ վասն ծնողաց դարձուցին 'ի մահուանէ. և բազում աշխարհի պիտոյից յաւելու 'ի կեանս մարդկան, յաւելու և պակասեցուցանէ: Այլ և հարուածք մահու գան վասն մեղաց, երբեմն սրով, երբեմն հրով, երբեմն ջրով, և այլովք հարուածովք և պէսպէս ցաւովք: Այլ եթէ ոք հակառակի՝ եթէ ոյր չև է հասեալ օրն ոչ մեռանի, և սակս այնորիկ ինքնին յանդըգնի մտանել 'ի ծով մրրկեալ, կամ 'ի գետ յարուցեալ, կամ 'ի լեառն բքացեալ, կամ 'ի դաշտ տապացեալ, կամ 'ի մէջ գազանաց, կամ 'ի վտանգաւոր կերակուր, այնպիսւոյն մահն ոչ որոգայթ է և ոչ պատահար, այլ անձնական լուծումն 'ի կենացս, և ընդ այնորիկ համարին որք անձնամեղ մեռանին: Այլ և այլ տեսակք գոն մահու 'ի խառնուածի մարմնոյն, 'ի մաղասոյ, կամ 'ի մաղձոյ, կամ յարենէ, կամ յայլ իմեքէ ինչ դիպուածոյ լուծանելոյ կեանք: Արդ որպէս յառաջագոյն ասացի, մահ սահմանեալ է ամենակից կենաց մարդոյ, վասն այնորիկ Տէրն ասաց. Յաղօթս կացէք՝ զի մի մտջիք 'ի փորձութիւն. զի պարտ է յամենայն ժամ յաղօթս կալ անձանձրոյթ և ասել. Մի տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն, այլ փրկեա 'ի չարէն, վասն զի բազում որոգայթք 'ի չարէն լինին. զի 'ի բա-

Digitized by Google

վտանգաւ կեանս մեր ընդ զորոգայթ մահու, 'ի գետս, 'ի ծովս, 'ի լերինս, 'ի դաշտս, 'ի հուր, 'ի մարդոյ չարէ, 'ի յինքեան խեղդմանէ, 'ի ներգործութենէ, որպէս Յուդաս և Աքիտոփէլ. և յայլ իրս բազումս ընդ զորոգայթս մահու, և լինի մահն՝ յորում ըմբռնեցաւ՝ օրհաս: Բայց պարտ է առ Աստուած յաղօթս կալ համապազ՝ զի պահեսցէ 'ի չար պատահարաց, և շնորհեսցէ վախճան բարի: Գոն և այլ մահք, թէ զորմովք քար ընկեսցի առ 'ի չգիտելոյ, կամ 'ի ծառոյ, կամ 'ի ձիոյ, կամ եզն հարկանէ, կամ երթայ 'ի վերայ սուսերի, կամ գազանի պատահէ, կամ օձ խածանէ, և լինի չար պատահարք. և այս վասն այնորիկ լինի՝ զի հպարտանայ մարդ 'ի զօրութիւն անձին իւրոյ, և Աստուած թողացուցանէ զիւր օգնականութիւնն, և նա ծաքքալից եղեալ՝ պատահէ ամենայն մահաբեր որոգայթից. վասն որոյ պարտ է արթուն կալ և աղաչել զԱստուած. զի որ աղաչէ զԱստուած բոլորով սրտիւ, լինի նմա բարւոյ պատճառք որոգայթըն, ըստ Պօղոսի, թէ՝ Արասցէ ընդ փորձութեանն և զելսն, զի համբերել կարասցուք: Արդ ոչ գիտութիւնն ինչ նախատես եւս կայ սատանայի, այլ սակաւ ինչ գիտէ զժամ մահու մարդոյն. թէպէտ և գիտէ՝ համապազ կայ 'ի չարի մարդոյն. և եթէ ոչ ժամանէր ողորմութիւնն Աստուծոյ ամենայն մարդոյ, կորուսանէր զամենեսեան առ հասարակ. և վասն այնորիկ ասէ Տէրն. Զգոյշ լերուք, գուցէ ծանրանայցեն սիրտք ձեր շուայտութեամբ և արբեցութեամբ և հոգովք աշխարհականօք, և յանկարծակի հասանիցէ 'ի վերայ ձեր օրն այն, զի իբրև զորոգայթ հասանիցէ 'ի վերայ ամենեցուն որ բնակեալ են ընդ ամենայն երեսս երկրի: Արթուն կացէք և յամենայն ժամ աղօթս արարէք, զի արժանի լինիցիք զերծանել յայնմ ամենայնէ որ լինելոցն է և կալ առաջի որդւոյ մարդոյ: Այլ պատերազմաց մահ՞ յայտնի է և ոչ 'ի ծածուկ, զի ամենայն որ սուր առնու և երթայ 'ի պատերազմ՝ կամ սպանանէ կամ մեռանի, այլ եթէ ամբողջ մնայ՝ Աստուծոյ նախախնամութիւնն պատահեաց: Արդ ամենայն ժամանակ կենաց մարդոյն օրհաս է, և ամենայն որոգայթ դիպի նմա 'ի կենդա-

Digitized by Google

նութեան իւրում. և եթէ խոնարհի մարդն և անկանի առաջի Աստուծոյ՝ փրկի 'ի նոցանէ. զի թէպէտ և մարմինն զիւրն պահանջէ, սակայն հոգւոյն խնդալով երթայ առ արարիչն իւր, ըստ որում օրինակի յառաջագոյն ասացի։

Այլ մեք, եղբարք, հաստատուն կացցուք, քանզի հաւատամ 'ի Քրիստոս եթէ յաւազ նորա անուան հնարագիտութեանց բանսարկուին յաղթեսցուք, և առցուք զնշանակ յաղթութեան։ Լուարուք ինձ, եղբարք իմ, եթէ դէպ լինիցի ինձ յառաջագոյն վախճանել, և քանզի դուք հաւատարիմք էք, կամիմ զի գիտիցէք, զի բազում անգամ մարտեաւ ընդ իս սատանայ 'ի մանկութենէ իմմէ. բայց յուսամ 'ի Տէր եթէ այժմ յաղթահարեսցի յինէն. զի յոլով տուեալ է իմ ողորմութիւն, պերճանայի՝ իբրև թէ զամենայն արքայութիւն ստացեալ եմ. քանզի յորժամ առնէ մարդ ողորմութիւն, ոչ ասէ թէ յորմէ ետ ինձ Աստուած՝ յայնմանէ կարկառեցի, այլ իբրև թէ զիւր ինչ տուեալ հպարտանայ, ասելով թէ մեծ ինչ գործ գործեցի, մանաւանդ զի հրաման ունիմք դարման տանել աղքատաց. այլ մեք այնպէս տացուք, զի զոր առնէ աջն, մի գիտասցէ ձախն, այսինքն՝ զբարւոյ կողմանն արդասիս՝ մի կողոպտեսցէ ձախակողմանն բանսարկուն։ Իսկ դուք զգոյշ լերուք, սիրելիք, զի այս ամենայն 'ի բանսարկուէն է, զի ամենայն բարեաց հակառակ է. քանզի բազում անգամ հնարեցաւ գողանալ զմիտս իմ. յորժամ տեսանէր զի արտասուօք աղաչէի զԱստուած օգնական ինձ, զբաղեցուցանէր զմիտս իմ. քանզի յայնժամ յուզելով զամենայն հոգս կենացս արկանէր 'ի միտս, և յորդորէր 'ի յորանջմունս. իսկ ես արհամարհեալ զայն, վասն որոյ ոչ կարաց գողանալ ընդդիմացողն. և քանզի ոչ միայն որ յեկեղեցիս սաղմոսեն և աղօթեն՝ զայն միայն համարի Աստուած, այլ և զքայլ ոտից և զհետ գարշապարաց որք մտանեն ամբողջ հաւատով 'ի տաճար Աստուծոյ՝ համարի Աստուած. և զոր ինչ կամի խնդրել մարդն՝ յառաջագոյն գիտէ, և շնորհէ զխնդրուածսն որ ըստ կամաց նորա լինին. և ուր ուրեք իցէ մարդ և ծունր դիցէ և խնդրեսցէ բոլորով սրտիւ իւրով, լսէ Աստուած

Digitized by Google

որ տալոցն է, և շնորհէ զխնդրուածսն. քանզի թէ ասես՝ Ողորմեաց ինձ Աստուած, գիտէ որպէս ասացեր, և զպատկերս ձայնիցն ճանաչէ։ Իսկ ուրեմն, սիրելիք, ոչ ինչ շահի թշնամին՝ յորժամ կամի յափշտակել զմիտս մեր, և խորհուրդս բազմապիսիս արկանէ ընդ աղօթսն։ Իսկ զայս ո՛վ ոք ոչ գիտէ 'ի մարդկանէ, եթէ մարդ 'ի մեղս անդանդաղ է և անաշխատ, և փոյթ 'ի յանցանս. իսկ 'ի յաղօթսն թուլացեալ ծուլանայ և լուծանի, և ձանձրացեալ նիրհէ, և կարծէ թէ բնութեանն են կիրք և ոչ բանսարկուին գիւտք։ Այլ զայս իմացարուք, եղբարք, զի այն ամենայն՝ չարին են արդիւնք, յորոց պարտ է փախչել, և մտադիւր մըտերմութեամբ փառաւորել զԱստուած՝ որ արար զերկինս և զերկիր, զծով և զամենայն որ է 'ի նոսա։

Պատասխանի ետ Լիւսիմաքոս և ասէ. Արդարև տէր իմ Կալիստրատէ, զերկինս և զերկիր, զծով, ըզլուսին և զաստեղս Աստուած արար։ Սուրբն Կալիստրատոս ասաց. Ո՞չ ասացի ձեզ թէ մինչդեռ ուսանիք կամ աղօթէք՝ նիրհէք. ո՞չ 'ի միտ առէք զոր յառաջն ասացի 'ի հարցմանէ եղբօրն Բեմարքոսի։ Բայց աղէ դուք ասացէք. զիա՛րդ ուսայք 'ի հարցն ձերոց, կամ զիա՛րդ պաշտէիք զձեռագործսն զորս աստուածս անուանէիք։ Պատասխանի տուեալ միաբան ասեն. Մեք այսպէս ուսաք, թէ երկինք ինքնին եղեալ են, այնպէս և երկիրս, և արեգակն աստուած է աստուածոց, զի նա տայ լոյս. և աստեղք՝ պատկերք աստուածոց են։

Սուրբն Կալիստրատոս ասէ. Ուսարուք և վասն այդորիկ, եղբարք, զի մի՛ գայթակղեցուսցէ զձեզ սատանայ. այս ամենայն որ տեսանելիքս են, երկնաւորին՝ միայնոյն՝ անսկզբանն՝ անեղին՝ սրբոյ Երրորդութեանն՝ և միայնոյ աստուածութեանն ստեղծուած է, քանզի նա հիմնեցոյց զերկինս և զերկիր. զի զերկինս ձգեաց իբրև խորան և արկեաց զնոսա իբրև զփեղկս, և զհաստատութիւն ջրայարկ պղպջակին՝ հաստատեաց բանիւ իւրով՝ կամարաձև իբրև զգունդ բոլորշի, և զերկիր 'ի վերայ ջուրց կացոյց, և զջուրս 'ի վերայ ոչնչի. և երկիր դողայ և սարսէ յերեսաց նորա. քանզի զպատառուածս հաստատութեանդ և 'ի վերայ անհուն լայնութեան յորձանացն Ովկիանոսի,

Digitized by Google

որ ընդ խնջեամբ ունի զամենայն տարերս, զվերինս և զներքինս, նմանապէս և զաստեղս՝ արար և եդ 'ի կամարաձև հաստատութեանդ 'ի լուսաւորութիւն գիշերոյ։ Իսկ արեգակն անդադար իւրն հրամանաւ կատարէ զընթացս իւր. քանզի ելանէ 'ի կողմանէ դըրանցն արևելից, և գնայ ընդ հարաւ թաւալմամբ իբրև զանիւ, մինչև գայ հասանէ յարևմուտս. և մըտանէ ընդ դրունս արևմտից, և այնուհետև տարրանայ խաւար 'ի վերայ ամենայն երկրի ձգմամբ գիշերոյ. և մնեալ 'ի ներքոյ անհուն աղխիցն հարաւոյ՝ առ հաստատութեամբն ներքնով, ընթանայ ընդ աջակողմ՝ մինչև գայ հասանէ 'ի դրունս արևելից, և ծագէ զլուսաւորն լոյսն արեգականն։ Այնպէս և լուսինն կատարէ զընթացս իւր նովին օրինակաւ. աճէ և պակասէ՝ մերձենալով յարեգակնն և հեռանալով յերեկօրեայ ժամանակի։ Եւ զիա՞րդ ճշմարիտ է ուսումն ձեր՝ թէ աստուած է արեգակն. եթէ աստուած էր՝ զիա՞րդ հնազանդէր հրամանի և ծառայէր մեզ. կամ զիա՞րդ ընդ կարեօք անկեալ, երբեմն ամպով ծածկի և երբեմն խաւարի. նմանապէս և լուսինն, նոյնպէս և աստեղք ըստ հրամանին զընթացսն կատարեն. նոյն օրինակ խաղան յարևելից և գնան մինչև 'ի մուտս արևու, և դառնան ընդ աջակողմ հիւսիսոյ՝ ոչ մտանելով ընդ դրունս երկնից, այլ խնջեամբք 'ի հաստատութեան շրջելով՝ զամենայն ընթացս տունջեան ըստ իւրաքանչիւր կարգի կատարեն, մինչև հասանեն յարևելս ընդ հարաւ, որով երևին մեզ շաւիղք գնացից նոցա։ Բայց բազումք առասպելաբանելով ասեն զերկնից թէ շրջանակին, որոց ընդունայն են բանքն. քանզի անշարժ է հաստատութիւնն, այլ բազումք յաստեղաց ընթանան շուրջանակի. և կէսք զետեղեալք՝ զիւրեամբք շրջեցուցանեն զաստեղս, որպէս հիւսիսային աստեղքն, որ յոմանց արքտորոս կոչին, իսկ յոմանց հեփտաստղրոն, իսկ յերկրագործաց՝ սայլ, և 'ի նաւավարաց բազմոյթ, քանզի սոքա ոչ այլափոխին 'ի գնացս, այլ անդէն շրջանակին։ Բայց այլ աստեղք ժամանակ խնջեանց ունելով՝ զգնացս կատարեն. որպէս արուսեակն և մազարովթն և ալաւսունքն և հայկըն, իւրաքանչիւր ժամանակին ծառայեն՝ որպէս կար-

Digitized by Google

գեցան. որպէս և գրեալ է. Զլուսին և զաստեղս զօրս դու հաստատեցեր. իսկ հաստատութիւն ասելով մարգարէն, ոչ եթէ զի անշարժ իցեն՝ ասէ զանշարժութենէն, այլ հաստատուն կոչի, զի անսայթաք հրամանին անսխալ ծառայեն առաջի իւրեանց Աստուծոյ:

Եւ արդ, եղբարք իմ, 'ի բաց ընկեցէք զընդունայն վարդապետութիւնն, զի զամենայն արարածս Աստուած արար. և պատուեաց միայն զմարդն պատկերաւ իւրով, և զամենայն ինչ հնազանդ արար 'ի ներքոյ ոտից նորա. և արժան է մարդոյն ճանաչել զնա, զի վասն նորա ամենայն արարածք յոչընչէ հաստատեցան. վասն նորա արեգակն անսխալ զհրամանն կատարէ, և լուսին զընթացս իւր ըստ հրամանին իւրոյ. վասն նորա ամենայն ծերք աստեղաց կարգեցան, զորս ընդունայնամիտքն աստուածս անուանեցին, և կենդանեաց անուանս 'ի վերայ եդին, որպէս խոյն և ցուլն, այծեղջիւրն և կոյսն և լուծն և որ սոցին նման են. ուստի և հարցմունս իմն առնեն, և զլխութիւն և զսուտ 'ի նոցանէ առնուլ խոստանան. այլ և բախտս և սահմանս կենաց մարդկան նոքօք ասեն լինել, զի խաբեսցեն զմարդիկ սնոտի բանիւք. այլ նոքա կարգեալ են ժամանակաց յայտնիչք և 'ի նշանս ճանապարհին նաւորդաց ծովու: Վասն մարդոյ գետք և աղբիւրք, և ամենայն ծաղիկ խոտոյ և տնկոց՝ բանիւ երևեցան 'ի վերայ երկրի, և մարդն միայն 'ի վերայ երկրի պատուեցաւ պատկերաւ անմահին և բարերարին Աստուծոյ արարչին իւրոյ. և հաւանեալ պատրանաց, անկաւ ընդ մեղօք և եղև մահկանացու, և չարաբարոյ արտաքոյիւքն, սուտ և ընդ վայր փաղաքշանօքն:

Եւ արդ, եղբարք, մեծ ջան է 'ի վերայ երկրիս այսորիկ ապրեցուցանել մարդոյ զանձն իւր: Բայց մեք ճգնեսցուք առնուլ զնշան յաղթութեան 'ի պատերազմիս ուր է կռիւ բանսարկուին, և ընդդիմասցուք քաջապէս չար մարտնչողին, և յաղթող գտեալ անօրէն գոռոզին, և նա պարտեսցի 'ի մէնջ անկանգնելի բեկմամբ, և մեք զերծեալք 'ի խաբէութենէ կենցաղոյս՝ ընկալցուք զանթառամ փառաց պսակն 'ի Տեառնէ մերմէ և փրկչէն Յիսուսէ Քրիստոսէ, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Եւ իբրեւ ասաց զայս՝ լռեաց 'ի խօսելոյ, քանզի երեկոյ իսկ էր, և զգիշերն բովանդակ յաղօթս եկաց մինչեւ յառաւօտն։ Բայց էր անդ ատենական դպիր, ընկերեալ մերձ 'ի բանդն, մտադրելով խօսից աղօթիցն Կալիստրատոսի և նշանագրելով 'ի քարտիսի՝ ետ մեզ. և մեք կարգեցաք ճշմարտիւ զպատմութիւնն խորհրդոյս։ Իսկ 'ի վաղիւն նստեալ զօրավարն Պերսինետինոս յաթոռ դատաստանի, հրամայեաց զնոսա ածել առաջի իւր. և ածին զնոսա 'ի մեծ հրապարակն, յորում կանգնեալ կային բագում պատկերք կռոց. անդր ժողովեցան և գլխաւորք զօրուն և ամենայն թիւ զօրականացն։ Զօրավարն ասէ. Զիա՞րդ է, Կալիստրատէ, խրատեցե՞ր զքեզ և զհրապուրեալսդ 'ի քէն զզօրականսդ թագաւորին, զոհել աստուածոցն և հրաժարել 'ի տանջանաց։ Սուրբն Կալիստրատոս ասէ. Ես վասն իմ զայս հաստատեալ ունիմ պատասխանի, զի ոչ ինչ հաւանեցուսցէ զիս հեռանալ 'ի Քրիստոսէ յուսոյն իմմէ. այլ վասն դոցա՝ ինքեանք իսկ հասակաւորք են, ցդոսա հարց։ Զօրավարն ասէ. Դուք զի՞նչ ասէք, որ պատրեալ հաւանեցայք շաղակրատիդ այդորիկ։ Պատասխանի ետուն և ասեն. Ո՛ անարժան դու և անամօթ. եթէ կամեսցիս ունել զմեզ 'ի գնդի համարու՝ ոչ ընդդիմանացուք. բայց վասն պաշտամանս մերոյ, հաւատամք 'ի Թագաւորն երկնի և երկրի, յԱստուածն ամենայնի, և 'ի ծնունդն նորա Յիսուս Քրիստոս և 'ի սուրբ Հոգին, զի նա է Աստուած երեքանձնական, Երրորդութիւն և մի աստուածութիւն և մի զօրութիւն, անարատին այնմիկ և իմաստնոյ, որ էն և է և կայ յաւիտեան, որպէս ուսոյց մեզ վարդապետն մեր Կալիստրատոս։ Իսկ նա հրամայեաց տանջել զնոսա դալար գաւազանօք. և յետ տանջելոյն՝ հրամայեաց կապել զոտս և զձեռս նոցա, և քարշել զամենեսեան 'ի լճեզրն, և ասէ ցնոսա. Զոհեցէք աստուածոցն, ապա թէ ոչ հեղձնոյք 'ի ջուրսդ։ Իսկ նոքա ասեն. Մեք հաւատամք 'ի ճշմարիտ Աստուած, դու զինչ կամիս արա։ Իսկ իբրեւ հանդերձեցան ընկենել 'ի մեծ լիճն, որոյ անունն էր Ովկիանոս, սուրբն Կալիստրատոս եկաց յաղօթս ասելով. Աստուած յաւիտենական որ անհասդ ես և ամենակալ, որ հաստա-

տեցեր զերկինս իշխանութիւն աթոռոյ քո անշարժ յաւիտեանս, և զերկիր 'ի պատուանդան ոտից քոց. նայեա 'ի հօտս այս, և լեր ընդ մեզ. և ապրեցո զմեզ յապականութենէս, և շնորհեա սոցա զՋուրս զայս 'ի մկրտութիւն վերստին ծննդեանն. արժանի արա լուանալ զլուացումն յաւիտենական և սուրբ, 'ի բաց ընկենուլ զհին մարդոյն զընդունայնութիւն, և բաժին առնուլ ընդ աշխատեալսն 'ի խաչ քո. պարգևեա մեզ, Տէր, հասանել 'ի շտեմարանս քո, 'ի ձեռն լուացմանս այսորիկ, 'ի գործակցութիւն գալով մեզ Հոգւոյդ քո սրբոյ 'ի Ջուրս այս. զի փառաւորեալ է անուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյդ սրբոյ, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Իսկ իբրև ասացին միաբան զամէնն, ընկեցին զնոսա կապեալս 'ի Ջրակայն. և նոյնժամայն լուծան կապանք սրբոցն, և գնալով 'ի վերայ Ջուրցն ելին 'ի ցամաքն՝ պայծառացեալ 'ի շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ: Իբրև ելին 'ի Ջրոյն, եկն ձայն յերկնից և ասէ. Քաջալերեցարուք, սիրելիք իմ, զի ես ընդ ձեզ եմ, ուրախ լերուք զի ահա պատրաստեցի ձեզ տեղի յարքայութեան իմում, ցնծացէք զի զանուանս ձեր գրեցի 'ի դպրութիւն կենաց: Եւ եղև որոտումն անհնարին և շարժումն մեծ, մինչև անկան պատկերք կռոցն և փշրեցան: Իսկ իբրև տեսաք զլոյսն որ ծագեաց 'ի վերայ սրբոցն, և լուաք զերանաւէտ ձայնն և զշարժումն և զխորտակումն կռոցն, հաւատացաք 'ի զօրականացն արք հարիւր և հինգ: Յայնժամ երկիւղիւ մեծաւ ըմբռնեալ անօրէնն Պրեսինտինոս, և հրամայեաց տանել զնոսա 'ի բանդ: Իբրև մտին նոքա 'ի բանդն, դարձեալ ուսուցանէր զնոսա սուրբն Կալիստրատոս և ասէր. Արք եղբարք, ահաւասիկ կոչեաց զմեզ Տէր առ ինքն. և քանզի ես 'ի մանկութենէ իմմէ ընկալայ զմկրտութիւն, և զձեզ այժմ կոչեաց. արդ արիք, յաղօթս կացցուք: Եւ համբարձեալ զձեռս իւր սկսաւ ասել. Տէր, Տէր, որպէս զի սքանչելի է անուն քո յաւիտեան, որ յառաջ քան զամենայն անսահման բանիւ քո հաստատեցեր զամենայն. որ անապական և աներևոյթ և անվթար գանձուց տէրդ ես, պահեա զհօտս զայս, ապրեցուցանելով 'ի բերանոյ ա-

Digitized by Google

առիւծուն , և հասո զսոսա 'ի յաւիտենական փրկութիւն . և արժանի արա զմեզ վախճանել խոստովանութեամբ քո . զերծո զմեզ 'ի մեղսաւէր կենցաղոյս՝ անբիծս և անարատս . մոյծ զմեզ ընդ նսեզ դասուն 'ի տաճար թագաւորական , զի օրհնեսցուք սուրբ անհանգիստ ձայնիւք զամենօրհնեալ անուանդ Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյդ սրբոյ , այժմ և միշտ :

Իսկ անօրէն և ամպարիշտ զօրավարն Պրեսիմնոփնոս խորհեցաւ ընդ Վերանի Փողարի , և առաքեաց 'ի բանդին և կոտորեաց զնոսա , զի էին թուով յիսուն զօրականքն Քրիստոսի : Եւ կատարեցան սուրբքն յամսեանն Հունի , որ օր քսան և եօթն էր : Իսկ մեք զինուորքս որք հաւատացաք 'ի տեսլեանն սքանչելեացն և միաբանեցաք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ , եկաք 'ի գիշերի գաղտ , և բարձաք զնշխարս սրբոցն և եդաք 'ի վայելուչ տեղւոջ : Վասն որոյ զմեզ արժանի արար Տէր՝ հաստատել եկեղեցի 'ի Հաւովմ յանուն սրբոցն . և շինեցաք անուամբ սրբոյն Կալլիստրատոսի քաւարան մեղուցելոց և ժողովեալ միաբանութեան հրեշտակաց և մարդկան . 'ի փառաբանութիւն և յերկրպագութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն , Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ :

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Կաղիոպեայ վկայի.

Թէոկղէա էր կին մի իմաստուն վարուք, ազգաւ ազատ, կեցեալ ընդ առն իւրում ամս բազումս, և ոչ էր ծնեալ որդի. և մօտ 'ի մեռանել առն՝ յղացաւ և ծնաւ որդի, և կոչեաց զանուն նորա Կալլիոպիա. և մեռաւ այր նորա և եթող նմա ստացուածս բազումս. և ուսաւ մանուկն զամենայն իմաստութիւն գաւառին Պամփիւլացւոց: Եւ եղև 'ի ժամանակին յայնմիկ բազմացաւ ուսումն կռապաշտութեանն, զոհել և երկիր պագանել կռոցն: Լու եղև դատաւորին վասն պատանեկին, եթէ քրիստոնեայ է: Իսկ երանելի մայր նորա Թէոկղէա ետ ոսկի և արծաթ և հանդերձս և ծառայս, և աղաչեաց զնաւավարսն զի առցեն և փախիցեն 'ի դատաւորէ անտի. և նաւեցին 'ի Պոմփէ քաղաք Լիկիացւոց: Եւ հրաժարեալ նորա 'ի Մաքսիմիանոսէ դատաւորէ, քանզի մաքսաւորութեան կարգ էր պատանեկին և տարեկան կռոց: Եւ իբրև ետես երանելի պատանեակն՝ 'ի խորհուրդս եմուտ ինքեան և պահս քարոզեաց ծառայից իւրոց քառասնորդս. և եկին առ նա հարցանել և ասել. Տօնք տարեկանաց մերոց են արդ, եկ ընդ մեզ և ուրախ լեր այսօր: Եւ նա ասէ ցնոսա. Ո՞րպէս կարեմ ընդ ձեզ հաւասարել, զի դուք զոհեալ ուտէք և պիղծ կերակուրս, և ես պահեմ քառասներորդս:

Լու եղև այս յականջս դատաւորին, և հրամայեաց

անել զառաջեաւ իւրով։ Մաքսիմիանոս դատաւորն ասէ. Կալլիոպիա, ամենայն երկիրս լի է քև. ասեն, եթէ ինքն մոլորեալ է և զբազումս մոլորեցուցանէ։ Կալլիոպիա ասէ. Դուք էք մոլորեալ, որ առաջնորդ խաւարի էք. զի թողեալ է ձեր զԱստուած և երկիր պագանէք քարեղինաց։ Մաքսիմիանոս ասէ. Մանկութիւն հասակի քո ստահակեցուցանէ զքեզ, և ածէ 'ի վերայ քո թշնամանս։ Եւ դարձեալ ասէ ցնա. Յորմէ՞ ազգէ ես։ Կալլիոպիա ասէ. Յազգէ եմ Պամփիւլացւոց, մեծաց խորհրդոց առաջնորդ եմ ես։ Մաքսիմիանոս ասէ. Ասա ինձ, հայր և մայր ունի՞ս։ Կալլիոպիա ասէ. Մայր ունիմ, և հայր իմ բազում ամ է զի կատարեցաւ։ Մաքսիմիանոս ասէ. Աստուածովքն իմովք, եթէ հաւանեցիս ինձ և պաշտեսցես զաստուածսն իմ, միամօր դուստր ունիմ ես, զայն տաց քեզ 'ի կընութիւն։ Կալլիոպոս ասէ. Ո՛վ անօրէն, կամիս զիս այնու խաբել. զպիղծ դուստրն քո 'ի կնութի՞ւն տանում ես, և հասանէ ինձ հոգւոյ զամենայն իրս մարմնոյ, և տալ փոխանակ ընդ դստերն քո. առաւել քան զքոյդ ունի մայր իմ, հարիւր աղջիկ՝ որ կան 'ի սպասու նմա։ Զայս գիտասջիր զի զհոգս զայս զոր ստեղծ Քրիստոս 'ի պատկեր իւր, հաւատամ յԱստուած եթէ այսպէս առանց արատոյ կարող է պահել զիս որ արարն։ Մաքսիմիանոս դատաւոր ասէ. Արդ այսու ես բանիւ գրգռես զիս եթէ արագ արագ վախճանեցայց։

Եւ հրամայեաց զնա ձեռս յետս կապել և տանջել չարաչար։ Կալլիոպոս ասէ. Քրիստոս, գոհանամ զքէն, զի վասն անուան քո անարգեցայ։ Մաքսիմիանոս ասէ. Հաւանեա ինձ և տեսանես զպաւաւան քո և զմայրն քո, և մի մերժիր 'ի՝ ստացուածոց քոց։ Կալլիոպոս ասէ. Ոչ եմ մերժեալ 'ի գաւառէ իմմէ, այլ Տեառն է երկիր լրիւ իւրով. այլ վասն մօրն զոր ասես եթէ տեսանես. Որ պատուէ զհայր կամ զմայր առաւել քան զիս՝ չէ ինձ արժանի, այս է ձայնն տէրունական։ Այլ վասն իշխանութեանն՝ ասէ. Լաւ է չարչարել ընդ ժողովրդեանն Աստուծոյ՝ քան առ ժամանակ մի վայելել 'ի մեղս։

Դատաւորն ասէ. Ցանեցէք կայծակունս 'ի ներքոյ

անաւագդ, և շրջեցէք 'ի վերայ դորա։ Յայնժամ պատանեակն վիրաւորեալ՝ ասէ. Քրիստոս, վաղ եկեսցէ առ իս ողորմութիւն քո։ Եւ վաղվաղակի էջ առ նա հրեշտակ Աստուծոյ, և թօթափեաց զկայծակունս. և կամէին շրջել զանիւն և ոչ կարացին։ Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն արձակել զնա անտի և արկանել 'ի բանդ։

Եւ գիտակ եղև մօր նորա, և յառաջեալ արարեալ մուրհակս ազատել զամենայն ստացուածս իւր. և կոչեալ յինքն յիսուն այր, և զոսկի և զարծաթ իւր և զհանդերձս պատուականս բաշխեաց աղքատաց, և զագարակս յեկեղեցիս. և ինքն միայն դիմեալ 'ի գեօղն կիւլիկեցւոց առ երանելի որդին իւր. և իբրև ետես զնա՝ անկաւ առ ոտս նորա և երկիր եպագ նմա։ Իսկ երանելին կայր կապեալ ընդ այլսն 'ի բանտին, և ոչ կարաց յառնել և տալ ողջոյն մօր իւրոյ, այլ զայս միայն ասաց. Բարի եկիր, ճշմարիտ վկայ Քրիստոսի։ Եւ էր ընդ մօր նորա յիսուն այր. և կացեալ երանելւոյն յաղօթս և բացան դրունք բանտին, և ելին ամենայն կապեալքն 'ի բանդէ անտի 'ի գիշերին յայնմիկ. և անկաւ ահ մեծ 'ի վերայ բանտապանացն. և մնացին 'ի բանտին Կալլիոպոս և մայր նորա միայն, և ահ մեծ անկաւ 'ի վերայ քաղաքին. Ձայն եղև առ նոսա և ասէ. Դուք էք որդիք Աստուծոյ, նահատակք Քրիստոսի, և սրբեցէք այսօր զքաղաքս 'ի կռապաշտութենէ, որ թողէք զաշխարհս և զամենայն ստացուածս ձեր, և վասն Քրիստոսի չարչարիք։

Եւ լուեալ զայս Մաքսիմիանոսի՝ հրամայեաց զնա խաչել. 'ի հինգշաբաթւոջ հանին զնա 'ի խաչ։ Իսկ մայր նորա գիտացեալ եթէ խաչեցին զնա, տուեալ դահճին երկուս դահեկանս, և աղաչէր զնա զի գլխիվայր խաչեսցէ, և մի նման Քրիստոսի. և յաւուր ուրբաթու աւանդեաց զհոգին։ Ձայն եղև յերկնից և ասէ. Եկայք առ իս, քաղաքացիք Քրիստոսի և ժառանգորդք արքայութեանն. աթոռ քո պատրաստեալ է, զի նստցիս ընդ աջմէ Աստուծոյ։ Եւ եղև շարժումն մեծ. երկեաւ երկիւղ մեծ դատաւորն, զի խաւարեցաւ արեգակնն, և եղև խաւար 'ի վերայ երկրի իբրև ժամ մի, և դարձաւ անդրէն 'ի լոյս։

Digitized by Google

Եւ առեալ երանելւոյ մօրն Կալիոպեայ զսուրբ նշխարսն՝ հանդերձ հեղուսիւքն 'ի խաչէ անտի, և պատեալ զպարանոցաւ որդւոյն իւրոյ. և այնպէս աւանդեաց զհոգին երանելի մայրն. և եկին եղբարք և առին զսուրբ նշխարսն և թաղեցին յայրի միում. և օրհնեցին զԱստուած, փառաւորելով զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին, յաւիտեանս. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Կիրակոսի և մօր նորա Յուղիտայ։

Սովորութիւն է չար թշնամւոյն մարդկան՝ ընդ բարի սերմանն ցորենոյ սերմանել որոմն. վասն որոյ պարտ է արթուն լինել մանկանց՝ եկեղեցւոյ զի կարասցեն զգուշութեամբ պահել զաւուրս եկեղեցի, զի մի խառնեսցի ժանտ սերմն ընդ միոս աստուածպաշտութեան սերմանն, այլ բուսցին ըստ Աստուծոյ աճեցեալ բարեպաշտութեամբ և բազմապատիկ հատուսցեն Տեառն զպտուղ հոգևոր արդեանցն. զի որք բարեպաշտութեամբ զհետ սրբոցն ընթանայցեն փութասցեն անձամբք՝ գտցեն զճշմարտութիւնն։ Արդ զայս ասեմք առ քո աստուածպաշտութիւնդ, սիրելի եղբայր, և 'ի ձեռն գրոյ պատմեմ զիմ կրսերութիւնս[1]. զի թէպէտ և յԻկոնիան քաղաքի աստ խօսեալ էր զերանելին և զբարեյաղթ մարտիրոսն Յուղիտայ[2], պատմեմ քեզ և զաւուրս խոստովանութիւնն որ 'ի Քրիստոս, եթէ ուստի էին և կամ որպէս վարեցան 'ի կենցաղումս, և կամ որպէս վկայեցին։ Քանզի գտանի առ ոմանս և մանաւանդ առ անհմուտս և վայրենաբարոյ աշխարհականս՝ որք բերեն վկայութիւնս իմն որ բազում հակառակութիւն ունի առ ճշմարտութիւնն, և դիմադարձութիւն բարւոք գործեցելոցն,

1. Մի օր. Ն 'ի ձեռն գրոյ պատմել իմ կրսերութիւնդ։ 2. Մի օր. Հեղոյն Յուղիտայն։

և ոչ կարգաւորութիւն ինչ կայ և ոչ ուղղութիւն յիմացուածս բանիցն զոր ասեն. և զայսպիսի ստեղծաբանութիւն առեալ 'ի ձեռն՝ ստուգութիւն ոչ ինչ գտանես 'ի նոսա և ոչ գիտութիւն: Քանզի արդար ամն 'ի հարցն ասաց վասն ոմանց՝ որ ինքնակամ բանիւք ասացեալ է, որպէս զուղիղ զգործս ոմանց խափանել շողմոգութեամբ և շատախօսութեամբ իւրեանց. արդարև բազմապատիկ արժանի են յիշելոյ այսպիսի դրոյք որ զմնաբանութիւնս նոցա խափանէ: Եւ կարծեմ, ով աստուածասէր, եթէ Մանիքեցւոցն են այսպիսի շաղփաղփութիւնք. քանզի այս յայտ իսկ է յօրինակացն, և նոյն իսկ յառասպելականն 'ի գրեանցն հերձուածողացն: Ասէ՝ զի հեթանոսաց գայթակղութիւն և յիմարութիւն զխաչն Քրիստոսի համարեալ:

Բայց ես փութապէս յայժ խնդրով ջանացայ գտանել ըստ քո հրամանի՝ զվկայութիւնս նոցա. թէպէտ արդեօք կարացից գտանել ճշմարտապէս զսոյգ նահատակութեան նոցա պատմութիւն. վասն որոյ ոչ հեղգացայ հարցանել զբազումս, ստուգել և քննել վասն նոցա, և զմնակիչս տեղւոյն հայցել՝ զի եթէ գիտիցէ ոք ասասցէ զճշմարիտն վասն վկայութեան նոցա: Իսկ այժմ Մարկիանոս ոմն քրիստոնեայ և քրիստոսասէր արիական և գալիր նախերապետ[1] եղեալ թագաւորին Յուստինիանու և առեալ 'ի նմանէ զզօրավարութեան[2] պատիւ, և Զենոն երէցն այր՝ որ էր նորա աթոռակից յաշխարհէ և յերկրէ Սուրացւոց, և այսպէս յաղագս սորին խնդիր արարեալ, որպէս յանանց ծերոց լուեալ՝ եթէ տոհմակիցք էին նոցա 'ի գաւառէ Լիկոնացւոց գեղեցիկ ծաղիկն և յաղթող վկայն Քրիստոսի Յուղիտա. անակնածելի վարիւք կեայր, և զՔրիստոս բարեպաշտութեամբ փառաւորէր և զյիշատակս նորա հանապազ ունէր յինքեան. բայց և այլ ևս տոհմակիցք նորա պատուով գործէին զայս:

Եւ էր ինքն երանելին Յուղիտա 'ի թագաւորական տոհմէ. և իբրև սկսան դառնաշունչ հողմք հալածանաց շնչել 'ի վերայ քրիստոնէից և խախտել զսուրբ եկեղեցիս Քրիստոսի, 'ի ժամանակս Դիոկղետիանոսի

1. Մի օր. նախերախապետ: 2. Մի օր. զզօրաւորութեան:

դատաւորի, որոյ եկեալ 'ի գաւառն Լիկոնացւոց, այր գազանաբարոյ և յոյժ կամակից արիւնահեղութեան սուրբ վկայից: Ապա այնուհետև փախստական եղեալ սուրբն Յուղիտա հանդերձ երկու նաժշտաւ և երեմենեաւ մանկամբ միով՝ բարեյաղթ վկայիւն Կիրակոսիւ, 'ի յԻկոնիոն քաղաքէ [1] որ է մայր քաղաքաց Սուրացւոց երկրին, ուր և ամուսնացեալ էր Յուղիտա: Արդ թողեալ նորա զամենայն զկեանս իւր, զշարժուն և զանշարժուն զբազմապատիկ զստացուածս՝ եկն փախստական 'ի Սելևկիա, որ է և նա մայր քաղաքաց ազգին Սուրացւոց; և գտեալ և անդ բազում խառնակութիւնս քրիստոնէից: Քանզի Աղեքսանդրոս ոմն առեալ 'ի Դիոկղետիանոսէ ամպարիշտ թագաւորէ զդատաւորութեան իշխանութիւն, և եկեալ 'ի քաղաքն Սելևկիա՝ ընկալեալ զարքունական հրամանն, և հրաման տուեալ ամենայն փութով խոշտանգանօք և տանջանօք չարչարել զայնոսիկ որք ոչ զոհիցեն մեհենի կռոցն զոր աստուածս անուանէին. և խորհեալ երանելին Յուղիտա զոր յաստուածային գիրս գրեալ է, եթէ տուք տեղի բարկութեան, որպէս զի մի յանկարծակի ըմբռնեսցի. և անտի ևս փախըստական գնաց 'ի Տարսոն քաղաք, որ է մայր քաղաքաց առաջին նահանգին Կիլիկեցւոց: Եւ որպէս թէ 'ի յուզմանէ ուրուք հասեալ 'ի վերայ նորա լիրբ և ժպիրհ դատաւորին Աղեքսանդրի, ըստ բազմապատիկ չարութեանն Դոմետիանոսի [2] առաւելեալ ևս չարութեամբ, և ըմբռնեալ զբարեյաղթող վկայն Յուղիտա, և զինքեան զորդին ունելով 'ի գիրկս իւր՝ զգեղեցիկ տղայն, զաստուածակոչ վկայն զսուրբն Կիրակոս, և կալեալ զնա անօրէնութեան սպասաւորքն ըստ գուշակելոյ օրինակին. և թողեալ զնա նաժշտացըն՝ փախեան, և կացեալ 'ի հեռաստանէ հայէին 'ի նա՝ տեսանել զինչ լինիցի: Եւ կացուցեալ զնոսա առաջի թագաւորական բեմին Աղեքսանդրի՝ հարցանէին զանունն և զբախտ և զաշխարհ: Համարձակեալ այնուհետև առաջի դատաւորին՝ զՔրիստոս անուն 'ի կիր արկեալ ասէր. Քրիստոնեայ եմ: Եւ սրտմտեալ

1. Մի օր. 'Ի Լիկոնիոն քաղաքի: 2. Մի օր. Դիոկղետիանոսի:

դատաւորին Աղեքսանդրի բազում պատահմամբք ստատեալ երանելւոյն Յուլիտայ։ Բայց ընդ կամաց իւրոց ոչ ինչ կարաց գործել։

Ապա հրամայեաց առ ինքն ածել, և զանլուր արհամարհելովք յանխնայ հարկանել, և զմանուկն հանել 'ի գըրկաց մօրն. և նա յորդորագոյն արտասուօք զլալ եղեալ[1] վասն գթոյ մօրն. դարձեալ հայէր 'ի նա երանելին մայրն լի ճգնութեամբ։ Յանձնեալ տարան զնա առ դատաւորն, և զմայրն ընդ հրամանի ամբարշտին դժնեայ անողորմ հարկանէին. և նա ոչ ինչ տայր պատասխանի, բայց բազում համբերութեամբ ասէր. Քրիստոնեայ եմ։ Եւ իբրև զանուշունչ ընդունէր զչարչարանսն, և նովին ձայնիւ առաւելու աղաղակէր, թէ՝ Քրիստոնեայ եմ։ Եւ դատաւորին առեալ 'ի գիրկս իւր զմանուկն սկսաւ գգուել, եդեալ 'ի վերայ ծնկաց իւրոց, կամէր համբուրել, և նորա 'ի մայրն հայեցեալ աքացելով առաւել ևս կեղէր զիշխանն, և զեղունսն իւր 'ի նմանէ 'ի բաց դարձուցանէր, և ձեռօք իւրովք հակառակէր ընդ նորա, և երկոքումբք ոտիւքն ճիրանաւքն իւրովք մագլցէր զերեսս դատաւորին. և իբրև ձագ տատրակի քաղցրաձայն զաղաղակեալն 'ի մօրէն ասէր, թէ՝ Քրիստոնեայ եմ. քանզի սովորութիւն է տղայական բնութեան այսպիսի անակնածութեամբ յանդուգն պատկել[2]. մինչև զայրանալ դատաւորին յոյժ իբրև ըզվայրենի գազան. քանզի ոչ է իսկ արժան զնոսա մարդիկ անուանել որք 'ի մարդկապէս գործոց օտար էին։ Բարկութեամբ որոտնեալ, իբրև զարիւնարբու գազան, կալեալ զոտից մանկանն 'ի բարձրաւանդակ բեմէ անտի զարկուցեալ զսուրբ մանուկն, և զանդիւն բաղդանի մրոյ առեալ գլուխն՝ ճեղքաւ[3] անհնարագէթ մարտիրոսին այսպիսի խոստովանութեամբ։ Եւ այնպէս ջարդեալ գլուխն, մինչև 'ի ցնդմանէ արեամբն լցաւ բեմն ուր նստէին. և 'ի ձեռս Աստուծոյ աւանդեաց զհոգին աստուածազգեաց մանկանն. քանզի հոգիք արդարոց 'ի ձեռին Աստուծոյ են։

Եւ իբրև ետես զայն սուրբն Յուլիտա՝ խնդութեամբ

1. Մի օր. [illegible] ելալ։
2. Մի օր. պողքել։
3. Մի օր. ճեղքեաց։

լի եղեալ ասէր. Գոհանամ զքէն, Քրիստոս, զի արժանի արարեր զորդին իմ կատարել և հասանել անթառամ պսակացն։ Եւ զայս լուեալ դատաւորն առաւել ևս զայրացեալ յինքեան, հրամայեաց զնա կախել և ուժգնապէս քերել, և 'ի կաթսայիցն որ լի էին եռանդամամբ ձիթով՝ առնուլ և արկանել զնովաւ։

Եւ քարոզքն աղաղակէին հրամանաւ բռնաւորին. Ողորմեա անձին քում և զոհեա աստուածոցն, զի մի իբրև զորդին քո մեռանիցիս։ Իսկ սուրբ աղախինն Քրիստոսի բարբառ համարձակութեամբ ասէր. Ես դիւաց ոչ զոհեմ, քանզի զՔրիստոս պաշտեմ զՄիածին որդին Աստուծոյ՝ որով զամենայն արար, և զՏէր Աստուած Հայր ամենակալ, և ընթանամ զհետ որդւոյն իմոյ աստուածակերտ մանկանն, զի նովաւ հանդերձ արքայութեանն արժանի եղէց։

Իբրև ետես դատաւորն զսուրբ վկային զհամարձակութիւնն և զանփոփոխելի խոստովանութիւնն որ 'ի Քրիստոս, եհատ 'ի վերայ նորա վճիռ՝ սրով զգլուխ նորա բառնալ, և զմարմին նորա և զորդւոյ նորա ընկենուլ 'ի տեղի մի մահապարտաց։ Եւ դահճացն հարեալ զայլ 'ի բերան երանելւոյն Յուղիտայ, և առեալ տարան 'ի սովորական տեղին կատարել զհրաման բռնաւորին։ Իսկ սուրբն աղաչեաց զդահիճսն զի թողացուցեն նմա սակաւ մի յաղօթս կալ, և խոնարհեալ դահճացն յաղաչանս նորա՝ սակաւ մի թողացուցին նմա. և նորա ծունր կրկնեալ ասէ այսպէս. Գոհանամ զքէն, Քրիստոս, որ կոչեցեր զորդին իմ յառաջ քան զիս կատարել, և արժանաւորեցուցեր զառժամանակեայ և զընդունայնութեան կեանս թողուլ, և յաւիտենական կենաց ընդ սուրբս քո արժանի արարեր. արա և զիս զաղախին քո արժանի մեծի պարգևացդ, զի մտից 'ի թիւ և 'ի համար իմաստնոց կուսանաց, 'ի յաւիտենական յանմահ հարսանիսդ. և օրհնեսցէ անձն իմ զՀայր ամենակալ Աստուած արարիչ ամենայնի, և զամենասուրբ Որդին և զՀոգին կենդանարար, այժմ և միշտ յաւիտեանս յաւիտենից։

Եւ դահիճն ձգեալ զսուրն եհատ զգլուխ երանելւոյն արտաքոյ քաղաքին. և ընկեցին զպատուական

մարմնոյն նորա՝ ուր էին նշխարք բարեկամաց վկայիցն Կի-
րակոսի:

Եւ կատարեցաւ աղախինն Քրիստոսի Յուլիտա և մեծափառ որդի նորա Կիրակոս, որ որ հնգեռամեան էր հասակաց ամաց: Եւ 'ի վաղիւ անդր եկեալ աղախնոյք նորա 'ի գիշերի և բարձին զնշխարս նոցա և եդին յայրի միում 'ի սահմանս Տարսոն քաղաքի, մինչև 'ի ժամանակս բարեպաշտ թագաւորին Կոստանդիանոսի. և մեռեալ աղախնոյն յառաջ քան զյայտնել սուրբ վկայիցն Քրիստոսի, և ճշմարտութեանն 'ի լոյս եկեալ, և եկեղեցեաց Քրիստոսի համարձակութեամբ պայծառացեալ: Այսպէս յայտնեցան նշխարք սուրբ վկայիցն ցուցանելով զանեղծն 'ի շնորհաց սուրբ Հոգւոյն. և ամենայն հաւատացեալք փափագելի յօժարութեամբ առին 'ի սուրբ նշխարաց վկայիցն 'ի բժշկութիւն անձանց:

Եւ արդ զայս ամենայն գրեցաք ճշմարտութեամբ նշանակեցի աստուածասէր անձին քում, զի ամենեցուն հաւատարիմ մարդոց, զի շինեսցին միտք ամենայն ճշմարտաց, և մի հայեսցին ընդ մանիքեական շաղփաղփանսն գրոյն այնորիկ, այլ այսմ ճշմարտութեանն հաւանել 'ի Քրիստոս: Ի ժամանակս բարեպաշտ թագաւորին մերոյ Յուստինիանու և սրբոյ հայրապետին մերոյ Զաքարիայ, բարեպաշտօն միտք և ճշմարտասէր նախանձու խնդիր արարին վասն վկայաբանութեան սրբոյն Գեորգայ և երանելւոյն Կիրակոսի, զոր մանիքեցւոց միաբանելին(?) բանիւք էր աղտեղեալ. և գտեալ զնա ոչ ուղղապէս, ստացեցին զսէ Թէոդորոս մեծ եպիսկոպոս և զՋենոն այր երևելի յաշխարհէ Սուրացւոց, և զՄարկիանոս ոմն քրիստոսասէր արիսուն և դպիր և նուիրակեա թագաւորին, որք եկեալ հասին 'ի գաւառն լիկաոնացւոց, և մեծաաշխատութեամբ խնդիր արարեալ 'ի գաւառին ուր նորքայն վկայեցին, և թագաւորական իշխանութեամբ քննութիւն արարեալ. վասն որոյ գտեալ զանեղծն, յորում այս առաջին վկայաբանութիւնս որ գրեալ էր 'ի քրիստոսասիրաց, որք ականատեսս եղեալ էին վկայութեան և չարչարանաց և մահու նոցա, որ եղև 'ի թագաւորութեանն Դիոկղետիանոսի և 'ի դատաւո-

րութեանն Աղեքսանդրի. զոր եդեալ պահելին 'ի պահարանի սրբութեան, 'ի սահմանս Տարոն քաղաքի. զոր բերեալ աստուածասէր Թագաւորին և բարեպաշտ հայրապետին, և աղօթս արարեալ գոհացան զմարդասիրէն Աստուծոյ վասն գիւտի ճշմարիտ վկայաբանութեանս այսորիկ, որ 'ի ժամանակս վերջինս շնորհեցաւ յԱստուծոյ առաջին վկայաբանութիւնն նոցա. և 'ի բաց ընկեցեալ զմանիքէական սուտ ստեղծաբանութիւն, գրեցին և առաքեցին ամենայն եկեղեցեաց զճշմարիտ վկայաբանութիւնս զայս. 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Կոդրատոսի:

Ի ժամանակս Դեկեայ կայսեր և Վալերիանոսի, 'ի բազում քաղաքաց յափշտակէին զքրիստոնեայսն 'ի մայրաքաղաքսն բռնաւորացն[1] և արկանէին 'ի բանտ. և ամենայն զգուշութեամբ պահէին և քարշէին յատեան. զի եթէ հաւանեսցին ուտել 'ի պիղծ կերակրոցն՝ առանց տանջանաց արձակեսցեն յիւրաքանչիւր գաւառ[2]: Բազում երկիւղ այնուհետև կայր 'ի վերայ քրիստոնէիցն յառաջնագոյն ասացեալ քաղաքին, ոմանք 'ի լերինս, ոմանք 'ի յագարակս թագչէին: Նահատակք առաքինիք և պիտանի ծառայք Աստուծոյ՝ քաջալերութեամբ 'ի քաղաքին շրջէին մեծաւ ուրախութեամբ, ասելով, թէ զիարդ արժանի լինիցին փառաւորել զԱստուած խոստովանութեամբ նորա մարդասիրութեան[3]:

Որ 'ի նոցանէ մինն անուն էր Կոդրատոս, յոյժ զարդարեալ հաւատով և գեղեցկութեամբ և բանիւ, և վայելուչ[4] յամենեսեան երևեալ, և աստուածպաշտութեամբ՝ որ գլուխ է ամենայնի, և եռանդոն հաւատով, մանաւանդ առ բանտարկեալս և առ զինուորս,

1. Միւս օր. պէրինթոսնէայս, և ածէին 'ի Նիկոմիդիա մայրաքաղաքն Բիւթանիացւոց:

2. Միւս օր. կերակրոց կռոց,... առյանկեսցին խորտակմանէ և յիւր գաւառն:

3. Միւս օր. նորա մարդասիրութեանն:

4. Միւս օր. և ազգաւ և մեծութեամբ վայելուչ:

տուեալ նոցա ինչս բազումս, զի շնորհեսցեն նմա կալանաւորաց եղբարցն որ 'ի բանտին էին՝ դարմանս տանել, և իւրաքանչիւր ումեք զարժանն խնամոց հատուցանել: Եւ առեալ համարձակութիւն՝ ոչ դադարէր մտանելոյ առ նոսա. և այնպէս յորդորէր զքաջասիրտսն և զյօժարսն՝ 'ի վկայութիւն Տեառն. աղաչէր յիշել զինքն անսպականս. իսկ զվատասիրտսն և զվհատեալսն՝ քաջալերէր և մխիթարէր մի երկնչել, այլ առաւել ուրախանալ. և ասէր թէ բազումք 'ի մարդկանէ ոչ հեշտեաւ ինչ, այլ մեծաւ աշխատութեամբ և տառապանօք ելին 'ի կենաց յայսցանէ, և ոչ առ 'ի ժամանակեայ կեանս հանգստեան ինչ պատահեցին, և անդ հանդերձելոցն ոչ ժամանեցին և ոչ եղեն արժանի: Իսկ որ վասն Աստուծոյ Ճգնեալ՝ բազում և մեծամեծ բարեաց առիթ լինի և 'ի ժամանակիս և 'ի հանդերձելումն, այս իրաց այսպիսի գործելոյ վասն հաւատոց նահատակութեան:

Յառաջ ելեալ այնուհետև բդեաշխն նահանգին այնորիկ, և հրապարակաւ յատենի նստեալ, հրամայեաց զառաջեաւ ածել զծառայսն Աստուծոյ: Եւ իբրև եկին կացին առաջի, ասէ ցնոսա բդեաշխն. Ասասցէ իւրաքանչիւր ոք 'ի ձէնջ զանուն իւր և զազգ իւր և զպատիւ իւր և զաշխարհ[1]: Իսկ երանելին Կոդրատոս անյագ աստուածպաշտութեամբն և ծարաւի ցանկութեամբն նոյնժամայն երթայր վաղվաղակի հասանել առ Տէր. և յառաջ մատուցեալ քան զեղբարսն ամենայն, վասն զի յետոյ կայր ամենեցուն, և առանց ուրուք բռնի հարկանելոյ յառաջ վազէր[2], երկուցեալ՝ թէ գուցէ ոք 'ի յառաջագոյն ձեռնարկելոց 'ի Ճգունս՝ վատասրտեալ 'ի տանջանացն ուրանայցէ. վասն զի տեսանէր զոմանս 'ի յեղբարցն գունատեալս և ընդարմացեալս 'ի բազմապատիկ տանջանացն, գուցէ թուլագոյնս[3] խորհրդովք. զինքն յառաջ մատուցանէր յօժարակամութիւն, որպէս զքաջ նահատակ և զպատուաւորն Քրիստոսի. և նախ քան

1. Միւս օր. և զազգն իւրոյ բնպատիւն և զիւր, և զաշխարհն:
2. Միւս օր. յառաջեաւ վազէր:
3. Միւս օր. և գուցէ նոքա թուլագոյն խորհրդովք:

զամենեսեան պատասխանի տուեալ ասէր. Քրիստոնեայք կոչիմք, այս է մեր անուն. իսկ պատիւ մեր ամենեցուն[1] և ազատութիւն՝ մի է, ծառայք եմք Յիսուսի Քրիստոսի երկնաւոր թագաւորին և անեղութին Աստուծոյ. և քաղաք մեր է երկնաւորն Երուսաղէմ, յորում բնակեցուցանէ Քրիստոս զընտրեալ զօրականս իւր. ահա լուար զամենայն: Իսկ բդեշխն զարմացեալ ընդ առնն համարձակութիւնն, ասէ ցդատաւորսն. Յառաջ ածէք զամբարհաւաճն զայն, զինչ արդեօք օգտիցէ նորա[2] ժուժկալութիւն յանդգընութեանն: Եւ նա ձեռնովն յայսկոյս և յայնկոյս արարեալ զերդաստան՝ յօժարութեամբ եկաց առաջի, և ձգեալ զձեռն՝ ասէ ցբդեշխն. Ձեռնակալ յօժարութեամբ կամ առաջի քո, ով բդեշխ, յառաջնորդիկ եղեալ հօրն քում սատանայի. ես պատրաստ եմ առ ամենայն հնարս՝ որ 'ի վերայ իմ գան 'ի քէն: Արդ արա զինչ և կամիս, զի գիտասցես 'ի նմին իսկ 'ի փորձոյն՝ եթէ Քրիստոսի զինուորքն անյաղթք են: Քանզի առեալ մեր զկնիք նորա, կամք ահաւասիկ պատրաստք պատերազմել ընդ մեքենայս քո:

Եւ բդեշխն ասէ. Ասա ինձ, ով ապաշնորհ դու, նախ զանուն քո և զգաւառ: Կոդրատոս ասաց. Լուար յառաջագոյն թէ քրիստոնեայք եմք, այլ զգաւառն մեք ոչ գիտեմք, քանզի ծառայք եմք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Բդեշխն ասէ. Չէ արժան քեզ զանձն քրիստոնեայ կոչել, վասն զի սպանանէ զքեզ հրամանն թագաւորին. այլ զի տեսանեմ զքեզ այր իմաստուն և գեղեցիկ, ուստի և կարծեմ թէ 'ի մեծամեծաց տոհմէ իցես. հաւանեաց ինձ և ես գրեցից վասն քո առ թագաւորն, և եղէց քեզ առիթ դատաւորական իշխանութեան, միայն թէ զաստուածոցն զոհասցիս: Կոդրատոս ասաց. Մի խաբանէր[3], ով բդեշխ, չեն բազում աստուածք, այլ մի Աստուած Հայր, յորմէ ամենայն ինչ, և մի Տէր Յիսուս Քրիստոս՝ որով ամենայն և մեք նովաւ: Բդեշխն ասաց.

1. Միւս օր. այս է անուն և պատիւ ամենեցուն մեր, ազատութիւն մի է:

2. Միւս օր. օգտիցէ սմա յանդըգնութիւն ժուժկալութեանն:

3. Միւս օր. Մի խաբանէք:

Են և բազում աստուածք, այլ Թագաւոր երկնաւոր աստուածք են, որոց հաւանել պարտիս և երկիր պագանել։ Իսկ սուրբն Կոդրատիոս պատասխանի անէր զօլմերական[1] բանին. Զէ բարիոք բազմաթագաւորութիւնն, մի Թագաւոր լիցի։ Եղեաշխն ասէ. Զմիսրն ես չտեսե՞ր, այլ ընդ այդ տուն ևեթ նայեցար։ Կոդրատիոս ասաց. Զո՞ր։ Եղեաշխն ասաց. Զոր վասն Պիսիդոնչնի ասէ Ովմերոս, թէ՝ ժողովեաց զամպս, խռովեաց զծով ամենայն հողմովք, ամպովք ծածկեաց, ահագին որոտաց Հայր աստուածոցն 'ի վերուստ, եկն Պիսիդոնն և շարժեաց զերկիր և զՏրովացւոց[2] քաղաքն, և զնաւս Աքայեցւոց։ Նաև և վասն Արամազդայ ասաց, թէ որչափ քաջութիւնս արար. տեսանես զմեծութիւն նորա։ Կոդրատիոս ասաց. Որքան ասաց վասն նորա Ովմերոս՝ Ճշմարիտ ասաց թէ սուտ։ Եղեաշխն ասաց. Ճշմարիտ։ Կոդրատիոս ասաց. Որ վասն արուագիտութեան և շնութեան և ամենապիղծ և գարշելի մոլար անառակութեանն ասաց[3], պա՞րտ է հաւատալ իբրև Ճշմարիտ ասացելոց, որ աստուածոց չվայելէ այլ մոլեկանաց և պղծոց։ Ես վասն ձեր ամաչեմ, զի թողեալ զԱստուած՝ նման դիւաց պղծոց երկիր պագանէք[4]. և եթէ կամիս 'ի ձերոց իսկ բանաստեղծաց հաւանեցուցանեմ՝ թէ և դիք են գարշելիք։ Եղեաշխն ասէ. Դու լռեալ սկսար, և ես կրնչիմ թէ դուցէ ցասիցէ ինձ Թագաւորն, վասն զի թոյլ ետու քեզ խմով իշխանութեամբս[5] այսպէս բարբառել. այլ արդ բառնամ վաղվաղակի զայդպիսի համարձակութիւն քո։ Կոդրատիոս ասաց. Զիմ համարձակութիւնս և ոչ Թագաւորն[6] քո և ոչ այլ ոք կարասցէ բառնալ յինէն։

Յայնժամ Եղեաշխն հրամայեաց մերկացուցանել զնա և պրկել 'ի վերայ տախտակի, և հարկանել քրքովք և հարցանել, թէ՝ Ասա զանուն քո։ Եւ նորա ոչ տուեալ պատասխանի. ասէ ցպռնապանսն Եղեաշխն. Զի՞նչ կո-

1. Միւս օր. պղծերական բանին։
2. Միւս օր. զՏրովացւոց։
3. Միւս օր. անառակ մոլորութեանն։
4. Միւս օր. նմանաբնեան պղծոց դիւաց երկիր պագանէք։
5. Միւս օր. խմով երկայնմտութեանս այդպէս։
6. Միւս օր. ոչ դու և ոչ թա․

չէ։ Եւ նորա ասէն. Կոդրատոս, այլ ես 'ի մեծէ տոհմէ եմ[1]։ Բղեւաշխն ասէ. Խնայեցէք 'ի դա, և խանդենցէք զդա 'ի փայտէդ. ասէ ցնա. Ո՛վ այր դու, զի՞նչ արարեր զայդ, թշնամանել ասուր զաստուած քո։ Եւ կոչեաց զնա հաւպ առ ինքն և ասէ ցնա. Կամեցայ հաւանել մեզ, մի զաստուած քո և զաջղն անարգեր կրօնիւք քրիստոնէից՝ յոր պատրեալ ես։ Կոդրատիոս ասաց. Ընտրեցի ընկեցիկ լինել 'ի տան Աստուծոյ մանաւանդ քան բնակել յարկս մեղաւորաց։ Բղեւաշխն ասէ. Հաւանեա ինձ և զոհեա աստուածոցն, զի պատուականս ես եւ մեծի հաւանեալեցուց ծերակուտին, զի մի հրով զքեզ որ 'ի չարչարանաց մեռցիս։ Զհրամանս թագաւորաց և զմեծ սինկղիտոսին գիտես թէ քանի բիւրս են արանց քաջաց, հաստատեցին զի որ կեալ 'ի քրիստոնէիցն[2]։ Կոդրատիոս ասաց. Երանելի է այր որ ոչ գնաց 'ի խորհուրդս ամպարշտաց և 'ի ճանապարհս մեղաւորաց ոչ եկաց, և յաթոռս ժանտից ոչ նստաւ։ Բղեւաշխն ասաց. Մի այլաբաներ զքեզ խաբելով, ով Կոդրատիէ. քանզի մտադրեա 'ի վերայ անձնոյն քրիստոնէից կայ հրամանս այս, թէ ազգաւ որ իցէ և եթէ մեծատուն, եթէ գձուձ և եթէ պատուականն, ոչ յոք խնայէ ատեանս։ Կոդրատիոս ասաց. Այդպէս է, քանզի և աստուածեղէն գիրն ասէ, եթէ՝ Ոչ ծառայ և ոչ ազատ, ոչ մեծատուն և ոչ տնանկ, ոչ խուժ և ոչ սկիւթացի, ոչ եղլենացի և ոչ յուդայեան, քանզի ամենեքին մի եմք 'ի Տէր։ Արդ աղաչեմ զքեզ, զհրամանն թագաւորացն քոց և զսինկղիտոսին կատարեսցես զիս. քանզի ես քրիստոնեայ եմ և ազգ իմ և պատիւ իմ առ Տեառն իմում[3] որ ոչչանք պահէ զպայծառութիւն իմ, և ոչ առ մարդկան՝ որ այսօր է և վաղիւն ոչ ևս է։ Բղեւաշխն ասէ. Հաւանեա ինձ և զոհեա, և վայելեա 'ի բարութիւն կենացս և 'ի պայծառութիւն լուսոյս այսորիկ։ Եւ զայս ասացեալ արատաւորաց բղեւաշխն մեծաւ հաւատանօք, և վարշամակաւն ընձեր զերեսն։ Իսկ քաջն Կո-

1. Միւս օր. այլ և մեծէ տանէ ... 'ի ... ։ ... է։
2. Միւս օր. որ հաստատեցին է
3. Միւս օր. առ Տէր իմով է։

դրատիոս ասաց. Մի՛ լինի զդժնդակ վիշապին զխորամանկութիւնն և զաեղծարար մարդասպանի առաջի արկանել զարտասուս. դայլ յափշտակող, ոչ կարես յափշտակել զծառայս Աստուծոյ: Մաքսիմոս դատաւորն ասաց. Ա՛յ չար այր, տէր իմ մեծավայելուչ ողորմի քեզ և դու թշնամանես զնա: Կոդրատիոս ասաց. Ձինքն լացցէ և զօր ծննդեան իւրոյ, քանզի ես ոչ եմ լալոյ արժանի. այլ դու ո՛վ ես որ առաջի նորա բարբառիս. շատ է մեզ բդեաշխդ, ապա եթէ և դու կամիս դատել՝ Տէր խափանեսցէ զքեզ: Աստերիոս վաճառականն ասաց. Ի բախտ քո երդուեալ, տէր իմ բդեաշխ, եթէ զդա այդպէս թողուս՝ ոչ ակնածէ զինքնակալ թագաւորն թշնամանել և զաստուածս հայհոյել, և ածել 'ի վերայ մեր վտանգ մեծ: Կոդրատիոս ասաց. Բարիոք ասաց աստուածեղէն գիրն. Ընդէ՞ր ամբարհաւաճեցան հեթանոսք և ժողովուրդք խորհեցան 'ի սնոտիս. յանգիման եղեն թագաւորք երկրի և իշխանք ժողովեցան 'ի միասին զՏեառնէ և զօծելոյ նորա. քանզի և ահա այժմ յամպարիշտ և 'ի մնոտի իշխանացս դատի Քրիստոս: Բդեաշխին ասէ. Մերկացուցէք զամբարհաւաճդ զայդ և դարձեալ հարէք զի հնազանդեսցի տերանց մերոց թագաւորաց:

Իսկ երանելին 'ի տանջանսն գոհանայր զՏեառնէ և ասէր. Փառք քեզ, Տէր Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս, զի արժանի արարեր զիս զանարժանս և զմեղաւորս վասն քո սուրբ անուանդ զայս չարչարանս կրել. զի և ես թոսակից եղէց ծառայից քոց. գոհանամ զքէն, Տէր, և առաջի անկեալ աղաչեմ զքեզ Աստուած իմ, կատարեա զընթացս իմ անուամբ քով սրբով, կնքեա զխոստովանութիւնս իմ շնորհօք սուրբ Հոգւոյդ. պարգևեա ինձ միտս հանճարեղս և անխոտորնակ հաւատս. իմաստացո զիս անչափ իմաստութեամբդ քով. պահեա զիս աջով քով, Բարձրեալ. այժմ է ժամանակ փրկութեան և օգնութեան. այժմ է ժամանակ խոստմանց քոց, ընկալ զաղաչանս իմ, զի և յիս փառաւորեսցի սուրբ անունդ քո. կատարեա զնկատումնս իմ, յաջողեա զյօժարութիւնս իմ, մատո զիս առ Հայրն քո. խոստովանեա զիս առաջի Նորա, Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս:

Իսկ դահճացն յօգնեալ 'ի հարկանելն, և հինգ անգամ փոխեալ, 'ի վեր քան զԹիւ յարեաւ ոչ որբոյ վկային, և արիւնն իբրև զգետ իջանէր հանդերձ մարմնովքն: Այնէ ցնա բդեաշխն. Հաւատա՞ս զանձն այժմ յաստուածն: Իսկ երանելին Կոդրատոս ասաց. Կուռք հեԹանոսաց ոսկի և արծաԹ են, գործք ձեռաց մարդկան. բերան ունին և ոչ խօսին, ականջս ունին և ոչ լսիցեն, ունչս ունին և ոչ հոտոտեսցին, ձեռս ունին և ոչ շօշափեսցեն, ոտս ունին՝ և ոչ գնան, և ոչ բարբառեսցեն կոկորդք[1] նոցա. Նմանն նոցա եղիցին արարիչք նոցա և ամենայն յուսացեալքն 'ի նոսա: Պրեսիոս բդեաշխն ասաց. Կարծեմ խաբել զմեզ, զի այդպէս խաւարային խօսիս, հաւանեաս ինձ և զոհեա աստուածոցն: Սուրբն Կոդրատոս ասաց. Որովհետև լցեր քեզ խաւար Թուլի և Ճշմարտութիւնն մոլորութիւն, պայծառ և յայտնի բանիւ լուր. զկուրութիւն լիցի քեզ, եԹէ զաստուածս քո ես ոչ պաշտեմ, և հրամանի կայսեր և անօրէնութեանն ոչ հաւանիմ. արդ զոր ինչ կամիս առնել՝ արա վաղվաղակի, և յուղարկեա զիս առ երկնաւոր Թագաւորն: Բդեաշխն ասաց. Մեծ անամօԹութիւն արկանէ 'ի քեզ Ճակատագիրն քո. աստուածովքն, զի ոչ խնայեցից 'ի քեզ, այլ նոր օրինակ տանջանօք և դառն մահուամբ սատակեցից զքեզ:

Եւ այնուհետև տարաժամեալ աւուրն՝ հրամայեաց զամենայն կալանաւոր քրիստոնեայսն 'ի բանտ արկանել: Տանէին ընդ նոսա զերանելին Կոդրատոս, և մինչ խեցի տարածեալ և զսուրբն 'ի վերայ արկել, և վէմ մի մեծ 'ի վերայ լանջաց նորա դնել, և զոտս նորա 'ի կոճեղս անցնել ընդ չորս ծակս, և շղԹայս 'ի պարանոց նորա արկանել. և լինէր 'ի բազում աւուրս: Իսկ երանելին Կոդրատոս իբրև արդարև քաջ նահատակ, բարեպաշտութեամբ և ժուժկալութեամբ համբերէր դառն և անողորմ տանջանացն, և ոչ փոխէր 'ի հաւատոցն Քրիստոսի: Եւ չու արարեալ բդեշխին 'ի Նիկիացւոց քաղաքն՝ հրամայեաց և զսուրբ վկայն ընդ իւր տանել. մտեալ 'ի քաղաքն ետ ածել զսուրբն

1. Միւս օր. կոկորդքն... Պէրէնիոս:

զառաջեաւ։ Իսկ սուրբքն դային մեծաւ ուրախութեամբ, ընդ որս և երանելին Կոդրատիոս, իբրև զառաքինի զօրավար պանծացեալ յիւր զօրութիւնն՝ 'ի Ճակատամարտ մտեալ փայլուն սպառազինօք, խոժոռս հայի 'ի պատերազմն ահանգին, ահագին[1] երեսս ցուցանելով պակուցանէր զգունդս թշնամեացն. այնպէս և նա իբրև զգեղեցիկ ինչ և զպատուական զարդ ըզկապանսն զինքեամբ արկեալ՝ հրճուէր և ուրախանայր, և առաջի կացեալ. մինչև զարմանալ Հելլենացւոց փիլիսոփայիցն ընդ քրիստոնէից ժուժկալութիւնն և համբերութիւնն, և ասէն. Արդարև մեծ են հաւատք քրիստոնէից և առաջիկայ յոյս նոցա. վասն որոյ և զայս համբերեալ չարչարանօք և վշտօք, և բազումք 'ի նոցանէ հաւատացին 'ի Տէր։

Եւ իբրև կացուցին զսուրբսն առաջի իշխանին, հրամայեաց յառաջ ածել զսուրբն Կոդրատիոս. և կացեալ նորա առաջի ատենին, ասէ ցնա բդեաշխն. Զոհեա աստուածոցն, Կոդրատիէ։ Եւ սուրբն Կոդրատիոս ասաց. Ծառայ եմ Քրիստոսի, որ ասաց մարգարէիւն. Աստուածք որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն։ Բդեաշխն ասաց. Հաւանել պարտ է հրամանաց թագաւորացն և ոչ Քրիստոսին՝ զոր ասեսն[2] Աստուած։ Կոդրատիոս ասաց. Ես թագաւորին իմում Քրիստոսի հաւանիմ և ոչ մարդկան, որ ոչ գիտեն զԱստուած. աղօթս վասն նոցա առնել գրեալ է մեզ՝ այլ զոհել նոցա ամենևին ոչ. քանզի զինչ օգուտ առնէք[3] դուք կայսեր՝ եթէ զոհէք պիղծ կռոցն, այլ և բազում ևս վնասէք և նախ զանձինս։ Բդեաշխն ասաց. Եթէ աղօթս առնես վասն թագաւորին՝ պարտ է և հրամանաց նորա լսել և հնազանդ լինել, քանզի գրեալ է ձեզ՝ հատուցանել զկայսերն կայսեր և զԱստուծոյն Աստուծոյ։ Կոդրատիոս ասաց. Զամենայն պատշաճական պարտսն որ յերկրէ՝ որ ինչ պարտ էր՝ լցի կայսեր, փութամ և Աստուծոյ իմոյ լնուլ զամենայն բարեպաշտութիւնս որ 'ի նա։ Մեզ քրիստոնէիցս հրամայեաց թագաւորն կամ զոհել կամ մեռանել. և մեք

1. Միւս օր. խոժոռս հայէր 'ի պատերազմողսն, եւ ահագին։

2. Միւս օր. որ ասէն։

3. Միւս օր. զինչ առնէք։

պատրաստ եմք վասն խոստովանութեանն որ 'ի Քրիստոս, ոչ միանգամ մեռանել այլ բիւր անգամ։ Բդեաշխըն ասաց. Տեսանե՞ս թէ որչափ քրիստոնէից բազմութիւնք զոհեցին աստուածոցն։ Կողբատիոս ասաց. Ես առաւել քան զնոսա ամենեսեան բաւադոյն և իմաստադոյն եմ՝ եթէ ոչ զոհեմ։ Բայց սակայն ո՞ր են որ զոհեցինն, կամէի տեսանել զնոսա։ Յայնժամ բդեաշխն հրամայեաց ածել զնոսա առաջի նորա. և իբրև եկին ուրացեալքն՝ աշուցեալ ընդ նոսա զայրագին ցասմամբ երանելին Կողբատիոս, ասէ ցնոսա. Հէք և ամենաթշուառք, վասն որո՞յ անցիք[1]՝ այդչափ վաղվաղակի սատանայի մատնեցիք զձեզ, լքեալ զկագըն ձեր և ուրացեալ զՏէր Յիսուս Քրիստոս՝ որ վասն մերոյ փրկութեան փրկանք եղեալ գնեաց զմեզ արեամբն իւրով. ո՞չ ուսարուք զմեռանելոյ յաղթութիւն և զմիւսանգամ գալուստն Քրիստոսի՝ հանդերձ փառօք և հրեշտակական զօրութեամբ, դատել զարդարս և զմեղաւորս, և տանել զարդարսն 'ի կեանսն յաւիտենից, և զմեղաւորսն 'ի հուրն յաւիտենից և 'ի խաւարն արտաքին՝ ուր որդն ոչ վախճանի, և լալումն և կրճտումն ատամանց։ Զիա՞րդ պատասխանի տայցէք 'ի վետանգի աւուրն այնորիկ, յորժամ զօրք հրեշտակաց երկիւղիւ և դողութեամբ կայցեն առաջի, սակայն տեսանել զմեզ և զահագին ատեանն։ Բացէք զաչս սրտից ձերոց և ծաներուք, թէ ուստի՞ անկերուք. յաւիտենից թագաւորն թողէք և անպիտան ծառայի[2] վաճառեցայք, որ զՏէրն իւր արտաքոյ դնել՝ հարկանէ զծառայակիցն իւր և սպանանէ, զոր Տէրն եկեալ կորուսցէ ընդ մէջ և զմասն նորա ընդ անհաւատս դիցէ։ Գիտացէք թէ զի՞նչ գործեցիք յառժամանակեայ տանջանաց երկուցեալք և 'ի յաւիտենից տանջանաց զձեզ մատնեցիք. դուք ձեզէն տեսջիք զկենեղացն ձեզ յարդար դատաւորէն. ո՞չ լուարուք ձայնին որ ասաց, թէ՝ Մի՛ երկնչիք յայնցանէ որ սպանանեն զմարմին և զոգի ոչ կարեն սպանանել, այլ երկերուք մանաւանդ յայնմանէ որ կարող է զմարմին և զոգի կորուսանել 'ի գեհենի։

1. Մխ. օր. վասն որո՞յ յանցիք։ 2. Մխ. օր. անպիտան ծառայի։

Digitized by Google

Զայս իբրև ասաց երանելին Կոդրատիոս, միաբան ամենեքեան ձայնիւ մեծաւ աղաղակէին հանդերձ արտասուօք և ասէին. Երկեաք, տէր, 'ի տանջանաց և խաբեցաք իբրև զանբան անասունս, և իբրև զոչխարս 'ի մէջ գայլոց օձտեալք[1]. ածին փակեցին զմեզ մեղքն մեր, կամեցեալ մեր կեալ զժամանակեայ կեանս, և մեռաք զյաւիտենականին. և զի՞նչ գործեսցուք այսուհետև թշուառականքս' ոչ գիտեմք: Իսկ երանելին Կոդրատիոս լցեալ մեծաւ ուրախութեամբ 'ի վերայ դարձի նոցա, և տեսեալ զարտասուս նոցա' ասէ ցնոսա. Քաջալերեցարուք, եղբարք, քանզի ագնուագութ է և ողորմած Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, անոխակալ և գթած. հանդերձ բազում արտասուօք անկերուք առաջի նորա, կացէք և այժմ հաստատուն 'ի խոստովանութիւն Քրիստոսի, և իւրով արեամբն իւրաքանչիւր որ 'ի ձէնջ սրբեսցի 'ի մեղաց. թէ մարմնով երբեմն հերքեցարուք, այլ այժմ արի խորհրդովք յաղթեցէք:

Իսկ նոցա կական բարձեալ լացին մեծ ժամս, և ընկեցեալ զինքեանս յերեսս 'ի վերայ երկրի, և հող 'ի գլուխ եդեալ' ծեծէին քարամբք զկուրծս իւրեանց, և այնչափ եղև սոսկալի տեսիլն' մինչև ոչ զքրիստոնեայսն ոգալ[2] ընդ նոսա այլ և զնոսին իսկ զհեթանոսս և զանողորմ զինուորսն, մինչև կարծել թէ անշունչ քարինքն լան և ողբան ընդ նոսա. քանզի ամենայն քաղաքն հիացեալ ընդ ձայն կականին, ժողովեցան 'ի տեղին բազմութիւն արանց և կանանց և մանկտւոյ, Հրէից և հեթանոսաց և քրիստոնէից' որք 'ի թագստեան էին, մինչև լնուլ զհրապարակսն և զփողոցսն և զտանիսն բազմութեամբն: Իսկ բդեաշխն բարկացեալ ընդ այն, հրամայեաց կախել զերանելին Կոդրատիոս և քերել, և ջահս մատուցանել 'ի կողս նորա: Իսկ քաջն Կոդրատիոս անփոյթ արարեալ ըզտանջանսն' մեծաւ համարձակութեամբ քաջալերէր զնոսա և ասէր. Այդպէս բարիոք է, եղբարք, աղօթեցէք յերկար առ Տէր, քանզի ողորմած է' լսէ ձեզ: Եւ նոցա ասացեալ, թէ' Զեմք արժանի անուանել

1. Միւս օր. Իբրև ոչխարս 'ի գայլոց օձտեալք:

2. Միւս օր. ոչ զքրիստոնէայսն ըգալ:

զսուրբ անունն Քրիստոսի, վասն զի Թշնամանեցաք զնա։ Այլ զօրացուցանէր զնոսա սուրբ վկայն և ասէր. Կարդացէք, եղբարք, կարդացէք, բարերար է Տէրն մեր և Աստուածն. մերձենայ առ այնոսիկ որ կարդան առ նա 'ի յօգնականութիւն. մի՛ յուսահատիք, եղբարք, մօտ առ իս եկայք, և քաջալերեցարուք և յուսացարուք 'ի Տէր։ Եւ նոցա ընթացեալք անկան առաջի նորա ուժգին հառաչանօք. լային և ամենայն բազմութիւնն որ 'ի տեսարանն էին[1]։

Իսկ սուրբն Կոդրատիոս զաչս 'ի յերկինս համբարձեալ գոչէր հանդերձ արտասուօք և ասէր. Տէր Աստուած մեծ և ահաւոր, բարերար և ազնուագութ, որ զՄիածին որդիդ քո զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս ծագեցեր մեզ արեգակն արդարութեան, և լուսաւորեցեր զմեզ յառաջագոյն զխաւարեալքս, և նովաւ զքեզ հաշտեցուցեր ընդ մեզ, և նովաւ կոչեցեր զմեզ յառաջագոյն զխաւարեալքս 'ի կոչումն սուրբ, ողորմած, գթած, երկայնամիտ և բազումողորմ և ճշմարիտ, որ զանց առնես զմեղօք, և ջնջես զամբարտաւանութիւնս մեր. վասն առաւել մարդասիրութեան քո, Տէր, արտասահման արա զնախաչարն և զմարդասպանն, զբարիատեացն և զնախանձոտն սատանայ, զհայրն կռոց և զառաջնորդն խաւարի. և ընկալ զզօրականքս քո՝ որ առ սակաւ մի գթեցին որոգայթիւքն սատանայի, և այժմ ապաւինեցան 'ի քո ամենազօր բարերարութիւնդ. մի՛ բարկանար նոցա որպէս ապստամբաց. այլ զի Թէպէտ և յամառեալ՝ կային անփոփոխք[2]. և եթէ հաշտութեամբ ընդունիս զնոսա՝ ընկալ և զիմ մեղաւորիս պատարագս, և արժանի արա զնոսա խառնիլ յերկնաւոր և ճշմարիտ գունդն քո, և ցոյց նոցա նշան 'ի բարութեան, զի ոչ գարշեցար այլ ողորմեցար և ընկալար զապաշխարողսն։ Տէր Յիսուս Քրիստոս, լուր ինձ ծառայի քում և փոխանակ ընդ նոցա առ զիմ զհոգիս, զի փառաւորեսցի սուրբ անուն քո յաւիտեան։ Եւ ամենայն եղբարքն միանգամայն ձայնիւ մեծաւ առաքեալ զամէնն, յանկարծակի

1. Միւս օր. որ 'ի փէան էջէալ էին։

2. Միւս օր. Թէպէտ և յամռ, ուկային կային անփոփոխք։

զամբարքն շիջան, և ձեռք դահճացն լուծան և ամպ լուսոյ 'ի վերայ սրբոցն երևեալ և խաւար սաստիկ, և ծուխ դժնեայ 'ի վերայ բդեշխին և հեթանոսացն տարածեցաւ. մինչև յահէ անտի հիանալ բդեշխին յատենի անդ և ամենեցուն որ ընդ նոսա. քանզի կարծեցին թէ քաղաքն կործանելոց է։ Եւ յետ բազում լռութեան եղելոյ՝ հրեշտակաց ձայն լսելի եղև, որք օրհնէին և փառաւորէին զԱստուած, մինչև ամենայն քրիստոնէիցն հաւատալ՝ եթէ մեծ ուրախութիւն եղև յերկինս 'ի վերայ դարձելոցն յապաշխարութիւն։ Եւ յետ երկուց ժամուց անցանելոյ, առ սակաւ սակաւ խաւարն լուծանէր, և տեսանէին հեթանոսքն զլոյսն որ զսրբովքն. իսկ որք յամպարշտութիւնն էին, սկսան մեծաւ ձայնիւ և լալով գոչել առ Աստուած և ասել. Մեղաք, Տէր, քաւեա զմեղս մեր. անօրինեցաք հաշտեա ընդ. մեզ։ Եւ 'ի միտս իւր եղեալ բդեաշխն՝ հրամայեաց զամենեսին զնոսա արկանել 'ի բանտ, և պահել զգուշութեամբ։ Եւ հրամայեաց զերանելին Կոդրատոս իջուցանել 'ի փայտէն և պահել ընդ նոսա, քանզի զայնչափ ժամանակս կախեալ կայր առաքինի նահատակն. և ըզգուշանալ հրամայեաց նմա առաջին օրինակաւն. իսկ բազմութիւն քաղաքին երթայր զկնի սրբոցն։

Եւ 'ի միւսում աւուրն նստեալ յատենի բդեաշխն՝ հրամայեաց ածել զնոսա զառաջեաւ, և հարցեալ և քննեալ ճշմարտութեամբ, և գիտացեալ զընդդիմասացութիւն նոցա և զանփոփոխ յօժարութիւնն, հրամայեաց կապել զամենեսեան և յիւրաքանչիւր գաւառ տանել, և կենդանւոյն այրել։ Եւ սուրբքն երթային մեծաւ ուրախութեամբ փառաւորելով զԱստուած և գոհանալով 'ի վերայ անակնկալ փրկութեանն։ Իսկ զերանելին Կոդրատոս հանդերձ ընկերօք ոմամբք հրամայեաց յառաջագոյն տանել յՀելլեսպոնտոն. և բազմութեան սրբոցն ըստ հրամանի իշխանին երթեալ յիւրաքանչիւր գաւառ՝ կատարեցան 'ի Քրիստոս։

Եւ բդեշխին եկեալ 'ի քաղաքն Ապամացւոց և զոհեալ պարշելի կռոցն, հրամայեաց զառաջեաւ ածել զսուրբ վկայսն. և նոքա յառաջ քան զամենեսին ա֊

ծին զերանելին Կոդրատիոս։ Ասէ ցնա բդեաշխն. Զոհեա այսուհետև աստուածոցն և բուժիս 'ի հանդերձելոց քեզ տանջանացդ՝ եթէ տակաւին յամառիս։ Կոդրատիոս ասաց. Քրիստոնեայ եմ և ոչ զոհեմ դիւաց։ Եւ տեսեալ բդեշխին զամենայն մարմինն նորա քանցեալ՝ զարմանայր և ասէր. Այլ զինչ ես մատուցից բանամահիս այսորիկ։ Իսկ զօրականացն տարակուսեալ 'ի պատասխանւոյ, քանզի տեսանէին եթէ ոչ ես կարէր զօրել մարմին նորա տանջանաց, նա հրամայեաց բերել քուրձ և արկանել զնա 'ի ներքս, և լընել խորափիտ մի և անդ ընկենուլ, և անտի տաւարք ծեծել զնա. և յետ ժամու միոյ հրամայեաց հանել զնա 'ի քրձէն, քանզի համարէր թէ մեռաւ։ Իսկ նորա յարուցեալ եկաց առաջի նորա. ասէ ցնա բդեաշխն. Զի՞ ես զգացեր տանջանացդ։ Իսկ սուրբ նահատակն գոհանայր զԱստուծոյ և ասէր. Փառք քեզ, Տէր Յիսուս Քրիստոս. քանզի նետք տղայոց եղեն վէրք նոցա; և տկարացաւ 'ի նոսա 'զօրութիւն նոցա. դու ես որ զօրացուցեր զիս, Աստուած իմ, 'ի փառս քոյոյ զօրութեանդ։ Եւ բարկացեալ բդեաշխն ասէ ցնա. Զամենայն անդամս քո յօշյօշ արարից, թշուառական, թէ և 'ի կախարդութիւն քո վստահես։ Կոդրատիոս ասաց. Օրհնեալ է Տէր Աստուած իմ։ Հրամայեաց բդեաշխն դարձեալ տանել յաստաջագոյն 'ի Կեսարիա Եղեսպոնտացւոց. և իւր անդր երթեալ՝ զԱպամեայ օրինակն և անդր գործեաց առ գարշելի դևսն։ Հրամայեաց և զերանելին Կոդրատոս զառաջեաւ ածել, և հարցանէր զնա եթէ զինչ կամեսցի. և գիտացեալ զհաստատութիւն սրբոյ վկային՝ ասաց. Շատացիր այսուհետև տանջանօքդ զոր կրեցեր, և մատուցեալ զոհեա աստուածոցն։ Իսկ երանելին Կոդրատիոս ասաց. Վասն զի խաղացեր ընդ իս տանջանօքս այսուքիւք, կարծեցես արդեօք եթէ հաւանեցիմ քեզ։ Յայնժամ հրամայեաց բդեաշխն պրկել զնա 'ի վերայ քարանցն, և դնել 'ի վերայ ձեռաց և ոտից նորա վէմս մեծամեծս և հարկանել զնա քրքօվք յերկար։ Իսկ երանելին 'ի տանջանսն սաղմոսէր և ասէր. Բազում անգամ մարտեան ընդ իս 'ի մանկութենէ իմմէ, և ինձ ոչ զօրեցին. 'ի վերայ ողին իմոյ հարկանէին մեղա-

ւորք։ Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն, բդեաշխն ասաց. Ծեծեսցի յերկար՝ վասն զի ոչ զգաց։ Կոդրատոս ասաց. Հա՛ր, հա՛ր զմարմինս, զոր համարիս տանջել. քանզի զոգիս՝ որպէս ոչ գիտես՝ ուրախ առնես։ Բդեաշխն ասաց. Զարի դեռ տիրեցեր, ով թշուառական։ Կոդրատոս ասաց. Ի փրկիչն իմ Քրիստոս երդուեալ, և առաւել չարի, և ոչ միոյ միայն և այլ ամենայն զօրութեանն նորա տիրեալ է Յիսուսի Քրիստոսի Տերամբ իմով. նմա փառք յաւիտեանս։ Եւ բազմութեան եղբարցն առաքեալ զամէնն։

Բարկացեալ յոյժ բդեաշխն և թողեալ զերանելին Կոդրատոս, հրամայեաց զերկուս ոմանս 'ի նոցանէ ունել և կախել և քերել, զՍատոռնինոս և զՌուփինոս, և կախել զնոսա զմիոջէ փայտէ։ Յայնժամ քերեցին եղնգամբք՝ մինչև սկսան ներքին անդամք նոցա վայթել. իսկ նոքա 'ի տանջանսն այլ ինչ ոչ բարբառէին, բայց միայն աղաչէին զսուրբն Կոդրատոս և զամենայն մնացեալ եղբարսն՝ աղօթս առնել վասն նոցա։ Չկնի և ինքեանք իսկ երանելիքն յաղօթս կային և ասէին. Տէր Յիսուս Քրիստոս, որդի Աստուծոյ բարձրելոյ, առաքեա և մեզ զօր 'ի քէն օգնականութիւնդ և պաշտպան լեր խոնարհ ծառայից քոց, Աստուած մեր, և տուր մեզ համբերութիւն և յաղթութիւն մինչև իսպառ։ Եւ յետ բազում ժամուց իբրև ոչինչ ետուն պատասխանի, քանզի 'ի սաստիկ տանջանացն խօսել իսկ ոչ կարէին, յայնժամ բդեաշխն հրամայեաց առնուլ և տանել 'ի պողոտայն որ հանէ յԾղեսպոնտոս, և անդ սրով սպանանել. և այնպէս երանելեացն վախճանեալ։ Այլք աստուածասէրք 'ի մի վայր ժողովեալք ետուն ոսկի դահճացն և առին զնշխարս նոցա և բերեալ յիւրաքանչիւր քաղաք, հանդերձ մեծաւ պատուով եդին 'ի պահարանի։

Իսկ զերանելին Կոդրատոս հրամայեաց զհետ երթալ նորա, հանդերձ այլովք եօ՝ յԱպողոնիադա. և մտեալ 'ի մեհեանն Ապողոնի բռնադատէր զսուրբն զոհել դարշելի կռոցն. ասաց և ցերանելին Կոդրատոս. Հաւանեա այսուհետև, այր դու, և 'ի մոլորութենէդ յայդմանէ 'ի բաց լեր. ընդէ՞ր թշնամանես զպատիւ քո և զազգ. ծանիր զաստուածսն և կեաց,

Digitized by Google

և հրամայեցից բժշկաց դարմանել զքեզ. մատիր առ Ասկղեպիոս, և նա բժշկէ զքեզ, երկիր 'ի մեծէն Ապողոնէ և 'ի դիցն Հերակլէ և 'ի Թագաւորէն ամենեցուն Արամազդայ, և յանձնառուոյն Արեայ[1], և 'ի ծովապետէն Պոսիդոնէ. ո՞չ արդեօք նաւեցեր ուրեք և ծանեար զնորա ահն. երկիր պագ արեգական. միթէ և նա մեռանի որպէս և դու հայհոյես, կամ թէ չիցէ՞ յերկինս: Երանելին Կոդրատոս ասաց. Ես երկիր պագանեմ Ճշմարտին և աներևութին Աստուծոյ, և Միածնի որդւոյ Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ փրկչի. և երկնչիմ 'ի սպառնալեաց նորա, և սարսեմ յամենազօր աստուածութենէ նորա, և ոչ ուրանամ զանուն անճառ զօրութեան նորա. մեռելոտի կռոց ոչ հաւանիմ, և 'ի դիւաց ոչ երկնչիմ. զգործս ձեռաց մարդկան արհամարհեմ, այլ զքեզ իսկ՝ որ զժամանակեայ իշխանութիւնդ ունիս: Քանզի ես յետ աւուրց սակաւուց երթամ առ Տէրն իմ, և դու չարաչար դառնութեամբ վախճանեսցիս. քանզի ոչ գիտացեր զՃշմարիտն Աստուած, որդի սատանայի և եղբայր բելիարայ, հաղորդ գարշելի դիւաց, անմաքրագոյն քան զխոզ, մոլեկան շուն, արիւնարբու վիշապ, վայրենագոյն քան զգազանս մարդակերս[2]. ո՞չ ամաչես առաջի այդչափ բազմութեանդ՝ որք ոչ ինչ ճաշակեն. խոտակերք պարկեշտագոյնք են քան զքեզ, որք յանասուն ծառայք են մարդկան, զի նոքա առնին զենման պարկեշտութեամբ 'ի վայելս մարդկան՝ և ոչ դիւաց. դուք քարանց զոհէք, և դուք ձեզէն երգիծանիք: Արդ եկեսցէ 'ի մէջ ընդունիչ զոհին ձերոյ, և երեւեսցի և խնդրեսցէ զինքնին, և ընկալցի և կերիցէ. ասասցեն քարեղէն աստուածքն ձեր, զինչ կամի եթէ զոհեսցէ ոք նմա. ա՞յծ եթէ արջառ, եթէ հաւ[3]. ամաչեցէ՛ք, որդիք ամօթոյ, զի դուք մոլեկանք էք, և կարծէք զմեզ լինել մոլեկանս:

Եւ զայս ասացեալ նորա, հրամայեաց բդեաշխն դահճացն քացախ և աղաջուր ցանել 'ի վերայ վիրաց նորա, և մազեղէն խորգով շփել, և շողացուցանել եր-

1. Միւս օր. յանձնառոյ նորա:
2. Միւս օր. մարմնակերս:
3. Միւս օր. այծ եթէ հաւ եթէ ոչխար... աղ ցանել:

կաթ և մատուցանել 'ի կողս նորա։ Իսկ երանելին Կոդրատիոս քաջութեամբ համբերէր ցաւոցն և յաղօթս կայր հեզիկ և շրթունքն միայն շարժէին. և ձայն ոչ ոք լսէր ամենևին 'ի նմանէ։ Եւ իբրև վաստակեցան դահիճքն՝ հրամայեաց իջուցանել զնա։ Ի վաղիւ անդր յառաջագոյն հրամայեաց տանել յԵւլեսպոնտոն՝ անօթի. և զկնի այնր չու արարեալ դդեշխին և հասեալ 'ի Ռինդակս գետ, պատահեաց անդ նմա իշխանն հանդերձ ամբոխիւ և ռամկաւ 'ի պատճառս գովութեան, այլ ճշմարտութեամբ վասն ծառայից Աստուծոյ. զի ցանկայր տեսանել զերանելի նահատակն, քանզի համբաւ նահատակութեան նորա եհաս յԱսիա և յամենայն երկիրն. և հրամայեաց դդեաշխին յառաջիկայ գետոյն տանել զնա, որ կոչէր Տաճարագիւղ. և անդ ագուցեալ, և ընդ առաւօտն յատենի նստեալ՝ հրամայեաց զառաջեաւ ածել ըզսուրբն Կոդրատիոս. և ամբոխն ամենայն շուրջ պատեալ՝ հայէր ընդ նահատակութիւն սրբոյ վկային։ Իսկ երանելին յարեան թաթաւեալ[1] զուարթ երեսս ցուցանէր բազմութեանն, ըստ գրեցելումն թէ՝ Սրտի բերկրեցելոյ երեսք զուարթք են։ Դարձեալ բերեալ լինէր 'ի դահճացն, քանզի յառաւելութենէ տանջանացն ոչ ևս զօրէր գնալ. այլ և 'ի ճանապարհին սայլիւ բերէին։ Եւ իբրև եկաց առաջի դդեշխին, ասէ ցսուրբն. Իմաստացար, ով Կոդրատիէ, և եթէ չե՞ ևս բուժեալ ես 'ի փոխելութենէդ։ Եւ երանելին ձայնիւ մեծաւ ասէ ցնա. Ի մանկութենէ իմմէ զգաստանամ[2], և յորովայնէ մօր իմոյ՝ Քրիստոսի ծառայ եմ։

Յայնժամ դդեաշխն ետ բերել երկաթի կրակարան և դնել 'ի վերայ հրատի մինչև եղև հանգոյն հրոյ, և հրամայէաց զսուրբն 'ի վերայ դնել։ Իսկ երանելին Կոդրատիոս ասաց. Ի բաց կացէք յինէն, արբանեակք սատանայի, ես ինձէն իսկ ելանեմ։ և արարեալ յինքեան զՔրիստոսի կնիքն՝ ել 'ի վեր. և նոքա սրսկէին 'ի վերայ կրակարանին ձիւթ և ձէթ։ Իսկ սուրբն Կոդրատիոս սաղմոսէր և ասէր. Աստուած, յօգնել ինձ նայեա, և, Տէր, յընկերել ինձ փութա.

1. Միւս օր. յարեան ոռոգեալ։ 2. Միւս օր. զգաստ եմ։

ամաչեսցեն և պատկառեսցեն որք խնդրեն զոգի իմ, դարձցին յետս և ամաչեսցեն՝ որք կամին ինձ չար: Եւ կատարեցաւ զսաղմոսն ասէ ցբդեաշխն. Հուրս քո այս լոյծ է, և երկաթ կրակարանիս կակղագոյն է քան զսիրտ քո: Եւ իբրև բազում ժամք անցին 'ի վերայ, և հուրն ամենևին ոչ մերձենայր 'ի սուրբն Աստուծոյ, հրամայեաց բդեաշխն բառնալ զնա 'ի կրակարանէն, և սակաւ մի արտաքս քան զդեօղն տանել, 'ի բարձրաւանդակ տեղի մի լինել և անդ գլխատել: Եւ մինչ տանէին զերանելին Կոդրատոս, սաղմոսէր և ասէր. Օրհնեալ է Տէր, որ ոչ ետ զմեզ յորս ատամանց նոցա: Եւ մօտակաց եղբարքն սաղմոսէին և երթային ընդ նմա մինչև 'ի տեղին՝ ուր հանդերձեալ էր կատարել: Եւ հասեալ 'ի վայր անդր և գոհացեալ զԱստուծոյ, և կացեալ յաղօթս 'ի բազում ժամս՝ այնուհետև երանութեամբ կատարեցաւ զընթացս իւր 'ի Քրիստոս: Եւ եղբարցն առեալ զսուրբ մարմին նորա եդին զգաշութեամբ 'ի տեղւոջ պատշաճի: Հանապազ փառաւորեսցուք զՀայր և զՈրդի և զՍուրբ Հոգին. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Ղինկիանոսի հարիւրապետի։

Երանելի այրս այս Ղինկիանոս էր յաւուրս Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զինուորեալ հարիւրապետ. որ և մերձ էր 'ի ժամանակի խաչելութեանն, որ և հրամանաւ խոցեաց զկողն Յիսուսի, և տեսեալ զնշանսն խաչին՝ զարեգակն խաւարեալ և զվէմս պատառեալ և զվարագոյրս հերձեալ, հաւատաց 'ի Տէր, որ բախէր զկուրծս իւր և ասէր մեծաձայն. Արդարև որդի Աստուծոյ է սա։ Եւ յետ ժամանակի թողեալ զզինուորութիւն՝ խստամբերութեան զինքն տալ[1], խոկալ 'ի յիշատակարանս Տեառն. և լսէր 'ի սուրբ առաքելոցն զբարերար հրամանս Տեառն։ Ամենևին զինքն նուիրէր Աստուծոյ, առնէր ողորմութիւնս, 'ի բարեպաշտութիւն անձին իւրոյ առաջնորդէր; և 'ի բարեպաշտութիւն կրթէր զինքն. սուրբ պահէր զմիտսն երկնական վարուք. և ամենայն քրիստոնէական առաքինութեամբ զարդարեալ և համբերութեամբ զուարթագունեալ պարկեշտ ձևով և մեղմ հայեցուածովք. հանդարտ իմանալեօք և խոնարհ մտօք, անցաւ մարմնով և անխռով անձամբ։ Երթեալ 'ի Գամիրս՝ պարապեցուցանէր զինքն 'ի խոնարհ և 'ի միանձնական վարս ամս քսանևութ. և զբազումս դարձուցանէր յաստուածպաշտութիւն և յարդարութիւն, խափա-

1. Մի օր. համբերանեաւ փոյթ զինչ խօսիլ դիւրաբանութեամբ...։

նէր զզոհս կացին, սերմանելով զաստուածպաշտութիւն Տեառն։

Այս ամենայն եկեալ հասեալ 'ի լսելիս դատաւորին, հրամայեաց ածել զնա դատաւորն. և իբրև ածին՝ ասէ դատաւորն Ոկտաւիոս. Զինչ անուն է քո։ Եւ նա կատարեալ միտք և բարեխորհ առ Աստուած ասէ. Քրիստոնեայ եմ. քանզի, ասէր, պարտ է զբարուք շնորհացն Քրիստոսի խոստովանել զանուն։ Ոկտաւիոս դատաւորն ասէ. Եւ ոչ ոք յառաջ քան զքեզ օգտեցաւ յանուանէդ յայդմանէ. արդ ասա զինչ անուն է քո։ Եւ սրբոյն պատասխանի տուեալ ասէ. Ղինկիանոս [1] անուն է իմ։ Դատաւորն ասէ. Ցորմէ գաւառէ ես։ Ղինկիանոս ասէ. Ի Միւրացւոց եմ։ Ոկտաւիոս ասէ. Ծառա՞յ ես թէ ազատ։ Ղինկիանոս ասաց. Ծառայ էի յառաջ մեղաց, և մարդասէրն Յիսուս Քրիստոս մատակարարութեամբն իւրով և երկրպագելի խաչին և կողիցն կրկին շնորհօք՝ զիս ազատեաց, մի անգամ ջրով, և այժմ արեամբ՝ եթէ կատարեցայց 'ի յասպարիսի մարտիրոսութեան։ Դատաւորն ասէ. Վասն որո՞յ իրաց եկեալ ես այսր։ Ղինկիանոս ասաց. Քաղաքացի էի և զինուորեցայ ընդ աշխարհիս այսորիկ [2], և այժմ զինուորեցայ 'ի Քրիստոս։ Դատաւորն ասէ. Ո՞ արժանի արար զքեզ թողութեան 'ի հարկաց քաղաքի, և 'ի զինուորութենէն ծ ազատեաց զքեզ։ Ղինկիանոս ասաց. Վասն հարկաց քաղաքիս՝ աղաչեցի յոյժ զեղբարս իմ, և առեալ զըստացուածն իմ՝ թողութիւն արարին, և տային ինձ յամի դահեկանս հարիւր. զոր առեալ իմ ծախէի 'ի պէտս աղքատաց և յօգնականութիւն կարօտելոց։ Եւ այժմ աղաչեցի զՏէր իմ Յիսուս Քրիստոս, զճշմարիտ և զերկնաւոր թագաւորն, և լուծեալ զիս 'ի կապանաց աշխարհիս այսորիկ, և զերծուցեալ 'ի մարմնական զինուորութենէս շնորհեաց ինձ կրօնաւորական կեանս [3], զի խաղաղութեամբ վարեցայց աստ և փառաւորեսցի անուն նորա յիս 'ի մեղաւորս։

Դատաւորն ասէ. Ազատ և մեծ և փառաւոր ամեն ես

1. Մի օր. միշտ՝ Ղանգինոս։
2. Մի օր. զինուորեցայ աշխարհիս այսորիկ։
3. Մի օր. հոգևոր կեանս։

դու. հնազանդ լեր այսուհետև թագաւորացն և զօհեա աստուածոցն և ճաշակեա 'ի զոհիցն. և վարէ[1] դարձեալ զնոյն խաղաղական կեանս քո, զի մի մաշեսցիս առ սակաւ սակաւ տանջանօք: Ղինկիանոս ասաց. Ոչ ոք կարէ երկուց տերանց ծառայել՝ որք ընդդէմ միմեանց խորհիցին. քանզի իմ Աստուածն լուսաւորութեան և հանդարտութեան և ժուժկալութեան և անընչութեան և արդարութեան և խոնարհութեան, և ամենայն առաքինութեան աստուածական վարուց առաջնորդ և տուիչ է. իսկ քո աստուածքըն զհակառակն խորհին, ցանկացող են ամենայն պոռնկութեան և խռովութեան, շփոթութեան, արծաթսիրութեան, և ամենայն առաքինութեան ընդդէմ են կռոցն հնարք. արդ զիա՞րդ կարեմ զկռոցն գործ կատարել, և խոկալ յԱստուծոյ իմոյ պատուիրանն: Դատաւորն ասէ. Որպէս դուդ ասես, ո՞յ անսուրբ, եթէ ընդդէմ խորհին աստուածքն մեր և աստուածն քո՝ զիա՞րդ հեթանոսութիւն օգնէ թագաւորաց և դատաւորաց, և հեթանոսութիւն բարձրանայ և փառօք բազմացեալ[2], իսկ քրիստոնէութիւնն խոնարհեալ պակասեալ անպատուութեամբք: Ղինկիանոս ասէ. Տեսանե՞ս, զի հեթանոսութիւն ընդդէմ է քրիստոնէութեան. համբերութեան արգելիչ, զգաստութեան վնասիչ, աստուածպաշտութեան խափանիչ, հաւատոց օտարացուցիչ, առաքինութեան լուծիչ, մտաց խաւարիչ, աչաց կուրացուցիչ, ամենայն բարեգործութեան և խրատուց քանդիչ, շատկերութեան գործակից, անընչութեան խափանիչ, արծաթսիրութեան ցանկացուցիչ, խոնարհութեան հեռացուցիչ, ամբարտաւանութեան առաջնորդ, սրբութեան անձին աղտեղացուցիչ, զեխ խորհրդոց բնակութիւն, պատերազմաց գործակից. ոչ բանիւք և ոչ գործօք կրօնիւք և ոչ խորհրդով ամփոփէ զմարդ, այլ ամենեքին 'ի մոլորութիւն եւս մէտ կացուցանէ[3]: Արդ եթէ հրամայես՝ ասեմ և քրիստոնէութիւնս եւս:

1. Մի օր. վարէս:

2. Մի օր. և հեթանոսութիւն բարձրանայ փառօք բազմեալ:

3. Մի օր. այլ ամենեքին մոլեկան են այլամիտս կացուցանէ:

Ոկտաւիոս դատաւորն ասէ. Բազում իմաստութեամբ ոչինչ բարձրագոյն բարբառեցար. այլ մատուցեալ զոհեա աստուածոցն և ճաշակեա 'ի մսոյն, և թողութիւն առնէ քեզ աստուածն քո. քանզի տեսանեմ զքեզ ամենեւին նուաղ և գունատ և անզօր, և տանջանաց ոչ կարողանաս համբերել, գուցէ եթէ սկսեալ 'ի քեզ դառն տանջանքդ ոչ կարասցես ժուժել, այլ անօթով 'ի հարկէ զայդ առնես։ Ղինկիանոս ասաց. Թէ արդարև զայդ ասիցես դու, մանաւանդ լեր քրիստոնեայ և յանձն առնու թագաւորն քո. վասն զի մեծ աստուած արդարութեամբ ծանեար, ապա եթէ հարկանել կամիցի զքեզ թագաւորն քո՝ ոչ մերձեսցին 'ի քեզ տանջանք. զի եթէ կարի ակար իցես՝ միայն լեր հաւատացեալ, քանզի ոչ զօրանայ ամբարշտութիւն տանջանացն 'ի վերայ բարեպաշտութեանն Քրիստոսի։

Ոկտաւիոս դատաւորն ասէ. Առէք ուռն և զատամունս դորա փշրեցէք, և սրով զլեզու դորա հատէք. վասն զի հայհոյէ զաստուածսն և արհամարհէ զինքնակալ զթագաւորսն։ Եւ դահճացն արարեալ զհրամանսն նորա, և յարմատոյ խլեցին զատամունս նորա։ Իսկ երանելին Ղինկիանոս զարիականն համբերէր վասն Քրիստոսի բարեպաշտութեամբ։ Եւ ասէ ցդատաւորն. Համարիս աստուածս զնոսա, արդ փշրեմ զնոսա և ոչ օգնեն իւրեանց։ Դատաւորն ասէ. Եւ զգլուխ քո 'ի տանջանս իսկ ընկալեալ[1], ընդէ՞ր ոչ օգնեաց քեզ Քրիստոսն քո։ Ղինկիանոս ասաց. Տեսանե՞ս, անզգայ, այսքան տանջանաց եկեալ 'ի վերայ իմ և ոչ մերձեցան յիս որպէս դու գիտես։ Արդ տուր ինձ իշխանութիւն և մանրեմ զաստուածսն քո. եթէ կարեն զհասանել ինձ՝ հաւատամ 'ի նոսա եթէ աստուածք են. ապա եթէ իմ Աստուածն զհասէ զքեզ՝ հաւատաս 'ի նա եթէ ճշմարիտ Աստուած է։ Ոկտաւիոս դատաւորն ասէ. Տուեալ եմ քեզ իշխանութիւն 'ի վերայ աստուածոցն։ Եւ առեալ սուրբն Աստուծոյ փայտատ և մանրեաց զաստուածսն նոցա, և զսեղանս նոցա և զպատկերս նոցա քարեղէնս և զոսկեղէնս

1. Մի օր. և գլխոյ քո այդպիսի տանջանս ընկալեալ։

Digitized by Google

նոցա·եհեղ. և վաղվաղակի դևքն որ մտեալ էին 'ի կուռս՝ վազեցին, և ոմն 'ի նոցանէ հարաւ 'ի վերայ իշխանին[1], և միւս 'ի բանդապետն, այլ դևք յայլ զօրականսն. և էին ամենեքեան 'ի մեծ նեղութեան և 'ի մոլորութեան[2] 'ի միասին, հալածէին յանդիմանեալք և ասէին. Զի՞ ածէք այսր զսուրբդ Աստուծոյ զՂինկիանոս, զի զմեզ յառաջ քան զժամանակն հալածեսցէ 'ի բնակութենէս: Եւ անկեալք առ ոտս սրբոյն Ղինկիանոսի և ասեն. Գիտեմք զքեզ, ով ես սուրբդ Ղինկիանէ, ծառայ Աստուծոյ բարձրելոյ: Եւ սկսաւ երանելին սաստել նոցա և ասել. Որո՞վ պատճառանօք բնակեալ էիք 'ի զոհարանս յայսոսիկ: Նոքա ասեն. Գտաք զարդարեալ պատկերս քարեղէն՝ յորս ոչ էր անուանն Քրիստոսի և ոչ նշան խաչին 'ի վերայ՝ որում նոքա երկիր պագանեն. և գտաք զզոհարանն և զխոանարան յանուն մեր, բնակեցաք աստ. քանզի ուր Աստուած ոչ անուանի և նշան խաչին ոչ կայ 'ի վերայ՝ այն մեր բնակարանն է. վասն այսորիկ աղաչեմք զքեզ, սուրբդ Աստուծոյ, մի հալածեր զմեզ յանդունդս:

Ղինկիանոս ասաց ցբազմութիւնն որ մերձ կային. Զի՞նչ կամիք. կամի՞ք ունել զնոսա Աստուածս և պաշտել զնոսա. տեսանէք զդատաւորն ձեր փրփրեալ զօրութեամբն Քրիստոսի և անկեալ յոտս իմ: Եւ բազմութիւնն աղաղակէր և ասէր. Մեծ է աստուածն քրիստոնէից, աղաչեմք զքեզ սուրբդ Աստուծոյ Ղինկիանէ, մի թողուր զդևսդ բնակել 'ի քաղաքիս մերում, 'ի կորուստ և յապականութիւն մարդկան: Եւ զայս լուեալ երանելւոյն Ղինկիանոսի, ամբարձեալ զաչս իւր յերկինս և սկսաւ ասել այսպէս. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս ըստ բազում ողորմութեանց քոց և մարդասիրութեանդ՝ արա յիս զգթութիւն մարդասիրութեան քո. գիտեմ զի յամենայն ժամ լսես ինձ, և հաւատամ զի յառաջ քան զխնդրելն իմ տաս՝ մանաւանդ զփրկութեան խնդիրն. և այժմ վասն բազմութեան մերձաւորացս և անարժան ծառայի քո և փառաց քոյոյ աստուածութեանդ՝ հրամայեա պիղծ

1. Մի օր. հարաւ յիշխանն: զէին, հատուածէին, և դևսին յանդիմանեալ
2. Մի օր. մոլեգնութեան... հա. եղեալ ասէին:

հոգւոյս ելանել 'ի մարմնոյ յայսցանէ, քանզի գործ ձեռաց քո եմ։ Եւ զայս ասացեալ սրբոյն գոչեցին դեւքն մինչեւ ելանել մարդկան 'ի քաղաքէն՝ որ զպիղծ հոգիսն ունէին. և աղաղակեալ հարեալ զնոսա յերկիր և գոչէին մեծաձայն և ելին այսքն, և ողջացան մարդիկն 'ի ժամէն յայնմանէ, և եղև ուրախութիւն 'ի քաղաքին յայնմիկ. և բազումք հաւատացին 'ի Տէր[1]։

Եւ պարապեալ սրբոյն Ղինկիանոսի սակաւ ժամանակ մի. և դարձեալ անօրէնն սատանայ թխուրեաց զխիստ դատաւորին, և պատերազմէր ընդ ծառային Աստուծոյ Ղինկիանոսի։ Եւ հրամայեաց ածել զնա. և 'ի մտանելն նորա ասէ դատաւորն. Իմացա՞ր եթէ ամենայն քաղաքս հեռացաւ 'ի զոհիցն վասն քո կախարդութեանդ. և եթէ լուր լսցի այդ թագաւորին՝ մահապարտ եմք ես և քաղաքս։ Եւ Ափրոդիտոս բանտապետն ասէ ցդատաւորն. Որ ետ մեզ զփրկութիւնս զայս և զերախտաւոր քաղաքիս՝ դարձեալ տանջել հրամայես։ Դատաւորն ասէ. Առաջօք արար կախարդելով զմեզ։ Ափրոդիտոս ասէ. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, և ոչ լինի նման առաջօք ինչ և նենգութեամբ։ Մի՛ թերահաւատեր 'ի նմանէ, և խորհիր չար 'ի վերայ ծառայի նորա, զի մի՛ եւս չար ինչ լինիցի քեզ։ Ոկտաւիոս դատաւորն ասէ. Հրամայեմ հատանել զլեզու քո՝ զի մի՛ խօսեսցիս, ո՛վ թշուառական։ Ղինկիանոս ասէ. Գոհանամք զքէն Քրիստոս, զի ցուցեր եւս այլ պատերազմող վասն բարեպաշտութեանդ։

Եւ մինչդեռ հատանէին զլեզու բանտապանին, յադւոց եհան երանելին Ղինկիանոս առ Աստուած. և փաղփաղակի եղև ձայն Տեառն 'ի վերայ դատաւորին, և լուծեալ եղև յաչաց լուսոյն. և տեսանելով զնա բանտապետին չտեսանելով զլոյս, աղաղակեաց բանտապետն և ասէ. Արդար ես դու Քրիստոս, և ուղիղ դատաստանք քո։ Դատաւորն ասէ. Եղբայր Ափրոդիտոս, հաւանեցո զտէր իմ Ղինկիանոս՝ զի արասցէ աղօթս վասն իմ, զի շատ անիրաւեցայ 'ի ծառայն Աստուծոյ։ Ափրոդիտոս բանտապետն ասէ. Ա՛յ ամե-

1. Մի օր. յաւելու, 'ի բազմութ. հինգ հազար ընդ այր և կին։ Թէնէն հաւատացին 'ի Տէր ազին իւրե

նաթշուառ այր, ո՛չ ասէի քեզ թէ մի՛ խորհիր չար 'ի վերայ ծառային Աստուծոյ, քանզի Աստուած մեր անյաղթ է. որպէս տեսեր զիս զանարժան լեզու և անհամ խօսելով[1]։ Դատաւորն ասէ. Եղբայր Ափրոդի-տէ, ո՛չ միայն զաչս իմ կորուսի, այլ և սիրտ իմ չա-րաչար տանջի։ Ղինկիանոս ասէ. Եթէ կամեսցիս զի ողորմեսցի՝[2] արագ սպան զիս. զի յետ մահուան իմոյ աղաչեսցից զՏէր իմ Յիսուս Քրիստոս և բժշկեսցէ զքեզ. քանզի այլազգ համարձակութիւն ունիմ առ Տէր իմ։

Եւ վաղվաղակի վճիռ մահու ետ 'ի վերայ նորա, սրով սպանանել զնա. և եկաց սուրբն յաղօթս իբրև ժամ մի։ Այսպէս կատարեցաւ սուրբն Աստուծոյ, հատեալ սրով զգլուխն, և զհոգին յանձնեալ Տեառն խաղաղութեամբ։ Եւ վաղվաղակի չոգաւ դատաւորն 'ի մարմին երանելւոյն, և անկեալ յերեսս՝ յոգւոց հա-նեալ ասէր. Մեղայ, Տէր, մեղայ, և զանօրէնութիւնս իմ ես ինձէն գիտեմ։ Եւ վաղվաղակի ետես և բժշկե-ցաւ 'ի ժամէն յայնմանէ։ Եւ առ զնշխարս ոսկերաց սրբոյն և պատեաց 'ի կտաւս սուրբս և եդ 'ի հանգըս-տարանի, և հաւատալ 'ի Քրիստոս պարապեաց, քա-հանայիցն բարեպաշտութեամբ օրհնել զԱստուած[3]։

Այս եղև 'ի Գամիրս, յառաջ քան զուլթ կաղան-դացն օգոստոս ամսոյ, 'ի դատաւորութեանն Ոկտա-ւեայ, և թագաւորութեան մերոյ Յիսուսի Քրիստո-սի. ընդ որում փառք և պատիւ Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. այժմ միշտ և յաւիտեանս։

1. Մի օր. որպէս փետր զիս ան-արժան լեզուաւ և անհամ խօսելով։

2. Մի օր. զի ողորմեցէք, արդ սպան։

3. Մի օր. հաւատացեալ մկրտեցաւ 'ի Քրիստոս, և պարապէր քահանայից բարեպաշտութեան, փառաւորելով զԱս-տուած մինչև ցմահ։

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋՆՈՑ ՀԱՏՈՐՈՑՆ

Digitized by Google

ՑԱՆԿ

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ Ի ՀԱՏՈՐԻՍ

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Աբդայի եպիսկոպոսի և Որմզդանայ և Սաբինի և Բենիամինի Սարկաւագի 1

» Սրբոյն Աբդլմսեհի 6

» Սրբոյն Ադրիանոսի և կնոջ նորա Անատոլեայ 26

» Սրբոյն Աթանագինեայ եպիսկոպոսի . . 46

» Սրբոյն Ակակիոսի վկայի 68

» Սրբոյն Ակեփսիմեայ և Այիթալայ և Յովսեփայ 89

» Անդրէի Զօրավարի և զօրաց նորա . . 103

» Սրբոյն Անթիմոսի եպիսկոպոսի . . . 113

» Սրբոյն Անտիոքի՝ անարծաթ բժշկին . . 135

» Սրբոյն Ապողոնի ճգնաւորի 138

» Սրբոյն Արքիպպայ և Փիլիմոնի 144

» Սրբոյն Ափրասայ 146

» Սրբոյն Բաբելայ եպիսկոպոսի 149

» Սրբոյն Մեծին Բաբելայ 158

» Սրբոյն Բագարատայ Տաւրոմենայ եպիսկոպոսի 167

» Սրբոյն Բասսայ և որդւոց իւրոց . . . 180

» Սրբոց Վկայիցն Բասսոսի, Եւսեբի, Եւտիքէի և Բասլէ 188

» Երանելի եպիսկոպոսին Բարդիշոյ . . . 193

» Սրբոյ առաքելոյն Բարդողոմէոսի . . . 200

» Սրբոյն Բարղամու 212

Պատմութիւն վարուց հայրապետին Բարսղի 220

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Գենարիոսի Բենեվենդոյ եպիսկոպոսի 246

» Սրբոյն Գէորգայ զօրավարին 252

» Սրբոյն Գուրիասայ և Սամոնայ . . . 273

Digitized by Google

Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Գրիգորի աստուածաբանի . 278
Այլ պատմութիւն Սրբոյն Գրիգորի աստուածաբանի . . 283
» Սրբոյն Գրիգորի սքանչելագործի . . . 317
Վկայաբանութիւն Սրբոյն Դեմետրիոսի 332
» Սրբոյն Դիոմիդեայ բժշկապետի . . . 350
» Սրբոյն Եպիփանու եպիսկոպոսի . . . 357
» Սրբոյն Երմանի կուսի 360
» Սրբոյն Եւգինեայ կուսի 371
» Սրբոց մարտիրոսացն Եւգինէոսի, Վալե-րիանոսի, Կանդիդոսի, Ակիւղասայ և Մա-կարիոսի 390
» Սրբոյն Եւպրաքսեայ և Ռոմիլէ և Նոնէի և Մակարայ 414
» Սրբոյն Եւստաթէի 422
» Սրբոց Վկայիցն Եւստրատիոսի, Եւգե-նիոսի, Աւքսենտիոսի, Մարդարիոսի և Որեստեսի 435
» Սրբոյն Եփիմեայ կուսին 476
» Սրբոց Եօթն Մանկանց 491
» Սրբոյն Թադդեայ 503
Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Թեկղեայ 513
Վկայաբանութիւն Սրբոյն Թէոդորիտեայ քահանային . . 532
» Սրբոյն Թէոդորոսի զինուորին Տիրոնոսի 545
» Սրբոյն Թէոդորոսի Կեսարացւոյ . . . 550
» Սրբոյն Թէոդորոսի Ստրատելատի . . 569
» Սրբոյն Թէոպոմպոսի եպիսկոպոսի և Թէ-ոնեայ կախարդի 582
» Սրբոյն Թէոփիլոսի և Պատրոնիկէի կնոջ նորա 594
» Սրբոյն Ինդոսի և Դոմնայի 599
» Սրբոյն Լաւրենտիոսի և ընկերաց նորա . 634
» Սրբոյն Կալիստրատոսի և քառասուն և ինն վկայիցն 656
» Սրբոյն Կալիոպեայ վկայի 687
» Սրբոյն Կիրակոսի և մօր նորին Յու-ղիտայ 691
» Սրբոյն Կոդրատոսի 698
Սրբոյն Ղունկիանոսի հարիւրապետի . 715

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.
A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.
Please return promptly.

2694

CANCELLED
CANCELLED

DEC 1 H

BOOK DUE

6 3 94

JUL 1979

MAY 3 1979

Digitized by Google

OL 45490.40
Widener Library 006940863
3 2044 091 701 185

Digitized by Google